

Melankton Lüdemann.

KRINGSJAA

14-DAGLIGT TIDSSKRIFT

REDIGERET

AF

H. TAMBS LYCHE

BIND II. JULI—DECEMBER 1893.

KRISTIANIA

HUSEBY & Co.s FORLAG

— eget bogtrykkeri —

1893

Indhold.

Beskrivende artikler og skildringer.

Digte.

Forskjellige meddelelser.

Forskjelligt.

Redaktionelt.

Religion og moral.

Samfundsspørgsmaal og sociale forhold.

Verdensudstillingen.

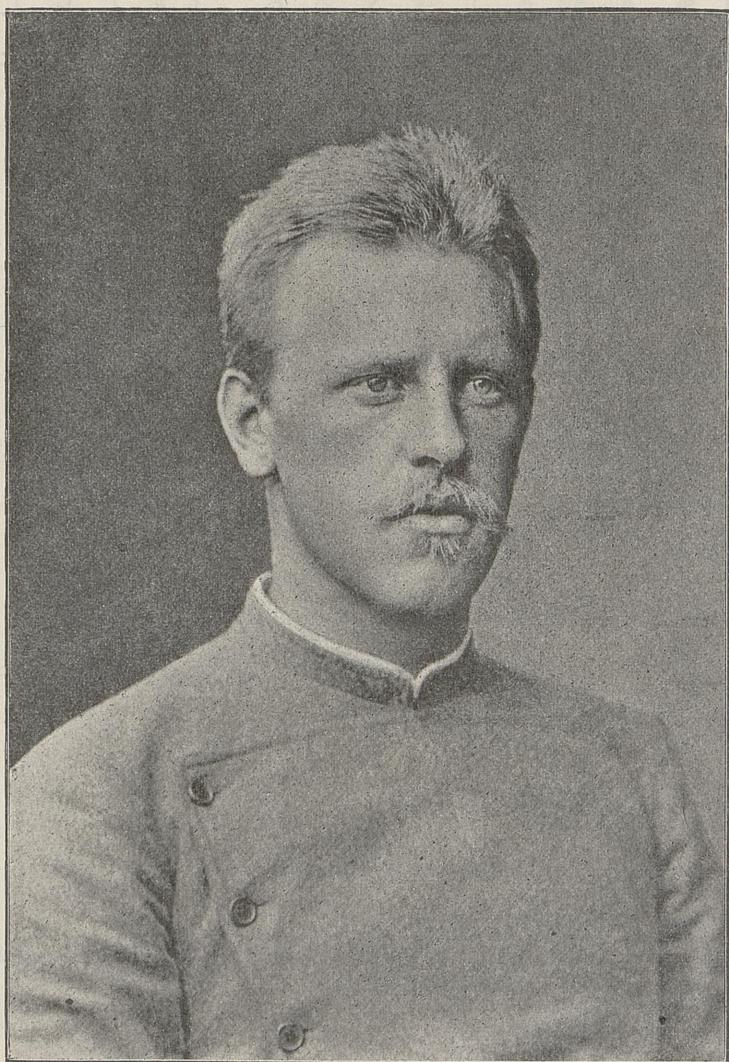
Fra bogverdenen.

KRINGSJAA

No. 1

8DE JULI 1893

INDHOLD

Dr. F. Nansen.

Dr. F. Nansens polarexpedition.*)

Et foredrag af dr. Nansen, holdt den 28de september 1892, gjengivet i noget forkortet form efter Det norske geografiske selskabs aarbog.

Den tanke, hvorpaa hele planen hviler, og hvormed den saa at sige staar og falder, er denne, at der tvers over den ukjendte polaregn maa gaa en *strøm,* som fører isen fra sibirisk Asien paa den ene side af polen over havet mod Grønland og Spitsbergen paa den anden side. Denne strøm har hindret de fleste tidligere nordpol-expeditioner fra at naa deres maal, idet den førte isen med sig fra nord mod syd og saaledes tvang skibene, der søgte opover fra Atlanterhavet, til at vende om, da de ikke saa sig istand til at trænge igjennem disse umaadelige ismasser. Men da dette er saa, maa den meget simple slutning kunne drages deraf, at kan denne strøm med sin is stanse expeditioner fra Atlanterhavet og drive dem sydover *fra* maalet, saa maa den ogsaa kunne hjælpe andre fra den sibiriske kyst og drive dem nordover *mod* maalet. Dette er ogsaa allerede hændt, om end de, det hændte, var mindre vel fornøiet med det. Derom mere senere.

Den tankegang, som først gjorde, at jeg følte mig saa at sige tvungen til at antage en slig strøm, var denne, at den østgrønlandske polarstrøm, som vi jo alle saa vel kjender, fører umaadelige vandmasser med sig, som ikke kan have sin oprindelse fra et lidet felt, især ikke i et saa grundt hav som polarhavet — efter alt, hvad vi maa slutte af dybderne langs dets kyster — maa være.

Altsaa — naar der ud fra et saa begrænset og grundt bassin som polarhavet rinder en strøm som den østgrønlandske polarstrøm, saa er det klart, at denne maa paa en maade virke derpaa som en umaadelig pumpe, der suger vandet over til sig fra alle kanter, helt fra de sibiriske kyster, og naar et saadant pumpeverk sættes igang, saa maa andet vand strømme til for at opfylde rummet efter det bortsugede. De steder, hvor det tilstrømmende vand kommer fra, er: Havet mellem Novaja Semlja og Franz Josefs land, hvor Golfstrømmen falder ind, og Beringstrædet, hvorfra strømmen gaar op mod polarhavet; og desuden vandet fra de amerikanske og asiatiske eller sibiriske floder, især de sidste.

Foruden denne almindelige tankegang er der en række andre kjendsgjerninger, der synes at bevise en slig strøms tilstedeværelse fra de

---

*) Der er skrevet og talt saa meget om dr. Nansens expedition, at det viste sig umuligt at faa noget nyt sagt derom. Vi ønsket dog at indlemme i „*Kringsjaa*" en oversigt over, hvad det her gjælder, og fandt det umuligt at gjøre dette bedre end ved at gjengive det væsentlige af dr. Nansens eget foredrag.

sibiriske kyster tvers over polaregnene til østkysten af Grønland og Atlanterhavet. Disse kjendsgjerninger er følgende:

1. Det faktum, at redskaberne fra „Jeanette“ 3 aar efter skibets undergang nord for de *nysibiriske øer* blev fundet paa *Grønlands sydlige vestkyst* ved Julianehaab.

2. Drivtømmeret, som hver eneste uge i aaret driver den samme vei over polen til Spitsbergen og Grønlands og Islands kyster og forsyner eskimoen med al den ved, han trænger til sine redskaber, baade, hus, telt o. s. v., o. s. v. — uden dette kunde han ikke existere; men da det kommer stadig og i store masser, behøver han ikke nære nogen frygt i saa henseende. Og alt dette drivtømmer stammer fra Sibirien, eller dels og fra Amerika; henimod tre fjerdedele af det kan med sikkerhed siges at være sibirisk lærketræ, som ikke kan have kommet nogen anden vei end over de ukjendte polarhav. Hvad der kanske i denne forbindelse er mest interessant, er, at det samme sibiriske drivtømmer er fundet mellem isen i polarstrømmen langt nordenfor Spitsbergen, kommende drivende *sydover fra sin reise tvers igjennem de ukjendte egne.*

3. Et kastetræ, et eget eskimo-redskab, som blev fundet ved Godthaab af en grønlænder og foræret til dr. *Rink.* Dette redskab er kommet fra *Alaska* og er altsaa drevet samme vei som Jeanetteredskaberne og drivtømmeret.

4. Ved undersøgelse af drivisens mægtighed i havene paa begge sider af polen viser der sig den merkelighed, at medens isen paa den sibiriske side nord for den sibiriske kyst er forholdsvis tynd, saa er den jo paa denne side f. ex. i havet mellem Grønland og Spitsbergen paafaldende svær og mægtig. Ifølge de maalinger, som blev foretagne under „Jeannettes“ drift i isen, var denne gjennemsnitlig ikke mer end 7 til 10 fod tyk, medens man vel for den is, man møder i Grønlands- og Spitsbergenshavet paa den 80de breddegrad, kan antage en tykkelse af henimod det dobbelte. Dette forhold er saa meget merkeligere, som havet nordenfor Sibirien hører til de koldeste strøg paa jorden. „Jeanettes“ drift foregik ikke saa langt fra selve den sibiriske kuldepol. Grunden til denne forskjel maa være den, at medens isen nordenfor Sibirien er i stadig drift nordover, og vi saaledes der for det meste bare møder aarsgamle og endnu yngre flag, saa er den is, vi møder paa den 80 breddegrad mellem Spitsbergen og Grønland, flere aar gammel. Vi kan imidlertid ikke antage, at den skulde have anvendt saa lang tid paa sin reise fra *polen* ned til 80 grad. Da jo strømmen som omtalt gaar sydover med betydelig hastighed og stadig fører vældige ismasser med sig, kan disse ikke trænge særdeles lang tid for at tilbagelægge denne korte strækning, og kan ikke have faaet tid til

der at opnaa sin svære tykkelse. Det forekommer mig derfor at være en ganske naturlig slutning, ja den eneste rimelige, at det er den samme is, som vi ser forsvinde mod nord fra Sibiriens kyster, og som her møder os igjen, efter at have svømmet i længere tid gjennem det ukjendte og kolde polarhav.

Men der er noget, som er næsten endnu merkeligere ved denne is end dens forskjellige tykkelse.

5. Paa drivisen i Danmarksstrædet (mellem Island og Grønland) fandt jeg mængder af mudder, som straks forekom mig at kunne stamme fra sibiriske eller muligens nordamerikanske floder. Det kunde jo dog tænkes, at det skrev sig fra bræ-elve, der kommer frem under isen i det nordlige Grønland eller i andre ukjendte polarlande. Men jeg har ladet mudderet undersøge, og det viser sig da, at dette bevis er et af de betydningsfuldeste, vi har. — Paa vor sidste reise samlede jeg prøver af mudder og støv paa isen. Det var af to slags. Dels laa det i tykke lag udover isen, i haugevis, saa det kunde spades op med spade, dels forekom det som fint støv, regelmæssig udbredt over sneen, saa det meddelte denne en vis brunlig farve. Det første var let at opsamle, det blev tørret og fyldt paa flasker. Det andet var det værre med. Jeg opsamlede sne; naar denne smeltede, sank støvet til bunds, og dette bundfald blev da filtreret, tørret og ført over paa flasker.

Af dr. *Törnebohms* undersøgelse af disse prøver fremgaar det, at prøve no. 1, det mudder, som fandtes i større ansamlinger, bestaar af et betydelig grovere pulver end det andet, der laa som støv over sneen. Det kan derfor neppe være ført af vind. At det ikke kan være det, bliver endnu mer sandsynligt, naar det betænkes, at det ikke laa regelmæssigt fordelt over flagene. Havde vinden ført det, vilde disse rimeligvis have været helt bedækket dermed. Det saa ud som elvemudder eller afleiringer, gjorte af elve, paa isen. Det kunde da ligge nær at antage det for bræslam, ført ud paa isen af bræ-elvene paa Grønlands østkyst. At dette ikke kan være tilfældet, faar vi imidlertid gjennem dr. Törnebohms interessante undersøgelse temmelig sikker underretning om. For det første bestaar nemlig over halvparten af mudderet af *humus* eller myrjord. Deraf kan der ikke forekomme stort i bræslam. Dette dannes jo nemlig væsentlig paa undersiden af bræerne, ved disses skuring mod underlaget, og føres af bræelvene ud mod kysten. Det kan saaledes, som det let vil forstaaes, ikke indeholde synderlig stort af organiske bestanddele i det hele; thi selv om disse elve paa veien fra bræen til kysten skulde kunne optage lidt fra jordbunden, hvorigjennem de passerer, maa det af flere grunde blive forsvindende i forhold til de slammasser, de fører med sig fra bræerne. Allerede dette

gjør det usandsynligt, for ikke at sige umuligt, at det her omtalte mudder er bræslam.

Det kan heller ikke være rimeligt, at det stammer fra noget arktisk land. En jordbund med saavidt meget humus kan jo nemlig kun forekomme i lande med en saavidt rig vegetation, som vi ikke kan vente at finde i det nordlige Grønland eller i noget andet ukjendt polarland længere nord.

Vi bliver saaledes tvungne til at søge dette mudders hjemstavn i mindre sneklædte og mer bevoksede lande, hvis kyster imidlertid berører den af drivis opfyldte del af polarhavet, og tanken maa da, forekommer det mig, ganske naturlig ledes hen paa *Sibirien.* Af de store sibiriske elve blir humusrigt slam ført ud i havet fra de umaadelige oplands humusrige jordbund. Dette slam kan enten direkte blive afleiret paa isen i de grunde elvemundinger, eller ogsaa blir det efter at have afsat sig paa havbunden skyllet op paa isen af sjøen langs de grunde kyster. Hvorledes isen overalt langs disse var i stærk grad smudsig, kan man faa et godt indtryk af ved at læse Nordenskiölds beskrivelse af Vegas færd. Langs Alaskas og Nord-Amerikas nordlige kyster finder vel ogsaa noget lignende sted, og vort mudder kan saaledes ogsaa for en mindre del tænkes at stamme derfra.

Men ikke alene de organiske, ogsaa de mineralske bestanddele i dette mudder tyder paa et større landomraade udenfor polaregnen.

Dr. Törnebohm kunde bestemme omkring 20 forskjellige mineraler, og den rigelige forekomst af enkelte af disse viser, at krystallinske skifere har leveret en væsentlig del af de mineralske bestanddele. At disses herkomst maa være at søge i andre egne har staaet klart for dr. Törnebohm, der i et brev til mig, uden at kjende min tankegang i sagen, nævnte Sibirien som muligens slammets hjemstavn.

Men har end undersøgelsen af dette grovere slam givet vigtige oplysninger, saa er i denne henseende no. 2, det fine støv fra sneens overflade, af vel saa stor betydning. Dette bestaar af et overordentlig fint pulver, som med lethed maa kunne føres af vinden, og da det optræder regelmæssigt over sneens hele overflade, er det rimeligt, at det for en større del ved hjælp af denne er ført gjennem luften.

Det synes i alt væsentlig at bestaa af det samme, som det først omtalte. Der er imidlertid den forskjel, at det indeholder *diatoméer* i betydelig større mængde og mere vekslende former, og disse viser sig at være af ganske eiendommelig natur. *Diatoméer* er meget smaa mikroskopiske planter eller saakaldte kiselalger; de er omgivet af en kiselskal, som er omtrent uforgjængelig, og som for hver art har sin bestemte form. Det er saaledes let at bestemme dem under mikroskopet. Da dr. *Törnebohm* er geolog og

ikke botaniker, sendte han prøver af støvet til professor *Cleve* i Upsala, den største autoritet paa diatoméernes omraade. De resultater, hvortil han kommer, er ganske merkelige. Han siger i et brev derom:

„*Diatoméerne* er afgjort marine“ — d. v. s. de stammer fra saltvand — „med nogle faa enkelte ferskvandsformer, som er komne med vinden fra land. Diatomé-floraen i dette støv er aldeles eiendommelig og ulig den, jeg har fundet i de mange tusend prøver, jeg har undersøgt, med undtagelse af et, med hvilket den viser den fuldstændigste overensstemmelse, nemlig en prøve, som af *Kjellman* (under Vega-færden) indsamledes paa et isflag ved Kap Wankarema nær Beringsstrædet. Arter og varieteter er fuldstændig de samme i begge prøver.“

Altsaa prøver fra polarstrømmen mellem Island og Grønland er fuldstændig lig prøver fra Beringsstrædets nærhed, men er ulig alle hidtil undersøgte prøver fra andre steder paa jorden. Dette er jo yderst paafaldende, særlig naar vi betænker, at der ogsaa er undersøgt prøver fra Spitsbergen, Kara-havet, Franz Josefs land og Grønland.

Her synes kun en forklaring mulig, nemlig at isen er drevet fra hin egn omkring Beringsstrædet og har ført diatomé-skallerne med sig. Og Cleve har visselig ret, naar han slutter sit interessante brev med følgende ord:

„Det er jo ganske eiendommeligt, at diatoméfloraen paa isflag ved Beringsstrædet og paa isflag ved Grønlands østkyst er saa fuldstændig lige og ulige alle andre. Det tyder paa aaben forbindelse mellem havene østenfor Grønland og nordenfor Asien.“

Gjennem denne forbindelse bliver altsaa drivis aarlig ført tvers over det ukjendte polarhav. *Paa denne samme is maa ogsaa en ekspedition kunne føre den samme vei*).*

---

*) Paa at en lignende aaben forbindelse ogsaa i tidligere geologiske tider kan have være tilstede, blev der for nogen tid siden gjennem en anden videnskabsmands arbeide leveret et interessant bevis.

Som det vil være mange af Dem bekjendt, ligger der langs vore kyster opkastet paa stranden pimpstene eller pimpstenlignende blokke. Pimpsten stammer som bekjendt fra vulkaner, er meget let paa grund af sin porøse beskaffenhed og flyder derfor paa vand. Disse blokke er alle ført til de norske kyster af sjøen. Lignende pimpstene findes opkastet langs Nordsjøens kyster længere syd, lige fra England og Holland, Tyskland, Jyllands og Sveriges vestkyst og herop, ligeledes paa strandene langs Ishavet, Spitsbergen, Novaja Semlja, Island og Grønland. En del af dem findes ikke at være pimpsten, men *slagger*, stammende fra de engelske jernværkers masovne, hvilke stadig kastes i sjøen, tildels endog flere engelske mil fra land, og som i de sidste 50 aar eller endnu længere har været af samme art og samme kemiske sammensætning.

En anden del derimod, der findes langs kysterne, 30—70 fod over havfladen, og som derfor stammer fra en tidligere geologisk periode, fandtes at være af vulkansk oprindelse og at bestaa af mineraler, som viser, at de tilhører de saakaldte *Andesiter*.

Pimpstene af denne beskaffenhed kjendes imidlertid ikke fra noget ved Atlanterhavet liggende vulkanfelt. Enten stammer de fra vulkanfelter i den ukjendte polaregn eller fra kjendte vulkanfeldter ved det Stille hav eller Beringshavet, hvorfra pimpstene af lignende

Min plan er nu altsaa med et sterkbygget skib at gaa ind i denne polarstrøm nordenfor Sibirien, hvor den bærer mod polen, og lade os af den føre gjennem de ukjendte polaregne og ud i havet mellem Spitsbergen og Grønland.

Dette skib er, som De vil vide, bygget i Laurvik, hvor vor bekjendte lodsbaad- og skibsbygger *Colin Archer* er den, som har staaet for det.

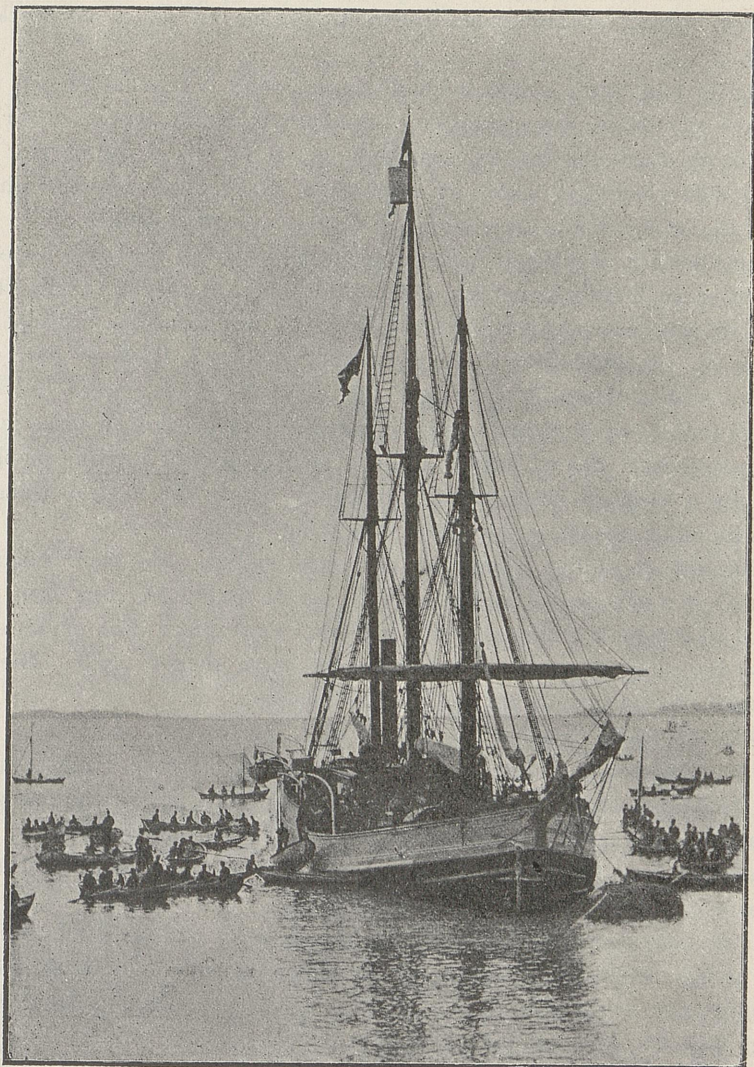
Det vigtigste træk i dets form er dette, at siderne er skraa; de maa ikke som paa de fleste koffardiskibe være ret op og ned. Hvis isen tørner mod en saadan skibsside, er det greit, at hvis ikke skibet er ganske overordentlig sterkt, vil det under sterkt pres blive knust. Er derimod skibets sider skraa, danner en vinkel med havfladen paa det sted, hvor isflagene træffer det, saa vil virkningen blive, som naar de træffer et skraaplan, de vil glide ned, idet de trykker skibet op. Dette vil saaledes, naar det forøvrigt gjøres saa sterkt, at det udholder et vist tryk, løftes op af isen og derved undgaa at blive knækket.

At skibe skrues op af isen er forøvrigt ikke usedvanligt. Fra vort eget land har vi mange exempler derpaa. Jeg kan nævne Tromsø-skuderne, som hvert aar gaar paa fangst i Nordishavet. Det er smaa jagter, som væsentlig er bygget af furu. Nogle er ogsaa forhudet med furu, andre har egehud. De er som regel ikke synderlig sterkt bygget og har betydelig rettere sider, end vi har paa vort fartøi. Det er ikke ualmindeligt, at disse skibe klemmes fast, og at isen presser paa dem og løfter dem. Det hænder, at de bliver knust; men de bliver ogsaa ofte løftet uden at faa en læk. Naar isflagene saa gaar fra hverandre igjen, synker skibet lige helt i vandet og kan fortsætte sin reise.

Ved „Jeanette“ var forholdet det, at skibssiderne snarere gik indover fra vandlinien opad end omvendt. Trods dette holdtes „Jeanette“ i 21 maaneder stadig drivende i tildels slem is og under hyppige ispresninger. Det var en gammel afdanket engelsk orlogsmand, som først blev solgt til en engelsk privatmand og af ham brugt paa flere ishavsreiser, hvorefter den solgtes til *Gordon Bennett* for at anvendes til Jeanette-ekspeditionen. Den blev noget forsterket, men hvad nytter det at forsterke en skude,

---

beskaffenhed kjendes. Naar man har valget mellem vulkaner, som ingen ved, hvorvidt eksisterer, og vulkaner, som er vel kjendte, er det formentlig videnskabelig rigtigst foreløbig at antage disse sidste som hjemstedet for disse pimpstene, men da har vi den merkelighed, at de maa være ført af en havstrøm i store masser gjennem Beringsstrædet over polarhavet til kysterne af Spitsbergen, Novaja Semlja, Kola og Norge saa langt syd som til Bergen. I hin geologiske periode skulde det da altsaa efter dette synes rimeligt, at der ved havstrømme har været en forbindelse mellem Norges kyster og Beringsstrædet; det kan være tænkeligt, at den østgrønlandske polarstrøm dengang berørte den nordlige del af den norske kyst, og at den først senere er trængt over mod Grønland, derved at Golfstrømmen har kilt sig op langs den norske kyst og forjaget den.

Polarskibet „Fram“.

som har gamle, daarlige spanter? Den første skade, den fik, var, at isen tog væk noget af baugen, saa den sprang læk, og mandskabet derefter stadig i de 21 maaneder maatte pumpe. Dernæst blev den læk langs kjølen, hvilket først blev opdaget lige før skibets undergang. Denne foraarsagedes derved, at skibssiden tilslut trykkedes til under en sterk ispresning.

Naar et sligt skib kunde holde ud en saa lang drift, skal der vel ikke saa meget til for at faa et ganske respektabelt sterkt fartøi. Naar der imidlertid er gjort saa meget, som ved det, vi nu har bygget, tror jeg, jeg med sikkerhed kan sige, at naar ikke usedvanlige omstændigheder kommer til, er der liden sandsynlighed for, at det vil knækkes.

Næst dette med sidernes form er hovedtrækkene ved vort skib følgende:

Det er saa lidet som muligt, kun saavidt stort, at det har tilstrækkelig plads til 5 aars proviant for 12 mand samt til den fornødne brændsel for maskinen og til opvarmning. Naar det skal være saa lidet, er det, fordi et mindre skib selvfølgelig er lettere end et stort og kan gjøres betydelig sterkere i forhold til sin tyngde end et sværere. Et lidet skib er ogsaa lettere at navigere i isen, det er lettere at have med at gjøre i kritiske øieblikke og er lettere at finde tilstrækkelig rummelige havne for mellem isflagene. Sidst, men ikke mindst, er et lidet skib billigere end et stort.

Dernæst er skibet gjort saa kort som muligt. En stor længde er altid, naar der er tale om ispres og ved alle de dreininger, som isen gjør, en kilde til svaghed. Men for et kort skib, som tilmed har skraa sider, kan faa den nødvendige bæreevne, maa det blive meget bredt. Bredden er da ogsaa blit henimod en trediedel af længden.

Som et tredie træk af vigtighed skal jeg nævne, at skibets sider gjøres saa glatte som muligt og uden fremstaaende kanter. Baugen, agterenden, kjølen — alt maa være saa afrundet og glat, at isen glider af og ikke faar tag nogensteds. Af den grund er der omtrent ingen kjøl, som stikker frem, bare tre tommer, og kanterne er rundet af. Hele skuden maa „glat som en aal“ glippe ud af isens favntag.

Hvad der sidst, men ikke mindst, kommer an paa, er selvfølgelig, at skibet er saa sterkt som muligt for at kunne modstaa det tryk, som er nødvendigt, før det kan løfte sig. Herfor er der paa mange maader draget omsorg, men det kommer jeg siden tilbage til.

Som det vil sees af tegningen, er det rigget som tremastet skonnert. Maskinen er paa 160 indicerede hestekræfter. Med et kulforbrug af 2,8 tons i døgnet vil det faa en hastighed under damp af omtrent 6 knob eller vel det. For seil vil skibet, efter Archers mening, under gunstige omstændigheder gjøre en fart af 8 eller 9 knob. Det er jo ingen hurtigseiler, men

det er heller ikke derpaa, det kommer an. Hovedsagen er naturligvis styrken.

Det er spidsstevnet for og bag. Som Archer har sagt, ligner det i hele sin form en stor lodsbaad, med kjølen og de skarpe kjølgange borttaget.

Bunden er flad, siderne rundet mere og mere af nedover.

Skruen kan heises op og byttes, hvad der forøvrigt nu er noksaa almindeligt for sælfangernes vedkommende. Men desuden kan ogsaa roret heises op. Dette er en mer usedvanlig foranstaltning; men jeg tror, det er en heldig idé, Archer der har havt, og han har løst den paa en meget enkel maade.

Dernæst er roret anbragt saa lavt, at det ligger under vandet, for at isen mindre let skal kunne træffe det og ødelægge det. Agterenden paa ishavsfarerne er nemlig deres Achilleshæl, hvor isen har lettest for at gjøre skade ved bl. a. at knække roret. Hvor let dette kan ske, havde jeg anledning til at erfare under vór sidste færd med Jason. Naar roret da ikke er indrettet til at løftes som her, kan det tage lang tid at faa det skiftet og et nyt sat paa, særlig naar man ikke har mange folk.

Med hensyn til skibets dimensioner skal jeg bare meddele de vigtigste. Længden af kjølen er 31 meter. Skibets længde i vandlinien $31^1/_2$ meter og over stevnerne eller mellem „perpendikulærerne" 39 meter eller omtrent 125 fod. Den største bredde, skibet har over dæk (udvendig), er 11 meter eller 35 fod; i vandlinien, uden ishud, omtrent $10^1/_2$ meter. Høiden i rummet eller, som det heder, „i ridset" er $5^1/_4$ meter. Det stikker i vandet med let last $3^3/_4$ meter eller omtrent 12 fod. Deplacementet er da omtrent 530 tons. Men, naar det med tung last stikker $4^3/_4$ meter eller 15 fod dybt, er deplacementet 800 tons. Det vil da faa et fribord af bare én meter. Dette vil sandsynligvis være tilfældet i begyndelsen af isfærden, idet vi da vil sørge for at tage saa meget kul med os, som skibet paa nogen mulig maade kan bære; men naturligvis brændes der snart op endel i maskinen, og det vil da efterhaanden løftes. Omtrent det halve af kulladningen vil blive opbragt i maskinen. Resten har man da til opvarmning og kogning under overvintringerne.

Dette blir imidlertid betydelig mer, end vi trænger, særlig da vi ogsaa medfører petroleum eller parafin for dette øiemed, hvilket jo er et værdifuldere og lettere brændbart opvarmningsmiddel, der tillige har den fordel at give lys. Til kogning medføres desuden spiritus.

Skibets kjøl er gjort af to svære stokke amerikansk alm, 14 tommer paa hver kant. Den bliver som nævnt indbygget, saa blot et par tommer stikker ned under yderste klædning.

Spanterne er gjort af italiensk eg, som vi har faaet fra Horten. Det

er vokset krumtømmer, hvilket naturligvis er meget sterkere end det tømmer, der, som ofte sker, blir hugget krumt. Og italiensk eg er meget haard. Dette tømmer har ligget paa land paa Horten i 30 aar, saa det maa siges at være „vel lagret".

Aabningerne mellem spanterne er bare 1—1½ tomme. Da tømmeret er saa tørt, vil det, naar det kommer i vand, suge vand til sig, og det kan da være udsigt til, at det vil trutne noget. Af den grund har vi ikke ladet spanterne ligge helt klods mod hverandre; thi det kunde da ved deres trutning let kunne komme til at lede for sterkt paa langskibsforbindingerne og boltene. Mellemrummere er imidlertid fyldte med en blanding af beg, tjære og sagflis til et stykke over vandlinien. Denne vil give efter for tømrets trutning, men vil samtidig gjøre tæt, saa at altsaa alle klædninger paa udsiden skulde kunne slides af, og endnu skulde der kunne gnages en del af spanterne, uden at skuden derfor bliver læk.

Garneringen eller huden paa indsiden af spanterne, er af *pitchpine*. Den er dels 4, dels 8 tommer tyk. Den er bleven omhyggelig drevet to gange, for at den skal blive tæt.

Udenpaa spanterne er der 3 huder. Den inderste er af eg og 3 tommer tyk, spigret paa spanterne og omhyggelig drevet, udenpaa den er en ny hud af eg, 4 tommer tyk, som er boltet paa med gjennemgaaende bolter og drevet. Udenpaa den er den saakaldte ishud af *greenheart*, en meget haard, seig og glat vedsort. Som exempel paa dens glathed kan jeg nævne, at da vi fik plankerne iland der nede i Laurvik, benyttede strax smaagutterne leiligheden til at lage sklier paa dem — og dette var raa, uhøvlede planker. En ulempe med greenhearten er imidlertid dens tyngde, den synker i vand. Denne ishud er i vandgangen 6 tommer tyk og aftager mod bunden til 3 tommer. Den er ikke paasat med gjennemgaaende bolter, men kun med spiger og hakebolt, saaat altsaa isen kan flaa den hele ishud af, uden at skibets skrog derved lider nogen større skade.

Skibets baug er meget sterk, den bestaar af tre svære egestokke, den ene indenfor den anden til en samlet tykkelse solid eg af 1,25 m. Derindenfor kommer solide brøker af eg og jern for at forbinde skibssiderne med hinanden, og fra disse brøker igjen kommer skraastøtter mod palemoren.

Udenpaa baugen kommer paa forsiden en jernstem, og udenpaa denne igjen jernskinner løbende tvers over bougen og et stykke bagover paa hver side som almindeligt paa sælfangerne. Agterenden blir tildels ogsaa beskyttet med jernklædning.

Spanterne er omtrent 10—11 tommer tykke. Skibssidens samlede tykkelse blir altsaa omkring eller noget over 30 tommer eller 70—80 cm., bestaaende af en solid og vandtæt masse af træ. Man vil forstaa, at en

slig skibsside vil i og for sig allerede kunne yde en meget god modstand mod isen.

Men for at gjøre den endnu sterkere, er den paa indsiden paa alle mulige maader forstøttet med bjælker, støtter og strævere. Indsiden ser, som Archer sagde, ud som et spindelvæv af bjelker og støtter. For det første har man to lag bjelker, det øvre dæk og mellem-dækket, for det meste af svær eg, tildels ogsaa *pitchpine*. Men disse er endvidere sammenbundne med hverandre og skibssiderne ved talrige støtter. Principet for skraastøtterne er naturligvis, at de skal staa saa lodret paa skibssiderne som muligt, for at afstive disse mod tryk udenfra og fordele dette. For det sidste øiemed vil jo ogsaa de lodrette støtter mellem begge bjelkelag og mellem underste bjelker og kjølsvin være fortrinlig skikket.

Alt er forbundet ved svære knæer og svære jernforbindinger. Det hele er blevet omtrent som en eneste sammenhængende masse.

Selvfølgelig er overalt skibssiderne sammenbundet med træknæer, jernknæer og alt, hvad sterkt er.

Hele skibsrummet er bleven delt fra øverst til nederst i tre afdelinger ved vandtætte skot, saa at hvis skibet mod forventning skulde faa en læk, er der endnu to rum igjen til at holde det flydende. Desuden er det forsynet med pumper, deriblandt en stor centrifugalpumpe, som drives fra maskinen, og som kan sættes i forbindelse med alle disse rum, for at man skal kunne pumpe skibet læns i en fart i tilfælde af lækage.

Det vigtigste for riggens vedkommende var at faa den saa enkel og saa sterk som muligt og paa samme tid saaledes indrettet, at den gjorde mindst mulig modstand mod vinden, naar skibet gik for damp. Af den grund har vi valgt at rigge det som tremastet skonnert, — *fore-and-aft*-skonnert, hvor der bare er sneiseil, hvilke jo er lette at haandtere fra dækket, og som dertil er mest fordelagtige under krydsning. Paa forreste mast er der desuden to løse ræer for en breifok og et topseil, til at bruge under læensning og rum vind. Da ræerne sidder paa snomast, kan de let fires ned, naar de ikke er i brug. Undermasterne er temmelig høie og svære. Jeg har seet mange sømænd riste paa hodet, de syntes, de var alt for svære til den lille skuden. Men det kan nok komme vel med at have en solid rig. Stormasten (undermasten) er $24^1/_2$ meter eller omkring 80 fod. Storstangen blir 15,5 m. og øverst paa den anbringes en udsigtstønde, saaledes som sælfangerne bruger for at kunne se udover isen. Denne tønde vil alt i alt befinde sig i en høide af 102 fod over dækket. Det er af vigtighed, at den hænger saa høit som muligt, for at man kan have en saa meget videre udsigt.

En af de største vanskeligheder ved livet ombord i de forskjellige

polarexpeditioners skibe har gjerne ligget deri, at fugtigheden slaar sig ned paa de kolde ydervægge og der fryser til is. Det er saaledes en meget almindelig ting, at madrasserne i de af folkenes køier, som er paa disse vægge, forvandles mer eller mindre fuldstændig til isklumper. Det var f. ex. for en del tilfældet i „Vega“.

Dette har det naturligvis været af vigtighed for os at søge at undgaa. Derfor har vi lagt salonen, som vi har gjort, for at vi alle, i tilfælde det bliver nødvendig, i den sterkeste kulde kan flytte derind og bo der nat og dag. Vi følger da samme princip som eskimoerne, der bor mange i et lidet rum, for derved at gjøre rummet saa meget varmere.

Men forøvrigt er der ogsaa paa anden maade sørget for, at ikke saadan fugtighed skal slaa sig ned, idet der er gjort det utrolige for at faa væggene varme. Skibets sider er dækket af tjæret filt, derefter et korkefyld, saa panel af gran, saa et lag tyk filt, saa et lag med lufttæt linoleum og saa endnu et panel.

I det hele har vi søgt at gjøre vægge og tag tykke, varme-isolerende, og inderst inde mod det varme rum er der overalt lagt et lufttæt lag af linoleum, som kan forhindre den varme fugtige luft indenfra at komme ind til lagene med fyld og filt og der afsætte fugtighed, som da strax vil fryse til is.

Taget i salon og kahytter bestaar under dækket af mange forskjellige lag: luft, filt, granpanel, linoleum, renhaarsfyld, granpanel, linoleum, luft og granpanel, — som med de 4 tommers dæksplanker har en tykkelse af omtrent 15 tommer tilsammen. Paa gulvet i salonen er der ovenpaa dæksplankerne omkring 6—7 tommer korkefyld, ovenpaa det nyt trægulv og ovenpaa det kommer saa vel igjen fælder og tæpper. Skylightet, hvor ogsaa kulden kan angribe, er paa mange maader beskyttet. I det hele vil De forhaabentlig forstaa, at vi kan faa en lun og koselig kahyt.

Det er et kostbart skib og kostbarere end beregnet. For at De kan danne Dem et begreb om, hvad sligt koster, skal jeg bare nævne den ene omstændighed, at ishuden af greenheart har kostet 20,000 kr., bare materialet. Men jeg tror da ogsaa med vished at kunne sige, at endnu er der ikke bygget noget skib lig dette. Jeg tror nok, mange søfolk rister paa hovedet og mener, at der findes materialier i det til tre almindelige skuder, og det er sandt. Men denne expedition er beregnet paa at skulle foretages under særegne forhold.

Jeg tror, vi nu har faaet et skib, som er saa sterkt, at man vanskelig kan forestille sig de omstændigheder, under hvilke det skulde kunne knuses. Man kan vistnok tænke sig, at det kommer mellem to svære isfjelde, og da vil intet menneskeverk være istand til at modstaa. Men i polarhavet

findes ikke slige; de stammer alle fra Grønland og drager derfra mod syd, medens de isfjelde, man møder nedenfor, er smaa og yderst faa, og kommer vel for det meste fra Frants Josefs land eller ogsaa fra Spitsbergen.

Ved experimenter har jeg forsøgt at bestemme isens friktionskoeficient. Ved derefter at beregne skibets styrke og sidernes vinkel med vandfladen, er jeg kommen til det resultat, at styrken skulde være mangedobbelt tilstrækkelig for at modstaa det tryk, som skulde være nødvendigt for at løfte skibet.

Det bliver vistnok det sterkeste fartøi, som endnu har pløiet de arktiske farvande. Men alligevel kan det jo hænde, at skibet blev ødelagt, eller at vi af en eller anden grund blev nødte til at forlade det. Da har vi baade, som kan sættes paa isen, og hvori vi kan bo. Den ene er 29 fod lang og 9 fod bred, og i denne baad alene vil der være plads nok for hele besætningen. Om skibet synker, kan det ikke synke fortere, end at der bliver tid nok til at bringe proviant og udrustning ud paa isen. Der fører man det over i baadene eller lader det ligge paa isen, og man kan nu — jeg havde nær sagt — have det ligesaa komfortabelt som før. Man bor i baadene, overspænder dem med telte og dækker over med løs sne, som er et godt beskyttelsesmiddel mod kulden. Man kan nu fortsætte sin reise, drivende paa isen. Forskjellen er bare, at man har faaet to smaaskibe staaende ovenpaa flagene, istedenfor det store, som laa mellem dem.

Jeg anser det som givet, at naar man først er kommen heldig ind i polarstrømmen nord for Sibirien, maa man, naar man har udrustet skibet for 5 aar, i løbet af denne tid komme et eller andet sted frem. Man har ikke exempel paa, at en expedition er kommen fast i drivisen uden at blive ført afsted i en eller anden retning.

Fra Baffinsbugtens nordligste ende drev *Mc. Clintock* med *Fox* 1200 kvart-mil sydover i isen i 8 maaneder (1857—58), indtil han endelig kom løs i nærheden af Labrador. Omtrent samme vei og endnu længere drev en del af polaris-expeditionen paa et isflag. Langs Grønlands østkyst har mange drevet med isen sydover, ligefra 1777, da hundredevis af hvalfangere drev den vei og lige til 1888, da vi paa vor grønlandsfærd fik prøve lidt af det samme. Alle disse drev sydover, og jeg kunde nævne endnu mange fler, som har gjort det.

Men i 1872 kom *Tegethoff*-expeditionen fast i isen ved Novaja Semlja, og den drev nordost, nord og nordvestover og gjorde den vigtigste opdagelse, som er gjort i de arktiske egne i den senere tid, *Frantz Josefs land*. Nordenfor Beringsstrædet kom „Jeanette“ fast 1879 og drev nordvestover og opdagede flere øer.

Man ser saaledes, at en saadan fart med isen aldeles ikke er ny. Ja vigtige geografiske opdagelser er allerede tidligere gjort paa den vis. Forskjellen er da bare den, at medens de andres isdrift var ufrivillig, blir vor frivillig.

Angaaende den øvrige udrustning skal jeg kun omtale, at vi tager hunde med for at benytte dem paa udflugter over isen for det tilfælde, at vi finder land. Vi tager ogsaa ski og skikjælker med. En anden vigtig udrustningsartikel er et godt forsynet bibliothek, som kan skaffe tilstrækkelig underholdning i de lange vintermaaneder.

En af de største vanskeligheder vil kanske skjørbug kunne berede os. Den har været slem mange gange tidligere, og den kunde nok tænkes at ville optræde paa en reise, der skal vare saa længe som denne. Imidlertid har jeg i den henseende raadført mig med de bedste autoriteter, jeg har kunnet finde, og jeg mener, at med vor tids hermetik o. s. v. vil vi være istand til at opnaa en udrustning, hvorved skjørbug bliver en umulighed. Den er en uhyggelig fiende, da vi endnu ikke kjender dens natur og aarsag. Men det synes, som om den næsten aldrig optræder uden i forbindelse med daarlig preserveret kjød eller særlig salt kjød, og da forstaar jeg ikke, hvorfor vi skulde tage sligt med; der er saa meget andet at vælge imellem.

At vedligeholde sundheden er i det hele en meget væsentlig ting. To af de vigtigste betingelser for, at det skal kunne lykkes, er varme og lys. For at tilveiebringe den fornødne varme bor vi altsaa mange sammen i et lidet rum. Dernæst klæder vi os godt. Endvidere har vi kul og parafin til at opvarme kahytten. Naar vi har en god parafinlampe, vil den vistnok, naar den brænder dag og nat, være tilstrækkelig til at opvarme denne. Rigtignok er der den aber derved, at der udvikles megen kulsyre, men vi faar da sætte lampens skorsten i forbindelse med et rør, som kan slynge sig gjennem kahytten, og hvorigjennem den opbrændte luft føres ud, efterat den paa veien har maattet afgive det meste af sin varme til rummet.

Som nævnt, er ogsaa lys vigtigt, der er neppe nogen organisme, som kan existere det foruden. Derfor er det, at sygdom, som anæmi, blodmangel, meget ofte optræder under den lange arktiske nat. Dette skulde det synes vanskeligt at undgaa i egne, hvor natten varer 6 maaneder. Men jeg tror dog, at vi ogsaa vil kunne raade bod paa den vanskelighed, nemlig ved hjælp af det deilige elektriske lys. Vi tager, som bekjendt, med en dynamo til at frembringe elektricitet. Som kraft til at drive den, har vi nu for det første vinden. Naar vi har en vindmølle med svære vinger, saa skal der sandelig ikke saa stort pust til for at drive den. Men selv naar det er stille, vil vi uden synderlig vanskelighed kunne skaffe kraft. Der er nemlig indrettet en art heste-vandring paa dækket, og der faar 4 mand tørn ad gangen og maler rundt; der vil vi da foruden at faa en behagelig motion — eller ofte kanske en noksaa ubehagelig — gjøre et nyttigt arbeide, det at skaffe elektricitet, saa vi kan brænde en elektrisk buelampe 8—10 timer af døgnet. Alle vil forstaa, hvad det maa være for en velsignelse, naar man befinder sig i et evigt mørke.

Naar solen begynder at dale for at gaa ned bag havbrynet i syd for sidste gang, begynder vi paa dækket af vort skib at gaa i ring i mørket for at skaffe lys. Paa den maade snegler vi os frem. Jeg haaber, at De mine damer og herrer af og til vil sende os en liden venlig tanke, medens vi driver vor rundvandring deroppe i polarnattens stilhed.

Det nylig fundne Petri evangelium og det tidligste kristne dokument.

(Dr. *E. Dillon* i *„Contemporary Review“*).

Ingen uhildet bibelkritiker eller oplyst teolog tror længere, at vort nye testamentes fire evangelier er de tidligste kristne skrifter, hvori Jesu liv og arbeide blev skildret, eller at de indeholder den hele masse af tradition, som saa hurtig samlede sig om hans navn. Vore fire evangelier er hverken de første eller sidste skrevne skildringer i den række af saadanne, hvori de første kristne søgte at gjengive og bevare Menneskenes søns billede. Der var andre evangelier før dem og atter andre efter dem. Der var „de hebræers“ evangelium og „egypternes“ evangelium; der var Marcians evangelium og Bartholomæi; videre Apelles's evangelium, Evas, Judas Iskariots, — — kirkefaderen Jeromus siger med fuld sandhed, at det vilde blive et trættende arbeide bare at opnævne dem alle. Men sikkert er det, at ikke et af disse evangelier skreves før de flaviske keiseres regjeringsaar (69—96)*), og det er sandsynligt, at hverken geistlige eller lægmænd i den tidlige kirke brydde sig stort om disse skrifter, selv længe efter at de var skrevne; thi den skik at læse dem høit i de troendes møder opstod først i midten af det andet aarhundrede.

Der føltes ikke paa lang tid efter Jesu død den mindste trang til at have hans ord og liv skriftlig. Apostlene og de mænd, der havde hørt og seet alt, var endnu der, og deres mundtlige ord overskyggede alt, hvad der kunde skrives, og gjorde i den endnu yderst faatallige kristne menighed skrevne ord overflødige. Gjennem mere end ét slægtled efter Jesu død „kom troen alene ved hørsel.“

Det mundtlige ord er mægtigt og vækkende, men det er plastisk og foranderligt. Saalænge det kristne evangelium — Jesu ord og liv — alene opbevaredes mundtlig, maatte det derfor antage en løs, ofte varierende form. Dette finder vi da ogsaa tilfulde bevist i kirkefædrenes verker. Det er øiensynlig ikke skrevne evangelier, de tidligste af disse citerer, men en mundtlig, endnu løs, flydende tradition. Det samme ord citeres i forskjellig form og forskjellige forbindelser. Man er ikke nøie med ordlyden, det gjælder bare om at faa meningen frem. Man tager ofte feil af meningen og forvexler derved ord og citater eller ændrer dem betydelig. Et eneste blik i kirkefædrenes skrifter fra aarene 95 til 140 viser alt dette til overflod.

*) Dette er naturligvis den tidligst mulige tid. Lukas's evangelium kunde naturligvis ikke være skrevet *før* aaret 100. (Forf.s anm.).

Og selv vore bibelske evangelier vidner jo slaaende om denne længere periode, hvori Jesu ord og liv blot opbevaredes som en mundtlig, løs og letforanderlig tradition. De tre første evangelier, der ligner hinanden mest, afviger dog fra hinanden baade i gjengivelse af begivenheder og af læresætninger ganske betydelig. Man har øiensynlig her skriftlige gjengivelser af de forskjellige former, som den mundtlige tradition efterhaanden antog. Alle de andre extrabibelske evangelier gjengiver hver sin form af samme tradition.

Af de fire evangelier i vort nye testamente er det andet eller Markus's ubetinget det ældste. Her har vi den simpleste fortælling og en ordning, der giver indtryk af naturlighed og historisk sandsynlighed. Det første evangelium derimod kjender ingen slig ordning, her er alt grupperet efter numeriske regler, — systematiseret. I Markus ser vi Jesu liv *udvikle sig*, — der er bevægelse, fremskridt, kontinuerlig handling, vækst. Et stykke historie voxer sig frem under vore øine. Hos Mattæus findes intet sligt, ingen udvikling, intet fremskridt, ingen bevægelse. Begyndelse og ende er lige. Handlinger er umotiverede. Der er ingen sammenhæng mellem dem. Det ene leder ikke til det andet som hos Markus.

Det første og tredie evangelium er begge ikke alene senere end det andet, men de er ogsaa delvis bygget derpaa og afledet derfra, dog ved hjælp af andre dele og former af den mundtlige tradition, saavelsom af andre tidligere skrifter og dokumenter.

Men ogsaa det andet evangelium bærer tydelige spor af at være bygget paa et endnu tidligere skrift.

De lærde har længe været af den mening, at samtlige disse tre evangelier støtter sig til og i væsentlig grad afledes fra et tidligere dokument, der findes omtalt og henvist til som „Vor Herres ord". Dette dokument antages at have været alene en samling af Jesu ord, som de ikke saa længe efter hans død blev nedskrevne af en af hans apostle. Traditionen udpeger apostelen Mattæus, og al sandsynlighed taler her for traditionens rigtighed. Ikke *vort* første evangelium, men det virkelig først skrevne, bliver saaledes det rette Mattæii evangelium. Og dette udgjorde da blot en samling af Jesu ord, nednoteret uden sammenhæng og uden kronologisk orden, blot med nogle faa indledende ord som „i de dage", „derefter" osv.

Dette ansees da for at have været det tidligste kristne dokument. Jesu *liv* behøvede ingen nedskrivning endda. Det huskede man nok. Ordene derimod var mange og lod sig let glemme eller forvanske, og de var jo ogsaa af størst betydning. Det var dem, der havde gjort Jesus til den, han var, og vakt disciplenes sjæle. De nedskreves derfor først.

Dette tidligste dokument blev saa benyttet af en række senere bio-

grafer, der søgte at indlemme det i en historisk skildring af hans liv, som Markus, eller i en fuldstændig og systematisk fremstilling af hans lære som Mattæus.

I kirkens tidligste tider bedømtes et evangeliums troværdighed og egthed efter dets overensstemmelse med disse „Herrens ord". Kirkefaderen Irenæus (ca. 200) er den første, der bygger evangeliernes autoritet paa guddommelig inspiration.

Saaledes stod sagerne i den lærde teologiske verden indtil 1884, da der opdagedes i et gammelt egyptisk arkiv blandt tusener af manuskripter en liden stump papyrus, $3^1/_2$ centimeter lang og $4^3/_4$ bred, beskrevet med røde og sorte bogstaver. Efter de omhyggeligste undersøgelser er det fastslaaet, at denne skriftstump maa datere sig i det mindste saa langt tilbage som aaret 230 e. K. — Uheldigvis indeholder denne ærværdige stump blot ca. 100 bogstaver; men vi har dog al grund til at tro, at vi her har et stykke af en kopi af det omtalte tidligste kristne dokument „Vor Herres ord". Det viser sig ved studium af den grammatikalske konstruktion af de græske sætninger, at skriftet er en oversættelse fra aramæisk, paa hvilket sprog traditionen siger, at „Herrens ord" af Mattæus var skrevne.

Dokumentet indeholder blot 5—6 korte sætninger fra Jesu ord ved det sidste afskedsmaaltid. Formen er mere simpel og direkt end i noget hidtil kjendt evangelium, hvad der tyder paa skriftets ælde, og indholdet er lærerigt.

Ordene er, restitueret og i oversættelse, disse, begyndende med slutningen af en eller anden saadan sætning, som jeg stiller først i parenthes: (Jeg vil ikke mere drikke af vinrankens frugt) „. . . før jeg gaar bort. Ligeledes: I denne nat vil I alle forarges paa mig, som det staar skrevet: jeg vil slaa hyrden og faarene vil adspredes. Da sagde Peter: Om end alle, dog ikke jeg; (til ham): Hanen vil gale to gange og du skal da allerede have fornegtet mig tre gange."

Prof. Bicknell har forsøgt at gjenopbygge ved en række af forskninger den hele paragraf, hvoraf fragmentet udgjør den anden halvdel. Hans argumenter er overbevisende. Han faar ordene til at have faldt saalunde ved afskedsmaaltidet ifølge dette tidligste dokument: „Som de sad tilbords og spiste, talte han til de tolv: En af eder, som dypper i samme fad med mig, vil forraade mig. Og idet han tog brødet, velsignet og brød det: Tag. Dette er mit legeme. Og vinbægeret, idet han takket: Dette er min pagts blod, udgydt for mange; thi jeg vil ei mere drikke af vin-

rankens frugt, før jeg gaar bort. Ligeledes: I denne nat vil I *alle**) forarges paa mig, som det staar skrevet: jeg vil slaa hyrden, og faarene vil adspredes. Da sagde Peter: Om end alle, dog ikke jeg. (Til ham): Hanen vil gale to gange, og du vil da allerede have fornegtet mig tre gange".

Her skulde vi altsaa have den lille faste kjerne, hvorfra alle de øvrige skildringer af det sidste maaltid har udspundet sig, og alt, hvad der ligger til grund for alterens testamente.

Ifjor overraskedes den lærde verden paa den behageligste maade ved, at en franskmand (M. Bouriant) offentliggjorde nogle græske brudstykker af et extrabibelsk evangelium og en lignende „aabenbaring"; begge fundne kort før i en egyptisk grav. Professor *Harnack* identificerte dem strax som to af de 5 skrifter, som traditionen har knyttet til apostelen Petris navn. Det første var det saakaldte „*Petri evangelium*". Det opdagede fragment deraf indeholdt over 6000 bogstaver og begynder midt i lidelseshistorien.

Dette evangelium skreves sent, sandsynligvis senere end Lukas's evangelium, — og indeholder mere af det mirakuløse og eventyrlige element end de bibelske evangelier. Det stod dog engang høit i ære, blev læst i mange rettroende kirker og ansaaes af dem for at være af samme værd som de bibelske.

Men det mest interessante ved evangeliet er, at det, skjønt skrevet sent og indlemmende sene legender og overdrivelser, dog samtidig er delvis direkte bygget paa det samme dokument, „Vor Herres ord", som Markus's evangelium direkte støtter sig til. Forfatteren havde øiensynlig adgang til den samme værdifulde kilde, som Markus øste af.

Det nye evangelium tvinger os saaledes i enkelte dele tilbage til kristendommen og samtlige evangeliers urkilde. Særlig i fortællingen om opstandelsen har vi her, hvor det gjælder de vigtigste fakta, en ældre beretning end der findes i Mattæus, Lukas eller Johannes. Af største betydning er det, at dette evangelium, støttende sig til det tidligste dokument, ikke kjender noget til, at Jesus viste sig hverken for kvinderne eller for disciplene paa paaskesøndag og ikke heller for nogen i den uge, der paafulgte; derimod lader evangeliet Jesus første gang vise sig for sine disciple i Galilæa. Her følger det efter min formening ikke længer det tidligste dokument.

Som bekjendt fortæller heller ikke Markus-evangeliet, naar der bort-

---

*) Udhævet her for bedre forstaaelses skyld. — „*En* af eder, som dypper med mig, vil forraade mig" — og „*alle* vil forarges paa mig". (Red.s anm.).

sees fra den senere tilføielse fra v. 8 indtil enden i sidste kapitel,*) om nogensomhelst tilsynekomst, blot at kvinderne fandt graven tom, og at en mand, som sad der, sagde dem, at Jesus var opstanden og var gaaet til Galilæa. Markus's evangelium slutter dermed. Denne taushed og overensstemmelse mellem de to eneste evangelier, vi eier, hvori vi ser og føler den direkte kontakt med de tidligste skrevne ord, er paafaldende og betydningsfuld.

I detaljerne udsmykker derimod Petrie evangelium den simple fortælling ganske anderledes end skeet er i Markus's evangelium. I det sidste finder kvinderne blot en mand siddende i graven. I Petrie evangelium er denne mand bleven til to kjæmper, „hvis hoveder naaede til skyerne, og som førte ud af graven i vogternes paasyn en tredie kjæmpe, hvis hoved naaede op over skyerne.“

Dekadance i den moderne kunst.

(Frederic Harrison i *„The Forum“).*

Der er ikke noget træk i vor tid, hvoraf vi føler os mere stolte, end den fornyede kunstinteresse. Vi har vænnet os til at se tilbage paa vore bedsteforældre som folk, der levede i smagens mørke tidsalder. Og der ligger virkelig noget til grund for denne stolthed; vort kjendskab til, vor dom om og vor forstaaelse af kunst har i over en generation udviklet sig betydelig. Vor stræben efter nye former for kunsten er paafaldende. Men med den uimodstaaelige trang til for enhver pris at være original er der ogsaa en tendens igjære, som ikke ligger videre høit.

Al reaktion mod det konventionelle, det melodramatiske og det „søde“ og „nydelige“ — er sund og naturlig, og det er allerede meget at have opnaaet et almindeligt oprør mod disse en kunstelskende tidsalders skjødesynder. Men oprør og billedstormeri udgjør kun begyndelsen til en reformation, og især i kunsten er de mere voldsomme protestformer ofte skadelige.

Det hjælper lidet at blive kvit det konventionelle, naar man i stedet derfor danner sig et ideal af det brutale, det simple og det afstikkende, af den overfladiske og daarlige efterligning af det rent hverdagslige, og dog er dette en øgende tilbøielighed blandt de talrige skarer, som indbilder sig i vor tid at dyrke kunsten. I prosadigtning og til en vis grad

*) Der har aldrig været nogen meningsforskjel blandt bibelkritikere om det øiensynlige faktum, at de sidste 12 vers af Markus's evangelium er en senere tilføielse; men det er dog en tilfredsstillelse at finde, at den nylig opdagede syriske oversættelse af evangelierne heller ikke indeholder disse 12 vers. Forfatterens anm.

i poesi kan en mægtig fantasi behandle groteske og modbydelige emner. Deres suggestion er mindre konkrete og bestemte end dem, som maler- og billedhuggerkunst frembyder. Malerkunsten med dens skarpe, levende, irriterende linjer kan derimod ikke uden fare indlade sig paa disse simple reproduktioner af det brutale og vulgære. Det er tegn paa dekadance og tomhed, naar maleren forsøger paa at fængsle vor interesse ved den samme appel til vor modbydelighedsfølelse, hvormed forfatterne saa længe har udtømt vor taalmodighed.

En mand kan gaa ned i en kloak, et anatomikammer eller en kulgrube og der faa se mangt og meget, som publikum ikke kjender til, og som vilde vække publikums modbydelighed, om det fik det at se. Dette gjør da den moderne kunstner og maler saa disse ting paa en besynderlig sandhedskjærlig maade, som protest mod det konventionelle og sukrede i kunsten, og forlanger derpaa af os, at vi skal beundre hans modbydelige billede som et virkeligt originalt mesterstykke. Michael Angelo og Rembrandt streifer af og til ind paa saadanne emner, som deres geni dog magtet at iklæde en vild poesi; men for almindelige lærredssmørere, som kun kan iklæde dem en smudsig prosa, bliver saadant ligefrem uforskammethed mod publikum. Nu for tiden ser man sjelden en maleriudstilling, — især i Frankrig, uden en sand overflod af ligefremme fotografier fra fængsler, hospitaler og lastens huler. En mægtig fantasi kunde muligens finde kunst sogar der; men disse moderne „kunstneres“ maal er ikke kunst — men afsky. De giver os bare farvede fotografier uden pathos, ynde, liv eller fantasi. Deres hensigt er at frembringe noget saa stygt, saa raat, saa fotografisk rigtigt og saa ubehageligt, som lærred og maling kan gjøre det. Der er ikke mere kunst deri, end der er i beretningen om et eller andet smudsigt forhør eller i en lægehaandbog.

Enkelte synes at være af den mening, at kunst betyder kjedsommelighed og en streng forvisning af alt, som kan vække interesse. En smudsig gammel kone, der stirrer ørkesløst paa en stenhaug, en gris, som vælter sig i smudset, en støvet landevei mellem to nøgne mure, en sandbunke under en blyfarvet himmel — saadanne er de sujetter, der er de opkommende kunstnere saa kjære. Det er umuligt at finde i dem det mindste spor af skjønhed, poesi, pathos eller ynde. Naar saa disse ovenikjøbet fremstilles med ensformig realisme, fortæller man os triumferende, at konventionalismen er afsat og sandheden kommen paa thronen. Det er sandt, at man endelig er bleven kvit sensationalisme og konventionalisme; men det samme vilde ogsaa være opnaaet, om kunstneren havde ladet lærredet være uberørt, eller om han havde stukket sin palet i en forgyldt ramme og kaldt det „dagdrømme“ eller en „symfoni af elementære farver“. Andre opdager

igjen i sin jagt efter nyheder et eller andet puds af naturen, en eller anden ukjendt og ganske tilfældig sammenstillen af gjenstande, en eller anden kunstig reflektion, og saa maler de meget samvittighedsfuldt det besynderlige sujet. „Synes De, det er unaturligt? Ja, da har De aldrig seet en grøn frosk krybe over et bart bryst oplyst af et lynglimt; thi dersom De havde seet det, vilde De have fundet det akkurat ligt dette!“ Det kan gjerne være, men vi ønsker ikke slige besynderligheher foreviget, selv om vi har seet dem. Naar vi gaar til billedgallerier, ønsker vi at se malerier, — malerier som er forstaaelige uden katalog eller en forelæsning over optik, og vi bryder os ikke om at se kaleidoskopiske kunster i uforstaaelige rammer.

Samfundet maa i selvforsvar sætte sin fod paa den degraderende affektation hos dem, som ønsker at akcentuere alt, der er stygt og smudsigt i naturen og mennesket. Det er jo meget lettere at gjøre det end at forøge skjønheden og lykken i livet. Deres smudsige paradoxer vilde sandsynligvis aldrig være bleven ænset, undtagen i en tid rig paa stadige forandringer og med et kaos af meninger. Vi lever i en verden, som holder paa at blive afsindig over alt nyt, hvor et hvilketsomhelst oprør hilses som en ny aabenbaring og begyndelsen til en ny tid. En mand behøver bare at skrige høit nok sit nye evangelium — lad os sige f. ex. „mord som en skjøn kunst“, „smudsets sande skjønhed“ eller „det stygge som en evig kilde til fryd og glæde“, — og han samler strax en sympathetisk gruppe om sig. De moderne kunstudstillinger, der har været ukjendte og umulige i enhver sand kunstnerisk tid, nærer med deres kappestrid og avertissementer, kunstnerens forfængelighed, jalousi og overfladiskhed. Intet sted er kampen for tilværelsen mere akut. Hvor i det høieste hundrede er født værdige til at hengive sit liv til kunsten, kjæmper ti tusen for at blive omtalt og faa sit lærred solgt. Vor begeistring for at faa en ny kunst, vi ved ikke hvorfra eller hvorledes, truer med at gjøre enhver god kunst umulig.

— Begynd morgenen med at sige til dig selv: „Jeg vil møde idag den stolte, den underfundige, den misundelige, den uselskabelige, den utaknemmelige, den nærgaaende. Disse mennesker er slig paa grund af deres uvidenhed og mangel paa forstaaelse af, hvad det gode er og af hvad det onde er. Men jeg, som kjender det godes natur og ved, at det er skjønhed, og det ondes natur og ved, at det er stygt, kan hverken lide virkelig skade fra nogen af dem — thi de kan ikke gjøre mig ond —, ei heller kan jeg blive vred paa nogen af dem eller hade dem . . . . Vi er skabt til at arbeide med hinanden og arbeide sammen. At vende sig mod hinanden, er saaledes stridende mod naturen. Og det er at vende sig mod hinanden, naar man vredes. (Markus Aurelius).

Etheren.

(Professor *Oliver Lodge, F. R. S.* i „*Fortnightly Review*“).

Ved en fysisk „forklaring“ forstaar vi en grei redegjørelse for et fænomen eller en lov i udtryk, der repræsenterer noget, hvormed vort daglige liv har gjort os vel kjendt. Vi kjender alle fra vor barndom af to tilsyneladende meget simple ting, *kraft* og *bevægelse*. Vi har en direkte følelse for begge disse ting, en *sans*, der fatter dem og modtager direkte indtryk af dem. Vi kjender dem, er vante ved dem, men forstaar dem jo i grunden slet ikke, ved ikke, hvad de egentlig er.

Imidlertid er bevægelse og kraft de to ting, der udgjør de primære elementer i vor bevidsthed og erfaring. Dem kjender vi først og bedst. Nu, det kan tænkes, at det lader sig gjøre at „forklare“ alle andre fænomener og fakta i udtryk, hentede fra disse to elementers dele af vor viden og bevidsthed. Naar saa bliver gjort med et fænomen, saa siger vi, at det er „forklaret“, at vi forstaar det. Det vil altsaa sige, at vi har ført det tilbage til disse to begreber, som underligger alt andet; — men disse mangler imidlertid al forklaring. En slig „forklaring“ kalder vi en „dynamisk teori“ om sagen. — Hvor det ikke lykkes os at føre et fænomen helt tilbage til disse elementære begreber, hvor vi blot forklarer det ved noget, der er os lidt mindre ukjendt, — der føler vi, at vi ikke endnu har gaaet tilbunds i sagen. Men naar vi engang er komne helt tilbage til bevægelse og kraft og kan udtrykke fænomenet i disse to's sprog, da slaar vi os tilfreds. Dybere søger vi ikke. Denne „forklaring“ tilbage til bevægelse og kraft, denne *dynamiske teori* føler vi at være paa en gang nødvendig og tilstrækkelig.

Nu, det maa straks tilstaaes, at der er meget faa ting i universet, som vi hidtil har evnet at faa saa tilfredsstillende forklaret. Saaledes eier vi endnu ingen slig forklaring af materien, af elektricitet, lys, tyngdekraft eller etheren.

Det er naturligvis muligt, at enkelte ting ikke lader sig forklare ved disse to begreber alene, fordi et tredie, hvortil vore fysiske videnskaber endnu intet hensyn tager, medvirker til deres manifestation. Umuligheden af at forklare en mængde ting ved disse to begreber alene har allerede bragt mange videnskabsmænd til at ane, at der findes et tredie, ved hvis opdagelse og indforlivelse i de fysiske videnskaber disse vil hæve sig til større høider og erholde nyt liv og ny energi.

Der er foruden bevægelse og kraft en tredie ting, muligens en fjerde, som ogsaa udgjør en elementær del af vor aller tidligste bevidsthed og

erfaring: — det er liv og aand. Jeg gjør intet forsøg paa at definere disse to eller paa at afgjøre, om de to er ét; de existerer, og de er dog ikke indlemmet i vore fysiske videnskaber. Naar de det kan blive, er det ugjørligt at forudsige, og lige umuligt at udtale sig om, hvordan de kan blive det. Men der tør her ligge muligheden for nye fremskridt paa det videnskabelige omraade og for dybere og mere almengyldige „forklaringer“, end vi hidtil har ladet os nøie med.

Lad mig kortelig antyde, hvorledes vor viden udvikler sig fra de første indtryk til de fjerneste og dristigste af videnskabens slutninger.

Vi har muskler, og vi kan bevæge os. Det giver os begrebet bevægelse, — det første af alle. Jeg skal ikke søge videre at analysere ideen eller tingen. Vi føler bevægelsen direkte. Det er et direkte sanseindtryk. Ved at bevæge os omkring faar vi idéen *rum*, — det vil sige rum til at bevæge os i. Universet er ikke fyldt og fast. Der er rum i det. Efterhaanden slutter vi os videre til rummets udstrækning bortenfor vore bevægelsers rækkevidde. Og af bevægelsernes forskjellige hurtighed faar vi idéen om „*tid*“.

Men vi kan ikke bevæge os frit i alle retninger. Vi møder modstand. Vore musklers bevægelse hindres. Dette giver os begrebet „kraft“ — indbefattende alt det, som hindrer den fri bevægelse og selve muskelkraften under slig hindring. Paa denne vis lærer vi ogsaa, at universet ikke er tomt, om end rummeligt. Herfra drager vi den næste betydelige slutning til det, vi kalder „*materie*“.

Men videre, lærer vi at skjelne mellem den materie, der hører vor egen personlighed til — den, hvori vi har følelse — og den, der ikke hører os til. Denne sidste deler vi saa efter den modstandsevne, den eier, i fire dele — eller „elementer“, som de kaldtes i oldtiden, — faste legemer, flydende, gasarter og etheren. Den sidste gjør absolut ingen modstand mod bevægelse. Det er derfor umuligt at føle den. Luft og alle gasarter kan vi føle, men ikke etheren. Ikke alene kan vi bevæge os mod den uden følbar eller maalbar eller i det hele opdagbar modstand; men de største himmellegemer bevæger sig gjennem den, uden at der merkes spor af modstand eller friktion. Jeg har selv udført en række delikate experimenter for at se, om det er muligt at paavise etherens existence ved at finde nogensomhelst fysisk modstand i den. Jeg forsøgte, om en større, umaadelig hurtig roterende jernmasse kunde bringes til ved friktion at gribe fat paa etheren og føre dens nærmeste lag med sig, selv om blot med $^1/_{1000}$ af sin egen hastighed. Experimenternes svar var et absolut nei. Ingen modstand lader sig paavise i etheren, ingen mekanisk sammenhæng mellem den og vanlig materie. Den lader sig ikke mekanisk paavise, —

lader sig ikke udtrykke med ord, laante fra begreberne kraft og bevægelses ordforraad, lader sig ikke forklare. Ingen dynamisk teori lader sig opstille for den.

Hvorfor tror vi da ligefuldt saa fast paa dens existense, naar den synes saaledes at være rent immateriel, mere i slægt med det, vi kalder aand, end med materien."

Havde vi ikke andre sanser end følelsen, saa havde vi aldrig engang mistænkt etherens nærværelse. Men nu erholder vi direkte indtryk af materien paa anden vis end ved følelsen af berøring. En enkelt del af vort legeme er udrustet med et specielt netverk af nerver, der erholder et fra følelsens helt forskjelligt indtryk af materien. Med tungen *smager* vi den. Og uden al direkte berøring virker en række uendelig smaa udslyngede partikler fra materien paa vor næse, saa at vi *lugter* den. Øret opdager ved at opfatte en del af materiens uendelige vibrationer, at universet ikke er taust, men fuldt af lyd, veltalende og syngende. I alle disse tilfælde er det dog fremdeles vanlig materie, der direkte indvirker paa vore sanser. Men i øiets evne til at se staar vi overfor on ny og høiere kategori af indtryk. Her er det ikke den vanlige materie, der indvirker paa synsnerverne og giver os indtrykkene. Det er etheren. Øiet vidner om dens existense, trods dens immaterialitet, lige saa sikkert og høilydt, som vor haand om vort eget legemes eller vor fod om den faste jords existense. Øiet føler etheren. Dets finere nerver sporer den.

Og ikke øiet alene. Holder vi vort ansigt i sollyset, saa føler vi etheren direkte — immateriel, som den er. Det er etheren, som varmer og brænder i ansigtet.

Lys og straalende varme, ved vi nemlig, overføres ikke fra deres kilder til os gjennem vanlig materie. Lysstraalerne har intet med luftpartiklerne at gjøre. De løber mellem dem, som dampskibe mellem rækker af øer.

Og dog er det den sikreste kjendsgjerning i den fysiske videnskab, at kraft og bevægelse alene overføres ved materiel kontakt. Der er intet sligt, som virkning paa afstand; intet sligt, som at solens varme uden overføring skulde kunne føles her. Desuden *véd* vi, at den *bliver* overført. Vi ved, at lysstraalerne er *bölger* i verdensrummet, at de bevæger sig overordentlig hurtig, men dog tager en maalbar tid for at naa f. ex. fra solen til os. Disse „*bølger*" maa selvtølgelig bestaa af noget og være bølger i et eller andet medium. Dette medium er da etheren, som vi vel at merke alene kjender paa denne vis. Men vi ved, at den er der, lige saa vist, som at vi er her. *Hvad* den er, det véd vi derimod ikke.

Ikke alene trænges dette medium for at overføre lys og varme fra

sol og stjerner til os; men det trænges lige fuldt til at overføre tyngdekraften, solens attraktion overfor jorden. Denne kraft virker lige saa lidt paa afstand som lyset. Den maa *overføres*. Den trænger et medium mellem gjenstandene, hvori den kan virke. Det er i parenthes værd at bemerke, at denne solens tiltrækning paa jorden svarer til en slig kraft, at det vilde tage en million millioner staalstænger, hver 17 fod i diameter at modstaa den, — eller med andre ord: den kraft, hvormed solen uden baand, alene gjennem den immaterielle ether holder vor jord i sin bane, svarer til en lænke bestaaende af en million millioner slige jernstænger! Det er et ganske vakkert stykke maskineri, et solsystem! — Og denne usynlige lænke, der binder os til solen, hverken ruster eller brækkes. Af smaa vibrerende etheratomer, saa smaa og saa ubetydelige, at intet instrument og intet experiment engang kan paavise deres existense, bestaar den. Det usynlige, immaterielle medium maa være sterkere end staal.

I de sidste aar holder vi paa — kan vi gjerne sige — at lægge os til en ny *sans*, hvormed vi tør blive i stand til endnu mere direkte og indgaaende at lære etheren at kjende. Den nye sans udgjør dog ingen del af vore legemer, men lader sig lægge tilside eller benytte efter ønske. Den udgjøres af de moderne instrumenter, som elektroskop, galvanometer, telefon, etc., der ikke er langtfra at være øiets og ørets rivaler i ømfindtlig modtagelighed for indtryk og kunstnerisk konstruktion. Gjennem disse modtager vi en hel ny række indtryk af materien, der svarer nøiagtig til tilførelsen af en sjette sans til vore legemer. Og ved disse tør vi blive i stand til paa sæt og vis at *se* eller *føle* etheren, det vil sige komme i *direkte* berørelse med den gjennem instrumenter, — ikke som nu, blive den var alene gjennem andre fænomener som lysets og varmens overføring, men direkte, paa første haand og i sig selv.

Og hvad saa? Vil vi da blive i stand til at finde en dynamisk teori for etheren, for lys og for elektricitet? Vil vi da kunne forklare dem som bevægelse og kraft? Vil da etheren komme til at udgjøre en del af mekaniken, hvad den nu ikke gjør?

Muligens og muligens ikke. Det lader sig tænke, at etheren aldrig lader sig forklare mekanisk, — som bevægelse og kraft, at den altid vil blive staaende udenfor mekaniken; men, at den fuldstændige forklaring vil gjøre den til det første led i en ny kategorie i den fysiske videnskab, hvorved dennes nuværende grænser sprænges. Muligens maa dette ske, før liv og tanke lader sig indordne under samme videnskab, og muligens vil alle disse forklares og blive dele af den fysiske videnskab paa en gang.

For min egen del har jeg en følelse af, at naar vi lærer disse ting, som vi kalder ether og elektricitet, bedre at kjende, naar vi finder deres

fyldestgjørende forklaring, saa vil mekanik og fysik aabnes og udvides til alle sider, og vi vil staa overfor noget, der ikke er helt eller blot materielt, men som aabner os udsigt ind i en del af universet, hvor videnskaberne ikke hidtil har trængt sig frem, og hvorfra alene maler og digter, tænker og helgen har bragt os bud.

De 25 største bøger.

(Efter „*Revue Bleue*").

Under denne overskrift gaves i 3die hefte af „*Kringsjaa*" en liste over de 25 bøger, som ved stemmegivning blandt 214 literære italienere ansaaes som de største. Der nævntes samtidig, at det franske tidsskrift „*Revue Bleue*" var ifærd med at faa i stand en lignende liste for Frankrig. Den foreligger nu færdig. Der afgaves 764 stemmer, — hver seddel indeholdende 25 navne. Listen med det stemmetal, hver forfatter opnaaede, ser saaledes ud:

		Stemmetal.			Stemmetal.
1.	Victor Hugo	616	14.	Montaigne	300
2.	Molière	563	15.	Cervantes	288
3.	Shakespeare	476	16.	Michelet	282
4.	Racine	475	17.	Balzac	256
5.	La Fontaine	426	18.	Dante	246
6.	Alfred de Musset	426	19.	Renan	246
7.	Corneille	400	20.	La Brouyère	245
8.	Göthe	393	21.	Flaubert	240
9.	Voltaire	388	22.	Bossuet	239
10.	Pascal	373	23.	Rabelais	237
11.	Lamartine	352	24.	Daudet	214
12.	Homer	346	25.	Virgil	207
13.	Bibelen	331			

Dernæst havde Zola, Rousseau, Taine, Thomas à Kempis, Pierre Loti, Horats, Tacitus, Sofokles, Prudhomme, Tolstoi, La Rochefoucauld, George Sand, Alexander Dumas père, Lucrets, Darwin, Chateaubriand, Maupassant, Charles Dickens, Beaumarchais og Montesquieu de fleste stemmer, fra ca. 200—100 hver.

Af de 25 paa den første liste er de 18 franske; blot 7 er medtagne fra hele den ikke-franske literaturs verden. Til sammenligning bør man mindes, at paa den italienske liste var blot 8 navne italienske, de 17 repræ-

senterer de forskjellige andre kulturlande. Men udenfor Frankrig er det jo, som bekjendt, vanskeligt for franskmænd at se noget godt. Af disse 7 udenlandske forfattere er 1 englænder (Shakespeare), 1 tysker (Göthe), 2 italienere (Dante og Virgil), 1 spanier (Cervantes) og en jødisk bog (bibelen).

Paa den italienske liste var der 5 engelske, 4 tyske, 1 fransk og 1 jødisk bog. Fremmed literatur vilde saaledes synes at være meget bedre kjendt i Italien end i Frankrig.

Syv navne findes baade paa den franske og den italienske liste og staar saaledes blandt de 25 største forfattere eller verker hos begge folk. De er *Shakespeare, Dante, Göthe, bibelen, Virgil, Homer* og *Balzac.*

Shakespeare staar som no. 3 paa begge lister; paa den italienske har han alene Dante og bibelen foran sig, paa den franske Victor Hugo og Molière. — Bibelen er den anden bog blandt italienerne, den trettende blandt franskmændene. *Dante,* som staar først paa den italienske liste, er no. 18 paa den franske og Viktor Hugo, som er først paa den franske, findes slet ikke paa den italienske.

En anden iøinefaldende forskjel paa de to lister er det store antal videnskabelige og modern-filosofiske verker paa den italienske liste, medens ingen slige findes paa den franske, som er udelukkende literær. Italienerne sætter Herbert Spencer og Darwin lige efter Shakespeare. Interessant og betegnende er ogsaa den engelske tænknings indflydelse, som den italienske liste udviser, og tillige optagelsen paa den af et sligt navn som *Karl Marx.*

Mimi's giftermaal.

(Af *Grace King.* — Oversat for „Kringsjaa").

Nu skal De faa det akkurat, som hun selv snakkede om det, der hun sad i sit lille brudekammer — ikke større end netop sengen kunde faa plads her, toiletbordet der, chiffonieren ligeoverfor og vaskeservanten bag døren. Men smukt udstyret var det, ganske *comme il faut,* som det sig sømmer en brud af god familie. Og selv var hun nydelig og tog sig vakker ud i sin lange, hvide *negligée,* rigt besat med kniplinger og puffer og blaa baandsløifer — slig som alene kreolerbrudepigerne forstaar at stelle til og kreolerbrude kan bære, slig som brudestanden kræver det og som passede saa udmerket for „lille pus", — som vi ikke kunde holde op med at kalde hende, saa bitteliden, saa lys, med de store sorte øine og med den lille rosenknop af en mund — naar den blev lukket til.

„Du ved godt, Louise," begyndte hun alvorsfuldt, — „at papa aldrig vilde have samtykket, aldrig, aldrig! Nei da! Og jeg vilde aldrig have kunnet bekvemme mig til at bede ham om det heller. Det vilde bare have været en ny ydmygelse for ham, stakkels papa! Saa det var godt, at han var død, siden det var Guds vilje, at dette skulde ske. Jeg har naturligvis havt mine drømme lig alle andre

unge piger. Jeg mente, at da jeg var saa lys og saa liden, maatte jeg vel for harmoniens skyld faa en mørk, høi mand, — og han skulde være vakker, have en fyldig mustache og en smuk baryton. Ja, saaledes skulde han være, og saa arrangerede jeg mig — ja, du kan nok le — med et stort, stort hus, mange tjenere og en ypperlig kok — kjøkkenet maatte fremfor alt være udmerket, og dertil gode vine og alt sligt, — og saa lange silkekjoler, theater hver aften, udenlandsreiser og alt deiligt! Du kjender vist papa igjen i mig? Stakkels, stakkels papa! — Og du — jeg var saa vis paa, at jeg skulde møde ham engang, min brunsorte udvalgte. Jeg kigede efter ham, naar jeg gik til og fra skolen, og hver gang jeg tænkte paa ham, prøvede jeg at gaa saa pent og tage mig godt ud. Aa, du store min! Og jeg var dengang knapt tolv aar gammel! Og da jeg blev ældre, var det bare derfor jeg gik i selskaber — bare for at træffe *ham*. Hvad skulde vel unge piger ellers gaa i selskab for? Tror du kanske det er fornøieligt at spare og spare og sy og sy bare for at komme ud og kanhænde faa en dans med en eller anden, som en ikke bryr sig om? Nei, — jeg forsikrer dig, at jeg for min del gik bare for at møde ham, og det gjør andre ogsaa.

Du husker nok, hvorledes vi i skolen pleiede at „plukke prestekraver“. — Faldt det ikke ud med *mørk, rig, klog, Karl, Emil* eller *Julius,* da vilde jeg simpeltvæk ikke lade det gjælde, men holdt ved, til jeg fik det, jeg ønskede. Jeg troede sikkert, at min skjæbne skulde afgjøres paa denne maade, skjønner du. Og saa kom det andet — at se, om han elskede mig: Han elsker — af *ganske hjerte med længsel og smerte, en liden smule, slet intet;* blev det slet intet“, kastede jeg blomsten og begyndte at rive bladene af en ny. „Af ganske hjerte“ var, hvad jeg vilde have, og det fik jeg da ogsaa tilslut.

Men papa, stakkels papa, han vidste ikke noget om dette, naturligvis. Han kunde blive ganske rasende, naar nogen kom for at hilse paa mig, og stundom, naar vi var i selskab, og jeg dansede med en hr. Ingenting — aa ja, med hvem det end var — saa kom han og tog mig bort med en mine — aa, for en mine! Det saa virkelig ud, som om papa mente, han stod over alle andre mennesker. Men det gik fort nedover, du, ikke alene med stillingen, men ogsaa med helbreden. Han hostede altid og blev tyndere og tyndere. Og saa Klementine med alle disse børn — tænk, otte, du! Det var rigtig godt, at mama fik bare mig, siden papas anden hustru skulde faa saa mange. Og saa uskikkelige! Jeg forsikrer dig, de er rene smaa djævle, og ingen revselse, ingen tugt, ingen opdragelse — men du kjender jo Klementine! Jeg forsikrer dig, at jeg imellemstunder forestilte mig, jeg var i 'elvede — (kreolerinden gjorde et forgjæves forsøg paa at udtale h), og Klementine havde ikke spor af forfængelighed, naar det gjaldt børnene; havde de sko paa, nuvel, saa var det bra; havde de ikke — var det ogsaa bra“.

„Men kjære dig, Mimi, jeg vilde da sat mig op imod — eller jeg vilde bedt hende — —“

„Vær ikke saa tosset, Mimi,“ vilde hun have svaret. „Er jeg kanske en Gud? Kan jeg gjøre mirakler? Eller skal jeg ydmyge din stakkels far?“ Og det var sandt. Stakkels papa, det vilde bøiet, ja knuget ham altfor sterkt. Naar han havde penge, gav han; men desværre, han havde aldrig mere nogen. Hvis han saa, at der manglede noget, troede han, det var Klementines forsømmelighed, som voldte det. Og hun forstod sig ikke paa orden og flid, det er sikkert; men — for at vise hende retfærdighed — i dette stykke lod hun ham tro, at det var hendes feil for at redde hans stolthed. Jeg var fortvilet, kan du tro. Jeg kunde ikke

undervise, dertil havde jeg ikke lært nok; jeg kunde ikke staa i en butik, det vilde være at vanære min far, og *enfin* — jeg var altfor vakker til det. „Og saa skulde du forkynde verden, at din far ikke kunde brødføde sin familie!“ vilde Klementine sagt. Og dét var jo ogsaa sandt. Verden er saa ondskabsfuld.

Nu, — saa tænkte jeg altsaa ligedan, og jeg lo og pratede og spillede den tankeløse lig Klementine, og vi tog begge paa kredit. Vi kunde gjøre det, skjønner du, paa grund af vort gamle navn og vor slægt. Men det bliver saa langvarigt og trættende, dette, Louise; — skal vi nu' ikke snakke lidt om dig og dine? Vil du endelig høre mere? Ja, jeg fortæller gjerne; skrive det kunde jeg ikke, en pen er det værste marterinstrument, jeg ved.

Ved siden af os boede en dame, en amerikanerinde, en meget tarvelig og vulgær person efter papas mening. Sammenlignet med os, havde hun ingen herkomst at tale om. Vore smaabørn blev forbudt at være sammen med hendes. Jeg fandt dette latterligt — ikke fordi jeg er demokrat — men jeg fandt det latterligt. Og det hjalp ikke heller; børnene vilde næsten ikke være derfra; jeg tænker det var, fordi de fik saameget godt at spise derover. Papa gjorde nar af dem — du husker nok, for en skarp tunge han havde; husherren var skriver eller kontorbetjent eller noget sligt, og dette, mente papa, kunde ikke nogen sand gentleman være. Men sikkert var det, at de var i bedre omstændigheder end vi.

Damen, som havde mange børn, spurgte mig en dag, om jeg vilde komme ind til hende lidt. Og ved du, hvad hun vilde mig, Louise? Nei, du kan umulig gjette det. Hun bad mig med megen delikatesse, om jeg vilde stoppe strømper for børnene! Jeg tror, det var Gud selv, som indgav hende den tanke — for jeg havde bedt saa flittig om, at han maatte hjælpe os.

Du vil blive forfærdet, naar jeg siger, at jeg slet ikke var fortvilet, da papa døde. Det høres som en synd, men det er virkelig sandt; jeg sørgede nok, men jeg var ikke fortvilet. Ser du, mændene, de taaler ikke saameget som vi kvinder. Vi kan staa imod længe, vi kan taale mange prøvelser; men mændene, de har sin stolthed, sit navn, sin ære, og hvad det er for noget altsammen. Og vi havde ikke kunnet skjule den virkelige tilstand for ham længere. Sandheden tittede frem fra hver en krog i huset, kunde læses i børnenes udseende, paa vore ansigter.

Saa blev papa klein. Doktoren opgav ham straks. Og lidt efter lidt forsvandt hans noble egenskaber, — for dem havde han; altfor nobel karakter for vor tid, forsikrer jeg dig. Efter begravelsen — krach! Alting gik istykker. Regninger kom i massevis; vi sad der med fire tomme vægge.

Damen ved siden af sendte sin broder over til os. Han sad oppe hele natten og ordnede affærerne saa godt, det lod sig gjøre. Og siden kom han ind hver aften. Du min, havde papa været der, vilde han have vist den unge mand døren. Men vi var glade til, at nogen stod os bi. Og da alt var nogenlunde greiet, friede han til mig.

Jeg forsikrer dig, Louise, jeg havde rent glemt egteskabet og alt sligt. Jeg tænkte ikke mere paa det end paa det merovingiske dynasties kronologi og alt det andet fra skoletiden. Og Klementine — hun slog hænderne sammen af glæde, medens alle vore venner fandt, at det var en speciel naade af forsynet. Ja, han var en brav mand, ung og sterk; om han ikke kunde skaffe en formue, saa skaffede han ialfald levebrød. Og hvilken god hjælp og støtte for hele familien, for Klementine og børnene! Og han vilde gifte sig med mig, det var hoved-

sagen. Ingen havde spurgt mig før; en fattig pige er ingen efterspurgt artikel, ved du.

I en fart kom det i stand. Alle mine venner gjorde noget for mig. Jeg kjendte ikke mig selv igjen. Og Klementine gik omkring og leiede hus for os og fæstede pige. Men brylluppet gik af i al stilhed paa grund af papas død. Jeg tænkte i grunden bare paa Klementine og børnene; jeg fik ikke tid til mere. Jeg sagde: „bare fort, bare fort!“ Og fort gik det.

Morgenen efter brylluppet fik jeg først tid til at tænke. Jeg sad her, akkurat som nu og havde seet over alle de vakre foræringer og vort nye møblement — det er ikke ilde, du — mine kjoler, min ring, mit slør, og saa — ganske pludselig — kom tanken paa min sortbrune tilkommende, som prestekraven havde lovet mig, og paa alle mine planer fra skoledagene. Og du — jeg kastede mig paa sengen og græd — græd, som om om mit hjerte skulde briste — græd, til jeg ikke længer eiede taarer. Det varede i flere timer, men saa kom reflektionen — den kommer altid, naar en rigtig har grædt ud. Men Mimi da — sagde jeg til mig selv — tænk, at jamre slig! Fy da! Det er Gud, som regjerer verden og ikke dig. Du har jo bedt ham hjælpe dig, og han har gjort det. Du har faaet en god, snil mand, som tilbeder dig, og som vil være en bror for dine søstre og brødre og en søn for Klementine — hvad vil du mere forlange?

Og jeg reiste mig op fra sengen, vaskede mit ansigt og børstede mit haar, og se her — disse baandsløifer; der er merke af taarer paa dem; — jeg vendte dem. Lulu — dersom du vil undersøge sløiferne paa en bruds *negligée,* saa tror jeg næsten, du altid vil finde taarer paa vrangen. Er vel jeg den eneste, som har havt drømme og plukket prestekraver? Et godt egteskab gjør slut paa drømme, og saa er det bare de blaa eller røde baandsløifer, som husker paa dem.

Og nu, Lulu, nu foretrækker jeg min mand for alle sortbrune mustascher og mørke øine; jeg tilbeder ham, trods han er saa blond, saa liden og slet ikke ser godt ud.

Men papa, stakkel, han vilde vist ikke være blevet enig med Vorherre om mit giftermaal, om han havde været i live.

— Lad hvilkensomhelst ærlig og sandhedskjærlig mand sætte sig hen i nattens taushed og stilhed; lad ham frigjøre sig fra alt hykleri, al egoisme, al overfladiskhed, al lyst til at „synes“, fra al sanselighed og aandelig træskhed; lad ham bane sig vei fra tanke til tanke og fra følelse til følelse, til han naar sin sjæls inderste dyb; lad ham saa aabne vinduet og stirre ud i natten, hvor stille den er, hvor høitidelig den og timernes tause gang, hvor endeløst dens rige, hvor ældgamle de glitrende stjerner; lad ham saa føle, hvor lidet han ved om det alt, uden livets dybe hemmelighedsfuldhed og Guds evighed; — og underligt vil det da være, om han ikke føler den evige saa nær sin sjel, som nattebrisen er hans pande, om dette vort livs sande forhold ikke viser sig for ham i al ønskelig klarhed, og viser ham, hvor smaa og overfladiske hans tvil er, hvor dybtgrundet og sikker troen. Han vil med forbauselse se, hvor smaat og ubetydeligt det støv er, der har gjort ham blind, og fra en rolig og hellig tillids og kjærligheds høider med vantro sorg betragte sit livs fristelse, frygt, klager, vrede og træthed. (James Mortineau).

Afholdssagen.

(Erkediakonen *F. W. Farrar* i „*Fortnightly Rev.*“)

Den ogsaa her velkjendte erkediakon *F. W. Farrar* har en energisk artikel i form af et gjensvar til en tidligere afhandling om afholdssagen i det sidste hefte af „*Fortnightly Review*“.

Han begynder med at møde den hyppige beskyldning for fanatisme, der udslynges mod afholdssagens forkjæmpere. Han citerer *George Cruikshank:* „Er det fanatisme at hade mord?“ og *dr. Arnot:* „ . . . . . rasende, naar det gjælder denne sag —? Ja, og jeg vilde skamme mig for Gud og mennesker, var jeg det ikke“.

Han citerer dernæst — man forstaar ikke godt hvorfor — en utallighed af udtalelser fra berømte forfattere, statsmænd, dommere og lovkyndige om drikkeondets direkte og umaadelige indflydelse paa forbrydelsesstatistiken. Gladstone udtaler, at „krig, pest og hungersnød tilsammen ikke har bragt saa megen nød og elendighed over menneskene som drik, og dette er vor skam“. Shakespeare kommer kanske med det sterkeste ord: „O, du vinens usynlige aand, mangler du et navn at kjendes under blandt menneskene, saa lad os kalde dig — *djævel*“. Og Carlyle har det samme i lidt andre ordelag: „Brændevin er det onde verdensprincips mest authentiske inkarnation“.

Artiklens statistiske oplysninger er af større interesse. Kneipeverter finder det næsten umuligt at faa sit liv assureret; næsten intet assuranceselskab tør befatte sig med dem, og intet uden mod betydelige extrapræmier. Da de af denne grund oprettede sin egen livsassuranceforening, gik den overstyr, fordi vanlige dødelighedstabeller ikke holdt stik for denne forenings medlemmer.

Kardinal Manning udtalte i 1878 i et brev til paven og støttet paa officiel statistik, at drukkenskab hvert aar foraarsager 60,000 dødsfald i England — slaar en liden armé paa 60,000 og ødelægger den totalt —, og 75 pct. af alle begaaede forbrydelser i landet.

Lord Shaftesbury mener, at var det ikke for afholdsforeningerne, vilde drukkenskaben oversvømme England med et sligt hav af forbrydelser, last og synd, at „landet vilde blive ubeboeligt.“

Englands *Chief Justice, Coleridge,* erklærer, at han ingen fred eller vaabenstilstand kan slutte med en last, som fylder fængslerne, ødelægger hjemmenes lykke og familiernes fred og degraderer og bestialiserer den hele brittiske nation.

En bekjendt dommer siger i en tale til juryen: „Var det ikke for drik, vilde I og jeg intet have at bestille.“

Udtalelser fra dommere og politimænd hele landet over gaar med enstemmighed i samme retning: Den overveiende del af alle forbrydelser skyldes drik.

Og det er ikke forbrydelser alene, der kommer som et af drukkenskabens resultater. Den afsætter ogsaa sygdom og sygelighed i det uendelige, er en veritabel gift i samfundets aarer. En fremragende medicinsk autoritet erklærer for en komité af lordernes hus, at der daglig dør et betydeligt antal af mænd og kvinder tilhørende de høieste samfundslag af alkoholforgiftning, uden at alkoholforgiftning mistænkes af deres omgivelser og venner.

48 pct. af al idiotisme i England tilskrives af de sagkyndige drik. En af Englands største lovkyndige erklærer, at 75 pct. af alle skilsmisser i landet skyldes — drik. Af 18 i flæng undersøgte tilfælde af grusom behandling af børn skyldtes de 13 — drik.

I den sidste uge af 1883 og den første af 1884 blev der samlet opgaver over de forbrydelser, dødsfald, uheld etc., der i disse to uger skyldtes drik i England alene. Opgaverne er langt fra fuldstændige; men her er resultatet.

Foraarsaget af drik paa to uger: 25 farlige uheld, 13 tyverier og røverier, 5 personer vanvittige, 62 overfald, 20 slagsmaal med kniv, 5 tilfælde af mishandling af børn, 52 overfald paa kvinder, 13 drukne børn, 94 pludselige eller forhastede dødsfald, 15 selvmord og 18 selvmordsforsøg, 12 drab og mord. Listen er som sagt meget ufuldstændig, indeholder blot en samling af udklip fra de to ugers aviser i forskjellige dele af landet.

Elektro-magneters indflydelse paa det menneskelige legeme.

(Efter *„Electrical World“*).

De hypnotiske fænomener, ogsaa klassifiseret som dyrisk magnetisme ledet naturlig nok tanken hen paa en mulig sammenhæng mellem vanlig magnetisme og saakaldet dyrisk magnetisme. Man troede med andre ord, at vanlige staalmagneter eller elektromagneter kunde øve en eller anden besynderlig indflydelse paa det menneskelige legeme. I længere tid har man talt om en slig indflydelse som et bevist faktum. Videnskabelige autoriteter har iagttaget den. Særlig har den vist sig paafaldende overfor hypnotiserede personer, spiritistiske medier o. l. Og paa grundlag af dette har man da reist mange interessante spekulationer.

Nu synes det at være godtgjort ved en række experimenter, foretagne i Amerika af to fremragende videnskabsmænd, at de sterkeste magneter ingensomhelst indflydelse øver paa det menneskelige legeme, eller i det hele paa levende væsener.

Experimenterne foretoges paa katte, frosk, gutter og paa experimentørerne selv. Hverken menneskets eller froskens blod viste ringeste spor til polarisation, bevægelse eller vibration. Paa den sidste viste magneten ingensomhelst indflydelse paa blodcellerne eller blodets bevægelse. Som prøve paa en tysk teoretikers paastand om, at magnetisme forøger modstanden i bevægelsesnerverne og derved foraarsager slag, blev en liden hund placeret i en cylinder mellem store magneter og holdt der i 5 timer under indflydelse af en sterk magnetisk strøm. Dette syntes ikke at have nogensomhelst virkning paa hunden, og den kom ud derfra ligesaa livlig, som den gik ind. Derpaa blev en gut stillet mellem magneterne og udsat for den magnetiske strøm, og den havde heller ingen virkning paa ham. Den magnetiske strøm var sterk nok til at holde en tung jernbolt balancerende i luften og til at trække jernlænker saa kraftigt til sig, at der krævedes flere mænds arbeide for at faa den løs.

Derpaa lagde experimentørerne og deres hjælpere sig en efter anden ned paa et bord, stillet mellem polerne paa en umaadelig stor magnet med strømmen vexelsvis sendt i den ene eller anden retning. En iagttager holdt den liggendes haandled og undersøgte pulsen, og en anden iagtog aandedrættet. Der kunde ikke opdages nogen forandring i nogensomhelst henseende. En af de liggende holdt en jernskrue i haanden, og medens han ved dens tiltrækning kunde føle, i hvad retning strømmen var sendt, havde han ingensomhelst anden fornemmelse. Man sluttede deraf, at det menneskelige legeme ikke paa nogen maade afficeres selv af de allerkraftigste magneter, og at hjernen og nerverne ikke faar nogensomhelst fornemmelse eller indtryk fra magneterne. Der kan jo muligens en dag blive opdaget magneter, hvor antallet af strømninger i sekundet bliver høit nok, og kraften sterk nok til at fremkalde virkninger paa nervesystemet; men hidindtil synes elektromagnetisme ikke at have nogensomhelst indflydelse paa det menneskelige legeme.

Schweitz som mønsterstat.

(J. King i „Andover Review“).

Schweitz er internationalismens land. Menneskeheden har jo faktisk allerede begyndt at organisere sig som en eneste stor republik. Og denne organisation har sit centrum i Schweitz, som ogsaa i regelen har gaaet i spidsen i denne retning. Det grundlagde den storartede verdenspostforening, — en forretning, der ikke alene er nationaliseret, men internationaliseret. Foruden verdenspostforeningen er der andre institutioner af lignende international karakter, hvis kontorer findes i Schweitz's hovedstad, og for hvis oprettelse æren tilkommer schweitzerne. Den internationale telegraf-kongres, den internationale literære og kunstpleiende forening og det internationale jernbaneforbund har alle sine hovedkvarterer i Bern, og deres existence skyldes den lille republiks statsmænd. Kommende generationer vil muligens se tilbage paa disse internationale foreninger og kontorer som de smaa begyndelser til et universalt lovsystem og et verdensstort menneskeforbund. Den internationale telegrafkongres vil snart oprette en regelmæssig og ensartet tarif for europæiske telegrammer og vil uden tvil i fremtiden komme til at dække et ligesaa stor operationsfelt som postforeningen og føre til et ensartet telegrafsystem over hele verden. Den internationale literære og kunstfostrende forening søger at beskytte

forfatteres og kunstneres eiendomsret udenfor deres eget land og vil give det gamle ord „Videnskabernes og kunsternes republik“ en ny betydning. Det internationale jernbaneforbund vil sandsynligvis komme til at spille den vigtigste rolle i alle disse bevægelser til at fremhjælpe og sikre den europæiske fred. Det har allerede gjort det muligt at føre et lands varer og produkter i landets egne vogne til næsten hvilketsomhelst andet land over mellemliggende landes jernbanelinjer. Det ordner desuden vilkaarene og priserne for slige internationale forsendelser og vil skaffe stadig større ensartethed og gjensidige fordele for de nationer, som slutter sig til det. Kontoret for denne yngste af alle verdensvide foreninger er nylig blevet aabnet under ledelse af Monsieur Numa Droz, der fra en landsbyskolelærer steg til at blive præsident for den schweitziske konføderation og for tiden sandsynligvis er Schweitz's mest fremragende statsmand.

Kongresser eller forbund med følgende maal for øie har hidtil modtaget hjælp og tilslutning fra Schweitz: Foreningerne for dyrs beskyttelse mod grusomhed, for forebyggelse af udbredelse af phylloxeraen, for beskyttelse af unge kvinder, for vedligeholdelse af industriel eiendomsret og for en ensartet kriminallovgivning. I 1886 afsluttede Schweitz en traktat med de Forenede stater om, at enhver strid, der maatte opstaa mellem disse to republiker i løbet af de næste 30 aar, skal afgjøres ved voldgift og ikke ved krig.

Schweitz's arbeidere er saa godt organiseret, at de ikke bare udøver stor politisk magt (som bevis paa denne kan anføres vedtagelsen af almindelig forsikring mod ulykkestilfælde og sygdom, som regjeringen nu holder paa at lovfæste); men de har ogsaa tvunget regjeringen til saa vidt at anerkjende deres organisation, at deres sekretær bliver betalt af regjeringen, uagtet han udnævnes af dem selv. Denne institution, *arbeidernes sekretær*, er meget eiendommelig. Han udnævnes af „De schweitziske arbeideres konføderation“, en stor union af alle landets arbeiderforeninger. En komité af disse arbeidere har overopsyn med hans arbeide, som bestaar i at give alle arbeidere underretning om deres rettigheder og privilegier, i at foretage undersøgelser og meddele rapporter og statistiske tabeller over de spørgsmaal, som mest angaar arbeiderproblemet, og ellers i at staa til tjeneste for arbeiderorganisationen over hele landet.

Saavidt det er muligt at dømme og se, synes schweitzerne ikke bare at have udviklet de politiske dyder og realiseret det kristelige broderskab mere end andre nationer, men ogsaa at have bedre haab om at modstaa de farer, som truer samfundene idetheletaget. Drukkenskabslasten har de allerede angrebet ved at gjøre al tilvirkning og alt salg af spirituosa til et regjeringsmonopol, og paa den maade har de i høi grad formindsket gjennemsnitsforbruget af spiritus pr. individ. De i forbindelse med urenslighed og forbrydelser staaende onder er forholdsvis smaa og sjeldne; antallet af illegitime fødsler og skilsmisser er forholdsvis lavt og aftager, medens befolkningen tiltager. Striden mellem kapital og arbeide raser ikke saa voldsomt som i andre lande; rentefoden er lav og arbeidslønnen høi, i det mindste sammenlignet med de omgivende lande. De politiske ledere af fremskridtspartierne og de demokratiske førere er som regel ikke modstandere af den kristne tro eller foragter den kristelige moral, som saa ofte er tilfældet i Europas øvrige lande. Et merkeligt tidernes tegn er den schweitziske politiske aarbog, hvorigjennem der gaar en alvorligere og dybere kristelig aand end gjennem noget andet politisk arbeide af lignende art og betydning i Europa.

Gjenstande fra det gamle Troja.

(„Washington Post“).

Trojanske levninger af umaadelig værdi og stor ælde er netop ankomne til Washington fra Europa, og de vil udgjøre en af de mest interessante samlinger i museet det „Smithsonske institut.“ De blev gravet frem fra Trojas ruiner af dr. Schliemann og maa have gjennemgaaet den mægtige ildebrand, som efter legendernes beretninger endte den trojanske krig. Disse levninger er, som bekjendt, af overordentlig stor vigtighed, idet indtil for faa aar siden videnskabsmænd og lærde troede, at Homers og Virgils helte kun existerede i myther og sagn. Denne opdagelse fremkaldte derfor en hel revolution i klassisk historie.

Disse interessante gjenstande er forarbeidet af mange slags forskjellige materialier, hvoraf kan nævnes sten, bronce, elfenben, marmor, terrakotta og ben. Der er 188 i alt, og de indbefatter mange forskjellige artikler, som vaaben, afguder, vaser, urner, knive, dolke, naale, ringe, drikkekar i kunstfærdige forme og mønstre, mugger og kugler. Ringene, som er de talrigste af alle samlingens gjenstande, havde en besynderlig anvendelse. Der er 18 af dem. De er ganske runde, varierer fra to til tre tommer i diameter og er gjort af fint poleret og forsiret staal. De udgjorde en meget væsentlig del af de primitive spindehjul, som de trojanske kvinder brugte i hine dage, da det var moderne for alle kvinder at spinde, og da selv de kvindelige medlemmer af kongefamilien, som fra murene ofte iagttog sine venners og yndlinges kamp paa sletten nedenfor, var flinke til at spinde jevne og glatte traade.

Drikkekarrene vækker størst opmerksomhed. Der er kuglerunde mugger, glinsende mugger med udskaarne ornamenter, bægre med to hanke og mugger med to hanke, koppe med to hanke og koppe med en hank, bitte smaa mugger, boller og andre kar af forskjellige størrelser. Enkelte rummer to liter og andre ikke mere end et fingerbøl. Der er tre bægre med to hanke, og de er af en ganske besynderlig konstruktion. De er omtrent 6 tommer høie og har paa hver side lange slanke haandtag, som gaar fra den øverste rand til bunden; de rummer omtrent lige saa meget som nutidens bægre. Foruden drikkekarrene er der mange interessante vaser. En af disse er en trebenet vase, omtrent ti tommer høi, som staar paa tre korte ben. En anden vase er prydet med besynderlige linjer, som udgjør et portræt af en kvindes ansigt. Der er andre gjenstande af terrakotta, af hvilke tre kugler, aflange og pyramidale vægte, en afgud, et hoved og en ring er de vigtigste. Der er mange eiendommelig udskaarne marmorstykker, som spillet en væsentlig rolle ved trojanernes religiøse ceremonier. De er tynde som oblater og besynderlig formet. Trojanerne var meget religiøse og tilbad ihærdigt deres mange guder. Da man troede, at disse guder deltog i slagene saavelsom i menneskenes hverdagslige affærer, var det nødvendigt stadig at vedblive at ofre til dem.

Broncelevningerne indbefatter vaaben, nagler, stifte og lodder. Naglerne er fra 4 til 6 tommer lange og er bedækket af en vitriolfarvet rust.

Nogle af elfenbensgjenstandene er merkværdig fint udført. En liden kugle af størrelse og form som en rødkjelkes æg er kanske den merkeligste. Det er tvilsomt, hvad den er bleven brugt til. Der er ogsaa flere nydelig udførte elfenbensnaale, som maa have hørt til en eller anden kvindes arbeidskurv; disse er i almindelighed omtrent fire tommer lange. Der er adskillige gjenstande af elfenben, som er merkværdige paa grund af sin store vegt. En af dem er forkullet og blev

sandsynligvis brændt ved den samme brand, som lagde byen Scamandrian i aske. Enkelte af disse af elfenben formede gjenstande er temmelig skarpe i den ene ende, og er de gafler, som trojanerne brugte at spise med, skjønt de ser mere ud som udmerkede tandstikkere. Der er ogsaa flere skeer og en liden sag.

Af krigsartikler er der tre stenkugler.

Historien om dr. Schliemanns arbeide for at fremskaffe disse gjenstande fra deres gamle hvilested giver dem forøget værdi. Han begyndte, som bekjendt, sine udgravninger paa Hissarliks haug i 1871, og stik imod al kritik vedblev han i 10 aar at bruge sine penge paa at bringe paa det rene, hvorvidt dette i virkeligheden var scenen for historiens mest omdigtede slagmark. Før sin død fik han dette fuldt bekræftet.

Disse gjenstande blev overladt museet af fru Schliemann. De øvrige udgravne sager har faaet plads i andre landes museer, væsentlig i Berlin og i Konstantinopel. Mange af de fundne artikler var meget værdifulde, og det siges, at salgssummen var mere end nok til at dække de store udgifter ved udgravningen. Nogle var af kostbart materiale — guld, sølv etc.; men disse er for største delen i Konstantinopel.

Frelsesarbeide.

(Efter *Review of Reviews.*“).

I „*The Young Woman*“ for juni er der et interessant interview med Mrs. *Bramwell Booth*, i løbet af hvilket hun som sjælen i frelsesarmeens redningsarbeide kommer med nogle karakteristiske og interessante bemerkninger angaaende de forskjellige maader at vinde de fortabte paa:

Vi opgiver aldrig en pige og anser os aldrig for at være „færdige“ med hende, hvad enten hun er god eller slet. Efter syv aars arbeide har vi nu 13 hjem, hvori der har opholdt sig 8600 reddede piger og kvinder, hvoraf 3760 atter er blevne sendt ud i verden vel skikket til at tjene sit eget levebrød enten ved at tjene eller ved et eller andet respektabelt haandverk, og 1467 er blevne sendt frelste tilbage til sine venner. Jeg tror, et sligt redningshjem maa gradvis indøve den faldne i et bedre liv. Det maa ikke være som en strafanstalt, og man maa ikke forlange for meget af de reddede med en gang; det er det samme som pludselig at sætte et svøbt barn ned paa jorden og vente, at det skal gaa. Jeg mindes, at da jeg første gang besøgte en saadan anstalt, vidste jeg neppe, hvad der bedrøvede mig mest — pigernes synd og elendighed eller den maade, hvorpaa de blev behandlet. De faar et forfærdeligt syn paa religion og godhed paa et saadant sted, hvor de bliver indelukket bag høie mure og maa staa og vaske hele dagen under opsyn af kvinder, som bare tjener sit levebrød paa den maade, og som hverken har kjærlighed eller sympati for dem. Der er intet virkeligt samkvem, de faar aldrig lov til at gaa ud alene og ser aldrig en mand. Derpaa faar de saa pludselig en tjeneste med overflod af frihed. Hvorledes kan man vente af dem, at de skal kunne holde sig paa ret vei? Det vilde neppe være forsvarligt at behandle selv en uskyldig pige paa den maade. Fra den første begyndelse af, fra mine første faa samtaler med faldne kvinder, holdt jeg af dem, og i de otte aar, jeg har levet for dem, har jeg følt mit hjerte draget mod hver enkelt af dem. Menneskelig kjærlighed er den eneste magt, som formaar at hjælpe og løfte disse mest hjælpeløse og venneløse af alle vore medmennesker.

Interwieveren spurgte Mrs. Booth, om ikke frelsesarmeens offentlige arbeide hindrede de deltagende kvinders arbeide i deres egne hjem. Mrs. Booth negtede bestemt, at dette var nødvendigt, og som bevis herpaa anførte hun uden videre sig selv. Hun sagde:

„Jeg har fem børn, hvoraf den ældste blot er ti aar, og hun er hjemme for at se efter de smaa. Da vore indtægter er meget ringe, bliver alle børnenes klæder syet hjemme, og jeg underviser dem selv. Jeg kommer ind til kontoret næsten hver dag undtagen lørdag; og kommer som regel hjem kl. 5 à 6 om eftermiddagen; har dog et eller to offentlige aftenmøder om ugen. Alt dette kræver haardt arbeide; men folk kan arbeide i alle sine vaagne timer, dersom der bare er variation i arbeidet. Arbeide i huset og for børnene regner jeg som et slags rekreation."

„Sæt, at en eller anden læser, som faar interesse for Eders arbeide blandt de fattige og ulykkelige, ønsker at gjøre noget og at overtage et eller andet bestemt praktisk arbeide — hvorledes vilde De kunne gjøre brug af en saadan hjælper?"

„Aa, vi skulde nok give hende nok at gjøre. Til personlig hjelp kan vi bare bruge omvendte folk, der arbeider af kjærlighed til Gud. Jeg tror, det er absolut nødvendigt ved virkeligt redningsarbeide; men de behøver ikke nødvendigvis at slutte sig til frelsesarmeen. Dersom de bare var her i nærheden, vilde vi være meget taknemmelig for deres hjælp til at skrive, aflægge besøg o. s. v. Det er stor synd, at saa mange begavede unge kvinder, som ønsker at være nyttige, skal sættes til unyttigt haandarbeide. Det forekommer mig, at de rige har stor skyld overfor disse stakkels piger. Der er mange ting, vi behøver; men vi kan ikke sætte os i gjæld. Vi kunde anvende alle de gamle og nye klæder, der kan skaffes os. Mange piger, som ikke ved, hvorledes de skal faa tiden til at gaa, kunde forarbeide og samle saadanne ting og sende os dem."

Fonografen i klokker og dukker.

I „*Cassiers Magazine*" for april er der en artikel angaaende Edisons liv og opfindelser, som slutter med en beretning om fonografens anvendelse i klokker og dukker.

En af hr. Edisons gjester blev vækket en nat, netop som klokken slog tolv, ved følgende haarreisende ord: „Midnatstimen har slaaet; bered dig til at møde din Gud." Tonerne var hule og fyldte det store værelse med uhyggelige ekkoer; men ophavet til denne uhyggelige meddelelse var intetsteds at se. Da han her troede sig at være kommen i besiddelse af et værdifuldt bidrag til den moderne psykiske og spiritistiske granskning, men dog ikke havde lyst til at fortsætte disse undersøgelser paa egen haand og ganske alene, forlod han i hast soveværelset og fór ud paa gangen, hvor han mødte Edison selv, der beroligede ham med følgende ord: „Vær ikke bange, mand; det er jo bare en klokke."

Den tiltagende efterspørgsel efter denne slags legetøi gav anledning til oprettelsen af *Edisons fonograf-legetøi-kompagni.* Det blev dannet henimod slutningen af 1887 med en kapital af lstrl. 120,000, hvoraf lstrl. 80,000 udgaves for patenter og privilegier. Det blev da anslaaet, at den aarlige afsætning af kostbare dukker verden over beløb sig til mindst lstrl. 120,000, og den indlagte fonograf i de „talende dukker" har snarere forøget end mindsket omsætningen. Kort efter grundlæggelsen af dette kompagni indløb der bestillinger til et beløb af lstrl. 40,000 fra Amerika alene, og tilbud paa fra lstrl. 33,000 til lstrl. 70,000 aarlig for eneretten til det europæiske salg strømmede ind paa opfinderen. Der blev anlagt fabriker i Europa til forarbeidelse af dukkelegemer, og disse blev sendt til de fonografiske verksteder i Amerika og der udstyret med de nødvendige apparater. Lstrl. 600 var den daglige gjennemsnitsindtægt i 1889.

„Kringsjaa“.

Fjortendagligt illustreret tidsskrift.

Udkommer hver anden lørdag.

Koster: 2 kr. kvart. eller 50 øre pr. løsnummer.

„Kringsjaa“ tilhører ikke noget parti. Det er alene dets opgave at virke oplysende, almendannende og underholdende, særlig ved paa vort sprog og i sammentrængt form at gjengive det bedste af udlandets samtidige tidsskriftsliteratur. Hvert hefte vil ogsaa i regelen indeholde flere originale artikler eller fortællinger af vore egne forfattere og ledende mænd uden hensyn til skole eller parti.

„Kringsjaa“ er landets største, alsidigste og billigste tidsskrift;
ingen *bør være det foruden. Ingen, der vil følge med i tiden, kan undvære det.*

Huseby & Co.s forlag,
Grubbegaden 2.

Expedition: ***Grubbegaden 2.***

Redaktør: ***H. Tambs Lyche.***

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfattere eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

Guds rige.

Jøderne var en idealistisk nation, — den mest idealistiske nation, der nogensinde har existeret. Den satte sin hele nationale existense ind paa en drøm; den levede for et ideal, ofrede villig virkeligheden og alle dens goder for det. For den var det som for apostelen Paulus ikke de synlige, saakaldte virkelige ting, der var de reelle, men de endnu usynlige, endnu ikke virkeliggjorte, de, som engang i fremtiden vil blive virkelighed og tildels i vore dage er blevne det, men dengang var „umulige“ idealer.

De foragtede den verden, som er. Over den raadede efter deres formening „mørkets fyrste“. Men engang, mente de, skulde hans herredømme tage en ende, han selv styrtes i glemselens afgrund og nat, og *da* skulde vor verden blive noget ganske andet, — vakker, lys og straalende —; da skulde Gud selv raade over den og hans salvede sendebud Messias; da skulde hans vilje, som er fuldkommen ret, sandhed og kjærlighed, og hvis resultat er den fuldeste lykke og det righoldigste liv, ske her paa jorden som i den høieste himmel.

Saa drømte de.

Nu er verden fuld af uret, svig, bedrag, ondskab, sorg, sygdom, nød og elendighed. Nu raader had og bitterhed over den. Sværdet er fyrsternes scepter. Den rige udsuger den fattige; den mægtige undertrykker den svage. Overalt er forholdene saa bagvendte, som de kan blive.

Verden er ond og i den ondes magt. Og hans magt er stor. Det tør synes haabløst at tænke paa at ryste den, at drømme om bedre tider. Men — sagde jøderne — de vil dog komme, saa sandt som Gud lever. De vil komme. Det ondes magt, hvor det saa end har befæstet sin trone, i tempel, i slot, i stat, i hjem eller i menneskenes lønligste hjertekammer, vil blive styrtet og uddrevet, — og den hele jord vil blomstre som en rosenhave under Guds egen styrelse. Der skal ikke høres et suk mere, ikke en taare skal rinde, ikke en fattig skal der være, ikke en nødlidende, ikke en forurettet; fra solens opgang til dens nedgang skal den skinne over en lykkelig og tilfreds menneskeslægt fra pol til pol. Arbeideren skal ikke længere trælle og en anden nyde frugterne deraf, men de skal tilhøre dem, der frembringer den. Den, der dyrker marken, skal selv æde af dens grøde, og den, der bygger hus og slot, skal selv bo deri. Krig skal der ikke være mere; sværd skal omsmedes til plouge og spyd til lugeknive. Fra jordens ene ende til den anden skal nationerne leve sammen i fred og broderskab. Falskhed skal der ikke være mere, men en mands tale med sin broder skal være sandhed. Og naar en falder ved veikanten, skal de andre løfte ham op og bære ham paa hænderne.

Fred og velvilje skal svinge sit scepter over hele den sollyse jord.

Saa sandt som jeg er Herren din Gud, skal alle disse ting komme til at ske, siger Jehovah, — sagde profeterne.

Og folket troede paa det. Det var ikke for dem bare drøm og digt; det var en tro, for hvilken hele nationen stod rede til at ofre liv, land og alt til enhver tid. De beviste det gjentagende. Det var deres store nationale idé, — den, der pulserte i alt deres liv, i al deres poesi, i al deres literatur, den, de sang, den, de tilbad, den, de levede for, den, de trøstede sig med i døden. Var end livet mørkt og haardt for dem, mente de — de bedre tider er dog i anmarsch, deres efterkommere maatte faa dem at se. Lad natten ruge saa mørk og tung, den vil, over jorden, — engang skal mørket vige, og en ny, evig dag oprinde over jorden. Atter og atter troede profeterne sig at se den ventede og bebudede morgenrøde. Atter og atter tydede de tidens tegn og fandt, at *nu* var tidens fylde kommet; *nu* maa riget staa for døren. Og atter og atter blev folket skuffet; men aldrig tabte de troen, end har de ikke tabt den.

Engang vil menneskene blive helt lykkelige ogsaa her paa jorden; engang vil al uret forsvinde, al synd og last og vammelhed udryddes og Guds eget rige blive oprettet her i verden.

De vilde ikke, og de kunde ikke tro paa det ondes evighed. Kun det gode var evigt. Det gode vilde overleve det onde, vilde vokse og tiltage; det onde var dødsdømt, det maatte aftage mere og mere.

For dem var vor verden en ting, der lader sig forbedre. Den var langtfra fuldkommen, som de saa den. Der manglet meget, meget paa det. Den var slet ikke, hvad Gud vilde og mente. Hans vilje skeede aldeles ikke i den endda. Langtfra. Det var djævelens vilje, som i almindelighed skeede.

Men slig skulde det ikke vare til evig tid. Kunde ikke; maatte ikke. Gud, den retfærdige, vilde se til det. Ikke i al evighed vilde han se til rolig, medens uret sker her, medens den ene undertrykker og udsuger den anden. Engang vil han blotte sin arm, aabenbare sin vælde, knuse de uretfærdige og oprette retfærdighedens rige. Engang —; men, „o Gud, naar? — hvi venter du?“ udbrød profeterne i sit had mod den bestaaende ufuldkommenhed og sin længsel mod de bedre og retfærdigere tider.

Kort sagt: Jøderne troede, at denne verden lader sig forbedre, at det bestaaende slet ikke er absolut, — kun det rigtige og sande er absolut —, slet ikke tilbedelsesværdigt. Og de ikke alene troede, at den lod sig forbedre *lidt.* De mente, den lod sig forbedre næsten i det uendelige. De troede, livet her paa jorden kan blive saa fagert, rigt og herligt for *alle* mennesker, som livet i nogen himmel, vi kjender eller evner at drømme. De mente med andre ord, at det *ideale,* der aabenbarer sig for menneskene i digteres drømme og profeters syner, i hjertets længsler og tankens flugt, *lader sig realisere her paa jorden.*

Det var *det,* der var sjælen i deres tro, religion, literatur og nationale liv.

Messias skulde komme for at realisere alle disse drømme, virkeliggjøre idealet, grundlægge gudsriget.

Og da Jesus kom, begyndte han med at forkynde: „Riget er nær“; de bedre tider staar for haanden; alle verdens toppe staar i glød og guld af den gryende dag; mørkets fyrste er falden; fred og velvilje skal der herefter være paa jorden og blandt menneskene. Og da han hørte sine disciple at bede, sagde han: „Saa skulle I bede, først, — dit rige komme og din vilje ske her paa jorden, som den sker i himlen“.

Lad os huske, at Guds vilje det er alt, som er ret, sandt og godt; først da fatter vi betydningen af den vakre, herlige bøn: „Din vilje ske paa jorden, som i himlen“ — ingen uret mere, o Gud! ingen svig, ingen last, ingen overmenneskelig fristelse til last, ingen ondskab, intet had, ingen ufred og krig. Og lad os videre merke os ordene „dit rige *komme*“. Der bedes for Gudsrigets eller, som ogsaa dette lyksalighedens rige kaldtes, himmeriges riges *komme* hid til jorden, ikke blot for ens egen adgang til det et eller andet sted bortenfor jorden.

Her er ikke stedet til at nævne den udvidelse og videre idéalisering af begrebet „Guds rige“, som udgjorde en del af Jesu lære og arbeide. Jeg har blot villet henlede opmerksomheden paa denne del af jødernes og af Jesu tro, af bibelens lære og af kristendommens evangelium eller glædesbudskab, fordi det synes mig, at en overdreven betoning at døden og hvad følger den, af det extra-jordiske, har ladet os glemme denne vigtige og vakre del.

Forskjellige omstændigheder bragte snart denne tro og drøm i glemme inden kristenheden. Man fik saa travelt med det *evige* liv, at man helt oversaa denne lille jordiske del af det. Man interesserte sig ikke længer for et Gudsrige *paa jorden.* De fattige, de lidende, alle, for hvem dette liv var utilfredsstillende og haardt, trøstedes med bedre udsigter *hinsides.* Godt og vel; men hvorfor ikke alligevel gjøre livet her saa godt og vakkert og lyst, som det lader sig gjøre?

Saa kom tider, da *troen* selv svækkedes; da folk begyndte at tvile paa det næste liv, i hvert fald nødig slog sig tilfreds med vexler paa det. Og da brød den gamle tro frem i nye former. Da følte man atter uretten og ufuldkommenheden i denne verden fuldt og dybt. Det *kunde* ikke vedvare, det maatte ændres. Man saa sig om efter hjælp. Og atter begyndte man at tro og drømme om et nærforestaaende Gudsrige, skjønt man ikke kaldte det Guds rige dennegang, — men demokrati, republik, almindelig stemmeret og meget andet. Men atter haabet man og stolte paa, at jordlivet lod sig gjøre meget, meget bedre, lettere og lysere for alle. Man mente, at alt, der udkrævedes dertil, var, at nogle throner styrtedes, nye grundlove udstedtes, og en del politiske reformer indførtes.

Thronerne styrtedes, grundlovene gaves, og politiske reformer af hver en form og farve under solen indførtes, — men Gudsriget kom ikke. De fattige vedblev at være fattige, ja enkelte paastod endog, at de blev fattigere. De rige var som de rige i alle tider. Uret øvedes fremdeles. Had aftog ikke, og krig blusset op efter en maalestok, som verdenshistorien aldrig tilforn havde kjendt.

Atter var man skuffet. Den hede tro, det glødende haab veg pladsen for mismod, tvil og pessimisme.

Man havde faaet „erfaring“ for, at verden dog ikke lader sig synderlig forbedre. Den er og bliver den samme jammerdal, enten den ene regjeringsform eller den anden gives den, troede man sig at forstaa. Det var vanskeligt at

opdrive tro paa eller enthusiasme for nogen reform længer. De bedste, de mest ideelle tvilte dybest.

Vi lever endnu i denne tvil, under skygge af minderne fra de store skuffelsers tid i aarhundredets første halvdel. Reform har fulgt reform, revolution revolution med, og dog er retfærdighedsriget, Gudsriget, lige saa langt væk som nogensinde.

Derfor gaar der nu gjennem hele den civiliserede verden og særlig blandt de mest dannede, tænkende og ideelle kredse en reaktionær, haabløs stemning, en slags fortvilelsens resignation, der overfor hvert nyt reformkrav og al ny tro paa de bedre tider slaar ud i bitter haan, spot og kynisme. De har tabt troen paa det jordiske Gudsrige, paa de kommende lysere dage, paa muligheden af at udrydde det stygge og onde og gjøre liv og lykke paa jorden til ét.

Stakkars dem! — Det er naturligt; men det er sørgeligt. Denne indre død af al troens og haabets energi og af længslernes handlekraft er ofte sørgeligere, end den legemlige død, der bare fører til graven — og videre.

Men denne sjælelige død er kun mulig for de færreste og for en kort tid. Ikke før havde man opdaget, at Gudsriget ikke kom alene ved politiske reformer' end det gamle haab fløi videre og fæstet sig til nye ting. Nu skulde *sociale* reformer gjøre det, og socialismen spredte sig som en religion med sit nye evangelium over verden: „Gudsriget er dog nær; det er ingen umulighed; ødelæg bare det privatkapitalistiske samfund og byg den socialistiske stat, og liv og lykke vil blive ét paa jorden.“ Men saa bitre og radikale har de overstaaede skuffelser været, at de færreste vover atter at tro. De ryster paa hovedet og tviler. Det vil bare føre til nye skuffelser, mener de. Og det *vil* utvilsomt det for den, der venter sig gjennem sociale reformer alene et Gudsrige eller retfærdigheds- og lyksalighedsrige paa jorden.

Men som alt syntes mest haabløst og mørkt, begyndte nye lysstraaler at trænge ind iblandt os just fra den kant, hvorfra vi mindst skulde ventet det. Den tro, som religionen havde vænnet sig til at spotte, som politiken havde skuffet, fandt ny støtte og nyt grundlag i den moderne, nøgterne videnskab.

Darwin, Spencer og andre kastede det bevingede ord *„evolution“* ud i verden. Og troen samlede sig atter om det. Alslags tro tog nyt liv fra det. Verden er en væxt, hed det. I alt og overalt, — en væxt fra det mindre til det større, fra det ufuldkomne til det fuldkomne. Saa har det været fra evighed af, saa vil det vedblive i al evighed. Vor jords nuværende udseende er voxet frem fra mere ufuldkomne stadier. Den hest, der trækker os, var engang et klodset, tungt dyr. Mennesket selv er en vækst. Dets fornuft og følelse skyldes udvikling. Det er uendelig meget mere idag end for 1000 eller 10,000 aar siden. Med mindre naturens love gaar i vranglaas, vil det vedblive at voxe og udvikle sig. Historien viser samme væxt. Tiderne bedres, som de modnes. „De gode gam le tider“

er en falsk og misvisende sætning. De „gamle tider" var slette; det er de nye og de kommende, som er de gode. Saa er historiens vidnesbyrd, og saa er naturens lov og orden.

Troen var bleven vished med et eneste slag. Gudsriget *maa* komme, saa vist som karten maa blive moden frugt. Vi lever i kartens tid. Men den modne frugts tid maa komme, og da vil alt gaa i opfyldelse, som digtere har drømt, eller profeter forudsagt. Verden holder jevnt paa at modnes, — og morgendagen er bedre end gaarsdagen; det XXde aarhundrede vil huse mere lykke og velsignelse, mindre synd og last end det XIXde; vore børn vil faa det bedre, end vi har havt det.

Men denne vext og udvikling var saa irriterende gradvis og eiet saa liden fart, at den nye tro eller vished dog for de fleste blev en tom og flau trøst. Den slog tilsyneladende blot fast, at vi nærmer os Gudsriget paa jorden *saa smaat* og tør naa det om 1000 eller 10,000 aar. Men imidlertid —?

Imidlertid, mente folk med et ømt og følende hjerte i brystet, hvad skal vi gjøre med al den uret, som formørker livet, al den sorg, som forbitrer det, og al den nød og elendighed, der raaber til himlen om frelse og hjælp, ikke om 1000 aar, men nu strax?

Det var dog noget at have faaet slaaet det videnskabeligt fast, at verden bedres og lader sig stadig bedre i det uendelige, — at et langt lykkeligere og lysere liv er muligt her paa jorden end det, vi nu lever, at selve den menneskelige *natur* og karakter er en vext, at menneskene i det store hele taget er meget bedre nu end for 1000 aar siden og kan blive endnu meget bedre. Det var noget og det var meget.

Og videnskaberne gav mere. Man fandt ved nøiere undersøgelser paa alle omraader, at udviklingen ikke er jevn og stadig lige sagtmodig. Tvertom den foregaar ved store tilløb og sprang. Alt staar stille kanske i 1000 aar for saa med ét paa faa aar at modne alt, som de 1000 aar i stilhed og upaaagtethed havde forberedt. Rosen aabner sig paa faa timer, naar engang gjennem hele forsommeren hundrede kræfter i stilhed, i den lukkede knup, har forberedt alt for det store sprang.

Vort eget aarhundrede, vore egne aartier, synes at være en slig aabningstid for alt, der har sat knup paa tidens træ. Videnskaberne gjør mere fremskridt paa 5 aar nu, end de har gjort paa 1000 før. Opfindelser, — tekniske kunster — kommer videre paa et aar end før paa mange aarhundreder. Hvad forudgaaende tider har forberedt, holder nu paa at modnes.

Og hvad der finder sted paa det videnskabelige område, møder vi atter paa det sociale, det religiøse, det etiske. Overalt aabning af aarhundredernes knupper, pludselig udfoldning af, hvad tiderne har forberedt, udvikling gjennem store sprang; tusende aars arbeide blomstrende frem paa en eneste dag. Tiden er som en varm, sollys sommerdag efter et godt, befrugtende regnveir. Alt springer i blomst. Paa alle kanter af os ingen jevn, sagtmodig udvikling, men fremskridt, der kappes med vild og tæmmet lynild i fart.

Det er vor jords blomstringstid. Lykkelige vi, som faar se den og være med i den. Lykkeligere endda kanske de, som kommer efter os og faar spise af frugterne.

Her er i hvert fald en atmosfære — dannet af den moderne forskning og tænkning, — hvori den gamle tro atter kan leve og finde næring. Og det finder vi, at den gjør. Den reaktionære, pessimistiske strømning taber terræn. Menneskene begynder atter at tro og haabe, — tro og haabe med al sjælens energi og slig, at liv og handling stemmes i harmoni med tro og haab og udfører deres bud og vilje. Atter profeteres der. Atter slaar de store seere og skalde alle digterharpens og alle følelsernes vakreste, mest haabefuldt dirrende strenge. Atter er der lys over alle toppe, — den nye dags morgengry. Atter lever vi i de store haabs og forventningers tid. Der er ild i sangernes digte. Mismodet er jaget paa dør. Øinene lyser, ansigtet straaler, — de har seet den frelse, den Evige har beredt for alle jordens folk.

Men det nye haab er af anden art end det gamle. Det tager videnskaberne ved haanden, det bøier sig for deres nøgterne tale, det finder sine grunde delvis i dem. Det er ingen blot og bar drøm; det hviler paa den faste jord og har rod i virkelighedens verden. Det kommer som resultat af iagttagelse af tidens kræfter og vundne fremskridt. Det bygges paa erfaring. Og det venter sig intet umuligt. Det kan give gode grunde for alt, det holder i usigt. Det lover ikke Gudsrigets komme idag eller imorgen eller helt om hundrede aar engang. Men det erklærer, at vi gaar frem med kjæmpeskridt, det minder os om, at de engang vundne reformer blot har bragt skuffelser for saa vidt, som man ventet sig *for meget* af dem. De *har* bragt meget godt. Verden har vundet umaadelig frem paa 50 aar. Sammenlign menigmands stilling hvorsomhelst idag med den franske bondes f. ex. før revolutionen. Sammenlign den stilling, en tysk husmandsjente sad i i livet for 50 aar siden, med den, den fattigste farmerpige nu indtager i Amerikas frihedsstater. Og man maa være af sten eller formet af

mismod og pessimisme, faar man ikke lyst til at stemme op en lovsang over de fremskridt, som vore tider allerede har seet. De kan ikke kaldes skuffende. De demokratiske reformer, som har seiret al verden over, *har* øget, — jeg tænker, vi kan sige — fordoblet summen af lykke og lys blandt menneskene her i verden. Livet bliver mere værd at leve for hver dag, som gaar, — selv om udviklingen bare fortsætter i den retning, den har havt. Men det gjør den ikke; den holder paa at brede sig ud, langt ud over det politiske felt, ud over alle livets omraader. Overalt er der vext, reform, blomstring, nye livstilsprang. Og resultatet deraf maa blive kanske intet Gudsrige om 50 aar; men, saa vist som at solen staar op imorgen tidlig, et langt lysere, retfærdigere, lykkeligere, bedre samfund her paa jorden og i hver krog af den om 50 aar, end det, vi nu ser om os.

Langt, langt lysere og lykkeligere.

Lad mig faa lægge et personligt ord til denne allerede før vidtløftige afhandling. Der er ingen beviskraft i det for andre. Det vedkommer i grunden blot mig selv. Men her er det.

Hvad jeg i 12 aar har seet, erfaret, observeret og oplevet i Amerika har bibragt mig en tro, jeg ikke vilde bytte bort for alle Goulds og Vanderbilts millioner, paa mulighederne for endeløs bedring af liv og samfund her paa jorden og en vished for, at de linjer, udviklingen i vore tider har fulgt og endnu følger, fører skridtvis frem mod altid større og almindeligere jordisk lykke og mod en altid renere, noblere og friskere menneskeype.

Hver reform fører fremover. Takket være de mere moderne forholde, idéer og institutioner leves der et lysere og lykkelige liv i Ny-Englands dale idag end noget andet sted. Mig har, hvad jeg der har seet, været som et syn af, hvad fremtiden bærer i sit skjød for alle folk, — et syn af begyndelserne dertil. Man faar sige, hvad man vil om det, jeg tror mig at have seet „det vordendes“ fagre, løfterige morgengry ligge gyldent og rosenfarvet over Ny-Englands skovklædte bakketoppe, — en ny himmelsk sang om fred paa jorden og velvilje blandt menneskene.

Verden gaar frem, og de gode dage er i anmarsch.

Men ikke én reform og ikke tusende vil bringe dem, ikke udvikling langs én linje alene. Der maa arbeides i *alle* retninger. Der skal fremskridt til i *alle* retninger. Kundskab maa — i de gamle profeters sprog — dække jorden, som søen dækker havets bund, og retfærdighed og nobelhed, sandhed og kjærlighed maa bryde frem og vande den, som mægtige floder.

Skolerne er de nye samfunds hovedhjørnesten. Oplysning er modgift mod tusen onder og næring for hver del af den menneskelige natur og sociale organisme. Hvor meget der end her er gjort, det aller meste staar dog endnu tilbage at gjøre. Oplysning er ikke kultur; men den er nøglen til kulturrigets porte. Der er smil og glæde, der er fred og rigdom og lykke i den. Der er dyd og moral i den. Den kvæler synd, den kaster dyrehammen af mennesket, den meisler de brutale træk ud af det menneskelige ansigt, formilder, forædler det; giver det øget adel og skjønhed, forklarer det.

Tusen ting skal til og ikke mindst en vækkelse af alle ædlere kræfter i mennesket, — en moralsk gjenfødelse og udvikling. Gudsbilledet maa frem. Det er der, og det skal frem. Det lave, usle, ækle maa trampes ud; det gode gives vext — og det vil faa den. Vogt jer, mænd og kvinder, at ikke jer børn, som vil blive meget bedre, end I er, skammer sig ved at tænke tilbage paa jer, og hvad I var!

Tusen ting skal til, og tusen ting sker. Vi beder kanske mindre end forhen i ord: „Dit rige komme, og din vilje ske!" men hvert reformkrav i verden er en slig bøn; fra hvert et sted, hvor der arbeides i den ene eller anden retning paa at bedre medmenneskers kaar, løfte, adle og lyse op i livet, stiger bønner. Hver ny opfindelse, hver ny, udviklende tanke, hvert slag, der vindes for ret og sandhed, hver venlig eller kjærlig handling, — alt, der hjælper verden fremover mod lys og lykke, det samler sig til en eneste almindelig bøn: „Dit rige komme, din vilje ske her paa jorden, som i himlen," og kommende slægter vil kunne sige: „Amen, det det er opfyldt."

Gudsriget kommer.

— Ifølge den tyske udstillingskatalog (i Chicago) produceres ni tiendedele af alle kunstige farvestoffe i Tyskland. I 1891 udførtes der alene af anilinfarver til en værdi af 57 millioner kroner. En betydelig del af denne udførsel gik til Indien, hvor disse kunstige produkter fordriver de naturlige farvestoffe fra marked og brug. Man faar en idé om denne industris storslagne udvikling ved at høre, at ved en saadan farvestoffabrik i Elberfeld er der ansat 26 uddannede kemikere i undersøgelseslaboratoriet. I Baden har en eneste fabrik 78 kemikere, hvoraf 56 med titelen af *Ph. D.*, i sin tjeneste.

— Det er en velkjendt kjendsgjerning, at den nuværende pave arbeider paa en gjenforening af de orientalske kirker med den romersk-katholske. En pavelig legat deltager i disse kirkers kongres i Jerusalem.

— Det indflydelsesrige amerikanske ugeblad „*The Nation*" mener, at et folks fremskridt i kultur og civilisation lader sig bedømme og maale ved den aftagen i *støi*, som finder sted i samfundet. Jo mere barbarisk et folk er, jo mere støi gjør

det, og jo mere støi holder det af. Uciviliserede folkeslag kan intet foretage sig uden støi, — kan ikke engang begrave sine døde uden at slaa paa trommer og leie hylere. De fleste civiliserede samfund er kommet saavidt, at deres begravelser foregaar i stilhed, — om end tordentaler fra den tilkaldte geistlige og høilydte hyl og hysteriske anfald fra de sørgende endnu findes nødvendige i enkelte afsidesliggende fjeldkroge.

Vi har begyndt at paaskjønne stilhed. Vi forbyder lirekassernes angreb paa høreorganerne og er kommen saa vidt, at politiet beskytter os mod skrig og skraal og trommer og horn i gaderne undtagen den fjerde juli og lige før den 4-aarige valgdag. Men dette er blot begyndelser.

I mere fremskredne samfund taaler man ikke længer denne forfærdeligste af alle ulyd — vognramlen over stenbrolagte gader. I London har man næsten arbeidet sig over det stadium. I Amerikas byer har man beldigvis vaagnet til forstaaelse af, at en granitbrolægning i en forretningsgade er et stykke hæslig barbarisme. Man vil have ro og stilhed i gaderne. Man vil kunne tale med sin sidemand paa gaden eller i sporvognen uden at behøve at skrige ind i hans øre; man ønsker ro til at tænke paa sit kontor. Kort sagt: — stenbrolægningerne maa gaa; vi nøier os ikke med dem længer, finder os ikke i dem. Den, der en tid har opholdt sig i London eller Washington med deres asfalterede gader, og saa kommer f. ex. til New-York med dets øredøvende larm, vil forstaa at vurdere det fremskridt, den vinding i ro, i fred, i menneskelighed, som overgangen fra stenbrolægning til asfaltering betegner.

Det er umulig andet, end at denne evige sindssplittende larm maa have en væsentlig skyld i den nervøsitet, som lægerne paastaar tiden lider under. Hvem i al verden, der ikke har nerver af spundet staal, eller har faaet dem slappet af larmen, saa der ikke længer findes spænstighed i dem, kan taale slig elendighed, uden at blive nervøs!

Mange byer har forbudt kirkeklokkernes ringen og kimen; og det er jo ubetinget et fremskridt; men hvad er ti tusen kirkeklokkers evige kimen mod den aldrig ophørende vognlarm over en granitbrolægning?

Det er interessant at iagttage, hvorledes dannelsesgraden stadig staar i forbindelse med den støi, der gjøres. Læg f. ex. merke til den dæmpede tone, hvori dannede mennesker konverserer; hvilken kontrast det frembyder mod en eller anden halvvilds skraalende udgydelser!

. . . . Jeg har væsentlig citeret det amerikanske blad; men mindet om nogle uger tilbragt for mange aar siden paa et ingeniørkontor paa Broadway under forsøg paa at tænke og arbeide, medens den ustanselige, øresplittende larm fra den stenbrolagte gade nedenfor stod som en fos af lyd og støi indad de aabne vinduer, og mindet paa den anden side om nogle maaneder tilbragt i Washington, hvor man takket være de asfalterede gader, trods byens størrelse, følte sig — selv midt i forretningsstrøget — som midt i landlivets fred; begge minder bidrager til at grundfæste hos mig selv det had, jeg altid har følt overfor en granitbrolægning og til at glæde mig over at se den ordentlig udskjeldt.

Det forekommer mig, som maa vi næsten kunne se himmeriges riges porte den dag, vi faar asfaltbrolægning i alle Kristiania hovedgader — og saa trær.

Notitser.

— Et medicinsk tidsskrift indeholdt nylig en ledende artikel om forholdet mellem farveblindhed og ulykkestilfælde tillands og tilvands. Pointet i artikelen er, at medens der foretages den strengeste undersøgelse paa land af lokomotivførere, fyrbødere osv., kræves intet saadant paa søen, og følgen deraf er, at folk paa udkig kan være ganske ude af stand til at skjelne mellem de røde og grønne lanterner paa et sig nærmende dampskib.

— Et velkjendt optisk firma i London forarbeider specielt konstruerede briller til brug for heste. Hensigten er at faa hestene til at løfte fødderne høit. Hestebriller gjøres af stivt skind, som ganske omslutter hestens øie, og de benyttede glas er dybt konkave og meget store. Hensigten er at give jorden foran hestens ben udseende af at ligge høiere end den gjør; dyret løfter derfor fødderne høit, da det tror, at det skal gaa opad bakke eller har en eller anden hindring at overvinde. Dersom dette system følges, naar dyret er ungt, skal virkningen være vidunderlig. Mange heste vilde i det hele vinde i væsentlig grad ved et besøg hos optikeren, og det anbefales, at alle hestes syn bliver prøvet. Dette burde især ske med værdifulde heste, som paa grund af synsfeil er fundne uskikkede til sit arbeide. Lidt kunstig hjælp kunde muligens gjøre dem saa nyttige som nogensinde. Fraseet denne betragtning tror man, at det vilde kurere mange feil. Aarsagen til skyhed er som regel nærsynthed.

— *Rosa Bonheur* har nylig fuldført et maleri, hvorpaa hun har arbeidet i tre aar, hvorfor hun har afslaaet 60,000 dollars. Maleriet forestiller tre tørstende heste i naturlig størrelse.

— En godgjørende dame paa Island har grundet en høiere skole for piger i Reykjavik. Da hun fandt, at hendes private indtægt ikke var tilstrækkelig, solgte hun sine familiejuveler, som siges at være 700 aar gamle, for at kunne fuldføre foretagendet.

— En mønster-landsby synes landsbyen Dolgeville i Adirondock-bjergene i de Forenede stater at være. Den fik sit navn i 1881 til ære for pianofabrikanten Dolye. Byen indeholder 1500 indvaanere, hvoraf største delen har beskjæftigelse i pianofabriken. Arbeiderne er forsikret for 1000 dollars hver, og præmierne betales af arbeidsherren. Efter 5 aars forløb bliver hver arbeider delagtig i udbyttet, og efter 25 aars forløb kan han trække sig tilbage med pension, om han ønsker det. Arbeidslønnen er høi, og byen har en god skole, et udmerket bibliotek og en god turnsal for børn.

— Det siges, at skatterne er saa høie i Rusland, at halvparten af folkets indtægter gaar til regjeringen.

— Studiet af oldtidslevninger fra forhistoriske tider i Nordamerika synes at føre til den slutning, at dette fastland befolkedes af to oprindelige racer; den ene var bosat ved Stillehavskysten, den anden ved Atlanterhavet. Klippebjergene var grænselinjen mellem dem saa langt mod syd som til Rio Grande; Mexiko og Centralamerika tilhørte Stillehavsracen. Tyder ikke disse kjendsgjerninger hen paa, at Amerika oprindelig blev befolket af to forskjellige indvandringsstrømme, den ene fra øst, fra Asien — og den anden fra vest, fra Europa?

— Hr. Beddard har i sine forelæsninger i Londons zoologiske have lagt eftertryk paa den kjendsgjerning, at fysiske aarsager har en direkte indflydelse paa forandring af dyrenes farve. Han benegter ikke naturens frembringelse af den for dyret mest beskyttende og varmende farve; men han drager opmerksomheden hen paa det faktum, at ikke al farve kan tilskrives denne aarsag. Den direkte indflydelse, som føde har paa farven, viser sig ogsaa derved, at kanarifuglenes gule farve gaar over til orangegult, naar der

blandes cayennepeber i dens mad. Denne farveforandring kan dog kun frembringes hos ganske unge fugle. Naar det røde farvestof i peberet udskilles og gives kanarifuglene at spise, har det ikke den ringeste indflydelse paa deres fjær. Naar fuglene faar karmin at spise, ødelægges den gule farve, og fuglen bliver hvid. Dette uventede resultat kan forklares ved det faktum, at en blanding af violet og gult frembringer hvidt. Papegøien ved Amazonfloden mister sin grønne farve og bliver gul ved at spise enkelte fiskes fedt. Experimenter paa hvide fugle viser, at ikke alle fjær bliver lige meget afficeret af farven. Forandring af farve er ofte indskrænket til bestemte dele; brystet kan saaledes blive rødt, medens hovedet forbliver hvidt. Efter disse experimenter at dømme synes det meget troligt, at i naturtilstanden kan en delvis forandring af farve fremkaldes ved en forandret diæt.

— M. Oovaroff, en russisk videnskabsmand, har opdaget, at naar lynet slaar ned i en skov, er den hvide poppel det første træ, som tiltrækker det. Han kom derfor til den slutning, at dette træ kan benyttes som en naturlig lynafleder, og han skrev et andragende til indenrigsministeren, som gik ud paa, at der skulde udstedes paabud om, at hver bonde skulde plante en poppel udenfor sit hus for at forebygge ildebrand ved lynild.

— De tre største biblioteker i verden er det nationale bibliotek i Paris, Londons „*British museum*“ og St. Petersburgs keiserlige bibliotek. Disse indeholder henholdsvis 2,290,000, 1,500,000 og 1,000,000 bind. Der er i de Forenede stater 14 biblioteker, som hvert indeholder over (og naturligvis ofte meget over) 100,000 bind. Af disse findes de 3 i Boston.

— Ved fotografering af flyvende insekter maa pladen kun udsættes for lyset $^1/_{25000}$ af et sekund. Dette paastaar en fransk fotograf M. Marey at kunne udføre ved hjælp af et af ham selv opfundet instrument. Han har ogsaa fotograferet blodlegemerne i cirkulation i aarerne.

— Det er beregnet, at der i den senere tid er fundet benene af 500 moaer paa Ny-Zeeland. Tilfældige forkullede levninger af denne nu uddøde fugl er ogsaa fundne, hvilket tyder paa den kjendsgjerning, at de tidligere indvaanere paa Ny-Zeeland maa have jaget og spist den. Moaen var en umaadelig stor vingeløs fugl af strudseslægten, der ifølge Sir Richard Owen var mindst ti fod høi. Paa Madagaskar fandtes en saadan vingeløs fugl, hvis æg man har opdaget. De maaler fra 12—14 tommer i diameter og er tre gange saa store som et strudseæg. Næsten alle vingeløse fugle er blevne fundne syd for ækvator og paa øer, og paa dette sidste faktum synes at være grunden til, at de ikke er uddøde endnu tidligere.

— Ifølge de sidste statistiske tabeller er der af universitets-uddannede mænd for hvert 100,000 indvaanere: i Rusland 9.9, i Tyskland 48.1, i Østerrig 55.9, i Italien 51.3, i Frankrig 42.6, i Belgien 82.3, i Holland 45.4, i Sverige 50.4 mand og 5.2 kvinder, i Danmark 47,1, i Norge 76.6, i Schweitz 57.4.

— Den ældste endnu brændende hellige ild i Indien blev indviet for tolv hundrede aar siden til minde om den søreise, som foretoges af parserne, da de emigrerede fra Persien til Indien. Ilden næres 5 gange i døgnet med sandeltræ og andre vellugtende træsorter. Denne ild i landsbyen Ovdwada i nærheden af Bulsas besøges af parserne i stort antal i de maaneder, som helliges ildens genius.

— *Fra den gode, gamle tid.* I middelalderen forsøgte man at helbrede sindssygdomme derved, at man bandt den syge høns paa hovedet og lod dem blive der, indtil de gik i forraadnelse. Gamle krøniker fortæller, at denne kur i *1825* gav den hessiske minister Schrautenbach hans forstand tilbage, ligesom

den ogsaa skal have havt en lignende heldig indflydelse paa den sidste hertug af Jülich, Johan Wilhelm, som i 1597 i raseri kvalte sin gemalinde Jakobine. — Som exempel paa de byrder, som folket i middelalderen maatte bære, kan anføres følgende fra en krønike om den italienske fyrsteslægt Visconti. Barnabo Visconti holdt for sin fornøielse — 5000 jagthunde, og denne hær af hunde maatte fyrstens undersaatter forpleie. To gange om maaneden blev de firføddede kostbørn undersøgt af embedsmænd, og naar det viste sig, at de ikke var blevne behandlede som befalet, vankede der haarde straffe. — Da lord Terres under Georg den 1stes regjering i England var bleven dømt til døden paa grund af mord, gav kongen befaling til, at der i betragtning af forbryderens stand ved hængningen skulde anvendes en strikke af silke i stedet for af hamp. — I en kogebog fra middelalderen finder vi følgende opskrift: „For at faa en kraftig suppe for syge skal man tage en rød hane og ribbe den levende og derpaa slaa knoklerne istykker med et jern“ osv. Samme bog indeholder ogsaa en anvisning til at „stege en gaas levende“ og endnu mange andre opskrifter af lignende art.

— Det var en kineser, som for næsten 5000 aar siden opdagede principet for en vandklokke. Merkeligt nok er opfinderens navn, *Hwang Hi*, bleven bevaret. Opfindelsen bestod af to kobberkar, det ene over det andet. Det øverste havde et hul i bunden, hvorigjennem vandet randt ned i det underste, hvor der var anbragt en flydende gjenstand, hvis gradvise stigen betegnede tidsperioder.

— Et ganske interessant dokument er i familien St. Albins besiddelse. Det er en af Napoleon I's armébulletiner fra det første italienske felttog og adresseret til *Barras*, det medlem af direktoriatet, ved hvis indflydelse han havde erholdt overkommandoen i Italien. Det er skrevet af hans sekretær. Men paa kanten af papiret er nogle ord i Napoleons egen haandskrift, aabenbart skrevne i sterkt sindsoprør. „Min kjære Barras! Josefine kommer ikke. Hvem holder hende tilbage i Paris? Forbandelse over alle kvinder! Jeg er fortvilet. N. Bonaparte.“

— En besynderlig æske blev nylig fundet blandt Pompeis ruiner. Æsken var af marmor eller alabast, omtrent to tommer i firkant og tæt tillukket. Da man aabnede den, fandt man, at den var fuld af pomade eller fedt, haardt, men meget vellugtende. Duften lignede roser, men var meget mere vellugtende. Man kan ikke finde ud, hvad parfumen er gjort af; men det er jo mærkeligt, at mennesker i det 19de aarhundrede er istand til at fryde sine næser med parfumerier, som blev tilberedt i det første aarhundrede.

— Til at flikke sammen pengesedler, som er blevet iturevne eller forbrændte, og som i saadan tilstand bliver sendt de Forenede staters finansministerium til indløsning, er der ansat damer, hvis med største omhu og taalmodighed udførte arbeide fortjener beundring. Et par exempler kan bevise dette. En kjøbmand gjemte 1200 dollars i sedler i en gammel stenkrukke, som stod paa hans butikhylde. Da han efter nogen tids forløb skulde bruge pengene, fandt han bare en hob af næsten ukjendelige filler i krukken; musene havde ødelagt hans skat. Han pakkede de sørgelige rester ind i en cigarkasse og sendte den til finansministeriet. Der lykkedes det de taalmodige damers fine fingre at sammenføie de ødelagte banknoter saapas, at der kunde indløses og udbetales manden 1100 dollars af det tabte beløb. I et andet tilfælde blev en pakke banknoter til et beløb af 10,000 dollars ved en bankbrand forvandlet til en formløs, forkullet masse. Ogsaa denne blev udskilt og ordnet med fine instrumenter, saa at næsten alle banknoter kunde skjelnes og deres værdi udbetales.

Mit sidste besøg i Rom.

(*Frederic Harrison* i „*Fortnihgtly Review*“).

I løbet af de sidste 30 aar har jeg besøgt Rom fire gange, og hver gang har det været med sorg over den ødelæggelse, som det nye italienske kongeriges forbedringslyster paafører den gamle, historiske by. Langt fra mig at klage derover eller forlange, at den gjenfødte nation skal beholde en kirkegaard eller et museum som sin hovedstad. Det gamle Rom maa forsvinde. Et nyt Italien kræver et nyt Rom. Men aligevel . . . !

Da jeg først saa Rom, var det ikke forbundet med den øvrige verden ved nogen jernbane. Vi kjørte landeveien, og jeg glemmer aldrig det vidunderlig gammeldagse indtryk, det hele gjorde: hyrder klædt i faareskind, gammeldagse vogne og postiljoner, den øde slette med ruiner og borge, alt i Roms vidunderlige høstsolnedgang, — purpur og blodigrødt —; den absurde pavelige officialisme . . . . . Man troede sig forsat tilbage i det syttende aarhundrede med al dets barbariske maleriskhed.

Og saa selve byen; — just som en havde drømt den. Bregneklædte ruiner staaende rundt paa store, aabne pladse, haver, parkanlæg, fjøs og stalde lige under paladsernes vægge; kardinalers groteske pomp, de trange, daarligt oplyste gader, sværme af munke og prælater af hver en grad og nationalitet, luften fyldt af en følelse af hensmuldrende ruiner . . . .

Det er alt forandret. Rom er nu som enhver anden moderne europæisk by — stor, støiende, raa, forvoxen, forfransket og udsuget af byggekompagnier og syndikater. Rom, som for 30 aar siden var et fortidssyn er idag en livlig italiensk by med et snes museer, og med ihærdige forsøg paa at svinge sig op til et anden rangs Paris.

Ligefuldt har dog Rom beholdt sin historiske interesse; — ja, alt dette forbedringsraseri med sine udgravninger og fund har øget den ved at øge vort kjendskab til byens fortid. Den er mindre malerisk, men lige interessant. Kunstnernes tab har været historikernes gevinst.

Og Roms store interesse ligger i, at den afspeiler 3000 aars historie. I saa lang en tid har den været vor slægts centrum, har alle veie ført til Rom.

Andre berømte byer — Florents, Venezia, Rouen, Oxford, Prag — repræsenterer i det høieste fire eller fem aarhundreder af middelalderen; men dette svarer kun til et eneste kapitel i Roms historie. Athen, Konstantinopel, Venezia er vakrere end Rom; Paris og London har de fortrin

*) Frederic Harrison er lederen for det positivistiske samfund i London, en fremragende literær kritiker og forfatter paa de sociale spørgsmaals omraade.

fremfor det, at de er vidnesbyrd om fremdeles voxende nationers skjæbne gjennem et aartusen, og at vi i deres gader hører larmen af et mægtigt liv, hvortil Rom kun kan frembyde en tarvelig efterligning. Men Paris's og Londons tusen aar er kun en liden del af den „evige stads" utallige aar. Al historie ender eller begynder med Rom.

Der er tre grunde, hvorfor Rom frembyder større historisk interesse end nogen anden by i verden: for det første den overordentlige sammenhæng i byens historie; dernæst forskjelligartetheden af de interesser, som knytter sig til byen, og endelig dens kosmopolitiske karakter. Byen har i godt og vel tre tusen aar og muligens meget længer været bosted for et lovbundet folk, og i hele denne tid har der ikke forekommet nogen absolut eller længere afbrydelse af denne tilstand. Athen, Jerusalem, Antiokia, Damaskus, Alexandria, Syrakus, Marseille og York har alle gjennem flere aarhundreder været i en saadan stilling, at historiens opmerksomhed *ikke* har fæstet sig ved dem. For særdeles mange har kong Davids stad, som ogsaa var stedet for Kristi lidelse, en overveiende interesse fremfor noget andet sted paa jorden, og for andre frembyder Athen minder, som ikke overgaaes af andre. Men de fire aarhundreder, da Athen var Grækenlands og hele den tænkende verdens øiesten, efterfulgtes af tusen aar, da Athen var en ubetydelig provinsby. Og har end Jerusalems gamle historie omfattet flere aar end Athens, har der bagefter fundet et endnu mere overvældende forfald sted.

Rom derimod har i to tusen aar uafbrudt indehavt stillingen som den første af alle byer, i flere aarhundreder som den verdslige hersker over den civiliserede verden og i over tretten aarhundreder som den katholske verdens hovedstad.

De forskjellige interesser, der knytter sig til Rom og den hele historie, kan grupperes under tre hovedtitler: *oldtidens Rom, kirkens Rom* og *poesiens, romantikens, arkitekturens* og *kunstens Rom.* Lige til midten af dette aarhundrede var disse ubevidst og helt harmonisk blandet, og det er just den mystiske forening af alle disse historiske og forskjelligartede strenge, som har inspireret saa megen kunst og poesi. Siden midten af aarhundredet og de store begivenheder i 1849 har det derimod kostet en anstrengelse at opfatte denne harmoni og enhed, og i de sidste tyve aar siden kongen af Italiens indtog er det i saa henseende hurtig blevet værre og værre. Dog med taalmodighed kan det endnu gjøres, og Roms samlede historie fremdeles fremtræde harmonisk og kontinuerlig for den besøgendes indre blik. Jeg vover derfor at paastaa, at Rom fremdeles er den største og bedste historiske skole i verden.

Oldtidens Rom omfatter en tidsperiode paa mindst tusen aar, og i mindst fem aarhundreder, indtil fuldendelsen af Konstantinopel var Rom det sted, hvor hele den gamle verdens magt — dens rigdom, kunst, videnskab, dens materielle, intellektuelle og moralske kraft — var samlet og koncentreret. Vor jord har aldrig, hverken før eller siden, været vidne til slig koncentration og centralisation som den, der fandt sted paa Trojans tid, og lad os haabe, at det heller aldrig vil gjentage sig. Fra Clyde til Eufrat og fra Kaukasus til Sahara blev folk og lande plyndret for alt, som var nyttigt og vakkert baade af naturens og kunstens frembringelser, og alt blev sammenhobet paa Tiberens bredder i vild forvirring og ødsel overdaadighed.

Paa denne blændende periode af magt, skjønhed, luxus og last fulgte saa den kristne kirke med sit i 15 aarhundreder uafbrudte organiske liv. Dette, som uden sammenligning repræsenterer den længste og den vigtigste bevægelse i menneskeslægtens historie, er dog blot ét element, ét kapitel i den evige stads historie, og det element og kapitel, som for den protestantiske turist er det mindst fremtrædende, for ikke at sige det næsten helt forglemte. Men dette aandelige keiserdømmes arvtagen efter det verdslige keiserdømme, dets opkomst paa det sidstes ruiner og benyttelse af disse, er kanske det mest fængslende af alle historiens fænomener.

Den nye opblussen af frit og energisk liv, som vi kalder *humanismen* eller *renaissancen*, droges ogsaa snart imod Rom og fik sogar en tid sin inspiration fra selve paveverdenen. Uagtet Rom slet ikke var denne bevægelses fødested eller paa nogen maade dens naturlige hjem, trak det dog til sig de toskanske og lombardiske genier, som det før havde gjort med de attiske og alexandrinske, og paa den maade blev det tilslut ogsaa renaissancens og kunstens store arena, den scene, hvorfra dens indflydelse blev udbredt over hele Europa. Denne indflydelse var tildels gavnlig og tildels ogsaa nedværdigende og degraderende. Men takket være baade dens slette egenskaber og dens retmæssige kraft behersket den Europas aands- og kunstnerliv, saa Rom i fem aarhundreder var det forjættede land for kunstnere fra alle lande og af hver en art, fra *Giotta* til *Mozart*, og dets tiltrækning som et kunstnerisk paradis er neppe endnu forbi.

Oldtidens Rom, kirkens Rom og den moderne kunsts Rom er i virkeligheden tre forskjellige verdener, og det er kontrasten mellem dem og deres sammenstilling og eiendommelige blanding af gjensidigt had og gjensidig reaktion, som udgjør den mest interessante og belærende del af den romerske historie. Hver af de tre verdener kan sees i en mere intens og fuldstændig form andetsteds. Rhonens dalføre og kysterne ved Adriater-

havet har mange flere ruiner fra keisertiden end hovedstaden. Bjergbyerne i Appeninerne og muligens ogsaa det middelalderske Paris har mere sanddrue og tilfredsstillende beretninger i sine mindesmerker om kirkens tid, og Florents er den moderne kunsts egentlige vugge. Men i Rom er alle de tre forenet, og deres stadige indbyrdes paavirkning forsyner tanken med et uudtømmeligt materiale.

Rom er saaledes en synlig legemliggjørelse, en type eller et sammendrag af menneskeslægtens hele historie; men i vore dage, da specialiserede interesser er det almindelige, glemmer de reisende altfor ofte dette tids- og verdensstore almenmenneskelige omfang. For videnskabsmanden f. ex. er det kristne Roms umaadelige verden i almindelighed ligesaa tom, som republikens og keiserdømmets er det for den katholske pilgrim, medens for kunstneren begge repræsenterer den totale indholdsløshed. Den, som elsker kuriositeter, er altfor ofte blind for *Campagnaens* solnedgange, og den, som kopierer indskrifter, er døv for folkets musik paa *Piazza Navona* og for aftenstundens kimen fra de hundrede kirketaarne.

Alle nationer, professioner og troesbekjendelser støder paa hinanden i Rom, som de gjorde paa Horats's og Juvenals tid, men de gaar hinanden forbi med gjensidig foragt for de andres interesser og maal. For det *historiske* sind derimod er alt af omtrent lige stor interesse, og forbindelsen og kontrasten mellem dem er det mest lærerige syn, som Europa frembyder.

Vi har havt hele biblioteker om det maleriske Rom, det kirkelige Rom og det kunstneriske Rom, — om det klassiske, middelalderske, pavelige og moderne Rom. Men der mangler endnu en bog om Rom som historisk haandbog, om dets kontraster, dets modsigelser, dets umaadelighed og dets sammenhæng, om den pathos, daarskab og grusomhed, som alle disse mindesmerker beretter om. En slig bog vilde samle i sig alle de tanker, der paatrænger sig enhver, der studerer den menneskelige natur, og enhver historiker, som er villig til at læse som en eneste sammenhængende fortælling vor slægts historie fra stenalderen og ned til pave Leo den 13de.

Af alle steder paa jorden er Rom kontrasternes og paradoxernes by. Intet andet sted kan vi finde saa pragtfulde mindesmerker ved siden af saa megen urenlighed. Rigdommens overmod støder lige op mod sygdom, smuds og fattigdom. En fromhed, som forbauser hele fastlandet, gaar haand i haand med hykleri og moralsk fordærvelse. Ja, hvilken sublim fromhed, hvilken øm barmhjertighed, hvilken ideel renhed; hvilket bigotteri, hvilken brutalitet, hvilken raahed! Over denne klosterhave har grublende mystikere kastet en helgenglorie; den overskygges af et palads, hvis historie er en eneste lang beretning om sorteste grusomhed og overmod. Der er et gravmonument, som viser en, saa at sige, selve sjælen af aandelig kunst, og ved

siden af det staar et andet, som er et typisk vidne om praleri. Her er et brudstykke, som er værdig en Praxiteles, begravet under kostbare masser af ubetydeligheder i rococostil. Arbeider, som vidner om en forbausende magtkoncentration, staar midt i et kaos, som kun fortæller om vildskab og ødelæggelseslyst. — Ødelæggelsens djævel synes overalt at have havt frit løb over selve det sted, som skjønhedens genius har valgt til sit hjem.

Rom vil til evige tider belære os om den krig, som enhver ny fase i den menneskelige civilisation, enhver ny type af kunst, moral og religion har kjæmpet mod sin forgjænger — det raseri, hvormed den sidst kommende har søgt at udslette selv alle merker af den foregaaende. Da Rom blev græsk i tanke, kunst og sæder, ødelagde det næsten hvert spor af den gamle italienske civilisation, som var kilden til dets egen styrke, og alene de nylig foretagne udgravninger har bragt for dagens lys de massive vægge, potteri — bronce- og guldarbeider fra Servius's, Camellus's og Cincinnatus's dage. Det keiserlige Rom plyndrede Grækenland, Asien og Afrika og ophobede mellem Kvirinalet og Vatikanet uvurderlige kunstskatte, som det kun forstod tilstrækkelig til at eftertragte og plyndre. Da evangeliet triumferede over det keiserlige Rom, behandlede det Cæsars paladser som skjændselens huler og dets monumenter som blasfemiske afguder og fornærmelser mod Gud. Da den antikristne renaissance stod i sin hele vilde og umoralske rasen efter skjønhed, behandlede den middelalderens katolicisme som en barbarisk overtro. Paver og kardinaler ødelagde flere udødelge skjønhedsverker end Guds værste svøbe. De mest ødelæggelseslystne gother og vandaler, som Rom har kjendt, var skeptiske prester og lærde relikviejægere. Og nu i tyve aar har det italienske kongeriges reformatorer foraarsaget større ødelæggelse af det pavelige Rom, end paver og kardinaler har anrettet i det klassiske og middelalderske Rom i de fire aarhundreder siden Julius den 2den.

Ved hvert skridt støder vi paa en eller anden ny forbrydelse mod menneskeslægten, begaaet af fanatisme eller begjærlighed. Ind i det keiserlige Rom blev der i sin tid feiet som ind i et verdensmuseum, marmorbuster, statuer, broncefigurer, malerier og udskjæringer i elfenben, menneskeslægtens geniale verker gjennem sex eller syv aarhundreder — alt, hvad der fandtes af sjeldne og vakre kunstgjenstande mellem Sicilien og Det sorte hav. Der var ti tusener af statuer i græsk marmor og ligesaa mange i bronce; der var marmorsøiler — søiler af *en* sten — friser, reliefer, obelisker, fontæner, haller, portikoer, templer, teatre og bad, alle overfyldt af bytte, nok til rigt at udstyre ti saadanne byer som London, Paris eller New-York. Altsammen er forsvundet; nu er der kun tilbage nogle faa brudstykker, som ved et tilfælde er bleven sparet. Tyve, beleiringer og udplyndringer,

hundrede ildebrande, de indrykkende skarers barbariske begjærlighed, de første kristnes raa fanatisme, de uafladelige krige og rovolutioner, middelalderens kampe og partistridigheder, pavernes og kardinalernes samt deres neveuers og yndlingers brutale havesyge, og værst af alt kanske det moderne industrielle billedstormeri — har feiet bort alt med undtagelse af enkelte tilfældige brudstykker.

Paa Plinus's tid maa der endnu have existeret tusener af verker af den reneste græske kunst fra den store tid. Nu er der ikke et eneste ubeskadiget i hele verden, og der er bare to, *Hermes* af Olymp og *Afrodite* af Melos, af hvilke der er saapas store brudstykker, at man kan danne sig en idé om dem. Alle andre verker fra den tid er bare ruiner, eller vi kjender dem blot gjennem senere efterligninger. Af broncefigurerne er der ikke en eneste hel igjen, og dette tab er uerstatteligt; thi selv om det slags kunst nogensinde skulde vende tilbage, er det dog sikkert, at den samme lidenskab for legemlig skjønhed og den samme maade at fremstille den menneskelige form paa, aldrig mere vil blive almindelig hos noget civiliseret folk. Ved kaad ødelæggelseslyst er saaledes et af de mest originale resultater af det menneskelige geni helt forsvundet fra jorden.

Mesterverker i marmor og bronce er dog for intet at regne mod de mesterverker af mennneskelig aand, forstand, renhed og kjærlighed, som ogsaa er bleven kunst i denne by foran disse storartede kunstverker. Den kristne pilgrim fra et eller andet irsk eller amerikansk kloster, den katholske missionær paa sin vei til at dø i Kina, Polynesien eller Uganda, kaster sig i støvet paa samme sted, hvor Paulus blev halshugget og Peter korsfæstet, hvor Gregorius og Augustin bad, og medens han i Colosseums mure intet ser uden en umaadelig sort ruin, knæler han i arènaen, hvor martyrernes blod blev udgydt som vand, og som har været vidne til saa mangen en heltemodig død og saa mangen oprørende forbrydelse. Romere nedsablede gother og galler; afgudsdyrkere dræbte kristne; papister pinte republikanere, protestanter og reformatorer; tyske keiseres tilhængere dræbte papister, og papister dræbte keiserligsindede; Colonnaer og Orsinier, Borgiaer og Cencier har udgydt blod paa blod og hobet forbrydelse paa forbrydelse, indtil hver sten i Rom kan berette om en eller anden umenneskelig handling eller ogsaa vidne om mod og tro.

Disse samme presters og missionærers fanatisme har atter medført sin egen reaktion. Naar vor tids katholske pilgrim kaster sig i støvet paa det sted, hvor kristne pilgrime fra alle jordens kanter har gjort saa i atten hundrede aar, saa ser Garibaldis og Mazzinis tilhængere paa med had og foragt. Var der ikke soldater og politi, vilde ingen prest i prestedragt kunne være tryg for sit liv i Rom. Kampen paa liv og død mellem pave-

dømmet og den frie tanke har aldrig været mere akut. Hundreder af kirker staar tomme og forladte, uden spor af forsamling eller menighed. I de senere aar kan man besøge berømte kirker, som er kjendt i hele den katholske verden, og være der ganske alene i timevis. Undertiden tjener de som tilflugtssted for et par elskende, der vælger kirken som et sted, hvor de kan mødes uforstyrret og i fuldkommen ensomhed. Umaadelige klostre, som i aarhundreder har befolket kristenheden med prester og lærere, staar nu tomme eller bliver brugt i verdslige øiemed. Paven er fange i Vatikanet, og paveverdenen har trukket sig tilbage fra offentligheden.

Intet andet sted paa jorden bringes vi saaledes ansigt til ansigt med de store slag mellem religion og politik og med den ødelæggelse, som de forskjellige faser i den menneskelige udvikling har foraarsaget. Denne ødelæggelse er mere synlig i Rom, fordi der er brudstykker igjen fra hver fase; men ødelæggelsen er dog ikke saa stor som andetsteds, hvor selv ruinerne er blevne ødelagt. I Paris, Lyon, London, York, Køln og Milano er den romerske by ganske udslettet, ligesaa den middelalderske by og renaissancebyen, saa at i alle disse gamle centrer for en fremadskridende civilisation ser vi nu ikke stort andet end den moderne ensformighed og de spekulerende bygmestres triumfer. I Rom derimod er der endnu nok af de ting, som minder os om denne ubrudte rækkefølge af tre aartuseners historie.

De holder just nu paa at finde grave, vaaben og ornamenter, tilhørende de primitive stammer, som boede paa stadens syv høider i den forhistoriske tid. Vi kan nu se de mure, som reiste sig, da Roms historie begyndte, de tidligste kongers fæstning og deres umaadelige underjordiske arbeider. Vi kan endnu staa paa det sted, hvor Horatius forsvarede broen, og hvor Virginius dræbte sin datter. Vi kan endnu se republikens grave, templer og skatkamre. Vi ser Roms magt og glans, da den var verdens hersker og og verdens centrum. Vi ser de mure, som i aarhundreder trodsede nordens barbarer; vi ser de kristne martyrers grave og følger de store apostlers spor; vi ser det katholske pavedømmes opkomst, væxt, kulmination og dødskamp. Vi ser middelalderen ophobet paa oldtidens ruiner, og den nyere tid ophobet paa middelalderens ruiner.

Der er f. ex. Pantheon — paa en maade verdens ældste, mest centrale og mest historiske bygning. I over nitten hundrede aar har den været et tempel — først for hedningeverdenens guder og siden for den kristne gud. Det er den eneste store bygning, om hvilken det nu lader sig sige. Det er utvilsomt den ældste i stadig brug værende bygning paa jorden; thi det var et tempel for de hedenske guder, hundrede aar før evangeliet blev prædiket i Rom. Det blev indviet af Augustus's minister

og svigersøn i keiserdømmets første glansperiode og efter sex aarhundreders forløb forvandlet til kristen kirke og begravelsessted, da det blev fyldt med de martyrers ben, som blev flyttet fra katakomberne. Allehelgensfesten, som blev indstiftet ved den anledning, er den eneste kristne fest, som den moderne skepticisme er enig i at holde. I renaissancetiden blev Pantheon mønster for alle Europas domkirker — først for domkirken i Florents, derefter for St. Peterskirken, saa for St. Paul's-kirken og gjennem disse for alle den gamle og den nye verdens kuppelkronede bygninger. Som saadant mønster udgjorde det renaissancetidens kunstneres specielle studium, og derfor blev det kanske ogsaa valgt til Raphaels grav. Der, blandt malere, videnskabsmænd og kunstnere ligger hans aske, som nu i den sidste tid ogsaa i døden er bleven forenet med den første konge af det gjenforenede Italien, rundt hvis grav katholiker og „liberale“ fremdeles ser paa hinanden med hadefulde blikke. Plyndret, som det er blevet, af kristne keisere, paver og kardinaler, er det dog fremdeles i mine øine den mest originale, imponerende og storartede bygning, der existerer.

Lad os tænke os Pantheon i dets glans, før det blev berøvet sine gyldne, bronce- og marmorstatuer af keisere og paver. Lad os tænke os den umaadelige, svære domkirke, som fremdeles i omfang er den største paa jorden — næsten en og en halv gang større end St. Pauls i diameter — det første store tempel, som nogensinde blev bygget af mennesker, romernes opfindelse, og noget hvorom grækerne med al deres kunst dog aldrig havde drømt engang.

Vi kan gjenkalde os dets tag af en eneste solid masse udvendig bedækket af forgyldte bronceplader, dets statuer, enorme søiler af sjeldent marmor og af granit, dets øverste etage af porfyr og serpentin, kun oplyst ved en eneste stor cirkel, tredive fod i diameter, gjennem hvilken den aabne himmel om dagen og stjernerne om natten saa ned paa marmorfliserne. Til denne vidunderlige bygning, den eneste store bygning, som i sin helhed skriver sig fra oldtiden, har alle senere tiders bygmestre vendt sig.

Selv om Pantheon i historisk henseende er den centrale bygning i Rom, er den ikke paa nogen maade den ældste. De egyptiske obelisker fører os tilbage til en tid, der ligger næsten ligesaa langt tilbage for Pantheon som Pantheon for os. Den ældste daterer sig kanske fra de faraoner, som byggede pyramiderne, og den blev gjort for at pryde solens tempel paa Nilens bredder. Derfra blev den af de første Cæsarer bragt til Rom for at pryde et cirkus eller et mausoleum. I renaissancetiden blev den atter restaureret efter næsten tusen aars forsømmelse og sat op igjen for at vidne om pavers stolthed og pryde kristendommens hovedstad.

Hvilket uddrag af menneskeslegtens historie ligger der ikke i disse

umaadelige obelisker, hvoraf den største er 36 fod høiere end Kleopatras naal ved Themsen, og veier tre gange saa meget som den! I tusen aar har de været vidne til egyptiske fester; derpaa har de i nogle hundrede aar været vidne til keiserstadens skuespil og luxus, saa ligget i støvet i tusen aar, altfor store til at blive ødelagt, og saa sat op igjen med pavens velsignelser og kirkelige ceremonier og kronede med korsets symbol for saa at være vidne til St. Peters efterfølgeres luxus. Disse evige stene har skuet ned paa Moses og Aron, paa faraoner, grækere og persere, paa Alexander og Julius, paa Peter og Paulus, paa Karl den store og Dante, paa Michael Angelo og Raphael. Disse stene var ærværdige gjenstande, før historien begyndte; de har været gjenstande for tre store religioners, tre racers og tre civilisationsepokers beundring.

Colosseum blev bygget af Titus efter Jerusalems indtagelse, for en stor del af fangne jøder; i tre aarhundreder vedblev det at være scenen for de mest forbausende og besynderlige skuespil, som verden nogensinde har seet. Derpaa blev det en fæstning for lensbaroner, et tilflugtssted for paver, saa det stenbrud, hvorfra kardinaler og pavelige familier byggede sine paladser, saa en forfalden ruin, saa en fabrik og dernæst et helligt sted for valfarter, for opbyggende prædiken og ydmyg tilbedelse, og nu er det atter forvandlet til et antikvarisk museum, hvorfra naturen og Gud er bortdrevne. Af en stor sal i Diokletians bad byggede Michael Angelo en statelig, moderne kirke. Søiler, marmorgulve, sarkofager, døbefonter og prædikestole i de ældre kirker har hver en lang og forskjelligartet historie. En søile af græsk marmor bærer inskriptionen: „Fra Cæsarernes soveværelse.“ I en huggen ligkiste laa først en romersk senator og derpaa en kristen helgen, som var død martyrdøden. Senere blev den kastet tilside som et værdiløst stykke sten sammen med andet skrab og tilslut af en æstetisk anlagt kirkens mand benyttet som et pompøst gravmonument over ham selv.

Der er en del af Rom, som sogar forbedringsraseriet hidtil har sparet, den del, som for historikere er mest interessant, nemlig den hele række af gamle mure med deres taarne, porte og volde, — stykker fra de tidligste kongers tid. Romulus's og Servius's mure, Aurelius's, Belisars og Theodoriks mure, pave Leos, pave Sixtus, pave Urbans Pio Nonos mure. Hvilken umaadelig rækkefølge af begivenheder har ikke fundet sted i de sexten aarhundreder, siden Aurelius anlagde de volde, som vi endnu ser! Naar vi i *Medici*-haverne eller ved *Shelleys* grav fra disse skuer ud over omegnen, hvilke syner kan vi saa ikke fremkalde: — seierrige, hjemvendende hære fra nord og syd, øst og vest under Diokletian og Konstantin, Julian og Theodosius med ørnene glinsende i solen og legionernes tunge trampen;

skarer af erobrende indvandrere fra nord og syd, vandaler, gother, lombarder, franker, normanner og saracener, Karl den stores, Othos og Guiscards altid seierrige hære; — hvilke slag; hvilke plyndringer og ildebrande! — lange processioner fra alle verdens lande, skarer af munke anført af Francis, Dominic, Loyola og Xavier; væbnede grupper af mænd, anført af Colonna, Orsini, Frangipani o. a.; og i de sextende og syttende aarhundreder, hvilket vaabengny, hvilke pompøse ceremonier, hvilke historiske møder lige ned til Napoleons, Garibaldis, Pio Ninos og Victor Emmanuels tid, og det sidste hul i murene, det, hvorigjennem det italienske kongerige brød ind og afsatte paven. Disse mure og porte bærer præg af Europas historie i sexten aarhundreder. Faa bygninger, opførte af menneskehænder, kan berette saa meget, der er af saa almindelig interesse. — Og der er katakombernes labyrinther og tause hvælvinger med deres hensmuldrende ben i de trange krybber, lamperne, ringene, brudstykker af ler og metal, gravene og de tilrøgede freskoer, inskriptionerne, gravskrifterne og trosemblemerne.

Der er de hundrede udpegede steder for scener i Roms kristelige legende, den hellige trappe, St. Peters grav, osv. Hvilke dele der er sande og virkelige af hele den mægtige og pathetiske legende, og hvilke dele blot er from opdigtelse eller skammeligt bedrageri, er det ikke længere muligt at sige; men saameget ved vi, at i hin enorme mængde af eventyr, relikvier, ceremonier, traditioner og kunst *er* der en basis af virkelighed indeholdende en hel verden af den ædleste følelse og mest storslagne offervillighed.

Meget har forbedringsraseriet ødelagt, men endnu kan vi dog staa oppe i Kapitoliets taarn og overskue det glimrende panorama, som begrænses af de toskanske, salinske og albaniske høider, og drømme om, hvad denne scene for vor fod var for 17—18 hundrede aar siden. Forum nedenfor var en eneste straalende allé af templer, triumfbuer, søiler, kolossale statuer og monumenter — senatbygningen og talerstolen paa den ene side, Vestas runde tempel og Kastors og Julians tempel paa den anden. Længer oppe til høire var Jupiters tempel, til venstre Junos og paa den anden side af dalen cirkus Maximus's høie paladsmure. Saa langt, som øiet kan naa, var der store theatre, umaadelige bad, kolossale gravhvælvinger, obelisker, søiler, fontæner, rytterstatuer i marmor og bronce. Disse storartede bygningers mure var alle af blændende orientalsk marmor, prydet med mosaik og freskoer, og deres tage bedækket af udhamrede guldplader. Langt borte over terasser og haver med mørke cypresser kunde man se de akvadukter, som førte hele floder af vand fra bjergene ind i byen for at fylde dets tusen bad og hundrede fontæner. Og mellem akvadukterne

og portikoerne, saa langt øiet kunde naa mod høiderne bagenfor, glinsede villaer i solen med sine terrasser, haver og statuer, hver en liden by for sig.

Vor jord har hverken før eller siden seet saa overdaadig en ophoben af vakre og herlige ting. Verdens stenbrud udtømtes for at finde kostbart marmor. Skove af deilige søiler mødte øiet, grøn og violet porfyr, poleret granit, flammet marmor i tropiske fuglefarver, gul, orangefarvet, rosenrød og høirød, ti tusen statuer, grupper og kolosser af blændende parian eller af forgyldt bronce, frembringelser af græsk kunst, — myriader af slaver, ubegrændset rigdom og uindskrænket magt! . . . Verden har aldrig før seet en saa kolossal magt, en saa hensynsløs centralisation og en saa afsindig luxus, og vi haaber, at den aldrig mere vil faa det at se.

Besynderligt nok laa denne storartede opsamling af rigdomme og pragt næsten aaben for alle, som kom did. Det eneste, som ikke var at se nogetsteds, var en fæstning eller nogetsomhelst til byens forsvar. Cæsarernes Rom var ligesaa frit for ethvert militært anstrøg som London nu for tiden. Det blev kun forsvaret af nogle faa tusend soldater og af et politi paa nogle tusen.

I omtrent fire hundrede aar stod det i al sin glans. Saa laa det i ruiner, øde og forladt og i kaos i ti aarhundreder, inden man begyndte at restaurere det — en restauration, som undertiden var en ny og værre ødelæggelse. Nu kan man bare se brudstykker af det altsammen. Hist og her nogle faa ødelagte søiler, trapper og brolægninger, grundmurene til umaadelige templer, theatre og portikoer, skeletter af nogle faa bygninger, som er altfor svære til at kunne ødelægges, nogle faa buer halvveis i ruiner. Alt andet er støv og drøm. Men det støv har en tiltrækningskraft for tænkende mennesker, som intet andet støv i verden kan have eller nogensinde faa, og den, som engang begynder at drømme i Rom, længes efter at drømme om igjen og om igjen.

Lykke.

(Af *Thomas Carlyle*).

Alt arbeide af, hvad art det være vil, er nobelt og adlende; arbeide er det eneste i verden, der skaber en adelsmand; lad mig her sige og bevidne det endnu engang. Og al sand værdighed er tung at bære; et let, behageligt liv var aldrig ment for noget menneske; det er umuligt selv for Gud. Alle guders liv skildres i mytologierne som ubegrænset sorg og sørgmodighed, — det alvor, der følger en endeløs strid og et aldrig

afsluttet arbeide. Vor høieste og bedste religion er blevet kaldt „sorgens tilbedelse". Der gives ingen krone, menneskenes søn kan bære med værdighed, eller i det hele bære med eller uden værdighed, uden tornekronen! Alt dette var noget, man engang kjendte til og forstod godt her i verden.

Finder vi ikke aarsagen til al den usselhed og elendighed, — den *reelle ateisme*, som jeg foretrækker at kalde det, — der i vor tid klæber ved vor slegt og alt, den foretager sig, netop i denne moderne, umulige livsfilosofi: Forlangendet om at blive, hvad vi kalder „lykkelige"? Hver eneste liden klodrian iblandt os har hovedet fuldt af den idé, at han er, vil blive, eller ifølge alle menneskelige og guddommelige love burde være „lykkelig". Alle hans ønsker — den lille bitte klodrians — maa opfyldes; alle hans dage — den samme ynkelige lille klodrians — maa flyde som en eneste rolig strøm af lykke og glæde, — noget, der er absolut umuligt selv for guderne. De moderne profeter forkynder: du skal være lykkelig, — elske alt, hvad behageligt og deiligt er og du vil finde det. Og folkets masser skriger: Hvorfor har vi ikke fundet de deilige og behagelige ting? hvorfor er vi ikke „lykkelige?"

Det er intet *størst mulig sjælsadel*-princip vi lægger til grund for vort moderne moralsystem, men denne jammerlige *størst mulig lykke-idé*. Ordet *sjæl* synes blandt os i dag som tilfældet er i flere slaviske sprog, at være ensbetydende med *mave*. Vi taler og debatterer i nationalforsamlinger og andetsteds ikke ud fra sjælen, men fra maven; — og derfor nytter da ogsaa al vor talen og debatteren saa lidet. Vi optræder ikke for Guds simple og alsidige retfærdighed; men staar der — uden at skamme os — skrigende paa vore egne „interesser", og vore indtægter; de er saa svært manges interesser, raaber vi; der er sligt et dybtfølt ønske efter dem iblandt os!

Sagen er den, at vi kan ikke opnaa saa meget som et stykke skinke engang, uden at vi sigter betydelig høiere. Vi er nu engang mennesker med et lidet pust af aand og sjæl i os, og ikke helt og holdent dyr. Dette princip, om den *størst mulige lykke* holder paa at blive et yderst ulykkeligt princip synes jeg. Hvad om vi lod det ligge, holdt op at vrøvle om det og lod *det* tage vare paa sig selv, som det pleiede at gjøre?

— Et geni som Byron reiser sig i sin vrede og under følelsen af, at han, i hvert fald, *ikke* er „lykkelig", erklærer han dette høitidelig for al verden i et glimrende og lidenskabeligt sprog, som noget, der turde være af interesse for menneskeheden. Det har øiensynlig overrasket ham særdeles dette, at han — selve Byron! — ikke fandt lykke i livet. — Og hvorfor skulde han det? — Det er ærgerligt og kjedsommeligt at se og høre en

mand, som ovenikjøbet er digter, staa og forkynde denne sin mangel paa lykke paa alle gadehjørner.

„Lykkelig", min bro'er! — Først og fremst, hvad forskjel gjør det i grunden, enten du er lykkelig eller det modsatte! Idag bliver saa hurtig til igaar og hvert imorgen bliver et igaar, og saa er der intet spørgsmaal mere om „lykke", men om en ganske anden sag. Du er endog saa udrustet med medlidenhed for dig selv, at selv dine lidelser og smerter bliver til glæder, saasnart de hører gaarsdagen til. Desuden, du ved ikke nu, hvad himmelsk velsignelse og nødvendig forfriskende kraft, der var i de uheld, du har mødt; først engang i kommende dage, naar du er blevet klogere, end du nu er, vil du vide og forstaa det! — En venlig gammel læge sad engang i mit selskab ved siden af en patient, som havde spist sig syg. Lægen havde netop, men altfor overfladisk og kortvarigt efter patientens mening, undersøgt denne, og havde saa begyndt en samtale med mig, der interesserte os begge og holdt paa at føre ind paa filosofiske omraader. Men den taabelige patient vedblev at afbryde vor samtale med henvendelser til lægen. „Men jeg har tabt min appetit, doktor," sagde han endelig med irriteret pathos; „jeg har ingen appetit; jeg kan slet ikke spise." — „Min kjære ven," sagde lægen med sit blideste ansigt og sin mildeste stemme, „det gjør slet ingen ting." — Og vi fortsatte vor filosofiske samtale.

Den, der flakser omkring skrigende og skraalende efter „lykke" — enten det sker ved stemmegivning eller verseskrivning, eller paa hvad anden maade det lader sig gjøre, — er neppe en mand, der vil være verden til videre gavn. Og lad os merke os, at alt det om den *størst mulige lykke* er en helt ny ting i verden, stammer ikke fra de gamle heroiske tider, men fra disse sidste, elendighedens dage. „Lykke livets maal og ende"; alt sligt er ikke stort over 200 aar gammelt her i verden.

Den eneste lykke, en bra og kjæk mand bryder sig om, er lykke nok til at faa sit arbeide udført. Ikke „jeg har intet at spise;" men „jeg kan ikke arbeide", har været omkvædet i alle klogelig fremsatte klager i verden. Deri bestaar i grunden menneskets eneste store ulykke, at det ikke kan arbeide, ikke faa sin skjæbne som menneske opfyldt, ikke det arbeide fuldført, som Gud har paalagt det. Se dagene svinder hurtig, livet er snart forbi, og natten kommer, da ingen kan arbeide længer. Naar engang natten er kommen, hvem spørger saa om vor „lykke" eller „ulykke"; alt det er glemt, udslettet, som havde det aldrig været, — gjør „slet ingen ting"; men vort arbeide eller vor mangel paa veludført arbeide, det vedbliver i al evighed, vedbliver og forbliver; og det er da det eneste spørgsmaal, hvis besvarelse har betydning for os. Hvad

har du gjort; hvad har du udrettet med dine evner, dit talent — de ti eller det ene? — „Lykke", det var blot betaling, som du fik paa forhaand, det. Du har nydt den, opbrugt den, alt er forbi, og det arbeide, du skulde gjort, hvor er det? Ud med det? Du skylder det. Rap dig, lad os se dit arbeide!

Sandelig var ikke mennesket et sligt forsultet kræ, og saa dumt og taabeligt tillige, saa vilde det holde op med al denne kritik over, hvad det spiser og nyder, og kritisere sig selv lidt i stedet, hvad det gjør for alt det, det nyder og fortærer!

Vor følelse af at være ulykkelige har sin aarsag i vor naturs høihed og storhed. Vi er ulykkelige, fordi der i os er en *uendelighed*, som alt hvad denne endelige verden indeholder, hverken kan tilfredsstille eller begrave. Tror nogen, at al verdens konditorier, møbeludsalg og finantsministerier ved at slaa sig sammen kunde gjøre en eneste liden skopudser lykkelig? Ikke for mere end en time eller to; thi sagen er, at den lille skopudser med har en *sjæl*, som ikke betyder det samme som hans mave, og som først vilde føle sig tilfredsstillet ved helt at faa sig overladt til fri afbenyttelse og fri nydelse *Guds uendelige universum;* — intet mindre vilde gjøre det. Prøv ham med et halvt universum, og han vil øieblikkelig give sig til at trætte med den anden halve verden og proklamere paa vers og i prosa, at han er den ulykkeligste af alle dødelige. Der er altid en sort flæk i vort solskin; det er simpelthen vor egen skygge.

Vor idé om lykke er nogenlunde af denne art. Ved en række værdsættelser og beregninger kommer vi omsider paa det rene med, at en vis grad af „lykke" tilhører os med fuld ret. Vi betragter den som vor fortjeneste, noget, hvorfor vi ingen tak bliver skyldig. Kun hvad lykke livet maatte bringe os mere end denne beregnede sum, synes os og kalder vi „lykke" og føler os glade over; faar vi mindre, end hvad vi har beregnet, saa er vi „ulykkelige", bedragne, narrede, mishandlede. Nu maa man huske, at det er vi selv, som foretager alle værdsættelser. Naar vi saa ved, hvilken ligefrem uendelighed af selvgodhed de fleste af os er i besiddelse af, er det saa at undres paa, at værdsættelserne ofte bliver for høie, den paaregnede lykke derfor altfor stort anslaaet, og at saa mange følgelig skuffes og gaar omkring og griner, fordi forsynet ikke har behandlet dem rigtig, betalt deres *lordshipper* nok. — Jeg siger dig ligefrem, min tykhodede ven, det kommer alt sammen af din forfængelighed og dine indbildte dyder og fortjenester. Tænk istedet, at du fortjener at blive hængt (hvad der er høist sandsynligt), og du vil føle det som en lykke at blive skudt; eller

tænk, at du fortjener at blive hængt i en haarstrikke, og du vil føle dig lykkelig ved at faa dø i et hampereb.

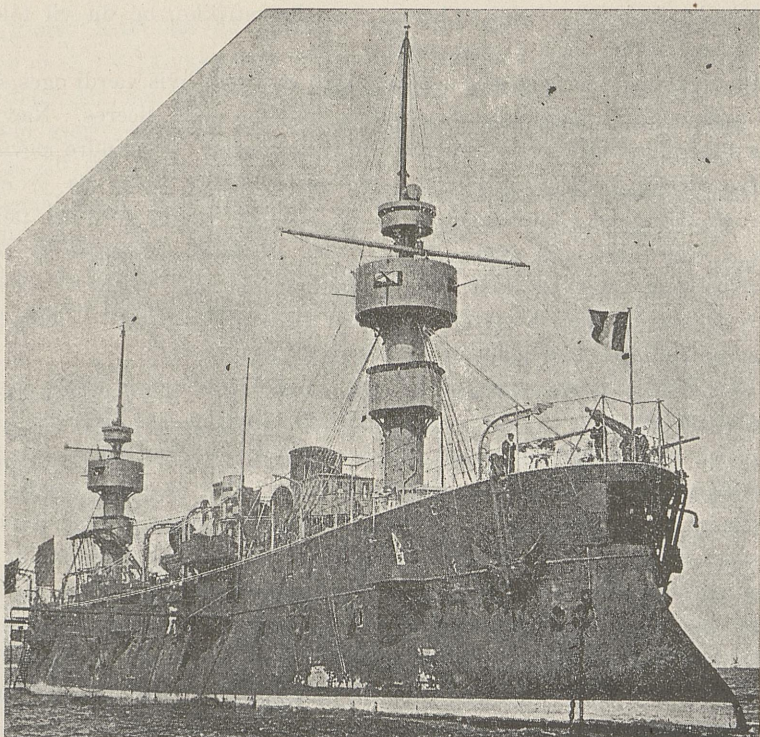
Livslykken lader sig sammenligne med en brøk, hvis værdi øges saavel ved at nævneren formindskes som ved, at tælleren multipliceres. Nævneren er vore fordringer til livet. Tælleren, hvad vi opnaar. Jo mindre nævneren, jo større værdien eller livslykken. Ja, matematiken lærer os jo endog, at ved at formindske nævneren til 0, vil brøkens værdi, selv om tælleren blot er 1, blive uendelig stor, — $1/0 = \infty$. Forlang slet ingen løn for dit arbeide og intet godt af livet, da, og du har den hele verden under dine fødder. Sandt er det, hvad en af tidens viseste*) har sagt: „Først naar vi lærer at forsage, begynder vi for alvor at leve."

Der findes i mennesket en dybere længsel end denne efter „lykke". Vi kan klare os uden „lykke" og i stedet finde *velsignelse!* Har det kanske ikke været for at vække denne dybere længsel, at vismænd og martyrer, digtere og profeter har talt og lidt i alle tider, idet de vidnet om det guddomselement, som findes i os, og om hvordan der alene i dette guddomselement er kraft, frihed og fred? — Denne sandhed skal ogsaa du nyde æren af at lære, min broder, — lære om nødvendigt gjennem mangehaande lidelser, tab og sorger, til du fatter den og lever efter den. Tak himlen for alt, den lærer dig, for alt, der virker mod at knuse og tilintetgjøre dette graadige, lykkefordrende *jeg* i dig. Gjennem disse haarde kampes feber kaster livet al sygdom af sig og seirer over døden; — tidens bølge evner ikke mere drukne dig, men bærer dig op og løfter dig op i det evige. Søg ikke fornøielser og nydelser; søg Gud.

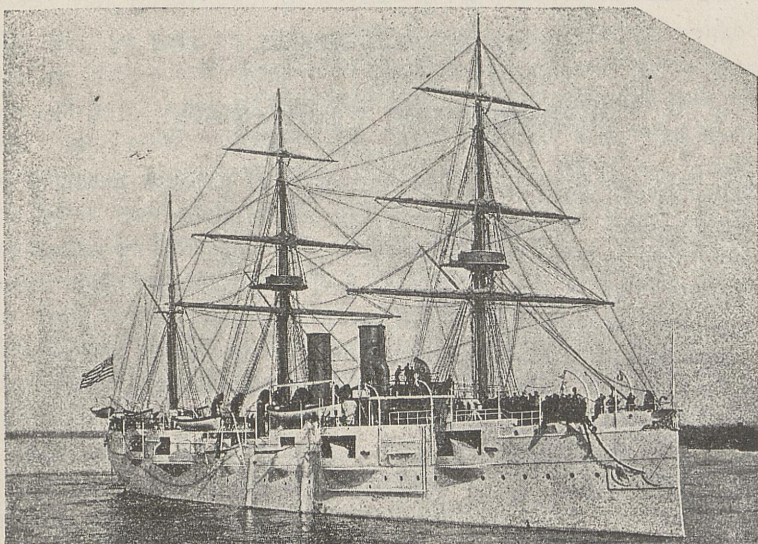
Flaaderevyen i New-York.

Som bekjendt satte nylig alle verdens store nationer hinanden stevne i New-Yorks havn, for der at lade sig repræsentere ved et eller flere krigsskibe i den internationale flaaderevy, som udgjorde en del af festlighederne i anledning af den kolumbiske udstillings aabning. Der deltog 10 nationer, repræsenteret ved 35 af de moderne krigskolosser, — den største saaledes sammensatte flaade, der nogensinde er seet under seil eller damp. Vi gjengiver som et ekko af den enestaaende begivenhed fire billeder af de deltagende skibe. Den franske „*Jean Bart*" giver den bedste idé om disse flydende ødelæggelsesmaskiners umaadelighed og udrustning. Det mest interessante billede er en gjengivelse af det kolumbiske skib „*Santa*

*) *Gothe.*

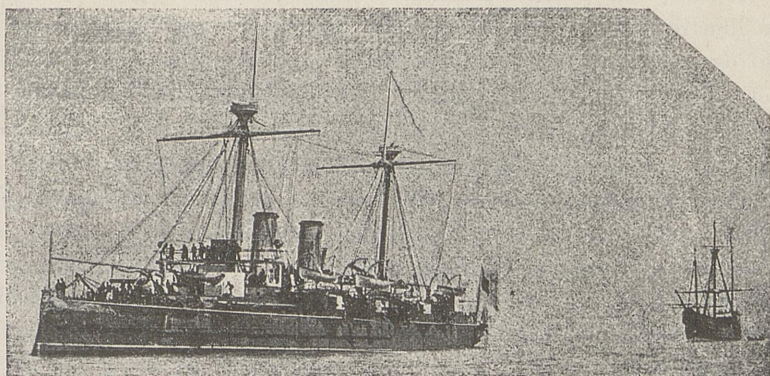

Den franske krydser „Jean Bart“.

De Forenede staters krigsskib „Newark“.

„Santa Maria“ for fulde seil.

„Santa Maria“ paa slæb af det spanske krigsskib „Reina Regente“.

Maria" under fulde seil, som det ved sin ankomst til Amerika stod op mellem to rækker af saluterende pantserskibe. Et tredie billede viser samme skib paa overfarten fra Europa. Alle tre kolumbiske skibe blev som bekjendt buxeret over Atlanterhavet af amerikanske og spanske orlogsmænd.

Det fjerde billede viser et amerikansk krigsskib, der ved sin hvide maling strax skiller sig fra de sortmalede europæiske. Hvid maling med forgyldning benyttes overmaade meget, ja overveiende for alle slags skibe i Amerika. Det er den nationale skibsfarve, og bidrager ikke lidet til at give en amerikansk havn med sine snesevis og hundreder af smaa og store hvidmalte dampere og færgebaade med deres i solen glinsende forgyldninger et lyst, friskt og festligt præg.

De 2 mindre af de 3 kolumbiske skibe byggedes i Spanien for den amerikanske regjerings regning.

Tilskuerne ved flaaderevyen stod ganske overraskede overfor den lethed, hvormed den store flaade af kolosser manøvrerte og det, skjønt den udgjordes af alle nationers skibe, der her mødtes og opererte sammen for første gang. Den hele flaade kommanderedes naturligvis for anledningen af den amerikanske admiral.

Ibsens „gravmonument".

(Efter *William Archer* i „*Fortnightly Review*").

Under denne sensationelle titel sammenstiller *William Archer* i „*Fortnightly Review*" en række engelske presseudtalelser om Ibsen og hans dramaer, der er det modsatte af komplimentære. Forfatteren mener, at aldrig nogen forfatter er blevet saa mishandlet, saa rasende angrebet, saa heftig fordømt, som Ibsen i England. Alle de store morgenblade, de fornemste illustrerede ugeblade, de literære og kritiske ugeblade (med én undtagelse) og samtlige teaterblade har stillet sig bittert fordømmende overfor den norske forfatter og hans verker. Den gunstige kritik er baade, hvad omfang og indflydelse angaar, som intet mod denne helt fordømmende, siger Archer. Kunde kritikernes forenede styrke dræbe en forfatter, saa maatte Ibsen forlængst være død og begraven under det monument af fordømmelsesdomme, som pressen har bygget over ham.

Archer synes dog at glemme, at det er kritikernes vane at modtage alt nyt paa den vis, og at der dog er én forfatter, som blev udskjældt og haanet vel saa meget i England for nogle aar siden og det netop af den mest indflydelsesrige presse, literaturens smagsdommere, — en mand, som

nu mere og mere erkjendes for at have været aarhundredets største engelskmand, *Thomas Carlyle.* Der er dog ingen beskyldninger i denne saakaldte Ibsen-kritik, der er bitrere eller mere totalt fordømmende end dem, der i aarrækker hilste Carlyle. Hvad han overleved og beseired saa fuldstændig, at den selvsamme presse omsider ikke vidste lovprisende ord nok at anvende paa ham, det kan vel Ibsen ogsaa tage med ro. Særlig naar Archer oplyser, at der trods al denne kritik er solgt flere exemplarer af Ibsens skuespil i England paa 4 aar, end der sandsynligvis — naar undtages Shakespeare i Tyskland — er solgt af nogen oversat dramatiker i noget land i nogen tid, og at der maa findes nu — efter 4 aars forløb — flere oversættelser af Ibsens skuespil i engelske læseres hænder, end der er engelske oversættelser af alle franske dramatiske forfattere tilsammen! — 100,000 er hans tal for de nu i England i oversættelse værende Ibsen-dramaer.

Her er enkelte stene fra dette kritikernes „gravmonument“:

„. . . . Et dukkehjem med sin næsten fuldstændige mangel paa dramatisk handling . . . . den kjedsommelige genre . . . .“ „*Times*“.

„. . . . Det vilde være en ulykke, om saa usundt og unaturligt et stykke kunde vinde publikums yndest“. („*Standard*“ om et „Dukkehjem“).

„. . . . Der er dramatiske muligheder i et sligt udgangspunkt. En Sardou kunde muligens have faaet noget ud af det . . . .“ „*Daily News*“.

„. . . . Unaturligt, umoralsk og i den sidste scene, absolut udramatisk . . .“ „*People*“.

„. . . . Ibsen er en lokal og provinsial forfatter . . . .“ „*Times*“.

„. . . . Umulige mennesker gjør vanvittige ting uden nogen synlig grund . . . . Ibsen er hverken dramatiker, digter, tænker, moralist, lærer eller reformator, — ingen ting andet end en samler af temmelig ubehagelige abnormiteter.“ „*Standard*“.

„. . . . Mr. Ibsens taabelige udtalelser . . . .“ „*Evening News*“.

„Det stof, som Ibsen væver sammen til skuespil, maa bringe væmmelse over ethvert normalt organiseret menneske.“ „*Mirror*“.

„. . . . . . Studier af vanvid, der blot egner sig for et sindssygeasyls foredragssal . . . , “ „*Stage*“

„. . . . Mr. Ibsen kalder ikke *Rosmersholm* en farce; men det er paa grund af beskedenhed . . . . at omtale det alvorlig, som literatur eller drama er umuligt.“ „*St. James's Gazette*“.

„. . . . Disse Ibsen-karakterer er hverken mænd eller kvinder, de er dæmoner, elendige, unaturlige, abnorme uhyrer, og samfundet stod sig bedst ved, at slige strax gik hen og druknet sig.“ „*Gentlewoman*“.

„. . . Knapt nok literært . . . uden skjønhed, uden poesi, uden perspektiv.“ „*Academy*“.

„. . . . Verden vilde være vel tjent med, at Ibsen og alle hans skuespil var vel begravne og kvalte i søle . . . .“ „*Licensed victuallers Gazette*“.

Her er en række adjektiver hvormed pressen modtog „*Gjengangere*“: Forfærdeligt, væmmeligt, bestialsk, ildelugtende, afskyeligt, stinkende, skandaløst, gudsbespotteligt, depraverende, usundt, lavt, ækkelt, raaddent, giftigt.

Om *Hedda Gabler* fortæller „*Daily Telegraph*“, at det er som „et besøg til morguen“.

„. . , . . Ibsens sociale dramaer har endnu ikke godtgjort deres evne til at interessere et *dannet* publikum . . . .“ „*Daily News*“.

„. . . . Nogle skridt udenfor sygehuset og vi kommer til dissektionslokalet. Endnu lidt lavere ned og vi kommer til lighuset. Did fører Ibsen os . . . .“ „*Illustrated London News*“.

„. . . Et pessimismens afskyelige mareridt . . . en uddunstning af moralsk kloakgas . . . .“ „*Pictorial World*“.

„. . . . Stykket er elendigt nonsens. Det er, som om Ibsen havde studeret de daarligste af *Robertsons* komedier, og saa havde tænkt, at han muligens kunde gjøre noget lignende af tragisk art.“ „*Punch*“.

„. . . . Absolut pessimistisk . . . .“ „*The People*“.

„. . . . Alene, hvad der er raat og daarligt, finder plads i Ibsens usle og lave filosofi . . . .“ „*Saturday Review*“.

„. . . . . I retning af komplet uforfalsket idiotisme, indgroet usselhed og raahed og fordringsfuld overfladiskhed har ingen Boston-novelle eller London *penny*-novellette overgaaet *Hedda Gabler*.“ „*Illustrated London News*“.

„. . . . En obskur skandinavisk dramatiker og digter, en gal fanatiker og afgjort socialist . . . . De ukvindelige kvinder, de kjønsløse damer og den hele hær af ubehagelige skrullinger i skjørter sidder med aaben mund og uden skamrødme og lytter til en socialistisk talers deklamation af *Gjengangere*, det afskyeligste af alle Ibsens skuespil . . . . Har man seet ét af Ibsens dramaer, saa har man seet dem alle . . . . Scenen mellem Rank og Nora er for svinsk til at omtales blandt skikkelige mennesker . . . . Med undtagelse af denne skiddenhed er stykket kjedsommeligt . . . Ibsens beundrere skjuler sin kjærlighed for skiddenhed under den literære interesses maske . . . . Literatur i sandhed! Hvor, tør jeg spørge, findes der i alle Ibsens dramaer en eneste side literatur? — Ibsen er, saa vidt jeg kan forstaa, et galt, skrullet væsen, som har alt sit kjendskab til livet fra en liden halvciviliseret norsk by . . . . Han ser lavhed og skiddenhed i sit norske samfund og slutter deraf, at al verden er lige skidden og lav . . . . Tre ting tør vi nu anse som bevist: 1, at Ibsen ikke er nogen tænker; 2, at hans dramaer ikke er literatur; og 3, at hans saakaldte skuespil er kjedsommelige til fortvilelse . . . Den kyniske gamle forkynder af Schopenhauerisme, Voltairisme og pessimisme! . . . . Ibsens kunst bestaar i at indgyde os kjærlighed for det stygge, afskyelige og depraverede“. „*Truth*“.

Om *Bygmester Solness* heder det:

„. . . . Det lader sig sammenligne med ens følelser ved at se et skuespil skrives, indstuderes og spilles af vanvittige.“ „*Daily Telegraph*“.

„. . . . Vanvittige, hvoraf den ene er mere haabløst gal end den anden.“ „*Globe*“.

„.... Et skuespil, som den unge pige kan gaa og se uden større fare end en lei hovedpine ....“ „*Graphic*“.

„.... Ibsen har skrevet flere særdeles lavtliggende og raa skuespil .... Bygmester Solness synes at ville bygge ham et gravmonument, hvori denne Ibsen-galskab bekvemt kan begraves og overantvordes til forglemmelse.“

„*Sporting & Dramatic News*“.

Jeg har selvfølgelig blot valgt enkelte af de udtalelser, som Archer giver, og som han mener lod sig tyvedoble. De fleste, — næsten samtlige — er, som man vil se, fra ledende blade. Man faar jo intet overvældende indtryk af engelsk dannelse af dem. Raaere skriver vi vel næsten ikke her hjemme, naar vi bliver sinte. Troldscenen i Peer Gynt er en god illustration af det hele.

Som allerede anført, tiltrods for denne næsten énstemmige modstand fra de literære kritikeres og skribenters side, er der ingen fremmed dramatisk forfatter, der har fundet sligt salg og øvet slig indflydelse i England, som Henrik Ibsen. Hans fremgang der paa 4 aar er aldeles enestaaende i verdensliteraturens annaler.[1] Og trods al modstand vinder han stadig i indflydelse og læsekreds. Hans skuespil opføres paa det ene teater efter det andet og vinder trods alle de gigantiske vanskeligheder sit publikum. At Ibsen nogensinde vil blive, i egentlig forstand, populær i England, det betviler William Archer. Men hans indflydelse over den tænkende, literære og dramatiske verden, mener han, vil blive epokegjørende.

Det er merkværdigt, hvilket publikum en stor forfatter i vore dage har. Ibsen taler jo nu til hele den civiliserede verden. I aandens verden er menneskeslegten allerede samlet og udgjør en eneste verdensvid republik. Jeg har hørt *Et dukkehjem*, *En folkefiende* og andre af Ibsens dramaer, taget som text for prædikener i kirker ude i Amerikas vesten. I Boston og Chicago er der prædiket over dem og holdt foredrag over dem. Og direkte eller indirekte vil der snart ikke være et dannet menneske i verden, der ikke i mere eller mindre grad er kommet under Henrik Ibsens indflydelse.

Med mulig undtagelse af Victor Hugo er der vel ingen forfatter siden verdens begyndelse, der i levende live har seet sin tankes indflydelse gaa saa vidt og virke saa dybt. Dertil har jo tid og lykke delvis hjulpet ham. Verden er ganske anderledes samlet, og literaturens hovedveie ganske anderledes udviklede og internationaliserede nu end i Göthes eller Shakespeares dage; men det faktum bliver dog ligefuldt staaende, at ingen anden bygmester har opnaaet at se sig selv fuldt saa stor i verdens omdømme.

Peter Ibbetson.

(Illustreret af forfatteren. — Oversat fra engelsk for „*Kringsjaa*“).

Af

George du Maurier.

(Fortsættelse).

Efter denne skuffelse anskaffede jeg mig en stor hund (som Byron, Bismarck og Wagner), men ikke for at efterligne dem. I de dage havde jeg ikke engang hørt om Bismarck og Wagner og havde ganske mistet min begeistring for Byron og ønskede slet ikke at efterligne ham i nogen henseende; nei, det var kun af trang til at faa nogen at holde af, og jeg var sikker paa, at den vilde komme til at holde af mig igjen.

Den var mig til virkelig glæde. Det gjorde godt at falde i søvn om aftenen og vide, at den vilde være der om morgenen. Naar vi gik ud sammen, vendte alle sig for at se paa og beundre den og spørge, om den var snil, hvad race den var af, og hvad jeg gav den at spise. Den blev et uhyre i størrelse, et vakkert, spøgefuldt, yndigt og kjærligt uhyre, og jeg, dens lykkelige Frankenstein, lykønskede mig selv med besiddelsen af en skat, som vilde vare mindst i 12 aar, ja kanske i 14, naar jeg passede rigtig godt paa den. Men den døde allerede, da den var 11 maaneder gammel.

„*Den blev et uhyre i størrelse . . .*“

* *
*

Efter dette begyndte jeg at skrive vers og sende dem til tidsskrifter, som aldrig tog dem ind.

Da jeg nu havde været uheldig baade i poesi, venskab og kjærlighed, søgte jeg trøst i kunsten og besøgte nationalgalleriet, Marlborough House (hvor Vernonsamlingen var), det britiske museum, det kongelige akademi og andre udstillinger.

Jeg fordybede mig i Titian, Rembrandt, Velasquez, Veronecse, Da Vinci, Botticelli, Signorelli — jo ældre, jo bedre, og jeg gjorde mit bedste for virkelig at komme til at føle den storhed, som jeg vidste laa i disse verker. Men af mangel paa uddannelse var jeg ude af stand til at naa saa høit, og som de fleste andre uindviede beundrede jeg dem for de gale ting, for den skjønhed, de manglede — saadan overjordisk, uendelig skjønhed i form og udtryk, som man altid søger hos en gammel mester og ofte tror at have fundet der, — og endnu oftere foregiver at have fundet.

Jeg blev langt alvorligere greben (hvad jeg dog ikke vovede at sige) af nogle af vor egen tids verker, for exempel af „Hvilens dal", „Høstbladene" og „Hugenotterne" af unge *Millais* — akkurat som den nyere tids digtning var mig uendelig meget kjærere end Miltons „*Paradise Lost*" og Spensers „*Faerie Queene*".

Jeg var virkelig haabløst moderne i de dage — en meget hverdagslig ung mand; de navne, som jeg holdt varmest af og havde den dybeste ærefrygt for, var da levende mænds og kvinders. Darwin, Browning og George Eliot existerede vistnok ikke endda for mig, men derimod Tennyson, Thackeray, Dickens, Millais, John Leech, George Sand, Balzac, den ældre Dumas, Victor Hugo og Alfred de Musset.

Jeg havde aldrig seet dem personlig; men som alle andre vidste jeg godt, hvorledes de saa ud, og kjendte det meste af, hvad de havde tegnet, malet og skrevet.

Andre store stjerner har vist sig siden den tid; men af de gamle er der endnu fire, som lyser ud fra fortiden med hele sin gamle glans — Thackeray og kjære John Leech, der endnu kan faa mig til at le, som jeg synes om at le. Hvad de to andre angaar, er det tydelig, at dronningen, verden og jeg har samme mening om deres fortjenester; thi den ene af dem er nu en pryd for den engelske adel, den anden baron og millionær.

Det er med fuldt, men ydmygt hjerte, at jeg paa denne maade fortæller om min store gjæld og betaler denne stakkels gjæld fra min heltetilbedelses dage. Det vil idetmindste tjene til at vise min læser (dersom jeg nogensinde faar en, som er tilstrækkelig interesseret til at bryde sig derom) under hvilke sjælelige bredde- og længdegrader den mand levede, der var bestemt til at gjøre saa eiendommelig en erfaring.

Det maa i det mindste indrømmes, at min smag var normal, og at den deltes af en stor majoritet — en almindelig ung mands smag i den del af det 19de aarhundrede — en, som er meget henfalden til athletiske øvelser og kolde bad, let læsning og billig tobak og begavet med den almindelige misfornøielse.

* * *

De prægtige Elgin marmorfigurer! Jeg forstod dem straks — kanske fordi der ikke er saa meget at forstaa. Vakre mennesker tiltaler os altid, enten de viser sig for os i kjød eller i marmor.

Ved en eller anden besynderlig intuition eller ved et naturligt instinkt vidste jeg, at folk burde være bygget saaledes, før jeg havde seet en eneste statue i det vidunderlige værelse. Jeg vidste, hvorledes de maatte se ud, — saa fuldstændig realiserede de det æstetiske ideal, som jeg altid havde følt.

Paa mine vandringer om i Londons gader havde jeg ofte befolket en verden, der kun existerede i min egen fantasi, med nogle faa hundrede saadanne væsener af kjød og blod og udmalet mig dem som 7 fod høie og med sjælelige egenskaber og manerer, der stadig stod i fuld harmoni med deres ydre skjønhed, et slags reelt aristokrati, sat høit over alle andre mennesker til disses eget bedste. Jeg fandt det nemlig nødvendigt (for at min drøm ikke skulde være uden point) ogsaa at befolke verden med millioner af slige mennesker, som vi møder hver dag. Jeg var egoistisk nok til at skrive mig ind blandt de første og havde for mig selv valgt et udseende som Theseus, selvfølgelig med næse, hænder, fødder og alt andet, som tiden havde berøvet ham, fulstændig restaureret.

Og til min hustru og ledsagerske havde jeg valgt ingen mindre end den mileniske Venus af Meldo.

*
* *

Men mest af alt længtedes jeg efter guddommelig musik.

Aa, at ikke koncerter, operaer og oratorier kan staa aabne for de ubemidlede akkurat som nationalgalleriet og det britiske museum, — et privilegium, som ikke blir misbrugt.

Fattig, som jeg var, havde jeg dog undertiden penge nok til at tilfredsstille denne trang og opdagede slige glædens kongeriger, som jeg aldrig før havde drømt om, og slige monarker som Mozart, Händel og Beethoven.

Jeg opdagede desuden, at de kunde mere end henrive; de kunde drive mit trætte „jeg" ud af min egen sjæl og for en tid fylde denne sjæl med mod, resignation og haab. Ingen Titian, ingen Phidias, ingen Shakespeare kunde nogensinde opnaa det — ikke engang *William Makepiece Thackeray* eller *Alfred Tennyson.*

De kjæreste minder fra den tid af mit liv (for ikke at sige de eneste kjære minder) er den musik, jeg hørte, og de steder, hvor jeg hørte den. Hvor levende kan jeg ikke gjenkalde mig det altsammen. Den glade forventning i flere dage, et omhyggeligt valg paa forhaand af den rigdommens overflødighed, som stadig averteredes, og saa den lange ventetid paa gaden

udenfor de døre, som er forbeholdt dem, som skal paa galleriet. Den dyrekjøbte plads høit oppe naaes da tilslut efter en egoistisk, men godmodig kamp opover den lange stentrappe; (man har ondt af de svage; men et forhungret øre har ingen samvittighed). Det straalende, herlige hus er fuldpakket. Den svære lysekrone er en eneste stor gylden flamme. Der er glæde og forventning i luften blandet med lugten af gas og pebermynte. Og fremfor alt musikelskende mennesker.

Orkestret fyldes; en for en kommer og stemmer sine instrumenter — en velkjendt mislyd, saa rig paa henførende løfter. Dirigenten indtager sin plads — applaus — tys — tre slag — staven svinges en, to, tre gange, forhænget gaar op, og strax er vi i Sevilla. Grev Almaviva svinger sin guitar, og hvilke lyd strømmer der ikke ud af den. Alle de instrumenter, som nogensinde er opfundne, er i denne guitar — hele orkestret nemlig.

Eller ogsaa er jeg i en firkantet bygning, som ikke udmerker sig paa nogen ydre eller dekorativ maade — musikens egentlige kapel. Fire herrer med briller og i moderne dragter tager plads paa en fordringsløs platform, og snart sætte luften i vibration af 16 skjælvende strenge!! — kun det og intet andet.

Men deri ligger alt, hvad Beethoven, Schubert eller Schumann har at sige os, — og hvad har de vel ikke at sige! Og med hvilken fuldkommenhed og præcision bliver det ikke udtrykt — med hvilken matematisk sikkerhed, og dog med hvilken værdighed, ynde og behagelighed!

De er kanske verdens fire bedste musikere; men de glemmer sig selv, og vi glemmer dem (hvad de ønsker, at vi skal gjøre) for den mester, hvis verk de tolker saa ærbødig, at vi længes med hans mægtige længsel, gjennemstrømmes af hans henrykkelse og triumf, eller ogsaa lider med hans himmelske smerte og bøier os med hans guddommelige resignation.

Ikke alle ord i alle verdens sprog kan trænge saaledes ind til et menneskes inderste sjæledyb og slippe ind glimt af uendeligheden som disse sexten strenges uartikulerede skjælven.

Ja, sange uden ord er bedst!

Den forhærdede sjæl, hvem ord ei kan naa, smelter ved sangerens toner, ved den uudsigelige pathos i musiken, som ikke kan lyve. Man angrer, længes, tror næsten — man tror ialfald paa andres tro. Tilsidst forstaar man og bliver ligesom renset for al tvil og kynisk foragt — man kunde gjerne knæle med de andre.

Aa, hvor ulykkelig udenforstaaende man da føler sig, — den, hvis hjerte er saa haabløst utilgjængeligt for det skrevne ord og saa hjælpeløst ufølsomt for det prædikede budskab og kun kan naaes af de systematiserede

vibrationer af en uddannet strube, et metalrør, en violinstreng, af usynlige, ulegemlige, uforstaaelige smaa luftbølger i matematisk sammenhæng, der slaar imod en liden tromme bag ens øre. Og disse matematiske kombinationer og de love, som styrer dem, har existeret i al evighed før Moses og før Pan, længe før nogen strube og trommehinde var udviklet. De er absolute!

Aa, mysteriernes mysterium!

* * *

Den følgende dag pleiede jeg laane eller tigge mig til eller kjøbe den musik, som havde bevæget og glædet mig saa, for hjemme at forsøge paa at finde ud af det paa mit gamle, firkantede piano; men nei, jeg havde begyndt for sent i livet.

At sidde længtende og hjælpeløs foran et instrument, som man ikke kan spille paa, med en deilig skat af musik, som man ikke kan læse! Selv Tantalus blev sparet for saadan prøvelse som det.

Det syntes haardt, at min kjære fader og moder, som selv var saadanne dygtige musikere, ikke engang havde lært mig noderne i en alder, da det var saa let at lære dem, og paa den maade har udestængt mig fra den underverden af lyd, hvori jeg fandt saadan overordentlig glæde, og hvor jeg muligens havde kunnet drive det til noget — muligens.

(Fortsættelse).

Bogliste.

Følgende bøger er modtagne til anmeldelse*):

Norsk og svensk skjønliteratur.

Camilla Collett: Samlede skrifter. Ny, forøget og omarbeidet udgave. I. I de lange nætter. II. Fantasi og virkelighed. III.—IV. Amtmandens døtre. Alb. Cammermeyers forlag. Kristiania og Kjøbenhavn.

Konrad Dahl: Venner; — fortælling. P. T. Mallings boghandels forlag.

Alvilde Prydz: Mennesker. H. Aschehoug & Co.s forlag. Kristiania.

Thomas P. Krag: Ensomme mennesker. — „Lo“ og andre fortællinger. Alb. Cammermeyers forlag.

Hjalmar Christensen: En seierherre. H. Aschehoug & Co.s forlag. Kristiania.

Herman Bang: Rundt i Norge. H. Aschehoug & Co.s forlag. Kristiania.

John Paulsen: Jødinden. H. Aschehoug & Co.s forlag. Kristiania.

Peter Egge: Anfægtelser. Olaf Norlis forlag. Kristiania.

*) Vi vil herefter levere en maanedlig bogliste over modtagne bøger. Længere anmeldelser kan ikke loves for andre bøger end saadanne, som redaktionen virkelig ønsker at henlede læsernes opmerksomhed paa.

Birger Mørner: Salig baronessen. Forord af Knut Hamsun. H. Aschehoug & Co.s forlag. Kristiania.

Constantius Flood: Under krigen. P. T. Mallings boghandels forlag. Kristiania. Pris kr. 3.40. Indb. 3.70 og 4.50.

Bernt Lie: I eventyrland. Alb. Cammermeyers forlag.

Arne Garborg: Fra det mørke fastland. Reiseindtryk fra Stavanger og Jæderen. Olaf Norlis forlag. Kristiania.

Olaf Skavlan: Henrik Wergeland. Forord af professor J. E. Sars. H. Aschehoug & Co.s forlag. Kristiania.

Petter Dass: Nordlands trompet. Udgivet af A. E. Erichsen. Illustrationer af Th. Holmboe. H. Aschehoug & Co.s forlag. Kristiania.

Knut Hamsun: Redaktør Lynge. P. G. Philipsens forlag. Kjøbenhavn.

Ellen Key: Anna Charlotte Leffler. Med 3 porträtt. Pris 3 kr. Albert Bonniers förlag. Stockholm.

Axel Lundegård: Stormfågeln; en historisk silhuett med bakgrund och ram. Albert Bonniers förlag. Stockholm.

Frans Hedberg: Arbetarlif. 2 dele. Albert Bonniers förlag. Stockholm.

Axel Lundegård: Titania; en kärlekssaga. Albert Bonniers förlag. Stockholm.

Hans Aanrud: Historisk forelæsning ved Helsingfors høiskole aar 2193. Olat Norlis forlag. Kristiania.

Smaastubbar. Niende samling. Mons Litleré. Bergen.

Oversættelse.

Aug. Strindberg: Ved havbrynet. Autoriseret oversættelse af V. Adler. 3 bind af Cammermeyers novelle- og roman-bibliotek, à 50 øre pr. bind. — Alb. Cammermeyers forlag.

Opmerksomheden henledes paa disse yderst billige oversættelser af første rangs fremmede arbeider. Et bind indeholder 96 sider og koster, som nævnt, blot 50 øre. Indbundne bind leveres for den forbausende pris af 75 øre eller 25 øre for indbindingen.

August Blanche: III. *Skuespillerens eventyr;* med mange illustrationer. Autoriseret oversættelse ved L. Stampe. Alb. Cammermeyers forlag.

Pierre Loti: Aziyadé og Østerlandsdrømme. Oversatte af Johannes Jørgensen. Lehmann & Stages forlag. Kjøbenhavn.

Lomme-Ibsen. Parodier paa Ibsens skuespil, oversatte fra „*Punch*". Olaf Norlis forlag. Kristiania. Pris kr. 1.00. 124 sider.

Historie, videnskab etc.

Dr. Ingvald Undset: Fra Akershus til Akropolis. Alb. Cammermeyers forlag.

Tre episoder i konung Karl XV.s lif. Ur kommendör Axel Adlersparres efterlämnade papper, ordnade og utgifna af hans hustru. Albert Bonniers förlag. Stockholm.

Olaf Ellefsen: Om moralens oprindelse. En psychologisk undersøgelse af moralspørgsmaalet med en udsigt over dets drøftelse i den engelske filosofi. J. W. Cappelens forlag. Kristiania.

Kristian Bahnson: Etnografien fremstillet i dens hovedtræk. Med farvetryk, kort, fotogravurer og flere hundrede i texten indtrykte afbildninger. Udkommer i ca. 20 leveringer, hver paa 3 ark i stort medianformat med ca. 6 ugers mellemrum. Pris 1 krone pr. levering. Subskription modtages i alle boglader. P. G. Philipsens forlag. Kjøbenhavn.

Forskjelligt.

Hvorledes bliver man kristen? Foredrag af *Olaf Holm*. Olaf Norlis forlag. Kristiania.

Norsk folkekalender. P. T. Mallings boghandels forlag. Mindste udgave 50 øre, mellemste kr. 1.00, største kr. 150.

J. A. Bonnevie: Ungdom, et foredrag. H. Aschehoug & Co.s forlag. Kristiania.

Aarbog eller kristelig kalender 1893. Med bidrag af flere forfattere, udgivet af H. B. Klæboe. P. T. Mallings boghandels forlag.

Ludv. Bærøe: Et dødsleie. P. T. Mallings boghandels forlag. Pris kr. 1.50.

Dr. J. Bang: Om korpulence og dens behandling. Alb. Cammermeyers forlag.

R. Eriksen: Sjælens gaade. Olaf Norlis forlag. Kristiania.

P. M. P.: Studier over experimentalspiritismen, grundet paa egne iagttagelser. Olaf Norlis forlag. Kristiania.

John Øie: Grafisk undervisning. Paul Berghs methode. Mons Litlerés forlag. Bergen.

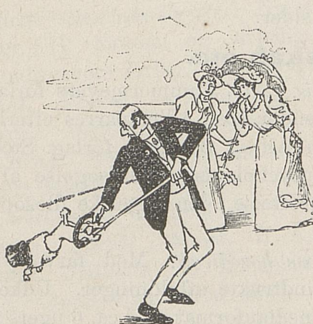
Redaktørens sofahjørne og flere andre ting udtrænges af dette hefte for at skaffe plads for dr. Nansens foredrag.

Fra livets latterside.

Et eieren uventet kunststykke.

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

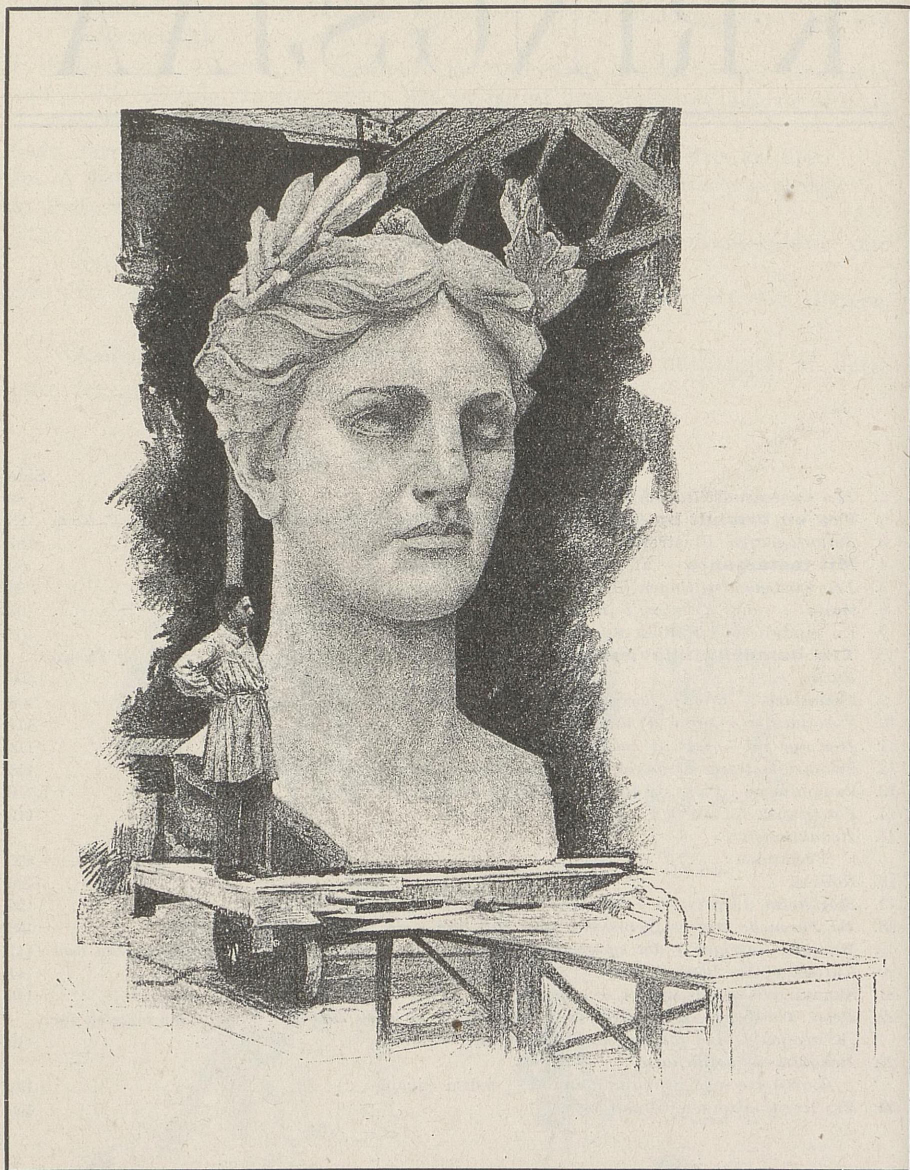
KRINGSJAA

No. 2

22DE JULI 1893

INDHOLD

Fra verdensudstillingen.

Hovedet af „Republikens“ staty.

(Se side 96).

Fra en brændt by.

(Interiører af det afbrændte Kristianssand).

Af *Thomas P. Krag.*

I.

Menneskenes gader og huse er ligesom bøgernes bind: „Man kan som oftest af dem slutte sig til indholdet. Man kan ved dem spore menneskenes vaner og levevis, tankesæt og opdragelse: Gaderne og husenes renhed, luftighed og vinduernes skinnende blankhed fortæller meget.

Nogle paastaar, at blomster i vinduet skal fortælle saa meget godt om dem derinde. Merkeligt nok trives imidlertid stueblomsterne bedst i kvalm, lummer luft. Ja, det har hændt, at naar man vilde ind i en stue og spørge paa en vidunderlig rød rose i vinduet, man har maattet gaa baglæns ud af døren igjen, paa grund af luften derinde.

Men for at vende tilbage: Over gamle gader og huse hviler folks gemyt, og om husene brænder til aske, og gaderne lægges om, har de dog fordring paa ikke ganske at gaa i glemme. Særlig, naar en gammel by brænder, og en ny bygges op, som nu med Kristianssand: Thi naar murbygningerne staar paa rad, og jernbanens piben høres over byen, da vil byens folk ligesom ogsaa iføres nyt klædebon, og maaske vil de selv forundres over sin forandring paa kort tid.

Den ganske by vil i grunden være død og borte.

Der er blevet skjændt meget paa Kristianssand af folk, som kjendte den fra „paa en gjennemreise,“ hvor de en time eller saa gik i land, umaadeligt grætne, maaske en del sjøsyge. Eller af folk, som slet ikke havde set den, men som dog havde læst Welhavens indgaaende beskrivelse — man husker jo nok den „halvdøde hval“. Og alle turde saa godt skjænde, thi det var et faktum. „Det er et faktum, at Kristianssand er en kjedelig by.“

Sagen er den, at Kristianssand var en *underlig* by, hvis eiendommeligheder ikke lærtes paa en dag — endnu mindre paa to timer. Over hele byen hvilte noget dæmpet; det var noget næsten skyggeagtigt ved det liv, der førtes i dens gader. Som oftest to tre i samtale paa et gadehjørne eller udenfor en husdør, og en enkelt gaaende i gaden eller høist to. Luften summede ikke af menneskelig tale; man kunde tydeligt høre, om en hund gjøede langt borte, eller om en hane gol. Og kom en vogn kjørende, hørte man netop denne ene vogn som i en anden by kl. 2 om natten.

Men netop her fandt byens indvaanere sig vel, og det ikke alene den ældre; nei, den unge med. Den kristianssandske student f. ex., han har altid havt en smule hjemve, naar han gik omkring i hovedstaden, og altid har han reist hjem, naar anledning gaves, selv i haardeste vinterveir.

Ja, jeg ved flere fremmede, som er kommen did, misfornøiet med alt her i verden, som har begyndt at leve der, lede og kjede; men som har fundet sig bedre og bedre for hvert aar. Denne tid har flydt hen, rolig, som en lægedom; ingen annoncesøiler med skrigende plakater, ingen ringen af sporvogne, intet skrig og opraab paa gader og stræder, kun enlige mennesker her og der og lige gader, førende ud mod havet eller mod tause fjelde.

Og saa disse mange gamle trægaarde med gaardsrum og have, hvor som oftest kun en enkelt familie boede. Se, saadanne kjender ikke Kristiania med sine pensionater og leiekaserner. Alle disse gamle trægaarde lignede hinanden: Bag deres vægge havde saamangen voxet op, levet og død; de halvmørke værelser havde hørt baade barnelatter og dødssuk; derfor havde alt her et eget fysionomi: Dets gange og værelserne med de blomstrede tapeter, hvor familieportrætterne hang, nogle stirrende lige frem for sig, andre ligesom hensovende i de mørke rammer, rundt væggene det sorte rococomøblement med tilsvarende uhr med hyrdinden paa, og i et hjørne det gamle klaver, der endnu saavidt kunde nynne melodierne af Frithjofs saga, sukkende toner, der mindede om skrøbelige unge piger eller om blege markblomster.

Saa endelig ikke at forglemme den brede, tykmavede ovn, som husets gamle gut om vinteraftenen fyldte med sine vedkubber, saa lyset kastedes i lange strimer tvers over gulvet, — og derudenfor haven, hvor mørket kom tidligt og det store gaardsrum, hvor nogle træer stod og luded og bankede paa udhusvinduerne.

Underligt nok: Som jeg nu tænker paa byen, ser jeg først husene i Strandgaden og det gamle kongens værft med kommandørboligen, som optog et helt kvartal. Thi der fandtes meget gammelt derborte, gamle huse, gamle mennesker — særlig gamle koner. Man saa dem ikke stort i det daglige; men ved høitiderne kom de frem — som nu ved fropræken juledagsmorgen. Da maatte de til kirke og se lysene brænde paa alteret, se de røde roser i vinduernes kulørte glas, og fremfor alt maatte de kikke paa hverandre, nikke og blinke med de sløve øine og undre sig over at se hverandre i live endnu.

Ungdommen, som maatte bli der aaret rundt, havde det jo slet ikke egentlig muntert. Om aftenen, naar de var færdige paa kontor og lager, kunde de jo tidt ha lyst til at høre musik eller se paa sterke mænd eller

dansende piger, men saadant fandtes naturligvis ikke. Engang kom en neger til byen, der aad en mængde ildmørje og skraaede gloende jernstænger; han gjorde lykke, men reiste saa og lod ungdommen gaa alene igjen. Maaske derfor, saa mange fór tilsjøs; men et er vist: De kom som oftest tilbage og fortalte, at de ikke havde det godt. Sandheden var, at de havde længtet for meget.

Men dette: At de ingen adspredelse havde, at dens munterhed intet havde at beskjæftige sig med, gjorde, at de — i nogen lighed med Garborgs Stavanger-ungdom — ofte fik en tarvelig lyst til at gjøre „ugavn“. De kunde jo ikke le op og være muntre i gaderne, som unge freidige folk bør være. Havde de gjort det, vilde man troet, de gik fra forstanden, det vilde ha hørt ud som slag paa en tom tønde; politiet vilde høre det langt borte i den blikstille luft og noteret gadeuorden. Nei, det var dumt, og det gav daarligt rygte. Da var det meget bedre at „holde spik“ i mørket, naar ingen saa det: Ringe klokker i filler og løbe sin vei, huie udenfor en skrædder eller en gudelig melkekone og løbe sin vei, blække folk i nakken med snebold og gjemme sig i en port og kaste skjældsord efter en eller anden stakkar, som ikke kunde løbe saa fort som dem.

Sagen er den, at en ungdom maa have noget at muntre sig med, og faar den ikke lov at muntre sig i dagslyset, tyr den ind i krogene og blir simpel.

Et exempel paa ondskabsfuldhed, et pent exempel forresten, som meget mildnes ved sin humor:

Der gik engang en gammel jomfru omkring i gaderne derborte. Hun var udstyret med allehaande: En hat med gamle fjær og roser, et langt skjørt, en kortere kjole, noget broget tøi, der skulde forestille sjal, strikkepose, knækparasol, og hvad ved jeg? Hun var vistnok en veritabel jomfru, en af de gammeldagse sikre jomfruer, det saa man nu paa hende. Som nu den hængekrøllen hendes! En tynd, fattig en og graa tillige. Som nu den forsigtige, tussede gang, der hun gik midt i gaden og snakkede, fortalte en mængde ting, som aldrig blev hørt. Ja, hun saa rigtig ud som en, der bare forlangte en bitte, bitte liden strimmel for sig, men alligevel; man havde jo hørt enkelte ord, og af disse sluttede man, at den gamle jomfru maatte være en forfængelig en, som, om hun giftede sig, ikke vilde have en Kristianssands-borger, men en hel Norges prins! Prinsen skulde være i Mandal, men skulde komme med det allerførste paa dampbaaden „Aktiv“. Tilslut vidste alle, at den jomfruen dér vilde have en prins, og nogle unge folk besluttede at tugte hende. De malte hendes vinduer over med tyk, sort maling, og nu syntes vel den gamle, at dagen blev længe

borte. Hendes værelse laa mod en afsides plads, og ingen lagde merke til den sorte maling.

Men da hun endelig kom ud igjen, hang kjolen endnu tyndere om hende, og krøllen hendes var endnu kleinere end før. Dog havde hun endda ikke slaat vrag paa Norges prins, men paastod ydermere, at hans far og bedstefar, „kongen og prausten", skulde være faddere, naar hun og prinsen fik tvillinger.

* * *

Den aarstid, Kristianssand levede sit friskeste liv, var sommeren og en del af høsten. I juni, juli, naar makrellen kom ind, var der liv og færdsel. Dagens begivenhed var det gode kast, om det snakkede folk, saa ordene krydsede hverandre. De, som havde seet garnene bli trukne op, kom med sit, og alt blev skjønt i deres mund, thi den blanke fisk havde inspireret dem. Det var ogsaa noget at lægge merke til for andre end vestlændinger: Middagens hav med de mange skøiter, som satte ud fra holmerne; kvelden, da alle garn blev kastede, og natten, da dunkelheden lagde sig fin over det hele, saa fisken gik stilt i masken. Saa endelig morgenen, da garnene blev trukne op, medens solen ganske rød hang mod nordøst og skinnede paa de hvide fiske, dem kraftige, seige folk slængte fra sig uden at mæle et ord — alt dette virkede som et skjønt, sterkt drag, som en af de gamle melodier, der gaar derude:

„Naar skal vi os gifte og sætte vort bo,
Johan Mikal, ved bølgerne de blaa?"

„Jo, *da* skal vi os gifte og sætte vort bo,
Anna Katrine, ved bølgerne de blaa.

Naar fisken svømmer under land!"

Men om høsten, naar graaveiret kom ind, og havet gik tungt, da kunde det ogsaa være vakkert ude paa bryggerne. Da kom andre baade sigende ind gjennem taagen, baade, der havde været langt ude paa havdybet og fisket med bundsnøre. Og de bragte torsk og sei og dertil mange besynderlige brogede fisk, og alle disse laa og pæsede med aabne gjæller. Da handlede man, pegte paa de halvdøde fisk, veiede dem med fingrene i gjællerne — og lod dem falde i parken. Og en stund efter satte baadene atter ud, medens den synkende sol gav vesthimlen en eneste blodrød stribe, saa mange sagde:

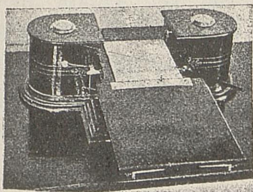
„Nu faar vi storm!"

I det hele færdedes man meget paa bryggerne ved høstens tider. Der gik sjøgutterne og snakkede med pigerne; der gik andre, som holdt

af de store, mørke boder og havet, naar det begyndte at hæve sig. Maaske en og anden lyttede efter dampbaaden, som peb, dampbaaden, som kom fra landene derude. Og naar slig en lagde til bryggen, gik man gjerne ombord i den. Den kvalme dampbaadsluft, den banale røde fløiel og speilet over buffeten — alt dette syntes dem ikke frastødende, nei, tvertimod, man satte sig ned, nysgjerrigt ventende. Det var som et stykke fremmed land noget forførende, erotisk. De fremmede mennesker, man traf, damer, som talte høit, som havde glimrende ringe, herrer i pelsverk, som nynnede flot og snoede skjegget — alt dette virkede slig, at mangen ensom fyr, der ved sin kontorkrak eller sin bestilling var bundet til byen for lange, evige tider, maaske tog sig en billig svir her, en drømmesvir om at lægge sig ned og sove ind, medens dampbaaden lagde fra bryggen og saa vaagne op ved at dampbaaden peb! Saa se ud og opdage, at man var kommen til et besynderligt fremmed, skjønt land, hvor husene i den fjerne by hævede sig med taarn og spir, og hvor høsten kun var tunge, saftige frugter.

Telautografen.

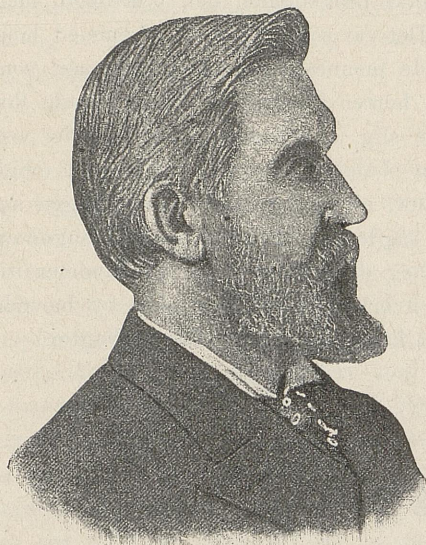
„*Kringsjaa*“ gjengav i bind I, paa side 705, en artikel om den helt nye opfindelse telautografen, der lover at blive af større betydning end baade telegraf og telefon, ved at sætte en mand istand til at sende et telegram uden mellemkomst af telegrafister direkte fra sit kontor og sin pult, og til at sende det i sin egen haandskrift og sende det saa hurtig, at den, for hvem telegrammet er bestemt, har det (ogsaa uden telegrafisters mellemkomst) liggende paa *sin* pult, før blækket er blevet tørt paa afsenderens kopi.

Telautografen i sin nuværende form.

Jeg ønsket at bringe artiklen frem saa fort som muligt, og lod den ikke derfor vente paa de par smaabilleder, der skulde ledsage den. Disse leveres idag under henvisning til nævnte artikel. Professor *Elisha Gray*, instrumentets opfinder, er atter en *selfmade* mand. Han begyndte livet som arbeider ved et jernverk; men lagde snart sit opfindertalent for dagen, og har patenteret en hel række opfindelser paa det elektriske, særlig det telegrafiske omraade. En af hans vigtigste opfindelser er den musikalske telefon, der overfører hele musikstykker.

Det første telautografiske instrument blev tilvirket i 1887. Dette viste sig upraktisk, og professor Gray opfandt da et andet, som blev prøvet i 1888. Idéen i det var god, men de praktiske detaljer var endnu yderst ufuldkomne. I 1890 fuldførtes det tredje, meget forbedrede instrument. Det skrev godt, men var for indviklet og upaalideligt for vanlig brug. Efter to aars videre arbeide paa detaljerne kunde opfinderen i 1892 byde forretningsverdenen sit færdige og nu fuldkomment arbeidende instrument. Det bestaar af to dele, i det modtagelses- og afsendingsapparat er skilte ad. Det hele instrument er dog neppe over 15 tommer langt og ca. 10 tommer bredt (saa nær som jeg kan slutte mig dertil, idet jeg ingen dimensioner finder i opfinderens egen artikel), og stilles paa den ene side af ens skrivepult. Man skriver med en vanlig blyant, hvortil er fæstet to silketraade, dannende en ret vinkel mod hinanden. Disse traade følger da blyantspidsens alle bevægelser og overfører disse til maskinen og fra den til traad og modtagelsesapparat, hvor nøiagtig samme bevægelse overføres til en ganske simpel glaspen, der skriver med vanligt blæk paa det underliggende stykke papir. Min ven i Chicago eller Jokohama kan saaledes skrive mig et brev, som jeg læser paa min egen pult, næsten i samme øieblik, som det skrives.

Sincerely Yours Elisha Gray

Telautografens Opfinder.

— Den bedste gudstjeneste bestaar i at lindre lidelser og bedre medmenneskers kaar. (Persish).

Mit testamente.

(Père Hyacinthe Loyson) i „Contemporary Rev.“).*

Dette er mit testamente.

Vore dage paa jorden, siger salmisten, er tre snes og ti aar. Jeg har fuldendt mine tre snes og sex. Jeg afventer derfor paa gravens rand Guds dom.

Atten aar gammel rev jeg mig løs fra alle mine drømme og fra alt, jeg holdt af her i verden, og blev prest.

Tredive aar gammel forlod jeg mit valgte prestelige hjem med sit alvorsfulde, hjertevarme og behagelige selskab og blev munk. Tolv aar senere, helbredet for mange skjæbnesvangre, om end ærlig holdte illusioner, afsluttede jeg, just som jeg befandt mig ved høidepunktet af min virksomhed som prædikant, denne karrière og forlod *Notre Dames* prædikenstol for at begynde en kamp med det værste af alle tyrannier, pavedømmet, og med den værste af alle illusioner, den om klosterlivets fuldkommenhed.

Jeg blev udstødt af kirken; men jeg forblev katolik. Paven kunde udstøde mig fra den synlige kirke, hvis overhoved han er, men ikke fra den usynlige kirke, hvis eneste overhoved er Kristus.

Skridt for skridt forstod, forlangte og proklamerte jeg den kristnes fulde frihed; og tre aar efter at jeg var blevet udstødt af kirken, giftede jeg mig og forblev dog prest. Det var den mest logiske, den modigste, og jeg kan næsten sige, den kristeligste handling i mit liv**).

Alt dette foregik i en ofte afbrudt, smertefyldt og selvmodsigende rækkefølge; men i virkeligheden var den hele udvikling lige saa stadig, sikker og fremadskridende som samvittighedens vext og Guds forsætters

---

*) Père Hyacinthe, som han i almindelighed kaldes, vil af mange læsere af „Kringsjaa“ kjendes og erindres som en mand, der særlig i syttiaarene drog den hele civiliserede verdens opmerksomhed hen paa sig ved sine frisindede og dog begeistret religiøse udtalelser, fremsatte i et veltalende sprog. Han var katolik, men optraadte som andre reformatorer før ham havde gjort mod katolicismens feil, meningsløsheder og ufrihed. Særlig angreb han paa det heftigste det verdslige pavedømme. Han var paa engang en dybt religiøs natur, en moralsk reformator og en patriot, for hvis sind Gud og Frankrig, politik og religion var nøie forbundne begreber. En tid saa det ud til, at hans veltalenhed og begeistring vilde grundlægge en ny, frisindet og reformeret katolsk kirke. Men da nyheden ved hans udtalelser og optræden var forbi, dalte hans indflydelse hurtig. Dertil bidrog vel ogsaa den uklarhed med deraf følgende selvmodsigelser og overdrivelser, der hvilte over ham selv, og som han i sit testamente selv omtaler. Han hører dog ubetinget med blandt vor tids alvorligste og ærligste religionens forkjæmpere, blandt dem, i hvem religionen er aand, liv og begeistring, og blandt de mange, der har givet deres liv hen for at redde religion og kristendom fra traditionens dødvegt og dogmatikens elendighed.

**) Det skulde meget til, før en alvorlig, dybt religiøs mand, opdragen i det katolske livssyn, og ovenikjøbet prest, vænnet fra barndommen af til at betragte en gift prest som noget hundrede gange værre end en fordrukken prest, kunde frigjøre sig fra denne fordom.

modning. Ifald det alt maatte begynde forfra igjen — med de samme ydre omstændigheder og de samme indre erfaringer — jeg handlede i et og alt, som jeg har handlet. Jeg staar med fuld tillid for den evige dommers domstol, rede til at svare for alt. Mine feil — de har været mangfoldige — ligger i andre retninger; for dem bønfalder jeg om Guds naade og barmhjertighed; men i *dette* stykke beder jeg blot om retfærdighed.

Mit hele liv har været ofret tvende hellige sager, som jeg aldrig har evnet at skille eller skjelne fra hinanden — mit fædrelands og kirkens. Jeg har elsket mit land med lidenskabelig styrke; men sand fædrelandskjærlighed indeholder hverken egoisme eller misundelse; jeg har elsket Frankrig som en del af det Europa, hvoraf det udgjør en provins, som Europa atter er en provins af verden. Jeg er formeget kristen, for god katolik til at være andet end kosmopolit. Selv efter 1870 vedblev jeg at være kosmopolit.

Hin nationalitetsfølelsens vækkelse, som var min ungdoms begeistring og delvis mit fædrelands verk, har — blot for en tid, haaber jeg — vendt sig imod os ved kortsynte og dels ved uærlige statsmænds misbrug deraf. Disse er de mænd, som har ført Europa til afgrundens rand, — som Montesquieu forudsagde for 100 aar siden: „Europa vil blive ødelagt af krigens mænd.“ Krig mellem folkene og krig mellem klasserne, militarisme og socialisme, — se, der en dobbelt barbarisme, sammenlignet med hvilken det 5te aarhundredes var en idyl, og hvorfra alene et mirakel af visdom og moralsk mod kan frelse os.

Den meget lovpriste republikanske statsform har ikke frelst Frankrige. Forsynet synes alene at have ladet denne beundringsværdige regjeringsform forblive staaende saalænge, — trods de fattige resultater den har givet, for helt at faa ødelagt den overtro, der havde samlet sig om den. Republikanisme er nu ikke længere en tro mere end den er vantro og kjætteri. I England og Italien er et konstitutionelt monarki at foretrække for en republik. Det er alt relativt. Der er intet absolut i disse ting, uden dette: *Frihed under autoritet, samt fremskridt med lovbunden orden.* For nærværende kan dog alene en virkelig forstaaet og velstyret republik skaffe os, i Frankrig, disse to ting, der udgjør enhver regjerings maal*).

Ikke, at jeg tror paa en positivistisk og ateistisk republik; — nei, ikke om end paven selv har sluttet forbund med den. Pave og czar kan ikke fylde den plads, der tilkommer Gud og den menneskelige samvittighed.

Det vilde være sørgeligt at se Frankrig længe overleve sig selv paa

*) Redaktionen skal faa lov at minde om, at den blot refererer. Perè Hyacinthes meninger er *ikke* dens.

denne vis. Er det da dets skjæbne at ligne Rhinen, der efter at være voxet til en mægtig flod, taber sig i en sump**)?

Men den, som har forbrudt sig mest, er ikke staten, men kirken. Den *kunde* have frelst baade Frankrig og den hele verden, thi den eier det evangelium, der indeholder løfte for *dette* liv saa vel som for det kommende. Men hvad har den gjort? Den har aldrig holdt op at drømme om verdslig magt, og har aldrig ophørt at fremme ekklesiastiske reaktioner, deri indbefattet den allernyeste, som den søger — temmelig klodset — at skjule under form af „katolsk republikanisme“ og „kristen socialisme“. Den har kvalt i sjælen den tilbedelse af „Faderen i aand og sandhed“, som dens guddommelige grundlægger overantvordet i dens varetægt som sin religions inderste væsen, og den har søgt at fylde dennes plads med elendige teaterforestillinger, med groteske legender og med valfarter, der er desto populærere, jo mere hedenske de er.

„*Sauvez Rome et la France*
Au nom du Sacré-Cœur! **)“

Den har gjort hverken det ene eller det andet. Tvertom den har gjort, hvad den har evnet mod begges forlis ved at forværre i det uendelige de to store onder, som altid gjensidig afføder hinanden, — fanatisme og vantro.

Jeg har aldrig afsvoret katolicismen. Jeg har aldrig besvaret de fornærmelser og anatemaer, der er blevet udslyngede mod mig med andre fornærmelser og anatemaer. Jeg har haabet trods haab. Jeg har sagt til mig selv, at en dag tør der komme en pave, lige meget hævet over Leo XIII.s apportunisme som over Pius den IXdes haardhalsethed, — en virkelig reformator, der vil tage kirkens omkalfatring i sine hænder — begyndende med pavedømmet —, og som vil blive den nye tids forløber og arkitekt. Det vilde være et mirakel, — jeg medgiver det. Men med samme kraft, hvormed jeg forkaster de falske mirakler, bønfalder jeg om dette sande.

---

*) Den samme følelse af, at Frankrig ikke blot verdsliggjøres (det har sin fulde berettigelse og er delvis høist paakrævet), men gjennem skepticisme, ateisme og religiøs ligegyldighed (der kommer som en reaktion med en umulig og fornuftirriterende religion) moralsk og aandelig degraderes, at folkets karakter og livets *tone* er i synkende; og den samme følelse af, at det hele offentlige liv maa døbes i og gjennemsyres af en noblere, en mere moralsk og moralsk begeistrst, en mere ideel og religiøs aand; — denne samme følelse, som Père Hyacinthe her udtaler, gav ogsaa den velkjendte politiske forfatter og egte hædersmand, den livslange republikaner *Edouard Laboulaye* ofte udtryk, blandt andet for mange aar siden i et brev til „Kringsjaa“s redaktør, hvor han i varme ord udtaler det som sin mening, at uden en sand kristelig gjenopvækkelse maa det hurtig gaa ned ad bakke med Frankrig, thi den moralske karakter, som alene evner at bære og bruge frihed, vil mangle, og samfundet synke dybt ned. Efter hans mening laa dog frelsen alene i en fuldt rationel og moderne religiøs opfattelse *Han* satte sin lid til de ideer og den indflydelse, der udgik fra amerikaneren *William Ellery Channing*.

**) Frels Rom (kirken) og Frankrig for Jesu gjennemborede hjertes skyld.

Og skulde Gud sende en slig pave, vilde vi se den største mand siden apostlernes tid og den største og vigtigste dag siden frelsergjerningen blev fuldbyrdet. — Men end er natten lang, ja den blir mørkere om os, trods skuffende lysglimt; og vi raaber forgjæves til vagtposterne i tænkningens høie taarn: „Hvordan lider natten; er der tegn til morgen endnu?“ — Entusiast eller diplomat — de ser intet.

Selv har jeg arbeidet hele mit liv i dette dybe mørke, ført alene af det svage lysskjær, som aldrig slukner i de trofastes hjerter. Altid har jeg tilhørt samme sag: katolicismen, men katolicismen med religiøst og socialt fremskridt. To kirker har det behaget Gud at benytte mig til at grundlægge, en i Genf og en i Paris. Den sidste har jeg netop overleveret til biskopen af Utricht. Utrichts kirke holder sig til den gamle, rene katolicismes tro og lære. Dens biskoppers retmæssige ordination maa dog indrømmes af Rom selv . . . .

Gud give, at nationalforsamling og regjering maa være istand til at ophæve eller i det mindste modificere det konkordat, der binder os, og give de frisindede og galliske elementer inden kirken (de udgjør det overvældende flertal i Frankrig) anledning til at grunde en virkelig national kirke.

Hvad mig selv angaar, saa er nu, ligegyldigt hvad der videre maatte blive af mig eller vederfares mig, mit arbeide udført. Jeg vil ikke have levet forgjæves. Befriet fra en menighedsprests pligter og baand skulde jeg ønske, ifald endnu enkelte handledygtige aar levnes mig her paa jorden, at hellige dem til at tale og præke frit gjemmen Frankrig om katolicismens reform.

Og her merke man sig, at det er ikke et spørgsmaal om antagelse eller forkastelse af enkelte nye eller gamle dogmer, lige saa stridende mod historien og mod sund sans som de er mod Jesu Kristi evangelium; heller ikke om visse — i sig selv vigtige nok — reformer i kirkens liturgi og disciplin, saasom lægfolks frihed, hvad skriftemaal angaar, og presters frihed til at gifte sig. Heller ikke er det et spørgsmaal om gjenindførelsen — lige umulig som utilfredsstillende — af Bossuets gallicisme *), eller endog af den kirkeordning, der begeistret møderne i Konstants og Basel; ikke heller om den endnu ældre og radikalere gallicisme, der gik forud for de falske dekreter **). — Den romerske kirke paastaar sig at tage os tilbage til middelalderen, fra hvilken tid alt er forblevet væsentlig uforandret. Den finder sine idealer der. De protestantiske kirker gaar ei længer tilbage end til det 16de aarhundrede.

*) Navn anvendt paa en af paven væsentlig uafhængig, og i meget reformeret, national, katolsk, fransk kirke.

**) Erkjendte kirkelige falsknerier, indeholdende pavelige og ekklesiastiske krav.

— Men vi kan ikke tænke paa i det hele at gaa *tilbage* efter vort ideal, vor religion og vor kirkeordning, som om selv de tidligste store kirkemøder havde sagt det sidste ord i retning af at tolke og forme kristendommen. Vé de kirker, der som Lots hustru, ser *tilbage.* Som hun vil de blive — om de ikke allerede er det — gravmonumenter alene.

Paa en vis maa vi holde paa og holder vi paa fortiden — fast, ærbødigt og med begeistring, som vort guddommelige udspring. Vi finder vort begyndelsespunkt i jødisk-kristelig historie og vort støttepunkt i den tro, som derfra udspringer. Hertil maa vi altid holde os; men lad os aldrig glemme, at *maalet* er helt andetsteds henne, — i den store *fremtid,* der aabner sig for os, og som alene kan give fortiden mening og værd.

Ikke til de første kristne — ulærde og uvidende folk —, ikke engang til apostlene, som var *af* dem, vilde Gud aabenbare sandheder, som mænd af deres type ikke evnet at modtage. Jesus sagde udtrykkelig det; og han tilføiet, at Aanden skulde føre hans kirke gjennem tiderne frem til al sandhed. Paa grundlag af dette siger ogsaa hin orthodoxiens grundlægger, St. Augustin, at det vilde være absurd dumdristighed at ville paastaa, at den evige sandhed ikke tør blive aabenbaret i kommende dage i større fylde end nogensinde *før.* De nye aabenbaringer kan naturligvis ikke modsige de gamle; men de kan forklare og fuldstændiggjøre dem.

For min egen del, jo mere jeg tænker derpaa, jo mere føler jeg mig overbevist om, at katholicismen nærmer sig en fuldstændig omformning og nydannelse. Det synes, som sagde atter Herren: „Se, jeg skaber en ny himmel og en ny jord; og hvad der *har været,* skal ikke mere mindes eller ænses.“

Vi maa fremdeles omgive med religiøs ærefrygt de jødiske profeters og de kristne apostles ord og begge bibelens dele; men vi maa ikke længer forvexle Guds ord med den menneskelige slag, fra hvilken sund kritik mere og mere evner at udskille det. Gud har utvilsomt talt til menneskene; men har ogsaa talt til dem *gjennem* vanlige mennesker, og det ovenikjøbet gjennem mænd af et halvvildt folk og af tidlige og endog barbariske tider. Kun saaledes *kunde* han aabenbare sig i og for vor menneskelige verden. Han respekterer historien og den menneskelige naturs love. De er *hans* love. Og det er netop om denne selvsamme kristne aabenbaring, at Paulus selv siger: „Vi fatter kun delvis og vi forkynder kun delvis. Naar det fuldkomne engang kommer, vil det delvise forsvinde.“

Heller ikke er den bibelske aabenbaring den eneste aabenbaring, om den end er den høieste. Gud har ikke ladet noget folk være uden vidner om ham; og der er noget af ham og hans i alle verdens store religioner. Det er ikke sandt, at alle religioner er lige gode; men heller ikke er det

sandt, at kun én religion er god og de andre til ingen nytte. Fremtidens kristendom vil give hver af disse religioner sin retmæssige plads i den evangeliske forberedelse, som kirkens fædre tilskrev selve hedendommen omkring dem.

Heller ikke videnskabens ord maa oversees. Ogsaa de udgjør en aabenbaring, samtidig guddommelig og menneskelig, som den anden, og lige saa sikker som den. Kirkerne har været sene i at erkjende dette og har derved vedligeholdt mellem tro og fornuft en ugrundet og skjæbnesvanger antagonisme. Det er derfor magtpaaliggende og paatvingende nødvendigt, at vi retter paa, hvad der er videnskabelig urigtig i kirkens lære, og udsletter de stygge flekker, som uvidenhed har sat i vore katekismer, i vore kirkelige historier og i vore teologiske afhandlinger, saa de kan staa paa høide med videnskabernes og den moderne moralske og politiske filosofis tanker og kjendsgjerninger.

Kun naar dette sker, kan den religiøse forkyndelse, der nu foragtes, atter faa magt over menneskenes sind. Da vil ogsaa utvilsomt det ske, som Joseph de Maistre forudsaa: „Religion og videnskab vil paa grund af deres naturlige slegtskab mødes i en eneste høitbegavet mands hjerne — muligens i flere end én —, og verden vil faa, hvad den trænger og raaber efter: ikke en ny religion, men en aabenbaring af aabenbaringen.“

Endnu engang. Der er ingen lighed mellem dette haab og den vulgære deisme eller den overfladiske rationalisme, der synes at tilfredsstille saa mange i vor tid. Vort haab er det, som Jesus og profeterne fremholder, naar de taler om aandens fyldigere udgydelse og aabenbarelse i kommende tider. Det er et haab, der har sin rod i selve kristendommens natur; thi denne er fremskridtets religion; den gjenvinder, løfter og forvandler til det bedre; og den er *ordets* religion, — det vil sige Guds uendelige og personlige aand i direkte berørelse med hans skabningers begrænsede, men stadig voxende aand.

Husk Anselms vakre ord: „Troen søger at forstaa.“ Men vil vi forstaa bedre og tro bedre, saa maa vi handle bedre. Naar vi fuldt fatter evangeliets mening, saa vil det trænge ind i vort hjerte, ikke blot som en lære, men som et liv. Menneskene vil atter løftes ud af hine lastens, elendighedens og uvidenhedens afgrunde og helveder, som vi engang ansaa for evige. Toldere og syndere vil gaa ind i Guds rige før farisæerne. De syge vil blive helbredet, de døde vil opstaa og glædens budskab blive forkyndt for de fattige. Ikke mere vil vi have nationale grænser optrukne med blod over jorden; ikke mere vil folk bære vaaben mod folk; jordens nationer vil bo som brødre, hver for sig, men side om side i fred og venskab. Der vil være et universelt menneskehedens broderskab under Guds faderkjærlighed.

Fremtidens kristendom vil mere og mere forlige og harmonisere de elementer i den menneskelige natur og i det menneskelige liv, der alle er lige nødvendige, men som hidtil har været for meget skilt ad. Den vil forbinde og ene natur og aandeligt liv („gjenfødelsen ødelægger ikke naturen, men fuldkommer den“); arbeide og bøn; handling og kontemplation; lege-

mets liv — foragtet og fordømt i sjælens navn — og sjælens; familielivets pligter og glæder og geniets og religionens høieste længsler efter hellighed og fuldkommenhed.

Kirken har længe ventet paa det tusenaarige rige, Guds riges komme paa jorden; den beder fremdeles dagligt: „Komme dit rige; ske din vilje her paa jorden som i himlen.“ Og i salmerne besynges de kommende tider her paa jorden som en indledning til og et billede af den evige salighed.

Er alt dette socialisme, saa burde hver en kristen være socialist. Denne slags socialisme afskaffer dog hverken eiendomsret eller religion, hverken familieliv eller fædreland. Tvertom, den knytter de jordiske interesser sammen med de himmelske, dette livs pligter med det kommende livs haab, og gjør, idet den atter sammenbinder den evige og universelle livskjæde, som dødens tilfældighed har brudt, det hele universum, hvoraf vor jord er saa ubetydelig en del, til en eneste Guds og alle aanders stad.

Lad mig samle det hele i faa ord. Det er ikke fra politiken og det er ikke fra videnskaben, og ganske vist ikke fra mænds og klassers interesser eller drømmeres utopier, at vi maa vente frelse for Frankrig eller for verden. Frelsen maa komme fra kristendommen. Men skal dette ske, saa maa kristendommen først gjenvinde sin sande karakter, blive evangeliets religion, — retfærdigheds og kjærligheds religion. Den maa løsrive sig fra en overtro, der fornedrer den, fra sekter og samfund, der sønderslider den, fra geistlige og verdslige magter, der lænkebinder og udnytter den.

Moralsk og social gjenfødelse gjennem en religiøs gjenfødelse, — dette er mit sidste haab, mit sidste ord! — Frankrig, sjælen og Gud — i disse tre ord opsummerer og udtaler jeg alt, hvad jeg har havt tro paa, alt, jeg har haabet paa, alt, hvad der har udgjort mit livs glæde og nu vil give mig kraft til at dø.

Disse tanker testamenterer jeg min søn, som vil, haaber jeg, arve min aand end mere end mit blod.

Jeg testamenterer dem til min hustru, som har været — jeg velsigner hende for det — en ven og medhjælper i min apostelgjerning endog mere end i mit verdslige liv.

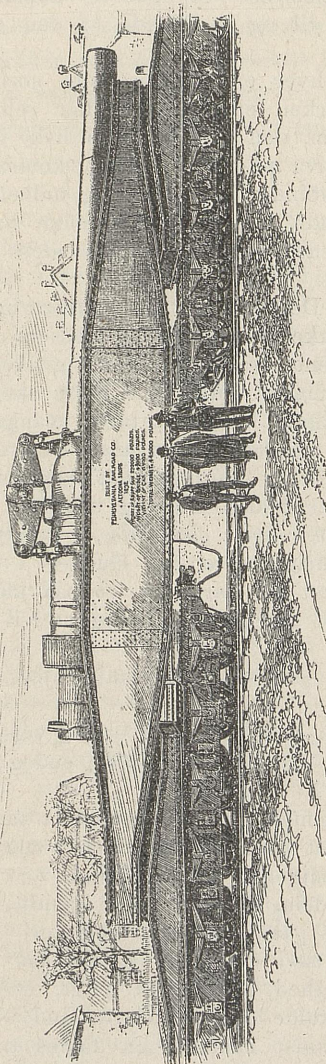
Jeg testamenterer dem til alle medlemmer af min aandelige familie, til dem, der har hørt mig, der har arbeidet med mig, til mine venner, til alle, der har kjendt, elsket og tjent med mig den kristnes Gud.

Og jeg testamenterer dem ogsaa til dem, der ikke har kjendt ham; til dem, der ikke har fundet ham, grundet paa tidernes art og vor — vor fælles — feil, men som i virkeligheden med et ærligt hjerte *har* søgt, ligegyldigt under hvad navn, — som sandhed, kjærlighed, pligt, — ham, hvem Paulus ikke betænkte sig paa at kalde den „ukjendte Gud.“ Thi alle ærlige, sandhedssøgende sjæle vil tilsidst mødes i en fælles tro og tilbedelse, og der vil — her eller andetsteds — blot blive én hjord under én hyrde.

Dette er mit testamente. *(Hyacinthe Loysan).*

Fra udstillingen.

Hosstaaende billede viser den største kanon, der nogensinde er seet i den nye verden. Den er en af Krupps største og er af ham sendt til udstillingen, formodentlig for at vise amerikanerne, hvad de ikke bør lægge sig efter, og hvad de gjerne kan lade europæerne beholde forrangen i. Kanonen er 47 fod lang, $6^1/_2$ fod i diameter gjennem den tykkeste del, har et $16^1/_2$ toms bor og veier 270,000 pund. Den bevæges i sit leie ved hydraulisk eller elektrisk kraft. Det hele i billedet viste arrangement — de to vogne og broen mellem dem, hvorpaa kanonen hviler — samt denne selv veier 445,000 pund. Paa denne maade blev den ført fra Baltimore, hvor den landsattes til udstillingspladsen i Chicago. Ilandsætningen af kanonen overtoges af et privat mekanisk verksted i Baltimore og udførtes uden uheld eller vanskelighed af nogen art paa 33 minutter. Kanonen er syv aar gammel og har været affyret 50 gange. Hvert skud koster selvfølgelig en liden formue, der saaledes bogstavelig gaar op i røg. Hvilke kolossale formuer og pengesumme der dog i et sligt land som Tyskland, selv i fredstid, skydes bort, forvandles til røg, mens samtidig tusender gaar sultne og titusender lider nød. Dem *kan* man ikke hjælpe; men forvandle millioner af mark til røg, det *kan* man, og det gjør man tilgavns. Og hver mark repræsenterer sved og møisommeligt arbeide. To—tre kroner repræsenterer en mands dagsværk, — 10 timers haardt slid. For hver 2—3 kroner, en nation eier eller opbruger, maa en mand have slidt og strævet i 10 timer. Hvor mange dages arbeide, og hvormange mands haarde, møisommelige arbeide skydes vel ikke da væk med et par prøveskud af en slig kanon, og hvilken en hel hær af arbeidere maa ikke i Tyskland slave og stride i deres ansigtes sved for at skaffe krudt til kanonerne, og det hele for, at de en vakker dag skal kunne hjælpe til hurtigst muligt at nedskyde lige uskyldige og lige strævsomme arbeidere af et lidt andet tungemaal, eller ogsaa for selv at blive nedskudt. Underlige væsner, vi mennesker!

Paa heftets anden side findes et billede af hovedet af den kolossale statue af „Republiken“, som danner udstillingspladsens kunstneriske midtpunkt.

Malta.

(Efter *Julius Rodenberg* i „*Deutsche Rundschau*“).

Strax man sætter foden iland ved Maltas toldbod, merker man stedets halvorientalske, ueuropæiske karakter paa vanskeligheden ved at gjøre sig forstaaelig, enten man saa forsøger med italiensk eller engelsk. Og hovedstadens fremtrædende bygverker meddeler strax, at man befinder sig indenfor Johanniter-ordenens borgmure. Idet man kjører opad den stille gade til hotellet, studser man ved gang paa gang at passere underlige kvindeskikkelser i lange, vide, sorte silkekapper, der ved en krinolinefjerlignende tingest er spændt som en skjærm over hovedet, medens de nedhængende folder vikler sig om venstre arm og holdes sammen over brystet med den høire. Man kunde tro, at samtlige gadens kvinder var nonner, hvis ikke reisebogen gav oplysning om, at dette besynderlige plag *(ghonella)* var øens nationaldragt. Ligesaa trist som disse sorte kvinder er alt, man øiner af gadeliv; efter det lysende indtryk fra Siciliens havne overvældes man heraf ønsket: Gid jeg var vel ombord igjen! — Vi tog ind i „Imperial-Hotel“ i Santa Luciagaden; værtens navn er Ellul. Engelsk, italiensk, arabisk var de tre første navne, hvormed vi fik at gjøre. Husets indre var besynderligt nok; langs trapperne løb nogle mystiske galerier; for at komme til vore værelser maatte vi stige op en saadan trappe, derpaa ned en anden. Inde paa det svære rum fandtes der himmelsenge, store nok for en hel familie, og et bord saa umaadeligt, at det ikke lod sig flytte, samt stole af urtidsdimensioner. Rørte man en slig indretning, udsendte den en støvsky, som om den havde staaet der glemt i et aarhundrede. Vinduet, som gik ned til gulvet, dækkedes af et gulagtigt gardin.

Staden La Valletta er ikke vanskelig at faa rede paa. Otte længdegader og elleve tværgader skjærer byen op som et schakbret. Bebyggelsen er tydeligvis ikke kommen af sig selv, den skyldes et planmæssigt anlæg. Alle byens huse er omgivet af et sæt galerier med glasvægge, men uden grønt og blomster. Øen er en klippe, byen en stenmasse, farveløs og tør.

Saa meget mere broget er befolkningen: Sorte og hvide, hinduere, arabere, katolske preste, munke, geistlige seminarister, engelske soldater — og de indfødte maltesere. Disse er sterkt brune og har i sine haandbevægelser noget, der minder langt mere om orientalere end om italienere. Virchow anfører gode grunde for, at malteserne stammer fra fønikernes første kolonisation af øen i urgamle tider. Sproget røber mest paavirkning fra arabisk, skjønt araberne ikke herskede længere der end Johanniterne og kun halvt saa længe som romerne; det er ogsaa en semitisk dialekt,

og malteserne kan forstaa og gjøre sig forstaaelig for de egte arabere, som opholder sig blandt dem. Først i de senere aar er det maltesiske sprog anvendt i skrift, og man har foretrukket de europæiske for de arabiske lydtegn. Særlig paa det kirkelige omraade har italienske laanord faaet indpas. „Gud“ heder vistnok *Alla*, „faderen“ *il Missier* og „sønnen“ *l'Iben*, men „den Helligaand“ *il Spiritu Santu* og „treenigheden“ *Il-Trinita*; „de ti bud“ heder paa dette blandingssprog *il cmandiamenti t'Alla*. Maanedernes navne er italienske, ugedagenes arabiske. Det italienske *Christiani* (kristne) lyder *nisrani*, og *chiesa* (kirke) er blit til *cnisia*. Fra engelsk er kun optaget hotellernes *eil* (= *ale*, øl) og *bifsticck* samt enkelte navne paa forter, fyrtaarne o. l., hvor forresten Johanniternes fransk ogsaa delvis gaar igjen. Ellers er steds- og familienavne kun arabisk. Den meget gamle adel paa øen fører semitiske navne, f. ex. baron Diar-el-Bniet e Bucana og marki Gnien-is-Sultan.

Engelsk bruges kun som regjerings- og embedssprog, medens retssproget og forretnings- og selskabssproget er italiensk. Til husbrug, samt paa prækestolen og i elementærundervisningen anvendes maltesisk. Der gives tillige en hel maltesisk literatur, saaledes en rigdom af folkeviser og ordsprog. Merkelig er det maltesiske drama, der blomstrer sterkt og jevnlig opføres paa de talrige smaateatre. Noget dannelsesmiddel kan imidlertid dette sprog aldrig blive; ligesaalidt har det bidraget noget til udviklingen af det maltesiske, at der paa gymnasiet i La Valletta undervises i arabisk. De dannedes læsning er italiensk. Befolkningen savner imidlertid aandens bevægelighed, er haabløst uvidende og konservativ til det yderste.

Rigtignok har det engelske styre i de senere aar ofret meget paa folkets undervisning. I hver landsby er der nu et skolehus; der gives ialt 32 folkeskoler paa øen med 70 lærere og lærerinder samt en fælles inspektør. Men hvor tungvindt er det ikke, at al videregaaende undervisning maa foregaa paa italiensk, et sprog, som børnene først lærer i skolen og aldrig bruger udenfor denne, selv ikke i kirken. Kun i Posen og muligens i Irland er de lavere klasser mere forkomne i aandelig henseende; kun savnes den irske fattigmands gemytlighed hos Maltas befolkning. Mellem øens fremmede har de indfødte ord for at være utækkelige og brutale af bare dumhed. Det ser de ogsaa ud til; et smukt, opvakt ansigt kan ikke opdages blandt dem. Kløften mellem over- og underklasse har intetsteds noget saa afskrækkende ved sig. Overalt i Middelhavs-landene vrimler der af nærgaaende tiggere; men Malta er dog i denne henseende uovertruffen.

Øen er nemlig altfor tæt befolket. Dengang Johanniterne i 1530 slog sig ned paa stedet, skal der have levet 10,000 indfødte. 100 aar senere

holdtes mandtal for første gang, dette opviste over 50,000; i 1747 var der 110,000; siden har der vist sig en jevn stigning, saa folketællingen i 1891 kom til tallet 177,225. Næringsveiene har ingenlunde holdt skridt med denne raske vext. Jordbruget maa staa lavt paa grund af det karrige jordsmon; husflid og lokal industri er der faa betingelser for. Skibsbygning beskjæftigede tidligere 10,000 maltesere, men siden dampskibstrafiken begyndte, er dette tal sunket ned til de 3000, der arbeider i orlogsværfterne. Stenbruddene har arbeide for 4000. I gamle dage har Malta udmerket sig ved sine silke- og linkniplinger samt sit guld- og sølvfiligranarbeide; desuden beskjæftiger bomuldsvævning endnu hele 8500 mennesker. Straafletning drives af gjæterpigerne, medens cigar- og cigarettefabrikationen er den eneste bedrift, der anvender dampkraft.

Malta holder paa alt gammelt; dyrkningsredskaberne er fremdeles de samme som i urtiden, skjønt landbrugs-selskaber nu i snart femti aar har søgt at indføre moderne sager. Havnen ligger daglig fuld af nutidens sværeste dampskibe, men disse er kun indom i forbigaaende og efterlader intet, der gjør skaar i den middelalder, der hersker iland. Mellem øens to vigtigste steder — La Valletta og Città Vecchia — er rigtignok anlagt en stakkels uskyldig jernbanestump paa knapt en mils længde. Selv inden den oplyste velstandsklasse er det middelalderlige endnu sterkt. Den sørger rigelig for sin ungdoms skoleopdragelse; men baade lycéet (gymnasiet) og universitetet holder til i et gammelt jesuiterkollegium. Universitetet har 18 lærere i de fire fakulteter, men allerede i reglementet er lærerfriheden indskrænket ved en paragraf om, at „den romersk-katolske religion danner grundlaget for al undervisning ved universitetet,“ og medlemmerne af dets styrelse maa „besidde erkebiskopen af Maltas tillid.“

Den rige udsmykning af stedets kirker og paladser vidner om megen kunstnerisk begavelse; i renaissance-tiden kunde ogsaa Malta rose sig af sine store malere. Musik er maltesernes lidenskab, og øen tæller 22 musikforeninger. La Valletta har sit „kgl. teater“ med italiensk opera og desuden Teatro Manoel for komisk opera, medens smaa folketeatre opfører de før nævnte skuespil i de indfødtes sprog.

I 1892 fandtes der 26 aviser og tidsskrifter paa Malta, 14 paa italiensk, 5 paa engelsk, og 5 paa maltesisk, desuden regjeringens officielle blad paa engelsk og italiensk samt et ugeskrift paa fransk, italiensk og maltesisk. Fire blade udkommer daglig; de paa maltesisk skrevne blade indeholder kun religiøs-moralske opbyggelses-betragtninger og ialfald aldrig politik.

Af den rigdom, der passerer havnen, blir kun yderst lidet igjen paa øen. Valletta er ingen stapelplads. Skjønt der egentlig er liden omsætning, hersker der dog megen handelsrørelse i byen; alle nationer har sine kon-

suler der, og børsen vrimler af fremmede. Tre store banker, en række forsikrings-agenturer og repræsentanter for dampskibs-selskaber har kontorer ved havnen. Englændere og italienere dominerer i forretningsverdenen, der imidlertid er meget broget og mangetunget; fransk og tysk, spansk og græsk høres at blande sig mellem de herskende sprog. Det ydre snit paa forretningslivet er egte engelsk; ved havnen minder baade kulrøgen og de bedste butikers skilte om London; som i City mødes man i skyndingen ved lunchen foran en „refreshment-bar", og skal der drikkes et glas, da har man porter, ale, gin og whisky.

Tumlepladsen for dette internationale liv er Strada Reale (kongens gade) og dens smukke endepunkt Piazza San Giorgio. Midt paa denne troner en ny, skinnende marmorstatue af dronning Victoria med scepter og krone. Baggrunden dannes af det smukke bibliotek med aabne buegange foran; paa den ene side ligger guvernørens residens, det fordums stormester-palads; paa den anden har man hovedvagten med dens doriske søilerække, med det britiske vaaben og indskriften: „Det store, uovervindelige Britannien indsættes ved maltesernes kjærlighed og Europas vilje til øens styrer. 1814."

Ordet om „maltesernes kjærlighed" diskuteres rigtignok baade hyppig og hidsig i stedets blade; censur gives der ikke, og siden 1855 dømmes trykkefriheds-brud af en jury istedenfor af den geistlige domstol fra johanniternes tid.

Statens borgerlige myndighed har siden 1835 beroet hos et lovgivende raad, af hvis 20 medlemmer nutildags de ti vælges af øens stemmeberettigede, de 6 opnævnes af guvernøren og de 4 repræsenterer „stænderne" (geistligheden, adelen, universitetet og børsen). Siden 1881 virker tillige et udøvende raad paa 6 embedsmænd og 3 af dronningen mellem de 10 folkevalgte lovgivere udtagne medlemmer.

Guvernøren er tillige chef for tropperne, har generals rang og titel af excellence. Hans embedsbolig er det stolte stormester-palads, hvis blomsterduftende gaardspladse, springvande, broncestøtter, vaabenskjolde, faner, gobeliner og vægmalerier strax hensætter den besøgende til reformationens og tyrkerkrigenes tider.

Endnu mere umiddelbart er indtrykket, naar man betræder ordenskirken Duomo San Giovanni. Her faar man virkelig følelsen af den historiske sandhed, at netop Malta var den klippe, hvor halvmaanens seirende magt strandede og led sit første afbræk, og at keiser Karl V saa rigtig, da han skjænkede denne ø til de fra Rhodos fordrevne Johannitere. San Elmo-dagen forberedte det endelige nederlag ved Lepanto og skjænkede „malteserridderne" stunder til at øve fredens gjerning. Domkirkens ydre er enkelt og alvorligt; saa meget rigere er pragten i dens indre, hvor alle

kristenhedens store slægter vil kunne finde sit vaaben mellem gravmælerne. Hvorhen man vender øiet, lyser det ottespidsede malteserkors hvidt paa rød bund, sindbilledet paa de otte ridderlige dyder. Stormesternes monumenter er overdaadig udsmykkede, langs alle vægge hænger tavler med minde-indskrifter, og gjennem langvæggenes buer ser man ind i de „syv tungemaals" kapeller: Provence, Auvergne, Italien, Castilien, Frankrige, Aragonien og England-Bayern. Gulvet dækkes af gravstene af forskjelligfarvet marmor, indlagt med jaspis og agat. Den sidste stormester blev fordreven af Bonaparte paa toget til Ægypten 1798. Den nuværende pave har gjenindført titelen og skjænket den til en italiensk fyrste.

Men uagtet Johanniterne er forsvundne fra øen, staar der overalt minder efter dem tilbage. Foruden domkirken og paladset har man de syv tungemaals „herberger", der for nærværende tildels benyttes som embedsboliger.

For at faa et overblik over La Valletta med dets fæstningsverker og omgivelser, bør man stige op paa den tohundrede fod høie bastion, som benævnes Upper Barracca. Derfra ser man ud over havnen med dens fem bugter, staden og dens forstæder: Vittoriosa, Sanglea og Burmola. Op over det hele rager kastellet St. Elmo med sine fem gamle taarne og de massive forter St. Angelo og St. Michael, medens Cotonera-liniens bastioner dækker landsiden og forterne Ricasoli og Tigne forsvarer hovedhavnens indløb samt kvarantænehavnen Marsamuscetto. Dybt nedenunder en hviler de vældige transportskibe og orlogsmænd af moderne konstruktion; de utallige dampkraner larmer uophørlig og bryder den middelalderske illusion. Og vidt indover, bag stadens borge og kirker, strækker det farveløse landskab sig, kun afbrudt af høie, spidse kirkespir, der antyder tilværelsen af landsbyer paa denne stenflade.

Ud paa landet kommer man gjennem Porta Reale forbi garnisonens ekscercerplads og de underjordiske proviantkammere og forbi arbeiderforstaden Floriana, samt endelig gjennem Porte des Bombes.

Saa staar man foran en nøgen høislette, en monoton stenørken, hvor kun de uhyre, taggede kaktus og de gnavende gjedeflokke tyder paa liv. Selv herude paa den øde vei sporer man Johanniternes storslagne flid; over en gammelnorsk mil er den vandledning, der sikrede deres borg mod tørst. Snart under jorden, snart paa vældige stenbuer føres vandet til byen. — Hist og her titter en landsby frem. Alle bærer arabisk klingende navne. Ellers er alt støv og sten. Med møie opdager man bag de svære stengjærder bøndernes agerlapper. Sagnet vil vide, at mulden er fragtet over fra Sicilien; saameget er sikkert, at malteserne hvert femte aar delvis fornyer jordbunden ved at knuse smaasten og blande den med plantestof.

Folket er seigt og flittigt, men umedgjørligt, hvor det gjælder en ændring i det tilvante. Øen brødføder kun trediedelen af sin befolkning. Vinstokken og oljetræet savnes næsten aldeles. Af apelsiner, poteter, tomater og artischokker samt aprikoser og ferskener udføres ikke saa ringe mængder.

Landskabet bibringer en dobbelt følelse: Man er i syden, men søger overalt forgjæves sporene deraf. Har man saa i timevis vandret hen mellem de øde heier, stanser man med forbauselse foran Villa Sant Antonio, stormesterens og nu guvernørens herlige sommerresidens, hvor al Syd-Italiens plantepragt beruser den besøgende.

Ikke langt derfra naar man hen til øens anden hovedstad, det fuldstændig middelalderlige *Città Vecchia,* de gamle grækeres Melitta, arabernes Medina, før La Vallettas anlæg sædet for øens styrelse og nu for dens geistlige overhoved, erkebiskopen af Rhodos. Byens katedral er ogsaa øens hovedkirke. Dette barokke bygverk ligger ved en vidt aaben plads, omgivet af prælaternes paladser og presteseminarier; gaderne er mennesketomme — det hele er en døsig landstad. Øens befolkning er erkekatolsk, og stammer i lige linie fra en af kristenhedens allerældste menigheder; derfor er det ikke underligt, at her foruden de to jesuitiske presteseminarier — i Floriana og Città Vecchia — findes hele seks munke- og to nonneklostre, naar den lille naboø Gozo medregnes. Kun den brittiske regjerings absolute toleranse i kirkespørgsmaal kan bevirke, at der endnu ikke er forefaldt nogen tvist mellem de høie herrer, guvernøren i La Valletta og erkebispen i Città Vecchia.

Dennes domkirke er gjenopbygget i 1702 paa den gamle tomt, hvor sagnet siger, at den statholder Publius, som Paulus besøgte efter skibbruddet, havde sit palads. Kirken er pragtfuldt udstyret og eier et billede af St. Paulus i byzantinsk sølvgevandt samt et guldkrusifix fra Rhodos.

En times vei fra katedralen ligger bugten San Paolo a Mare, hvor Paulus strandede paa sin reise fra Cæsarea til Rom. Denne begivenhed feires af malteserne med en nationalfest hver 10de februar. Endnu vises man en mængde steder, der spiller en rolle i sagnene om denne stranding. Paa en holme, Selmun, ved nævnte bugt, staar en kolossal statue af helgenen, og i udkanten af den gamle hovedstad har man opdaget katakomber.

Gaar man saa fra nord- og østsiden af øen over til vest- og sydsiden, har man det samme ensformige landskab for sig; noget frugtbarere og tættere bebygget er der dog. Paa denne kant ligger kirkegaardene, en for hver af de fire religionssamfund: Katolske indfødte, protestanter, jøder og muhamedanske arabere. Den sidste har en moské med slanke minareter og fint gitterverk, hvorigjennem man ser indover det sammenhængende blomstertæppe, der dækker samtlige grave inde under palmerne.

Landsbyerne i nærheden, Casal Cuseni, Casal Zebbug, Casal Siggeui, er temmelig store, men fyldte af en skinfattig, grisk og næsevis pøbel. Kulturvenner faar sætte sit haab til det skolehus, apotek og politistation, som den engelske regjering har bekostet i hver af disse flekker.

Kvægholdet indskrænker sig til gjeder; kjør er neppe til at opdage. Agerlapperne beskyttes ved stengjerder mod vinden, der ellers river den løse jord med sig; her dyrkes en prægtig løg, lidt poteter og hvede. Ellers synes plantevexten at bestaa af kaktus, der staar hvide af støv fra landeveiene, svære tidsler, enkelte grupper af sten-ege og hist og her en palme.

Ved Casal Krendi sees tydelige spor af jordskjælv; hundrede skridt fra kirken aabner sig i jorden en revne, hvis bund er dækket af den yppigste planteverden. Lige i nærheden forevises endnu en mærkværdighed, „de store stene", d. v. s. ruiner af et urgammelt fønikisk tempel for Herakles og de syv kabirer. Nogle stenguder og et altar med indskrift, som blev funden her for 40 aar siden, gjemmes nu i Maltas bibliotek. Det gamle navn var Gebel Kim eller „tilbedelsens stene". Fantasien bringer en paa dette eiendommelige sted til at mindes, hvad man i skoledagene læste om Odysseus' ophold hos nymfen Kalypso paa øen Ogygia — og ganske rigtig: Paa veien nordefter, langs vestkysten, støder man paa et par store huler i en haug; fra en af dem kommer en kilde, hvis vand lokker de deiligste urter frem; spørger man bønderne i nærheden, faar man svaret: „Kalypsos grotte". Havets vand beskyller foden af skraaningen; tilvenstre ser man lige i nærheden de smaa naboøer Gozo og det ubeboede Comino; tilhøire skimter man holmen Selmun og St. Pauls-bugten. Fra dette vidunderlige punkt paa Maltas nordvestpynt har man saaledes for sit blik begge de verdener, der i tusener af aar har havt den største betydning for menneskeheden: Homers verden og det nye testamentes verden.

En samtale med Herbert Spencer.

(Efter *M. J. Savage*).

Herbert Spencer viste sig at være en mand paa næsten sex fod, tynd og slank af figur. Der er intet af den typiske John Bull ved ham. Han gik klædt i en simpel forretningsdragt, mørk frakke og vest og lyse benklæder. Panden er høi, og den ser endnu høiere ud, paa grund af den tiltagende skaldethed opover mod issen. Haaret er tyndt, lyst og glat. Han bærer blondt kindskjæg i lighed med den engelske prestestand. Uagtet hans helbred har været daarlig i flere aar, saa at han kun kan arbeide omtrent tre timer daglig, er der ikke mange rynker i hans ansigt, og han

ser ikke ud til at være saa gammel, som han er. Spencer er født i Derbyshire, blev udlært til ingeniør og har aldrig studeret ved noget universitet. Der tales om, at han engang elskede George Elliot; men han har aldrig været gift. Han lever som en flittig studerende og søger omhyggelig at spare sine kræfter, for om muligt at komme til at bringe den store plan til udførelse, som blev udtænkt for firti aar siden, men endnu tildels er ufuldendt.

Som han kommer over gulvet og tager mig i haanden, kjender jeg mig strax ganske utvungen. Jeg føler, at her er en mand, der er fuldt saa ligetil, som han er stor — uden synlig bevidsthed om sin egen overlegenhed. Efter at vi havde talt en tid med hinanden om forholdsvis ligegyldige ting, sagde jeg ham, at jeg ønskede at gjøre ham nogle faa spørgsmaal, og herpaa gik han beredvillig ind.

Paa den tid raadede der som bekjendt uenighed angaaende Darwins og Spencers forhold til hinandens ideer. Jeg ønskede derfor meget at vide, hvad Spencer selv vilde sige om den ting. Han fortalte mig da, at han havde udkastet sin plan og offentliggjort en eller to artikler, før han kjendte det mindste til Darwin og hans arbeide.

For at faa sagen endnu mere bestemt, spurgte jeg ham, i hvilket aar han først begyndte at tænke paa den. „Saa tidlig som i 1840," svarede han. Jeg spurgte da, hvad der først ledede hans tanker i den retning. Hans svar bragte mig til at tænke paa, hvorledes modstand kan bidrage til at udvikle en stor idé.

Det er vel bekjendt, at den moderne evolutionsteori blev antydet af Göthe og forberedt af Lamarck og Geoffrey Saint-Hilaire. Lyell, der i sine senere aar blev en ivrig tilhænger af evolutionen, havde derimod i sit oprindelige verk om geologien søgt at bekjæmpe disse forløbere for Spencer og Darwin; dette Lyells forsøg blev den flintesten, mod hvilken Spencers livlige og originale sind slog ild. Han fortalte mig, at da han læste Lyell, blev han overbevist om, at just de mænd, denne forsøgte at gjendrive, havde ret. Dette gav det første stød til hans egne studier.

Det vigtigste spørgsmaal angaaende evolutionen er for de fleste mennesker dens forhold til troen paa Gud og udødeligheden. Det var derfor af speciel interesse for mig at vide, hvad Spencer selv vilde sige herom. Jeg fremsatte spørgsmaalet paa to maader, først angaaende evolutionens rækkevidde og dernæst angaaende hans egen personlige tro. Han sagde, at efter hans opfatning berørte evolutionsfilosofien ikke noget af spørgsmaalene. Da den kun befatter sig med naturens fænomener og deres love, var problemerne om Gud og udødelighed for nærværende udenfor dens omraade. Han troede ikke, at der i evolutionslæren var noget, som gjorde det irrationelt at tro paa begge eller paa en af delene.

Med hensyn til sin egen personlige tro var han fuldstændig frimodig og aaben. Ifølge hans velkjendte — om end ofte misforstaaede og feilagtig fremstillede — doktrin om det „Ukjendelige“ er Gud i *sit eget væsen* udenfor og over den menneskelige forstands rækkevidde. Og med hans definition af kundskab som en klassifikations-proces, er hans opfatning kun almindelig sund sans; thi da Gud kun er en — den ene, — kan han naturligvis ikke klassificeres eller sammenlignes med noget andet. Men denne ukjendte magt lader sig, som den viser sig i naturen og livet, erkjende og kjende og er i virkeligheden den eneste gjenstand for kundskab. Og følelsen af denne magt og dette liv bagenfor alle ydre fænomener erklærede han at være i stadig vext i hans sind. At der gives en saadan magt, antog han som den sikreste kjendsgjerning.

Da jeg spurgte ham, om han troede paa personlig udødelighed, svarede han, at han ikke troede, at nogen havde ret til dogmatisk at benegte det. Ingen vidste, at vi ikke var udødelige, og der var rationelle teorier desangaaende, som lod sig opretholde. For sit eget vedkommende var han tilbøielig til at tvile. Han var ikke vis paa, hvorvidt ikke liv, tanke og bevidsthed var resultater af selve organisationen, som parfumen var resultatet af rosens organisation eller musiken af pianoets. Men han er ingen dogmatisk fornegter i denne henseende; kun tror han, at for nærværende ligger det over vor evne at afgjøre spørgsmaalet.

Det sidste, han gjorde mig opmerksom paa, da jeg forlod ham, var hans syn paa verdens nuværende etiske situation. Som alle tænkende og iagttagende aander tror han, at vi nu holder paa at passere en kritisk overgangstid. Den gamle teologis evne til at veilede holder paa at glippe. Han tror derfor, at det vigtigste arbeide for alle nutidens førere og lærere maa bestaa i at hjælpe menneskene til at se og føle de *naturlige* motiver og love for retfærdighed, for at de ikke skal blive ladt alene paa sjøen uden kart og kompas, naar de gamle teologiske landpynter forsvinder. Ikke saa at forstaa, at han frygter for noget permanent anarki eller endog et alvorligt „moralsk interregnum;“ det gjælder blot at spare menneskene for, at den kundskab, at de moralske love, belønninger og straffe hænger sammen med tingenes evige natur, bliver dem for dyrekjøbt. Af frygt for, at han ikke skulde leve længe nok til at fuldføre sit arbeide, foregreb han netop af denne grund sin plan for saa vidt, at han skrev „Etikens data“ udenfor sine verkers egentlige rækkefølge.

Tre bemerkningsværdige udtalelser.

(Af *Zola, Herbert Spencer* og *Thomas Huxley*).

Tre af aarhundredets mest fremragende mænd, tre, der staar som repræsentanter for bestemte og herskende aandsretninger iblandt os, har nylig udtalt sig om deres personlige livssyn og tro. De tre er *Zola*, *Herbert Spencer* og *Thomas Huxley*. Zola talte til Paris's studenter, Huxley til Oxfords studenter, og Spencer offentliggjør sin udtalelse i tre hefter af „*The Contemporary*“. Udtalelserne er af overordentlig interesse. De er hjerteudgydelser fra mænd, der staar paa tankens og samfundets høieste tinder, af nu aldrende mænd, der har levet, lært og observeret. Jeg skal i et senere hefte homme tilbage til og gjengive udførlig i hvert fald den vigtigste og mest interessante af disse udtalelser, *Thomas Huxleys*. Foreløbig blot et par ord om aand, tone og moral i de tre udtalelser.

Zola beklager det omslag i verdens tænkning, som han finder det taabeligt at benegte eller ikke at se. Idealismen holder paa at gjenfødes. Han beklager det, men det er saa. Fra alle kanter lyder raabet: „Giv os idealer og ideer, tanker, der funkler og straaler og løfter!“ eller som Zola oversætter raabet fra sit standpunkt: „Vi har havt nok af sandhed, giv os atter illusioner.“

I sit raad til studenterne, i sin livsopfatning, bliver han derimod pludselig en streng prædikant, der levende minder om selve *Carlyle* — idealisten *par excellence*. „Lykke?“ spørger han, „har de positive videnskaber nogensinde lovet lykke? — Jeg tror ikke det. De har lovet og givet sandhed, men sandhed er ikke det slags materiale, som lykke lader sig spinde ud af.“ Han havde lovet at fremsætte en tro; thi overalt spørger man jo efter en saadan, og foredraget sluttede med en alvorsfuld opfordring til studenterne om at sætte deres tro og tillid til *arbeide*. Det er det eneste, som aldrig skuffer.

Spencers artikler søger at fri evolutionslæren for den fatalisme, som hans disciple og læsere ofte har forbundet med den. I modsætning dertil betoner han den enkeltes frihed, evner og ansvar. Den studerer daarligt naturen og fatter ikke evolutionens store lov, hvis moralske alvor ikke styrkes og skjærpes deraf. Han beklager sig over, at saa mange helt har misforstaaet ham. Moralen maa spille en ledende rolle i den menneskelige evolution. Moralsk vandel og moralsk alvor alene kan hæve vor slegt, skabe større lykke for alle og bringe evolutionens lov i udøvelse.

Huxley, — den darwinistiske videnskabsmand, agnostiske profet og bitre modstander af al teologi, leverer i sit foredrag en gribende, alvorsfuld

og vækkende prædiken. Ogsaa han værger evolutionsfilosofien mod de talrige misforstaaelser blandt dens saakaldte tilhængere. Ogsaa han hævder den menneskelige frihed med deraf flydende ansvar. Ogsaa for ham lyder det: Mennesket er mere end det, vi kalder naturen, mere end et stykke maskineri i naturens urokkelige orden, mere end et simpelt produkt af kosmiske kræfter og love. Det kan herske over naturen, det kan betvinge den, forbedre den. Det er selv en kraft, der virker bestemmende paa egen og andres udvikling, og over den kraft er det delvis selv herre. Intet er mere usandt end at sige: „Vi maa handle, som vor natur byder os," intet en større misforstaaelse af livet end at mene, at det er det rette simpelt hen at leve ud alle ens impulser uden kritik eller kontrol. Det et dyrets liv, ikke menneskets. Moralen maa i mennesket beherske naturen. Det, som *bør* være, maa raade over det, som er. Mennesket betegner et høiere led i skabningen — det moralske. Og hver bra mands liv er en *kamp* — en kamp paa kniven mellem *natur* og *moral*, mellem naturlige impulser og drifter, og hvad det moralske menneske vil og de moralske bud kræver. Det er denne kamp, apostelen Paulus beskriver som en krig gjennem hele vor natur mellem kjød og aand, det naturlige og det aandelige menneske.

Udtalelsen er saa betydningsfuld, at en udførlig gjengivelse med det første vil blive læserne forelagt. Den er betydningsfuld, fordi den viser os, at naar det gjælder *moralen*, saa hersker der blandt alle tænkende mennesker, hvad parti, skole eller tankeretning de end tilhører, absolut samstemmighed. Der findes autoritet for nær sagt hvad mening som helst, kun ikke for nogen, der gaar i retning af at fare let med moralen eller tage sig den let. Her enes alle. Her staar vi, mener de, overfor det vigtigste i livet, prøvestenen for alle og for alt. — „Ved et moralsk liv," siger en, „forstaar jeg, at man ledes i al sin handling, ikke længer af egoistiske hensyn og nydelseslyst, men udelukkende af pligthensyn, at man søger at ordne sit liv i harmoni med, hvad der er ret, godt og sandt." Og begyndelsen af et sligt liv, eller „tilføielsen til ens karakter og aandsliv af en dominerende pligtfølelse, er," siger en anden, „hvad i dyreverden tilføielsen af et nyt, centralt og dominerende nervecentrum er. Det frembringer en ny og høiere livstype." Det er selvfølgelig denne forskjel paa, hvad Huxley vilde kalde det blot naturlige eller kosmiske menneske og det etiske menneske, som den kristne kirke i alle tider har bemerket og betegnet med ordene (laante af Paulus) det „naturlige" og det „aandelige" eller „gjenfødte" menneske. Denne paabegyndelse af det etiske liv, underordning under pligt og ret, det er gjenfødelsen.

Fremtiden.

(Frederic Harrison i „Fornightly Review“).

(Se redaktionsartikel under denne titel. Dens første del udgjør indledning til denne artikel).

Politisk interesserede mennesker er i almindelighed saa optagne af dagens strid, at de faar liden tid tilovers til at betænke de varsler, der angaar morgendagen og paafølgende dage. Mange af dem vil vel derfor ogsaa helt overse det verk, hvori dr. *Pearson* har samlet sin lange og forskjelligartede erfaring til et fremtidsbillede. Faa levende mænd er bedre skikket til et sligt arbeide. Som historiker, lærd og forfatter har han i 40 aar observeret og studeret politiske og sociale spørgsmaal fra et filosofisk standpunkt. Som medlem af en australisk regjering har han havt første haands befatning med tidens demokratiske maskineri. I 20 aar har han nu staaet udenfor de parlamentariske kampes kaos, og sin lange fraværelse fra fædrelandet har han benyttet til at studere de forskjellige bevægelser i næsten ethvert engelsktalende samfund paa jorden. Slige forudsætninger og egenskaber i forbindelse med sjelden stilistisk kunst skaber en bemerkningsværdig bog, som, enten man er enig med forfatteren eller ikke, er fuld af tankemateriale og suggestioner for hvert alvorlig tænkende menneske.

Dr. Pearson er en alvorlig og lærd tænker, som aldrig gjætter, men blot *paaviser* med al mulig forsigtighed og begrænsning moderne kræfter og tendenser, for hvis tilstedeværelse der findes overvældende beviser. De vigtigste af disse er ikke til at negte. Jeg antager dem som beviste fakta. Det eneste spørgsmaal er, om de lader sig nøitralisere eller beseire af andre kræfter og tendenser, allerede nu synlige eller endnu latente.

Bogen er blevet kaldt pessimistisk, og trods dens mandige og veltalende opfordring til os om at bære kjækt og med taalmodighed den sig nærmende tid, da al verden vil hvile under en graa himmel og haab vil være en brusten illusion, saa er det dog ikke uberettiget at kalde den saa. Men det er lægens pessimisme, der advarer os om tegn paa en langvarig og uhelbredelig sygdom, mod hvilken han alene kan ordinere lindringsmidler, taalmodighed og diæt. — Jeg finder de selvsamme tegn og den samme sygdom, men jeg tør ikke kalde den uhelbredelig. Dødelig vil den vistnok vise sig, ifald patienten vedbliver at leve som nu. Men der tør findes frelsende lægemidler, om man blot kan faa patienten til at benytte dem.

Dr. Pearson synes at antage, at alle vore sociale og religiøse dogmer og holdepunkter hurtig og ustanselig opløser sig, at entusiasme, tro og de gamle ideers opdragende og løftende evne gradvis forsvinder fra verden, og at *intet nyt kommer eller vil komme i deres sted*, — intet nyt socialt eller

religiøst ideal. — At det gamle svinder, er klart nok; men det vilde stride mod al historisk erfaring at antage, at intet nyt vil komme i dets sted. — Dernæst synes dr. Pearson at antage, at den moderne racestolthed, erobringssyge, pengebegjærlighed, livskamp; at den moderne demokratiske aand og de bestaaende samfundsordninger vil vedblive at være de raadende kræfter. Men alt dette bærer det midlertidiges præg, de er ikke konstanter i den menneskelige udvikling, men kunstige produkter af Europas og Amerikas vext i de sidste aarhundreder. Dr. Pearson har fuldstændig ret i, at, ifald alt dette forblev uforandret — moralske, sociale, religiøse og esthetiske idealer — saa maatte de par næste generationer frembringe en yderst ubehagelig tingenes orden her i verden. Det er en selvfølge, at tabte menneskene alle sine høiere idealer, alt, hvad der er ædlest i dem, deres tro, deres himmelhaab, deres selvopofrelsesinstinkter og længsel mod det skjønne, medens samtidig herskesyge, nydelsessyge, pengebegjær og foragt for ømhed, karakterudvikling og fred tiltog som nu, saa maatte fremtiden blive bedrøvelig og mørk nok. Men vi har ingen ret til at antage, at alene de lavere egenskaber i mennesket og de lavere sider ved vor civilisation vil vedblive at voxe, medens de høiere svinder væk.

Dr. Pearson begynder med at begrænse det felt, inden hvilket forudsigelser om fremtiden kan kræve alvorlige menneskers opmerksomhed. Drømme og gjætninger er for børn. Profetier hentede fra profetens egen sjæl, tror vi ikke paa. Det eneste, der her lader sig gjøre, er at studere samfundene som de idag er, studere de kræfter, der arbeider i dem og disses natur, de bevægelser, der finder sted og den retning, hvori de gaar. Ved et sligt studium, — er det alsidigt nok — lader den samlede udviklings *kurs* og *retning* sig paavise, og det nødvendige resultat og de arbeidende kræfter lader sig bestemme med samme sikkerhed som en kommende kemisk forbindelse, naar vi kjender de elementer, kræfter og processer, der er i arbeide.

Dr. Pearsons første kapitel omhandler *„de høiere racers uforanderlige grænser.“* Hans erfaring i alle verdensdele har ledet ham — og han støtter sin slutning med en endeløs masse illustrationer og statistik — til den slutning, at den høiere ariske race aldrig vil kunne faa fodfæste udenfor den tempererede zone *). I de varme lande trives den ikke; der øges og udvikles de lavere racer meget hurtigere og maa omsider absorbere eller uddrive den ariske race. Europæerne vil, med andre ord, med tiden blive

*) End den indiske gren af den ariske race da, som i mindst et par tusen aar har *hersket* i Indien? — Og har saa dr. Pearson taget de tekniske videnskabers hurtige udvikling med i beregning? — Har han lagt merke til den kulturhistoriske betydning af de kuldeledninger, hvormed sydlandet netop har begyndt at tempere sit klimat? Vil ikke hans slutninger modificeres ved indførelsen af afkjølede boliger og arbeidslokaler? (Red.).

nødt til at forlade sine kolonier igjen og blive drevne tilbage til Europa og den nordlige del af Nordamerika. Resten vil tilhøre negre, kineser etc. „Jordens frugtbareste strøg er de laveste racers evige odelsland". Og følgen af dette tab og denne tilbagedriven vil blive, at den ariske race taber de træk, der nu adler den; mod, livslyst, haardførhed, manddom vil svinde, og menneskene blive fornøiet, bare de faar lov at vedblive at existere og trække veiret.

Men hvad saa? Dr. Pearson synes at antage, at de „lavere" racer altid maa vedblive at staa lavt. Men med hvad ret antager han det. Fordriver de os fra verdens frugtbareste strøg, saa tør det blive delvis ved vunden overlegenhed. Hidtil og endnu staar den ariske race høiest; men den idé, at den alene er udviklingsdygtig, er forlængst exploderet. Den eier evner, der under gunstige omstændigheder har givet den overvegten; men de andre har ogsaa evner, der er fuldt saa noble og værdifulde, og som mere og mere begynder at vise sig. De sorte og gule racer har forlængst tilfulde bevist, at de kan tilegne sig, absorbere og adoptere vor høieste kultur og civilisation. Et par generationer er nok til at udvidske al kulturel forskjel mellem en hottentot og en engelsk lord. De andre racer vil neppe nogensinde blive fuldstændig lig os. De vil give den fælles civilisation et eget præg, en egen farve; — i Afrika tør den blive mere følelsesfuld, i Kina mere rationel, mindre fantastisk, i Indien mildere. Men der vil ikke blive nogen høieste eller laveste race, alle vil fremvise lige vigtige sider af den samlede menneskelige natur og kultur.

Dr. Pearsons andet kapitel omhandler det faktum, at de lande, som den ariske race kan bebo, snart vil være fyldte. Emigrationens tidehverv vil være omme. De hundrede tusener, der nu hvert aar søger ud over fjeld og hav maa forblive hjemme. Over alt vil der klages over samme overbefolkning. Hvad saa? *)

Jeg for min del frygter ikke dette. Emigration og erobring er ikke det naturlige. Et stillestaaende England, hvor folkemængden ikke øges og heller ikke udvandrer, tør blive det bedste og lykkeligste.

---

*) Denne frygt for overbefolkning er jo gammel. „Kringsjaa" vil med det første levere et par artikler fra udenlandske kilder til dens belysning. Lad det være nok her at nævne, at de Forenede stater alene har lande af Frankrige og Tysklands størrelse og rigdom, som endnu blot har nogle hundrede tusen indbyggere, og at med den nuværende indvandring til landet, vil endnu i lange tider dets største trang blive *mennesker*. Og her ogsaa maa videnskabernes og de tekniske kunsters fremskridt medregnes. Agerbruget er jo endnu i sin spædeste barndom. Det har ikke endnu nydt godt af det opsving, som alle andre bedrifter i vor tid har følt. Turen maa komme til det ogsaa, da damp, elektrisitet og maskineri vil fordoble, kanske tidoble jordens produktivitet og dermed dens evne til at brødføde befolkningen. Og de varme lande, enten de befolkes af den ene race eller den anden, ligger jo endnu næsten i vild tilstand. Deres afkastning maa kunne hundredobles. (Red.).

Det 3die kapitel i dr. Pearsons bog handler om den nuværende „*politiske udviklings farer*“. Han omtaler de staaende armeer, der suger nationens blod og kraft ud af dem og forvrænger og brutaliserer alle begreb og moralske idéer, byernes enorme vext, den unegtelige tendens mod statssocialisme, der hersker over alle partier og viser sig i alle lande. Og vist er det, at fortsættes alt dette uhindret og unøitraliseret, saa gaar de moderne samfund tilgrunde. Ingen kan negte det. Men vi ser allerede kræfter arbeidende, der kan nøitralisere dem. *Homerule* — magtens decentralisation — modarbeider erobringssygen med sit udslag i staaende arméer. De store arméer beror paa magtkoncentration, paa store keiserrigers existence. Men *homerule* arbeider baade i Tyskland, England, Rusland, Østerrige og Italien, og vi har ret til at tro, at det en dag vil seire overalt, opløse disse rigers kompakte enhed, fordele styrelsen udover landet, — og dermed vil det være forbi med de store arméer og de barbariske erobrerdrømme.

De store byer holder allerede nu paa at forandre udseende, de spreder sig ud over landet, de faar dygtige og energiske kommunale regjeringer, de er allerede paa mange steder sundere end landet.

Under navn af „socialisme“ findes der en hel del vildt og farligt raastof; men det meste deraf er en helt og holdent sund udvikling og en reaktion mod de individualistiske, usociale fordomme, som har tilranet sig navn af „nationaløkonomi“. Det gamle plutokrati er dødt og begravet. Socialismen ligger i luften og modificerer alle landes hele samfundsstel, love og institutioner. Saa vidt, som det hidtil er gaaet, er det hovedsagelig det samme som en *moralisering* af vort sociale og politiske system, og vi har al grund til at ønske den en lang og seirrig karriere. Det er en selvfølge, at den fører farer med sig, og den vil ruinere os, dersom alle vore statsmænd og politikere bliver demagoger, der overbyder hinanden i løfter til vælgerne. Der er en sund og gavnlig og en vild og farlig socialisme. Og intet er i vor tid mere paakrævet end offentlig oplysning angaaende disse to.

Dr. Pearson haaber meget fra nationalismens og patriotismens vext. Jeg er enig med ham, saafremt vi ogsaa her skjelner mellem en sand og en falsk, overfladisk patriotisme. Sand patriotisme beror paa et virkeligt fælles nationalt liv, paa fælles praktiske interesser, paa følelsen af at være den lykkelige del af et samfund, der velsigner en. Og sand patriotisme er blot et led i den næstekjærlighed, der begynder med vor nabo og ender med al verden. Der er ingen modsætning, men en udvikling og forbindelse mellem sand patriotisme og kosmopolitisme. Den er den sunde reelle

kjærlighed til et samfund paa grund af dets karakter, dets love, institutioner og mænd, — ikke blot forelskelse i et specielt landskab.

Det mest sørgelige billede i dr. Pearsons bog udgjøres af det kapitel, hvor han skildrer „familielivets forfald“. Han tror, at alt, hvad der helliger hjem og familieliv, og al den løftende indflydelse, der udgaar fra dem, efterhaanden vil forsvinde. Jeg er ikke enig med ham. Jeg tror, de nuværende, unegtelige tendenser i denne retning er midlertidige og tilfældige. Med sundere og roligere sociale forholds tilbagevenden vil ogsaa dette rette sig, og familielivets sunde instinkter gjenvinde sit herredømme*).

Endelig forudser dr. Pearson en gradvis synken og forkleinelse af den menneskelige karakter. Dens ædlere elementer gaar tabt. Den bliver mere og mere dyrisk.

Men, som sagt, dr. Pearsons mørke fremtidsmaleri forudsætter, at religionen med alt den afføder af entusiasme, længsel, geni, indbildningskraft, kjærlighed, ømhed, renhed, er død og uden arving. Men den har en arving. Alle himmelske og guddommelige religioner tør være haabløst døde, (man maa huske, at Frederic Harrison er *positivist*); men en menneskelig og jordisk religion er endnu mulig, og den eier større begeistrende evne i sig end nogen metafysisk eller teologisk tro. Den gamle erobringssyge maa afløses af en ny. Cæsar og Alexander erobrede ingen slige verdener, som dem, der venter paa at hylde den, som kan udrydde smitsom og arvelig sygdom. Vor jord kan endnu udvikles i det uendelige. Bröderligt — side om side — lad nationerne under den nye religions inspiration bygge *menneskens søns rige* paa jorden ved kamp mod naturkræfterne, ved at lade kjærlighed seire over grusomhed, og fornuft og tanke over stof og blindhed.

Thomas Huxley er vist ingen optimist, dog hører vi ham erklære: „*Jeg ser ingen grænser for det fremskridt, for den bedring af jordisk liv, som intelligents og vilje* i forbindelse med sund iagttagelse og undersøgelse og fælles anstrengelser *kan opnaa* gjennem kommende tider. Og meget lader sig ogsaa udrette i *retning af at ændre menneskets natur***). Den kraft, der har forvandlet ulvens broder til trofast faarehyrde, maa kunne gjøre noget i retning af at tilintetgjøre den vildes instinkter i det civiliserede menneske.“

*) Man maa absolut have lidet kjendskab til menneskene i *fuldt fri*, men nogenlunde dannet tilstand, for at kunne nære frygt i denne retning. Løs alle baand idag, sørg blot for oplysning og dannelse og moralsk sundhed blandt folket, og „manden vil blive fast hos sin hustru“ i fuld frihed, lige saa fuldt og godt som nogensinde. Egteskab og familieliv hviler paa fastere og dybere grund end love og institutioner eller tiders aand. *De har sin* rod i naturens evige orden. (Red.)

**) Noget. der gjerne oversees. Man taler om den menneskelige natur som noget fast og uforanderligt, medens faktum er, at den uophørlig forandrer sig og *bedrer sig*.

Vore idealer.

(Efter *„Fraser's Mag.“*).

Dybt nede paa bunden af hvert menneskes hjerte, hvor kuet det end kan være af lidenskab og usunde kampe mod skik og sædvanes tyranni, slumrer der en higen efter noget renere og bedre end det almindelige livs smaalighed, — en umiddelbar opfatning af et noget, som ingen har seet, men som dog alle stræber efter, ideen eller det sjælelige billede af en fuldkommen type, hvad man sædvanlig kalder det *ideale*. Dette ideal veksler med klimat, civilisation, udvikling og raceforskjel, saa at det næsten bliver umuligt at gjenfinde sporet af en tidsalders ideal i en andens. Men trangen er der og kommer undertiden tilsyne i de besynderligste forvildelser — i de lidenskabelige ytringer af en Savonarola, som troede at reformere aarhundreders misbrug af presteligt tyranni alene ved egen kraft og ærlighed, i de halvt mystiske formler hos Buddha, som troede paa sin guddommelige mission, i Platos skrifter, i Shelleys digte eller Comtes fornufts-religion. Alle disse, som anerkjender en guddommelig gnist i mennesket, medens de undertiden fornegter en gud, har forsøgt at faa denne gnist til at flamme op og har udnævnt sig selv til den nye tros yppersteprester. Et ideal forudsætter nemlig nødvendigvis tro, og uden begeistring kan der ikke blive nogen reform. Idealer kan derfor ikke eksistere i udtærede og udslidte samfundstilstande; et ideal bestaar for en stor del af haab, og haab er sjælens ungdom. For at en nation eller et individ skal kunne være istand til at danne sig et ideal, udkræves besiddelsen af en vis livskraft, en vis evne til at vokse. Deraf kommer det, at der i dannelsen af idealer som af alt andet raader en bestemt fremskridtslov, og — for at citere en moderne forfatter — „et nyt ideals seir gjør det gamle til en afgud“. Styrkens og skjønhedens ideal i hedenske tider bliver til ydmyghedens og askesens ideal hos den kristne ridder. Den lidenskabelige kjærligheds ideal og selvmord for den elskedes skyld i den ene tidsalder gaar over til begeistret selvfornegtelse og hemmelighedsfuld tilbedelse i en anden. Héloise og St. Theresa, Hector og St. François de Sales forestiller de samme idealer under forskjellige former. Jeanne d'Arc og Charlotte Corday dreves af lignende bevæggrunde. Det er almindeligt at kalde Shelley en atheist, og dog har der aldrig levet en større enthusiast, en dybere idealist — en som mere troede paa sandheden, paa det moralske og udmerkede, paa alt hvad vore bedste længsler lærer os at elske og hige efter. Uagtet han i det væsentlige var en troende i dette ords fuldeste forstand, førte hans idealer det med sig, at han under sin kamp med den nedarvede opfatning af lov, moral og religion for at frigjøre dem fra de tanker, han afskyede, opnaaede at paadrage sig samfundets misforstaaelse og had. — Hvor er da den grænselinje, som kan drages mellem det umulige og det mulige i den ideelle verden? Her ligger vanskeligheden. En ideel reformator er i sin iver for at bortrydde alle skranker og hindringer for fremskridt tilbøielig til at glemme, at hindringerne lader sig omdanne til selve de trappetrin, der efterhvert vil lede op til fuldkommenhedens svimlende høider.

Men, siger nogle, da idealet kun er en indbildning, et vagt og vigende ønskemaal, som er opstaaet i os selv, kan det jo aldrig naaes; derfor behøver vi ikke bebyrde vor aandskraft med et umuligt arbeide. Dette kan nok synes sandt ved første øiekast; men hjertet kan ikke bringes til at tie. Mennesket *vil* se opad,

vil stræve fremad. Smaa legende børns stemmer, synet af rolige græsbevoxede grave, tonerne af en forlængst glemt melodi, berørelsen af en lok silkeblødt haar alt bringer sjælen til at søge og spørge efter sit ideal, sin aandelige kjærlighed, som den aldrig vil træffe eller kjende her, men bare hige imod og drømme om. Uden dette velsignede ideal, som er religionens kjerne, kunstens sjæl og kjærlighedens hjerte, vilde menneskene i sandhed være ulykkelige. Hvem har ikke lidt ved synet af det smuds, den elendighed og uvidenhed, hvori hundreder af vore medskabninger er nedsænket? Hvem har ikke følt samvittighedsnag ved kundskaben om den vegt af fattigdom, synd og sygdom, som han selv er medansvarlig for? Hvem er ikke i aanden bleven afmægtig ligeoverfor den store, ubevægelige masse af haardnakkethed, bigotteri og dumhed, der undertiden synes at skulle knuse hele verden! Vi er virkelig hjemfaldne til fortvilelse, inden vi opnaar styrke nok til at rive os løs fra de forgjængelige og synlige ting og se opad med en glødende kjærlighed til vort hjertes uforanderlige ideal. Det menneske, som er uden noget ideal, staar ikke over, men under menneskeslegten.

Den nye tid.

Sol i dit liv og virke,
sol i dit hus og hjem.
Sol ind i Herrens kirke,
— lad den faa bryde frem!

Sol over alle veie,
sol i din kamp og strid;
sol over hjertets eie,
— det er den *nye* tid.

Varme og lys i sindet,
kvægende straalers kraft.
Sol, der lyser i mindet,
signer sorg, du har havt.

Sommer med sang over jorden;
født af kjærligheds sol.
Farve og lys i Norden,
glæde fra pol til pol.

Anton Granhus.

Frankriges trang til udvidelse.

(Efter *René Millet* i „*Revue des deux Mondes*").

Ulykken i 1870 afbrød traaden i Frankriges udenrigspolitik. Medens de fleste andre stater eller nationaliteter har et eller andet bestemt ideal for sin historiske stræben, saaledes at summen af folkets anstrængelser stadig beholder sin retning, har det franske folk i vore dage tabt af syne den mission, det skulde have i verden. Efter krigen har folkestemningen levet paa haabet om hevn. Men en stemning er ikke politik. Selv om de tabte provinsers gjenerobring var noget at tænke paa, er man dog begyndt at *forstaa, at dette grænsespørsmaal,* om det blir aldrig saa brændende, *dog er et utilstrækkeligt felt for et stort folks virketrang,* om ikke af anden grund saa ialfald, fordi det medfører historisk stilstand.

Først og fremst maa det slaaes fast, at den franske politik lider under et vist principrytteri. Siden revolutionens dage har den dogmatiske tone grebet alle partiers sind; man er monarkist eller republikaner, bagstræver eller fremskridtsmand med samme ensidighed, hvormed man for 300 aar siden var katolik eller hugenot; de politiske talere anfalder hinanden med høitidelig overbevisning som homeriske helte. De to foregaaende aarhundreders udenrigspolitik ledédes af interesse-beregninger; siden revolutionen er den paa reformationskrigenes tid herskende princip-politik dukket op igjen. Programmet: „Menneskerettighederne" og „folkenes ret" afløstes af den hellige alliances „guddommelige ret" og „legitimiteten"; dette igjen af „ikke-indblandings"-principet. Med Napoleon III syntes doktrin-politiken at bestige tronen; men fusentast, som han var, magtede han ikke at efterleve sin lære — han var ikke mand for at vove, naar der skulde voves, eller for at holde inde, naar der skulde holdes inde. Saa gik det ogsaa derefter.

Imidlertid er det ikke længere fra den optimistiske doktrin-politik, at faren truer Frankrige; for tiden raader meget mere et farligt mismod og mangel paa selvtillid. Samtidig med statskupet fødtes nemlig tillige et nyt sæt ideer, som i vore dage synes at have slaaet igjennem. Der er foregaaet en revolution i franskmændenes syn paa sin nationalitets livskraft; dette omslag skyldes navnlig de store, nys hedengangne aander Renan og Taine. Fra hver sit udgangspunkt og ad hver sine veie har disse tænkere sprængt grunden bort, baade under gammelt og nyt. Den ene prædiker, at alle kjendsgjerninger beror paa universelle og uforanderlige love, der virker ufeilbarligen; „en nations karakter er et resumé af alle dens tidligere indtryk og handlinger" — viljens frihed gives ligesaa lidt for et folk, som

for et individ — skal folket ikke ligge under for sin fortid, maa det udsættes for indtryk, der opveier fortidens indflydelse. Den, der ikke bøier sig for denne taineske determinisme, mødes fra det andet hold af profetiske udgydelser som disse: „Det nationale liv er noget begrænset, noget indskrænket, noget halvt. For at udrette det overordentlige, det universelle maa man sønderrive dette indhegnings-net, men samtidig sønderriver man fædrelandet“. Det nytter lidet at trøste sig med, at slige meninger vil holde sig indenfor de stuelærdes klik. Var det kanske saa for hundrede aar siden? Ikke alle mennesker læste Voltaire og Rousseau, og alligevel trængte deres tanker igjennem til alle. Ligesaa i vore dage, blot i sterkere grad! Men det forfærdelige er, at løsenet nu for tiden lyder: „Frankrige er for gammelt! Det lakker nedad bakke!“ Akkurat som i tidligere forfaldsperioder føler slegten sig træt og lægger sig til hvile i slap pessimisme. Nei, det som er for gammelt, er nok bare de godtfolks livssyn og fremtidshaab! Nationen lever sit liv videre og vil sagtens atter tage sig sammen og finde sit maal at stræbe henimod.

Det har jo ved alle tidligere anledninger vist sig, at det franske folk har gaaet styrket og forfrisket ud af de store kriser. Desuden er den franske nation en forholdsvis ung nation. Som enig og samfølende nation har den neppe levet i fire aarhundreder endnu; det frø, som lagdes i jorden af Jeanne d'Arc, spirede raskt. Om ikke længe var nationen alt ifærd med ungdommelige forsøg paa at udvide sit omraade, for snart desto alvorligere at vende sig mod arbeidet paa sin egen indre udvikling. Organisationen lykkedes merkverdig godt og i forholdsvis kort tid. Det viste sig, da det gamle raadne kongedømme faldt sammen, at dettes verk, det nationale samhold holdt stand paa den mest uventede maade. Og i dampens tidsalder snøres baandet mellem landsdelene ti gange saa tæt til, medens tanke-ombyttet øges i uberegnelig grad. Hvem kjører ikke nutildags i jernbane, selv om hans idéer fremdeles ager i kjærre! Hvor man vender sig, ser man landet i fuldt arbeide og folket i fuld kraft. Frankrige er ungt endnu, hvad saa end pessimesterne opbygger sig med at paastaa.

Nuvel — men folkets trang til udvidelse er hemmet! Frankrige bevares nok for livet, men dets overlegenhed er død! Tysklands enhed har sat en en stopper for Frankriges storhed? Frankrige er blit frataget helterollen i det europæiske skuespil og skubbet ind mellem statisterne i baggrunden, om end vistnok paa en bemærket plads! Ja, det gaar nok an at klynke for den sags skyld.

Ikke sandt, en dybsindig tankegang denne: „Saa længe mine yngre brødre endnu var saa svage, at jeg kunde banke dem, følte jeg mig svært lykkelig, — nu, naar de begynder at tage igjen, er der ikke andet tilovers

for mig end at gaa i vandet?" Og denne tankegang er det, som alt diplomati lever paa siden Machiavellis dage. Den „europæiske ligevegt" er jo kun de svages liga mod den sterkeres overgreb. Skal saa Frankrig være dømt til evig kamp om denne overmagt? Er det denne gjengangeridé, den franske nation skal vedbli at leve livet paa?

Europa er dog egentlig en svært liden stump af den store vide verden, det være saa prægtig en kulturbund, det være vil. Med feodalismen vendte kulturfolkene sig bort fra havet; selveste England var udelukkende landmagt til for 300 aar siden. Oldtidskulturens vugge, det i alle henseender saa udviklings-nyttige Middelhav, øvede i tusend aar ingen indflydelse paa de europæiske folk. Ja, man ser europæere grunde riger i Indien og Amerika, medens Genuas og Venedigs driftighed stoppes af stortyrken. Man ser de foregaaende aarhundreders diplomater slutte traktater mod og med hinanden om byer og landstumper, og man maa beundre deres drevethed og omtanke; samtidig faar barbaresk-sjørøverne drive frit spil paa den antike kulturs omraade. Mellem Ceuta og Gibraltar kan man skyde med kanoner; og dog er den moralske afstand kortere mellem London og Calcutta. Diplomatiets „grænsespørgsmaal" og „ligevegtsprinciper" kan ikke frikjendes for kortsynthed.

Frankrige er landfast til to kanter, til to sider vender det mod sjøen. Og den franske politik har i aarhundeder arbeidet med grænseafrunding og dynastiske drømme: Bourboner maatte sidde paa tronerne i Madrid, i Neapel, i Parma — da først var det rigtig gildt, da først var Frankrige mægtigt! I tretten aar udtømte landet sin kraft paa at befæste en prins af blodet som konge af Spanien — og otte aar efter var Frankrige i krig med dette Spanien! Med handelen og industrien fik det gaa, som det kunde; naar man blot havde en finger med i rænkerne ved Wiens og Madrids hoffer, var det ikke saa nøie med Dupleix's og La Bourdonnaye's skjæbne i kampen om Indien! Knække huset Habsburg var Frankriges maal, medens England — trods indre splid — greb om sig over hele kloden, og tvang verdensomsætningen til at koncentrere sig i dets havne. Og i vore dage stirrer man fremdeles blindt mod østgrænsen, men knurrer, fordi 15 millioner tonkinesere er bragt til underkastelse. Hvem gidder hertillands at regne efter, at en enkelt vel udnyttet havn er mere værdt end tre departementer? Preussen gjenopvækker Hansaen, og Østerrige planter i Triest et nyt Venedig, selv Rusland aander kun for at aabne sig fri adgang til havet. Frankrige giver en god dag i, at Indien og Ægypten er sluppen det af hænde!

Det gjælder for Frankrigc at skaffe sig en „naturlig grænse" mod øst! Ja vist, der er udøst umaadelige kvanta af blod for den patriotiske

idé! Og sandt at sige, skylder den franske nation netop disse kampe sin seige kraft og sit samhold; det blod er ikke flydt til unytte. Men grænserne — er det folkets væsentlige styrke? Tilhører ikke fremtiden de folk, der udvikler sig raskest paa grund af indre kraft, forudseenhed og foretagsomhed?

Et nederlag, som det i 1870, har kun vækket Frankriges kræfter; paany træder det frem i forreste række. Naar man siger: „Kolonial-spørgsmaalet maa afgjøres ved Rhinen," da er det rigtigere at vende satsen om og sige: „Først kolonial-foretagender vil skjænke den rette kraft til at gjøre sig gjældende ved Rhinen." For tiden er det nødvendigt at bryde overtvært med de to sidste aarhundreders feil-politik og virke for Frankriges oversjøiske interesser og maritime udvikling.

Panamiterne i Paris og Rom.

(Prof. *Cesare Lombroso* i *„Die Zukunft"*).

Jeg vil benytte mig af skandalerne i Paris og Rom til at vise, i hvilken grad de understøtter mine teorier angaaende politiske forbrydelser.

Kun en af de i Panama-forhøret indviklede politikere fremviser til en vis grad den vanlige kriminelle type, nemlig *Dugué de la Fauconnerie*, som har en over øinene sterkt fremstaaaende pande, en massiv underkjæve og et mørkt udtryk. Hos *Amblieu* finder vi andre for forbrydere karakteriske træk, som en sterkt fremstaaende overlæbe, hos *Baïhaut* den lave, flade skalle, hos *Eiffel* de sammentrukne øienlaag og det mørke, vrantne blik. Paa den anden side besidder Eiffel det antikrimnielle særkjende af tidlig graat haar. — Alle de andre har brede pander, skjæg og et aabent, frimodigt, energisk udtryk — et særkjende, som absolut mangler hos forbrydere. Reinach er sterkt fremstaaende over øinene; men en saa fuldstændig skaldethed som hans, træffer man neppe nogensinde hos forbrydere.

Af de tre *„meneurs"*, som mere er forretningsmænd end forbrydere, har *Cornelius Herz* de abnormt indsunkne øren, medens den rovfugllignende *Arton* er den eneste, der har fire af de vanlige forbryder-kjendetegn, to fremstaaende kugler paa panden, tykke øren, som slutter sig til hovedet paa samme vis som hanken til en gryde, en massiv underkjæve og et cynisk udtryk; men ogsaa han har den antikriminelle eiendommelighed, et svært skjæg. En almindelig mangel paa saadanne typiske kriminelle kjendetegn, som man finder hos almindelige forbrydere og anarkistiske opviglere, er altsaa ogsaa iagttaget hos de i Panama-sagen indviklede personer, saa at de ligner hæderlige folk, hvad ydre udseende angaar.

Af de fem i Italien anklagede mænd har kun to lidt af den kriminelle type. Hvad der gjælder udseendet, gjælder endnu mere intelligensen og følelsen. Istedetfor den daarlige, sløve forstand, kynismen og mangelen paa alle etiske og sympatetiske følelser — de vigtigste kjendetegn paa virkelige forbrydere, selv paa saadanne politiske forbrydere som Ravachol, Reinsdorf og andre — finder vi her en ordnet, forfinet intelligens, som i lang tid har styret en nations skjebne, og som er blevne dybt rystet, ja sogar syg af den skam, som er overgaaet dem. Af de anklagede

har bare *Cusiniello* enkelte af forbrydertypernes kjendetegn, den lavtfødte forbryders apati og kynisme, og han er saa ligegyldig for en skam, at han strax efter sin arrest paa en komisk maade kunde lade, som om han vilde begaa selvmord, derpaa byde politibetjenten en cigar og saa spise med den største appetit efter ankomsten til fængslet. Han kritiserede spøgende maaltidet, bad derpaa om noget let literatur og erklærede, at nu vilde han hjælpe til med at fange de andre. — De øvrige blev derimod syge af sorg efter arrestationen, spiste lidet eller intet og grublede stadig over sin triste stilling. Mangelen paa forbryderkjendetegn i disse tilfælde behøves ikke at forklares for dem, som kjender min teori. Bedrageri og underslæb i embeder er en forbrydelse, som kun kan begaaes af dannede og dygtige mænd, der ikke som virkelige forbrydere indgyder afsky og mistillid ved slaaende ydre kjendetegn paa degeneration.

Bedrageri er en mere udviklet, civiliseret form af forbrydelse, som har tabt al grusomhed og raahed. Istedetfor disse afskrækkende kjendetegn møder vi begjærlighed, uvederheftighed og usandfærdighed, som desværre er blevet vane. Det er selvsagt, at de, som begaar underslæb og skriver falsk, ikke er fødte forbrydere, men folk med et gjennemsnitmenneskes udseende og en karakter, hvori der dog findes en spire, som omstændighederne kan udvikle til forbrydelse, folk, som ikke vilde være bleven skyldig uden en fristende leilighed; kunde den bringe den mest ufordærvede til fald, var den blot endnu mere fristende.

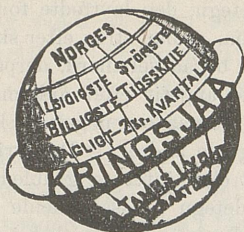
Baade i Paris og Rom var fristelserne mange og store, og de summer, som kunde erholdes, overgik de dristigste drømme. Enkelte af *„les meneurs“*, Reinach, Herz og Arton, udviste en dygtighed og en list, som tydeligvis skyldes en etnologisk faktor. De er tyske jøder. De nærmer sig mere til den fødte forbryder og har udgjort den kjerne, omkring hvilken deputerede og journalister, lokket af guldets magt, har krystalliseret sig.

Retsforhandlingerne i Frankrig og Italien har en overveiende politisk natur. Vort parlamentære system beskylder dem rent ud for forbrydelse. Men at begaa falsknerier i statens interesse er ikke en forbrydelse i majoritetens øine. Det værste er, at ingen ved, hvorledes man bør møde ondet. Frankrig kan endnu komme sig efter den korruption, hvoraf det er gjennemtrængt. Hvad Italien angaar, kan jeg ikke nære saadant haab.

Fotografisk farvetryk.

Dette vanskelige problem (at fotografere i farver) synes endelig at være løst ved de experimenter, som professor H. W. Vogel ved Berlins tekniske høiskole har foretaget sammen med sin søn Ernst. Udgangspunktet var den kjendsgjerning, at alle farver i naturen er sammensat af de tre grundfarver: gult, rødt og blaat. En og samme gjenstand blir fotograferet paa tre negativ-plader, hvoraf hver kun er modtagelig for én af grundfarverne, idet der enten stilles farvede glas imellem, eller ogsaa selve pladen bestryges med farvestof. For at reproducere et saadant billede tages der trykplader af disse tre negativer ved en af de forskjellige velkjendte processer, og fra disse plader trykkes saa billedet ved hjælp af farvestoffe, svarende til grundfarverne. Saaledes kan man nu ved kun tre plader og tre farver gjengive de aller fineste afskygninger i naturens farvespil. Fremgangsmaaden er altsaa ikke kemisk, men fysisk aldeles som ved al anden farve- og billedtryk.

Snart kan vi altsaa vente at se de store mesteres malerier gjengivne i farvetryk med fotografisk nøiagtighed.

„Kringsjaa“.

Fjortendagligt illustreret tidsskrift.

Udkommer hver anden lørdag.

Koster: 2 kr. kvart. eller 50 øre pr. løsnummer.

„Kringsjaa“ tilhører ikke noget parti. Det er alene dets opgave at virke oplysende, almendannende og underholdende, særlig ved paa vort sprog og i sammentrængt form at gjengive det bedste af udlandets samtidige tidsskriftsliteratur. Hvert hefte vil ogsaa i regelen indeholde flere originale artikler eller fortællinger af vore egne forfattere og ledende mænd uden hensyn til skole eller parti.

„Kringsjaa“ er landets største, alsidigste og billigste tidsskrift;
ingen *bør være det foruden. Ingen, der vil følge med i tiden, kan undvære det.*

Huseby & Co.s forlag,
Grubbegaden 2.

Expedition: ***Grubbegaden 2.***

Redaktør: ***H. Tambs Lyche.***

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i opt gne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfattere eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

Fremtiden.

At male fremtiden i større eller mindre detaljer er et ganske fristende og underholdende arbeide. Det er ogsaa i senere aar blevet en hel modesag. Der er udkommet en hel literatur af bøger, der skildrer slutten af det XXde, begyndelsen af det XXIde eller senere aarhundreder. Næsten alle maler i guld og skarlagen, viser os et stykke af et jordisk paradis.

I sidste numer af *„Fortnightly Review“* omtales derimod af Frederic Harrison en ny bog, der maler i sort*) Baade bog og omtale, baade forfatter og anmelder lægger sterkt paa med den sorte farve. De ser verdens ruin som en truende fare. De føler den ryste og knage i alle fuger og sammenføininger. De ser kræfter arbeidende, der fører os lige lukt imod kaos. Hvad masserne kalder fremskridt, er i deres øine ofte tilbageskridt. Og ingen af dem er reaktionære. Harrison er tvertom en radikaler. — Forfatteren ser intet haab. Han fortæller os, at den dag holder paa at komme, da de lavere racer (vedblivende lave) vil beherske verden, og da de høiere racer vil have tabt alle sine noblere elementer og karaktertræk, da menneskene intet andet vil forlange, end at existere.

Anmelderen derimod er vistnok enig med forfatteren i at se den truende

*) Se artikel side 108.

fare og den nærværende tilbagegang og i, at det maa ende, som forfatteren spaar, ifald det vedbliver at gaa nedover som nu; men han haaber, at nedgangen vil blive stanset ved konserverende og energiske kræfters indgriben. Disse kræfter er delvis de naturkræfter, som tiden har sat i bevægelse, saasom magtens decentralisation gjennem demokrati og *homerule*, og delvis de kræfter, som klarsynte og viljesterke mænd endnu kan sætte i bevægelse, og derved stanse vor jord fra at rulle helt ned ad det skraaplan, hvorpaa den befinder sig, og ved hvis fod er nattens, glemselens og tilintetgjørelsens kaotiske rige.

Forfatteren er en særdeles fremragende, lærd, dannet, literær, bereist, erfaren og begavet mand, *dr. og hon. Charles H. Pearson*, tidligere undervisningsminister i kolonien Victoria (Australien). Hans slutninger er grundet paa mange aars færden i forskjellige verdensdele, nøiagtige iagttagelser og lang erfaring. Hans mørke fremtidsbillede er ingen drøm, men en erfaren offentlig mands slutninger, om hvad der maa komme af de kræfter, han ser arbeidende om sig, og den retning, hvori udviklingen gaar. Han mener med andre ord at kunne *bevise*, at verden er overmoden, allerede raadnende og paa vei til undergang. Han skriver med videnskabsmandens nøgternhed, med statsmandens praktiske dømmekraft og blik og med mandens alvor og sympati for en saa bedrøvelig ruineret verden.

Anmelderen er en radikaler, en sværmer, en idealist, der har ofret sit hele liv for en ny religion: „Menneskehedens religion“, tilbedelsen af og hengivelsen for mennesket, — ven, nabo, medborger, slegt, fremtid. Men han er ogsaa en skarp iagttager og en, man skulde vente vilde se ømt og haabefuldt paa alle dagens kræfter og bevægelser. Hans mørke udsyn faar derved øget betydning.

To slige udtalelser er vægtige og betydningsfulde. Det er klart, at der findes nogen grund for, hvad de siger. Jeg for min del kan imidlertid ikke uden med et smil læse disse pessimistiske udgydelser. Med al respekt for forfatternes umaadelige lærdom, bereisthed, erfaring, dannelse og dybsindighed, forekommer det mig, som misforstaar de helt og undervurderer de ganske de kræfter, der i vor tid arbeider paa samfundenes omdannelse i alle lande under solen. I enkeltes øine er disse kræfter af det onde; i mine er de af det gode, — ubetinget. De er Guds hellige aand, arbeidende iblandt os paa at faa vor slegt løftet og adlet. — Selvfølgelig er ikke vi, der deler denne tro, blinde for det faktum, at disse kræfter ikke altid i praxis bliver helt gode, at de ofte virker ondt og stygt. Det er, fordi de arbeider i en yderst ufuldkommen verden, fordi de maa frem gjennem yderst ufuldkomne mennesker som redskaber; men de er *af* det gode, og det onde, de virker og skaber, er temperært, det bærer tydelig præget af

det midlertidige, er resultat af at de nye kræfter endnu ikke har faaet fuldt raaderum, ikke alle er komne frem og har faaet anledning til at virke harmonisk, og af at de gamle kræfter endnu arbeider med dem og mod dem, — kort sagt: af, at vi lever i en *overgangsperiode*. Paa den nuværende tid passer i vore øine pessimisternes billede godt nok; men ikke paa den kommende. De undervurderer de nye kræfters løftende og udviklende magt. De forstaar dem ikke — trods al deres lærdom. De bedømmer dem overfladisk, spredt og enkeltvis og ser dem ikke som dele af en ny verdensordning, — hvad de er.

Der frembringes ofte med en *laterna magica* yderst vakre og virkningsfulde effekter ved at lade det ene billede ganske sagte og gradvist forsvinde over i et andet. Effekten frembringes ved, at der benyttes to lygter, hver med sit billede, men begge saa stillet, at de kaster sine billeder nøiagtig paa samme flek. I begyndelsen er den ene lygte alene lys, den anden helt mørk. Der falder derfor blot ét billede paa lærredet. Men saa svækkes gradvis lyset i den ene lygte, medens den andens tændes og lige gradvis styrkes, indtil tilslut den første lygte er mørk og den anden helt lys; man har da ogsaa blot et billede paa lærredet, men nu det andet. I mellemtiden har hele tiden begge to været der; men først det ene, saa det andet mest tydeligt. Det første svinder og svækkes gradvis i konturer og farver, det andet kommer ganske gradvis tilsyne, spores først blot som en taage over det første billede, som noget, der forstyrrer dets klarhed, saa som forvirrede linjer, der end mere ødelægger det første og truer med at gjøre hele den oplyste flek paa lærredet til et kaos af linjer og farver. Men just da faar man pludselig øie paa det nye billede, — systemet, harmonien, sammenhængen i disse forvirrede linjer —, og fra den stund af ser man det alene. Det gamle bliver nu først til en samling rester og ruiner, man ønsker væk, saa til en forvirring af linjer og farver og endelig blot til en røg, der omsider forsvinder og efterlader det nye billede klart og vakkert, — og publikum brister ud i umiddelbart bifald.

Verden i vor tid er et sligt dobbelt *laterna magica* billede. Fortid og fremtid er de to lygter. Fortidens og fremtidens kræfter arbeider om hinanden i samfundene og forkludrer og omtaager hinanden. Den gamle tingenes orden og den nye tingenes orden ligger over hinanden. Ingen af dem staar klart og greit frem. Men den, der lever i den gamle tingenes orden, — hvis ideer og følelser er formet helt af den, — ser alene den — den alene som virkeligt billede, som *orden*, som system. Alt det nye er for ham blot taage, røg og forvirrede linjer og kræfter, der truer med at forvandle den gamle, kjære orden til det rene kaos. Andre ser blot de forvirrede linjer og kræfter paa begge sider, — og for dem *er* det hele et

kaos. Og endelig er der en del, som føler glædens taarer i sine øine og hjertet banke i brystet af fryd, fordi de har faaet øie paa det *nye, fremvoxende billede.* Alle de nye linjer og kræfter samler sig for deres blik til noget helt og nyt, en ny verdensorden og verdensharmoni. De ser den. For dem er det gamle blot røg og forvirring, rester af et kaos, der — Gud ske lov — svinder med hver dag. Det *nye* holder paa at komme klart frem. Det *er* der allerede, saapas tydelig, at de godt kan se dets linjer, konturer og farver. Det er storslagent, herligt .... snart vil alle se det og bryde ud i umiddelbar applaus.

Det være nu imidlertid langfra, at vi, som mener os at se dette, tror, at det hele vil komme af sig selv, eller at det alt gaar som leg og dans. Vi er os fuldt bevidst overgangstidens onder og dens ansvar. Vi ser alt det mørke, som dr. Pearson skildrer, vi ser de kræfter, han omtaler, vi erkjender hans mørke fakta. Vi er enige med Harrison i hans fordømmelse og hans mistillid til meget af det, som vanlig prises fra saakaldet frisindet hold. Vi ser meget godt og nobelt og helligt svinde med den gamle orden. Vi ser den nye endnu dækket af tykke lag af raahed og vildhed. Vi kan endog gribe os selv i længsel efter de tider og den verdensorden, som svinder, vi kan forstaa, at man foretrækker dem for den overgangstilstand, som hersker, eller for det samfund, som maatte komme, var de nye kræfter, hvad disse mænd tror og ser i dem. Og vi har ingen sympati med den liberale optimisme, der mener, at verden vil blive et paradis, bare vi skriger dygtig hurra og river ned nogle troner og templer, — endnu mindre med den liberalisme, der er fornøiet med de nuværende tilstande og ser sit ideal realiseret i de moderne parlamentariske regjeringer eller i et demokrati, som blot er en udjævning af rettigheder og magt, men ikke af dannelse og værd. — Vi vil videre frem. Alt dette er for os blot gjennemgangstrin, blot midler til maalet, der ligger langt bortenfor. Vi vil det politiske og sociale demokrati som skridt mod et kulturelt demokrati. Vi tror paa rettighedernes og magtens udjævning, fordi derigjennem gaar den eneste fremkommelige vei til dannelsens, evnernes og menneskeværdets udjævning. Vi tror paa almindelig stemmeret — trods alle de ulemper og al den absolut idiotiske og irriterende humbug, som den ubetinget fører med sig —, fordi den bestemt vil føre til almindelig stemme-evne, hvad der er det samme som en dyb og herlig karakterudvikling. Vi tror paa hele tidens demokratiske rørelse som den eneste vei frem mod en bedre og skjønnere tingenes orden. Vi mener os at kunne se sammenhængen mellem disse nu virkende kræfter og det kommende bedre, mellem f. ex. almindelig stemme-

ret og en rankere, kjækkere karakter og et af fred og velvilje mere fyldt samfund. Vi ser derfor i alle disse dagens kræfter og bevægelser de raa begyndelser til noget stort, — brudte straaler, der trænger sig ind i vor verden fra Guds og hans idealers rige. Vi ser i hvad der sker i denne retning Guds vilje og bestemmelse. Vi ser hans flammebanner vaie henover det hele. Vi ser det trods al raahed og lavhed helliget og velsignet af ham. Og vi tager hver af os det redskab, vi bedst kan haandtere, og arbeider med paa det store arbeide og siger med hele vor sjæl og alt vort hjerte: „Ske din vilje, o Gud! — Ske din vilje, som vi ser den aabenbarende sig i tidens egne love og kræfter, i den aand, du har døbt din moderne verden med!"

Vi ved, at uden arbeide kommer ikke de bedre ting. Vi ved, at det nye kræver sin livvagt og sine arbeidere paa jord. Vi ved, at almagten selv intet formaar uden menneskelig anstrengelse. Vi ved, at det nye billede kun kan komme frem ved, at lyset i det nyes lygte styrkes, — og det lys maa næres af menneskers liv.

Vi ved, at verden *kan* gaa tilbage, saa vel som frem. Vi er os fuldt bevidst, hvad en franskmand har henledet opmerksomheden paa, at civilisationen aldrig bliver mere end en isskorpe over barbarismens slug, og orden og system blot det tyndeste gulv over kaos, at som den vakreste og mest velstelte have bliver et vildnis paa et eneste aar, dersom ikke gartneren arbeider *uafladelig*, baade sent og tidlig, saa er det med vor civilisation og kultur. Lad os slaa os tilfreds, søvne af i 20 aar, og al middelalderens mørke vil have vendt tilbage i nye og kanske værre former. Jorden kan alene indvindes for menneskets liv ved dyrkning, og alene derved holdes indvunden. Og fuldstændig ligedan er det med mennesket selv og det menneskelige samfund. Stadigt vagthold mod mørkets og elendighedens magter, og stadigt arbeide er den eneste pris, hvorfor vi nu eller nogensinde kan haabe at eie et gudsrige paa jorden.

Vi tror, ethvert livssyn, der undervurderer tidens farer og onde kræfter, — der holder alt for godt, som er nyt, alt for slet, der er gammelt —, er et yderst farligt og overfladisk livssyn. Vi er pessimisterne taknemmelige, fordi de udpeger farerne for os. Lad dem male sort. Vi trænger det. Lad dem sætte skræk i os for det kaos, som de bedste kræfter og bevægelser gjerne fører med sig. Intet godt eller stort i verden, der ikke lader sig forvrænge, og i et uudviklet samfund *vil* blive forvrængt til ondt og smaat. Det bedste kan tjene det værste. Jo høiere pessimisterne skriger, og jo sortere de maler, desto ivrigere vil vi alle tage fat, og jo mindre

sandsynlighed er der, for at deres spaadomme nogensinde vil gaa i opfyldelse. De er fugleskræmslerne paa vor ager. De er sikkerhedsventilen paa samfundets dampmaskine. De er bøierne i det farlige farvand. De har sin mission i verden, og den gik i tusende knas uden dem.

Det er farligt, at undervurdere tidens onder og farer, dens overfladiskhed, dens opløsthed, dens raahed (var nu forresten tidligere tider mindre raa? — Spørg hvilkensomhelst historie, der i verden findes, og jeg tror svaret enstemmigt vil lyde: Det er vist galt nu, men det var værre før); det er farligt at indbilde sig, at *idag* er en fuldkommen dag; det er den elendigste udannelse og overfladiskhed at kunne slaa sig tiltaals med, hvad der er opnaaet og kunne lovprise i høie toner alt det nye, som det endnu er. Den, som ikke ofte gruer og skjælver og væmmes overfor det nye, som det endnu har faaet tid at arte sig, er ikke værdig det nyes aand og mening, har aldrig fattet dem; han er den kaotiske overgangstids ulykkelige barn. Bedre, noblere, agtværdigere er den reaktionære, hvis ideal er i de svundne dage, hvis øine alene kan se det svindende billede paa verdenslærredet. Den, der ikke ser frem over tiden til noget uendeligt større og bedre, er ikke den og det nye værd.

Farligt dette, og overfladiskt. Men ikke mindre farligt og ikke mindre overfladiskt dette, at mangle syn for det store, det harmoniske, det helstøbte i det nye, — for den nye orden, — at blive hængende ved de ting, der maa gaa, at indbilde sig, at alene de gamle former kunde fyldes med nobelhedens, ridderlighedens og Guds egen hellige aand, at mangle syn og følelse for den samme aand i det nye . . . .

Det er blot former, linjer, konturer, som forgaar, — den evige mening og aand vil skinne lige klart og herligt frem af de nye former, som det nye liv vil skabe sig. . . . „Lige“ klart —, sagde jeg; nei tusende gange klarere; thi se, hvorhelst man vil, gjennem alle naturens riger, og man vil finde, at den gamle form dør alene for at give plads for *en bedre.* Den nye er altid bedre. Nyt og bedst er, hvor det gjælder historiens og naturens store linjer, altid det samme. Livet er *ikke* et kredsløb, men en vext, — eller kredsløb som vindeltrappens, om man vil, med hver omgang høiere end den foregaaende.

Livet er en vext. Og som naturforskeren finder den fuldtudsprungne rose i knoppen, et verdenssystem i nebulaen, saa vil den nøgterne, rolige, men omhyggelige forsker finde den kommende, bedre verdensordning i de tidens nye kræfter og bevægelser, der virker om os *idag.*

Notitser.

— $4^1/_2$ millioner kroner har kvindelige givere ialt skjænket Harvard College i Amerika.

— En fuldblods choctaw-indianer, Joseph Maytubly, tog høieste udmerkelse til prøven i talekunst ved North Carolinas universitet.

— Som gartnere i Kalefornien staar kvinderne høit. Ifjor tjente en kvinde 11,000 kroner paa sine frugttrær. En anden har en have med 13,000 vinstokke, 30 variteter af æbletræer, 25 af blommetræer og slig i det uendelige. En tredie sender daglig til San Francisco 2000 violbuketter, 800—1000 roser, 8000 chrysanthemer.

— *Den ældste dampbaad* blev bygget af *John Fitch 1785,* altsaa 17 aar før Rob. Fulton forsøgte sin paa Hudsonfloden. Fitch's baad var en model paa 4 fods længde og 1 fods bredde, der prøvedes i en bæk. 1790 fik han en større færdig og med denne foretog han en mængde smaature fra Filadelfia til andre steder ved Delaware-floden; den gjorde en fart af $7^1/_2$ eng. mil i timen. Ialt skal denne baad have løbet 2—3000 eng. mile den sommer. Men John Fitch var fattig og fik ikke laane penge til udbedringer af maskinen; han endte selv sit liv i mismod og bitterhed.

— Storbritanniens 994 kooperativ-selskaber (forbrugs- eller produktions-samlag) havde i 1892 en samlet omsætning af 170 millioner kroner.

— I Nordamerikas sparebanker staar for tiden indsat over 6300 mill. kroner. Tiderne kan ikke være saa rent daarlige endda.

— *Australien* lider for nærværende af en pengekrise. Kun 4 af landets store banker har klaret sig. Paa de 14 andres fallitter har England tabt 485 millioner kroner.

— *Ruslands* statsjernbaner indbragte i 1879 ialt 2 millioner rubler; i 1889 var indtægten stegen til $33^1/_2$ mill.; udgifterne holdt skridt og viste for nævnte aar 34 mill. Ialt havde dengang den russiske stat anvendt 237 mill. sølvrubler og private aktieselskaber $1582^1/_2$ mill. rubler paa jernbanebygning.

— *Java* er omtrent lige tæt befolket som Belgien eller Saksen, de tættest bebyggede lande i Europa. Men i modsætning til disse lande kan Java ikke blot brødføde sin store befolkning; det udfører endog en mængde madvarer. Udvandring foregaar neppe, og befolkningen tiltager med 1 pct. om aaret. Befolkningen er meget ujevnt fordelt; saaledes er østenden af øen tyndere bebygget end de øde myrstrækninger mellem Polen og Rusland, medens midtstrøget er dobbelt saa tæt befolket som Belgien eller Saksen — og alligevel lever $^4/_5$ af dette strøgs indbyggere af jordbrug. Ris giver 238 kgr. pr. indbygger; men kun 15 pct. af øens overflade anvendes til risdyrkning, skjønt 30 pct. er anvendelige. Alt i alt har kjendte folk efter nøiagtige undersøgelser regnet ud, at Java godt kan føde 800 mennesker paa hver kvadratkilometer, m. a. o. 4 gange flere end nu. Til sammenligning: Norge føder 6 mennesker pr. kvadratkilometer!

— *Afstande.* Professor Grant i Edinburg regner ud, at et jernbanetog med 50 eng. miles hastighed i timen uden at stanse paa veien vilde bruge $^1/_2$ aar for at naa maanen, men 200 aar for at naa solen og for at naa den *nærmeste* fiksstjerne (Alpha Centauri) 42 millioner aar. En kanonkugle vilde bruge over $2^1/_2$ million aar sammesteds hen. Lyset, der løber en million gange hastigere end kanonkuglen, vilde altsaa bruge $2^1/_2$ aar mellem hin stjerne og jorden. Fra de fjerne stjernetaager bruger lyset op til $^1/_2$ million aar for at naa hid. — Flammarion paastaar i *Deutsche Revue*, at den fotografiske linse i et moderne teleskop modtager indtryk af stjerner saa langt borte, at lyset derfra har brugt millioner

af aar. Han forlyster sig i tanken paa, at disse lysstraaler kan have begyndt sin fart, før vor klode var dannet, og at deres kilde forlængst kan være sluknet — efter at have skjænket hele verdener liv.

— *Baciller i støv.* Dr. Manfredi har fundet, at hvert gram af Neapels gadestøv gjennemsnitlig indeholder 761½ million mikrober af alle slags. Ved at prøve med indpodning af støvet paa levende dyr har han konstateret de forskjelligste sygdommes optræden som følge deraf.

— De Forenede staters fiske-kommission har ved undersøgelser fastslaaet, at de almindelige sjødyr ikke kan leve under større dyb end 1200 fod. Dybere nede er havet tomt for liv — indtil man atter ved 2000 fods dybde støder paa en myldrende dyreverden, der lever under et umaadeligt vandtryk samt paa yderst tarvelige vilkaar, hvad surstof angaar.

— Der existerer endnu 42 egyptiske obelisker. Tolv af disse er i Rom, fem i London og en i New-York. Den høieste kjendte obelisk er Karnaks, som maaler 105 fod og 7 tommer, Obelisken paa St. Peters plads i Rom blev ført til hin by i 1586 af arkitekten Dominico Fontana. Det tog to aar at opsætte obelisken i New-York, og den, som blev givet London i 1801, blev ikke opført før 1878.

— Nilen har et fald af blot 6 tommer paa 1000 engelske mil. Oversvømmelsen begynder hvert aar i juni og vedvarer til august, opnaar en høide af fra 24 til 26 fod over det almindelige lavvand og flyder gjennem egyptens dalføre som en brusende vandmasse, 12 engelske mile bred. I løbet af de sidste tusen aar har der kun fundet én uregelmæssig stigning af vandstanden sted, nemlig i 1829, da 30,000 mennesker druknede.

— Kunsten har været ligesaa unøiagtig i sin fremstilling af slanger i bevægelse som af heste. Slangen kryber i virkeligheden ikke paa bugen uagtet bibelen siger det, men paa siderne, og dens bevægelse skriver sig fra brugen af de muskler, som ligger mellem ribbenene, paa den maade, at ribbenene paa den ene side samtidig trækkes sammen. Ved denne proces og i denne stilling kan slangen bevæge sig meget hurtig, men kun for en kort tid. Den er ganske ude af stand til at glide paa en fuldstændig glat overflade, og heller ikke kan den, som de fleste mennesker tror, skyde hele legemet fremover og op i luften, naar den angriber.

— *Kinas fremskridt.* Ifjor steg Kinas skibsfart med over 2 millioner tons, kystfarten med 800,000 tons. Bomuldsspinderiet i Hankow, der nylig grundedes af vicekongen Chang, har maskiner med 2000 hestekræfter, 1140 elektriske lamper og 1200 arbeidere; der er allerede et væveri med 700 vævestole i fuld gang. Hensigten er at gjøre det store rige uafhængigt af Europa og Amerika. Paa et par aar har Kina faaet 150 eng. miles jernbane i virksomhed. Det gaar smaat og sent — men frem gaar det.

— Et brev fra den franske konsul i Japan skildrer den traditionelle agtelse og ømhed, hvormed japaneserne behandler dyrene. Heste og trækokser bliver forsynet med halmsko, for at de ikke skal nedtræde sine hover, og drives i skridtgang, for at de ikke skal blive trætte, medens de *mænd*, som i Japan trækker vogne, løber hurtig. Æslet er en stor raritet. Kaninen holdes næsten hellig, og harer, vildsvin og hjorte holdes ogsaa høit i ære. En japaneser behandler altid sin hund og sin kat meget hensynsfuldt, og naar han henvender sig til dem, bruger han en form, som er ensbetydende med *hr.* hund eller *hr.* kat. Han taler til dyr, som om de fuldstændig forstod hans ord. Græshopper holdes i et bur og bliver kjælet for.

— *En spurvehistorie.* „Ifjor vaar opdagede jeg,“ fortæller en indsender i et tysk tidsskrift, „et fuglerede i min have. Moderen til de smaa endnu ikke flyve-

dygtige unger passede dem meget omhyggeligt. En fremmed spurv kom flyvende til og forsøgte at indlade sig paa ømme kjærtegn overfor moderen, som imidlertid ikke vilde vide af dette og modsatte sig alle tilnærmelser. Den afviste frier begav sig tilslut hen til et af de nærmeste træer, hvor den øiensynligen blot afventede hevnens søde øieblik. Neppe forlod moderen, som nu troede sig sikker for den uvelkomne friers videre forfølgelser, sine smaa for at søge føde for dem, før hin som en pil fløi hen til redet, tog en af de smaa spurve i næbbet og skyndte sig bort. Den var omtrent fløiet 20—30 skridt med sit bytte, da den lod spurveungen falde ned og fløi derfra, tilsyneladende triumferende og glædende sig over den lilles voldsomme død.“

— *Om frelses-armeen* skrives i det amerikanske tidsskrift *Chantauquan* for juni, at den trods modstand og forsmædelse er bleven et *mægtigt* led i bestræbelserne for *de lavere lags ophjælp*. Derfor har den ogsaa tiltrukket sig betydelig opmerksomhed; og ingen kan negte frelsessoldaternes ærlige iver for en forbedring af fattigfolks og forbryderes legemlige som aandelige kaar. Om armeens virkefelt skriver dens „general“: Den yderste, mest omfattende kreds indeslutter alle skikkelige folk, som sulter og fryser; mellem-kredsen alle, som lever i last; den inderste kreds alle, som lever i forbrydelse — og alle tre kredse damper af drik.

Den idé at anvende militær disciplin og arbeidsdeling er absolut ny; efter resultaterne at dømme har den til datum vist sig saare heldig. Hærens mandtal stiger dag for dag. Alt i alt gives der for nærværende over 4000 „korpser“ med over 10,000 „officerer“, fordelte over den hele klode.

— Om „verdenshistoriens humor“ lod der sig i grunden skrive en hel bog. Her er blot et lidet afsnit deraf. I aaret 1146 prædikede Peter Lombard, erkebiskop af Paris, mod den mode at bære langt haar og skjæg, og det lagde den fromme konge Ludvig den 7de sig saa paa hjerte, at han strax lod klippe sit vakre haar og sit ligesaa vakre skjæg. Hans gemalinde Leonore, en prinsesse af Aquitanien, blev rent ude af sig derover; hun fandt kongen afskylig, og det kom til slut til saa alvorlige konflikter, at der blev skilsmisse. Sex uger efter skilsmissen giftede Leonore sig med Henrik af Normandi, som senere besteg Englands trone, og som medgift bragte hun ham landskaberne Poitou og Guyenne. Dette egteskab og navnlig medgiften var aarsag til de krige, hvoraf Frankrig herjedes i tre hundrede aar, og hvorunder millioner af mennesker mistede livet. Altsammen kun, fordi en smuk kvinde fandt en mand afskylig med kort haar og uden skjæg.

Modens nykker. I femtiaarene udbredte sig fra Paris den mode at spise blomster. De galante herrer fortærede for damens øine de violer eller roser, som de havde frasmigret hende. Omtrent paa samme tid var ogsaa krinolinen opkommen, paa hvilken man senere blev saa forbitret, at der hændte de utroligste ting. Saaledes blev i 1875 en dame stillet for retten i London og dømt til en pengebod, fordi hun efter vidners udsagn havde umuliggjort færdselen i en trang liden gade i *City*. I direktoriets tid (1796—99) gik de franske modedamer udelukkende klædt i lette gazestoffe. Madame Recamier lod sig engang ved et væddemaal foranledige til at lade sit toilette veie. Dette med samt sko og blomster veiede — et fjerdedels pund! — I sextiaarene af forrige aarhundrede sminkede ikke pariserinderne sine kinder røde, men lilla. — I 1845 opkom den mode at bruge sorte herrebenklæder under hvide underskjørter.

Stockholm.

*Af Maurice Barrès.**)

Den moderne smag for at forenkle al kritik og beskrivelse og sammentrænge dem i en eneste sætning har bragt folk til at kalde Stockholm for nordens Venedig og svenskerne for nordens franskmænd. Og sandheden er den, at intellektuel kultur er mere almindelig udbredt i de skandinaviske stater end noget andet sted, og at Stockholm er en af verdens mest maleriske byer.

Karl XII's statue.

Beliggende, som den er dels paa øer, dels paa sletteland og dels paa høider, er Stockholms udseende ualmindelig vakkert og afvexlende. Kaierne og broerne er meget smukke. De ældre træhuse, der saa ofte og saa let brænder ned, er nu for det meste erstattet af murbygninger, hvoraf mange er rene paladser.

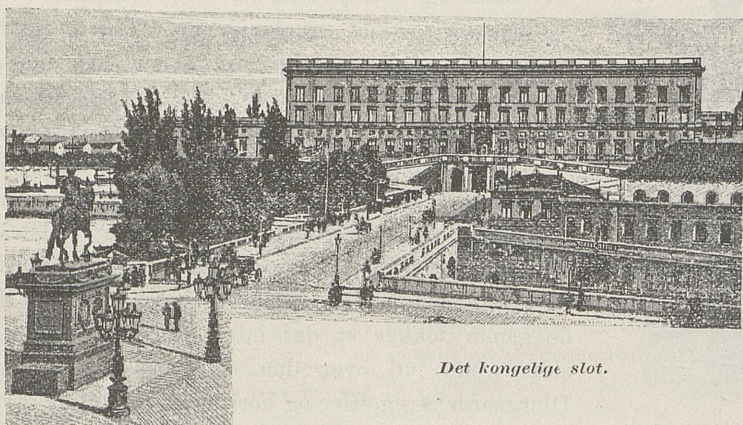
En seilads paa Mælaren ved solnedgang en sommeraften er aldeles henrivende. Alle øer og halvøer er overstrøet af vakre villaer, og den brede vandstrækning, som danner arkipelet, er opfyldt af damp-yachter og og større dampskibe. Den oprindelige by, i hvilken de gamle dokker er det interessanteste, er for længe siden voxet ud over den ø, hvorpaa den anlagdes. Djurgaardens egetræer og horizontens fjeldrækker danner en passende ramme for det fængslende panorama, som første gang, jeg saa det, gjorde et uudsletteligt indtryk paa mit sind.

Jeg gik til Mosebackhaven, og i det hav af huse, veie, kaier og broer, som forener de spredte øer med hverandre, fængsledes min opmerksomhed især af det kongelige slot og nationalmuseet, monumentale bygninger, som fremhæver den vigtigste karakteristik af denne nordens by, der ikke lader sig sammenligne med byer i det sydlige Europa. Stockholm er resultatet af den langsomme vext og de langvarige kampe og anstrengelser hos et folk, hvis historie er sammenknyttet og opsummeret i det kongelige slot. Hvad nationalmuseet angaar, minder det os om, hvad der er Sveriges og i virkeligheden hele Skandinaviens religion, — en kjærlighedens religion, der sogar indvirker paa behandlingen af nationale antikviteter. Dersom man lige ved ankomsten til Stockholm er saa heldig at faa overvære en af de talrige koncerter og høre de udmerkede folke-

*) Samtlige udtalelser faar staa for den franske forfatters regning. Hans indtryk af nordiske forhold i det hele taget vil findes af interesse.

melodier, hvoraf Sverige har saa mange, og som elskes saa lidenskabelig af det svenske folk, og man saa lægger merke til den melankolske musik og til de freidige, patriotiske ord, vil man strax have faaet et ganske godt indtryk af den henrivende og maleriske by, som er saa rig paa historiske og paa forhistoriske minder.

Slottet, den kongelige families majestætiske residens, om hvilket nationens værdifuldeste og ærerigeste minder samler sig, rager op over den hele by. Den store stenmasse er beliggende paa det sted, hvor Birger Jarl i 1235 byggede en fæstning, der maa ansees for det oprindelige Stockholm. Tæt ved siden deraf ligger *„Storkyrkan"*, som en inskription,

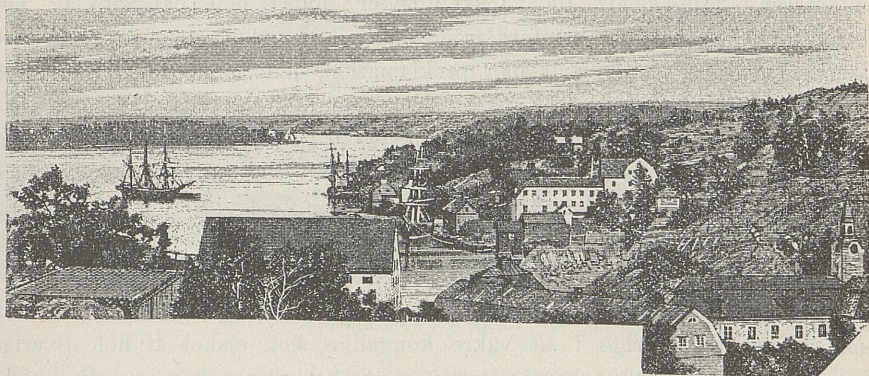
Det kongelige slot.

og mange historikere daterer fra hin tidlige tid og regner for byens ældste bygning, skjønt den er restaureret saa ofte og saa meget, at den besøgende sandsynligvis vil antage den for at være bygget i dette aarhundrede.

Det kongelige slot blev bygget af Nicholas Tessin i renaissancestil i slutningen af det syttende aarhundrede. Det er en umaadelig stor bygning og siges at indeholde otte hundrede værelser. Ved at gjennemvandre disse fremstaar der for ens indre mangen dramatisk scene til trods for sydboerens almindelige uvidenhed angaaende skandinavisk historie. I de tidligste aar af sin tilværelse blev det jo knyttet til et ulykkestilfælde saa grusomt, at det passende kunde udgjøre 5te akt af en tragedie. Kong Karl 11te var død netop før fuldendelsen af den bygning, som han havde sat sin stolthed i at gjøre saa storartet som mulig. Hans lig var lagt paa parade deri, da der brød ud en ildebrand, og ilden rasede saa voldsomt, at det var med den største livsfare, det lykkedes at faa kastet den døde konges legeme ud af vinduet.

Ildebrande har raset hyppigere og voldsommere i Stockholm end i nogen anden by, og den er bleven saa ofte herjet og mere end en gang fuldstændig ødelagt deraf, at man endelig har begyndt at bygge huse af sten istedetfor af det harpixholdige træ, som saa længe udelukkende anvendtes.

Det kongelige slot er rigt paa smukke malerier, malede tage, skulpturarbeider og gibsdekorationer; men det er i sine gobeliner, at det overgaar alle andre samlinger; selv private gallerier i Frankrig kan ikke opvise mage dertil. Gustav den 3die, som ligetil revolutionen var saa stor en beundrer af Frankrig, bragte en hel del smukke gobeliner med sig fra dette land. Han var en gavmild fyrste, glad i pragt uden at bryde sig synderlig om, hvorfra midlerne dertil skaffedes. Han respekterede ikke

Indseilingen.

konstitutionen synderlig; men da han gjorde brud paa den for at paabegynde en krig, som smigrede den nationale følelse, forblev folkets masser ham tro, selv efter at hans adelsmænd havde forladt ham, og efter hans død opreiste borgerne et monument over ham, der ansees for at være det bedste arbeide af Sergel, — Sveriges bedste billedhugger paa den tid.

Det kan muligens være nødvendigt at minde læserne om, at Gustav den 3die blev snigmyrdet paa et maskebal. Med Gustav Adolfs og Karl den 12tes ridderlige skikkelser og fremfor alt med Karl Johan Bernadotte, som var fransk af fødsel, er vi jo fortrolige nok. Hele slottet er fuldt af erindringer om den sidstnævnte monark, og hans værelser fremvises endnu, skjønt de nu er gjort om til modtagelses-værelser.

Det var i madame Récamiers salon, at Constant saa Bernadotte om aftenen den 18de februar, og det er monsieur Amédie Clausades pen, vi skylder et portræt af ham, da han havde beklædt Sveriges trone i nogen

tid. „Da jeg blev introduceret“, siger han, „stod Karl den 14de i midten af salonen iført en blaa klædesfrakke med krave og kanter af fløiel besat med guldsnore; paa støvlerne havde han sølvsporer. Han var af middels høide — ikke for tyk — og hans haar var allerede hvidt; men udtrykket i hans ausigt var ungdommeligt og livligt, og hans konversation var flydende og rig paa store minder fra de begivenheder, hvori han havde deltaget.“

Clausade havde en lang passiar med den gamle monark, som syntes at være meget bange for, at hans navn skulde blive nævnt sammen med Marion og andre, som havde kjæmpet mod sit fædreland i fremmedes rækker. Han dvælte længe ved dette punkt og fik sin gjest til at tage plads ved siden af sig i en vindusfordybning. Bernadotte erklærede, at han var Sverige fuldstændig hengiven, og at han loyalt tjente dets interesser. Angaaende de vanskeligheder, hvori han befandt sig med hensyn til Frankrige, bortforklarede han dem ved argumenter, som forekommer mig vel udtrykt i den proklamation, han udstedte til den nordtyske armé i 1812, da han var dens general. „Soldater“, sagde han, „den samme følelse, som ledede Frankrige i 1792, og som bragte det til at reise sig mod de arméer, som trængte ind i dets land, burde idag besjæle eder og lede eders tapperhed mod dem, som efter at have trængt sig ind paa eders fødejord, fremdeles gjør eders brødre, hustruer og børn til slaver.“

Uagtet Karl den 14de aldrig lærte sit folks sprog, døde han dog som konge af Sverige i sit vakre kongelige slot, elsket af hele Sverige, ja sogar af Norge, og hans efterkommere har været ham værdige. De har selv været høit dannede mænd og har arbeidet ufortrødent paa at fremme sine undersaatters uddannelse.

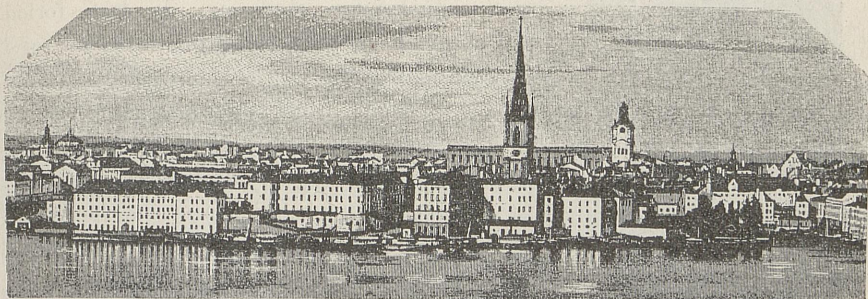
For at fuldstændiggjøre vor politiske oversigt over Stockholm maa vi besøge flere andre bygninger. Det store *Riddarhus* indeholder et prægtigt værelse, prydet med vaabenmerker, og *Riddarholms* kirke er et formeligt Pantheon, hvori Sveriges konger og store mænd ligger begravne. Desuden minder ogsaa talrige statuer rundt omkring i byen om fortiden.

Alle disse historiske relikvier er dog for intet at regne i sammenligning med de resultater af den skandinaviske races intelligens, som er samlet rundt omkring i Stockholms forskjellige museer.

Nationalmuseet med dets maleri- og skulpturgallerier kunde sandsynligvis med større ret kaldes Gustav den 3dies museum, da denne fyrste i slutningen af forrige aarhundrede kjøbte mange udmerkede franske malerier af Chardin, Lancret, Oudry, Despartes, Boucher og andre kunstnere af den flamske og hollandske skole. Gustav den 3die viser sig, i hvad han har

udrettet, som en smagens mand, blandt andet derved, at han bragte med sig fra Italien en hel del interessante oldtidslevninger, som det virkelig er forbausende at finde i Stockholm, naar vi mindes, hvor ivrig svenske patrioter — i hele Skandinaviens navn — har protesteret mod den græske og latinske civilisation. Dansken Grundtvig begyndte jo et veltalende næsten religiøst felttog imod den, hvorunder han foreslog, at de unge kunstnere skulde søge sine modeller og mønstre i sagaerne og eddaerne istedetfor i Homer og Virgil.

Sverige viser stor interesse for arkæologi, og man kan tilbringe mange behagelige og nyttige timer i den del af den nationale samling, som kaldes det historiske museum, og hvor paa en beundringsværdig maade tusener af i Sverige fundne gjenstande er blevet klassificeret, deriblandt

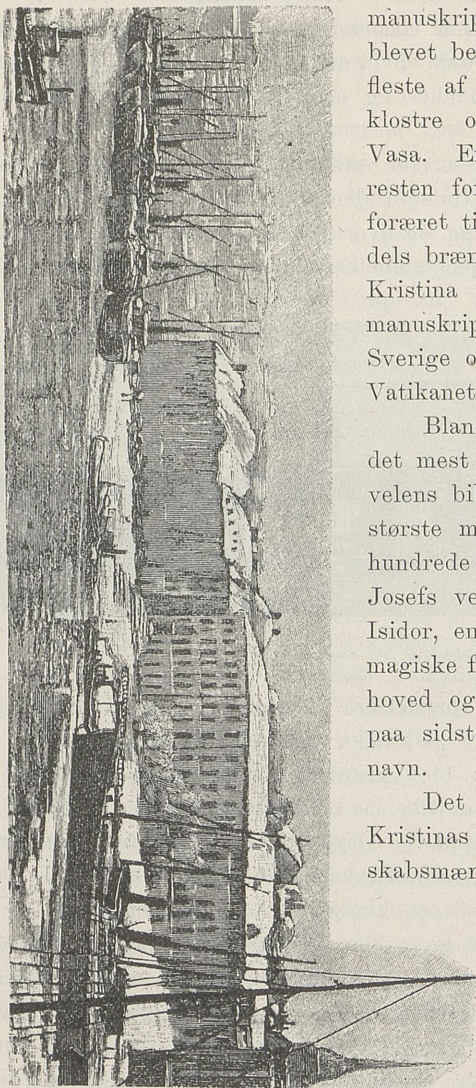
Stockholm fra søen.

inskriptioner, vaaben, personlige prydelser, pottemagerarbeide o. s. v., der alt giver et godt indblik baade i historiske og i forhistoriske tider.

Det ethnografiske museum blev grundet i 1873 af dr. Hazelius, og indeholder alt, der staar i forbindelse med liv, sæder, skikke, industri og kunst blandt skandinaver og lapper. Alt dette er i høi grad interessant for en udlænding, om han end vanskelig kan lade være at smile lidt over den minutiøse omhu, hvormed alt er klassificeret og ordnet. Det er et faktum, at der er meget strenge love, som forbyder alle private personer at beholde noget flinteredskab eller rustent vaaben af den mindste arkæologiske interesse. Det maa hverken beholdes eller sælges, men overleveres til museerne.

De kompetente authoriteter er imidlertid af den mening, at disse forhistoriske studier ikke kan drives for vidt, da der ikke er nogen skreven skandinavisk historie som gaar mere end 20 generationer tilbage i tiden. Krøniker fra slutningen af det 11te aarhundrede er komne fuldstændig bort, og fra den tid og fra endnu tidligere tider er der intet andet tilbage

end eddaernes ubestemte og ufuldkomne traditioner. Der vilde derfor neppe været noget, som kunde have hjulpet os til kjendskab om fortiden, hvis ikke jorden trofast havde opbevaret alle disse levninger af de forhistoriske folk.

Stockholms havn ved vintertid.

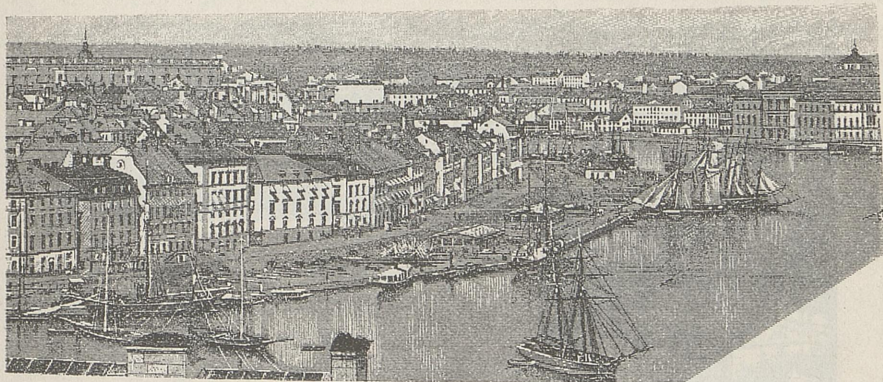
Det nationale bibliotek indeholder manuskripter og arkiver, som allerede er blevet benyttet af adskillige lærde. De fleste af disse dokumenter kommer fra klostre og er blevet samlet af Gustav Vasa. En hel del dokumenter er forresten forsvundet, da de dels er blevet foræret til universitetetsbibliotekerne og dels brændt, og den exentriske dronning Kristina tog flere tusende bøger og manuskripter med sig, da hun forlod Sverige og reiste til Rom. De er nu i Vatikanet.

Blandt Stockholms manuskripter er det mest bekjendte det saakaldte „Djævelens bibel", der siges at være verdens største manuskript. Det bestaar af tre hundrede æselskind og indbefatter bibelen, Josefs verker, adskillige skrifter af St. Isidor, en bøhmisk krønike og adskillige magiske formler. Djævelen med et enormt hoved og udtæret legeme er fremstillet paa sidste side og har givet bogen sit navn.

Det var under Gustav Adolfs og Kristinas regjering, at svenske videnskabsmænd først begyndte at tiltrække sig opmerksomhed. Paa samme tid blev universitetet i Upsala, som havde ligget nede i hele det 16de aarhundrede, reorganiseret og tog det første skridt paa den helt glimrende bane, der laa foran det. Paa samme tid som Sveriges konger beskyttede indfødte genier, trak de ogsaa til sig berømte udlændinge. Descartes døde i Stockholm; Saumaise og Naudé, to franske videnskabsmænd, indbødes til Sverige af dronning

Kristina; under Karl den 11te var den tyske Puffendorf, Grotius's rival og en af grundlæggerne af menneskerettighedernes religion, professor ved det da nye universitet i Lund.

I det attende aarhundrede synes en eneste stor intelligens at have samlet i sig hele Sveriges videnskabelige geni; vi hentyder naturligvis til Linnæus, botanikens fader. Paa samme tid viste fransk indflydelse sig stedse tydeligere; Stockholm havde allerede et videnskabsakademi saavelsom et, der svarede til *Académie des Inskriptions et Belles-Lettres* i Paris. Gustav den 3die — en oplyst fyrste og en begeistret beundrer af alt fransk, uagtet han blev en erklæret fiende af revolutionen — grundede i 1786 et svensk akademi i lighed med det da allerede existerende i Frankrige. Trods alt dette frembragte denne periode — kanske netop paa grund af den store forkjærlighed for alt fransk — ikke nogen varig literatur. Af

Stockholms havn.

forfattere under Gustav den 3die skal vi kun nævne Bellman, Stockholms glade sanger. En mægtig reaktion betegnede begyndelsen af indeværende aarhundrede. Signalet blev givet af en professor i Upsala, Atterbom. Han og hans tilhængere, de saakaldte fosforister, søgte sin inspiration i den da lidet kjendte skandinaviske oldtid. De store forfattere paa denne tid var Tegnér, biskop af Vexiø og længe professor ved universitetet i Lund, biskop Franzén i Hernøsand i Norrland og finlænderen Runeberg, Sveriges største digter.

Alle er nu døde uden efterfølgere. Nogle faa romaner — de fleste holdt i fru Bremers nøgterne stil — samt enkelte dramatiske verker er alt, hvad den svenske literatur har frembragt i vor tid. Det er nordmændene — et ungt folk, fuldt af kraft og ungdom — som nu gaar af med seiren, hvad literatur angaar. I videnskabelig henseende derimod

har Sverige ikke grund til at misunde nogen. Stockholms unge universitet har indtaget høieste rang i matematik.

Man maa her merke sig hin nationale rivalisering mellem Skandinaviens folk, der er saa velkjendt, og som danner et saa vigtigt element i de tre folks offentlige liv og følelse. Alle skandinaver er enige om at dyrke skandinavisk arkæologi; men i alle andre sager er de meget mistænksomme mod hverandre. Skandinavismen er en drøm, der fremdeles existerer i literaturen alene. I 1869 mødte danske, norske og svenske lærde i Stockholm i den hensigt at adoptere en fælles orthografi for de skandinaviske sprog; men de kunde intet udrette, fordi ingen af parterne vilde gjøre de absolut nødvendige indrømmelser. Tal med en nordmand, og hans mistænksomme patriotisme tillader ikke, at noget sættes ved siden af „gamle Norge“; med en svenske, og han vil med bevægelse dvæle ved den tid,

Stockholm fra Skeppsholmen.

da Gustav Adolf med sex tusend mand fik det hellige romerske keiserrige til at skjælve; med en danske, og hans samtale vil væsentligst dreie sig om Valdemar den stores tid, da Østersøen var en dansk indsø, og man kommer uundgaaelig til den slutning, at ingen skandinav nogensinde vil anerkjende en union af de tre kongeriger, undtagen paa den betingelse, at hans eget land indtager første plads i konføderationen.

Vinteren er den bedste tid i Stockholm; sæsonen der kan kun sammenlignes med St. Petersburgs, hvor slæde- og skøitefester og baller er dagens orden. Baller og skøiteløben bliver overalt anseet som den bedste anledning til at kurtisere, og vi kan tilføie, at Sveriges unge piger i regelen er vakre og dannede. Jeg skulde ønske, jeg havde for haanden Paul Bourgets digte, som omhandler en parisers kjærlighed til en ung,

svensk pige, der reiste gjennem Paris. De vilde give en meget god idé om det indtryk, som disse fortryllende skandinaver gjør paa os franskmænd.

Stockholms indvaanere er overordentlig selskabelige. Man siger, at byen kun staar tilbage for New-York, hvad brug af telefonen angaar, kun at den i Stockholm bruges mere for at tilfredsstille folkets lyst til at passiare end i forretningsøiemed. At leve i Stockholm koster omtrent halvparten af, hvad det gjør i Paris.

— Der er en hel del fornøielser i Stockholm om sommeren ogsaa, og man kan gjøre mange behagelige udflugter i omegnen. Tre udflugter burde ialfald gjøres af alle, som besøger byen. De maa tage en tur til Djurgaarden udenfor byens mure, de maa besøge de historiske paladser Drottningholm og Gripsholm. Djurgaarden er af naturen meget vakker og er særlig egnet for enhver art af kunstig forskjønnelse. Den bestaar af en halvø, ganske bedækket af egetrær, grantrær og slige haktorntrær, som alene voxer i nordlige lande. Som fornuftige folk sætter svenskerne megen pris paa sin park og har der opført en statue af sin mest populære digter, Bellman. Vakre, elegante bygninger ligger spredt hist og her mellem træerne.

Slottet Drottningholm, hvis model er slottet i Marseille, ligger paa en af Mælarens tretten hundrede øer. Dette slot indeholder en mængde malerier, hvoraf flere er særdeles pikante, om ikke andet. Jeg ved ikke, om der er meget at beundre fra et kunstnerisk synspunkt; men det vilde ikke gaa an slet ikke at nævne disse svenske landskaber, som bestaar af grønne trær og vand, badet i et blødt lys, som aldrig glemmes.

Slottet Gripsholm kaldes i almindelighed det svenske Versailles. Dets væsentligste berettigelse til denne titel er dets historiske museum, som er meget rigere paa historiske sager end det franske slot. Mangt et spændende drama er udspillet i Gripsholms runde taarn.

Kort sagt, beundrere af naturskjønhed vil i nærheden af Stockholm finde meget, som er malerisk, ja, sogar storartet. I de lange vintre frembringer især tusmørket storartede virkninger.

Som sø- og handelsstad og som en by, der besidder rige kunstskatte, indtager Stockholm en høi rang, og svenskernes medfødte høflighed og takt gjør et besøg til deres land særdeles behageligt for en udlænding.

De Forenede staters fremskridt paa hundrede aar.

(*Dr. Brock* i „*Fortnightly Review*“).

Det engelske tidsskrift „*Fortnightly Review*“ indeholder i sidste numer en interessant, væsentlig statistisk artikel om de Forenede staters udvikling fra 1790—1890.

I 1790 boede der langs den atlantiske kyst henved 4 millioner mennesker, hvoraf 3/4 million negre, der udgjorde et yderst primitivt og fattigt samfund. Det havde netop gjennemgaaet en fremmed invasionskrig og indre stridigheder, kampe og brydninger. Det manglet kredit saavelsom kapital, var bebyrdet med trykkende offentlig og privat gjæld. Det var næsten udelukkende et jordbrugerfolk, bestod af bønder og fiskere. Industri og fabrikdrift fandtes næsten ikke i landet. Bag sig havde de den saakaldte store amerikanske ørken (prærien, nu blomstrende gaarde og haver), og rundt sig paa alle kanter fiendtlige, farlige indianerstammer, for hvis overfald den spredte befolkning stadig var udsat. Der var langt mellem gaard og gaard. Alt var nyt, alt maatte bygges fra grunden af. Alene ihærdigt arbeide kunde skaffe det fornødne. Folket var tilfreds med lidet og levede i almindelighed under yderst tarvelige kaar. Større byer fandtes ikke. New-York havde 60,000 mennesker, Filadelfia 40,000, Baltimore 26,000, Boston 25,000 og hovedstaden 3000. Indlandsbyer fandtes omtrent ikke. — Alt aandsliv var endnu omtrent ukjendt. Det var et kolonialt samfund.

Hundrede aar er gaaet hen, og der boer nu mellem de to verdenshave henved 70 millioner mennesker, det rigeste, mest gjennemgaaende intelligente, tilfredse og lykkelige folk i verden, i mangfoldige retninger det første blandt alle folk. Ikke alene i materiel, men ogsaa i intellektuel og aandelig civilisation har det paa 100 aar naaet længer end Europas gamle nationer paa 1000—1500. New-York har nu over 1 1/2 million indbyggere, Filadelfia over 1, Baltimore over 1/2 og Boston 3/4. Nationens rigdom beregnes til 3700 kroner for hvert eneste individ, mand, kvinde og barn. I industri og fabrikdrift staar den gjerne som no. 1 eller no. 2 blandt nationerne. I materiel velstand og udvikling lader landet sig ikke længer sammenligne med den gamle verden. I videnskabernes verden tilkjæmper det sig mere og mere første rang. Intet andet steds staar den almindelige oplysning og intelligents saa høit. Landets jernbanenet er ca. 5000 kilometer større end hele Europas, Asiens og Afrikas tilsammen. — Der er 145 presteskoler (teologiske skoler og fakulteter) med over 7000 studenter; 4500 juridiske studerende, 117 medicinske skoler (dels knyttet til universiteter, dels med

uafhængig organisation) med 2400 lærere og professorer og over 15000 studerende; og der er 179 høiere skoler eller *colleger* for kvinder med 2300 lærere og over 24,000 elever. Der er 160,000 kirker med 21 millioner indskrevne medlemmer (gjerne regnet efter altergangsgjester), og 120,000 prester. Kirkebygningernes værdi er 1300 millioner kroner. Der udgives 20,000 uge- og maanedsskrifter. Der er henved 7000 banker med en samlet kapital af 3500 millioner kroner og over 5500 millioner kroner i landets sparebanker, hvoraf de 90 pct. kommer fra de arbeidende klasser. Skolebudgettet er 500 millioner kroner. Statens indtægter var i 1891 over 2800 millioner kroner, medens udgifterne var 2700 millioner. Der var saaledes over 100 millioners overskud. Statsgjælden var i 1865 efter borgerkrigens slutning 10,200 millioner kroner. Siden er den blevet jevnt afbetalt. Den er nu ca. 3000 millioner eller omtrent 48 kroner pr. individ. Det hele lod sig afbetale paa faa aar, ønsket man det.

Indtægtsbudgettet i 1790 var lidt over 6 millioner mod 2800 millioner et aarhundrede senere, — eller det udgjorde dengang ca. $^{1}/_{20}$ af 1891's budget*overskud!*

I 1790 var der 75 postkontorer, 1890 62,500. I 1790 kostet det hele postvæsen lidt over 100,000 kroner. I 1890 kostet det 244 millioner.

I 1790 udførtes der varer til en værdi af ca. 75 millioner kroner. I 1890 var udførselens værd henved 3300 millioner. Indlandshandelen anslaaes til vel saa meget som hele Europas indre handel tilsammen eller omkring 200,000 millioner kroners værdi.

I 1830 var der 23 engelske mil jernbane i landet, — 60 aar senere var der 164,000 mil eller, som nævnt, betydelig mere end i den gamle verdens 3 hoveddele tilsammen.

I 1790 udgjorde handelsflaaden 478,000 tons i runde tal. I 1890 var den voxet til 4,425,000 tons, hvoraf 1,900,000 tons i dampskibe.

Om handel og skibsfart paa de store kanadiske øer faar man et begreb ved at høre, at den amerikanske kystlinje ved disse søer (ikke medregnet den kanadiske) er næsten 5000 km., at der passerer byen Detroit fra Eriesøen til Huronsøen eller omvendt hvert aar næsten lige saa stor en tonnage, som klareres i London og Liverpool tilsammen. Og trafiken mellem Huronsøen og Superiorsøen gjennem *St. Mary's* kanal er betydelig større i tonnage end trafiken gjennem Suezkanalen.

De første bomuldsspinderier anlagdes i 1790. I 1890 var der 904 spinderier med en samlet kapital af over 1300 millioner kroner, 222,000 arbeidere, der tilsammen oppebar 260 millioner kroner i lønninger. De første uldvæverier anlagdes i 1810. I 1890 var der 2500 anlæg med tilsammen 220,000 arbeidere, modtagende 285 millioner kroner i løn. Silke-

fabrikationen gaar ikke stort længer tilbage end til 1850. I 1890 beskjæftiget den over 50,000 arbeidere. I det hele fandt i 1890 1,300,000 arbeidere beskjæftigelse i lignende fabrikvirksomhed. — Værdien af udvundne metaller var i 1890 2400 millioner kroner.

I 1810 (for tidligere aar haves ingen opgaver eller beregninger) var der under dyrkning i landet 260,000 kvadrat km. I 1890 var der under dyrkning 1,450,000 kvadrat km. Værdien af samtlige gaardsbrug anslaaes til over 48,000 millioner kroner og værdien af den aarlige afkastning til 15,000 millioner.

Men bedst af alt er det kanske, at, medens landets folkemængde er 18-doblet, er landet dog ikke *fuldt dobbelt* saa tæt befolket, som det var i 1790. Og i de sidste 20 aar, medens befolkningen har tiltaget fra 38 millioner til flere og sexti, har dog befolkningens tæthed blot tiltaget ganske umerkeligt (fra 30.3 pr. eng. kvadratmil til 32.2). En forøgelse af ca. 24 millioner mennesker har saaledes kunnet finde sted i dette tidsrum uden at folkemængdens tæthed er merkbart tiltaget. Amerika er med andre ord, trods den umaadelige vext og uhyre indvandring, endnu et yderst tyndt befolket land, — blot lidt mere befolket end i dets tidligste dage. Der skal ganske anden vext og emigration til for at faa befolkningens tæthed til at øges i nogen nævneværdig grad. For at blive saa tæt befolket som Frankrig trænger de Forenede stater en del over 300 millioner mennesker til, hvad de allerede har; eller det er ikke saa langt fra, at det vilde kunne tage Europas hele befolkning til, hvad de allerede har, uden at føle mere fare for overbefolkning og udarmning, end Frankrig gjør.

De 70 millioner, de nu har, er spredt paa tyndeste vis udover et areal, større end hele Europas. Fra øst til vest rækker det fra Nordkap til Gibraltar og et forsvarligt stykke videre ind i Afrika, eller fra Paris til henimod Herat. Inden dette territorium findes ethvert klima fra Nordafrikas og Syditaliens til Norges og Grønlands, — uhyre frugtbare sletter, maleriske bjerglande, henrivende bakke- og skoglande, og rigdomme af enhver art, der tænkes kan.

I al denne vext indtager dog alligevel *Chicago* en enestaaende stilling. I 1840 havde den 4500 indbyggere. Paa 50 aar er den voxet fra 5000 til 1½ million.

For enhver, der intesserer sig for menneskelig historie og dens problemer, frembyder selvfølgelig slig vext og udvikling et yderst interessant studiefelt. Her ser vi i fuldt moderne dagslys, hvorledes en nation dannes.

Først har den bygget det materielle grundlag, hvorpaa enhver kultur maa hvile. Men saa snart befolkningen i nogen stat er kommen vel i vei dermed, saa tages med samme energi og storslagenhed fat paa den intellektuelle og kulturelle udvikling. Skoler og kirker bygges lige saa hurtig som jernbaner. Smag og dannelse udvikles. Praktisk sans og energisk dygtighed parres med intelligents og forfinet aand.

Russiske intriger i det sydvestlige Europa.

(*C. B. Roylance-Kent* i „*Forthnightly Review*").

Et høist merkværdigt verk er netop blevet udgivet i Sofia og har foraarsaget betydelig sensation i Østeuropa. Det indeholder de saakaldte Jacobsohnpapirer. I november 1886 hjemkaldtes, som et tegn paa uvilje, samtlige i Bulgarien værende russiske konsuler, og indtil engang i 1889 forblev samtlige konsulater i de respektive dragomaners eller sekretærers hænder. I disse aar var Jacobsohn ansat som dragoman ved konsulatet i Rustschuk, og i 1890 var han i lignende stilling knyttet til konsulatet i Bukarest. Hans erfaring i russisk diplomattjeneste var ikke forspildt paa ham. Han udlistet sine herrer og vendte deres egne vaaben mod dem selv. Baade i Rustschuk og Bukarest stak han til sig en omhyggeligt udvalgt række af hemmelige og for Rusland yderst kompromiterende statsdokumenter. Det er en del af disse, der nu offentliggjøres i det omtalte verk, efterat en mindre del af dem allerede var offentliggjorte i løbet af sidste aar i det bulgarske blad „*Svoboda*". Andre er sandsynligvis af Bulgariens premierminister Stambuloff blevet overleveret sultanen, som nærmest angaaende ham. Jacobsohn synes at have solgt sine papirer til *M. Petkoff, Sobranjens* (stortingets) præsident.

Det omtalte verk indeholder desuden som indledning en historisk oversigt over Ruslands og Bulgariens relationer, skreven af M. Petkoff, Stambuloffs ven og tidligere sekretær, og som efterskrift har Jacobsohn tilføiet en historisk oversigt over begivenhederne siden den russotyrkiske krig. Det hele bærer titelen *Okkupationsfondet*, fordi mange af dokumenterne beviser, af de russiske intriger i Bulgarien vedligeholdtes ved en ødsel fordeling af rubler.

Om papirernes egthed er det umuligt at tvile. Russiske autoriteter har medgivet og tilfulde vist, at de vidste, at Jacobsohn har stjaalet en del papirer, og at ubehagelige sager kunde være i hans besiddelse. Og samtlige dokumenter bærer de tydeligste spor af egthed. Ruslands officielle negtelser af deres egthed betyder derfor intet. Det maatte jo negte det.

Offentliggjørelsen af dokumenterne er et vældigt nederlag for Rusland, en aabenbaring for Bulgarien og mange andre stater. Den kaster et væld af lys over det russiske diplomatis mørke kunster og veie. Det er overraskende nok at finde et stort riges udenrigsministerium i sine relationer med venligsindede nabomagter benytte sig af midler, der næsten vilde vanære en falskner eller lommetyv. — Hvad skal man f. eks. tænke om denne stormagt, der sender en spion under maske af militær attaché ved det lands hof, hvis befæstninger han har i opdrag at udspionere! Vi har her beviserne for, at det gjør Rusland. I 1887 sendtes oberstløitnant Subbotitch til Rumænien som militær *attaché*, men med hemmelig instrux til at udspionere, kartlægge og skissere Rumæniens fæstningsverker, et arbeide, hvortil han medbragte assistenter og hjælp.

„Jeg har saaledes den ære," — siger den russiske udenrigsminister i et siffertelegram af 1ste juni 1887 til den russiske gesandt i Bukarest —, „at anmode Deres exellence, om at bistaa oberstløitnant Subbotitch efter bedste evne under udførelsen af det ham overdragne hverv. Officielt skal M. Subbotitch betragtes som vor militære attaché i Bukarest og Belgrad. De vil behage at sørge for, at M. Subbotitch sees i dette lys af den rumænske regjering."

Hvad skal man vel tænke om en regjering, der giver sine gesandter ved fremmede hoffe i opdrag at arbeide som spioner. Blev slige midler almindelige, saa vilde det forandre al verden til en væbnet leir, hvor hver nation maatte betragte alle andre som kjæltringer.

I 1881 lod det russiske udenrigsministerium oparbeide og arrangere opstande og oprør i Bosnien og Herzegovina, — under østerrigsk administration. De russiske konsuler paa Balkanhalvøen fik ordre til at hverve frivillige paa alle kanter for saa at sende dem for russisk betaling ind i de to provinser, for der at gjøre ugagn og skaffe østerrigerne bryderi. Under udførelsen af disse høidiplomatiske kunster søgte man tilflugt til ligefremme falsknerier. Der skibedes betalte og kjøbte „patriotiske bosniere" fra Odessa paa ufuldstændige og misvisende pas, og ved den bosniske grænse ombyttedes videre en del af disse pas med hundredevis af for anledningen fabrikerede saadanne. Man lod Montenegro udlevere en bunke pasblanketter og saa fabrikeredes *en gros* falske pas i de russiske konsulater paa montenegrinske blanketter. Og den hele tid var Rusland og Østerrig i fred og officielt venskab! Det stakkels lille Montenegro maatte med sine blanketter dække de russiske kunster og tage ansvaret for de indskibede „patrioter"!

De fleste dokumenter angaar dog Bulgarien. I 1883, oplyses det, var det den russiske regjerings mening at omdanne Bulgarien til et andet Finland. I 1886 sendtes baron *Kaulbars* til Bulgarien, og blandt hans

hemmelige instruxer var den, at lade *sobranjen* vide, at det „behager keiseren at antage titelen „*storhertug af Bulgarien*“, og at landets konstitution som følge deraf maa forandres“.

— Det er i sandhed vakre papirer dette. Vi finder, at det russiske diplomati den hele tid har arbeidet paa at undertrykke al national vext i Bulgarien, for saa ved alle midler, selv de usleste, at skaffe russisk indflydelse overvegt i landet. De russiske konsulater har været knudepunkter for en slags ihærdig underjordisk sammensværgelse og virksomhed. Rusland har modsat sig i det længste Bulgariens og Rumæliens forening, mens diplomatiet og dets agenter samtidig søgte — efter ordre — at fremstille for folket fyrsten som den, der stod i veien for denne forening og for landets vext. Bestikkelser og bedrageri benyttedes frit. M. Stambuloff selv blev tilbudt en del tusener for at virke i russisk retning. Betydelige pengesummer stilledes til det saakaldte liberale partis disposition.

Fra bestikkelser og bedrageri har man gaaet til snigmord, fra tyveri til mord. Ja, vi finder endog den „hellige“ russiske regjering med sin afsky for nihilister og anarkister benytte sig, i et venligsindet land, af disses midler imod landets fyrste. Vi finder, at czarens regjering staar i forbindelse med dynamitmænd og snigmordere og betaler dem for at forsøge at myrde Bulgariens fyrste, fordi denne ved sin uafhængighed og sin loyalitet som et frit lands fyrste staar de russiske udvidelseslyster i veien. I 1888 betalte regjeringen en vis kjøbmand Novikoff 64,000 francs for at faa istand en revolution. Men Novidoff magtet ikke sin revolution og foreslog derfor at anvende de russiske nihilisters angrebsmaade overfor czaren i den russiske regjerings tjeneste overfor fyrst Ferdinand, og regjeringen gik ind paa det. Det var meningen at lade russiske agenter, forklædte som fiskere, lægge en ladning dynamit et sted paa Rustchuk-Varna jernbanen, over hvilken fyrsten skulde reise.

Her er, hvad den russiske gesandt i Bukarest skriver til sit udenrigsministerium den 20de januar 1888:

„ . . . Novikoff, som er ankommen til Sofia, fortæller mig angaaende det ham overdragne hverv, at fyrst Ferdinand ikke for nærværende kan blive fjernet ved en sammensværgelse. Med andre ord, autoriteterne har ladet tage meget strenge forholdsregler for fyrstens sikkerhed. Novikoff tror, at dynamitpatroner lod sig benytte til at naa maalet . . . . Jeg har derfor den ære at anmode Deres excellence, om at dynamitpatroner maa blive sendt fra vore depoter i Rustchuk.“

Og i et andet telegram af 12te februar mellem samme høie og hellige autoriteter heder det:

„ . . . Novikoff kommer til Sofia for at slutte kontrakt med krigs-

ministeren. Han reiser saa til St. Petersburg for at aflægge rapport til Deres excellence personlig angaaende sammensværgelsen mod fyrsten og for at bede Dem sende ham dynamitpatroner."

Og her er et telegram fra udenrigsministeriet (den asiatiske afdeling) til den keiserlige gesant i Bukarest:

„Præsidenten for den slaviske velgjørenhedsforening har anmodet direktøren for statspolitiet om at lade hans underordnede hjælpe bulgarerne i at fordrive fyrst Ferdinand. De agenter, vi har sendt til Bulgarien, forklædt som fiskere har . . . . aflagt rapport . . . . gaaende ud paa, at de efter at have undersøgt Rustchuk-Varna jernbanen har fundet omegnen af Tchoukour Tchiflik at egne sig bedst for planens udførelse . . . . Jeg beder Dem derfor at underrette vedkommende personer, som maatte være villige til at udføre denne plan, om at „russiske fiskere" til en fastsat tid vil sende til Rustchuk explosiver med samt et situationskort . . . ."

— Noksaa underligt at se den hellige russiske regjering efterligne saa ufortrødent de forhadte nihilister. —

Chicane og dynamit er fordømmelige og afskyelige vaaben, og for en regjering, der benytter dem, kan man alene føle den dybeste afsky.

Luftseilads.

Albert F. Zahm.

Den første i 1783 opfundne ballon var bare en boie. I aaret 1852 blev den ved Giffards geni til et skib, som var istand til at kløve sig frem gjennem det element, hvori det havde at bane sig vei. Dette skib havde en fart af fra fire og en halv til sex og en halv mil i timen. Ved anstrengelser af Depuy de Lorne og brødrene Tissandier blev ballonens konstruktion meget forbedret og dens fart forøget til over 20 mil i timen i 1884. Paa den maade forøgedes luftskibets fart ligesaa meget i tyve aar som dampskibets i et halvt aarhundrede.

Den anden gren af luftseiladsen, aviationen*), har en ikke mindre lovende historie, da den stadig er gaaet frem fra *Leonarda da Vincis* første grove udkast til hr. *Maxims* vidunderlige opfindelser. I aviationsproblemet er det nødvendigt at tage i betragtning paa den ene side den kraft, som udkræves til flugt, og paa den anden den energi, som kunstige motorer kan præstere. Hr. Maxim har fundet, at en gaas behøver til at flyve 0.83 af en hests kraft, hvilket er mere end en mands kraft. Motorernes effektivitet er blevet i høi grad forøget. Her gjælder det jo at faa motoren saa let som muligt eller dens vegt pr. udviklet hestekraft mindst mulig. Efter mange experimenter lykkedes det omsider hr. Maxim at reducere en motors vegt fra 110 pund pr. hestekraft til mindre end 10 pund pr. hestekraft, og han føler sig overbevist om, at en brugbar *dampmaskine* og kjedel kan konstrueres saaledes, at de blot kommer til at veie fem pund pr. hestekraft.

*) Hvor stigningen ikke skyldes gas, men mekanisk kraft.

Nu, da altsaa jern-pegasusen er fangen, bliver det et spørgsmaal, hvilke byrder den vil komme til at bære. Professor *Langby* tror, at en hestekraft, rigtig anvendt paa at drive et luftskib frem, vil kunne bære mindst to hundrede pund, medens hr. Maxim kommer til den slutning, at den sikkerlig vil kunne bære 133 pund og under visse betingelser 250 pund.

Der er nu snesevis af mænd, som har udmerket sig baade i teoretisk og praktisk videnskab, som efter at have undersøgt dette system udtaler deres faste overbevisning om luftseiladsproblemets nær forestaaende løsning. Professor Langby har udtalt som sin mening, at før aarhundredets slutning vil vi se luften gjennemreist i alle mulige retninger.

Men vil luftskibene flyde eller flyve? er det ene store spørgsmaal, som de lærde har disputeret om. Aeronauterne roser sig af idetmindste at have faaet deres idé ordentlig af stabelen, medens aviatorerne endnu ikke har været istand til at forlade jorden. Maaske vil det inden ret længe vise sig, at der er plads for begge.

Skandinaviske tidsskrifter.

„*Samtiden*“ nr. 6 — juni 93 — indeholder to tilsvar: Fra *dr. E. F. B. Horn* til Rasmus Steinsvik ianledning af dennes artikel i forrige hefte „Fred og teologerne“, samt fra *Henrik A. Th. Dedichen*, læge, til hr. Herman Bang. Pastor Horn svarer bl. a., at han tror, at der har været anledning nok tidligere, før „Fred“ udkom“, til at „fælde dom over den gamle ortodoksi. For min del har jeg forsøgt efter bedste evne at komme den tillivs.“ Det, hr. pastoren vil den tillivs for, er „dens kantede og utidsmæssige logik“. Desuden oplyser han om, at „prester og bisper, den hele stab af faderlige ledere, som engang mentes at have en autoritet fra Gud, har tabt denne *prestige*,“ hvorfor en anfegtet sjæl nutildags ikke med absolut tryghed henvender sig til presten. Hr. pastoren kan ikke udtale sig om Garborgs bog, da han endnu har savnet tid til at læse den.

Heftet indeholder ellers en oversat artikel om en stor privat samling af kunstindustri i Paris samt et „brudstykke“ (Mens det stormer) af fru *Bolette C. Pavels Larsen*. Hovedartikelen er „Om Fin-de-siècle-digtningen“ af hr. *Erik Lie* (Jonas Lies søn), der nylig har udgivet en bog om den franske forfatter Balzac. Indholdet er en affeiende, lidt overmodig behandling af literær „dekadence“ i almindelighed, samt af hr. Vilh. Krag i særdeleshed.

— Det er sikkert, at religionen indtager en bydende og herskende stilling overfor menneskets samtlige evner og deres fulde og sunde udvikling, saaledes at disse afhænger af den første, og at religionen paa en maade bliver tankernes og det hele aandslivs kilde. Alle store tidsaldre har været religiøse og troende tider. I tider, da noget virkelig stort udføртes, da store nationale bevægelser begyndte og førtes frem til seir, da kunsten tog større opsving, da helte og store mænd fandtes og virkelige digte skreves, — i enhver slig tid finder vi ogsaa den menneskelige sjæl i dybt alvor med ligesaa fast et tankens greb om aandelige og evige fakta og sandheder som krigerens om sværdheftet. (Emerson).

Peter Ibbetson.

(Illustreret af forfatteren. — Oversat fra engelsk for *„Kringsjaa“*).

Af

George du Maurier.

(Fortsættelse).

Men nei, min fader havde helliget mig videnskabens gudinde sogar før min fødsel, for at jeg en dag skulde blive bedre skikket end han til at studere, udfinde og udnytte naturens mørke hemmeligheder. Der maatte ikke være nogen leg med lette muser.

Naar jeg derfor sad alene foran mine noder, var det forbi med den fortryllelse, musiken udøvede over mig. Jeg havde dens haandskrift liggende foran mig; men jeg havde ikke lært at tyde den, og mit trætte selv krøb da gjerne tilbage til sit gamle fængsel — min sjæl.

Selvsygdom, — *Selbstschmerz, le mal de soi!* — En slem sygdom, skjønt den ikke findes i noget lexikon, hverken af medicinske eller andre.

— Jeg burde have havt ris for det, det ved jeg nok; men ingen var stor nok eller snil nok til at rise mig.

*
* *

Endelig oprandt en dag, da dette mit trætte, svage og latterlige selv blev drevet ud — og forvist for stedse — af en endnu mægtigere tryllekunstner end Händel, Beethoven eller Schubert!

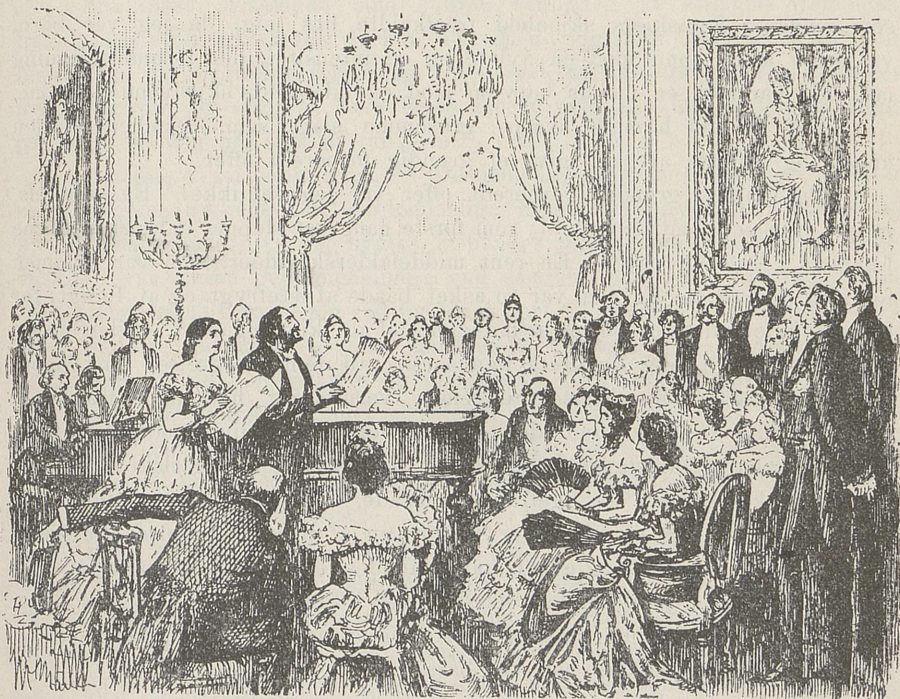
Der var en vis lord *Cray,* for hvem Lintot havde bygget mange arbeiderhytter i Hertfordshire, og jeg gik ofte derbort for at se efter arbeiderne. Da hytterne var færdige, kom lord Cray og hans hustru (en indtagende, middelaldrende dame) for at se dem. De var meget vel fornøiet med alt, som var gjort, og syntes at tage en speciel interesse i mig. Nogle dage senere modtog jeg et indbydelseskort til en koncert i deres hjem i byen.

I begyndelsen følte jeg mig altfor genert til at gaa; men Lintot paastod, at det var min pligt at gjøre det, da det kunde lede til nye forretninger. Da aftenen kom, samlede jeg derfor alt mit mod og gik.

Den aften var en eneste lang fortryllelse eller vilde ialfald have været det, om jeg ikke havde siddet med den noksaa pinlige følelse af at være en fremmed og udenforstaaende.

Men jeg var vel tilfreds med at være den mindst bemerkede af alle og følte mig lykkelig ved visheden om, at her kunde jeg ialfald faa lov

til at være i fred, at ingen fuldstændig fremmed vilde forsøge paa at faa mig til at føle mig bedre tilmode, ved at gjøre mig til gjenstand for sit venlige og fortrolige prat, at ingen dekoreret hertug eller jarl (jeg tviler ikke paa, at der vrimlet af saadanne, uagtet de ikke bar sine ordenstegn) vilde banke mig paa ryggen og spørge mig, hvad jeg helst vilde, se ud som en større nar, end jeg var, eller være en større nar, end jeg saa ud til. (Jeg har ikke udfundet noget træffende svar paa det listige spørgsmaal endnu, og det er grunden til, at det plager mig saa).

Den himmelske duet.

Jeg havde altid hørt, at englænderne var et stivt folk. Men der syntes ikke at være nogen stivhed hos lady Cray, og man blev rolig bare ved at se paa selskabet. De var for det meste store og sterke, sunde og godmodige med bløde og behagelige stemmer. De store, oplyste værelser var hverken varme eller kolde; der var smukke malerier paa væggene, og en deilig blomsterduft strømmede ud fra et stort drivhus. Jeg havde aldrig været i en slig forsamling før; alt var nyt og derfor en overraskelse for mig, og jeg maa tilstaa, at det faldt netop i min smag. Det var mit første glimt af det høiere selskabsliv og sidste — paa et nær.

Der var mange mennesker — men ingen trængsel; alle syntes at kjende hverandre og at gjenoptage konversationer, som var blevet afbrudt for en times tid siden.

Da tiede pludselig alle, og *Grisa* og *Maria* (to berømte sangere) sang. Det var saavidt jeg kunde tilbageholde min begeistring og glæde. Jeg kunde have jublet høit, ja jeg kunde næsten have sunget selv.

Midt under den applaus, som fulgte den himmelske duet, traadte en dame og en herre ind i værelset, og ved synet af damen fik alt pludselig ny interesse for mig. Alle de halvglemte følelser af smerte og henrykkelse, som madame Seraskiers skjønhed fremkaldte hos mig, da jeg var barn, vaagnede atter, men med en dybde og en intensitet, der i sammenligning med hin var som en mands baryton mod en liden guts skjælvende stemme.

Det var det hurtige, skarpe, grusomme slag, som skjønhed af den fineste og ædleste art kan give et grundig forberedt offer.

Og hvilket grundig forberedt offer var jeg vel ikke! En stakkels, genert, følsom, jomfruelig vild, som første gang var sluppet ind i et moderne Londons „*drawing room*“. En rent middelaldersk ridder, som var kommen for sent til verden, og som var en asket baade af ærefrygt og af foragt; for hvem kvinden i det abstrakte var indhegnet af alt skjønt og stort, — den eneste religion —, men i det konkrete kun aarsag til femti ærgrelser om dagen.

En kraftig, hjærlighedstrængende, varmblodet hedning, strandet i midten af det 19de aarhundrede, og i hvem et besynderligt, medfødt instinkt havde dannet et fuldstændigt billede af, hvorledes den evig elskede kvindeskikkelse skulde være — ligefra den maade, hvorpaa haaret skulde voxe over hendes pande og tindinger til rytmen af hver bevægelse i legemet, og som til sin stolthed og glæde havde fundet, at hans forudopgjorte ideal var ligt Phidias's, som om han havde levet i Perikles's og Aspasias dage.

Thi slig var denne stakkels forfatter af nærværende optegnelser, og slig havde han været, fra han var barn.

Hun var saa høi, at hendes øine næsten var i lige linje med mine; men hun bevægede sig dog med den lethed og ynde, som er ejendommelig for smaa mennesker. Hendes tykke, fyldige haar var af en mørk kobberfarve, huden var klar og bleg, øienbrynene og øienhaarene sorte og øinene lyse blaagraa. Næsen var kort og skarp og kanske en smule opstaaende, og den røde mund stor og meget bevægelig. Hendes fuldkommen formede hoved var lidet, og rundt den lange, fyldige hals, hvid som en kamelia, gik to smaa paralelle folder, hvad franske billedhuggere kalder „*le collier de Venus*“.

Hun syntes at være baade tungsindig og munter paa samme tid, og det naturligste menneske, jeg nogensinde havde seet — en, som man kunde

stole paa og fortælle alle sine sorger sogar uden at være presenteret. Naar hun lo, viste hun alle sine fuldkomne tænder, og øinene lukkede sig næsten, saa at man ikke længer kunde se dem for de lange, sorte øienhaar, og da var hendes udtryk saa grusomt sødt, at det gik igjennem en som en kniv. Naar hun saa pludselig holdt op at le, mødtes de fulde læber, og øinene straalede atter som to milde graa sole, godmodig og venlig spørgende, fulde af interesse for alt og alle omkring hende. — Men det er ligesaa umuligt at beskrive hende, som at beskrive en vakker melodi.

Fra disse straalende øine syntes venlighed at strømme frem som balsam, og efter en stunds forløb fik ogsaa jeg min del deraf til min behagelige og frygtelige forvirring. Jeg saa, at hun spurgte sin veninde, hvem jeg var, og efter at have faaet det at vide, saa hun endnu en gang paa mig og slog mig saa af tankerne.

Madame *Grisa* sang igjen — Desdemonas sang af Othello — og den smukke dame takkede den guddommelige sangerinde, hvem hun syntes at kjende meget nøie. Og jeg syntes, at hendes taksigelser — udtalt paa italiensk — var endnu guddommeligere end sangen, uagtet jeg hverken kunde høre eller forstaa dem — jeg sad for langt bort til det —; hun takkede med øine, skuldre, hænder — smaa henrivende bevægelser — saavelsom med ord, utvilsomt de behageligste og oprigtigste ord, som nogensinde er talt.

Hun var stadig omringet og blev gjort meget væsen af og var øiensynlig en meget fremragende person, og jeg vovede at spørge en anden genert mand, som stod i min nærhed, hvem hun var, og han svarede:

„*Hertuginden af Towers.*“

Hun blev ikke længe, og da hun gik, blev alt det trist, som var forekommet mig saa lyst, siden hun kom. Da jeg saa, at det ikke var nødvendigt at sige min værtinde godnat og takke hende for en behagelig aften, som vi gjorde i Pentonville, forlod jeg huset og gik hjem som en forandret mand.

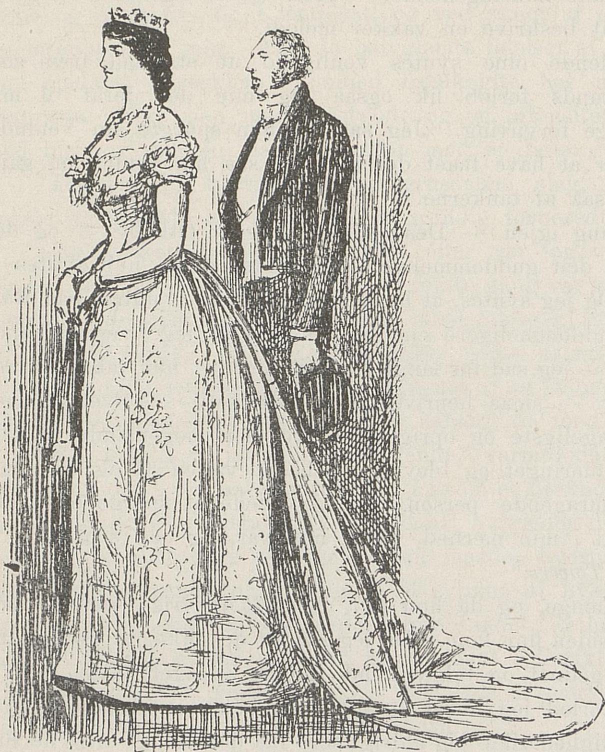
Efter al sandsynlighed vilde jeg aldrig mere faa den deilige unge hertuginde at se, og sikkert vilde jeg aldrig lære hende at kjende; men hendes blik var gaaet lige til mit hjerte, og jeg følte, hvor umuligt det var nogensinde at rive mig bort fra mindet om hende eller læge det saar, hun havde givet mig.

Hun skulde blive, foresatte jeg mig, mit ensomme livs ideal, som skulde herske over og kontrollere al min tanke, hvert ord og hver handling. Et instinkt, som jeg følte sagde sandt, sagde mig, at hun var ligesaa god som smuk. Netop som madame Seraskiers billede begyndte at svinde bort, fremstod denne nye stjerne paa mit livs himmel for at lede mig ved sit fagre lys. Aldrig mere i mit liv vilde jeg — for hendes skyld — sige eller gjøre en simpel, uren eller uvenlig ting, saasandt jeg kunde hjælpe det.

* * *

Da vi den følgende dag gik til gudstjeneste, begyndte fru Lintot at krydsforhørere mig om aftenens begivenheder.

Jeg nævnte ikke hertuginden af Towers og kunde heller ikke beskrive de forskjellige damers dragter; men jeg beskrev alt andet paa en maade, som jeg troede maatte vække hendes dybeste interesse — blomsterne, de deilige malerier, gardiner og kabinetter, den smukke musik, de mange herrer og muntre damer.

Hertuginden af Towers.

Det mishagede hende altsammen. „A propos“, — sagde hun, „hvad slags aftensmad fik De? Noget rigtig „*recherché*“ naturligvis, nattergaltunger, perler opløst i vin o. l.?“

Ærlighed nødte mig til at bekjende, at der slet ikke havde været noget aftensmaaltid, eller at jeg var gaaet glip deraf paa en eller anden maade, om der havde været noget. Jeg sagde, at formodentlig havde alle spist en sen middag, at alle perlerne var om damernes hals og i deres haar, og at jeg, da jeg ikke følte mig sulten, ikke kunde ønske dem at være noget andet sted henne; nattergaltungerne var i deres hals, og de sang himmelske duetter.

„Og dette kalder de gjestfrihed!“ udbrød Lintot, som holdt af sit gode aftensmaaltid. Da han var meget glad i at nedlægge love for andre, naar hans hustru først lod ham komme tilorde, gjorde han det ogsaa ved denne leilighed og kom til det resultat, at uagtet de store kunde være bra nok paa sin overfladiske vis og kunde synes meget tiltalende og elskværdig mod hverandre indbyrdes og ogsaa med dem, som

var beklagelsesværdig svage nok til at lade sig trække ind i deres kredse, saa var der dog et svælgende dyb befæstet mellem dem og os, et dyb, som man gjorde bedst i ikke at forsøge paa at overstige, om man ønskede at bevare sin uafhængighed og selvagtelse, — med mindre det da kunde lede til nogen forretning, hvad han var bange ikke vilde finde sted i mit tilfælde.

Alt dette lød saa klogt, saa uimodsigeligt, at jeg — da jeg følte mig beklagelsesværdig svag nok til gjerne at lade mig trække ind i Lady *Crays* kreds — virkelig var svag nok til ikke at levere mit kort hos hende efter den lykkelige aften, som jeg havde tilbragt i hendes hjem.

Med et stik i hjertet gjenoptog jeg min sædvanlige runde, som om intet var hændt; men dag og nat stod hertuginden af Towers' ansigt for mig som en fix idé, der beherskede mit liv.

* * *

Ved at gjennemlæse disse skrevne sider finder jeg, at jeg har været utilgivelig egoistisk og svært vidløftig over saa ubetydelige emner. Og dog føler jeg, at dersom jeg stryger ud en ting, maa jeg ogsaa stryge ud andre, hvilket vilde lede til, at jeg af bare fortvilelse strøg ud altsammen, — og jeg har dog en historie at fortælle, som er vel værd at fortælles.

Men for øieblikket — og nu for stedse — er og vil jeg vedblive at være uden en levende sjæl at tale med om nogen eller noget, som er værd at tales om, saa jeg maa sige alt, jeg har at sige, med pen og blæk, og gjør vel derfor for meget af det, naar jeg engang er begyndt. Jeg er den ensomste gamle mand i verden, om end kanske den lykkeligste.

Det er dog ikke altid morsomt, hvor jeg opholder mig, medens jeg gaar og venter paa at blive overflyttet til en anden sfære.

Der er vistnok den gode kapellan og den gode prest, som efter min mening taler lidt for meget til mig om mig selv, og doktoren, som taler til mig om presten og kapellanen, hvad jeg synes bedre om. Han er en meget vittig mand og synes ikke at like nogen af dem.

— Men mine brødre, de sindssvage! De er trods alt beklagelsesværdig lig „*tout le monde*".*) De er kun interessante, naar galskaben kommer over dem. Naar de er fri sin forfærdelige plage, er de for det meste meget almindelige dødelige, konventionelle filistre, triste hunde som jeg selv, og triste hunde synes ikke om hverandre.

To af de forstandigste (den ene en falskner, den anden en, som lider af kleptomani i en overordentlig grad) er mine venner. De er velopdragne, respektable borgere, renlige, alvorlige, punktlige og resignerede; men de

*) Alle andre.

er begge ulykkelige, ikke fordi de er forbandet med det dobbelte brændemerke, galskab og forbrydelse, og følgelig har mistet sin frihed, men fordi de finder, at der er saa faa *gentlemen* og virkelige *damer* i et kriminelt sindssygeasyl, og de har altid været vant til sligt selskab. Var det ikke af den grund, vilde de være vel tilfreds med at bo her. Og begge har for vane at betro mig, at han anser den anden for en meget høisindet og paalidelig mand o. s. v., men ingen „rigtig *gentleman.*“ Jeg ved ikke, hvad de anser mig for; sandsynligvis betror de det til hinanden. Kan noget være mindre besynderligt eller mindre exentrisk?

Det vilde virkelig aldrig falde nogen ind, at folk her var sindssyge; de er alle saa fuldstændig lig andre folk, som man møder hver dag ude i verden, slige trangsynte, sneverhjertede idioter, at man for den sags skyld gjerne kunde tro sig hensat til Pentonville eller Hopshire igjen eller bo i Brompton, ja gjerne i selve Belgravia.

Vi har nemlig ogsaa en ung lord og en middelaldrende baron iblandt os — et forfærdeligt par, som ikke skulde have lov til at leve; de har da ogsaa udelukkende familieindflydelse at takke for, at de istedetfor tyve aars slaveriarbeide i fængslet faar lov til at leve behagelig her. De holder sig til sin stand og blander sig ikke med os andre. De ignorerer os saa fuldstændig, at vi ikke kan lade være at se op til dem trods deres laster — akkurat som vi vilde have gjort udenfor sindssygeasylet.

Og vi af middelklassen holder os ogsaa til vor stand og blander os ikke med de smaa kjøbmænd, som paa sin side heller ikke blander sig med arbeidere, kunstnere og haandverkere; disse stakler har ingen at se ned paa undtagen hverandre indbyrdes, hvad de forresten ikke gjør; de er de mest velopdragne folk her.

Saaledes er vi. Det er kun, naar galskaben kommer over os, at vi ophører at være almindelige og bliver tragiske og store eller ogsaa originale, høitidelige og humoristiske med den sande, dybe humor, som tvinger en baade til at le og græde, og som gjør en ældre, tristere og klogere end før.

* * *

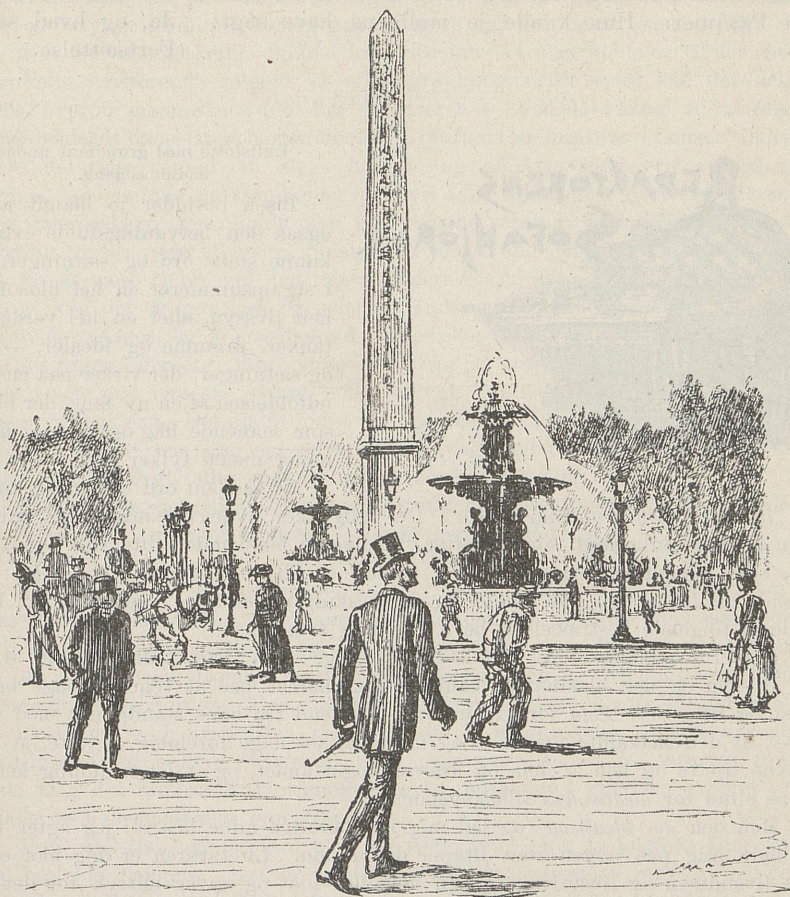
Saaledes vandret jeg da min ensomme vei gjennem livet til en mindeværdig lørdag i juni.

Jeg havde atter sparet sammen penge nok til at bringe min saa længe eftertragtede reise til Paris til udførelse, og en smuk, skyfri engelsk morgen stod jeg ombord paa dampskibet „*Seinen*“ og saa *St. Paul* og *London Bridge* og *Tower* forsvinde med et haab og en glæde, jeg ikke kan beskrive.

Og hvor var jeg ikke henrykt, da jeg næste morgen (en deilig fransk morgen) gik opad Champs Elysées og under den velkjendte *Arc de Triomphe* paa min vei til *Rue de la Pompe* i *Passy* og hørte rundt omkring

mig det sprog, som jeg endnu husket saa godt og holdt saa kjært, og atter indaandede den halvglemte, men nu saa tydelig erindrede vellugt, som var eiendommelig for Passy.

Da jeg kom til det sted, hvor *Rue de la Tour* og *Rue de la Pompe* mødtes, og saa ind i kolonialbutiken paa hjørnet, gjenkjendte jeg kolonial-

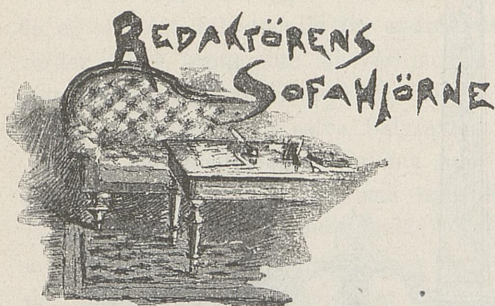
Opad Champs Elysées.

handlerens kone, madame Lierd, med moustachen (kun at hendes moustache i disse 12 lykkelige aar var bleven graa) og holdt næsten paa at besvime af glæde. Mon nogen yngling nogensinde før var bleven saa bevæget ved at se det ansigt?

Der bag vinduet (som nu var af speilglas) blandt pragtfulde, mere moderne varer, laa fremdeles de samme gamle viskelædersbolde, de samme

stykker førskt hvedebrød i brunt papir, der saa saa fristende ud, de samme tre sous æsker med vandfarver (nu merket 75 centimes), hvoraf jeg havde brugt saa mange i Mimsey Seraskiers tjeneste. Jeg gik ind og kjøbte en og indaandede atter med velbehag butikens luft, og hørte atter det velkjendte: „*Merci, Monsieur! faudrait-il autre chose?*“*) — hørte det, som om det havde været en velsignelse; men jeg var altfor genert til at kaste mig i hendes arme og sige hende, at jeg var den „ensomme, omflakkende, men ikke fortabte“ Gogo Pasquier. Hun kunde jo muligens have sagt: „Ja, og hvad saa?“

(Fortsættelse.)

— Luftslotte med grundmur under — endnu engang.

Ibsen besidder jo blandt andet ogsaa den betydningsfulde evne at kunne støbe ord og sætninger, der i sig opsummerer en hel filosofi, et helt livssyn, eller en hel verden af tanker, drømme og idealer, — ord og sætninger, der virker paa en som udfoldelsen af en ny fane, der bliver som manende flag og merker, hvorunder mænd fylker sig.

Et saadant ord er i mine tanker dette „*luftslotte med grundmur under*“. Det udtrykker, synes det mig, i fire ord det livssyn og den tankegang, som herefter vil blive de herskende i literatur som i liv, — ja, som allerede er *begyndt* ude i verden at blive de herskende, — *den nye, opvoxende idealisme*, den nye aands- og følelseskultur, det nye, ideelle syn paa livet med deraf følgende bestræbelser, bevægelser og arbeide.

Det er forlængst blevet udtalt i forskjellige af verdens kulturcentrer, at det ideale livssyn og den idealistiske tankeretning holder paa at vende tilbage baade i kunst og liv. Selv *Zola* forkynder nu — om end fra hans standpunkt med sorg i hu —, at den saakaldte realismes og naturalismes dage foreløbig er talte, at folk er blevne trætte og leie af dem og kræver noget andet, og at det er umulig længer at være blind for *idealismens* tilbagevenden.

Men den *nye idealisme* (og lad mig her berolige mine læsere; jeg agter ikke at indlade mig paa nogen rent literær diskussion. Literaturen er dog blot et af mange livsudtryk og livsytringer; den afspeiler blot og giver udtryk for det liv, der rører sig i samfundene. At literaturen bliver idealistisk betyder derfor, at der holder paa at komme en ny, lysere, friskere aand ind i livet. Og det er *idealisme i livet*, der interesserer mig, og hvorom jeg har et par ord at sige. Literaturen benytter jeg bare som illustration) — den *nye* idealisme ligner ikke hin ældre, hvorimod realisme og naturalisme var en protest. *Den* var ensidig, manglet sandhed og virkelighedsfølelse. Den bestod blot af drømme, som livets kjendsgjerninger jaget paa flugt. Den lignede en ung piges drømme om et liv, hun ikke kjender det allerringeste til. Den var vakker, men den var uvirkelig. Den holdt sig oppe

*) Tak, var det noget andet?

i skyerne. Den bestod af de reneste — ofte de deiligste — luftslotte, der svævede uden sammenhæng med jorden, høit oppe i det blaa.

Realisme og naturalisme kom som en protest derimod. De saa, at drømmene blot var drømme, at luftslottene ei lod sig bo i. Det var alt sammen vakkert, men det var ikke sandt og virkeligt. Og folk vendte sig fra drømmenes verden og kastede sig helt over det reelle og virkelige. En gaas, som virkelig existerer, er af større værd, mente man, end alle omdrømte engle, og det passer sig bedre for den realistiske digter at besynge en hønes forsøg paa at flyve end den mest „spændende" drageflugt, som den menneskelige fantasi har udtænkt. Vi maa holde os til det *virkelige*. En virkelig existerende sølepyt er af større kunstnerisk værd end det deiligste paradis, hvorom menneskene blot har fantaseret. — Ved det hang til at følge en engang betraadt bane langt bortenfor alle fornuftens og logikens grænser, indtil den ender i det rene vanvid (en slags levende og objektiv bevisførelses *reductio ad absurdum*, som enhver halvsand eller forkjært idés tilhængere gjerne selv besørger), som er menneskene egen, holdt man ved i denne retning, til man ikke alene holdt sølepytten for at være et bedre kunstnerisk motiv end det omdrømte paradis, men ogsaa for at være bedre end den lige virkelige rosenhave. Man syntes omsider at mene, at kun det stygge, lave og usle har kunstnerisk berettigelse, og at jo fælere motiver, der vælges, og jo hæsligere de males eller skildres, desto større er kunsten, desto mægtigere geniet. Man syntes for alvor at tro, at der er mere sandhed og realitet i søle end i roser, i stank end i vellugt. Man banlyste næsten fra kunsten alt, som var vakkert. Det gjaldt for et tegn paa manglende kunstsans og modernitet at holde mere af en rose end af en skarndynge, eller at foretrække et vakkert landskab for et stygt, eller et godt menneske for en usling.

Alt dette var naturligvis retningens egenhændig besørgede *reductio ad absurdum*. Efter det maatte omslaget komme, — og kommet er det da.

Men der var overmaade meget sandt i realisme og naturalisme og den hele tankegang, der skabte dem. Og sandheden var den, at drømme uden sammenhæng med livet, eller uden betydning for det, er temmelig ligegyldigt stof; at vi maa i et og alt, selv i vore drømme, respektere virkeligheden og dens love og holde os saa nogenlunde til jorden. Der maa være virkelighedssans i vore idealer, realisme i vor idealisme. — I literaturen maa studium af menneskene, som de virkelig er, ligge tilgrund for enhver skildring. Den maa være realistisk, naturtro først og fremst; men det hindrer jo rigtignok ikke, at forfatteren gjennem et sligt *millieu* kan lade de høieste idealer lyne frem.

Men realistisk og naturtro maa alt være, intet purt fantasteri. Den sats vil ingen bestride længere. Det er realismens og naturalismens største fortjeneste, — uforglemmelige og uvurderlige fortjeneste — ikke alene at have faaet den for evigt slaaet fast. men at have illustreret den og vist veien til dens overholdelse.

Deres feil laa, som det synes mig, i to ting. For det første tog de ikke den hele virkelighedsverden med. De var ensidige. De holdt sig til sølepytterne og glemte roserne. De beskrev solflekkerne og glemte at nævne solen selv og dens skin. De skildrede alt, hvad lavt og usselt er, men det gode, som dog vitterlig ogsaa rører sig i menneskene og er lige saa faktisk og reelt, det vilde de ikke se. De beskrev en moderne og uomvendt Marie Magdalena, men alt og alle, som eiede noget af Jesu aand og karakter, holdt de udenfor. De lo og spottede, naar nogen stakker kom og skrev eller malte med naiv entusiasme en del af al den masse af

godt og vakkert, der trængte sig ind paa hans blik og sjæl. Det skulde han ikke gjøre. Det var ikke kunst. Og de glemte, at selv vore drømme og idealer er en del af den samme natur og virkelighed, hvori vore laveste instinkter har sin rod, lige virkelige som sult og frost, — Jesu tanker lige meget en del af natur og realitet som Lazarus's filler.

Og saa den anden ting — den farligste og den skjæbnesvangre del af deres lære, synes det mig. De paastod, at vi maa befatte os alene med det, som virkelig *er*. Havde vore fædre gjort det, havde de alene gransket, besunget og holdt sig til det, som virkelig er (eller i deres tid var), saa havde meget, som *nu er*, *ikke* været. Thi sagen er den, at *virkeligheden* er en foranderlig størrelse. Kun idealerne er evige. Hvad der er virkelighed idag vil delvis have ophørt at være det imorgen, og hvad der idag er drøm og ideal vil imorgen være fuld virkelighed. Verden forandrer sig, og den forandrer sig netop ved mere og mere at nærme sig og ved at influeres af det, vi kalder det *ideale* — en slags mystisk aabenbaring, der er givet menneskene den hele jord over, ridset ind i selve deres natur fra evighed af. Der er to verdener, hvori vi lever, og hvorom vi eier bevidsthed, — den, som *er* og den, som skal *vorde* eller som *bør være*, — den virkelige og den ideale. Og de to er absolut lige *reelle* og har samme krav paa vor opmerksomhed. Og af de to er kanske den ideale den betydningsfuldeste. Virkeligheden er det temporære, skiftende; idealet det evige og absolute. Den kunstner, der arbeider i den verden, som *er*, arbeider for sin samtid alene. Kuns i samme forhold, som det ideale trænger ind i hans kunst, arbeider han for alle tider.

Der er ingen, som har noget imod, at en digter helliger sit geni til at beskrive en dansesal og et dusin modbydelige, halvmennesker. Værsgod. Vi lever heldigvis i en fri tid; han har frihed til at skrive, vi til at læse eller lade være at læse, som vi vil. Men vist er det, at den digter, der evner at fremstille for os det *ideale* i nogen retning, at give os en ny storslagen eller vakker karakter i literaturen, en ny løftende tanke, en ny inspiration, en ny og høiere moralsk lov, et nyt krav, vil leve længst, gavne mest og blive menneskene kjærest.

Nu, den gamle idealisme bevæget sig helt i den *verden, som bør være,* som den da saaes. Det var *den* verden, den søgte at skildre. Virkelighedens verden foragted den og ignorerte den. Realismen paa sin side foragted og ignorerte den ideelle verden og holdt sig udelukkende til den bestaaende, — den solide virkelighed. Den nye idealisme anerkjender begge, og den ser en nøie og intim forbindelse mellem de to. Den saakaldte virkelige verden er den del af den hele ideelle verden, som hidtil er bleven realiseret; medens det, vi kalder idealernes verden, er den del deraf, som endnu ikke *er* realiseret, men som fremtiden *vil* realisere. *Idealernes verden er simpelthen fremtiden.* Og vor sans for det ideale (en merkelig evne dette, at have en forestilling ikke alene om det, som er, men om det, som *bør* være, skjønt det endnu intetsteds findes!) er vor profetiske sans, vort fremsyn.

Men disse to verdener er underlagt de samme love. De er i grunden ét. Derfor vil kjendskab til den ene hjælpe os til bedre kjendskab om den anden, og alene studium af begge give os fuld forstaaelse af livet. Den, der forsømmer idealernes verden, faar et vrangt syn paa selve den virkelige verden, og den, der forsømmer den sidste, vil ogsaa mangle forstaaelse for den første, — vil blive en blot og bar drømmer. Vor realisme maa næres af idealisme; vor idealisme kontrolleres og ledes af realisme.

Den nye idealisme er derfor en *realistisk idealisme*, eller, om man heller vil, en *ideel realisme*.

Luftslotte med grundmur under — det er ordet. Der er det hele i fire ord. Der er fanen udfoldet. Grundmur under idealerne, realitet under dem, virkelighedssans i dem. Ingen drømme i det blaa længer; men idealer, der hæver sig lige høit — høit over alle skyer —, men er lagt og bygget sten for sten af solide kjendsgjerninger først og af lige solide slutninger, granskninger og instinkter bagefter; idealer, der lader sig realisere, og paa hvis realisation der stadig arbeides; idealer, der paavirker og løfter dagens liv og virke.

Samme tanke i næsten samme ord, anvendt direkte paa livet, hørte jeg for mange aar siden i en amerikansk kirke.

„Luftslotte“ — at bygge luftslotte — var prestens frit valgte text. Og det var hans ønske netop at fremholde, at luftslottene er bra nok, at den person er at beklage og neppe duer til stort, der ikke eier sine deilige slotte oppe i det blaa, — *idealer* og drømme, fagrere end alt, som dagens virkelighed eier; men at det gjælder at faa bygget grundmur op under disse luftslotte. Lad idealerne staa der, mente han, manende, vinkende; og lad os tilbringe livet med at bygge et virkelighedsfundament op under dem. Lad os se klart, hvad der *bør* være, og saa ændre det, som *er* derimod skridt for skridt. Ingen duer ikke til stort uden det. Drømme er som ballonens gas. „Bare gas,“ ganske vist, men ballonens og dens passagerers liv og fart beror paa den. Den giver *stigekraften*. Saa med idealismen i livet. Det er den, der hæver og løfter os, forsyner vort liv med *stigekraft*. En mand uden den er som en ballon uden gas, — en blot og bar silkefille. Men den fyldte ballon maa ogsaa føre sin kurv, og en mands idealisme maa *bruges* til noget, maa være praktisk, maa tjene til at hæve virkeligheden op, løfte den. Vor idealisme maa gjøres til arbeidskraft i virkelighedens verden.

Bedre et luftslot østenfor sol og vestenfor maane, saa fagert og saa deiligt, det driver os til at arbeide livet igjennem paa at faa grundmur op under det, paa at naa det ad virkelighedens trappe, — bedre det end et ganske almindeligt slot paa Drammensveien. Bedre et stort, skinnende ideal, bedre evnen til at eie og tro paa det end en noksaa anstændig virkelighed.

Men tingen er, at virkelighed og ideal maa hænge sammen og støtte hinanden. Idealet maa ophøre at være en blot og bar drøm, det maa tage hensyn til virkeligheden, og det maa bære den op. Der maa være virkelighedssans i det. Vore drømme kan skyde tilhimmels med sine høieste grene, om de vil; men deres rødder maa ligge fast i den haarde, dagligdagse virkeligheds jord, og af den maa de næres og fra den naturligt vokse frem. Vore drømme maa begrænses af det *mulige*. Det muliges grænser ligger imidlertid langt bortenfor de flestes „umuligt“. Drømme og idealer maa være dampen i vort arbeide og liv, drivkraften; — ikke blaa røg, men arbeidende damp. Den gjør underverker, den damp, saa luftig og tynd og usynlig, som den er. Og de kan gjøre underverker de drømme og idealer med. Der er alvorlig magt i dem.

Drøm væk, men drøm klogt. Vær en nøgtern, forstandig, praktisk og virkelighedskjær idealist. Og læg saa ivei med at realisere drømme og idealer. Lad

dem ligge høit oppe, — jo høiere, jo bedre, bare du ogsaa har kraft og taalmodighed til at bygge grundmur helt op under dem.

Ibsens ord faar øget betydning, naar vi mindes „*Peer Gynt*“ og andre af hans tidligste verker. „*Peer Gynt*“ havde ogsaa sine deilige luftslotte, — *Soria Moria* slot, østenfor sol og vestenfor maane; — men grundmur fik han aldrig under dem, stakkar; prøvet ikke ordentlig paa det engang. Han levede sit dobbeltliv, et i drømme, „digt og forbandet løgn,“ og et i den stakkers, elendige virkelighed, og de to fik han aldrig knyttet sammen.

Og den samme dobbelthed finder vi som et gjennemgaaende træk i Ibsens verker. Selv „*Brand*“ magter ikke grundmuren, og derfor forsvinder hans luftslot som et *fata morgana*. Hans ideal foragter virkeligheden. Han vil føre sin stakkers flok af bønder og fiskere op paa høitjeldet — Gud ved hvorfor —; han saa ingen mulighed til at naa det ideale dernede ved fjorden gjennem det daglige liv, gjennem skridtvise, praktiske reformer. Hans valgsprog *alt eller intet,* som han anvendte udenfor den moralske kreds, hvor det har sin gyldighed, lod sig i denne falske an vendelse oversætte med ordene, „enten idealet strax paa flekken eller aldrig, — *ingen* grundmur; op i luftslottet med os paa fantasiens vinger.“ Men det gaar ikke, det. Og „*Brand*“s ideal blev uklart og taaget, fordi han manglede virkelighedssansen, respekten for denne verden og dens love og krav.

Nu, det forekommer mig, at „*Peer Gynt*“ og „*Brand*“ repræsenterer en mængde af os nordmænd i denne henseende. Vor idealisme har været en drøm — „digt og forbandet løgn.“ Den har sprudlet omkaps med champagnen ved festlige leiligheder, den har kvidret som spurveflokke i sang og drama, den har omsuset os som deilige drømme ved nat og ved dag, den har været et *Soria Moria* slot østenfor sol og vestenfor maane; men den har havt liden tilknytning til livet, den har ladet det forblive lavt og raat. Vi har gaaet om som „*Peer Gynt*“ og drømt og drømt slige vidunderlig deilige drømme og vi har sat dem til toner og ord, der har forbauset verden, medens vort virkelige liv er forblevet „filler og laser“.

Nu, det er *det,* som ikke skulde være. Drømmen er bra, siger „*Bygmester Solness*“; luftslottene er det bedste, vi eier; Gud naade den, som sælger dem fra sig i livet, — han bliver fattig tilgavns —; men vi maa ikke bare gaa og drømme dem, vi maa bygge denne hverdagslige, prosaiske virkelighed op imod dem. Det er derfor, vi har dem. Vi maa gjøre virkelighedens verden mere og mere lig dem — sten for sten, skridt for skridt.

Vi maa tage frakken af, verktøi i haanden og se at faa vore drømme opfyldte. Vi maa skrive vore digte og sange i dagens liv og virksomhed. Vort arbeide og vort liv maa være vort digt, — det samfund, vi bygger, vort nationale epos.

For 50 aar siden udtalte *yankeernes* store digter og tænker Ralph Waldo Emerson den samme tanke med andre ord. Ogsaa han foldet derigjennem ud et nyt livssyns fane for *sit* folk. Ordet blev et ordsprog blandt folket, et merke, en sætning til at skrive over det nye og opvoksende samfunds altere.

„*Spænd en stjerne for din vogn,*“ sagde han. Spænd idealerne for dit virkelige liv; lad dem løfte det; knyt de to nøie sammen. Lad ikke idealerne være blotte

drømme, men lad dem komme til nytte, lad dem trække livet frem, løfte det op, gjøre dagens virkelighed bedre og bedre, være som arbeidende damp, og ikke som røg. Knyt dagens gjerning til dine høieste tanker; lev livet i ly og lys af dem.

Og i 50 aar er det raad blit fulgt af de bedste og de første i Amerika. De har søgt at *realisere* sine drømme og idealer, at bygge grundmur under sine luftslotte. De har ikke lavet skuespil og digt af dem; men de har lavet et bedre og lysere liv deraf. Vor idealisme har fundet udtryk i ord, deres i handling. Vor sætter tungen eller pen i bevægelse, deres haand og hjerne til praktisk arbeide. Vi digter og drømmer i ord, de i sten, jern og samfundsreformer. Deres idealisme er praktisk. De har bygget bro baade østenfor sol og vestenfor maane, og Soria Moria slot kroner saa mangen en bakkeknaus i landet. De har bygget lidt af eventyrenes og romantikens verden ind i dagens vanlige liv. De har *delvis* hvælvet riget til et slot, om ikke til et tempel. Lad *os* bygge templet.

Det sørgeligste i verden er at miste troen paa det ideale, paa det bedre, det høie, det vakre — troen paa *ens egne* idealer, — at miste ens luftslotte. Og det næst sørgeligste er at gjøre det ideale til en blot og bar drøm, hvori man tilbringer og forspilder sit halve liv, medens den anden halvdel uden indflydelse af ideal og idé bliver liggende i dyndet. Idealet er et *maal*, et *krav*, et *bud*, en *magt*, og ikke en drøm. Idealismen maa være arbeidende damp og ikke blaanende røg. Luftslottet *er* der, og det lader sig naa — men alene ved arbeide, kamp og stræv. Naar vi det ikke, er det vor egen skyld.

Fra livets latterside.

Den sensationelle presse.

Et lydigt barn. — Moderen: „Lad mig nu aldrig finde dig i syltetøiskrukken mere.“ — Det lydige barn: „Jeg — jeg forsøgte paa ikke at lade dig finde mig denne gang.“

— *Lille Johan:* „Tante var svært venlig idag. Hun syntes, jeg var saa vakker, sagde hun.“

Mama: „Gjorde hun virkelig? — Det var morsomt, for tante er en dame med udmerket smag. Hvad sagde hun da?“

Lille Johan: „Hun sagde, at hun kunde ikke begribe, hvordan *du* kunde have saa vakker en gut.“

— *Irlænder:* „Hvorfor gjøres falske øine af glas, monstro?“

Anden irlænder: „Hvordan skulde folk kunne se gjennem dem, ellers da?“

— *Redaktøren:* „De ønsker dette digt indrykket anonymt i mit blad?"

Poeten: „Ja, jeg ønsker intet navn under det."

Red.: „Da er det mig umulig at tage det ind."

Poeten: „Hvorfor det?"

Red.: „Jo, jeg ønsker ikke, at nogen helt uskyldig person skal blive mistænkt for at være dets forfatter."

— „Hvad galt var der ved frøken Letklædts badedragt i eftermiddag?"

„Ikke det mindste galt ved den. Dragten var meget bra. De fleste ønsket bare, at der havde været lidt mere af den."

— Som bekjendt er alt stort i Amerika, — paa sine steder utroligt stort. Ude i Kansas fandt en reisende en farmer staaende ved foden af en umaadelig høi maisstængel. „Hvor stor voxer maisen her?" spurgte den fremmede. „Jeg ved ikke," var svaret, „jeg har sendt en af guttene mine op for at se efter og nu er jeg rigtig ængstelig for ham." — „Hvorfor det? Kan han ikke komme ned igjen?" — „Nei, det er netop sagen, maisen voxer hurtigere, end han kan klyve nedover."

— En fremragende London-prest gav her om dagen en ypperlig præken. Kommen omtrent midtveis begyndte han imidlertid til tilhørernes forbauselse at tale om den vidt udbredte kvægpest. Han blev selv lidt forvirret. Landet var jo ganske frit fra hver mistanke at kvægpest. Han sprang saa fort som mulig over til næste paragraf af den skrevne præken og begyndte at tale om „den beklagelige krig, der nu raser mellem Frankrige og Tyskland." Dette gjorde ham som rimelig kunde være endnu mere forvirret, og han skyndte sig saa fort som muligt at faa sluttet den ulyksalige præken. Han havde taget en 22 aar gammel præken og benyttet den uden at have seet den omhyggelig igjennem.

— „Ja," sagde redaktøren, idet han stak gummikosten i blækhuset og forsøgte at klistre med pennen, — „ja, den store feil, hvoraf omtrent alle, der skriver for aviser og blade, lider, det er slurveri. Frygtelig slurvede," vedblev han, idet han slængte det manuskript, han netop havde fuldendt, i papirkurven, og merket et indsendt digt — en „ode til døden" — „redaktionelt", „ja, frygtelig slurvede er de allesammen. Det vilde forbause Dem," fortsatte han, idet han klippede ud af et blad en spalte modenotitser og merket dem „sjøfartstidende", „det vilde forbause Dem at se de bidrag, der sendes os. Skriften er elendig, ofte begge sider af papiret beskrevne, arket fuldt af utydelige rettelser, det hele ulæseligt og overfyldt af grammatikalske feil. Slurveri, hastverksarbeide, — det er disse folks store feil. De synes knapt at vide, hvad de gjør . . . ." — Just da kom der bud fra trykkeriet — paa den bydende, presserende maade, hvorpaa slige bud altid kommer — efter „mere manuskript", og redaktøren leverte budet det brev, han netop havde skrevet til sin kjæreste. „Slurveri," fortsatte han, „slurveri er disse folks . . . ."

Opmerksomheden henledes paa følgende trykfeil i artikelen „Den nye norske bibeloversættelse" i hefte 10:

Side 745,	linje 17	fra oven,	staar:	*lader udtale,*	skal	være:	lader Job udtale.
- 747,	- 9	- neden,	-	*burde her tage,*	-	-	burde have taget.
- 748,	- 5	- -	-	*bevaret,*	-	-	leveret.
- 749,	- 7	- oven,	-	*forresten,*	-	-	presten.

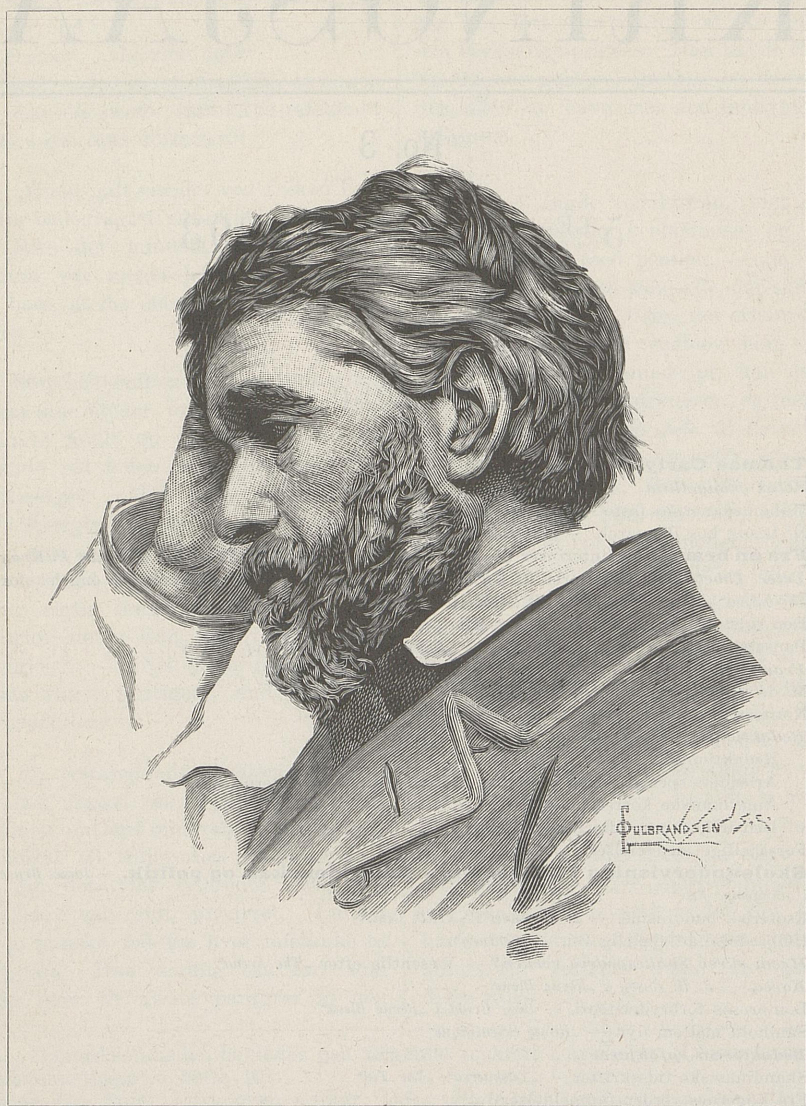
Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA

No. 3

5TE AUGUST 1893

INDHOLD

Thomas Carlyle.

Thomas Carlyle.

1795—1881.

I.

Thomas Carlyle*) er en moderne profet. Literaturen er for ham blot et middel, ikke et maal. Han betragter den som den moderne tids prækestol og tempel. Han skriver, fordi han paa den vis bedst kan faa tordnet frem de Guds-ord, der undfanges i hans sjæl, og fordi hans røst saaledes kan række længst. Han har selv trukket denne sammenligning og givet denne definition af literaturen. Fædrene, siger han, bygged kirker, for at gjennem dem, den mand, der følte livets storhed og alvor, skulde kunne øve indflydelse paa sine medmennesker; vi skriver bøger i stedet. Literaturen er den moderne kirke.

Det er som profet Carlyle først og fremst maa bedømmes. Han eiede et geni, der stiller ham høiest i aarhundredets anglosaksiske literatur og har skaffet ham og skaffer ham en dybere indflydelse paa al verdens liv og tænkning, end nogen anden mand paa lange, lange tider har været i stand til at øve; han var historiker og skrev historie slig, som ingen anden har magtet at skrive den, slig at fortiden ikke alene lever, men lever med al den ild og kraft, den nogensinde besad, i hans verker; men over og gjennem alt var han profeten, — alvorsmennesket, prædikanten, Herrens tjener og vidne.

Han eiede det profetiske geni, — den første kanske, der har eiet det, siden de jødiske profeters række blev afsluttet. Han ligner ingen anden moderne forfatter, men han minder slaaende om Esaias, Jeremias og Mika. Han tordner som dem. Der er lynild i hans ord som i deres. Han forstaar at træffe hjerte og samvittighed som de gjorde. Han taler i storslagne, flammende, poetiske billeder, som de gjorde. Hans ord drager som tordenveir henover en. De er som sorte skyer fulde af elektricitet, med lyn blixtrende i alle retninger. De hugger og skjærer ind i ens sjæl og sind. De skjæmmer, vækker og mander op. De støder en i gruset for saa at løfte en til himlen. „Orm“ tordner de og hvisker saa bagefter„ Gud“. De skaber utaalmodighed med al lavhed, en brændende higen efter manddom og sjælsadel, saa intens, saa elektrisk, saa storslagen og tordenlig en stil findes ikke udenfor bibelen.

Det dybe livsalvor var drivkraften i alt, han skrev og gjorde.

---

*) Der foreligger mig bekjendt tre af Carlyles verker i norsk eller dansk oversættelse, nemlig „Helte og heltebilleder i historien“, „Den franske revolution“ og „Svundne tider og ny“ (dansk). Carlyle bør kjendes af *enhver*. Han betegner et tidshverv. Man forstaar ikke tiden og har ikke nyttet den, — man har tabt noget af det største og bedste, den har at byde, uden kjendskab til ham.

„Jeg véd ikke, sagde han om sin „Franske revolution“, om denne bog eier noget literært værd; og hvorledes verden vil behandle eller mishandle den, derom har jeg ingen idé. Muligens vil den slet ikke vide af den; — høist sandsynlig er det kanske, at den ikke det vil. Men dette kan jeg sige verden, at den har ikke paa 100 aar faaet en bog, der er kommen mere direkte og endnu glødende ud af et levende menneskes varme hjerte . . . . I mørke, sorg og storm er den undfangen og baaren her inde i min sjæl . . . . Ingen har vel paa lange tider staaet saa fuldstændigt alene og paa egne ben under himlens blaa telt og talt til sine medmennesker saa ligefrem og saa lige fra hjertet som mand til mand i dybeste alvor og ærlighed . . . . Den var da ogsaa saa nær ved at kvæle livet ud af mig, som noget arbeide vel kan være.“

Han var en helt moderne mand. Tidens første videnskabsmænd og tænkere; mænd som Huxley og Tyndall, var hans nærmeste personlige venner. Han var radikal tilbunds og i alle retninger. Hans geni var ubetinget tidens største, som aand raget han hoved og skulder op over alt folket. Fordomme og nedarvede meninger existerede ikke for slig en mand. Han havde rystet dem af i sin tidlige ungdom og manddom; havde engang tænkt paa at blive prest, men fandt den hele teologisk-kristne tradition forsvinde for sit blik og blive til intet. Han havde læst alt, (var tidens mest belæste mand) streifet alle meninger, prøvet alt, dukket ned i tvilens sorteste dyb, følt fortvilelsens mørke vande skylle over sig. Næst det dybe alvor er den absolute ærlighed og inderlige sandhedskjærlighed hans mest betegnende træk. En løgn var det værste han vidste, — løgn og tankeløshed eller letsindighed var de to ting, han hele sit liv førte krig mod. At være sand var hans første bud til sig selv og andre. Alskens hykleri var ham forhadt, — alt eftersnakkeri. Særlig i religion og moral maatte en mand blot tale om det, som hans hele sjæl følte med brændende alvor. Det var, mente han, slet ikke nødvendigt for en mand at tro paa Gud. Det kom an paa hans natur og omstændigheder. Endnu mindre var det nødvendigt, at han skulde bekjende en slig tro. Følte han den i hver fiber af sin sjæl, saa skulde han bekjende den. Følte han den slet ikke, skulde han aabent og ærligt erkjende det. Den store pligt er ikke at tro, men at være sand. Det er ateistens pligt at bekjende sin ateisme. Vi frelses ved ærlighed og ikke ved tro. Den, der ikke tror paa Gud, fortaber sin sjæl ved at bekjende en tro, han ikke føler, og frelser den ved at erkjende sandheden.

Slig var denne mand. Han leved ikke i fortiden, ikke i frygt, ikke i fordommes mørke. Ingen har staaet mere absolut fri, mere kjæk og

fordomsfri i livet end ham. Fra det standpunkt talte han. Og fra det standpunkt blev han profet, — en moderne Esaias.

Efter at have vandret gjennem alle tankens og alle tvilenes mørkeste gange og kroge, efter at have frigjort sig for hver en fordom og have inddrukket tidens aand, viden og tanker, stod denne mand frem og erklærte: „Men I bedrager jer selv, dersom I tror, at videnskaberne har afskaffet religionen, at tidens tanker har undergravet Guds trone, eller, at der findes frihed eller løsrivelse fra moralens evige krav. Gud er, — lad den, der har brudt hans lov, skjælve! Gud er, — lad den, der har sat livet ind paa ret og retfærdighed, være ved godt mod! — Ateismen er ikke visdom, men daarskab. Ikke tvil, men ærlig tro er det største. Ærlig tvil er bedre end hyklet tro, men ærlig tro er bedst. Det er blot et teologisk system, en række dogmer, som har faldt; religionen selv er en naturmagt. Den griber lige fast om os, som har skilt os ved de gamle systemer, som om det gamles profeter. Den vælder lige fyldigt og rigt i vort bryst som i deres. — Det store, det afgjørende i livet er, at vi som bra mennesker gjør vor pligt, bliver til noget, der er agtelse værd, lyder de evige bud, som guddommen har ridset ind i naturens stentavler. — Vel den, der gjør det. I tid og i evighed er det vel med ham. Vé den, der ikke gjør det. Vandt han nu al jordens rigdom og ære, han er dog dybt, dybt at beklage. De uretfærdige meies ned; de kastes væk; de er ikke mere; det sted, hvor de leved, kjender dem ikke mere.“

Dette var hans budskab til verden, et budskab, der „løvevildt hug og snærred“ i hans sjæl, til han fik det udtrykt. Og han gav det i et profetisk, næsten apokalyptisk sprog; gav det i en lang række helt forskjelligartede verker. Han har skrevet historie, biografi, literære afhandlinger, boganmeldelser, moralsk-filosofiske skrifter, politiske flyveblade, ja, har sogar forsøgt sig med vers og noveller, dog her uden held. Men hvad han end skrev, var hans maal altid det samme. For ham bliver den franske revolution blot til text for en gribende præken, og en afhandling om tysk literatur giver ham en anden text for en lige alvorsfuld præken.

Overalt er han profeten, — en moderne Esaias. Han reiser det moralske krav til sine medmennesker. Han taler for sandhed og ret. Han kommer i den høiestes navn. Han vidner for en ateistisk tid om Gud. Han stemmer tankens strømme og fører dem ind i nye leier. Han giver tiden ny retning, forvandler — han alene — dens hele aandsliv, gjengiver dets tro og alvor. Kort sagt, han er det 19de aarhundredes store profet, — Guds vidne og sendebud til det, bringende inspiration, saalænge der findes moralske love, som menneskerne bør holde, og saalænge der mellem slig lydighed og enkelte af menneskets tilbøieligheder findes spor af strid.

Man minde sig „*Brand*“. Tag Brand ud af digtets verden og gjør ham til et virkeligt menneske. Løsriv ham fra det teologiske system, der binder og indsnevrer ham. Gjør ham til en tankefri mand, en radikal i alle retninger, en den nyeste tids mand. Gjør ham praktisk. Giv ham sund sans. Gjør ham til verdens mest belæste mand og dens største aand. Lad ham leve 80 aar i denne verden knyttet til alle dens interesser. Gjør ham til en forfatter med den hele verden som menighed, — til prest i „livets store kirke“ istedetfor til menighedsprest i et enkelt sogn og inden en enkelt sekt. Og man vil kanske have et nogenlunde billede af Carlyle — af hvad han var, hvad han vilde og hvad han gjorde.

II.

Lad mig som illustration faa indskyde et personligt minde. Jeg havde gjennemgaaet de forskjellige udviklingstrin, der fører en ned i tvilens afgrund; ikke blot til tvil angaaende dette eller hint dogme, men til tvil om alt, nytten af alt, — den tvil, der gjør træt, magtesløs og ligegyldig. Alt syntes forfængelighed. Og intet menneskeligt ord, jeg kunde overkomme, rak ned til mig i den afgrund; de syntes mig tomme, overfladiske. Det var mig, som søgte de at undgaa netop de emner og spørgsmaal, jeg trængte rede paa. De tog for givet netop, hvad der forekom mig tvilsomt. De byggede paa usikker grund, — en grund, jeg syntes tidens tanker havde undergravet og udhulet. Og med de mest pompøst fremsatte argumenter byggede de sine systemer paa denne svigtende grund.

Jeg vandret saa en dag, som jeg ofte gjorde, gjennem et vist bibliotek, søgende efter et ord, en bog, der kunde trække mig ud af elendigheden. Jeg tog ned bog efter bog fra hylderne og kigede lidt ind i dem. Der var intet for mig. Altid den samme pompøsitet og den samme hulhed! Saa droges mine øine mod en liden bog i rødt bind (det var alene den røde farve, der tiltrak sig min opmerksomhed). Jeg tog den træt og ligegyldig ned. Det var „Den franske revolution“ af Carlyle. Jeg havde aldrig hørt Carlyles navn nævne før, kjendte ham i hvert fald slet ikke. Jeg lod bogen falde aaben i min haand og saa ned i den . . . . Det var som et elektrisk stød. — Det maa have været slig folk har følt, naar en enkelt af bibelens gjennemborende sætninger har omvendt dem, som vi læser om. Den første sætning, jeg læste, viste mig, at her havde jeg fundet noget *nyt*, et nyt ord, en ny tale; ikke længer de pompøse, hule argumenter og konventionelle skildringer, men en ærlig, ligefrem mands ligefremme tale. Der var *liv* i de ord. Man følte *manden* bagom dem. Der var blod og varme i dem. De kom fra et menneskes hjerte, — fra et virkelig sandhedssøgende menneskes hjerte. Her var øiensynligen en

mand, der ikke vilde slaa sig tilfreds med en usikker og udhulet grundvold. Den mand vilde tilbunds. Ingen overfladiskhed hos ham; intet frækt forsøg paa at skjule og ignorere vanskeligheder. Og den mand kunde man stole paa. Han vilde ikke sige et ord for effektens skyld, men alene for at faa mening, tanker og sandhed frem . . . .

Det var en sand høitidsstund for mig, da jeg gjorde denne opdagelse. Glæden over, hvad jeg havde fundet, var slig, at blodet jog til hovedet, at det summede for ørene og blev taaget for øinene. Jeg bar min fundne skat til mit værelse . . . Og idag — for hvad, der maatte findes af værd i mig, takker jeg først og fremst af alle dødelige *Thomas Carlyle.*

Hvad der bidrog mest til det dybe indtryk, hans ord strax gjorde paa mig, var, at Carlyle skriver fra et helt andet standpunkt end de fleste forfattere om lignende temaer. Hans ord udgaar — hvert ét af dem — af en anden aand og viser os livet fra et andets synspunkt. Han skifter vor tanke og opmerksomhed over fra rent intellektuel til etisk grund. Han appelerer ikke til vor intellektuelle natur saa meget som til vor moralske, — pligtfølelse, æresfølelse, retsbevidsthed, længsel mod lys og sandhed. Han kommer ikke først med et langt filosofisk argument for saa at slutte: siden nu dette er slig, som jeg har bevist, og der er en Gud og en himmel og et helvede, saa ser du, at det er klogest og bedst for dig at gjøre det, som ret er. Men han begynder strax: „Hvad i al verden staar du der og hænger og jamrer dig for? Er du ikke en mand da? Findes der ikke mandshjerte i dig? — Du tror ikke paa Gud? Vel og hvad saa? Jeg skjønner ikke, hvad det kommer din opførsel ved. Du er en usling, en kujon, et unyttigt drog — hvad har det med din tro og din filosofi at bestille? Gaa du bare hen og bliv menneske først og lad religion og Gud og himmel hvile saa længe? Er det himlen du vil da bare, — sukkergodt og salighed? Ah, min ven, du faar aldrig se nogen himmel da. — Er det bare af rædsel for helvede eller Guds vrede, at du vil opføre dig skikkelig? Og du tror, du kan narre Gud paa den vis, tror, han vil tage din skikkelighed for god vare, naar den udspringer af et sligt motiv? — Aa nei, Gud er ikke saa blind og dum, som du indbilder dig. — Kjære mand, findes der da ikke i dit bryst noget, som heder retsbevidsthed og pligtfølelse, noget, som siger til dig: „Ligegyldigt hvad følgerne bliver, ligegyldigt enten der findes himle eller helveder, Gud eller belønning og straf, — jeg vil gjøre, hvad ret er, jeg vil opfylde min pligt, jeg vil gavne mine medmennesker, jeg vil skille mig vel fra livet, jeg vil gaa gjennem det som en bra mand, der *fortjener,* at en Gud siger til ham: „Vel gjort, gode og tro tjener!“ — enten der nu findes en Gud eller ikke? — Findes der ikke

noget sligt i dig? — Det er nemlig *det,* vi kalder sjælen. Og eier du ikke det, saa forstaar du dig hverken paa tro eller Gud. Gaa først hen og skaf dig en sjæl. Gaa først hen og se, om du ikke kan skabe noget af dit eget jeg, som er tro og haab værd . . . .“

Med andre ord: Carlyle appelerer direkte uden at gaa omveie til den moralske natur i en. Deri ligger hans gribende magt. I evnen til at gjøre det — til at vække og finde vei til den moralske natur i mennesket gjennem tidens kaos af tanker, deri bestod hans enestaaende og epokegjørende geni.

Netop saaledes som Carlyle har virket paa sig selv, er hans ord blevet følt af mangfoldige, af tusender. Jeg kjender en kjøbmand i Amerika, som aldrig foretager nogen reise uden at stikke en af Carlyles bøger i vadsækken. Videnskabsmanden *Tyndall* fortæller, hvorledes han ved et tilfælde kjøbte Carlyles første betydelige bog, da den udkom, uden dengang at kjende det ringeste til forfatteren; hvorledes han læste og lærte den, to, tre og seks gange itræk uden anden stans, end hvad sult og søvn nødvendiggjorde; og hvorledes han saa satte sig til at gjøre uddrag af bogen for at tilegne sig hver tanke i den. Det vas *Sartor Resartus.* (Forts.).

Zolas evangelium.

„*New Review*“ gjengir Zolas tale i den franske studenter-forening for et par maaneder siden. Talen har vakt adskillig opmerksomhed, og vi hidsætter slutningen, hvori den graanende forfatter præker *sin* livsvisdom for de unge.

— — Jeg vil afslutte med ogsaa for min del at byde eder en tro, idet jeg besværger eder om for alvor at sætte eders lid til arbeidet. Tag i, unge mænd, tag i! Jeg er mig vel bevidst, hvor forslidt det er dette raad. Der holdes ingen prisuddeling ved nogen skole, uden at det ord jo falder for døve øren. Ikke desmindre anmoder jeg eder om at tænke over det, og jeg drister mig — jeg, der jo blot og bart er en arbeidstræl — til at give eder et lidet begreb om, hvor stort udbytte jeg har høstet af det lange arbeide, som det har været mit livs maal at se fuldbragt.

Min løbebane begyndte med tunge dage, jeg lærte elendighed og fortvilelse at kjende. Senere har jeg havt at føre et liv i kamp, jeg fører det endnu — lastet, spottet, haanet! Nuvel, under alt dette har jeg blot havt en eneste tro at styrke mig paa — arbeidet. Hvad der har holdt

mig oppe, har været det uhyre arbeide, jeg har læsset paa mig. Langt fremme i det fjerne skuede jeg stedse det maal, jeg stræbte henimod; og dette var det, som hver gang livets modgang kastede mig overende, evnet at sætte mig paa benene igjen og at give mig mod til at trampe videre, trodsende alt.

Det arbeide, jeg sigter til, er det stadige, jevne arbeide, det daglige stræv, den selvpaalagte pligt at gjøre et skridt fremad hver eneste dag mod fuldendelsen af ens udstukne verk. Hvor mangen gang har jeg ikke om morgenen sat mig til skrivebordet med hodet fuldt af forvirring, overgit og bitter, forpint af en eller anden stor legemlig eller aandelig angst! Og hver eneste gang har, tiltrods for min ulidelige ulyst, det blotte tiltag efter de første minuters kamp bragt mig lindring og lettelse. Jeg har ufravigeligen kunnet reise mig fra dagens slid med en følelse af fortrøstning — muligens fremdeles saar om hjertet, men dog forvisset om, at jeg holdt mig oppe og eiede styrke nok til at opleve morgendagen.

Arbeide! mindes at det er verdens store naturlov, den mægtige regulator, der leder hver organisme mod sit ukjendte maal. Livet har ingen anden mening, ingen anden ret til at være; vi existerer her paa kloden ene og alene for at yde hver vor skjærv af arbeide og saa atter forsvinde.

Saasnart man har sat sig en opgave og begyndt at virke mod dens gjennemførelse, synes det mig, at der maa komme fred selv i det sind, der er mest kaotiskt og plaget. Der gives sjæle, der pines af tanken paa det uendelige, det hemmelighedsfulde; til dem vender jeg mig med det broderlige raad, at de skal sætte sit liv en eller anden svær opgave, hvis tilendebringelse de rimeligvis selv aldrig vil faa at se. Det er den ballast, der alene kan sikre dem mod frygt for deres fartøis kantring; den adspredelse, der kan skaffe trøst i hver møisom og fortrædelig stund; det hvedekorn, der rækkes det hungrige sind til daglig oplivelse gjennem tilfredshed over fuldbringelsen af en pligt. Utvilsomt løser alt dette intet af metafysikens problemer; hvad jeg har sagt, er kun at betragte som en paa erfaring bygget opskrift, et *husraad* til opnaaelse af sindets fred og ligevegt i livet.

Kan I ikke alt i socialismens uimodstaaelige vext se et udslag af denne ene store fremtidens lov, loven om arbeide for alle — befriende og beroligende stræv? Derfor, I unge, gaa i gang med arbeide! Enhver af eder vælge sig en opgave — en opgave, der kan fylde livet. Det være gjerne en ydmyg opgave, et simpelt arbeide, det vil dog gjøre gavn. Det være, hvad I monne faa lyst til — kun forudsat, at I virkelig vælger *noget* og helliger eder helt til det, og det vil holde eder oppe i livet.

Mahomedanernes faste.

(Frank G. Carpenter i Cosmopolitan).

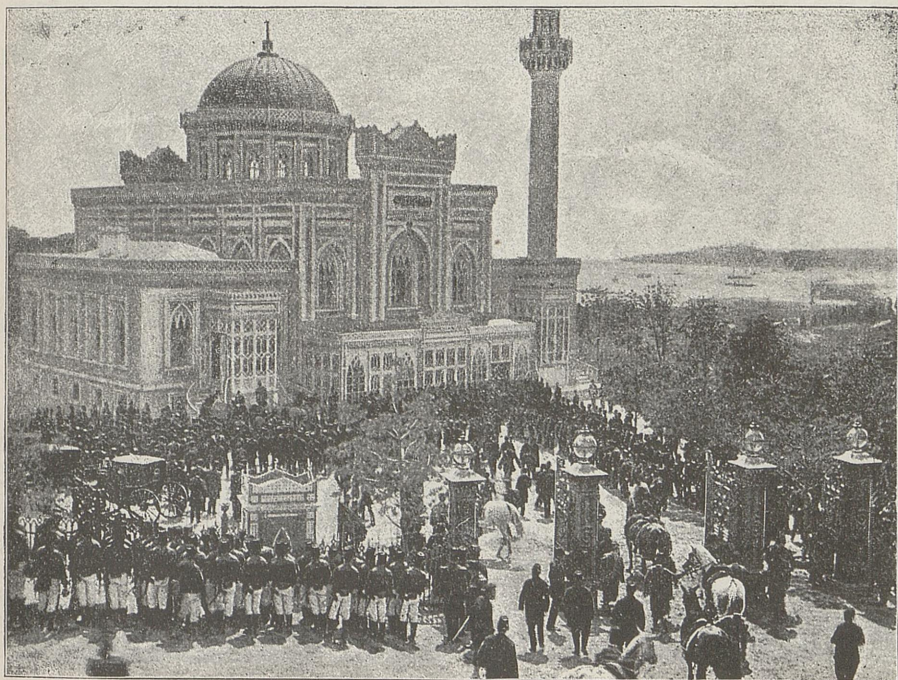
Jeg kom til Konstantinopel i midten af maaneden Ramadan, netop i rette tid til at overvære sultanens store procession, da han fra Yildiz-paladset i Pera skred over den store bro af baade til sin hovedstad Stambul for at kysse Mahomeds kjortel. Dette klædebon er efter tyrkernes tro det eneste plag, deres profet bar i sit livs helligste stunder, og det gjælder for rigets kosteligste eie. Det forvares i sultanens skatkammer sammen med de ældgamle kronjuveler, og mellem disse perler i litervis, disse diamanter i hundretal, disse boller med uslebne edelstene og disse rader af kister med tykke guld-tallerkener betragtes dog kjortelen som det egentlige klenodie. I et særskilt gemak ligger den nedlaaset i et svært ibenholts-skrin, indpakket i de allerfineste kasjmirsjaler. Paa den femtende dag i Ramadan drager sultanen i stor parade fra sit lystslot, ledsaget af hæren, rigets høieste embedsmænd og ypperstepresten samt overeunukerne og hof-haremet, gjennem hovedstadens fuldpakkede gader op til slottet Top Kapou, hvor skatten gjemmes. Efter de foreskrevne renselser og bønner skrider han høitideligen ind i det allerhelligste, aabner med høistegen haand ibenholts-skrinet og vikler kjortelen ud af de kostbare sjaler. Imedens synger sjeiker og almisseforvaltere hymner, og røgelse brænder i gyldne kar. Majestæten kysser den dyrebare relikvie og forretter sin andagt; derpaa rækker han den til storviziren, til ypperstepresten og til rigets raader.

Dame fra Sultanens harem.

Vi fremmede var tilskuere i gaden. Hele den lange, bugtede vei fra Pera over broen til Top Kapou var for anledningen dækket med et flere tommer tykt lag ef gult sand, paa det sultanen ikke skulde støde sin kongelige fod mod nogen brosten, og blomsten af ottomaner-rigets hær dannede vagt. Kavallerikompanier stillede ved hvert gadehjørne, og tusener af krigere tilhest galloperede op og ned langs banen for at holde den aaben for processionen. Hvert rytterregimente havde heste af samme farve, og dyrene var af reneste araberblod. Der kom cirkassiernes

eskadroner med runde sorte skindhuer og lyse, snorbroderede uniformer, ridende kulsorte heste. Deres polerede bajonetter og sværd sken skarpt mod den mørke baggrund. Sultanens gallatropper i profetens grønne turban og zuav-buxer red deilige araber-hopper af farve som fløde. Soldaterne selv var bredskuldrede og hvas-øiede, de sad paa sine heste som kentaurer. Regiment paa regiment af disse prægtige krigere galloperede i spidsen for paraden. Saa kom fodfolket og fyldte gaden som en flod af røde huer eller som et uendeligt flommende tulipanbed; om en stund afbrødes denne strøm af sort fjæsede mænd under grønne turbaner og med guldfrynsede zuavtrøier. Strømmens farve skiftede hvert minut, alle regnbuens kulører dansede frem for vore øine. Endelig lød skriget, at sultanen var i sigte, og fjernt ude lød janitschar-musiken. Først kom hærens generaler kjørende i europæiske

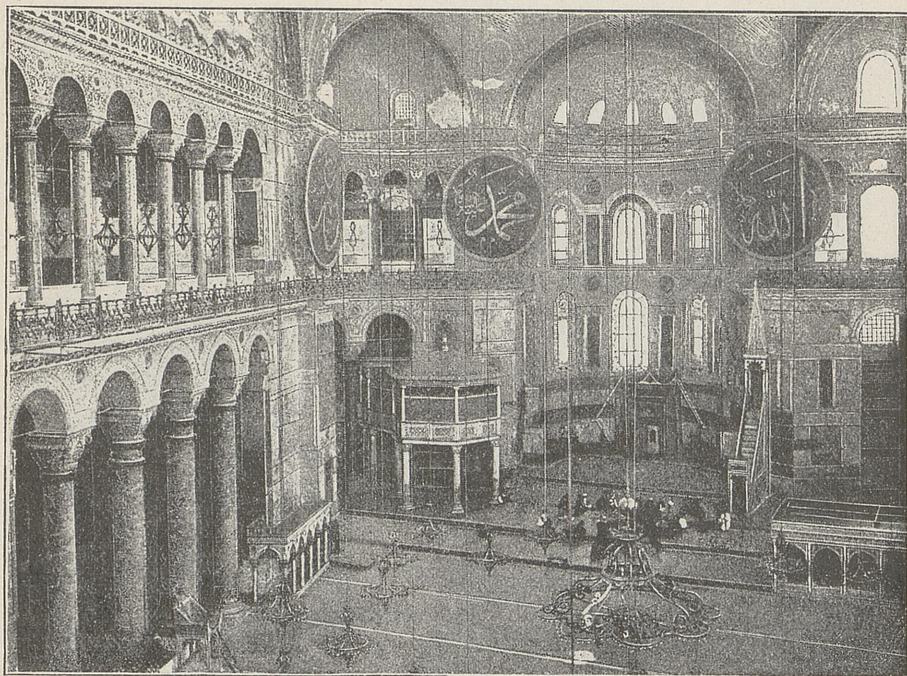

Sultanen og hans følges ankomst til moskéen.

landauere, trukne af almindelige europæiske heste. Saa fulgte en uendelig række, mindst et hundrede vogne med en straalende udstafferet kusk og en sort itrukken, prædikantagtig eunuk paa bukken, begge med svøber i hænderne. Sortfjæsede eunuker red langs vognrækken, og i spidsen sad en høi, barsk mand i sort klædesdragt og med et ansigt, der sken som oljet ibenholt. Dette var eunukernes øverste, og vognene skjulte haremets skjønne. Hestene var kongestaldens ypperste dyr med guldbeslagne sæletøier, og vognene, der lignede europæiske glaskupéer, havde ligeledes guldzirater. Gjennem speilruderne skimtedes damernes pralende silkedragter og fine lyse hansker; alle bar flortynde slør for ansigtet, og deres øine var ingenlunde altid fæstede i skjødet. Omsider rykkede atter ryttere ind,

og efter dem kom sultanen selv. Gusten og skjægget sad han der i sin sorte halvt europæiske, halvt tyrkiske frakke, og ved siden kneisede i fuld uniform Osman Pascha, helten fra Plevna og den første af rigets generaler. Rundt om red en skare høie officerer. Der løftedes hyldingsraab langs rækkerne, skolegutterne sang, og ansøgere strakte frem bønskrifter, der snappedes op af herskerens følge.

Maaneden Ramadan er mahomedanernes faste. Fra solens opgang til dens nedgang maa ingen smage en smule mad eller nyde en draabe vaadt, ja de ivrigste sværmere betragter det som synd at svælge sit spyt for at fugte halsen. Røge eller snuse er lige strengt forbudt, og ingen parfume tør anvendes. Saasnart

Det indre af moskéen St. Sofia.

sultanen har kysset den hellige kjortel, dækkes der en ypperlig frokost i hans gamle seralj; men han tør ikke røre bordet, før kanonskuddet melder, at solen er gleden ned bag Peras aaskant. Men da mætter han sig, og med ham hans 40 millioner undersaatter. Og efter dette sildige maaltid faar piberne tændes, disse piber, der er tyrken kjærere end hans mad. Man kan se stadens fattige arbeidere efter tolv timers slid med hungrig mave staa og vogte paa solens forsvinden med en utændt cigaret i haanden for at faa en liden røg, før de sætter sig tilbords.

Ramadan er for samtlige mahomedanere en maaneds dag-faste og natte-svir. Saasnart solen gaar ned, gjenlyder Stambul af karnevalets jubel. Restauranter og kaféer lyser op, og gaderne mylrer af festende mennesker. De rige sidder oppe

den ganske nat i middagsselskaber eller løber om paa visiter. Naar aftengudstjenesten er endt, strømmer alt folket ud paa Suli Manie-esplanaden, hvor de fornemme kjører sin aftentur. Basarerne illumineres, og lemonadekræmmerne og sukkerbagerne optræder i al sin herlighed. Moskeerne tænder sine lamper, og fra de hundredetals minareter flammer der blus over al staden op mod den sorte himmel. Over gaderne svinger der ildfigurer, frembragte ved lygter paa snore mellem minareternes spir.

Konstantinopel har 300 moskeer. Tviler nogen om inderligheden af det religiøse liv blandt mahomedanerne, da sætte han blot sin fod indenfor en af disse gudshuse i fastetiden. Lad os vælge det største af dem, Sofiamoskeens kjæmpeskib. Fra galeriet, der løber rundt domen, ser man ned i et flammevæld;

Dansende dervischer.

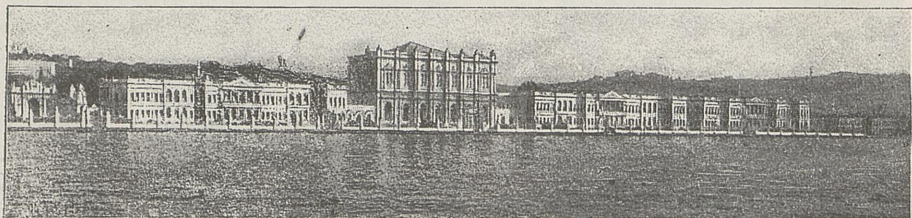
tusener af lamper fra taghvælv, fra søiler, fra kapelvægge kaster sit brafrende skin ud over ti tusend gudsdyrkere, der i endeløse rader ligger paa knæ indefter den vældige gulvflade og rokker sine turbaner op og ned efter de liturgiske regler, medens imanens skingrende røst leder deres andagt. Med et reiser alle sig som én mand; strax efter synker skaren atter i knæ. Støien af de tyve tusen fødder, der skurer mod marmorgulvet, runger bedøvende som et jordskjælv; og naar de ti tusen hoder bøier sig forover og lægger panderne mod bedetæpperne, høres et døn, som naar en uhyre vegt klasker mod jorden.

Mahomedanerne er stolte af sin tro. Kjøbmanden i basaren har koranen foran sig at læse i, naar kunderne udeblir; og slaar bedetimen, holder enhver forretning inde, til andagten er afholdt. Jeg har selv maattet vente i halvtimevis foran saadanne turbanklædte kræmmere, hvem bønnen var mere om at gjøre end

udsigten til klingende mynt. Enhver rigtig troende holder bøn mindst fem gange om dagen, naar muezzinens røst lyder ned til dem fra minareten i nærheden: „Kom og bed! Der er ingen Gud uden den ene Gud! Mahomed er Guds profet! Kom til frelsens tempel! Store Gud! Gud den allerhøieste! Der er ingen Gud uden Gud!" Da tages rosenkransen frem med dens skriftsteder af koranen.

Jeg fik adgang til at se en dervisj-dans. Til underlig musik svinger de rundt paa en fod og holder armene i veiret, medens de raaber: „Allah! Allah!" De bærer høie hatte uden bræmmer samt korte skjørter, der staar ret ud fra kroppen som hjul, naar de hvirvler rundt. De driver det til sexti omdreininger i minutet og styrter da ofte om med blodsprængt ansigt og ruller sig i vaande paa gulvet. Hyledervisjerne bærer grønkantede kapper og et belte, hvori der hænger to-tre tunge stene, samt hvide filthatte og side kjoler. Under sin andagt kaster de sig vildt frem og tilbage, hurtigere og hurtigere, til lemmerne trækker sig sammen i krampe og de bliver liggende urørlige i flere minutter.

Naar saa Ramadan er skreden tilende, og Bairam-maaneden gaar ind, iførér hele Konstantinopel sig nye klæder og gaar ud for at nyde dagen. Musikkorps spiller rundt om i gaderne, og de glade mennesker løber om for at hilse paa hinanden. Baadene paa Bosporus pranger med flag, og alt er jubel og lystighed.

Konstantinopel fra søen.

Den tyrk, der bringer hovedstadens kadi det første bud om, at maanen har vist sig, erholder ti tusen piastre i skjænk — næsten 1700 kr. Omkring paa høiderne rundt byen staar hurtigløberne paa vagt, og saasnart nymaanens tynde sigd kan skimtes, bærer det afsted i vildt kapløb. Næste morgen forkynder kadien, at maaneden Bairam er gaaet ind.

Dagen feires med stor modtagelse hos sultanen i en uhyre hal paa slottet Dolma-Baktsje ved Bosporus. Storviziren træder først frem og bøier sig for tronen. Saa kommer ypperstepresten; for ham reiser majestæten sig og foretar selv den hyldende bøining. Imedens forkynder kanonskud, at alt folket kan forlyste sig i mad og drikke efter den maanedlange faste.

— Er dette en faste, hvori jeg finder behag, siger Jahve, en dag sat tilside for at plage ens liv? — At man bøier sit hoved som et siv og reder sin seng med sæk og aske, — kalder du det en faste, en Herrens dag? — Er ikke *dette* den faste og den „Herrens dag", der behager mig, at I løser ondskabs- og daarligheds-baand, borttager de tunge byrder fra de segnendes skuldre, frigjør de fortrykte og bryder i knas hvert et aag? — Og mon ikke dette ogsaa, at I bryder jers brød med den hungrige, aabner jers døre for den hjemløse og, naar I ser nogen nøgen, klæder ham? *(Esaias).*

Et besøg hos Bismarck.

I sidste hefte af *Fortnightly Review* skildrer *George W. Smalley* meget udførlig et besøg hos Bismarck paa hans herresæde. Man faar her et noksaa elskværdigt billede af den tilaarskomne store mand. Den besøgende havde et bestemt indtryk af, at det snart var forbi med ærgrelsen over afsættelsen; ialfald var der indtraadt megen resignation.

„Min tid er forbi,“ lød det fra vertens læber, „jeg kommer aldrig mere til at deltage i det offentlige liv.“ Aldrig en eneste gang undslap der ham en bitterhed mod den unge keiser. Fyrstens udtalelser røbede her hans indgroede respekt for keiseren som keiser, men samtidig en vis mangel paa respekt for hans duelighed og karakter.

Den gamle likte at prate, naar han fik vælge talens gjenstand efter sit eget hoved. Snart slap han ét emne med en glimrende kraftsats, snart snakkede han i det vide og brede om et andet, straalende over hele ansigtet og med flammende øine. Med ét kunde blikkets ild slukne for om en stund atter at tændes; eller der skjød en kold staalglans op i øiet, samtidig med at stemmen fik en haard klang. Samtalen gled hen over en mængde emner, der næsten alle fik en karakteristisk behandling.

Blandt andet udtalte han som sin mening, at den tyske regjering gjorde galt i at behandle socialisterne som et andet politisk parti, hvormed man diskuterer en opfatning, istedenfor at gjøre med dem som med tyve og røvere. „De er rotter i landet og skulde simpelthen trampes ihjæl.“ Fyrsten undgik dog at minde om sit fordums forsøg i den retning! I det hele sparede han ikke paa udtryk for sin afsky for det moderne demokrati: „I den senere tid er den mening kommen tilorde, at verden kan styres nedenfra. Det er en umulighed.“

Den engelske politik forekom ham gold og forslidt. „I store internationale spørgsmaal, hvor engelske og tyske interesser ikke støder sammen, vender vi ikke ret ofte blikket til England. Hvad der er det væsentligste, er enkelte tyske politikeres hang til at efterabe den engelske parlamentarisme.“ Da samtalen kom ind paa Gladstones veltalenhed, og Smalley citerede et fransk ord om Victor Hugo: „Ved at lege med ord er han bleven deres slave,“ bemerkede Bismarck om den engelske førsteminister: „Ja, ordene leger virkelig med ham.“

Til Rusland havde han ganske anden tillid. Hvis Tyskland fik bryderi med sine socialister, var man ialfald tryg paa Ruslands sympati. Hans tro paa den russiske selvherskers gode mening kunde aldrig rokkes. „Misnøiets parti, hvad enten det kalder sig socialister, anarkister eller

nihilister, er sig selv ligt overalt. Er det en fare for Tyskland, saa er det ialfald en ikke mindre fare for Rusland. Czaren er ikke den mand, der giver samfundsfiender en haandsrækning."

Angaaende den nye hærlov udtalte han sig med tvil. At øge soldaternes antal er det samme som at svække officerernes, da der maa officerer til for at indøve de nye rekrutter. Og officerer kan ikke skabes i en fart. I krig kunde man dog ikke anvende mere end en million mand ad gangen til tre fire feltslag paa forskjellige kanter. Tyskland har alt tre millioner opøvede soldater — hvad skal det saa med 80,000 flere? Hæren trænger ikke mere mandskab, men mere skyts og lignende sager.

Samtalen kom fremdeles ind paa pressen som organ for den offentlige mening, særlig paa spørgsmaalet om, hvorvidt offentlighedens mænd skulde modsige meddelelser i pressen. Smalley anførte, at Renan efter et raad af en stor redaktør havde gjort sig til regel aldrig at dementere; saaledes lod han endog den skrøne gaa uimodsagt, at Rothschilderne skulde have betalt ham en million francs for udgivelsen af „Jesu liv". „Ja, men det er jo foragt for den offentlige mening," indvendte fyrsten; „en skribent som Renan, en eremit, som stænger sig inde for verden, kan nok tillade sig den luxus. En statsmand, en politiker kan det ikke. Den offentlige mening er jo netop en af de kræfter, han har at støtte sig til. Om denne kraft svækkes ved forurenselse, skal han saa ikke gjøre alt for at rense den igjen? Hvad bliver der vel igjen af mandens dygtighed, naar troen derpaa undergraves?"

— Det er vidunderligt, det er overvældende at tænke paa, at vi ikke alene — hver en af os — bærer en fremtidig aand eller et vordende spøgelse i vort indre; men at vi i virkeligheden *er* aander og *er* spøgelser! Disse lemmer, dette legeme, hvad er det vel, og hvor kommer det fra? Denne stormende kraft i os, dette hidsige blod med sine hundrede lidenskaber, — hvad er det alt sammen? — Støv, — støv og skygge; et helt system af skygger, samlet rundt det livgivende „*jeg*" og gjennem hvilket vort virkelige og guddommelige væsen aabenbarer sig for en kort tid her i verden . . . . . Saa har det været fra begyndelsen af, saa vil det vedblive til enden . . . . Som en guddomsskabt, ildpustende uendelig armé af aander og spøgelser stormer vi ustanselig henover den forbausede jord, — slegt efter slegt. I den haardeste klippe efterlader vi os enkelte spor. Arméens sidste efternølere vil endnu finde spor af de tidligste pionerer. Men hvorfra kommer vi alle, og hvorhen bærer det? Her er vi; her stormer vi frem; men hvorfra og hvorhen? Sanser og forstand kan ikke svare derpaa; troen ved intet svar, kun at det er fra mysterium til mysterium og fra Gud og til Gud. *(Thomas Carlyle).*

Fra en brændt by.

(Interiører af det afbrændte Kristianssand).

Af *Thomas P. Krag.*

II.

Der findes mange gamle huse og tomter dernede, foran hvilke man kunde stanse op og „fortælle". Som nu enkefru Grøntofts hus i Brogaden, hvor Henrik Wergeland skulde være kommen til verden. Det gamle hus bar en plade udenpaa, en stor plade, hvis guldbogstaver kunde læses af alle: „Her stod Henrik Wergelands vugge".

Hver evige 17de maj, naar de muntre skarer i prosession og med faner og flag togede forbi dette hus, saa drev en vældig hurrabølge hele toget henover. Høiere end alle raabte den berømte radikaler Otto Persen: „Længe leve digteren Henrik Wergeland, kongens ven og nationens fane!" og den venlige fru Grøntoft stod i døren, neiede og sagde: „Mange tak! Mange tak!"

Henrik Wergeland stod for enhver kristianssandenser som et smukt symbol paa alt godt norsk og nationalt. Man havde vel ikke læst mange af hans vers; de fleste sagde bare fordi de vidste, det var rigtigt, at Henrik Wergeland var en „flink digter". Men alle vidste, at han holdt paa „Norges frihed", og at han snakkede med kongen, akkurat som jeg snakker med dig — og det ligte man. Han blev ogsaa udtrykkelig kaldt for „venstremand", og da en alvorlig mand sagde til vor fælles ven sergeanten: „At du, som er kongens mand vil være venstremand!" saa svarede sergeanten: „Naar Wergeland var venstremand, saa kan jeg ogsaa være venstremand, for Wergeland var kamerat med kongen."

Forresten havde man ikke (saavidt jeg ved) nogen anekdote om Wergeland fra den tid han boede i byen.

Af andre merkelige huse kan nævnes teatret. Det havde nok i sin tid været kornbod eller noget lignende og oprigtigt talt: Set fra gaden fortjente det at være kornbod evig og altid. For det var et af de styggeste stilladser, man kunde se for sine øine.

Og dog stod disse vægge og dyttede og gjemte paa noget ganske andet end hvide melsække. De gjemte paa kulisser, fornemme og simple, ligefra de høirøde, som brugtes i grevens salon ligetil dem, der gav tagkammeret hos Gervaise i Zolas „Faldgruben".

Næsten hele aaret — ofte aar efter aar — laa teatret der og ventede, mens støvet sankede sig indenfor, og kulisserne falmede. For sjeldent kom

nogen og gav komedie, thi byen havde ikke noget godt ord paa sig blandt de danske trupper, som gjæstede kysten; og de danske trupper havde ikke noget godt ord paa sig blandt byens indvaanere: De, som skjønte sig paa det, vilde gjerne ha noget bedre, end de danske i almindelighed kunde byde; „det brede lag“ fandt, at teater kostede formeget, og at det blot var tøv og tant, at voxne folk gav sig af med sligt, og resten — pietisterne — trak sig tilbage fra den slags verdslig glæde. Teatret stod for dem som et rent syndens hus, hvor man anbefalte vellyst og drukkenskab. Og ganske sikkert troede de, at alle teaterdirektører med samt sine bander skulde brændes, saalænge der bare fandtes en glo i helvede.

Den teaterdirektør, som i det længste besøgte Kristianssand, var Olaus Olsen. Og i lang tid strømmede mange til hans forestillinger; thi vel at merke: Fru Levy var med.

Det var for en ti aar siden eller mere. Fru Levy var den gang yngre end nu. Jeg har ikke set hende siden den tid; det skulde ikke undre mig, om de mange slags roller, hun har maattet give, har været skadelige for det eiendommelige i hendes kunst. Man spiller ikke „Djævelens datter“ altfor mange gange ustraffet, naar man er kunstnerinde af Guds naade.

Men ét er sikkert: Aldrig er jeg blit greben saa af skuespilkunst, som den gang fru Levy optraadte paa det tarvelige provinsteater. Her hvor kulisserne hang og rystede, her mellem teatrets tarvelige løse pjank, mellem falskt haar, sminke og osende talg — her kunde fru Levy faa et billede frem, enten en eventyrfé, funklende under romantikens røde sol, eller en lidende, frysende ung pige, siddende ved vinduet i en af Paris's usle leiegaarde, seende ud i den graa, ubarmhjertige morgen.

Det var fru Levys fortjeneste, at hun altid fik helhed i sin præstation; den virkede som et skulpturarbeide, hvor alle linjer hjalp til, som en komposition, hvor alle toner klang sammen til en sang. Ingen replik faldt den forkjærte vei; man fik stedse klarere og fyldigere indtryk af den figur, der skulde fremstilles. For nu at nævne et exempel: Gervaise i Zolas „Faldgruben“. Omend Gervaise er ung, frisk pige og gammel, elendig tiggerske i samme stykke, saa gjorde dog fru Levys spil, at man fik et inderligt harmonisk indtryk af det hele. Den gamle, lasede Gervaise's sidste replik, før hun dør: „Jeg elskede Dem!“ tonede saa inderlig sammen med den første, hun gav os — at man *følte*, hun var den samme. Og uvilkaarligt kom man til at mindes, at denne meget gamle, elendige Gervaise engang havde været en ung, livsglad pige, og hele hendes skjæbne tonede gjennem kunstnerinden sammen til et tungt, stønnende smertens skrig, til et hjertesønderrivende: „Saaledes visner alt!“

Efter nu, først i 1888, saa i nogle maaneder iaar, at have seet dansk skuespilkunst staar det for mig som en gaade, at ikke noget dansk teater har knyttet denne fine, høit begavede kunstnerinde til sig.

Men den sidste gang, Olaus Olsen var i byen, var ikke fru Levy med. Og da gik det galt; bænkeraderne tyndedes. Især, fordi byens nye blad fór løs paa teaterdirektøren og, henspillende paa et stykkes titel, raabte: „Græd bare, ja græd bare! — dette er jo ikke nogen lødig kunst .... det er jo ikke den kunst, som forædler menneskenes børn." Ja, det var en skrækkelig kanonsalve — efter sigende udskudt af en løitnant, saa man forstaar nok, at der var „krudt" tilstede.

Naa, om aftenen var alt i uorden. Den nye, kostbare primadonna negtede at spille for tomt hus, og den blonde Julia Trio var sur, fordi Hr. Zakkæusen var for venlig mod primadonnaen, og hr. Zakkæusen snoede tvilraadig sin falske knebelsbart og skarrede frem, at „det var ikke frisøren, den rigtige frisør, som var kommen, men det var en svenske, som var drukken som en ko."

„For himlens skyld, hvad gaar der dog af mit personale!" raabte direktøren og trak sin pukkel paa midt i forvirringen, han skulde være Quasimodo i „Notre Dame."

Men intet hjalp. Anstrengelserne var frugtesløse. Bænkene blev bestandig tommere, og fire dage efter pakkede Hr. Olaus Olsen sin kuffert og reiste med sine damer og Herrer. Og de kom ikke mere igjen.

Og teatret blev staaende lukket, gjemmende paa to støvede lysekroner og de røde og graa kulisser — dem ingen mere brugte.

Der findes i menneskets natur og organisation, som evige bestanddele derat, slige kræfter som *undren, ærefrygt, tilbedelse* og kjærlighed for alt skjønt, være det sig fysisk eller moralsk skjønhed. Der findes ogsaa paa samme vis hin dybtgrundede følelse, som saa langt som historien rækker tilbage og sandsynligvis for mangfoldige tidsaldre før al historie, fandt form og udtryk i vor verdens forskjellige religioner. — I, som har arbeidet eder ud af alle disse fortidens religioner ind i fornuftens klare, men tørre lys, kan længe nok le og spotte over dem og deres tilhængere; men naar I saa gjør, saa ler og spotter I dog blot tilfældige ydre former og rører ikke ved og fatter og ser ikke alle religioners og den religiøse følelses uomstyrtelige grundlag i menneskets natur og væsen.

(Professor *Tyndall*).

Peter Ibbetson.

(Illustreret af forfatteren. — Oversat fra engelsk for „*Kringsjaa*“).

Af

George du Maurier.

(Fortsættelse).

Dagen havde begyndt godt. Som en epikuræer stod jeg og funderede paa, hvorvidt jeg skulde gaa til den gamle port i Rue de la Pompe og opad alléen til vor gamle have, eller om jeg skulde gaa rundt til den aabning i hækken rundt parken, som vi havde frembragt ved vore hyppige gjennemgange til og fra Boulogneskoven.

Jeg valgte det sidste som det mest lovende.

Tænk aabningen i hækken, og parken! Hele hækken var jo forsvundet, selve parken var borte, hugget ned og udlagt som smaa haver med smaa hvide villaer, undtagen paa det sted, hvor en jernbane løb gjennem en dyb udskjæring i kalkklippen. Et tog gik netop pustende og stønnende forbi mig og kvalte mig næsten med sin skidne røg, medens jeg forbløffet stirrede paa ruinerne af mit længe nærede haab.

Selv om det tog havde kjørt over mig, og jeg havde overlevet det, kunde det ikke have rystet mig mere; alt dette forekom mig at være en altfor grusom og brutal vanhelligelse.

En kjørevei slyngede sig nu gjennem selve hjertet af vildnisset omgivet paa begge sider af smaa splinternye haver; i enkelte af disse kunde jeg hist og her opdage en gammel ven i form af et eller andet velkjendt træ, som jeg ofte havde klatret opad som gut, og som man havde ladet blive staaende, men som var blevet saa forandret ved tabet af sine vante omgivelser, at det havde faaet et tomt, omplantet, næsten generet udseende, som om det skammede sig over endelig at være fundet igjen.

Det var alt, som var tilbage. Smaa bakker og klipper og dale, som engang havde forekommet mig noksaa store, var nu blevet udjevnet, saa jeg slet ikke kjendte mig igjen længer og blev overfaldt af en besynderlig kuldegysen som efter et stort tab.

Men mon hvorledes alléen og mit gamle hjem saa ud? Jeg skyndte mig tilbage til Rue de la Pompe, og angsten fremskyndede mine skridt. Alléen var borte — afstængt ved porten til en uhyre stor murstensbygning omgivet af et nymalet rækværk. Mit gamle hjem existerede ikke længer,

men i dets sted en meget større og smukkere bygning af huggen sten. Men den gamle port var ialfald ikke forsvunden, heller ikke portnerboligen, og mine bedrøvede øine frydede sig over disse stakkels levninger, som var saa rent malplaceret midt i al denne nye glans.

Kort efter kom en pen portnerkone ud med en nydelig kappe med røde baand paa, saa paa mig et øieblik og spurgte, „om der var noget, herren ønskede."

„Er herren ikke frisk? Denne fæle varme! Kanske herren ikke taler fransk?"

Da jeg atter vandt herredømme over min stemme, forklarede jeg hende, at jeg engang havde boet her i et beskedent lidet hus, som nu havde givet plads for denne mere standsmæssige bolig.

Hun forklarede mig nu, hvorledes forandringerne havde fundet sted, og hvor værdifuld eiendommen nu var bleven. Hun viste mig en liden haveplet, en del af min gamle have, som endnu var tilbage, netop hvor mit store æbletræ stod, det man dog nu havde saget ned. Jeg saa stubben, der tjente som havebord.

Ved at se over en ny mur opdagede jeg en anden liden have og i den ruiner af den gamle lade, hvor jeg havde fundet min trillebør — ruiner, som nok snart maatte forsvinde; thi de holdt paa at bygge der ogsaa.

Jeg spurgte efter alle de folk, jeg kunde mindes og begyndte med dem, som var af mindst interesse for mig — bageren, slagteren, lysestøberen.

Nogle var døde; andre havde trukket sig tilbage og havde overladt forretningen til sine børn og svigerbørn. Tre forskjellige skolebestyrere havde havt skolen, siden jeg reiste. Gud være lovet, skolen var der endnu om end meget forandret. Jeg havde glemt at se efter den.

Hun kunde hverken huske mit eller Seraskiers navn; — jeg spurgte derom med bankende hjerte; vi havde ikke efterladt noget spor, og tolv aar havde været nok til at udslette al erindring om os! Men hun fortalte mig, at en dekoreret herre, som gik i barndommen, boede i et *maison de santé* i *Chaussée de la Muette* tæt ved, og at hans navn var *le Major Duquesnois*. Derhen gik jeg da efter at have lønnet og takket hende hjertelig.

Jeg spurgte efter le Major Duquesnois; han var ude at spadsere, hed det. Jeg fandt ham snart, — ældet og bøiet og støttende sig til en *charité* søster. Jeg var saa bevæget, at jeg maatte gaa forbi ham to eller tre gange, før jeg kunde tale. Han var bleven saa liden — saa sørgelig liden!

Det tog lang tid, før jeg kunde faa gjort ham begribeligt, hvem jeg var — *Gogo Pasquier!*

Efter en stunds forløb syntes han pludselig at erindre lidt af svundne dage.

„Ha, ha! Gogo, snille lille Gogo! ja — ja — Og Mimsey, snille lille Mimsey! Altid ondt i hovedet!“

Han kunde saavidt erindre Madame Seraskier, gjentog hendes navn flere gange og sagde: „*Ah! elle était bien belle, Madame Seraskier!*“

I gamle dage, naar han fortalte eventyr og blev træt deraf, havde han ordnet det saa, at dersom han i fortællingens løb pludselig anbragte ordet „Cric“, og jeg ikke strax svarede „Crac“, skulde resten af fortællingen udsættes til næste tur, og han var saa opfindsom i sin maade at anvende dette skrækkelige ord paa, at jeg ofte gik i fælden og maatte undvære fornøielsen den eftermiddag.

Monsieur le Major.

Jeg faldt pludselig paa at sige „Cric!“ og han svarede „Crac!“ og lo paa en rørende, affældig maade — „Cric! — crac! det er godt!“ Saa blev han pludselig alvorlig og sagde: „Fortsættelse i næste nummer!“

Efter dette begyndte han at hoste, og den gode søster sagde:

„Jeg er bange for, at herren trætter ham lidt!“

Jeg maatte altsaa sige ham farvel, og efter at jeg havde trykket og kysset hans haand, gjorde han et høitideligt buk, som om jeg var ham fuldstændig fremmed.

Jeg styrtede afsted og vred hænderne som en gal af sorg og af medlidenhed med min gamle ven og af skuffelse idetheletaget. Jeg gik til Boulogneskoven for der istedetfor de gamle tilflugtsteder for kaniner og daadyr og den næsten ugjennemtrængelige urskov at finde en svær kunstig

indsø med robaade. Og hvem andre skulde jeg vel møde paa veien derhen, lige ved fæstningsværkernes jernport, end en af mine gamle venner, en kurér, paa vei fra St. Cloud til Tuillerierne? Der red han med sin lave blanke hat og svære ridestøvler akkurat som i gamle dage, medens hesten travede afgaarde efter lyden af de smaa klokker, den bar om halsen.

Men ak, hans frakke var ikke længer borgerkongens uskyldige, usofistiske blaa liberi med sølvbroderier, men en anden regjerings forhadte grønne med guldbroderier.

Mare d'Auteuil havde ogsaa undergaaet forandringer og var blevet respektabelgjort — keiserlig respektabelt. Jeg følte mig sikker paa, at der hverken var frosk eller andre slige dyr der nu længer — bare guld- og sølvfisk i napoleonsk overflod.

En af mine gamle venner.

Ingen optænkelige ord kan give nogen idé om den tristhed og længsel, som opfyldte mig, da jeg endnu engang stod paa denne græsbevoxede, solbeskinnede bred — maalet for mine glade drømme i tolv lange aar.

Det var søndag, og der var mange mennesker ude; mange børn, i sine bedste søndagsklæder og med sine peneste manerer, som stod og kastede smuler til fiskene. En ny generation, som var meget roligere og mere velklædt end mine fættere og jeg, som engang havde fyldt stilheden med vore fiskesnørers plasken og vore støiende engelske stemmer.

Som jeg sad der paa bænken ved det gamle piletræ (hvor rotterne boede) og saa og saa, forbausede det mig næsten, at bare styrken af min

længsel i og for sig ikke skulde være nok til at fremkalde de gamle, kjendte ansigter og skikkelser og hexe bort alle disse nye indvaanere. Evnen til at gjøre dette syntes næsten at være i min magt; jeg vilde og vilde og vilde af al magt, men forgjæves; jeg kunde ikke bedrage mit syn eller min hørsel et eneste øieblik. Der forblev de, ubevidste og uforstyrrede disse lykkelige, velopdragne smaa franske mennesker og madede guldfiskene; og med saart hjerte forlod jeg dem der.

Ja sandelig, sandelig, sagde jeg til mig selv, burde vi finde ud en eller anden maade, hvorved fortiden kan blive mere fuldstændig vor eiendom, end den nu er. Livet er ikke værd at leve for mange af os, dersom et saa umuligt og dog saa naturligt ønske aldrig kan tilfredsstilles. Vor hukommelse er kun en stakkels rudimentær ting, som det vilde være bedst for os ikke at have, dersom den kun kan bringe os til randen af en slig fortvilelse som denne og opflamme et ønske, som den ikke kan tilfredsstille. Berørelsen af en forsvunden haand, lyden af en stemme, som er forstummet, alt det skulde være vort bestandig, komme paa vor kalden og vort vink ved et eller andet vidunderligt sansebedrag.

Ak, ak, jeg har neppe haab om nogensinde mere at faa se mine kjære igjen i et andet liv. Aa, den som bare kunde faa se deres kjære, halvglemte skikkelse i dette, saaledes som de engang var! Faa se dem med øiet, høre dem med øret og gaa de gamle forsvundne veie med dem som i en vaagen drøm! Det vilde være vel værd at blive gal for at opnaa et sligt selvbedrag!

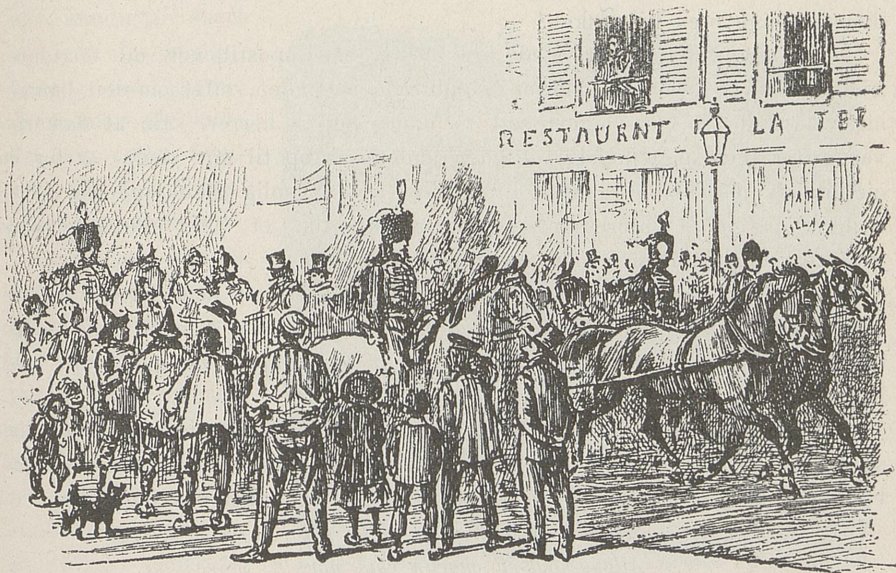
Under disse grublerier naaede jeg St. Cloud, og det og Boulogneskoven, som førte dertil, var ialfald ikke merkbart forandret, men saa ud, som om jeg skulde have forladt dem for en uge siden. Den deilige udsigt paa begge sider af broen fyldte mig med den gamle henrykkelse. Der var idetmindste glansen ikke forsvundet.

Jeg ilede gjennem de forgyldte porte opad den brede gang til det store vandfald. Der blandt de nydelige urner og krukker med geranier sad eller hvilede eller gestikulerte de gamle, uforanderlige guder fremdeles; der var de stygge, godmodige uhyrer, som fremdeles udsendte sine endeløse vandmængder til vederkvægelse for de varme pariseres øine. Uforandrede og efter al sandsynlighed uforanderlige (med undtagelse af, at de ikke paa langt nær var saa store, som jeg havde indbildt mig) gjorde deres kolde, jevne, ironiske taalmodighed mig tilskamme og bragte mig i bedre humør. Vakre eller stygge, — hvad De vil —, syntes de at fryde sig ved selve følelsen af sin ufølsomhed, af sin evige stabilitet, sin foragt for vind og veir og menneskets grætne, kortlivede utilfredshed. Det gjorde godt atter engang at klappe dem kjærlig paa ryggen og klynge sig til dem en liden

stund efter alt det støv og al den ødelæggelse jeg havde trasket igjennem hele dagen.

De vakte virkelig i mig en sund længsel efter alle næsten glemte jordiske glæder, ja selv efter mad og drikke, saa jeg gik ind i „*Tête Noire*“ og bestilte et overdaadigt maaltid — et splinternyt *Tête Noire* desværre, ganske hvidt, af sten og stukkatur, men uden nogen historie!

Det var en deilig solnedgang. Medens jeg ventede paa middagen, sad jeg og saa ud af vinduet i første etage og fandt lægedom for min skuffede og trætte sjæl ved at være vidne til det franske søndagsliv i al sin demokratiske glæde. Jeg havde seet dette atter og atter akkurat slig i gamle dage; dette var ialfald som at komme hjem til noget, jeg havde kjendt og elsket.

En af damerne i vognen var Frankriges unge keiserinde, den anden . . . . .

Kaféerne paa den lille plads mellem broen og parken var ganske overfyldte. Folk sad passiarende næsten midt ude paa pladsen og saa tæt sammen, at opvarterne med de hvide forklæder neppe kunde komme frem mellem dem. Luften var opfyldt af lugten af nedtrampet græs, makaroni og fransk tobak, af lystig fransk latter og musik og af en let taage, der i den nedgaaende sol skinnede violet og gyldent. Floden, som var fuld af baade og kanoer, kappedes i pragt med himlen, og den velkjendte, tæt bevoksede høi hævede sig foran mig og kulminerede i Diogenes lanterne.

Jeg kunde have gaaet i blinde mellem alle disse træer.

To zigeunere kom ind paa pladsen og begyndte at spille paa sækkepiber en eiendommelig eggende melodi, som næsten drev mig ud af vinduet; den syntes hverken at have begyndelse, midtparti eller ende; uden at give en tid til at drage pusten steg den høiere og høiere som lærkens sang, i dansetakt — maaske en tarantella — medens henrykkelsen stadig vedblev at stige. Alt var saa livligt og samtidig saa trist, at der ikke er noget ord, som kan betegne det.

To smaa vanskabte dverge, broder og søster, med store tandløse munde uden overlæber, begyndte at danse, og mængden lo og applauderede. Høiere og høiere, nærmere og nærmere det umulige lød den hurtige, gjennemtrængende musik. Himlen syntes næsten at være inden rækkevidde — musikens nirvana — ultradiskantens region, som overgaar det almindelige menneskelige øres kjendskab!

En vogn, forspændt med fire heste, med postilloner og forridere, kjørte nedover veien fra slottet og splittede mængden, eftersom den banede sig vei til floden. I vognen sad to damer og to herrer. En af damerne var Frankriges unge keiserinde; den anden saa op til mit vindu — for et øieblik syntes hendes ansigt at oplyses af en venlig gjenkjendelse, af et deiligt, spørgende, interessant og overrasket blik, et blik, der gik tvers igjennem mig som en lynstraale fra himlen.

Det var hertuginden af Towers! Jeg følte det, som havde sækkepiberne ført til dette! Endnu et øieblik, og vognen var ude af syne, solen var gaaet helt ned, zigeunerne havde holdt op at spille og gik rundt med hatten, og alt var forbi.

Jeg spiste middag og gik tilfods tilbage til Paris gjennem Boulogneskoven forbi Mare d'Auteuil og saa min gamle ven vandrotten svømme tversover den, efterladende en stribe i vandet lig halen paa en komet.

„*Allons-nous-en, gens de la noce!*
Allons-nous-en chacun chez nous!"

Saa sang et bryllupsselskab, som arm i arm gik lystig gjennem Passys hovedgade, straalende af en glæde saa fortrøstningsfuld, at den kunde have fyldt hjertet med misundelse, om man ikke havde havt saa mange sørgelige erfaringer for, hvordan al jubel og glæde ender i skuffelser.

Chacun chez nous! Hvor herlig det lyder! Var enhver af dem vis paa, at han vilde finde sit hjertes maal og ønske, naar han kom hjem? Var brudgommen selv ganske vis paa det?

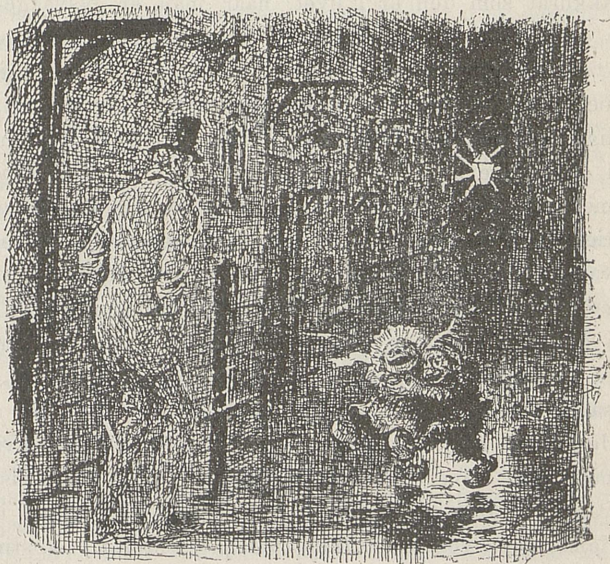
Fjerde del.

Jeg kom tilbage til mit hotel i *Rue de la Mechodière.*

Udmattet af anstrengelse og træthed med tarantellaen endnu gjenlydende i mine øren og det elskede ansigt med dets livsalige gjenkjendelsessmil endnu præget i mine lukkede øine faldt jeg isøvn.

Da drømte jeg, og — *dermed var den første fase af mit indre virkeligheds-liv begyndt.*

Alle dagens begivenheder, usammenhængende og overdrevne som drømme i almindelighed er, vævede sig sammen til et slags mareridt. Jeg var paa vei til min gamle bolig; alt, som jeg mødte og saa, var grotesk og umuligt; snart mindede det mig behagelig om gamle dage, snart trykkede det mig under følelsen af forandring, tab og ensomhed.

De smilede med tandløse munde.

Da jeg kom i nærheden af indgangen til alléen, var der istedenfor skolen paa venstre haand et fængsel og ved døren en liden — bare tre fod høi — vanskabt fangevogter og en liden vanskabt fangevogterske, ikke høiere end ham selv, som listig iagttog mig og smilede med tandløse munde. Derpaa begyndte de at danse vals sammen efter en gammel, velkjendt melodi med de umaadelige nøgler dinglende paa begge sider. De saa begge saa morsomme ud, at jeg lo og applauderede. Snart opdagede jeg dog, at deres fordreiede ansigter var alt andet end morsomme, men i høieste grad frygtelige at se paa, og jeg blev mig snart ogsaa bevidst, at disse ulykkesvarslende dverge forsøgte paa at danse mellem mig og indgangen til alléen for at afskjære mig adgang dertil, saa at de kunde kaste mig i fængslet, hvor de pleiede at hænge folk mandag morgen.

Næsten fra mig selv af rædsel styrtede jeg henimod porten til alléen, og der stod hertuginden af Towers med let overraskelse malet i øinene og med et venligt smil — et himmelsk syn realiseret.

„*De drømmer, ikke sandt*“, sagde hun. „Vær ikke bange, disse smaa folk existerer slet ikke; giv mig Deres haand og kom ind her.“

Idet jeg adlød, gjorde hun en bevægelse med haanden, og dværgene forsvandt. Jeg følte, at dette var ikke længere en drøm, men noget andet, noget besynderligt som var hændt mig; et nyt liv, som jeg var vaagnet op til.

Thi ved berørelsen af hendes haand vaagnede min bevidsthed, — min følelse af at være mig selv, — som til da i denne min drøm (og i alle tidligere drømme) kun havde været delvis afbrudt og svag, til fuld virksomhed, akkurat som den er i livet, naar man er lysvaagen og meget interesseret i det, som foregaar, kun at fornemmelserne var langt skarpere.

Jeg vidste godt, hvem jeg var, og hvad jeg var, og erindrede alle begivenheder fra den foregaaende dag. Jeg var mig bevidst, at mit virkelige legeme var afklædt og nu laa i dyb søvn i en seng i et lidet værelse i 4de etage af et „hotel garni“ i *Rue de la Mechodière*. Jeg vidste dette med sikkerhed, og her var dog ogsaa mit legeme akkurat ligesaa substantielt med klæderne paa, støvlerne temmelig støvet og snippen fugtig af varme. Med den haand, som var fri, følte jeg i buxelommen; der var nøglen til min hængelaas, min pung og pennekniv; mit lommetørklæde var i brystlommen, og i lommerne bag i frakkeskjøderne var mine handsker, et pibefutteral og den lille æske med vandfarver, som jeg havde kjøbt samme morgen. Jeg saa paa klokken; den gik og var akkurat elleve. Jeg kneb mig selv, jeg hostede, jeg gjorde alt, hvad man pleier at gjøre, naar man bliver umaadelig forbauset, for at forvisse mig om, at jeg var vaagen. Jeg *var* vaagen og stod dog her haand i haand med en fornem dame, for hvem jeg ikke var præsenteret, og stirrede snart paa hende, snart paa min gamle skole.

Fængslet var faldt ned som et korthus, og i dets sted stod M. Saindous „maison d'éducation“ der akkurat som i gamle dage. Paa den gule murvæg gjenkjendte jeg endog spor efter en smudsig haand; for 15 aar siden var nemlig en elev ved navn Parisat faldt ned i rendestenen tæt ved og havde sat dette merke efter sig, da han kom op igjen. Det var blevet siddende der i maaneder, indtil muren blev kalket i ferierne. Efter 15 aars forløb var det nu her igjen.

(Fortsættelse.)

Den sidste solformørkelse.

(Efter *professor Thorpe* i „*Fortnightly Review*".)

De almindelige foreteelser ved en solformørkelse er vel kjendte. Alle har ialfald læst om de eiendommelige skygger, som solen kaster, idet maanen glider indover dens skive; om de snurrige halvmaane-lysflekker under løvtrær, som solen skinner igjennem; om det grøngule lys, der synes at fylde rummet, kort før solen dækkes fuldstændig; om mørket og kulden; om den vældige skyggekants rasende fart, der langt overgaar en kanonkugles hastighed; om den underlige dirren i luften; om de mørke og lyse striber, der viser sig paa alle lidt større hvide overflader. Idet det sidste blink af det gule lys slukner, studser man først over det pludselige mørke; lidt efter lidt vænner øiet sig til det svage lys og formaar at læse tiden paa et ur. Maanens sorte skive viser sig selv for det blotte øie omgiven af en perlegraa lyskrans, der oftest er mere kantet end rund og udsender lange straalekvaster fra enkelte punkter af ringen, medens denne paa andre punkter er fuldstændig afbrudt, ligesom kransens lyskraft ingenlunde er jevnt fordelt; sterkest skinner det paa den indvendige side. Hist og her langs maanens yderkant og kransens indside fremtræder sterke lysflekker tildels med rosenskjær; dette er de saakaldte sol-protuberanser, der nutildags ogsaa kan studeres uden formørkelse ved spektroskopets hjælp; derfor optager protuberanserne intet af den kostbare tid for iagttagelser under totale solformørkelser.

Denne maa ofres paa studiet af lyskransen *(corona)*. Heldigvis behøver man ikke længere at lite paa øiets opfatningsevne; selv den roligste forsker blir nervøs under den spændende iagttagelse af noget saa sjeldent og underligt som solformørkelser.

Derfor var det en stor merkedag i astronomiens historie, da Warren De la Rue den 18de juli 1860 første gang anvendte sin foto-heliograf til fotografering af en solformørkelse. Siden har den fotografiske afdeling altid været noget af det vigtigste ved en solformørkelses-expedition.

Totale solformørkelser indtræffer omtrent to gange i løbet af 18 aar; men maaneskyggen er gjennemsnitlig neppe 100 eng. mil i udstrækning, følgelig dækkes solen for hver gang kun paa en liden stribe af jorden. I regelen gaar der 360 aar mellem hver gang der indtræffer total solformørkelse paa et bestemt sted paa jorden. Forskerne maa derfor ofte gjøre kostbare reiser og resikerer endda at faa skyet veir netop i det afgjørende øieblik.

Ved sidste totale solformørkelse, 16de april 1893, gik maanens skygge over et betragteligt stykke fast land. Den strøg henover Chili ved 29° s. b., passerede Andesbjergene og grænselandet mellem Argentina og Paraguay, gik tvers over Brasiliens sletter og løb ud paa Atlanterhavet nordvest for Ceara. I den gamle verden steg skyggen iland nordenfor Gambias munding i Afrika og forsvandt inde i Sahara etsteds. Det absolut bedste sted til en iagttagelse vilde høifjeldene i Chili været, paa grund af sin tørre luft og skyfri himmel; men en expedition didop er en kostbar fornøielse. Sydamerikas indland var ikke til at tænke paa; Ceara eller egnen lidt nordenfor havde netop sin regntid. Senegambien derimod lovede særdeles godt veir paa den aarstid og anløbes af ruteskibe; rigtignok er sumpfeberen slem dernede.

Det engelske *Royal Society* bevilgede derfor 600 lrst. (= 10,800 kroner) til to iagttagelses-expeditioner, en til Senegambien paa fire medlemmer og en til Para Curu ved Ceara i Brasilien paa to medlemmer. Straks før afreisen sluttede to andre astronomer sig som frivillige deltagere til den afrikanske expedition, der lededes af prof. Thorpe.

Begge expeditioner skulde fotografere corona'en efter den samme metode for at fastslaa dens udstrækning, lysstyrke og bygning. Der anvendtes bl. a. et apparat med dobbelt camera, saa der absolut samtidig blev taget to billeder af formørkelsen. I det hele var forskerne udrustede med tidens bedste instrumenter, tildels af deres egen konstruktion.

Den 18de marts forlod den afrikanske expedition Liverpool og landede den 31te i Bathurst ved Gambias munding, den engelske hovedstation paa denne kant. Egnen er et lavt og fugtigt delta, dækket med krat og stridt, 6—10 fod høit græs. Omtrent 40 europæere, mest franskmænd bor i den lille stad, som ellers huser omtrent 9000 indfødte, enten de nu tilhører mandingoernes eller wolof'ernes stamme. For sportsmænd maa strøget eie mange tillokkelser; der vrimler af vilde dyr og fugle.

I Bathurst blev ekspeditionen taget ombord paa en liden floddamper af den engelske marine for at fragtes opad Salum-floden til Fundium, en by paa fransk grund. Denne fart viste sig yderst tungvindt paa grund af de mange sandbanker i elven. Fundium ligger et halvt snes fod over vandfladen, paa en umaadelig slette, der kun hist og her afbrydes ved en kokospalme-lund eller en gruppe jordnøddetrær i nærheden af magasinerne. Stedets handelsvare er nemlig jordnødder (ærtenødder, abenødder, frugten af *arachis hypogæa*); sit navn har denne plante af den eiendommelighed, at den borer sine frugtbælge ned i jorden under modningen; nødden indeholder en fed olje, der holder sig godt. 60,000 tons af denne frugt kommer aarlig til Marseille, Bordeaux eller Rotterdam for at omgjøres til fineste Lucca-olje, til schweitzerost eller til hollandsk smør.

En udsending fra Pariser-observatoriet havde allerede slaaet sig ned i en hytte sammesteds.

Det viste sig umuligt at arbeide midt paa dagen i den gloende hede, som herskede iland; indendørs i skyggen viste termometret op til 45 gr. C. Støvet fra marken var aldeles ulideligt, indtil man fandt paa at brolægge hytternes nærmeste omgivelser med muslingeskal, hvoraf der forekom store mængder.

Saasnart instrumenterne var opstillede, begyndte de daglige øvelser eller generalprøver paa den vigtige forestilling. Varmen om dagen og kjøligheden om natten virkede skadeligt paa træverket i de fotografiske apparater. I førstningen foretoges prøverne udpaa eftermiddagen; senere gjorde man forsøg midt i middagstiden for at bli vænnet dertil, da formørkelsen skulde indtræde ved to-tiden; tilslut foretoges øvelser ogsaa om aftenen for at prøve observationer i mørke.

Aftenen før den store dag kom en fransk kanonbaad op elven med den franske guvernør over Senegambien samt distriktets administrator ombord. De høie herrer viste den engelske ekspedition den opmerksomhed at overvære den sidste aftenprøve. Som øverste myndighed satte de vagter ud til at paase overholdelsen af paabudet om taushed og ro i nærheden af observations-stationerne.

Veiret var de par sidste dage begyndt at true med disighed, og det duggede sterkt om kveldene. Søndag formiddag den 16de april blæste der en fugtig vind, men luften holdt sig klar og ren, saa det var stegende hedt, da ekspeditionen ved

halvét-tiden begav sig iland fra damperen for at gjøre alle instrumenter parate. Lidt før to kom skibets officerer efter med lanterner og lygter.

I det samme sidste lysblink gik ud, kjendtes der et tydeligt og pludseligt temperaturfald. Der røbedes lidt ængstelse og uro blandt de indfødte, som var stimlede sammen omkring indhegningen om hytterne, og en gjed i nærheden gav sig til at skrige. Coronaen sprang med én gang frem rundt den sorte maaneskive og straalede med en saa sterk glans, at blot fire-fem stjerner fik vise sig, medens man nok kunde se at aflæse sekunderne paa kronometret. Der var kun 4 minuter — vel 240 sekunder at gjøre paa, og tiden blev nyttet under en trykkende, næsten pinlig taushed og med en rosværdig flid og nøiagtighed. Alt i et lød de smaa, klappende smeld fra indsætningen af nye plader i fotografi-apparaterne, medens kvartermesterens stemme forkyndte tidens fremrykning. Det viste sig, at samtlige observationer løb af efter bedste forventning, uden uheld eller afbrydelse. Og samtlige deltagere kan være stolte af sit arbeide den 16de april 1893. Denne dags solformørkelse hører til de omhyggeligst og bedst iagttagne. Resultaterne er det endnu for tidligt at danne sig noget fyldigt begreb om; men af nye materialier blev der samlet en hel rigdom.

Ikke før var solen igjen sig selv, før kommandoen lød „hytterne ned!“ og inden et par timer dampede det lette krigsskib atter nedad floden.

Den franske forsker sammesteds viste sig at have været ligesaa heldig; det samme maa siges om den engelske ekspedition til Nordbrasilien samt om de to amerikanske ekspeditioner til Chili. Derimod lykkedes det ikke en fransk astronom i Joal i Senegambien at opdage og saaledes fastslaa noget angaaende Leverriers antagelse af en liden planet indenfor Merkur, „Vulkan“, som den allerede er døbt. Til gjengjæld havde samme mand stort held med sine observationer af tiden for og hurtigheden af formørkelsen.

Panserskibet „Victorias“ undergang.

(Efter *„Die Gegenwart“* og *„Review of Reviews“*).

Den 22de juni kl. $3^1/_2$ eftermiddag seilede den 12 skibe sterke engelske Middelhavs-eskadre udenfor Tripolis i Syrien med otte knobs fart. Skibene løb i to linjer med sex kabellængder (1110 meter) mellem linjerne og 2 kabellængder (370 meter) mellem de efter hinanden styrende skibe. I spidsen for den inderste linje gik „Victoria“, for den ydre linje „Camperdown“, det første ført af eskadrens chef, admiral Tryon, det andet af kontreadmiral Markham. Hvert af jernuhyrerne veiede 10,000 tons og havde maskiner med 14,000 hestes kraft. „Victoria“ var bygget for fem aar siden og havde bl. a. en kjæmpekanon paa 110 tons; skibet skal have kostet 18 millioner kroner og var et af verdens sværeste krigsskibe. Admiral Tryon havde været Middelhavs-flaadens chef siden 1891 og gjaldt for Englands dygtigste sjøofficer.

Saa meget mærkeligere er det, at han kom til at begaa en feil, der

kostede ham selv og 400 af hans mandskab livet. Ved „Victorias“ undergang omkom der flere mennesker end der faldt ombord paa Nelsons „Victory“ hin berømmelige dag ved Trafalgar.

Tryons kommando gik ud paa, at „Camperdown“ skulde svinge 16 streger indover og altsaa seile op i modsat retning midt i løbet mellem de to linjer, parallelt med „Victoria“, der foretog tilsvarende manøvre. Markham skjønte, at der maatte blive for knapt rum, og nølede med at følge kommando. Men Tryon signaliserede: „Hvad venter De efter?“ — „Camperdown“ svingede op, og inden to minutter rendte den sin jernsnabel sex fod ind i „Victoria“s langside strax foran kanon-taarnet. Søen fossede ind i hundretonvis og tyngede kolossens baug ned mod vandfladen.

Trods den forfærdelige fart, hvormed de to skibe var tørnet sammen, kunde dog admiralen ikke tænke sig, at der var nogen livsfare. Han forbød endog de andre skibe at sætte baadene ud, saaledes som de viste tegn til. Mandskabets opførsel skal have været mønsterværdig. Idet skibet fik stødet, herskede der saa dyb taushed, at hvert ord fra admiralen hørtes over hele dækket. Hver enkelt kommando udførtes punktlig og rolig, som om det blot var en af de daglige øvelser. Desværre var saaret for svært til at kunne heles; vandet stod alt ind gjennem ventilerne i siden. Altsaa gaves fuld fart mod land for muligens at sætte det synkende skib op i stranden. Men neppe var man kommen en engelsk mil, før alt maatte opgives. Kapteinen bød alle at frelse sig, som de bedst kunde; og alt muligt blev gjort for at bringe de syge op over dæk. „Overbord, overbord“ — men mesteparten stod endnu paa dæk, da kolossen pludselig væltede over. Masterne skar sig gjennem vandet, og fartøiet blev i tre minutter liggende med kjølen oppe i luften. Maskinerne gik fremdeles sin vante gang, saa de to propeller svirrede med en rasende hurtighed over vandet. Det uhyre vrag sank, og skruerne fik atter vand under vingerne, saa sprøiten stod himmelhøit. Og med en gurglende lyd forsvandt den massive panser-skal i dybet, idet dækkene brast med brag.

Admiral Tryon var bleven rolig staaende paa sin plads paa broen, støttende sig med den ene haand til rælingen og med den anden skjulende sit ansigt. Saa krængede hans prægtige flagskib, og den kjække mand blev borte. Han tog sin straf med en ro og et mod, der lægger glans over hans tragiske skjæbne.

En slig ulykke er til at tage lærdom af. Og hele verdens marinestyrelser har for tiden hodet fuldt af tanker. I „Die Gegenwart“ anstiller en tysk søofficer nogle betragtninger over betimeligheden af at bygge flere af den slags kolosser som „Victoria“, naar de kan gaa tilbunds for et eneste stød.

Nutidens panserskibe er igrunden byggede paa prøve. De har endnu ikke været anvendt i formelig kamp mod de andre moderne krigsredskaber. Under den russisk-tyrkiske krig fik man erfaring for torpedoens virkninger, ligesaa forleden aar under borgerkrigen i Chili, da „Blanco Encalada“ sprængtes i luften. Ellers har man kun ulykkestilfælder at slutte fra. „Victoria“s undergang yder saaledes en af de faa erfaringer for virkningen af et snabelstød under fuld fart.

Det viste sig, at baug-snabelen er det kraftigste vaaben i kamp mellem to panserskibe. Det undervandshul, der frembringes, er for svært til at kunne stoppes, saa det maa bli skibets øieblikkelige undergang. Imidlertid vil det i et slag vistnok sjelden være anledning til et saadant naadestød under de rigtige forhold. Stødet maa nemlig ramme mest mulig under ret vinkel mod skibssiden; og dette er vanskeligt at opnaa, saalænge det angrebne skib kan bevæge sig frit og desuden har torpedoer til værge mod en altfor nærgaaende fiende.

Hvad torpedoen angaar, da er det endnu usikkert, om den kan virke mod et skib, der er i fart, eller om den ikke vil stødes tilbage og glide væk, saa der kommer en for tyk vandvæg mellem den angrebne skibsside og den exploderende angriber. Under søgang er desuden torpedoens retning vanskelig at bestemme. „Blanco Encalada“ sprængtes først ved den ottende torpedo, endda det laa for anker og altsaa ikke kunde manøvrere.

Værdien af torpedobaade blev vistnok fra først af skattet for høit. Særlig unyttige er de i høi sø, medens denne ingen synderlig virkning har paa en svær panserkolos. Trods ulykkerne og trods udsigten til det store tab ved et enkelt saadant skibs undergang, har panseruhyrerne for stort værd, særlig ved landgangsforetagender, til at man vil ophøre at bygge flere.

— Positivismen — tilbedelsen af det menneskelige — tilfredsstiller ikke sjælen. Den kan ikke uddrive og den kan ikke fostre den følelse, som vækkes i os af alt det, der staar bagom det menneskelige, bagom den hele menneskehed og bagom alt, hvad der existerer, — en magt, hvoraf den hele menneskehed blot er et ubetydeligt og flygtigt produkt. *(Herbert Spencer).*

— Siden slutningen af sidste aarhundrede har definitioner af Gud holdt paa at forsvinde, — den ene efter den anden, afguder har faldt i grus, symboler er lagt tilside, treenigheder har opløst sig til digt og parabel, selv Guds „personlighed“ svinder og taber sig; men Guds evige væsen har imidlertid trængt sig frem og ind paa os; det har bemægtiget sig tomme for tomme vor hele materielle og aandelige verden, gjennemsyret den — forklaret den.

(Efter *O. B. Frothingham*).

Frankrige og Siam.

(Efter *Hon. G. N. Curzon* M. P. i „*XIXth Cent.*“ og Sir *R. Temple* M. P. i „*Fortnightly Rev.*“).

I bind I, side 586 af „*Kringsjaa*“ er der en artikel om Siam, hvortil læserne henvises. Riget faar i disse dage verdens opmerksomhed fæstet paa sig ved, at det er kommet i en alvorlig strid med Frankrige angaaende grænsen mellem det og det sidste lands indiske besiddelser. Frankrige har, som bekjendt, i senere aar tilvendt sig *Kambogia*, Bagindiens sydligste del, *Annam*, den østlige kyststrækning og allersidst *Tònkin* i nordost. Siam udgjør halvøens større centrale del og begrænses mod vest af brittisk Birmah. Man faar en idé om, hvad landstrækninger det her gjælder, naar man hører, at fra *Hanoi* i Tonkin til *Saigon* i Kambogia (begge i de franske besiddelser) er det næsten lige saa langt som fra Kristiania til Wien og fra *Saigon* til *Bangkok* saa langt som fra Kristiania til Berlin.

Mellem det egentlige Siam og de franske besiddelser ligger det omdisputerede territorium. En del af dette, saaledes staten Luang Probang i nord, har længe anerkjendt siamesisk overhøihed. Den større del af territoriet befolkes af vilde stammer, over hvilke Siam længe har krævet overhøihed, og blandt hvilke det har havt enkelte militære poster. Men nu gjør pludselig Frankrige krav paa det hele territorium, idet det paastaaes, at det engang har været skatskyldigt til Annam, hvis arving Frankrige gjennem erobringens ret er. Det franske krav synes dog at mangle enhver retsgrund, men saa har det til gjengjeld tilstrækkelige magtmidler bagom sig. Det synes blot at være et simpelt, brutalt overgreb af en sterkere nation overfor en svagere. Franskmændene har rykket frem fra Annam og Tonkin, oprettet militærposter i det omstridte territorium og gjør sig øiensynligen færdige til at annektere det hele. Et sammenstød fandt nylig sted mellem franske og siamesiske soldater fra de rivaliserende militærposter, og en fransk officer faldt. Derover slog man da paa den patriotiske stortromme. Det maatte hevnes. Man havde nu ikke alene territorium at erobre, men ogsaa fransk blod at hevne. Siam magter selvfølgelig ikke at hindre franskmændene fra her at tage, hvad de vil. Det har gjentagende gjort fredelige forslag til sine modstandere, undgaaet al strid, tilbudt arbitration og i det hele vist sig helt villigt til at lade sagen fredelig og retfærdig afgjøres. Men alt er afvist fra fransk side. De vil helst arbitrere med sværdet og selv sidde tildoms i sin egen sag. — Det er klart nok, at Frankrige — eller dets koloniale statsmænd — simpelthen ønsker en ny landudvidelse i denne retning, hvilket da heller ikke er at undre sig over. — Man vil af kartet se, hvor langstrakt og ukomplet de franske besiddelser nu er, medens de ved denne udvidelse vil komme til at udgjøre et stort, kompakt og velafrundet rige. — Gjennem det omstridte territorium flyder den store Mekongflod (2500 engelske mil lang), der løber ud i havet ved Saigon. Franskmændene har længe drømt om at gjøre denne flod til en fransk vandvei til Kinas indelukte, vestlige provinser, — til en stor handelsvei — og det hele Mekongdalføre til et fransk-indisk rige. Sagkyndige og kjendte mænd mener, at der ikke er ringeste udsigt til, at Mekongfloden nogensinde vil

blive en slig handelsvei eller en større seilbar vandvei. Men om fakta spørger, som bekjendt, franskmanden lidet, hvor det gjælder *la gloire de la France.*

Denne udvidelse vil snart være et faktum, med mindre en mægtigere magt end Siam træder imellem. Og en slig intervention er ikke umulig. Thi det er ikke alene siamesiske og franske interesser, som her kommer i strid med hinanden, men ogsaa engelske og franske. Vest for Siam ligger den britisk-indiske grænse. Siam ligger som en fender mellem britisk og fransk Indien paa samme vis som Afghanistan mellem Indien og Rusland. England har ingen lyst til at have hverken Rusland eller Frankrig som direkte naboer. Det vilde paa ingen maade annektere Siam. Det foretrækker at have det liggende som en slig fender, der holder det Frankrige fra livet. Det bliver derfor ogsaa i dets interesse at opretholde det saapas mægtigt og stort, at det kan tjene som fender og ikke taber al betydning som saadan. — Men disse franske udvidelser bringer den franske magt 300 til 6—700 km. nærmere den britiske grænse og lemlæster det siamesiske kongerige, samtidigt som det grunder et stort fransk rige ganske faa dagsmarscher fra britisk Indien; ja, mod nord vilde det være let at skyve denne nye grænse frem lige til den britiske. — Dertil kommer, at hvem ved, hvorlænge de franske krav vilde stanse med dette? De har voxet uhyre hurtigt paa 7 aar. Dette vundet, vilde det være en forholdsvis let sag at gribe hele det lemlæstede Siam og saaledes lægge sig lige op mod en lang og ubeskyttet britisk grænse. I hvert fald vil Siam saaledes svækket og lemlæstet betyde meget mindre som en fender end nu; det vil være lettere at erobre og lettere at beherske gjennem „indflydelse". Nu tjener de omtvistede distrikter som en fender mellem Siam og Frankrige igjen. Tabet af disse lægger det mindre rige for det største fod. — Med andre ord: det gjælder for England om ikke at slippe en stormagt til et skridt nærmere sin lange, svage indiske grænse med dens indenfor liggende usikre besiddelser. Det gjælder lignende stridigheder som de, der saa længe har været ført mellem Rusland og England i Afghanistan og omliggende stater. Ogsaa der har Rusland ædt sig nærmere og nærmere, spist op de fendre af halvt uafhængige stater, som England har forsynet Indien med. Paa samme vis synes nu Frankrig at gaa tilverks. England faar saaledes to mægtige, stadig fremrykkende naboer at regne med istedetfor én. Og disse naboer er næsten allierede! Der lyser op af disse grænsestridigheder for britiske øine muligheden af et kombineret fransk-russisk angreb paa Indien over Afghanistan fra nord og over Siam fra øst. Engelske militære autoriteter udtaler sig meget pessimistisk om deres lands evne til at modstaa et energisk angreb fra Rusland alene, men hvad vil de saa sige om et saadant kombineret angreb?

Siam er fuldstændig under engelsk indflydelse og vilde vel være under engelsk protektorat, foretrak ikke England at benytte det lille land som fender for sine besiddelser. Engelsk er det raadende sprog der og 88 % af skibene i Bangkoks havn er engelske.

— Siden ovenstaaende redegjørelse, for hvad striden egentlig dreier sig om, blev skrevet, har telegrammerne og dagsaviserne bragt efterretninger om stridens videre hurtige udvikling. Franske krigsskibe har seilet op baade Mekongfloden (der løber inden det af Siam krævede territorium) og den forbi Siams hovedstad (Bangkok) løbende flod. Begge steder har der flydt blod.

M. de Blowitz igjen.

(Efter „*Rev. of Rew.*").

M. de Blowitz, — den verdenskjendte „*Times*"-korrespondent har faaet det sterkt paa det sidste med at skrive erindringer og interiører af europæisk politisk liv. „*Kringsjaa*" har gjengivet en af hans artikler om den i 1875 afværgede krig. Han skriver nu atter i et engelsk tidsskrift om den europæiske stilling. Han tror ikke, at der er nogen fare for krig foreløbigt. *Det sociale spørsmaal* er altfor presserende dertil. Det trænger sig frem overalt og binder hænderne paa de krigslystne. Regjeringerne har hænderne fulde med det. „En ny verden holder paa at vaagne. Den kjender sin styrke. Den har intet at tabe, alt at vinde. Følg den med opmerksomme øine, I, som nu sover roligt i besiddelse af alt; thi sover I meget længer, saa vil I vaagne i lænker!"

Han skildrer den russiske keisers grænseløse magt, hvorledes han blot behøver at løfte sin finger, og Frankrige saavelsom Rusland vil lyde hans bud og væbnede legioner sværme over Europa. Heldigvis er denne mægtige autokrat absolut for fred. Han følger stadig den danske konges raad, og Danmarks dronning er fyldt med fredens aand. Hun elsker desuden Tyskland og tilbeder dets kamplystne keiser (denne fredselskende dronning), som hun kalder „en engel" (!). Hun har allerede udjevnet mangen vanskelighed. Det var hende, som fik Kieler-sammenkomsten istand. . . . . Det er Guds eget verk, at denne keiser, som i sin haand holder alle magtens nøgler, er fredselskende.

Om paven siger M. de Blowitz i samme artikel, at „ingen kan danne sig noget begreb om det intense liv og den stadige bevægelse, der hersker i de pavelige boliger. Did kommer der breve og telegrammer fra alle verdens kanter. Kunde jeg blot aabenbare indholdet af enkelte af dem, saa vilde man forstaa, hvor lang og hvor mægtig endnu St. Peters arm er, og hvor farlige de er de læber, der med svag oldingerøst taler i Vatikanets skygger. Jeg skulde kunne vise den hellige fader skrivende til keiseren af Østerrige for at lede ham ved raad og undertiden næsten ved befalinger. Jeg skulde kunne vise, hvorledes fyrst Bismarck endnu i sin korrespondance lokker paven med flygtige glimt af hans verdslige magts mulige gjenoprettelse. Jeg skulde kunne vise, hvorledes Leo XIII nu søger at forene, for saa atter at skille Frankrige og Rusland, eftersom han finder det ene eller andet gavnligt for sine egne interesser eller for fredens bevarelse . . . . Men jeg skulde ogsaa kunne vise Vatikanet splittet og kardinal Vanutelli intrigerende i al hemmelighed med fremmede fyrster mod kardinal Rampollo og den demokratiske politik, som denne repræsenterer. Endelig skulde jeg kunne vise, hvorledes alle Frankrigs politiske førere, baade i regjering og opposition, søger Leo XIII.s hjælp, og hvorledes denne med forbausende indsigt arbeider paa at faa det liberal-monarkiske parti til at gaa fuldstændig over til republiken og antage den som landets endelige og blivende regjeringsform.

Notitser.

— 158 kvindelige læger findes der indført i fortegnelsen over Englands læger.

— En enkelt af Bostons sparebanker har en indsat kapital af 120 millioner kroner.

— Den gjennemsnitlige ugentlige indtægt for arbeidende kvinder er i to af de nordamerianske stater 20 kr., i en tredie 22.00.

— Chicago skal ifølge *dette* aars folketælling have ikke lidet over 2 millioner indbyggere og altsaa være den nye verdens største by og vel verdens anden.

— Voldsomme hosteanfald, ligegyldigt hvad deres aarsag maatte være, stanses strax ved at tage en spiseske glyserin i varm melk. *(Annals of Hygiene).*

— *Landtangen ved Korinth* er nu gjennemskaaret af en kanal, der snart skal aabnes for trafik. Ideen kom op for ti aar siden, og arbeidet har kostet 52 millioner kroner.

— New-Yorks fire jernbanelinier over gaden befordrer aarligaars adskilligt over 200 millioner passagerer. 320 lokomotiver driver de 1000 vogne, der anvendes. Indtægten er 40 mill. kr.

— Rotterne i Paris fanges og dræbes i mængder. Skindet bruges dels til forverks-kanter, dels til fine hansker, laar- og læggebenene til tandstikkere, resten af benene samt senerne til gelatin.

— En Boston-mand har netop givet sin bys offentlige bibliotek et fond, svarende til 7500 kroner aarlig indtægt. Denne skal udelukkende anvendes til subskription paa aviser og dagblade for den frie læsesal.

— Dr. Nansen reiser til et sundt klima. Polaregnene, — i hvert fald Spitsbergen — er næsten fri for baciller og bakterier. I Paris er der 51,000 slige pr. kubikmeter, paa Spitsbergen blot 3.

— „*Løgn-the*“. Skræmt ved den tiltagende brug af indisk the, har den kinesiske regjering udstedt strengt forbud mod den omsiggribende fabrikation af „løgn-the“, der holder paa at ødelægge den kinesiske thes berømmelse. Straffen for at fuske i theen vil blive livsvarig landsforvisning.

— Pianisten og komponisten *Paderewski* har paa 70 konserter i 26 amerikanske byer tjent omtrent 650,000 kr. For tyve aar siden maatte Rubinstein give 215 konserter i Amerika for at skrabe sammen lumpne 150,000 kroner. Man tænke sig det nerveslidende arbeide og et halvt aar igjennem ingen anden nattesøvn at faa end nogle timer i en Pullmann-vogn!

— *Havets vandmasse* har en englænder forsøgt at tænke sig et maal for. Om den blev indesluttet i et rør saa langt som fra jorden til solen, maatte dette rør alligevel gjøres $4^1/_2$ kilometer i diameter. Hvis havet skulde pumpes tørt, og der blev pumpet bort 10,000 liter i sekundet, vilde dog arbeidet kræve 3—4000 millioner aar!

— *Assal-sjøen* i Obock-distriktet i Afrika, liggende kun nogle faa mile fra bunden af Tadjouiak-bugten, er af den franske regjering solgt til en privatmand, M. Chefuenz. Denne agter at udnytte det 12 tommer tykke salt-lag, der dækker sjøens bund og kanter. Disse er imidlertid saa bratte og sønderrevne, at man sandsynligvis maa anvende flydende maskiner for at bringe saltet op.

— Kina har endnu intet nationalt postvæsen. Postbefordringen besørges af en mængde konkurrerende kompagnier, der i hver by har sine „brevbutiker“. Portoen er i forhold til distancen. Den private foretagsomhed og frie konkurrance har saaledes vist sig den nationaliserede ordning helt underlegen paa dette felt.

— Spanien lider som bekjendt under trykkende finansielle forhold, der vel delvis skyldes daarlig styrelse og administration. Disse forhold øver ogsaa indflydelse paa landets jernbaner, der næsten

alle lider betydelig derunder og har seet sig nødt til at optage nye laan for at dække udgifterne.

— Den største stortingsbygning i de Forenede stater (hver stat har naturligvis sin) er i staten Texas. Det er, hvad størrelse angaar, den syvende bygning i verden. Den kostede 13 millioner kr.

— 275,000 kvinder tjente i 1890 deres udkomme i de Foren. stater ved arbeide, der ikke er husholdningsarbeide og ikke simpelt fabrikarbeide eller haandverk. Der var 165 prester, 588 journalister, 2,400 læger, over 14,000 bestyrede og ledede større handelsforretninger. Der var 155,000 lærerinder.

— „Kringsjaa"s læsere vil være bekjendt med, at elektricitet ogsaa anvendes til at fremdrive planter. Der er gartnerier i Amerika, hvor man benytter det i betydelig udstrækning, dels som lys, dels som ledninger nedlagte i jorden. Poteter vokser og modnes meget hurtigere, naar en elektrisk traad løber langs rødderne, og tomatoer modnes en hel uge tidligere end ellers paa denne vis.

— Nicaragua, som paa grund af den paatænkte transamerikanske kanal tiltrækker sig betydelig opmerksomhed, har blot 300,000 indbyggere og er et af verdens rigeste lande, hvad naturlige hjælpekilder angaar. Det eier rige guld-, sølv-, kobber- og kviksølvminer, producerer alle sorter af tropiske frugter, kaffe, indigo og sukker. Sukkerrøret vokser saa høit, at en ager deraf ser ud som en hel skov.

Europas krigsgalskab. I 1869 var Europas samlede krigsskat omtrent 1660 millioner kr. Denne sum var i 1892 stegen til 3040 millioner kroner. Altsaa næsten fordoblet paa 23 aar! Europas hovedstater viser følgende tal:

Rusland i 1869 ca. 345 mill. kr. og i 1892 ca. 700 mill. kr.

Frankrig i 1869 ca. 333 mill. kr. og i 1892 ca. 484 mill. kr.

England i 1869 ca. 340 mill. kr. og i 1892 ca. 464 mill. kr.

Tyskland i 1869 ca. 157 mill. kr. og i 1892 ca. 393 mill. kr.

Østerrig i 1869 ca. 134 mill. kr. og i 1892 ca. 220 mill. kr.

Italien i 1869 ca. 99 mill. kr. og i 1892 ca. 202 mill. kr.

Spanien i 1869 ca. 70 mill. kr. og i 1892 ca. 100 mill. kr.

Tallet paa krigsfolk var i 1869 tilsammen ikke fuldt 7 millioner, i 1892 var det steget til 22$^1/_4$ millioner. Bare Tyskland har øget sin hær til det firdobbelte tal, og nu har netop den nyvalgte rigsdag indrømmet en ny forøgelse paa adskillige titusener.

— *Hvad koster et menageri?* Hamburgeren Hagenbeck driver forretning i vilde dyr til menagerier hele verden over. Her er hans prisliste: Flodhest 18,000 kr., indisk tapir 9000, amerikansk tapir 2700. Elefanten staar mellem 4500 og 9000 kr. En fuldvoxen, vildfødt løve koster 2700—3600, en tiger faar man for 1800—2700 kr. Slanger sælges for tiden svært billig; arter, der tidligere kom op i 200 kr., gaar nu for 40; rigtig store betales dog endnu med 900 kr. Leoparder gaar for 540. Sorte pantere koster 720—1080 kr., flekkede og stribede pantere 450 kr. Jaguaren staar i 540—1800 kr. Brune bjørne gaar for 100—180 kr., men sorte amerikanske bjørne koster det dobbelte. Aber kan man faa for en halv krone; paa vaaren er de dyrere, saa der noteres optil 24 kr. pr. stk. Giraffen er for nærværende ikke i markedet, den er saa vanskelig at faa fat paa. Hagenbeck har solgt en for 1080 kr.; men for hans sidste eksemplar betaltes der i Brasilien hele 20,000 kr.

— *Amerikas aviser.* Udgiveren af „*Chicago Herald*" har som formand i den amerikanske bladugiver-forening paa verdens-presse-kongressen ved den store udstilling meddelt nogle tal til oplysning om Amerikas presseforhold. Nævnte forening omfatter 150 blade eller omtrent halvdelen af Amerikas dagspresse, hvad

det samlede oplags størrelse angaar, og 85 pct., hvad angaar avertissementer. Disse 150 blades kapital udgjør omtrent 750 millioner kroner, deres samlede udlæg til lønninger gaar op i 400,000 kr. om dagen eller ikke langt fra 150 mill. om aaret. Deres samlede aarsudgifter maa dreie sig om 300 mill. kr. Der findes blade med et aarsbudget paa 18 mill. kr., og i de større stæder gives der næsten altid ét blad paa 18 mill. kr. Og bedriften viser sig fremdeles at være i jevnt stigende, saa de amerikanske blade nu kan betragte sig som grundmuret sikre i pengeveien. Følgen er bleven en stigende selvstændighed i menings-udbyttet.

— *Flydende hoteller.* Ombord paa de store ocean-passagerskibe er kjøkkenet en vigtig afdeling. Af „*Campania*"s besætning paa 415 mand har de 159 med maden at bestille. I kjøkkenet staar der en komfyr, som er 25 fod lang, og som har plads for 170 koge- og stegepander ad gangen. Den aarlige madforsyning beløber sig til 500 faar, 200 lam, 300 kjør, 3000 høns o. s. v.; desuden 300,000 æg, 10 tons skinke og sideflesk, 5 tons fisk, 2 tons ost, 1000 æsker sardeller, 100 tons poteter, 5000 brød, 50 tons mel og biscuits, 5 tons syltetøi, 3 tons havremel, 2 tons ris, 2 tons ærter, lige saa meget perlegryn, plommer og korender, 12 tons sukker, 1 ton the og 3 tons kaffe. Der drikkes aarlig 50,000 flasker øl, 20,000 flasker mineralvand, 3000 flasker brændevin og 5000 flasker vin. *NB.* Dette er kun, hvad dagens jevne kosthold kræver. — Paa én uge faar restauratøren ombord paa de største af skibene gjennemsnitlig *ituslaaet* 900 tallerkener, 280 kopper, 440 underkopper, 1200 ølglas, 200 vinglas, 27 vinkarafler og 63 vandkarafler.

— London har 10,000 drosker (cabs) i stadig brug. De befordrer 80,000 personer daglig. Paris har 6000, der befordrer 60,000 daglig. New-York har blot 1500, der befordrer 15,000; men saa har til gjengjeld den sidste by 2000 sporvogne og flere linier af gadejernbaner, bygget paa stolper og løbende i høide med husenes anden etage. Sporvogne og gadejernbaner befordrer tilsammen 400 millioner passagerer om aaret. Man maa huske dette umaadelige tal for at forstaa, hvilken ubetydelig rolle de uheld i virkeligheden spiller, som man af og til hører om. Det blev for længe siden paavist, at der aarlig overkjøres flere personer i Parises gader (af vanlige kjøretøier) end der tilskadekommes paa alle Frankrigs jernbaner i samme tidsrum. De mest moderne, tilsyneladende mest halsbrækkende befordringsmidler er de sikreste. Der er større grund til at assurere liv og lemmer, naar man tager ud paa en vanlig kjøretur, end naar man drager ud paa en tusenmils jernbanereise. Det farligste befordringsmiddel er en skydskjærre med en hest foran. Lokomotivet er den sikreste hest.

I samme forbindelse er det værd at henlede læserens opmerksomhed paa det faktum, at de Forenede staters jernbanenet er betydelig større end hele Europas. Man maa huske det, naar der berettes om uheld derfra. De værste og styggeste uheld i senere aar har jo forresten fundet sted i Europa.

— En telegraftraad kan i samme øieblik overføre 4 forskjellige strømme, — to i hver retning. — Fire telegrammer kan altsaa sendes absolut samtidig over samme traad. Det er, hvad der kaldes det firdobbelte telegrafsystem. Det benyttes i stor udstrækning i Amerika og beregnes hidtil at have indsparet landet 50 millioner kroner. De to strømme i samme retning er strømme af helt forskjellig hastighed. Det er denne forskjellige hastighed, der holder dem adskilt. Det dreier sig blot om brøkdele af et sekund, men det er nok til at holde dem hver for sig. *Edison,* som er opfinderen af dette system, haaber nu at drive det til at kunne sende sex og otte forskjellige strømme (3 eller 4 i hver retning) samtidig over samme traad.

„Kringsjaa“.

Fjortendagligt illustreret tidsskrift.

Udkommer hver anden lørdag.

Koster: 2 kr. kvart. eller 50 øre pr. løsnummer.

„Kringsjaa“ tilhører ikke noget parti. Det er alene dets opgave at virke oplysende, almendannende og underholdende, særlig ved paa vort sprog og i sammentrængt form at gjengive det bedste af udlandets samtidige tidsskriftsliteratur. Hvert hefte vil ogsaa i regelen indeholde flere originale artikler eller fortællinger af vore egne forfattere og ledende mænd uden hensyn til skole eller parti.

„Kringsjaa“ er landets største, alsidigste og billigste tidsskrift;

ingen *bør være det foruden. Ingen, der vil følge med i tiden, kan undvære det.*

Huseby & Co.s forlag,
Grubbegaden 2.

Expedition: ***Grubbegaden 2.***

Redaktør: ***H. Tambs Lyche.***

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i opt gne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfattere eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

— En redegjørelse for „sølvspørgsmaalet“ og myntsagen maa udstaa til næste nummer af mangel paa plads.

— Vor regjering skal have sendt en fagmand til England for at sætte sig ind i den nye metode for sprogundervisning, der tidligere har været omtalt i *„Kringsjaa“*.

— Socialisternes glimrende valgseir i Tyskland er en kjendsgjerning, som det ikke nytter at overse. Den er et nyt tegn, — om tegn endnu trænges, — paa at udviklingen, hvad enten man ønsker eller billiger det, gaar i den retning.

— Keiser Vilhelm har faaet sine militære forsterkninger. Nu er det altsaa Frankrigs tur til at møde disse tyske forsterkninger (der skulde møde tidligere franske forsterkninger) med nye forsterkninger paa sin side, hvorefter da keiseren atter vil forklare rigsdagen, at Frankrigs nye forsterkninger gjør det absolut nødvendigt, at ogsaa den tyske armé videre forsterkes. O. s. v. *ad infinitum*, — eller til folketaalmodighedens elasticitetsgrænse er naaet, og den brister.

— Saa Bergensbanen endnu maa vente et aar! Tyve aar siden de nordmænd i Norge begyndte at tænke paa at bygge den for landet saa absolut nødvendige bane. I tyve aar har vi tænkt og funderet, og lige langt er vi komne. — Den bliver da i hvert fald ikke hastverksarbeide,

den Bergensbane, naar den engang i vore børns tid bliver til virkelighed. Bare den ikke kommer *for* sent, — for sent til at sætte landet istand til at holde skridt med tiden.

Man har *lov* til at ærgre sig over slig endeløs mangel paa fremfærd. „Vi kommer, — om ikke saa braat!“ — skal vi ikke heller skrive det: „Vi kommer ikke saa braat, vi norske!“

— Opmerksomheden henledes paa en artikel i dette hefte af *James Bryce*, forfatteren af „*The American Commonwealth.*“ Den omhandler politisk og statsborgerlig undervisning i skolerne, — et emne, der i vor demokratiske tid og i ethvert moderne, folkestyret land er af den største vigtighed. Noget mere bagvendt, end at undervise et barn i kaalormes og sælhundes anatomi og i maanens og fixstjernernes naturlige beskaffenhed og undlade at undervise den vordende statsborger i de pligter, der som saadan vil paahvile ham, og om det samfunds ordning og grundlove, som han skal være med om at styre, — det lader sig vel ikke godt tænke, — med mindre det er, at vi jo ogsaa lærer en hel del om dyrs og fiskes vaner, skikke og natur, men saa grænseløst lidet om os selv.

Det er paa tide at vi lærer, at samfundene ikke tager vare paa sig selv, men at vi maa ofre tid, arbeide, kundskab og studium paa at varetage dem, og at dette *i vor tid* blot lader sig gjøre ved at fædrelandskjærligheden, — følelsen af at være del af et hele, af at have pligter mod samfundet, — udvikles, og undervisning og dannelse spredes overalt. „*Opdrag jer herrer!*“

— Frankrig synes dog gradvis at modnes for folkeligt selvstyre. Revolutionernes og statskupenes tid synes virkelig at være forbi. Vi har nu blot fra tid til anden deres hule efterdønninger. Uden slige kunde de jo ikke godt slutte. Som slige efterdønninger maa boulangismens humbug og fiasko og nu sidst gadeurolighederne i Paris betragtes. Den første var jo endnu farlig, men endte dog hurtig i det komiske — tragikomiske, om man vil. Autoriteterne viste sig stillingen voxen. Samfundet var blevet mere solid, mindre letbevægeligt og omstyrteligt end i Napoleonernes dage. Og disse sidste gadeuroligheder med deres tilløb til barikadebygning, fandt ikke alene autoriteterne vaagne, men befolkningens sunde sans imod sig. Arbeidsførerne raadet til ro og orden. Og det hele tjente blot til at vise, at den tid er forbi, da en mob kan erobre Paris og derigjennem Frankrig. Overfor simpel uorden og lovløshed begynder regjeringen at vise sig noksaa sterk og kraftig. — Man er kommen saa vidt, at det er gaaet op for folkets masser, at veien til reform ikke gaar over barrikader og medborgeres lig, ikke gjennem revolution og oprør, men gjennem ordets agitation, diskussion og stemmegivning.

— Det store engelske krigsskib „Victorias" undergang har vakt den største opmerksomhed den hele verden over, ikke blot som et uheld — skjønt keiser Vilhelm udtalte sig dybt rystet over de 400 mænds pludselige død, dog ikke dybere rystet, end at han ufortrødent vil arbeide paa at bringe en lige pludselig død over hundrede tusener —, men paa grund af den lære, det indeholder. Det tør atter revolutionere krigsskibsbygningen og gjøre de utallige millioner, der nylig er blevet nedlagt i de bepanserede kolosser, til helt bortkastede penge. — Som bekjendt gik nemlig „Victoria" ned for et ikke videre sterkt stød fra det andet krigsskibs *ram* eller jernsnabel. Det kantrede meget snart efter sammenstødet. Det er ikke første gang, at man har faaet erfaring for, hvor let disse kolosser vender kjølen iveiret. Man har vedblevet at bygge paa dem og lægge plade paa plade, til skibets øvre del er blevet saa tung, at et lidet stød vipper dem over og sender dem tilbunds. Hvad nytte er der saa ved at bygge flere af disse flydende fæstninger, som et eneste velrettet stød kan snu med kjølen i veiret, et for et, uden at et skud behøver at løsnes? Saa spørges der i udenlandske blade.

Uheldet synes helt at skyldes den kommanderende admiral, og man er tilbøielig til at tilskrive hans ordre, paa hvis farlighed og umulighed han blev gjort opmerksom, den slags onde skjæbne og temporære blindhed eller lammelse af omtanke, klarsyn og vilje, der gjør, at en mand trækker i den venstre tømme, naar en truende fare byder ham at trække i den høire.

Arbeidets spesialisering og dettes indflydelse paa arbeiderne selv.

Der tales ofte i sentimentale og patetiske ordlag om den skade, som arbeidets fordeling og spesialicering i vore dage bevirker. Arbeidet, indrømmer man, vinder jo ubetinget ved det. Det baade udføres hurtigere og bliver bedre i kvalitet. Men arbeideren taber ved det. Han synker som menneske og haandværker. Istedetfor at udføre et helstøbt arbeide, faar han nu tilbringe hele livet med at udføre en eneste liden detalj. Vi vil f. ex. snart ikke have skomagere længer, intet menneske, der kan tilvirke et par sko, eller der kan føle glæde og stolthed over et par egenhændig tilvirkede sko. I udlandets store skofabriker er arbeidet specialiseret til det yderste. En arbeider gjør ikke andet end at sætte knapper i sko, en anden skjærer remhuller i lærene, en tredie stikker dem ind under en pluggemaskine. Ingen gjør mere end en eneste ting. Og det er muligt at blive graa i tjenesten uden at have lært andet end at sy knapper i sko. Kuns de aller færreste faar anledning til at gjennemgaa de fleste af de snesevis

af specielle brancher. Kuns de færreste ved derfor af erfaring, hvorledes den hele sko bliver til. Ingen har nogensinde gjort en eneste sko færdig selv. Ingen kan fremvise et par færdige sko og sige: dette er *mit* arbeide.

Alt dette, mener man, maa virke sløvende og ødelæggende paa mennesket i arbeideren. Hans beskjæftigelse bliver rent mekanisk. Den kan ikke optage hans interesse. Han kan ingen glæde finde og ingen stolthed tage i sit arbeide. Den gamle haandverker følte lidt af kunstnerens glæde og stolthed, naar han saa sit fuldførte verk. Der var opdragelse i det. Haandverket udviklet aand og menneske. Dette specialiserede, moderne maskinarbeide bare kvæler aanden og ødelægger mennesket.

Men det er bare pessimistiske teorier alt det der, som kjendsgjerningerne øieblikkelig opløser. Han regner ud fra gammel erfaring uden at tage i betragtning alle de nye elementer, som den nye ordning fører med sig. Det simple og uimodsigelige faktum er, at den moderne arbeider i det store hele som menneske staar meget høiere end den gamle haandverker. Og forklaringen? — Ja, der er to grunde, som medvirker. For det første frigjør netop den rent mekaniske beskjæftigelse arbeiderens aand. Det gamle haandverk krævet stadig opmerksomhed. Tankerne kunde ikke vandre der. En dygtig haandverker maatte gaa (og gik) helt op i sit haandverk. Men *det* er ingenlunde det bedste for det hele menneskes udvikling. Manden blev en dygtig haandverker og lidet andet. Anderledes nu. Den duelige arbeider har snart sin beskjæftigelse paa fingerspidserne. Det gaa ganske mekanisk. Det kræver lidet spændt opmerksomhed. Han faar tid til at tænke og leve, mens han arbeider, og han forlader fabriken træt i musklerne kanske, men med hovedet friskt og tankedygtigt. Nogenlunde det samme indtræffer, som naar barnet lærer at gaa, eller naar vi selv lærer noget nyt. I begyndelsen maa vi anvende al vor opmerksomhed paa den ting, gaa helt op i den. Efterhaanden gjør vi det mekanisk og vor aandskraft frigjøres da til andet brug; saa her, arbeidets fordeling og specialisering frigjør en betydelig del af arbeiderens aandskraft. Han bliver istand til at tænke mere, interessere sig for mere og leve mere, og bliver derfor ogsaa mere mand og menneske. At saa er tilfældet staar ikke til at negte.

Dernæst findes der i mennesket et socialt instinkt og en lyst til at se godt arbeide, der gjør, at moderne arbeidere, trods industriens specialisering tager interesse i det færdige produkt og føler en vis verkstedsglæde og stolthed ved at se det helt igjennem godt gjort. — Jeg har seet udslag og prøver derpaa saa mangen en gang. — Dertil kommer, at den større udvikling, som arbeidernes frigjorte aandskraft i forbindelse med de større

forhold, hvorunder han arbeider, giver ham, sætter ham istand til at bedømme ogsaa de andres arbeide, forstaa det og interessere sig for det, selv om han selv intet direkte har med det at bestille. Det interesserer ham i høieste grad, at arbeidet kommer i hans hænder fra andre i fuldkommen stand, at han sender det videre lige fuldkomment og at de, som bagefter tager det om hænde, ikke spolerer det. Der er udvikling i dette forhold med, i samarbeidet og den gjensidige afhængighed, hvor det hele resultat beror paa, at hver gjør sin lille del til fuldkommenhed. Man se bare ved et større udenlandsk maskinverksted f. ex. — jeg har seet det ofte — naar et større stykke maskineri med en eller anden ubetydelig nyhed eller forbedring staar færdigt, hvorledes arbeiderne flokker sig om det, skrutinerer det, kritiserer det, og er det et vellykket stykke arbeide, føler verkstedsstolthed over det. Man betragte disse arbeidere, lytte til deres forstandige, indgaaende kritik, og man vil miste al frygt for, at den moderne specialiserede arbeidsordning skulde kvæle arbeiderens aand og stanse hans udvikling som menneske.

Amerikanske korrespondancer.

Naar man læser i korrespondancer fra Amerika de høist afvigende og ofte modsigende beretninger om forholde og tilstande der, saa maa man altid huske, at det er et stort land, — at selv i vort lille Norge findes der store forskjelligheder. Hvor rent modsatte indtryk vilde ikke to udlændinge faa af vort land, ifald den ene drog ud paa fjeldbygden og saa den alene, eller kuns fik adgang til de lavestst̲aaende kredse iblandt os, medens den anden kom som bekjendt og ven blandt vore ledende kredse. Endnu større og mere mangeartede forskjelligheder hersker der derover.

Desuden maa man i alle tilfælde huske, at det ingen let sag er for en udlænding at vinde indpas i det dannede selskab i Amerika, ja, i det hele ikke i *noget* indfødt amerikansk selskab uden det laveste. Det er vanskeligere end i noget andet land, paa grund af en række omstændigheder, som jeg ikke nu skal indlade mig paa. Den europæiske korrespondent har næsten aldrig seet mere end udsiden af det amerikanske samfund. Hans observationer er tagne fra gaden. I de bedre klassers hjem har han sjelden eller aldrig været. Deres hele liv, end mere deres sjæleliv, deres tanker og følelsesliv er ham ganske fremmed, selv om han har været der i aarevis. I regelen gjælder disse korrespondancer *slet ikke det indfødte amerikanske samfund,* som korrespondenten ikke kjender mere til end jeg til aandslivet blandt tyrkerne; men det *skandinaviske samfund i Amerika.* Og mellem de to ting er der en himmelvid forskjel. Den materi-

alisme og raahed, som korrespondenterne gjerne klager over, passer blot paa det sidste. Grundene til, at det passer der, er iøinefaldende, og det medfører ingen dadel mod vore landsmænd derover at sige, at saa er. Giv dem tid, en eneste generation, og materialisme eg raahed vil være forsvundne.

Der møder en ofte blandt yngre, dannede udvandrere iblandt os en morsom — morsom, naar man kjender forholdene — følelse af, at de som dannede europæere vil skinne paa lang vei derover blandt yankee-barbarerne, som de tænker sig blottet for kundskaber, for dannelse, for alt uden penge. Der maa være fremtid for en universitetsuddannet mand i det land. Man drømmer om at blive mødt med aabne arme, feteret, dineret, løftet paa hænderne, fordi man er en dannet mand. Hvor grænseløs skuffet man saa bliver, naar man kommer derover og opdager, at en med al ens dannelse staar i fare for at synke ned i en underklasse, at en bliver seet ned paa, at en slet ikke skinner som det dannede menneske, men saa let falder under de dannede klassers lavmaal.

Lad ingen ung mand længer gaa og drømme om at reise over for at civilisere amerikanerne eller for at give dem nye idéer og en høiere kultur — det vil bare føre til unødig og bitter skuffelse.

Der er én ting, som altid har forekommet mig yderst komisk og dog samtidig irriterende. Det er, naar en ganske ordinær mand, kanske en ganske ung mand med, giver sig til overmodigt og affeiende at kritisere en af de tidernes genier og aandelige førere, som han simpelthen ikke forstaar endda; naar han maaler med sine smaamaal og haanligt skildrer og definerer en mand, der er som en elefant til en flue i forhold til den lille kritiker. Og lige komisk og lige irriterende forekommer det mig, naar en vanlig mand, — en reisende — giver sig til med samme haanlige overmod at skildre, bedømme og kritisere et land, hvoraf han blot har seet en liden krog og blot seet den overfladisk. Ikke alene skildrer han det hele: „Amerika er saa og saa; amerikanerne er det og det,“ heder det i korrespondancerne med en flothed, som havde han gjennemreist landet paa kryds og tvers og sat sig nøie ind i de forskjellige klassers tankegang, medens han i stedet blot har seet Chicago gader og huse eller et stykke prærie. Resten er gjætning og fantasi. Der er ingen, som negter disse folk ret til at skrive, om hvad de ser og har seet; det er blot mod de monumentale slutninger, de tillader sig at trække fra det ubetydelige, de har seet, at der protesteres. Før de taler i *almindelige* udtryk, skulde de indsamle flere data, et større materiale. Det maa man dog have lov at *fordre*.

Men ikke alene skildrer de hele Amerika fra en knappenaalsprik af det; de slutter sig til dets inderste tankeliv og dybeste sjælsliv fra husvæggenes udseende og sensationsbladenes nyhedsspalter. De har kanske aldrig talt med en dannet, indfødt amerikaner og aldrig været i en saadans hjem, naar de sætter sig til at skrive om dannelsens tilstand i de Forenede stater. Deres ord aabenbarer en kolossal uvidenhed om fakta, og paa grundlag af den uvidenhed konstruerer de et Amerika, som tør findes paa maanen, men ikke her i verden. Og ikke alene det; men de fortæller ogsaa, hvordan amerikanerne burde være. De forsyner deres

statsmænd med raad .... Og aldrig slaar det disse folks tanker, at et folk, der som dette har faaet i stand saapas civilisation og kultur ud af blotte vildnisset paa en generation eller to, — et folk, der i de nye stater, som formelig erobres fra kaos, viser et sandt geni for *orden* og *civilisation*, at det ikke lader sig affeie paa den vis af Per og Paal. Det har sine feil; men som Carlyle sagde, man forstaar ikke engang at bedømme en mands eller en nations feil, før man har fundet det i dem, som giver dem den kraft, de fremviser, — hvad der findes af stort og godt i dem. Man maa forstaa, før man kritiserer. Man maa have øie for hovedsagen, før man kan vise detaljernes ufærdighed.

„Jeg kom hjem fra mit første besøg i de Forenede stater med et helt sæt af meninger og overbevisninger angaaende Amerika," siger forfatteren af *American Commonwealth*". Anden gang jeg besøgte landet fandt jeg, at jeg havde taget feil i de fleste af mine slutninger og maatte lade dem gaa. Jeg blev lidt forsigtigere og begyndte at forstaa, at her var mangfoldige ting at tage hensyn til, en umaadelig synskreds at observere. Tredie gang maatte jeg alligevel kaste en hel del slutninger, jeg var kommen til, overbord, og jeg begyndte at tvile paa muligheden af helt at forstaa og udførligt at kunne bedømme dette samfund i den tid, jeg kunde ofre derpaa." Slige følelser kjender dog ikke den vanlige korrespondent, der har hele Amerika tegnet, optrukket, defineret, klassificeret, bedømt og gjerne fordømt i sit lille hoved, efter at han har været 3 uger i Chicago.

Det vilde være morsomt, var det ikke samtidig saa irriterende — disse evindelige misforstaaelser, evindelige ubevidste bagtalelser, denne stadige strøm af pur uvidenhed, der her hjemme tages for overlegen visdom.

Den irske home-rule lov.

Gladstone vil vel, naar dette læses, have sat sin home-rule lov igjennem i underhuset. De paragrafer, der opretter et irsk parlament i Dublin, er vedtagne, og den hele lov vil snart foreligge færdig. I overhuset vil den derimod blive forkastet, hvorefter sandsynligvis parlamentet atter vil blive øpløst og nye valg udskrevne for at give vælgerne anledning til at udtale sig om den stilling, som overhusets modstand skaber. En ny liberal majoritet vil saa betyde, at overhuset maa falde tilføie, hvis det ikke vil sætte sin existence paa spil, — og Irland vil faa home-rule.

Hvad der har vakt størst modstand mod Gladstones lovforslag, og hvad der ubetinget var dets svageste punkt og i det hele udgjør den største vanskelighed for en tilfredsstillende løsning af det hele irske spørgsmaal, det er ordningen af den irske repræsentation i det brittiske parlament. — Det nye irske parlament bliver nemlig ikke det brittiske *sideordnet*. Det faar blot, under begrænsning, raadighed over udelukkende indre irske spørgsmaal. Blev derfor irlænderne udelukket fra det brittiske parlament, saa vilde de finde sig i den situation vistnok at have en egen nationalforsamling, men dog i alle rigssager og i mange helt irske sager helt eller delvis at styres fra London, uden der at repræsenteres. Og en slig ordning vilde jo være værre end den bestaaende. Paa den anden side er det brittiske parlament baade et rigsparlament og et lokalt parlament for England og Skotland

Beholder derfor irlænderne sin nuværende repræsentation i parlamentet ubegrænset og umodificeret, saa faar man opleve det særsyn, at irlænderne faar sidde i to delvis siderordnede parlamenter, og at de, som medlemmer af det brittiske parlament, faar være med om at afgjøre udelukkende engelske og skotske sager, mens englændere og skotlændere smukt faar holde sine fingre borte fra helt irske sager, der bliver afgjort af parlamentet i Dublin.

For at undgaa begge disse tilsyneladende umuligheder foreslog Gladstone, at den irske repræsentation i det brittiske parlament skulde reduceres, og at de mødende medlemmer blot skulde deltage i rigsparlamentets forhandlinger, naar sager drøftes, der angaar hele det brittiske rige, mens de, naar udelukkende skotske eller engelske sager forhandles, skulde fjerne sig.

Man ser straks, hvor klodset en slig ordning er, og hvilket svagt punkt den frembød for home-rule lovens angribere. For det første er det ingen let sag at fuldstændig skille udelukkende engelske sager fra brittiske rigssager. Der maatte forudsees mangen varm debat, om hvorvidt en sag skulde blive at behandle paa den ene eller anden vis.

Dernæst kom da, at denne ordning syntes rent at ville umuliggjøre parlamentarisk styre. Det kunde jo f. ex. hænde, at en konservativ regjering raader over en grei majoritet af engelske og skotske stemmer, og altsaa vilde have majoritet i parlamentet, naar irlænderne var borte, — naar det gjaldt udelukkende engelske eller skotske interesser. Derimod kunde det hænde, at irlændernes nærværelse forandrede forholdet slig, at den gav en grei liberal majoritet. — Naar parlamentet altsaa debatteret rigsspørgsmaal, vilde majoriteten være liberal, naar det forhandlet om udelukkende engelske spørgsmaal, vilde den blive konservativ. Hvad skulde saa regjeringen være? Og hvorledes vilde man saa gjennemføre parlamentarismen? Var regjeringen liberal, saa vilde den faa mistillidsvotum paa mistillidsvotum, naar parlamentet sad som udelukkende skotsk-engelsk parlament. Efter parlamentarisk skik skulde den da gaa af; men en konservativ regjering vilde blive lige ilde stillet, saasnart parlamentet, kanske næste dag, sad som rigsparlament.

Derfor har ogsaa Gladstone faaet høre, at han er ifærd med at undergrave det parlamentariske styre.

Vanskeligheden ligger i, at Irland faar et eget lokalt parlament, mens England og Skotland intet faar, og at Irland tillige faar sin egen lokale regjering, mens i England og Skotland regjeringen styrer direkte. Den eneste rimelige udvei vilde synes at være, — *dersom* nu Irland engang indrømmes eget parlament og egen lokal regjering, — at give England, Skotland og Wales lignende institutioner; det vil sige fratage det nuværende brittiske parlament alle sager, der udelukkende angaar et enkelt af de forenede riger, og saaledes forvandle det til et unionelt rigsparlament alene, — med andre ord at lade den bestaaende helstatsforfatning afløses af en føderation. Det vilde da ogsaa give anledning til at ordne mere tilfredsstillende end nu koloniernes forhold og til at sikre rigets enhed og sammenhold for alle tider. Men der staar selvfølgelig mægtige fordomme i veien for en slig ordning. Gladstones forslag var et kompromis.

Ganske pludselig overrasket han nu baade venner og modstandere ved at tage sit forslag tilbage 6 timer før voteringen skulde foregaa, hvorpaa han istedet foreslog, at irlænderne skal faa sidde i det brittiske parlament paa samme vilkaar

som hidtil. Det vil sige, de vil afgjøre sine egne affærer i Dublin uden engelsk indblanding og hjælpe med at afgjøre engelske og skotske i London. Englænderne faar ikke blande sig i deres affærer, men de faar blande sig i englændernes. Forslaget er neppe bedre eller værre end det andet. Det er nu vedtaget, men selvfølgelig uden egentlig at tilfredsstille nogen. Det er taget som et nødvendigt onde. Irlænderne bliver saaledes pludselig den mest begunstigede del af den brittiske nation. Deres stemmer i rigsparlamentet vil ofte kunne gjøre udslaget i helt engelske og skotske affærer, af hvis afgjørelse Irland ikke har den ringeste interesse, og hvor saaledes fristelsen til at handle med stemmer, — drive politisk tuskhandel med dem — bliver næsten overmenneskelig stor.

Forskjellige meddelelser.

— Spørgsmaalet om at benytte elektricitet til at fremdrive kanalbaade efter samme princip, der anvendes ved sporveie, diskutteres stadig i de Forenede stater. Det er forlængst passeret drømmenes verden og er nu under diskussion, prøvning og behandling i flere store kanalselskaber.

— Det amerikanske samfundsmaskineri er i mangt og meget forskjelligt fra vort. Særlig gjælder dette domstolenes magt. Disse udgjør nemlig et slags overhus, der afgjør, hvorvidt nationalforsamlingens love og beslutninger er konstitutionelle eller ikke. En lov eller beslutning, som domstolene finder ukonstitutionel, er dermed annuleret. Selv kongressen kan ikke udstede grundlovsstridige love; gjør den det, saa er dens handling og beslutning kraftløs. En dommer kan endog stanse en lovs udøvelse, indtil dens konstitutionalitet er fuldt afgjort. Og her dømmes ikke blot efter bogstaven, men ogsaa efter aand og mening. En lov, der strider mod konstitutionens øiensynlige mening og aand, er umulig. Naar man nu husker, at grundtanken i den amerikanske konstitution er „personlig frihed" saa langt, som den er forenlig med andres lige frihed, saa vil man se, hvilket værn man i domstolene eier mod forhastet og tyrannisk lovgivning, hvortil et demokrati af erfaring vides let at henfalde. Det egentlige veto er med andre ord der lagt i domstolenes hænder. Og det taler til ære og fordel for de amerikanske domstole, at denne magt i det hele er blevet saa brugt, at ingen ønsker den borttaget eller indskrænket, og at saadanne afgjørelser altid modtages med respekt, absolut underkastelse, gjerne opretholdes af de høieste retsinstancer og billiges af folket, efter at det har faaet tid til at betænke sig. — Et tilfælde af denne art er netop indtruffet i staten *Syd Karolina*. Forbudspartiet har der nylig sat igjennem en temmelig streng alkohollovgivning (den findes redegjort for i „Kringsjaa" I, side 127), der gjør al fabrikation og alt salg af spirituosa til et statsmonopol. En underordnet dommer har netop stanset lovens ikrafttræden, indtil dens konstitutionalitet kan blive undersøgt. Regjering, storting og folk bøier sig uden mumlen for den ene dommer. Man finder sig i at vente, til sagen er retslig afgjort. — Loven forbyder indførsel af spirituosa — f. ex. pr. jernbane — i staten uden til statens embedsmænd og varehus. En privat mand bad denne dommer om at stanse lovens ikrafttræden, fordi den gjorde indgreb i hans som amerikansk borger sikrede ret og frihed. Dommeren gav ham medhold og udstedte sit *ukas* mod loven. Manden anklager nu staten for grundlovsbrud og sagsøger den om skadeserstatning. Det er sandsynligt, at de høieste domstole vil give ham ret, og at denne del af forbudsloven vil falde. Man ser, hvilken betryggelse og hvilken garanti for den personlige frihed der ligger i denne domstolenes magt og den enkeltes ret til i grundlovens navn at modsætte sig baade regjering, storting og lov, til den høieste domstol har talt.

Skoleundervisning i borgerpligt, statsvidenskab og politik.

(*James Bryce, M. P.* i *„Cont. Rev.“*)

James Bryce, den velkjendte forfatter af *„The American Commonwealth“*, det store, moderne hovedverk om Amerika, skriver i *„Contemporary Review“* for Juli om nødvendigheden af at indføre politik, statsvidenskab og borgerpligt som et fag i de offentlige skoler.

Han tager som sit udgangspunkt den fuldt ud demokratiske situation og regjeringsform, som hurtigt realiseres overalt i verden. Masserne faar allevegne magten. Det er dem, som styrer land og rige. Det er dem, som er herrer. Deraf følger den absolute nødvendighed for massernes uddannelse til duelige og samvittighedsfulde borgere. Med andre ord — som det tidligere er blevet fremhævet i *„Kringsjaa“* — *demokratiet er uundgaaeligt*; det er her, for godt eller ondt og enten vi billiger det eller ikke. Og demokratiet betyder massernes herredømme. De saakaldte „dannede klasser“ *kan* ikke længer sidde inde med magten. Dannelse, klogskab og god styrelse lader sig nu alene redde ved, at vi i stedet for en dannet klasse faar en dannet masse. Det er den stilling og det problem, der møder os overalt i verden, og som kræver alle bra menneskers omtanke og opmerksomhed.

Mr. Bryce citerer i denne forbindelse en anden englænders slaaende ord for den samme ting, — hans raad til de endnu raadende klasser og mænd: *„Opdrag jer herrer“* — eller jer fremtidige herrer, masserne. Opdrag dem, — eller tag følgerne af at staa under uvidende og raa herrer. Herrer *maa* de blive.

Dette gjælder *al* opdragelse. Men merkeligt nok har moderne stater udeladt af denne opdragelse alt, som angaar en statsborgers pligter. De slipper masserne til styret, lægger statens ror i deres hænder, men giver dem ikke skygge af undervisning i styrmandskunst. Kan noget tænkes mere bagvendt? Ikke engang grundloven faar det barn og den ungdom lære, der snart vil have at være med om at styre landet under den. Man underviser i mængder af unyttigt materiale, man pugger ind i børnene navne og datoer fra oldtidens historie, men giver dem ikke ringeste idé om det samfunds organisation, hvoraf de vil udgjøre aktive dele!

Mr. Bryce giver i forbigaaende et sidehug til det hele moderne opdragelsessystem, hvor der lægges udelukkende an paa at lære barnet en del regler og færdigheder i skrivning, læsning og regnekunst, med en kaotisk

masse ufordøielig historie og værre geografi, medens absolut intet gjøres for at opdrage barnet til et fuldt og kraftigt udviklet menneske og til en intelligent borger af det samfund, han tilhører. Og dette burde dog være hovedsagen. Læsning, regning og skrivning er ikke opdragelse, de er blot et middel dertil. Følelserne maa gjøres til gjenstand for opdragelse lige saa meget som erindringsevnen, — og vel saa det. Den moralske natur skulde ofres lige saa stor opmerksomhed som den intellektuelle. I det hele maa lærerne sætte sig som maal, ikke at faa en del bøger proppet ind i barnets hjerne, men at faa barnets hele natur udviklet og opdraget. Det er barnet og ikke bøgerne, det gjælder.

Denne politiske undervisning i skolerne skulde gjælde to ting. Først skulde lærerne søge at give barnet et klart og greit begreb om fædrelandets hele politiske og sociale organisation,*) — en oversigt over det hele, med de principer, hvorpaa alt hviler, og hvorom alt dreier sig, og dermed om muligt en udsigt over andre folks forfatninger, samt lidt politisk historie. Faa fag er dog af større betydning end dette, at have rede paa de love, der binder os i livet, de pligter, der paahviler os som medlemmer af et samfund. Vi lærer, hvorledes de forskjellige mineraler er forbundne i fjeldene, og de love, der styrer dem; — men de love, der styrer *os* og betinger den organisation, hvoraf *vi* udgjør en del, — de ansees unødvendige. Det overlader man den voxne mand at finde rede paa, som bedst han kan, om han bryder sig om det; hvis ikke saa faar han dog lige godt lov til at være med om at fatte skjæbnesvangre beslutninger angaaende de love og den organisation, som han ikke kjender det ringeste til. I politik faar vi alle lov at søle, enten vi forstaar os paa den eller ikke. Men politiken er en ligesaa lovbunden videnskab som medicinen, og feiltagelser i den er uendeligt mere skjæbnesvangre og ulykkebringende. — Den anden ting, der maa lægges an paa i skolerne ved siden af denne undervisning i samfundets bygning og organisation, er at fostre, udvikle og opdrage fædrelandskjærligheden. Det er selvfølgelig det vanskeligste arbeide. Her gjelder det følelser; ikke bare simple fakta og intellektuelle sandheder. Her skal skaffes den aand, der evner at fylde og bære institutionerne, uden hvilken de falder sammen som korthuse, om de er aldrig saa fuldkomne og vakre i sig selv. Det første giver blot den vordende statsborger et kart, ved hvis hjælp han kan orientere sig. Dette andet skaber borgeren selv.

Fædrelandskjærligheden er i og for et samfund, hvad atomernes

*) Vil ingen skrive en populær bog af den art til brug her hjemme?

tiltrækning er i det faste legeme. Det er den, der holder det sammen. Det er den, der af en flok egoistiske individer skaber en nation med én vilje, én skjæbne, én følelse. Den er den organiserende kraft i samfundene.

Men denne fædrelandskjærlighed maa udvikles i retning af det rolige arbeide, den stadige og stille opofrelse og hengivenhed, som skaber den bra og dygtige borger under normale, fredelige forhold. Det er forholdsvis let at faa *den* patriotisme pustet op, der vil dø „heltedøden" for fædrelandet; der viser sig paa slagmarker eller i sjeldne, enestaaende handlinger og opofrelser for fædrelandets skyld. Det er lettere at give livet for fædrelandet til trommers og trompeters klang og faners vajen paa „ærens mark," end at give det stilt, ubemerket gjennem alle ens livs aar i stadig hengivenhed og opofrelse for dets vel, ved at følge med opmerksomhed dagens udvikling og kaste sin stemme i stat eller kommune samvittighedsfuldt og vel overveiet. Men det er denne stille fredens patriotisme, landene fremforalt trænger. Den er den vanskeligste at fremskaffe, som den er den nobleste. Den kræver en vis intelligents og en ganske anden grad af kjærlighed og offervillighed end den anden.

Denne fædrelandskjærlighed ønsker forfatteren skal bygges op, dels som simpel kjærlighed til folk og land, støttet ved de historiske minder og den hele nationale udvikling, dels som kjendskab til, forstaaelse af og dobbelt kjærlighed til alt, hvad der udgjør nationens sande storhed, og endelig som et dybt og oprigtigt ønske om at tjene den, være det hele samfund, hvori man lever, til nytte. — Man skulde lære altid samvittighedsfuldt at søge rede paa, hvad der vil tjene til landets bedste, altid at sætte det hele samfunds, — fædrelandets — interesser over parti-, klasse-, lokal- eller personlige interesser, og altid at staa rede til at afse tid, arbeide og hvad der maatte kræves for at gjøre ens pligt mod samfundet, eller for at tjene det.

Hvorledes vil nu forfatteren faa børnene opdraget i slig fædrelandskjærlighed?

For det første mener han, at den faktiske undervisning angaaende landets historie, vext, udvikling, nuværende stilling, samfundets organisation, hvad det udretter, hvad det betyder for den enkelte, — at alt dette, — ifald læreren eier nogensomhelst evne for sit kald, vil mægtigt vække barnets indbildningskraft, fantasi og følelser, og derigjennem skabe i det en dyb interesse for det hele offentlige liv og en varm kjærlighed til det folk og land, som det saaledes vil lære at kjende ganske anderledes end nu. Læreren skulde lægge an paa at tale lige saa meget til indbildningskraft og følelse som til den tørre forstaaelse og den blotte erindring. Han

skulde forstaa, at hvad det gjælder er ikke bare at barnet lærer at *forstaa* det samfund, hvoraf det vil blive en styrende del, men at det fatter interesse for det og lærer at holde af det.

Videre skulde der i skolen læses meget mere historie end nu, — ikke læres udenad, men læses, og ikke engang læses for at blive erindret, men blot for at fange ild af den, faa indbildningskraft og følelse rørt af den. Denne læsning behøvede ikke at være systematisk og behøvede ikke at foregaa gjennem givne lektier. Der skulde blot sørges for, at den nationale histories ærefuldere og betydningsfuldere dele blev fremsatte i et sprog, som børn og ungdom kunde læse med lyst og opildnes af. At det *kan* gjøres, ved vi alle. Disse bøger behøvede da blot at lægges i børnenes hænder, og de vilde selv besørge resten. Af og til kunde en af disse bøger blive læst høit i skoletimerne for at give læreren anledning til at lægge endnu mere varme og endnu dybere forstaaelse ind i det hele.

Ved siden af historien trænges patriotiske *digte.* Digtet er følelsens og indbildningskraftens eget sprog. „Gode digte er den mest gjennemtrængende stimulant, som vi kan anvende paa barnets sind og karakter; at erindre dem er en evig glæde, at lære at forstaa og holde af poesi i det hele taget er at have erholdt den bedste gave, som bøger og opdragelse kan give.“

Mr. Bryce priser sweitzerne for den maade, hvorpaa de har oversat sin historie til populær kundskab og interesse og forvandlet den til levende patriotisme i den nuværende generation, — en patriotisme, der viser sig netop i fredens og det politiske hverdagslivs stille, ubemerkede arbeide. Han fortæller om en bonde i kanton *Glarus*, hvem han engang spurgte, om ikke alle borgere havde ret til at deltage og stemme i *„die Landesgemeinde.“* „Det er ikke saa meget deres ret, som deres pligt,“ var bondens svar. Sweitzerne har lært at kalde frihedens rettigheder pligter, hvad der jo betegner et stort fremskridt. — Ethvert demokrati trues af to farer, uvidenhed og ligegyldighed. Mod den første kræves undervisning, mod den sidste indskjærpelse af, at frihed og borgerskab betyder *pligt.* Glemmes det, saa falder styret i deres hænder, hvem hverken pligt eller kjærlighed, men alene personlige interesser driver.

Hvad selve den intellektuelle undervisning i politik og statsvidenskab angaar, da er det allerede nævnt, hvad det her gjælder. Det er ikke meningen, at der i skolen skal indføres et nyt puggefag, at barnets hjerne skal bebyrdes med at lære grundlovsparagrafer og politiske difinitioner udenad. Læreren maa være istand til at gjøre det hele til en levende ting. Han skal skildre samfundet, som det arbeider; hvad det er, hvordan

det er knyttet sammen, hvordan det har udviklet sig, hvad det udretter, hvad principer det er bygget paa, hvad dets væsentlige institutioner er, og hvordan disse virker.

Og hertil bør da knytte sig undervisning i alment anerkjendte politiske principer, en oversigt over andre statsformer og deres udvikling, en sammenligning mellem dem.

Og det hele maa dernæst styrkes og videre anskueliggjøres gjennem den historiske undervisning.

Og her faar Mr. Bryce anledning til at kritisere i sterke ord den vanlige historieundervisning, hvorom han siger, at „af alle de fag, som skolerne prøver paa at befatte sig med, er vel historie det, der mishandles mest, — hvor undervisningen er daarligst."

„At have rede paa en mængde navne, datoer og fakta er ikke at kunne historie. En lærer kan have alt, hvad skolebøgerne indeholder, paa tungespidsen og dog være aldeles ude af stand til at bibringe børnene den ringeste historiske kundskab, den ringeste forstaaelse af de fakta, navne og begivenheder, hvorom de læser. En mand kan være lærer i matematik, ifald han blot har et vanligt klart hoved og kjender skolebøgernes indhold. Og en lærer kan undervise i gramatik, blot han har reglerne vel i hovedet, selv om han igrunden ingen forstaaelse og ingen følelse har for det sprog, hvis anatomi gramatiken giver. Men for at undervise i historie maa en mand være historiker, — det vil sige, han maa *forstaa* historien og kunne levendegjøre svundne tider; han maa, med andre ord, eie indbildningskraft saa vel som en langt grundigere og mere omfangsrig historisk kundskab end den, skolebøgerne indeholder." — Dette om den hele historiske undervisnings bedre ordning er imidlertid et stort problem. Og medens det utvilsomt var bedst, ifald den politiske historieundervisning kunde komme som en del af den almindelige historiske undervisning, saa anser jeg det dog som et langt mere overkommeligt arbeide at sikre os dygtig undervisning i politisk historie end at omskabe den hele historiske undervisning til noget fornuftigt og gavnligt, — hvad der maa tage længere tid. Og den politiske undervisning trænger vi mest. Lad derfor politisk historie blive indført som et eget fag i skolerne, saa som tilfældet allerede er i Sweitz, og i mindre grad i Frankrig, Tyskland, Italien og i mange stater i den amerikanske union. Man vil indvende, at vor skoleordning ikke har plads for et saadant fag. Saa meget værre for vor skoleordning, som da maa forandres. Thi det er absolut nødvendigt, at vi giver vore børn den politiske undervisning og forstaaelse, uden hvilke de som voxne mænd og statsborgere vil kunne ruinere landet. Slig undervisning vil blandt andet bidrage meget til at formindske faren fra de fraser og abstrakte teorier,

som gjør mere skade end noget andet i et demokrati. Den vil lære, og den vil vænne befolkningen til at tænke alvorligt og forstaaelsesfuldt over dagens politiske spørgsmaal.

Indvender man, at børnene i folkeskolernes midlere klasser er for unge til at deltage i slig undervisning, saa kan jeg blot svare, at den ikke er mere vanskelig end meget andet, som den nuværende skoleordning kræver af tretten og fjorten aar gamle børn.*)

Esoterisk buddhisme.

(A. P. Sinnett i „XIXth. Cent.“).

I bind I side 749 af „*Kringsjaa*“ stod der en artikel af prof. *Max Müller* om esoterisk buddhisme, hvori denne lærde farer haardt frem mod tilhængerne af den nye kultus. I juniheftet af „*XIXth Cent.*“ tager en af dem — en af lederne, A. P. Sinnett, — tilorde mod Max Müller i den nye kultus's forsvar.

Han mener, at professor Max Müller blot lægger for dagen den fuldstændigste uvidenhed om og mangel paa forstaaelse af den ting, han angriber. Hans artikel ofres særlig Mme. *Blavatskys* liv, stil, kundskaber og karrière, idet han anser hende for at være grundlæggeren af esotorisk buddhisme og for at være navnets opfinder. Men Mme. Blavatskys personlighed har ikke mere med theosophismen at gjøre end Tycho Brahes med den moderne astronomi. Hun er ikke dens grundlægger, og hun er ikke opfinderen af navnet „esoterisk buddhisme“, som Max Müller raser saa imod, og for hvis benyttelse han saa høilydt dadler hende. Hun er blot en af mange, der har bidraget til at gjøre theosophismen kjendt i den vestlige verden. Hendes bidrag i den retning er betydelige; hun holdes derfor høit i ære af alle theosophister; men dermed slutter ogsaa hendes profetiske rolle. Hvad navnet angaar, saa har hun alene nævnt det for at bekjæmpe og kritisere det som lidet velvalgt.

De fakta, som professoren øiensynligen ikke kjender, men har faaet rent i vildrede, siger hr. Sinnett, er disse:

„I 1883 var *jeg* istand til at forelægge for den vestlige verden et syn paa menneskets oprindelse og skjæbne, der var afledet fra visse lærdomme, hvormed jeg under mit ophold i Indien var blevet begunstiget. Det tiltrak sig opmerksomhed, fordi det syntes at byde en mere rationel fortolkning af menneskets aandelige væsen og hele livets og verdens maal og øiemed end noget, hvormed den europæiske tanke til da var bekjendt. Det gav et slags videnskabelig uddrag af alle religiøse doktriner, hvorved det blev muligt at skjelne klinten fra hveden i alle kirkers troesbekjendelser. Det synes at give os hin aandelige kundskab, hvorfra buddhisme, brahmisme og kristendom til forskjellige tider har udviklet sig som mere eller mindre materialiserede symboler paa denne centrale sandhed eller kundskab. Fordi buddhismen øiensynligen havde fjernet sig mindst fra dette oprindelige udgangspunkt, fordi denne religion

*) Hvor man anser folkeskolens børn for modne nok til at lære Pontoppidans teologiske spekulationer, lader den indvending sig naturligvis ikke gjøre.

ogsaa var den, som mine lærere — som symbol — bekjendte sig til, og endelig fordi den allerede i sin ydre, materialiserede form havde begyndt at tiltrække sig opmerksomhed, — gav jeg min bog navnet *esoterisk buddhisme*. — Bogens navn fæstede sig til det system, som den skildrede. Det er alt, hvad der ligger i navnet. Kjendskab til dette lille historiske faktum vilde sparet Max Müller for meget hovedbryd og mange ord. Theosophismen (det aandelige system, hvorom der er tale) kunde akkurat lige saa godt kaldes esoterisk kristendom eller esoterisk brahmisme.

Max Müller beskriver Mme. Blavatsky som en „begavet, vilter, let ophidselig pige.“ Den begavede, viltre, letophidselige pige var imidlertid nær 60 aar gammel, da der først blev tale om esoterisk buddhisme. Hun grundede ingen kultus. Hvad hun virkelig grundede, var det *theosophiske selskab for studium af orientens religioner* (blandt andre maal). Gjennem det selskab og hendes hjelp var det, at jeg selv kom i forbindelse med den kundskabskilde, hvorfra al min lære siden er blevet øst.

Naar Max Müller tror at have gjort det af med Mme. Blavatsky ved at vise, at hun har skrevet et græsk ord feil i sit hovedverk, saa viser han atter ubekjendtskab til de virkelige forhold. Det er et velkjendt faktum blandt alle, der kjendte Mme. Blavatsky, at hun var istand til at begaa de værste bummerter i græsk. Sagen var nemlig den, at hun knapt kjendte det sprogs alfabet. Naar alligevel hendes haandskrevne manuskripter vrimler af græske citater, saa staar vi overfor et faktum, hvis forstaaelse vilde kræve kjendskab til mange besynderlige evner hos mennesket, om hvilke den lærdom — hvoraf professoren med rette er stolt, men som han ogsaa altfor ofte forvexler med *al* kundskab — er uvidende.

Ved orientalistkongressen sidste september erklærede professoren selv, at de gamle hinduiske religionsbøger „kaster nyt lys, selv idag, over mange af de gaader og spørgsmaal, der ligger vore hjerter nærmest.“ Nu derimod finder han intet nyt, intet af dybere betydning i disse bøger. Og samtidig som han bestemt erklærer, at buddhismen nu er fuldstændig kjendt og forstaaet, at der intetsomhelst esoterisk kan være i den, ytrer han dog, at „ingen, der har studeret sagen, vil negte, at vi endnu ved meget lidet (om buddhismen), og at vi kun ser vagt og ustadigt gjennem dens umaadelige literatur og indviklede metafysiske spekulationer.“

Max Müller mener, at „da den esoteriske lære ikke findes lige paa overfladen i de vanlige religiøse bøger, saa findes den slet ikke.“ Den blev jo ikke esoterisk, om saa var. Naturligvis findes den ikke der. Men man kunde med lige saa stor ret sige, at da der ingen erts ligger ved en grubes aabning, saa findes der heller ingen i dens indre. Den esoteriske lære er selvfølgelig blot dunkelt antydet i de skrevne bøger. I sin helhed er den aldrig nedskreven, men beholdt som en mundtlig tradition blandt de indviede, — det vil sige blandt dem, hvis udvikling har naaet saa vidt, at de evner at modtage og bære den. For den, der kjender lidt til denne esoteriske visdom, er det dog let nok at se den og følge den ogsaa i de vanlige religionsbøgers dunkle antydninger, fabler, parabler og billedlige udtryk. Den, der ikke kjender den, staar ofte fast overfor tilsyneladende trivialiteter midt i disse bøgers sublimeste indhold. De ser blot overfladen, symbolet, bogstaven. De mangler nøglen til deres forstaaelse. Saaledes heder det om Buddhas død, at han omkom af at have spist for meget stegt flesk (vildsvin). Her burde dog selv de bogstavlærde have fattet mistanke om, at de havde en parabel for sig; thi at lade en livslang vegetarianer pludselig i sin alderdom med beraad hu sætte sig ned og æde sig ihjel paa stegt flesk, — det ser dog underlig nok ud til at kunne raabe et varsko selv til de blindeste. — Faktum er, at vildsvinkjød er et almindeligt orientalsk

symbol for esoterisk visdom. Buddha omkom tilslut, fordi han drev et forsøg paa at popularisere og symbolisere denne visdom altfor vidt. Det er parabelens tydelige udlægning. Vildsvinkjød benyttes paa samme vis i kjendte religiøse bøger.

Endelig kritiserer Max Müller theosophismen, fordi *han* ikke kjender de autoriteter, lærere og vismænd, som staar bag den. Hvad har dog det at betyde? Theosophismen er et system af idéer og tanker. Lad Max Müller undersøge det, uden hensyn til hvorfra eller fra hvem det kommer. Det er for dets sandhed ligegyldigt, enten det er min egen opfindelse, eller det kommer fra tibetanske mahatmer. Det hviler ikke paa ydre magtsprog eller glimrende navnes autoritet, men paa sit eget indre værd.

Men fra dette standpunkt har professoren intet at sige om det system, som han ved smaalig kritik af uvedkommende ting søger at berøve tiltro. Det system, han angriber, kjender han ikke.

Theosophismens hovedideer kan udtrykkes, som følger: — Mennesket, som vi kjender det, er en manifestation i naturens fysiske sfære af et indviklet aandeligt væsen, som gradvis har udviklet sig ved ansamling rundt en aandelig kjerne af de evner og mest varige egenskaber, som livets erfaringer gjennem en lang række existencer, inkarnationer eller tidligere manifestationer har affødt. Legemet er blot et instrument, hvorpaa det indre aandelige væsen spiller. Mellem legemet og dette aandelige væsen ligger der aktive principer, som er udtryk for den lavere bevidsthed, der tilhører det fysiske liv.

Baade den høiere og lavere bevidsthed kan existere og arbeide udenfor legemet i og gjennem instrumenter, der, hvad materiale angaar, tilhører naturens næst høiere — over den fysiske liggende — sfære, den *astrale,* som den *benævnes,* siden et navn maa haves, uden at dermed forstaaes nogen forbindelse med stjernerne. I hvert liv dreier meget af bevidstheden sig udelukkende om rent jordiske og lave ting. Gjennem disse — gjennem den saaledes belastede bevidstheds momentum — holdes da det aandelige væsen efter døden tilbage i den astrale sfære, og under denne tid er det muligt, at det kan blive synligt og aabenbare sig for endnu levende mennesker. Men efterhaanden løsriver sjælen sig fra denne lavere bevidsthed og stiger da op i den helt aandelige lyksalighedssfære, som er blevet symboliseret under navn af himlen. Der vedbliver sjælen en tid lang at være sig selv og beholde sin høiere bevidsthed om alt. Men efterhaanden glemmes alt, der før er hændt den, den taber den individuelle bevidsthed, skjønt den fremdeles forbliver det samme aandelige væsen, med alle de evner, den har vundet. Naar dette tidspunkt er opnaaet, bliver den atter inkarneret og viser sig i en ny manifestation i naturens fysiske sfære, — fødes igjen her paa jorden.

Men hvorfor mindes den ikke da sit fordums liv? Det er fordi i de fleste af os den lavere bevidsthed med alle sine materielle detaljer kvæler den høiere bevidstheds hvisken. Men mere udviklede aander iblandt os mindes virkelig deres fordums liv. Og det samme vil vi med tiden gjøre.

Hvert menneske er derfor, hvad dets fordums existencer har gjort det til. Der hersker ingen tilfældighed i denne del af naturen heller. Ogsaa her raader absolut lov. Alt godt, vi vinder i dette liv, kommer os tilgode i det næste. Hver god handling eller tanke bereder for os et lykkeligere liv næste gang, vi inkarneres. De oplagres i vort *Ego,* som aldrig forgaar. Og saa med det onde, vi gjør. Det sætter os tilbage, trækker os ned. En mand fødes nobel, ren, god, sandhedskjærlig og lever et lyst, høit, rigt liv, fordi han i tidligere existencer har stræbet frem mod

disse ting; en anden fødes med en lav, brutal natur, fordi han i tidligere existencer har forskjertset sin arv af godhed og nobelhed og har overgivet sig selv i onde instinkters og drifters magt. Der hersker absolut retfærdighed gjennem hele den menneskelige verden. Som vi saar, saa høster vi. Absolut. Det er dette, der er kjernen i det sæt af love og kræfter, vi kalder *Karma*. Men dette hele vexlende jordliv er blot en skole. Gjennem disse inkarnationer er det meningen, at sjælen omsider skal naa op til et høiere stadium, der gjør videre inkarnationer unødige. At vise menneskene den bedste og korteste vei til dette høiere stadium, saa at deres vandringsaars tal maa formindskes, det er theophismens opgave. Tilfældigvis og som en underordnet sag, kaster den en masse lys over naturen og dens mysterier og forklarer meget, der for udenforstaaende ser ud som mirakler, giver blandt andet ogsaa mesmerisme og psykisk følelse deres plads i en velforstaaet naturens orden. Hvad den lærer om de naturens riger, hvortil det fysiske syn ikke kan trænge frem, det er allerede for mange blevet til beviste fakta. — Og den tid vil komme, da alle disse nyere ideer og hele dette syn paa natur og liv vil forlade det okkultes skygge og blande sig med de vanlige videnskabers store hovedstrøm.

Helbredelse ad sjælelig vei.

(Dr. Allan McLane Hamilton i „Century“).

Gjennem alle tider og hos alle folk er religiøse ceremonier blevet anvendt imod sygdomme. I katolske lande vrimler det af smaa kapeller, hvor der foregaar mirakelkure; som tegn paa helbredelse hænger der krykker og stokke rundt om paa væggene. Dog behøver ikke helbredelse ved tro altid at være af religiøs art. Kvaksalvernes held beror netop paa deres klienters blinde tillid til besynderlige fagter og høitravende tale. Den sterke ophidselse af følelsen, som ledsager en inderlig udført, religiøs ceremoni, er en udmerket hjælp, hvor det gjelder suggestion. Mange af de kure, som antages at skyldes haandspaalæggelse og bøn, kan ligesaa vel udføres ved simpel suggestion, saa at det er tilladeligt at give denne ligefremme psykologiske kur æren for en mængde „mirakler“.

I Frankrig er Lourdes det mest bekjendte og mest besøgte mirakel-sted. Der er nu samlet en rigdom af paalidelige oplysninger om, hvad her foregaar, særlig af Henri Lasserre. „Undere“ foregaar der, det kan ikke negtes. Det er bevist, at vand fra kilden i Lourdes har helbredet gamle tilfælde af paralyse eller af stivhed i lemmerne. Lasserre beretter om en 16 aars pige, Marie Moreau, der led af den slags blindhed, der kaldes amaurosis, og som fuldstændig havde tabt synet paa et øie; efter ni dages bøn fik hun et bind, dyppet i vand fra Lourdes, lagt over øinene og vaagnede næste morgen aldeles helbredet.

Hvorvidt det er tilladeligt at paakalde nervøse folks indbildningskraft faar være et aabent spørsmaal. Lægekunstens historie har exempler i massevis paa heldig anvendelse af „nødløgn“; naturligvis lykkes det ikke altid, og isaafald kan sygdommen netop tage en farlig vending.

Hypnotisk suggestion kan vistnok neppe hjælpe mod organiske sygdomme; men mod alskens funktions-uregelmæssigheder og mod hysteriske plager anvendes den med held. Skrivekrampe og tale-besværligheder lykkes det ofte at faa bugt med netop ad sjælelig vei ved suggestionens bistand.

Hvem skrev Shakespeares verker?

(Væsentlig efter tidsskriftet „*The Arena*").

Som det vil være mange af „*Kringsjaas*" læsere bekjendt, har der længe i England og Amerika været ført en ivrig diskussion om, hvorvidt Shakespeare skrev Shakespeares verker, eller om disse skyldes en anden, og i saa fald hvem. Med stor styrke er det blevet gjort gjældende, at *lord Francis Bacon, essayisten* og filosofen (forfatter blandt andet af det epokegjørende verk *Novum Organum*, der er merkeligt radikalt og dybtskuende), sandsynligvis skrev dem og saaledes er den moderne verdens største digter.

Den hele strid forekommer en, naar man først hører om den, absurd. Absurd er den dog imidlertid ikke. Der er ganske gode grunde for, at den er opstaaet, og Bacons advokater har virkelig ikke lidet slaaende argumenter paa sin side. De hidsættes her.

Hvad der først vækker mistanke om Shakespeares forfatterskab er, at man véd saa yderst lidet om denne mand. Han leved i en intenst literær tid, og dog synes han ikke at have efterladt sig ringeste merker i den. Der er næsten intet spor af ham at finde. Han havde ingen venner, ingen beundrere. Han er lidet mere end et navn, der staar paa disse verkers titelblade. Langt mindre forfattere kjendes meget bedre. Og hvad man ved hjælp af offentlige protokoller o. l. i hans hjemstavn har fundet ud angaaende ham, øger mistanken. William Shakespeare var en mand, fra hvem store digterverker vilde været et lige saa stort mirakel, som et fuldlødigt norsk digt fra et indianerbarns læber. Han var skuespiller, og en driftig, sparsommelig fyr, der af sin fortjeneste fik lagt sig op en liden formue, hvad der ogsaa synes at have udgjort hans livsmaal. Saasnart de fornødne skillinger var sparet sammen, trak han sig tilbage til sit fødested *Stratfod-on-Avon*, og fra den tid af høres han aldrig mere fra paa nogen dramatisk eller literær maade. Eiet han geni, saa forstummet det ganske, efter at han havde kjøbt sig gaard og grund. I alt, hvad vi ved om ham, øiner vi en smaalig, udannet og det modsatte af en poetisk natur. De vers, vi finder af ham udenfor disse verker, er det værste tøv. — Skrev *denne mand* verdens største digterverker?

Selv mange af dem, der ikke tillægger Bacon forfatterskabet, og ikke paastaar sig at vide hvem, der skrev dem, siger dog, at William Shakespeare *ikke* kan have skrevet dem.

I sin levetid var ikke William Shakespeare kjendt som nogen betydelig forfatter, først flere aar efter sin død fik han, paa grund af at hans navn stod paa titelbladet til disse verker, det ry. Og dog var det som sagt en literær tidsperiode, der satte al digterisk begavelse høit. Selv nævner han sig aldrig som forfatter af disse verker, — selv ikke i sit meget detaljerede testamente omtaler han dem eller forlagsretten til dem eller indtægterne fra dem med et ord. Og dog var disse verker da berømte og allerede besungne!

Hvortil støtter sig da troen paa Shakespeares forfatterskab til disse verker? Alene paa det faktum, at hans navn staar paa titelbladet, og at forlæggerne af den

første fuldstændige udgave (af 1623) omtaler ham som forfatter, og at videre hans ven og Bacons tidligere sekretær *Ben Jonson* besynger forfatteren under det navn i et vers paa titelbladet.

Men forlæggerne kræver for meget. Den hele udgave har et mistænkeligt udseende. Forlæggerne paastaar, at de her aftrykker med største omhu William Shakespeares tragedier, slig som de forelaa fra hans egen haand og var undfangne i hans egen aand. Nu indrømmer *alle* Shakespeare-lærde, at Shakespeare ikke *kan* have skrevet *alt* i disse skuespil, at flere hænder har arbeidet paa dem. Men i saa fald taler ikke forlæggerne sandhed, naar de høitidelig og gjentagende erklærer, at de her har aftrykt Shakespeares verker i deres *oprindelige* form, som de kom fra digterens hoved og haand. Forlæggerne er da ikke at stole paa, de søger enten at føre bag lyset, eller de er selv ført bag lyset.

Men nu videre. Denne første Shakespeare-udgave er besynderlig. Den giver indtryk af at være trykt i al hast og paa en meget slurvet maade, idet den vrimler af *feil,* der tilsyneladende skyldes det reneste slurveri, og som den mest overfladiske korrekturlæsning maatte befriet den fra. Og dog erklærer forlæggerne, at de her har reproduceret de oprindelige verker ord for ord og *med den største omhu!*

De feil, der vrimler af, er saadanne, som at enkelte linjer har faaet et eller flere ubetydelige ord mere, end mening, stil og vers kræver og tillader, eller at andre linjer mangler ord, eller at enkelte ord er stavet feil, eller atter igjen at navne nævnes, som ingen sammenhæng har med stykkerne; — saaledes erstattes ofte personernes navne af helt andre, for stykket fremmede. Man har tænkt sig, at disse stykket uvedkommende navne har været de skuespilleres, der i Shakespeares tid indehavde rollerne, og at denne „omhyggelige“ udgave i grunden er det modsatte af omhyggelig; at den er trykt efter skuespillernes kopier af sine roller, hvor da ofte skuespillerens navne blev sat i stedet for stykkets personer. Og saa slurvet og forhastet blev det hele trykt og udfærdiget, at disse grove bommerter blev overseet. Det er Shakespeares forsvareres argument. Men det er et farligt argument for Shakespeares forfatterskab; thi det undergraver jo helt tilliden til denne første udgaves forlæggere, og disses vidnesbyrd er omtrent det vigtigste bevis, der findes for Shakespeares forfatterskab. Af underordnet, men dog ikke forsvindende betydning i en „omhyggelig“ udgave, er det, at navnet William Shakespeare bogstaveres anderledes paa titelbladet end manden William Shakespeare vides at have skrevet sit navn.

Men nu viser det sig videre, at denne første udgave, skjønt den saaledes ved første øiekast giver indtryk af det værste slurveri og en absolut mangel paa korrekturlæsning, dog i virkeligheden er, hvad forlæggerne kræver, *meget omhyggelig udført.* De feil, der findes, er rene absurditeter, slige som den flygtigste korrekturlæsning vilde have opdaget; derimod er der merkværdigt faa af den slags feil, som forefalder hyppigst i et trykt verk; interpunktionen f. ex. er sjelden fuldkommen; og det hele arbeide erklæres af fagmænd for at være et sjeldent omhyggeligt og veltrykt verk, — ja, man *ved,* at det tryktes med den aller største omhu.

Hvorfor saa disse rent absurde feiltagelser?

Er det under disse omstændigheder saa merkeligt, at tanken ledes hen paa en plan i disse, paa noget skjult, paa et i de tider ofte benyttet siffer?

Ved et tilfælde slog en mand op i denne oprindelige udgave paa siderne 53, 54 og 55. Hans øine faldt her paa en række ord spredt nedover siderne, men som strax for øiet løb sammen til en sammenhængende sætning, et navn. Der stod

Francis — *Bacon* — *Sir* — *Nicholas* — *Bacons* — *søn*. (Francis Bacon *var* Sir Nicholas Bacons søn).

Noksaa besynderligt; men det kunde jo være et tilfælde. Det merkelige er dog, at disse ord er trængt med vold ind i texten; de staar i grunden fremmede for den. At *ét* sligt ord havde forekommet, vilde ikke have været saa besynderligt, — men *to*, — men *alle disse*, netop i den rette rækkefølge! Der skulde et merkeligt sammenstød af omstændigheder til, for at faa dette til at ske ved et tilfælde. Det var ikke da saa underligt, at den, der havde fundet dette, gav sig til at søge mere. Var der spredt over denne oprindelige udgaves blade en fortælling om forfatteren, — en fortælling, hvortil en eller anden talkombination vilde give nøglen? Han forsøgte. I første spalte paa hver af disse sider forekom, tilsyneladende planløst og meningsløst, en del af textens ord trykt med kursiv eller sat i parenthes. Han talte disse ord og fandt saa paa at multiplicere deres antal med angjældende sidetal. Han fik paa denne vis for siderne 53 og 54 de to tal 371 og 648. Paa disse sider er der 13 afbrydelser i texten foraarsaget ved sceneforandring eller indskudte vink til skuespillerne som „*Falstaff ud*" etc. Tæller man nu ordene fra forskjellige af disse afbrydelser eller fra spalternes begyndelse eller ende, saa kommer man altid ved det 371de ord til et af de oven nævnte. *Francis* — *Bacon* — *Sir* — *Nicholas Bacons* — *søn* er altid, hvert et af dem det 371de ord fra et af disse begyndelsespunkter. Tager man paa samme vis det andet tal, saa finder man det samme. De samme ord er ogsaa alle det 648de ord fra et af disse begyndelsespunkter.

Er dette det rene tilfælde? — Man anvende sandsynlighedsberegningen, og man finder, at der blot er én sandsynlighed i 259 trillioner for, at alle disse ord, hvert et i denne orden skulde blive det 371de. Og for at faa sandsynligheden for, at de samtidigt alle, uden plan og omtanke, skulde være det 648de ord, maatte disse 259 trillioner multipliceres med et endnu større tal og vi vilde faa tal, hvorfor matematiken savner udtryk. Med andre ord, det synes absolut sikkert, at *ikke* tilfældet, men tanke og plan satte disse ord netop i disse stillinger paa siden.

Ved hjælp af den samme simple taloperation lader en hel sammenhængende fortælling sig stave frem, hvori forfatteren fortæller om sig selv. Her skulde altsaa være grunden til de absurde trykfeil i den ellers saa omhyggelige udgave. De indsatte overflødige ord og de udeladte ord er tilsat og udeladt for denne skjulte fortællings skyld — for at faa talkombinationen til at gaa op.

Men man merke sig endnu en ting. I 1632 og atter i 1664 tryktes der nye og omhyggelige udgaver af de nu berømte Shakespeare-verker. Disse udgaver er absolut tro kopier af den første, udførte med skrupuløs nøiagtighed. Sidetallene er de samme. Hver side og hver spalte begynder og slutter med samme ord, saa der altid er det samme antal ord paa hver side, og samtlige disse „absurde trykfeil" er omhyggeligt bibeholdt. — Viser da ikke det tydeligt, at disse „absurde trykfeil" ikke var vanlige trykfeil, men at de stod der for at fylde en opgave, som udgiveren kjendte, at de var del af et hemmeligt arrangement, en dulgt fortælling indflettet i texten?

Men man maa ingenlunde tro, at tanken om, at Bacon skulde have skrevet disse verker, hviler paa denne sifferteori eller har sit udspring deri. Langtfra. Der er andre ting, der strax leder tanken hen paa Bacon det øieblik, man faar mistanke om det Shakespearske forfatterskabs egthed. For det første herskede der en slags forbindelse mellem Bacon og skuespilleren William Shakespeare. Den første var

en beundrer af scenen og den dramatiske kunst og havde oftere skuespil opført i sin bolig. Disse opførtes da af William Shakespeare og hans kompagni. Onde tunger sladrede endogsaa om, at den daværende store statsmand (Bacon) selv havde skrevet de skuespil, der opførtes. Onde tunger; thi skuespilkunsten stod ikke høit i ære dengang, og for en tænker og statsmand som Bacon at befatte sig dermed vilde blive anseet som barnslighed eller opførsel uværdig hans stand. Bacon selv klager over disse rygter, men afslaar at fralægge sig dem ved nogen offentlig proces. Tvertom, han vil nødig have sagen rørt ved, — det vil blot styrke rygterne, mener han.

Men selv om alt dette ikke havde været, vilde Bacon strax være blevet mistænkt for at være de store tragediers forfatter det øieblik, Shakespeare blev sat udenfor. Thi der var i den tid blot én mand i England, hvis geni havde den bredde og alsidighed, som Shakespeares verker vidner om, og den mand var efter alle hans samtidiges dom, Francis Bacon. Enhver, der i sin tid har læst hans filosofiske og banebrydende stridsskrift *Novum Organum* maa være blevet slaaet af mandens skarpsindighed og dybsindighed. Som med en eneste bevægelse af sin haand feier han væk fra ens øine masser af blindende fordomme og nedarvede ideer, der er uden støtte i erfaring eller virkelighed. Der er sundhed, opfriskning og nyskabning for tanken endnu i en gjennemlæsning af hans verk, trods alle dets videnskabelige feiltagelser og fantastiske spekulationer. Hans „*essays*“ er mønstre paa fuldendt sprogbehandling. De dygtigste kritikere omtaler ham som en mand med det alsidigste geni, den videste lærdom og den dybeste begavelse. De finder i hans autentiske verker en uforlignelig indbildningskraft og en mægtig digterevne. Mange, der fuldt tror paa Shakespeares forfatterskab, nævner alligevel Bacon som den engelske literaturs anden størrelse i de tider.

Men endnu mere betydningsfuldt. Han omtales ogsaa som digter, ja, han omtaler sig selv paa den vis.

Ja, heder det, han skrev en del ukjendte vers, sonater o. l., og han skrev strax før sin død en oversættelse af en del af bibelens salmer, der var elendig. — Men han omtaler sig selv som digter 20 aar før den oversættelse udførtes, og han omtales som saadan paa en maade, der neppe lader sig retfærdiggjøre af nogle smaavers. *Ben Jonson* — hans sekretær i længere tid — skriver om ham, at han har skrevet i hver en digtart og har udført *det* i det engelske sprog, som kan stille side om side med — om ikke over — det bedste i oldtidens Grækenland eller Rom.

Tanken vilde derfor naturlig have vendt sig mod Bacon, — og gjorde det, uden noget ydre led til at forbinde ham med Skakespeares verker.

Men har vi engang nærmet os Bacon, saa opdager vi som sagt, at han og skuespilleren William Shakespeare var ganske nøie knyttet til hinanden, at Bacons navn fra tidligste tid af knyttedes til disse skuespil, og at Bacon havde al grund til at ærgre sig derover og søge at undgaa det.

Vi finder saa videre, at han i et brev til en ven taler om sig selv som en „dulgt digter“.

Til en anden ven sender han samme aar, som den omtalte udgave af Shakespeares verker blev færdig, noget, hvorfor denne ven takker i mystiske, dulgte udtryk, som „et tegn“; men som dog sammenhængen viser at have været en bog. Det var da ogsaa en ven, til hvem Bacon pleiet at sende sine nye verker. Vennen var paa denne tid i Spanien. I det brev, hvori han takker for det „store

og ædle tegn", tilføier han som efterskrift følgende: „PS. Den største aand, jeg kjender eller ved af blandt vort eget folk eller paa denne side søen, bærer Deres *lordships* navn, *om han end er kjendt under et andet.*"

Det synes jo at være noksaa tydelige ord.

Læg saa dertil den besynderlige udgave af Shakespeares verker med sine absurde „trykfeil" i et ellers sjeldent omhyggeligt arbeide, — en udgave, der viser den største omhu for bogstavelig nøiagtighed, og man vil næsten vente at finde deri ordene *Francis* — *Bacon* — *Sir* — *Nicholas* — *Bacons* — *søn.* Og man finder dem, *to* gange, paa en vis, der omtrent udelukker muligheden af et tilfælde. Verket optrykkes to gange mange aar senere. De „absurde trykfeil", hvoraf dette navns forekomst er afhængigt, bibeholdes med skrupuløs omhu.

Og tilsidst endnu ét. Ved siden af forlæggerens forord, der giver William Shakespeare æren af forfatterskabet, men hvis upaalidelighed under enhver omstændighed er bevist, og som selvfølgelig, ifald Bacon var den virkelige forfatter, — der ønsket at skjule sit navn —, skrev for at vildlede; — ved siden af dette forord hviler Shakespeares forfatterskab væsentlig paa det omtalte vers af Ben Jonson paa titelbladet, hvori denne besynger forfatteren under navn af Shakespeare — *Avons* skjald. Men netop dette vers peger i en helt anden retning. Om verkets forfatter — som altsaa her kalder sig William Shakespeare, — skriver Ben Jonson, at han alene kan i moderne tider og i den engelske literatur sammenlignes (og i sammenligningen seire) med det bedste, som det „overmodige Grækenland" og „stolte" Rom*) har frembragt. Men paa et andet sted har Ben Jonson i kold prosa erklæret, at *Francis Bacon* er den eneste, som i det engelske sprog har udrettet, hvad der lader sig sammenligne (og hvad der endog overgaar) det bedste som det „overmodige Grækenland" og det „stolte Rom" har frembragt. Nøiagtig de samme ord benyttes paa de to steder. I den sidste forbindelse omtaler han ogsaa Bacon som den, der har frembragt det fuldendte i alle digtarter. Og han kommer med disse udtalelser i en forbindelse, hvor han opregner den engelske literaturs største aander, den der lader sig sammenligne med oldtidens bedste. Blandt disse *nævner han ikke engang skuespilleren Shakespeare, derimod* benytter han om Bacon *det selvsamme udtryk, de selvsamme ord,* som han siden benytter i det vers, hvormed han ledsager „Shakespeares" verker, — det eneste sted, hvor vi møder navnet William Shakespeare i nogen literær forbindelse.

Synes nu ikke alt dette at give et temmeligt sterkt argument for Bacons forsvarere? Bacon sad inde med betingelserne for at skrive et sligt verk. Der er absolut samstemmighed angaaende hans overlegne og fenomenale geni og ogsaa om hans dybe interesse for scene og drama. Man ved, at han besad en indbildningskraft, som ikke har kunnet finde fuldt udtryk i hans filosofiske skrifter og literære *essays.* Man ved, at han eiet et ry som *digter,* som hans autentiske verker ikke retfærdiggjør. Man ved ogsaa, at en slig mand vilde tabe i anseelse, vilde undergrave sin stilling og værdighed ved at optræde som forfatter af „komedier". Hvad er saa rimeligere at antage end at han — som maatte give sit geni afløb — udgav dem i den skuespillers navn, som hjalp ham med opførelsen, kanske ogsaa med den sceniske ordning, og som muligens selv tilføiet en del af de platheder, der trængtes for at more det vanlige publikum. Han vilde skrive anonymt;

*) *Insolent Greece and haughty Rome.*

men for at beholde anonymiteten maatte hans *nom de plume* være et virkeligt navn, og dets bærer staa rede til at optræde som forfatter. Den Shakespeare, vi kjender, lavsindet og pengegridsk, var netop den rette mand for det. Enkelte venner kjendte hemmeligheden. I 1623 samlet han disse lønskrifter, hvori han havde givet sit geni — lagt under aaget i de prosaiske skrifter — frit løb; samlet det alt og skrev sit navn paa den samlede udgave — eller i den — paa den maade, som i hine tider ikke var sjelden, ved et talsiffer. Efter hans død sørget saa de venner, der sad inde med hemmeligheden, for at dette første, fuldstændige verk blev optrykt med omhyggelig nøiagtighed i to nye og større udgaver, hvor der særlig blev lagt an paa at beholde sifferet.

Synes ikke det noksaa rimeligt. Det forklarer Ben Jonsons og andres begeistrede ord om Bacon. Det forklarer, hvorledes han kan tale om sig selv som en „dulgt digter.“ Det forklarer den ovenfor nævnte vens mystiske tak for et tilsendt „stort og ædelt tegn,“ og dennes efterskrift „den største aand, jeg kjender blandt vort eget folk eller paa denne side søen, bærer deres *lordships* navn, om *han end er kjendt under et andet.*“ (William Shakesperares nemlig). Og det forklarer de rygter, der omtales fra Bacons og Shakespeares egen tid. Det forklarer ogsaa, hvorfor Ben Jonson i en opregning af den engelske literaturs største navne udelader Shakespeares og stiller Bacons høiest, og hvorfor denne i sin indledning til den samlede skuespiludgave benytter om den „dulgte“ forfatter med det paatagne navn de selvsamme ord, hvormed han tidligere har skildret og defineret Bacons stilling i verdensliteraturen.

Og det forklarer tilslut, hvorfor tiden er fuld af Bacons navn, medens William Shakespeares kun findes paa disse verkers titelblade, og den mand, der bar det, var omtrent ukjendt, kjendt alene af de offentlige protokoller og kjendt som en lavsindet, pengegridsk fyr, der saa snart han havde skrabet penge nok sammen, kjøbte gaard og grund og gav alt, hvad literatur heder, en god dag.

Men, heder det paa den anden side, heller ikke Bacon kunde godt have skrevet dem. Shakespeares verker vrimler nemlig af rent faktiske og videnskabelige feiltagelser, som den lærde Bacon ikke kunde have begaaet. Ja, men de viser ogsaa en alsidig lærdom, grundighed og dybde, som den ulærde og raa Shakespeare ikke kunde eiet. Det er af kyndige forskere fremhævet, at alene et indgaaende studium af Roms oldtid kunde sat nogen istand til at skrive Shakespeares romerske tragedier. Og man glemmer, at Bacon netop begaar ogsaa i sine autentiske verker talrige faktiske og videnskabelige bommerter. Fantasi og indbildning løber ofte af med hans kolde, nøgterne forstand og viden. Han var netop større digter end lærd. Selv *Novum Organum* henter sit værd og sin betydning fra den mægtige indbildningskraft, der leder fornuften, som en engel kunde lede et barn.

Men, heder det tilslut, Bacon var filosof; det er ikke muligt at forene i én mand filosofen og digteren, i hvert fald ikke den mægtige digter, vi kjender i tragedierne og den skarpe, gjennemtrængende filosof, vi kjender fra Bacons autentiske verker. Det er hovedindholdet af argumentet mod Bacons forfatterskab og Shakespeares vigtigste forsvar. — Men sæt at Henrik Ibsen af en eller anden grund ikke havde kunnet skrive offentlig i poetisk eller dramatisk form, er det da saa rent utænkeligt, at han vilde givet de tanker, der yrer i hans digte, afløb gjennem et eller andet sligt revolutionært affeiende filosofisk epos som *Novum Organum?* Og viser ikke baade Göthe, Ibsen og andre os, at netop den virkelig store digter

altid tillige er en radikal og dybsindig *tænker*, — at ingen digter, der ikke er filosof, naar den høieste rang.

Jeg har blot refereret. Argumentet for Bacons forfatterskab er i hvert fald interessant. En anden gang tør „*Kringsjaa*“ give, hvad der siges fra den anden side.

Korea.

(Efter *J. H. Rosny* i „*Revue Bleue*“).

Nord for Kina ligger kongeriget Korea eller paa landets sprog Tjyo-Syen. Riget har til dato været hermetisk stængt for fremmede. Den første koreaner, som har besøgt Europa, er hr. Hong-Tjyong-Pu; ham skyldes de oplysninger, der her meddeles. Han er en meget oplyst ung mand, hvem trangen til at se „civilisationen“ har drevet først til Japan og derfra til Paris.

Halvøen Korea var selv et civiliseret land i flere aarhundrer før vor tidsregnings begyndelse og stod paa høiden af sin udvikling for sex hundre aar siden. Senere har forfaldet hersket. Khoung-Tseu’s (Confucius) lære var længe fortrængt af den alt oversvømmende buddhistiske strøm.

Rigets skriftsprog er det kinesiske. Talesproget er det nationale, alfabetisk skrevne tungemaal, der i meget og mangt minder om vestens sprog. Dette skrives af kvinder og børn, medens mændene og navnlig studerede folk holder paa det kinesiske, omtrent som vore lærde i lange tider foragtede sit morsmaal for latinen. Den indenlandske, folkelige literatur af romaner og eventyr skyldes i regelen personer, der er komne ud af sin klasse og derfor vil styrelsen tillivs, hvorfor de bruger det sprog, som folket forstaar.

Poesien er koreanerne i sindet baaren. Den vanlige afslutning paa et fint selskab er en maaneskinstur i det grønne. Selv breve affattes i poetiske udtryk og lignelser. Saadan hang til sværmeri tyder paa et vekt gemyt. Og folkets væsen er da ogsaa gjennemtrængt af høflighed og hensynsfuldhed.

Sagnet henfører denne „nye aands“ indførelse til et bestemt aarstal — 1061 før Kristus! Da paabød nemlig den store lovgiver Ki-Tjo for at sætte en stopper for folkets raa opførsel, at alle paa gaden skulde bære store og vide hatte af porcelæn, og satte svære straffe for at knuse disse hodeplag. Kuren virkede; skrækken for at knække porcelænshatten gjorde koreanerne alle som én til mønstre paa værdig optræden og korrekt væsen. Fra ungdommen af indøves alle i den yderligste disciplin; ingen kan tiltale

far eller mor uden at kaste sig paa knæ. Paa knæ fremsiger børnene sine lekser i skolen. Læretiden varer fra det fyldte sjette til det to, ofte tre og tyvende aar. Saalænge forældrene lever, maa sønnen om kvelden lede dem til soverummet og bistaa med afklædningen samt udluftning eller opvarmning af værelset.

Pigernes opdragelse er meget enkel. De lærer overhodet kun den kunst at behage og at føie sig. Kvindens ideal er at være kysk, blid og poetisk stemt — „kvinden er en blomst.“ Hun skal pynte sig og holde sig net, forstaa at anvende parfume med smag og kokettere med anstand. For at faa frisk aande og fine blaa tænder skyller hun munden med en opløsning af tusch og muskus. I syvaarsalderen skilles pigebørnene fra sine brødre og opholder sig nu i fruerstuen, til de gifter sig. Som gift faar kvinden aldrig se nogen anden mandsperson end sin husbond. Saa strenge regler for forholdet mellem kjønnene kan selvfølgelig kun overholdes inden de høiere stænder. Egteskabet stiftes af forældrene. De vordende egtefæller ser hinanden for første gang ved bryllupsfesten. Har saa forældrene gjort et slet valg, er der intet middel derimod. Hvorledes kjærligheden alligevel seirer, derom handler de koreanske — som alle andre — romaner. Enhver ung mand er nødt til at gifte sig; han maa lade sin mor vælge bruden og har derfor meget at bønfalde moderen om at iagttage — kun er der aldrig tale om medgift. I regelen raader der et ømt forhold inden de koreanske hjem.

Bryllupet holdes i brudens hjem. Selve ceremonien foregaar foran et alter, betrukket med rødt, hvorpaa der stilles en gaas mellem to hjerter, som symbol paa egteskabelig troskab. Brudeparret byder hinanden noget at drikke og begiver sig saa til mandens bolig. Egteskabskontrakten overgives til bruden, omviklet med en traad og heftet sammen med en naal: symboler paa, hvor nøie de to væsener fra nu af hører sammen.

Husholdningen er indrettet hierarkisk. Den gifte søn maa vedbli at bo hos sine forældre, og myndigheden i huset følger alderen. En kvinde kan ikke indtræde i nyt egteskab; faar hun børn som enke, kan de aldrig gjælde for egtefødte. Egtefødte børn arver sin far, men denne kan disponere sin arv ved testamente. Er fadermyndigheden stor, saa er ogsaa hans ansvar for husets underhold stort. Begaar faderen en forbrydelse, maa sønnen udsone straffen derfor. Efter fyldte 70 aar kan ingen straffes mere.

Hvad faderen er i huset, det er i principet mandarinen for byen eller landsbyen, guvernøren for provinsen og kongen for riget. Foruden de civile mandariner har kongen selvfølgelig ogsaa officerer i sin tjeneste; i begge klasser er der mange grader, og for hver grad særskilte ydre

kjendetegn. Derimod optræder kongens hemmelige udsendinge altid i forklædning. Ministrene gaar klædt i sort og rødt samt bærer ligesom mandarinerne to storke som embedstegn, medens officerernes merke er tigeren. Kongen og dronningen gaar i rødt, og kongen bærer en gylden drage paa bryst, ryg og skuldre.

Landets almindelige indbyggere gaar i hvide bomuldsklær. Sørgefarven er uvasket gult; til sorg over forældre eller over kongen bæres denne dragt i tre hele aar. Og i to uger før kongens bisættelse maa ingen i riget smage kjød; samme faste gjælder ogsaa ved en prins's fødsel.

Venskabets baand er sterke; man bryder ikke med en ven før efter tre ganges krænkelse. Og man anser sig forpligtet til at sørge for sin afdøde vens enke.

Konfucius' lære er streng i sine moralske fordringer; enkelte af hans bud lyder som følger:

„Læren bestaar i at eie hjertets retsindighed og at elske sin næste som sig selv."

„Æde lidt ris, drikke vand og kun hvile hovedet mod sin bøiede arm — er en tilstand, der ogsaa har sin tilfredsstillelse. Blive rig og hædret ved uretfærdige midler er i mine øine som skyen, der glider forbi."

Og hans lærling Meng-Tseu (Mencius) siger:

„Jeg frygter døden, der vækker min modbydelighed; men endnu mere frygter jeg uretfærdigheden. Om derfor døden stod mig ansigt til ansigt, vilde jeg ikke fly for den og ty til uretfærdigheden."

Slig lære maa skabe en ophøiet moral. Men folket har bevaret meget af buddhismens svage mysticisme med dens tro paa sjælevandring, helvedesstraffe og evig salighed — hvad Confucius' fornuftslære, som hyldes af de dannede, i positivistisk sikkerhed forkaster. Menigmand slaar begge religioner sammen: dyrker Khung-Tseu og tror paa djævle! Selv den ivrigste videnskabsmand har fremdeles sagn som følgende: Tre mænd opstod af jorden paa øen Tjyci Tjyou (Quelpaërt), og tre kvinder kom over i en baad; fra disse stammer øens befolkning. Havet ved kysten holdes tilbage fra at oversvømme hele Korea ved en stor sten med gammelkinesiske inskriptioner; afskrives disse paa papir, hjælper de mod sygdom. Koger man skulderen af en tiger sammen med rødt kobber og endel underlige planter og fortærer det, faar man elefantkræfter. Dette sidste vilde blive en fare for statens ro, derfor har kongen forbudt dette maaltid.

Overtro i det daglige liv er der nok af blandt koreanerne; det merkelige er, at en hel række saadanne „varsler" er de samme som hos europæerne.

Blandt dyreverdenen har koreanerne forkjærlighed for fuglene; ravn,

stork og gaas benyttes som symboler paa visdom, barnlig hengivenhed og egteskabelig kjærlighed. Hunden er foragtet og bruges til mad. Bjørnen tæmmes og anvendes ved grænsevagterne mod Sibirien.

I kunstnerisk henseende forbeholder Korea os sikkert mange overraskelser. Øen skal gjemme merkelige ting af porcelæn og bronce samt værdifulde bygninger. Man maa huske, at koreanerne har været japanesernes læremestre i religionssager, i literatur og i pottemagerkunst.

Berøringen mellem Korea og Japan har ingenlunde altid været fredelig. For fire, fem hundrede aar siden skal den koreanske admiral Ishinshin have opfundet undervandsbaade til at bore og brænde fiendens skibe.

I det hele raader der for tiden en sterk trang blandt Koreas folk til at komme i nærmere berøring med udenverdenen, særlig med Europa. Fra skibe paa kysten har de lært at kjende vidundere som fyrstikken, geværet, dampmaskinen og det elektriske lys. Sligt lokker. Unge, oplyste mænd drømmer om at flytte „civilisationen" ind og gaar i rædsel for, at landet skal stivne hen som gamle Kina.

Hovedstaden Séoul tæller 200,000 indbyggere, der skal være særdeles driftige. Europa og Nordamerika staar færdige til at skaffe sine handelsvarer indpas. Maatte nu ikke dette skridt, naar det i fremtiden foretages, blive indledningen til en forkludring af det nationale liv, men heller bidrage til i sand betydning at hæve folkets kultur.

Lombrosos forbryder-teori.

(Efter *Levy-Bruhl* i „*Revue Bleue*").

Moden hersker overalt, selv i den filosofiske verden. Saaledes har i det sidste aarti intet spørgsmaal været saa ivrig debatteret som „criminologien" — studiet af forbryderes psykologi og læren om deres ansvarlighed og om straffens berettigelse samt straffelovens forbedring. Filosofer, læger, jurister, antropologer og romanforfattere kappes om at stille de intrikateste spørgsmaal og udlede de mest almengyldige love paa dette felt.

Æren for denne interesses opkomst tilkommer ene og alene *dr. Cesare Lombroso*, hvis første verk „Det forbryderske menneske" udkom 1871—76 og strax stiftede en skole af begeistrede tilhængere. Man skabte en ny videnskab „kriminalantropologien", hvis fortjeneste var ikke blot at studere forbrydelsen, men ogsaa forbryderen.

For loven er alle lige, heder det. Men overfor forbrydelsen er ialfald ikke alle lige. Ikke alle er lige sterke til at modstaa svære fristelser og tillokkelser. En mængde forbrydere er i grunden ikke anlagte for at være dette; omstændighederne har drevet dem — derfor kalder Lombroso denne klasse „*omstændigheds-*

forbrydere" eller „leilighedsforbrydere". En af hans kritikere har tilføiet, at man paa samme maade kunde tale om „omstændigheds-skikkelige folk", d. v. s. folk, som er skikkelige, blot fordi de aldrig har været stedte i alvorlig fristelse. Men saa har man ogsaa de *„fødte forbrydere"*, paa hvem man efter Lombrosos teori skal kunne skjelne flere saavel ydre som indre merker, der aldrig svigter. En „født morder" føler ingen medlidenhed og ingen ond samvittighed, ja opfatter end ikke den rystelse, mordet foraarsager hos andre. Desuden er slige „fødte" i regelen letsindig-sorgløse og forfængelige mennesker, hvem legemlig smerte volder ringe lidelse. Af ydre udmerker de sig ved svære og næsten dyriske kjæver, udstaaende øren, uforholdsmæssig lange arme, uregelmæssigt ansigt, vanformet hovedskalle og daarlig skjægvext. Lombroso har opstillet en meget udførlig bestemt type paa den fødte forbryder. Og han søger at bevise, hvorledes denne type er en „atavisme", et tilbagefald til det dyriske urmenneske gjennem et tilsyneladende lune i arvelighedens udviklede lov. Lombroso er nemlig ivrig evolutionist og opererer med denne læres tankegang og udtryk.

Antropologien blev imidlertid rasende over denne lære og paastod, at L. misbrugte deres videnskabs navn. Hans „type" var en hypotese, der muligens kunde tiltale evolutionisterne, men holdbar var den ikke. Negre eller mongoler kunde man godt opstille typen for; men der gaves mange forbrydere, der nok røber de af L. opstillede sjælsegenskaber, men fuldstændig savner hans legemlige kjendemerker — og omvendt. Desuden var lange arme, tyndt skjæg o. s. v. altfor ofte at træffe hos „ikke-forbrydere", til at det gik an at slutte nogetsomhelst derfra. Siden har ogsaa L. indskrænket sig til blot at udpege „fødte forbrydere" blandt folk, som virkelig alt har begaaet forbrydelser. At en undersøgelsesdomstol skulde bruge et tilfældig „typisk" ydre hos en mistænkt til at anse ham skyldig, er jo neppe tænkeligt.

Det har særlig været Lombrosos disciple, der i overdreven iver har ført teorien ud i det betænkelige. Derimod lykkedes det franskmanden Tarde i hans fortræffelige verk „Sammenlignende forbryder-lære" at anvende saa solid kritik, at Lombroso selv siden har opgivet sin oprindelige teori om atavismen som princip for fødte forbryderes forekomst. Istedenfor at betragte disse individer som gjengangere fra urtidens dyre-menneske, foretrækker han derfor at fremstille dem som syge, vanslegtede og forkvaklede exemplarer af menneskeracen. Fra først af slog denne lære godt an, men maatte tilslut opgives efter mere indgaaende undersøgelser. Saa blev forbryderen defineret som en epileptoïde, idet Lombroso nærmede sig englænderen Maudsleys anskuelser i verket „Forbrydelse og galskab". Men heller ikke i denne skikkelse fik „forbryder-typen" anerkjendelse. Den kom ialfald kun med hullede faner ud af krydsilden paa Pariser-kongressen for forbryderantropologi i 1889. Og paa Brüsseler-kongressen i 1892 følte teorien sig ikke længere sterk nok til at optræde; dens mere fremtrædende forkjæmpere holdt sig borte.

Saaledes gives der ikke længere nogen anerkjendt type for den fødte forbryder. Grænsen mellem denne og omstændigheds-forbryderen er ligesaa flydende som grænsen mellem sidstnævnte og skikkelige folk.

Og i en forstand: er vi ikke alle igrunden „fødte forbrydere?" Kirken har teorien om „arvesynden"; den store Kant taler om „det radikale onde"; og pessimisterne varierer Calderons vers: „Menneskets største brøde er at være født." Saa trykkende og paatrængende kan omstændighederne tænkes, at selv det reneste og uskyldigste væsen maatte bukke under for fristelsen.

Men selv om Lombrosos teori ikke kan bestaa for den strengere videnskabs domstol, bør man dog ikke miskjende den nytte, den har ydet. Thi den har vist sig frugtbar paa levedygtige tanker, har fremkaldt en række paakrævede undersøgelser og tjent til stadfæstelse af andre videnskabelige teorier. Særlig har samfundsvidenskaben havt fordel af alt det arbeide, denne teori satte igang, medens antropologien, som L. egentlig tænkte at tjene, er bleven uden synderligt udbytte. Og for tiden er ledelsen af det videre arbeide i den angivne retning gaaet over til andre, deriblandt særlig at nævne videnskabsmænd som Garofalo og Ferri i Italien, Tarde, Henry Joly og Lacassagne i Frankrig.

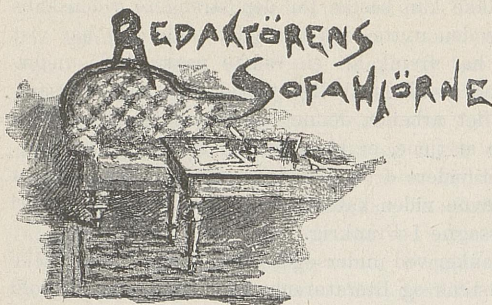
Lombroso selv fortsætter sine tanker ved undersøgelser af typen for politiske forbrydere, samt ved at diskutere kunstens og literaturens frembringelser i forhold til teorien. Selvfølgelig kommer han til, at alle store malere i sin fremstilling af forbryderskikkelser har holdt sig — ubevidst naturligvis — til samme teori som den, der nu bærer hans navn. Inden literaturen er det særlig Dostojevski og Zola, der leverer typer. Saaledes er den førstes „Erindringer fra de dødes hus“ en fundgrube. Derimod har Zolas „Dyret i mennesket“, uagtet forfatteren udtrykkelig har erklæret sin skildring for paavirket af Lombrosos lære, aldeles ikke fundet naade for mesterens øine; Zola har lavet sig en atavisme efter sit eget hoved, ialfald har den intet med videnskaben at gjøre, mener Lombroso. I det hele antager han, at skjønliteraturen liden nytte vil faa af forbryder-antropologien.

Samhold mellem dyr.

(Efter „*Revue Scientifique*“).

Det synes at være en naturlov, at jo dygtigere en dyreart er til at leve i samfund, des heldigere er den stillet i sin kamp for livet. Myrer og bier, husdyr og husfugle er sammen med mennesket de bedste beviser herfor. Løven kan man snart regne for en uddøende art; faaret derimod formerer sig i det uendelige. Den individuelle kraft synes at gavne arten mindre end evnen til samhold. Selv i vild tilstand udmerker hornkvæg, faar, heste og hunde sig netop ved denne evne. Ensomme bøfler blir let bytte for tigeren; en bøffelhjord er uangribelig. Ligeledes er en flok heste tryg mod ulven, hvor en enkelt hest vilde være dødsdømt. Kraftigst virker denne evne til samhold, naar den skaber alliancen mellem mennesket og dets husdyr.

Denne evne forudsætter visse moralske og intellektuelle anlæg hos dyrearten. Man ser endog „arbeidsdeling“ og „statsform“ spire frem hos ikke saa faa planteædende dyresamfund; saaledes indretter rensdyr, antiloper, kraaker, traner og papegøier sig med vagthold og overanfører. Vildænder viser endog et ypperligt kameratskab; man har iagttaget, at naar en andeflok angribes med stenkast og et af dyrene rammes saa haardt, at det mister bevidstheden, styrter de øvrige øieblikkelig tilhjælp uden at ænse den fortsatte stenkastning. Hos gjæterhunden finder man bevis paa, at hjælpsomheden overskrider artens grænser og nærmer sig menneskets trang til at sætte eget liv paa spil for at redde et forulykket husdyr.

Hver eneste gut burde lære at gjøre noget med sine hænder, noget af bestemt praktisk nytte den hele verden over. Lad ham have saa godt et hoved, han vil, og saa fuldstændig en teoretisk uddannelse, som skaffes kan; lad forældrene være saa rige, de være vil, man kan dog alligevel aldrig vide, hvad forandringer og omstændigheder livet kan føre med sig. Pengene kan faa vinger og blive væk, omstændighederne kan gjøre, at al hans uddannelse og al hans begavelse ikke kan skaffe ham et eneste maaltid mad. Sligt har hændt før. Og omstændighederne kan gjøre, at netop hans gode og klare hoved og hans uddannelse og læsning gjør det umuligt for ham at livnære sig paa den vis, han havde tænkt, ved intellektuelt arbeide. — Men den mand, der kan bruge sine hænder, der kan gjøre godt en af de ting, som verden altid trænger gjort, han staar aldrig fast. Han er en fri, uafhængig og økonomisk frygtløs mand. Om mine sønner lagde Shakespeares geni for dagen, saa skulde de dog lære et haandværk eller et eller andet solid, praktisk arbeide. Thi det kunde jo hænde, at verden gav deres Shakespeareske geni en god dag — den brydde sig ikke stort om Shakespeare, medens han levede, og saa mange med lignende geni har den formelig ladet sulte, netop fordi de var genier, der var lidt forud for tiden og som derfor først blev paaskjønnet og forstaaet, efterat de laa rolig i sine grave —, og saa stod de der hjælpeløse. Der er intet arbeide, der saa let gjør en til en ufri, afhængig og hjælpeløs mand, som netop det høieste, intellektuelle arbeide. Og ingen forældre burde udsætte sine sønner for den fare, den fristelse og den lidelse og græmmelse, som en ufri og afhængig stilling medfører. Karakter og livslykke gaar altid tilgrunde i den. Den første betingelse for at kunne leve et lyst, lykkeligt, værdigt liv, det er at eie følelsen af altid at staa som en fuldt fri mand, der ikke behøver at krybe eller bukke eller tigge om nogens gunst. Uden slig frihed er livet knapt værd at leve. En bra mand *vil* have den, og vil tage den for enhver pris. Men den pris kan blive forfærdelig, tragisk høi, — ifald han ikke kan skaffe sig sit daglige brød til enhver tid og hvorsomhelst ved sine hænders arbeide.

Lad mig tage et exempel. En mand har uddannet sig til prest. Han har ofret sin ungdom paa det. Han har kjærlighed for det arbeide, og det er det eneste i verden, han har lært at gjøre. Han er som de fleste, der blot har studeret ideer og teorier, lidt upraktisk — overmaade upraktisk rettere sagt —. Tag prestekjole og embede fra ham, kast ham ud blandt fremmede mennesker og gjør ham helt afhængig af sig selv alene, og han staar der i ni af ti tilfælde som den mest hjælpeløse, bedrøvelige stakkar under solen. — Nu, den mand har faaet kald tilsidst. Aarene har gaaet, og han har faaet et godt kald. Han er gift. Han har en ikke liden familie. Han er hele sit liv vant til at leve noksaa godt. Han hører jo overklassen til. — Alt vilde nu gaa godt, dersom hans gode hoved — vi forudsætter, at han har det — ikke spillet ham puds. Men det gjør det. Han er en særdeles sandhedskjærlig mand. Han kan ikke slaa sig tilro med andres ord for tankers og ideers sandhed. Han maa

selv undersøge og selv dømme derom. Det er vigtige ting, det gjælder for ham. Det er den rette fortolkning af Guds eget, hellige ord; det er tydningen af hans vilje, det er menneskenes frelse, det er verdens fred og lykke, det gjælder; — det er *sandhed* med ét ord. Han har faaet et par smaa tvil om enkelte af de ting, han som prest er sat til at forkynde og lære. Han er for ærlig en mand til at døve tvilene og lukke øinene. Han begynder at læse, gruble og undersøge. Hans tvil bliver til vished. Enkelte af de ting, han som prest i den kirke han tilhører *maa* forkynde, *er* ikke saa, føler han. De er feiltagelser. De stemmer ikke med Guds ord og vilje. De er menneskelige traditioner fra svundne og mørkere tider. Men de staar i bøgerne. De staar der som Guds ord. Folk tror paa dem. Hans kirke tror paa dem. Man venter, at han skal tro paa dem. Man antager, at han gjør det, saalænge han tier.

Hvad skal han nu gjøre? Taler han ud, siger sin mening, fortæller, hvad hans undersøgelser har ledet ham til, saa maa han ud af kirken, opgive det arbeide, han holder af (og hvortil hans ærlighed og sandhedskjærlighed gjør ham dobbelt skikket), det eneste arbeide, han forstaar og har lært. Og hvad i al verden skal han saa tage sig til? Hvordan skal han skaffe udkomme for sig og sine? Hvad skal der blive af hustru og børn? I vort land vilde jo fra den stund af ogsaa alle lærerbestillinger — det eneste han kunde tænke paa udenfor sit fag — være umuliggjorte for ham. Han kan simpelt hen ingen udvei se. At tale ud, betyder at opsige sit levebrød og udsætte sin familie for den yderste nød, for ligefrem sult. Sandt nok, der tør komme hjælp i nødens stund. Venner og meningsfæller vil muligens tage sig af ham og skyde sammen nogle skillinger til ham, indtil de kan skaffe ham et eller andet levebrød — ved ren naade. Men hvilke udsigter det for en ærekjær mand! Og det er blot *mulige* udsigter; det bedste han tør haabe paa. Sandsynligheden er sult, nød og elendighed. Skal han bringe det over sine børn? — Man maa have siddet noksaa godt i det i verden, og man maa tillige have seet, hvad fattigdommen fører med sig, for rigtig at forstaa, hvad et sligt fald betyder, hvad man taber ved at synke fra velstand til fattigdom. Det er ikke bare, at man maa leve uslere, klæde sig uslere. Det er det mindste. Men for den fattige er ni af de ti døre, der aabner sig paa den velstaaendes bud, stengte. Børnene maa ned i en daarligere skole, faa daarligere undervisning, saa vel som daarligere mad og klæder; daarligere omgang og ensommere liv, og helt igjennem og i alle retninger daarligere og mørkere fremtid. — Skal han bringe dette over sine børn? — Og hans hustru, for hvis lykke og skjæbne han har gjort sig ansvarlig, skal han paa denne vis forkorte hendes liv, berøve hende al livslykke, vælte sorg paa sorg over hende og bebyrde hende med slid og arbeide, — for det er det, det betyder for hende? — Modig — ja næsten haard som en „Brand“— den mand, der kan se dette direkte i øinene og dog ikke ræddes, men gaa den vei, sandheden byder, og tale det ord, der kanske frier tusenders tanker og samvittigheder, men ruinerer hans kjæreste. — De fleste vil vel sige til sig selv: „Hvorfor dog i grunden alt dette? Blot for at være ærlig. — Men er det ikke bedre at være kjærlig? Kan det være Guds vilje, at jeg skal ofre og ødelægge min egen familie for et par abstrakte ideers skyld, et par forældede dogmers skyld, som vi snart vil faa lov alligevel at kaste fra os? — Blot for at redde min egen karakter. — Det er tydeligvis et valg mellem min families timelige lykke og min sjæls renhed og sandhed. — Godt, lad da min sjæl gaa tilgrunde i løgn og uærlighed. Heller det end bringe denne sorg over mine. Du faar dømme mig, som du vil,

Gud. Jeg kan ikke andet. Denne byrde er for svær for mennesker. Jeg tier, saa længe jeg kan, og lyver saa, — lyver freidigen væk om dig og dit ord for at frelse mine. Jeg drukner min sjæl i løgn og uret for dem. Jeg kan ikke andet. Jeg vælger løgn. Jeg har ikke raad til at vælge sandhed."

Jeg for min del løfter paa hatten for den mand. Fristelsen er for svær. Den burde ikke være der. Samfundet, som skaber den, faar dele skylden med ham.

Men tænk for en velgjerning mod den mand, om hans forældre havde ladet ham lære en eller anden helt praktisk bedrift — et haandverk —, hvor ideer og teorier ikke spiller ind. Det blev endda en betydelig opofrelse her hos os at stige ned fra prestestillingen til haandverkets sfære. Men det blev en opofrelse, som en bra mand burde kunne være med paa uden overmenneskelig lidelse. Selve ofret vilde jo bringe sin store glæde med. Og den værste nød, — selve den bitre fattigdom og elendighed — behøved man ikke længer at frygte. Den mand vilde have raad til at vælge sandhed og til at følge sin samvittighed. Og blev det ham baade for haardt og tungt at tage til haandarbeide her hjemme, saa stod jo da veien til Amerika ham aaben. Med et haandverk kunde han trygt vove sig derover, og vilde snart kunne skaffe sig og sine et lige saa godt og lunt hjem som haandverker der, som han her gjorde som prest. Han vil ikke som saadan tilhøre nogen underklasse. Alle døre vil fremdeles staa ham aabne. Sandsynligheden er endog for, at hans haandverk blot vil blive en midlertidig tilflugt. Hans sandhedssøgen, mod og offer vil efterhaanden føre ham ind i anden aandelig eller intellektuel virksomhed. Hans haandverk vil blot være som en reserve, en stilling, han til enhver tid kan falde tilbage paa, og derved undgaa alle kompromisser, derved være istand til altid at sige sin mening, — være en fri mand. — Og intet i verden giver slig en nydelse og livsglæde som følelsen af at være absolut *fri*. Gud bevare os fra kompromissernes fangenet. „Kompromissets aand, det er satan," det er vist. Men en mand, der ikke staar økonomisk uafhængig, vil saa let, saa uhyre let i alle stillinger i livet blive drevet til kompromisser.

Vil du være en fri mand hele livet igjennem, vil du nyde den luxus til enhver tid at kunne være dig selv, sige din oprigtige mening, slippe at lyve, at hykle, at fortie, — sæt da ikke for store fordringer til materiel komfort i livet, og lær en eller anden ting, som man den hele vide verden over har brug for, og hvorved du overalt kan tjenes nok til at holde nød og elendighed fra døren. Jeg ved intet bedre raad at give en ung mand — og en ung kvinde med for den sags skyld, — eller forældre, der virkelig har sine børns sande vel paa hjertet og fremforalt ønsker at se dem som frie, bra og kjække mænd og kvinder.

Vi maa være uafhængige af embeder, majoriteter, autoriteter og al verdens store magter, — økonomisk uafhængige vil vi nyde livet igjennem følelsen af frihed.

Man kan sige, at i det exempel, jeg tog, er det mulig at rette paa forholdet paa en anden vis. Lad stat og kirke give presterne større frihed. Læg ansvaret for deres ord paa dem selv personlig. Søg ikke at bestemme paa forhaand, hvad de skal blive. Lad os bygge kirken paa personlig ansvarsfølelse, personligt alvor og personlig sandhedssøgen og ikke paa set af dogmer.

Ja, det vilde hjælpe, hjælpe uhyre tror jeg; styrke kirken mangfoldigt, gyde nyt liv, ny entusiasme og nyt alvor i den. Jeg for min del har absolut tro

paa frihedens udviklende og ansvarsfostrende evne i alle forhold. Jeg har *seet,* at den eier slig evne. Det er ikke for mig tro, men et faktum.

Men i den frieste kirke i verden vil alligevel en prest kunne komme i samme stilling som i mit exempel. Det hænder stadig, at der kommer ind i verden nye idéer, som i begyndelsen foragtes af alle. Der sættes straf for at tro paa dem, og en mand, der udtaler sig for dem, bliver ikke taalt i nogen offentlig stilling — selv ikke i det frieste samfund og i den frieste kirke i verden. Thi overalt hersker flertallet — det store tal —, og ingen ny idé er i begyndelsen populær blandt flertallet — naturligvis. Den, der vil kunne nyde i livet den grænseløse luxus at kunne byde nye idéer velkommen i sit hus og i sit sind, at kunne ofre dem „røgelse og myrrha skjær", medens de endnu ligger svøbt i filler og klude i en afsides hestestald, at kunne slutte sig til de nye tanker i deres barndom, i deres første friskhed og morgenrøde, — den, der ønsker at leve blandt tankens fortropper og forposter, — han maa staa beredt til at betale for den luxus og lykke med sin stilling, med sin materielle komfort og i enkelte tilfælde med sit liv. Det er det vel værdt, — værdt prisen tusende gange; men han vil spare sig lidelser og græmmelse uden tal, og han vil gjøre det muligt at følge samvittighed og sandhed uden at bringe for megen lidelse over sine kjæreste, dersom han har et praktisk arbeide at falde tilbage paa til enhver tid. Da staar han fri. Da er han overalt og til enhver tid situationens herre. Da kan han sige til autoriteter og flertal, til kirke og velyndere, til hvem han end tjener: „Saa er min tro, min overbevisning; disse er mine tanker. Jeg haaber, I liker dem; jeg haaber ihvertfald, I er villige til at høre dem, og til at have som prest en mand, der siger sin oprigtige mening og søger at lytte til Guds røst gjennem tidens tale. Men som I vil. Min afskedsansøgning er i Jers hænder. Gjør med den hvad I vil; men giv mig svar hurtigst muligt, for at jeg i tilfælde kan se mig om efter andet arbeide."

Naar en mand *kan* tale slig, saa vil kanske i ni af ti tilfælder autoriteter og flertal falde tilføie, levere afskedsansøgningen tilbage og sige: „Bliv, og tal!"

Men hvis ikke, saa gaar manden til sin hustru og siger: „Saa og saa er det; vi faar knibe og spare lidt en stund; jeg reiser did eller did, hvor der netop synes at være god søgning i mit haandverk. Jeg kan vel der tjene $^2/_3$ af min prestegage. Vi kan altid leve af det, kan vi ikke? Og den lille opofrelse er vel altid friheden værd?"

Og er saa hun en „hustru" og ikke bare en dukke og en lænke om mandens fod, — en „medhjælper" og ven, saa gjør hun det let at klare den opofrelse, og saa siger hun til sig selv: „Heller en slig gave end et helt skrin med diamanter."

Jeg har brugt prester, som exempler, fordi jeg tilfældigvis kjender til slige ting, som jeg har skildret. Men enhver tænkende, aandeligt arbeidende mand, enhver mand i en offentlig stilling staar overfor lignende vanskeligheder. Jeg *véd.* at pengene, levebrødet tvinger folk i dette land til at lyve eller give sit samtykke til løgn. Og jeg for min del dadler dem ikke. Fristelsen er for stor.

I et lidet land bliver disse vanskeligheder dobbelt store. Den mand, der har valgt en upopulær retning, bliver kjendt overalt. Han merkes. Hans skjæbne er afgjort. Det nytter ham ikke at „søge" noget. Kun som haandverker eller i rent praktisk og privat bedrift kan han finde ansættelse og udkomme, og der blot ved overlegen dygtighed.

Derfor mener jeg, at det er absolut

nødvendigt blandt os, at børn, der skal „studere“, lærer en praktisk bedrift eller et haandverk ved siden af. Det bør aldrig undlades.

Af underordnet, men ogsaa af stor betydning er det, at den unge mand derved faar et blik paa og en forstaaelse af liv og natur, som bøger aldrig kan give ham. Han vinder en færdighed, en sund, praktisk sans, en evne til at snu sig og greie sig i livet, som altid vil komme vel tilpas. Forfattere vilde undgaa at skrive mange absurditeter i sine bøger, dersom de forstod sig paa at gjøre en net vedkasse eller en stol eller et bord. Man véd lidet om naturen og dens love, til man har prøvet med egne hænder at herske over den og bøie den efter ens vilje.

Vanskelighederne er dobbelt store i et lidet, trangt land, har jeg sagt. Skal folk kunne holde sig rake i ryggen der, saa maa de paa en slig vis, som her antydet, kunne føle sig økonomisk uafhængige og som situationens herrer. Hvor folk lever i trange forhold og blot har en eneste ting de kan gjøre, der *maa* der vrimle af feighed, hykleri, forstillelse, løgn, misundelse, had og al den elendighed, som disse afføder. Penge er i sandhed en mægtig ting i verden. Lad bare folk føle, at de er økonomisk uafhængige, at de har raad til at byde al verden trods, og de bliver strax andre og bedre mennesker, rakere i ryggen, rankere i sindet, strengere mod sig selv, mildere mod andre, venlige, glade, modige og frygtløse. Der kommer nyt lys ind i livet . . .

Glem da ikke, at hver gut maa lære et haandverk *for sin sjæls saligheds skyld!*

Skandinaviske tidsskrifter.

„*Tilskuerens*“ (dansk) dobbelthefte for juni—juli er særdeles indholdsrigt og interessant. Jeg har paa andet sted gjengivet en del af to fængslende artikler om den franske forfatter *Paul Verlaine*, skrevne henholdsvis af *Johannes Jørgensen*, (der leverer den som II under hovedtitlen „En ny digtning“) og *Sophus Claussen*. Ved siden af disse er der en fint skreven, fuldstændig fortælling „Valravn“ af *Viggo Stuckenberg*, en ypperligt udført liden sjælelig tegning, synes det mig.

Dernæst har dr. *G. Brandes* en for de fleste interessant og opklarende artikel om det nye testamentes forhold til det gamle. Forfatteren begynder med at forklare, hvorledes Jesu ord og parabler blev misforstaaet og derved omdannet til virkelige hændelser — til mirakler: Saaledes f. ex. parablen om figentræet, der ikke bar frugt og som derfor skulde hugges om, der paa et andet sted fortælles som en virkelig hændelse, noget der var tilstødt Jesu selv: *Han* havde ikke fundet frugt paa figentræet og derfor blev det tilintetgjort. Saa med bespisningen af de 4—5,000. Miraklets lille sæd er det ord „mennesket lever ikke af brød alene, men af hvert *ord*, der udgaar af Guds mund.“

Paa lignende vis er da ogsaa udtalelser i det gamle testamente, der blev betragtet som spaadomme om Jesus, blevet oparbeidet til virkelige hændelser. Historien er adapteret til spaadommene. Saaledes, mener dr. Brandes, er det øiensynlig gaaet med detaljerne i korstfæstelsesberetningerne.

Forfatteren gaar dernæst over til at vise, hvorledes Jesu ord, stil, aand og tanker gjenfindes i noget mindre udviklet form i det gamle testamente. Alt har sin rod der. Hans parabler har sine forbilleder der. Selve grundtonen i hans lære: — „Hjertets renhed, moralens inderlighed — findes i de gamle profeter. Jesus

slutter sig med andre ord til det gamle testamente som fortsættelse og udvikling. Han *fuldkommer* det gamle, revolutionerer ikke. Han er et led i den historiske udvikling. Enkelte af parablerne er med deres venden op og ned paa samfundets anerkjendte trinstige og rangforordning udførte i en stor og simpel stil og med en kunstnerisk ynde, der røber, at det oratorisk-digteriske geni hos Jesus ganske var i jevnhøide med hans sædelige storhed.“

— Det interessante hefte aabnes med en artikel af *C. St. A. Bille,* hvori forfatteren (som dengang var redaktør af regjeringsorganet „Dagbladet“ og en ven af ministrene) under titelen „Skandinavisk fata morgana“, beretter et minde fra 1863. Det gjælder de underhandlinger, der dengang dreves mellem det betrængte Danmark og dets to nærmeste slægtninge Norge og Sverige, om bistand fra disse sidste i forsøgene paa at værge rigets *dansktalende* provinser. Af særlig interesse er forfatterens omtale af stillingen i december samme aar. Underhandlingerne var blevne trukne i langdrag, uden at Danmark fik ærlig besked, om hvordan de stod. Da fik det danske blad „Fædrelandet“ den 15de december et telegram fra Stockholm, indeholdende de ord: „22,000 mand kommer og han selv.“ Der var ingen officiel meddelelse om noget lignende. Telegrammet var afsendt af det svenske „Aftonbladets“ redaktør, Aug. Sohlman. Og næste dag meddelte denne pr. telegraf, at hans meddelelse støttet sig til „en personlig erklæring af hs. maj. kong Karl XV.“ Samme dag modtoges ogsaa følgende telegram: „At kongen har taget sin afgjørende beslutning er aldeles utvilsomt. Her sker store bevillinger til hæren og hersker en levende virksomhed i artilleriverkstederne. *Pas på Sponneck!*“ — „I hvilken forbindelse,“ siger forfatteren, „denne sidste advarsel stod med alliancespørgsmaalet blev ikke forklaret dengang, ikke heller oplyst senere.“ Paa forespørgsel telegraferedes videre fra Stockholm, at „något regjeringsbeslut,“ der bekræftede de afsendte telegrammer, vidste man ikke af. „Pointet laa selvfølgelig i udtrykket regjeringsbeslut! Et saadant kom aldrig. Telegrammet om de „22,000 og han selv“ blev staaende hen uforklaret, aldrig tilbagekaldt, aldrig fulgt af nogen handling.“

— Endvidere er der en indgaaende og omhyggelig anmeldelse og revy af Brandes's bog om reaktionen i Frankrige, en til fremmede kilder støttet skildring af Tibet, en pariserkorrespondance om teatrene, en del breve af professor Agerskovs brevsamling, udgivne ved Knud Bokkenheuser og endelig et tilsvar om „fremtidsstaten.“

„*Vor tid.*“ Fjerde hefte er udkommet. Det indeholder et kort brev af Bjørnson til formanden for den under udstillingen afholdende fredskongres. Digteren protesterer nobelt og med saa usigelig ret mod krigsmoralen i vor indre politik. „Politik er krigens datter, og derav kommer det vel, at endog vor indre politik i partikampen bruker krigens moral og saa mange af dens midler, som lov og politi tilsteder . . . . Politik bør være vor høieste form for næstekjærlighed . . . . Sinnenes arvede trang til at sætte enhver strid paa spidsen og til at bruke hvilkesomhelst midler, bare de fører til seier, den er det, som maa gjøres om til en kraft for at naa det mest mulige paa den best mulige maade.“

P. K. Rosegger skriver fire kraftige opsæt om „krig eller fred.“ *O. A. Eftestøl* udtaler sig om resultaterne af „den høiere lærerprøve 1893“ og *A. M. St. Arctander* skriver om „Arne Garborg og skulen hans“ (II).

Fra bøgernes verden.

Lidt selvkritik gjør altid godt. Hans Aanrud giver os i et lidet hefte*), der nylig er udkommet, en del slig national selvkritik. Den er ganske bidende. Kritiken leveres i form af et imaginært tilbageblik paa vor tid fra aaret 2193. Det er en forelæsning ved Helsingfors høiskole i det aar, som forfatteren refererer. Den lærde professor har netop foretaget en længere og med mange vanskeligheder forbunden opdagelsesreise paa den skandinaviske halvø. Medens den øvrige verden er gaaet fremad, har denne staaet stille. De to riger paa halvøen og begge partier inden hvert af rigerne holder fremdeles paa at drøfte unionssagen. Professoren har da undersøgt aarsagerne til denne stilstand og kommer saaledes tilbage til aaret 1892, som han da skildrer i fremtidens fugleperspektiv. Forfatteren hugger voldsomt til alle sider og sparer ikke en del af vore svagere sider som nation. Det lille hefte er nærmest et indlæg i dagens strid og stilling.

Efter at have læst „Titania" er det med forventning, man modtager en ny bog af *Axel Lundegaard; Stormfågeln, en historisk silhuett med bakgrund ach ram**) kalder han denne.

Silhuetten er „Stormfågeln" — en vis dr. Schütte, der spillede en fremragende rolle i revolutionen i Wien i 1848 saavelsom i andre revolutionære foretagender i Europa. *Baggrunden* udgjøres af det nævnte aars revolution i Wien. Og *rammen* udgjøres af en helt anden historie, hvori disse første er indfattet, — en historie om en svenske, Anton Andersson, der har sværmet for arbeidervægelsen og socialismen, der har ofret sin personlige formue og sig selv for dem, men saa føler sig skuffet ved den utak og personlige egoisme, han møder blandt sine kampfæller, og som af dr. Schüttes historie, der atter fortælles ham af en ældre, indtagende, aristokratisk dame, bringes paa andre tanker; „hans tidligere sympatier drukner, hele hans idéverden gaar tilgrunde . . . ., medens hans sympatier for en *sterk regjering* stadig voxer." — I samme er desuden indflettet en del historiske og filosofiske betragtninger med revolutionsaaret 1848 som udgangspunkt, — betragtninger over menneskene, frihed, demokrati og styrelse i det hele, — og endelig tilspidses det hele mod *„den norska frågan"*.

Det hele bliver saaledes noget indviklet. Ramme og billede udgjør to hver for sig helt selvstændige ting. Ja, der er i grunden en dobbelt ramme og et dobbelt billede. Først tegnes revolutionen og dr. Schütte fra *ét* standpunkt — bøgernes; saa faar vi dem atter fra den omtalte aristokratiske kvindes læber; hun havde seet og deltaget i revolutionen, sværmet med i den, og hun havde sværmet allermest for dr. Schütte selv og kjendt ham nøie og længe. Vi faar saaledes to historiske billeder, det ene udenom det andet. Den dobbelte ramme udgjøres atter af denne aristokratiske kvindes personlige historie og omgivelse, — den indre ramme, udenom hvilken saa kommer Anton Andersons liv og tanker som den ydre ramme. —

Virkningen af hver af disse fire fortællinger svækkes ubetinget paa denne vis. Ens interesse og sympati fordeler sig mellem hovedpersonerne i tre forskjellige fortællinger. Man ved tilslut ikke, hvis historie man læser, Anton Andersons, dr.

---

*) *Hans Aanrud: Historisk forelæsning ved Helsingfors høiskole aar 2193.* Refereret af Hans Aanrud. — Olaf Norlis forlag. Kristiania.

*) *Axel Lundegaard: Stormfågeln; en historisk silhuett med bakgrund og ram.* — Albert Bonniers förlag Stockholm. Pris 3 kr.

Schüttes eller baronesse von C.s. — Man læser i grunden alle tres paa engang, — tre noveller paa en gang. Og det er for meget, især naar de tre foregaar til forskjellige tider. Indtrykkene forstyrres af denne sammenstilling. „Stormfågeln" vilde have virket mægtigere paa læseren, havde forfatteren givet os den uden ramme —, havde han udeladt baade den ydre og indre ramme, eller indlemmet den sidste i selve billedet. — Men det var naturligvis netop denne sammenstilling, forfatteren ønskede. Han vilde bringe nutid og en svunden tid, der var fuld af lignende ideer og begeistring som vor, i berørelse med hinanden gjennem repræsentanter for begge. Bogen er reaktionær. Vi kan ikke give dens tendents andet navn. Men dermed er den jo langtfra fordømt. „Der findes mere tro i ærlig tvil end i halvdelen af verdens troesbekjendelser," sagde Englands kronede digter *Tennyson*, og paa samme vis lader det sig med fuld sandhed sige, at der findes mere virkeligt frisind og kjærlighed til det, vi alle vil, i mangen en reaktionær end i tusender af hurraraabende liberale. Jeg ved ikke, om vi i Anton Andersons erfaring, tanker, skuffelse og forandring tør se noget af forfatteren selv, men i hvert fald lader han det alt staa uden kommentar, som billigede han det.

Anton Anderson er en ung svensk *filosofie doktor* Han er en født sværmer og idealist, — det vil sige, han holder af alt, hvad vakkert, stort, sandt og ædelt er med hele sin sjæl, holder af det mere end af alt andet i verden, mere end af sig selv og af materiel lykke. Først havde han tænkt at blive prest. Hele hans sind er fyldt af kristendommens store, herlige broder- og kjærlighedstanker. Men saa taber han troen. Den vei er stængt. Da driver de samme følelser, der før havde gjort ham til kristen, ham til at blive socialist og til helt at hellige sig den sag. „För en drömmare, som fyller de yttre konturerna med sin egen längtans själ; för en svärmare, som ser lifvet genom en kammarfilosofs glasögon och mäter det med en hjärtemänniskas imaginära måttstock, kommar socialismen alltid att falla mycket nära samman med kristendomen."

Han har arvet en liden formue. Dermed nedsætter han sig som udgiver af et socialistisk blad. Men hans samvittighed tillader ham ikke at staa som den „kapitalistiske eier" af et blad, der forfægter kapitalismens afskaffelse. Han overdrager blad og trykkeri til arbeiderne, — til abonnenterne. Med begeistring *vælges* han saa til bestyrer og redaktør af de nye aktionærer. Men begeistringen varer ikke længe. Man begynder snart at knurre. Han „paatager sig miner," vil være uafhængig. Han faar være saa god at rette sig efter flertallets ønsker. Han er blot dets tjener og „kan jo afsættes." „Den norska frågan" bragte det hele til udbrud og krise. Arbeiderne tog den norske side i striden. Anderson fandt sig af sin overbevisning nødsaget til at bekjæmpe de norske krav. Da brød det løs. Der samledes en generalforsamling af Andersons herrer, og de afsatte ham.

— Slaget bedøvede Anderson. Det viste ham menneske og samfund fra en side, han hidtil aldrig havde drømt om. — Han gik stilfærdigt sin vei. Men sorgen, skuffelsen — ikke saa meget over hans eget tab og fald, over selv at være forkastet, som over at have opdaget saa megen lavhed og usselhed i det „folk", han havde sværmet for, aad sig ind i hans natur, til det blev til en helt fysisk sygdom. Og paa lægens indtrængende opfordring drog han til et tysk bad.

Her træffer han sammen med en familie af den „overklasse" — aristokrater og kapitalister — som han havde vænnet sig til at betragte som samfundets argeste fiender, som han i god tro havde dundret imod. Det er første gang, han ser disse

uhyrer paa nært hold. De *er* slet ikke uhyrer. De er behagelige, venlige, kjærlige, ligefremme og tolerante mennesker. De bare smiler over hans radikale idéer, smiler velvilligt. De tager sig af ham, — saa ligefremt, saa personligt, saa fordringsløst og upaatrængende, at det er som balsam for hans værkende, syge sjæl og hjerte. Hvilken kontrast mellem disse vildfremmede mennesker, som han som klasse altid havde tordnet imod, og som intet skyldte ham, ingen forpligtelse havde mod ham, og det „folk", som han havde ofret alt, og som saa haardt, grusomt, koldt havde sparket ham tilside, efterat det havde trukket al den nytte det kunde af ham!

— Det sætter ham til at tænke. Naturligvis havde ikke, hvad der var hændt ham, forandret hans *idéer*. Han var endnu socialist, troede paa et tusendaarigt rige. men det blev ligesom skudt lidt længer ud i fremtiden, og imidlertid var han blevet opmerksom paa en liden ubetydelighed, som han ikke før havde lagt merke til i sine store planer og grandiøse systemer, det var mennesket — mennesket som individ, som person og som skulde indmønstres i det socialistiske systems store kaserne. Og gradvis begyndte denne ubetydelighed at voxe og øve indflydelse paa idéerne. „Han beslöt att för framtiden låta verkligheten kollationera teoriarne."

Han gav sig til at studere revolutionsaaret 1848 med det resultat, at den idealistiske forgyldning forsvandt; han saa blot i den „en helt vanlig kamp mellan mänsklig egoism og mänskliga interessen." Men under denne læsning fattet han interesse for en dr. Schuttes, som ofte mødes der, oftest under navn af „Stormfågeln".

Nu hænder det sig, at baronessen von C., en af hans nye venner, kjender „Stormfågeln" meget godt og tillige har gjennemlevet Wien-revolutionen af 1848. Hun fortæller da, hvad hun véd. Hun var en af de frihedssværmende dengang. Siden er hun blevet klogere. Hun blev klogere af selve revolutionen. Det viste sig, at de vakre idéer bliver til kaos og elendighed strax, de berører virkeligheden. De er drømme, der ikke lader sig realisere. Og vé den, der ofrer sit liv for dem. „Man skal ikke for en drøms skyld bortkaste sin fremtid og sit liv." Friheden er „en chimär, som vi aldrig kunna famna, men mot hvilken vi instinktlikt sträkka våra armar ut." Sagte, — saa sagte — gaar vistnok verden frem; men vé den, der vil paaskynde dens gang. „Man skal ikke for en drøm ofre liv og virkelighed." Den revolution, der begyndte som uegennyttig begeistring, endte i blod, mord, røveri, kaos og elendighed af hver art. Arbeiderne fik smag paa at sidde paa barrikader mod betaling, især naar der ikke længer var videre fare ved det. De ønsket revolution for fortjenestens skyld. Det hele blev stygt — *stygt*. Og dog var der ædle, noble mænd paa revolutionens side, og er saa endnu.

Og hun fortæller — bogens mest interessante, dens virkelig vakre og spændende del — om stormfuglens liv. Han var en slig idealist som Anderson, ideel og sag helt hengiven, en slags idéernes svorne ridder eller frihedens prest og munk. Hans bryst rummet kun én følelse — kjærligheden til folk og frihed. Men han betalte det dyrt. Han „gav baade fremtid og liv for en drøm".

Og alligevel — selv om det var en drøm, og selv om han ofret sig *helt* til nytte for den, man bliver dog siddende i tvil om dr. Schüttes liv ligevel kunde kaldes *bortkastet*. Lad læseren dømme.

Han var baronessens ideal i revolutionens dage. Han var hendes drøm, som frihed var hans. „Don Juan optræder ofte under reformatorens og idémenneskets maske"; men med dr. Schütte var det, som sagt, anderledes. Han havde blot rum for denne ene følelse, kjærligheden til sin idé. Det pleiet at slaa hende, at han aldrig talte om sig selv. Man kunde kjende ham i lange tider uden at faa noget

indblik i hans personlighed, — bare i idéer, — sagen var den, at hans hele personlighed laa i dem. — Desto mere sværmet den unge pige for ham. For hende derimod var idéerne ét med dr. Schütte. Han var revolutionen inkarneret — og meget mere desuden. De var stadig sammen. En skjæbnesvanger dag under Wiens beleiring følger hun ham ud. Hans liv er i dødsfare. Hun røber sin kjærlighed og sit sværmeri. Hun viser ham tydelig, at hun er hans — hans hel og holden for al tid eller for det ene øieblik, — at hun er fuldstændig i hans magt. „Han maatte have været blind for ikke at se det; *men han var ikke blind, han var god*". Et sligt øieblik og en slig stilling prøver en mand tilbunds. Jeg var ung, jeg var vakker, og jeg var hans at gjøre med, hvad han vilde, at glæde sig med en time, en dag, en uge, et aar og saa slænge væk, om han vilde, — hans paa et vink. — „Stackars barn!" sagde han, og saa talte han til mig, saa roligt og saa beroligende, saa fornuftigt, saa helt velvilligt. For ham, sagde han, var alt tabt, han vilde blive knust under det frihedens luftslot, han havde været med om at bygge; men jeg havde liv og fremtid for mig. Jeg troede kanske ikke, at de nu lod sig fylde af lykke eller var af noget værd; men jeg vilde skifte tanker med tiden; livet har „slige uendelige resurcer." Han kunde ikke lade mig sætte alt mit ind paa hans daarlige kort. Han var en vildfugl, som det ikke nyttede at knytte sig til. Min følelse — han talte naturligvis blot i antydninger, men vi forstod hinanden — var blot menneskehjertets første morgendrøm; den gjaldt blot en skabning af min egen indbildning, et fantom. Og for en drøm maatte jeg ikke ofre liv og fremtid . . . . . Og saa gik dog han hen og gjorde netop det!" sluttede baronessen, „ofred liv og fremtid for en drøm. Hans drøm hed frihed, min bar hans eget navn."

Og baronessen fandt ud, at livet eier store resurcer. Efter nogle aars forløb fæstet hun sig med samme fulde hengivenhed som engang til frihedsmanden dr. Schütte til en af reaktionens embedsmænd, hendes nuværende egtefælle . . . .

Jeg tror forfatteren vil, vi skal ynkes mest over dr. Schütte og prise baronessen klog og lykkelig. For mig bliver indtrykket et andet. Dr. Schüttes konsekvente, helstøbte liv er næsten at misunde ham, trods al ulykke, ensomhed og lidelse; men baronessen med sin klogskab — spøger aldrig „stormfågeln" i hendes sind og spøger aldrig med den, den tro og de haab, hun har glemt og sveget? — Stakkars baronesse! . . . .

Men Anton Andersson har ladet sig omvende. Hans tro er væk. Han sværmer nu for en sterk regjering. Stakkars *filosofidoktor!* Det var værre end arbeidernes afsættelse. — Nu afsatte du dig selv!

Bogen er trods den omtalte mangfoldighed og udviklethed særdeles interessant, og er gjennemsyret af den fine, noble aand og tankegang, den forstaaelse af aandslivet hos dannede mennesker, som slog en i „Titania". Men forhaabentlig vil dog forfatteren ikke følge Anton Andersons exempel og tabe al tro paa tidens store demokratiske bevægelser. Hr. Lindegaard har fundet styrke for sine tvil og sin sociale vantro i fortiden. For min egen del har jeg fundet tvil forsvinde og tro styrkes ved, hvad jeg har seet i det land, der i forhold til vore, ligger i fremtiden.

Advokat *O. Dehlis* „Indberetning om arbeidsforhold og arbeidslovgivning i England og de Forenede stater" er netop modtagen. Den ser overordentlig indholdsrig og interessant ud, og jeg haaber senere at finde adskilligt i den for *„Kringsjaa"*.

Fra livets latterside.

„Hvad er *hast*?“

„Noget at sætte fra sig varme tallerkener med.“

Første bonde: „Vel, hvor meget fik du for poteterne dine?“

Anden bonde: „Aah, jeg fik ikke saa meget, som jeg vented, — og det vented jeg da ikke heller.“

Bange dame til færgemanden: „Bliver folk ofte borte her i elven?“

Færgemanden: „Nei, vi finder dem, da, — efter at de har lagt der en dag eller to?“

Der er en meget almindelig og dygtig praktiseret filosofi i følgende: — En læge spurgte en gammel dame, hvordan hun befandt sig. „Aah“, var svaret, „jeg befinder mig meget vel idag, men jeg føler mig altid saa ilde tilmode, naar jeg er frisk, for da véd jeg, at jeg snart vil blive værre igjen.“

Han: „Jeg vil ikke gifte mig, med mindre jeg kan finde en pige, der er min fuldstændige modsætning.“

Hun: „Men det er ikke saa vanskelig. Der er mange prægtige, flinke og aandrige piger heromkring.“

Fra skolen. En lærerinde skrev paa tavlen: „De smaapigerne ager nedad bakken.“ Paa opfordring til eleverne om at *rette* denne sætning og angive rettelsens grund, indleverte en: — *Rettelse:* „Gutterne ager nedad bakken. — *Grund:* Fordi smaapiger kan ikke age — ikke om bakken er brat. — En anden skrev, *rettelse:* Smaapigerne ager nedad bakken. — *Grund:* Fordi de kan ikke age opover bakken.

En lærerinde, som var flinkere i matematik end i gaardsstel, gav eleverne følgende opgave: „Jeg saar en halv tønde hvede paa 500 maal jord, hvormeget . . . . o. s. v.“ En praktisk liden gut uden videre fantasi og med vel saa megen rede paa gaardsstel som paa matematikens mysterier, indleverte ingen besvarelse. — „Men hvorfor det, da,“ spurgte lærerinden, „kunde du ikke udregne det?“ — „Nei“. — „Men, hvorfor det, da? Jeg syntes, du forstod fremgangsmaaden saa godt igaar, da vi havde lignende opgaver.“ — „Vi havde ingen slige opgaver igaar.“ — „Akkurat samme princip.“ — „Ja, men en halv tønde hvede paa 500 maal jord giver *ingenting*, det, om en arbeider aldrig saa meget med det.“

En taler paa den amerikanske frihedsdag (4de juli) holdt paa med en storslagen tale om George Washington. Han søgte at nytte leiligheden til at lægge sin klassiske veltalenhed for dagen.

„Hvor, blandt tidernes største, skal vi finde plads for denne gjæveste af de gjæve? Skal vi sætte ham blandt jordens konger og fyrster? Nei, thi han foragted deres titler! Skal vi sætte ham blandt historiens store hærførere? Nei, thi han var meget mere end en hærfører. Skal vi sætte ham blandt de store statsmænd? Nei, thi hans mægtige genis storslagne ligefremhed kaster alt, hvad verden nævner af statsmandskunst, i skygge. Hvor skal vi da sætte ham, — denne enestaaende, uforlignelige . . . .“

Just da reiste sig en skotlænder blandt tilhørerne. Hans kjendskab til amerikansk historie var muligens ikke større end hans dybe foragt for denne slags veltalenhed.

„Sæt ham her paa min plads, De, far, for jeg gaar min vei, jeg,“ sagde han.

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA

No. 4

19DE AUGUST 1893

INDHOLD

NB. De illustrerede artikler i dette hefte er ikke, hvad de skulde være. Grunden er, at de for heftet bestemte clichéer er hidkomne for sent.

Eleonora Duse.

Eleonora Duse.

(Et indtryk.)

Saa ofte jeg end i Italien hørte Eleonora Duses navn nævne med beundring, lykkedes det mig dog aldrig i nogen af de italienske byer, jeg besøgte, at støde paa hendes trup: „Citá di Roma.“

Fru Duse, der nu er 32 aar gammel, har i de senere aar optraadt sjeldnere og sjeldnere, og til hendes beundrende landsmænds sorg er det bleven paastaaet, at hun nu meget snart for bestandig vilde trække sig tilbage fra scenen til privatlivets ro, hvorefter den feirede kunstnerinde, allerede nu, træt af triumfer, synes at længes.

Duses ry som Italiens ypperste skuespillerinde var et halvt snes aar gammelt, før hun besluttede sig til at foretage en kunstreise udenfor Italien. Først ifjor førte hun sin trup over Alperne for at føie europæisk berømmelse til den begeistring og nationalstolthed, hvormed hun altid har været mødt i de italienske byer, hun har gjæstet, først som primadonna i den berømte karakterskuespiller Ernesto Rossis trup og senere sammen med sin ven, stadige medspillende og efter sigende ogsaa lærer, den talentfulde sign. Andó.

Duses kunstreise blev et triumftog for hende selv og den italienske scenekunst. Hun optraadte først i St. Petersburg, derpaa i Budapest og Wien. Især i den østerrigske hovedstad, hvor sansen for skuespilkunst er mere udviklet end i nogen anden tysk by, blev hun modtaget med levende begeistring, og som det fornemme Burgteaters gjest vandt hun selv de mest distingverede Wiener-kunstneres beundrende anerkjendelse.

Men end større var den entusiasme, der ombølgede hende under hendes fire ugers gjestespil paa Lessingteatret i Berlin. Duses kunst er for fornem og for stolt overfor benyttelsen af de vante effekter til at kunne henrive den store hob, for hvem jo ogsaa hendes sprog var fremmed, men alt, hvad der i den preussiske hovedstad i presse, i kunstnerkredse og i det fornemme publikum gjør fordring paa at besidde kunstnerisk intelligens, stormede aften efter aften til billetlugen for at rive til sig de enormt kostbare billetter, og aften efter aften gjenlød Lessingteatrets lille smukke, hvide rococo-salon af det moderne Berlins entusiastiske hyldest.

Sit repertoire valgte hun næsten udelukkende af den moderne skuespildigtning. I Sardous og Dumas' stykker syntes hun at ville tage kampen op med de store pariserskuespillerinder. Ibsens „Nora“ var en af hendes yndlingsroller, og i et par italienske stykker lagde hun sin

kunsts nationale eiendommelighed for dagen. Derimod holdt hun sig fuldstændig borte fra Shakespeare og de øvrige gamle klassikere.

Jeg befandt mig paa en studiereise i Nederlandene med ganske andre formaal end at studere scenekunst, da jeg af berlinerkritikens næsten andægtige henrykkelse over den berømte italienerindes kunst lod mig forlede til at paaskynde min reise til Berlin i det haab at faa se Duse. Her var den skuespilkunstens gjenfødelse til natur og egthed, hvorefter tiden hungrede, proklameredes der. De sterke lovord gjorde mig paa en gang skeptisk og nysgjerrig. Det meste af den skuespilkunst, jeg i Tyskland og Frankrige havde havt anledning til at se og hørt berømme af kritiken og det almene omdømme, havde — jeg maatte hemmeligen tilstaa det for mig selv — trods alle fortræffelige egenskaber næsten altid beredt mig en liden smule skuffelse. Der forekom mig gjennemgaaende ved disse kunstnere — selv de ypperste — at være noget konventionelt og skolebundet, der stødte mig og betog mig interessen for deres forøvrigt saa kloge og fine og sikre spil. Tradition og vedtægt forekom mig saa ofte at lægge baand paa deres individualitet og hemme dem i udfoldelsen af deres gemyt. Trods al originalitet var der noget, som var ens hos dem alle, noget, jeg ved ikke hvad, som ingen dristede sig til at sætte sig ud over. Jeg havde aldrig truffet til at se *moderne* skuespilkunst i samme betydning, som jeg havde seet moderne billedkunst og hørt moderne musik.

Nu hed det om denne italienerinde, at hun var en stor kunstner, der dog vovede først og fremst at være fuldkommen *menneske* i sin kunst. Man sagde, at hun foragtede alle vante scenekunster, at hun var sin egen frisør, at hun afskyede sminke, at hun aldrig havde lagt baand paa sit kattesmidige legeme med korset, at hun ofte vendte publikum ryggen og ikke tog i betænkning at rive sig i haaret og fordreie sine træk, naar spillets lidenskab overvældede hende. Der paastodes, at hun græd virkelige taarer og skiftede farve paa scenen.

Hos de omreisende italienske smaatrupper mindedes jeg virkelig at have seet denne *leven* paa scenen, som jeg savnede hos de franske, saa fortræffeligt skolerede, saa effektfuldt beregnende, saa aandrige, men overfor de traditionelle scenehensyn altid saa pietetsfulde skuespillere. Blandt de italienske skuespillere, der lever en bohêmetilværelse, fuldkommen afsondret fra det gode selskab, finder man ofte en eiendommelig naivitet og gemytsfriskhed i spillet, udviklet ved det ubundne og ustadige, paa eventyr og spænding rige truppe-liv. Jeg mindedes, hvor meget mere disse landsbyskuespillere, der aldrig havde havt timer i plastik og deklamation, ingen idé har om scenekunstens teori, og som aldrig havde gjennemgaaet nogen anden skuespillerskole, end den, at leve i en trup, — hvor meget mere disses

naive kunst havde gjort indtryk paa mig, end de store tyskeres klingende deklamation og udspekulert „hverdagslige“ realisme.

Af en saadan trup er Eleonora Duse udgaaet. Hun er saa at sige kommen til verden mellem kulisserne. Hendes fader var en i Norditalien for sin drøie humor og sine kvikke improviserede indfald høit skattet folkeskuespiller og chef for en omreisende trup, og der verserer endnu talrige anekdoter om gamle Duse.

Jeg kom akkurat tidsnok til at sikre mig en billet til den sidste Duse-forestilling i Berlin. Hun skulde spille i to italienske stykker, som jeg var saa heldig at kjende paa forhaand: Vergas „Cavalleria rusticana“ og gamle Goldonis „La locandiera“. Hvor var det dog muligt, at et kunstnertemperament kunde have den smidighed, at det paa samme aften kunde omfatte to saa himmelvidt forskjellige roller som den skjælmske, kokette vertshusholderske i den gamle, lunefulde rococo-digters komedie og den til døden fortvilede, af skinsyge og lidenskab martrede sicilianske bondepige i Vergas realistiske bondedrama, der i sin blinde, skuffede, til had forvandlede kjærlighed volder sin egen elskedes død!

I teatrets foyer og i boghandlernes vinduer var overalt Duses portræt udstillet. Det er et af de mest fængslende og udtryksfulde ansigter, jeg nogensinde har seet. Det er umuligt i dette gaadefulde ansigt at læse hendes alder — man kan tage hende for en 40-aarig ligesaavel som for en 25-aarig. Næsten alle var enige om, at hun ikke var smuk, og hendes træk er i virkeligheden hverken klassisk regelmæssige eller ungdommelig friske. Det er et temmelig bredt ansigt med store, men ubestemt bløde træk, meget blegt og omgivet af et svært og grovt blaasort haar, der i fri bukler indrammer den lave pande. Øinene, der er store og intenst sorte, er omgivet af sygelig mørke ringe, og blikket er forunderligt tilsløret med et kummerfuldt og træt udtryk. Om den store, bløde og yderst bevægelige mund bæver der et nervøst smil, sælsomt ironisk og vemodigt. I hovedets lidt skjæve holdning er der ogsaa noget forunderligt udtryksfuldt, — noget mat, drømmende. Hendes skikkelse er ikke høi, men spænstig, smidig, mager, meget kvindelig uden at være meget sanselig, med lidt slæbende ujevn gang og bevægelser, der er yderst nervøse og hensynsløst „uplastiske“, men dog fulde af den naturlige ynde, som man oftest træffer hos italienere — fremfor alt udtryksfulde.. Stemmen har en varm, dyb farve; undertiden sprudler ordene frem med rivende fart, undertiden kommer de klangløse og stødende som under overmægtige lidenskabers pres. Ofte mumler hun lange replikker frem, monotont og næsten uhørligt, men hendes fortissimo har en overmenneskelig kraft, og hendes skrig kan bringe tilskuerne til at blegne. Men hun kan ogsaa le med en latter, saa ren og ung og lys, at den ligesom tindrer af al Italiens sol. I sit spil synes hun ganske at glemme tilskuernes tilværelse; aldrig et flygtigt sideblik ud i salonen, aldrig et skridt henimod rampen for at vække tilskuernes opmerksomhed for en bravur-replik. Ballettens midler foragter hun, og hendes bevægelsers hensynsløse dristighed vil maaske have stødt mange til det traditionelle virtuospil vante øine.

Scenens kunst er for Duse uforbeholdent at give livet i hele dets gribende alvor, og derfor har hendes spil gjort et uudsletteligt indtryk paa enhver, der elsker i kunsten over alt den intense personligheds alvorlige hengivelse.

Jens Thiis.

Nordpolen paa reise.

(Efter *Sir Robert Ball**), *F. R. S.* i „*Fortnightly Review*“).

Medens Nansen og Peary er paa reiser efter nordpolen, er ogsaa denne selv ude at reise, saa det tør blive vanskelig nok at finde den, selv om en af disse opdagere kommer lige op i de egne, hvor den færdes. Heldigvis er dog ikke dens reiser lange; men saa store er de dog, at Nansen ikke uden ved haarfine instrumenters hjælp vil være istand til at finde det nøiagtige punkt, saa han kan heise det norske flag lige over det. Og finder han det en dag og heiser sit flag lige over det, saa vil nordpolen næste morgen have løbet fra det, og Peary vil have anledning til at heise stjernebanneret over den matematiske nordpol den dag.

Nordpolen flytter sig stadig. Den beskriver en cirkel paa jordens overflade deroppe i polaregnene. Cirkelen har dog blot en diameter paa 60 fod. Langs denne lille cirkels omkreds bevæger jordens nordpol eller axe sig aldeles regelmæssigt, — fuldender et omløb paa 427 dage. Planter derfor Nansen sit flag over det matematiske punkt en dag, saa vil det efter 427 dage atter vaie over selve nordpolen, — men ikke i mellemtiden.

Denne nordpolens bevægelse er en ganske ny opdagelse, der skyldes den amerikanske astronom, *Mr. Chandler*, og er bygget paa tusendvis af observationer og beregninger, hentede fra alle verdens observatorier. Opdagelsen er, skjønt den gjælder saa liden en bevægelse, af ganske stor betydning. Saaledes er der en hel række uregelmæssigheder i hidtil foretagne astronomiske observationer, — uregelmæssigheder, der har trodset alle forsøg paa forklaring —, der øiensynlig skyldes denne nordpolens stadige omflakken. Ved at tage hensyn til denne forsvinder eller forklares gaader og uregelmæssigheder. Saa uhyre nøiagtige er moderne astronomiske iagttagelser, at en jordafstand paa 60 fod og mindre spiller en væsentlig rolle deri.

Denne polens bevægelse gjør jo nemlig, at et givet observatoriums breddegrad (og ethvert steds breddegrad) stadig forandrer sig. Et steds breddegrad er, med andre ord, ikke *konstant*. Den forandrer sig paa 427 dage med disse 60 fod, der svarer til $^6/_{10}$ sekund. Men $^6/_{10}$ sekund er en størrelse, som moderne astronomiske instrumenter bemerker, og hvortil der altsaa maa tages hensyn. Ja, i de største og bedst udrustede observatorier spiller selv et eneste $^1/_{10}$ sekund en rolle. Med andre ord, da

---

*) *Sir Robert Ball* (født 1840) er „kongelig astronom for Irland“. Han har skrevet to astronomiske bøger og en mængde tidsskriftartikler. Blev adlet i 1886.

breddegraden angiver afstanden fra ækvator, saa maa et observatoriums afstand fra ækvator kjendes nøiagtig i fod eller med ikke over 10 fods feil. En større feil føles strax i daarlige observationsresultater. Stjernemaalingerne anfegtes af en slig feiltagelse paa nogle faa skridt! — Vi taler om *observatoriets* breddegrad, men i virkeligheden er det kikkertens egen breddegrad, centret af den graderede cirkel, hvorpaa den bevæger sig, der maa kjendes. At tage breddegraden af en af observatoriets vægge istedetfor kikkertens egen, vil resultere i uregelmæssigheder og feil i observationerne.

Nordpolens bevægelse betyder altsaa, at jordens hele breddegradnet stadig bevæger sig i samme forhold frem og tilbage. Et fast punkt er en tid af aaret 60 fod længere syd eller nord, end det vil være paa en anden tid af aaret $213^1/_2$ dag senere. Dette har man først nylig vidst, hvorfor man hidtil har regnet med et observatoriums breddegrad som en konstant faktor, hvad den altsaa ikke er. Følgen er da, at der i samtlige observationer har indsneget sig feil af indtil $^6/_{10}$ sekunds størrelse. Og heraf kommer de uregelmæssigheder, som astronomer og lærde længe forgjæves har bryd sine hjerner over. — Alle bedre moderne instrumenter er følsomme overfor en slig faktor som $^6/_{10}$ sekund, og de største og bedste som sagt overfor langt mindre faktorer; ved alle omhyggeligere iagttagelser vil det derfor, siger Sir Ball, herefter blive nødvendigt at tage hensyn til denne nordpolens vandring og observatoriets deraf følgende seilads frem og tilbage inden denne 60 fods grænse.

Den gjorte opdagelse kaster ogsaa nyt lys over spørsmaalet om beskaffenheden af jordens indre, hvorvidt det er en flydende, smeltet masse eller et fast legeme. Her synes dog de lærde endnu ikke at have faaet sagen fuldt udredet og opklaret, idet de fra samme data ikke kommer til nøiagtig de samme resultater. Saaledes vil der i „Kringsjaa"s 11te hefte (I) findes en artikel om „jordens indre", hvori forfatteren, netop af denne nordpolens bevægelse (som han i runde og vistnok unøiagtige tal giver en periode af 430 dage), uddrager den slutning, at jorden gjennemsnitlig maa være lidt fastere og lidt mindre elastisk end staal. En staalklode vilde, siger han, have en slig polperiode paa 441 dage. En *absolut* fast og uelastisk klode vilde have en periode paa 306 dage. Den virkelige periode 427 dage falder altsaa imellem dem og viser derfor, at jordens fasthed falder nær staalets. — En flydende klode vilde have en uendelig periode. — Sir Ball derimod nøier sig med af de givne data at uddrage den slutning, at jorden ikke er *helt* fast og uelastisk.

Man havde længe vidst, at observatoriernes breddegrad undergaar en vis forandring. Men nøiere at bestemme, maale og forklare denne forandring var forbeholdt den allernyeste tid med dens kjæmpeinstrumenter og særlig den nævnte amerikanske astronom, der har fulgt polen paa dens vandring fra dag til anden, maaned efter maaned og aar efter aar gjennem et helt aarhundrede ved hjælp af

observationer, samlede fra alle egne. Ud af denne masse af data blev det saa mulig aldeles nøiagtig at bestemme og følge den hele bevægelse, hvorefter man skred til at prøve resultatet ved nye specielle prøve-observationer, foretagne paa forskjellige steder af jorden. Det endelige resultat er da, at vi nu ogsaa fuldt ud kjender denne egenhed ved vor jord.

Som bekjendt har man længe vidst, at den hele jordaxe dupper frem og tilbage i *forhold til himlene og det omgivende rum,* — at *nordpolen forandrer stilling i forhold til de øvrige himmellegemer.* Det er en *gammel* opdagelse. Og denne polens eller axens bevægelse er ganske betydelig og har en periode paa 25,000 aar. Det tager med andre ord 25,000 aar, før polen atter peger mod det samme punkt i himlene, hvorimod den nu peger. Imidlertid vil den have beskrevet en ganske betydelig bane frem og tilbage. Man har sammenlignet denne jordaxens bevægelse med den, der finder sted i et barns snurrende top. Medens den dreier sig med størst hastighed om sig selv, ser man den ogsaa vugge frem og tilbage om det punkt, hvorpaa den staar, — dens *axes* høieste punkt beskriver en større eller mindre cirkel ved siden af den egentlige omdreiende bevægelse. Nogenlunde saa forholder det sig med vor jord. Medens den spinder som bedst rundt sin egen axe paa sin vandring gjennem rummet, vugger den ogsaa frem og tilbage, idet axen selv bevæger sig, saaledes at nordpolen ogsaa beskriver en cirkel og til forskjellige tider peger mod forskjellige punkter af himlen. Jordens bevægelse om axen foregaar paa én dag, axens bevægelse derimod behøver 25,000 aar for at fuldføre sin cirkel.

Det er saaledes ved et tilfælde at polarstjernen i vor tid befinder sig nogenlunde nær polen. Da Rom blev grundlagt, var den ikke nær nok til at kunne gjøre nogen god tjeneste som polarstjerne. Paa Faraoernes tid, da pyramiderne byggedes, var polarstjernen slet ikke nogen polarstjerne. Nord var da i en ganske anden del af himlen (fordi vor egen jordaxe heldet og pegte mod en anden del). Stjernen *Alpha Draconis* var da polarstjerne.

Nu bevæger polen sig *mod* polarstjernen, saa den mere og mere falder sammen med det sande nord. Naar dette punkt helt er naaet, vil pol og polarstjerne atter fjerne sig fra hinanden, indtil den sidste om 2—3000 aar ikke længere kan bære sit navn med nogensomhelst ret.

Denne polens bevægelse i forhold til rummet var kjendt selv af oldtidens astronomer.

Men den maa ikke forvexles med den i disse aar opdagede bevægelse i *forhold til jorden selv.* I det første tilfælde peger blot axen mod forskjellige himmelegne; men axen selv forbliver uforandret den samme, ændrer ikke stilling i jorden, polerne er de selvsamme punkter paa dens overflade. I det andet tilfælde derimod er det jordaxen som forandrer stilling *i forhold til jorden selv.* Den slingrer — saa at sige — lidt inde i selve jordmassen. Polerne er ikke længere de samme punkter paa jordoverfladen. Vi kan sammenligne denne bevægelse — for at holde fast ved det første billede — med et barns snurretop, der har en egen axe, som ikke sidder ganske solid i toppen, men giver sig lidt og slingrer lidt under de øvrige bevægelser.

Og denne nye jordbevægelse har som nævnt en periode paa 427 dage.

Forfatteren indleder sin artikel med at omtale en række fotografier, der netop er blevet tagne ved det store saakaldte *Lick*-observatorium i Kalifornien i Amerika. De er fotografier af de *himmelske* polaregne; men fotografier, der viser disse egne, ikke som de er i et enkelt øieblik, men i løbet af mange timer. Den fotografiske plade er blevet udsat i 4 timer ad gangen. Følgen er, at man faar samtlige stjerner paa denne del af himmelen *i bevægelse*, eller de viser sig i fotografiet ikke som punkter, men som lysende koncentriske cirkler eller *stykker* af slige cirkler. Og alle disse cirkler har det samme centrum, nemlig det punkt paa himmelhvelvet, hvorimod jordaxen peger — den himmelske nordpol. Selvfølgelig er stjernernes bevægelse i nøiagtige, koncentriske cirkler omkring jordaxens tænkte forlængelse gjennem rummet blot tilsyneladende. Bevægelsen skyldes jordens daglige omdreining.

Polarstjernen beskriver den skarpest lysende af disse cirkler i fotografierne. At den beskriver en cirkel *om* polen, viser altsaa, at den ikke falder nøiagtig sammen med denne. Cirkelen er noksaa stor paa fotografierne. Stjernen er med andre ord noksaa langt væk fra polen. Indenfor dens cirkel er der en hel række andre og mindre cirkler, der beskrives af stjerner, som ligger polen meget nærmere, men som paa grund af deres mindre lysstyrke alligevel ikke kan gjøre den samme nytte i denne henseende som polarstjernen. En ganske liden stjerne befinder sig for tiden næsten nøiagtig i den matematiske nordpol, eller i hvert fald saa nær den, at dens cirkel bliver næsten umerkelig, — viser sig som et punkt, selv naar den fotografiske plade ved en *laterna magicas* hjælp kastes i betydelig forstørrelse paa et lærred.

For tiden befinder denne stjerne sig altsaa i selve polen. Men blot for tiden. Et lignende fotografi, taget om hundrede aar, vilde vise polen længere borte fra den, eller den lille stjerne vilde have en større cirkel, medens polarstjernen (mod hvilken polen nu bevæger sig), vilde vise en mindre cirkel end nu.

Ved amerikanske observatorier tages nu disse himmelfotografier regelmæssig hver nat. De viser blandt andet ogsaa atmosfærens tilstand hele natten igjennem, idet skyer, taage, røg eller anden uklarhed tilslører de lysende striber i fotografiet. De giver altsaa et fuldstændig fotografi ogsaa af atmosfærens tilstand den hele nat.

Forfatteren giver ogsaa et noksaa slaaende billede af, hvad Nansen vil se, naar han — som han haaber, han vil, siger han, — kommer til nordpolen. Det er altsaa det merkelige punkt, hvor man altid, hvordan man end snur sig, vender ansigtet lige mod syd, og hvor man altid gaar direkte mod syd, hvad vei man end vælger. Stjernerne bevæger sig der i horizontale cirkler rundt himmelen, gaar aldrig op eller ned. Solen opfører sig nogenlunde paa samme vis. Midt paa sommeren seiler den i en vis afstand fra horizonten rundt og rundt himmelen. Derefter begynder den at bevæge sig sagte nedover mod horizonten i flade, langstrakte spiraler, indtil den senhøstes naar horizonten og i nogle dage glider som en ildrød skive langs med den, rundt og rundt. Saa synker den efterhaanden under den, til intet mere sees uden en svag lysning, der paa samme vis seiler horizonten rundt i nogle dage. Og saa bliver alt mørkt. Naar saa vaaren kommer, viser sig atter først den svage lysning, seilende horizonten rundt, saa ser man en vakker dag den øverste guldrand dukke op over ismarken, og efterhaanden arbeider den sig saa i spiraler op paa himmelhvælvet. — Der maa være ganske vidunderlige lyseffekter at iagttage under alt dette, — et himmelsk landskab, der næsten kan opveie den

jordiske goldhed og elendighed. Naar Nansen faar heist vort flag der og faar orienteret sig lidt deroppe, saa etablerer kanske han eller nogen anden en turistrute derop, og saa reiser man til nordpolen for at se disse himmelske vidunderligheder istedetfor til Nordkap.

Havde vore fædre bare kunnet komme op til nordpolen, saa vilde megen taabelig astronomi og jordkundskab og mange absurde ideer om verden og universet aldrig have existeret.

Amerikansk kunst.

(*„Revue des Revues“* og G. Gerlach i *„Velhagen und Klasing's Monatshefte“*).

Vi har allerede tidligere gjentagende havt anledning til at henlede vore læseres opmerksomhed paa den meget betydningsfulde bevægelse paa kunstlivets omraade i Amerika, siger *„Revue des Revues“*. Ikke tilfreds med sin industrielle overlegenhed, begynder nu den nye verden at eftertragte Europas kunstneriske og literære ære og ry. Amerika har allerede tusendvis af digtere og novellister, og denne voxende bevægelse bebuder Europas snarlige oversvømmelse af amerikanske ideer og verker. At saa vil ske synes desto mere sikkert, naar man ved, at Amerika brillerer ikke alene ved kvantiteten, men ogsaa ved kvaliteten af sine literære frembringelser.

Paa malerkunstens omraade finder en lignende bevægelse sted. Amerika begynder at fremvise ikke alene en hel armé af malere, men ogsaa en række af mere og mindre berømte „mestre“. Nylig har ogsaa den amerikanske malerkunst vundet en betydelig seir, idet Dresdenergalleriet har kjøbt et moderne, amerikansk maleri for sin samling af mesterverker. *Il n' y a que le premier pas qui coute!* *) Andre europæiske gallerier vil utvilsomt snart gaa hen og gjøre ligedan, og vi vil kanske blive vidne til, at den nye verden forsyner den gamle med malerier i stedet for at forsynes fra den. Det er dette, som ogsaa stilles i udsigt i tyskeren G. Gerlachs revue af den amerikanske malerkunst.

Den, der opmerksomt følger med i den amerikanske kunstbevægelse, siger Gerlach, kommer snart til den slutning, at der holder paa at udvikle sig en ny kunst derover, en kunst, der mere og mere emanciperer sig fra den europæiske paavirkning og bliver noget selvstændigt og originalt ved dens side . . . Amerikanske malerier giver os først og fremst noget helt friskt, helt moderne og endog helt dristigt. De udmærker sig ved en slags *bon ton*, en slags naturlig distinktion, som vel tager tilbørlig hensyn til kunstens form, men heller ikke blindt hengiver sig til dens fordringer.

I begyndelsen af aarhundredet studerte de amerikanske malere særlig i London. Omkring 1840 begyndte de derimod at strømme til Tyskland, i særdeleshed til Düsseldorf, hvor amerikaneren Emmanuel Leutze (historiemaler) efter Lessings død (omkring 1868) blev tilbudt præsidiet ved Düsseldorfer akademiet. Ved siden af Leutze stod i disse aar paa den amerikanske kunsts omraade landskabsmaleren

*) Det er blot det første skridt som koster paa.

Albert Bierstadt. Samtidig studerte dog ogsaa en del amerikanere i Rom, og fra denne skole udgik den „amerikanske Titian“, Washington Allston. Genremaleren Thomas Cole døde altfor tidlig. Ved siden af disse stod der mange andre mestre, hvis indflydelse førte til dannelsen af forskjellige skoler.

Men i sextiaarene vendte de amerikanske malere sig fra Tyskland og Düsseldorf til Frankrige og Paris. I saa henseende fulgte de forøvrigt blot tyskerne selv. Tyske malerier gaar nu i Amerika under navn af „tyske chokoladeæsker“. I senere aar har ogsaa London atter faaet sin del af de amerikanske kunstnere. — De har saaledes samlet forbilleder, vink, lærdom og inspiration fra alle kanter, og ud af dette materiale og deres eget lands lyse natur, dets historie, idekreds og folkeliv holder de nu paa at skabe en selvstændig, fri, alsidig og mangfoldig kunst. Man behøver blot at se Whistlers, Harrisons og Donats verker for at overbevise sig om, at vi her staar overfor en *ny* kunst paa den anden side af Atlanterhavet. Ved siden af disse bør ogsaa nævnes Winslow Homer, Robert Weiz, La Farge og Eliha Bedder. — Den samme bevægelse og det samme fænomen gjentager sig paa billedhuggerkunstens omraade. Lad os her merke os navnene Werken, Loredo Taft og Carl Rohl Smith.

Carlyle beklaget — siger professor Tyndall — ved en leilighed de store tab i livsværd, karakterstyrke, alvor og nobelhed, som han mente vor tid havde lidt. — „Men én ting har vi dog vundet,“ sagde professoren, „trods alle tab. Vi er blevet hint forfærdelige skræmsel, der formørked saa mangt et bra menneskes liv, — det evige helvede, kvit. Det er noget at have slukket hin brændende forfærdelighed.“ — „Ja,“ svarte Carlyle, „det er en afgjort og en uhyre vinding. Min egen fader manglet ikke mod og havde aldrig følt skjælven overfor noget menneske i verden. Og dog kunde jeg merke, at denne haardføre, tapre sjæl skjalv ved tanken paa helvedes ild i hele tre aar før sin død. Ja, det *er* i sandhed en stor vinding at have faaet denne rædsel jaget ud af mænds sind.“

— „Af videnskabernes data,“ saa fortæller professoren videre, „lavet Carlyle de rige farver, hvormed han malte sine vidunderlige billeder. — En videnskabsmands undersøgelser og opdagelser udgjør en eneste kjæde af undre. Der er „fritænkere“, som tror, at de med sin skillings garnnøster kan maale og naa tilbunds i verdens og livets uendelighed. Carlyle havde liden taalmodighed med slige. Han var en „fritænker“ af en ædlere og visere art.“

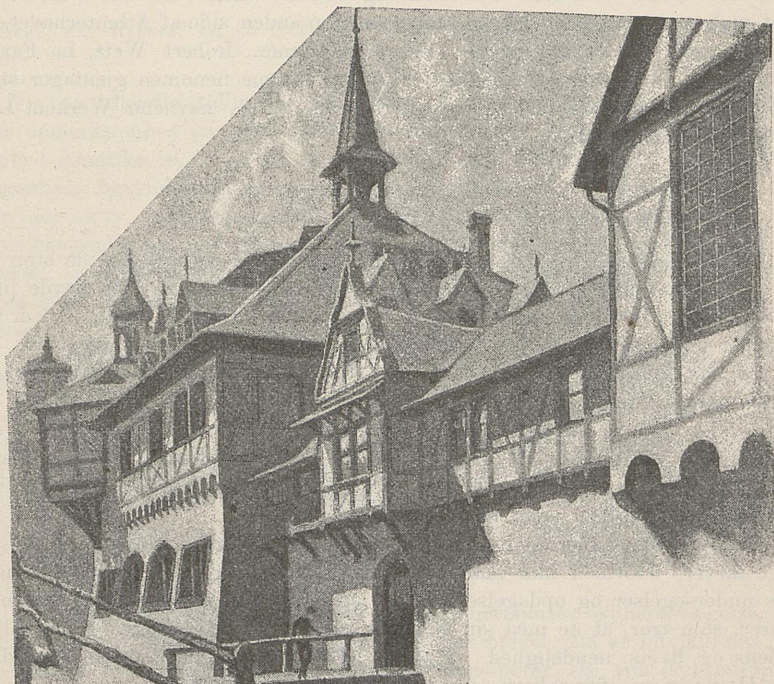
— *Guy de Maupassant.* Den artikel om denne franske forfatter, hvortil der andet steds henvises, maa af mangel paa plads staa over til næste hefte. Ligeledes en tidligere bebudet artikel om sølvspørgsmaalet.

En franskmand tre dage paa Chicago-udstillingen.

(Efter *Maurice Bouchor* i „*Revue Bleue*").

Den første dag gik for en del med til at finde frem i den uhyre by og hen til udstillings-omraadet, der ligger et ikke saa ganske kort stykke vei fra staden ved Michigansjøens bred.

Er man endelig sluppen vel indenfor porten, er det første indtryk, at udstillingen er noget aldeles umaadelig stort. — — — Uagtet jeg skridter ganske godt

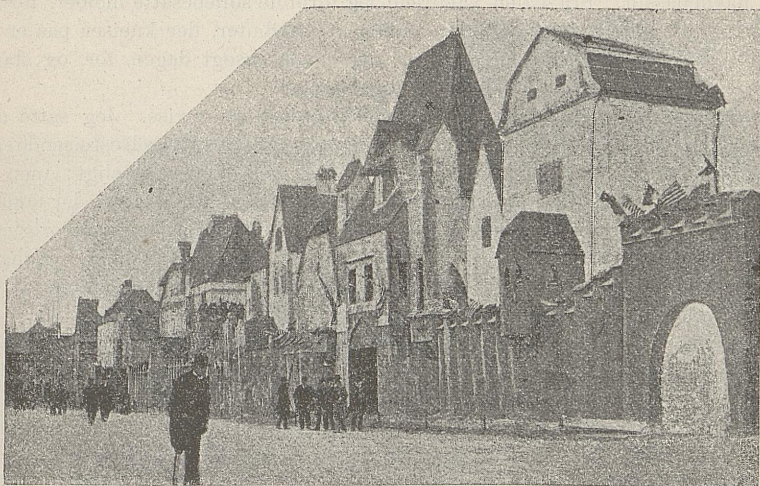
Middelaldersk tysk slot.

ud, kommer jeg dog neppe nærmere hen til alle disse kupler, gavle, tage og søilehaller, som skimtes hist og her; jeg føler mig aldeles træt, før jeg endnu har seet noget af det hele. Amerikanerne har villet faa istand noget uhyre stort; de har ogsaa opnaaet saa meget, at udstillingen ser ud, som den er tom, og at man blir ganske udmattet uden at have stort igjen for umagen. — — — Rigtignok er der adgang til at bli rullet omkring i hjulstol; men da maatte man jo føle sig som invalid. Eller man kan sætte sig op i en af tyrkere betjent bærestol; men isaafald bør man ikke kjende til sjøsyge. Jeg fortsatte altsaa tilfods og kom langt om længe til *maskinhallen.* Et forfærdeligt virvar af løbende drivremme, af svingende

hjul og puffende stempler — alt dog saa vel sammenføiet, at en ikke-fagmand kun føler sig som en elendig stakkar midt i det øredøvende rabalder.

Derfra ankommer jeg til *landbrugs-bygningen,* hvor der herskede en ophøiet stilhed, og hvor jeg vankede næsten ene om og saa mig træt paa redskaber og kornprøver i det uendelige. Det eneste, der slog mig, var en svær port af fransk chokolade i plader; dens vegt var opgit til 50,000 kilo, dens værdi til 200,000 francs. Tal og priser stikkes en i øinene overalt, som om dette var det bedste middel til at imponere.

Saa satte jeg kursen hen til det uhyre *industripalads.* Isandhed en monumental bygning, ingenlunde uden skjønhed; kun skade, at den stænger udsigten til Michigansjøens flade, der ellers vilde bragt liv og storhed ind i hele anlæggets lidt ensformige masse. At gjennemgaa indholdet af de uoverskuelig svære haller vilde være ørkesløst. — — — Aldeles synkefærdig af træthed efter at have spankuleret

Reproduktion af tysk landsby fra middelalderen.

om saavel nede paa gulvet som oppe paa galerierne, stødte jeg paa en elevator, som førte mig i ét nap helt op paa bygningens tagkant, hvor der er anbragt en altan rundt hele det umaadelige rektangel. Her kunde man tage plads paa en bænk, tænde sin cigar og i ro og mag nyde udsigten over det hele anlæg fra et stade, høiere end et almindeligt domkirketaarn.

Skuet var ogsaa majestætisk. Solen kaster guldstrimer henad Michigans gule flade, der ruller sine bølger ind fra synskredsens grænse. Ude paa dybet stevner dampere ret mod staden eller fra denne mod udstillings-bassinet, der aabner sig lige under vort udsigtspunkt. Industripaladset kneiser paa havnens høire kant, landbrugsbygningen paa dens venstre. Indløbet flankeres af to moloarme hver med en mægtig rad af søiler med statuer paa toppene. Ved bunden af bassinet løfter sig midt paa en svær plads administrationshusets dominerende kuppel; tilvenstre maskinhallen, tilhøire to betragtelige bygninger for grubedrift og elektricitet. Admini-

strationskuppelen er vistnok det arkiktektoniske mesterverk blandt det hele virvar af flotte konstruktioner i „udstillings-stil". I lyse kulører med guldzirater hæver dens kuppelkrone sig høit over en skinnende hvid kolonade med uhyre vingede figurer paa hjørnerne. Ellers synes de amerikanske bygmestre, trods sin umiskjendelige sikkerhed og kyndighed i fagets love, ikke at have skabt noget ret originalt. Græske tempelfaçader, romerske kuppelhvælv med de kjendte tre søileordener, gotik og renaissance — men intet, der kan gjælde for egte amerikansk nyskabt kunst. Jo, langt ude i det fjerne tegnede et skræmmende stort „hjul" sin øvre halvdel mod den graa himmel.

II.

Næste dag var jeg tidlig ude for at fortsætte min mønstring. Denne gang gik jeg med damper fra staden, men det tog hele 50 minuter at naa ind i udstillingens havnebassin. Fra kaien vandrede jeg forbi de søilebesatte moloer, forbi den kolossale gyldne statue med hænderne fulde af attributer, der kneiser paa en liden holme midt i bassinet, forbi de paladser, jeg havde besøgt dagen før, og stansede først foran *administrationsbygningens* vældige kuppel.

Indvendig havde dette hus intet merkværdigt at opvise. Jeg satte derfor trøstigen over en uhyre steppe, hvor ogsaa et par andre opdagelsesreisende skimtedes, og naaede *elektricitets-paladset*. Det høres vistnok bespotteligt; men ikke fandt jeg noget merkeligt nyt der. Lysekroner i form af drueklaser, der uophørlig skifter i rødt, hvidt og blaat, eller høie søiler af kulørte glaspærer, hvorigjennem der farer en ustanselig ildspiral, er dog kun snurrepiberier, som ikke engang forbløffer. Frankrige udstiller her nogle uhyre fyrtaarnslinser, som amerikanerne endnu ikke kan gjøre magen til.

Hvorfra er det, jeg havde den idé, at Chicago i modsætning til Eiffeltaarnet skulde vise udstillingens besøgende et hul i jorden af uhørt dybde? Jeg indbildte mig ialfald, at man her kunde blive ført ned i verdens dybeste grube. Men nei, amerikanernes kjæmpe-marked savner virkelig enhver *clou* for nysgjerrigheden. „Hjulet" er det virkelig ikke saa svært morsomt at glo paa; det rager heller ikke op over det hele kompleks. Inde i *grubedrift-bygningen* vankede jeg om kilometer efter kilometer. Sandt at sige fandt jeg bare en del kvartsbiter med guldkorn i samt nogle svære sølvmalm-stykker at fæste mig ved, ja, og saa et lidet hus af bare stenkul.

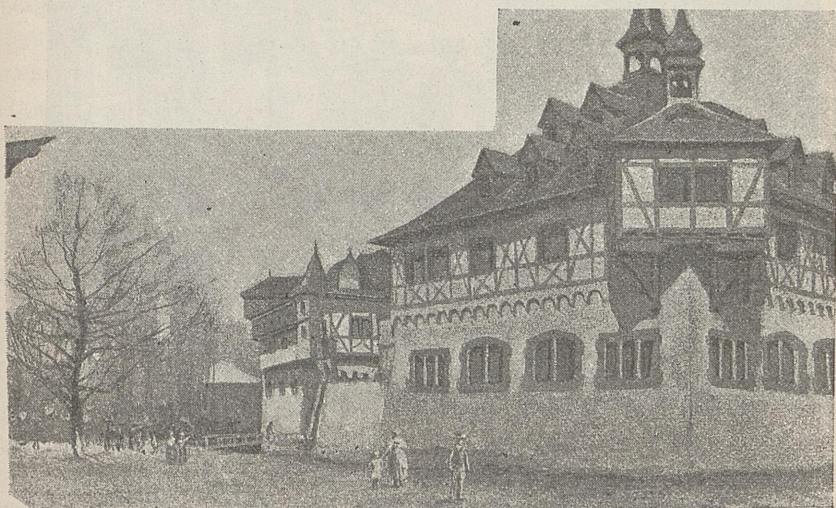
Saa bar det hen til *transportmidlerne*; men her faldt jeg slig hen i drømmerier, at jeg virkelig ikke husker nogen enkelt ting. Derefter stod jeg ved strandbredden, som paa denne kant er skaaret op i en mængde smaa sund og landtunger. Det hele anlæg er ganske vakkert; men alle de omveie, man nødes til at gjøre, virker tilslut trættende. Fire broer fører over paa en deilig ø, *Long Island*, beplantet med sjeldne træer og tropiske vekster. Men den japanske landsby, som ifølge beskrivelsen skulde findes her, er formodentlig endnu paa overreisen hjemmefra.

Paa fastlandet igjen, besøgte jeg det storartede *glasslot for havedyrkning* og frydede mig mellem prangende farver. Fremdeles beundrede jeg i *kvindernes bygning* det andet kjøns kunstfærdighed, særlig naar det gjælder at knytte kniplinger og pynte dukker.

Omsider naar jeg hen til de *Forenede staters udstilling*, en umaadelig samling til anskueliggjørelse af landets dyreverden og menneskeracer. Gjennem *fiskeri-ud-*

stillingen maatte jeg nøie mig med en ilsom marsch for i tide at naa hen til den store *kunstudstilling,* en smuk bygning i græsk stil, prydet med engle.

Den første sal, jeg traadte ind i, befandt sig endnu i vild uorden; et virvar af halvt eller helt udpakkede gibs-statuer fra Frankrige mindede mig om vor kjære salon. Næste sal var i fuld stand, den indeholdt de afstøbninger af fransk skulptur fra middelalderen og renaissancen, som direktionen for Ecole des Beaux-Arts havde havt den ypperlige idé at sende over. Malerisalene var virkelig noget at fraadse i. For en franskmand var imidlertid den allerstørste del vel kjendte sager fra de sidste parisersaloner. Besynderlig nok forsvandt her under de nye forhold alle modsætninger inden vor franske, saa individuelle kunst; den samlede sig til en enhed ligeoverfor de andre nationers udstillinger. Ubetinget størst interesse havde de kunstverker, der af amerikanske privatsamlinger velvilligen var udlaante til udstillingen. Disse tre fire sale vilde gjøre selve Louvre ære; de amerika ske kunst-

Middelaldersk tysk slot.

kjendere har sandelig ikke havt daarlig smag. I hele to timer befandt jeg mig mange tusend mile fra Chicagos larm, dvælende i den evige skjønheds rige.

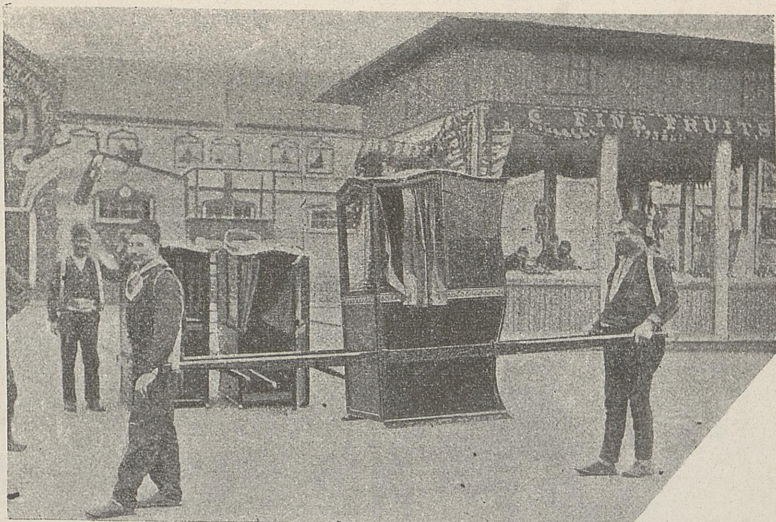
Amerika har selv en rigt blomstrende kunst. Navne som Whistler, Sargent og Harrison har høi rang i samtiden. Men den første tilhører som kunstner den engelske malerskole, de andre to slutter sig til franske mestere. Det unge land har endnu ikke formaaet at skabe en særegen national kunst. Japanesernes udstilling var ikke færdig. Dog maatte jeg udenfor indgangen stanse foran nogle prægtige bronsefigurer, deriblandt en kjæmpe-abe, hvis realistiske kraft var hartad forfærdende.

Efter al denne anstrengende beskuelse tænkte jeg at spasere lidt paa det berømte „vandrende fortaug"; da jeg kom til stedet, fandtes blot et tre hundrede meter langt hul med lidt maskineri nedi. Isteden satte jeg mig ind paa den lille

jernbane, som løber rundt udstillingspladsen. Vognene var næsten tomme, og det meste af veien gik over øde sletter, hvor man hist og her øinede smaa bygninger for hygiene, fængselsvæsen o. l. Banen stoppede et stykke fra sjøen. I nærheden laa nogle krigsskibe, som staten havde overladt masserne til beskuelse.

Der var god tid før min dampbaads afgang, saa jeg i ro og mag fik bese en koloni civiliserede indianere samt Columbus-huset med alle dets relikvier.

Ude fra sjøen tog det hele udstillingsanlæg sig ud som en underlig fe-stad. Alt var nypudset og hvidt; en nedgaaende sol lagde glans i guldforsiringerne og effekt i den overvældende masse ornamenter . . . . Og dog, hvor meget ægtere

Japanesiske bærere.

skjønhedsudtryk efterlader ikke bare en tarvelig liden landsbykirke med ældens ærværdighed over sig?

Om aftenen førte en landsmand mig hen i det uhyre Auditorium-teater, hvor vi saa et udstyrs-stykke med titelen „America“. Washington red over scenen midt imellem danserinder med elektriske blus i haaret istedenfor diamanter. Historien sat i ballet syntes at være den dramatiske formel, der huede dette publikum bedst.

Da jeg endelig var hjemme i hotellet igjen, havde jeg virkelig al mulig ret til at styrte tilsengs.

Thomas Carlyle.

1795—1881.

(Forts.).

III.

Men fordi literaturen var den moderne kirke i hans øine, derfor blev den ham og uendelig betydningsfuld og stor. Den er mands tale til mand, om alt, der bør interessere menneskene, om ret, sandhed og skjønhed. — Den er ei alene den moderne kirke, den er ogsaa det sande, store parlament. I den er ordet frit for hver, der eier ordets evne, og gjennem den appellerer man til det hele folk — til alle folk. Det er i literaturen, de store spørgsmaal drøftes og afgjøres; det formelle parlament sanktionerer blot literaturens og pressens beslutninger. Bogtrykkerpressen er den nye tids prækestol og tribune. Forfatteren er tidens prest og tribun. — Literaturen udgjør det sande og bedste universitet ogsaa. En bogsamling er bedre end hvilketsomhelst fakultet af levende professorer. „Den kunst at skrive er det største af alle mirakler. Alt, hvad vor slegt har tænkt, oplevet, udrettet eller vundet, det ligger opbevaret mellem bøgernes blade . . . . . Bøger *gjør* mirakler. De overbeviser, helbreder, retleder folk. Der findes ikke saa ussel en leiebiblioteksroman, at den ei øver indflydelse for godt eller ondt paa de stakkels, taabelige smaapigers skjæbne, hvis fingre vender dens blade. Deres egteskab, hjem og børn faar karakter og farve af den . . . . Hvad byggede vel St. Peterskirken? En bog. En bog, der paabegyndtes af den mand Moses — en flygtning fra lov og politi for over 3000 aar siden . . . .“

Literaturen blev saaledes i hans øine tidens største og nobleste virkefelt. Den var den sande „ærens mark“. „Lad andre,“ sagde han i sin ungdom, „vinde kroner, skrive love, styre land og rige, bære ordener og titler, vinde rigdom, ære og stilling, — maatte det blot lykkes mig, med frit og uafhængigt sind, uden at bøie mig hverken tilhøire eller tilvenstre, at skrive en bog. Bliver saa end sult og fattigdom min lod i livet, vil jeg dog juble i vilden sky af taknemmelighed.“

„Bogmager“ var den titel, han valgte sig. Og paa dette „bogmageri“ tog han saa fat i dybeste alvor og med al sin mægtige aands energi. Literaturen var for ham hellig grund. At skrive i letsindighed, at skrive i uvidenhed, uden at have dybt overveiet og grundig undersøgt, var i hans tanker helligbrøde. En mand skal skrive en bog i samme aand, hvori en samvittighedsfuld prest forkynder Guds ord eller en ærlig tømmermand udfører de sammenføininger, hvorpaa en bros styrke og bæreevne

beror. Vé ham, om falskhedens aand faar indpas i hans ord. Han skal staa til regnskab for sin Gud for hvert ord, han har skrevet.

I den aand skrev han. Paa den maade var han literat og dyrkede han literaturen. Grundig forberedte han sig for sit livshverv. Geni var ikke nok. Han maatte ogsaa have kundskaberne og erfaringen. Han læste alt muligt, var tidens mest belæste mand næst efter Göthe. Tysk, fransk, italiensk, græsk og hebraisk literatur kjendte han i deres eget sprog næsten lige saa godt som sit eget lands. I videnskabelige, og særlig i matematiske, studier havde han gaaet saa vidt, at han kunde søge en professorpost i astronomi, samtidig som han skrev afhandlinger om tysk og fransk literatur og befattede sig med tidens socialøkonomiske spørgsmaal. „Professor i alt muligt“ kaldte han sig spøgende selv.

For sine historiske arbeider var han utrættelig i sine forundersøgelser og forberedelser. Det skulde blive sandt, reelt, solid, naar det blev færdig, — det var hans ærgjerrighed. Intet overfladisk skrammel vilde han efterlade sig. Han tilbad *fakta*; maatte helt tilbunds i alt mulig; kunde aldrig slaa sig tilro med gjetninger og hypoteser. Han gjennemrodede hele biblioteker, grov sig tilbunds i hele fjeld af bogstøv for at finde en eneste reel oplysning; besøgte de steder, han beskrev, undersøgte slagmarkerne for at sætte sig ind i terrænforholdene og saa tilfulde forstaa slagets gang. Flere tusend bind rodede han igjennem bare for at skrive Fredrik den stores historie. — „til og med *tyske* bøger, siger han, som er mere trættende end dumheden selv, ja end forældet dumhed.“ I tretten aar varte hans forstudier for denne ene mands historie. Ikke en sætning vilde han sætte paa papiret, før han var overbevist om, at han havde faaet fat paa den faktiske sandhed. Sine karakterer studerte han skrupuløst, først historisk, saa dramatisk, idet han søgte at sætte sig ind i deres sind og tankegang. Under sit arbeide med Fredrik den store omgav han sig med alle de billeder af og bøger om denne personlighed, som det var muligt at faa skrabet sammen, og levede saa helt i den historiske atmosfære, som det gjaldt at gjengive.

Men naar saa alle disse forstudier var færdige, naar kjendsgjerningerne laa der udredet og greie, saa tog digteren i ham fat. Saa slog han liv i karaktererne, lod fortiden materialisere sig igjen; malte, tegnede og skrev slig, at hans nerver dirrede, og hans blod brændte . . . .

Ingen anden engelsk forfatter uden *Byron* (og *Shelley* — siger dennes beundrere) har evnet saa at bøie og beherske det engelske sprog. I hans hænder taber det sin stivhed og formalitet og lægger sig plastisk over hver tanke, gjengiver hver afskygning i meningen, hver tone i stemmen. Det

stormer, tordner, smiler, ler, græder, synger, klager. Det bliver til en levende, aandende ting. — Hans bøger er nye verdener, befolket af helstøbte, selvstændige, lyslevende tanker, der galoperer afsted henover siderne; — ikke i høitidelig, gammelliterær marschorden, men frit og uregelmæssig som sværme af mennesker gjennem gaderne paa en markedsdag. Tanke støder mod tanke, saa nye aandsgnister spruter. De kommer væltende frem over siderne, hulter-bulter, som et stormende, fraadende hav — et verdensfossefald af tanker.

Han har skabt sin egen stil; har rent rekonstrueret sproget for sin brug; ændret dets syntax og grammatik; skaffet sig en egen dialekt, der er bleven uadskillelig fra ham. Det er en egen afændring af det engelske sprog, han benytter — *Carlylesk engelsk.* Ingen anden har brugt det, ingen anden *kan* bruge det. Det findes blot hos ham, hører ham til, er afpasset efter hans tanker og aand; er originalt, enestaaende som disse. Det mangler den vanlige velbalancerthed i det engelske sprog. Det er ophugget, afbrudt, uregelmæssigt, fuldt af diskorder og mislyd, voldsomt, som brydende bølger i krapt farvand. Det sprøiter og slaar og skjælder. Ordene kiler sig op imod hinanden i klynger — og sender saa en styrtregn af tanker tilveirs. Det er orkanmæssigt. En hvirvles afsted af det. — Saa pludselig tør det hænde, midt i den værste storm, at der indtræder blikstille; — en overlades til de tanker, det foregaaende har vakt i en, eller driver afsted over mildt skvulpende ord og sætninger, — til det bryder løs igjen.

Det er den stil og det sprog, en mand benytter, naar han glemmer sig selv og alt andet under sterke, dybe følelsers herredømme; naar han taler i dybeste alvor ud af sin inderste sjæl med al sin livskraft i hvert ord til en kreds af intime venner. Kort sagt, det er den dybe følelses, det intense alvors stil og sprog, — den profetiske stil.

Han benytter ogsaa et rigere, saavelsom et mere maleriskt og følelsesfuldt sprog end nogen anden englænder. Han laaner og tilegner sig ord og udtryk fra alle verdens kanter, særlig fra det tyske sprog; skaber tillige nye ord og vendinger i massevis; *maa* gjøre det, fordi de nye ting, han har at sige, kræver nye udtryk. Han benytter sig saaledes betydelig, imod den engelske sprogskik, af *store forbogstaver;* benytter dem ikke til at karakterisere substantiver, men til at udhæve alle vægtige, betonede ord fra præposition til substantiv. De hjælper til at give det skrevne sprog talens udtryksfuldhed. Og netop deri ligger Carlyles kunst som literat, at han magter at give det trykte ord talens effekt. Ingen er hans ligemand i den kunst. Hans sprog gjengiver ikke bare kolde, nøgne tanker. Han har faaet stemmens varme og bøielighed ind i det, — hjertets banken, blodets hede, alle de følelser, der blander sig med og udhæver og nærmere bestemmer tankerne.

Sproget gjengiver hver betoning, hvert tonefald i stemmen, dens skjælven og dirren. Det ler og græder, det klager og jubler, bryder ud i skoggerlatter og svulmer op i taarer. Det er en mands varme, hede alvorstale, foreviget i det skrevne sprog.

Som historiker og biograf indtager Carlyle en helt enestaaende og banebrydende stilling. Sjelden er vel historiske karakterer blevet tegnet slig i noget sprog. De lever, aander, strider i hans ord. Skildringen er mere end fotografi eller maleri; den gjengiver, udtrykker og fremstiller den hele levende personlighed. Vi forstaar dens natur, føler dens magt. — Hvad vi vanligvis forstaar ved det rent biografiske, det befatter han sig lidet med; et par aarstal og datoer nævner han i forbigaaende, — men sjelden mere af den slags. Det hele ydre liv tegnes let og hurtigt, og saa begynder sjælsanalysen, karakterskildringen. „Slig tænkte den mand; saa handlede og maatte han handle, fordi han var slig og slig, født og opdragen, som han var der og der under saadanne forhold. Dette var hans ord, men *dette* var hans mening, — hvad der laa bagom hans ord, hvad han blot kunde faa frem brudstykkevis, hvad der var hans budskab til sin samtid, hvad han vilde og mente, eller i hvert fald, hvad han burde villet og ment, — hvad hans aand og personlighed betød. Han selv forstod og følte det, kanske blot halvt. Thi at forstaa sig selv helt og fuldt, det er en kunst, de færreste lærer. Hans ord og handlinger var blot som vraggods, der drev op til overfladen af hans sjæl. Manden selv var større og mere, end de lader de fleste ane.“

Carlyle forstaar virkelig ofte sine karakterer bedre, end de forstaar sig selv, ser dybere i dem, end deres eget blik rak, og henter derfor ud fra *deres* aand større tanker, mere helstøbte ideer, end de nogensinde selv fik udtrykt. Og han ikke alene forstaar dem, han føler med dem, sætter sig ind i deres hele aandsliv, bliver kold eller varm som de var. Hans skildring af dem er derfor ofte som et nyt afsluttende og opsummerende kapitel, føiet til deres livs verker. Han klargjør deres tanker, skriver i deres eget maal med deres egen følelse.

Og skikkelserne staar aldrig for os afsluttet, skarpt begrænset, klassifiseret og opsummeret, forsynet med hver sin lille etikette. Dette er ikke paa den vis, han ser og tegner menneskene. Slig skildring er i hans øine altid falsk, fordi intet liv er sligt. Den mindste og trangeste sjæl bunder i det uendelige. Hvert liv har sit endeløse, forsvindende perspektiv. Alle tidslinjer taber sig i evigheden. Personligheden selv fortaber sig tilslut i det upersonlige. Der er ingen skarpe grænser, intet afsluttet i livet. Naar vi har sagt det sidste malende ord, maa der fremdeles ligge anede, men ukjendte

dyb bortenfor. Det greie, klare i et menneskeliv, det, der lader sig skildre, er blot en liden del af det hele.

De gamle malere synes at have forstaaet eller følt dette, da de omgav deres helgenhoveder med en *glorie*, — udtryk for den uendelighed i karakteren, den mystiske høihed, som deres pensel ikke magtet at gjengive. Alle Carlyles karakterer omgives af en slig glorie. Naar alt er sagt, der lader sig sige i klare ord, dypper han sin pensel i lys og slaar glorien om det malte hoved; — faar os til at føle, at personligheden var større og dybere, end den kan tegnes.

Og hans karakterer *lever*. Der er bevægelse i deres lemmer. De staar ikke der støbt i kobber. De beholder ikke det samme udtryk hele bogen igjennem. De voxer, forandrer sig, modsiger sig ofte selv; thi de er slet ikke saa absolut konsekvente og saa enkle som historiske personligheder er hos de fleste forfattere. De er ikke ledederdukker, der sættes i bevægelse ved en eneste traad. De er ikke maskiner, hvis gjøren og laden lader sig udtrykke i sikre formler og afgjorte beregninger. De er mennesker med livets usikkerhed og mangfoldighed. Carlyle viser, hvorledes talløse motiver forbinder sig i hver handling. Hans karakterer er aldrig usammensatte *typer*, der kan opsummeres i en eneste sætning. De er mangt og meget paa en gang, har lidt af hver type i sig. Høie og lave motiver forener sig om at frembringe den handling, vi beundrer eller dadler. Blodets brand og sjælens higen forbinder sig i endeløse vexelvirkninger. De har baade hjerte og hjerne, nyrer og nerver; de elsker og de hader; er ærgjerrige, men rives ogsaa hen af et par blaa øine og kan glemme land og rige over en rødmende kind. De er store aander, men har deres smaalige rifter og feil; eller de er smaalige, trange sjæle, men med en uendelig længsel og et uendeligt dyb paa bunden af sjælen. Det er, med et ord, *liv*, han giver os; bankende, vrimlende, uendelig sammensat, uredigt, kaotiskt liv; altid med glorien, mysterien, uendelighedselementet rundt om, og „stjernerne tause deroppe og gravene rundt om os tause."

Og hans historiske verker er et konglomerat af slige biografier, plus det *upersonlige* element i livet, det sammenknyttende sociale tema og den historiske handling. De gjengiver det samme yrende, vrimlende, sammensatte, kuns halvt udredelige og halvt kaotiske, endeløse liv. Der bevæger sig disse hans karakterer, store og smaa, om hinanden; folkemasserne samles, vi hører deres skrig og hujen, forstaar deres nød, deres stumme længsel og haab. Vi ser de forskjellige kræfter og magter mødes, indvirke paa hinanden, brydes, splintres, komme frem paany i nye former, forbinde sig og bære alt frem mod det endelige resultat. Vi ser personerne halvt føre an og halvt rives med; folkets store masser med deres halvklare

ideer, følelser, instinkter, lidenskaber omgiver dem og spiller en fremtrædende rolle i det store drama. Selve tidens medfør, hændelser og tilfældige omstændigheder faar ogsaa plads der. Og livets evige love og de store, urokkelige sandheder, de er der; vi ser folk og førere styrte sig mod dem og knuses paa dem som vrag mod klipperne. Det er et kaos, et bulder uden lige. Alt er fuldt af støvskyer og den sorte krudtrøg ligger henover slagmarkerne. Han forsøger ikke at udrede det uudredelige eller opklare det uforklarlige. Han lader livet og dets kjendsgjerninger blive staaende der i deres storhed, mangfoldighed, majestæt og gaadefuldhed.

Vi hører den ene side tale og vi hører den anden, og ved knapt, hvem vi holder mest med; vi begynder at forstaa, hvorledes der *kunde* være partier, hvorledes det gik til, at de *ikke* lod sig overbevise, *ikke* kunde enes, men tilsidst dreves til at kjæmpe det hele ud med staal og krudt.

Og rundt om og gjennen det hele ligger „glorien" her ogsaa, uendelighedselementet, det oversanselige, skjæbnen. Han forstaar at gjøre en *dramatisk personlighed* af denne sidste uden at ty til teologi eller forlade den moderneste, radikaleste grund. Ved siden af tilfældigheder, mænd, masser, viljer og lidenskaber arbeider altid i hans verker den ubøielige skjæbne, den evige vilje, der benytter sig af de store mænd og førere, af alle tilfældigheder og omstændigheder, benytter sig af dem med eller mod deres egen vilje, og ofte kyler mænd og førere i gruset, sætter de sig til modverge. Ingen har som han evnet at indføre dette element i den historiske handling; det kaster livets gaadefulde slør og dunkelhed, dets storm, angst, gru og storhed over alt. Personer og begivenheder tegnes som mod en baggrund af sorte stormskyer, og de tegnes i lyn. Der gaar uveir gjennem det hele; det drøner bagom ordene. Hans pen synes at være dyppet i nattens mørke og lynets straaler.

Særlig tiltrækkes han af de store, stormfulde historiske øieblikke. Hans storverker omhandler saaledes den franske revolution, den engelske revolution, Fredrik den store og hans krige og bevægede liv og styre. Og sit literære mesterverk udførte han ubetinget i den *Franske revolution.*

Slig historie var der aldrig før blevet skrevet i noget sprog. Forfatteren er her paa en gang nøktern, nøiagtig historiker og dramatisk digter. Han fortæller mindre end han fremstiller og skildrer, puster nyt liv i de døde karakterer og den hele periode. Hans sprog og stil, brydende, følelsesfulde, alvorstunge, — som takkede, skummende bølger — passer det valgte tema fuldstændigt; det *maa* skildres just i sligt sprog, med slige flammeudtryk, som han ynder at bruge.

Og slig som han skildrer og maler! Vi sidder som i et teater og ser scene efter scene handles om igjen. Vi rives med; vi tager parti;

stormer, næsten skriger og hujer med de andre. Vi kan knapt dy os for at advare, gjendrive, — vi maa frelse denne eller hin karakter fra at begaa de dumheder, han truer med at henfalde til. Vi tages ind i hovedpersonernes fortrolighed; lærer, hvad Mirabeau egentligt var og vilde; sidder og lytter til, medens han forklarer sig paa tomandshaand. Selv Robespierre aabner sit hjerte for os. Vi følger arméerne, hører seiersraabene; gaar ængstelige om i Paris's gader og læser med bankende hjerte bulletinerne. Vi lever med i det alt, hvirvles om af det, til vore nerver dirrer og blodet brænder, — og vi maa tvinge os til at lægge bogen hen, til at tage en spadsertur, for at vende tilbage til virkeligheden, skal vi ikke gaa rent fra sans og samling og kanske overraske nabolaget, før vi selv ved af det, med at brøle ud af alle livsens kræfter! „*Vive la Patrie! Vive la République!*"

Havde Carlyle eiet sangens evne, skrev den amerikanske digter og kritiker *Lowell* om den *Franske revolution*, var han bleven den største episke digter siden Homers dage.

IV.

Dog, bag digter, historiker, maler og skildrer, bag forskeren, der fordyber sig i biblioteker og studier, bag digteren, der udkaster ordmalerier, der river ham selv og alle hen, staar altid alvorsmennesket, profeten, tordnende og prækende, forkyndende Guds dom over tiden og alt dens væsen, sandhedens almagt, løgnens afmagt og det godes evighed. Præken, digt, fortælling og historiske kjendsgjerninger slynger sig sammen til et eneste udeleligt hele. Just slig skrev ogsaa de jødiske profeter historie og digte.

Men hvilke prækener! — Fra en af tidernes største og frieste aander, skrevne af en af literaturens største ordkunstnere, glitrende og glødende i al den magt og al den pragt, tankens, lærdommens og sprogets geni kan give dem.

Hans budskab er overalt det samme. Som Cato sluttede hver tale i senatet med sit bekjendte „forresten er det min mening, at Karthago bør ødelægges," saa kommer Carlyle stadig tilbage til sit budskab, sin grundtanke, der kort og godt lader sig opsummere som: „*Vær dog en mand!*"

„Kryb ikke, list dig ikke gjennem livet, gaa gjennem det med faste skridt og opreist pande. Vær ingen kujon. Vær dig selv. Træk ikke paa tidens uniform. Kald ikke det sort, som alle erklærer at være sort, dersom det i dine øine ser hvidt ud. Staa fri og uafhængig. Bøi dig ikke for nogen. Sult om du maa, før du vinder dit brød ved at smigre de store eller smaa, de faa eller mange. Gaa din egen vei. Det er ingen

skam at være fattig; men at blive rig ved at opgive sin frihed og sig selv det er skam og skjændsel.

Vær stolt. Vi behøver ikke fine huse og ekvipager, og kan greie os uden silke og fløiel; men vi *maa* kunne nære agtelse for os selv som *gentlemen* og hædersmænd. Det er hovedsagen. Saa lev, at du ikke behøver at skamme dig for dig selv eller for nogen anden. Og kan du ikke leve paa den vis, saa dø. Det er slet ikke nødvendigt at leve; men det *er* nødvendigt at leve kjækt og ædelt, saa længe livet varer.

Vær ærlig og oprigtig. Kald det usselt, som synes dig usselt, selv om du stenes for det. Det skader ikke stort at blive stenet; men ikke at turde sige sin mening, være sig selv og leve frit ens eget liv, det er uudholdeligt for anstændige mennesker. Sig hvad du tror, og lev som du er. Vær ingen hykler, ingen eftersnakker. Gud hader hyklere værre end fornegtere, vanetro værre end vantro. Nei, vær du dig selv og lev efter din egen overbevisning, ligegyldigt hvor det fører dig hen. Alt godt og stort har sit ophav i ærlighed. Løgn og uærlighed er syndens synd, dens bund og grund. Og det er værre at være og leve en løgn end at sige en.

Hav saa lidt mod i brystet. Vær ikke veg og feig i livskampen. Livet er kamp og krig for alle og enhver; det er lidelse og fristelse for alle. Bær det, løft det, pløi igjennem det uden klage og klynk. Kast ikke mørke, men lys og glæde om dig, hvor mørkt end livet kan synes dig. Lad dine egne saar blive lægedom for andres. Syng for dem, mens dit hjerte bløder og sjælen sukker efter luft. Aldrig modløs, aldrig klynk og klage; panden i veiret! Giv dig aldrig, bøi aldrig nakken, stræk aldrig vaaben. Vær kjæk!

Og *udret* saa noget. Lad ikke dit liv gaa tilspilde, unyttigt. Se til, at verden bedres *lidt* gjennem dit liv. Stort behøver det ikke være; men lad *noget* blive staaende her efter dig. Der kan ikke øves større verk under solen, end simpelt hen at gjøre en eller anden liden krog her i verden lidt lysere, lykkeligere, solrigere, faa mørket drevet ud af den, faa den forvandlet fra et tilsodet helvede til noget af en himmel her paa jorden; det er arbeide — og løn — for en gud. Vor største velsignelse bestaar i at kunne arbeide, udrette noget. Find ud, hvad du kan gjøre, og gaa saa løs paa det af al din magt. Deri vil du finde al den fryd og lykke, der kan blive dine her i verden. Der er smil og latter, solskin og glæde i arbeide.

Gaa saa heller ikke og indbild dig, at du, lille pusling, er livets høieste magt, dets taarn, tinde og spir. Tro ikke at naturen først i dig fik intelligents og blev til kjærlighed eller blomstrede ud i retsind og sandhedskraft.

Nei, disse egenskaber i dig er blot straaler af det væld af intelligents, kjærlighed, retsind og sandhedsmagt, der fylder det hele universum og giver det liv og bestand. Vær ingen dum ateist. Gud lever, og dette er hans verden og hans rige. Vi behøver ikke prest eller bibel til at sige os det; aabne blot øinene, brug forstanden! og er der ikke en hinde over øiet, en rift i forstanden, saa vil du se Ham, — se ham derude i den sollyse natur, føle ham derinde i dit eget bryst. — Fald ned og tilbed, menneske! Tak for det liv, som er dit; tænk dog paa hvilket under og mirakel det er i smaat som i stort, — hvilken en gave! Gjør hans vilje, tjen ham; bliv til noget, han kan se paa uden at skamme sig over sin skabning. — Foran os ligger den evige dag; i os, hvor usle og smaa vi end er, er der tændt en gnist af den evige Gud. Alvorsfuldt er livet og stort. Blæs guddomsgnisten i lue, lad den voxe og sprede sig . . . . For høiere, herligere, varigere ting end du aner og drømmer, er du skabt, du lille menneskebarn!

Tro dig ikke for klog. Vi ser bare glimtvis og stykkevis her i verden; bare overfladen og skinnet af tingene ser vi. Tro ikke, at du ved og forstaar, har maalt, favnet og erfaret alt. Bagom og bortenfor alt, du har seet og alt du ved, strækker sig det uendelige. Læs alt, du kan; staa fri og uafhængig blandt menneskene; men bøi ydmygt dit hoved for ham, som skabte dig og i hvis haand du er“ . . . .

. . . . Nogenlunde slig er byrden af det budskab, han bragte sin samtid. I mange iklædninger, paa mangfoldige forskjellige vis kommer det frem, men altid med det dybeste alvors ind- og paatrængenhed, i et sprog, rigt og malmklingende som liv og virkelighed selv.

Ateisme er, som allerede nævnt, for ham den pure dumhed; han har ingen taalmodighed med den, afskyr den. Det synes ham saa klart, at denne verden er født og baaren af intelligents og kjærlighed, at vor egen retssans blot er frugten af naturens retssans. Hans tro er dog blot den rene teisme, de gamle jødiske profeters tro paa den evige „retfærdighedens herre“. Han har fra sin tidligste ungdom af helt frigjort sig fra de gamle dogmer, er knapt nok kristen; taler sjelden om kristendommen, diskuterer ikke et eneste af dens hovedpunkter. Han synes næsten ikke at have levet i et kristent land og i en kristen tid. Ren hedning er han. Hans tro er hans egen; ikke tillært, men udsprungen af hans egen sjæl, og dog ikke grundet paa filosofiske spekulationer eller videnskabelig granskning. Han har ikke analyseret elementerne, indtil han i dem har fundet gud. Hans tro er ei en slutning, men en begyndelse. Den er instinkt, direkte følelse, et stykke natur, en del af hans personlighed. Han kunde ikke rive sig løs fra den, om han vilde. Derfor er der profetisk klang i den; derfor staar

den stø og sikker uden hjelp fra bibler eller filosofi. Den er natur, liv og erfaring; — ikke en hypotese, men et faktum. Han trænger ikke argumenter for at overbevise sig om, at den trygt kan bruges og bygges paa, mere end han behøver slige beviser for, at det er ret og fornuftigt at elske. Han tror, som han elsker; fordi evnen dertil er i ham, fordi han maa, siden han er den, han er. Og deri ligger Carlyles værd paa dette omraade. Her staar vi overfor *tro*, ikke som et dogme, en filosofi, en beviskjæde, men som et stykke natur og liv, som karakter og personlighed, — som naturkraft og faktum i en helt fri og uafhængig sjæl, en tænker af høieste rang, en af verdens storaaander og tidens fremste. Deri ligger og grunden til hans slaaende lighed med de gamle profeter. Guds haand er paa ham. Han tror og føler *paa første haand*. Derfor staar og hans ord og tanker i fyr og flamme. Derfor har vel neppe siden Esaias' dage noget menneske været mere sandt og fuldt ud en *profet*, en Guds talsmand til sin tid.

(Forts.).

Den tyske rigsdags grundlovsmæssige afmagt.

(Emile Jamais i „Revue Bleue“).

Den hærlov, som blev forkastet paa foregaaende rigsdag, er netop vedtagen af den nyvalgte; keiseren er gaaet ud af valgkampen som seirherre, og paany er regjeringens strid med folkerepræsentationen om hærvæsenet afgjort efter regjeringens ønske.

Ved første øiekast synes den tyske grundlov ved sine bestemmelser om rigsdagens valg at hjemle en parlamentarisk statsskik. Rigsdagens medlemmer vælges jo efter almindelig stemmeret og ved direkte valg; den godkjender selv sine fuldmagter; den opnævner selv sine embedsmænd og og fastsætter selv sit reglement; medlemmerne nyder samme ukrænkelighed som i andre lande med friere forfatning og har ret til at tage initiativet til alle slags rigs-love. Vistnok kan rigsdagen opløses af keiseren med forbundsraadets samtykke; men den ret har regjeringen i mange friere lande, saaledes i England og i Frankrige.

Imidlertid ligger tyngden i en nationalforsamlings kompetence paa en anden kant: Ministrenes ansvarlighed. Det tyske riges regjeringsmedlemmer staar ikke til ansvar for rigsdagen, men udelukkende for keiseren; rigsdagen har ingen anklagemyndighed og ingen ret til direkte kontrol over rigets ministre. Den savner ethvert magtmiddel til at sætte sin vilje igjennem mod en ministers.

Sin lovgivende myndighed deler rigsdagen med forbundsraadet. Og denne forsamling vælges ikke af folket, men af de enkelte forbundsstaters

regjeringer. Af de 58 medlemmer vælges de 17 af Preussens regjering, der saaledes har størst indflydelse. Og fast formand i forbundsraadet er rigskansleren eller et af ham opnævnt medlem.

Forbundsraadet staar over den folkevalgte rigsdag; det afgjør keiserens forslag til rigsdagens opløsning; det alene har sammen med keiseren ret til at erklære krig. Dets medlemmer har ligesom regjeringen adgang til at deltage i rigsdagens forhandlinger.

Desuden er keiserens myndighed omtrent uindskrænket. Han har absolut veto overfor rigsdagsbeslutninger i spørgsmaal om skatter, hær, og flaade, forsaavidt beslutningen indfører en ændring i det bestaaende. Enhver afgjørelse af administrativ natur samt udøvelse af gjældende lov tilkommer keisermagten.

Ethvert forslag til ændring i grundloven betragtes som negtet, saafremt der er 14 af forbundsraadets 58 stemmer imod ændringen.

Efter dette indser man let, hvor trangt et raaderum der er levnet folkets valgte repræsentation.

Dertil kommer, at grundloven forbyder rigsdagens medlemmer som saadanne at modtage nogetsomhelst honorar eller vederlag for sit arbeide i statens tjeneste. Denne bestemmelse er oftere foreslaaet ophævet; men regjeringen har hvergang modsat sig og motiveret dette med et ræsonnement, der røber hensigten med paragrafens indsættelse i grundloven. Saaledes udtalte Bismarck i 1884:

„Jeg betragter valgloven og diætspørgsmaalet som absolut samhørende. Forbundsregjeringerne samtykker aldrig i at udbetale honorarer, medmindre de faar indført væsentlige ændringer i valgloven. Dengang man fastslog, at mandatet skulde udføres gratis, undersøgte man virkelig ikke, om I kunde leve hyggelig i Berlin for den og den sum; man vilde blot sætte bom for levebrøds-parlamentarismen. Desuden gik man ud fra, at landet befinder sig saa meget bedre, jo kortere tid rigsdagens sammentræde varer, og i jo større udstrækning parlamentet blir sammensat af folk med forretningskundskaber.“

Som et direkte modstykke til denne tilbøielighed til at modvirke den almindelige stemmerets indflydelse er det at betragte, naar regjeringen paa alle maader letter sine embedsmænds indvalg i rigsdagen ved at forbeholde dem fuld gage under sessionerne.

Nationalforsamlingens uafhængighed er altid en torn i øiet paa eneveldets tilhængere og hjælpesmænd. Tysklands grundlov af 1871 hjemler kun en skin-frihed; op imod den almindelige stemmeret er der stillet saa sterk en modvegt, at i grunden er enevældet ganske eneraadende.

Kvælstoffet i jordbunden.

(Efter *P. P. Déhérain* i „*Revue des deux Mondes*“).

Ved nøiagtige forsøg er det godtgjort, at jordbunden nødvendigvis maa indeholde kvælstofholdige salte, hvis korndyrkning skal lykkes. Savnes kvælstoffet, stanser planten i vexten, visner og dør ud, før den endnu har sat frugt. Omvendt viser det sig, at planten øger i kraft med den anvendte mængde af kvælstof (nitrat).

Nu ved man, at planten tar det for sit stofskifte nødvendige surstof fra luften; det kulstof, hvoraf plantens samtlige bestanddele altid indeholder en betydelig procent, erhverves ligeledes fra luften gjennem opløsning af dens kulsyre. Kvælstoffet, der udgjør fire femtedele af jordens atmosfære, kan planten derimod ikke hente fra luften. Den eneste kilde til kvælstoffets erhvervelse er jordbunden. Om planten under sin vext har noksaa megen adgang til frisk luft vil den alligevel dø ud, saa sandt dens rod ikke finder kvælstoffet i forbindelse med surstof og en „base“ som calcium eller natrium, altsaa i form af et „salt“ i jorden. Det er vanligvis ved gjødning, saadanne salte tilføres den.

Men selv om luftens kvælstofmasser ikke direkte kommer plantevexten til nytte, kan det dog ikke betviles, at dette sker ad omveie. De tropiske skoges yppighed eller steppernes aartusen gamle græsteppe skulde dog forlængst have udnyttet sin jordbunds nitrat-forraad; og alligevel viser det sig, at der stadig er et rigere forraad tilstede i disse udyrkede egne end paa vore bedst dyrkede og gjødslede agre. Ja, en sammenlignende undersøgelse af kvælstofholdigheden i Frankrigs england og dets agerland har vist, at netop de gamle enge og fjeldbeiter, der aldrig har modtaget gjødning, indeholder 4—10 tusendele nitrater, medens pløielandet blot har 1—2 at opvise. Man har regnet ud, at det jordlag, der dækker en hektar til en dybde af 35 cm. veier 4000 tons (á 1000 kilo); denne jordmasse skulde altsaa indeholde fra 4000 til 40,000 kilo kvælstofsalte. Dette uhyre oplag af bundet kvælstof kan blot tænkes at være trukket ud af luftens vældige rigdom paa frit kvælstof.

Man kan endog maale tilvexten af kvælstofsalte i stadigt england, saa raskt foregaar den. Æren for det dygtigste arbeide i denne retning tilkommer Sir J. B. Lawes i Rothamsted ved London, en mand, hvis halvhundreaarige uegennyttige stræv i det rationelle jordbrugs tjeneste har vundet agtelse og beundring overalt inden agronomernes verden. I 1865 lod Lawes en gammel kornager paa sin gaard lægge ud til eng; dengang indeholdt jorden 1.52 gram kvælstof pr. kilo jord, og den tilførsel gjennem gjødsling, som senere aarlig er foretagen, har været saa knap, at den visselig neppe har dækket det tab, som vandet foraarsager ved at sige ned i undergrunden. Ialfald skulde man, — forudsat at jorden ikke samlede

kvælstof fra luften — vente, at jordstykkets kvælstofgehalt i det mindste ikke tiltog. Og dog viste maalingen i 1888 en gehalt af 2.35 gram pr. kilo — altsaa 0.35 grams tilvext paa 32 aar. Beregnet efter 4000 tons pr. hektar, vil dette svare til en samlet forøgelse pr. hektar af 3320 kilo eller 103 kilo pr. aar. Nærværende afhandlings forfatter har ved sine egne forsøg paavist en kvælstof-tilgang af 1848 kilo pr. hektar i 10 aar, samtidig med at den indhøstede afgrøde fjernede 1210 kilo; i dette tilfælde var ingen gjødsling foretaget, og jordens oprindelige kvælstofholdighed var 1.50 gram pr. kilo.

Spørgsmaalet blir: *hvorledes* kommer dette kvælstof ned i jorden? Er det planterne, der gjennem sine blade optar kvælstof fra luften, og derpaa overfører det til jordbunden med sine raadnende rester? Eller er det jorden selv, der opsluger luftens kvælstof og foranlediger dets kemiske forbindelse til salte?

Kilden til planternes kvælstofindhold har været gjenstand for en ihærdig diskussion mellem landbrugsvidenskabens ærværdige fader, gamle Boussingault og George Ville.

I femtierne foretog den førstnævnte sine forsøg: et parti sædekorn blev nøiagtig analyseret og dets kvælstofholdighed slaaet fast; et af disse korn blev saaet i sandjord, der var kemisk renset for ethvert organisk kvælstofsalt, og saavel den luft som det vand, der fik adgang til planten, var ligeledes paa forhaand befriet for det kvælstofholdige stof (ammoniak); det frø, som denne svagelige plante drev frem, blev atter analyseret, ligesaa den sandjord, hvori den var spiret og resultatet sammenholdt med det oprindelige frøkorns kvælstofgehalt. Det viste sig gang paa gang, at planten *ikke* kunde have modtaget kvælstof fra luften.

Mod disse forsøgs gyldighed protesterede professor G. Ville, idet han anstillede modforsøg med samme nøiagtighed og omhu som Boussingault — kun at Ville tilsatte et afveiet kvantum kvælstofholdig gjødning. Da viste det sig, at det nye frø indeholdt „uendelig mere“ kvælstof, end der havde været tilstede i det oprindelige frø og i den anvendte gjødning tilsammen. Overskuddet maatte altsaa være fra luften.

Villes førsøg lykkedes det hverken Boussingault eller Lowes at gjøre efter til prøvelse. Da nedsatte det franske videnskabsselskab en komite under forsæde af den berømte kemiker Chevreul; denne endte med at give Ville ret.

Gamle Boussingault gav sig ikke. Han mente, at græsmarkens og skogenes fortsatte vextevne maatte skyldes den ammoniak, der af regnet føres fra luften ned i jorden.

Undersøger man kvælstof-forbindelsernes cirkulation paa jordklodens overflade, maa man slutte, at landjorden stadig afgiver nitrater til havet. Grundvandet, bækkene og elvene slæber store mængder kvælstofforbindelser ud af jordbunden. Boussingault beregnede, at Seinen bare i et døgn fører 238 tons salpeter (et af de almindelige kvælstofsalte). Nu indeholder imidlertid havvandet intet kvælstofsalt, men derimod nok en del ammoniak. Hvorledes kvælstofsaltene udskiller sit surstof og isteden lader kvælstoffet indgaa forbindelsen med vandstof, saa der opstaar ammoniak, er endnu et uopklaret spørsmaal. Man antager, at havplanterne optager kvælstofsaltene og omdanner dem til eggehvidestoffe (ligesom landplanterne), og at disse ved planternes død opløses og frembringer ammoniak. Havets ammoniak suges igjen op i luften. Luften indeholder 2 milligram ammoniak pr. 100 kubikmeter.

Er saa denne forholdsvis ringe rigdom nok til gjennem regnvandet at føde

skog og mark med kvælstof? Som bekjendt bringer den elektriske gnist luftens surstof og kvælstof til at indgaa kemisk forbindelse; er ogsaa dette en kilde til den forøgelse af kvælstof-forbindelserne, som skulde forklares?

En saadan antagelse er imidlertid opgiven efter nøiagtige undersøgelser af regnvandets ammoniakholdighed.

Saaledes blev man fremdeles i uvished. Villes tilhængere paastod, at planten gjennem sine blade optog luftens kvælstof ligesaavel som dens kulsyre. Boussingaults og Lawes's parti paastod dette modbevist.

*

* *

Da var det, at Berthelot 26de oktober 1885 i samme videnskabsselskabs-møde, hvor Pasteur offentliggjorde sit middel mod hundegalskab, fremlagde sin første afhandling om kvælstoffets befæstelse i pløieland.

Den bekjendte forsker havde lagt merke til, at nøgen frisk sandjord, som laa udsat for luften, noksaa snart dækkedes af plantevext. I den anledning begyndte han at kontrollere slig sands kvælstofholdighed. Det viste sig, at kvælstofmængden stadig tiltog. Lod han derimod en slig jord-prøve ophede til 100^0 og siden gjennemstrømme af vanddamp, viste der sig ikke længere nogen tilvext af kvælstof, saalænge ogsaa den luft, der fik adgang til jord-prøven, var omhyggelig renset for organiske spirer. Heraf sluttede Berthelot, at kvælstof-tilgangen maatte skyldes smaa organismers virksomhed — mikrobers eller bacillers liv i jorden.

Mod denne hypotese blev der reist livlig protest fra den ligeledes vel bekjendte Schloesing. Og snart var den gamle tvist: Boussingault-Ville i fuld gang mellem Berthelot og Schloesing.

Stridens afgjørelse har Tyskland æren af. Allerede længe havde landmændene kjendt til, at bælgfrugt-planter (erter, bønner, kløver osv.) „forbedrede“ jorden, hvoraf man vilde slutte, at disse planter i særlig grad formaaede at optage luftens kvælstof. Lawes paaviste tillige temmelig nøiagtig styrken af bælgfrugtplanternes evne til at berige jorden med kvælstof-forbindelser.

Saa var det, tyskerne Hellriegel og Wilfarth paa naturforskermødet i Berlin i september 1886 fremlagde de forskjellige resultater af sine forskninger; den endelige afhandling blev offentliggjort i 1888. Hellriegels og Wilfarths forsøg havde først paavist, at korn-planter i jord, der intet kvælstof indeholdt, kom til at lide kvælstofsult, saasnart de to første blade havde fortæret frøkornets kvælstof-forraad; planten fortsatte nok at voxe en dvergevext, men sit kvælstof fik de nye organer kun ved at trække det bort fra de oprindelige to blade og fordele dette paa den hele plante. Bælgfrugt-planter led derimod ingen kvælstof-sult i kvælstoftom jord. Med dette som udgangspunkt gik de to forskere videre. De skaffede sig et „jordafsig“ ved at lade god muldjord, som aaret i forveien havde baaret kløver, blande ud i vand; og derpaa anvendtes dette vand til at vande prøve-plantninger. Det viste sig, at det ingen indflydelse øvede paa kornplanters udviklingsevne, medens derimod bælgfrugt-planter netop ved saadan vanding skjød kraftig vext. Lod man herimod jord-afsiget koge før anvendelsen, forsvandt det ovennævnte egenskab.

Nu havde franskmanden Prilleux, overinspektør for landbrugs-undervisningen, tidligere iagttaget, at bælgfrugt-planters rødder er besat med smaa knaster, omtrent af et knappenaalshoveds størrelse, samt at disse knaster under mikroskopet viser sig at være fulde af langagtige, ofte gaffelformede bakterier.

Denne iagttagelse benyttede de to tyskere til videre forsøg. Det viste sig nemlig, at bælgfrugt-frø i kvælstoftom jord, der overgydes med det nævnte afsig, trivedes udmerket og fik fuldt op af bakterieknaster paa rodtrevlerne; men var afsiget kogt i forveien, kom der ingen knaster, og planten skjød kun en ynkelig svag vext.

Følgelig maa disse bakterieknaster være skyld i, at bælgfrugt-planter trives selv i kvælstoffri jord; netop disse bakterier maa det være, som fæster frit kvælstof i en for planteroden anvendelig kemisk forbindelse.

Til et ganske tilsvarende resultat kom franskmanden Bréal ved istedenfor anvendelse af jord-afsig at „vakcinere" en prøve-plantes rodspire med en bakterieknast fra en anden fritvoxende plante.

Ved myropdyrkning paa venstre Emsbred har man i praxis godtgjort, at et ganske ubetydeligt kvantum god muldjord tilsat den ellers ufrugtbare jord med en gang frembringer en yppig erterhøst. Med tilsætningen fulgte de nødvendige kvælstofbearbeidende bakterier.

Berthelot har altsaa faaet ret i sin antagelse, at jorden optog kvælstof fra luften gjennem stofskiftet i smaaorganismer nede i jorden.

Endnu har man kun liden rede paa disse bakteriers egentlige liv i bælgfrugtplanternes rødder. Saameget skjønner man, at samtidig med at smaakrybet inde i knasterne nærer sig af rodens saft og yngler og bygger nye snylte-knaster i massevis, saa har de ogsaa omsat atmosfærisk kvælstof udenfra i sine legemer; naar da bakterierne dør, fortærer rodcellerne i knastens indre vægge kvælstofforbindelserne i deres lig. Fra rodcellerne føres saa den ny-erhvervede næring omkring i hele planten ad de kjendte veie.

At bakterierne virkelig tar sit kvælstof fra luften, der trænger ned i jordens øverste lag, er nu godtgjort ved nøiagtige maalinger og veininger af Schloesing fils og Laurent. Og videnskabsselskabet har tilkjendegivet, at Berthelots hypotese antages for bevist.

Det staar altsaa nu som en kjendsgjerning, at medens kornplanterne blot kan godgjøre sig kvælstoffet i nitraterne eller ammoniaksaltene, saa har bælgfrugtplanterne tillige evnen til at optage kvælstof fra luften gjennem de bakterie-knaster, som trives paa deres rødder. Senere aars forskninger har ikke kunnet paavise denne evne hos andre fanerogamer end netop bælgfrugt-planterne. Derimod er det godtgjort, at kryptogamer, planter som alger og moser har en tilsvarende evne til at binde luftens kvælstof og at overlade det til jorden i forbindelser, der fremkommer ved deres dekomposition.

Kvælstoffet foretar saaledes en udviklet kredsgang. Hvad der findes deraf i dyrelegemer, bearbeides under disses opløsning af forraadnelses-bakterierne til ammoniak og nitriske gaser; disse optages af planterne og gaar omsider igjen over i dyrelegemer. Eller de føres af regnvandet videre ned i jorden og ender i havet, hvor alskens kvælstofsalte gaar over i ammoniak. Havvandet indeholder 64 milligram ammoniak pr. liter; den samlede masse er altsaa ganske betragtelig. Synderlig meget af denne ammoniak gives ikke af havet tilbage til landjorden. Denne har altsaa væsentlig kun fra luften at hente det for al plante- og dermed dyre-vext nødvendige kvælstof.

Jo høiere de hygieniske foranstaltninger staar paa et sted, des sterkere foregaar jordens tab af kvælstofforbindelser. De menneskelige udtømmelser i byer som London og Paris føres gjennem kloakerne tilhavs, — samtidig sendes hele flaader

til Guano-øerne ved Perus kyst for at hente kvælstofholdig gjødsel til kornagrene.

Men skog og mark holder sig frodige og grønne i eviglange tider; thi her forretter mosen sin storartede gjerning ved bakteriernes hjælp. Det samme gjør kløveren i engene.

Kvælstoffet er ellers et umedgjørligt stof, der høist nødig indlader sig i syre- eller salt-forbindelser. Hvorledes de smaa bakterier i bælgfrugt-planternes rodknaster formaar at faa bugt med det kostbare stof, er endnu en gaade. Det er dog ingen gaade længere, at det atmosfæriske kvælstofs befæstelse i jordbunden er betingelsen for alt planteliv paa kloden og dermed for alt høiere liv. En gaade er det heller ikke længere, at denne befæstelse skyldes bakteriers virksomhed.

Fra en brændt by.

(Interiører fra det afbrændte Kristianssand).

Af *Thomas P. Krag.*

III.

„Gamle kvindfolk er det værste, som findes! De er ikke kommen fra Vorherre, men fra Lucifer. Og derfor er de saa rædde paa det sidste. Har nogen set slig en gammel dø, naar hun skal? Nei, det kan vist ingen sige ja til. For de gamle fruentimmer ligger bestandig og bander og bruger snakketøiet til noget, ingen kan forstaa — bare for at hænge i. Og hjælper ingenting andet, bruger de troldkjærringspyt og englefedt og kirkegaardsblomster. Ja, dengang Søverine Mandflaa laa og trak paa det sidste, fik hun tretten svarte katter i sengen hos sig, forat de skulde trække sygen ud. Og Søverine laa og klødde dem og bandte, saa de knurred og fræste som fandens engler. Men en kan jo nok begribe, det var den vonde, for siden skrabed det med klo overalt i huset.

Se, sligt er det, en skal be Vorherre om fred for!“

Dette sagde en gammel hugger derborte, medens han drak kaffespandet ud. Han var ikke gift, saa hans fruentimmerhad skrev sig alene fra, at han mente, de med tid og stunder kunde komme i pagt med satan.

Saavidt jeg husker, var det af ham, jeg hørte historien om spøgeriet i Ola Nilsens sal — „Hebe“. Den maa tages med som et vidnesbyrd om pietisternes syn paa dansen. Dans det ugudeligste af alt: Djævlenes glæde; — hvor dans, der er djævelen.

Ola Nilsens sal „Hebe“ — ogsaa kaldet Kummeren — laa i den lange gade langs elven. Elven, ja! hvor forskjelligt den virkede. De lyse sommerdage gik den freidig udover, blaa som safir, medens havet laa og vented den. I sommernatten mere dunkel, som mat staal; pustende svagt i sit leie, mild og vag som aldrig før.

Men om høsten, naar stormen kom med tunge, vaade skyer, naar porte sprang op, og en udestængt hund gjøede i kvelden, og havet laa derude som et uhyre og skreg — da gik elven afsted, stor og opsvulmet efter regnen. Den hverken brusede eller brummede, og dog syntes den, der den gik med sit tause, sorte vand, uhyggeligere end alt andet, maaske netop fordi den ikke sagde et ord fra. —

Ingen tænkte videre derover, men alle fandt nok, at Elvegaden var en egen uhyggelig gade de kvelder.

Midt i denne laa det omtalte dansehus Hebe: En gammel, styg trægaard med grønne gardiner for vinduet. Hver søndag var her dans; døren stod ikke et øieblik, ud og ind, ud og ind. Soldater, sjøfolk og en og anden fremmedmand, som faa kjendte. Og udenfor stod folk i mængde, som vilde se paa eller bare høre.

Det var mørkt om indgangen; ikke en lygte brændte. Derfor fik hele sceneriet noget dystert, uhyggeligt ved sig. Ingen munter skjemt, ingen høi passiar, bare en dyb, ræd mumlen. De, som gik derind, var enten mest udskud eller saa folk, som fulgte en, der fristede, en, der ogsaa selv gjorde sig kjækkere, end han var.

Ofte klatred vi gutter op paa planken ligeoverfor, thi der kunde vi se bedre. Og naar vi saa par for par fare forbi, hørte trompeten, violinen og basfiolen, der nu og da skarrede i med en dyb tone, saa saa vi efter, om ikke fanden sad oppe under taget og glante ned.

For en fast og afgjort sag var det, at den skinbarlige selv skulde have vist sig derinde.

Det var dengang, det mirakel skede, at gasen tændtes og sluktes fire gange af sig selv:

— — En høstnat havde de danset sig rent møre hos Ola Nilsen. Saa endelig var alle gaaede, og Nilsen sad alene tilbage og talte de penge, han den kveld havde tjent. Med engang kommer der et koldt gufs ind i værelset, og det peb i kakelovnen, som om nogen gik i døren. Ola Nilsen vendte sig om og faar da se, at nogen er kommen ind i stuen, omend døren var stængt. Se, dette finder ikke Ola Nilsen at være i sin orden, og han spør, hvad fanken dette var for slag? Men saa kommer en mand lige hen til ham, og da glemte Nilsen det, han skulde sige, for slig fin herre havde han endnu aldrig havt besøg af. Han var sortklædt med stramme buxer og med en frakke, som sad ind i ryggen — akkurat som paa en kaptein. Han bukkede for Ola og sagde, at han gjerne vilde danse. Det var da leit, svarte Nilsen, at han ikke var kommen en time før: da skulde der ingenting ha været i veien. Men nu var dansen slut for i kveld, saa det var rent ugjørligt.

Men den fine manden gav sig ikke. Han *vilde* danse. Ola maatte skaffe ham hen et fruentimmer — se her var penger for umagen! Og nogle svære sølvpenger singlede paa bordet. Mere skulde han faa, bare han gav ham lov til at danse nogle gange. Ja, det var bra nok altsammen, Ola Nilsen skulde saamen ikke havt noget imod det; men det var jo utilladeligt: Hvis polisen kom, saa kunde han faa „bødder“.

„Se, der var penger til at betale bødder for!“ Og den fine slængte en hel nævefuld henover bordet, saa det sang og klang, og to halve dalere trilled ned paa gulvet, saa Ola bøied sig for at sanke dem op.

„Fy, Ola Nilsen,“ sa den fremmede manden, „lig ikke paa fire og pil slige smaaskillinger op.“

„Det maa være gutten sin ejen,“ tænkte Nilsen. „Ja saamen skal Dere faa danse, kaptein! Naa skal vi hente spanske Anna og Halvor — saa kan han spille og dere danse. Ja, for bedre fruentimmer end Spanska finder Dere ikke, hun er slig, at Dere nok skal li' Dere med hinner.“

Saa hented de spanske Anna og Halvor. Og han spilled, og de to dansede; men ikke før var de begyndt, før gasen ligesom gik ned af sig selv, saa den tilslut skinnede liden som et blaat øie.

Ola var henne og prøvte paa at skrue op, men det hjalp ikke; lige liden blev den.

Og med dansen gik det ikke rigtig heller. Den fine mandens ene ben var altid i veien. Og endda skoerne hans var lakerte, hørtes det ud, som han havde en sømbeslagen helstøvle paa det ene ben.

Eller som havde han hov. Han trampede akkurat, som naar hesten sparker i stalden ved nattetider.

Men alligevel holdt han Spanske-Anna fastere og fastere ind til sig. Sin kind havde han mod hendes, og det saa ud, som han aldrig vilde slippe hende. Og derfor stod de ret op og ned og dansede og dansede omtrent paa samme pletten, til hun blev saa mat, at hun segned ende ned.

Den fremmede manden tog hende da op og bar hende som ingenting hen til bordet, hvor der stod dækket med vin og brændevin og alt, hvad en kunde forlange. Der satte de to sig, og Ola Nilsen skjænkede fore. Men nu, da den fine manden sad og drak, saa syntes det, at han havde merkelige hænder. De var justsom tykke og krumme og ganske korte. Forresten var det vanskeligt at se dem nøie for hanskerne. Ola Nilsen saa og kunde aldrig mindes at have set slige besynderlige hænder, og i grunden likte han dem ikke.

Endelig sagde han:

„Dere skulde ta hanskerne af, kaptein. Dere kunde gjerne spilde vin paa dem, og saa blev de skjæmte.“

Ja, det lod ikke til, at den fremmede havde noget imod det. Han begyndte at løsne knapperne øverst oppe, og alt imens sad han og blinkede saa rart paa de tre, saa de næsten blev rædde. Og han vrængte og vrængte, og tilslut gled hanskerne af.

Et øieblik efter blev det mørkt i værelset; mørkt som i en kjelder. Men Ola Nilsen stod og tviholdt i bordet, saa stiv som en stage.

Og Spanske-Anna laa paa gulvet og ynked sig og skreg. Og Halvor Jeel slap violinen, endda det var en gammel cremoneser.

For alle saa de, at manden havde lange klør, der hvor andre folk har fingre.

Ind stod det samme kolde gufs i værelset, som Ola Nilsen merked, da manden kom, og det peb og ulte i kakelovnen.

Og med engang blev det lyst igjen, og da saa en, at manden var borte. Saa blev det mørkt igjen: Gasen sluktes og tændtes fire gange. — —

Hvad der her hændte kom ud i byen ved spillemanden Halvor Jeel. Han blev forresten gudelig siden den tid og spillede aldrig violin mere.

„For slige er lavet af satan," sagde han, „han har sjel sat signetet paa: der staar to S'er paa laaget af hver fele."

Spanske-Anna blev syg og redet af fanden meget længe. Men omsider kom hun til sig selv, om hun end aldrig blev ganske klar siden.

Men Ola Nilsen var en hard mand. Han kom over dette som alt andet, og otte dage efter dansede folk hos ham som før.

Forresten gik dansehuset tilbage, men ikke helt, før det andet mirakel skede: Det var en nat, at alle var gaaede, selv Ola Nilsen. Da saa nogle, at det var oplyst hos ham, og at folk dansede derinde.

Men de dansede slig, at det let kunde forstaaes, at det var ondskab altsammen. De hoppede og sprang, nogle som bukke, og de havde horn i panden, andre som røde gespenster med utugtige gebærder. Nogle ganske sorte, andre hvide, nogle tynde, andre fede med svære kinder og tykke hofter. Men enkelte blege med sælsomt fortrukne ansigter, hvori sorg og pine stod at læse. Se, det var dem, som havde gaaet paa dans hos Ola Nilsen, men som siden var døde. Og alle disse, fruentimmer og mandfolk, var æltede sammen i en eneste byldt, en svær klump, der dansede og neiede og sprang som galt folk. Og musiken var som et kor af latter og støn og graad; nu og da sang et hvin ind som fra en falskstemt fele.

Men dette vared og rak, til en af dem som saa paa, bad Herrens bøn helt ud. Da lød der som en sus. Latteren og graaden svandt og alt blev borte — og der blev mørkt.

Nogle aar efter stod salen tom. De grønne gardiner, som hang for

vinduerne, blev tyndere og tyndere og faldt til slut i tjavser. Taget slog sprækker og revnede paa sine steder helt, saa regn og sne gik lige ind.

Folk syntes nok, at det huset var ugodsligt, som det laa dernede i den mørke gade. Og om nogen kom forbi, naar det var mørkt, saa han sky til siden og skyndte sig forbi.

Saa fik for et par aar siden frelsesarmeen sit bedehus der, og nu gik det løs med meget værre musik end nogengang før. Kanske det blev fanden for sterkt, for jeg har ikke hørt, at han viste sig for nogen af dem.

Forskjellige meddelelser.

— Folketællingen i Amerika i 1890 kaster et interessant lys over forbryderforholdene i dette land. Der var ca. 83,000 fanger og arrestanter i fængslerne. Af disse var 57,000 hvide og noget over 24,000 negre, resten kinesere, etc. Af de hvide var henved 57 % udlændinger og blot 43 % indfødte amerikanere, — et betegnende forhold, naar man husker, at af de 62 millioner folkemængde i landet i det nævnte aar, var ca. 45 millioner indfødte og kun 9 millioner fremmede. De 9 millioner europæere skaffer altsaa betydelig flere forbrydere end de 45 millioner amerikanere, eller der er 5—6 gange saa mange forbrydere blandt de indvandrede europæere (pr. 100 indb.), som blandt de indfødte amerikanere. Forholdet i fattighuse og blandt den udarmede del af befolkningen er det samme. *Irlænderne* holder første rang paa begge omraader. De skaffer staten ikke langt fra lige saa mange forbrydere og fattighuslemmer, som det hele indfødte amerikanske folk tilsammen. Nordmænd viser sig at indtage en virkelig ærefuld stilling i denne henseende. Vi skaffer de amerikanske autoriteter meget lidet bryderi i forhold til de andre indvandrere.

— Den spanske prinsesse *Eulalia* blev meget varmt og begeistret modtagen i de Forenede stater. Heraf har en hel del europæiske aviskorrespondenter taget anledning til at skrive hjem, om hvorledes amerikanerne sværmer for kongestas og aristokrati. *Col. T. W. Higginson* — en fremragende forfatter, journalist, taler og politiker — skriver derom som følger:

„Hvad bryder vel disse hurraskrigende skarer i vore gader sig om en konge eller en prinsesse? Ikke andet end dette, at de for dem er en høist kuriøs — den mest kuriøse — levning af svundne tider. Det er Kolosseum eller Windsor slot legemliggjort. — Det *er* absolut interessant at møde, for en gangs skyld, en af disse levende relikvier fra tider, som aldrig vil vende tilbage. Jeg har selv følt tiltrækningen ved det. At møde et egte, fuldblods medlem af en af bourbonernes æt, f. ex. Det vilde være pedanteri eller grov ligegyldighed overfor det historiske ikke at føle interesse derved. Men, det er sandt, interessen forsvinder, strax man har seet og talt med disse fortidens repræsentanter. Man har ingen lyst til at se dem igjen. De er langtfra saa interessante som en mur af Kolosseum. Man bliver snart træt af dem, og efter 5 minuters samtale er man rede til at vende sig fra bourbonerprinsessen til den uendelig mere intelligente og tiltrækkende dame paa ens anden side — datter af en landsbygrovsmed kanske.

Er vi amerikanere lidt ulogiske i vor nysgjerrige beskuelse af disse kronede hoveder, saa er europæerne lige saa ulogiske i den lette, spøgende maade, hvorpaa de ofte omtaler sine suveræner. De burde jo vise dem al respekt; vi burde kanske give dem en god dag. Sagen er, at europæerne føler sit kongedømme som saa sikker en institution, at de gjerne kan spøge lidt med det, ligesom den gode, katolske prest godmodig spøger med hans hellighed paven. Vi derimod staar alt, hvad monarki og aristokrati heder, saa fjernt, at vi uden frygt, alvor eller bagtanke kan vise dem respektfuld høflighed. — Den vanlige amerikaner søger vistnok, naar han er i Europa, at faa et glimt af dronning Victoria og af keiser Wilhelm. Det hører med til hans tur. Han vil se dem, som han vil se pyramiderne og Krupps største kanon. Giver dronningen ham en blomst, saa er han glad og stolt. Det bliver en af de interessanteste ting i hans samling af kuriositeter. Han lægger den ved siden af en sten fra den kinesiske mur og en silkedusk fra en araberbandits hue.

Det er alt sammen kuriositeter, — brudstykker af en for os svunden og underlig, næsten utrolig tingenes orden. En prinsesse er for den vanlige yankee mindst lige saa interessant et kuriosum som en flodhest. Han har lyst til at se, hvordan den mand ser ud, som et helt folk hinsides havet bøier sig for som sin fødte hersker. Det hele, — alt, hvad disse prinsesser og prinser repræsenterer, er for ham som et blad ud af eventyrbogen, ud af middelalderens historie. Kan saa nogen fortænke ham i, at han stirrer et øieblik paa de kronede kuriositeter? men finder udlændingen noget andet end disse simple nysgjerrighedsfølelser i de hurraraab, der hilser vore kongelige gjester, saa bedrager han sig selv fuldstændig. Det er netop, fordi de for os repræsenterer det absolut umulige, det utænkelige, det absurde, det svundne, at vi løber efter dem. — Hvad prinsesse *Eulalia* angaar saa maa man jo desuden mindes, at *hun* kom her som en del af Kolumbus-festlighederne og som nationens gjest, som repræsentant for et fremmed land, som vi respekterer, og som under disse festligheder indtager æurespladsen iblandt os.“

— *Amerikanske universiteter* er rige og bliver derved istand til at skaffe sig dygtige kræfter ogsaa fra europæiske lande. Amerikanerne er store patrioter, men ikke saa trangsynte, at de har opstillet noget princip om, at kun amerikanere maa ansættes som professorer. Tvertom, de mener, den bedste patriotisme billiger, at man drager til landet som opdragere alle de bedste evner, som tiden eier, ligegyldigt hvor de maatte være født. — Blandt de rigeste universiteter derover er følgende (Chicago nye universitet er ikke medtaget):

Kolumbia i staten New-York	med en fast kapital af	48	mill. kr.
Harvard i „ Massachusets	„ „ — — „	41	—
Yale i Connecticut	„ „ — — „	37	—
Kaliforniens statsuniversitet . .	„ „ — — „	26	—
Johns Hopkins i Maryland . .	„ „ — — „	10	—

Men rigere end alle disse vil Chicago nye universitet blive. Og endda rigere vil et andet nyt universitet blive, der er grundlagt i Kalifornien. Dets formue bestaar af store landstrækninger, der egner sig for vindyrkning. Kuns en ubetydelig del af dem er endnu opdyrket. Der er tre forskjellige landstrækninger. Den endnu mest opdyrkede udgjør 59,000 *acres*, hvoraf 4—5,000 *acres* er under begyndende dyrkning. Den dyrkede del deraf værdsættes til 30 millioner kroner. Det udyrkede land er lige saa godt som det dyrkede. De to andre landstrækninger er mindre, men maaler ogsaa mange tusend *acres*. Værdien af det hele, naar det

er blevet fuldstændig beplantet — hvormed man gaar frem saa hurtig som mulig —, anslaaes til 750 millioner kroner med en aarlig afkastning af over 40 millioner, som jo ikke er saa svært langt fra at udgjøre den norske stats samlede aarlige indtægter.

Vi kan længe nok anstille os overmodige overfor slige tal og slige pengemidler og mene, at hvad de har i kvantitet, det har vi i kvalitet. De kan ikke med al sin rigdom skaffe sig saa grundig og dyb en videnskabelighed som f. ex. de store tyske universiteter. De har pengene, men mangler mændene. Slig tale er bare til at blinde ens øine med, bare til at skjule kjendsgjerningerne med. Det rigeste universitet vil i regelen *efterhaanden* ogsaa blive et af de bedste. Der skal penge til alt. Det universitet, der kan love videnskabsmanden den største frihed og den største hjælp i sine studier, der kan skaffe astronomen de bedste instrumenter, historikeren det største bibliotek, de største samlinger og penge og tid til at ofre sig helt for sine specialinteresser, vil efterhaanden trække de bedste mænd til sig. Især naar disse rige universiteter, som i Amerika, er helt kosmopolitiske, bare lægger an paa at faa de bedste mænd uden hensyn til nationalitet. Bogsamling efter bogsamling vandrer fra Europa over til disse universiteter; europæiske lærdes efterladte haandskrifter gaar did. — Penge er magt. De store forhold er frihed og evne. Og man kan være forvisset om — hvor surt det end smager at tænke derpaa —, at lærer ikke vi europæere at holde op med at slaaes og at slutte os sammen, hvorved de større forhold og den større rigdom bliver mulig ogsaa paa europæisk grund, saa vil Amerika lidt efter lidt trække til sig ikke alene Europas bedste muskelkraft, men ogsaa dets bedste aandskræfter. Det vil udarme den gamle verden helt, — suge den tom som en tør svamp for alt godt og frugtbærende. Kulturen vil flytte vestover, — vestover endnu engang, fra Europa til Amerika, som den for 2000 aar siden flyttede vestover fra Asien til Europa. *Fredssagen* — taget praktisk, hensynsfuldt og rimeligt — er absolut en livssag for Europa. Uden større sammenslutning og kooperation *kan* vi ikke i længden konkurrere med Amerika. Det er umuligt. Rustningerne opsuger den kraft og rigdom, der skulde komme kulturarbeidet tilgode, og som skulde afsætte sig som folkelykke, velstand og aandsrigdom over landene. Rustningerne og krigssindet vil blive vor kinesermur, der stænger os ude fra liv og fremskridt og lader os søvne hen i en fortryllet, tusendaarig søvn . . . . De vilde blive det, fik de fortvare; men det vil de nu ikke faa lov til. Folkene bliver fornuftige saa smaat, — bliver voxne.

— *Brasilien* har siden keiserens fordrivelse været hjemsøgt af adskillig uro. Provinserne vil nødig finde sig i at styres fra Rio Janeiro af; og i hovedstaden søger politiske og militære ærgjerrigheder at trænge hinanden tilside i kampen for magten. Særlig reiser sig stadig mod det militære oligarki, der slaas om poster i regjeringen, den driftige provins Rio Grande do Sul, længst syd i det umaadelige rige. — Brasilien er større end de Forenede stater og omtrent af Europas fladeindhold. Intet land har saadan rigdom paa seilbare floder. Indbyggertallet er blot 15 millioner. Siden 1888 er alle negre fri mænd. Hovedstaden har en halv million indbyggere, og der findes 50 byer med mere end 5000 mennesker. Statens udgifter gaar op i 370 millioner kroner, og statens gjæld beløber sig til 1700 millioner kr. Landet frembringer for 300 millioner kroner om aaret i kaffe. Dets omsætning bare med de Forenede stater er næsten 400 millioner kroner om aaret, hvoraf de 300 falder paa udførselen. Med omsætningen paa Europa er det omvendt; Brasilien indfører uendelig meget mere derfra, end det udfører did; og næsten alle skibe og

dampskibe i dets havne er fra Europa eller fra Baltimore i Nord-Amerika. Oplysningen blandt folket staar lavt; hele 4 af 5 voxne kan hverken læse eller skrive, og blot $^1/_7$ af børnene gaar i skole. Hvorledes kan en demokratisk forfatning være mulig i ét saadant land? Uvidenhed og demokrati er fødte erkefiender.

— *20 millioner krigere* stilles, og *3040 millioner kroner om aaret* betales i krigsskat af Frankrige, Tyskland, Rusland, Østerrig-Ungarn, England, Italien, Spanien og Tyrkiet, de otte ihærdigste krigs-stater i Europa. Denne tilstand gjør Londoner-ugeskriftet *Spectator* til gjenstand for følgende betragtning: „Hvilket besynderligt billede frembyder ikke nutidens Europa? Dets befolkning gjør fordring paa et slags eneret til at kaldes civiliseret; men med undtagelse af England har enhver nation nu naaet grænsen for sin udholdenhed i at ruste til en krig, der alligevel ikke kommer. Al overflod af kraft og penge paa hele fastlandet ofres til opretholdelsen af en sikkerhed, der ingensteds føles at være ganske tilstrækkelig, og dog ingensteds aabenlyst trues — som tvertimod garanteres ved de kraftigste fredsforsikringer. Kulturarbeidet gaar sin gang, hver dag bogfører et fremskridt i videnskab eller menneskelig bekvemmelighed; de arbeidende stræber hver time for at sikre sig større fritid, bedre hus over hovedet og gildere mad — og dog er nationerne skjønt enige om at forvandle sig til kanonføde! Det ser ud, som om forretningsmanden, læreren og arbeideren under sit slid og slæb var komne overens om at maatte sove i panser og plade. I grunden vilde det være til at storle af, hvis det ikke ogsaa var saa rædselsfuldt vanvittigt; og endnu er der ingen udsigt til, at vi snart oplever situationens endelige opløsning. Folk mener, det snart maa være en slut paa dette; men det er bare blet værre og værre nu i hele tyve aar, og uagtet det nu ikke godt kan bli værre, da baade folk og penge er udtømte, har man dog intet bevis for, at det ikke vil vare ved endnu i tyve aar til. Ingen statsmand i Europa er istand til at fremsætte, endsige gjennemføre et forslag til almindelig afvæbning. Ikke en eneste folkeleder i Europa har gjort afvæbning til et folkeskrig, skjønt socialisterne nok vilde gjøre det, om de magtede. Sligt er just ikke nogen triumf for menneskets visdom og fornuft; og dog er nationerne ikke mere krigslystne end vanlig og slet ikke umedgjørlige overfor hinanden, slet ikke utilbøielige til at anvende de blot diplomatiske midler. Vi ser jo, der arrangeres noget „internationalt“ hver uge; der er ingen ende paa kongresser i anledning af dit og dat. Men nationerne gaar tilsengs i fuld rustning, staar op med pistolen i haand og begynder ikke sit dagverk uden først at gløtte til alle kanter efter en muligens lurende røver. Hvad enden skal bli, ved vi ligesaalidt som det enfoldigste barn; bare ét er vi vis paa: en samtidig saa uforklarlig og saa bedrøvelig tilstand har historien endnu aldrig havt at opvise.“

Saa siger Herren: Hvad bryder jeg mig om al denne kostelige røgelse? Eders ofre huer mig ikke. Stol ei paa falske og bedragende ord, om „Guds hus, Guds hus, Guds hus“; men forbedrer jer opførsel og jer handlinger og gjør, hvad ret er mand og mand imellem.

Hvorledes! — I stjæler, slaar ihjel, bedriver hor og sverger falskelig, og saa kommer I og staar for mit aasyn i dette hus, som kaldes mit, og siger: „Vi er frelste“, for saa bagefter at gaa hen og øve de samme vederstyggeligheder? Se, I forlader eder paa løgn og falskhed — og til ingen nytte. Bedrer eders veie og ændrer eders gjerninger og gjører ret mand og mand imellem! *(Jeremias).*

Expedition: ***Grubbegaden 2.***

Redaktør: ***H. Tambs Lyche.***

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i egne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfattere eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

— Den nylig afdøde franske forfatter Guy de Maupassant bedømmes ganske forskjellig i Frankrige og i England. Der gjengives paa et andet sted to repræsentative udtalelser om ham fra disse forskjellige hold.

— Den tyske regjering synes nok ikke, den ødelægger fædrelandet hurtig nok gjennem militærbyrderne. Den har nu sørget for dertil at føie en del umulige toldbyrder, idet den har indviklet sig i historiens mest rasende toldkrig med Rusland.

— Et *fødereret* britisk rige istedetfor den bestaaende ordning med engelsk hegemoni er nu kommet saa langt ind paa det virkelige livs felt, at de ledende konservative organer begynder at bekjæmpe ideen med største ihærdighed.

— Bjørnsons fortælling „Paa Guds veie“ oversættes nu i det franske ugeskrift *„Revue Bleue“*. I det amerikanske tidsskrift *„The Cosmopolitan“* har Hjalmar Hjort Boyesen en illustreret artikel om digteren under titelen: „Konversationer med Bjørnson.“

— Knut Hamsuns opmerksomhed henledes paa en kort artikel om amerikansk kunst bedømt i Frankrige og Tyskland. Knut Hamsun fandt nemlig ikke engang de første tilløb til noget sligt som kunst i Amerika. Men andre, hvis forstaaelse i denne retning ikke kan antages at være hans underlegen, finder altsaa ikke alene tilløb, men et vel ud-

viklet, friskt, energiskt og hurtig voxende kunstliv der over.

— Naar jeg paa et andet sted har omtalt *Thomas Carlyle* som en „ren hedning“, der næsten ikke viser spor af at have levet i kristne tider og i et kristent land, saa er kanske en liden forklaring af, hvad jeg dermed mente, nødvendig. Jeg mente at udtrykke, at Carlyle staar udenfor den traditionelle og nedarvede religiøse tro og rørelse. Hans overbevisninger har ikke deres grund i nogensomhelst tradition, i nogen oldtidsaabenbaring eller i nogen bog; de er udsprungne af hans egen sjæl og hans egen livserfaring. De er livets egne lærdomme. De vilde været de samme, om der ingen traditionel kristendom havde existeret. Kun paa denne vis maa mine ord forstaaes; kun om hans tro og overbevisningers *oprindelse*, samt om deres absolute forkastelse af hele det kristne-*teologiske* system. Deres indhold var faktisk det samme som profeternes og det nye testamentes ord. Hans egen beundring for disse var slig, at han fandt ord for svage til at udtrykke den. Med profeterne følte han sig utvilsomt i slegt. Om Jesus derimod vilde han ikke tale, fordi det forekom ham, som om hans bedste ord her vilde være en vanhelligelse.

— *Lord Roseberry*, den engelske udenrigsminister, roses i almindelighed for sin optræden i det siamesiske spørgsmaal. Det vilde vist have været mere ridderligt, men neppe saa klogt, — selv for Siams skyld —, at have ilet dette land tilhjælp mod Frankriges overgreb. Istedet derfor afslog Roseberry at blande sig i de to landes stridigheder eller udtale sig om disse, derimod skal han have ladet Frankrige forstaa, at England absolut *vil* have en neutral og selvstændig zone mellem britisk og fransk Indien, at derfor Siam maa forblive uafhængigt og frit, og en ny stat oprettes i nord, hvor de to stormagters grænser nu ellers næsten helt vilde mødes. Dette forlangende lod lord Rosebury Frankrige forstaa, at England vilde opretholde for *enhver pris*. Blev det derimod indrømmet fra fransk side, saa vilde England forholde sig passivt.

Og Frankrige har indrømmet det. Den nye stat, der skal oprettes i nord, — dannes af fransk og engelsk territorium, — vil sandsynligvis komme til at staa under kinesisk overhøihed. Det kinesiske keiserrige vil saaledes blive Englands indiske „fender“ imod øst, — den bedste fender, der lod sig opdrive. Deraf den omtrent enstemmige ros, der bliver lord Roseberry tildel i England.

— Sæt at en tysk regjering sagde til Frankrige: „Der, tag Elsass og Lothringen tilbage. Vi vil ikke længere holde paa dette stridens æble. Vi vil ikke længere øde Tysklands kraft paa de militærrustninger, som vor besiddelse af de to provinser gjør nødvendige. Vi vil anvende de rigdomme, vi hidtil har ødet paa kanoner og krudt, til at fremme vort fædrelands udvikling i lykke, velvære og sand folkekraft. Tag provinserne og lov os til gjengjæld fred. *Vi* afvæbner i hvert fald.“

Mon Tyskland vilde tabe noget ved en slig handling? Mon det vilde resikere noget? Mon det vilde gjøre ringeste skaar i dets nationale „ære“? Mon det ikke tvertom vilde forevige Tysklands navn og samle om det en berømmelse, mage til hvilken intet andet land nogensinde har vundet? Og vilde det ikke være simpel sund sans. Hvad i al verden skal Tysk-

land med de to vrangvillige og fiendske provinser paa den anden side af Rhinen, inde paa fransk territorium? Vilde det ikke være langt bedre at anvende rigets midler til at styrke og udvikle det hele land paa denne side Rhinen, end at bruge dem udelukkende til forsvar for de to provinser paa den anden side.

Og mon ikke den statsmand, der kunde faa en slig handling udvirket, vilde velsignes til umindelige tider, som ingen anden statsmand er blevet velsignet, naar de millioner, der nu gaar op i røg, begyndte at flyde som en velstandsstrøm gjennem alle landets opblomstrende egne?

Men en „æresfølelse“, som fremtiden utvilsomt vil le ad, gjør denne ligefremme, fornuftige og patriotiske handling umulig.

— Verdensudstillingen vil dog blive lukket om søndagene. Som man vil mindes, var der for nogen tid siden svær debat i de Forenede stater, om hvorvidt den skulde lukkes eller aabnes paa disse dage. De ortodoxe kirker tog standpunkt imod aabningen. Og kirkerne er mægtige derover. Den exekutive komité oversvømmedes af massepetitioner til fordel for søndagslukning. Den første søndag af udstillingssæsonen var den da ogsaa lukket; men den næste søndag var den aaben. Komiteen havde besluttet sig til at trodse den teologiske bornerthed. Den var aaben fire søndage itræk, og saa blev den atter lukket, og vil formodentlig nu forblive lukket resten af tiden. Grunden er dog fra komiteens side alene financiel. Søgningen om søndagene var ikke saa stor, at de løbende udgifter betaltes. Det lønnede sig simpelthen ikke at holde den aaben. Men grunden dertil var den, at de ortodoxe kirker *sammensvor* sig om at holde folk borte fra den. Prester og ledende mænd opfordret „de kristne“ til paa ingen maade at støtte en udstilling, der „brød sabbaten“, og fremforalt for deres egen saligheds skyld ikke at besøge den om søndagene. Sammensværgelsen har naaet sit maal. Bornertheden og trangsyntheden har seiret. Udstillingen med al sin aands- og sjælsudviklende herlighed vil forblive lukket paa den ene dag, da menneskene saa nogenlunde hviler fra legemligt og økonomisk stræv for at give aand og sjæl tid til at puste og voxe.

Men man maa heller ikke glemme, at en stor del af, hvad der er ædlest og bedst i Amerika, har kjæmpet haardnakket imod denne trangsynthed og religiøse idiotisme. Og titusender af amerikanere føler nederlaget som en national skjænsel.

— Siam har ganske givet sig overfor Frankrige. Det har indrømmet alt, hvad de franske statsmænd har forlangt. Men *la gloire de la France* øges neppe ved denne bedrift. Det var saa umotiveret og saa raat, tyrannisk og vammelt et overgreb, som kolonialpolitikens ikke videre ærerige historie overhode kjender. Der var engang en fransk konge, som skrev til sin regjering og sit folk, at han havde „tabt alt, uden æren.“ Denne gang kan de franske kolonialstatsmænd sige: „Vi har vundet alt, uden ære.“ Den tabte de.

Og det kan godt hænde, at den ildevundne seir over en nabo, som overfor dem stod ganske forsvars- og hjælpeløs, ikke vil bære de rige frugter, som statsmændene haaber.

Tvertom kan Frankrige endnu faa betale sit røverske overgreb dyrt nok. Det berettes nemlig, at det kinesiske keiserdømme ogsaa gjør overhøihedskrav paa det omstridte territorium. Og Kinas magt er ikke til at spøge med, selv for Frankrige. Det umaadelige rige kan uden krigserklæring eller aaben feide skaffe franskmændene i Asien alskens bryderi og landeplager paa halsen. Og de vil ærlig have fortjent alt, de maatte faa.

Der var en tid, da Frankrige af forskjellige grunde besad en ikke ringe sympati i Europas øvrige lande. Vi betragtede det som ærens og ridderlighedens land. Dets politik var en ideel princippolitik, i modsætning til hvilken den engelske f. ex. var kras kjøbmandspolitik. Det var frihedens hjemland — *la patrie de la liberté et de la gloire.*

Men de tider er omtrent forbi. Franske statsmænd har gjort alt, de har formaaet, for at forspilde denne sympati og for at isolere Frankrige baade militært og aandeligt. Deres alliance med Rusland tvinger Frankriges bedste venner til at ønske det alt ondt i en kommende europæisk krig. Det har allieret sig med den magt, hvis seir intet frihedselskende menneske kan ønske, hvis seir vilde være et verdensonde. Og i hele sin politik synes det at gjøre alt muligt for at udslette den æresrekord, som landet virkelig havde opsamlet.

Mænd.

Europa i vor tid leverer et noksaa slaaende bevis paa den betydelige rolle, som store mænd spiller i udviklingen, — leverer dette bevis netop derigjennem, at der nu næsten ikke findes slige mænd i spidsen for de store landes styrelser. De ledes af *vanlige* mænd. Og *vanlige* mænd duer neppe til at styre stater i saa vigtige og skjæbnesvangre tider som vore. Følgen af, at der mangler virkelig store statsmænd med det brede overblik, det klare øie for situationens krav, den tænkende aand og den faste, bydende vilje til at gjennemføre det nødvendige program, er at vi omtrent overalt i de store lande finder et kaos i politiken. De afgjørende spørgsmaal undgaaes, henskydes og omgaaes. Ingen tør røre ved dem. Man strides og kjævles om smaating og ubetydeligheder, mens farerne hober sig op rundt omkring. Ingen har øie for situationens nødvendigheder; ingen har evne til at skue vei ud af vanskelighederne og endnu mindre til at *føre* ud af dem, til at samle stemmer og partier om et positivt, frelsende og nyskabende program. — Frankrige er et kaos. Dets politik opløser sig i personligheder. Tyskland har pensioneret sin eneste store statsmand, den eneste, der duede til styresmand for et stort rige gjennem tidens braat og

brændinger, og det styres nu . . . nei, det styres jo i grunden slet ikke; det driver. — Samme kaos i Italien. I Spanien synes premierministeren virkelig at kunne være istand til at sætte landets forvirrede finantser i orden; men den mangeartede, flydende opposition vil ikke give ham lov.

Kun i England ser vi en statsmand, der har vovet at gribe an med et af de spørgsmaal, som i aarrækker har absorberet landets kraft og hindret dets udvikling, — det irske —, og resolut at give det en løsning, faa det af veien, saa andre ting kan komme frem. Hans løsning er vist ikke ideal; men den bringer dog landet frem, ud af stagnationen. Og den er resolut og radikal. Den gamle statsmands verk paa dette omraade maa altid blive staaende som et merkværdigt exempel paa klarsynthed, mod og førerevne paa det politiske omraade. Han saa, at Irlands krav paa selvstyre var retmæssige, og derfor *maatte* opfyldes, — at de krav aldrig vilde stilne, før de var skeet fyldest. Men var det saa, saa var det jo klart, at jo hurtigere de blev opfyldt, desto bedre. Det er altid klogt, at gjøre strax, fuldt ud og hurtigst mulig *det,* som dog engang *maa* gjøres. Det bringer vanskeligheder og hindringer ud af veien, og det sparer en mængde had og bitterhed, — muliggjør ogsaa en mere tilfredsstillende løsning, end der senere, naar had og bitterhed har voxet, lader sig gjennemføre.

Og da han havde indseet dette, satte den allerede gamle mand hele sin kraft, alt sit vundne ry ind paa at gjennemføre løsningen. Det var et vovestykke uden sidestykke i moderne politik, en redebonhed til at ofre sig selv for fædrelandets vel, som alene er tilstrækkelig til at sætte Gladstone ikke alene blandt tidernes store, men blandt deres ædleste. Hans forslag om at give Irland, hvad det bad om, — helt og fuldt, — var en handling, der krævet et moralsk mod af høieste rang. Man vil da ogsaa huske, hvorledes det strax splittede hans parti og reiste en storm af had og indignation imod den gamle mand, der ellers kunde have nydt sine vundne laurbær i ro. At dette maatte blive følgerne af hans radikale forslag, det vidste han paa forhaand. Han gik stormen rolig imøde, uden betænkning, uden svigtning. Han var villig til at se det liberale parti gaa i knas. „Thi dette *maa* gjøres“, følte han. Der var ingen hensyn at tage her.

Men saa viste sig statsmanden og førerevnen i ham. Partiet splittedes; vælgerne vrededes. Men Gladstone gav sig ikke. Han opbød al sin kraft, alle sine evner. — Han nedlagde magten, da forslaget berøvet ham hans flertal i parlamentet. Men han vidste, at flertallet maatte komme tilbage, og han arbeidet for det med ungdommens kraft og alderens visdom. Og det kom tilbage. Folket var vundet over.

I aarevis havde englændere hadet og foragtet irlændere. At gjøre ret mod Irland syntes omtrent enhver englænder upatriotisk, umuligt. Et selvstyrende Irland var dem en utænkelighed. Men Gladstone stemmet opinionens strømme og fik dem vendt. Paa sex aar overvandt han slegtlange fordomme. Folket indsaa, at den gamle statsmand havde ret. Der var blot én ting at gjøre overfor Irland, at *give det sin ret.* — Der sendtes et flertal til parlamentet paa det program.

Og nu er sagen kommet saa vidt, at dersom Gladstone og de liberale ikke faar sit *home-rule* forslag igjennem, saa vil sandsynligvis de konservative selv prøve at sætte et lignende forslag igjennem.

Gladstone har forlængst vundet. Princippet har seiret. Nu er det blot den detaljerede udførelse om at gjøre.

Sjelden i den hele verdenshistorie har man vel seet en værdigere og noblere optræden end Gladstones i dette tilfælde. Han er engelskmand. Han har selv næret de engelske følelser og ideer overfor Irland. Men Gladstone vokser. Han lærte, at han og hans landsmænd havde taget feil. Han saa, at irlænderne havde retten paa sin side. Og da han det havde seet, gik han til sit eget folk og sagde: „I hundrede aar har vi gjort vort nabofolk uret. Det er paa tide, at vi gjør alt, hvad vi kan for at gjøre denne uret god. Lad os give Irland, hvad det har ret til. Lad os bygge vor politik og vor samfundsordning paa ret og retfærdighed. Lad os opgive vore uretfærdige fordele. — De aar, der staar tilbage af mit liv, vil jeg ofre for denne sag: at faa det engelske folk stort og klogt nok til at give Irland, frivilligt, ædelmodigen og uforbeholdent sin ret. Der er ingen styrke i uretfærdighed; den er en svaghed i et samfunds liv. Lad os bygge det britiske rige paa retfærd."

Omtrent saa talte den gamle statsmand til sine landsmænd, da han første gang fremlagde sit *home-rule* forslag i parlamentet — den nobleste statsmandstale (og den klogeste med, thi de to ting er oftest ét), paa lange, lange tider, — om ikke i hele verdenshistorien.

Vore jernbaner.

Jeg ved ikke, hvem det er, som vi skylder de nye vogne af den amerikanske type paa vore jernbaner; men hvem det end er, saa fortjener han i allerhøieste grad det reisende publikums dybe taknemmelighed og erkjendtlighed. Det er dog noget ganske andet, det, end de gamle, lave, stygge, ofte halvmørke smaabaaser, hvori man puttede os ind. I et og alt er jo de nye vogne baade bekvemmere og mere praktiske end de gamle. Særlig vil vist de reisende paaskjønne den større støhed og lethed, hvormed de bevæger sig. De nye tredie klasses vogne er jo — synes det mig — langt at foretrække for de gamle af anden klasse. — Hvor let er det saa alligevel ikke at skaffe os enkelte bekvemmeligheder og give os noget, som er praktisk og godt, istedetfor noget, som er daarligt og upraktisk! — For-

haabentlig vil det held, de nye vogne møder, og den taknemmelighed, hvormed publikum modtager dem, gjøre, at vore jernbaneautoriteter indfører flere amerikanske forbedringer. Det er jo dog slet ikke nødvendigt, at vi venter med det, til Frankrige og Tyskland har indført dem først. Vore forbindelser med Amerika er saa direkte, at vi godt kan tage disse ting paa første haand. Vi har jo en mængde norske ingeniører og teknikere derover, som godt maatte kunne dømme om forskjellige amerikanske forbedringers værd og anvendelighed hos os. Kunde det ikke lønne sig for jernbanestyrelsen at indhente en del slige betænkninger? — Man have for resten, hvad mening man vil om Amerika og *yankeerne*, at disse sidste er praktiske og opfindsomme folk og paa det tekniske omraade et par kabellængder forud for den øvrige verden, det faar man vel dog indrømme. Hvorfor saa ikke her lære lidt af dem og efterligne dem, *saavidt som vore forhold tillader?*

Der er f. ex. det yderst praktiske *check*-system for bagagen, sammenlignet med hvilket vor gammeldagse klistremetode er det rene kineseri. — Lad os dog følge med! Og naar et andet land har havt en bedre ordning i en menneskealder og prøvet den under alle forhold, saa lad os dog indføre den, uden først at forespørge i Paris og Berlin, om det er „passende".

Lidt uheldig er det, at man, da de nye vogne blev bygget og planlagt, ikke gav os en tomme eller to mere knæplads mellem sæderne. Det er fælt trangt der (uden midt for sidedørene, hvor disse fremtvinger større rum). Det er ikke mulig at styre klar af *vis-à-vis*ens knær, uden at vride sig op i en mindre bekvem stilling. For damer maa det jo være noksaa ubehageligt at skulle presses ind paa den vis. Og en tomme eller to mere kunde vel ikke have fordyret vognene saa svært og vilde have forbedret dem betydeligt.

For min egen del havde jeg saa helst seet, at man strax havde gjennemført det amerikanske system helt og fuldt; revet skillevæggene ned, ganske afskaffet baassystemet, lagt hele vognen i ét og vendt alle sæder samme vei. Det bliver hyggeligere, synes jeg, paa den vis, — friere og selskabeligere. Det er vel for resten væsentlig en smagens sag. Men det har altid forekommet mig som en af reisens behageligheder i Amerika dette, at man er i stort selskab, har folk om sig paa alle kanter, kan bevæge sig frit fra vognens ene ende til den anden, slaa sig ned, hvor man vil, skifte plads, iagttage mennesker. Man kan med ét ord *leve* underveis. Men det er, som sagt, en smagssag. Andre foretrækker vel en egen baas, hvor de er fri fra berørelse af andre dødelige. — Selskabeligere og mere demokratisk er dog den amerikanske metode. Den kaster mere lys og friskhed over reiselivet. Og jeg kan ikke tro andet, end at den bidrager ikke saa lidet i retning af at gjøre et folk mere og mere demokratiskt og selskabeligt. Man burde ikke opmuntre vor norske hang til „at være sig selv nok". Tving os heller til at leve selskabeligt og reise selskabeligt. Saa lærer vi at tage mere hensyn til hinanden og opføre os penere mod hinanden. Og saa kommer der mere lys ind i gemytterne.

Jeg *liker* ikke de skillevæggene. De repræsenterer hint betydningsfulde, sondrende, merkende, Per Gyntske troldeord „nok".

Og *mig* havde nu den norske jernbanestyrelse behaget mest, om den havde nyttet anledningen ved denne vognforandring til at afskaffe klasse- eller kastesystemet i vort reiseliv, og givet os bare en eneste klasse som paa de amerikanske

jernveie. Ogsaa det har jeg fundet vakkert og udviklende derover — netop som det bør være. Det kan have sine temporære ulemper i et land, hvor der endnu *er* en virkelig klasseforskjel, der viser sig baade i opdragelse, opførsel og renslighed; men der er ingen bedre maade at blive denne umenneskelige, udemokratiske og ukristelige klasseforskjel kvit paa, end i alle love og offentlige institutioner at *ignorere* den, — *tvinge den væk*.

Tving alle til at reise i én vogn, og man skal se, at vore jernbaner vil blive en hel skole i „folkeskik“ og opførsel.

Giv os en eneste klasse som i Amerika. Og saa kan man, om man vil — som ogsaa der —, paa gjennemgaaende tog lade medfølge specielle vogne med lidt mageligere sæder og elegantere indretning, hvortil *enhver* for en tillægsskilling, — *der blot betaler for disse vognes extra udstyr* —, kan faa adgang, og hvortil billet kan løses saavel paa toget som ved stationerne.

Kan amerikanerne klare sig med én klasse — og de har altid klaret sig dermed, og det bliver aldrig anderledes derover —, saa kan vel vi nordmænd ogsaa gjøre det. Vi vil jo være lige saa gode demokrater, vi. Og vi vil vel dog ikke tilstaa, at yankeerne er et saa helt igjennem høiere staaende folk, at hvad, der gaar an der, ikke gaar an hos os?

Det er kun i sydstaterne, at man i de Forenede stater har to klasser af jernbanevogne. Og der er de to klasser *absolut lige i udstyr*. Loven paabyder denne lighed. Den ene er for negre, den anden for hvide. De sidste vil ikke sidde i samme vogn som negre, men de vil dog, at disse skal have præcis de samme bekvemmeligheder, som de selv har. Vi kunde dog gjerne unde de mindre bemidlede iblandt vore egne landsmænd de samme fordele, som sydstaternes hvide aristokrat under den foragtede neger!

Ogsaa paa enkelte baner i nordstaterne findes der leilighedsvis noget, der svarer til en lavere klasse af vogne. Saaledes har undertiden enkelte baner solgt (af finansielle konfliktgrunde) saakaldte anden klasses billetter, der alene har givet adgang til togets „røgevogn“. Andre baner har maattet bygge specielle vogne for *emigranttrafiken*, der som bekjendt modtages til betydelig nedsatte priser, og som meget hurtig vilde ødelægge de vanlige vogne. Men disse emigrantvogne gaar altid i egne tog, — skydes aldrig ind i de vanlige tog —, og billetter til dem sælges kun ved de store emigrantdepoter.

Alt dette er undtagelser. Den gjennemgaaende regel er, at alle mennesker i Amerika reiser i samme slags vogne; millionær og skopudser sidder ved siden af hinanden i samme sæder. Der findes ikke engang „damekupéer“ — ogsaa en barbarisk og barbariserende skik. Damerne skulde værsgo sidde iblandt os andre for at holde skik paa os og civilisere os. Vi trænger det saa godt. Al slags adskillelse i reiseliv og selskabsliv mellem de to kjøn, tror jeg, virker barbariserende. Ordet „*damekupé*“ faar mig altid til at drømme mig hensat til Orienten med sine haremer og sine slør og sin hele umenneskelige og usædelige „kvindelighed“.

De specielle vogne — sovevogne og salonvogne —, hvorom jeg har talt som medfølgende enkelte amerikanske tog, findes blot paa gjennemgaaende tog, hvor en større del af passagererne maa tilbringe mange timer, en hel dag eller en hel nat. De vanlige lokaltog, hvor reisen blot medtager to, tre timer og mindre, medfører ingen slige vogne. Der findes blot den ene klasse, og der maa den rigeste mand i verden — saafremt han ikke reiser med privat tog — sidde i samme vogn og muligens paa samme sæde med skopudser og kurvekone. Og jeg har aldrig hørt en amerikaner beklage sig derover. De finder det at være den eneste civiliserede og menneskelige fremgangsmaade. Vort klassesystem er i deres øine et stykke barbarisme og orientalisme. Og det er det da ogsaa.

Og de fleste af „Kringsjaa“s læsere oplever nu den dag, da staten blot anerkjender og véd af en eneste klasse af nordmænd.

Notitser.

— Fru *Tel Seno* er en japanesisk advokat, den første og endnu eneste kvindelige advokat i „den opgaaende sols land“.

— Det engelske kongelige geografiske selskab forkastet nylig med 172 mod 158 stemmer et forslag om, at kvinder skulde kunne optages som æresmedlemmer. En pyrrhusseier.

— Af kooperative foreninger har Frankrige 1100 med 600,000 medlemmer, England 1516 med 900,000 medlemmer og det tyske rige 5950 foreninger.

— Den samlede sum af livsforsikringer gaar for vor hele jord op i over 44,000 millioner kroner. Af denne sum falder over 20,000 millioner kroner paa de Forenede stater alene.

— Den eneste kvinde, der møder som officiel repræsentant for en udenlandsk regjering ved verdensudstillingen, er frøken Margaret Windeyer, datter af en høiesteretsdommer i New South Wales.

— Tysklands største privatbibliotek, 18,000 bind, der tilhørte afdøde prof. Zarncke i Leipzig, er kjøbt af en privatmand og skjænket Cornell-universitetet i Nordamerika.

— De aktier i Suez-kanalen, som den engelske stat kjøbte i 1875 for ikke fuldt 75 millioner kroner, har nu en værdi af 326 millioner kroner.

— Florida producerede i 1885 600,000 kasser appelsiner; iaar var tallet 3,900,000 til en pris af kr. 4.90. Anstundende høst anslaaes til 5 millioner.

— Peru, Paraguay, Uruguay og Persien er de lande i verden, der er daarligst forsynet med telegraf. Paraguays hele telegraf-betjening tæller 28 personer, og Peru har ialt blot 36 telegrafstationer.

— *Hysteri* skal kunne afhjælpes ved anvendelse af *snus*.

— I Nordamerika lever der 3 millioner kvinder af sit eget arbeide, deraf 2500 som læger, 275 som prædikanter og 6000 i posttjeneste. I byen New-York gives der 27,000 kvinder, der ernærer sine egtemænd. New-York og Buffalo har 3 kvindelige bygmestere hver. Den første kvindelige postmester ansattes i 1862 af Lincoln; vedkommende dame er for nærværende en af Chicago-udstillingens ledere.

En Chicago-frøken har ladet bygge et lidet hus ved Jackson Park for at bevise, hvorledes en familie paa 5 munde kan leve godt for 2 kr. om dag.

— *Fødslernes antal aftager* i alle kulturlande for tiden. Fra 1880—90 er antallet af fødsler for hvert tusend indbyggere sunket fra 30.7 til 30.0 i Norge, fra 31.8 til 30.6 i Danmark, fra 35.5 til 32.9 i Holland, fra 31.1 til 28.7 i Belgien, fra 29.6 til 26.6 i Schweitz, fra 38.0 til 36.7 i Østerrige-Ungarn, fra 37,6 til 35.7 i Tyskland, fra 24.5 til 21.8 i Frankrige, fra 34.2 til 30.2 i England og Wales, fra 33.6 til 30.3 i Skotland, fra 24.7 til 22.3 i Irland, fra 36.0 til 30.7 i de Forenede stater. — Den vigtigste aarsag hertil antages af dr. Billings i „*Forum*“ at være den voxende udbredelse af svangerskabets frivillige forebyggelse af økonomiske og andre hensyn.

— *Kardinalernes* antal skal være 70. Saa mange er der ikke for tiden; ved sidste udnævnelse er der ialt 63. Af disse er 34 italienere, 7 franskmænd, 5 østerrigere, 5 tyskere, 4 spaniere, 2 portugisere, 2 amerikanere, 1 englænder, 1 irlænder, 1 belgier og 1 australianer.

— Melinitens opfinder, franskmanden Turpin, har overladt det franske krigsministerium en ny kanon, der ved elektricitetens hjælp kan udsende 25,000 kugler i fem minuter. To heste og fire mand skal kunne betjene vaabnet. Kuglerne er smaa bomber, fyldt med en hemmelig kemisk sammensætning, der breder død om sig i sexti meters omkreds.

Peter Ibbetson.

(Illustreret af forfatteren. — Oversat fra engelsk for „*Kringsjaa*").

Af

George du Maurier.

(Fortsættelse).

Svalerne fløi kvidrende omkring. En gul omnibus kjørte op foran skolens porte; hestene stampede, vrinskede og bed hinanden, som franske heste altid gjorde i de dage, og kusken sad der ligegyldig og lyste forbandelser over dem.

En mængde folk stod og saa paa, *le Perè et la Merè François*, *Madame Liard*, kolonialhandlerens kone og mange andre, som jeg strax med henrykkelse gjenkjendte. Lige foran os stod en liden gut og pige og saa paa som de andre, og i hende gjenkjendte jeg Mimsey Seraskiers ryg, det kortklippede haar og de tynde ben.

Paa et orgel spilledes der en velkjendt melodi, som jeg ganske havde glemt.

Skolens porte aabnedes, og M. Saindou, stolt og fuld af selvfølelse (som han altid var) samt et halvt dusin gutter med velkjendte ansigter og i hvide benklæder, blanke støvler og hvide silkebaand om armene steg ind i omnibussen og kjørte bort, — som det forekom mig til himlen i en forgyldt vogn. Det var vakkert at se og høre.

Jeg holdt fremdeles hertugindens haand og følte varmen af den gjennem hendes hanske; den gik op igjennem armen paa mig som en magnetisk strøm. Jeg var i paradis. Der kom over mig en himmelsk følelse af, at der i mit indre var kommet en ny, mægtig og seirende aand, som ikke var min egen.

„Nu, drømmer De sandt," sagde hun. „Hvorhen skal disse gutter?"

„Til kirken for at gaa tilalters for første gang," svarede jeg.

„Det er rigtigt. De drømmer sandt, fordi De holder mig ved haanden. Kjender De den melodi?"

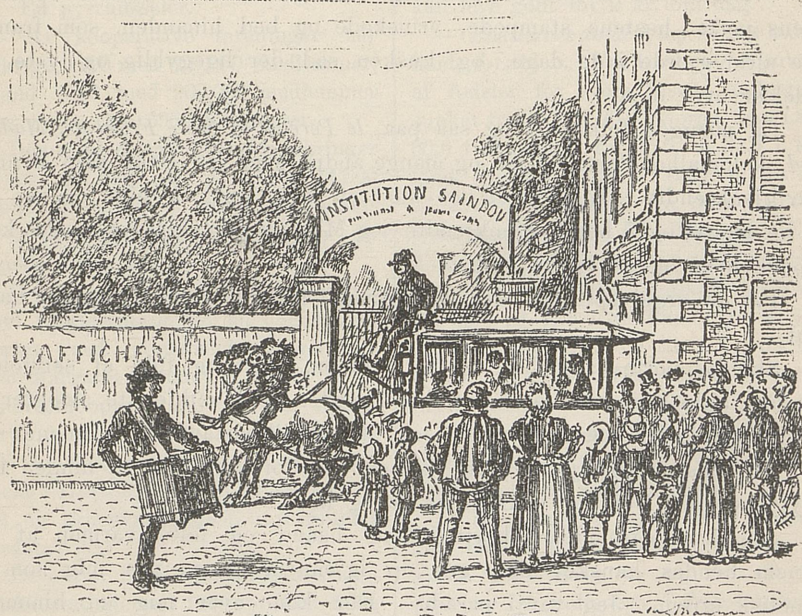
Jeg lyttede og sagde hende ordene, og hun lo igjen.

„Rigtig, ganske rigtig," udbrød hun. „Hvor merkelig, at De kjender dem! Og hvor godt De taler fransk til at være englænder! Thi De er jo hr. Ibbetson, lady Crays arkitekt?"

Jeg bekræftede det og slap hendes haand. Gaderne var fulde af folk — velkjendte skikkelser, ansigter og stemmer. De stod og talte

sammen og saa nedover gaden efter den gule omnibus. Gamle manerer, gamle glemte franske talemaader — alt, som det var for længe siden. Ingen lagde merke til os, og vi gik opover den nu tomme allé.

For en lykke, for en henrykkelse i alt dette! Mon det forholdt sig saa, at jeg var død? Mon jeg var død pludselig i min seng i hotellet i Rue de la Michodière? Mon hertuginden af Towers ogsaa var død — dræbt ved et ulykkestilfælde paa veien fra St. Cloud til Paris, og at vi, da vi begge var døde samtidig og saa nær ved hinanden, havde begyndt vort evige liv efter døden paa denne himmelske maade?

Den første altergang.

Det var altfor deiligt til at være sandt, tænkte jeg; et slags instinkt sagde mig, at dette ikke var døden, men etslags overnaturligt jordisk liv — og at det desværre ikke vilde vare bestandig.

Jeg var mig bevidst hvert træk i hendes ansigt, hver bevægelse af hendes legeme, hver detalj i hendes dragt, mere end jeg kunde have været det i det virkelige liv — og sagde til mig selv: „Hvad end dette er, saa er det ialfald ingen drøm.“ Jeg følte i mig denne uudsigelige livsglæde, som vi kun kan føle i vore bedste vaagne øieblikke, og selv da kun svagt i sammenligning med, hvad jeg nu følte. Mange føler den aldrig. Jeg havde aldrig følt den siden hin morgen, da jeg fandt den lille trillebør.

Jeg blev mig dog ogsaa bevidst, og der var kommet noget vist drømmeagtigt over alléen. Den var ikke længer ganske rigtig, hverken hvad anlæg eller perspektiv angaar. Jeg havde mistet mit holdepunkt, berørelsen af hendes haand.

„Drømmer De endnu sandt?“ hr. Ibbetson. „Ikke ganske, er jeg bange for,“ svarede jeg. „De maa forsøge selv lidt — forsøg ordentlig. Se paa dette hus; hvad staar skrevet paa portikoen?“

Jeg saa *Tête Noire* skrevet med guldbogstaver og sagde hende det. Hun klukkede af latter og sagde: „Nei, forsøg igjen,“ og berørte mig saavidt med fingerspidsen et øieblik.

Jeg forsøgte igjen og sagde: „*Parvis Notre Dame.*“

„Det er betydelig bedre,“ sagde hun og berørte mig igjen; nu læste jeg „*Parva sed Apta,*“ som jeg før i gamle dage saa ofte havde læst der.

„Se nu paa det gamle hus der,“ sagde hun og pegede paa mit gamle hjem; „hvor mange vinduer er der i øverste etage?“

Jeg sagde syv.

„Nei, der er fem. Se igjen!“ og der var fem, og hele huset var ligetil de mindste detaljer, som det engang havde været. Gjennem et af vinduerne kunde jeg se Thérèse rede op min seng.

„Det er bedre,“ sagde hertuginden; „De vil snart kunne det nu; — det er saa let — det er bare lidt svært i førstningen! Min fader lærte mig, hvorledes jeg skulde bære mig ad. De maa altid sove paa ryggen med armene op rundt hovedet og hænderne foldet under det og benene overkors, det høire over det venstre — med mindre De er kjævhændet —, og De maa ikke et eneste øieblik ophøre at tænke paa, hvor De ønsker at være i Deres drømme, og i disse maa De aldrig glemme, hvem og hvad De er, naar De er vaagen. De maa føie drømmen og virkeligheden sammen; glem ikke det. Og nu vil jeg sige farvel; men giv mig begge Deres hænder først og se Dem saa omkring saa langt, som øiet kan naa.“

Det var vanskeligt at tage øinene fra hende; hendes ansigt trak mine øine til sig og gjennem dem hele mit hjerte; men jeg gjorde, som hun sagde mig, og omfattede med mit blik hele den velkjendte scene, selv *Ville d'Avrays* fjerne skove, hvoraf et lidet glimt var synligt gjennem en aabning i træerne, ja selv røgen af jernbanetoget paa vei til Versailles langt borte og den gamle telegraf paa toppen af *Mont Valérien.*

„Er alt rigtigt?“ spurgte hun. „Det er godt. Naar De herefter kommer hid alene, vil De være sikker, saa langt som Deres syn nu naar. Der vil ikke vise sig dansende smaa fangevogtere mer! Og saa kan De gradvis arbeide Dem videre selv. Derborte gjennem parken, som fører til Boulogneskoven, er der en aabning i hækken, som De kan komme igjennem,

men pas godt paa at have alt tydeligt foran Dem — reelt — før De gaar et skridt videre, ellers maa De vaagne og begynde forfra igjen. De behøver kun at ville det og tænke paa Dem selv som vaagen, saa vil det komme — naturligvis under den forudsætning, at De har været der før. Pas ogsaa paa, at De ikke berører ting og folk, — høre, se og lugte kan De; men De maa ikke berøre noget, hverken plukke blomster eller blade eller flytte paa nogen gjenstand. Det tilslører dommen, akkurat som naar man aander paa en vindusrude. Jeg ved ikke hvorfor; men det er saa. De maa huske paa, at alt her er dødt og borte. Med Dem og mig er det anderledes; vi lever og er virkelige — det vil sige, jeg er, og jeg synes ikke, at jeg kan tage feil i, at De ogsaa er virkelig, hr. Ibbetson, efter Deres haandtryk at dømme. Hvorfor De er her, og hvad De har at gjøre i *min* drøm, kan jeg ikke forstaa; ingen levende sjæl har nogensinde været der før. Jeg kan ikke finde ud af det. Jeg formoder dog, det kommer af, at jeg saa Dem i eftermiddag se ud af vinduet i *Tête Noire*. De maa blot være en tilfældig opdigtelse af min overanstrengte hjerne, ikke virkelig, blot en livagtig drøm, — en meget behagelig opdigtelse, det indrømmer jeg; men De existerer ikke her i dette øieblik, — det er en umulighed; De maa være et andet sted, hr. Ibbetson, kanske dansende paa Mabille, eller fast i søvn et eller andet sted eller drømmende om franske paladser, kirker og fontæner, som en brav ung britisk arkitekt burde gjøre.

Hvorfor De er her, og hvad De har at gjøre i min drøm . . . .“

Det kan forresten være det samme. Jeg er glad over at drømme, at jeg har været Dem til nytte, og De skal være velkommen hid, om det morer Dem at komme — især da De kun er en drøm, for hvad andet *kan* De vel være? Men nu maa jeg forlade Dem og derfor farvel.“

Hun slap mine hænder og lo med sin englelige latter og vendte sig saa mod parken. Jeg stod og saa efter hendes høie, kjække skikkelse og

flagrende kjole, saa hende følge nogle damer og børn ind i det vildnis, som jeg huskede saa godt, og snart var hun ude af syne.

Jeg følte det, som om al varme var gaaet ud af mit liv, som om en glæde var flygtet bort, som om jeg havde mistet noget dyrebart . . . . . .

Længe stod jeg der i tanker med øinene fæstet paa det sted, hvor hun var forsvundet. Jeg havde saadan lyst til at gaa efter hende, men kom saa til at tænke paa, at det vilde være indiskret af mig; thi uagtet hun kun var en drøm, et minde fra den begivenhedsrige, bevægede dag, en opdigtelse af min trætte og overanstrengte hjerne — en mere end behagelig opdigtelse (hvad andet kunde hun vel være?) — saa var hun dog ogsaa en fornem dame og havde behandlet mig, en fuldstændig fremmed, med ualmindelig høflighed og venlighed, hvad jeg rigtignok gjengjældte med en kjærlighed saa dyb og sterk, at selve mit liv var hendes og altid havde været det, fra første gang jeg saa hende, og altid vilde vedblive at være det, saa længe der var gnist af liv i mit legeme. Men dette udgjorde jo ikke noget virkeligt bekjendtskab uden ordentlig præsentation — ikke engang i Frankrige, ikke engang i en drøm. Selv i drømme maa man være høflig, selv mod vildfarende opdigtelser af ens egen sovende hjerne.

Og hvad havde vel hun at gjøre i denne *min* drøm, — som hun selv havde spurgt mig om?

Men var det en drøm? Jeg huskede mit logi i Pentonville, som jeg havde forladt den foregaaende morgen. Jeg huskede, hvad jeg var, — hvorfor jeg var kommen til Paris; jeg huskede selve soveværelset i hotellet i Paris, hvor jeg selv nu laa i dyb søvn, dets høit tikkende uhr og alt det tarvelige møblement. Og her var jeg lysvaagen og ved fuld bevidsthed midt i en gammel allé, som for længe siden var nedhugget — hvor der var bygget en svær murstensbygning omgivet af et nyt nymalt rækverk. Jeg havde jo seet denne bygning selv for tolv aar siden. Og dog var alt her, som det havde været, da jeg var barn; alt dette havde jeg opnaaet at se, takket være en deilig ung engelsk hertuginde, hvis varme behanskede hænder jeg havde holdt i mine for kun ti minuter siden! Duften af hendes hansker sad endnu i mine hænder. Jeg saa paa klokken; den manglede 23 minuter paa 12. Alt dette havde optaget tre kvarter!

I haabløs forvirring og grublende over alt dette vendte jeg mine skridt mod mit gamle hjem og var til min store forbauselse istand til at se over havemuren, som engang var forekommet mig omtrent ti fod høi.

Under det gamle æbletræ, som stod i fuldt blomsterflor, sad min

moder og stoppede smaa strømper, medens de straagule sidekrøller (som hun pleiede at bære) halvveis skjulte hendes ansigt. Min bevægelse og forbauselse var umaadelig. Hjertet bankede voldsomt, jeg følte pulsen i mine tindinger, og aandedrættet var kort.

Ved et lidet grønt bord, som jeg huskede saa godt, sad en liden gut i gammeldags dragt med en kruset strimmel rundt sin vide skjortekrave. Det var *Gogo Pasquier*. Han saa ud til at være en pen liden gut. Han havde pen, blæk, et skrivehefte og en bog med guldsnit i rødt skindbind liggende foran sig. Jeg kjendte den ved første blik; det var „*Elegant Extracts*“. Hunden Médor laa og sov i skyggen. Bierne summede omkring nasturtierne og konvolvlerne.

En liden pige løb fra portnerboligen op gjennem alléen og puffede op haveporten, hvis klokke ringte, da den aabnedes; hun gik ind i haven, og jeg fulgte efter; men hverken hun eller nogen af de andre lagde merke til mig. Det var Mimsey Seraskier.

Jeg gik ind og satte mig ved min moders fødder og saa hende længe ind i ansigtet.

Jeg maatte ikke tale til hende, ikke røre ved hende, — ikke engang berøre hendes flittige hænder med mine læber, ellers vilde jeg ødelægge drømmen.

Jeg reiste mig og saa over Gogos skulder. Han holdt paa at oversætte Grays „*Elegy*“ til fransk. Han var ikke kommet langt og sad og studerede paa en linje.

Mimsey saa taus over hans skulder med tommelfingeren i munden og den ene arm paa ryggen af hans stol. Hun syntes ogsaa at studere; det var en svært vanskelig linje at oversætte.

Jeg bøiede mig og holdt haanden for Médors næse og følte dens varme aande. Den logrede med sin lille antydning til en hale og klynkede isøvne. Mimsey sagde:

„Se paa Médor, hvor den logrer med halen! Det er trylleprinsen, som kildrer den paa næsetippen.“

„Tal engelsk, er du snil, Mimsey,“ sagde min moder, som hidtil ikke havde talt.

Aa min Gud! Min moders stemme, som var glemt og dog saa velkjendt, saa uendelig kjær! Jeg styrtede mod hende, kastede mig paa knæ ved hendes fødder, greb hendes haand og kyssede den, idet jeg raabte: „Moder, moder!“

Der kom en besynderlig taage over alt; følelsen af virkelighed var

forbi. Alt blev som en drøm — en deilig drøm — men bare en drøm, og jeg vaagnede.

* * *

Jeg vaagnede i mit lille soveværelse i hotellet og saa alt bohavet og min hat og mine klæder ved lyset af en lampe udenfor; jeg hørte klokkens tikken paa kamingesimsen, ramlen af en kjærre og smældet af en svøbe paa gaden, og dog følte jeg mig ikke det mindste mere vaagen nu, end jeg for et minut siden havde gjort i min underlige drøm — ikke saa meget engang.

Jeg hørte mit lille uhr tikke svagt paa kamingesimsen ved siden af den store klokke, — akkurat som naar en liden ponny traver ved siden af en stor hest. Klokken slog 12. Jeg stod op og saa paa mit uhr ved lyset af gaslygterne udenfor; det viste samme klokkeslet. Min drøm havde varet en time — jeg var gaaet tilsengs kl. $10^1/_2$.

Moder! Moder!

Jeg forsøgte paa at gjenkalde mig det altsammen, og det lykkedes ligetil de mindste enkeltheder — alt undtagen den melodi, som orgelet havde spillet, og de ord, som hørte til den; de var mig paa tungespidsen, men negtede at komme frem. Jeg stod op igjen, gik rundt værelset og følte, at det slet ikke havde havt lighed med en drøm; jeg huskede det meget bedre end alle mine virkelige oplevelser den foregaaende dag. Det havde ophørt at være en drøm og var bleven til virkelighed fra det øieblik, jeg første gang berørte hertugindens haand, til det øieblik, da jeg kyssede min moders. Det var en ganske ny og yderst forvirrende kjendsgjerning, jeg havde oplevet.

I en drøm er der altid huller, mangel paa sammenhæng, usandsynligheder og afbrydelser, mange manglende led i kjeden. Kun undtagelsesvis

er indtrykket saa levende, at det siden prenter sig i det vaagne sind, og selv da er det aldrig saa levende som indtrykket af det virkelige liv, skjønt det kan have syntes saa i drømmen. Man husker det godt, naar man vaagner; men snart svinder det bort, og det bliver kun ens erindring derom, man erindrer.

Der var intet af dette i min drøm. Det var noget i lighed med „*camera-obscura*“ paa Ramsgate brygge; man gaar ind og befinder sig i fuldstændigt mørke; øiet er forberedt; man er dygtig forventningsfuld og lys vaagen.

Pludselig ser man for sig det bevægelige billede af havnen og livet der, af husene og klipperne langt i baggrunden og endnu længer borte de grønne høider, de hvide skyer og den blaa himmel.

Smaa grønne bølger jager hverandre i havnen og brydes til hvidt skum. Maagerne flyver omkring, farer ned og dækker sig bag master og tougverk. Messingbeslaget paa kompasset og faldrebet lyser i solen uden at blænde øinene; livlige lilleputer gaar omkring og passiarer med hvide tænder ikke større end knappenaalshoveder; de ler hjertelig, men ikke en lyd høres; et dampskib ganske fuldt af lystreisende kommer ind; dets hjul pisker vandet til skum, og man kan ikke høre dem. Ikke den mindste bagatel mangler — ikke en knap paa matrosernes jakke, ikke et haar paa deres hoved. Al himlens og jordens og havets lys og farve, tilstrækkelige til mange kvadratmil i virkeligheden, er koncentreret her paa nogle faa kvadratfod. Og hvilken farve er det ikke! En malers fortvilelse! Det er lyset selv, smukkere end det, som strømmer ind gjennem gamle kirkevinduer. Og alt er indrammet i fuldstændigt mørke, for at de udvidede pupiller kan faa se saa meget som muligt. Det ser ud, som om alt var blevet malet i naturlig størrelse og derpaa var svundet ind, som et japanesisk maleri paa krep, til en milliontedel af sin naturlige størrelse for derved at gjøre virkningen mere intens.

— Det er alt forbi; man kommer ud i fri luft i solskinnet igjen, og alt forekommer en skrigende bart, goldt og almindeligt. Alt trylleri er forsvundet fra scenen; alt er for langt borte fra alt andet; alle, man møder, ser tarvelige ud og kommer en altfor nær, og man har jo seet paa det samme hele sit liv.

Saaledes var min drøm sammenlignet med den almindelige, vaagne, dagligdagse erfaring; men istedetfor at være flade, tause smaa billeder, som bevægede sig paa et dusin kvadratfod pap og kun var for synet, havde gjenstandene og menneskene i min drøm den samme rundhed og det samme relief som i virkeligheden, og de var i naturlig størrelse; jeg kunde bevæge mig blandt dem og bag dem og følte det, som om jeg

kunde berøre og omfavne dem, om jeg bare turde. Og øret saavelsom øiet var frigjort i dette hjernens mørke rum; jeg hørte deres tale og latter som i levende live. Og det var ikke alt; en mild luftning viftede kinderne, spurvene kvidrede, solen skinnede varmt, og duften af mange blomster gjorde illusionen komplet.

Og saa hertuginden af Towers! Hun havde ikke bare været synlig og hørlig som de andre; men jeg kunde tage og føle paa hende; naar jeg holdt hendes hænder i mine, følte jeg det, som om jeg trak alt hendes liv ind i mit.

Med undtagelse af den ene skikkelse var alt øiensynligt, som det havde været i virkeligheden for nogle faa aar siden, ligetil et insekts summen og en blomsts falden.

Mon jeg paa en eller anden maade havde mistet forstanden? — Jeg var kommen i besiddelse af den fortid, som jeg havde længtet saa efter for nogle faa timer siden.

. . . . Hvad er vel syn, hørsel, følelse og alt det andet?

Fem sanser kort og godt.

Stjernerne — verdener paa verdener saa mange billioner mile borte, hvad andet er de vel for os end lysende punkter paa en væv af nerver bag øiet? Hvorledes *føler* man dem der?

Lyden af min vens stemme, hvad er det? Hans haandtryk, det behagelige syn af hans ansigt, lugten af hans og min pibe, smagen af det brød, ost og øl, som vi spiser og drikker sammen, hvad andet er det vel end opdigtelser af hjernen (kanske falske opdigtelser) en bæven af nerver, som er der i den hensigt, og uden hvilke der hverken vilde være stjerner pibe, brød, ost, øl, ven, stemme eller — mig selv?

Er der muligens en sjette sans begravet et eller andet sted i vort væsen — en erindringsevne hvad fortiden, slegtens fortid og vor egen barndom angaar — en sans, som er bleven svækket af mangel paa brug? Eller kanske en begyndelse til en ny sans, en uvurderlig skjult evne, som en gunstig fremtid skal udvikle til trøst og glæde for vore efterkommere? En nerve, som nu kun i en drøm kan bringes til at bæve og skjælve, som er altfor fin til endnu at udføre sin funktion i almindeligt dagslys?

Og var jeg af alle mennesker i verden — jeg, Peter Ibbetson, arkitekt og opsynsmand, Wharton Street, Pentonville — den mest ørkesløse, mismodige og ukyndige drømmer — var jeg bestemt til at gjøre den store psykiske opdagelse af denne sans? (Forts.)

Paul Verlaine,

det unge literære Frankrigs konge.

(Efter *Johannes Jørgensen* og *Sophus Clausen* i *„Tilskueren“*).

„Jeg har havt det held fra barn af at være indlevet i det engelske sprog,“ siger Paul Verlaine, der betragter Charles Baudelaire som sin mester; men Baudelaire stod ogsaa under anglosaksisk indflydelse. Han fandt sit forbillede og sin inspiration, — sin lærer, hvad verseform, stil og klang angaar, i den amerikanske digter Edgar Poe. Og her om dagen aabnede jeg en samling nye franske digte af Henry Bérenger, hvem kritikere omtaler som den bedste talsmand for de nyeste retninger i fransk literatur og for det yngste Frankrig. Han nævner i sit forord, som sine forbilleder, baade hvad form og indhold angaar, englænderne Elisabeth Barrett Browning og Alfred Tennyson og amerikaneren Walt Whitman. Og hans digte minder da ogsaa ofte slaaende om disse digtere, — de er ekko fra franske kyster af velkjendte røster og tanker fra England og Amerika.

Med andre ord: fransk literatur holder paa at gjennemsyres af og at fange nyt liv fra engelsk-amerikansk literatur. Snart vil dette have gaaet saa vidt, at vi her hjemme vil blive nødt til at undersøge vore franske forbilleders forbilleder og over Paris finde vei til London og Boston.

Paul Verlaine gjør i de to skildringer, som „Tilskueren“ leverer af ham, næsten indtryk af at være en fransk og forfransket Walt Whitman. Forskjellen mellem dem er forskjellen mellem Frankrig og Amerika, fransk aand og liv og amerikansk aand og liv. Den amerikanske digter finder vi omgivet af fri luft, solskin og grønne marker og skov med „endeløs udsigt“. Den franske digter finder vi i en ildelugtende, tilrøget kafé, ved gaslys og omgivet af svir og bægerklang.

Og dog — man faar tilovers for denne gamle, sunde, tungsindige og lette kafégjæst med det fæle, men venlige ansigt og de vakre, brune øine. Han er sig selv, — et stykke ufordærvet, firskaaren natur, sund, ærlig, ligefrem. „Jeg bor ingen steder,“ svarede han paa Sophus Clausens spørgsmaal. „Jeg sover hos den klare stjerne . . . . (men saa tilføier han) . . . . jeg bor hos Vanier (hans forlægger). Det er en herre, som underholder mig. Jeg bor ogsaa i rue St. Severin no. 12; der har jeg en kvinde, som underholder mig. Kom og besøg mig i morgen eller iovermorgen, og jeg skal være glad og eie uhørte rigdomme.“

Hvor egte whitmansk den sidste sætning klinger!

Paul Verlaine eier intet. Han beholder aldrig penge længere end en time. Men han behøver heller ingen. Den sextiaarige mand har smaa

fordringer til livet i materiel henseende, og for de fordringers tilfredsstillelse sørger gjerne venner og beundrere. Han elskes, som Whitman blev elsket. I studenterkvarteret i Paris er han konge. Alle kjender ham, alle hylder ham. Men kongen gaar om i luvslidte, tilsmudsede klæder og en skidden skjorte og sover ikke saa sjelden i det hotel, hvor Gud selv er vært og alle universets verdener den tindrende lysekrone over den sovendes hoved. — Tungsindig og dog altid glad; letsindig og dog dybt alvorlig; religiøs og dog sanselig; en mand af modsætninger, der lader sin naturs forskjellige dele komme tilorde; en mand, hvis aand er for dyb og stor for et letsindigt, sanseligt liv, men hvis sanselige natur dog kræver sin ret, og som ikke magter forsoningen mellem de to, som længter mod den, haaber paa den, tror paa den, en forsoning mellem „de syv dødssynder og de tre teologiske dyder," — slig er det unge literære Frankrigs konge, Paul Verlaine, hvis vers er underfuld musik, men som dog altid har forsmaaet at skrive for klangens og musikens skyld alene, — i hvis vers altid banker menneskesjælens haab eller smerte, det eneste, der kan give digtning værd.

Paul Verlaine begyndte sin digteriske virksomhed med to samlinger sanseligt-drømmende digte. Saa kom et egte kjærlighedsdigt, og saa, da hans kjærlighed er bleven til skuffelse, en række klagedigte. Er ikke slige linjer som disse som et Whitmansk citat?:

„Min sjæl er bedrøvet, saa bedrøvet, bedrøvet for en kvindes skyld,
Og mit hjerte vandrede langt bort, men fandt ingen trøst.
Og mit hjerte og min sjæl flygtede langt bort fra denne kvinde, men fandt ingen trøst."

Saa efter en lang taushed kom en digtsamling under titelen „*Sagesse*" (visdom). Nu var han blevet klog. Bogen danner en epoke, den er enestaaende i fransk og i europæisk literatur. Forfatteren er blevet omvendt; han har angret sin letsindighed, sine synder og er nu „kirkens hengivne søn".

Og saa ruller der da fra hans digterharpe majestætiske salmevers, „som bølger af tid ind over evighedens kyst."

„O, min Gud, jeg har set, at alt var forfængeligt, og jeg har lært at ære dig; o, min Gud, jeg har set, at alt var forfængeligt."

Men den gamle Adam dukker atter op i digteren, og i sine senere aar synes han at have skrevet næsten som to personer, — den gamle og den nye (den omvendte) Verlaine. De to retninger løber nu side om side gjennem hans digtning. I den ene synger han „sanselige stemninger, vilde og voldsomme lidenskaber, — tusmørketing og syner fra nattens sidste steder, som han selv kalder dem." I den anden er digtningen fremdeles religiøs, aandelig.

Han er saaledes fuldt ud digteren, der „sønderreven af den evige strid mellem kjød og aand, flakker i stadig uro mellem menneskelivets to poler:

den kristne renhed og hedenskabets vellyst. Thi det er kun en skjøn drøm det om en stor forsoningsfest mellem de syv dødssynder og de tre teologiske dyder. Men uden denne drøm og længsel vilde Verlaine ikke være, hvad han nu er: det fuldkomne udtryk for denne aarhundred-slutnings sanselige og mystiske menneske."

Mexikos økonomiske og sociale forhold.

(Efter *Cl. Jannet* i „*Revue des deux Mondes*").

Europas industri dominerer ikke længere verden. Selv bortseet fra de Forenede stater, er det ene udeneuropæiske land efter det andet begyndt at bearbeide sine raaprodukter hjemme. Rigtignok erholdes kapitalen til slige foretagender fra børserne i gamle Europa, hvor den synkende rentefod driver spekulanterne til at se sig om hinsides verdenshavene. Skal slige foretagender ikke ske i blinde, maa der skaffes nøiagtige oplysninger om vedkommende produktionslands økonomiske tilstand i det hele. I Frankrige har mange begyndt at vende blikket mod Mexiko; dette har givet anledning til den artikel, hvoraf vi her skal bringe en forkortet gjengivelse.

I.

Mexikos beliggenhed mellem Atlanterhavet og Stillehavet og paa grænsen mellem den spanske og den anglosaksiske del af den ny verden maa, saasnart vandveien mellem de to have blir aabnet, skjænke det for nærværende noget tilagterskomne land en betydelig rang i verdenshandelen.

Fra arilds tid og lige til vore dage har Mexikos vigtigste, ja næsten eneste bidrag til denne verdenshandel været *sølvet*. Indtil 1874 udførtes dette sølv udelukkende som myntede piastre over London, centret for omsætningen af det hvide metal, til Øst-Asiens lande, Annam, Kina og Japan. Den tvungne myntning var en følge af statens trang til indtægten af myntnings-afgiften. Men som bekjendt er sølvet i de sidste 20 aar sunket i værdi med en trediedel. Derfor har regjeringen tilstaaet lettelser i myntnings-afgiften samt adgang til udførsel af sølv i barrer. Trods værdinedgangen er produktionen tiltaget; i 1876—81 var den aarlige udvinding $23^1/_2$ million piastre, 1881—86 var dette steget til $31^1/_2$ og i 1886—91 til næsten 40. Grunden til denne forøgelse er, at engelske og amerikanske grubekompanier har indført moderne maskiner i Mexikos ellers svært forældede drift. Nu er det kjendt nok, at der udvindes altfor meget sølv i forhold til behovet, medens det er knapt om guld; sølvmynt søger derfor flere lande at afskaffe. Isaafald forestaar der en krise i sølvhandelen, der vil ramme Mexiko haardt, siden dette land yder fjerdedelen af verdens sølv.

Mexiko eier umaadelige rigdomme af andre metaller. Masser af kobber, zink, tin og jern forefindes i dets fjelde; men naar undtages Rothschildernes for-

søgsdrift af Nedre-Kaliforniens zink-, tin- og kobberleier, ligger disse skatte endnu urørte, saaledes f. ex. det uhyre magnetjerns fjeld ved Durango.

Før nogen drift i det store kan begynde, maa der imidlertid være afgjort vished for righoldigheden af de inden landet paaviste kul-leier. Endnu fyres der med ved under lokomotivkjedlerne — noget, der gaar sørgelig ud over skogen.

Jordbunden i Mexiko er i høist forskjellig grad skikket for dyrkning. Trediedelen af riget, eller et landstykke af omfang som Østerrig-Ungarn og Schweitz tilsammentagne, optages af en umaadelig høislette paa 1500—3000 m. middelhøide (d. v. s. adskillig høiere end Hardangervidden), fra hvis ryg atter klippebjergenes forlængelse, *Sierra Madre* hæver sig til toppe paa over 5000 m. (dobbelt saa høit som Galhøpiggen). Denne slette savner nedbør i regelmæssig mængde, og sne kan kun samle sig om de allerhøieste fjeldtinder, saa vandløb gives der ingen overflod paa. Hvor vand forekommer, ligger prægtige oaser med frodige vinhaver. Ellers strækker de umaadelige vidder sig øde henover i milevis, hist og her afbrudt ved en klynge kaktusbuske eller nogle enslig staaende mismoseagtige mesquitetrær. Kun i grubestrøgene findes der byer; ødemarken egner sig neppe nok til beite for de halvvilde heste- og kvægflokke, der udgjør dens eneste indbyggere. Det viser sig i den senere tid, at *ranchmen* (driftekarle) fra de Forenede stater tyr ind over den mexikanske grænse, hvor de endnu kan faa beitemark for 60 øre hektaren, medens den allerbilligste jord indenfor unionen staar i 9 kroner.

Søndenom vendekredsen smalner landet til, for saa at sige at trykke sig op i høiden. I sommertiden falder her regn i overflod. Paa høislettens ryg trives da ogsaa, i Mexikos hjerte, en talrig indfødt befolkning, nærende sig ved dyrkning af hvede, mais og rug samt opdrætning af svin og fjærkræ omkring hytterne, foruden af storfæ og sauer i udmarken. Landet minder i det hele om Mellemeuropa, var det ikke for de underlige agave-buske, der stikker sine høie hoveder op overalt; agavens saft virkes til *pulque*-vin, hvoraf saa atter *mezcal*-brændevinet beredes. Dette strøg kaldes *tierras frias* (de kolde egne); dets kjerne dannes af de himmelhøie vulkan-kegler med sne om isserne, Popokatepetl, Orizaba, og hvad de nu alle heder.

Høislettens skraaninger mod havene i øst og vest vrimler af fjeldbække og eier en evig vaarluft. I disse deilige dale *(tierras templadas*, de tempererede egne), formæler den sydeuropæiske frodighed sig med tropernes yppighed; til vindyrkning er det allerede for varmt, medens tobak og morbærtrær trives fortrinligen. Silkeormen er allerede indført, og et silkevæveri i fuld gang. Lyon har faaet en ny konkurrent foruden New Jersey og Moskva. Merkelig nok maa der endnu indføres mængder af bomuld fra de Forenede stater, skjønt *tierras templadas* er som skabt for bomuldsavl, hvad ogsaa de amerikanske kompanier nu endelig synes at have opdaget. Dette strøg har imidlertid en forholdsvis ringe udstrækning.

Mod syd viger det nemlig hurtig plads for *tierras calientes* (de varme egne), hvor de lodrette solstraaler og den overflødige nedbør driver frem rigdomme af sukkerrør, kakao og vanilje, foruden urskoge af gummi- og farvetrær. Halvøen Yucatan og Golfens kyster har alt knyttet forbindelse med Europa; men vestsiden langs Stillehavet er ingenlunde daarligere udstyret, skjønt den endnu knapt nok besøges i forretningsøiemed. Her kan man fremdeles for 3—4 kr. hektaren slaa til sig verdens herligste tømmerskoge, saaledes som engelske kompanier har gjort i den allersidste tid. Kun Cuba kan maale sig med Mexikos varme strøg i evne til at frembringe sukkerrør. Hvert eneste gods *(hacienda)* har et sukkerkogeri.

Men den statsunderstøttede roesukkerproduktion i Mississippidalen konkurrerer for tiden saa sterkt, at sukkerproduktionen kun lønner sig som storbedrift med de allernyeste amerikanske og belgiske maskiner, hvilket fordrer store kapitaler.

Kaffedyrkning er en billigere drift. Buskene plantes helst under skyggen af bananplanter; og en halv hektar yder en indianerfamilie nok til livsophold, idet bananerne udgjør dagens kost og kaffen sælges til anskaffelse af klær. Drevet i det store giver en kaffeplantage allerede det tredie aar godt udbytte; om fem aar lønner den sig udmerket og holder ud i omtrent firti aar. Mexikos kaffe er den bedste i verden, kan trygt maale sig med Antillernes og Mokkas. Naar Mexiko ikke forlængst har overfløiet disse egne, maa skylden søges i statens urolige tilstand. Først for faa aar siden dyrkedes der kaffe nok til udførsel, samtidig med at spekulationen drev priserne op for denne vares vedkommende. For tiden er amerikanske, engelske og franske kompanier i færd med at kjøbe op store landomraader i Mexiko til kaffeplantager. Beplantning af 100 hektarer koster, iberegnet tre aars renter af kapitalen, lidt over 100,000 kr.; om tre aar har man 40,000 kr. i udbytte, om fire aar 75,000 kr., om fem aar 115,000 kr., om sex aar 158,000 kr., og i mere end 30 aar vil plantagen vedblive at yde 150—100 pct. af den anbragte kapital i nettoudbytte. I denne beregning er prisen paa jord sat til omtrent 5 kr. pr. hektar. Imidlertid er i allersidste tid prisen gaaet op paa grund af de store landopkjøb og jernbaneanlæg, saa at der allerede er betalt 2450 kr. hektaren i nærheden af Orizaba. Til spotpris kan man for nærværende ikke faa kjøbt dyrkbar jord uden i meget afsidesliggende strøg.

II.

Trods al denne herlighed søger dog kun faa europæiske emigranter til Mexiko. I de varme strøg af landet kan ingen europæer taale strengt arbeide; hverken de indfødte eller negerslavernes efterkommere er oplagt til at slide haardt, saa det muligens vil vise sig nødvendigt at hente kinesiske arbeidere. De tempererede og kolde egne er allerede tæt nok befolkede af indianere. Disse udgjør i Mexiko fremdeles hovedmassen af befolkningen og har den høieste betydning i økonomisk henseende som de, der repræsenterer arbeidet. Jorden, kapitalen og den politiske magt er rigtignok paa andre hænder.

III.

Disse indianere er talrigst bosatte i landets midtre og sydlige egne. De har bevaret sit oprindelige sprog og sin kommunalforfatning; et stykke borte fra byerne forstaar de ikke et ord spansk. Paa de nordligere fjeldstepper vankede kun halvvilde jægerstammer; men disse er nu udryddede og landet overladt til indianere søndenfra, tilhørende de forskjelligste stammer og tildels med sterkt opblandet blod, ialfald udelukkende spansk af sprog.

Ved Cortes' erobring var de indfødte allerede fastbosiddende jordbrugere; derfor er det den dag idag skik ved de aarlige nationalfester at beklage den spanske invasion. Upartiske dommere indrømmer dog nu den fordel, landet og dets indfødte befolkning har havt af berøringen med spanierne. Erobrernes haardhed gik nærmest ud over adelen og presteskabet; de frygtelige menneskeofringer (alene ved indvielsen af det store tempel i hovedstaden 1487 ofredes 72,344 mennesker!) ophørte, og massen modtog daaben med begeistring som en befrielse. Vistnok fôr spanierne slemt frem med sine grubearbeidere; men den store nedgang i folketal efter erob-

ringen tilskrives nu de svære farsotter i det 16de aarhundrede. For husdyrenes indførelse har landet spanierne at takke; før deres komme var heste, kornkvæg og faar ukjendte.

Sandsynligvis har dette aarhundredes langvarige revolutioner forværret de indfødtes vilkaar, særlig ved ophævelsen af de *presidios* og *missiones*, der tjente dem til beskyttelse.

Arbeidslønnen er meget lav; dog er den stegen langs de nye jernbaneanlæg. Maden er imidlertid tilsvarende billig; kjød smager indianeren aldrig. Hans hus er simple hytter, hans dragt et stykke bomuldstøi; hans nydelse er at beruse sig i *pulque*. Drukkenskaben huserer slemt blandt de indfødte. Indianeren gifter sig meget tidlig og faar mange børn; men dødeligheden blandt disse er overmaade stor, saa folkeformerelsen gaar langsomt. Den voksne er seig og opnaar ofte en høi alder. Som arbeider duer indianeren ikke meget; han er for ligeglad og doven. I sit ydre eier han en vis værdighed; hans væsen synes at være en melankolsk ro. Hans eneste festglæde er de katolske ceremonier i kirken med deres pralende farver og skrigende musik. I kjønslig henseende kjender indianeren ingen moral; hytten har kun ét soverum for samtlige beboere, og kvinderne eier ikke blufærdighedens skin engang; selv blodskam hører til det gjængse. I saa henseende har kirken i disse egne at optage det møisommelige civilisationsarbeide, som det lykkedes den at gjennemføre i Europa i middelalderens første aarhundreder og blandt Canadas indianere paa Ludvig XIV's tid. Den mexikanske kirke anstrenger sig ikke. For 28 aar siden kom det endnu herskende parti til magten og vedtog en lov om gratis og tvungen folkeundervisning ved læge lærere. Men med dens gjennemførelse gaar det smaat. — For at ophjælpe saavel industrien som velanstændigheden er der fastsat visse forrettigheder for enhver indianer, der anlægger buxer, og saaledes kan regnes til „skikkeligt folk"; ja, i enkelte landsdele har man paabudt dette plag. Men hvad gjør de snu fyre? Hjemme paa landet gjemmes den kostbare klædningsdel; paa byture bæres buxen med under armen til henimod porten, hvor den trækkes paa for at være en beskytter mod — politiet.

IV.

Livsspørsmaalet for indianeren er jordspørsmaalet. Befolkningens tæthed er ikke fuldt saa stor som i Norge, 5 pr. kvadratkilometer gjennemsnitlig. I landets midte omkring de store byer gaar tallet op i 35.

Ved sit komme fandt spanierne overalt, hvor der var adgang til vand, tætte grupper af jordbrugere, der dyrkede jorden i fællesskab omtrent som de russiske bønder den dag idag. Jorden tilhørte kasikerne (stormændene) som arveligt privateie og bygsledes bort til landsbyens samtlige indbyggere mod en afgift. Kasikerne forsvandt, og deres eiendom blev den spanske krones domæne. Med spanierne kom fædriften ind i landet og ændrede adskilligt benyttelsen af jorden.

Kronen værgede de indfødte mod spaniernes overgreb, erkjendte formelt indianerkommunernes eiendomsret og forbød afhændelse deraf til indflytterne; til kontrol ansattes intendanter. Senerehen har kronen indrømmet kommunerne forkjøbsret til herskabsgods i deres nærhed samt adgang til at bruge kronland mod sedvansmæssige afgifter. Men indianerbefolkningen har været lige ustadig som middelalderens bondestand; jevnlig bliver hele kommuner revet bort ved pest eller hungersnød, saa deres eiendom og bygsel falder tilbage til kronen. Denne har siden overladt disse jordstykker som fuld eiendom til de ny landsbyer, der efterhvert

dannede sig. Privateie hjemles selvfølgelig i loven; men smaa gaardeiere har jevnlig i Mexiko ladet sin eiendom gaa op i nærmeste kommunes jord for selv at blive medlemmer af denne.

De omflakkende jægerstammer har kronen søgt at binde til jorden ved oprettelsen af missioner med en militærkoloni i nærheden. Indianerne slog sig ned omkring missionen og fik jord paa samme rimelige vilkaar som søndenfor.

Men i 1857 vedtoges en lov om udskiftning af jorden. et uheldigt udslag af tidens reformiver. Indianerkommunerne gjorde seig modstand og har paa mange steder sat denne igjennem. Hvor loven har faaet sin vilje frem, er det gaaet ilde. Saaledes i Sonora-distriktet, hvor de nye enkelteiere begyndte at sælge sin jord til amerikanske spekulanter, men senere søgte at tage den tilbage med vold, saa det endte med deres udryddelse som oprørere.

Sin sterke kommunal-følelse har indianerne bevaret selv der, hvor udskiftningen er sat igjennem. Hovedgrunden til denne afsky for privatdrift af jorden er deres indgroede ulyst til den intense dyrkning, som denne kræver. Denne afsky ytrer sig oftest som had mod de spanske godseiere, hos hvem de bygsler gaarden; og dette had slaar stundom ud i drab paa godsherrernes haardhjertede agenter, men oftest kun i ran paa skog eller besætning.

Professor Huxleys Oxford-forelæsning*).

Jeg lovet i hefte 2 (II) at give et udførligere referat af det foredrag, som professor Huxley nylig holdt for Oxfords studenter. Det har vakt den største opsigt ude i verden og fortjener det tilfulde. Det diskuteres allerede ivrig i aviser og tidsskrifter og udgjør i tænkende kredse det ledende samtaleemne. Foredragets betydning ligger ikke i dets indhold i og for sig; thi det indeholder i grunden intet nyt og intet slaaende; men dets betydning ligger i den kilde, hvorfra det kommer, i den autoritet, som derved forlenes det, og i det lys, som saaledes kastes over *tendenserne* og *retningen* af det moderne tankesystem, som prof. Huxley mere end nogen anden levende mand (med undtagelse af Herbert Spencer) repræsenterer, — det tankesystem, der har videnskabelig forskning og positive kjendsgjerninger som grundlag, og som samler alt om og i *evolutionslæren*.

*) Thomas Henry Huxley (født 1825) er en af tidens største og mest banebrydende videnskabsmænd. Hans navn nævnes gjerne ved siden af Darwin og Spencers som en af dem, der har gjort mest til at grundlægge den moderne videnskabelige forskning og tænkning og til at bringe evolutionslæren frem til almen antagelse og anerkjendelse. Han er professor i anatomi og naturhistorie, men kaster sig med liv og energi ind paa alle spørgsmaal, der staar i forbindelse med videnskab, kultur eller moral. Særlig har har han gjort umaadelig meget for at *popularisere* den nyere viden og tænkning. Den store videnskabsmand har ikke generet sig ved at optræde rundt om i landet som populær foredragsholder i et populært, greit og letfatteligt sprog. I religion er han *agnostiker*, det vil sige, han anser alle spørgsmaal om Gud og udødelighed for at ligge over vor forstands evne. Han befatter sig derfor ikke med dem. Han er ogsaa en ivrig og ildfuld opponent mod den moderne kristne teologi.

Hensigten med dette foredrag var at give en forklaring over *forholdet mellem evolutionslæren og moralen,* mellem det moderne tankesystem og de evige morallove. Herom har jo mangfoldige forsøgt at udtale sig; men her har vi ord derom fra mesteren selv, saa at sige.

Hos ingen af den moderne tankes ledere, hverken hos Spencer eller hos Huxley, finder selvfølgelig letsindigheden, tankeløsheden og den moralske ligegyldighed ringeste medhold. Ingen prest kan være strengere i sine moralske krav end disse er. De er med al sin nøgterne videnskabelighed, med alle sine tvil og al sin religiøse forkastelse moralentusiaster. Den foragt for moralen, som vi saa ofte støder paa i vort moderne liv baade i literatur og i virkelighed, og som søger at undskylde og retfærdiggjøre sig selv som et barn af den „videnskabelige forskning" og et resultat af tidens „fremskredne tanker", den betragter tidens virkelig mest fremskredne tænkere som den rene uvidenhed, som et udslag af halvkundskab, halvdannelse, og som noget af det foragteligste og elendigste, der findes.

Moralsk ligegyldighed har ingen „tanker" og ingen „tænkere" at støtte sig til. Den har ene og alene sit udspring i tankeløshed. Og den groveste overtro og det trangeste livssyn i forbindelse med en vakker, opadstræbende karakter er uendelig at foretrække for disse moderne abnormiteter, som indbilder sig, at frihed og tøilesløshed er ét, og som bryster sig af en moralsk ligegyldighed og sjælelig spedalskhed, der alene er vamle, oprørende og beklagelige.

„Evolution og moral" kalder professoren sit foredrag.

Han begynder med at skildre evolutionsprocessen, — den stadige vext og udfoldning fra det ubetydelige til det mest storslagne og herlige, indtil toppunktet er naaet — kulminationen — hvorefter alt gaar tilbage igjen til den ubetydelighed, hvorfra det kom. Denne proces foregaar uafladelig i verdensrummet; verdener voxer og forgaar, ting udvikler sig, kulminerer og vender tilbage til den oprindelige tilstand uden stans. Universet er som en umaadelig have, hvor verdenssystemer er planterne.

Intet af alt, hvad vi ser, er permanent. Alt er i vext eller forfald. Vi kan ikke sige om en eneste ting om os, at den er, som vi ser den; thi medens vi taler, forandrer den sig. Vi kan ikke dyppe vor fod to gange i det samme rindende vand. De faste, tilsyneladende helt stabile ting i verden er blot lidt *mere stabile* og lidt mindre flygtige end det rindende vand. Ogsaa de forandrer sig uafladelig. Hvad vi kalder hvile, er blot bevægelse og virksomhed, der undgaar vort grove blik. Det hele universum er i hvert enkelt øieblik blot en flydende form, et flygtigt fænomen, der skyldes tusende kræfters samvirken. I næste øieblik vil det være et andet. Det er et evigt skiftende kaleidoskop. Videnskabelig forskning fører os mere og mere til det resultat, at alt i himmel og paa jord, alt synligt og kjendt blot er flydende former af enkelte dele af den ukjendte kosmiske substans, der snor sig fremover gjennem tiderne paa evolutionens veie fra nebulaer gjennem en uendelig vext af sole og verdenssystemer, gjennem alle materiens former, gjennem uendelige varieteter af liv og tanker, muligens

gjennem tilværelsesformer og væsener, om hvis natur og beskaffenhed vi ikke eier idé og ikke er istand til at danne os nogen idé — og saa tilslut tilbage til den nebuløse potentialitet igjen. Intet er blivende i det hele universum; alt er skiftende, uden den kraft, der strømmer gjennem det og den *rationelle* (intelligente) *orden*, som altid og overalt viser sig i og gjennem det. Kraft og rationalitet, de to er evige, (rationel eller intelligent kraft kan vi altsaa gjerne sige. — Red.); alt andet er flydende, flygtigt og temporært.

Man staar uvilkaarlig beundrende, slagen af undren og ærefrygt overfor denne evige proces, saa fuldkommen fra det mekaniske synspunkt, saa skjøn og herlig som et kunstverk.

Men der er en anden side ved sagen. Denne udviklingsproces er overalt ledsaget af *smerte* og *lidelse*. Og jo høiere op vi kommer, jo længere frem i udviklingen, desto større er den uundgaaelige lidelse, som denne kosmiske proces fører med sig — størst hos det fuldt udviklede, dannede menneske, fordi evnen til at føle, og dermed til at lide, der er størst. — Udviklingen foregaar gjennem kamp. Den skyldes strid — „kamp for tilværelsen". Det er denne kamp, der sikrer fremskridtet. I den bukker den svage under. Den sterkere seirer. Og gjennem den sterkeres seir gaar veien til fremskridt. Underlegne dyresorter gaar tilgrunde. Underlegenheder bortelimineres derfor efterhaanden fra universet.

Fremskridt og udvikling kjøbes saaledes for en pris af smerte og lidelse saa grænseløs stor, at tanke og fantasi svimler derved.

Fra umindelige tider har menneskene forsøgt at forsone disse naturens to sider, — skjønhedens, den rationelle, herlige ordens — og smertens, kampens, lidelsens. Den ene synes at vidne om endeløs godhed og visdom og den anden om uendelig grusomhed eller absolut ligegyldighed for ret og retfærdighed, for smerte og lidelse.

Man har forsøgt at forklare sig denne uoverensstemmelse, denne dobbelthed i naturen paa forskjellig vis. Den evige, aldrig hvilende, lovfaste kraft, ud af hvilken alt voxer sig frem, og hvortil alt vender tilbage; som skaber og som ødelægger verdener, omtrent som et barn bygger sandhuse ved stranden for saa atter at rive dem ned,*) — denne kraft blev gjort til en verdenssjæl og udpyntet med alle en ideel guddoms egenskaber, — ikke alene med uendelig magt og visdom, men ogsaa med absolut godhed og retfærdighed, — hellighed. Alt det onde i verden blev saa forklaret bort paa forskjellig vis. Enten negtede man simpelt hen dets existence, eller man forklarte det som „godt under forklædning"; det „virker godt", hed det; det er opdragende; og endelig var det enten følgen af vor egen ondskab og daarlighed, eller det var sendt for at gavne os.

*) Sammenligningen passer ikke; thi professoren har jo gjentagende erklæret, at denne kraft altid handler *rationelt* — efter rationel lov og i form af en rationel orden. Billedet er saaledes misvisende.

Det er unegteligt, at der findes „en kjerne af *godt*“ i alt ondt, og ingen vil negte den opdragende magt, som sorg og smerte besidder. Men alt dette forklarer ikke lidelsen blandt de myriader af væsener under os, for hvem den ikke eier nogen opdragende magt, hvem den aldeles ikke gavner.

Slegt efter slegt har søgt at løse dette problem. (Professoren skyder det fra sig).

Efterhaanden udviklede der sig saa ogsaa i evolutionsprocessens løb en moralsk natur i mennesket. Det vil sige, det delte alt i godt og ondt. Det naaede frem til begrebet retfærdighed.

Og saa staar vi overfor det vidunderlige, at mennesket — en ubetydelig del af universet — bliver siddende som dommer over det hele. Med denne nye moralske sans, som det har faaet, æsker det det hele universum for sin domstol, forhører det, examinerer det og vilde fordømme det, turde det det bare. Thi den kosmiske proces, der har frembragt os, viser sig ikke at lyde de morallove, den har frembragt i os. Den kosmiske proces betyder orden paa sin vis; men i os selv er der en *anden* orden, et andet sæt af love — moralens —, som staar diametralt imod det ydre universums. Der er to sæt love her i verden, — to verdensordninger, den etiske og den kosmiske. Og de to er de skarpest mulige modsætninger — og dog er den ene født af den anden. — Den ene er paa det menneskelige omraade egoismens, selvopholdelsesdriftens, den anden kjærlighedens, selvopofrelsens.

Hvorledes den immoralske*) kosmiske proces har kunnet frembringe i mennesket denne moralske natur, det ved vi for tiden i hvert fald ikke.

Men vist er det, at ved denne moralske sans skiller mennesket sig skarpt ud fra den hele øvrige natur. Vi tilhører ikke den. Vi tilhører en høiere natur — den etiske. Der er et svælg befæstet mellem det øvrige universum og os. Dets love er ikke vore love. Dets kræfter er af en anden art end den, der besjæler os. Dets udvikling er ikke vor. I os begynder der en ny evolution efter nye love.

I naturen om os betinges fremskridt og udvikling af kamp og strid, og af den sterkeres seir i kampen. Det dyriske menneske har paa denne vis naaet sin høieste udvikling. Det har været sluere, grusommere end andre dyr, derfor har det seiret i kampen for tilværelsen. Men med den moralske naturs fødsel i os begynder en helt ny udvikling under nye betingelser. Det gjælder ikke længere at lade den sterkere seire i fri

*) Jeg benytter ordet immoralsk (ikke umoralsk) for det, som simpelt hen ikke eier moralsk karakter, som derfor hverken er moralsk eller umoralsk, idet det sidste forudsætter en moralsk natur. Vi benytter paa samme vis ordet imponderabelt for det, som slet ingen vegt eier, som hverken er let eller tungt, men helt udenfor tyngdekraftens sfære og indflydelse. Red.

kamp, men at gjøre de flest mulige sterke nok til at leve og glæde sig ved livet. Istedetfor kampen for tilværelsen kommer opofrelse og hengivenhed, istedetfor grusom og hensynsløs egoisme kjærlighed og selvbeherskelse. Det er menneskets opgave at mildne og efterhaanden afskaffe denne „kamp for tilværelsen", der paa skabningens lavere trin er betingelsen for alt fremskridt. Vi hører en høiere orden til. Fremskridt og udvikling blandt os skal betinges af ganske andre ting, — af de moralske kræfter.

Fremskridt i den menneskelige verden bestaar netop i, at denne etiske orden og udviklingsproces mere og mere sættes istedet for den kosmiske eller „naturlige". Vi maa ikke efterligne naturen. Vi maa bekjæmpe den. Vi er som moralske mennesker ikke en del af den, men dens herrer. Vore love findes ikke i den, men i vort eget bryst. Vi maa paatvinge den *vore* love; ikke lade den paatvinge os sine. Naturen og vi er dødsfiender. Alt menneskeligt fremskridt beror paa kamp mod naturen og *dens* kosmiske proces. Forskjellen paa vor moderne tid og paa oldtiden ligger væsentlig deri, at vi i vor videnskabelige forskning har opnaaet et solid grundlag for det haab, at en slig kamp vil ende med menneskets og moralens seir. Civilisationens hele historie detaljerer blot dette fremskridt og denne kamp mellem natur og menneske, denne gradvise substitution af den i menneskets bryst undfangne og residerende etiske proces og orden for den kosmiske eller naturlige, — moralens seir over naturen. Mennesket er blot et siv; men et *tænkende* siv, som Pascal sagde, og det eier i sig det, som kan stanse, lede, beherske den *naturlige* verdensudvikling, som kan lede i stedet for at følge evolutionens kræfter. Overalt, hvor orden hersker i den menneskelige verden, hersker den ifølge en moralens seir over naturen. Familie og stat er led i denne substitution af moral for natur.

De fleste tænkere, hvor forskjellige deres meninger end for resten er, er enige om dette, at det gode og onde, vi finder i verden, lader sig i meget væsentlig grad formindske eller forøge ved menneskelig anstrengelse. Jeg har aldrig hørt nogen negte, at *ondt* lader sig saaledes forøge eller formindske, og med det gode maa det jo være ligedan. Men ingen tviler vel heller paa, at det er hvert menneskes pligt at deltage i dette arbeide paa at formindske det onde og forøge det gode, — deltage deri i forhold til sine evner og kræfter; ja, at det er vor uafviselige pligt at bruge al vor forstand og al vor kraft paa dette arbeide. Deri bestaar det moralske liv.

Derfor bliver det for alle tænkende mennesker et alvorligt spørsmaal: i hvad *grad* sligt arbeide kan krones med held, hvor langt universets love vil tillade os og hælpe os at *hjælpe hinanden.*

Vi har i vor tid seet den vidunderligste udvikling paa det materielle omraade. Den er blot netop begyndt. For min del nærer jeg ingen tvil

om, at den tid vil komme, da en lignende rask og storslagen udvikling vil finde sted paa det moralske eller aandelige omraade, da *karakteren* vil skyde vext som nu videnskaberne, og da samfundsforholdene vil løsrives fra den kosmiske proces og verdensordning og indordnes under den etiske, — kjærlighedens og selvopofrelsens.

Det bliver intet let arbeide. „Naturen“ er sterk i os. Ulve- og tigernaturen, der engang gjorde god tjeneste, men nu maa bort, vil dø sent. Men de vil dø. Det er mennesket, det nu gjælder om at udvikle. Og denne udvikling — lad os da mindes — maa ske *trods* naturens kosmiske love, ved kamp mod og underkuelse af naturen og ved underordning under det etiske ideal. Saa skal der bygges op en ny og bedre verden i os og om os. Det er vort maal og vort arbeide som tænkende mennesker. Og jeg ser absolut ingen grænse for den bedring af livsvilkaarene som menneskelig intelligents og vilje under sund ledelse og ved samarbeide kan opnaa, medens meget ogsaa lader sig gjøre i retning af at ændre selve den menneskelige natur. Den intelligents, der har forvandlet ulvens broder til trofast faarehyrde, maa kunne gjøre meget i retning af at kue vildskabens dyriske instinkter i det civiliserede menneske.

Men skal noget af alt dette realiseres, saa maa vi for godt opgive den tanke, at det er livets maal og ende at undfly sorg og smerte. At udrette noget for andre gavnligt og lykkebringende, — det er livets maal.

Vi er ikke børn længere og ikke skjegløse ynglinger. Hverken barnslig optimisme eller den lige almindelige ungdommelige pessimisme passer sig for os. Vi er voxne mænd og maa handle som voxne mænd. Lad os fryde os ved alt godt, som livet bringer, og bære det onde mandigt og kjækt, idet vi dog stadig søger at formindske dets sum. Saa langt kan vi alle kjæmpe under samme banner, i én tro og med ét haab. — Det tør hænde, vi selv vil gaa tilgrunde og forsvinde i tidens mørke bølger; det tør og hænde, vi vil naa de paradisiske øer; men ét er vist: Naar vi blot lever og arbeider paa denne vis, vil altid en eller anden ting af værd blive tilbage efter os og vidne om og for os.

Professor Huxley skyder saaledes problemet om det ondes existence i naturen fra sig. Han ser ingen løsning paa det. Han skyder al teologi, al religiøs filosofering fra sig som umulig og unyttig. Men han finder en ny religion i menneskets moralske natur. Lad *verden* være, hvad den vil, siger han; *vi* er dette; vi har magt og evne til at gjøre saa og saa. Om der er en Gud, det ved jeg ikke; men der er en guddomsgnist i os. Lad os puste den igløð, og den vil være mægtig nok til at skabe et guddommeligt forsyn og en ny himmel for vor jord.

Hans foredrag er dog lige saa interessant for de ting, han afviser, og den maade, han afviser dem paa, som for det glimrende forsvar, han leverer for tro og

vort haab, hvor det gjælder mennesket, og for hans ærefrygtsfulde, tilbedende ord om moralen, om at kjærlighed og selvopofrelse og ikke selvopholdelse er menneskets lov. Han løfter mennesket til skyerne. Han — Darwinisten — løsriver det fra naturens kjæder. Javist, siger han, er det paa den ene side i slegt med naturen; men paa den anden eier det *det*, som staar himmelhøit over naturen. Det kan længe nok have ormen i støvet til fader; det har dog noget i sig, som det øvrige universum er blottet for, og som er mere end sol, maane og stjerner, noget, som evner at beherske, at bedømme, at lede alt det andet. Det er ikke skabt i nogen *virkelig* guds billede; men det *er* skabt i en ideel guds billede; og det har skabt i sit eget billede guder og himle, som man blot kan ønske var virkelige.

Men hvorfra denne guddomsnatur i mennesket kommer, og hvorledes den er kommet, — det kan ikke professoren sige os. Han svarer slet og ret: „Jeg ved ikke; jeg forstaar det ikke." Han staar himmelfalden overfor disse naturlige kræfter og processer, som han har tilbragt sit hele liv med at studere. Mysterium under mysterium, siger han. Visdom og skjønhed og godhed. Det er i øieblikke, som en algod gud kigede ud af hver sten og smilte fra hver blomst. Selv det onde i verden *har* en kjerne af godt i sig. Men fordi han ikke fuldt ud kan forklare sig det ondes existence, derfor skyver han det hele problem fra sig som uløseligt, haabløst. Han fortæller os selv, hvor lidet vi i grunden véd, hvor lidet vi kan se, hvor uendelig meget, der tør ligge bortenfor vor synskreds, hvor haltende derfor ofte vore — paa de for os synlige fakta byggede — teorier maa blive. Og dog falder det ham ikke ind, at vanskeligheden ved at forklare dette verdensforhold tør ligge i sneverheden af vor horizont, i at vi slet ikke endnu har seet *al verden*. Jo, det falder ham dog ind. Og han siger, at det er muligt. Men han véd intet om det. Og dermed vender han sig andetsteds hen.

Men er det vel muligt, at denne guddomsgnist i os, som professor Huxley lovpriser saa begeistret og som i sit væsen og i sin natur — det maa vi merke os — staar i det skarpeste modsætningsforhold til hele den øvrige natur og dens love og kræfter (den bringer en ny verden, en ny idékreds, nye love med sig), at denne guddomsgnist kan findes i os af anden grund end den, at hin ildnende rationelle energi, hvorom Huxley taler som den eneste permanente og evige ting, er en *guddommelig* ild. Maa der ikke være *det* i naturen selv, i dens substans og evige kraft, som svarer til vor moralske og ideelle natur. Kan vi i denne henseende være andet end „billeder" af en *universel etisk natur*, — vor retfærdighed et ekko af universel retfærdighed, vor kjærlighed et gjenskin af den, der holder alle verdener i sine arme? Vi slutter os til *naturens væsen* fra potetesblomster og lynnedslag, fra gravitation og dyrisk instinkt. Men maa vi ikke i en saadan slutningsrække ogsaa tage hensyn til den *menneskelige* natur? Giver ikke menneskets retfærdighedssans og dets kjærlighed os et indblik i *naturens inderste væsen* lige saa fuldt som sols og stjerners stilling? Den hele kosmiske proces og det hele universum om os er blot en manifestation af den *evige magt*, der alene er permanent, siger professoren. Men saa maa vel ogsaa det moralske menneske og de etiske love og idealer blot være en manifestation, en aabenbaring af samme evige magt, — alt, hvad der skulde bevises. — Der er det i hin evige magt, med andre ord, som svarer til det bedste i os.

Men i hvert fald: Ære være professor Huxley for de noble og vægtige ord om, at baade vi og verden kan bedres, og at det er hvert tænkende menneskes pligt at arbeide med paa den bedring. Ære være ham, fordi han saa

klart ser og skildrer den moralske natur i os som den natur, vi mennesker har at lystre og følge; fordi han med sin autoritet tramper ned al den masse moderne ugræs i form af teorier om at „følge naturen“, „leve frit“, o. s. v., der har voxet op i senere tider. Ære være ham, fordi han frigjør os fra det mareridt, som evolutionslæren truede med at kvæle den yngre slegt under, i form af troen paa at ogsaa for os mennesker den kosmiske kamp for tilværelsen med dens brutale egoisme og hensynsløse selvopholdelsesdrift er betingelsen for liv og fremskridt. Ære være ham, fordi han paa helt moderne, positiv og videnskabelig grund, — ved guddomsgnisten i mennesket — har tændt ny tro og nyt haab blandt de skarer, som følger ham og hans. Ære være ham, fordi han, feiende alle underordnede ting tilside, viser verden det ene afgjørende punkt, hvorom der blandt alvorlige, tænkende mennesker raader fuld enighed.

At lyde moralens bud, at gjøre hvad godt vi kan, at kue dyret og det dyriske i os, at leve i kjærlighed og hjælpsomhed, — det er uafviselig pligt for enhver, — vantroende som troende. Dermed har *tro* intet at bestille. Saa taler fakta.

Egte diamanter frembragt ad kunstig vei.

Allerede i 1772 paaviste den store franske kemiker Lavoisier, at diamanten blot var en egen form af kulstof. Et utal af forsøg paa at tvinge kulstoffet til at antage denne form har vist sig frugtesløse. Enkelte har formaaet at frembringe sorte diamanter, og Hannay lykkedes det at levere gjennemsigtige krystaller; men hans metode var alt andet end praktisk. Heldigere maa franskmanden *Moissan* siges at have været, efter de meddelelser om hans forsøg, som nu staar at læse i snart sagt alle udenlandske tidsskrifter.

Man har længe antaget, at den vanlige form for kulstof kunde bringes til at smelte og fordampe, samt at afkjølingen kunde fremkalde krystallisation af diamanter; men endnu har ingen formaaet at bringe kulstof til at smelte. — Moissan tog sit udgangspunkt i den evne, som *smeltet jern* har til at absorbere kulstof gjennem hele sin masse. Han mættede en umaadelig sterkt ophedet portion flydende jern med kulstof ved at tilsætte renset sukker, der for en stor del bestaar af kulstof. Ved pludselig at afkjøle det smeltede metal fik han dannet en fast og sterk skorpe om en endnu flydende indre masse. Efterhvert kjølnede ogsaa denne, men den ydre skorpe hæmmede enhver udvidelse, saa at størkningen maatte foregaa under et uhyre tryk. Dette bragte det absorberede kulstof til at krystallisere sig som diamanter istedenfor som grafit, hvilket sidste er det vanlige ved størkningen af smeltet jern.

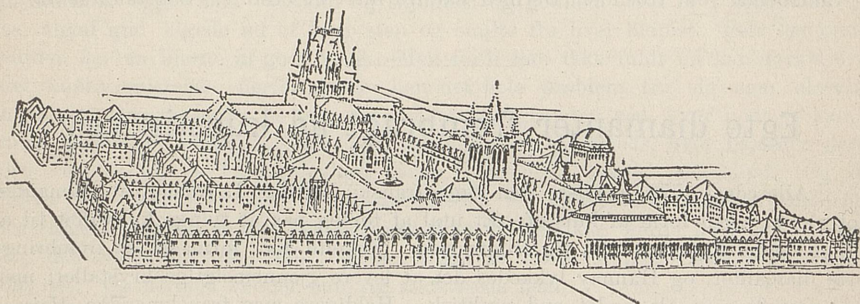
De saaledes opstaaede diamanter var faa i tal og meget smaa, men gjennemsigtige og klare som virkelige ædelstene. Sikkert nok er det, at Moissans held med denne enkle fremgangsmaade vil sætte nyt liv i forskningen paa dette omraade. Det praktiske værd af hans forsøg staar ialfald endnu langt tilbage for dets rent videnskabelige betydning. Det danner et nyt led i den kjæde af experimenter, hvorved det efterhvert er lyktes paa laboratorier at fremstille rubiner, kvarts, feltspat, hornblænde og andre af naturens mineralier.

Chicagos nye universitet.

(Efter *H. H. Boyesen* i „*The Cosmopolitan*").

Der leveres her et par billeder af det allerede før et par gange i „*Kringsjaa*" kortelig omtalte nye universitet i Chicago. Det er ganske nylig grundlagt og aabnet; har blot været i virksomhed et aars tid. Men det begyndte sit liv under sjelden gunstige forhold. Det eier f. ex. en kapital paa 26 millioner kroner, som har al udsigt til at voxe videre ved nye gaver. De 26 millioner er privatmænds gaver. *En* mand gav ca. 14 millioner.

Men det er ikke universitetets rigdom eller den egte yankeeenergi, hvormed saa mægtig en institution er blevet grundet og sat i gang paa ganske kort tid, der er det mest interessante ved det; men det er, at det er grundlagt efter en helt ny plan, — frembyder en i verden ny universitetstype.

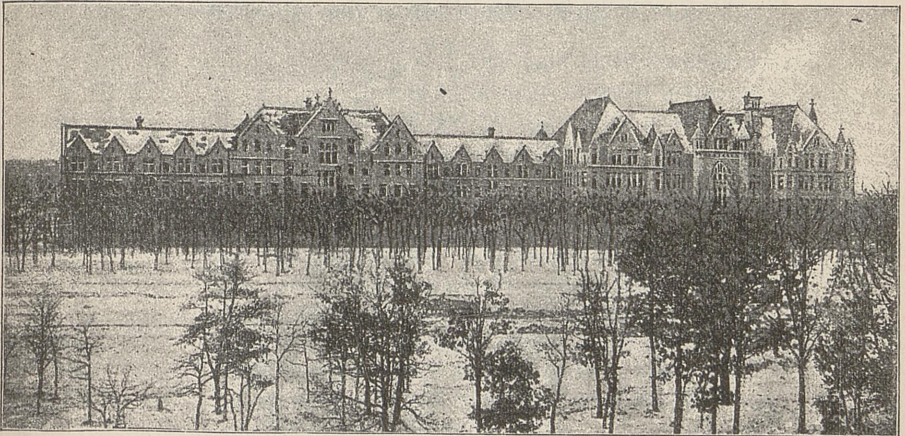
Chicago universitet.

At begynde med, er det absolut frit, kosmopolitiskt og usektæriskt. Professorerne er af alle nationatiteter og vælges uden hensyn til tro eller sprog. Universitetets præsident — en lige energisk som lærd og dannet mand —, har reist verden over for at samle passende kræfter sammen. En del af professorerne kommer da fra Europa — er udpillet fra forskjellige universiter der —, og en del fra Amerika. Mange af dem er mænd af første rang i deres respektive fag. En af professorerne i historie og statsret er saaledes tyskeren, dr. von Holst, tidligere *rector magnificus* ved universitetet i Freiberg og vicepræsident for den badensiske landdag, en af Tysklands første historikere og blandt andet forfatter af et hovedverk om de Forenede staters konstitutionshistorie.

Og professorerne er valgt, ikke alene for deres lærdom; men hensyn er ogsaa taget til deres evner som universitets*lærere*, deres magt til at anskueliggjøre og fremstille et tema med liv og greihed. De maa være mænd, i hvem de grundige kundskaber bliver liv, mænd, der kan trække ungdommen til sig, og som ikke sovner af over kathedrene. Gjennem den hele ordning gaar der en tone af energisk, begeistret liv. Det nye universitet skal ikke være en examensmølle og en Noahs ark for søvnige vismænd, men en virkelig lærdommens anstalt, hvor man ei alene søger at meddele kundskaber, men og at anspore til tænkning og vække et intensere aandsliv i ungdommen. Man har da ogsaa den fordel at kunne begynde med ren tavle. Der er intet hensyn at tage, ingen hemmende traditioner at følge, ingen

forældede fakultetsmedlemmer, der *maa* beholdes. Man begynder med friske kræfter paa alle omraader og grunder sine egne traditioner, hvis første krav er friskhed og energi.

Universitetets hele organisation er ny. Det er ikke fornøiet med at føre de studenter, der kommer til det, gjennem en række examener. Det stiller sig en langt større opgave, nemlig at tjene som et lærdommens og aandslivets bankende hjerte for den hele stat *Illinois*, hvori det ligger. Dets professorer skal ikke alene holde foredrag i universitetets sale, men kan ogsaa beordres ud i staten paa foredragsrundreiser. Der organiseres et formelig lærdommens felttog udover den hele stat. I hver by, i hver landsby skal man føle universitetets indflydelse. Overalt skal der organiseres foredragskurser i de forskjellige fag, og disse kurser vil universitetet tage sig af og dets professorer holde. De professorer faar ingen sinekurer;

En af universitetsbygningerne.

der bliver arbeide nok for dem; men saa er der alene valgt mænd, der intet heller ønsker. — Og ikke det alene. Universitetet skal ogsaa samarbeide direkte med skolerne. Der skal holdes specielle lærerkurser. Der skal udsendes skoleinspektører, der skal holdes foredragsrækker i skolerne. og lærerne skal i det hele bistaaes med raad og daad. — Og endelig skal universitetets biblioteker og museer organiseres slig, at de kan komme den hele befolkning mest mulig tilgode.

Hver af disse fire organisationsbrancher har sit energiske overhoved. Det vil kræve lyst, kraft og evner hos professorerne og penge i universitetskassen; men der er liden udsigt til, at nogen af delene vil mangle.

Den samme modernitet og praktiskhed, som gjennemsyrer organisationen, gjenfindes i bygningerne og deres ordning. Alt er rummeligt, luftigt, bekvemt og fuldt udstyret. Man har søgt at skaffe sig det bedste i alle retninger, fra mænd til værelser.

— Saa bygger man landet der over.

Skandinaviske tidsskrifter.

„Ord och bild" er heldigt med at fremlægge virkelig vakre digte. Jeg kan ikke undlade at gjengive dele af et par fra junihettet (netop udkommet); skjønt det vel næsten er en uretfærdighed mod forfatteren at lemlæste hans vakre sange. Forfatteren er *Rich. Bergström.*

* * *

O minne, ljuft du är! Som jagtens horn bland bergen,
när solen nyss gått ned en skön septemberkväll,
men kantar än med guld den höga rosenfärgen
på vestra fliken där af himlens blåa pell —
så dina röster än ljuft i min själ förklinga
och väcka källsprång upp i hennes djup att springa.

O minnets helga lund med dina dunkla gångar,
du stilla ljudande, höghvälfda ekosal,
där månen skiner klar og nattviolen ångar
och djupt ur kronorna hörs mången näktergal,
hos dig i tusen år jag kunde gå och drömma
och nu och kommande och lif och plikter glömma!

Dock upp, mitt sinnes stål! Här får jag icke bida;
Sirén, jag får ej lyss till smeket af din röst;
upp, at i ledet stå och tidens strider strida
och trycka spjut kanske till redan blodigt bröst!
Först i den sena kväll skall det förunnas hvila,
men nu står solen högt och dagens timmar ila.

* * *

Enklingens bref.

Om det vore möjligt? Ja, jag skrifver,
lägger sedan brefvet på din graf;
från min lyckas skeppsbrott nog det drifver
fram till dig på evighetens haf.
Kärleken är sådan: själf ett under,
villigt han på andra under tror,
nyttjar slika barnsligt tomma funder
och åt drömmars ledning sig förtror.

Ja, jag skrifver för att dig förklara
att du var mig mycket, mycket kär;
att, se'n bort från mig du måste fara,
det så kallt och öde kring mig är;
att i hemmet utan ro jag vankar,
där, med dig, det förr var ljuft og tryggt;
att till det förgångna mina tankar
ställa jämt sin sorgefulla flygt.

O, din bild från skuggorna jag kräfver,
— — — — — — —

— — — — i björnskinnshöljda släden
sitter du med bräm om rosig kind,
och inunder snöbetäckta träden
flyga vi framåt med förlig vind.
Bländhvit snö och furukrönta branter,
vinterkväll, som norrsken lyser på,
vägen gnistrande som af briljanter
och briljanter fullt på himmel blå!

Stund, då om jag slöt den medjan unga,
du, hvars minne smälter kvällens is,
du, som mina läppar vigt att sjunga
kärleken med oförgängligt pris,
vare du välsignad, turturdufva,
sänd i nåd från paradiset ned
med den kyss, som då ur eldig drufva
allt sitt vin i mina ådror spred!

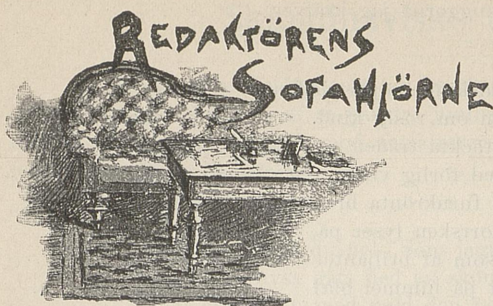
Tiden gick: som maka jag omsider
fick dig föra in i eget bo;
— — — — — — — — —

Ja, jag har dig ägt! Det är min ära;
någon annan ödet mig ej gaf.
Hvad af dig ej hade jag att lära:
lefva och ej veta falskhet af;
hur det lilla kärleksfullt kan hyllas
utan dröm om minsta tack og pris;
huru dryga plikter kunna fyllas
än till öfverlopps, på helgonvis!

Ack, som släppta, skrämda fåglar flykta
dagarna i ständigt ökad fart!
Kanske sent för mig de färden lykta,
kanske äfven att det gäller snart:
Hvilketdera, skall min tröst det vara,
där jag trefvar fram på nattlig stig,
att till sist det mig förunnas fara,
älskade, till dig, till dig, till dig!

* * *

Forøvrigt indeholder heftet et illustreret „reseminne“ af Ellen Fries, *Rothenburg ob der Tauber*; *Enkans enda ko* af Johan Tirén; *Mormor generalskan*; *Slutad lek*, digt af Oscar Levertin; en *Färd ofver Atlanten* (illustreret) af Karl af Geijerstam, de tre digte, hvorfra jeg har anført brudstykker, af Rich. Bergstrøm; Literatur, kunst og et „reseminne“ af Edv. Alhmann: *Et besök hos Franz von Lenbach.*

Indhold: — *Hilde.*

Hilde Wangel — fremtidens kvinde! — Det maa vel have klukket lidt i Henrik Ibsen, da han hørte *den* tolkning af sit kaleidoskopiske skuespil. Den lille, stygge, søde, tankeløse, nyromantiske, sværmende Hilde; den selviske, hensynsløse, indtagende lille „rovfugl" skulde repræsentere fremtidens helt frigjorte kvinde — idealet —, den kommende kvindetype! — Aah nei, der er da Gud ske lov ingen fare for det. Fremtidens kvinder kommer vist neppe til at tumle uforvarende ind ad folks døre for at bede om kongeriger og minde om et kys, givet dem som barn, for at narre gamle, svimle folk til at klyve tilveirs og slaa sig ihjel, og for at røve en gammel kones aldrende mand. Neppe. Fremtidens kvinde bliver neppe heller en liden, barnslig drømmerske, der gaar paa jagt efter „det spændende" og „det vidunderlige". Neppe. Og fremtidens kvinde bliver da forhaabentlig ikke saa tankeløs og hensynsløs som lille, halvgale, tossede Hilde. I saa fald vilde jeg ogsaa være med om at raabe „*tilbage*". Heller Solveig da, med sin himmelske kjærlighed og sin rene, fine, straalende englesjæl. Heller Agnes da, med sin hengivenhed til alt stort og ædelt. Ja, heller Nora som dukke, da. For Hilde er jo heller ikke stort andet end en sød, liden dukke, — bare en vildere, mere hensynsløs, mindre elskende og mere selvisk dukke, — en liden vild katunge.

Nei, jeg tænker, Ibsen sigted nærmere end paa fremtidens kvindetype, da han tegnet Hilde. Jeg for min del tror virkelig, at hun er tegnet lige fra liv og virkelighed, taget lige fra gaden her i Kristiania. Det forekommer mig, som har jeg selv mødt hende, talt med hende, — den lille, overspændte, hensynsløse, tankeløse rovfugl. Hun er da virkelig en nutidsfremtoning. Det er, synes det mig, en netop nu existerende kvindetype, Ibsen har taget sigte paa og foreviget i Hilde Wangel. — Godt, at han saaledes har foreviget den, for i *virkeligheden* bliver den neppe af lang varighed. — „Spændende", „det vidunderlige"; — jo, sandelig har jeg hørt det før. Det hører virkelig vor egen tid til og ikke fremtiden.

Hvorfor ikke ogsaa tage den nærmest liggende tolkning i stedet for at søge ind i fremtiden efter modeller for saa lyslevende en karakter som Hilde Wangel. Bygmesteren er vel — delvis og med mange modifikationer, udvidelser og begrænsninger — digtermesteren selv. Tiden er vist 1892. Hilde er ungdommen — den unge kvinde — der som halvvoxen drømte sig kongeriger til under den store digters betagende ord, dengang de gik som „harper i luften". Han blev „*hendes* bygmester". Der var løfter i hans ord, — løfter om riger, der skulde vindes, slotte, der skulde bygges. Prinsesse skulde hun blive. Livet var stort der inde i hans høithvælvede kirker med de ranke spir ind i himlens blaa. Det liv, de forjættet, maatte han vel bringe en gang, — baade kongerige og slot. — Han vilde gjøre det stort og lyst at leve. Han vilde vise vei til de nye riger og lande. Han vilde føre ud „over de høie fjelde". „Han som kunde bygge slige kirker (som Brand f. ex.), maatte vel sagtens kunne gjøre udvei til et eller andet slags konge-

rige ogsaa," — til et lysere, større liv. Og saa gik hun og vented paa sin bygmester, vented paa kongeriget, vented paa de ord, som skulde vise veien til det, som skulde grunde det. Men bygmesteren kom ikke. Ja, han havde sogar rent glemt, hvad han lovet. Han var sig knapt bevidst, hvad længsler og tanker hans ord havde affødt. — Kirker havde han forlængst holdt op at bygge.

Men aligevel gaar han og gruer for, at ungdommen skal komme og banke paa hos ham; for „ungdommen, den er gjengjældelsen, den". Den bringer dom over hans verk. Den vil finde hullerne og manglerne. Den vil kræve løfternes opfyldelse . . .

Og saa kan ikke Hilde vente længer. Kommer ikke bygmesteren til hende, saa faar hun gaa til ham. Og hun gaar. — „God aften, bygmester! . . . . De kjender mig da vel! . . . mig, som er just, hvad De selv har villet, tænkt, skrevet; mig, som er voxet op under Deres indflydelse . . . Deres eget bygverk, bygmester! Se bare paa mig. Kjender De mig saa ikke igjen . . . Det er jo Dem, som har gjort mig til, hvad jeg er — „*min, min* bygmester!"

„Og nu er jeg kommet for at bede om kongeriget, De lovet. De husker vel — — da der gik harper i luften om taarnet paa kirken Deres. Alt det, som De lovet, alt Deres ord hvisket om, det vil jeg have. Alt, der skulde fylde mit liv, — gjøre det stort, vakkert og rigt, — det vil jeg have. Paa timen. Kongeriget paa bordet, bygmester."

— Ja, „for ungdommen, den er gjengjeldelsen, den."

Men stakkars bygmester! han har ikke noget kongerige at give, han; husker ikke engang, at han har lovet noget; kan absolut ikke huske at have gjort det; er i grunden temmelig sikker paa, at han *ikke* har gjort det — uden slig i spøg. Men Hilde er sikker i sin sag. „Jo, saa men, har han lovet det, jo." — Ja, saa kanske han alligevel har gjort det, da. — I hvert fald, her er ungdommen og *siger*, at han *har* gjort det, at den har hørt det, dengang hans ord gik som harper i luften, og nu vil den have det, — eller i hvert fald anvisningen paa at skaffe sig det.

Og bygmesteren ved ikke sin arme raad. For han *har* ikke noget kongerige at give bort. Vilde saa vist gjerne selv vide veien til at faa fat paa det; men ved den ikke.

„Ungdommen, den er gjengjeldelsen, den."

Mon det ikke èr saa, vi maa forstaa grundtanken i det tankerige stykke? — Saaledes at Ibsen selv skulde være sig bevidst, at det *positive indhold*, som livet burde eie, det evner han ikke at give, det evner han ikke engang at vise veien til. Han kan fri os ud af tranghed og gammeldagshed, men ind i det nye magter han ikke at føre os. Han er en slags Moses, der har ført sit folk ud af det ægyptiske fangenskab og mørke og lige til det nye lands grænser. Men at overskride de grænser er det ikke i hans magt at gjøre. Det er ikke hans hverv. Han efterlader os i ørkenen. Selv faar han kaste et blik ind i det forjættede land, skue det fra det fjerne; men ind deri kan ikke engang han komme. Og Hilde Wangel er et produkt af de længsler og den frihedstrang, den lyst til at leve livet frit, stort og energiskt, til at give det indhold, faa det spændende, som hans verker har skabt. Hun er resultatet af, at en uvidende, ubefæstet ungdom har læst de manende, lokkende, frigjørende, men ikke positive og nyskabende ord ifra den store digter.

Tør vi forstaa dramaet saaledes med alle de tanker og nye ideer og udsyn, som hèrfra forgrener sig, saa staar vi jo atter overfor et mægtigt indlæg i dagens handling, liv og spørgsmaal, — desto

større, som digteren her dømmer og bedømmer sin egen digtning, sit hele livsverk. Det bliver hans syn paa, hvad han selv har udrettet, og ikke udrettet. — en Ibsen-kritik fra Ibsen selv.

Ibsen *overdriver* bestandig. Situationerne tilspidses, karaktererne karrikeres eller idealiseres lidt. Saa her. Den frigjorte, sværmende, ibsenske unge kvinde karrikeres lidt i Hilde Wangel; hendes kjendetegn *understreges*. Og den ibsenske dom over Ibsen er som alle ibsenske domme tilspidset og overdrevent streng. — Men alligevel er ikke hovedsagen fuld sandhed? — Kan vi ikke alle vidne om, at saa er det? — „Men hvad vil nu Ibsen egentlig, at vi skal *gjøre*?" har jeg flere gange hørt folk spørge. Det positive mangler. Alle hans bud begynder: „Du skal *ikke*." Han leder ud af det gamle, ikke ind i det nye. — Hilde Wangel er hans verkers resultat i karakteren.

Men det er da ogsaa for meget forlangt, at én mand skal gjøre alt, — skal være baade Moses og Josva paa en gang. Ibsen har været vor Moses, — han har ført os ud af elendigheden og gjennem ørkenen og lige til det nyes grænse. Over den grænse faar andre føre os. Det positive livsindhold faar andre give os. Det attraaede kongerige faar vi søge andetsteds.

Ibsen staar for mig som den norske Carlyle. Deres aand og verk falder nært sammen. Men heller ikke Carlyle førte sit folk længere end til det nyes grænse. Naar han forsøgte at overskride den og skildre det nye, saa blev han svimmel og umulig. Han var en god fører ud af Ægypten og gjennem ørkenen, men til at bygge det nye rige duede han ikke. Men han banet veien for andre. — Den engelske literatur er gaaet videre frem, forekommer det mig, end vor. Ibsen har hos os ingen efterfølgere. Carlyle har havt efterfølgere. — Han skildret selv de trin, hvorigjennem det moderne menneske maa gaa for at komme ud af det gamle og videre ind i noget nyt, fast og bedre, paa den maade, at han kaldte det første trin „*det evige Nei.*" Det var i ibsenske ord løsrivelsen fra kompromissets aand, fra løgn og overfladiskhed, bruddet med det gamle. Saa kom „indifferentismens centrum," hvorigjennem hver sjæl, der vil ud af det gamle og ind i det nye, maa passere. Det er ørkenvandringen. Og saa har vi tilslut „*det evige Ja*", — det bekræftende, det nye positive livsindhold. Paa det sidste *pegte* Carlyle blot. Heller ikke han naaede frem til det. Han blev staaende paa de to første trin. Men, takket være det verk, han havde udført, kunde andre gaa videre. — Emerson i Amerika, George Eliot, Robert Browning og Mrs. Browning i England, — støttet af tænkere som Darwin, Tyndall, Huxley, Spencer og af *essayister* og lærde som Matthew Arnold, Edwin Arnold, Max Müller og andre, — trængte ind i det nye land, skildret og gav os det „evige ja", det nye positive livsindhold — „kongeriget", som Hilde spørger efter. — Deraf min egen interesse for engelsk literatur.

Særlig maa *Robert Browning* fremhæves, som den, der lader sig nævne som Carlyles efterfølger (i logisk henseende) og som den, der har suppleret hans verk, givet os netop hint „evige ja", som Carlyle pegte paa, men aldrig evnet at naa. Men i samtlige de nævnte mænds verker og i deres mange disciples finder vi det *nye*, som Ibsen har vakt længslen mod, — „det tredie rige." — Vi nordmænd maa jo nemlig ikke gaa og indbilde os, at der intet af værd findes hinsides Norges grænser. Store, umaadelige fremskridt er der gjort i senere aartier, aandsskatte er fundne, som desværre endnu er ganske ukjendte blandt os. Det, som tusender her hos os gaar og længes efter og ikke kan finde; det, som

enkelte gjør fortvilede anstrengelser paa at opdage paa nyt, — det er forlængst fundet, forlængst vel kjendt derude i verden. En hel generation er opvoxet i det allerede. — Og blandt den finder vi „fremtidens kvinde"; temmelig ulig Hilde Wangel; intet halvgalt, tosset, hensynsløst lidet væsen; men en kvinde med al fortidens renhed, finhed, nobelhed og med nutidens frihed, uafhængighed og kundskab, — Hilde Wangel og Solveig i ét og begge udviklet til noget fuldvoxent, værdigt . . . . Der er Hilde blevet „prinsesse" og har faaet sit kongerige.

Saa er det. Jeg har seet hende og talt med hende hundrede gange derude.

Nei, Hilde er ingen fremtidens kvinde, men et egte nutidsbarn; ja, var ikke ordet blevet brugt til det har faaet en vammel smag, vilde jeg heller kalde hende en egte *fin de siècle* pige. Hun er afslutningen paa det gamle, men af det nye er der intet hos hende uden friskheden og ufordærvetheden. Hun er den „rene tavle", hvorom *Brand* talte. Og paa den vil i aarenes løb det *nye* tegne fremtidens kvinde.

Hun er frisk og ufordærvet, — er blevet vrøvlet og alt det uegte kvit. Men det er alt. Hun er en rovfugl. Skjønt rovfuglen stikker nu ikke saa svært dybt i hende heller. Bare hun kommer i personlig berørelse med sit tiltænkte offer, saa slappes næb og klør og den lille rovfugl forvandles til en kurrende due. Hun er sund og frisk, og al Solveigs ynde og kjærlighed slumrer paa bunden af hendes sjæl. Hun trænger blot de nye egte livsformer. Hun har at lære at bruge den vundne frihed. Naar Hilde bliver nogle aar ældre og faar lært lidt mere og seet lidt mere og faar et dybere og bedre begreb om livet, — saa vil hun nok komme sig og blive til noget. Nu er hun jo ingenting andet end en vakker vildfugl.

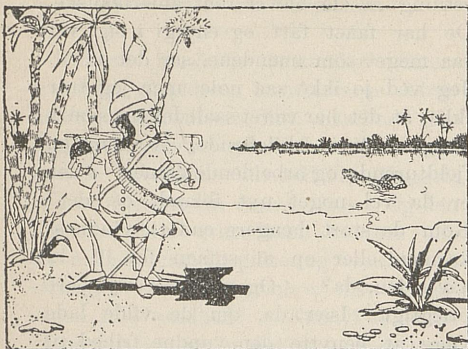
Ja, med al skyldig ærefrygt for det farlige tema, være det sagt: Der hviler noget friskt og friluftsmæssigt over den yngre slegt af norske kvinder, — i den retning er de blevet rent amerikanske. De har faaet fart og energi i sig, vel saa meget som mændene, ser det ud til. Jeg ved jo ikke saa nøie, men jeg tror ikke, at det har været saaledes saa svært længe. Disse skiløbende, svømmende, fjeldturende og arbeidende damer, — det er da vel noget nyt iblandt os, det? Kom de stort længere end til vindueskarmen eller op af sofaen for 10—12 aar siden, da? — Og alt dette er jo bare prægtigt. Især da, om de vilde lade være at benytte den vundne frihed til at drikke brændevin, tylle i sig øl og røge sig til med tobak, — for det bliver nu neppe mere „kvindeligt" i fremtiden, end det har været i fortiden.

Men saa vidt, som de er komne, er alt i det store hele vel, synes det mig. Landet kan godt være stolt af sine unge piger. Men de har nu alligevel mere igjen at gjøre. De har sit „kongerige" at vinde endda. Hilde maa holde op at være rovfugl. Hun maa faa lidt mere livsalvor, lidt mere dybde, lidt mere ømhed og nobelhed ind i sig. Hun maa vist lære, at det ord „pligt" *ikke* er et dumt ord og ikke et stygt ord, naar det retteligen forstaaes, men at det staar for noget af det største og nødvendigste, livet eier. Det er den lov, vi som mennesker lever under. Det er den aandelige tyngdekraft. Til den har fast tag paa os, driver vi maalløst, ustadigt, slingrende omkring. Og Hilde maa faa lidt flere interesser i livet, end hun nu har. Det er bra nok at gaa paa fjeldtur og staa paa ski, men der er da ogsaa andre ting at leve for. Hun faar lære lidt mere, læse lidt mere (ikke bare det som er „morsomt"), faa en lidt videre aandelid synskreds, lidt mere omfattende sympatier. Saa *har* Hilde sit kongerige og *er* prinsessen.

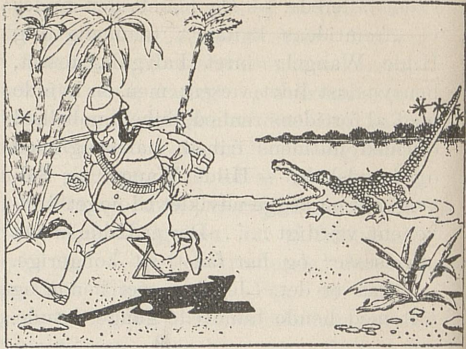
— Læs *George Eliot*, — Hilde! Kanske hun kan lægge kongeriget paa bordet, hun.

Fra livets latterside.

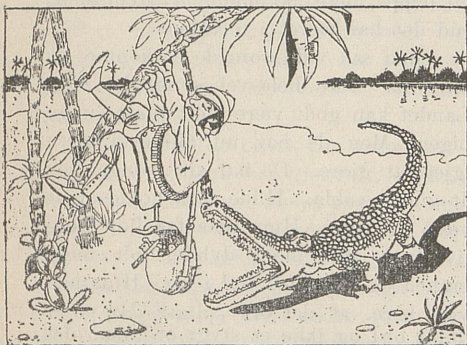
Billeder uden ord.

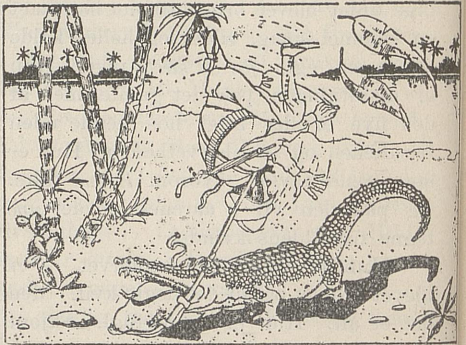
1

2

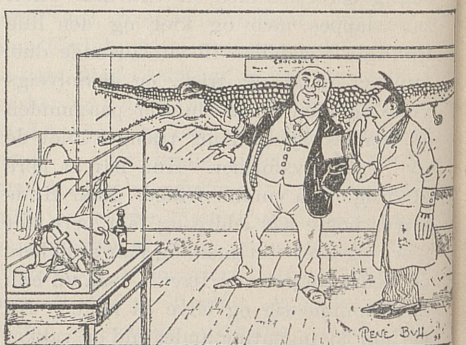
3

4

5

6

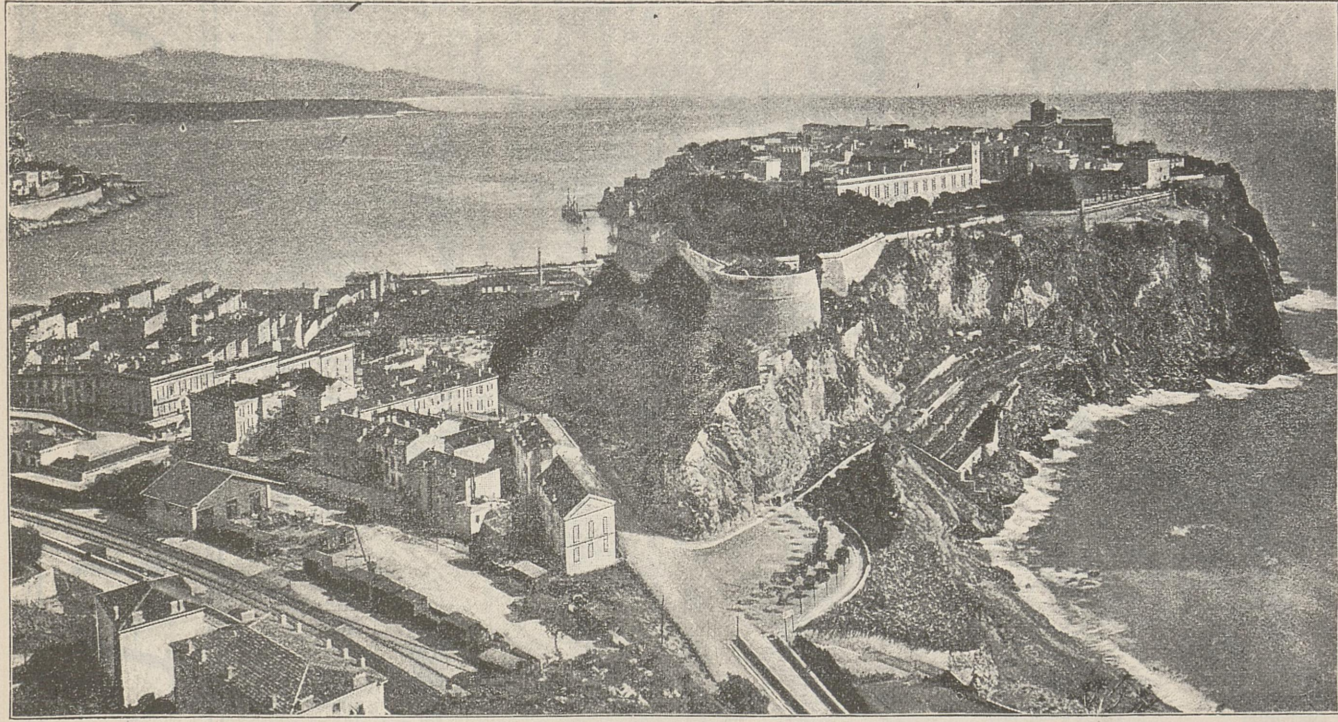
Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA

No. 5

2DEN SEPTEMBER 1893

INDHOLD

Monaco.

Monaco og Monte Carlo.

(Efter „*The Cosmopolitan*“).

Deiligere sted findes ikke paa selve den deilige *Reviera* end Monte Carlo og Monaco. Fjeldene strækker sig helt ned i det blaa Middelhav med eviggrønne bakker og lier, medens aaskammene er træbare og selve alpetoppene, der kan skimtes inde i bunden af de smaa krogede dale, skinner af sne.

Landeveien fra Nizza til Mentone slynger sig frem langs de bugtede fjeldlier, tusend fod over havspeilet med alle dets deilige viger inde mellem næssene. Fjeldsiden opefter er langs hele kysten bestrøet med smaa opmurede haveflekker, i tusendvis ligger de der og tjener befolkningen til underhold. Dyrs hjælp til dyrkningen er det ugjørligt at anvende, hvor jorden er bare stenknauser, saa alt tungt arbeide med opbrydning af marken maa udføres ved menneskearme. Vand er det smaat med; derfor anlægger hver eier en muret beholder paa sit stykke og faar saa denne fyldt fra nærmeste møllebæk, naar bækkens eier har stanset sin olivenpresse eller sin kvern for ugen; ledningsrørene aabnes for 7—10 øre timen. Fra hovedbeholderne føres vandet ad stenrender eller teglrør omkring til de

forskjellige opmurede terrasser paa eiendommen. En blomster-avler her i lierne faar vand nok til sine anlæg for 8 kroner pr. sommer.

Nedenunder breder Monte Carlo sine hvide husrækker langs bugten, medens Monaco skyder sit klippe-næs tvert ud fra stranden.

Kommer man ind i Monte Carlo, synes man, de hvide huse og havemure vil trykke hinanden ud over fjeldknauserne, saa trangt om rum er der. Midt i byen gaber en dyb fjeldrevne med stenbroer over. Nede paa bunden ligger et net kapel, og klippevæggene er hist og her underbygget med teglstens-murverk, medens villahjørner og havegjerder titter frem i kløfterne. I østkanten er terrænet lidt jevnere; her ligger stadens hoteller, dens offentlige palmepark og dens berømte Casino. Bugten mellem byen og Monaco-forbjerget vrimler af lystkuttere. — Monaco er trindt om værget af smaaforter og fæstningsmure. Byen har klemt sig sammen oppe paa nakken af odden, hvor slottet rager frem langs den brink, der vender mod land. Den eneste adkomst er en siksakvei i fjeldsiden, der smutter ind gjennem en skyggefuld port i muren. Inde mellem forter og mure pibler haverne frem i sin sydlandske yppighed. Hist og her klynger smaa vagttaarne sig til de yderligste udsigtspunkter, hvorfra man trygt kan skue ret ned i brændingerne langs strandkanten og vidt ud over det endeløse hav eller indover Revieraen, som den ligger der i al sin deilighed. Og over det hele landskab hvælver sig sydens mørkeblaa himmel med den velsignet varme sol.

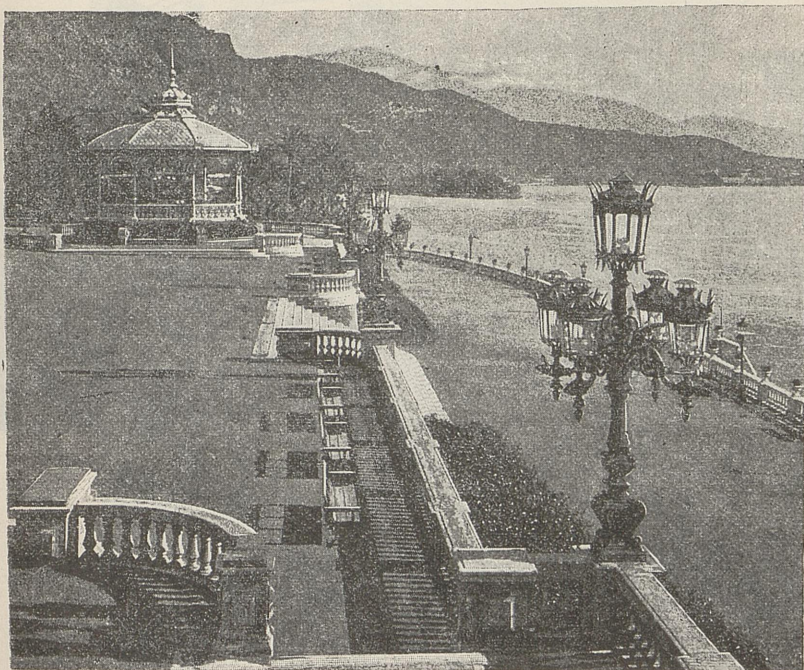
Monaco var kjendt som en vigtig koloni-plads allerede et halvt tusend aar før vor tidsregning. Siden Karl den stores dage har borgen afvexlende tilhørt saracenerne, Spanien, Frankrige, den tyske keiser, Genua, Milano, Florens, Provence og Savoyen; og mangen gang har det tjent som rede for sørøvere. Dengang Frankrige i 1859 fik Nizza og Savoyen, tog det ogsaa det vesle lens-fyrstendømme Monaco i sin mægtige beskyttelse.

Skildringer af tilstanden inden fyrstendømmet i tiden nærmest før denne begivenhed synes næsten utrolige. Fyrst Honoré V havde gjennem en straamand gjort sig til eneste indehaver af sit riges kornland og dets møllebrug; ingen maatte bage af andet mel end det, som kom fra vedkommende monopol-indehavers møller — hvorledes det brød kom til at smage, skjønner man, naar det oplyses, at vedkommende indkjøbte sin hvede fra kondemnerede skibslaster i Marseille! Blev der spist for lidet af denne usunde og usmagelige vare, maatte bagerne indsende lister over de forskjellige huses brødindkjøb — saa sørgede husundersøgelser og stevninger for at skjærpe appetiten. Hvert stykke kvæg blev lagt i skat, og gaardeierne maatte sørge for fødselsattester paa stemplet papir for sin besætning. I dødstilfælde maatte dyrlægen udstede dødsbevis. At sælge

en kalv udenfor grænsen eller uden bevilgning at slagte den til husbrug blev saaledes en stats-forbrydelse. Denne tilstand holdt sig i 25 aar! Og i de 25 aar havde fyrst Honoré pumpet sine 6000 undersaatter for 6 millioner francs. Fra landets domstol maatte der appelleres til en enkelt privat jurist i Paris, hvis kjendelser altid godkjendtes af fyrsten, som om de var høiesteretsdomme.

For tiden er de offentlige byrder absolut fjernede. Statens udgifter bæres nemlig af — spillebanken i Monte Carlos Casino!

Strax man træder ind i dettes straalende haller, ser man en tylvt

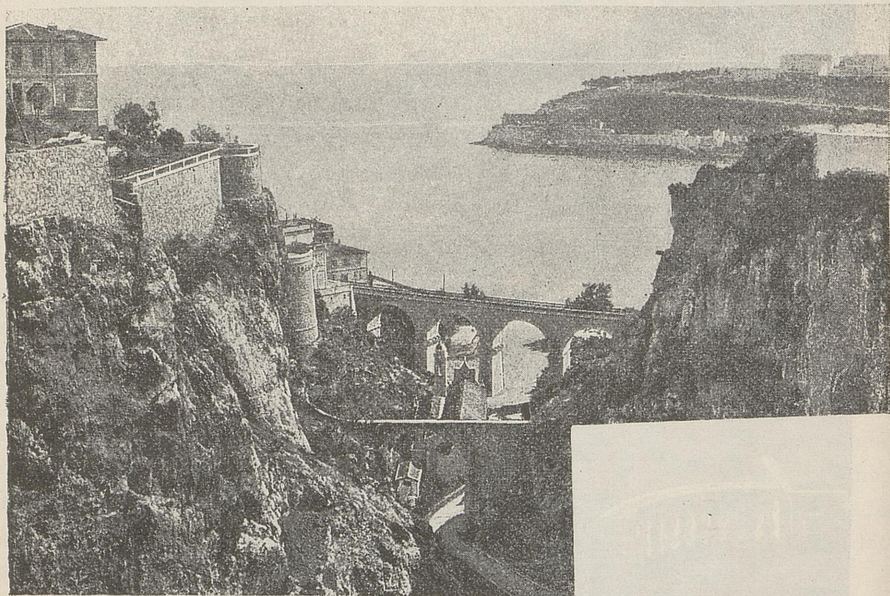

Casinohavens terrasser.

grønne borde under sterkt koncentreret lys og i tæt kreds om hvert af disse mellem et halvt og et helt hundre damer og herrer. Betjeningen (croupiererne) er ivrig optagne med at passe indsatserne samt lykkehjulets (roulettens) gang. Paa ordet „*Faites le jeu, messieurs*“ (sæt ind, mine herrer) skyves mynten frem fra alle kanter, og rouletten sætter sig i bevægelse, saa den lille kugle danser; strax denne begynder at ville glide ned mod den numererede kant, lyder det „*Rien ne va plus*“ (nu ikke mere). Saa staar alle urørlige med aanden i halsen, til kuglen stanser, og tallet raabes ud. Nu rages indsatserne fra alle de mange tabende numre ind i

kassen, mens de faa vindere faar sit udbytte skjøvet hen til sig. Alt foregaar med en rolig værdighed og stilhed, som var det en hellig handling. Rundt om i skaren høres en tyst mumlen, og fra bordet lyder klingren af metalstykker, der mødes.

Der hersker just ingen lystighed i disse lastens haller. Tvertom føler en tilfældig besøgende næsten skam ved synet af disse tause og opstrammede figurer, der synes at være alt andet end selskabelig oplagte. Kun naar der strømmer folk ind fra koncertsalen, blir der lidt liv og lidt naturlig latter at høre. I sæsonen holdes her nemlig fortrinlige klassiske

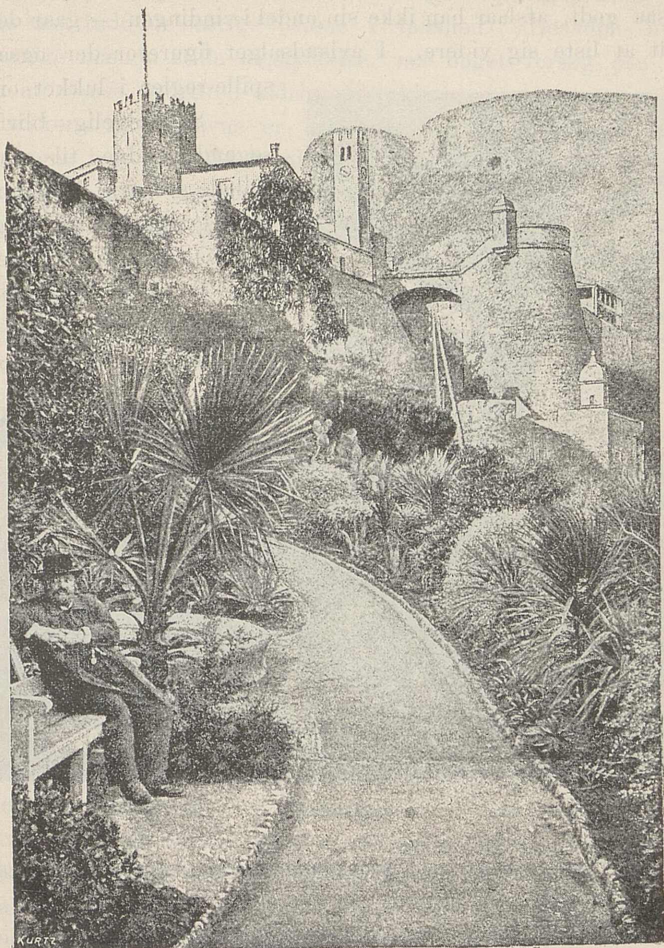
St. Devote dalen.

koncerter, der lokker turisterne til fra Nizza og Mentone. Blandt disse øiner man endnu lykkelige, uforstyrrede ansigter.

Ellers er det et underligt syn, man har rundt de grønne borde. Man lærer meget snart at skjelne mellem dem, der blot spiller for adspredelsens skyld, og dem, der er slaver af spillelasten. Blandt de første opdager man folk af alle stænder, medlemmer af regjerende fyrstehuse og urgamle adelsslegter, handelsreisende og haandverksfolk. Alle er let kjendelige paa den evne, de har til endnu at føle noget ved lykkens omskiftelser. Ærbare damer pleier gjerne at tage sit tab med nogenlunde ro, da de ikke personlig tjener de penge, de spiller med. Men selv den roligste spiller

undgaar ikke i tidens løb at miste besindelsen, enten nu vanheldet aldrig stanser sin forfølgelse, eller pludselig et overvættes held træffer netop ham.

De egte „spillere“ sidder rolige og tause, noterende sig hver enkelthed i spillets gang. Deres forresten yderst forskjellige fysiognomier røber

Slottet Monaco.

alle den samme stive iagttagelse og skarpe regne-evne. Deres væsen er i det ydre en tvungen, kold ro; men øinene brænder, og stemmen høres hæs. De unge kvinder blandt dem synes alle, at slutte efter de skrigende toiletter, at tilhøre den tvilsomme art. De ældre ser ofte ud som slukkede lamper eller som lædermasker med stenøine.

Mellem de spillende ser man „professorerne“ snige sig om for at sælge sine „systemer“ til lettroende nybegyndere. Naar professoren har faaet et offer i kikkerten, stiller han sig hen ved siden og noterer og regner ved næste talopraab bemerker han stilt: „Netop ja, det fik jeg ogsaa ud.“ Snart er han i passiar med offeret og disker op med megen belærelse. Gaar det saa godt, afslaar han ikke sin andel i vindingen — gaar det ilde, er det letvindt at liste sig videre. I avisudsalget figurerer der ogsaa trykte spille-regler i lukket omslag.

Selvfølgelig blir en besøgende vidne til mange fortvilede scener. Men størstedelen af de svære ulykker dølges under professionistens stoiske maske. Kun de aller færreste ulykker ender med selvmord. Og dog indtræffer jevnlig ét om ugen;

Casinohaven.

byens gravlund har rækker med blot numererede grave. De fleste forlader imidlertid stedet, inden de udfører sin fortvilede beslutning.

Monte Carlo har i en aarrække været udsat for voldsomme angreb fra en forening til fremme af moralsk tankegang. Og det kan aldrig negtes, at denne spillebank er et helvede midt i Rivieraens paradis. Rigtignok er det forbudt stadens egne indbyggere samt alle under 18 aar at sætte sin fod ind i spillesalene, og rigtignok bevilger banken ofte sine uheldige ofre en „reiseskilling“. Ligeledes gaar spillet absolut hæderlig for sig, derpaa er intet at sige. Kirken og velgjørende indretninger nyder meget godt af de indkomne penge. Paa Casino-anstalten med dens læsesale,

koncertsaloner, orkester, opera og ballokale blir der intet sparet — lasten er intetsteds mere straalende forgyldt end i Monte Carlo. Fyrsten hæver en forsvarlig skat af etablissementet, der desuden betaler byens hele administration, dens domstole og politi, dens garnison og alle dens offentlige arbeider. Bank-styrelsen fører en kraftig „udenrigspolitik“ i retning af at holde den indflydelsesrige presse i taushed. Desuden nyder den mange mægtige mænds stille beskyttelse, saa noget forsøg paa ad diplomatisk vei at stanse bedriften aldrig vil lykkes.

Og bankens forsvarsevne er urokkelig. Af de 22 millioner kroner, den aarlig tager ind, gaar de 9 millioner med til vedligeholdelse samt til underholdning og moro for de 4—800,000 besøgende. Der er intet, der tyder paa, at banken vil dø, før dens kontrakt udløber i 1913.

Lidt om forlovelser i Kina.

(Af *William*).

Grunden til den kinesiske nations forbausende livskraft maa for en stor del tilskrives de sterke baand, som binder de enkelte medlemmer af familien sammen til en enhed; og disse enheder er igjen nøie forbundne ved fælles institutioner, der giver styrelsen et fuldstændig patriarkalsk præg.

Nu for tiden er egteskabet mere almindeligt blandt kineserne end nogen anden civiliseret nation. Nationens lovgivere har bestandig opmuntret til tidligt egteskab, og der findes faa mænd over tyve, som ikke har faaet sig en hustru. Kineserne mener, og vistnok med rette, at en mand, der har familie at forsørge, vil udvise mere flid og besindighed i udførelsen af sine borgerlige pligter end ungkarer.

Men den fornemste drivfjær til egteskabet er dog *fædredyrkelsen*. Ligesom de gamle grækere tror kineserne, *at de ubegravedes aander farer hvileløs omkring uden at komme hjem til de dødes salige opholdssted.* Derfor anser kineserne det som den største ulykke at dø uden at efterlade en søn, der kan udføre begravelsesceremonierne, og søger hurtigst muligt at sikre sig ved indtrædelse i egteskab.

Denne institution er ligesom alle andre i Kina meget gammel. Hos de fleste folkestammer har ungersvendene formodentlig i den første tid af nationens existens maattet tilvende sig sin brud med magt eller list. Og det har formodentlig ogsaa været tilfældet i Kina; det tegn, som i det kinesiske sprog betegner egteskab, bestaar af tre dele, der særskilt betyder øre, mand, kvinde, hvilket formodentlig tyder hen paa den skik, der endnu bruges af kinesiske soldater: at lede den fangne ved øret.

Iblandt de mindst civiliserede mongolske stammer er det fremdeles skik, at brudgommen skal forfølge sin brud gjennem de forskjellige afdelinger i faderens telt, medens familiens kvindelige medlemmer søger at hindre ham i hans bestræbelser.

Hos kalmukkerne og kirgiserne maa brudgommen vove et vædderidt med sin attraaede skjønne, og det skal ofte hænde, at bruden paa denne maade kan fri sig for en mand, som hun ikke liker.

Blandt os europæere er formodentlig det, at brudgommen maa modtage sin brud af „bedstemands“ haand, en tradition fra gamle dage, da pigen toges med magt, og brudepigerne var et symbol paa hendes forsvarere.

De ceremonier, der nu bruges ved egteskabets indstiftelse, er mindst 3000 aar gamle, og vi, som staar udenfor striden, kan let forstaa, hvor frugtesløs missionærernes fanatiske angreb paa fædredyrkelsen er, naar vi kjender til kinesernes ubegrænsede fasthængen ved gamle, autoriserede skikke. *Den ungersvend, som ikke faar lov til at præsentere sin udvalgte for fædrenes aander i familietemplet — en uskyldig og vakker skik — han vil øieblikkelig vende de kristne lærere ryggen med foragt.*

Forlovelse er ligesom i vesten første akt i egteskabets lystspil eller tragedie. Det hænder ofte, at to familier slutter en kontrakt sig imellem, før børnene er kommen til verden — naturligvis under den forudsætning, at disse bliver af forskjelligt kjøn, og saadanne overenskomster ansees saa bindende, at de sjelden brydes af børnene.

I de høiere samfundslag er det meget vanskeligt for gutter og piger at blive kjendt med hinanden, da enhver familiefader, som har raad til det, lader de kvindelige medlemmer leve saa meget som muligt adskilt fra udenverdenen, og døtrene oplæres til at vise sig kolde og tilbageholdne selv paa besøg hos slegtninge, og naarsomhelst at damerne skal tage sig en tur i byen, sidder de indelukket i bærestole.

At Eva-døtrenes nysgjerrighed ikke ganske udslukkes, siger sig selv, og denne næres til overflod af et utal af terner, frisererske og „kloge koner“, som altid findes i de rige kineserhuse.

Heller ikke hænder det saa sjelden, at piger og gutter, der er bestemt for hinanden, finder anledning til at undgaa fædrenes ørneblik og slutter kjærlighedsforhold, der senere knyttes fastere ved egteskabets hellige baand. Den kinesiske novelleliteratur vrimler af saadanne eksempler.

Blandt de lavere klasser, hvor de unges formuesomstændigheder spiller en mindre rolle, sluttes naturligvis ligesom i vesten de fleste inklinationspartier. Kjønnene kan heller ikke af økonomiske omstændigheder holdes saa skarpt adskilt blandt de mindre bemidlede familier, og omgangstonen reguleres kun af medlemmernes egen sans for det sømmelige.

I alle tilfælde, enten det er et inklinationsparti eller et almindeligt fornuftsegteskab, der skal stiftes, saa bruger man en *mei-jin* eller mellemmand, eller kanske oftere en „mellemkvinde". Denne person er i regelen bekjendt for sin solide karakter, sunde dømmekraft og godt underrettet om begge familiers formuesomstændigheder og rygte.

Men før noget foretages i sagens anledning, er det meget almindeligt blandt middelklassen at stille de unge menneskers horoskop ved at sammenligne aaret, maaneden, dagen og timen for deres respektive fødselsdage for at komme paa det rene med, *om der skulde findes nogle „ulykkelige" tal blandt disse data.* Af den grund kaldes en forlovelse for *chu-fra-tse*, som betyder: „at begge har gaaet heldig forbi de otte tal".

Naar alt er i orden, gaar mellemmanden til pigens forældre og indleder underhandlinger. Hvis hendes fader finder frieren antagelig, sender den unge mand sin udkaarne flere presenter som tegn paa, at hans tilbud er alvorligt ment, og begges fædre udvexler formelle brevskrivelser angaaende børnenes forening.

Paa samme tid gjør ungersvenden istand et par store røde visitkort, hvorpaa han med sin elegante haandskrift sætter op forlovelseskontrakten og fastklæber billedet af en drage paa det ene kort og en fønix paa det andet. Begge prydes med røde silkestrimler, og oprindelsen til denne skik skal efter et gammelt sagn være følgende:

Der var engang en ung mand fra Tung-ching, som mødte en graahaaret gubbe ved bredden af Yang Tse King en maanelys kvæld. Gamlingen gik frem og tilbage og læste i en stor bog, og da ynglingen spurgte med en ærbødig hilsen, hvad bogen indeholdt, svarede gubben:

„Det er et register over alle egteskaber paa jorden, og i min lomme har jeg røde silkebaand, som jeg binder om fødderne paa dem, der skal blive mand og kone. Naar baandet er fæstet, kan ingen magt hverken i himmelen eller paa jorden forandre deres skjæbne. Din fremtidige hustru er saaledes datter til den gamle kone, som sælger grøntsager paa torvet i din fødeby."

Da ynglingen hørte det, sprang han afsted til konens butik og saa et skrækkeligt stygt pigebarn paa knapt 10 aar, der legede med en kattekilling bag disken. I sin fortvilelse leiede han en skurk til at dræbe den lille bytting, for at den gamle mands spaadom ikke skulde gaa i opfyldelse.

Flere aar efter blev ynglingen dommer i en af provinsens største byer. Hans øverste foresatte taotaien (underguvernøren) havde i sit hus en ualmindelig vakker pige, som han udgav for sin datter, og da dommeren paa embeds vegne ofte kom til taotaiens hus, fik han undertiden se et glimt af den skjønne og blev saa forelsket, at han friede og fik ja. Paa bryllupsdagen lagde brudgommen merke til, at bruden i haaret bar en kunstig blomst, der hang nedover panden og skjulte det venstre øienbryn. Han spurgte sin hustru om grunden til denne besynderlige prydelse; hun vilde ikke svare med det samme, men da han trængte ind paa hende, sagde hun:

„Jeg er datter til min pleiefaders broder, der boede i byen Tung-Ching. Da min moder døde tidlig og min fader ikke havde raad til at gifte sig igjen, blev jeg sat i kost hos en kone, som solgte grøntsager. En dag, medens jeg sad paa min pleiemors fang, kom en kjæltring forbi og slog mig over øiet med en skarp sten. Merket har jeg altid beholdt. og derfor bærer jeg en blomst for at skjule det".

Da kom dommeren den gamle mands ord ihu, sluttede sin unge blomstrende hustru i sine arme og fortalte hende om mødet ved flodbredden. Siden den tid har det været skik at fæste røde silkebaand til forlovelseskortene.

Efter at de unge har vexlet disse officielle skrivelser, er det uhyre sjelden, at pagten opløses, selv om der kunde være gode grunde, som undskylder et saadant brud.

Naar den unge pige bliver forlovet, skulde hun egentlig holde sig ganske udestængt fra udenverdenen. Dette sker ogsaa som regel i de høiere cirkler, men blandt middelklassen er det meget almindeligt, at de unge piger strax flytter ind under deres vordende mænds fædrenetag og hjælper svigermoderen med de huslige sysler, og efter hvad jeg har hørt mine kinesiske venner fortælle, maa de europæiske svigermødre være rene engle mod sine kinesiske søstre; for de skal som regel være alt andet end elskværdige mod sine tilkommende svigerdøtre.

Hvis en af det forlovede par skulde dø før egteskabet, stiller sagen sig meget forskjellig for de to kjøn. Den unge mand løses fra enhver forpligtelse og kan indgaa en ny pagt, naarsomhelst han lyster; men det er akkurat omvendt for pigens vedkommende. Hvis hun sætter pris paa den offentlige mening, maa hun forblive ugift, saalænge hun lever og forbliver tro mod sin døde brudgom, selv om hun i levende live ikke nærede spor af kjærlighed til ham. Det hænder heller-ikke saa sjeldent, at unge kvinder tager sig selv afdage fremfor at vanære den afdøde ved at indgaa et nyt egteskab.

Det er ogsaa meget almindeligt, at pigen forlader sin faders hus ved sin forlovedes død, tager bolig hos sin svigerfader og opfylder paa denne maade enkestandens pligter.

Forbliver pigen ugift og retter sig i enhver henseende efter etikettens regler, saa er det ikke saa sjelden, at hun før eller efter sin død bliver tildelt en udmerkelse fra regjeringens side — noget, der skattes overmaade høit. „Peking Gazetten"*) vrimler af saadanne exempler, og jeg skal bare faa lov til at citere en af de mange, jeg har kommet over:

„Magistraten i Byen Chun-king har indsendt en rapport til keiseren om en ung dame, som var forlovet med søn af tolddirektøren. Da brudgommen blev syg og døde før brylluppet, vilde hans forlovede flytte til svigerforældrenes hus og opfylde en sønnekones pligter. Men det fik hun ikke lov til; istedetfor tvang moderen hende til at forlove sig med en anden mand. Herover blev den unge dame saa sørgmodig, at hun tog gift. Heldigvis blev doktoren tilkaldt saa hurtigt, at han frelste livet; men det var ikke muligt at faa frøkenen til at spise, før hun blev tilladt at udføre sin første hensigt.

Siden den tid har pigen levet hos sine svigerforældre og pleiet baade dem og en gammel bedstemor med største selvopofrelse og kjærlighed. De er uhyre glad i sin svigerdatter, som paa denne kjærlige maade trøster dem for tabet af deres søn. Lange torne tjener istedet for de prægtige guldnaale, hun før bar i haaret, og istedet for silke bruger hun simple bomuldsklæder. Disse savn paalægger pigen sig frivillig, og der findes ingen i familien, som ikke viser den største respekt for hendes dydige og pligtopfyldende levesæt.

Da jeg (magistraten) har overbevist mig personlig om sandheden af dette

*) Verdens ældste avis. Alle europæiske blade i Kina indeholder daglig extrakter fra „Peking Gazette".

rygte, vil jeg underdanigst anbefale denne dame, uagtet hun ikke har naaet den lovbestemte alder*), til at modtage en udmerkelse af Deres majestæts hænder.“

Og keiseren har allernaadigst bifaldt magistratens ansøgning; for under rapporten har han egenhændig skrevet med sin røde haarpensel:

Indvilget.

Kuang-Hsii.

Hvad æresbevisningen har bestaaet i, oplyser avisen os ikke om; men formodentlig har det været en tavle med en poetisk indskrift, der omtaler den viljesterke kineserindes dyder.

Barnearbeidet i Tyskland.

(Efter *Wilhelm Stieda* i „*Deutsche Rundschau*“).

Ligesom storindustriens opkomst ved aarhundredets begyndelse baade i England og Frankrig drev børn til fabrikerne, saaledes medførte ogsaa de opblomstrende spinderier i Rhindalen, Sachsen og Schlesien en overdreven beskjeftigelse af mindreaarige. Den preussiske minister von Altenstein lod i 1824 foreta en undersøgelse af disse forhold; der kom forfærdelige ting for dagen. Saaledes gaves der strøg, hvor endog sexaaringer maatte arbeide i fabrikerne fra 6 om morgenen til 8 om kvelden. Indespærrede i den forpestede luft i lave lokaler var de øien- og ørenvidner til de voxnes raa opførsel og uanstændige tale. Kosten var ofte bare poteter med salt og vand, i det høieste poteteskager bagt i rapsolje og cikoriesuppe; om sommeren af og til stjaalen frugtkart. Tobak og brændevin fik de tidlig smag paa; slagsmaal og utugt blev deres forlystelser.

Preussens første forordning om barnearbeidet er af 1839. Under 9 aar maatte intet barn anvendes i fabriker; arbeidere under 16 aar maatte ikke arbeide over 10 timer om dagen samt aldrig bruges til natte- eller helligdagsarbeide.

I femtiaarene taltes der i Preussen 8000 fabrikbørn paa 9—12 aar og 24,000 paa 12—14 aar; landets samlede antal børn var 2 millioner. Fra samme tidsrum beretter professor Thun om Krefelds silkevæverier, Gladbachs bomuldsfabriker og Aachens klædesvæverier, at her blev børn i 6—9-aars alderen, ja selv i 5-aars alderen anvendte i lige lang tid om dagen som de voxne, d. v. s. almindeligvis 14—15 timer, paaviselig endog 16—17 timer i døgnet. Skolegang var der ikke tale om, og sundhedstilstanden stod det ikke rart til med.

Selvfølgelig havde politiet ikke formaaet at opretholde loven af 1839, hvor arbeidsherrer og forældre ikke godvillig holdt sig den efterrettelig.

Sædeligheden blev ofte krænket netop af opsynet; der kom af og til gru-

*) I regelen maa vedkommende dame have mistet sin forlovede eller mand, før hun er tredive aar, og forblive ugift et snes aar, inden hun kan haabe at blive tildelt en æresbevisning. Denne forholdsregel skal være en garanti for, at damen ikke kommer til at angre sin dydige beslutning, og for, at man ikke skal kunne tro, at hendes opførsel dikteres mere af egen opfatning, af, hvad der sømmer sig bedst, end af antipati for det andet kjøn.

fulde historier op. Dette bragte tilslut en fabrikant Schuchard til i 1844 at gjøre Rhinprovinsens landdag alvorlige forestillinger om at gribe ind til værn for børnenes moral. Men ti aar hengik ugen nogen forføining. Først i 1853 kom den nye lov.

Her blev det forbudt at anvende børn under 12 aar. Før 14-aars alder maatte ingen arbeide over 6 timer daglig; 3 timer daglig skulde ethvert barn være paa skolen. Denne lov var et udslag af den liberalisme, der skjød frem lige ovenpaa 1848. Men snart kom bagstrævet atter op, og loven fik skjøtte sig selv. Før 1869 var der ingen kraft i dens haandhævelse.

I 1856 taltes der i Preussen 7752 arbeidere under 14 aar og 16,147 under 16 aar, tilsammen altsaa 23,899. Uagtet loven af 1869 var tallet i 1875 for det tyske rige hele 88,000, hvoraf 24 pct. i alderen mellem 12 og 14, og 76 pct. i alderen 14—16.

For 1882 var tallene 14,600 og 123,543, tils. 138,143 under 16 aar. Og i 1888 tælledes der 22,913 og 169,252, tils. 192,165 under 16 aar. Ja, i 1890 endog hele 27,485 og 214,252, tils. 241,737 under 16 aar.

Paa dette aar viser der sig altsaa en stigning af 75 pct.; i 1890 var for første gang Elsass-Lothringen undtat i beregningen; fratrækkes dets 11,000 fabrikbørn, blir stigningen 67 pct.

Forholdet mellem tallet paa fabrikbørn og voxne arbeidere er meget forskjelligt i de forskjellige strøg af Tyskland. I Meklenburg-Schwerin udgjør børnene kun 1.9 pct., men i Zwickau hele 15.3 pct. af samtlige fabrikarbeidere.

Tages derimod hjemme-arbeidet med i betragtning, blir tallene sikkerlig ganske anderledes store. Statistiken er her endnu meget ufuldkommen. Husindustrien er en rig indtægtskilde for de fattige tyskere, og her anvendes selv smaabørn i stor udstrækning.

Fra 1ste april 1892 er der gjennemført yderligere skjærpede bestemmelser for børns arbeide. I fabriker og gruber maa ingen tages til arbeide, som er under 13 aar, og selv over 13-aars alderen maa ingen anvendes, saalænge vedkommende endnu er skolepligtig. I de egne, hvor skolepligten varer til 14-aars alder, er altsaa det egentlige barnearbeide forbudt.

Efter dette har Tyskland næst Schweitz den høieste grænse for barnearbeidets tilladelighed. I Spanien og Italien er nemlig grænsen ved 9—10-aars alderen, i Storbritannien ved 10—11 aar, i Belgien ved 10—12, i Østerrig og Holland ved 12 aar, i Frankrig ved 12—13, i Tyskland ved 13, i Schweiz ved 14-aars alder. I England forbydes børn under 14 aar at arbeide mere end $4^1/_2$—5 timer om dagen, i Tyskland 6 timer, i Østerrig og Italien 8 timer, i Frankrig 10 timer, i Holland 11 timer og i Belgien 12 timer.

Imidlertid lar det sig ikke negte, at den sterke indskrænkning af børns anvendelse i fabriker driver forældrene til at øge deres hjemme-arbeide. At lægge hjemmearbeidet ind under offentligt opsyn vil vise sig ligesaa vanskeligt, som det er ønskeligt.

Heller ikke lar det sig negte, at forbudet mod børns arbeide i fabriker har knappet adskilligt af i arbeiderfamiliernes indtægter, om end børnenes udelukkelse aabner flere pladse for voxne arbeidere.

Men i det hele maa den moderne lovgivning paa dette omraade erkjendes at have en meget gavnlig indflydelse paa den opvoxende slegts legemlige og aandelige tilstand.

Kyssets oprindelse.

(Efter *Cesare Lombroso* i „*Nouvelle Revue*").

Den berømte professor *Lombroso* har givet sig af med at undersøge kyssets historie og oprindelse. Det er strax klart, at den skik at kysses, i hvert fald mellem elskende, er noget tillært; thi vilde folkeslag og enkelte høierestaaende nationer, som f. ex. japaneserne, kjender det ikke. Kysset er øiensynligen et af den høiere civilisations attributer.

Selv de gamle grækere paa Homers tid havde endnu ikke lært at benytte kysset mellem elskende. Det brugtes da blot af forældre, særlig af mødre, overfor deres børn. Ingen elsker drømte om at kysse sin elskede. Tanken vilde forekommet ham absurd. Elskovskysset nævnes ikke af de gamle græske digtere. Det er som sagt en forholdsvis moderne opfindelse. Heller ikke den ældste indiske literatur kjender andet end det fædrene og mødrene kys.

— Professor Lombroso paaviser nu, at hvad der i begyndelsen blot var et moderinstinkt efterhaanden udviklede sig til at blive et udtryk for og en kilde til kjærlighed mellem mand og kvinde. Det er ikke alene med kysset, at en slig udvikling lader sig paavise; der raader en almindelig tendens i den retning. Og udviklingen er jo naturlig og letfattelig nok. De kjærlighedsbeviser, kvinden har lært sig til at benytte overfor sit barn, overfører hun i følgende generationer paa sin elsker. Og saaledes oplæres efterhaanden begge kjøn i den nye skik, og læberne udvikles til et elskovsorgan.

Men selv moderkysset var noget tillært. Og dets oprindelse var ifølge professoren følgende: Blandt vilde folkeslag existerer der ofte ikke noget saadant som kop eller drikkekar. De voxne drikker fra flod eller bæk ved hjælp af haanden, eller helst ved at lægge sig fladt ned og fylde munden direkte. Under disse omstændigheder vilde smaabørn dø af tørst, dersom ikke moderen gjorde, som vi ser fuglene gjøre. Hun fylder munden med vand, sætter saa sine læber mod barnets og sprøiter vandet ind i dets mund. Blandt Ildlandets beboere finder man endnu disse primitive skikke.

Ofte hændte det saa, at barnet skreg af tørst, uden at der fandtes vand i nærheden. Familien var jo stadig paa vandring og kunde ofte mangle vand. For at stille dets skrig søgte saa moderen at indbilde det, at det fik drikke ved at lægge sine læber mod dets mund.

Efterhaanden udviklede saa denne skik sig derhen, at moderen benyttede denne bevægelse til at stille barnets skrig i det hele taget. Lidt efter lidt vilde, hvad der først blot var en nødvendighedshandling, blive baade moder og barn til en art nydelse i og for sig. Moderen lærte paa denne vis at kjærtegne barnet. Læberne udviklede sig efterhaanden til et nyt moderkjærlighedens organ.

Og saa hændte det da engang i historiens løb — men kun blandt enkelte racer og folk —, at en eller anden ung pige fandt paa at behandle sin elsker, som hun havde seet mødre behandle sine børn, og som hendes eget moderinstinkt lærte hende at behandle børn. I et øiebliks galskab kjælte hun for sin elsker, som var han et barn. Og saa opstod det civiliserede kys. Opfindelsen var gjort. Elskeren havde intet imod det. Og andre unge piger fulgte exemplet.

Drukkenskabens herjinger.

(Efter „*Die Gegenwart*“).

I „*Die Gegenwart*“ anstilles nogle betragtninger over de værste udslag af drikkelasten: dens omsiggriben blandt *kvinder i England* og blandt *børn i Rusland*. Tidligere lod man beskyldningerne for drikfældighed inden det britiske rige særlig gjælde Irlænderne. Nærmere undersøgelser har vist, at navnlig kvinderne i England er udsatte for at bli forfaldne til brændevin. Fra 1878—84 synes tallet paa forfaldne kvinder i England og Wales at have fordoblet sig; sidstnævnte aars statistik har tallet 9451. For tiden opgives der at være 8000 fordrukne kvinder i London alene, hvoraf 500 flere end aaret før. I Glasgow blev i sidstledne aar 10,500 kvinder arresterede for drukkenskab og i Dublin 10,000. Man glemmer ikke, at politiet i England kun nødig indlader sig paa at slæbe en drukken kvinde i arrest, da en slig scene altid volder opløb i gaderne; derfor kan man trygt mangedoble de opgivne tal for at danne sig et rigtigt begreb om drikkesygens udbredelse blandt Englands kvinder.

I Rusland herjer denne last forholdsvis mindre blandt kvindekjønnet. Saameget skrækkeligere er den opdagelse, at lasten her særlig griber om sig blandt *børn* af begge kjøn selv i spæd alder. Dr. W. F. Jakubowitsch i Petersburg har sat sit land i skræk ved offentliggjørelsen af sine iagttagelser i denne retning. Han paaviser, at *delirium tremens* hos 4—5 aars gamle børn ikke hører til sjeldenhederne. Dels er det slet opdragelse og endnu slettere exempel fra forældres eller foresattes side, dels arvelige tilbøieligheder, som bærer skylden. Nævnte forsker fastslaar arvelighedens indflydelse ved at anføre en række beviser paa, at egtefolk, som først en rum tid efter giftermaalet har slaaet sig paa drikken, i tiden før det sørgelige omslag avler børn, der holder sig nøgterne, men efter omslaget faar afkom, som i tidlig alder hjemfalder til alkolismen. Selv i „gode huse“ lar man smaabarn nippe til drammen eller ialfald uhindret supe i sig gjenstaaende slumper. Ja, det gaar saa vidt, at man anvender brændevin eller idetmindste likør som middel til at faa et barn til at sove. Ud fra saa sørgelige kjendsgjerninger er det ikke vanskeligt at forklare den tiltagende udbredelse af epilepsi og idioti blandt Ruslands børn. — Aar om andet fortæres der i Rusland for tre milliarder rubler i brændevin, et beløb, der er tre gange saa stort som statsbudgettet!

— *Interview af Ibsen og Bjørnson.* Miss Alec Tweedie skildrer i sidste hefte af det engelske tidsskrift „*Temple Bar*“ sine besøg hos vore to berømte digtere. Begge skildringer er meget begeistret skrevet. Om Bjørnson meddeles intet nyt, om Ibsen egentlig heller ikke. Kun at han gjerne vilde besøge England, men maa opgive det paa grund af sit ubekjendtskab til sproget. Især har han lyst til at se Englands gamle mænd; overalt ellers gjøres det største arbeide af mænd i firti-femtiaarsalderen, i England synes syttiaarene at bringe ny vaar — derfor vilde Ibsen gjerne ha seet Gladstone, Spencer osv. Fremdeles hans „husguder“. Paa sit skrivebord har han nemlig staaende et lidet bret med smaafigurer: en bjørn udskaaren i træ, en svart liden djævel, et par kaniner og katte af kobber — en af kattene spiller violin. Har han ikke disse snurrepiberier foran sig, faar han ikke skrevet en linje! „Hvorfor jeg maa ha dem der, det er nu min hemmelighed,“ lagde han smilende til.

Frisindet Islam.

(Efter *Edvard Sell* i „*Cont. Review*“ og prof. *F. W. Sanders* i „*Arena*“).

Inden alle kristne religionssamfund foregaar der i vore dage en rationaliserende og liberaliserende bevægelse, der bestaar i at afpasse religionens og kristendommens indhold efter tidens nye tanker og former. Man arbeider sig bort fra en teologi, som var et udslag af svundne tiders uvidenhed, et forsøg paa at tolke og forklare de religiøse følelser og ideer, uden at eie den dertil fornødne viden. Overalt svinder derfor, hvad der er raat, trangt og forældet. Alle religionssamfund bliver bredere, rummeligere, — deres tro mindre trang, mere rationel og frisindet. Denne bevægelse indskrænker sig ikke til noget land eller nogen sekt. Den foregaar overalt; inden katolicismen som inden metodismen. Overalt. Og følgen af, at man overalt arbeider sig bort fra det forældede, trangsynte og dogmatiske i troesindholdet og frem i en mere moderne atmosfære, er da ogsaa, at man overalt gaar i samme retning og nærmer sig samme maal. De mest fremskudte mænd inden alle kirkesamfund begynder at mødes. De lægger alle hovedvegten paa de store grundsandheder, som alle altid har holdt paa, og de ignorerer de smaa sondrende dogmer. Ude i de større lande maa man derfor nu ofte særskilt examinere en prest for at faa rede paa, hvad samfund han tilhører. Fra hans prækener, selv om man hører ham et helt aar, er det ofte umulig at afgjøre, om han er lutheraner, episkopolianer, baptist, metodist, universalist eller unitar. Han holder sig i hvert fald blot til det store hovedindhold, som de alle har fælles, og han fremstiller det i en fri, flydende, udogmatisk form, der gjør det umuligt at indordne det under nogen sekterisk kategori. Det er simpelthen *menneskeligt*. Det tiltaler alle, det griber alle.

Det hænder derfor ogsaa nu ofte — i Amerika i hvert fald —, at prester af forskjellige kirkesamfund bytter kirke og prækestol for en enkelt søndag. Jeg har selv været med paa det. En prest af den engelske statskirke har talt selv fra unitariske prækestole, og katolske prester arbeider sammen med prester af alle protestantiske samfund. Og denne tolerance er ikke følgen af manglende alvor, sandhedskjærlighed eller ligegyldighed, men af, at man lægger al sin sjæl i de store hovedsager, som alle i lige høi grad lægger vegt paa. Man overser forskjellighederne for den større ligheds skyld. Man respekterer hinandens forskjelligheder; holder af hinanden for de store lighedspunkters skyld; diskuterer forskjellighederne roligt og venligt i lys af de store ligheder, og ud fra dem som udgangspunkt.

Og følgen af dette er, at man voxer sig nærmere og nærmere sammen.

Men denne bevægelse er større end kristenheden. Den foregaar ogsaa inden alle de store hedenske religionssamfund. En lignende liberaliserende og rationalisende strømning, som den *Farrar* f. ex. repræsenterer inden den engelske statskirke, og som ogsaa har sine repræsentanter inden vor egen statskirke, møder vi atter inden muhamedanismen, buddhismen, brahmismen og konfucianismen.

Dens kjendetegn er overalt de samme. Den flytter hovedvegten fra dogmer til aand, fra tro til liv, fra tradition til inspiration, fra smaa ubetydeligheder til de store grundideer. Man voxer sig bort fra alt, der splitter og sondrer, og ind i det større og friere, der forener.

Og hvad der er af allerstørst interesse er, at disse liberale religionsstrømninger *udenfor* kristendommen gaar i samme retning og nærmer sig samme maal som de lignende strømninger *inden* kristenheden. Naar muhammedaner og buddhist flytter hovedvegten fra smaating til hovedting, fra dogmer til aand, saa bliver der næsten ikke merkbar forskjel paa disse og den kristne, der gjør ligedan. Alle religioner springer fra samme kilde og peger mod samme maal. Det er kun, naar de voldsomt og dogmatisk stanses paa et bestemt udviklingstrin, at de sondrer sig og bliver vidt forskjellige. Faar de lov at fortsætte deres udvikling frit og fuldt ud, saa mødes de. Den liberale muhammedaner og den liberale kristne staar saa nær hinanden, at de forstaar hinanden og kan arbeide sammen. Liberale kristne prester og liberale rabbier har forlængst i Amerika byttet kirker og prækestol — leilighedsvis. Og liberale brahminer har talt fra kristne prækestole inden forskjellige kirkesamfund, — og revet alle sind og hjerter med sig.

Interessant er det ogsaa, at den mere fremskredne kristenheds villighed til at indrømme Muhamed og Buddha plads som sande og store profeter og lærere mødes paa den anden side af den liberale muhammedanisme, jødedom og buddhisme med den fuldstændigste villighed til at hylde Jesus som en af de største af alle religionslærere, om ikke absolut den største. Jøden finder ham at være den største af alle de store profeter. Muhammedanerne hilser i ham en større Muhammed. Konfucianismens tilhænger finder hos ham, hvad Konfucius manglede, og hvad al hans lære pegede frem imod.

Inden brahmismen er den liberale bevægelse allerede af gammel dato. Konfucianismen staar den moderne, liberale kristendom saa nær, at de to med største lethed smelter sammen, og i Japan viser de tegn til at ville gjøre det.

Den liberale bevægelse inden muhammedanismen er forholdsvis ny.

Vi maa fremforalt frigjøre os fra de gamle fordomme, der i de hedenske religioner lærte os at se bare tøv og i deres tilhængere enten helt uvidende masser eller disses slue, prestelige forførere. Der er tøv og overtro i dem alle. Og kristendommen kan vel heller ikke siges fri derfor. Men alle religioner er, hver især, et grundærligt, alvorligt forsøg paa at finde sandheden og ordne det menneskelige liv derefter. De er alle bygget op ved store, ædle mænds arbeide og inspiration. Der pulserer gjennem dem alle en aand, der paabyder respekt og sympati. Der er millioner inden hver af dem, som af deres tro hjælpes til at leve et saa rent, nobelt og selvopofrende liv, at vi alle kunde prise os lykkelige, holdt vi i saa henseende deres maal. Og der er inden dem alle tusenvis af mænd, hvis lærdom og rene karakter stiller dem side om side med de bedste af de kristne kirkers mænd. Særlig maa vi ikke glemme, at muhammedanismen i lange tider repræsenterede civilisationen i den vestlige verden, og kristendommen barbariet. Videnskaber, kunst og lærdom blomstrede ved kalifernes hof, medens Europa og den hele kristenhed laa i det tykkeste mørke af uvidenhed, usædelighed, overtro og barbari. Bagdad og ikke Rom var i lange tider verdens og kulturens centrum. Det muhammedanske Spanien stod i alle retninger høit over det kristne Spanien. Ja, vi skylder kanske muhammedanismen disse nyere tiders lysere liv og større viden. Det var derfra, Europa modtog de første stød til det studium og den kulturelle udvikling, der gjorde en ende paa den mørke middelalder og aabnede *den nye tid.* Det var ved muhammedanske universiteter, det moderne Europa først indviedes i videnskab og kultur. Det var muhammedanske lærde, der først oversatte oldtidens verker og lærte de kristne nationer at sætte pris paa Roms og Grækenlands tænkning og literatur. Renaissancen — lærdommens gjenfødelse i Europa — skyldtes denne muhammedanske paavirkning. Den muhammedanske religion støttede kunst og videnskab, grundede skoler og universiteter, tillod fri tænkning, medens den kristne religion førte systematisk krig mod al viden, bandt tanken i torturkammerets lænker og grundede skoler alene for at skaffe rede paa, hvor mange engle, der kan danse paa spidsen af en synaal*). — Denne videnskabelige og kulturelle aand inden Islam er langt fra endnu uddød. Dertil kommer, at muhammedanismen nu tæller mange lærde, der har opholdt sig aarevis ved europæiske universiteter, har sat sig fuldt ind i kristendommens væsen og vestens kultur, og i alle retninger staar side om side med Europas fremste og største lærde. Det er fra disse, den moderne liberale strømning inden Islam er udgaaet. Det er dem, der repræsenterer det *frisindede Islam.*

---

*) Et inden middelalderens kristne kirke af dens „lærde" ivrig debatteret spørsmaal.

De vedbliver at være muhammedanere, endog begeistrede muhammedanere; men de erklærer, at den existerende, ortodoxe muhammedanisme maa reformeres i bund og grund. De siger, at menneskelige traditioner i tidernes løb har samlet sig om og overskygget og forvansket Muhammeds oprindelige lære. De vil tilbage til den. De finder i koranen en noblere aand, en mægtigere og enklere religion, end den, teologer og prester har fortolket ud deraf i tidernes løb. De forkaster hele denne samling af teologi og tradition, og stiller sig atter, hvor man var, da Muhammeds egen røst klang ud og talte slig, at gamle, koldsindige mænd faldt ned for ham og erklærede, at slig kunde intet menneske tale, med mindre det havde Gud med sig.

Men de er ikke engang fornøiet med dette. De tager ikke engang koranen som absolut ufeilbarlig og som Guds bogstavelige ord. De gaar bagom den. De erklærer først, at det er aanden i Muhammeds ord, hans idé, hans mening, det gjælder, og ikke den ordlyd og den specielle form for aand og idé, som tid og omstændigheder paatrykte den. Men de holder ikke engang Muhammed for absolut ufeilbarlig. De vælger og vrager i koranen. De gjentager paa muhammedanismens grund, hvad der er blevet et velkjendt ord inden alle kristne kirkesamfund paa de sidste snes aar, at der i enhver profets ord indgaar to elementer, — det guddommelige og det menneskelige. Gud indgiver ham aanden, idéen, tanken. Men disse maa frem gjennem et helt menneskeligt medium, og derved smittes de af det menneskelige. Ikke alene bestemmer tid og omstændigheder tankens form og ordlyd; men profetens egen lavere aand og tankegang blander sig ind i Guds aand og tanke og trækker den ned, forurenser den. — Og resultatet er profetens ord. — Et sligt produkt er koranen. —

Denne teori giver naturligvis den største frihed for videre udvikling i alle retninger. Den løser religionen ud af dens baand og lænker; frigjør aanden. Selve grundvolden er bortsprængt under alle gamle dogmer og traditioner. Man hænger ikke længere fast ved bogstavfortolkninger og en bogs ordlyd. Man er fri til at følge, hvor „sandhedens aand" maatte føre.

Man vil let se, hvor betydningsfuld en slig bevægelse er.

For at tage et exempel paa hvorledes denne teori opererer. Gud ønskede, at hans profet skulde forkynde *frihed,* skulde lade menneskene faa føle frihedens pust og dens værd. Profeten fyldes af frihedstanken; men han er barn af sin tid, delvis bunden af sin opdragelse. Han kan ikke frigjøre sig derfra. Frihedstanken kan ikke derfor af ham fattes i hele dens fulde renhed og storhed. Den kommer frem som et kompromis, der gaar ud paa begrænsning og formildning af det bestaaende slaveri.

Ligesaa med egteskabet. Det muhammedanske indskrænkede og

regulerede polygami var blot et foreløbigt kompromis. Muhammedanismens aand og inderste væsen kræver begges absolute afskaffelse, siger det liberale Islam. Levede Muhammed nu, vilde hans røst runge som torden mod disse to afskyeligheder. Og saa med hundrede andre ting i muhammedanismen. De var blot temporære kompromisser, *tidernes præg* paa religionen. De hører den ikke til. De kan kastes tilside, uden at muhammedanismens væsen afskaffes, tvertom med det resultat, at dens sande væsen kommer tydeligere frem.

Og hvad er Islams sande væsen? Hvad er det, hvorpaa hovedvegten maa lægges? — Jo, at der blot er én Gud, en herre, for hvem det sømmer sig at bøie knæ —, vor og verdensaltets skaber og sjæl, — usynlig, ufattelig, men aabenbaret for os i naturens herlighed og vor egen forstand og retsfølelse. Denne Guds vilje maa vi absolut, helt, fuldt og øieblikkelig lystre og bøie os for. Og hans vilje er ret, sandhed og barmhjertighed.

Det er hovedsagen i Islam. Det var Muhammeds store, evige idé, byrden af hans budskab til verden.

Realisme og idealisme.

I den franske *„Nouvelle Revue“* skriver *S. E. Sawas-Pacha* en række artikler om realisme og idealisme i literaturen. Det er et nyt bevis paa det omslag i ny-idealistisk retning, hvorom der et par gange har været skrevet i *„Kringsjaa“*. — I den fjerde artikel af rækken søger forfatteren at vise, at *realisme* i kunsten — i den forstand at kunstproduktet blot skulde være en tro kopi af et virkelig existerende stykke natur og intet andet —, den er umulig, den existerer ikke og har aldrig existeret. Al kunst er idealistisk. Kunst og idealisme er ét. Kunstneren skildrer altid et ideal, som blot existerer i hans egen sjæl eller fantasi. Han idealiserer virkeligheden. Det vil sige, han vælger og vrager, opløser og sammenføier og konstruerer ud af det materiale, som virkeligheden forsyner ham med, noget nyt og originalt, der aldrig har existeret uden i kunstnerens skabende hjerne. Man kan blot forlange af kunstneren, at hans ideal skal være vel skildret, bære sandsynlighedens præg, — se ud som virkelighed; ikke mere. Virkelighed maa det ikke være og kan det ikke være.

Forfatteren tager Zolas verk *„La Terre“*, som han gjennemgaar i detalj, for at vise, at denne realismens store profet selv er den mest dristige og udfordrende idealist. Han har af alle sine virkelighedsmodeller blot valgt visse træk, som han saa har forbundet paa sin egen vis til en samling karakterer, der vistnok ser reelle

ud — lever —, og som er afskyelige i høieste grad, usle og lave, men som er fuldstændig idealiserede. De har blot existeret i Zolas hjerne. De er idealiserede forbryderfigurer, uselhedens og lavhedens idealisation. Men Victor Hugo selv idealiserer ikke mere end Zola. Forskjellen mellem dem er blot den, at den ene idealiserer i retning af det skjønne og noble, og den anden i retning af det usle og lave. Men begge pynter paa virkeligheden, omskaber den efter et ideal eller en model, som findes alene i deres eget sind. Det er denne omskabning, denne oppyntning af virkeligheden, som vi kalder idealisation. Vi har vænnet os til at anvende ordet alene om omskabning og oppyntning i retning af det ædle og skjønne; men det er en indskrænkning af ordets reelle og afgjørende betydning. Idealismen bestaar i, at kunstneren *ikke* kopierer det, som er udenom ham, men noget som existerer *i* ham, i hans fantasi eller sjæl. Dette indre billede betinges vistnok af omgivelserne og *maa* af dem betinges; men det svarer langtfra nøiagtig dertil. Kunstneren tilfører virkeligheden et nyt element — sin fantasi, sin skabende kraft. Det er den, der gjør ham til kunstner, og det er den, der bevirker idealiseringen.

Forskjellen paa det, vi kalder realisme, og paa det, vi benævner idealisme, er altsaa ikke, at den ene er mere virkelighedstro end den anden, men det er blot, at den ene idealiserer i retning af uselhedens pol i livet, og den anden i retning af skjønhedens. Begge bygger paa virkelighedens data, og begge skildrer en indre verden, der existerer alene i forfatterens sind, men som dog der eier en ligesaa reel existense som sol og maane i den ydre verden.

Erindringskunst.

(Efter „*Revue des Revues*“).

De fleste af „*Kringsjaas*“ læsere har sandsynligvis seet en eller anden ganske dygtig erindringskunstner eller *mnemotekniker*. De lader f. ex. lange talrækker, — ofte hundredevis af tal — opskrive paa en tavle. Saa ser de i nogle minutter paa dette kaos af tal, hvorpaa tavlen vendes og alle mulige forsigtighedsregler tages mod, at de skal „fuske“ paa nogen maade. Men trods alt, hvad der i den retning kan gjøres, nedskriver de dog med lethed strax, eller, om man heller ønsker det, efter et par timers forløb, den hele talrække, ziffer for ziffer i samme orden, hvori de først nedskreves, og uden at begaa en feil! — Experimentet lader sig variere paa mange vis. Det ser forbausende ud.

Nu, dette gjøres paa to vidt forskjellige maader, eller der er to arter af slige erindringskunstnere. Der er for det første folk, som virkelig eier en saa fænomenal hukommelse, at de efter et eneste blik paa en slig talrække kan mindes den i flere timer. Af denne slags abnormt udviklede erindringsevner gives der imidlertid faa. Men ethvert vanligt menneske kan ved et par simple kunstgreb eftergjøre alt, hvad disse naturlige begavelser formaar. Det er, med andre ord, muligt at efterligne ved et par kneb denne naturlige fænomenale erindringsevne. — Af denne art er de vanlige „kunstnere“ i denne branche. Det er ogsaa denne erindrings*kunst*,

der har faaet navn af *mnemoteknik* og er blevet gjort til en hel videnskab, i Amerika saagar til lærefag, hvori der undervises baade privat og offentlig. For 2—3 dollars kan enhver lære uden vanskelighed at erindre omtrent alt muligt; den mest tungnemme elev i en klasse bliver til et rent lys, hvor det — som i de fleste skoler — blot gjælder at pugge og lære udenad, — at *erindre*.

Kunsten er ganske simpel. Der skal her blot nævnes en af dens regler, men én, der er vidt anvendelig og let lader sig tillempe paa forskjellige opgaver.

Det gjælder at erindre talrækker. Tal i sig selv betyder intet og er derfor vanskelige at erindre. — „*Kringsjaa*"s redaktør har blot i dette øieblik sat sig ind i sagen og dog forpligter jeg mig til, *dersom jeg selv faar nedskrive tallene*, at lære dem udenad saa fort, som jeg kan skrive dem — gjerne 2—300 af dem — og at mindes dem i otte dage, om man vil, for da at nedskrive dem nøiagtig. Og man behøver ikke at frygte for, at jeg skal lære talrækken udenad paa forhaand, thi det magted jeg ikke, om jeg vilde, og vilde vist ikke spendere 5 minutter derpaa, om jeg kunde.

Men sagen er yderst simpel. Enhver læser vil i næste øieblik selv kunne gjøre det samme.

Istedetfor at mindes tallene, mindes man *ord* og sætninger, hvis bogstaver betyder tal. En eneste sætning kan indeholde mangfoldige tal og er dog ganske let at huske. „Ja, vi elsker dette landet" f. ex. udgjør et tal med 13 sifre. Ved at nedskrive de tal, der svarer til denne linje, er det altsaa ikke længer nogen kunst at mindes dem. Hele Bjørnsons fædrelandssang indeholder paa samme vis nogle hundrede tal. Og det er jo en simpel sag at huske *digtet*. I det ovenfor tilbudte experiment vilde jeg simpelt hen nedskrive de til nævnte digt svarende tal, 2—300 af dem, og saa forbause tilskuerne ved uden allerringeste hovedbrud at „huske" dem og skrive dem op igjen.

Tallene fra 0—9 betegnes med sprogets konsonanter, f. ex. saaledes:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
p	s	t	v	k	g	l	m	n	r
b	c	d	f	h	j				

„Ja vi elsker dette landet" bliver altsaa til:

6 4 7 2 5 0 3 3 3 7 9 3 3, som man da kan variere til publikums forbauselse f. ex. paa følgende maade. Der skrives bare fire-sifrede tal. Man slænger ned i fart og med al mulig flothed de 12 første sifre:

6 4 7 2
5 0 3 3
3 7 9 3

Man ser knapt paa dem. Man vender tavlen og taler om tusen andre ting, og en times tid senere forbauser man publikum ved at skrive de tre tal nøiagtig op igjen. Intet kan se flottere ud og intet er dog lettere. En professionel kunstner benytter naturligvis mange flere zifre. Han behøver jo blot at kunne et par vers eller digte udenad. Saa kan han „huske tal" i det endeløse.

Et vanskeligere kunststykke er det al lade en anden skrive tallene og saa huske dem. Thi her maa man først oversætte tallene til ord og sætninger, der lader sig huske, og det er naturligvis vanskeligere. Men med lidt øvelse gaar ogsaa

det ganske let. Her er f. ex. et tal nedskrevet uden tanke paa bogstavforbindelsen:

2 9 1 2 6 9

Det svarer i bogstavet til

s n p s g n
c b c j

Et par indskudte vokaler giver „syn paa sagen", der er ganske let at huske. Ved øvelse lærer man snart saaledes at sammenbinde konsonanterne ved passende vokallyd til ord og sætninger.

Experimentet lader sig da variere f. ex. saaledes. „Erindringskunstneren" sidder paa scenen. En medhjelper bevæger sig om blandt publikum og opgiver tal eller leveres f. ex. pengesedler, hvis nummere „kunstneren" strax opgiver paa medhjælperens spørgsmaal. Den sidste har blot at stille sit spørgsmaal slig, at tallets tilsvarende konsonanter indgaar deri. Det simple spørgsmaal, „hvad tal er dette?" fortæller saaledes kunstneren ligefrem, at det er

5 4 3 3 7 0 3 3 3

Spørgsmaalets form lader sig jo variere i det uendelige, saa at det kan udtrykke et hvilketsomhelst tal. Øvelse maa der jo til for at faa det til at gaa raskt og fort.

Men, hvad det lader sig drive til, er blandt andet nylig blevet paavist af to franskmænd, som experimenterte saavel med en *egte* erindringskunstner — en af de faa omtalte abnorme mennesker, der virkelig kan erindre hundreder af *tal* —, som med en mnemotekniker. Den sidste gjorde det ved sine kneb i det hele bedre end den første; kunsten overgik naturen. Mnemoteknikeren havde af naturen en vanlig hukommelse. Men ved sin kunsts hjælp overskyggede han dog helt naturens bedste verk i den retning.

Man prøvede de to i tre forskjellige henseender. 1) med hensyn til erindringsevnens udstrækning, — det antal tal, f. ex. som de kunde erindre. 2) med hensyn til den tid, det tog dem at lære talrækken udenad. 3) med hensyn til den fart, hvormed de atter kunne gjengive det erindrede.

Naturkunstneren hed M. Diamenti. Han var istand til at huske 2000 zifre. Mnemoteknikeren (M. Arnold) derimod husked uden vanskelighed et *uendeligt* antal zifre, naar han selv fik nedskrive dem. Nedskreves de derimod af andre var tallet begrænset (idet han ikke kunde benytte det samme ord flere gange uden at faa det betegnet eller forbundet paa en egen maade). Men i hvert fald var kunsten her naturen helt overlegen.

Med hensyn til den hastighed, hvormed de lærer sine tal viste det sig, at M. Diamanti kunde lære tal af indtil 15 zifre lidt hurtigere end M. Arnold. Op til 25 holdt de to sig lige; men over 25 fik mnemoteknikeren overtaget og vandt mere og mere paa sin modstander, jo længere talrækken blev.

Derimod viste det sig, at M. Diamanti kunde gjengive sine tal noget hurtigere end M. Arnold.

I det store og hele faldt prøven ud som en glimrende seir for mnemoteknikeren eller den *kunstige erindringsevne*.

De 25 største bøger.

(Efter „*Revue Bleue*“).

I tredie hefte af „*Kringsjaa*“ gjengaves en italiensk liste over de 25 største bøger, og i tolvte hefte en lignende fransk liste. Hertil skal idag føies efter „*Revue Bleue*“ en tysk liste. Denne er samlet paa en lidt anden maade end de to førnævnte. Der er kun 29 mænd, som har været med om at forfatte denne liste ved at indsende fortegnelser over de forfattere og verker, de selv foretrækker. Samtlige 29 er dog repræsentative og fremragende mænd paa literaturens eller det offentlige livs omraade.

Til den italienske liste bidrog 214 mænd og til den franske 764. Disse to lister maa altsaa ansees som mere repræsentative end den tyske.

Den tyske liste er følgende — (tallene angiver det antal lister, hvorpaa hver forfatter findes):

1.	Göthe	26	16.	Æschylus	12
3.	Shakespeare	22	17.	Tacitus	12
3.	Schiller	22	18.	Kleist	12
4.	Homer	18	19.	Macaulay	12
5.	Lessing	18	20.	Horats	11
6.	Bibelen	15	21.	Molière	11
7.	Niebelungen	15	22.	Alexander v. Humboldt	11
8.	Cervantes	15	23.	Aristophanes	10
9.	Uhland	15	24.	Platon	10
10.	Heine	15		Enten	
11.	Dickens	15	25.	Walther v. der Vogelweide,	
12.	Sophokles	15		Kant,	
13.	Walter Scott	14		Eichendorf	
14.	Byron	13		eller Freytag	10
15.	Ranke	13			

Otte eller ni stemmer havde desuden Herodot, Thucydides, Ovid, Luther, Voltaire, Manzoni, Burns, Darwin, Euripides, Boccacio, Simplicissimus, Jean Paul, Grimm, Grillparzer, Scheffel og Turgenjeff.

Af de 35 er 10 tyskere. Til sammenligning anføres, at paa den franske liste er der 18 franskmænd (!) og paa den italienske blot 8 italienere.

Af franske forfattere har den tyske liste blot en eneste én (!), nemlig Molière. Fra fransk side har man da ogsaa, som ventelig kunde være, meget at udsætte paa denne tyske fortegnelse. Tænk blandt 15 fremmede forfattere blot at betænke Frankrige med en eneste! Den franske liste

indeholder jo rigtignok ogsaa blot en eneste tysker blandt de syv forfattere udenfor Frankriges grænser, der fandtes værdige til at optages. Denne ene er Göthe. Den italienske liste indeholder fire tyske navne og blot ét fransk.

Paa den tyske liste er der fem engelske navne. Paa den italienske var der ogsaa fem, men paa den franske blot ét.

Af de 15 fremmede forfattere er der i det hele 6 grækere (fra oldtiden), en romer, et jødisk verk (bibelen), en spanier (Cervantes), en franskmand og fem englændere. Eller udenfor tysk literatur gives første rang til oldtidens græske og dernæst til den moderne engelske. Den sidste skulde efter dette øve halvt saa megen indflydelse i Tyskland som landets egen literatur.

— Tager vi nu alle tre lister for os, ser vi, at England er det land, hvis literatur staar høiest udenfor landets egne grænser. Og hertil er videre at bemerke, at de engelske forfattere paa de udenlandske lister er temmelig moderne navne, medens de andre landes store forfattere, der anerkjendes udenfor rigets egne grænser gjerne er mænd, der som Molière hører helt andre tider og tanker til.

Paa den tyske liste findes *ikke* Dantes navn, heller ikke Victor Hugos, der kommer først paa den franske liste.

I det hele er det interessant at se, hvor helt forskjelligt et lands forfattere bedømmes og ordnes i et fremmed land, fra hvad der sker i deres hjemland.

Tager vi saaledes for os de tyske indsendte lister i deres helhed; altsaa ikke blot de navne, der fik de fleste stemmer, men alle de forfattere, der nævnes, saa finder vi blandt andet af 1635 stemmer afgivne paa alle disse 29 lister, 167 faldende paa 72 forskjellige franskmænd.

Den orden, hvori disse franskmænd foretrækkes, er vistnok ganske besynderlig. Først kommer Molière, saa Voltaire, derefter Béranger, G. Sand, Daudet. Betydelig længer nede kommer, efter Lamartine, Le Sage, Musset, Zola og andre, Victor Hugo og lidt længer nede Corneille og Racine. Napoleon I, Paul de Kock, Sardou, Henri Martin, Flammarion, Boileau, Montesquieu og Montaigne faar hver 1 stemme; Renan, Aug. Comte, Thiers, Guizot, La Bruyère og Rabelais opnaar hver 2 stemmer; Taine, Eugène Sue, Féuélon, Racine og Corneille faar hver 3; Victor Hugo og Balzac faar 4; Zola, Mme. de Staël, Le Sage, Rousseau og Pascal 5; George Sand og Daudet 6, Béranger 7, Voltaire 9 og Molière 11.

Paa den engelske liste, der paa samme vis lader sig opkonstruere af disse tyske stemmer, er der 7, som faar mindst 8 stemmer (kun 2 franskmænd), 16 som faar mindst 5. Ordenen er her: Shakespeare, Dickens (!),

W. Scott, Byron, Macaulay, Burns, Darwin, De Foë, Gibbon, Swift, Fielding, W. Irving, Goldsmith, Bulwer, Thackeray, Carlyle. En liste, der nok vil forbause en englænder vel saa meget, som tyskernes franske liste har forbauset franskmændene.

Af de 1635 afgivne stemmer faldt 834 paa tyskere, 221 paa englændere, 166 paa franskmænd, 133 paa grækere, 109 paa romere, 86 paa middelhavslandenes forfattere (udenfor oldtidens grækere og romere), 45 paa østens literatur og 40 paa skandinaviske, polske, russiske og ungarske navne.

Det første navn er paa den italienske liste Dante, paa den franske Victor Hugo, paa den tyske Göthe. Det andet er: Bibelen, Molière, Shakespeare. Det tredie Shakespeare, Shakespeare, Schiller.

Shakespeare er no. 2 eller 3 paa samtlige disse udenlandske lister. Da ingen lignende ære bliver nogen anden tildel, kan vi vel tage det som et resultat af stemmegivningen, at verden er enig om, at Shakespeare (overalt blot med undtagelse af landets egen største forfatter) er vor jords største forfatter, hans verker er de, der i udbredelse og almen anerkjendelse staar næst efter bibelen.

Disse 3 første paa de 3 lister udgjør altsaa Shakespeare, Victor Hugo, Göthe, Dante, Molière og Bibelen.

Den følgende liste er samlet fra de tre givne lister, saaledes, at jeg ved forskjellige midler og hensyn har søgt at udpille de 25, som efter de 3 nationers stemmegivning skulde være verdens største navne paa literaturens og tankens omraade. Jeg har faaet listen istand ved en nøiagtig sammenligning af de forskjellige forfatteres plads paa de 3 lister med tilhørende supplementslister. Den skulde angive saa klart og saa retfærdigt og nøiagtigt som muligt den tredobbelte afstemnings resultat. Kun de 4 første navne findes paa alle hovedlister.

Verdens 25 største forfattere efter tysk-fransk-italiensk bedømmelse.

1. Shakespeare.
2. Göthe.
3. Bibelen.
4. Homer.
5. Dante.
6. Molière.
7. Tacitus.
8. Horats.
9. Cervantes.
10. Virgil.
11. Balzac.
12. Al. v. Humboldt.
13. Platon.
14. Victor Hugo.
15. Schiller.
16. Darwin.
17. Herbert Spencer.
18. Voltaire.
19. Manzoni.
20. Sofokles.
21. Ch. Dickens.
22. Racine.
23. Lessing.
24. Leopardi.
25. W. Scott.

Shakespeare faar første plads med et betydelig forsprang over de andre. Han staar som no. 2, 3 og 3 paa listerne, medens Göthe er no. 1, 7 og 8. — Dette bliver jo saa meget mere betegnende og ærefuldt, naar man erindrer, at i denne afstemning har *ingen englænder* deltaget. Shakespeare hæves til første rang af udlandet; behøver ikke sit fædrelands stemmer dertil. Göthe vilde *ikke* have faaet nogen saa høi rang uden sit hjemlands stemmer. I det hele er det umuligt andet end at blive slagen ved det forholdsvis store antal engelske navne, som denne liste indeholder, skjønt ingen engelske stemmer har hjulpet til at frembringe den. Der er 5 englændere paa listen, (det største antal opnaaet af nogen nation), og havde vi udvidet den med en 4—5 navne til, vilde et par af disse ogsaa have været engelske.

Af franske navne er der ogsaa 5. At der er *saa* mange skyldes væsentlig det faktum, at franskmændenes liste er saa kompakt fransk. I udlandet indtager fransk literatur ikke paa langt nær saa høi rang som den engelske. Det femte franske navn kunde ogsaa med god grund være blevet byttet mod et engelsk, nemlig Byrons. Det er muligt, at det vilde været retfærdigere.

Af tyske navne er der 4, — færre end af de ikke-stemmende engelske. — Af italienske er der 3, af romerske 3; desuden er der 3 gammelgræske, 1 spansk og et jødisk verk, Bibelen.

Den engelske liste indeholder navnene: Shakespeare, Darwin, Spencer, Dickens og Walter Scott, — en noksaa underlig liste. Den franske ser saaledes ud: Molière, Balzac, Victor Hugo, Voltaire og Racine. Den tyske saaledes: Göthe, v. Humboldt, Schiller, Lessing.

Havde vi ogsaa havt en engelsk og en amerikansk liste, saa vilde jo resultatet være blevet betydelig ændret. Vi vilde da havt en del flere engelske navne, særlig paa de franskes bekostning.

Fastslaaet kan vi i hvert fald anse det at være, at i den dannede verdens øine er de fem størte literære verker, vor jord har frembragt, følgende: Shakespeares, Göthes, Bibelen, Homers og Dantes. Eller med andre ord: En englænder, en tysker, en del jøder, en græker og en italiener deler mellem sig æren af at have øvet den største og dybeste indflydelse paa vor slegts aandsliv, — saavidt som disse lister staar til troende.

Hvad sammenslutning formaar.

(Af et foredrag af *Walter Besant* ved aabningen af et nyt bibliotek og foreningslokale for en arbeiderforening i London. — Efter „*Contemporary Review*“).

Vi læser stadig i aviserne skræmsler og profetier om en kommende revolution. Kommende! — Den *er* kommen. Vi lever midt oppe i den mest vidunderlige sociale revolution. Folk lægger ikke merke dertil, fordi den foregaar uden støi, uden blodsudgydelse, uden guillotine og gadekamp. Men den er her dog lige fuldt og foregaar stilt, hurtigt og uimodstaaeligt. Overalt smulrer den gamle tingenes orden hen og forsvinder. Overalt viser sig nye og uventede ting og sætter sig fast iblandt os som led i en ny tingenes orden. Lad mig bare pege paa et par punkter i denne revolutionære omveltning.

Vi er blevet et *læsende* folk paa de sidste tyve aar; — vi læser alle sammen; de fleste af os vistnok ikke andet end aviserne. Men hvilke aviser? Præcis de samme aviser, mine herrer, som læses af de høieste og viseste i landet! Kanske har I ikke tænkt paa den umaadelige betydning af dette simple faktum, at vi alle læser de samme aviser. De, som bestandig prater om „folkets“ og „massernes“ uvidenhed, har i hvert fald ikke tænkt derpaa. Thi hvad vil det sige? Jo, at hvert tænkende, læsende menneske i landet læser de samme nyheder, de samme fakta, de samme debatter, de samme argumenter som statsmænd, lærde, tænkere, prester og videnskabsmænd. Han har det samme materiale, det samme grundlag for sine meninger som lordkanstleren selv.

I gamle dage læste ikke arbeideren noget; han vidste intet, forstod intet og eiede ingen magt. Han har nu ikke alene sin stemmeret, men han har al den personlige magt og indflydelse, som hans egne kundskaber og karakter kan sikre ham; og han kan skaffe sig lige saa megen politisk kundskab og forstaaelse som hvilkensomhelst ædel lord bare ved at række hænderne ud og tage, hvad der bydes ham! — Han var videre før i tiden arbeidsgiverens slave. Han er nu en fri mand og en forretningsmand, der underhandler med arbeidsgiveren om salg og kjøb af saa og saa mange dage eller timer af hans arbeide og intelligens. — Er ikke det en revolution? — Før i tiden boede han, hvor han kunde og som han kunde. Se nu paa de anstrengelser, der allevegne gjøres for at skaffe ham sunde og menneskelige boliger.

Og hvad har bevirket alt dette? — *Forening, sammenslutning.* Arbeiderne havde aldrig opnaaet disse ting uden ved forening og sammenslutning; thi idet disse giver magt, kræver og vinder de ogsaa i samme grad agtelse og anerkjendelse for de forbundne.

Betragt saa igjen revolutionen i folkets opdragelse, i skolerne. Nu lærer de fattigste iblandt os, — arbeiderens søn — de selvsamme ting, som mylords stolte sønner, — de samme sprog, de samme videnskaber, de samme kunster, hele den samme intellektuelle kultur. Tusender og atter tusender af arbeidsmænds sønner her i London tilbringer aftenerne med at tilegne sig, i forskjellige institutioner, disse kundskaber, — den høieste kultur, som tiden eier. De riges universitetsprofessorer er deres lærere. De afstaar fra ungdommens fornøielser, — fra frihed, hvile, lystighed, selskaber, teatre — for at skaffe sig denne kultur og kundskab.

Man tænke sig, hvilken revolution og omvæltning og venden op og ned paa alt — det alene betyder! — En *kommende* revolution, i sandhed!

Angaaende det endelige resultat af alle disse dagens stille, fredelige omveltninger og revolutioner har jeg for min del helt bestemte og radikale meninger. Og var dette en passende tid dertil, tror jeg nok jeg kunde være profet paa dette omraade. Men lad os for øieblikket nøie os med at bogføre, hvad der *er* opnaaet. Og mindes saa, at alt dette skyldes *sammenslutning*.

— Og nu har vi taget et skridt videre frem. Vi har forenet os ogsaa for at tilfredsstille den side af livet, hvortil alt andet fører op og bidrager, — den sociale, selskabelige, lykkebærende side af livet. Ogsaa her har vi lært, hvad sammenslutning kan gjøre. Takket være den, indvier vi her i aften et palads for den arbeidende klasse lige saa rigt som de riges paladser. Alt hvad de har, vil vi have. Koncerter er dyre. Vi vil leie musikerne og holde koncerter i vore egne lokaler. Sangerne med vil vi leie og de skal synge i *vore* saloner ved *vore* modtagelser. Alle de selskabelige fordele, der hidtil har tilhørt de rige, er det herefter overalt i arbeidernes magt at skaffe sig. Det simple middel er *association, sammenslutning*.

Vi har her skabt en selskabelig atmosfære saavelsom selskabelige lokaler. Her vil samles alene de, der ved siden af, over og gjennem fornøielse ønsker dannelse, kundskab, personlig udvikling og vext. Og naar og hvor har der vel nogensinde existeret en forening, kultur, kundskab og dannelse saa helt hengiven og helliget, som den forening af arbeidende mænd og kvinder, der har opført dette tempel, — dette det menneskeliges hellige tempel?

Slangens tunge.

(Efter *W. H. Hudson* i „*Fortnightly Review*“).

Hvad bruger vel slangen sin kløvede tunge til? — Det var en gammel overtro, at den brugte den til at stikke med, at der var gift i den ogsaa. Det er imidlertid som bekjendt blot overtro. Den bruger tungen, hverken til at stikke med eller til at smage føde med eller til at frembringe lyd med. „Den hvislende tunge“ er ogsaa en overtro. Tungen er stum og uden smagsevne. Den kan ikke bruges til at stikke med, og er til ingen nytte, naar det gjælder at spise.

Hvad er den saa til? — Er den lille, vibrerende, skjælvende, smale og kløvede, sorte eller blodrøde glinsende tunge blot et ornament? Er den der alene til stas? Eller hvordan?

Videnskabsmændene har længe forgjæves søgt at finde rede paa dette problem.

Nu synes det ogsaa opklaret.

Slangens tunge har sin brug. Den er i virkelighedon, hvad den synes at være, dyrets vigtigste *vaaben* — dog ikke direkte, men indirekte. Den er for slangen, hvad en knap eller et farvet glasstykke var for den gammeldagse magnetisør, og hvad et ganske lidet, hurtigt roterende speil er for de videnskabelige hypnotisører i Paris. Med den hypnotiserer slangen sit offer og gjør det derved ikke alene magtesløst, men kan endog tvinge det til at udføre dens vilje og lystre dens blotte ønske, som f. ex. at springe eller flyve lige i dens mund for at blive spist.

At et lidet glasstykke, hvorpaa man stirrer opmerksomt i nogle minuter, vil hypnotisere en, binde ens vilje og selvbevidsthed, det er en bekjendt sag. En parisisk læge, der helbreder for hovedpine o. l. ved hypnotisme, benytter i stedet et ganske lidet speil, der roterer meget hurtigt om sin axe. Derved frembringes den hypnotiske tilstand paa nogle sekunder. I det hele synes det ved hypnotisering at gjælde om at faa vedkommendes opmerksomhed fæstet helt og holdent paa et enkelt punkt og holdt der i kort tid. Vilje og selvbevidsthed søvner da af. — En persons øine kan muligens undertiden gjøre samme nytte som speil eller glasstykke.

Slangen benytter muligens ogsaa sine øine, men først og fremst den glinsende tunge, der er saa prægtigt et apparat til det brug, som nogen magnetisør kunde ønske sig. Der er glansen og der er den overordentlige hurtige bevægelse, som Paris's hypnotisører finder saa virkningsfuld. Slangen kan strække tungen ind og ud, og bringe den til at danse omkring med lynets fart, — slig at man blot ser et underligt, vibrerende, glinsende punkt (netop som det roterende speil). Opmerksomheden *maa* fæste sig ved den, og engang fæstet der, holdes den fangen, til den hypnotiske tilstand er frembragt. Da har slangen blot at ønske, at ofret skal springe den i munden. Den aabner kjæverne og det sker. Akkurat, som naar den hypnotiserede person paa hypnotisørens bud gaar, hvor denne vil, kaster sig i vandet eller ud fra et kirketaarn, dersom han bare *vil* det. — Kløften i tungen hjælper til at gjøre bevægelsen hurtigere og giver samtidig det vibrerende punkt lidt større omkreds.

Det er paa den vis, slangen magnetiserer eller „fortryller“ sit offer. At den gjør det, er ofte blevet iagttaget. Fugle og frosk har man seet under den hypnotiske indflydelse først forgjæves prøve paa at rive sig løs, saa at styrte med et skrig lige ind i slangens aabnede gab.

En frø kjender slangens farlighed saa godt, at den mister alt mod, alt haab og al styrke, saasnart den merker en af dem bag sig. Den kunde godt komme bort, vilde den bare bruge sine ben. Men den kan ikke. Al kraft gaar ud af benene. Den synker sammen og lader sig sluge.

Var det ikke for denne magnetiserende tunge, vilde slangerne sulte ihjel; thi de er igrunden daarlige jægere. De er uden undtagelse træske og dovne. Springe kan de ikke. I stedet for at gaa efter sit bytte, lader de byttet komme til sig, magnetiserer det; *ønsker* det til sig, aabner munden og sluger det.

Det er ogsaa en anden noget lignende maade, hvorpaa slangen bruger sin tunge, uden dog egentlig at hypnotisere med den. Skal den f. ex. fange en fugl,

der sidder et par alen borte paa marken, saa ligger den aldeles stille, løfter blot hovedet og strækker tungen ud. Tungen spiller hurtigt. Hovedet staar absolut stille. Fuglen stirrer paa dette under. Den bliver ikke ræd, fordi dyret ligger tilsyneladende ganske stille. Den ser blot hovedet, der staar der som en fastnaglet støtte. Og dens opmerksomhed fængsles mere og mere af den spillende, glinsende tunge.

Men slangen ligger ikke stille. Den har den evne at kunne holde hovedet opreist og absolut stille, medens resten af legemet bevæger sig umerkeligt. Den skyver sig sagte, lydløst, uden en synlig bevægelse fremover. — Fuglen merker det ikke, fordi den blot ser den vibrerende tunge og det helt stillestaaende hoved; — ser ikke, at slangen kommer nærmere og nærmere. — Nu er den saa nær, at den kan gjøre sig rede til fangst. Men intet i dens glasagtige øine, stillestaaende, støttelignende hoved eller spillende tunge forraader det. Den drager legemet sammen under sig, op mod hovedet. Nu er den færdig. Som en pil flyver nu hovedet fremover og griber fuglen.

Dette synes at være dens vanlige fangstmaade. Men altid tjener tungen til at fængsle byttets opmerksomhed og afvende den fra dyrets virkelig farlige bevægelser.

Enhver har følt den underlige følelse, der kommer over en ved i nogle minuter at stirre ned over et fossefalds glidende vandmasser. Der er noget fængslende, dragende ved det. Noget lignende, kun i skarpere grad, føler vel fuglen ved synet af den glinsende, vibrerende slangetunge.

Endelig er der en tredie ting, slangen gjør med sin tunge. Den benytter den til at holde sig folk og dyr fra livet, — til advarsel.

Nærmer man sig en større slange, saa strækker den først tungen ud og bevæger den først ganske langsomt; saa, om man kommer den nærmere, hurtigere og hurtigere. Tungen frembringer vist ingen lyd; men den siger dog ligesaa tydelig som ord kunde: „Jeg vil ikke forstyrres; gaa af veien.“

Den benytter den altsaa til at gjøre sin nærværelse bekjendt. Alle slanger er grænseløst dovne. De vil ikke røre paa sig, dersom de bare kan slippe. Som de nu ligger døsende og stille paa jorden, af hvis farve de ofte er, er det vanskeligt at se dem, og det vilde være let for andre dyr at løbe hen over dem af ren vanvare. Men noget glinsende, der bevæger sig paa jorden, — det ser hvert dyr og hvert menneske strax, selv om det er en noksaa liden gjenstand. Det tiltrækker sig opmerksomhed. Den lille glinsende tunge sees, hvor det ofte svære, træske slangelegeme vilde forblive useet. Derfor strækker slangen tungen ud og lader den vibrere, naar den hører skridt i nærheden. Saa ved den, at den bliver seet og slipper at røre paa sig. Glider den sagte og lydløst gjennem græsset, saa stikker den ogsaa af og til tungen ud for at fortælle andre væsner i græsset om dens ankomst. Tungen er stum; men dens glans og vibration udgjør et slags „fingersprog“ — eller stumt tungesprog — som forstaaes af al verden og betyder: „Gaa af veien for mig.“ Den strækker tungen ud, som en hund bjæffer. Den taler dermed til øiet istedetfor til øret.

Mexikos sociale og økonomiske forhold.

(Efter *Cl. Jannet* i *„Revue des deux Mondes“).*

V.

Intetsteds i verden er uvæsenet med store jordegodser i den grad udviklet som i Mexiko. Strax efter erobringen maatte den spanske krone forlene erobrerne (*conquistadores*) med store landomraader. Inden 20 aar var omme, havde indehaverne sikret sine efterkommere arveretten til disse godser; ganske som i middelalderens graa morgen gik ogsaa nu de livsvarige forleninger over til arvelen og slegtseie.

Kronens øvrige land blev af vicekongerne i stor maalestok overladt enkeltmænd eller religiøse stiftelser. Efter uafhængighedserklæringen er denne fremgangsmaade fortsat videre. Ved inddragelsen af kirkens godser blev der heller ikke sørget for udstykning; man lod spekulanter slaa de samlede godser under sig.

Der findes jordegodser (*haciendas*) saa store som et norsk fogderi, og en utallighed saa store som prestegjæld. Ligger de paa høislettens skraaninger, omfatter de samtidig „kolde“, „tempererede“ og „varme“ egne og giver saaledes adgang til al mulig slags drift. I senere tid pleier indehaverne at sørge for heste-jernveie og lignende samfærselsmidler. Prisen paa et lidet gods er sjelden mindre end en halv million kroner, et større gaar let op i to, tre millioner. Ganske smaa godser, svarende til europæiske storgaarde (*ranchos*), kan kun i større byers nærhed holde sig uden at bli inddragne i en tilstødende *hacienda*.

Som exempel paa en *hacienda* kan vi betragte et gods i hovedstadens nærhed, altsaa i de „kolde egne“. Af de 20,399 hektarer anvendes de 5164 til dyrkning af agave til produktion af *pulque*, 11,650 til pløieland, 2424 til græsgange, medens de øvrige 1154 ligger øde paa grund af vandmangel. I godsets midte ligger herresædet med sit kapel, sin pulquefabrik, sit mezcalbrænderi, sine fjøse og stalde, sine kornboder samt huse for tjenere og reparationshaandverkere; hovedbygningens høie mure har kun en eneste port og er forsynet med gitre for vinduerne. De 150 arbeiderfamilier paa godset har hvert sit vakre teglstenshus med en jordflek til for familiens gris. Daglønnen er for voxen kar kr. 1.12 og for en unggut kr. 0.65. Ved ugeopgjøret holder forvalteren tilbage det, der skyldes for optagne varer i godsherrens landhandleri (*tienda*). Denne indretning, der ganske svarer til det af englænderne fordømte *truck*-system, misbruges dog i regelen ikke af de godseiere, der er af god gammel familie. Paa de fleste godser overlades, med undtagelse af sædegaarden, jorden som bygsel mod afgift og pligtarbeide til de paaboende indianere, der foruden denne leilændingsjord tillige eier frit land i nærheden af sine landsbyer.

Paa de „varme egnes“ godser anvendes den opryddede jord til sukkerrør- og kaffeplantager. Her ligger herresædet omgivet af dampsukkerkogeri, brændevinsbrænderi, kapel, *tienda* og en række smaa stenhuse for de faste arbeiderfamilier. Omkring i lierne overlades jord til folk, som vil rydde op i skogen og dyrke mais; den aarlige afgift er i saa fald 30 kr. for hus, 75 kr. for agerland og 10 kr. for beitesret samt 2 ugentlige pligtdage paa herresædet foruden pligt til at vedligeholde veiene; byggetømmer og brændsel har de fri adgang til.

Alle disse slags arbeidere kaldes med fællesnavnet *peones*. De er egentlig frie mennesker. Men deres formuesomstændigheder bringer dem jevnligen i

afhængighedsforhold til jorddrotten, og myndighederne pleier at dømme forgjældede leilændinger til at beholde jorden, til de har afbetalt eieren hans forskud. Følgen af saadanne tilstande kunde let blive et formummet slaveri. Men sædvaneretten har udviklet sig i en anden retning. Der er nemlig mangel paa arbeidskraft i de varme egne; om derfor en forgjældet arbeider vil flytte over til en anden hacienda, pleier hans nye arbeidsherre at udløse hans gjæld paa det forrige sted.

Disse store *haciendas* ligger ofte meget isolerede, fjernt fra enhver by; især i syden, hvor samfærselsmidlerne er mere end daarlige, blir det derfor godseierens fuldmægtige, som uden nogen hjemmel i lovene udøver saavel dømmende som administrerende magt over godsets *peones*. I tættere bebyggede egne opstaar der ofte besynderlige retsforhold; naar en leilændings-landsby faar høit nok folketal, har den adgang til at indrette sig med selvstændigt kommunestyre; hvad godsherren selvfølgelig ikke gjerne ser. I kirkelig henseende viser noget lignende sig, idet bisperne hellere vil, at presterne skal være selvstændige sogneprester end haciendaens kapellaner. For den som kjender middelalderen, er det interessant at opdage saadanne iøinespringende paralleler.

Godseierne i Mexiko bor ikke paa sine godser, men i byerne eller endog i Europa. I senere tid er det blet lidt bedre hermed for de indfødte junkeres vedkommende. Men det er gaaet ud med mange gamle familier, saa deres godser er komne spanske opkomlinger eller amerikanske kompanier paa hænderne. Isaafald værdiges peonerne ikke ringeste omtanke.

VI.

Allerede for 100 aar siden lod man i de Forenede stater den ubeboede jord værdsætte og sælge af rigs-regjeringen. I Mexiko er man først i 1883 kommen ind paa denne fornuftige fremgangsmaade. Godseierne, byerne og indianerkommunerne gjorde hver for sig krav paa tilliggende almenninger. Dette satte Juarez under borgerkrigen en stopper for ved en lov, der erklærede al jord, som indehaveren ikke kunde vise brev paa, for offentlig eiendom; dog saaledes at vedkommende fik forret til at indløse indtil 2500 hektarer mod en fast lav takst. Loven af 1883 gik videre, samt tillod dannelsen af særlige selskaber til indløsning af statseiendomme til lave priser, der betaltes med statsgjældsbeviser. Ved udgangen af 1889 havde saadanne kompanier indløst 11 millioner hektarer statsjord, medens andre $12^1/_2$ mill. var solgt af staten; mere end 11 mill. var fremdeles aabne for kolonisation.

Disse transaktioner volder megen uret; selskaberne farer ofte haardt frem mod mindre eiere, hvis ret kan være utvilsom. Og ligeovertor indianerkommunerne anvendes endog vold, der avler voldelig hevn fra de forurettedes side.

Fremmede kolonister er overladt til slige selskabers naade og unaade. Kolonisationskompanierne, som har faaet jorden for trediedelen af, hvad den er værdt, lader den helst ligge ubrugt paa spekulation. I 1887 var der grundlagt i det hele 19 kolonier af staten eller af selskaberne. Nylig kjøbte en rigmand i hovedstaden 300,000 hektarer ypperligt land for kr. 2,50 pr. hektar mod at overlade hver koloniserende familie 200 hektarer. Saa heldig som de Forenede staters regjering har Mexikos ikke været med sine kolonisationsforsøg.

VII.

Eiendommelig for Mexiko er mangelen af en middelstand. Intetsteds er der slig kløft mellem yderste fattigdom og overvættes rigdom. Smaa jordbrug existerer

neppe. Haandverkernes tal er meget lidet. Storindustri gives der kun tilløb til, og handelen er i fremmedes hænder.

Rentefoden er 9—10 pct. paa pantelaan, og 12 pct. paa handelslaan. Der savnes altsaa kapitaler.

Spare-indretninger er næsten ukjendte; ialt findes der tre—fire sparebanker; aageren hersker. Gjensidige hjælpeforeninger oprettes vistnok i de større byer under de senere aar, idet man slutter sig sammen efter fag og uden hensyn til raceforskjel. Det har vist sig, at disse sammenslutninger har udvirket lønsforhøielse.

Men al sparsomheds fiende er folkets ulykkelige hang til drukkenskab og spil. Staten underholder et offentligt lotteri, og omtrent i hver by findes offentlige spillehuse.

Middelstanden bestaar udelukkende af bestillingsmænd og slet lønnede embedsmænd. Særlig er lærerposterne efterstræbte. Endnu i 1891 protesterede en lærerkongres mod anvendelse af lønnede lærerinder. Dannede kvinder har ikke mange udveie. Rigtignok er det medicinske studium samt lærerseminarierne aabnede for damer; men den aand, der i de Forenede stater har indrømmet kvinden saa stor adgang til ansættelse i offentlighedens tjeneste, er endnu ikke trængt igjennem i Mexiko. Og paa den anden side er skik og brug imod at lade kvinden indtage den plads i handelslivet som f. ex. i Frankrige.

VIII.

Handel er de indfødte uskikkede for; den er derfor paa fremmedes hænder. Hver nationalitet holder sammen i kolonier med egne velgjørenheds-selskaber og særskilte casinoer.

Selvfølgelig er der flest spaniere; ved nytaar 1888 taltes der ialt 9553, kvinder og børn ikke medregnede. De kommer især fra Katalonien, Andalusien, Asturien og Galicien og pleier at bevare sine provinsegenheder. Af forretninger vælger de gjennemgaaende fedevarehandel samt pantelaaneri. Ved at tale landets sprog faar de desuden let tilslaget ved anbud paa offentlige leverancer. I regelen lægger de sig adskilligt tilbedste og kan sikre sine efterkommere en tryg stilling i samfundet. De er altid paa vagt, naar en *hacienda* kommer paa salg for gjæld, og det lykkes dem ofte at overtage pantegodset som egen eiendom. De indfødte hader disse spanske indflyttere, og den deklamerende „aztekomani“ svarer nøiagtig til tyskernes antisemitisme.

Tyskerne har fast hold paa kortevarehandelen; klædesvarehandelen og lærredshandelen har de derimod mistet paa grund af sine slette varer.

Englændere og Amerikanere kaster sig over grubedrift og industrielle anlæg samt importforretning, hvilken sidste i et saa lidet udviklet land altid er forbunden med detalj-udsalg. *En gros* forsyner de smaabutikerne i landsbyerne paa et halvt eller helt aars kredit og 12 pct. rente.

Schweitzere og belgiere slutter sig til de franske velgjørenhedsforeninger; enkelte af dem eier betragtelige forretninger.

Af franskmænd findes ialt 4—5000. De driver luxus- og modeforretninger samt har erobret tøihandelen fra tyskerne. I hovedstaden findes et fransk kjæmpemagasin svarende til *Bon Marché* i Paris. De fleste franske kjøbmænd stammer fra den lille fattige alpedal Barcellonnette og benævnes derfor jevnlig *barcellonnettes*. Deres veiviser var en mand ved navn Arnaud, der i 1821 drog over til Mexiko for

at søge lykken. Nu danner udvandrerne fra den lille dal en fast koloni, der kun optager sambygdinger som betjente i sine forretninger. Enkelte gifter sig og blir fast i det fjerne land; de fleste flytter med tiden hjem og fiffer sin fædrene gaard op for mexikanske penge. Disse fjeldgutter udmerker sig ved sin vindskibelighed og store redelighed og har vundet mexikanernes agtelse ved at holde sig borte fra konkurrancen om statsleverancen. Enkelte franske har oprettet bomuldsspinderier og væverier, saaledes et ved Rio Blanco nær Orizaba med 1400 hestes vandkraft. Den indenlandske politik holder de sig ganske udenfor og lider saaledes ingen ulemper paa grund af mindet om Napoleon III's dumme felttog i landet. Naar kolonien feirer sin 14de juli, bevidner de indfødte altid sin kjærlige sympati.

IX.

Industrien i landet var for tyve aar siden udelukkende haandverk og haandarbeide. Indianerne vævede grovt uld- og bomuldstøi. Garvekunsten stod meget høit, og som sadelmagere og læderarbeidere har mexikanerne ingen overmænd. Cigar- og cigaretfabrikationen tilfredsstillede landets behov.

For tiden lægger Mexiko an paa at bli et industriland; selvfølgelig anvendes beskyttelsestolden som løftestang. Som drivkraft bruges vandfaldene; maskineriet indføres fra Europa, og arbeidere tages af landets indfødte, der viser sig særlig skikkede for fabriklivet. Uld- og bomuldstøier kan befolkningen allerede forsyne sig med hjemme; Mexiko er nu et lukket marked for engelske og amerikanske bomuldsvarer. Papirfabriker og jernstøberier oprettes fortvæk.

Arbeidslønnen er meget lav, og arbeidstiden meget lang; fjorten timer er det almindelige. Men alle søn- og helligdage overholdes strengt, og fabrikerne ligger for det meste paa landsbygden, saa sundhedsforholdene er rimelige; desuden er indianerne et seigt folkefærd.

I Mexiko hyldes endnu det forkastede system at søge arbeidsudbyttet forøget ved at holde lave lønninger, ligesom alskens skat og told paa en meget gammeldags maade tynger industrien. Kulgruber er endnu ikke igang, og jernbanenettet har fremdeles langt igjen til fuldkommenheden. Maskiner og verktøi maa hentes fra udlandet og er i tariffen belagt med høi told! Forresten gjøres der fra de styrendes side store anstrengelser for fabrikdriftens ophjælp, om de ikke altid er saa heldig valgte. Man har endog gaaet saa vidt som til at yde præmie inden visse industrigrene.

I det hele er Mexiko et fortrinligt felt for dygtighed og foretagsomhed samt for kapitalanbringelser. Indvandrere modtages endnu med aabne arme og pleier at finde sig vel tilrette. Mange tager borgerret i landet eller lader ialfald sine børn nationalisere; alle „skikkelige folk" *(gente decente)* slipper nemlig for krigstjeneste.

Landets fremtid beror dog paa de store grundeieres evne til at udnytte eiendommenes naturlige rigdomme samt paa fremskridtsaanden hos landets oplyste klasser. Thi indvandringen er og vil vedblive at være ringe, og de indvandrede assimileres med lethed af den nationale befolkning; saa at landets eiendommelige kultur visselig neppe vil tabe sin originale karakter.

Forskjellige meddelelser.

— En kongres af videnskabsmænd og nationaløkonomer er netop afholdt i Paris for at overveie muligheden af at øge Frankriges folkemængde. Kongressen foreslaar: 1) at der skal lægges en extra skat paa børnløse folk; 2) at jordskatten skal graderes i aftagende skala efter antallet af børn; og 3) at en mand skal have lov til at testamentere sin hele formue til en enkelt og til hvilketsomhelst af sine børn.

— Lord *Meath* taler i sidste numer af „*XIXth Century*" for oprettelsen af legepladse for børn. Han finder det ikke tilstrækkeligt, at der anlægges haver, parker og aabne pladse, — at der gives børnene plads at lege paa; der skulde ogsaa sørges for legetøi. Der skulde findes kroketspil og boldspil, gymnastiklokaler, etc., etc., og opsynsmænd, hvis hverv langtfra skulde være en politibetjents, men en barnetjeners. De skulde være der for at tage sig af børnene, hjælpe dem, ordne deres lege osv. — Tingen er jo ingen nyhed; men lord Meath synes blot, at det gaar altfor smaat med denne udvikling. Børnene skulde ikke glemmes i den række af sociale institutioner, som de senere aartier har seet voxe frem i alle lande. — Han nævner i sin artikel, at London har 271 offentlige park- eller haveanlæg med et areal af tilsammen henved *18,000 acres* (ca. 72 □ km.).

Hos os er jo endnu temmelig lidet gjort i den retning, medens det trænges desto mere, som en stor del af befolkningen lever i huse og gader, hvor børnene maa savne alt — lige til frisk luft og solskin.

Enkelte legepladse — under opsyn — med klatrestænger o. l. vilde vist gjøre betydelig gavn.

— Den franske astronom *Camille Flammarion* mangler, som bekjendt, ikke fantasi. Mangen en af „*Kringsjaa*"*s* læsere kan vel mindes herlige timer tilbragt blandt hans „beboede verdener". Nu har han i en ny bog — nylig afsluttet i et amerikansk tidsskrift — skildret verdens undergang. Men før denne undergang finder sted, vil der hænde mange vidunderlige ting. En af den fantasirige forfatters sundeste opfindelser er en dameforening med det betegnende navn: „Ikke—gifte—sig—med—nogen—soldat"-ligaen. Paa den maade vil kvinderne afskaffe krig. Det siger sig selv, at arméerne ikke kunde modstaa et sligt anfald, og at ingen lov eller noget i verden kunde holde en soldat eller officer i rækkerne under slige forhold. Damerne stillede valget mellem krig og egteskab. Og saa maatte naturligvis krig forsvinde. Det eneste kjedelige ved denne vakre og anbefalelsesværdige tanke er, at Flammarion udsætter dens realisation til det 24de aarhundrede. Det er svært længe at vente i grunden. For min egen del tror jeg nu, at vil kvinderne høste æren af at afskaffe krig, saa faar de oprette sin ikke—gifte—sig—med—nogen—soldat-liga lidt før, — helst strax.

En anden af den franske forfatters spaadomme er, at al verden med tiden vil tale engelsk. Selv fransk vil forsvinde. Engelsk vil blive verdenssproget.

— Det franske *bibliothèque nationale* — verdens største bogsamling — daterer sig fra Karl den femtes regjeringstid (1364—1380). Denne konge samlede 1200 bind. Ved Ludvig den fjortendes regjeringstiltrædelse eiede biblioteket endnu ikke over 5000 bind; men fra denne tid af begyndte det at voxe hurtig, og i 1789 indeholdt det 300,000 trykte bind. Endnu hurtigere voxede biblioteket under revolutionen; de plyndrede slotte, kirker og klostre maatte bidrage med sine bogsamlinger

til at øge nationalbibliotekets omfang. Saa hurtig voxte det i denne tid, at man fandt det ugjørligt at ordne eller udfærdige nogen ordnet katalog over de nye skatte; man nøiede sig med at ordne dem alfabetisk efter forfatternes navne. — Nu har biblioteket over $2^1/_2$ million bind. I aaret 1890 alene forøgedes det med 70,000 bind!

Bibliotekets budget udgjorde i 1892 788,000 francs, hvoraf 436,000 til lønninger og 10—12,000 til trykning af kataloger. — Til sammenligning anføres, at det store engelske nationalbibliotek, *British museums* aarsbudget for flere aar siden udgjorde 1,250,000 francs, hvoraf omtrent halvdelen til lønninger og 200,000 francs til trykning af kataloger.

Et sligt umaadeligt biblioteks tilgjængelighed og nyttevirksomhed afhænger naturligvis i høi grad af katalogernes fuldstændighed og praktiske form og ordning. I denne henseende har *bibliothèque nationale* hidtil staaet tilbage; men en ny ordnet katalog af den hele umaadelige samling — et mangeaarigt jættearbeide — vil nu snart foreligge færdig. Der klages ogsaa over mangel paa betjening ved biblioteket, foraarsaget af nationalforsamlingens karrighed overfor en institution, der intet har med politik at bestille, og hvis nytte den ikke helt fatter.

— En engelsk læge paatager sig at forudsige, at det næste fremskridt paa det medicinske omraade vil bringe os til helbredelse ved *suggestion*. Først, siger han, begyndte man med ydre lægemidler, lagt direkte over og til det syge sted i legemet. Saa lærte man, at man kunde naa frem til det syge sted bedre ad en omvei — gjennem maven. Og derefter kom man til indpodning og indsprøitning i blodet, hvorefter man lod dette besørge resten. Det næste skridt vil blive at gaa bagom blodet ogsaa og naa sygdommens sæde fra *hjernen* af. Istedetfor at tage fordøielsessystem og blodcirkulation til hjælp, vil man tage nervesystemet og tænke- og viljecirkulationen. Man vil blive sygdommen kvit ved at indpode i hjernen friske idéer. — Kort sagt, man vil lære patienten at *tænke og ville sig frisk*.

At dette virkelig inden visse grænser lader sig gjøre, at det spiller en betydelig rolle i al helbredelse, at aand og sind eier en betydelig, materielt virkende magt over legemet og dets skrøbeligheder, — derom er der vel ingen tvil. Vi *ved*, at et stykke vanligt skrivpapir „trækker" lige saa godt som noget sennepsplaster, bare patienten *tror*, det er et sennepsplaster. Alle en sygdoms fysiologiske symptomer lader sig frembringe ved suggestion. Puls, blodtemperatur, skindets farve og udseende, — alt lader sig absolut kontrollere ad *tankens* vei.

Der møder os paa dette omraade en hel hærskarernes mangfoldighed af vel bevidnede og konstaterede kjendsgjerninger, saa besynderlige og vidunderlige, at de næsten tager veiret fra en.

Hvad mener man f. ex. om følgende: — En dame ser et barn komme ud gjennem en jerngitterport. Efter at været aabnet, falder porten i af sig selv med betydelig kraft. Barnet tænker ikke derpaa, lader porten gaa, efter at have aabnet den og ser ikke, medens det sagte bevæger sig ud, at porten kommer voldsomt efter det. For damens øine ser det ud, som om den absolut maatte fange barnets fod. Hun ser, hvordan det hele maa gaa, saa klart, som vi ser og fatter den slags ting i et eneste øieblik. Barnets fod maa blive fakket mellem porten og en jernklamme paa portstokken. Lige ved anklet maa den blive fakket og med slig kraft, at anklet tør blive knust. Hun var for langt væk til at gjøre noget og sympati og angst gjorde det desuden umulig for hende at bevæge sig. Hun tog imidlertid feil. Barnet slap uskadt fra det. Men *hun* havde faaet slige smerter i det ene ankel, at hun kun med møie kunde slæbe sig hjem. Der viste der sig en rød ring rundt anklet, netop, som om vedkommende port havde klemt *hendes* ankel. Foden var ophovnet og i flere dage var det hende umuligt at staa paa den. Dr. *Carpenter*, en af Englands største lærde, er min autoritet i sagen. Tilfældet er langtfra saa forbausende som et snes andre, som samme paalidelige autoritet anfører. Men tankers og følelsers direkte, materielle virkning fremtræder dog her saa tydelig og paafaldende som i noget af dem.

Hvad der kan benyttes til at saare, maa ogsaa kunne benyttes til at helbrede.

Notitser.

— *682 norske prester* er der i *Nordamerika;* de betjener 1700 menigheder. Wisconsins lutherske synode tæller 83,733 kommunikanter og har 8805 sogneskoler. I 1850 fandtes der blot 10 norske prester hinsides Atlanteren.

— *Tunnelen gjennem Simplon,* fra Berg i Schweitz til Isella i Italien, vil naar den om 8—9 aar blir færdig, være den længste tunnel i verden — $23^1/_4$ kilometer.

— For 65 aar siden solgtes den tomt, hvorpaa Chicagos posthus nu staar, for 1900 kr. Dens nuværende værdi er 19 millioner kroner.

— Londonerbladet „*Spectator*“ beretter om forsøg med musiks virkning paa dyr. Tigeren satte stor pris paa violinmusik, men blev rasende over piccolofløitens hvasse lyd; derimod formildedes den ved almindelige fløitetoner. Abekattene viste netop samme smag som tigeren; violinspillet fik dem til at gaa fra madfadet for at høre efter, men piccoloen gjorde dem sinte. Elefanten og strudsen likte fløiten bedst, men taalte slet ikke piccoloen. Æsler og zebraer nød særlig violinen, men ruslede væk, da piccoloen satte i.

— „Verdensmarkedet“ i Chicago har hver maaned en udgift af 600,000 dollars (2,240,000 kr.); indtægterne har hidtil ingenlunde været tilstrækkelige.

— *Verdens guld- og sølvproduktion.* I 1891 leverede de Forenede stater *guld* for 123 mill. kroner, Australien for 116 mill. kr., Rusland for 90 mill. kr., Afrika 52 mill. kr., Kina 19 mill. kr., Colombia i Sydamerika 13 mill. kr., Indien 5 mill. kr., Mexico $1^1/_2$ mill. kr. — *Sølv* leverede de Forenede stater for 242 mill. kr., Mexiko for 200 mill. kr., Bolivia for 56, Australien for 49, Tyskland for 30, Chili for 11, Østerrig-Ungarn, Spanien, Frankrige og Centralamerika for $7^1/_2$ mill. kr. hver, Rusland og Argentina 2 mill. kr. hver.

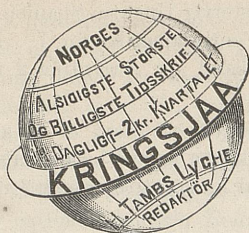
— Kongen af Siam er 40 aar gml., har 300 koner og 87 børn. Hans stasdragt skal ha kostet nærmere 4 millioner kroner.

— 17de mai 1877 blev første telefonsamtale foretat. Sidste nytaar var der i de Forenede stater $^1/_2$ million apparater i brug, og i 1892 brugtes disse til 600 millioner samtaler.

— Blandt de pilgrimer, der i sommer besøgte Troitzo-Sergievski klosteret ved Petersburg, var der en rask og rørig mand paa 113 aar. Han havde paa sin fod vandret 16 gode norske mile og var ikke det mindste forkommen.

— *Sparebankene i Tyskland* har 5 mill. indskydere, i Frankrige lidt over 4 mill., i Storbritannien $3^3/_4$ mill., i Italien ikke fuldt 2 mill., Østerrige 1,850,000, Schweitz 1,600,000. I Østerrige var indskuddene tilsammen 2286 mill. kr., i Frankrige 2052, i Storbritannien 2000, i Preussen 2686, i Italien 1290, i Schweitz 430 mill. kroner.

— Intet krigførende folk har undladt at sørge for sine faldne høvdinger eller officerers høitidelige bisættelse og for minder over disses grave. De meniges lig begraves derimod iflæng, hvor de er bleven liggende. Selv Englands utallige soldatergrave rundt om paa kloden skjøttes just ikke med ærefrygt. Alene om æren i denne henseende er Nordamerikas fristater. Her findes 83 rigs-kirkegaarde med grave for 330,700, som faldt paa ærens mark. Hver enkelt grav har sin mindesten af granit eller marmor. Naturens fred hviler over disse dødens og ærens lunde, hvor stjerneflaget vaier til vagt.

„Kringsjaa“.

Fjortendagligt illustreret tidsskrift.

Udkommer hver anden lørdag.

Koster: 2 kr. kvart. eller 50 øre pr. løsnummer.

„Kringsjaa“ tilhører ikke noget parti. Det er alene dets opgave at virke oplysende, almendannende og underholdende, særlig ved paa vort sprog og i sammentrængt form at gjengive det bedste af udlandets samtidige tidsskriftsliteratur. Hvert hefte vil ogsaa i regelen indeholde flere originale artikler eller fortællinger af vore egne forfattere og ledende mænd uden hensyn til skole eller parti.

„Kringsjaa“ er landets største, alsidigste og billigste tidsskrift;
ingen *bør være det foruden. Ingen, der vil følge med i tiden, kan undvære det.*

Huseby & Co.s forlag,
Grubbegaden 2.

Expedition: ***Grubbegaden 2.***

Redaktør: ***H. Tambs Lyche.***

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfattere eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

— Medens Frankrige erobrer forsvarsløse landstrækninger i øst og vest, føier det skandale til skandale inden sit hjemlige politiske liv.

— *Home-rule* vil snart naa frem til overhuset, hvor det vil lide et af de mest knusende nederlag, Englands parlamentariske historie kjender. Bare „knusningen“ ikke virker den forkjerte vei for lorderne.

— Mellem muhammedanere og brahminer forefalder der i Indien regelmæssig aarlige stridigheder og optøier af religiøs oprindelse og natur. Iaar — i begyndelsen af denne maaned — synes de i *Bombay* at have været alvorligere end vanlig. Flere templer og moskéer ødelagdes, og de dødes og saaredes antal var betydeligt. Politi og marinesoldater oprettede dog snart orden. — Englændere peger paa dette had mellem de to store religiøse leire af indfødte hinduer som et bevis paa nødvendigheden af engelsk styre i landet. Trak England sig tilbage, vilde Indien være hjemfaldent en rasende indre udryddelseskrig.

— Den provisoriske regjering i *Hawaii* har gjort et nyt forsøg paa at faa de Forenede stater til at annektere øerne og indlemme dem i unionen. Den har sendt et nyt udkast til en annektionstraktat til Washington og vil gjøre alt muligt for at faa den amerikanske regjering til atter at heise stjernebanneret over øerne. Det er tvilsomt, om det vil lykkes.

En stormagt, der gang paa gang *afviser* tilbudte nye besiddelser, afslaar at udvide sine grænser, selv hvor det kan gjøres, uden at et skud

løsnes, eller et øre udbetales, og hvor vedkommende distrikter beder saa inderlig om at blive indlemmet i den større magt — det er dog en hidtil enestaaende ting i verdenshistorien.

— Det forslag til det irske spørgsmaals løsning, som „*Review of Reviews*“, rigtignok noget sent, fremsætter, synes meget tiltalende. Redaktøren finder det taabeligt af Gladstone og hans liberale flertal at give sig til at udarbeide en hel konstitution og organisation for den nye homerule-regjering. Istedet burde Gladstone simpelthen have foreslaaet det britiske parlament at sammenkalde en konstituerende forsamling i Dublin, ladet denne udarbeide planen i sine detaljer og saa fremsat den som Irlands eget forslag for parlamentets antagelse eller forkastelse.

Man skulde med andre ord lagt baade bryderi med og ansvar for den hele homeruleplans detaljerede udarbeidelse paa irlænderne selv. Og det engelske parlament skulde blot have forbeholdt sig veto overfor hver en og alle paragrafer i forslaget. — Parlamentet skulde blot have anerkjendt principet; detaljerne skulde det have overladt Irland selv.

— Tiderne har mange undre og jertegn at opvise. Intet er kanske mere betegnende og slaaende end pavens omvendelse til republikanismen. Tænk, paven en ivrig republikaner! — I Frankrige har han sluttet sig helt og holdent til det republikanske parti. I et slags valgmanifest, som han nylig har udstedt, nøier han sig ikke med at udtale sin sympati for den bestaaende regjeringsform i landet, men han tordner af al magt, i bitre og bidende ord, mod de monarkiske partier.

Det er naturligvis ikke nogen sentimental republikanisme, der driver pave Leo, men alene overbevisningen om, at Frankrige for godt og evigt er blevet republik, at ingen anden statsform er mulig i landet, og at den ligesaa fuldt som et monarki er *af Gud;* at den derfor ikke længere maa bekriges og vanskeliggjøres, men støttes og udvikles.

Pave Leo er opportunist. Han er republikaner i Frankrige, absolutist i Rusland og imperialist i Tyskland, men papist og katolik overalt og til enhver tid.

— Khediven af Ægypten har været i Konstantinopel for om muligt at vinde sultanens medvirkning til et forsøg paa at blive den engelske overhøihed i Kairo kvit. Khediven er nu i navnet tyrkisk vasal, men i virkeligheden en engelsk vasal. Hans land styres af englændere og fra England. Selv faar han blot gjøre, hvad den engelske regjering billiger.

Hans besøg i Konstantinopel var en skuffelse. Sultanen fornærmede ham endog ved at give storviziren forrang fremfor ham ved alle officielle anledninger.

Det ansete engelske blad „*Spectator*“ raader nu den unge skuffede fyrste til at gjøre det bedste ud af situationen; gjøre sig tilvens med England og styre i engelsk aand. Gjør han det, siger bladet, vil han snart have den offentlige mening i England paa sin side, og efter ti aars forløb vil han med god grund og al udsigt til held kunne forlange, at landets styrelse skal blive lagt helt i hans egne hænder. Lad ham blive englænder

i tænkesæt og handlemaade, og Ægypten er hans, frit og fuldt ud.

— Det forekommer mig at være en pligt at henlede mulige udvandreres opmerksomhed paa forretningslivets betænkelige tilstand for tiden i de Forenede stater. „Daarlige tider" med arbeidsløshed og paafølgende nød *maa* under slige omstændigheder indtræffe, og mangfoldige samstemmende beretninger fra Amerika vidner da ogsaa om, at de er indtrufne. — Der berettes dog samtidig om en bedring af tilstanden. Af lang varighed bliver den forhaabentlig ikke. Men sikkert er det, at tiderne *nu* er slette der. Antallet af fallitter i de 3 sidste maaneder er *betydelig* større, end det nogensinde før har været i landets historie i et tilsvarende tidsrum.

Lad derfor den, der har bestemt sig til at udvandre, overveie sagen endnu en gang, og helst udsætte dermed, til krisen derborte er overstaaet, og forholdene atter har vendt tilbage til det normale.

Pressen skylder, synes jeg, at bringe en advarsel i denne retning.

— Man vil huske, hvorledes Serbiens unge konge for nogle maaneder siden tiltvang sig Europas opmerksomhed ved at foranstalte et vellykket statskup, afsætte regentskabet og erklære sig selv myndig. Statskupet betød politisk, at det saakaldte *liberale* parti under hr. *Ristitch's* førerskab tabte den magt, det under hele regentskabet havde besiddet, medens det saakaldte *radikale* parti kom til magten i dets sted. De liberale havde skaffet sig flertal i skuptchinaen ved allehaande mindre hæderlige midler. Flertal i folket havde de paa ingen maade. Tvertom, de var i ren minoritet. Statskupet øvede derfor blot politisk retfærdighed og hidførte normale tilstande i det offentlige liv. Ved de nye valg efter statskupet blev da ogsaa det liberale parti omtrent udslettet. Skuptchinaen bestaar nu af 119 radikale, 11 progressister og 1 liberal. De radikales optræden har, trods mangelen paa et effektivt oppositionsparti, — der altid virker besindig- og forsigtiggjørende paa et flertal —, i det hele været merkelig sindig saa vel som liberal og reformatorisk. Om det skridt, de nu har taget, er der dog delte meninger selv blandt de ivrigste tilhængere af den nye tingenes orden. Det afsatte regentskab og dets ministre skal sættes under rigsret og er allerede blevet belagt med arrest. Den radikale regjering modsætter sig dog partiets ønsker i denne retning og truer med at gaa af.

— Det slagsmaal, der nylig fandt sted i det engelske parlament, maa beklages af enhver, der holder demokratiske institutioner i ære. Det britiske parlament har hidtil holdt sig frit for den slags udskeielser, der jo ikke er saa sjeldne paa den anden side af kanalen. Og det har været englænderes stolthed og en temmelig udbredt tro, at her havde vi dog én nationalforsamling, der var idé og folk værdig, — et mønsterparlament.

Vel, — én svale gjør ingen sommer, og én udskeielse kan jo ikke ødelægge en forsamlings gode navn og rygte. Alle partier beklager dybt det forefaldne og en ganske sund og haabefuld skamfølelse synes at hvile over den hele ærværdige, verdensstyrende forsamling.

Redaktøren af „*Review of reviews*" benytter anledningen til at sige parlamentsmedlemmerne mange ubehagelige ting. De indbilder sig at tilhøre en forsamling, som det hele folk med ærefrygt

ser op til, siger han, medens faktum er, at folket foragter den, og betragter parlamentet som den mest haabløst uduelige og forretningsukyndige forsamling i landet. Det burde gaa i skole hos Londons byraad eller de skotske kirkers aarlige kongresser for at lære virkelig parlamentarisme og blive smittet af lidt fremfærd og forretningssans. Alle taler, mener han videre, burde — med undtagelse af forslagsstillernes — begrænses til 10 minuter.

Det engelske parlament kalder sig med stolthed parlamentarismens og folkelige forsamlingers moder. Sig heller „bedstemoder“, siger redaktøren, — en i barndommen gaaende bedstemoder.

— Den voldgiftsdomstol, der nedsattes for at afgjøre Amerikas og Englands strid angaaende sælfiskerierne i Behringshavet, har afsagt sin kjendelse. Kjendelsen er i det hele til gunst for England. Domstolens afgjørelser var for det meste enstemmige, idet de amerikanske dommere ofte stemte *mod sit eget fædreland*, ledet af simpel retsfølelse. Den ene af de to amerikanere stemte *for* England og *mod* sit fædreland i alle punkter uden ét.

Domstolens historie og afgjørelse kan saaledes betragtes som en dobbelt seir for fredssagen og for sund sans og retfærdighed over lidenskab og over, hvad man kan kalde duel-principet mellem nationerne. Ikke alene er en sag, der i tidligere tider vilde have ført til krig, blevet stille og fredelig afgjort; men det har vist sig, at retsfølelsen i vore dage har voxet sig saa sterk, at den stiller alle andre hensyn, selv patriotismen, i skygge og tvinger mænd til at stemme mod deres eget fædreland, naar det viser sig at have uret.

For denne lille domstols afgjørelse vil de to store nationer bøie sig.

Det bliver i det hele mere og mere klart, at eftersom nationerne gaar frem i udvikling, eftersom det hele folk bliver voxent og myndigt, vinder forstaaelse og oplysning og selv faar landets styre ihænde, aftager baade sandsynligheden og muligheden for krig. Mellem to intelligente og selvstyrende folk som englændere og amerikanere er krig omtrent umulig. Enhver tvist vil blive afgjort som denne, ved underhandling og voldgift. Det er kun, hvor personlige herskeres ærgjerrighed og luner spiller en rolle, og hvor folkets masse mangler magt, intelligens og øvelse i at raade sig selv, at der i vore dage er fare for krig. Som oplysning stiger overalt, folkets masser løftes i intelligens og karakterstyrke, og styret lægges i deres hænder, vil krig blive mere og mere selsynt og utænkelig. Det er det russiske barbari og den tyske absolutisme, der vedligeholder krigsfaren i Europa.

Under henvisning til „*Kringsjaa*“ I, 833, hvor den hele tvist findes forklaret, skal her kun tilføies, at afgjørelsen gaar ud paa at frakjende de Forenede stater enhver ret og al kontrol udenfor den vanlige 3 (eng.) milslinie fra kysterne. Samtidig ned-

lægger dog domstolen visse internationale regler for sælfangsten udenfor denne linie, — regler, der paa grund af forholdenes natur vil virke til de Forenede staters gunst. Konfiskationen af kanadiske fiskerskibe ved de amerikanske øvrigheder er ulovlig og ubeføiet og vil blive gjenstand for videre underhandling mellem de to landes regjeringer. Domstolen udtaler sig paa dette punkt blot om sagens princip og faktiske omstændigheder og overlader diplomatiet at fastsætte skadeserstatningens størrelse, etc.

Moral.

Moral staar ikke i videre høi kurs inden vort aandsliv i senere tider. Den betragtes fra mange hold som antikveret skrammel fra vore bedsteforældres ungdomsdage. Den er bare ammestuesnak. Den passer sig for smaapiger og uvidende skogbygdinger; men for voxne, oplyste mennesker passer den ikke længer. Det voxne, oplyste menneske er „frigjort" fra alt sligt. Det ved, at moralen blot bestaar af prestepaafund, frygt, overtro, uvidenhed og barnslig fordom. Det generes ikke længer af hensyn til ret, sandhed, kjærlighed, pligt eller andres vel. Det har en „robust" samvittighed. Det ved, at naar det har lyst paa noget, saa er det blot dumhed ikke at tage det, ligegyldigt hvad „pligt" derved brydes eller hvor manges livslykke derved ødelægges. Enhver er sig selv nærmest. Og selvopholdelse er livets eneste lov for alle. — Vi er „rovfugle". — Samvittigheden er en lænke om vor fod, som vi maa se at blive kvit. Det gjælder at lære at handle „frit", som vi i øieblikket føler, — naturligt, efter vore impulser, hensynsløst, — vildt, stort og spændende!

Fordi nogle dogmer og traditioner er begyndt at ældes og har udspillet sine roller, fordi man har sine tvil selv overfor religionernes store troesindhold, fordi man ser saa meget ændres og lægges tilside, saa meget, der engang ansaaes helligt og urørligt, kastet hen paa antikvitetsloftet som gammelt, unyttigt skrammel — derfor har man faaet det indtryk og den følelse, at *alt* er forældet og at alt vil blive kastet tilside. Og fordi moralen selv er belemret med forældede traditioner og falske og mekaniske forestillinger, — derfor tror man, at den selv staar for fald. Man savner evnen til at skille falskt fra egte, skin fra kjerne, guld fra messing og det evige fra det temporære. Naar saa meget falder, saa mener man, *alt* maa falde.

Der er grænseløst megen overfladiskhed isvang iblandt os paa dette felt. Og overfladiskheden breder sig i høisædet og gjør sig stor og vigtig.

Den taler i „videnskabens“ navn. Den anfører de store „tænkere“. Den stempler sig selv som det „moderne“. Den slaar sine mænd til riddere af „frisind“ og „frigjorthed“.

Det er jo ikke første gang i verdens historie, at store, ædle ord og begreber er blevet benyttet til at skjule uhumskhed og dumhed.

Jeg henviser læseren til en del af de aller moderneste udtalelser af tidens største tænkere og videnskabsmænd, der tidligere har været gjengivne i „*Kringsjaa*“. Man ser, at den moderne tankes første mænd er energiske modstandere af alt, der skiller moralen fra livet eller undervurderer dens absolut uendelige værd. Blandt alt, som er uvist, og blandt alt, der falder i vore dage, er der én ting, som for disse mænd staar som absolut vist og som evig sandhed, — det er moralen. Den er ikke prestepaafund. Den er ikke fordom. Den opfandtes ikke af Moses eller af Jesus engang. Den er naturens egne love og kræfter. Moses gjorde ikke andet end udforske naturens etiske love og skrive sine opdagelser paa de berømte stentavler. Jesus gjorde for livets og universets etiske natur, hvad Darwin og tusende andre har gjort for den fysiske. Han forstod den, gjennemsaa den og gav den sprogligt udtryk.

Moralen er et sæt af naturlove. De lader sig eftervise, udforske, analysere som naturens andre love, og moderne tænkere har begyndt paa denne udforskning og analyse af universets og livets etiske side.

Moralen er et sæt af naturlove, med almægtige naturkræfter bagom sig til at hævde dem. Samvittigheden er blot vor følelse af disse love i liv og natur, vort instinkt derom. Vor hele moralske natur er blot vor evne til at adaptere os til et moralskt universum. Vor retsbevidsthed er blot bevidsthed om retslige love over os. Vor kjærlighed og offervillighed er blot udslag i os af en kjærlighedens og offervillighedens evige naturlov.

Det hele er grundet i naturen. Det er ikke mere gjenstand for tro og tvil end tyngdekraft og elektricitet.

Og i lydighed mod disse love og i liv i den aand, som de anviser, ligger al lykke, vext og velsignelse.

„Gjør hvad ret er,“ sagde de gamle profeter, og „du skal se livet og nyde det.“ „Pligtens ofte nok lidt trange og tornestrøede vei er veien til altid fuldere, rigere, lysere liv,“ sagde Jesus. Hver „tænker“ af rang i verden idag siger „amen“ til det. — Lad os da slaa *det* fast. Og *meget* er dermed slaaet fast.

Moralen er veien til lykke for den enkelte, som for hele folk og nationer. Vé den, der ved narreri og overfladisk spøg skjuler den for os mennesker vigtigste kjendsgjerning for folks øine. Her er sandelig ingen

barnslighed og ingen smaapigeagtighed. Den, der vil vide, hvad livet eier af rigdom og velsignelse, maa gjøre ret, sandhed og kjærlighed til sin livslov, maa bøie sig for moralens bud. Og det folk, der vil blive stort, der vil vinde virkelig frihed og livslykke, maa gjøre det samme.

Uden moralsk alvor intet fremskridt, der er navnet værd. Frihed maa følges af personlig ansvarsfølelse. Som ydre baand løsnes, maa den indre lov vinde i kraft. Som menneskene frigjøres, maa de adles i sind og sjæl. Nobelhed maa følge frihed, skal vi ikke resikere at falde fra gryden i ilden.

Ære være oplysning, frihed, fremskridt! Ære være det alt sammen. Jeg for min del har tro paa det alt. Alt maa til. Vi maa have rum, vi maa have frihed. Vi maa have lys. Men bedre et folk uden frihed og uden oplysning, hvor ret og sandhed respekteres og kjærlighed og velvilje hersker, — bedre det end det frieste og mest oplyste samfund i verden, hvor kjærlighed er ukjendt og sandhed og ret er forældede hensyn, hvor egoisme og selvopholdelsesdrift hersker uindskrænket. Større og noblere, mere agtelse, beundring og ærefrygt værd er en liden, fattig sydlandsk blomstersælgerske, der ikke ved forskjel paa A og B, og er uvidende om alt, hvad bøger indeholder, men som kjender og som føler den uendelige forskjel paa godt og ondt, sandhed og løgn, renhed og urenhed, kjærlighed og egoisme, og som i uvidenhed, men i kjærlighed giver sit hele liv hen for dem, der staar hende nærmest, — større og noblere er hun end et helt kompani af de moderneste, mest oplyste og frigjorte mænd med robust samvittighed og rovfuglens hensynsløshed, — større og noblere end verdens viseste mand og høieste geni, naar han *ikke* eier hendes uskyld, renhed, kjærlighed og godhed! Heller — om vi maa vælge — hjertets og sjælens kultur, oplysthed og dannelse end hjernens alene!

Men vi staar ikke overfor noget sligt valg. Vi vil og maa have dem begge: frisind og nobelhed, frihed og moral, hjernens og hjertets høieste dannelse parret og enet; — al oplysning og al sjælens adel.

Det sidste er blevet forsømt. Vi har gaaet frem i intellektuel og politisk henseende hurtigere end i moralsk — ikke saa sjelden paa bekostning af den moralske. Vi har udviklet hjernen og ladet hjertet visne hen. Selv vort oplysningssystem kjender jo blot én side af barnenaturen — den intellektuelle, og i grunden blot en liden brøkdel af denne, hukommelsen. Vi maa have det hele menneske udviklet — hjerte, hjerne, sjæl; — samvittigheden opdraget saavelsom forstanden. Det maa blive skolernes opgave at skabe ikke alene oplyste, men *bra* mennesker. Og vi maa lære at forstaa, at det sidste virkelig er vigtigere end det første.

Lad der gaa en moralsk vækkelse gjennem vort land. Lad os lære, at jo noblere livet leves, jo lykkeligere og lysere bliver det. Menneskets værd maaler dets livslykke. Vi taber tusende ting ved at leve lavt nede. Kuns i høiden er frihed, lys, glæde og Gud.

Et norsk lexikon.

Vi trænger et norsk lexikon. Kan ikke en eller anden af vore sprogmænd give os et saadant. Det vilde være saa patriotiskt og fædrelandsnyttigt et arbeide, som der lader sig foretage i vor tid. Et godt lexikon er for et sprog og alt, der er afhængigt af sproget og bygges paa det, hvad et systematisk hovedverk er for enhver videnskab eller videnskabsgren. Det muliggjør, som intet andet, videre sprogligt fremskridt. Det bringer orden i sproget og giver os en klar oversigt over det. Det gjør det lettere at tilegne sig det baade for indfødte og udlændinge. Det hjælper til at give det fast skikkelse og form, at rense det for daarlige udtryk og afvigende former og udtaler. Og det bringer større enhed og ensartethed ind i folkets tale og skrift. Det udvikler sproget, og det gjør det kjærere.

Alt dette er vigtige og kanske de vigtigste hensyn; men det afgjørende for et sligt verks *udgivelse* bliver vel det simple faktum, at det savnes og tiltrænges i det daglige, praktiske liv.

Nu, da vort sprog virkelig begynder at blive studeret af udlændinge for sit literære indholds skyld, er det jo ogsaa næsten for galt, at vi ikke engang kan henvise dem til et lexikon over vort sprog. Hvordan i al verden de i det hele *kan* grundig lære vort sprog uden slig hjælp, det forstaar jeg virkelig ikke. Grundig *kan* vel ikke lærdommen blive. Og i hvert fald maa det tage meget længer tid og falde meget vanskeligere end nødvendigt at lære det.

Kanske foretrækker vi at vente, til en eller anden udlænding tager sig af sagen, sætter sig ind i den og giver vort sprog dets første lexikon. Det *maa* komme snart — enten herhjemme eller fra udlandet.

Personlig føler jeg vel savnet af en slig sproglig hjælp dybere end de fleste. Sproget har forandret sig ikke saa lidet paa de aar, jeg har været borte; men der findes ingen maade, hvorpaa jeg selv kan kontrollere disse forandringer og finde rede paa dem. — Eller den eneste maade betaar i at blade igjennem al vor senere literatur, hver gang jeg er i tvil om et ord, eller i at gaa ud paa gaden for at spørge mig for hos en sprogbefaren mand. *Og det er lidt tungvindt.* Ofte faar man i tankerne et ord, der forekommer én ganske betegnende og tillige korrekt norsk; men ganske sikker paa det er man ikke. Havde vi nu bare et norsk lexikon, saa var sagen afgjort paa 10—12 sekunder ved at slaa efter deri; men nu maa man lade ordet skure — være det korrekt eller ikke — eller ogsaa tage en halv eller hel dag til at undersøge det.

Stakkars udlændinge, som skal sætte sig ind i et sprog under slige omstændigheder! Det bliver lige saa tungvindt som at lære en eller anden ligesaa usystematiseret negerdialekt.

Nu er det jo intet let arbeide at faa istand et norsk lexikon, — just fordi det trænges saa svært, eller fordi sproget er i en slig kaotisk tilstand, Den mand, der paatager sig arbeidet, maa være belavet paa utak fra alle hold. Han maa finde sig i at blive en martyr for en god sag. Det vil være ham umuligt at gjøre alle tillags; tvertom han vil støde og fornærme alle og faa paapakning fra alle sider. Men han vil dog kunne have den bevidsthed at have gjort det norske sprog den største tjeneste, nogen kan gjøre det. Hans lexikon vilde med nødvendighed, som et første forsøg paa at bringe orden ud af kaoset, vrimle af feil og unøiagtigheder. Og det vilde ikke vare længe, før et nyt og bedre vilde overskygge det. Men

det bedre kan ikke komme, før veien er brudt. — Og *hans* lexikon vilde altid blive staaende som det *første norske lexikon*. Han vilde næsten blive sprogets grundlægger.

Det er herkulesarbeide. Vi har jo mindst 400 norske sprog ibrug i blandt os idag. At vælge og vrage iblandt disse blev hverken et let eller misundelsesværdigt arbeide. Men det *maa* gjøres. Vi maa faa bragt lidt orden i dette kaos. Det er lige saa nødvendigt som at faa bygget jernbaner og gode veie i landet. Vi maa faa ordnet og organiseret vort sprog.

Den første vanskelighed blev vel at vælge en skrivemaade. Men den maatte vel løses ved at lexikografen holdt sig nogenlunde til den nu i skolerne benyttede bogstavering. Allerede der maatte jo den arme mand belave sig paa at blive gjennempryglet fra alle sider. Og naar det saa kom til valget af ord, saa blev det ti gange værre. Skulde han alene optage ord, der kunde opvise fem—sex generationer af norsk-norsk blod, eller skulde han fordriste sig til at medtage ord af fremmed slægt og oprindelse, hvor de letter sprogbrugen og beriger sproget med nye udtryksmidler? — Galt blev det, hvad han saa gjorde.

Mit eget kjætterske raad og ønske vilde være, at han medtog *alt*, der eier evne til at smelte sammen med sprogets grundtone, alt der beriger det og skaffer udtryk for nye idéer og nye meningsafskygninger; at han snarere søgte at udvide end indsnevre det tilladeliges grænser i alle retninger. Lad ham indføre i skriftsproget alle de egte og gamle norske ord, han kan finde, gjennempløie oldnorsk og hver eneste by- og bygdedialekt for ord, give os dem allesammen med greie definitioner af deres mening og rette brug. Og lad ham saa tillige skrabe sammen alle de fremmedord, han kan finde i brug iblandt os — og en hel del til — ,fornorske dem helt og give dem plads i sproget. Vi trænger alle de ord, vi kan opdrive. Der er ingen fare for, at vort sprog vil blive for rigt. Faren ligger snarere i den modsatte retning. Vi savner ofte ord for finere meningsafskygninger. Skaf os dem, ligegyldigt om fra Island eller Kina, — saa vi bare faar tegn og udtryk for de tanker og følelser, der rører sig i os og i tiden. Det er hovedsagen. — Men lad lexikografen være en mand med fint sprogøre, der forstaar at stemme alt, han medtager, til harmoni, — der kan *fornorske*.

Man forstaar naturligvis, hvad jeg mener med et norsk lexikon. Det er en samling af alle de ord, som har vundet sproglig hevd, med en grei difinition — paa norsk — af deres forskjellige betydninger samt exempler (fra anerkjendte forfattere og sprogmænd) paa deres forskjellige brug. Helst ogsaa med hvert ords slægtregister, oprindelse og afstamning. — Et lexikon i lighed med de engelske, franske og amerikanske. Et lexikon, som hver bladmand, hver forfatter, hver prest og taler, hver offentlig embedsmand, hver forretningsmand, hver lærer vil blive nødt til at have liggende paa sin pult og til at raadføre sig med i hvert tvilsmaal. Et lexikon, der efterhvert bliver sproglig grundlov og skatkiste for det hele land.

Lad os dog faa se, hvordan vort sprog ser ud, hvor rigt det er, hvor mange ord vi har, hvad vi savner, og hvad vi har for meget. Der vil være lærdom og udvikling bare i at faa denne grie oversigt over vort sprog.

Det første lexikon vil, som sagt, vrimle af feil og unøiagtigheder. Det vil strax trænge forbedring. Det vil blive angrebet fra alle hold.

Men det vil have givet os et grundlag for videre arbeide, et udgangspunkt for diskussion. Det vil blive muligt da at se, hvor manglerne stikker. Den alsidige kritik vil muliggjøres af det og føre til, at allerede en *anden* udgave af det vil blive temmelig tilfredsstillende.

Og i hvert fald, den mand, der paatager sig det i øieblikket utaksomme og haarde hverv at give os det *første norske lexikon*, vil leve i taknemmelig erindring, saalænge sproget lever. Angreb og utak vil blot vare en kort tid. Alle partier vil snart samles og enes om at laurbærkranse den mand, der bringer orden i det kaos, der hersker paa vort sprogs omraade.

Peter Ibbetson.

(Illustreret af forfatteren. — Oversat fra engelsk for *„Kringsjaa“*).

Af

George du Maurier.

(Fortsættelse).

Dybt grublende over alle disse alvorlige ting sovnede jeg igjen, uden dog at drømme mere. Jeg sov sundt til sent paa morgenen og spiste frokost i *„Bains Deligny“*, et nydeligt svømmebad i nærheden af *„Pont de la Concorde“*, og tilbragte det meste af dagen der med afvexlende at svømme, døse og røge cigaretter, tænke paa nattens undere og haabe, at de vilde gjentage sig næste nat.

Jeg blev en uge i Paris og drev omkring om dagen paa de gamle, kjendte steder — en trist fornøielse — og forsøgte om natten paa at „drømme sandt“, som min drømme-hertuginde havde kaldt det. Kun en gang lykkedes det mig.

Jeg var gaaet tilsengs, idet jeg tænkte meget paa „Mare d'Auteuil“, og det forekom mig, at strax jeg var sovnet, vaagnede jeg op der og vidste øieblikkelig, paa grund af realitetsvirkningen og den store lykke, at jeg drømte sandt igjen. Det var atter overjordisk liv — en sand extase af levendegjorte minder, — og en slig herlig overraskelse!

Der laa M. le Major i sin grønne frakke paa knæ i nærheden af et lidet hagtorntræ ved bredden, mellem hvis vandsyge rødder der boede en listig gammel skarnbasse, saa stor som en spiseske — et bytte, som vi ofte forgjæves havde søgt at fange.

M. le Major havde et net i haanden og saa ivrig ned i vandet; sveden randt i draaber nedover hans næse, og rundt ham i taus forventning stod Gogo, Mimsey, min kusine og mine to fætre samt en godmodig, fregnet irsk gut, som jeg ganske havde glemt, men nu huskede jeg pludselig, at hans navn var Johnstone, at han var svært stridslysten, og at han boede i *Rue Basse* (nu *Rue Raynouard*).

Paa den anden side af dammen holdt min moder Médor borte fra vandet af frygt for, at den skulde ødelægge legen for os, og paa bænken ved piletræet sad madame Seraskier — den deilige madame Seraskier — dybt interesseret. Jeg sad ved siden af hende og saa paa hende med en fryd, som trodser al beskrivelse.

En gammel kone, som solgte smaakager, kom bort til os. Madame Seraskier kjøbte for ti sous et helt bjerg af kager!

M. le Major kastede sit net ud — uden held som sædvanligt. Médor blev sluppet løs og styrtede sig ned i vandet med et plask, som frembragte store bølger rundt hele dammen, og dukkede sig efter en indbildt sten under almindelig jubel og raaben. Aa, de kjære, kjendte stemmer! Jeg græd næsten.

Médor kom op af vandet uden stenen og rystede sig gjøende tæt ved mig, som den pleiede at gjøre. I min glæde og sympati var jeg dum nok til at forsøge at klappe den, og strax kom der en taage over drømmen

M. le Major i sin grønne frakke paa knæ.

— den forandrede sig til en almindelig drøm, hvor alt var usammenhængende og uforstaaeligt, en drøm, som var behagelig nok, men grundforskjellig i væsen — en *almindelig* drøm. I min sorg derover vaagnede jeg og drømte ikke mere den nat.

Næste morgen tog jeg et tidligt bad og gik til Louvre, hvor jeg blev staaende ganske fasttryllet ligeoverfor Leonardo da Vincis „*Lisa Gioconda*“ og forsøgte at udfinde, hvori den laa, den vidunderlige skjønhed, som jeg havde hørt saa lovprist. Jeg forsøgte uden held; thi jeg havde seet madame Seraskier igjen og følte, at „Lisa“ var humbug.

I samme øieblik blev jeg mig bevidst en gruppe, der stod lige bag mig, og hørte en behagelig engelsk herrestemme sige:

„Lad mig faa lov, hertuginde, at præsentere Dem for min første og eneste kjærlighed, *Monna Lisa.*“

Jeg vendte mig, og der stod en gammel herre, der saa ud til at være officer, og to damer — hvoraf den ene var hertuginden af Towers — og saa paa maleriet.

Da jeg gik tilside for dem, opfangede jeg hendes blik, hvori der atter laa en venlig gjenkjendelse, det følte jeg mig sikker paa. Hun mindedes øiensynlig at have seet mig hos lady Cray, hvor jeg hele aftenen

„Lisa Gioconda“.

stod alene i et noksaa iøinefaldende hjørne. Jeg var saa ualmindelig høi (i de dage, da der ikke var saa mange høie folk som nu), at det var let at lægge merke til og huske mig, især da jeg bar fuldt skjæg, hvilket den gang ikke var almindeligt blandt englændere.

Hun anede lidet, hvorledes *jeg* huskede *hende*; hun vidste lidet om alt, hvad hun havde været for mig — i livet og i drømme!

Min bevægelse var saa stor, at jeg følte den lige ned i knærne; jeg kunde neppe gaa. Min tilbedelse af den smukke fremmede blev næsten et slags galskab. Hun var endnu deiligere end madame Seraskier. Det er grusomt at være saa vakker.

Det syntes, som var jeg bestemt til at knæle for meget høie, slanke kvinder med mørkt haar, liljehvid hud og lyse, engleagtige øine. Den pene frøken, som solgte griselabber i Clerkenwell, var ogsaa af den type, huskede jeg, og det samme var fru Deane. Heldigvis for mig er den ikke almindelig!

Hele den dag tilbragte jeg paa bryggerne og broerne, idet jeg lænede mig over brystværnet og saa ned paa Seinen, kjælende for min sorg og kaldende mig selv den største nar i Paris, medens jeg atter og atter gjenkaldte mig det venlige blik i hendes blaagraa øine — mit eneste lys, verdens lys for *mig*.

* * *

Min korte ferie var over, og jeg reiste tilbage til London — til Pentonville — og gjenoptog min gamle beskjæftigelse, men min tilværelses hele karakter var forandret.

Dagen, arbeidsdagen (og jeg arbeidede haardere end nogensinde, til Lintots store tilfredshed), drømtes hen i jevn tilfredshed og glad underkastelse under alt, baade arbeide og adspredelse.

Jeg trættede aldrig mere med min skjæbne og ønskede aldrig oftere at flygte bort fra mig selv et eneste øieblik. Naar jeg arbeidede eller søgte lidt rekreation, var mit hele væsen gjennemtrængt af mindet om hertuginden af Towers som af en varm, indre glød, der skaffede mig fred med hele menneskeslegten og med mig selv og bragte mig til at skjælve, i det haab, det herlige haab, endnu en gang at møde hende i en drøm i eller omkring mit gamle hjem i Passy og kanske endnu engang faa føle den uendelige lykke, at berøre hendes haand. Skjønt, hvorfor skulde hun vel være der?

Naar den velsignede sengetid kom, begyndte mit virkelige dagverk. Jeg øvede mig i at „drømme sandt“, som man øver sig i en kunst, og efter mange mislykkede forsøg blev jeg en mester deri.

Jeg laa udstrakt paa ryggen med benene overkors og hænderne foldet under hovedet i en symetrisk stilling. Jeg pleiede at fæste min vilje bestemt og vedholdende ved et vist punkt i rum og tid, — f. ex. porten til alléen en vis juledags eftermiddag, da jeg mindedes at vente paa M. le Major for at gaa en tur med ham — og paa samme tid slap jeg aldrig tanken paa min nuværende identitet med Peter Ibbetson, arkitekt, Wharton Street, Pentonville. Alt dette var ikke saa let at greie, som man kunde tro, uagtet hertuginden havde sagt: „*Ce n'est que le premier pas qui coûte* *).“ Endelig en nat havde jeg istedetfor at drømme de almindelige drømme, som

*) Det er bare det første skridt som koster paa.

jeg havde drømt hele mit liv, den glæde, strax efter at jeg var sovnet ind, at vaagne op ved porten til alléen og se Gogo Pasquier sidde paa en sten og se opad den snebedækkede gade efter majoren. Strax efter sprang han op for at møde sin gamle ven, hvis grønklædte skikkelse viste sig langt borte. Jeg saa og hørte deres venlige, varme hilsen og gik ubemerket ved siden af dem til Mare d'Auteuil og tilbage omkring fæstningsverkerne og lyttede til det spændende eventyr om en *Fier-à-bras*, som jeg ganske havde glemt.

Idet vi alle tre gik gjennem „*Porte de la Muette*", syntes majorens hukommelse at svigte ham lidt; thi pludselig sagde han „Cric!" Men Gogo svarede uden barmhjertighed „Crac!" og saa maatte historien fort-

Jeg gik ubemerket ved siden af dem til Mare d'Auteuil.

sættes, til de i mørkningen naaede Pasquiers hus, hvor de to skiltes paa den kjærligste maade efter først at have aftalt et møde dagen efter. Jeg gik ind med Gogo og satte mig i skoleværelset, medens Therese gav ham hans the, og hørte hende fortælle ham alt, som var hændt i Passy den eftermiddag. Derpaa læste, regnede og oversatte han med sin moder, til det var tid at gaa tilsengs, og jeg sad ved hans sengekant, medens han dyssedes i søvn af moderens harpespil . . . Aa, hvor jeg lyttede med hele min sjæl, til den søde melodi ophørte! Derpaa listede jeg mig ud af det sovende hus i uudsigelig underlige tanker — gjennem den snebedækkede have, hvor Médor gjøede ad maanen — gjennem den stille allé og parken

— gjennen de forladte gader i Passy — nedover kaierne og broerne til de mørke kvarterer af Paris, indtil jeg vaagnede underveis. En ny, ganske almindelig trist dag var oprunden for London — men hverken trist eller almindelig for mig, som havde slige erfaringer at se tilbage paa og glæde mig over — en slig besynderlig arv af vidunderlig fryd!

Jeg var uheldig et par gange til, som f. ex. naar traaden mellem mit vaagne og sovende liv gik i stykker ved et øiebliks ligegyldighed eller ved en tilfældig bevægelse af legemet, i hvilket tilfælde visionen pludselig tilsløredes, virkelighedsfølelsen ødelagdes, og en almindelig drøm indfandt sig istedet. Min øieblikkelige bevidsthed om dette var nok til at vække mig paa stedet, og saa pleiede jeg at begynde forfra igjen, til alt gik, som jeg ønskede.

Det er klart, at vor hjerne indeholder noget, som er beslegtet baade med en fotografisk plade og en fonografisk cylinder og mange andre ting af samme slags, som endnu ikke er opfundne. Ikke et syn, ikke en lugt, ikke en lyd er tabt; ikke en smag, ikke en følelse, ikke en sindsbevægelse. Ubevidst gjengiver vor hukommelse alt, uden at vi har lagt merke til og været os bevidst mere end en brøkdel deraf, — netop hvad der har tiltrukket sig vor interesse og opmerksomhed i øieblikket.

Saaledes saa jeg nat efter nat opført for mig ikke bare scener, som jeg huskede, *men scener, som jeg ganske havde glemt,* og dog ligesaa umiskjendelig sande som dem, jeg mindedes, alle badet i gamle dages lys, — ja, og i et lys, der ikke hører virkeligheden til, aldrig har ligget over vand eller land. Men hvor dette sidste dog i værd saavelsom i skjønhed langt overstraaler det almindelige dagslys, hvori den stakkels menneskeslegt hidtil har nøiet sig med at leve, idet den af manglende kundskab har forsmaaet det helt aandelige for det materielle.

Jeg fik ogsaa bevis for sandheden af alle disse drømmeerfaringer i hver eneste detalj. Gamle familiebreve, som jeg havde opbevaret, og som jeg studerede, naar jeg vaagnede, bekræftede, hvad jeg havde seet og hørt i min drøm; gamle historier forklarte sig selv. Det var altsammen sandhed og virkelighed, som opbevaredes i en afsides krog af hjernen, og som bragtes frem af den dunkle fortid og blev virkelighed endnu en gang, naar jeg krævede det.

Besynderligt og høist uforklarligt er det, at jeg saa det hele som en uafhængig tilskuer, en udenforstaaende, — ikke som en tilskuer til scener, hvori han har spillet en rolle før.

Mange ting forbausede og forvirrede mig. Gogos ryg og bagsiden af hans hoved var, f. ex. naar jeg stod bag ham, ligesaa tydelig og tilsyneladende, ligesaa sande som hans ansigt, og jeg havde dog aldrig seet

hverken hans ryg eller bagsiden af hans hoved; det var meget senere i livet, at jeg lærte hemmeligheden med to speile. Og naar saa Gogo gik ud af værelset, idet han tilsyneladende gik tvers igjennem mig, naar han gjorde det, og kom ud paa den anden side (med et øiebliks tilsløring af drømmen), pleiede de andre at vedblive at tale ligesaa fornuftig og naturlig som før. Kunde træerne, væggene og møblerne have havt øine og øren, disse længst forsvundne træer, vægge og møbler, som nu kun existerede i min sovende hjerne, og have opbevaret lyden, formen og meningen af alt, som passerede, naar Gogo var borte?

Françoise, kokkepigen, kunde komme ind i dagligstuen og aftale middagen med min moder, mens Gogo var paa skolen; jeg hørte de givne ordrer og hjalp senere til med at spise maaltidet, (som Gogo altid viste retfærdighed). Mysteriernes mysterium!

Hvilket behageligt liv de førte sammen, disse spøgelser fra en svunden tid! En slig jovial, jevn, let, lad-staa-til tingenes tilstand — halvt borgerlig, halvt bohêmagtig, og dog med en enkelhed og forfinelse, en optræden og maade at tale paa, som var ganske aristokratisk.

Tjenerne (kun tre — stuepigen Thérèse, kokkepigen Françoise og den engelske Sarah, som havde været min barnepige, og nu var min moders kammerpige) stod paa den venligste og fortroligste fod med os, talte til os som venner og interesserede sig for vore anliggender som vi for deres; jeg lagde merke til, at de altid ønskede os godmorgen og godnat — en smuk fransk skik hos bourgeoisiet i Passy paa Ludvig Filips tid.

Vort kjøkken var ogsaa borgerligt, Peter Ibbetsons mund løb i vand ved synet og lugten af „*soupe à la bonne femme*“, „*soupe aux choux*“, „*pot au feu*“, „*blanquette de veau*“, „*boeuf à la mode*“ o. s. v. — denne uendelige variation af gode ting, der gjør franskmænd saa tykke og fede allerede i en ung alder — og saa den mest udmerkede rødvin (til en franc flasken i hine lykkelige dage); duften af den syntes at fylde værelset, strax korken var trukket op!

Undertiden kunde „*le beau Pasquier*“ ved slutningen af et sligt maaltid sætte tilveirs et rent umuligt fyrværkeri af toner, raketter af kromatiske skalaer, der exploderede høit oppe og kom synkende ned igjen som deilig farvede stjerner. Thérèse pleiede da at udbryde:

„Aa, hvor det er vakkert,“ og hun havde fuldstændig ret. Jeg har aldrig hørt noget lignende fra nogen menneskelig strube, og jeg vilde ikke have anseet det for muligt, havde jeg ikke selv hørt det.

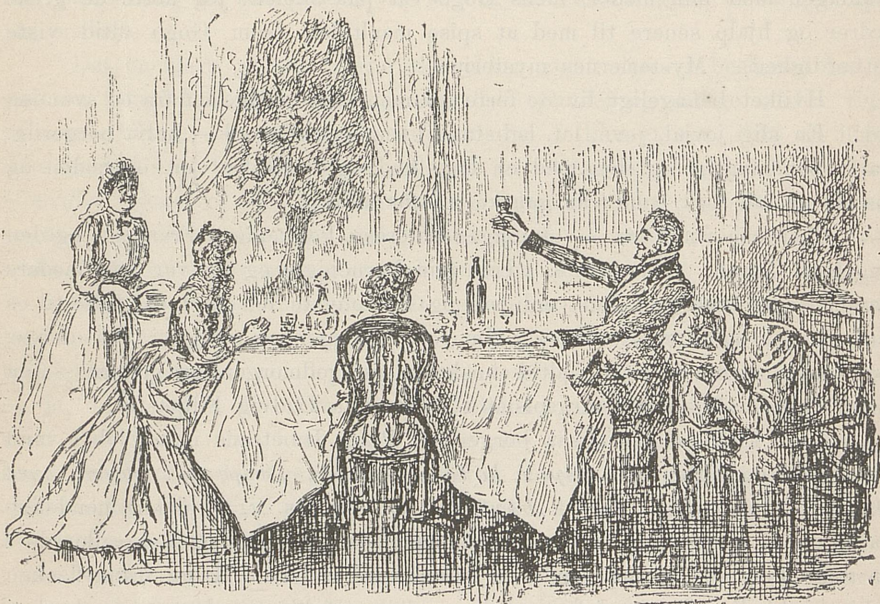
Eller ogsaa pleiede han at fortælle os, hvor mange ulve han havde skudt i England og vildsvin i Burgund; — thi han var en stor sportsmand — eller om sine eventyr i Karl den 10des livgarde, eller om de

vidunderlige opfindelser, som snart skulde skaffe os berømmelse og rigdom. Han var saa morsom, livlig og vittig, at det gjorde en ligesaa godt at høre ham tale, som at høre ham synge.

Men dette familiedrama havde ogsaa sin triste side.

De byggede luftkasteller og lagde planer og talte om al den rigdom og lykke, som skulde blive deres, naar min faders opfindelse blev færdig, og om alt det gode, da de vilde gjøre, i patetisk ubevidsthed om den nære fremtid, der naturligvis var en gammel historie for deres eneste elskende tilhører.

Denne smertelige forening af kjærlighed og medlidenhed bragte mine

Le beau Pasquier ved bordet.

taarer frem. De faldt og tørrede ind paa det voxede gulv i mit hjem i Passy, men jeg fandt dem endnu vaade paa min pude i Pentonville, naar jeg vaagnede om morgenen.

* * *

Ved øvelse opdagede jeg snart, at jeg for et sekund eller to kunde være en af de handlende, kunde blive gamle Gogo igjen og saaledes blive berørt og kjærtegnet af dem, som jeg havde elsket saa høit. Min moder kyssede mig, og jeg følte det akkurat saa længe, som jeg kunde holde pusten; jeg kunde spasere haand i haand med madame Seraskier eller føle

lille Mimsey paa min ryg og begge hendes arme om min hals, medens jeg gik et par meter videre, indtil drømmen tilsløredes; taagen forsvandt forresten snart igjen, dersom den ikke vækkede mig, og jeg blev atter Peter Ibbetson, som gik og sad ibandt dem, hørte dem tale og le, iagttog dem ved maaltiderne og paa deres spaserture, hørte min faders sange og min moders deilige musik, altid useet og upaaagtet af dem. Jeg lærte desuden snart at berøre gjenstande uden at forstyrre drømmen. Jeg kunde plukke en rose og stikke den i knaphullet, og der blev den siddende; men tænk, den samme rose, som jeg netop havde brukket, stod fremdeles paa rosenbusken ogsaa. Jeg kunde tage op en sten og kaste den mod væggen, hvor den forsvandt uden en lyd — og den samme sten laa fremdeles for min fod, hvor ofte jeg end tog den op og kastede den.

Men besynderligt nok, dersom jeg kastede noget, som tilhørte mig selv, min pennekniv, mit pibefutteral o. l., vilde det springe tilbage fra muren akkurat som i virkeligheden og falde paa jorden — og blive liggende der i dage og uger, til jeg tog det op. — Besynderligt! Ingen vaagen glæde i verden kan i styrke maale sig med de glæder, jeg havde isøvne; vaagne glæder syntes saa smaa, saa svage i sammenligning — saa meget undgaar sanserne af mangel paa koncentration og udelt opmerksomhed. De vaagne fornemmelser er igrunden sløve.

Det hele udgjorde et liv indeni livet — et intensere liv, hvori barndommens friske fornemmelser forenede sig med drømmelandets magi, og hvori der kun var en utilfredsstillet længsel, den lidenskabelige længsel efter endnu en gang at møde hertuginden af Towers der.

*

* *

Saaledes levede jeg en tid mere ensom end nogensinde, men rigelig erstattet for al min ensomhed ved dette besynderlige, nye liv, som havde aabnet sig for mig, og som aldrig ophørte at forbause og henrykke mig — da jeg en morgen modtog en billet fra Lady Cray, som ønskede at faa bygget nogle stalde paa Cray, deres herresæde i Hertfordshire, og spurgte, om jeg vilde komme til dem og blive der natten over.

Jeg var naturligvis nødt til at modtage invitationen som en blot og bar forretningssag; som ven havde hun slaaet haanden af mig for længe siden i lykkelig uvidenhed om, at det var mig, som først havde gjort det med hende.

Men hun tog imod mig som ven — en gammel ven. Al min tilbageholdenhed og alt mit snobberi faldt af mig ved den blotte berørelse af hendes haand. (Forts.)

Slaviske folk i Italien.

Baade i Nord- og Syd-Italien findes der smaa strøg med slavisk befolkning. Der hersker ingen forbindelse mellem de to hovedgrupper.

Slaverne i det sydlige Italien maa være komne over Adriaterhavet den tid, tyrkerne trængte frem til Dalmatien. Der bor omtrent 5000 af dem i provinsen Campobasso, ret i øst for Neapel bag fjeldene; ellers skal der være omtrent 20,000 af dem spredt omkring i byerne. De taler en serbisk-kroatisk dialekt, sterkt opblandet med italiensk. Enkelte patrioter drømmer om oprettelsen af skoler med slavisk sprog for disse spredte folkerester; men sandsynligheden er for, at det italienske sprog kommer til at trænge det slaviske helt væk paa denne kant.

I Norditalien er det anderledes. Her staar slaverne i direkte forbindelse med sine brødre paa østerrigsk grund. De bor særlig i provinsen Udine nordost for Venedig i den land-arm, som Italien kiler op mellem Tirols fjelde og bugten ved Trieste. I alt skal der være 35,000, hvoraf tiendeparten holder til i Resiadalen. Disse fjeldfolk skal udmerke sig ved sin dygtighed til at arbeide, sin ædruelighed og sin hjem-kjærlighed.

Fra arilds tid af har disse bygder været frie og uafhængige, indtil republiken Venedig for tre fire hundre aar siden tiltog sig en overhøihed over deres land. De beholdt selvstyre og skattefrihed selv under Østerriges herredømme. Men ved den store folke-afstemning efter Preussens seir over Østerrige i 1866 stemte hver eneste af disse „resianere“ for at komme under Italien. Desværre har deres nye herrer ikke sparet dem for byrder, saa der voxer misnøie op i disse bygder som overalt i Italien.

En russisk forfatter, der gjengives i „*Revue des Revues*“, paastaar, at denne misnøie har vakt en sterk panslavistisk strøm tillive inden denne slaverfolkets vestligste udløber; de alvorlige bygdepolitikere drømmer om hjælp fra Rusland, andre vender blikket mod Østerrige. Den italienske administrations taktløshed har virkelig tvunget hele dette folkeelement til at føle fiendtlig mod riget. Til ære for Italiens folk skal det dog siges, at disse magtesløse undertrykte har mange varme talsmænd blandt det herskende folk, mænd der indser, at retfærd er det tryggeste middel til atter at indforlive befolkningen i rigets mest udsatte grænsestrøg.

— At seire i livets strid uden kamp vilde være at seire uden ære. Livets vanskeligheder bliver, naar de er overvundne, til det nye livs kraft og velsignelse. Jordens hindringer er den himmelske trappestige. Strid er nødvendig til vext og fremskridt. „Paradiset ligger i sverdets skygge,“ sagde Muhammed. De ord lader sig anvende i meget videre forstand, end den arabiske profet mente.

— Der er mennesker, der kan sige *nei* slig, at man foretrækker deres nei for andres ja. Af den maade, hvorpaa en ting gjøres, aabenbarer sig ofte en ædel sjæl eller et godt hjertelag mere end ved, hvad der gjøres. Selv et venligt ord tidobles i værd ved at siges paa rette maade og taber alt værd ved at siges paa urette maade.

Thomas Carlyle.

1795—1881.

(Forts.).

IV.

Thomas Carlyle fødtes den 4de december 1795 i Ecclefechan i Skotland (16 mil nordenfor byen Carlisle), og var ældste søn af James Carlyle, en graastensmurer, hvis lille aarsindtægt maatte strække til for kone og ni børn. Den senere verdensberømte forfatter løb om i fjeld og myr barbenet eller med træsko paa og leved hovedsageligen af poteter og havremelsgrød. Imidlertid følte Carlyle sig altid stolt over sit hjem og sin slegt; han var af sand adelsslegt, mente han.

Moderen, en mild og dybt religiøs kvinde, var i hans øine „saa nær en sand kvinde og en virkelig helgen som noget menneske, det har faldt i min lod at møde eller læse om.“ Dermed maa hun ogsaa have forenet betydelige forstandsevner. Hun lærte sønnen at læse og lærte sig selv i senere aar at skrive for at kunne korrespondere med ham. Denne korrespondance vedligeholdtes regelmæssig mellem dem til hendes død. Hun læste alle hans bøger, efterhvert som de udkom, og tilskrev ham sin mening om dem. Mod romaner nærede hun en puritansk fordom, men gjorde en undtagelse for *Wilhelm Meister*, hvor hun fandt saa dyb og stor en mesteraand, at formen maatte tilgives. „O, mand, skrev hun engang til sønnen, kunde jeg bare *skrive!*“ Hun forblev, saalænge hun levede, sønnens bedste og intimeste ven. Ofte rev han sig løs fra bøger og studier og Englands storaander og reiste hjem til moderen for der at tilbringe et par uger eller maaneder. Saa drev de to om sammen paa landeveien og i fjeld og mark, tilfods og tilvogns, samtalende om alt muligt, og — røgende sine piber.

Faderen var en „original“. En dybt religiøs aand var ogsaa han, en mand, for hvem Gud, himmel og helvede var mere virkelige end fjeld og tjern, og en mand, der fremforalt hadede løgn, skin og feighed, uafhængig indtil egenhed, ærlig i liv og arbeide til det yderste. Sit hus vilde han ikke lade male, fordi maling syntes ham skin og bedrag; „*glostof*“ kaldte han den. Den var til, mente han, for at skjule feil og mangler og indbilde folk, at ting var, hvad de ikke var. Hans stenarbeide vil staa til dommedag, siges der. Det udførtes med den yderste omhyggelighed; et slusket og forhastet stykke arbeide hverken vilde eller kunde han gjøre. Da hastverk og slurveri blev mode og regel i hans fag, og priserne derfor faldt under, hvad *hans* arbeide kunde gjøres for, saa

foretrak den allerede aldrende mand at lægge sit haandverk tilside og blive smaabonde, — foretrak det for at følge moden og slurve og fuske som de andre. — Løgn og dumhed var ham lige forhadte. Da hans prest engang havde tordnet om Guds vrede og malet helvede i glødende farver, stampet og skreget sig hæs, mødte graastensmureren ham efter gudstjenesten med:

„Vel, stamp og glan og skrig De, far, saa mye De vil, men mig faar De naa aldrig til at tro sligt sludder, alligevel.“

Absolut uafhængig var han, som sagt. Han leiede sin lille jordflek af en vis general Mathew Sharpe. Da et eller andet mellemværende skulde opgjøres dem imellem, udtalte Carlyle sig paa følgende vis til generalen og jorddrotten: „Lad mig nu sige dig, Mathew Sharpe . . . ..“ — For titel og skin eiede han ikke en atom af ærefrygt, men for reelt værd og virkelig storhed var han den første til at bøie sig. — Der var ogsaa en storslagen maleriskhed i hans udtryk og daglige tale, der ofte minder — i ord, der har slaaet rod der i egnen i den ældre slegts sagn og hukommelse — om sønnen. — Mellem ham og den verdensberømte søn existerede et noget lignende intimt og ømt venskabsforhold som det paa moderens side; Carlyle var, som nævnt, saa stolt af baade fader og moder, som havde de tilhørt Europas ældste og virkelig ædleste adelsfamilie. Det er let nok at se, at han tog betydelig arv ifra dem i aand og karakter. Han skrev bøger i samme aand, hvori hans fader bygget graastensmure. Solid og ærligt skulde det være, først, sidst og altid.

Fjorten aar gammel, efter at have været i skole i nabobolaget og i Carlisle, vandret Thomas Carlyle tilfods ifølge med en kamerat afsted til Edinburgh, til universitetet der. Han var for fattig til at tage diligencen, spaserede derfor de 80 engelske mil. Universitetet gjennemgik han ved at halvsulte den hele tid. Lidet nok var det, han lærte af professorer og foredrag, fortæller han, noget mere af sine medstudenter i samtaler ude paa deres hybler, men mest af de bøger, som tilfældet drev i hænderne paa ham; — thi de lærde professorer gjorde jo ikke engang saa meget som at veilede ens læsning, — være ens fører gjennem bøgernes verden. Fra bibliotekets kaos, siger han videre, lykkedes det ham at fiske frem flere *virkelige* bøger, end bibliotekarerne vidste om. Han var en utrættelig læser; fordøiede alt; slugte de haardeste bøger i en haandevending. Hans sind tog ind bogens og forfatterens tankegang og idé blot ved at lade blikket fare henover siderne. Alt muligt læste han, alt muligt vilde han lære; deltog lidet i kameraternes dagdriverier, udskeielser og spøg; bare læste, læste og tænkte og grundede den hele tid.

Nitten aar gammel forlod han universitetet og modtog en skolelærer-

post i matematik, forfremmedes lidt efter lidt til hovedlærer. Han hadede og afskyede lærerfaget; men gjorde samvittighedsfuldt sit bedste. Det syntes at være det eneste, hvormed han kunde tjene sit levebrød. Og det gav ham tid til at kunne fortsætte sine studier i matematik, filosofi, sprog og literatur. Nu begyndte ogsaa hans ærgjerrighed efter „at skrive en bog“; men det tog endnu mange, lange aar, før han naaede det gyldne maal.

Efter at have arbeidet som lærer i 4 aar havde han opsparet en liden pengesum, hvormed han begav sig tilbage til Edinburgh for at studere lovkyndighed. Hans forældre havde ønsket at se ham studere teologi; men han havde allerede tænkt sig saa langt bort fra den moderne kristendoms idéverden og standpunkt, at det var blevet umuligt. Religiøs var og forblev han dog i bund og grund; men tidens religiøse tanker og systemer hverken forstod eller sympatiserede han med. De var det rene hedenskab, den rene overtro og taabelighed, den rene feighed med i hans øine. Hans tidlige manddom tilbragtes derfor delvis med at søge efter nye udtryk, ny iklædning for den religiøse natur og den dybe tro i hans egen sjæl. Han maatte udarbeide, udtænke sin egen religion fra grunden af, vilde han vinde sindsro. Og hvad han saaledes var tvungen til at gjøre for sig selv, blev han saa senere istand til at gjøre for andre gjennem sine bøger, — give nyt, moderne udtryk for det dybeste sjæleliv i mennesket. Og fordi det først og fremst var en livssag for ham selv, derfor blev der kraft og liv i det for andre.

Han studerede lovkyndighed en tid, men kunde heller ikke bekvemme sig til at tage dette op som sit livsverk. Der syntes ham at være noget lavt og grundfalskt i det. Derimod begyndte han nu at *skrive*; skrev først en række artikler om franske forfattere for en ny encyklopædia, og sendte ogsaa et par artikler til forskjellige tidsskrifter; men de kom øieblikkelig og mere end almindelig afvisende tilbage. Han var da 24 aar gammel.

I disse og nærmest følgende aar var det imidlertid at han udkjæmpede den aandens kamp og tvilens strid, som han selv har skildret i *Sartor Resartus*. Tvil blev til fornægtelse. Alt gled væk fra ham; alt syntes hult og falskt. Selv den faste jord, — virkeligheden selv begyndte at vakle, skjælve og opløse sig i taage. Han saa alt om sig gjennem et taageslør, uvirkeligt, spøgelseagtigt. Den stadige grublen over metafysiske vanskeligheder og usynlige ting giver én tilsidst denne følelse af uvirkelighed, — eller rettere svækker éns nøgterne, skarpe virkelighedssans overfor den reele, synlige verden. Det stadig indadvendte blik taber tilslut evnen til virkelig at se — med forstand og følelse — hvad der foregaar i udenverdenen; følelserne selv svækkes, ruster hen eller æder sig ind, — slaar vrangen ud sommetider.

Moralen selv havde slaaet religionen følge ned i tvilens svælg. Godt og høit i livet blev gjenstand for tvil lige saa fuldt som Gud og himmel. Pligt og ret opløste sig ogsaa i taage og dunkelhed. Intet blev fast, sikkert, reelt. Under alt laa tvilsmaal. Ikke én ting stod urokkelig og lod sig bygge paa. Ikke ét holdepunkt var der.

„Selv nu, sagde Carlyle mangfoldige aar senere, kan jeg ikke tænke paa hin sindstilstand jeg da var i, og al den strid og lidelse den medførte, uden med gysen.“

Men det var dog deri hans aand vandt det alvor, den overbevisningens glød, den klarhed og dybde, der gav ham hans magt over sindene. Han, ligesom Dante, havde vandret levende gjennem helvede; ikke gjennem noget fantasiens helvede, men gjennem et usikkerhedens, fortvilelsens *virkelige* helvede.

En eneste ting fandt han dog tilslut at holde sig til. Det var hans egen sandhedskjærlighed, — en reel moralsk fiber i hans eget væsen. Den var et faktum. Den lod sig ikke betvile. Den hele verden forresten kunde være løgn og skin og bedrag; men hans hele natur vilde og krævede sandhed med al dens magt og energi. *Det* var sikkert. Der var der dog *noget* at tro paa og noget at bygge paa. Det var et stykke Gud og himmel det. Og gjennem det kom da ogsaa befrielsen. Da han efter flere ugers søvnløshed og strid en dag gik ned til stranden for at bade, kom den tanke pludselig over ham: „her er *du*, ganske alene i verden, fattig og forladt, og verden, den hører løgn og falskhed til, som du ser; med mindre du derfor gjør som alle de andre og bøier knæ for *Det som er og raader*, saa er du fordømt og fortabt.“ Det stod klart for ham; men lige klart stod det ogsaa strax for ham, at *det* hverken vilde eller kunde han gjøre. „Lad mig fortabes, fordømmes, dø og gaa til helvede for evig tid, om det saa maa være; men løgn og humbug vil jeg ikke vide af; — jeg hader dem, hader dem med hele min sjæl, og vil hade, foragte og bekjæmpe dem, saalænge der er en livgnist i mig, — selv om de er universets herrer og guder. Lad dem kun gjøre deres yderste og værste imod mig.“ „Fra den stund“, siger han i „*Sartor Resartus*“, „daterer jeg min aandelige gjenfødelse. Det var min ilddaab. Fra den tid af begyndte jeg at blive en mand.“

Han var nu 26 aar gammel og havde endnu intet udrettet i livet; bare lagt i strid med sig selv, med al verden og dens aandsmagter. Men nu i hvert fald havde han vundet et holdepunkt, faaet fast grund at staa paa — ikke i en filosofisk sats, men i et solid karaktertræk, i sit bedre *jeg*, ikke i teologi, men i sin egen moralske natur. Nu eiede han styrke og mod til at tage livet fat. Han havde passeret gjennem, hvad han kalder

det *„evige nei“*, havde beseiret alle løgnens og uvirkelighedens fristelser sagt *nei* til dem. Det gav ro i sindet; — ikke glæde og tilfredshed, — blot ro. Tvil og strid og sorg var fremdeles der; men han saa sin vei, havde truffet sit valg; kunde arbeide og virke. Og gjennem arbeide og virksomhed kom efterhaanden tilfredshed og glæde; udenverdenen blev reellere; taagesløret løftedes. Han begyndte at se *ud* i stedet for evig at stirre *indad*. Al sandhed, mener han, kommer gjennem liv og arbeide, ikke gjennem blot og bar tænkning og grublen. Virksomhed klargjør sindet. *„En daad og ikke en tanke er alle livsgaaders løsning“*.

Han forlod nu igjen Edinburgh og forsøgte først at slaa sig nødtørftigen igjennem ved at skrive og oversætte, men det gik ikke. Han tog da en huslærerpost i en rig familie og tjente der nok baade for eget behov og til at hjælpe en yngre broder gjennem universitetet. Men hans *bog* blev der fremdeles intet af. Han begyndte paa hundrede ting, — digte, noveller, romaner, afhandlinger, historier, men intet gik. Hans udvikling var ikke endnu fuldendt; han var ikke kommen til fuld klarhed over sig selv eller herredømme over sin egen aand. Tankerne bruste ud som et kaos. Hans stil var ikke formet, og hans tanker trængte en ny stil, de passede ikke ind i det vanlige sprog, ordene vilde ikke dække dem. „Men jeg *maa* skrive en bog, skrev han til sin broder; det er mig klart. Om jeg eier noget geni eller ikke, det ved jeg ikke; men uro og higen er der nok af i mig til at udruste et helt bispedømme. Og jeg vil være tilfreds med at faa bygget, om saa bare et lidet hundehus i literaturen. Bedre virkeligt at have bygget et hundehus, end bare at have drømt om et slot.“

Endelig i 30 aars alderen udkom hans første bog, — en biografi af Schiller, og omtrent paa samme tid ogsaa en af ham besørget oversættelse af Wilhelm Meister. Begge vandt høi ros og pris fra Göthe selv, — en paaskjønnelse, der gjorde det muligt for Carlyle at fortsætte med en række oversættelser af tyske forfattere. Dette indbragte ham imidlertid meget lidet i form af penge eller ry. De tidsskriftsartikler, han skrev, afsloges fremdeles. Baade stil og tankegang skræmte redaktørerne. Sproget var jo ikke engelsk engang, — Gud maatte vide, *hvad* det var!

Aaret efter at hans biografi af Schiller udkom, giftede han sig med Miss *Jane Welsh*, efter at have advaret hende om, at deres liv ubetinget vilde blive et liv i strid og fattigdom. Hun var en ganske ærgjerrig, aandrig og literært dannet kvinde, der selv havde drømt om at „skrive en bog“; men nu opgav hun denne sin drøm og ærgjerrighed til fordel for Carlyle, haabede at tilfredsstille sin higen i den retning ved at hjælpe ham frem i literaturens verden, ved at dele det ry, han maatte vinde. — Deres

bekjendtskab havde varet i mange aar. Carlyle havde læst med hende som ung pige, hjulpet hende med sproglige og literære studier, og i det hele med at udvikle hendes aand. — Bekjendtskabet modnede efterhaanden til kjærlighed og egteskab.

Først bosatte det nygifte par sig i Edinburgh, hvor han forsøgte at slaa sig igjennem som literat og oversætter; men skjønt deres økonomiske fordringer var de mindst mulige, nyttede ikke det. De trak sig da tilbage til en liden bondegaard ude i myr og fjeld, fjernt fra byer og folk, — en gaard, der tilhørte hans kone. Her kunde de leve for nær sagt ingen ting, og her kunde han ogsaa finde den uforstyrrede ro, som han trængte for at kunne arbeide. Her boede de saa i ensomhed og fattigdom i syv aar. Af sine smaa midler vedblev dog Carlyle at hjælpe sin yngre broder gjennem universitetet, sendte ham endog over til Tyskland for at fuldende sine studier.

Hans hustrus aandrighed vandt ham adskillige formaaende venner, deriblandt en tidsskriftsudgiver, som for hendes skyld trykte et par af hans artikler. Men en tysk literaturhistorie, som han havde skrevet, afsloges. Stykker af *Sartor Resartus*, som han i denne tid arbeidede med og sendte til forskjellige tidsskrifter, kom afviste tilbage.

36 aar gammel havde han *Sartor Resartus*, den mest epokegjørende bog i den engelske literatur i nyere tider, færdig. Han laante da af en ven 50 lstrl. og reiste saa ned til London for at opspore en forlægger for sin bog. Men ingen vilde have med den at bestille. En tilbød sig at forlægge den, mod at Carlyle betalte ham 150 lstrl. kontant! Han maatte vende hjem med sit manuskript i lommen og de 50 lstrl. i gjæld. To aar senere fik han endelig et tidsskrift til at offentliggjøre *Sartor Resartus* i smaastykkevis og med *af redaktøren „forbedret“ stil.* Den faldt død og upaaagtet til jorden. Kritikerne affærdigede den i ganske faa ord som „literært galmandsverk.“

Da kom der en dag en besøgende til den ensomme bondegaard ude i de skotske myrer og fjeld. Det var en amerikaner, en *yankee*, *Ralph Waldo Emerson* hed han, og var en mand med literære interesser, som selv allerede havde skrevet en og anden smaating. Tilfældigvis havde han seet noget, som Carlyle havde skrevet, og var bleven fængslet og dybt paavirket af hans stil og tanker, — saa dybt paavirket, at da han foretog en europareise, var Carlyle en af de mænd, han absolut vilde se. Mødet blev et vendepunkt i begge mænds liv og af afgjørende betydning for engelsk og amerikansk aandsliv, — dettes fremtidige retning og udvikling bestemtes der. — Emerson med sin friske *yankee*-optimisme, sin sunde sjæl,

sit ubetvingelige haab, sin grundærlige beundring for alt, hvad Carlyle sagde og skrev, blev for denne som et nyt væld i hans liv. Det venskab, der nu begyndte, varte livet igjennem og gav os en af de interessanteste literære korrespondancer, der findes. Emerson var begeistret over *Sartor Resartus* og udbad sig tilladelse til at udgive den i Amerika. Carlyle smilte vel ved tanken om, at de jordvendte yankeer skulde modtage og paaskjønne et verk, som England med al dets ældgamle kultur og aandsliv forkastet, men gav med glæde tilladelsen. Og bogen udkom i Amerika og — *gjorde lykke*, faldt som sæd i god, ventende jord. Den vakte begeistring, skabte en retning, grundet en skole, blev til en magt i det nye samfund. Forfattere, digtere, prester, statsmænd, ledende mænd i alle livsstillinger tilegnet sig den, omformedes af den, og snart hørtes dens tanker allevegne, fra prækestole, i aviser, i politiske taler. Og Emerson kunde snart remittere den nu *39-aarige Carlyle den første pengesum, han nogensinde havde modtaget for en bog.*

I Amerika vandt saaledes Carlyle strax rang og plads, blev den yngre, frisindede slegts profet og fører. Yankee-forretningsmænd gik med *Sartor Resartus* i brystlommen eller bar den med sig i vadsækken, naar de var paa reiser. Den blev for mange deres bibel og bønnebog. I England derimod tog det endnu tid, før han vandt anerkjendelse; kun en liden kreds af mænd og tænkere, hvis navne siden er blevne verdensberømte, flokket sig i begyndelsen om ham, — *Tyndall, Huxley, Tennyson, Browning, John Stuart Mill.*

Han bestemte sig nu til at skrive den franske revolutions historie, et verk, han længe havde havt i tankerne og forberedt. Dertil trængte han bibliotekers hjælp. Med de penge, der nu begyndte at komme fra Amerika, reiste han ind til London og bosatte sig der.

Efter 6 maneders ihærdigt arbeide var det første bind færdigt. Han laante manuskriptet til John Stuart Mill, som igjen laante det til Mrs. Taylor, — hans senere hustru, — og dennes pige benyttede det en morgen til at tænde kaminilden med!

Carlyle havde ingen kopi; ikke en linie eller notits. Det hele arbeide var tabt og *pungen tom!* Der var imidlertid ikke andet for, end at gjøre det om igjen. Den første begeistring var imidlertid over; det blev derfor nu et haardt, mekaniskt, utaknemmeligt arbeide, og de faa, der havde seet det første manuskript, var enige om, at det andet blot var som et fjernt ekko deraf. — 41 aar gammel havde han dog det hele verk færdigt. „Jeg har skrevet den, sagde han, med mit hjerteblod, som det heder . . . Vore

penge holdt kun ud ved strengeste økonomi; nu er de forbi, og dermed slutter vel ogsaa liv og skjæbne for mig."

Han fik ingenting for bogen; men den udkom dog, og vandt ham øieblikkelig berømmelse. Englands største og ledende mænd læste den om igjen og om igjen og henreves af den. Emerson skrev fra Amerika:

„Vore unge mænd siger, at det er første gang de har læst *historie*."

Han var nu endelig en berømt mand. Og pengene begyndte ogsaa snart at komme. Han havde naaet vendepunktet i sit liv. Fra nu af blev det et triumftog, — ære, berømmelse, hæder og rigdom hobede sig snart op om ham.

Moderne brystpansere.

(*„Revue scientifique"*).

Den nyeste tids geværer er forfærdelige vaaben. Paa femti meters afstand skyder det franske Lebel-gevær tvers igjennem en 9 centimeter tyk teglstensmur; og det tyske Mannlicher-gevær sender paa 800 m. sin kugle gjennem 25 cm. træverk, endog paa 1800 m. er man ikke tryg bag en 5 cm. tyk planke. De nyeste rytterharnisker gjennemskydes paa 500 m. Selv en plade af den haardeste metalblanding, man endnu kjender — aluminiumsbronse — maa være 6 millimeter tyk for at staa sig mod skud paa 50 m.

En dansk kaptein, von Holstein, foreslaar at indføre skjolde af to staalplader, hver paa 3 mm. med et luftrum imellem. Men hvorledes skal en stakkars infanterist kunne bære et sligt apparat med sig foruden al sin øvrige oppakning?

For nylig læste alverden om Frankfurter-skrædderen Dowe's opfindelse — et brystdække af imprægneret filt, der paa 400 m. modstod det tyske militærgeværs skud. Ideen havde han faaet ved at læse om Ossermanns tilsvarende opfindelse paa Karl V's tid. Keiser Wilhelm tilkaldte den sindrige skrædder og satte ham til at drive paa med forbedring af sin hemmelighed. Han skal nu have haab om at faa istand et filt, der er skudsikkert paa 10 m. Imprægneringsstoffet er endnu ukjendt. Man ved kun, at filtpladen er 6—7 millimeter tyk, men alligevel meget myg, samt at en kvadratmeter deraf veier 3—4 kilo.

Straks efter foreviste en ingeniør Reindl et andet stof, der var endnu lettere.

Østerrigeren Carl Searnez har opfundet et brystdække, der holder stand mod det østerrigske Mauser-gevær.

En fransk officer har foreslaaet at give hver soldat en del patroner med et brændbart stof, der udvikler sterk røg, for at han i paakommende tilfælde kan skjule sin sande stilling bag en tæt sky paa marken.

Imidlertid synes alle disse forslag til dækning at være høist ufuldkomne i sammenligning med de moderne mordvaaben.

Reform i kvindernes dragt.

(Efter „*Arena*“).

„I enkelte hedningeland dræbes de fleste pigebørn; i Amerika underkastes de efterhaanden de franske moder. Det er ikke let at sige, hvad der er værst,“ — siger en forfatterinde i det amerikanske tidsskrift „*Arena*“. Bevægelsen for reform i kvindernes klædedragt har der taget skikkelse af en national opstand imod de franske moder. „Hvorfor i al verden skal vi amerikanske kvinder gaa i stygge og ubekvemme klæder, fordi de franske modehandlere tvinger de franske kvinder dertil?“ spørges der. „Kan ikke den nye verden have sine egne moder? — Lad den praktiske *yankee*-aand faa indpas paa kvindedragtens omraade med! Lad os faa en amerikansk mode, — praktisk, bekvem og virkelig vakker!“

Og praktisk har man, i hvert fald, gaaet tilverks. Man har dannet en national „dragtreform“-forening med fremragende kvinder i spidsen. Foreningen har nedsat en exekutiv komité. Komiteen har drøftet spørgsmaalet paa kryds og tvers, indhentet betænkning fra læger, estetikere, modehandlere, ladet dragterne prøve og erfaringer med dem indhente. Og nu er betænkning og forslag færdige. Komitéen foreslaar tre forskjellige slags dragter, hvorfor den dog blot angiver principet og overlader smag og behag at variere dem *ad infinitum*.

For at faa reformen gjennemført har man ogsaa valgt en praktisk vei. Man venter ikke, at enkelte damer skal gjøre sig til martyrer ved at vise sig med dem paa gaden før andre. De skal i begyndelsen først benyttes, hvor selskabslivet er lidt mere frit, og reformatorerne kan optræde i nogenlunde kompakt styrke. Saaledes er det meningen at begynde ved badesteder og sanatorier, hvor ti eller tyve reformskjønheder kan optræde sammen og muligens endog tvinge sin mode igjennem. Man stoler saa paa, at dragternes overlegenhed vil gjøre resten og snart vinde hele det kvindelige kjøn over.

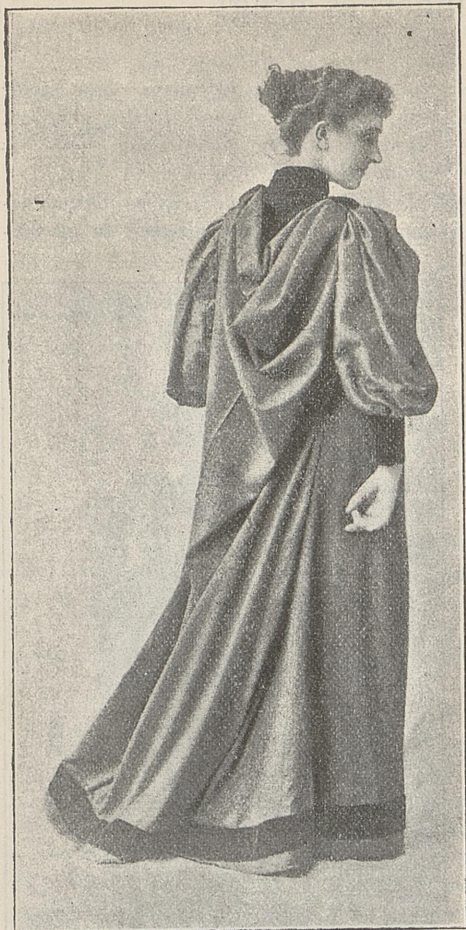
Bicyclesport o. l. giver ogsaa damerne en udmerket leilighed til at ind-

Husdragt.

føre de nye dragter uden at nogen udsættes for videre ubehageligheder. I hjemmene begynder de alt at vinde indpas.

De to første billeder viser en husdragt, der jo ubetinget ser vakker ud. Det er, som man ser, en tilpasning af

Husdragt.

den gamle græske dragt. Der skal ingen andre befæstigelser være end en hegte over den ene skulder. Det tager derfor blot et øieblik at tage den paa. Enkelte benytter den til at kaste over sin arbeidsdragt, naar de afbrydes af pludselige besøg.

De øvrige billeder viser spaserdragter. Samtlige er allerede i brug blandt damer i det høiere selskabsliv.

Selvfølgelig er al slags snøring og anden lemlæstende og barbarisk uskik lagt helt tilside. Man deformerer hverken foden som kineserne eller selve legemet som de europæiske nationer.

Reformatorerne har som sagt sikret sig baade lægernes og estetikernes bistand og fulde bifald, før de foretog sig noget.

— Ingen af reformforeningens medlemmer har ringeste lyst til at indføre en styg eller „ukvindelig“ dragt. De vedkjender sig alle at have lige saa stor

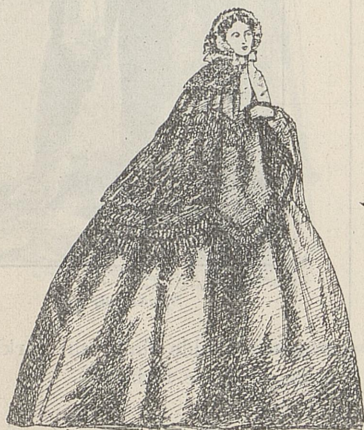

Spadserdragt.

lyst til at tage sig godt ud som nogen parisisk modeskjønhed. Men de erklærer, at der maa kunne findes en maade, hvorpaa skjønhed, sundhed og bekvemhed lader sig forene. Og de tror sig nu at have fundet maaden. De siger, at de virkelig uden at kaldes „ukvindelige" maa faa lov at puste frit og naturlig, og det kan man ikke i den vanlige kvindedragt. De siger ogsaa, at de har stor lyst til at faa lov og anledning til at bevæge sine ben frit og uhindret, uden at komme skjørt. Kvinder har nu engang *to* ben, mener de, og hvorfor de skulde behøve at skamme sig eller rødme over det faktum, det kan de ikke rigtig indse. —

Men i hvert fald, siger de angjældende damer, vil vi sandelig have lov baade at puste frit og bevæge vore ben frit. Modehandlere og dameskræddere vil behage at minde sig det.

— Det er netop i et andet amerikansk tidsskrift en artikel om aandedrættet, der illustreres af grafiske fremstillinger

Franske moder.

i kollission med trange og stive eller slarkende skjørter ved hvert skridt. De er ikke længere tilfreds med at sidde stille i en vinduskrog, og til at røre sig i er de vanlige dragter yderst ubekvemme. De var oprindelig planlagt for vestens haremsdamer, — for kvinder, der tilbragte dagen paa chaiselonger. De siger, at de kan virkelig ikke indse, at der er noget ukvindeligt eller ubeskedent i at bruge det saakaldte „delte"

af den maade, hvorpaa mænd og kvinder aander. Den naturlige maade at aande paa bestaar i væsentlig at benytte muskler i den lavere del af legemet og fylde den nedre del af lungerne med luft. At lade disse ubenyttet og i stedet aande alene ved brystmusklernes hjælp gjør aandedrættet besværligere og kortere, lungerne fyldes ei saa fuldstændig af frisk luft, hvorfor baade sundhed og styrke lider derunder.

Bicykledragt.

Spadserdragt.

Observationer og experimenter viser, at saavel kvinder som mænd blandt de vilde folkeslag aander paa den naturlige maade. Mænd aander i *regelen* ogsaa naturlig blandt europæiske folk; men den civiliserede kvinde derimod aander — paa grund af legemets deformering ved indsnøring — helt unaturligt. Hun benytter næsten udelukkende brystmusklerne. En betydelig del af sygdom og svaghed skulde finde sin forklaring og aarsag i dette forhold*).

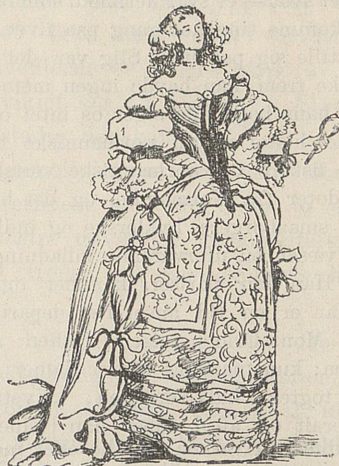
*) Rigtignok viser denne indsnøring sig i én retning helt gavnlig for sundheden. — Tæring skal være mere almindelig blandt mænd end blandt kvinder. Og dette forhold antages at skyldes snørlivet. Tæring begynder nemlig næsten altid i lungernes øvre eller øverste del. Ved naturligt aandedræt fyldes aldrig denne del af lungerne. Den forbliver næsten ubrugt, og følgen deraf er atter, at den svækkes og sygner hen eller i hvert fald taber modstandsevnen mod sygdom. Den civiliserede kvinde derimod tvinges af snørliv og legemlig deformation til at aande med lungernes øvre del. Denne bliver benyttet og styrkes derved. Dens modstandsevne mod sygdom øges. — Selvfølgelig er der lettere og mindre skadelige maader, hvorpaa denne lungernes øvre del i endnu høiere grad kan styrkes.

De amerikanske reformatorer mener da ogsaa, at et indsnøret, deformeret liv ikke alene er usundt, men ogsaa stygt, — ligesaa stødende som de kinesiske kvinders klumpfødder.

De dragter, der her vises, er jo i hvert fald ikke stygge, og maa ved hjælp af farver og baand, etc., etc., kunne blive fuldt saa vakre som de dragter, det er hensigten at faa afskaffet. Bekvemmere maa de jo absolut være.

Til sammenligning gives et par franske moder. — Hvad skjønhed angaar, saa har vist verden intet at frygte af kvindernes dragtreform-bevægelse.

Fra de gode gamle dage.

Guy de Maupassant.

Ifølge kritikeren *Emile Faguet* i „*Revue Bleue*“ *) var Maupassant realisternes ypperste, for hvem det ene og alene kom an paa en livagtig gjengivelse af den rene og skjære virkelighed. Han var realist i aand og sandhed med liv og sjæl. .... Han var, hvad tyskerne kalder, en i sit væsen objektiv aand. Han gav sig kun af med og kunde blot skildre, hvad han havde seet. Hans hjerne var fremfor alt en maskine til at skjære ud af virkeligheden de ting, stort og smaat, som lod sig udskille og gjengive i billeder.

Dertil havde han liden læsning. Ingen forfatter har været mindre bogmenneske. Den gang han foran i sin roman „Pierre et Jean“ (oversat i Dansk Folkebibliotek under titelen „Peter og Hans“) offentliggjorde en liden kritisk studie, beviste han intet uden netop det, at han intet havde lært. Han nærede tillige en uendelig dyb foragt for literære diskussioner, og literært snak bød ham

*) En engelsk kritikers udtalelser vil bli gjengit i næste hefte.

imod. Zola tar jo sin hele kunstopfatning fra Taines bøger og praktiserer Claude Bernards og Lombrosos videnskaber; Paul Bourget har det travlt med moralfilosofernes problemer. Men hos Maupassant ikke en antydning til noget tilsvarende. Ikke et citat, ikke en reflexion engang, absolut intet, som smager af lærdom. Hvad forfatteren har seet, og hans maade at faa os til at se det samme — det er hele Maupassant. Ja, hvad mere er: ikke blot gir han os ikke andet, end han har seet, men han anstrenger sig ikke engang for at se noget, slig som andre altid gjør. Han har aldrig foresat sig at gjøre iagttagelser. Han vidste nemlig godt, at naar man tager virkeligheden fat paa den vis, bringer man forstyrrelse ind i den. At spørge virkeligheden er som at spørge et menneske; man faar ikke et ligefremt, ureflekteret svar — et svar derimod, som er tilrettelagt just ved det stillede spørsmaal. Vil man komme tingenes gang paa livet, maa man forstaa at gribe dem i flugten uden at stille sig paa lur. Slig var det Maupassant gik frem — d. v. s. han gik aldeles ikke frem, han havde ingen metode.

Og hans bøger, de siger os intet om livet, de bare følger livet. Han kom fra Normandie: historier om normanniske bønder, normanniske landsbyjunkere, normanniske fiskere og normanniske vertshusfolk. Han var 20 aar gammel i 1870: krigsanekdoter fra Normandie, og det bare hvad han selv havde kunnet iagttage: udarmede smaaborgere, hyklerske og indfule bønder, samt hist og her hos et lidenskabeligt væsen en uforvarende udladning af ophobet had og længe tilbageholdt vrede. — Han blir pariser, kommer ind i literaturens og pressens verden: „Bel Ami". Han er en tid ansat i et departement: „l'Héritage". Han tager sig en fjeldtur: „Mont Oriol", reiser i Italien: „les Soeurs Rondoli". Han gaar over i den fine verden: kunstnere og verdensdamer: „Sterkere end døden" og „Vort hjerte". Han gjør togter i halv-verdenen: „Yvette".

Overalt og altid røber han i sine frembringelser den tørre sandhed, den *rolige* sandhed. Hverken velvilje eller modvilje, hverken beundring eller foragt og spot. Flaubert har opstillet teorien for den upersonlige kunst og Maupassant har efterlevet den.

Maupassant har aldrig havt behov for at løsgjøre sig fra noget; han har aldrig været bunden.

Hvorfor skrev han saa? Selv sagde han gemytlig: „Jeg skriver for at tjene penge." Han eiede jo ingen af disse tyranniske ideer, der tvinger folk til at skrive for ideens skyld. Hans eneste lidenskab var det virkelige liv, og han var ingen tænker.

Denne lidenskab for det virkelige udelukker ogsaa alskens „stil", alt det mere „personlige" hos en forfatter. Stilen er en gebærde. En saa upersonlig forfatter som Maupassant gjør ingen gebærde, har ingen stil. Derfor er han ogsaa den store skribent som han er; thi som Taine siger, stilens forsvinden er stilens fuldendthed. Ingen af alle forfattere i det 19de aarhundredes anden halvdel har i den grad som Maupassant en uafhængig og fri, en *naturlig* og derfor kraftfuld stil. Hos Maupassant er det hans fremstillings ting og mennesker, der synes at have sin stil, sin egen maade at være paa og røre sig paa.

Fra hvilken klasse han end tager sine figurer, altid er det *gjennemsnitsmennesker,* folk med smaa interesser og smaa lidenskaber. Fællesmærke paa dem alle er mangelen paa høisind og vidsyn. Svært faa virkelig slette personer, ret mange svage hoder og en uendelighed af egoister, saadan er Maupassants verden, og saadan er vel verden i det hele ogsaa.

Paa hans første bøger og de seneste er der stor forskjel i tonen. Var denne oprindelig lystig og let, da skjærer der mod slutten lidt mismod ind. Alt det, han ser, blir ham tilslut vammelt og trøstesløst. Denne bifornemmelse speiler sig uvilkaarligen i fremstillingen endog hos denne den koldeste af alle ordets kunstnere.

Slavofilismen.

(Efter *P. Mikljukoff* i „*Revue philosophique de Moscou*“, gjengivet i „*Revue des Revues)*“.

De to hovedstrømninger i russisk aandsliv siden aarhundredets midte udgik fra de tyske filosofer Schellings og Hegels indflydelse, men tog hver sin retning. *Slavofilerne* tilkjendte russerfolket den ypperste mission i verden, medens *zapadniki* („europæerne“) ikke kunde skille russerne ud fra de vestlige folks udviklingsgang. Slavofilerne er senere afløst af *nationalisterne (norodniki)*, og zapadniki har udviklet sig til *liberalere*. Slavofilismen er ikke forsvunden, men den lever i stadig dødskamp.

Dens grundtanke var en sammensmeltning af nationalitetstanken og troen paa nationalitetens mission. Efterhvert spaltede disse to elementer sig i tilhængernes sind: det slavofile *høire* udviklede nationalitetsideen og overlod det slavofile *venstre* at dyrke troen paa russerfolkets historiske mission.

Denne tro bestaar da, nærmere beseet, i, at man hævder Rusland førsterangen i den sammenhængende udvikling af verdens-aanden, der ifl. Hegel faar sit udtryk i folkenes historie. Vestens folk skal kun have udviklet fornuft-siden ved denne aand, medens russerfolket er kaldet til at give udtryk for aandens følelses-side, dens mystiske grundvæsen. Den ortodox-russiske kirke er da dette væsens inkarnation; vestens kirker er blot iklædninger for tankeverk. Vestens samfundsliv er i sit væsen klassekamp og individets oprør mod samfundet; det russiske samfund er bygget paa sociale principer og paa næstekjærlighed.

Slige forestillinger har ytret sig i alskens halv-videnskabelige spekulationer. Deres klassiske forfatter er *Danilevskij* (f. 1821) bleven ved sit verk „Rusland og Europa“. Han negter, at menneskeheden lader sig betragte som en enkel og udelelig organisme; meget mere bestaar verdenshistorien af en række selvstændige, side om side gaaende udviklinger alt efter tid og sted. Ruslands udvikling er noget for sig, uden forbindelse med det øvrige Europa. Russerfolket har kun ét maal: at værge sig mod Europa, at samle alle slaviske nationer under sit høvdingskab og at gjøre Konstantinopel til slaverrigets hovedstad. Mellem vestens verden og den slaviske verden er befæstet et svælgende dyb; mellem dem kan fred aldrig raade. Dertil er deres kultur-typer for vidt afvigende indbyrdes. — Noget bevis for rigtigheden af sidstnævnte fundamentale paastand faldt det hverken D. eller hans utallige tilhængere ind at umage sig med. De praktiske

følger af denne antagelse var dem alt — hvorfor bemøie sig med grunde, naar Konstantinopel lyser som lønnen for troens efterlevelse?

Merkeligst blandt Danilevskijs disciple er utvilsomt *Leontjeff* (født 1832). Pessimist i livssyn og kyniker i udtryksmaaden som han var, talte han bent frem om mangt og meget, andre blot lod ane. Illusioner krængede han hurtig af sig og endte med at erklære sine slavofile teorier for „smukke og poetiske drømme".

„Man kan jo slet ikke" — udraaber han — „opdage den ulighed, der skiller slaverne ud fra de andre folk. Sydslaverne vandrer sine egne veie og vil slet ikke gaa arm i arm med russerne. Og hvad har egentlig vort land at pukke paa, naar det paastaar sig at fortjene førsterangen? Man svarer nok, at vor goldhed beror paa vor ungdom, og at det er os forbeholdt at forbause fremtiden. Men er vort folk egentlig saa ungt? I tusen aar har det levet og intet udrettet — — udsigterne synes dog noksaa haabløse?"

Leontjeff skjælver for det *ukjendte*, som truer menneskeheden. Alle slavofiler er overbeviste om Europas undergang og spaar frelsen fra Rusland; Leontjeff ser ogsaa den store verdensbrand; men han tror ikke, at just russerfolket er kaldet til at slukke.

Byggende paa Danilevskijs nationalitetsidé, tiltænker han hver nation en opblomstringstid og en forfaldstid. Europa blomstrede i middelalderen og er traadt ind i opløsningstilstanden efter gjennemførelsen af friheds- og lighedsideerne. Den middelalderlige laugsaand og klasseforskjel betegner menneskehedens høieste udviklingstrin; enhver udvikling beror jo paa, at forskjelligheder voxer sig store. Forfald vil netop sige, at forskjellighederne afstumpes, og opløsningsprocessen beror paa, at alle eiendommeligheder flyder sammen i lighedens kaos.

Men samfunds-opløsningen er en uundgaaelig naturlov. Leontjeff indser ikke, hvorfor og hvorledes netop Rusland skal undgaa den fælles skjæbne. Dets styrke beror paa de gode, gamle byzantinske principer, der har staaet tidens prøve og *muligens* vil redde fremtiden. Hvorfor gaa fremad? mod opløsning! Da heller stanse fremskridtet, stanse udviklingen af det politiske, sociale og intellektuelle liv og rykke bagover igjen.

„Vi maa anmode czaren om at styre os endnu strengere —. Vi faar ikke blive følsomme paa grund af kristendommen — den gjør bedst nytte som en skræmselens religion. Vi har ingen brug for bedre domstole; sligt vilde blot lede til, at man opdagede, at oprørerne sommetider er bra mennesker, samt at generaler og prester sommetider ikkė er bra folk. Ruslands farligste fiende er liberalismen. Den er endog farligere end socialismen; ti denne holder da ialfald paa lidt disciplin. Under forfølgelsen af liberalerne bør man ikke vige tilbage for brugen af angivelser; det er i det hele paatide at slutte med at lægge noget foragteligt i ordene spion og forræder brugt om angivere. Sandelig er det ikke paa høi tid at sætte bagstrævet iverk, bagstrævet med magtmidler. Med alle mulige midler maa vi modarbeide folkets oplysning. Rusland har kun uvidenhed at bygge sin frelse paa. Høiere dannelse er heller ikke nødvendig, og grundlæggelsen af et kloster er langt at foretrække for stiftelsen af to universiteter og oprettelsen af hundrede skoler."

„Jeg maa foretrække muhammedanerne og læserpakket for de russiske liberalere . . . Et fælles-slavisk rige vilde blive Ruslands undergang; ti alle hine andre slaver er befængte med vesterlandsk raaddenskab. Man skal ikke elske nogen,

fordi man er oprunden af samme blod. Nei, vi skal elske dem, som deler anskuelser med os. Vi kan ikke elske en moderne europæer, allermindst en moderne franskmand. Det er nylig gaaet Frankrige ilde — vi skal fryde os over de ulykker, der rammer liberalere! Menneskelivet har fuldt saa stort behov for had som for kjærlighed.“

Danilevskij var vel ikke pessimist og saa at sige nihilist i den grad som sin lærling; men hos dem begge er nationalitetsideen gjennemført i sine yderste konsekvenser og drevet ud i sit vrængebillede. Efter begges død forfegtes idéen med en smule rimelighed af *Solovjeff*, slavofilismens gjenopreiser.

Denne tænker har sat forherligelsen af den nationale ensidighed tilside og søger fornemmelig at udvikle det andet element i slavofilismen — troen paa slaverfolkenes verdenshistoriske mission.

Oprindelig støttede denne tro sig paa beundringen for slavernes eiendommelige kommunisme samt paa overbevisningen om den græsk-ortodoxe kirkes absolute fortrinlighed. I 1858 skriver Koschaleff: „Blot religionen kan frelse os. Uden den ortodoxe kirke duer vor nationalitet ikke et gran. Støttende sig paa den ortodoxe lære har derimod vor nationalitet en overvældende verdenshistorisk betydning.“

En ganske anden farvetone hviler der over den slavofilisme, som prædikes af den berømte digter Dostojewskij i hans store tale ved Puschkin-festen i Moskva 1886. For at være russer i aand og sandhed udraaber han, maa man føle sig som broder af alle mennesker. Europas folkeslag aner ikke, hvor høit vi elsker dem ... „Der skal komme den dag, da fremtidens slegter forstaar, at vor mission har været at udjevne og afdæmpe de modsigelser, der splitter folkene, da det kvalme Europa ser den frelse, som bydes det af den russiske aand, denne *panhumane*, almenmenneskelige aand, der omslutter alle andre og aabner sin kjærligheds favn for den ganske menneskehed — denne aand, som skal gjenoprette den fulde harmoni og den broderlige samdrægtighed mellem alle folk i Kristi evangeliums navn.“ I Dostojevskijs tanker bestaar altsaa Ruslands mission i alle folkeslags forbrødring.

Solovjeff fører denne digterens høie flugt i himmelske regioner ned til jorden igjen. Religion, fremskridt, kristendom og kjærlighed — alt flyder hos denne filosof sammen i kun et eneste mystisk udtryk: *Den guddommelige menneskelighed.*

For os almindelige dødelige er det ikke greit at finde klarhed i Solovjeffs taage-mysticisme. Han udtaler saaledes, at før skabelsen var Gud alt — efter skabelsen var det Guds vilje, at alt skulde blive Gud. Verdens historie er derfor kun historien om denne Gud-bliven. Mennesket er mellemleddet mellem Gud og universet. Treenighedens princip fylder verden og gjentager sig i menneskeheden: mand, kvinde, samfund. Kristus er legemliggjørelsen af menneskets guddommelighed; kirkens pligt er det at gjennemføre denne guddommelighed paa jorden og det ved statens hjælp. Staten er kirkens tjener. Pavedømmet bliver altsaa denne russers ideal. *Ruslands mission i verden er derfor at yde pavedømmet den politiske magt, der er nødvendig for gjenoprettelsen af verdens fred.*

Solovjeff viger end ikke tilbage for den praktiske følge af denne teori — at raade Rusland til at give slip paa *sin* ortodoxe kirke. Med dette skridt har det lange udsigter; i mellemtiden gjælder det at bekjæmpe den nationale egenkjærlighed, der hindrer Guds rige i at komme til jorden. For selv at føre an i denne kamp har filosofen gjort sig til døgnskribent i pressen. Og hans kamp her gaar ud paa det russiske folks opdragelse.

I dette stykke er Solovjeff kommen til at nærme sig den russiske liberalisme.

Følgen er ogsaa bleven, at han maa slaa af paa sine teokratiske principer og sit asketiske krav fra kristendommens oldtid. Men ethvert kompromis indeholder farlige modsigelser. De gamle slavofiler holder sig til middelalder-idealet og erklærer Solovjeff for de moderne tankers forkjæmper.

Imidlertid er hele bunden i disse absolute, metafysiske spekulationer nu saa tyndslidt, at ikke engang Solovjeffs forsøg paa at bøte med moderne ideer kan nytte stort: Slavofilismen er død i russernes sind; dens sidste troende tilhængere magter ikke at indblæse den nyt liv.

Fra den tekniske verden.

(Kuns efter paalidelige, første klasses udenlandske tidsskrifter).

— Der er nu i staten Massachusetts ca. 960 km. elektrisk sporvei og 520 km. hestesporvei. — Staten Massachusetts har omtrent samme folkemængde som Norge.

— *Bell* telefonkompaniet i de Forenede stater har nu i brug over $^1/_2$ mill. instrumenter. En mand kan sidde ved sin pult i New-York og tale med hvemsomhelst af 125,000 telefonabonnenter, hvoraf mange bor indtil 16—1700 kilometer borte.

— I den amerikanske stat Konnektikut har nydannede elektriske jernbanekompanier netop vundet en betydningsfuld retssag. Domstolene har erklæret det at være fuldt tilladeligt at anlægge en elektrisk jernbane ved siden af og parallelt med en existerende dampjernbanelinje. Følgen er, at flere af disse allerede dannede og paa sagens udfald ventende kompanier øieblikkelig vil begynde at anlægge vanlige gade- og passagerjernbaner med elektricitet som drivkraft mellem forskjellige byer. De vil, med andre ord, optage konkurrancen med de vanlige dampjernbaner. De har den store fordel, at en elektrisk jernbane kan bære sig med mindre drift og kan gaa hvorsomhelst, — afpasses bedre efter forholdene og trafikens natur. Det er saaledes meningen at anlægge talløse sidelinjer fra disse elektriske jernbaner op igjennem alle bygder og hen til hver eneste landsby. Med andre ord, de nye elektriske jernbaner lover at realisere tanken: *jernbane for hver mands dør.*

Dampjernbanernes aktionærer og bestyrelser forstaar tilfulde den fare, der truer dem, og det antages almindelig, at de vil søge at faa et kompromis istand med sine nye konkurrenter, eller at de selv vil skride til elektriske anlæg.

Mon det ikke vilde lønne sig for den norske stat at undersøge og iagttage disse experimenter?

— Troen paa statens evne til at drive slige forretninger som telegraf- og postvæsen bedre end private korporationer har netop modtaget et lidet stød. Det viser sig nemlig, at telegrafvæsenet er bedre ordnet i de Forenede stater, hvor det udgjør en privat bedrift, end i Europa, hvor det er en statssag. Reisende amerikanere klager saaledes over, at telegrafvæsenet i Europa gjør saa lidet for at imødekomme sine kunder. Selv i byer som Berlin maa man løbe lange veie for at naa en telegrafstation. I Berlin er der saaledes blot 58 stationer, mens de amerikanske storbyer har mange gange det tal. Desuden har telegrafvæsenet i disse organiseret et budsystem, saa man blot behøver at trykke paa den vidunderlige

„knap“, og fra nærmeste telegrafstation iler der strax en gut til ens hus eller kontor for at modtage og besørge det imedens skrevne telegram. Selv smaabyer har flere bekvemt beliggende stationer.

Hvor mange stationer er der i Kristiania?

— *Nautilus.* I den franske marine har man nu en undersøisk torpedobaad, der gaar ved elektricitet og indeholder et forraad af komprimeret luft for besætningens forsyning. Den kan holdes under vand i 40 minuter og kan bevæge sig i snorret linie 8 meter under vandfladen hele 500 meter. En spansk baad af lignende konstruktion er cigarformet, $9^1/_2$ fod i diameter og 72 fod lang. Den gjør 6 knobs fart under vand. En mængde lignende opfindelser er forelagt de Forenede staters marinedepartement. En Chicago-opfinder skal have bygget en saadan baad, i hvilken to mænd har opholdt sig i dybet i to timer. — Elektriciteten lover ogsaa paa dette omraade at frembringe forbausende resultater i den nærmeste fremtid. En drivkraft, der lidet eller ingen luft ødelægger, er just, hvad man her trænger, og hvad elektriciteten kan skaffe.

— Experimenter, foretagne ved Chicago-udstillingen, viser, at mennesket har fuldstændig beseiret naturen paa belysningens omraade. Naturen kunde ikke her konkurrere med menneskene, ifald den, som vi, maatte betale for sine raamaterialier. Vi forstaar at nyttiggjøre alt bedre og at faa mere ud af hver ting. Naturen er ødsel.

Elektricitet oplyser nu udstillingspladsen næsten lige saa godt som solen selv gjør det; men naturen forbruger 140 gange saa megen kraft som menneskene til at opnaa dette resultat. Eller under lige omstændigheder vilde det falde naturen 140 gange kostbarere at oplyse udstillingspladsen end det falder det elektriske kompani. Gaves der os en *fair chance*, kunde vi altsaa nu oplyse universet meget billigere end naturen kan gjøre det. Vi kunde underbyde baade sol og fixstjerner for en kontrakt.

— En elektrisk sporvei i Boston experimenterer med en endeløs, uafbrudt, sammensmedet skinnegang. Skinnerne smedes sammen ved elektricitet, efter at de er nedlagt. Skinnegangen udgjør saaledes en eneste fortløbende skinne uden afbrydelser. For en elektrisk bane viser det sig at være af stor hjælp, idet skinnegangen, der fører strømmen tilbage — udgjør den ene traad i den elektriske omkreds —, og sammensmedningen giver den større ledningsevne. Der spares saaledes elektricitet eller drivkraft. Ulemper fra skinnestrengenes forlængelse og forkortelse under temperaturforandringer har — underlig som det synes — ikke vist sig.

— I New-York synes man endelig at have faaet fat paa et *praktisk* system for at lægge den elektriske ledning ved sporveisanlæg *under* jorden istedet for at hænge den paa stolper over vognene. Stolper og traad hængende midt i gaderne er jo nu af de største ulemper ved elektriske sporveie. Der er da ogsaa gjort utallige forsøg med underjordiske ledninger istedet. Ingen af disse har dog hidtil vist sig praktiske. Dette nye system synes dog at opfylde de stillede krav og betingelser. Det er som sagt prøvet, og sagkyndige udtaler sig meget lovende om det.

— Overalt, hvor hestesporveisanlæg er omgjort til elektriske sporveie, har man hidtil — i Amerika i det mindste — fundet, at trafiken har tiltaget i overordentlig grad.

— Omtrent den billigste nydelse, man kan skaffe sig i sommerheden, og snart en uundværlig ting i hvert velindrettet hus, er en liden elektrisk vifte. Den er

ikke saa stor som et af de smaa flytbare telefonapparater, men frembringer dog en stadig og sterk, afkjølende luftstrøm. Den lader sig sætte, hvor man vil; paa dagligstuebordet, paa skrivepulten eller i et hjørne af de elektriske sporvogne om sommeren.

Hvor man har elektrisk lysledning, kan denne tappes til dette brug, og i saa fald bliver prisen for denne luxus i de Forenede stater 3—4 øre pr. time.

— I en af Bostons forstæder ser man i senere tid ofte en ny slags vogn. Det er en elektrisk vogn, — ikke sporvogn. Dens udseende minder om en svær skildpadde, men dens hurtighed er forbausende. Eieren, der benytter den istedet for det gammeldagse kjøretøi med vanlige heste, har netop været for retten, idet hans skildpadde viser sig at skræmme heste og at foraarsage andre kjørende ikke lidet bryderi. Dommeren kjendte dog for ret, at elektriske skildpadder har samme retslige adgang til gaden som de gammeldagse heste, og at disse faar finde sig i at færdes der sammen med sine nye konkurrenter, der forresten snart vil ophøre at være noget særsyn. Kanske hesten selv i stedet bliver særsyn snart.

— I Japan har man nylig bygget en elektrisk jernvei, hvorpaa baade og smaaskibe skal transporteres fra havet op til en høitliggende indsø — og omvendt.

— Ved større industrielle anlæg i de Forenede stater indrettes der nu mangfoldige bekvemmeligheder for arbeiderne. Et Chicago-blad har saaledes i længere tid havt eget og elegant badehus for sit hele personale. Et større verksted i New-York har optaget og udvidet idéen, idet det ved store badeanlæg inden verkstedet har gjort det muligt for en betydelig del af arbeidsstyrken at tage et bad i middagshvilen eller efter endt dagsverk.

— Den arkitektoniske del af Chicago-udstillingen viser, at *Amerika staar først paa arkitekturens omraade i vor tid.* Den franske udstilling af arkitektoniske tegninger og modeller falder helt igjennem. Den mangler originalitet, nye idéer og kunst. Den er for Frankriges beundrere en uhyre skuffelse. De tyske arkitekter viser sig som flinke tegnere, hvad fagets rent mekaniske del angaar, men af kunst, adaption, nye idéer eller „tegning“ i ordets skabende forstand er der intet. Den engelske udstilling er gjennemgaaende gammeldags. Den amerikanske del tilfredsstiller langtfra de amerikanske arkitekter, der klager over, at komitéen ikke har været heldig i sit udvalg. Her findes dog nye idéer. Her møder man atter det skabende geni. I to retninger har amerikanerne allerede frembragt en fuldstændig ny og tidsmæssig arkitektur, — i retning af høie forretningsbygninger i byerne og i retning af privatboliger for land, landsbyer og smaabyer. Amerika er det eneste land, hvor gadernes forretningsbygninger kan siges at udgjøre kunst og arkitektur. Overalt ellers er det blot brakker og kasser med paaklistrede dekorationer. Den amerikanske forretningsbygning er i sine arkitektoniske former en materialisation af bygningens idé og et lige saa helstøbt kunstverk i sin art som de gamle gotiske katedraler var det. Amerika er ogsaa det eneste land, hvor den vanlige borgers hus og hjem gjøres til gjenstand for virkelig kunstnerisk behandling og bliver et reelt stykke arkitektur.

— Alluminium skal nu tilvirkes i store masser i de Forenede stater. Et alluminiumsverk har saaledes kontraheret en levering af 6500 hestekræfters drivkraft fra Niagara-vandfaldet, der som bekjendt nu holder paa at udnyttes.

Skandinaviske tidsskrifter.

„*Samtiden*"s juli- og augusthefte indeholder første halvdel af Huxleys Oxford-forelæsning over „Ethik og udvikling", der i sammendragen form meddeltes i forrige hefte af „*Kringsjaa*". Desuden er oversat et foredrag i Turins studenterforening af den kjendte italienske forfatter Edmondo de Amicis; det handler om „*Det sociale spørgsmaal*". En varmere og greiere formaning til den akademiske ungdom om at gribe sig sammen og ihærdig og ærlig sætte sig ind i tidens allerstørste og mest brændende „spørgsmaal" er det meget sjelden at støde paa. Maatte det ogsaa hos os slaa lige sterkt an som overalt ellers i Europa! Formaningen gaar ud paa, at ingen maa holde sig udenfor, hvor der er tale om at have en mening om det sociale spørgsmaal; det er ikke anskuelsen, det kommer an paa, men lysten til at være med og virkelig skaffe sig en anskuelse. Arthur d'Autreville skriver et elegant brev fra Paris om Norton-skandalens betydning. Hr. Sophus Clausen skildrer sine indtryk af livet i Paris's studenterkvartér, nærmest i samme aand som den i forrige hefte af „*Kringsjaa*" gjengivne artikel i „*Tilskueren*". Hr. cand. theol. H. Devold optager fra moderne luthersk standpunkt diskussion med hr. Steinsvik om „Fred og teologerne". Heftet indledes med et fint lidet enakts drama „Før afskeden" af hr. Gabriel Finne, hvis portræt gjengives som titelbillede.

Fra bøgernes verden.

Modtaget til anmeldelse:

Dr. *Hans Reusch*: — Naturkundskab no. 1.
—„— Naturkundskab no. 2.
—„— Læren om stenene og jordklodens bygning.
—„— Kortfattet geografi.
—„— Korttegnebog til kortfattet geografi.
K. O. Bjørlykke: — Norske planter.

Det har været en fornøielse og glæde at modtage og læse gjennem disse bøger, der er et forsøg paa at gjøre kundskabens store, rige verden lettere tilgjængelig for barnet. Jeg agter med det første at omtale bøgerne mere omstændelig. Men selv et overfladisk blik paa dem giver indtryk af, at de er skrevne i et sprog og paa en vis, der maa gjøre deres indhold tiltalende og let tilegneligt for barnet. Der er et herkulesarbeide at udføre paa skolebogsomraadet, og stort mere fortjenstfuldt arbeide end at bringe os et skridt eller to fremad her, lader der sig vanskelig tænke.

En stor fortjeneste ved samtlige disse bøger er de talrige og letfattelige illustrationer, hvoraf texten ledsages. Enhver vil jo forstaa betydningen af, at barnet, naar det skal lære om elefanten f. ex., den hele tid har billedet af en elefant lige for øinene — text og billede paa samme side.

Lykkelige børn, som finder alle kundskabens døre saa vid aabne og hver adgang til den er saa let og bred!

Fra livets latterside.

— „Fuglesang er vakker,“ sagde en gammel neger, „men vakrest er det dog at høre ens *egne høns* kakle. *Det* gjør en varm om hjertet, det.“

— *Læreren:* „Hvad er selvbeherskelse?“

Eleven: „Det er, naar en lærer bliver sint og faar lyst til rigtig at gjennemprygle en gut, men aligevel ikke gjør det.“

— *Den nye prest* til et medlem af menigheden: „Deres nabo Hansen kalder mine prækener indholdsløse.“

Hansens nabo: „Ah, det skal De slet ikke bryde Dem om, pastor; Hansen har aldrig nogen egen mening han; han bare siger efter, hvad han hører alle andre sige.“

— *Amerikansk afholdsdame:* „Det gjør mig virkelig ondt, Hansen! Jeg havde ikke troet det om Dem. Jeg saa Dem komme ud af en *saloon* igaar.“

Hansen: „Men kjære frøken! Jeg kunde da ikke blive der inde i al evighed heller.“

— „Gas“ er det ganske betegnende ord, amerikanerne benytter for megen tale — helst af den veltalende, storslagne art — uden indhold eller resultat. Og sine stortingsbygninger giver de undertiden det lidet smigrende navn „gasverk“.

— *Gammel frøken:* „Jeg drømte slig en underlig drøm inat, hr. Olsen. Jeg drømte — skulde De have hørt sligt —, at De og jeg var gifte, og at vi var paa vor bryllupsreise. Det syntes saa *virkeligt.* Drømmer De nogensinde noget sligt, hr. Olsen?“

Olsen: „Nei — nei — aldrig. Nei, jeg har ikke havt mareridt paa lange tider.“

— En engelsk prest forrettede nylig gudstjeneste for en naboprest. Da han havde lyst til at vide, hvad indtryk hans præken havde gjort, spurgte han efter gudstjenestens slutning klokkeren: „Sigtet jeg for høit? Skjød jeg over menighedens hoveder og forstaaelse?“

„Nei, det gjorde pastoren ikke.“

„Var indholdet anvendeligt her?“

„Ja, det var det.“

„Var prækenen for lang?“

„Nei, men den var lang nok.“

„Det glæder mig, for sandt at sige, jeg var egentlig lidt ræd, at den kunde synes for kort; thi da jeg holdt paa at forberede den, fik min hund fat paa 4—5 blade af den og ødelagde dem.“

„Aa, pastor,“ sagde klokkeren ivrig, „De kunde vel ikke lade vor pastor faa en hvalp af den der hunden, vel.“

— Om de cycloner, man har i enkelte dele af Amerika, fortælles der mangen cyclonisk skrøne. En kone i Georgien har saaledes en vaskekjedel, som en cyclon vendte ud og ind paa. Den er fremdeles lige god, naar undtages, at kjedlens 3 ben nu sidder *inde* i gryden og bryder lidt, naar hun koger vasken i den.

— En bondekone solgte, medens hendes mand var borte, to kjør. Da kjøberen ikke havde kontanter at betale med, var konen uvillig til at lade ham have kjørne, med mindre han gav sikkerhed for pengenes betaling. „Godt,“ sagde manden, „jeg lader den ene ko blive tilbage som sikkerhed.“ Dermed var konen tilfreds.

— *Hos advokaten.* Hr. N.: „Min nabo har en stor hund, som vi alle er rædde for. Hvad raader De mig til at foretage i den anledning?“ — Advokaten: „Skaf Dem en endnu større hund. Tyve kroner er mit honorar. Tak.“

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA

No. 6

16DE SEPTEMBER 1893

INDHOLD

Guy de Maupassant.

Guy de Maupassant*).

(„The Nation").

Det er som fortæller (*conteur*), at Maupassant vil vedblive at leve i fransk literatur. Af hans længere noveller er der blot én, der fortjener og vil faa et længere liv, „Pierre et Jean". De øvrige er, trods literære egenskaber af høi rang og trods en merkværdig evne til at analysere og observere, ikke virkelig livskraftige arbeider. Af hans smaafortællinger derimod vil utvilsomt et flertal vedblive at blive læst endnu i mange aar. — Maupassant var ikke helt og holdent bestialsk og sensualistisk. Han var begge dele, og uheldigvis kjendes han bedst fra de sider af sin karakter. Men han var ogsaa og over alt en sjelden fin iagttager og begavet med stor dramatisk evne og kraft. Der er faa — Alphonse Daudet er blandt dem —, der kan maale sig med Maupassant, hvor det gjælder disse korte fortællinger, hvor der ikke findes et eneste ord for meget, og ikke fortælles en eneste unødig ting. Udførelsens enkelhed og fuldkommenhed skjuler den fuldendte kunst, hvormed fortællingen er bygget op; ens opmerksomhed fanges strax og holdes fængslet til sidste ord, og det ikke alene i en enkelt fortælling her og der, men i dem alle. Personerne lever; nogle faa pennestrøg gjør dem til virkelige mennesker for os; paa ganske faa sider har vi lært at kjende dem, at sympatisere med dem og maa derefter mindes dem i lange tider. Den korsikanske moder, den lille soldat, den store jæger lader sig aldrig glemme, efterat deres historie engang er læst. Far Toine er uforglemmelig; den gamle omstreifer, den elendige hund, det stakkars æsel, — hvem, der har gjort disses bekjendtskab, kan nogensinde glemme dem. Hverken i fransk eller engelsk literatur fra nogen tid findes der en anden fortæller, der har iagttaget og skildret en slig mangfoldighed af forskjelligartede karakterer. Den kjendsgjerning, at han ikke er saa ensidig som Zola eller Bourget, opveier næsten hans mangel paa vedligeholdt kraft i længere arbeider.

Maupassant er naturalist. Han ser livets fæleste side; men han ser ogsaa en lysere. Noget løftende, ædelt ideal giver han os saalidt som andre af den skole, han tilhører; men siderne i hans bøger lysner ofte op under dyb og egte følelse, frisk og sund humor eller naturlig patos. Hans personer er langtfra alle foragtelige, vamle og usle, og selv for de usleste forstaar han at vække vor medlidenhed snarere end vor foragt. Her og der bryder endog hans personlige sympatier igjennem og forlener fortællingen en mild, vindende magt.

Maupassant er langt bedre end sit rygte. Den læsende almenhed har kastet sig over den mest sensualistiske del af hans produktion, har delvis drevet ham videre, end han ellers vilde gaaet i den retning, har oversat den og dømt ham efter den. Men blandt disse fortællinger er der dog et flertal — en hel guldgrube — hvor intet mødes, der kan støde nogen.

*) En fransk kritikers udtalelse om Maupassant gjengaves i sidste nummer.

Englands presse og bogsale.

(Efter *Max Leclerc* i „*Revue Bleue*“).

Englænderen læser hele sit liv, ikke bare for sin adspredelses, men især for sin belærelses skyld. Han ved med sig selv, at paa skolen læres kun det nødtørftigste, saa den, der vil eie kundskab med forslag i, maa læse og læse hver dag, saa længe han lever.

Intetsteds har derfor pressen slig magt og slig agtelse som i England. Alt i 1831 sa' lord Lyndhurst til Grenville: „Nja, den mægtigste mand i riget er Barnes.“ Barnes hed redaktøren at „*Times*“ dengang. Sexti aar senere udtalte den nuværende udenrigsminister lord Roseberry ved en journalist-fest: „Dette lands presse veileder vore statsmænd og oversætter nationens tanker. Om den ikke var disse sine to hovedopgaver voxen, fortjente den ingenlunde den agtelse, vi nærer for den. Vore bladmænds valgsprog burde lyde: vær retsindig og uræd! Thi netop ved sin retssans og sin uforfærdethed er det, at den britiske presse har hævet sig saa høit inden verdens-pressens mangfoldighed.“ Indtil for en mandsalder siden maatte Englands presse arbeide under trykket af svære byrder; indtil 1836 var den belagt med en stempelskat af 4 pence (30 øre), mellem 1836 og 1855 var skatten 1 penny, siden har den været helt fjernet; til 1853 var der skat paa annoncer, og til 1861 told paa papir. For tiden staar alt muligt til pressens raadighed, naar det gjælder oplysninger.

Den engelske presse fortjener ogsaa denne agtelse; den kjender sit ansvar og optræder derefter. Uansvarlige „fille-blade“ taales ikke og viser sig derfor heller ikke. Der udkommer hver morgen et halvt dusin store blade i London, hvor enhver for 1 penny ($7^1/_2$ øre) — „*Times*“ koster 3 pence — i klar tryk paa godt papir faar besked om alt af betydning, der i det sidste døgn er foregaaet i landet, i riget, i udlandet, ja over hele verden. Det ottesides nummer af et sligt blad indeholder sidste døgns verdenshistorie omstændelig fortalt og greit ordnet. Det er let begribeligt, at udgivelsen af et saadant blad maa koste umaadelige summer. Allerede for ti aar siden var den gjennemsnitlige aarsudgift for et af Londons penny-dagblade mellem $4^1/_2$ og 5 millioner kroner. Og dog kunde der paaregnes en million i ren fortjeneste. Et sligt blads udgivelse koster altsaa 15,000 kr. pr. dag, men saa viser kassen alligevel 3000 kr. i overskud hver aften. Det er selvindlysende, at læsernes pennyer ikke forslaar langt, hvor det gjælder slige summer, selv om deres tal stiger til 300,000 som for „Standard“s vedkommende. Papir, sværte, ombringelse, porto til avistogene hver morgen kl. 4 vilde sluge mere; dertil kommer alt arbeide i redaktionen og trykkeriet. Hele systemet hviler paa annoncen. Selve indholdet i bladet udgjør nemlig blot en kjerne inde i et tykt skal; de fire sider med indhold omhylles af fire sider bekjendtgjørelser. Annoncernes tal beror igjen paa indholdets gehalt. Annoncen betaler indholdet, men indholdet sikrer annoncen et publikum. — Selv om bladene beror paa annoncen, har det hændt, at redaktionen skrider ind og advarer offentligheden mod annoncens indhold; saaledes tjente „Times“ i 1845 en tid mindst 200,000 kr. ugen paa bekjendtgjørelser fra jernbane-spekulantkompanier under den værste jernbanefeber, og dog sparede redaktionen ingen anstrengelse for at advare publikum mod at bide paa i blinde — annonce-kontoen sank selvfølgelig, men bladets agtelse steg i endnu sterkere mon.

Nyhederne for døgnet indløber nutildags pr. telegraf. Telegram-korrespondenternes fader er Mr. Archibald Forbes, der under den tysk-franske krig holdt sit

blads læsere underrettede om sagernes gang time for time. I 1871 beløb pressetelegrammerne i Storbritannien og Irland sig til 21 millioner ord, i 1891 til 600 millioner, altsaa ikke saa langt fra 2 mill. pr. dag. Da Gladstone i 1891 holdt sin tale ved „National Federation" i Newcastle, fløi der 390,778 ord henefter landets telegraftraade paa en aften. I oktober 1892 offentliggjorde „North American Review" en artikel af samme Gladstone om det irske spørgsmaal; de 4583 ord i artikelen blev samme dag telegraferede over Atlanteren til „Times", der næste morgenstund bragte 2000 ord i ordlyd og desuden en skarp kritik af artikelen. Under krisen i Buenos Aires sendte „Times" en førsterangs korrespondent til stedet og lod ham time for time telegrafere om revolutionens forløb; paa to dage spenderede bladet 27,000 kr. bare til denne konto — en luxus, som ingen regjering og ingen bank i verden vilde tilladt sig; men saa kunde ogsaa Londons og Europas kapitalister, der havde milliarder staaende i løse forretninger ved La Plata, læse nøiagtige nyheder om disses stilling mere end 3 uger før postens komme.

Enkelte af provinsbladene kan maale sig med de store Londoner-blade i betydning, saaledes „*Manchester Guardian*", „*Liverpool Courier*", „*Birmingham Daily Post*" og „*Leeds Mercury*".

De store blade er som foretagender at sammenligne med landets gamle forretningshuse; solide og ærværdige samt meget ømfindtlige paa sit navns ære. De føler sit ansvar og bærer det med hæder. Fædrelandets interesse og ære ligger dem varmt paa hjerte, ligesaa privatlivets fred.

De ledende artikler er aldrig undertegnede; det er bladet, der taler. Forfængelig person-polemik, ja selv polemik blad og blad imellem er noget, der i England forlængst er opgit. Læserne kræver og faar derfor ogsaa fuld besked om alt, som foregaar, uden redaktionelle bemerkninger. Parlamentsdebatter, retsforhandlinger eller offentlige diskussioner gjengives ufravigeligen enten ordret eller ialfald i et absolut upartisk forkortet referat. „Lederen" er selvfølgelig skrevet ud fra parti-syn, ellers er alt ufarvet som et dokument. Ogsaa lederne holdes i en rolig og høflig tone — i regelen da; det hænder jo, at selv den koldblodigste mister hodet. Saaledes er „Home rule" slemt at behandle uden at komme i fyr og flamme. Den værdige tone i den engelske presse trængte igjennem for en menneskealder siden og skal skyldes den sterke tilgang paa universitetsfolk i redaktionerne.

Kun paa ét punkt raader fremdeles den gammeldagse syns- og skrivemaade: Englands udenrigspolitik og forhold til fremmede lande. National-hovmod, kollektiv-egoisme og ukyndighed faar endnu brede sig paa dette omraade. Denne englændernes uretfærdighed mod fremmede folk er jo et vidnesbyrd om nationens kraft og berettigede selvbevidsthed som race, hvorfor den vanskelig lar sig rette paa.

Foruden dagblade udgives der en række søndags-blade og ugeblade. En stor del af disse indeholder blot en oversigt over ugens begivenheder for smaafolk samt en lang og spændende roman. Andre er satiriske som Labouchere's „*Truth*", eller kirkelige som „*Guardian*"; „*Economist*" og „*Statist*" er for forretningsverdenen, „*Field*" for sportsmænd; medens „*Speaker*", „*Spectator*" og „*Saturday Review*" henvender sig til dannede mennesker overhode. Lærde spørgsmaal behandles i „*Academy*", medens „*Athenæum*" giver en kritisk fremstilling af alle nye bøgers indhold.

Fremdeles maaneds-skrifterne, der falder i to store grupper: De populære „magazines" (Blackwood's, Macmillan's, Longman's, Cornhill osv.) med underholdnings-læsning som noveller og reisebeskrivelser for 1 shilling (kr. 0,90) pr. numer — og de mere gedigne „reviews" („*Contemporary*", „*Fortnightly*", „*Westminster*", „*Nine-*

teenth Century" o. fl.), der behandler tidens alvorlige spørgsmaal i politik, samfundsreform, filosofi, religion, kunst og literatur. Her skriver landets dygtigste og mest anseede mænd og kvinder, i regelen under navn; selv udlandets bedste hoder sætter sin ære i at faa en artikel ind i en engelsk review. Prisen paa disse reviews er forholdsvis høi, nemlig $2^1/_2$ sh. (= 2.25) pr. maaned.

Endelig de to kvartalsskrifter „*Edinburgh Review*" og „*Quarterly Review*", begge mere end 80 aar gamle institutioner. Her kommer det ikke an paa emnernes aktualitet eller paa at skaffe den offentlige døgn-opion et udtryk. De ærværdige organer bringer udførlige og gjennemgaaende særdeles velskrevne afhandlinger (essays) over emner, der beskjæftiger tidens lærde forfattere; der ruger en videnskabelig aand over disse altid anonyme essays, som i regelen formelt slutter sig diskutterende til et eller flere i senere aar udgivne lærde hovedverker over vedkommende emne.

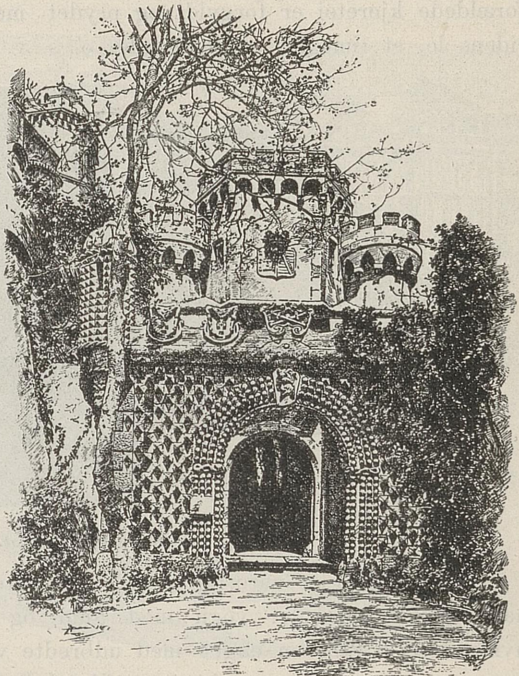
En skulde tro, at et folk, der har saa mange blade og tidsskrifter, ikke bryr sig om at læse bøger. Netop det modsatte er tilfælde. Der udgives aarligaars mellem 8 og 9000 bøger i England, altsaa 25 om dagen. De gode gamle skrifter trykkes op igjen i folkeudgaver til spotpriser. Saaledes faar man hele Shakespeare eller Milton for 70 øre; og for 35 øre bindet kan man kjøbe Dickens' romaner. Nye bøger er derimod temmelig dyre. Alligevel blir de læst. Dette hænger slig sammen, at englænderne sjelden kjøber en ny bog, men alle laaner den paa leiebiblioteket. I London gives der et umaadelig stort saadant leiebibliotek — Mudies library —, som kjøber ind hele oplag af nye bøger, og mod 75 kr. om aaret sender dem rundt til hver eneste familje i landet, hvor nogen har tid tilovers for læsning. Omtrent hver voxen mand med nogenlunde indtægter er medlem af en klub, hvor aviser, tidsskrifter og bøger fylder alle borde.

Folk med daarligt udkomme faar alligevel læse alt, hvad den rigeste lord kan læse; der gives nemlig nu kommunale *fri-biblioteker* i hver by. Den lov, der hjemlede oprettelsen af slige indretninger, blev vedtat i 1850; men endnu i 1886 gaves der kun 133 kommuner med fri-biblioteker. Fra det aar blev stemmeretten udvidet til ubemidlede og kommunestyrer indførte; paa fire aar stiftedes hele 70 nye kommunebiblioteker, deraf de 17 bare i London. Carlyle udtalte i sin tid: „Politi, fængsel og øvrighed findes i hver flække — hvorfor gives der ikke ogsaa en offentlig bogsamling?" I 1885 gav Birminghams formandskab 170,000 kr. til sit hovedbibliotek, der ogsaa var besøgt af 5000 læsende hver dag; ellers findes der mindre samlinger (paa 10,000 bind) omkring i de forskjellige bydele; disse besøgtes af 11,000 om dagen. Og merkelig nok er det ikke romaner, men først og fremst historiske og naturvidenskabelige verker, som er mest efterspurgt i disse sale, hvor smaafolk faar gratis adgang til læsning i sine fristunder. I Paris optager romanerne over halvdelen af udlaanene paa de offentlige bogsale. Det viser sig saaledes, at englænderne ikke misforstaar værdien af den læsning, hvortil han anvender en del af sin skat. Han læser, ikke blot for at adsprede sig, men for at lære.

Lissabon.

(Af *Armand Dagot*).

Det første indtryk jeg fik af Lissabon, da jeg steg ud ved jernbanestationen, maa jeg tilstaa var alt andet end gunstigt. Luften var forgiftet af skrækkelige uddunstninger fra de mange kloaker, som i flere dage ikke havde faaet tømt sit indhold paa grund af den høie vandstand i floden Tejo. Indbyggerne, der dog burde have erindret pesten i 1568, syntes ikke at bekymre sig det mindste om de mulige følger, og dog havde hin epedemi afkrævet byen 60,000 ofre. Regjeringen og kommunestyrelsen, hvis samlede resurcer neppe vilde være tilstrækkelige til en fuldstændig og tilfredsstillende rekonstruktion af kloaksystemet støtter utvilsomt folkets stoicisme eller rettere sagt ligegyldighed til trods for lægernes klager og advarsler.

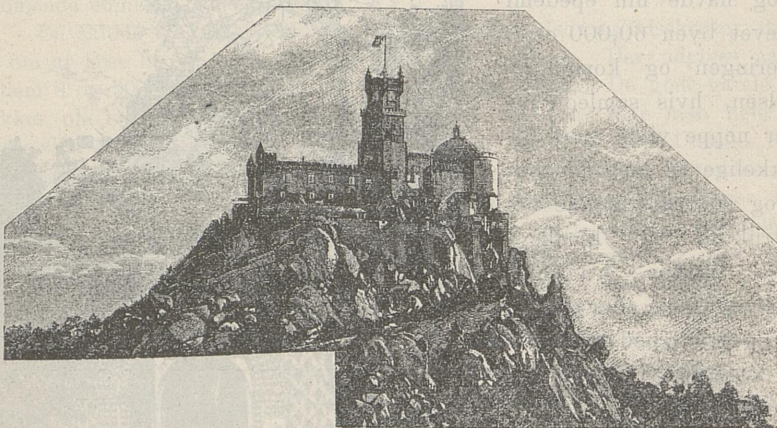

Det øsregnede, og medens jeg i den da forpestede luft under den blytunge himmel vandrede afsted gjennem de sølede gader, som øiensynlig ikke var bleven brolagt siden jordskjælvet i 1755, følte jeg mig noksaa ulykkelig og begyndte at angre paa, at jeg var reist over den spanske grænse og havde forladt Guadalquivirs friske, duftende dal, da pludselig et vakkert syn viste sig og jagede rynkerne fra min pande.

Dette vakre og opmuntrende syn var hverken mere eller mindre end en begravelse!

I sit interessante verk om Portugal fortæller madame Ratizzo os, at intet er mere slaaende for dem, som besøger Lissabon, end i gaderne at støde paa et ligtog, som følger den døde til det sidste hvilested. Som i Frankrige og England er der forskjellige slags ligvogne; men i Portugal

gjør selv den fattigste denne sidste reise i en vogn, som er ganske bedækket af forgyldning. Til en almindelig begravelse benyttes en tohjulet kabriolet med meget lange stænger, forspændt med et muldyr, som har paa ryggen en postillon med ridestøvler, en frakke i fransk stil og en hat, som er meget bredere oventil end ved bremmen. Foran paa denne kabriolet og mellem denne og muldyret er to jernstykker, hvortil kisten er fæstet. Kisterne er lange kasser med halvrunde laag, som er bedækket af et gult klæde med sølvstriber. Inde i vognen sidder presten og en korgut. Dette forældede kjøretøi er forgyldt og prydet med passende symboler, saasom tidens le, et timeglas, englehoveder o. s. v.

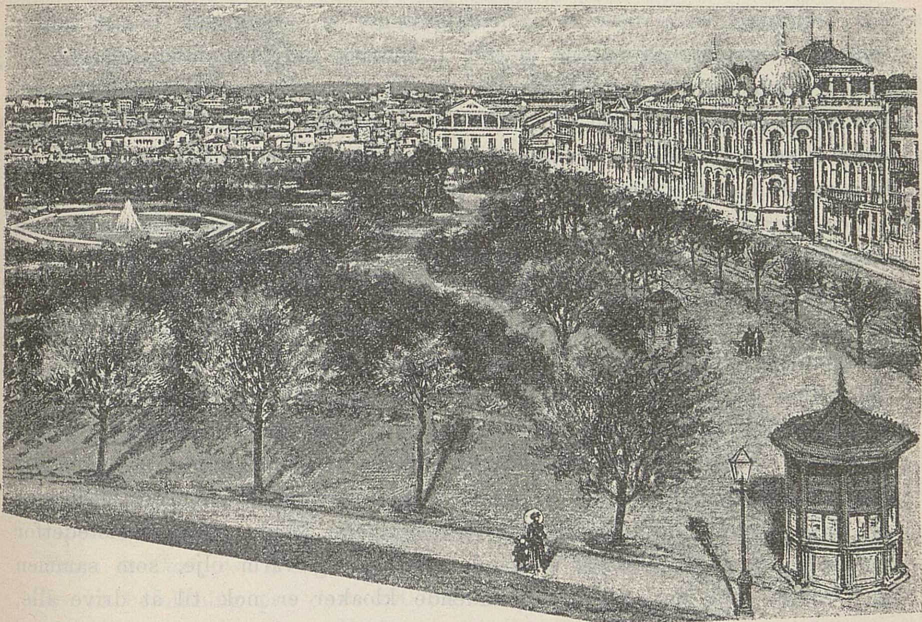
Kongeligt lystslot.

Den rige gjør naturligvis denne sidste reise med større pomp. De har en svær firehjulet vogn med guld- og sølvbroderede tronhimle, over hvilke der svæver en engel med udbredte vinger. Virkningen er virkelig storartet. Den store maskine trækkes af fire heste, og paa hver af dem sidder en jockey med kort jakke og kniplingshat, medens der paa kuskesædet sidder en prægtig klædt kusk med pudret haar og en rød og grøn stribet trekantet hat. Alt dette tilsammen udgjør et livligt og behageligt syn, og første gang jeg mødte en saadan procession paa tilbageveien fra kirkegaarden, tog jeg den for et karnevalstog. Der er ingen sørgevogne for indbudne gjester, som følger i sine egne eller leiede vogne. Kirkegaarden kaldes *Prageres,* som betyder glæde.

Fra bunden af mit hjerte ønskede jeg den afdøde, som rullede forbi mig i sin prægtige ekvipage, evig lykke i det andet liv, til gjengjæld for den glade stund, han havde skaffet mig i dette. Skjønt gjennemblødt til skindet gik jeg ganske opmuntret til mit hotel fuld af beundring for det

dovne, stoiske, lykkelige folk, som indaander pestsvangre dampe fra morgen til aften med ligesaa godt humør, som om det var den deiligste rosenduft, som brækker sine ben i de smudsige, daarlig brolagte gader uden at klage, som kjører sine døde til deres sidste hvilested i gallavogne med kuske, der er klædt som abekatte, og som kalder sine kirkegaarde glædens boliger. Hvem kan efter dette tvile paa portugisernes glade sind?

Ifølge en gammel tysk legende, skal en ridder i Jerusalem have ønsket i et magisk speil at faa se Europas vakreste by, og Lissabon, „det

Aaben plads i Lissabon.

Store“, som det da kaldtes, viste sig strax for hans blændede syn. Og dersom man kan tro *Fernando Lopez*, saa maa Lissabon i de 13de og 14de aarhundreder have været berømt for sin pragt. Det maa dog tilføies, at andre portugisiske historikere betviler det feudale Lissabons formodede storhed. Vi vil afholde os fra at danne os nogensomhelst mening om denne sag, lade den gamle by hvile i fred i jordens skjød, hvor den virkelig ved jordskjælvet blev næsten fuldstændig begravet med sine paladser og sine skatte, — og nøie os med at give en tro skisse af det moderne Lissabon, som *Marquis de Pombal* ved af sit genis blotte kraft fik reist efter en ny plan.

Byen gjør et meget malerisk indtryk. Den er 2 km. lang og hæver

sig amfiteatralsk paa den høire bred af Tejo. I slutningen af det 7de aarhundrede fortjente det endnu navnet „De syv høies by“, men takket være dets hurtige udvikling har det lidt efter lidt klatret op til adskillige nye høider, og den topografiske lighed med det gamle Rom, hvoraf portugiserne var saa stolte, er nu ødelagt.

Synet af Lissabon fra floden Tejo en deilig, sollys vaaraften er virkelig storartet. En digter har sammenlignet det, først med en vakker kokette i hvid dragt bedækket af roser, og som læner sig over et speil, og en anden gang med en umaadelig stor udspredt vifte, bedækket med blomsterbuketter. Saa forskjellige som disse to sammenligninger er, er de dog begge meget træffende, og jeg maa tilstaa, at min beundring var ikke liden, da jeg fra midten af floden, paa vei til Evora, saa Lissabon i en maidags klare lys med dets store kaier, som i en uendelig bue gaar rundt fjorden, og dets hvide huse, som næsten synes at ville storme himmelen ved hjælp af de kjæmpemæssige trin som paa et ufærdigt Babels-taarn, der dannes af høidernes terræn. Midt i denne skov af huse viser der sig hist og her en have fuld af roser og grønt som et smil paa naturens ansigt, der beliver den marmorkolde by og giver den et stænk af kvindeligt koketteri, uden hvilket den kanske vilde forekomme den reisende som det hvide fantom af den gamle storby.

Men neppe er man kommen iland, før beundringen gaar over til pinlig overraskelse. Fortryllelsen er hævet. Alt rundt omkring er simpelt og stygt. Svære murstensbygninger, bygget af kontraktører — som har gjort et eller andet svagt forsøg paa at give dem en klassisk stil — hæver sig langs flodens bredder, og fra deres buede vinduer stiger istedetfor røgelseduft den skarpe lugt af gamle sardiner og varm olje, som sammen med lugten fra de i Tejo udmundende kloaker er nok til at drive alle, som ikke er nødt til at være dernede, op til den øvre del af byen. Disse store kaier, som en klog kommune kunde forvandle til deilige spaserveie, bliver nu bare besøgt af „galligos“, „varinas“ og sømænd fra de kjøbmandsskibe, som ankrer i floden.

Ved navnet „galligos“ mener Lissabons indbyggere alle bærere, kommissionærer og vandbærere; de, der udfører disse arbeider, som de fattigste portugisere vilde foragte, kommer næsten alle fra den spanske provins Galicien. De er sterke, arbeidsomme og driftige, og man ser dem ikke bare i Lissabon, men ogsaa i Madrid og andre af Spaniens vigtige byer.

„Varinas“ eller fiskehandlerskerne udgjør sammen med „galligos“ byens mest maleriske — jeg havde nær sagt mest interessante befolkning. Medens deres fædre, mødre og brødre er beskjæftiget med sardelfiskeriet i det farlige farvand ved flodens munding, trasker de omkring i gaderne og

sælger, hvad de har indvundet af havet, i store, flade kurve, som de med megen ynde og dygtighed bærer paa sine hoveder. Deres dragt er saa original, at den fortjener nogle beskrivende ord. Den bestaar af en filthat med en bred, opbrættet skygge, hvorpaa fiskekniven hviler. Busten og skuldrene skjules ganske under folderne af et let schawl af en eller anden fin farve, og et bredt linskjærf bindes flere gange stramt rundt liv og hofter. Under de korte skjørter titter ofte frem overordentlig velskabte lægge og fødder.

Den ivrige, arbeidsomme og utrættelige „varina" danner en skarp kontrast til de dovne portugisiske kvinder, som slænger i vinduerne fra morgen til aften, halvt sovende og plaget af kjedsomhed ved ikke at have nogen verdens ting at gjøre. En portugisisk hustru hjælper aldrig sin mand med hans arbeide; en saadan tanke kunde vist ikke engang falde hende ind, og man kan gaa omkring i alle Lissabons butiker uden at finde en eneste kvinde bag disken. Man kunde næsten fristes til at tro, hvad nogle etnografer paastaar, at fiskerbefolkningens kjække døtre tilhører en anden race end de uforbederlige dagdriversker, som lader sit livs unyttige timer mekanisk henglide i sine uhyggelige og smagløse hjems dybe stilhed.

Det pinlige indtryk, man modtager, naar man stiger iland paa bryggen, formindskes gradvis, eftersom man kommer høiere op i byen, idet man ikke uden anstrengelse klatrer opad de steile gader, der næsten alle er daarlig brolagte. Haverne er forsvundne bag høie mure; men hist og her er smaa, aabne pladse omgivne af støvede, sygelige træer og prydet med daarlige statuer. Der er ingen virkelig offentlig promenade i Lissabon; thi vi kan neppe give dette navn til nogle faa gamle, velholdte pladse som *Racio, Praça de Camoens, Estrellahaven* og *Passeio Publico*, der er altfor ubetydelige for en befolkning paa over 300,000 indbyggere.

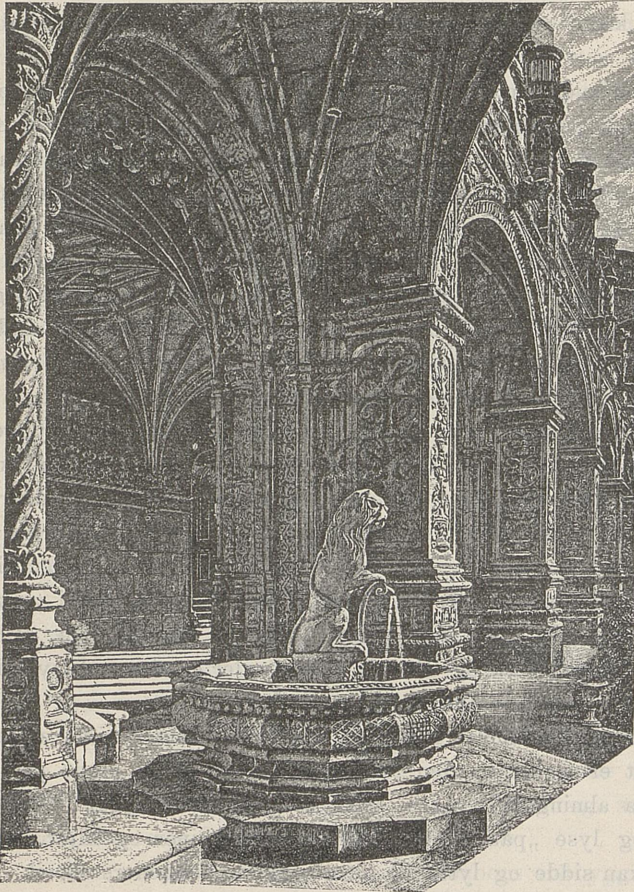
Naar man har seet ét hus i Lissabon, kan man næsten sige, at man har seet alle. Det er sjeldent i den lusitanske hovedstad at støde paa en af de i Spanien saa almingelige vakre, smaa boliger med skyggefulde indvendige gallerier og lyse „patios" fulde af roser, jasminer og liljer, hvor man halvt isøvne kan sidde og lytte til de plaskende fontæners musik.

Jeg maa derfor tilstaa, at intet kan være mere ensformigt end en tur i de bratte gader i Portugals hovedstad, hvor den eneste afvexling og hvile for øie forefindes i de rigt udskaarne stenornamenter, som hist og her opliver de almindelige husfaçader.

Lissabons kirker ligner næsten alle de utilfredsstillende italienske kirkebygninger fra det 17de aarhundrede; de er i rococostil med de samme indvendige prunkende dekorationer. Ikke en af dem, ikke engang *Basilica Santa Maria* fortjener en beskrivende linje. Hvad angaar de tre

kongelige paladser, *Da Ajuda, Das Necessidades* og *De Belem*, er de holdt i en sørgelig middelmaadig stil. Udseendet af de nye kaserner i Paris er langt behageligere.

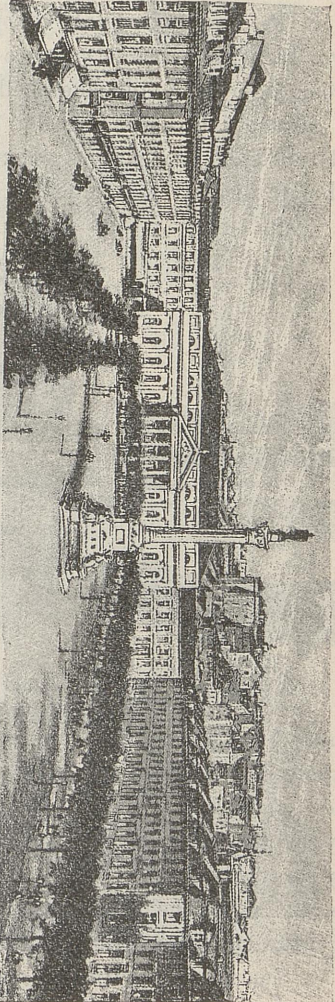
Lissabons kirker og klostre indeholder en mængde malerier, som er af liden almindelig interesse, skjønt de næsten alle tilskrives den berømte *Gran Vasca*, hvis kunstnerry i portugisernes øine er uden lige. De malerier, som tilskrives Gran Vasco, tælles i hundredevis og er fordelt paa kirker, museer og gallerier, tilhørende den kongelige familie. Alene kunstakademiet i Lissabon har over femti.

Fra hieronymiternes kloster.

Det ligger udenfor denne skildrings ramme at indlade sig paa en sammenligning mellem spansk og portugisisk temperament og nationalkarakter, saa forskjellige, uagtet de to lande støder til hinanden. Det maa dog tillades mig at nævne den slaaende kontrast mellem de religiøse skikke hos de to nationer paa den iberiske halvø. Paa alle mine vandringer i Lissabons og andre portugisiske byers kirkre og klostre har jeg aldrig stødt paa udtryk for en saa *levende og rørende* religiøs tro som i Spanien. For nogle faa dage siden var jeg saaledes i en af *Cordovas* mindst kjendte kirker vidne til en af disse intense troshandlinger, som fremdeles er saa almindelige blandt det spanske

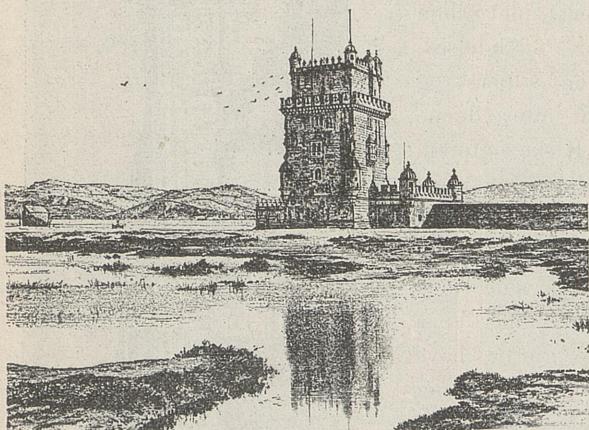
folk. Kirken *Nuestra Senora de la Fuentesanta* indeholder ikke mindre end tre tusend rørende simple blilleder, der samtlige fremstiller skytshelgenen, som i et fattig møbleret værelse viser sig i en sky for en eller anden døende og udbreder sine hænder over ham, medens doktoren med trist ansigt og nedslaaet mine stirrer paa de magtesløse mediciner, som staar paa natbordet. Jeg var netop ifærd med at bede min indgangsbøn, da jeg hørte et dybt suk i skyggerne nær mig. En kvinde i sørgedragt, med hovedet skjult i en lang mantille, slæbte sig frem paa knæerne tversover kirken, idet hun stansede foran hvert billede af lidelseshistorien. Hun var bleg og udtæret og syntes med vanskelighed at udføre denne smertelige pilegrimsgang. Kirkevogteren, som var med mig, hviskede mig i øret: „Den stakkels kvinde beder for sit døende barn.“ Jeg kunde ikke faa mine øine fra den arme kvinde, som med blødende hjerte drog sine knær paa kirkens stene. Jeg skulde gjerne have knælet ved siden af hende og forenet min bøn med den ulykkelige moders ved fødderne af Nuestra Senora de la Fuentesanta, som stirrer saa koldt ned paa denne grænseløse fortvilelse som en udmaiet dukke i en lang perlebroderet silkekjole med skuldrene bedækket af en sid guldbroderet kappe og paa hovedet en pompøs rød hat med strudsefjær, smaa lakerede silkesko paa fødderne, violette hansker paa hænderne og ringe paa fingrene.

Praça de Camoens.

En lang stund slæbte den stakkels moder sig frem fra det ene billede til det andet, indtil hun tilslut stansede foran en Kristus-figur, daarlig udskaaret i træ. Jeg kan endnu se denne ulykkelige kvinde med

armene udstrakt foran denne strengt udseende skikkelse. Høit, men i en af taarer kvalt stemme, henvendte hun en lidenskabelig bøn til sin ufølsomme korsfæstede, og holdt ikke op, før armene faldt tungt ned ved hendes side som to grene under øxen. Derpaa reiste hun sig vaklende og næsten løb ud af kirken med hænderne endnu foldede i bøn.

Et saa rørende bevis paa from tro har jeg aldrig seet i Portugal, hvor kirkerne er meget mindre besøgt end i Spanien, og mere ligner aabne promenader end mystiske helligdomme. De troende stanser bare ganske *en passant* i kirkerne, og det synes, som om deres meget verdslige andagt udelukkende fremgaar af ønsket om ikke at bryde med en gammel, respektabel tradition.

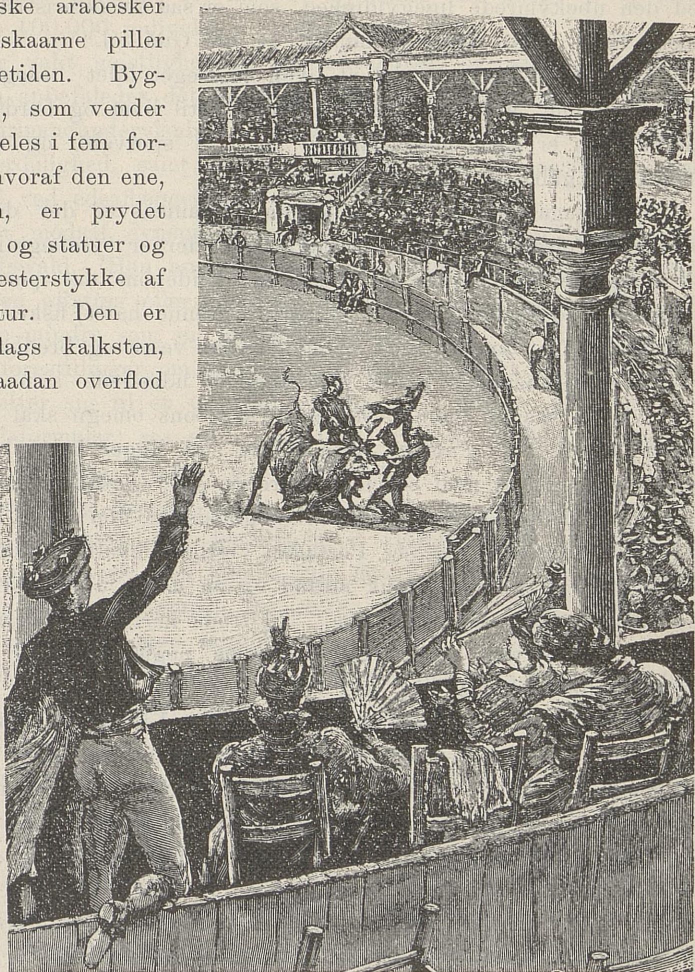
Belems taarn.

Der er dog nogle faa mindesmerker i Lissabon, som er den besøgendes opmerksomhed værdige, især taarnet Belem, som er et fuldstændigt underverk, og hieronymiternes kloster. Belem-taarnet skriver sig fra enden af det 15de aarhundrede og blev oprindelig planlagt af Dom Jouan den 2den, skjønt den virkelige udførelse fandt sted under Dom Emmanuels regjering. Det gamle taarn Belem, som intet jordskjælv har formaaet at ryste, og som er ligesaa solid idag, som da det blev opført, hæver sig fra et lidet forbjerg, som stikker ud i Tejo. Bygningens stil er ren gotisk. Den platform, hvorpaa det staar, er befæstet og forsynet med volde. Det er firkantet og kanske lidt for massivt; men de yndige taarne, som pryder hjørnene, og de vakre vinduer og skulpturprydede balkoner opliver udseendet som et smil et alvorligt ansigt.

Taarnet beskyttes af nogle faa artillerister, og er forsynet med 12 svære kanoner, som hviler fredelig under store presenninger, men ved siden af hvilke de spanske kanoner efter beboernes udsagn er bare lommepistoler.

Tæt ved dette monument hæver sig hieronymiternes berømte kloster, som blev grundlagt i aaret 1500 under ledelse af arkitekterne Jouan, Castilho og Boitaka. Dets fuldførelse krævede dog mange aar, og mange

arkitekter efter hverandre har havt overopsyn med dets opførelse. Der er intet eiendommeligt ved det, takket være den bizarre stil, hvori det er bygget. Dets eneste merkværdighed er den vidunderlige rigdom paa ornamenter, resultatet af at overføre til den gotiske stil de mauriske kløver, de indiske arabesker og de fint udskaarne piller fra renaissancetiden. Bygningens façade, som vender mod syd, kan deles i fem forskjellige dele, hvoraf den ene, hovedindgangen, er prydet med løvsirater og statuer og er et sandt mesterstykke af gotisk arkitektur. Den er bygget af et slags kalksten, som findes i saadan overflod i Lissabons omegn, og som faar en vakker rødgylden farve, naar den udsættes for solen. Kirken er liden, men indeholder grave af mange monarker og berømte personligheder. Nogle af disse monumenter er prydet med eiendommelige og vel bevarede skulpturarbeider.

Tyrefægtning.

Siden 1833 har klosteret været brugt som et slags offentligt asyl, hvor forladte børn bliver optagne. Denne nyttige anvendelse nødvendiggjorde i 1878 en del tilføielser, hvis klodsede udførelse ledet til, at en del af bygningen faldt ned og dræbte tyve arbeidsmænd. De ruiner,

hvorunder saa mange legemer var begravet, var endnu synlige, da jeg var i Portugal, og vil utvilsomt blive liggende der endnu i mange aar. Naar den reisende forbauset stanser foran alt dette skrammel og spørger, om det ikke snart skal fjernes, vil han faa det samme svar, som jeg fik, givet med den ubekymrede ligegyldighed, som er saa karakteristisk for det portugisiske folk: „Jo, imorgen kanske, — om Gud vil."

Gaderne i den øvre del af byen er meget lidet besøgt, og stilheden deroppe danner en eiendommelig kontrast til livet og færdselen nede paa kaierne, som er gjennemskaarne af utallige sporveie, og som stadig er opfyldt af „gallegos" og „varinas".

I Portugals hovedstad saavelsom i Spaniens er det dog til *Plaza de Toros*, den reisende bør gaa en dag, naar der er tyrefægtning, ifald han ved et eneste blik ønsker at danne sig en idé om det portugisiske folks almindelige udseende. Der er gallegos i grønne hatte, fiskere i røde tam — o' shanter huer, bønder med mangefarvede veste og bredbremmede hatte, og utallige varinas, der gamle som unge er udmaiede som afgudsbilleder.

Af de mange deilige steder i Lissabons omegn skal vi bare nævne *Cacilhas* og *Casa de Piedade*, smaa slotte, som ligger halvt begravne under orangetræer; *Bellas* med sin friske grønne dal; *Quebez*, en kongelig residens omgiven af deilige haver, hvor dronningmoderen, *Maria Pia*, i almindelighed tilbringer sommeren; *Cascaes*, Portugals vigtigste hvalfangerstation ved mundingen af Tejo, med en smuk strand og en deilig udsigt over havet, men med stor mangel paa vegetation. Til trods herfor er Cascaes et moderne badested, hvor den store verden samles nogle faa uger om sommeren, medens hoffet opholder sig der.

Til trods for alt, hvad der kan siges paa Lissabon, de stygge, almindelige bygninger, veienes daarlige tilstand og de faa aabne pladse, prydet med nogle faa anden klasses statuer, har dog Lissabon udseende af en nobel by; men dette skylder den sine bjergfulde maleriske omgivelser og endnu mere sin beliggenhed ved Tejo, som i og for sig ser ud som en flydende by med sine utallige handelsskibe fra alle verdens lande ankret side om side, medens støi fra flittige, arbeidende mennesker blander sig med røgen fra utallige skorstene.

Ed og mened.

(Efter *Ludwig Jacobowski* i „*Die Gegenwart*").

Det Tyske Riges forbryderstatistik viser, at i ottiaarene dømtes der gjennemsnitlig 1500 personer for mened; Tyskland har altsaa 4—5 menedere for hvert 100,000 individer i straffemyndig alder.

Dette har vakt geistlighedens opmerksomhed, og paa sidste kredssynode i Berlin anbefaledes det presterne indtrængende, at de i sine prækener, sin konfirmandundervisning og sine ungdomsmøder skulde fremholde menedens forfærdelighed, samt som sjælesørgere tage sig særlig af dem, de vidste i nød ved edsaflæggelse.

Ud fra et modsat synspunkt talte nylig juristen prof. Medem paa synoden i Greifswald. Han angreb eden som religiøs institution: „Eden bør ikke hverken affattes eller opfattes som en paakaldelse af Gud som vidne, og endnu mindre som en selvforbandelse. Thi de til grund for dette liggende forestillinger om en Gud i menneskelig skikkelse hører *hedenskabet* til og støtter sig til et urigtigt gudsbegreb. Derfor er ogsaa den nu brugelige edsformular: saa sandt mig Gud hjælpe! hvilket egentlig vil sige: saa sandt mig Gud hjælpe til salighed (d. v. s.: Gud skal skjænke mig salighed, hvis jeg sverger sandt, men negte mig salighed, hvis jeg sverger falskt), i høieste grad betænkelig. Tidligere lød formelen paa latin: *Sic Deus me adjuvet!* (saa hjælpe mig Gud!); det var nemlig en *bøn* om Guds hjælp under tvekampen for retten — nu er dette blet til en oprørende forsvergelse af egen salighed."

Medem vil ikke helt borttage det religiøse element i eden; han foreslaar en formel omtrent saalydende: „For Gud og for mennesker sverger jeg."

Oprindelig var det endog ukristeligt at aflægge ed; ialfald siger Jesus (Math. 5, 33 ff.): „Jeg siger eder, I skal aldeles ikke sverge . . . eders tale skal være ja, ja, nei, nei; hvad der er over dette, er af det onde." Dette bjergprækenens klare bud har enkelte kristne sekter holdt sig strengt efterretteligt; essæer, valdenser, katharer og anabaptiser samt endnu i vore dage mennoniter og kvækere negter konsekvent at aflægge ed.

Eden i vort moderne retsliv er ogsaa egentlig *en levning fra det germanske hedenskab.* Vore fædre brugte ed for retten, længe før kristendommen naaede nordenfor Alperne. De gamle ægyptere ligesom guineanegrene og somme indere nutildags tænker sig mened straffet i det tilkommende liv. I det hele er neppe nogen af vore institutioner saa urgammel som eden, den stammer fra kulturens spædeste barndom og forekommer derfor paa det nuværende kulturtrin som det rene barbari. Eden blir i virkelig

haandgribelig form den guddommelige retfærds indgreb i den menneskelige retfærd. Just i det øieblik, der sverges, forsvinder tanken paa jordisk hæderlighed, og forestillingen om en evig gjengjældelse træder i dens sted. Den spydige Schopenhauer kaldte eden for „juristernes metafysiske æselsbro“.

Naar eden hos os er gjort specielt kristelig, da er dette ikke netop et fremskridt. Den religiøse iklædning af eden hindrer jo ikke mened. En berømt teolog har med rette sagt: „At holde ord er den bedste og viseste politik, helliget saavel af fornuften som af kristendommen.“ Men vi læser i historien om den mand, der ophøiede denne samme kristendom til statsreligion, keiser Konstantin den store, at han tilsvor sin søster at skaane hendes mands liv — og dog hængte vedkommende lige efter. Vi læser hos den fromme Gregor af Tours om en kristelig konge af Burgund, at han var en retskaffen sjæl, men mened betænkte han sig aldrig et øieblik paa at sverge. For 700 aar siden druknede tre børn paa isen ved Wien; kristne svor for retten, at de havde seet jøderne slæbe de tre børn ind i et hus og slagte dem — da 300 jøder var levende brændt til straf, fandtes barneligene i Donau!

Jesu ord i bjergprækenen bespottes ligefrem af den „kristelige stat“, naar den f. ex. forleden i Breslau lod den frireligiøse prædikant Hoffrichter arrestere og faktisk drev ham ud af landet, fordi han negtede at nævne Gud i eden. Ialfald er jesuiternes lære om det „stiltiende forbehold“ kjendt nok; deres store lys og lærer Sanchez forsikrer den kristne morder om, at han trygt kan sværge, han ikke har begaaet mord, naar han bare samtidig „i aanden“ tilføier f. ex. „— før jeg endnu kom til verden.“

Vor tids statistik viser tilfulde, at den kristelige ed ikke har større kraft end enhver anden religiøs ed. Aar om andet dømmes meget over tusen kristne for mened bare i Tyskland.

Dog bør derfor ingen gjøre kristendommen ansvarlig for den mened, en kristen aflægger. Eden er en rent verdslig institution saavel efter sin oprindelse som efter sin bestemmelse. En religionsløs ed, der for kristne, jøder, buddhister og fritænkere har lige bindende kraft, staar uden sammenligning høit over en specielt kristelig ed. Det er dog den etiske kjerne i karakteren, edens kraft beror paa. Man uddyber ikke edens etiske magt, om man giver den en religiøs forklædning; derimod udvider man dens tvingende kraft, naar man udvikler menneskenes karakter, d. v. s. opdrager dem etisk! Schopenhauer indsaa dette, da han udtalte, at „ogsaa en, der ikke bekjender sig til nogen religion, meget vel burde kunne stedes til ed.“

At staten nutildags verner om den religiøse ed, ligger i dens hemmelige forbund med den herskende kirke. Staten er jo i mange tilfælde afhængig

af sine medlemmers sanddruhed, men den eier ingen magt over deres inderste menneskevæsen; med straf for mened kan den virke skræmmende — det er alt. Saa tyr den til kirkens lære om gjengjæld efter døden. Staten trænger bare sikkerhed for den enkeltes sandfærdighed; om denne beror paa sindets renhed eller bare paa skræk for evig fordømmelse, bliver staten ligegyldigt. Bydes staten engang i fremtiden sikkerhed for, at menneskeheden er naaet saa langt i etisk opdragelse, at den religiøse iklædning af eden bliver overflødig, da vil den gladelig lade denne falde.

Store aander som Kant og Fichte dømmer eden som den rammeste overtro, saasandt den ikke beror paa sindets etiske kraft, men bare paa kirkens magtbud.

Fra 1889 tillader det preussiske krigsministerium mennonitiske soldater at bekræfte sit løfte med haandslag; og haandslaget er en etisk, ikke en kirkelig handling. I Schweiz, Italien og England nøier man sig ogsaa under visse omstændigheder med forsikring paa ære og samvittighed. I Frankrige som i Italien heder det blot og bart: „Jeg sværger." Det Tyske Riges straffelov betragter mened som forbrydelse, ikke mod religionen, men mod staten og den offentlige orden. I Østerriges lovbog gjælder mened ligetil for bedrageri. Altsammen tegn paa en ændret opfatning af edens væsen.

Amerikansk kunst i farvet glas.

(Efter *Louis C. Tiffany* i „*The Forum*").

Den tidligste kunst i farvet glas, hvortil vi eier noget kjendskab, skriver sig fra singalesiske kunstnere fra omkring 300 f. K. Deres kunst bestod i at sammenføie i mosaikform smaa glasstykker, hvoraf hvert enkelt besad al den farvens rigdom, dybde og klarhed, som ellers alene findes hos de ædle stene. Denne kunst naaede formodentlig sin største høide i Sofiakirken i Konstantinopel. Efter dens fuldførelse gjordes lidet fremskridt, før den gotiske arkitektur med sine store vinduesflader og smaa vægflader gav kunstneren et nyt felt og aabnede for ham nye muligheder. De smaa vægflader gav maleren liden opmuntring. Vinduerne egged derimod glaskunstneren til at gjøre sit yderste. Han maatte sørge for farverigdommen i de ellers graa kirker. — Den gotiske kunstner fortsatte med det singalinske mosaikprincip. Hans glimrende effekter beror paa de enkelte glasstykkers skrupuløse renhed og brilliante farvetone. De blystrimler, hvormed stykkerne sammenføiedes, øgede farvens dybde og fremhævede dens rigdom. Den gotiske kunstners sans for farveharmoni var næsten fuldkommen. Kunsten naaede sin høieste udvikling i det trettende aarhundrede ved opfindelsen af det saakaldte grydeglas, hvor farven gjennemtrænger hele glasmassen, og som var fyldt med luftblærer og ujevnheder, hvorpaa sollyset brødes og derved i betydelig grad øgede glassets glans og brillieren. Dette glas tilberedtes ogsaa i forskjellige tykkelser, ved hvis anvendelse slaaende lys og skyggeeffekter frembragtes. — I denne tid befattede man sig lidet

med tegning og form. Kunstneren søgte blot glimrende og harmoniske farveeffekter. Farven var alt for ham. Senere søgte man at forbedre tegning og form, men uheldigvis paa bekostning af, hvad der altid maa være hovedsagen i glaskunsten — farverne. Med indførelsen af gule farvetoner i det fjortende aarhundrede begyndte den hele kunst at forfalde. Man forlod mosaiksystemet for maling og tegning og det attende aarhundrede maatte bogføre kunstens dødelige afgang.

I begyndelsen af vort aarhundrede var der en gjenfødelse af denne kunst i Europa. Uheldigvis tog man dog som mønster for den gjenfødte kunst ikke det tolvte og trettende aarhundredes fuldendte mosaikvinduer, men det fjortendes glasmaling. Følgen blev, at den moderne europæiske glaskunst har holdt sig væsentlig til denne retning. De dybe, rige farvetoner og det brillerende glas lærte man ikke at frembringe. Desuden stivnet den europæiske kunst snart til „skole“ med sine jernfaste regler og sine trange grænser, — sin tvangstrøie paa geni og fremskridt. Den har aldrig drømt om andet end at gjenoplive og efterligne den *gamle* kunst. At overgaa den og udvikle den i nye retninger ansees der som fantasteri og kjætteri. Den er for en stor del slavisk efterligning — blot en kopi, et ekko, uden eget, selvstændigt, friskt og naturligt liv.

I Amerika har kunstens gjenfødelse i de sidste aar taget en hel anden retning. Vi har for det første gaaet tilbage til det oprindelige mosaiksystem. Vi undgaar saavidt gjørligt al maling, benytter den endog meget mindre end de gotiske kunstnere. Vore vinduer bestaar udelukkende af disse smaa glasstykker, hvoraf hvert kræver den omhyggeligste behandling for at opnaa ædelstenens dybe, rige og brillerende farve. Ogsaa for os er farven, og farven alene, det afgjørende. For det andet er vi her i Amerika fri for alle „skole“-regler og al hemmende tradition. Vi føler os ikke forpligtet til slavisk at efterligne de gamle kunstnere. Vi bryder med tradition og efterligning, hvorsomhelst vi finder det hensigtsmæssigt. Vi har vort eget ideal af kunsten. Vi ser en meget større fremtid for den, end selv de største af „de gamle“ kunde drømme. Vi benytter os frit af tidens større kundskab paa det kemiske omraade. Vor farveskala er allerede meget rigere end middelalderens. Farverne er ofte rigere, dybere og glasset mere brillerende. Det har saaledes lykkedes os at frembringe i vinduer en himmel af saa ren, dyb og brillerende en tone, at man virkelig har troet sig at stirre ud mod himlen selv. Det er netop i denne mulighed for helt ud at efterligne naturens dybde og brilleren i sine farvetoner, at glaskunsten staar over malerkunsten.

Samtidig benytter vi os af alle de mekaniske hjælpemidler, som vor mere udviklede tid stiller til vor raadighed. Vore blystrimler har vi lært at behandle med større effekt og variation, end det var mulig for de gamle, gotiske kunstnere. Vi benytter dem ikke alene til at sammenføie glasstykkerne og fordybe farvetonene, men til at udhæve tegning og afskygning. Og — for at nævne et andet exempel af mange —: én aarsag til de gotiske vinduers straalende farver og til deres brilliance er det støv, som i tidernes løb har lagt sig paa udsiden omkring blystrimlernes kanter. I dette støv samler sig nemlig fugtighed. Derved ædes glasstykkernes kanter efterhaanden ujevne og tyndere end stykkernes midte. Og dette foraarsager ved lysets gjennemtrængen og bryden, at tonen bliver rigere og brillliancen større. Hvad tid og tilfælde saaledes har gjort for den gotiske kunstner, det gjør vi selv, og det strax, for vore amerikanske vinduer. Vi behandler glasstykkernes kanter kemisk, saaledes at denne støvets og fugtighedens indflydelse gjennem tiderne strax frembringes og endog overskygges. — De gamle kunstnere kunde blot frem-

bringe folder i klædedragten med de dertil hørende skygger, enten (og oftest) ved at *male* paa glasset, eller ved at sammenføie smaa stykker af glas af samme farve, men forskjellige nuancer. Vi benytter aldrig malning her. Vi har opfundet en ny proces, hvorved vi frembringer glas af alle farver og nuancer *i folder* og i slig mængde og variation, at ethvert muligt draperi dermed lader sig bygge op. Og effekten er den absolute natur.

Den amerikanske glaskunst er endnu i sin første barndom; men det kan dog allerede trygt siges, at de bedste hidtil byggede amerikanske vinduer er i enhver henseende de bedste gotiske overlegne. Farverne er klarere, rigere, dybere og mere brillerende. Harmonien fuldendt. Og tegningen er, skjøndt den spiller den underordnede rolle, næsten *selvfølgelig* bedre end de gamle kunstneres.

Heldigvis lover ogsaa fremtiden stort for den nye, nationale kunst. Offentligheden har omfattet den med interesse og kjærlighed, og de nye sprang fremad paa den monumentale arkitekturs omraade lover at aabne glaskunstneren et lønnende, eggende og næsten endeløst virkefelt. Kunstens frihed og ubundethed blandt os gjør det mulig at anvende og tilpasse den overalt.

Medens de gotiske kunstnere fandt sin trangt begrænsede virkekreds paa kirkernes omraade alene, aabner der sig for os et ganske anderledes stort og vidtstrakt felt. Alene paa kirkebygningens omraade vil der vistnok blive rig anledning for kunstens udøvelse, men ved siden deraf vil de biblioteker, forsamlingslokaler, kommunebygninger etc. etc., som vort land just har begyndt at opføre i slig mængde og med slig liberalitet og hensyntagen til kunstens og kunstnernes krav og tarv, byde et endnu større virkefelt.

Det amerikanske vindu er i endnu høiere grad end det gotiske helt igjennem en *kunstners* arbeide. Der er ingen plads paa dette omraade for det helt mekaniske arbeide. Hvert skridt af arbeidet kræver smag, kunstsans, forstaaelse og speciel uddannelse. Kunstneren maa følge sit arbeide fra smeltediglen til det færdige vindu. Hvert glasstykke maa være gjenstand for hans omhu, valg, prøvelse og ofte yderligere bearbeidelse.

Systemet for det hele arbeide er følgende: Kunstneren begynder med en farveskisse. Efter denne udfører han saa billede eller maleri i fuld størrelse. Af dette tages dernæst to kopier paa papir. Disse viser, hvorledes billedet skal sættes sammen af glas; blysammenføiningerne er antydet. Den ene kopi benyttes senere af kunstneren ved vinduets opsætning. Den anden skjæres op efter sammenføiningslinjerne. Stykkerne ordnes saa paa en glasplade, der er stillet saa, at lyset falder gjennem den. Her har man altsaa nogenlunde vinduets effekt. Kunstneren tager saa et af stykkerne, søger blandt det imidlertid under hans ledelse tilberedte glas efter et stykke, der svarer til den ønskede farve og nuance. Har han fundet et, der synes at passe, saa stilles det mod glaspladen og den frembragte effekt sammenlignes med den ønskede. Naar han endelig har fundet, hvad han ønsker, tilskjæres stykket, hvorpaa det ofte undergaar en videre speciel tilberedelse, og tager saa endelig papirstykkets plads paa glaspladen. Hermed fortsættes saa, indtil alle papirstykker er blevet erstattet af glasstykker. Under dette forandrer ikke sjelden kunstneren sit arbeide, idet han f. ex. kan finde blandt glasstykkerne farver, der er rigere og vakrere, end dem hans palet eier. Saa kommer opsætningen, der ogsaa maa foregaa stykke for stykke under stadig observation og tillempning, idet blystrimlernes form, tykkelse og brug ikke er den mindst væsentlige faktor i den hele effekt.

Takket være moderne mekaniske og kemiske hjælpemidler kan arbeidet udføres langt lettere og hurtigere, end det i middelalderen var muligt. Vinduerne bliver derfor billigere, end man skulde tro muligt. *Det* øger selvfølgelig ogsaa muligheden for deres videre anvendelse.

Der er nu flere skoler i denne kunstbranche i landet. Der er ingen plads og ingen udsigter paa dette felt uden for virkelige og selvstændige kunstnere. Hvert vindu er et selvstændigt kunstverk og bedømmes som saadant. Den mekaniske færdighed og tekniske forstaaelse er nødvendige, men de er ikke for denne kunstvirksomhed mere, end hvad kjendskab til de forskjellige farver og deres virkning er for maleren. Med mekanisk færdighed og teknisk forstaaelse alene kommer man ingen vei.

Kvinder har allerede trængt ind paa det nye omraade og hævder sin plads der ved overlegen sans for farver og harmoni.

Hvorfor tyskerne maa erhverve kolonier.

(Efter *dr. R. Jannasch**) i „*Unsere Zeit*").

Ifølge statistiske beregninger viser udvandringen fra Tyskland følgende tal:

1821—30	8000	personer.
1831—40	177,000	—„—
1841—50	485,000	—„—
1851—60	1,130,000	—„—
1861—70	970,000	—„—
1871—80	595,151	—„—
1887—90	1,281,645	—„—
1821—90	4,646,796	personer.

Af denne umaadelige sværm har de ni tiendedele tat veien til Nordamerika og saaledes overført sin legemlige og aandelige produktionskraft til et fremmed stats-samfund. Tallet betegner et direkte tab af tysk folkekraft og et tilsvarende tilskud til den anglosaksiske race. I andet led har disse Tysklands børn glemt fædrenes heltekamp mod Bonapartes verdensvælde, tabt begeistringen for Gravelotte og Sedan, ja mistet evnen til at læse Luthers bibel og Schillers og Goethes digterverker. Blot i Syd-Brasilien holder de tyske udvandrere sammen som en fast koloni, der i flere slegtled henter varme og lys fra hjemmets kulturaand.

Tænke sig blot, hvad det vilde sige for Tysklands udvikling, om dets udvandrende sønner alle gik til et datterland med bibehold af sin nationalitet, sit borgerskab i den hjemlige stat og uden at unddrage de hjemmeblivende landsmænd med-udbyttet af deres foretagsomhed paa den fjerne strand!

Koloniserende udvandring betyder et folks foryngelse. Selv om de Forenede stater er politisk uafhængige af moderlandet, saa er det alligevel engelsk aand og engelsk kultur, der pleies derover, og Sir Charles Dilke har evig ret, naar han udraaber: „Gjennem Nordamerika vil England bli verden!" Australien er yngre,

*) Medudgiver af tredje udgave af Wilh. Roschers store verk „Kolonier, kolonialpolitik og udvandring".

men dets betydning for den anglosaksiske races indflydelse paa den gamle verdens østside er ikke til at overse. Og forlængst er det kommen dertil, at det stakkels Europa vilde sulte og fryse ihjel uden Nordamerikas hvede og Australiens uld.

Forsaavidt har jo Tyskland nogen nytte af de fremmede kolonier. Dog — moderlandet England gaar ikke blot af med det altoverveiende økonomiske udbytte, men har tillige gjennem disse kolonialforetagender hentet sig en ny national ungdom, en forfrisket selvbevisthed og urokkelig sikkerhed i ydre optræden, som kun kan times den, der ved verden aaben for sig.

Ved sit ellers u-engelske afspærrings-system har disse unge, raastofproducerende lande ikke egnet sig til afsætningsomraader for Tysklands voxende storindustri. Derfor har det tyske rige i senere aar lagt an paa at skaffe sig egne kolonier samt handelsoverenskomster med oversjøiske folkeslag. Den sidstnævnte af disse bestræbelser har jo ingenlunde altid formaaet at udelukke konkurrance; derfor staar den tyske kolonialhandel heller ikke i yppig blomstring.

Hovedfordelen ved kolonianlæg beror nu engang ikke særlig paa den handelsomsætning, der afstedkommes, men først og fremst paa tilveiebringelsen af nye virkefelter for overskuddet af hjemlandets arbeidskraft. Man har et godt maal paa den forskjellige nytte af handelskolonier og landbrugskolonier, om man blot kaster et løst blik paa følgende opgifter over Englands omsætning med sine datterlande Australien, Kanada og Kaplandet, der i 1891 havde en samlet engelsk befolkning af vel 10 millioner, sammenlignet med dets handel paa vasalriget Indien med dets 300 millioner indbyggere:

Storbritanniens	udførsel til	de tre landbrugskolonier	var	872	millioner	kroner.
—	—	- Indien	-	927	—	—
—	indførsel fra	de tre landbrugskolonier .	-	854	—	—
—	—	- Indien	-	564	—	—
—	hele omsætning med	de tre landbrugsk.	-	1726	—	—
—	- —	- Indien	-	1491	—	—

De tre landbrugskolonier havde 45,444 kilometer jernbaner og 311,869 km. telegraftraad, medens Indien med sit 30 gange saa store folketal blot havde 27,814 km. jernbaner og 181,677 km. telegraftraad. — Landbrugskolonier sees ligetil at eie den største betydning ogsaa for handelens udvikling.

Dermed er maalet for den tyske kolonialpolitik greit opstukket. Egne tyske landbrugskolonier maa der til — ikke blot for handelslivets, men ogsaa for det nationale livs skyld. Det synes meningsløst at lade tyske udvandrere i millionvis gaa over i Tysklands konkurrenters rækker og der forspilde nationens dyre kulturkraft, saalænge der endnu er land nok aabent for grundlæggelse af virkelig tyske kolonier med bibehold af den statsborgerlige, nationale, økonomiske og kulturelle sammenhæng med moderlandet og til dettes indre som ydre bestyrkelse.

Tyske hænder har bygget landet østenfor Elben og langs Østersø-kysten op til Riga, tyske hænder har brudt jord i Ruslands indre og ryddet Siebenbürgens skoge, tyske hænder har ført plogen over store strækninger af Nordamerikas prærier og øxen i Brasiliens tykninger. Folket er altsaa ikke udueligt til kolonisationens tung-arbeide. Hvorfor saa ikke ogsaa styre det saa, at de tyske nybyggere tillige skaber hjem og madjord for folk, som vedblir at være tyskere?

Peter Ibbetson.

(Illustreret af forfatteren. — Oversat fra engelsk for *„Kringsjaa“*).

Af

George du Maurier.

(Fortsættelse).

Jeg var ankommen til Cray tidlig paa eftermiddagen og begyndte strax paa mit arbeide, som tog adskillige timer, saa jeg havde saavidt tid til at klæde mig om til middag. Da jeg kom ind i dagligstuen, var der adskillige gjester, og lady Cray præsenterede mig for en ung dame, prestens datter, som jeg skulde føre tilbords.

Det gjorde et sterkt indtryk paa mig at høre, at der blandt de forsamlede gjester befandt sig ingen ringere person end Sir Edwin Landseer. For mange aar siden havde jeg kopieret en tegning af et af hans mange malerier for Mimsey Seraskier. Jeg frydede mine øine ved synet af den vidunderlige lille mand, som syntes at være saa overordentlig snaksom og munter, og som ikke lod sig anfegte det ringeste af sin berømmelse.

En af gjesterne lod vente paa sig, og lord Cray, som syntes at længes efter middagen, udbrød:

„Mary vilde ikke være Mary, om hun var præcis.“

Netop da traadte „Mary“ ind — og „Mary“ var ingen anden person end hertuginden af Towers.

Knærne skalv under mig; men der var ikke tid til at give efter for det slags svaghed. Lord Cray drog afsted med hende, de andre fulgte efter ind i spisestuen, og blandt de sidste kom min unge prestedatter og jeg selv.

Hertuginden sad langt fra mig; men jeg mødte hendes øine et øieblik og indbildte mig, at jeg atter saa et glimt af venlig gjenkjendelse deri.

Min borddame, som var fortryllende, spurgte mig, om jeg ikke syntes, at hertuginden af Towers var den vakreste kvinde, jeg havde seet i mit liv.

Jeg samtykkede meget beredvillig, og saa fortalte hun mig, at hun var ligesaa god, som hun var smuk, og ligesaa dygtig, som hun var god; som om jeg ikke vidste det; at hun gjerne gav bort de klæder, hun gik med, og at der ikke var nogen sorg, som hun ikke gjerne vilde bære for andre; at hun ikke levede lykkelig med sin mand, der drak, og som var slet og ond helt igjennem; at hun havde en stor sorg — et eneste barn,

en idiot, som hun forgudede, og som engang skulde blive hertugen af Towers; at hun besad mange fuldkommenheder, kunde mange sprog, spillede deilig og var noget nær den mest populære kvinde inden det engelske selskabsliv.

Aa, hvem elskede vel hertuginden af Towers høiere end denne stakkels forfatter, i hvis sjæl hun levede og skinnede som en klar, eiendommelig stjerne — som solen —, og som, uden at hun selv vidste af det, hurtig blev draget indenfor „sfæren af hendes tiltrækningskraft", som Lintot kaldte det.

„Og hvem var denne vidunderlige hertuginde, før hun giftede sig?" spurgte jeg.

Og „Mary" var . . . hertuginden af Towers.

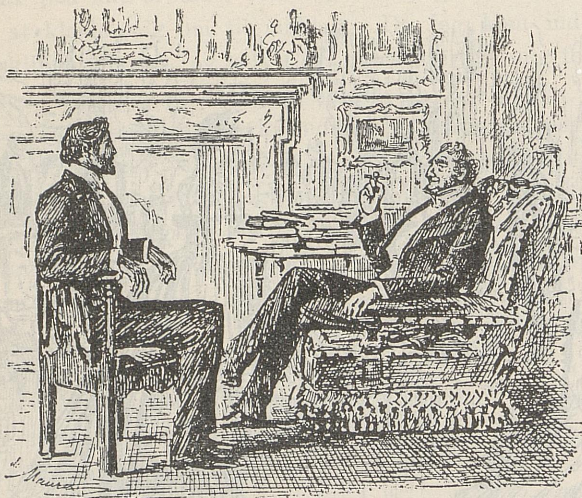
„Hun var en frøken Seraskier. Hendes fader var ungarer, en læge og politisk reformator — en i høi grad indtagende personlighed; det er fra ham, hun har sine manerer. Hendes moder, som hun mistede, da hun endnu var barn, var en meget vakker irsk pige af god familie, en kusine af lord Cray — en frøken Desmond, som løb bort med den interessante patriot. De boede et eller andet sted i nærheden af Paris. Det var der, Madame Seraskier døde af kolera . . . Men hvad feiler Dem, er De syg?"

Jeg foregav, at jeg ikke taalte varmen, og skjulte saa godt som muligt den strøm af bevægelse og forvirring, som overvældede mig.

Jeg turde ikke se paa hertuginden af Towers mere.

„Aa, kjære lille Mimsey med dine stakkels tynde arme rundt min hals og det kolde, blege kind mod mit! Der er ikke længere end siden igaaraftes, at jeg følte dem der! Tænk, at du har voxet og udviklet dig til slig fuldkommenhed af kvindelig skjønhed og styrke som dette — med saadan henrivende latter og smil. Aa Mimsey, du smilte og lo aldrig i de dage, ellers skulde jeg nok have kjendt dine øine igjen! Er det muligt — er det muligt?“

Saaledes vedblev jeg for mig selv, til damerne reiste sig, og min smukke, unge borddame udtrykte sin venlige ængstelse og sit høflige haab om, at jeg snart maatte blive mig selv igjen.

— *behagelig, bitter musik.*

Jeg sad taus, indtil vi reiste os for at slutte os til damerne (jeg kunde ikke engang følge den store malers vittige og glimrende anekdoter) og gik saa op paa mit værelse. Jeg kunde ikke møde hertuginden af Towers igjen nu saa lige efter, hvad jeg havde hørt.

Den gode lord Cray kom venlig for at spørge efter mit befindende; men jeg beroligede ham snart med, at mit ildebefindende ikke havde noget paa sig. Han blev dog siddende for at passiare. Middagen syntes at have bekommet ham godt, og han vilde gjerne røge (og have en at røge med), hvad han ikke havde kunnet gjøre i spisestuen paa grund af en gammel biskop, som var tilstede. Derfor rullede han sig en liden cigaret paa fransk maner og dampede af hjertens lyst.

Han anede lidet, hvor inderlig hans ydmyge arkitekt ønskede, at han vilde gaa, før han begyndte at tale om hertuginden af Towers — Mary Towers, som han kaldte hende — og fortalte mig, hvorledes Towers fortjente at blive sparket og pisket. „Hun er den bedste og vakreste kvinde i England, — og saadan forstand som hun har! Havde det ikke været

for hende, havde han gjort fallit for længe siden. Der er ikke en hertuginde i England, som kan maale sig med hende, hverken hvad udseende, aand eller fødsel angaar. Hendes moder (den vakreste kvinde i verden med undtagelse af Mary) var en slegtning af mig osv. —“

Alt dette var musik for mig, behagelig og bitter musik.

Mary! Det er et himmelsk navn især paa engelske læber og skrevet paa den engelske maade med det tilbedelsesværdige y. Store mænd har havt en ren lidenskab for det — baade Byron, Shelley og Burns; men ingen i høiere grad end jeg og ingen med saa god grund.

Der gives nok kanske en ond Mary nu og da, hist eller her, eller ogsaa en styg. — Maria den blodige var jo begge dele! — Det synes dog omtrent utroligt.

Da jeg atter blev alene, gik jeg tilsengs og forsøgte paa at sove paa ryggen med armene op i haab om en sand drøm; men søvnen vilde ikke komme, og jeg tilbragte en søvnløs nat. Jeg stod tidlig op og gik omkring i parken og forsøgte indtil frokosttid paa at interessere mig for staldene. Ingen var oppe endnu, og jeg spiste frokost alene med lady Cray, der var saa venlig, som hun kunde være. Jeg tror dog ikke, hun ansaa mig for nogen underholdende bordkavaller. Og saa gik jeg atter bort til staldene for at tænke og faldt hen i en døs.

Omtrent klokken tolv hørte jeg lyden af sammenstødende træ-kugler og fandt ved at følge den en græsplæn, hvor nogle damer og herrer spillede kroket. Det var endnu et ganske nyt spil og blev nogle faa aar senere meget moderne.

Jeg sad under en stor hængeask lige ved kroketpladsen; det var som et telt med stole og borde under.

Kort efter kom lady Cray derbort med hertuginden af Towers. Jeg ønskede at flygte, men var som naglet til stedet.

Lady Cray præsenterte mig, og strax efter kom en tjener med et bud til hende, saa jeg stod alene tilbage med den eneste kvinde i verden! Hjertet kom mig op i halsen, og pulsen bankede i mine tindinger.

Hun spurgte mig paa den naturligste maade, om jeg spillede kroket.

„Ja — nei — undertiden — det vil sige, jeg har aldrig spillet før — aa — jeg véd virkelig ikke!“

Jeg stønnede over min dumhed og gjemte ansigtet i hænderne. Hun spurgte, om jeg fremdeles var syg, og jeg svarede nei, og saa begyndte hun at tale let og behageligt om alt og intet, til jeg blev mig selv igjen.

Hendes stemme! Jeg havde aldrig hørt den tydelig før undtagen i drømme, — men, som jeg da havde hørt den, saa var den — en meget

rig og blød stemme. Hun bevægede hænder, skuldre og legeme mere, naar hun talte, end engelske damer i almindelighed pleier, og mindede mig derved om Madame Seraskier. Jeg lagde merke til, at hendes hænder og fødder var lange og smale, og huskede, at saaledes havde Mimseys ogsaa været — det var anseet som Mimseys eneste skjønhed. Jeg lagde ogsaa merke til et næsten umerkeligt ar paa venstre tinding og huskede med en gysen, at det havde jeg ogsaa seet i drømme, da vi gik opad alleen sammen. I vaagen tilstand havde jeg aldrig været hende nær nok til at opdage noget ar, og Mimsey havde aldrig havt noget sligt ar i gamle dage — det følte jeg mig sikker paa; thi jeg havde jo seet meget af Mimsey i den senere tid.

Præsentationen.

Jeg begyndte nu at blive vant til situationen og vovede mig til at sige, at jeg engang tidligere havde været sammen med hende hos lady Cray i London.

„Aa ja, jeg husker det. Giulia Grisé sang.“ Og saa trak hun op øinene, lo, rødmede og fortsatte: „Jeg saa Dem staa borte i en krog. De mindede mig om en kjær liden fransk gut, som jeg engang kjendte, og som var svært snil mod mig, da jeg var en liden pige — i Frankrige. De ligner tilfældigvis hans fader. Men De er jo hr. Ibbetson, en engelsk arkitekt og det en meget lovende en, siger lady Cray.“

„Jeg var engang en liden fransk gut. Jeg maatte bytte navn og blive engelsk for at føie en slegtning — det vil sige, i virkeligheden har jeg altid været engelsk, ser De.“

„Du gode Gud, for en besynderlig ting! Hvad var da Deres navn?“

„Pasquier — Gogo Pasquier!“ Jeg sukkede, taarerne kom mig i øinene, og jeg saa bort. Hertuginden svarede ikke, og da jeg vendte mig

om mod hende, saa hun paa mig, svært bleg med ganske hvide læber, med hænderne fast foldet i skjødet og skjælvende over hele legemet.

„De var engang Mimsey Seraskier, og jeg pleiede at bære Dem paa ryggen,“ fortsatte jeg.

„Aa hold op, hold op,“ sagde hun og begyndte at græde.

Jeg reiste mig og gik frem og tilbage under asketræet, til hun havde tørret sine øine. Kroketspillerne var ivrig optaget af sit spil.

Jeg tog igjen plads ved siden af hende; hun havde tørret sine øine, og endelig sagde hun:

„Hvor forfærdeligt det var med Deres stakkels fader og moder og med *min* kjære moder! Husker De hende? Hun døde en uge, efterat De var reist. For et forfærdeligt opbrud det hele var!“

Lidt efter lidt begyndte vi at tale ganske naturlig om gamle dage og de kjære afdøde. Hun tog ikke sine øine et øieblik fra mine. Efter en liden stunds forløb sagde jeg:

„Jeg reiste til Passy og fandt alt forandret og ombygget. Jeg blev næsten ude af mig selv ved at se det. Jeg gik til St. Cloud og saa Dem kjøre med keiserinden af Frankrig. Den nat havde jeg en slig underlig drøm. Jeg drømte, at jeg gik opover Rue de la Pompe og havde netop naaet porten til alleen, — og der var De ogsaa.“

„Gode Gud“, hviskede hun og blegnede igjen og skalv over hele legemet; „hvad mener De?“

„Ja“, sagde jeg; „De kom mig til undsætning; jeg blev forfulgt af græsselige smaatrold.“

Hun: „Gud i himlen! Af — af to smaa fangevogtere, en mand og hans hustru, som forsøgte paa at stænge Dem ude?“

Nu var det min tur til at udbryde: „Gode Gud!“ Vi skalv begge.

Jeg sagde: „De gav mig Deres haand, og alt ordnede sig strax. Min gamle skole reiste sig istedetfor fængslet.“

Hun: „Med en gul omnibus udenfor og smaagutter, som skulde gaa til sin første altergang?“

Jeg: „Ja, og der samlede sig mange folk om dem — far og mor François, Madame Liard og — og Mimsey Seraskier med sit kortklippede hoved.“ Hun sank tilbage i stolen ganske bleg.

Efter en stunds forløb: —

Hun: „Og saa gav jeg Dem et godt raad om, hvorledes De skulde drømme sandt; vi kom til mit gamle hjem, og jeg forsøgte paa at faa Dem til at læse bogstaverne paa portikoen; De læste dem galt, og jeg lo.“

Jeg: „Ja, jeg læste „*Tête Noire*“, var ikke det idiotisk?“

Hun: „Saa berørte jeg Dem igjen, og De læste „*Parvis Notre Dame*“.

Jeg: „Ja, og De berørte mig endnu en gang, og jeg læste „*Parva sed Apta*“ — lidet, men bekvemt.“

Hun: „Er det betydningen deraf? Da De var gut, fortalte De mig, at *sed Apta* var ét ord og var den latinske betegnelse for pavillon. Fra den tid har jeg altid troet, at *Parva sed Apta* betød den lille pavillon.“

„Jeg: „Jeg skammer mig over min daarlige latin. Derpaa gav De mig atter et godt raad om, at jeg ikke maatte røre noget og ikke plukke blomster, og det har jeg aldrig gjort. Saa forlod De mig og gik ind i parken — lyset forsvandt fra mit liv baade i sovende og vaagen tilstand. — Jeg har aldrig været istand til at drømme om Dem senere. Jeg tror ikke, at jeg nogensinde skal faa se Dem igjen mere efter idag.“

Efter dette sad vi begge tause en lang stund, endskjønt jeg kremtede af og til og forsøgte paa at tale. Alle mine stridende følelser gjorde mig syg. Tilslut sagde hun:

„Kjære hr. Ibbetson, dette er altsammen saa vidunderligt, at jeg maa bort og faa tænke over det altsammen. Jeg kan ikke sige Dem, hvad det har været for mig at faa se Dem igjen. Og denne dobbelte drøm, fælles for os begge! Aa, jeg er over al beskrivelse forvirret og føler det, som drømte jeg endnu — hvis bare alt dette ikke forekom mig saa uvirkeligt og umuligt — saa usandt! Vi gjør rettest i at skilles nu. Jeg ved ikke, om jeg nogensinde kommer til at se Dem igjen. De vil ofte være i mine tanker, men aldrig i mine drømme mere — det vil da sige, om jeg raader for det — og jeg heller ikke i Deres; det maa ikke ske. Før min stakkels fader døde, lærte han mig at drømme sandt, for at jeg i drømme skulde kunne finde en uskyldig trøst for mine vaagne bekymringer, — og de er mange, som hans var mange. Dersom jeg tror, at der kan komme noget godt udaf det, vil jeg skrive — men nei, De maa ikke vente noget brev. Jeg vil nu sige farvel og gaa fra Dem. De reiser herfra idag, ikke sandt? Ja, det er bedst. Det er bedst, at dette bliver vort sidste farvel. Jeg kan ikke sige Dem, af hvad interesse De altid har været og fremdeles er for mig. Jeg troede Dem død for længe siden. Vi kommer ofte til at tænke paa hinanden — det er uundgaaeligt — *men vi maa aldrig, aldrig oftere være sammen i drømme. Det gaar ikke an.* — Kjære hr. Ibbetson, jeg ønsker Dem alt det gode, som et menneske kan ønske et andet. Og nu farvel, og Gud velsigne Dem!“

Hun reiste sig bleg og skjælvende med øinene fulde af taarer, trykkede begge mine hænder og forlod mig, som hun havde forladt mig i drømme.

Lyset gik ud af mit liv, og jeg var atter alene — ulykkeligere og ensommere, end om jeg aldrig havde truffet hende.

Jeg reiste tilbage til Pentonville og paabegyndte atter min monotone tilværelse, spiste drak, arbeidede og gik omkring som sædvanlig, men som om jeg gik i drømme. Thi nu var drømme — sande drømme — blevne den eneste virkelighed for mig.

Et saa stort, ufatteligt og exempelløst vidunder var skeet i en drøm, at der var vendt op og ned paa alle livsvilkaar.

Jeg og et andet menneskeligt væsen havde mødt hinanden — virkelig mødt hinanden — i en dobbelt drøm — en for os begge fælles drøm — og havde trykket hinandens hænder. Og hver af os havde sagt ting til den anden, som ingen af os nogensinde hverken vilde eller kunde komme til at glemme.

Og dette andet menneskelige væsen og jeg havde været begravet i hinandens erindring i aarevis — lige fra barndommen —; og vi var nu bundne til hinanden ved et baand saa vidunderligt, at ingen af os kunde komme ud af den andens tanker, saa længe som liv, sanser og hukommelse varede.

Da vi talte med hinanden under hængeasken paa Cray, var hendes skikkelse langt mindre levende for mig, end den var i hin deilige drøm, da vi spaserede sammen op og ned ad alleen en liden stund, medens hver af os troede, at den anden kun var et flygtigt hjernespind, — saadant stof, som drømme bestaar af.

Og dog var det altsammen sandt — ligesaa sandt som de dagligdagse begivenheder i livet — bare ti gange sandere, fordi vi paa grund af vore skarpere sanser og udelte opmerksomhed var os mere bevidst den andens virkelige indre væsen — var knyttet fastere til hinanden for en kort tid, end to dødelige sandsynligvis nogensinde havde været fra verdens begyndelse af.

Det haandtryk i drømme — hvor uendelig meget mere gav ikke det udtryk for end hint triste haandtryk til farvel paa Cray!

I mit stakkels ydre liv ventede jeg forgjæves paa brev; forgjæves gjennemvandrede jeg parkerne og gaderne — den gade, hvor hun boede — i haab om at faa se hende endnu engang. Huset var lukket. Hun var bortreist — til Amerika hørte jeg senere — med sin mand og sit barn.

Om natten gjennemsøgte jeg hvert hjørne og hver krog paa de kjendte steder, — som jeg var bleven saa flink til at fremmane — opfyldt af samme længsel efter at finde et spor efter hende. Jeg var næsten altid i „Parva sed Apta". Der var Madame Seraskier, Mimsey, majoren, min moder og Gogo til alle tider, gik ind og ud naturligvis ligesaa uvidende om min nærværelse der, som om jeg aldrig havde existeret. Naar jeg betragtede Mimsey og hendes moder, forundrede det mig, at jeg ikke strax ved første blik havde skjønnet, hvem og hvis datter hertuginden af Towers var. Høiden, stemmen, øinene og enkelte egenheder i manererne — hvorledes var det muligt, at jeg ikke havde kjendt hende igjen?

Og dr. Seraskier, som ragede over dem alle, som hans datter nu ragede op over alle andre kvinder! Jeg saa, at han nu levede op igjen i sin datter. Det var *hans* smil, som aabnede øinene paa den maade, som hendes gjorde det; dersom Mimsey nogensinde havde smilet i de dage, havde jeg kjendt hende igjen paa dette karakteristiske træk.

Af denne hans datter (de svundne dages Mimsey, ikke den nuværende hertuginde af Towers) kunde jeg aldrig faa se nok, og jeg fik hende til atter og atter sammen med Gogo at optræde i de gamle scener, som var os begge saa kjære. Jeg var virkelig prins *Charmant*, hvis useede ledsagelse hun paa en eller anden ufattelig maade havde været sig bevidst. Hvilket besynderligt fremsyn? Men hvor var féen *Tarapatopoum?* Hun viste sig aldrig mere i hele det aar, da jeg dog længtede saa forfærdelig efter hende; — hun havde jo sagt, at jeg aldrig, aldrig mere skulde komme i hendes drøm saalidt som hun i min, hvor stadig vi end kunde være i hinandens tanker.

Saaledes hengik et aar efter det sidste møde paa Cray.

(Forts.)

— Respekter andres meninger og synsmaader, selv om de er vidt forskjellige fra dine. Man kan vedgaa og opretholde sine overbevisninger og idéer uden at trættes. Lad os komme overens om at være uens, blive enige om at være uenige, og saa agte og ære hinanden. Fremsæt ikke dine egne meninger dogmatisk og udfordrende.

Göthe eller Newton?

Nye teorier om lys og farver.

(Efter fyrst *Krapotkin* i „*XIXth Century*").

Det er en bekjendt sag, at Göthe med den største iver bekjæmpede Newtons farveteori. Newtons teori er den, der er blevet alment antagen og indtil ganske nylig har været anseet som fuldt bevist. Den gaar ud paa, at hvidt eller ufarvet lys er en blanding af alle mulige *farvede* lysstraaler, og at det ufarvede lys saaledes er det mest sammensatte.

Falder en bundt sollys gjennem et glasprisme, saa *sønderdeles* det, siger vi, i sine elementer, i bundter af rødt, blaat, grønt, gult, violet lys o. s. v. Og disse splittede bundter lader sig saa ved hjælp af andre prismer atter blande sammen og giver da igjen det rene, hvide lys. Det er det store bevis for teorien.

Alt dette vilde imidlertid Göthe ikke indrømme. Han paastod, at hvidt, ufarvet lys er en absolut usammensat ting, og at farver er noget, der blander sig med lysindtrykkene, men ikke i sig selv er lys og aldrig kan danne lys. Han var selv saa sikker i sin sag og saa entusiastisk for den, at han tillagde sin „farvelære" større betydning end alle sine øvrige verker og arbeider tilsammen. Den blev imidlertid erklæret uvidenskabelig og nævnt som et exempel paa, hvorledes en stor mand kan henfalde til taabeligheder, naar han forlader sit rette felt.

Men sagen synes nok alligevel ikke at være helt og endelig afgjort. Tvertom, de nyeste teorier paa dette omraade begynder at give Göthe medhold og at forkaste Newtons lære. Det er experimenter med farveblinde, der har ført til disse nye teorier. Newtons teori viste sig nemlig at føre til vanskeligheder her, — den vilde ikke rigtig slaa til.

Man erindre, at hvad der var det afgjørende og skillende for de to store mænds teorier, var dette, at vanligt ufarvet lys efter Newtons mening er sammensat af elementære, farvede straaler; — ufarvet lys som enkel, usammensat ting existerer ikke. Farverne er det elementære, det ufarvede eller hvide lys det sammensatte. Ifølge Göthe er forholdet modsat. Ufarvet, hvidt lys er den enkleste ting i verden. Farverne er noget, som er *føiet til* det hvide lys.

Vel, — moderne experimenter synes virkelig at give Göthe ret. *Dr. Charpentier*, der har foretaget en utallighed af experimenter, erklærer det for afgjort, at hvidt, ufarvet lys *ikke* er en sammensat ting, *ikke* bestaar af farvede straaler, men er, som Göthe paastod, den „enkleste og almindeligste ting, vi har for os." Farverne er noget *extra*, og *de* lader sig sønderdele i ufarvet lys og farve. Alle farver er — som Göthe paastod — hvidt lys *plus* farve. Det hvide lys lader sig selvfølgelig *ikke* sønderdele i farver og ikke frembringe af farver; men hver eneste farvet lysstraale derimod lader sig sønderdele i hvidt, ufarvet lys *og* farve.

De experimenter, iagttagelser og vanskeligheder, der har ledet til de nye teorier, er af fysiologisk mere end af fysisk art, — det vil sige, de angaar *vort syn* mere end *det, vi ser*.

At vi ser en ting, det betyder som bekjendt, at lysstraalerne fra tingen danner et billede inde i vort øie, — præcis som i et fotografiapparat —, og dette billede, der falder paa synsnervens endepunkt, overføres saa af denne til hjernen, hvor billedet og dets aarsag opfattes.

Det første led i denne kjede — billedets dannelse i øiet — er en helt fysisk sag, og lader sig fuldstændig og nøiagtig forklare. Øiet virker her blot som et fint lidet fotografiapparat, — det hændigste og bedste øiebliksfotografiapparat, der endnu er konstrueret. Det tredie led i kjeden er ogsaa simpelt, — den ved billedet i synsnerven fremkaldte energis eller kraftvibrations overførelse til hjernen. Men der staar to led tilbage, der volder vanskelighed. — Det fjerde synes haabløst. Om det har vi ikke saa meget som som en hypotese eller gjætning engang, ikke skygge af idé, — det er hjernens opfattelse og forstaaelse af den overførte synsnerveenergi. Det faar vi lade blive liggende i det mørke og den hemmelighedsfuldhed, hvori det synes dømt til at forblive for lange tider endnu. — Det andet led er det, som vi her skal befatte os med, og som de nye experimenter virkelig synes at have hjulpet til at forklare. Det er billedets omdannelse til nerveenergi, der lader sig overføre til og opfatte i hjernen, — *spranget fra det fysiske til det fysiologiske faktum.*

Hvad der her særlig byder paa vanskeligheder, er farverne. Det lod sig nok altid forklare, at nerven kunde være følsom overfor simple lysindtryk, at disse kunde frembringe vibrationer i den, der saa overførtes til hjernen, og der blev forstaaet — nogenlunde efter telefonens princip. Og paa den vis kunde man altid tænke sig muligheden af hele billeders overførelse i *sort og hvidt.* Hver linje i billedet vilde jo fremkalde visse nervevibrationer i forhold til sin lysstyrke, de sorte mindst (eller ingen), de hvide og lyseste dele flest, — og saa ind imellem med alle skygger og aftoninger.

Men nu farverne. Hvorledes skal man forklare sig deres overførelse til nerveenergi.

Her kommer den afgjørende prøve for Newtons teori. Man har naturligvis forsøgt at tillempe den ogsaa her. For at forstaa lettere, hvorledes dette blev gjort, faar vi et øieblik vende os til en anden sans.

Det er nemlig ikke bare i tilfælde af øie og syn, at man finder sig overfor det brydsomme andet led, — spranget fra fysisk aarsag til fysiologisk virkning. Det samme støder vi paa ved alle sanser. Og det er blot for ørets og lydens vedkommende, at en nogenlunde plausibel teori hidtil har været overkommelig.

Øret er jo et lidet telefonapparat. Hørselsnerven er traaden, der overfører de modtagne indtryk som svingninger til hjernen, hvor de opfattes og forstaaes. Men hvorledes bliver nu nerven istand til at skjelne mellem og opfatte den masse af forskjellige toner, som hører lydriget til?

Jo, har vi i et værelse en række musikalske strenge af forskjellig længde, og vi saa i værelset spiller eller synger en vis tone, saa vil det findes, at der blandt alle disse strenge tør være én, som *af sig selv besvarer tonen,* gjentager den. De øvrige strenge hænger tause. En anden tone besvares derimod af en anden streng, o. s. v. Hvilken streng, der skal svare, eller om nogen af dem i det hele vil kunne svare, afhænger af strengenes længde og deraf følgende svingningstal i forbindelse med tonens eget svingningstal. — Enhver tone og enhver lyd bestaar jo simpelt hen i et vist, bestemt tal af *svingninger* af én eller anden gjenstand. Lydens forplantelse gjennem luften beror paa tilsvarende svingninger, der sendes som bølger gjennem luften.

Nu antages det, at øret er indrettet som et sligt værelse. Hørselsnerven deler sig nemlig i øret i en utallighed af slige smaa strenge. Hver antages da at

have sit bestemte svingningstal eller at være modtagelig for en bestemt tone alene. Hver streng sættes i bevægelse alene af sin tilsvarende tone og overfører den til hovednerven. Ved hjælp af dette apparat er det da, at de mangfoldige toner og lyd skjelnes og opfattes. —

Ørets evne til at opfatte lyd er imidlertid begrænset, ja, i grunden trangt begrænset. Vi kan høre alle lyd, der har et svingningstal af fra 16 til 40,000 vibrationer i sekundet. Men svingninger — og alle svingninger fremkalder vel lyd — under eller over disse tal opfatter vi ikke, hører vi ikke, formodentlig af den grund, at der i øret blot findes et begrænset — og til dette maximum og minimum svarende — tal af vibrerende nervestrenge. Var øret bedre indrettet, maatte vi ogsaa kunne *høre lysstraalerne,* og solskinnet vilde spille symfonier for os. I virkeligheden gjør det vel det; men vi mangler opfattelsesevnen. — Nu har man jo allerede begyndt at hjælpe lidt paa vor hørsel ved — elektricitet, naturligvis. Man har, hvad der for hørselen er det samme, som teleskop og mikroskop er for synet. Man kan høre skridt langt borte og vil muligens en vakker dag sætte os istand til at „høre græsset gro“.

Nu, øiet er meget finere indrettet end øret. Gjennem synsnerven opfatter vi nemlig svingninger (thi lys og synlighed bestaar som bekjendt ogsaa blot i svingninger, men i svingninger, der forplantes gjennem *eteren* og ikke gjennem luftens egne partikler) af fra 400 til 800 billioner i sekundet. Skulde man nu tænke sig øiet indrettet paa samme vis som øret, — med en liden nervestreng eller et nervepunkt for hvert svingningstal mellem disse grænser. saa blev jo antallet af disse strenge eller punkter omtrent uendeligt. Saa fint lod simpelthen ikke selv en nerve sig opsplitte. Forinden man kom dertil, vilde man have faaet den delt i sine atomer.

Hvorledes skal saa sagen forklares. Der er millioner og billioner forskjellige lys- og farvenuancer. Er der i øiet et specielt nervepunkt eller en speciel nervestreg for hver, som i øret antaget for lydens vedkommende? — Umuligt. Hvordan er det saa?

Jo, man har fundet, at alle mulige farver lader sig frembringe ved at sammenblande i forskjellige forhold *tre* grundfarver. Og efter Newtons teori vilde da disse ogsaa give det ufarvede lys. Der er delte meninger om, hvilke farver der skal ansees for grundfarver. Lad os — det gjør mindre til sagen — antage dem at være *grønt, rødt* og *violet.*

Den vanlige synsteori forudsætter da, at synsnerven splitter sig i en mængde smaa kvaster, hver af tre strenge, saaledes at ligegyldigt, hvor en lysstraale falder i øiet, den dog altid træffer, og at det allermindste punkt i billedet altid træffer, en saadan enkelt kvast af tre strenge, hvoraf hver svarer til en af de tre grundfarver. Enhver lysstraale spiller da saa at sige paa disse 3 strenge i forhold til de grundfarver og lysstyrker, hvoraf den bestaar (opløser sig i dem) og overføres saaledes som tre bestemte mængder af elementære farver til hjernen, hvor de atter forener sig og giver den oprindelige farves indtryk.

Teorien er imidlertid lidt klodset og frembyder flere vanskeligheder, som ikke her skal omtales. Det være nok at fremhæve, at det hele blot er gjætning. Der findes ikke spor af bevis derfor. Tvertom saa vidt, som iagttagelser har rukket, bekræftes *ikke* teorien. Intet mikroskop har kunnet opdage disse hypotetiske tredelte nervekvaster.

Ifølge denne teori erholdes indtrykket af hvidt eller ufarvet lys, ved at alle tre strenge i en nervekvast irriteres i bestemte forhold. Farveblindhed bestaar i, at et eller to sæt af disse farvestrenge, — de, der repræsenterer grønt, eller grønt og rødt, f. ex. — af en eller anden grund er lammede og henvisnede.

Men hvordan sees i saa fald hvidt og ufarvet lys — naar øiet ikke længere kan opfatte *de elementer, hvoraf det bestaar,* naar de nerver, der alene kan overføre visse nødvendige dele af det, er lammede?

Og videre. — Der er ikke alene mennesker, der er blinde for en eller to farver; men af og til træffes en enkelt person, der er *absolut* farveblind, der slet ikke ser farver, men dog *ser*, opfatter ufarvede lyseffekter og ser alt i *sort og hvidt.* Efter den vanlige teori lader dette sig slet ikke forklare, medens selve kjendsgjerningen strax mindede forskerne om Göthes teori, at lys og farve er to særskilte ting, og at lysets naturlige, simple og udelelige farve er hvidt, eller rettere, at lyset i sig selv er absolut ufarvet, medens farverne er noget, *der føies til det hvide, ufarvede lys.*

For at møde og forklare disse vanskeligheder opfandt saa professor *Hering* en ny teori.

Ifølge denne udgjør synsnervens endepunkter en række smaa celler, — ogsaa her kvaster af tredobbelte celler. Cellerne indeholder vædsker, som lysstraalerne kemisk dekomponerer, hvorpaa de, strax den givne lysstraale forsvinder, atter af sig selv vender tilbage til sin naturlige sammensætning. Disse kemiske forandringer overføres saa til synsnerven og gjennem den som farveindtryk til hjernen. Én celle giver ved vædskens dekomposition indtryk af hvidt eller ufarvet lys, medens dens automatiske tilbagevenden til sin naturlige sammensætning (upaavirket af lys altsaa) giver indtryk af sorthed eller mørke. En anden celle giver ved dekomposition (eller lyspaavirkning) indtryk af rødt og ved den modsatte proces grønt. Og den tredie celle giver paa samme vis farverne gult og blaat. Ved samvirken i alle mulige forhold mellem disse celler kan da øiet se allehaande farve- og lysnuancer.

Teorien forklarer ovenstaaende tilfælde af absolut farveblindhed. — De to sæt af farveceller er her af en eller anden grund ubrugelige. Der staar derfor alene tilbage den sort-hvide celle. — Den forklarer ogsaa paa en vis de komplimentære farvers fænomen, eller hvorfor vi efter en stund at have betragtet en rød oblat paa et stykke hvidt papir, ved saa at tage oblaten væk, ser en grøn flæk paa papiret og omvendt. Det er den dekomponerede vædske, der vender tilbage til sin oprindelige sammensætning og derved giver den modsatte farve.

Men teorien har dog ingen videre antagelse vundet. Den byder paa for mange andre vanskeligheder.

En tredie teori er den, der er fremsat af *dr. Charpentier.* Han finder ved experimenter, at Herings teori og forsøg paa at forklare forekomsten af det hvide lys ved siden af og *uden* farveelementer er umulige. — Det er nemlig saa, at vi alle til en vis grad lider af absolut farveblindhed. Synsnervens ydre dele ser i almindelighed ikke farver, men blot ufarvet lys. Dækkes dens midtre del, saa ser vi blot i sort og hvidt. At dette ikke beror paa mangel paa visse celler eller organiske dele, det bevises dels ved, at vi kan øve os op til at se farver ogsaa med denne del af synsnerven og dels ved at rigtig dybe farver altid sees dermed. — Charpentier paaviser videre, at selv synsnervens centrale del er mere følsom for hvidt, ufarvet lys end for farvet lys. I det hele viser hans experimenter klart og

bestemt, at hvidt, ufarvet lys og farvet lys er to forskjellige ting, eller rettere, at lys og farve er to forskjellige ting, saaledes, at ufarvet lys er det elementære og indgaar som en bestanddel af alt farvet lys. Farveløshed er lysets elementære natur. Farvet lys er kuns lys *plus* farver.

Han slutter derfor, at synsnerven overfører to grundforskjellige indtryk: lys og farve, og at der i øiet foregaar to helt forskjellige processer, hvoraf den ene simpelt hen giver os lys og skygge, billeder i sort og hvidt, medens den anden giver os farver.

Ved nu at undersøge øie og synsnerve mikroskopisk, finder han ogsaa virkelig, at synsnerven deler sig i to absolut forskjellige sæt af endepunkter, — en mængde smaa kegler og et lige stort antal smaa stænger. Kegler og stænger ligger blandet om hinanden, slig at hver lysstraale og hvert mindste punkt altid maa finde baade en stang og en kegle.

Keglerne er hule og fyldte med en vædske, som man *véd* dekomponeres af lyset og atter vender tilbage til sin oprindelige sammensætning det øieblik, lysstraalen udelukkes. Man har endog fotograferet processen. Denne vædske dekomponeres af lysstraaler, ligegyldigt hvad deres farve er, medens graden af dekomposition afhænger alene af lysets intensitet, ikke af farven. — Her har vi altsaa det maskineri i øiet, der giver os de simple lysindtryk. Keglerne tager saa at sige *lyset* ud af hver farvet straale og overfører lyset, men ikke farven. Lyset er altsaa *ikke* sammensat af farver; men de sidste er noget, som er føiet til det ufarvede lys og lader sig skille ud derfra. Lysstraalerne i sig selv er farveløse. Göthe havde ret.

Stængerne i nervens endepunkt er ikke hule, derimod *omgives* de af en anden vædske, hvori lysstraalerne frembringer visse temperaturforandringer. Og disse temperaturforandringer afhænger af lysstraalernes farve. De overføres til de omtalte stænger og bølger fra disse gjennem synsnerven til hjernen. Hver farve har vel saa sit svingningstal, der betinger og betinges af en vis temperatur. — Her har vi altsaa ogsaa et faktisk og realistisk grundlag for vor tale om „varme“ farver, „kolde“ farver o. s. v. — Farverne *er* virkelig varme — temperatur —, eller de overføres i hvert fald ved termiske forandringer, medens lyset selv overføres ved kemiske forandringer.

Charpentiers teori er støttet af en utallighed af experimenter og forklarer tilfredsstillende de kjendte fænomener paa synets omraade, medens den samtidig finder bekræftelse i øiets virkelige og kjendte struktur.

Det interessante ved den er, at den, som her forklaret, aldeles revolutionerer vor opfatning af lys og farver. For at resumere det hele: Ifølge Newtons hidtil alment antagne teori er det vanlige, ufarvede lys sammensat af en utallighed af farvede lysstraaler. Farvet lys er det elementære.

Ifølge Charpentiers teori — som ogsaa var Göthes — er lys én ting og farver en anden. Lys er i sig selv ufarvet. Farvet lys lader sig altid dele i ufarvet lys og farve. Ufarvet eller hvidt lys er det elementære.

Vinder saaledes Charpentiers teori frem til almen antagelse, saa vil Göthe efter disse mange aar dog tilslut have seiret i sin strid med Newton, og hans „farvelære“ virkelig blive regnet som et merkværdigt bevis paa klartsynthed.

Notitser.

— Der er nu femten krematorier (ligbrændingsovne) i de Forenede Stater.

— Chicago-udstillingen koster for løbende udgifter $2^1/_4$ millioner kroner pr. maaned.

— Russiske læger har faaet officiel tilladelse til at benytte sig af hypnotisme i deres praksis.

— *Værdiforholdet mellem guld og sølv* var i 1872 som 1 til 15,63, i 1882 som 1 til 18,19, i 1892 som 1 til 23,73 og nu som 1 til 29,53.

— *36 millioner børn* fødes til verden aar om andet, altsaa 70 i hvert minut. Fødslerne foregaar saaledes hyppigere, end et ur pikker.

— *„Flecsus fibra“* er et nyt materiale for skotøi, der i væsentlig grad ventes at ville erstatte læder. Det forberedes af hamp og ligner læder, men er bekvemmere og tillader bedre ventilation af foden.

— Et sunket skib i en havn i nærheden af New-York hævedes til overfladen igjen paa én time ved hjælp af store sække, der fra en luftpumpe fyldtes med luft og hurtig og sikkert løftede skroget ud af dybet.

— Paa Chicago-udstillingen er der et hus af aluminium, der vækker betydelig opmerksomhed. Det glimrer og glitrer som et hus af sølv, og dog maa aluminiumet være en meget slet varmeleder, thi det indre skal forblive ganske kjøligt.

— Prof. Schucherle ved Lick-observatoriet i Kalifornien mener, at de saakaldte *kanaler* paa Mars er fjeldkjæder, idet han antager, at de mørke strækninger paa planeten er land og de lyse vand. Den almindelige antagelse er den modsatte. Han støtter sin teori paa en række observationer med verdens største stjernekikkert.

— New-York har et forlag, hvor der trykkes 5000 romaner pr. time — færdigtrykt. De kommer fra maskinen trykt, foldet sammen og skaaret. Der staar blot tilbage at sætte omslag paa dem, — et øiebliks verk. Papiret koster fem gange saa meget som sætning og trykning. Det hele kostende af en slig roman er 10—11 øre. De sælges for 37 øre.

— *Londons by-mission* tæller 485 missionærer, hvoraf en del er udlændinge, der virker blandt sine did flyttede landsmænd. Ifjor holdtes 69,000 møder, og $3^1/_2$ million besøg blev aflagt. Indtægten var 943,634 kroner.

— *Australien* er i fladeindhold saa stort som de Forenede Stater, men tæller blot 3,801,050 indbyggere (1891), paa lidt nær briter allesammen. I kirkelig henseende er 2,600,629 protestanter, deraf tilhører 1,485,066 den engelske statskirke, 434,375 er metodister, 87,176 baptister, 79,423 kongregationister. Katolikerne er 801,118 i tallet.

— *Gamle gobeliner* — væggetæpper med indvævede figurer staar i høi pris. Paa en auktion i London blev der for nylig for en række gamle tæpper fra Brüssel med scener af Ovids „Forvandlinger“ betalt 15,850 kr.; et gammelt burgundisk tæppe med Andromeda og Perseus betaltes med 2800 kr., et lignende med legendefigurer gik for 2700 kr., et tredie, forestillende en konge omgiven af sit hof, løb op i 5600 kr.

— *Fremmede vine* indføres i store mængder til Frankrige. Bare i første halvdel af dette aar kjøbte Frankrige 2,600,000 hektoliter vin fra Spanien, 180,000 hl. fra Italien og 4,160,000 fra Algerie. I juni 93 sendte Spanien 250,000 hl. vin til Frankrige mod 68,000 hl. i juni 92.

— *275,567 kvinder i selvstændig stilling* opgives der efter sidste folketælling i de Forenede Stater, deraf 110 sagførere, 165 prester, 320 forfatterinder, 588 bladkvinder, 2061 kunstnerinder, 2136 arkitekter, 2106 kvæg-opdrættere, 5135 ansat

i offentlige kontorer, 2438 læger, 13,182 musikere, 56,800 gaardbrugere, 21,071 bogholdere og kontordamer, 14,436 ledere af handelshuse og 155,000 lærerinder.

Verdens penge-forraad er af direktøren for de Forenede Staters mynt beregnet til: 13,363 millioner kroner i guld, 15,079 mill. kr. i sølv, samt 9832 mill. kr. i ufunderede sedler. Fordelingen paa verdens hovedlande er:

Forenede Stater: 2253 mill. kroner guld, 2294 mill. kr. sølv, 1537 mill. kr. ufunderede sedler.

Storbritannien og Irland: 2056 mill. kr. guld, 373 mill. kr. sølv, 187 mill. kr. ufunderede sedler.

Frankrige: 2984 mill. kr. guld, 2611 mill. kr. sølv, 302 mill. kr. ufunderede sedler.

Tyskland: 2238 mill. kr. guld, 787 mill. kr. sølv, 399 mill. kr. ufunderede sedler.

Rusland: 936 mill. kr. guld, 224 mill. kr. sølv, 1865 mill. kr. ufunderede sedler.

Af ufunderede sedler er der for 2238 mill. kr. i omløb i Syd-Amerika, for 970 mill. kr. i Østerrige, for 608 mill. kr. i Italien. —

Guld i omløb pr. indbygger i de Forenede Stater for kr. 33.60, i Storbritannien og Irland for kr. 53.97, i Frankrige for kr. 76.54, i Tyskland for kr. 45.21, i Rusland for kr. 8.24.

Alskens penge i omløb pr. indbygger i Frankrige for kr. 151.29, paa Cuba for kr. 115.63, i Nederlandene for kr. 107.72, i Australien for kr. 99.78, i Belgien for kr. 95.23, i de Forenede Stater for kr. 90.79, i Storbritannien og Irland for kr. 50.06, i Rusland for kr. 26.71.

— *Al verdens aviser.* Hver dag i aaret udgaar der for tiden hele verden over 4,965 blade paa ialt 69 sprog. Øverst staar de Forenede Stater med sine 1759 dagblade og 13404 ugeblade; alle blade og tidsskrifter i de Forenede Stater tilsammentagne har nu naaet tallet 20,006. Tyskland kommer som nr. 2 med 2630 blade og tidsskrifter, hvoraf 973 dagblade. Canada har ialt 919, hvoraf 94 dagblade. Storbritannien har 200 dagblade, men disses udbredelse er i gjennemsnit 5 gange saa stor som de nordamerikanske dagblades. Bare i staten New-York udkommer flere blade end i alle lande søndenfor ækvator tilsammentagne. Men Paris udgir 141 blade og har 12 dagblade mere end London, New-York, Filadelfia og Boston tilsammen; „*Le Petit Journal*“ udgaar daglig i over 1 million exemplarer. Europas ældste avis er „*Post Zeitung*“ i Frankfurt fra aar 1616. Kina har 10 dagblade og 14 andre aviser, hvoraf 11 paa kinesisk, 1 paa fransk, resten paa engelsk. „*Pekings Tidende*“ udgaar daglig i 10,000 exemplarer og indeholder bare meddelelser fra regjeringen; dette blad tæller nu over 1000 aargange; dets størrelse er bare 4 tommer i bredden og 10 tommer i høiden. men hvert numer bestaar af 18 blade i gult omslag. Japan har allerede 92 dagblade og 175 andre blade. Island har ligesaa mange blade som Kina! Indiens aviser benytter en mængde sprog; de indfødte holder derover én avis for hele landsbyen, denne gaar da fra hus til hus, indtil den er udslidt. Persien har 6 blade; disse trykkes ikke med typer, men fotograferes og litograferes efter en afskrift i skjønskrift. Borneo har verdens mindste avis: „*Sarawak Gazette*“, et engelsk blad, bare 8½ tomme bredt og 13 tommer høit, der begyndte at udkomme i august 1807. Østerrige—Ungarn benytter de fleste sprog i aviser: tysk, italiensk, fransk, ungarsk, græsk, latin, polsk, serbisk, slavonisk og hebraisk. I Wien udkommer ogsaa verdens underligste tidsskrift, et fjortendagligt numer med bidrag fra alle verdenshjørner i vedkommende forfatteres eget morsmaal.

„Kringsjaa“.

Fjortendagligt illustreret tidsskrift.

Udkommer hver anden lørdag.

Koster: 2 kr. kvart. eller 50 øre pr. løsnummer.

„Kringsjaa“ tilhører ikke noget parti. Det er alene dets opgave at virke oplysende, almendannende og underholdende, særlig ved paa vort sprog og i sammentrængt form at gjengive det bedste af udlandets samtidige tidsskriftsliteratur. Hvert hefte vil ogsaa i regelen indeholde flere originale artikler eller fortællinger af vore egne forfattere og ledende mænd uden hensyn til skole eller parti.

„Kringsjaa“ er landets største, alsidigste og billigste tidsskrift;
ingen *bør være det foruden. Ingen, der vil følge med i tiden, kan undvære det.*

Huseby & Co.s forlag,
Grubbegaden 2.

Expedition: ***Grubbegaden 2.***

Redaktør: ***H. Tambs Lyche.***

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfattere eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

— „Den, der taber sin formue, taber meget; den, der mister en ven, taber mere; men den, der mister sit humør, taber alt.“ (Spansk ordsprog).

— Jeg har naturligvis intet imod, at artikler fra „Kringsjaa“ optages i forskjellige blade. Tvertom, det sees jo meget gjerne. Men *kilden bedes opgivet.* Det er heller ikke nok, som man et par gange synes at have antaget, at opgive det udenlandske tidsskrift, hvorfra „Kringsjaa“ har taget artikelen. Det kunde til nød være nok, ifald „Kringsjaa“s artikler var ligefremme oversættelser. Men det er de aldrig. Og arbeidet med at trække de ofte lange artikler sammen og faa hovedindholdet gjenfortalt i en form, der er læselig, er saavidt brysomt og betydningsfuldt, at vi, som udfører det, har ret til at kræve en art eiendomsret dertil. — Benyt det, men opgiv kilde.

— Fra 1ste oktober af vil 1ste klasses kupéer blive afskaffet paa preussiske statsbaner. Det ansees som et første skridt mod indførelsen af en eneste vognklasse efter det amerikanske system. Det engelske *„Spectator“* er min kilde.

— De, der har saa meget at sige om det rent materialistiske Amerika, burde huske blandt meget andet, at en eneste by derover i disse dage har udbetalt 60—70 millioner kroner for en række *vakre* bygninger (vel en trediedel af summen alene af kunsthensyn), der kun vil forblive staaende i sex maaneder.

— Jeg tillader mig at gjentage den i forrige nummer givne advarsel mod for tiden at reise til Amerika som udvandrer. Tiderne er overordentlig trykkede der. „Halvdelen af den arbeidende befolkning gaar ledig“ er en ikke sjelden rapport fra amerikanske byer nu for tiden. De store verksteder gaar ofte blot 3 dage i ugen eller med halv arbeidsstyrke. Pengespørgsmaalet alene bærer skylden. Det retter sig nok; men imidlertid: — *vent!*

— *République Française* henleder opmerksomheden paa det faktum, at blandt de 2000 kandidater, der stillede sig ved sidste valg i Frankrige, var der saa yderst faa, der havde gjort sig fortjent eller vundet et navn udenfor politikens omraade. De fleste var aldeles ukjendte udenfor den lille valgkreds, hvor de stillede sig, — mænd uden videre dannelse eller større og videre interesser. Frankriges virkelig fremragende mænd holder sig mere og mere borte fra det politiske liv, siger bladet, og terrænet okkuperes af middelmaadigheder og af mænd, hvis eneste interesse er de politiske kampe i deres mest smaalige form.

— Kan ikke enkelte af vore vognmænd indføre den amerikanske *buggy*-stil for kjøretøier. Byg dem endelig her i landet; men lad os faa godt af den bekvemme, behagelige stil, der gjør en kjøretur i Amerika til en dobbelt fornøielse. En *buggy* er som bekjendt en firehjulet liden vogn med ét sæde og som oftest med kalesche, — det hele let og net udført; høie, spinkle, men sterke hjul (jeg har paa jernbanearbeide kjørt med dem over marker og grøfter), kaleschen til at slaa op og ned (men let og ikke klodset), og bløde, velhængte fjære.

— Byen *Charleston* i de Forenede Stater synes at være en af skjæbnen forfulgt by. For 3—4 aar siden rystedes den sønder og sammen af et jordskjælv. Dens offentlige bygninger faldt som korthuse. Beboerne fandt sig efter nogle minuters forløb staaende i en grushob. — Det hele folk kom imidlertid til undsætning. Penge strømmed til fra alle kanter af unionen. Og byen reiste sig fornyet og vakrere end nogensinde. Beboerne følte, som om de ifølge sandsynlighedernes lov, nu maatte kunne være sikre i mange aar. Saa store ulykker træffer jo sjelden det samme sted i én menneskealder. — Nu har imidlertid den hvirvelstorm, der nylig feiede hen over den atlantiske kyststrækning, atter lagt store strækninger af byen i ruiner. Af sytti kirker (byen har 65,000 indbyggere) har ingen sluppet uskadt fra det, og mange er grushobe.

Charleston synes atter at have været omtrent værst hjemsøgt, skjønt en række andre byer ogsaa har faaet sin del af stormens virkninger. *Port Royal* fór endog værre end Charleston, blev nok omtrent totalt ødelagt, men saa er den ogsaa en langt mindre by.

— Den omtelegraferede vedtagelse af *Sherman*-lovens*) forkastelse af repræsentanternes hus i Washington viser sig af engelske blades efterretninger at betyde meget mere, end telegrammerne lod ane. Der blev nemlig *først* stemt over et tillæg til lovens ophævelse, der fastsatte fortsat sølvmyntning efter et *nyt prisforhold* mellem sølv og guld. Forholdet skulde være 20 unser sølv for hver unse guld istedetfor 16 : 1. Forslaget, der udgjorde sølvmændenes

*) Se artikel om sølvspørgsmaalet, side 449.

mest yderliggaaende indrømmelse, forkastedes med 222 mod 109 stemmer. Efter at ogsaa et par andre forslag, hvis hensigt det var at faa fortsat med begrænset sølvmyntning var blevet forkastede med overvældende majoritet, stemtes der over *Shermanlovens* ophævelse uden tillæg af nogen art med det resultat, at 241 stemte for ophævelsen og 109 imod.

Voteringen betyder altsaa, at repræsentanternes hus har erklæret sig absolut imod enhver brug af sølv som fuldt betalingsmiddel, mod al videre myntning deraf og for en helt gjennemført, enkel guldmyntfod.

Overfor repræsentanthusets overvældende flertal er det usandsynligt, at senatet vil modsætte sig beslutningen, skjønt sølvpartiet der er sterkt. Der er al grund til at tro, at den fattede beslutning vil blive lov. Præsidenten ønsker intet heller end anledning til at sanktionere den.

Konservative finansmænd udtaler sterke tvil om den fattede beslutnings klogskab, og udtaler frygt for fremtiden, grundet paa utilstrækkeligheden af verdens guldmasser overfor de øgede krav, der nu vil blive stillet til dem.

— „*The Spectator*", — Englands ledende konservative ugeblad udtaler betydelig frygt for, at Amerikas og Indiens lovgivning imod sølvmyntning, og de civiliserede landes overgang til en absolut og enkel guldmyntfod vil resultere i, at guldet meget hurtig vil stige i værdi. Hvad dette vil sige, ser vi bedst, heder det, om vi tænker os, at dets værdi blev fordoblet. Det er ganske sandt, at alle varer da sandsynligvis vilde falde i pris i nøiagtig lige forhold. Men enhver *gjæld vilde fordoble sin værdi.* Det vilde med andre ord tage to dages arbeide at betale den gjæld, som vi idag kan afbetale med én dags arbeide. Landenes nationalgjæld og renterne deraf vilde blandt andet ogsaa *fordobles i værdi.* Det vilde tage dobbelt saa meget arbeide, dobbelt saa megen national velstand at betale renterne paa nationalgjælden.

Og saa med *al* gjæld. Enhver panteobligation vilde blive værd dobbelt saa meget som før. Bonden, der har en slig obligation hvilende paa sin gaard, maatte arbeide eller producere dobbelt saa meget for at betale renter og afdrag paa den. Enhver, der eier en slig obligation, vilde blive rigere, enhver, der skylder, fattigere. Og i det hele: de, der skylder og bruger penge, vilde udarmes, og de, der har penge tilgode og laaner dem ud, beriges.

Nu, det er sikkert, at den amerikanske og indiske sølvlovgivning vil bevirke, at guldet vil stige i værdi. Og resultaterne vil derfor blive af den her anførte natur, om end ikke saa store.

— Den irske *home-rule* lov er da endelig vedtagen i underhuset, men forkastet i overhuset, som man ventede

efter forhaands-beregning, med ca. 400 stemmer mod 40. — Parlamentet vil vel nu snart tage ferier, men sammentræder atter den 2den november for at behandle en række vigtige reformforslag.

— De franske valg har overrasket de fleste. Det er jo altid det uventede, der hænder i det land. Den største overraskelse bestaar i, at omtrent alle panamamændene er blevet gjenvalgte. Det er jo ubetinget et høist merkeligt fænomen, at folk saa grundig kompromiterede, — om hvis hæderlighed og ubestikkelighed der i hvert fald maatte herske de største tvil, — er blevet gjenvalgte til landets høieste tillidshverv.

Et engelsk blad forklarer den besynderlige foreteelse saaledes, at medens folket naturligvis absolut fordømmer panamamændene i sin almindelighed saa havde dog hver kreds, hvor en af dem stilled sig som kandidat, saa meget tilovers for denne, at dens vælgere ikke vilde tro, at *han* var skyldig. *Han* var i deres øine blot en, der falskeligen var anklaget og blandet op i den afskyelige skandale. *Ham* skyldte man derfor *opreisning*. De egte panamamænd derimod — bestandig kandidater i *andre* kredse —, de ønsked man grundig afstraffet og knust ved valgene. Men da enhver valgkreds, hvor en panamamand stilled sig, ræsonnerte netop paa samme vis, saa blev resultatet, at de omtrent alle fik — „opreisning“.

Forøvrigt er jo det mest betydningsfulde resultat af valget, at det er blevet en afgjørende og overvældende seir for de moderate republikanere eller for en konservativ, maadeholden republik. Monarkisterne er næsten udslettet. Den gamle bonapartistiske fører *Cassagnac* er kastet. Frankrig har denne gang talt frit og roligt. Der har ingen ophidselse været og intet valgtryk, og det har aldeles afgjørende, og vi maa vel tro, endeligt udtalt sig for republiken, — for republiken under konservativt eller maadeholdent førerskab. En moderat regjering burde saaledes nu kunne holde sig ved magten i nogen tid, støttende til et kompakt flertal.

De radikale har tabt, hvorimod socialisterne synes at have vundet og at have vundet meget betydelig. I Frankrige som i Tyskland og England bliver radikalismen mere og mere socialistisk, idet arbeiderspørsmaalet istedetfor politiske regjeringsteorier trækker partilinjerne.

„Norge, Norge . . . .“

Det forekommer mig, at sociale, historiske og geografiske omstændigheder giver os som folk paa den kulturelle udviklings omraade fordele, der opveier og mere end opveier de betydelige hindringer, som vor lidenhed selvfølgelig lægger i vor vei. Det maatte derfor være muligt for Norge at spille en ikke ubetydelig, endogsaa en ledende rolle paa det internationale aandslivs omraader. Ikke alene muligt; men existerende fakta og omstændigheder synes at være os bud, befaling og kaldelse dertil.

Saa ser det ud i mine øine. Jeg sympatiserer derfor fuldt ud og med al min sjæl med de mænd, der tror og drømmer ganske stort om vort folks fremtid. Der er intet fantastiskt deri, saa vidt jeg kan skjønne. Tvertom det er den mest ligefremme ting i verden, naar blot storheds-

drømmene begrænses inden den ramme, som forhold og muligheder anviser. Derpaa skal jeg ikke her indlade mig.

Men én ting er sikkert: intet folk *driver* i vor tid ind i nogenslags storhed, allermindst et lidet folk. Mulighederne kan existere, veien staa os aaben; men alene ihærdigt arbeide, ustanseligt, haardt, seigt arbeide kan gjøre det mulige til virkelighed og føre os ind paa den aabne vei og frem til maalet; — arbeide med aabne øine for vanskelighederne i vor vei saavelsom for det maal, vi vil og kan naa.

Ære være den patriotisme, der tager trøie og vest af og arbeider af alle evner og med al magt paa at øge lykke, lys og magt i fædrelandet. Men liden ære er den — ofte nok velmente — patriotisme værd, der blot bestaar i at skrige hurra, i at dække og glemme de svækkende feil og mangler, som det gjælder først og fremst om at beseire og blive kvit, i at gjøre folket blindt for de mægtige vanskeligheder, der tørner op imod os, og i at overvurdere vore fordele, vor stilling og vore kræfter.

Lad os begynde med at erkjende, at der er uendelig meget at udrette og vinde, før vi naar det maal, vi drømmer om. Lad os saa alle som én kaste trøierne af os og tage fat paa det arbeide, der trænges. Lad os endelig ikke indbilde os, at vi allerede er ved maalet, og at der derfor ikke er andet at gjøre, end at skrige hurra.

Det er naturligvis alene paa kulturlivets omraade, at Norge kan spille nogen international rolle. Men skal saa ske, saa maa her virkelig gjøres meget mere, end der hidtil er gjort for at hæve oplysning, sprede kundskab og rodfæste iblandt os en høiere kultur. Vi maa forstaa, at vi lever i en intens, energisk, hurtig fremadskridende tid. Det land, der stod først i en eller anden retning for ti aar siden, vil være langt tilbage for andre idag, ifald det ikke hele tiden har gaaet frem. Hvad der f. ex. paa oplysningsomraadet var storartet for ti aar siden, det er smaat, kraftløst og forældet idag. Evig, uafbrudt udvikling, ustanseligt arbeide er den pris, et folk maa betale, for paa noget omraade at kunne holde sig i første række. Uden det bliver patriotismen bare mundsveir.

For det folk, der paa det kulturelle omraade drømmer om at spille en ledende rolle, bliver selvfølgelig skoler og folkeoplysning den første og vigtigste sag. Og her maa vi virkelig ikke indbilde os, at vi endnu staar, hvor vi maa staa, eller tør gjøre gjældende noget krav om i alle dele at være først. Det vilde være skammeligt her at kritisere, uden at erkjende og prise den offervillighed og det i mange retninger storartede arbeide, der

paa skolens omraade er gjort for vort land. Men det er virkelig ikke nok, ikke paa langt nær nok, ifald vi vil drømme om noget mere end at *følge* noksaa godt med. Er der tanke paa at lede, paa at gaa i spidsen, saa skal der meget mere til. Meget mere. Lad os til en begyndelse faa hos os den universitetslærdommens populariseren, som i England og Amerika under navn af *university-extension* (og i det sidste land ogsaa under andre navne og i andre former) allerede er blevet en fast og mægtig institution, der fuldstændig revolutionerer oplysningsvæsenet og det nationale kulturliv.

Vort folk er saa lidet, at det alene fra et kulturelt standpunkt betragtet bliver en nødvendig betingelse, at *alle er med.* Det gaar ikke an at dele os i to leire, en for den høiere kultur med bedre skoler og en for en noget lavere kultur med daarlige skoler. Kultur, oplysning og dannelse maa være fælles for alle, maa gjennemsyre det hele folk og sætte os alle paa samme niveau.

I mine øine er det den første betingelse, for at vort fædreland skal kunne blive, hvad vi alle gjerne vil have det til.

Det er ingen umulig drøm. Jeg har været bosat i samfund, hvor det er realiseret. Men det kræver arbeide og det kræver ofre. Og hvad der skal gjøres, maa gjøres hurtig, ellers løber tiden fra os, og reformerne kommer for sent. Lad os aldrig glemme, at det er en energisk, intens tid, vi lever i. Der maa være lidt fart i den, der vil følge med.

Skolerne maa omfattes med endnu større interesse end hidtil. Der maa ofres endnu mere paa dem. Lærernes virksomhed maa finde større paaskjønnelse. Og saa maa rig og fattig, gut og pige slippe ind i en eneste skole, der er saa god i alle dele, som tiden kan skaffe den.

— Norge, Norge . . . . . , det er arbeide, — arbeide og offer —, du trænger mere end sang og ros og pris. Klingende skillinger og arbeidsfyldte timer vil varme dig mere og løfte dig høiere end toner og digt . . !

Arbeide. — Vi er stolte — og med rette — af vor stilling paa verdensliteraturens omraade. Vi har drevet det til, at vort norske sprog studeres i alle lande for de literære skatte, det indeholder. Men lad os vel forstaa, at dette delvis er tilfældige omstændigheders verk. Skal vi holde den stilling, vi har vundet, saa kræves der atter det seige, grundige, vedholdende arbeide. Genier af Ibsens og Bjørnsons rang fødes ikke hver dag. Vi har, saa vidt jeg ved, ingen, der lover at fylde deres plads, naar de engang — maatte det blive længe til — ikke er mere. Det gaar ikke an i livet at stole paa geniet. Vi maa stole paa det dagligdagse og paa arbeidet. Arbeidet løfter selv det dagligdagse talent nær til geniets høider.

Og kommer der engang et nyt geni i den jord og den atmosfære, som ihærdigt og grundigt arbeide har forberedt, saa stiger det dobbelt, tredobbelt høit ved arbeidets hjælp.

De store genier kommer blot som udtryk for — samlende i sig — alt det, som deres folk har hobet op af kundskab, af kraft og af tænkning. Jo høiere det hele folk er løftet, desto høiere vil geniet kunne stige, naar det engang kommer. Bjørnson og Ibsen har givet udtryk helt og fuldt for det bedste, der til dato har været i os som folk. Skal andre i fremtiden kunne stige forholdsvis lige saa høit og gjøre et lignende indtryk paa den øvrige verden, saa maa *folket selv* først række længer frem, naa høiere op. Og det kan blot ske ved, at vi tilegner os og samler i os alle tidens og tidernes bedste tanker fra alle hold. Vi maa øge vor videns og sympatiers kreds. Og det er her, synes det mig, at forholdene begunstiger os. Vi burde kunne, uden fordomme og uden hemmende nationalstolthed, laane fra *alle* sider. Vi burde leve med i *alle* de store kulturlandes aandsliv, tilegne os alt, for saa at samle, ene, udrede det hele, blande det med vort eget og saa sende det frem og ud i verden igjen, merket „*norsk*".

I hvert fald er det sikkert, at man overalt i verden kræver større og større grundighed, mere og mere kundskabsfylde og tankerigdom fra læste forfattere. Den dag er kommen, da lidt talent, selv en smule geni alene ikke er nok hos en forfatter. Han maa have lidt forstaaelse af livet; tidens rige, alsidige kulturliv maa banke i hans linjer, ellers slænger vi ham væk som overfladisk og énsidig, erklærer ham at være altfor provinsiel, altfor fjeldbygdagtig.

Derfor maa der ogsaa paa kulturlivets høieste felter — literaturen og kunsten — ihærdigt, seigt, vedholdende arbeide til.

Men intet folk vil længer kunne spille nogen ledende rolle paa noget omraade uden en sund, udviklet, kraftig *karakter* blandt befolkningens masser. Livet er blevet saa vidt alvorsfuldt, at overfladiskhed, genial sprudlen af vid, skrig og støi ikke længer kan gjøre sig gjældende. Fremragende og patriotiske franskmænd har oplyst deres folk om, at fransk literatur aar for aar taber sin stilling i verden, at det alene er ved traditionens magt, den endnu finder plads paa udlandets bogmarkeder, og at dette har sin grund deri, at alvor og grundigt arbeide mangler. Intet folk bliver virkelig stort, uden kraftig og sund folkekarakter. Det bliver stort i samme forhold, hvori den er tilstede. Moralsk slappelse viser sig paa alle omraader og svækker alt. Det er ubetinget den kraftige og i det hele sunde, anglosaksiske *karakter*, der gjør den race til en verdens-

herskende race. Hverken geni eller gunstige omstændigheder nytter noget uden den.

Skal vore drømme om et større, mere indflydelsesrigt Norge nogensinde gaa i opfyldelse, saa maa der først og fremst hos vort folk fostres en kjæk, mandig og sund personlig karakter, saa maa et friskt, energisk, moralsk liv pulsere i folkets aarer.

Det er grundlaget for alt. Vé os, glemmer vi det.

Jeg har talt om storhed udad, som var det hovedsagen. — Storheden maa jo i hvert fald begynde indad. Og hovedsagen er vel ogsaa, ikke at give Norge indflydelse i Europa, men saa at bygge, saa at udvikle vort lands kræfter og forhold, at det vil blive en lykke og velsignelse at være født nordmand og at bo i Norge. Hvad det maa gjælde er, at gjøre livet her hjemme saa rigt, saa lyst, saa sundt, saa friskt, saa alsidigt, at en kan leve mindst et lige saa fyldigt og velsignelsesrigt liv her som noget andet sted i verden. Det maa være hovedsagen. Og er det vundet, saa kommer det andet af sig selv. Det lys, det liv og den sundhed, vi samler op her blandt vore fjelde, vil altid paa en eller anden vis finde vei ud i verden og gjøre sig gjældende der.

Og alt, hvad jeg har sagt, gjælder lige saa fuldt i dette tilfælde og for dette øiemed som i det andet. Frisk, kjæk karakter, sunde moralske forhold, almen og høi oplysning, alsidigt og energiskt kulturliv, — det er grundlaget for folks som for enkeltes lykke.

„Norge, Norge . . . .“ Ja, maatte vi faa se dig stort og kjækt; maatte vi fremforalt faa se dine tusend hjem yrfulde af menneskelykke og dine dale strømmende af lys, dit folk friskt, nobelt og i *karakteren stort!* — Maatte det lykkes *os*, som lever idag, ei alene at fordoble din materielle rigdom, men og at øge dobbelt op din aandelige rigdom, — gjøre selve *livet* blandt dine fjelde rigere, vakrere, dybere, fyldigere! Maatte vi saaledes kunne efterlade dem, der kommer efter os, en rigere arv, end vi tog, — et Norge med grønklædte fjeld og solfyldte lier!

I sligt arbeide maatte vi kunne *samles* og til *slig* kjærlighed og *slig* patriotisme vækkes og tvinges. — Saa skal der ud af alles arbeide fra Nordkap til Lindesnæs stige den vakreste fædrelandssang — og den bedste og nyttigste med — som Norge endnu har hørt, skreven og sungen af os alle, *arbeidets lovsang: Norge, Norge . . .*

Forskjellige meddelelser.

— Det anslaaes nu, at Chicago-udstillingens aktionærer vil tilsammen tabe ca. 25 millioner kroner eller $^2/_3$ af deres indsats. Og dermed antages de at være vel fornøiet. De blev nemlig ikke aktionærer for at tjene penge, men for at hjælpe udstillingen frem til virkeliggjørelse og for at faa den til Chicago. Aktionærerne er dels Chicago by og dels Chicago borgere individuelt. — Udstillingens samlede kostende vil udgjøre henved 85 millioner kroner. Heraf har nationalregjeringen bidraget med $7^1/_2$ million og Chicago by med et laan paa 18 millioner. Resten er tilveiebragt ad privat forretningsvei. Den tegnede og nu næsten helt indbetalte aktiekapital udgjør ca. 20 millioner kroner. Et obligationslaan paa udstillingen andrager til 17 millioner. Desuden skyldes der kontraktører ca. $7^1/_2$ million, der skal udbetales af indtægterne. De øvrige 15 millioner af det anslaaede kostende er løbende udgifter under udstillingen, der vil dækkes af indtægterne. Heraf beregnes alt at kunne tilbagebetales med renter, undtagen Chicago bys laan (18 millioner) og aktiekapitalen (20 millioner), hvoraf blot $^1/_3$ antages at kunne skaffes tilbage. Men by og aktionærer vil, som sagt, efter al sandsynlighed føle, at deres penge er blevet vel anvendt, — at udstillingen vel har været værd et tab paa et snes millioner kroner værd.

— *Esoterisk buddhisme.* — Professor Max Müller svarer i augustheftet af „*XIXth Century*" paa Sinnetts i hefte 3 (II) af Kringsjaa gjengivne artikel under ovenstaaende overskrift. Hans svar indeholder imidlertid intet til sagens videre belysning, hvorfor det ikke yderligere gjengives. Professoren afviser hr. Sinnetts indblanding i diskussionen helt haanende og vel overlegent. Hvor han imødegaar sin modstanders udtalelser, er han ikke videre heldig, — det samme lader sig forresten ogsaa sige om hr. Sinnetts artikel i dens imødegaaelse af professor Max Müllers første. Det sidste indlæg giver os i hvert fald intet nyt. Stridens og sagens nuværende standpunkt sees af de to tidligere refererede artikler.

Det eneste nævneværdige i denne sidste artikel er Max Müllers latterliggjørelse af den esoteriske forklaring af Buddhas død. — Han døde, ifølge de historiske bøger, af at spise for meget stegt vildsvinkjød. Sinnett mener, at dette stegte vildsvinkjød betyder esoterisk eller hemmelig visdom; — det bruges nok i den forstand i enkelte andre indiske bøger (*senere* bøger, siger Max Müller). At Buddha døde af at spise dette kjød betyder, at et forsøg paa at popularisere og uddele i flæng denne hemmelige viden blev hans bane! Buddha var en livsvarig vegetarianer; det er derfor umulig at tænke sig, at han som gammel mand gav sig til at spise sig ihjel paa stegt flesk, mener Sinnett. — Jo, det er netop muligt, svarer Max Müller, og det er blot et til af de mange exempler paa denne læres fordomsfrihed og stadige forsøg paa at nedbryde fordomme. Skjønt vant ved vegetarisk diæt, vilde han dog ikke afslaa sin verts gjestfrihed, da denne efter *sin* skik satte frem for ham vildsvinkjød. Tvertom, han spiste deraf, som det heder om Jesu ord ved en vis leilighed, for „at gjøre alle fødemidler rene," for at nedbryde de religiøse fordomme mod visse spisevarer, — for at sige: „ikke det, der indgaar i munden, gjør et menneske urent, men det, der udgaar deraf." — Men helt uvant, som han var med denne føde, voldte maaltidet den gamle mands død.

Jo, man faar haabe, at i *det* punkt, i hvert fald, har Max Müller ret.

Sølvspørgsmaalet.

(Efter forskjellige kilder og tidsskriftartikler).

Den hele verdens opmerksomhed er i disse dage rettet paa den nordamerikanske kongres, der af præsidenten er sammenkaldt til extraordinært møde for at drøfte og træffe forføininger angaaende den finansielle situation.

Der vil i kongressen staa et stort slag mellem tilhængerne af den saakaldte enkelte (guld)-myntfod og tilhængere af den dobbelte — guld og sølv — myntfod. Af slagets udfald vil den finansielle situation al verden over i ikke liden grad afhænge.

Grunden til at kongressen er blevet sammenkaldt mellem to regelmæssige terminer for at drøfte dette spørgsmaal er, at den finansielle stilling i de Forenede stater er høist utilfredsstillende — trykket og faretruende. Bank efter bank har seet sig nødsaget til at indstille sine betalinger*). Fallitternes antal har været betydelig større i de sidste 3 maaneder end i noget tilsvarende tidsrum i republikens hele historie. Forretningslivet stanses og sygner hen. — Og dog er der ikke, hvad man med rette kan kalde, daarlige tider i landet. Tvertom, landet er ubetinget bugnende rigt, og forretningslivet i det store hele sundt, — hvad man ogsaa ser af det faktum, at mange af de store forretninger, der indstiller sine betalinger, har betydelige overskud af gode værdier.

Det er pengemarkedet, som foraarsager krisen. Der er rigdom nok i landet, men der er ondt om penge — kontante, myntede penge. Allehaande forretninger finder det vanskeligt, — hvor godt de end staar, hvad faste værdier de end kan stille som sikkerhed — at opdrive kontanter. Laan er næsten uopnaaelige. — Der er mangel paa mynt — ikke paa kapital.

Overfor denne faktiske stilling gjør der sig nu gjældende forskjellige anskuelser, forklaringer og teorier.

Det er for det første det saakaldte guldparti, der mener, at aarsagen til den hele beklagelige stilling ligger i den saakaldte *Sherman*-lov, hvis virkninger, siden sølvets umaadelige fald i pris, efter at den indiske regjering

*) Stillingen er dog i denne henseende blevet malet værre, end den er. Der er i de Forenede stater 3900 nationalbanker, hvoraf blot 105 har indstillet sine betalinger. Af disse har allerede 13 paabegyndt fuld udbetaling og er aabne for videre forretninger. 58 andre af de 105 har ansøgt om at maatte gjenoptage sin virksomhed paa samme betingelser. Kun 33 er virkelig under konkurs og selv af disse vil de fleste, ifølge den officielle undersøgelse, med det første kunne gjenoptage sine forretninger uden tab for kunderne. Flertallet af alle disse 105 banker er ganske smaa forretninger og beliggende i de vestlige og sydlige stater. 21 stater har ingen betalingsindstillinger at opvise, og de store handelscentrer har ogsaa omtrent været fri derfor.

havde gaaet over til guldmyntning, er blevet intensere og farligere end nogensinde og derved har paaskyndet den nuværende krise.

Sherman-loven er en lov, vedtaget i 1890, der forpligter staten til at kjøbe til myntning $4^1/_2$ million unser sølv hver maaned og at betale for denne sølvmængde, ikke dens markedspris, men dens fulde værdi som mynt, — det vil sige, hver dollars sølvindhold maa af staten betales med 1 dollar, skjønt dets værdi i det aabne marked blot er $^{62}/_{100}$ dollar. Paa denne vis kjøber altsaa staten disse store sølvmasser til en aldeles ruinerende pris. Meningen dermed er paa den maade at søge at holde sølvpriserne oppe til det tal, som myntlovene forudsætter. At gjøre det, har imidlertid vist sig umuligt.

Men statens direkte maanedlige tab ved disse indkjøb (flere millioner kroner pr. maaned) er det mindste onde ved den farlige lov. Det værste er, at der betales guld for sølv den hele tid, — guld gaar ud af skatkammeret lige saa fort, som sølvet flyder ind. Man kunde gjerne kalde *Sherman*-loven en lov til hurtigst mulig at tømme statens guldbeholdninger og erstatte dem med sølv.

For 62 cents værdi af sølv betaler staten 1 dollar i guld! — Øiensynligen en temmelig ruinerende transaktion.

Rigtignok betales ikke sølvet direkte med guld. Der udstedes mod det indkjøbte sølv til sælgerne *pengesedler* betalbare paa forlangende i *sølv eller guld*. Men dette i *sølv eller guld* betyder alene „*i guld*". Thi for at vedligeholde sin kredit, *maa* staten indløse alle sine sedler i det eneste metal, som al verden over har fuld værdi og i den eneste myntsort, som overalt — myntet eller nedsmeltet — er værd, hvad myntstemplet siger, nemlig guldmynt. Benyttede staten sig af dette „eller sølv" og indløste en del af sin seddelcirkulation i sølvmynt, som alene er værd lidt over halvdelen af, hvad myntstemplet siger, saa vilde naturligvis dens kredit i samme stund være ødelagt.

Nu siger guldmændene, at disse *sølvsedler*, der overdrages de store sølvmineeiere for deres solgte sølvmasser, for en stor del præsenteres til indløsning meget hurtig, idet de ikke finder vei ud i det store forretningsliv, men bliver liggende i pengemænds bankhvælv eller kommer i pengespekulanters hænder. De benyttes simpelt hen til at pumpe guld af statens beholdninger.

Dette i forbindelse med andre aarsager, saasom at Amerika i de sidste par aar har indført, mere end det har udført*), og derfor har maattet skibe

*) Dette er ikke, som man let kunde tro, et bevis paa daarlige tilstande i de Forenede stater. Tvertom, det er en følge af, at Amerikas befolkning har været og følt sig sjelden rig og har havt overflod af penge at bruge, medens Europa har lidt under svært finansielt tryk.

betydelige guldmasser som betaling til Europa, har bevirket, at statens og bankernes guldbeholdninger har svundet faretruende sammen.

Saa meget og saa hurtig har disse svundet sammen, at man begyndte at øine i den allernærmeste fremtid den dag, da de Forenede stater ikke længere vilde have guld til at indløse sine sedler med, da staten enten maatte indløse dem i sølv eller negte indløsning. I begge tilfælde vilde det være forbi med landets kredit.

Og det var denne udsigt, der allerede nu svækkede al kredit og derved skabte pengeknapheden, idet banker, kapitalister og fremmede rigmænd blev bange for at bortlaane eller sætte penge i nogetsomhelst i landet, saa længe man hver dag kunde resikere at se staten begynde at indløse sine sedler og betale sin gjæld i sølvmynt, værd 62 cts. paa dollaren. Det eneste og det tilstrækkelige hjælpemiddel mod denne situation er, siger guldmændene, strax at ophæve Sherman-loven, der nu virker som en stadigt arbeidende sugepumpe paa landets guldbeholdning, og stanse al sølvmyntning. Ligegyldig hvor meget eller hvor lidet sølv, der myntes, saa vil det altid virke, som Sherman-loven har virket; hver 62 cts. sølvdollar vil fordrive en gulddollar. Sølv vil fylde skatkammeret, og guld tømmes ud af det. Sølv vil strømme ind i landet, og guld gaa ud af det. Strax Sherman-loven er afskaffet vil dette afløb fra landets guldbeholdninger ophøre; istedetfor at aftage vil de atter jevnt tiltage. Udførselen af guld er blot et midlertidigt fænomen. — Disse „sølvsedler“, betalbare i „sølv eller guld“, er en fristelse til daarlig finanspolitik og en stadig fare for landets kredit. Med Sherman-lovens ophævelse vil de snart forsvinde. Landets finanspolitik vil atter helt og holdent være baseret paa guld og guld alene. Man vil med vished vide, at de Forenede stater vil indløse paa forlangende hver af sine sedler i guld. Kredit og tillid vil vende tilbage. Kapitalister og rigmænd vil aabne sine pengehvælv, laane og indsætte penge paa rimelige vilkaar, og forretningslivet atter tage sin normale kurs.

Det er alene en absolut *guldbasis,* der kan gjøre et lands pengevæsen sikkert og solid, siger guldpartiet. Alt andet er farligt fantasteri. Enhver seddel maa indløses i guld. Al gjæld og alle forpligtelser maa være betalbare i guld. Der maa blot være én værdimaaler og ét fuldt lovlig betalingsmiddel. Sølv maa alene bruges til skillemynt. Og aarsagen til krisen er guldbeholdningernes indsvinden ved indkjøb af sølv, — dette halvveis experiment med dobbelt myntfod.

Paa den anden side paastaar „*sølvmændene*“, at alt dette er kortsynthed. Mange af dem medgiver, at Sherman-loven er uheldig i sine

bestemmelser og derfor bør ophæves eller ændres; men de er absolut imod stansning af sølvmyntning. Den virkelige aarsag til pengeknapheden er ikke, mener de, Sherman-loven; thi den existerede, længe før Shermanloven blev til, og den vil vedvare, selv om denne lov ophæves; men virkelig mangel paa cirkulerende, myntede penge. — Det er en gammel klage i de Forenede stater. — Mænd af de forskjelligste skoler har erkjendt, at der *er* slig mangel, og at den paa en eller anden vis *maa* afhjælpes. Et stort politisk parti har sat det som en af de første sager paa sit program, at staten maa mynte eller udstede flere penge. Trykket skriver sig fra mangel paa myntet metal, heder det. — Det er *ikke* sølvmineeierne, der udgjør det saakaldte „sølvpartis" væsentlige styrke. Partiet har i stor udstrækning folkets masser med sig. Der klages over, at pengeknapheden (mangelen paa myntet metal) gjør pengenes værd større. De bliver vanskeligere at faa. De er værd mere af alt muligt. Følgelig bliver alle priser lave; arbeidslønnen synker, kun *rentefoden* bliver høi. — „Mere penge og billigere penge" er derfor et meget populært skrig.

Guldmændene svarer med at latterliggjøre den idé, at et folk skulde kunne gjøres fattigt eller rigt ved at øge eller indskrænke den cirkulerende pengemængde Penge er jo blot en værdimaaler. Er der lidet af dem og er de derfor af høi værdi, saa falder *alle* priser i *nøiagtig* samme forhold. Er der overflod af dem, saa stiger alle priser i *lige* forhold.

Sølvmændenes tilstrækkelige svar hertil er dog, at *alt* falder i samme forhold *undtagen rentefoden*. Og den undtagelse er afgjørende.

Penge er ikke alene en absolut værdimaaler. De er selv en handelsvare, hvori der spekuleres. De lyder markedets lov. Er tilgangen af dem større end forbruget, saa er de billige — det vil sige, rentefoden er lav, priser og arbeidsløn høie, pengene selv let at komme til og flyder let omkring; der er gode, rummelige tider —; er forbruget betydelig større end tilgangen, saa bliver de dyre: rentefoden bliver høi, arbeidsløn og arbeidspriser lave; penge bliver vanskelige at opdrive, og laan af dem for forretningsøiemed lønner sig ikke; de flyder trægt og i tynde strømme gjennem folkets liv; — tiderne er knappe og trykkede.

Sølvmændene siger videre, at — som bekjendt — alle civiliserede landes pengevæsen nu er grundet paa guld alene. Verdens guldbeholdninger er pengevæsenets grundlag. Seddelcirkulationen, alt værdipapir er bygget derpaa. Guldet er pengepyramidens basis. Men nu er det et faktum, at denne basis er svært liden og trang. Papircirkulationen er meget, meget større end al verdens guldbeholdninger. Pyramiden staar med andre ord paa sin spidse. Der findes ikke guld nok i verden til at garantere og indløse mere end en brøkdel af det cirkulerende papir, der høitidelig lover et ligelydende beløb i guld. Opstod der en almindelig panik, og samtlige landes hele papircirkulation blev præsenteret for indløsning, saa gik hver eneste civiliseret stat konkurs.

Guldbeholdningerne — der er grundlaget for og garantien for den hele verdens pengevæsen — er latterlig smaa i forhold til den umaadelige papir- og kreditbygning, der hviler derpaa, siger sølvmændene. Saa smaa er de ogsaa, at i vor centraliserede tid er det muligt for en sammenslutning af enkelte store finans-

mænd at kontrollere disse guldbeholdninger, hvorpaa landenes pengevæsen og hele forretningsliv hviler. Det er muligt at skabe guldmonopoler, „hjørner“ i guld. Saa smaa er beholdningerne, at finansverdenen bliver nervøs, naar nogle millioner skibes fra et land til et andet; saa smaa, at en tilfældighed kan tømme dem i et land og fremkalde panik og bankerot. Det bliver muligt at spekulere i guldets bevægelser frem og tilbage og i pengenes derved skiftende værdi, og endog selv at fremkalde de variationer, man ønsker.

Med andre ord: En enkel guldbasis betyder, efter sølvmændenes idéer, et yderst variabelt pengesystem, der let lader sig kontrollere af de store pengefyrster, der er i disses interesse, der gjør penge dyre og knappe, rentefoden høi, lønninger og priser lave, — beriger de rige og udarmer folket.

Det er i *den* tankegang, sølvpartiets styrke ligger. Det kan pege paa fakta som argumenter. I mange egne af de Forenede stater er det saa vanskeligt at opdrive penge, at man selv mod bedste sikkerhed i fast eiendom maa betale 8 % og mere. Det er noksaa almindelig erkjendt, at grunden hertil virkelig er mangel paa tilstrækkeligt cirkulerende pengemedium.

Man har foreslaaet mangfoldige botemidler. — At øge seddelcirkulationen paa grundlag af de existerende guldbeholdninger lader sig ikke godt gjøre; thi beholdningerne taaler ikke — som grundlag og garanti — mere, end de alt har at bære. At øge guldbeholdningerne eller mynte mere guld lader sig ikke gjøre i nogen fyldestgjørende udstrækning, fordi verdens hele tilgang paa guld ikke slaar til dertil, ikke holder skridt med det voxende forretningslivs krav paa betalingsmidler.

Hvad skal man saa gjøre? — Jo, mynt sølv, antag den dobbelte myntfod; baser pengevæsenet paa begge de ædle og urgamle myntmetaller; øg pyramidens basis og bæreevne ved at føie verdens sølvbeholdninger til dens guldbeholdninger, siger sølvmændene.

Man maa ikke gjøre som ved Sherman-loven, hvorefter man kjøber sølv med guld. De to metaller maa stilles paa fuldstændig lige fod; al gjæld blive betalbar i sølvdollars saavelsom i gulddollars. Skatter maa kunne betales i begge metaller. Staten maa virkelig indløse sin hele seddelmasse, efter eget valg, *i sølv eller guld.* Sølv maa gjøres til helt og fuldt lovligt betalingsmiddel i alle forhold, hvor guld alene nu er det. Staten maa fastsætte et fast værdifold mellem de to. Sølvmændene er rede til at slaa af paa *det* punkt og nærme sig sølvets virkelige nuværende markedspris. — Men saa maa staten holde sølvet i den pris overalt ved at tillade enhver eier af sølv at faa det myntet til fuldgyldige dollars. Under de omstændigheder *kan* ikke sølvets værdi falde under den af staten fastsatte.

Det svage punkt i sølvmændenes stilling er netop dette om det lovbefalede værdiforhold mellem de to metaller. Modstanden mod sølv som myntmetal skriver sig netop fra de vanskeligheder, som dette værdiforhold skaber. Staten kan nemlig længe nok sige, at 16 unser sølv skal være værd 1 unse guld. Markedet tager intet hensyn til det diktum. Er der en overflod af sølv og sølvminer og derimod en mangel paa guld, saa falder sølvet i pris, og 1 unse guld *vil kjøbe* mere end 16 unser sølv. Følgen er da, at det sølv, der myntedes efter det forhold, ikke længer bliver værd, hvad myntstemplet siger (i guld). Betalinger i sølvmynt bliver da underbetaling; kreditorerne taber visse procent paa alt, der tilkommer dem. — Tingen virker rigtignok, som sølvmændene viser, ogsaa den modsatte vei. Fordyres guldet, saa vil gjæld, der blev kontraheret under den dobbelte myntfod, voxe i

værdi, og skyldneren maa betale meget mere, end han laante. Og naar sølvet drives ud af pengemarkedet som nu, saa fordyres ogsaa guldet.

Men det afgjørende er, at de to metallers værdi i forhold til hinanden stadig varierer, og at derfor en dobbelt myntfod gjør pengevæsenet usikkert. Det er som i handel og vandel at indføre to forskjellige og lovlige alenmaal, hvoraf det ene er 3—4 tommer kortere end det andet og gjøre det afhængig af kjøbmanden, hvilket han i hvert tilfælde vil bruge.

Denne vanskelighed bortfalder dog ved et tredie forslag, der ogsaa er fremsat. Det gaar ud paa at indføre, hvad vi kan kalde *enkelt myntfod med to parallele myntmetaller*. Man skjelner her mellem penge som værdimaaler og penge som betalingsmiddel. Til det første benyttes *guld alene*, til det andet begge metaller. Alle værdier bliver altid at angive i guld. Enhver gjæld eller forpligtelse er betalbar i guld *eller i guldsummens værdi*. Hundrede dollars betyder til enhver tid 100 dollars i guld, men de kan betales med *100 gulddollars eller med 100 gulddollars værd af sølv efter markedets dagspris*. Paa samme vis med landets seddelmasse og alle værdipapirer. De maa indløses paa forlangende med fuld guldværdi; men det staar staten frit for at udbetale denne værdi i guld eller i sølv efter markedets guldpris.

Paa denne vis afvæbnes de fleste indsigelser mod sølvets anvendelse. Man faar de tiltrængte større metalmasser som basis og garanti for landenes pengevæsen, medens man samtidig beholder guldet som eneste værdimaaler.

Det føles nemlig almindelig, at man absolut trænger disse store metalmasser, trænger sølv saa vel som guld som myntmetal. Som saadant er der intet at udsige paa sølv. Det har alle fornødne egenskaber. Sølv og guld er de eneste metaller, der har dem, og intet af dem alene udgjør tilstrækkeligt grundlag for verdens kredit og papircirkulation.

Der reises dog mod dette forslag den anke, at det blev praktisk vanskeligt at foretage udbetalinger i sølv efter dagens skiftende kurser. Atter andre foreslaar derfor som en mere praktisk om end mindre ideel afændring af dette, at staten skal fastsætte et bestemt forhold mellem sølv og guld, men *at dette skal rette sig efter sølvets markedspris og revideres fra tid til anden*. Det medgives gjerne fra alle sider, at blev sølv atter antaget som fuldgyldigt myntmetal, saa vilde det for det første strax atter stige i pris og dernæst efterhaanden komme til ro og antage en temmelig konstant markedskurs i guld. Loven behøvede derfor snart ikke andet end at sætte lovmerket paa denne markedets naturlige kurs. — At sølvet nu pludselig har dalet saa overordentlig i pris, det skyldes jo i væsentlig grad netop landenes sølvfiendtlige lovgivning.

Ifølge sølvmændene er denne lovgivningspolitik selvmorderisk. Den forringer i værd og unyttiggjør et for pengevæsenet i længden uundværligt metal. Pengeknaphed, ustøhed i pengevæsenet — pyramidens skjælven frem og tilbage paa sit trange, daarlige underlag — kriser og panik vil snart atter drive statsmændene til at tage det forskudte og uundværlige metal tilbage. Imidlertid vil ingen have vundet uden de store pengemænd — guldfyrsterne; folkene vil have lidt under daarlige, pengeknappe tider. Naturen selv har givet os og formet de to ædle myntmetaller som et universelt betalingsmiddel. De alene opfylder alle nødvendige betingelser for et saadant. „Hvad naturen har givet,“ siger sølvmændene til slutning, „lad ikke statsmænd og pengefyrster fratage os. Hvad naturen har forenet, lad ei menneskelig lovgivning skille.

Nogenlunde saaledes staar partier og meninger nu mod hinanden i kongressen, efter i aarrækker at have kjæmpet i presse og *tidsskriftliteratur*.

De Forenede staters skoler.

(Efter dr. *J. M. Rice* i „*The Forum*").

Forstandig og, om det kræves, streng og skarp kritik er en livsbetingelse for fremskridt og udvikling. Det er en daarlig patriotisme, der lukker øinene for fædrelandets feil og mangler, og ikke heller tordner imod dem, til den sløveste skammer sig over dem — og de derfor bliver rettet paa.

Det er et af de mest haabefulde og løfterige tegn i Amerika, at slig kritik og slig sund og vaagen patriotisme mødes paa alle omraadcr. Det er vist tusender af amerikanere, som blindt og høilydt af princip lovpriser alt, hvad der er amerikansk. Men der er ogsaa andre tusender, hvis patriotisme aabenbarer sig i en intens ærgjerrighed efter at se deres fædreland i besiddelse af, hvad der virkelig er bedst paa ethvert omraade og til enhver tid, — som derfor aldrig bliver trætte af at aabne sine landsmænds øine for feil og mangler, og om fornødent at piske deres selvgodhed med skorpionssvøber og opstille andre lande som et mønster for dem i den givne retning.

Amerikanerne er stolte af sine skoler. De har god grund dertil. De hører vor jord til og har vist derfor sine mangler; men i mine tanker er dog stoltheden over dem fuldt berettiget. Jeg vilde i regelen føle, at mine børn i en amerikansk skole modtog en sund og ønskelig opdragelse og udvikling.

At der imidlertid endnu staar meget tilbage, derom har alle ledende skolemænd længe været enige. Og et storartet og energiskt arbeide foregaar daglig og aarlig for at hæve skolernes niveau over det hele land. Imidlertid syntes ikke en af disse skolemænd — dr. *Rice* —, at udviklingen gik hurtig nok. Særlig syntes han, at folket trængte til at rystes fuldt vaagent overfor tilstande og krav paa dette omraade. Det var ham en pine at tænke paa, at enkelte byer i hvert fald har et forældet og usselt skolesystem, hvor børnene blot taber sin tid og kvæles og kues istedetfor at udvikles. Saa skulde det intetsteds være under hans fædrelands flag, mente han.

Han foretog da en rundreise gjennem landets stater og byer, besøgte og undersøgte hundredevis af skoler, og skrev saa en række artikler i landets fornemste tidsskrift, hvori han uden naade og uden patriotisk blindhed blotter feil og mangler. Reform er hans maal. Derfor sparer han ikke paa riset; nævner navne; fortæller f. ex. *St. Louis's* indbyggere, at deres skoler er et stykke barbari og en skjændsel for landet og for tiden. Han sætter deres skoler i gabestokken; skildrer nøgent og ligefrem resultaterne af sine besøg der. Følgen bliver naturligvis, at *St. Louis's* skoler meget snart vil undergaa en hel omvæltning, og at andre byer og skoler, der nævnes, vil skynde sig med at komme ud af gabestokken.

I den sidste artikel i rækken opsummerer dr. Rice resultaterne af sine undersøgelser. Og hans ord i den anledning vil vist være af interesse ogsaa herhjemme.

Han anerkjender fuldt ud det arbeide, der stadig udføres for at løfte undervisningen til et høiere niveau. Han roser den aand, den opofrelse og

interesse for gjerningen, der i det store hele besjæler den amerikanske lærerstand, og nedlægger saa som de to ufravigelige betingelser for gode skoler, 1) at de intet maa have med politik at bestille, at lærerposter og høiere skolestillinger aldrig maa være partibelønninger, at politikerne maa tvinges til at lade skolerne i fred, og 2) at tilsynet med skolerne maa være indgaaende og dygtigt; det maa ikke indskrænke sig til et par besøg nu og da og lidt kritik, men maa indbefatte *aktiv ledelse* med stadig videre opdragelse og udvikling af lærerne. Dette sidste er en livssag for skolerne. Lærerne maa ikke staa stille; de maa stadig voxe, stadig tilegne sig nye kundskaber og idéer. Kun saa vedligeholdes hos dem den ild og det liv, uden hvilke al undervisning, ligegyldigt efter hvilket princip, mislykkes. En lærer er aldrig „færdig“. Naar han er „færdig“ — føler sig „færdig“, saa bør ogsaa skolen være færdig med ham.

Tilsynet udgjøres i amerikanske byer af en valgt skolekomité og af en af denne ansat *superintendent*. Amerikanerne ynder som bekjendt énmandsprincipet, der efter deres mening øger ansvarsfølelse, interesse og energi ved at øge magt og frihed. De tror ikke paa styrelse og ledelse gjennem komitéer. De foretrækker at lægge det samlede ansvar i én mands hænder, at give denne frie tøiler og blot holde vaagent øie med ham; lade ham gaa sin vei og blive afløst af en anden, dersom han ikke viser sig stillingen voxen. Ingen skolemand ansættes paa livstid. Ansættelsen er som oftest fra aar til aar eller kvartal til kvartal, og fortsættelsen, beror alene paa hans dygtighed.

En bys skolesuperintendent er en slags kommunal undervisningsminister. Hele det kommunale skolesystem — i New-York en folkemængdes, der ikke staar saa svært meget under Norges — staar absolut under ham. Hans ord er oftest tilstrækkelig til at fjerne eller ansætte lærere. I de større byer har han sine assistenter, ved hjælp at hvilke det hele system er under uafbrudt og indgaaende kontrol og ledelse. Superintendenten staar til ansvar overfor den valgte skolekomité, og gjennem den for vælgerne. Han kan fjernes, hvad øieblik somhelst.

Dr. Rice raader nu ogsaa disse skolekomitéer til — hvad de ofte allerede gjør — at overlade superintendenten, naar de engang har fundet en saadan, det hele styre frit og fuldt og ikke selv at blande sig i dets detaljer, kun at vaage over resultaterne.

Han finder, at disse superintendenter er af største betydning for skolerne. Er en by heldig i valg af superintendent, saa udvikler skolerne sig raskt. Heldigvis er der en helt ivrig kappestrid mellem byer og stater om, hvem der kan opvise de bedste skoler. Byraad og vælgere staar derfor gjerne til tjeneste med de pengemidler, som superintendenten trænger til at sætte sine planer igjennem.

De skoler, han har besøgt, deler dr. Rice i tre klasser.

Den første udgjøres af de gammeldagse skoler, hvor undervisningen endnu blot ved af en eneste evne hos barnet, — hukommelsen, — og søger at stoppe denne fuld af data; hvor den moderne idé, at det er al undervisnings opgave at udvikle samtlige barnets evner, udvikle det intel-

lektuelt, fysiskt og moralskt endnu er ukjendt. Lærernes eneste maal i disse skoler bestaar i at faa eleverne til at tage sine examener med bedst mulig karakter. Til at være lærer under dette system kræves derfor meget lidet; at have evne til at holde orden er omtrent det nødvendigste. Læreren befatter sig ikke i mindste maade med at lære barnet at kjende eller med at sætte sig ind i dets natur, og de psykologiske principer og love for barnenaturens udvikling. De staar derfor gjerne kolde og usympatetiske overfor børnene og er ofte ligefrem grusomme og barbariske i sin optræden mod og behandling af dem. Og da al kundskab her gives i den mest ufordøielige og usmagelige form, er der for barnet ingensomhelst fornøielse ved at lære. Skolen bliver det en plage. Det indsuger modbydelighed for alt, hvad bøger og viden heder. Og barneaarene berøves den lykke og friskhed og det lys, der med rette tilhører dem. — Blandt denne klasse af skoler befinder sig foruden skolerne i St. Louis (der er de værste) ogsaa Chicagos, New-Yorks og selv Bostons skolers lavere klasser (de øvre klasser i Boston-skolerne staar derimod ganske høit).

Den anden klasse af skoler har hævet opdragelse og undervisning til en videnskab og en kunst. Her lægger man ikke længer an paa at fylde barnets hukommelse propfuld af data (som historiske aarstal f. ex.), men søger at faa barnets natur og aand til at voxe, udvikle sig og tilegne sig — indforlive i sig — kundskaber. Her gjælder det ikke længer de tørre data og fakta, men idéer. Det gjælder om i hver time at bibringe barnet en ny befrugtende idé, der kan give dets udvikling et stød fremover, sætte det til at tænke. Det paalægges lærerne at studere sine elever, gjøre sig bekjendt med hvert barn, og de psykologiske love for barnenaturens vext ligger tilgrund for den hele undervisning. Skolebøgerne spiller en underordnet rolle. Lærerens forsøg paa at lære børnene at kjende og paa at tillempe sin undervisning til deres evner og naturel, paa at folde ud, hvad der er i dem, snarere end paa at putte sit eget ind i dem, resulterer i et intimere og mere sympatetisk forhold mellem lærer og elever. Læreren er ikke længer „*skolemesteren*“ eller chefen, han er i børnenes øine en kjær ven og afholdt fører. Dette forhold forandrer skolens hele atmosfære. Den gamle kulde, stivhed og barskhed forsvinder. Selv værelserne fyldes af en ny varme og en ny behagelighed. Man merker forandringen i stemmer og tonefald. Skolen bliver et dannet og dannende hjem med det dannede hjems atmosfære. Der er ømhed og sympati i lærerens foredrag, ærbødig kjærlighed i børnenes svar. Man føler sig uvilkaarligen vel tilmode derinde. Der er lyst og hyggeligt. Børnene er lykkelige, skolen er dem kjær (det er en glædelig forbauselse at opdage *hvor* kjær), undervisningen

interesserer dem. De lærer at holde af bøger og at hungre efter alskens viden. De bliver spørgelystne, videbegjærlige. Og det hele forhold gjør, at barnets karakter udvikles ligesaavel som dets forstand, den intellektuelle og moralske opdragelse gaar haand i haand, gjerne ogsaa ledsaget af den fysiske. Børnene er lykkelige i skoletiden og forlader skolen ikke alene kundskabsrige og med en frisk, videlysten og vel udviklet aand, men ogsaa med en lys, mild og kjæk karakter. — I disse skoler benyttes ikke overhøring af lekser, der saa overveiende optager tiden i de gammeldagse skoler. Lærerne maa anvende tiden til *virkelig undervisning* og ikke til at prøve, hvor meget barnet selv har pugget ind. — Lærerfaget selv faar her høiere flugt. Lærerne er dybt interesserede, gaar helt op i sit arbeide og søger stadig at lære mere. Energi, interesse og entusiasme udmerker derfor her det hele personale.

Disse skoler existerer blandt andet i Washington (hovedstaden) og i Springfield, Quincy og Brookline i Massachusetts.

I den tredie klasse af skoler er maal og princip det samme, at udvikle barnets evner og at give det idéer, ikke blot fakta; men undervisningsmetoden er dog her end mere videnskabelig og kunstmæssig. Man har for en stor del nedbrudt grænserne mellem de forskjellige fag. Det ene læres i lys af det andet. Den hele undervisning og viden bliver et harmoniskt hele. Man lader freidig undervisningen vandre, naar idéer og interesser kræver det, fra en historisk begivenhed til et lands geografi og derfra til et stykke naturkundskab, geologi, astronomi, matematik og saa tilbage til historien igjen. Paa denne vis sammenknyttes al viden i barnets sjæl, det ene fags idéer støtter interessen for det andet. Man søger saa vidt mulig at følge en *naturlig* plan for undervisningen istedetfor et matematiskt inddelt schema; og ved saa at gjøre, benytter man sig af barnets egen interesse og videlyst; man tilfredsstiller blot stadig dets trang til at vide, og følgen er, at kundskaberne bibringes langt lettere. Det siger sig selv, at der bagom denne stadige følgen af øieblikkets interesser staar en fuldt udarbeidet *plan*. Lærerfaget bliver her et hverv, der trænger ikke alene grundige kundskaber og vanlige evner, men et ligefremt geni for sagen. Læreren maa, medens han stadig synes at følge barnets spørgelyst og interesser, dog igrunden *føre* disse — han sørger for at give barnet, hvad det trænger, ved at give det, hvad det vil. Det er en del af hans opgave at faa det til at ville, hvad det trænger.

I disse skoler er ingen timer sat tilside for undervisning i modersmaalet, hverken i læsning, skrivning, stiløvelser eller lignende. Alt dette lærer barnet her *tilfældigvis*, idet det lærer andre ting. Man undgaar *al*

mekanisk undervisning. Fra første dag i skolen lægges der an paa at bibringe barnet *idéer* og stimulere aandsevnerne. Man giver det nye idéer og søger samtidig at faa det til at udtrykke sine egne idéer. Og *gjennem dette* læres tilfældigvis, og uden at barnet selv næsten merker det — uden direkte arbeide — sproget. Stiløvelser kommer som forsøg fra barnets side paa at gjenfortælle, hvad det nylig har lært i geografi eller historie. Skrivning paa samme vis, ved at barnet prøver at udtrykke med pen eller griffel, hvad læreren netop har fortalt, og hvad der just helt fylder dets sjæl og sind. Paa den vis bliver selv stavning og skrivning interessant. Idéerne levendegjør dem. Barnet finder skolen fra første stund af et rent vidunderland. Og det er interessant at lære, at i disse skoler, hvor der ikke paa timeplanen findes opført en eneste time for sprog, stavning, skrivning, læsning eller stil, hvor barnet aldrig anvender et øieblik paa disse i og for sig, — der *læres disse hurtigst og bedst.* Og i de skoler, hvor man ofrer mest tid paa det direkte, mekaniske studium af disse, der tager det længst tid at lære dem! — Aarsagen er simpelt hen, at det gaar saa meget hurtigere og lettere at lære en ting, naar den levendegjøres af idéer, end naar den hele undervisning falder mekanisk. I de første skoler faar barnet virkelig herredømme over sproget; det lærer tidlig at udtrykke sig med lethed baade mundtlig og skriftlig. I de sidste læres sproget i grunden aldrig.

I den tredie klasse af skoler fandt da forfatteren ogsaa helt igjennem det høieste niveau. Det var en fornøielse at se, hvorledes børnene der *voxer* under lærernes hænder; kundskab bliver en del af deres væsen; intelligens og karakter gaar haand i haand, og forholdet mellem lærere og elever er idéelt; et besøg i de lyse, venlige skoleværelser er en løftning for enhver. Skoleaarene maa altid staa i barnets erindring fulde af lys og lykke. At lære bliver dets lyst livet igjennem.

Slige skoler findes i Indianapolis, St. Paul og La Porte (Ind.)

— Lær i samtale at lytte til andre. Tal aldrig om dig selv, dine egne affærer eller dine egne oplevelser. Vær upersonlig. Afbryd aldrig en andens tale. Vær ikke dogmatisk, høirøstet eller støiende.

— Den lever længst, der lever bedst. Ilde tilbragt tid er saa meget liv tabt. De timer, vi bortødsler, er kanske netop de timer, vi trænger til at opnaa, hvad vi søger og ønsker i livet.

I Wen-Siang-lings bryllup.

(Af *William*).

Under mit vinterophold i Ichang, der ligger omtrent i Kinas centrum, udtalte jeg flere gange et ønske om at deltage i et kinesisk bryllup. Min sproglærer, Ho-Chuan-chu, havde vistnok mundtlig givet mig de nøiagtigste beskrivelser i de lange vinteraftener af de brugelige ceremonier ved saadanne festligheder; men jeg har nu altid havt lyst til at se selv, for da bliver indtrykket mere varigt og lader sig lettere gjengive paa papiret. Desuden havde jeg intet imod at modtage nok et behageligt minde fra „Hedningelandet".

Et par uger før jeg forlod Ichang, blev mit ønske opfyldt. En af de unge kinesere, som jeg pleiede at møde i hr. Ho's hjem, skulde feire sit bryllup med oberst Wu-Chao-chens*) vakre datter, og nogle dage før denne begivenhed modtog jeg et ca. 2 decimeter langt og $^1/_2$ ditto bredt visitkort af rødt papir, hvorpaa der stod noget lignende som:

Høitærede ældre broder.

Vil-yang-A-mo (den nærmeste udtale af mit navn) Erh-faa (2den løitnant) keiserlige krydser Ling-Fêng sendes en hjertelig hilsen. I anledning af en glædesfest, nemlig mit bryllup med den dydige A-Lu-li, vil De fryde mit hjerte ved at modtage en indbydelse.

Deres allerringeste tjener

2den maaned, 10de dag. Wen-Siang-ling.

Jo da, jeg skulde mere end gjerne fryde hans hjerte og fik Ho til at tegne op paa et ligesaa stort kvantum papir en svarskrivelse, der indeholdt mange poetiske gratulationer og udtrykte paa samme tid, at det skulde være en sand fest for hans allerringeste tjener, Vil-yang-A-mo, at være tilstede ved hans høit ærede ældre broders bryllup.

Dagen kom med solskin og skyfri himmel, saa det lod til, at den alvidende kinesiske almanak havde spaaet sandt, da den underrettede sine læsere om, at den 10de dag i den 2den maaned vilde være en lykkelig tid at feire bryllup paa. Ho skulde være brudgommens „bedste mand" og afhente den smukke A-Lu-ling, og jeg fulgte med ham op til brudens forældre, forat jeg kunde faa se stasen fra begyndelse til ende, og der indfandt vi os ved sextiden iført vor bedste puds.

*) Denne herre var kommandant over størsteparten af garnisonstropperne, da folkeopløbet mod missionærerne fandt sted 2den september 1891. Da Ho en dag spurgte ham, hvorfor han, der var saa venlig stemt overfor europæerne, ikke havde sendt sine soldater til undsætning, svarede Wu: „Jeg gjorde mit bedste, jeg dreiede nøglen om paa fortets udgangsport, saa ingen slap ud." Obersten troede, og vistnok med rette, at soldaterne vilde gjøre fælles sag med urostifterne.

Bruden havde været beskjæftiget fra den tidlige morgen med at pynte sig, og i denne vigtige operation havde hun vistnok modtaget mere hjælp af tjenstvillige veninder, end hun selv skjøttet om; for da vi traadte ind i modtagelsessalen, stod hun omringet af mindst et snes mer eller mindre venuslignende damer, der holdt paa at græde, som om der skulde være begravelse i huset. Taarerne holdt op, da de fik øie paa europæeren, og de vilde formodenlig have gjort et befriende og forsvindende indtryk paa bruden, hvis ikke „bedstemanden" øieblikkelig havde forklaret, at det var hans hjerteven, der gjerne vilde aflægge dem en visit.

Frøken A-Lu-li var bleven ganske ukjendelig, siden jeg sidst saa hende, men slet ikke til sin egen fordel — ialfald efter min smag. Hendes yderst elegante buxer og bluse, „baldyret" med de kostbareste broderier, kunde nok være værd at se paa, for det var noget af det vakreste, jeg havde truffet paa af den slags. Haaret var ogsaa opsat paa en maade, der kunde virke tiltrækkende paa en europæer — men det vakre smilende ansigt; hvorfor i al verden skal det skjules af en puddermaske? Ja, det er nu skik og brug. Og læberne malet zinoberrøde! Trængtes sletikke, de saa indbydende nok ud før. Nei, lille A-lu-li, naturen klæder dig bedst. Vent til du bliver gammel og rynket. Kjender jeg din brudgom ret*), saa vil han sige det samme. Men du er vel nødt til at følge skik og brug, og det er vel derfor, du har paataget dig en saadan unaturlig værdig og alvorlig mine.

Det var indtrykket, da jeg saa den kinesiske brud. Men der blev ikke tid til mange betragtninger, for alt var færdigt til afmarsch.

Processionen ordnede sig. I spidsen kom flere paukeslagere i glædens røde kostymer med røde bannere paa enden af paukebærestangen. Efter dem fulgte mænd, bærende paa svære trætavler, bemalet med gyldne tegn, der underrettede alt folket nærmere om brudeparrets forældre, deres sociale rang etc. etc. Derefter kom en skare af lanternebærere, liktorer med lange, forgyldte stokke, hvormed veien skulde ryddes, i tilfælde nogen uvedkommende skulde forstyrre brylluptogets marsch. Efter dem igjen et musikkorps, der frembragte toner, som kunde faa en nervøs europæer til at skrige høit af smerte. Saa en skare af presentbærere, fulgt af en rød, indelukket bærestol, prydet med forgyldte kviste — symbol paa rigdom og talrigt afkom. Indeni laa juveler og andre kostbare sager, som skulde bringes med til det nye hjem. Bagefter kom hr. Ho og et par af brudens brødre og tilslut skjønjomfruen selv, siddende stiv som en gibsfigur i en lukket bærestol.

Før frøkenen gik ud af faderhuset, blev der sat et fyrfad paa tærskelen, og over dette blev bruden baaren paa guldstol af et par af husets kvindelige medlemmer — en ceremoni, som foretages ved ethvert bryllup, for at bruden ikke skal tage med sig familiens lykke!

Processionen satte sig i bevægelse gjennem Ichangs trange gader, og jeg

---

*) Hr. Wen studerede det engelske sprog, da det var hans mening senere hen at besøge Europa.

steg op i min blaa*) bærestol, for ad en omvei at naa frem til brudgommens hjem før togets ankomst.

Wen-Siang-ling var naturligvis i straalende humør. Frøken Wu havde han ofte havt anledning til at se i faderens hjem, hvor omgangstonen var mere fri end vanlig efter de kinesiske forholde, noget, man ofte træffer paa i traktat-havnene, og begge nærede en afgjort tilbøielighed for hinanden.

Disse stormende kjærlighedsfølelser, som besjæler europæeren overfor sit hjertes udvalgte, tror jeg den flegmatiske kineser besidder mindre af, og, selv om dette ikke er tilfældet, saa er han formegen slave af ceremoniel og etikette til at vise sine følelser, selv for sine nærmeste slægtninge.

Jeg kunde neppe bare mig for at le ad de to unge mennesker, da de mødtes i festsalen under musikens øresønderrivende toner og crackernes**) knald. En ren komedie.

„Det første mødes sødme, det er som sang i skogen, de tonende sekunder, da sjælene forenes i et under.“

Aa jo, vistnok saa det ud, som om det var første gang, at brudeparret mødtes, men nogen sjæleforening fandt sikkerlig ikke sted, ialfald efter det ydre at dømme. En hel del ceremonielle hilsener, det var alt, og saa løfter brudgommen forsigtig sløret fra A-Lu-lis vakre ansigt og giver hende et — — et kys, mener kanske mine smukke læserinder, der har fulgt med bryllupstoget. Nei, det var der ikke tale om. I parentes sagt, saa kysser en elsker aldrig sin tilbedte paa munden, men paa de bitte, bittesmaa fødder — og saadant kunde naturligvis ikke finde sted i gjesternes nærværelse.

Istedetfor sender Wen-Siang-ling sin elskede et forbauset blik, som om han aldrig skulde have seet den skjønne A-Lu-li før. Og det burde han heller ikke have gjort, hvis de strengeste etiketteregler havde skeet fyldest.

Oberstens datter er godt instrueret; hun kan ogsaa spille komedie og ser paa sin brudgom paa samme maade uden at smile eller vise sine følelser i ringeste grad.

Fulgt af alle gjesterne gik brudeparret ind i brudekammeret, hvor de først drak vin af to porcelænsboller, forenet med en rød silkesnor, og fremsagde i det samme egteskabsløftet. Derefter knælede de ned ved et alter og anraabte i stilhed himmelen og forfædrene om at velsigne deres forening.

Da disse ceremonier var slut, oplæste brudgommens fader høit og tydelig egteskabskontrakten, hvori brudens medgift opregnedes til mindste detalj, og hermed erklæredes Wen-Siang-ling og A-Lu-li for „rette egtefolk at være.“

Dørene til festsalen aabnedes nu paa vid væg, og gjesterne blev bænket omkring de almindelige firkantede smaaborde, fire personer ved hvert.

Salen var delt i to ved udskaaret, forgyldt træarbeide, og efter kinesisk skik forblev bruden med de kvindelige gjester i den ene afdeling og mændene i den anden; for etiketten forbyder, at begge kjøn spiser sammen, selv ved en saadan anledning.

Men det saa ud til, at bruden ikke skulde faa meget madro den første time; thi der kom uafbrudt bekjendte ind i salen og ønskede at se hende, noget, som enhver brud maa underkaste sig. Det er ogsaa tilladt — eller rettere sagt — det

---

*) Blaa bærestole bruges af civile personer, grøn af mandariner og gul af den keiserlige familie.

*) Kinesernes yndlingsfornøielse er fyrverkeri, især knaldraketter (crackers).

er fast skik, at de besøgende skal gjøre alle mulige bemerkninger om den unge frues øine, øren, næse, mund, fødder etc. under de tilstedeværendes ustanselige latter.

Det maa være alt andet end behageligt disse nærgaaende udtalelser; men etiketten fordrer, at bruden forbliver ubevægelig, uden at blusse eller smile, og fru A-Lu-li bestod prøven med glans.

Længere ud paa aftenen fik bruden mere ro, og stemningen steg høiere og høiere, efterhvert som de utallige retter forsvandt.

Brudgommen takkede tilslut gjesterne i en meget vakker og poetisk tale for den ære, de havde gjort ham, ved at være tilstede ved hans bryllup. Ogsaa jeg fik min bekomst, idet Wen haabede, at min nærværelse her i aften maatte være et symbol paa den kinesiske nations og europæernes nærmere tilslutning i fremtiden. Han haabede, at naar jeg engang reiste tilbage til mit fjerne fædreland, jeg da maatte beholde mine kinesiske venner i Ichang i kjærlig erindring.

Herpaa svarede jeg, assisteret af hr. Ho, med et hjerteligt ønske for brudeparrets fremtid.

Kort efter reiste gjesterne sig fra bordene, og bruden kom ind og takkede de tilstedeværende herrer for, at de havde beæret festen med sin nærværelse.

Det var næsten midnat, da vi brød op, ledsaget af tjenere, der bar røde lanterner foran vore bærestole; men det blev lys morgen, før jeg kunde falde i søvn, efter at have været i Wen-Siang-ling og A-Lu-lis bryllup.

Det nye Tyske Riges historiker — von Treitschke.

(Efter *Ant. Guilland* i „*Revue Bleue*").

Medens Frankrige i første halvdel af aarhundredet eiede en hel skare historikere, der fortalte folkets historie for folket, har Tyskland maattet vente paa denne lykke lige til de senere aartiere. Tysklands historikere har været lærde kildegranskere, der skrev saa tørt og tungt, at blot deres fagbrødre orkede at læse deres bøger. Den tankeflugt og politiske veltalenhed, som har gjort de engelske og franske historieverker til allemands-læsning, gjaldt hos de sprænglærde tyskere for fusk i videnskaben — „blande politik ind" var grov helligbrøde. Saa kom revolutionen i 1848 og endevendte de yngres synsmaader. Med lærdommens vaaben i haand brød de ud af studereværelserne og kastede sig ind i det politiske livs tummel, trængte sig ind paa rigsdagens bænke og i redaktions-kontorerne. Til gjengjæld trængte sans for virkelighed og en duft af liv ind i deres lærde skrifter. Det blev ikke længere nogen skam at skrive greit og livlig, — dermed fik ogsaa Tyskland sine første store historikere.

Fremst blandt disse er gamle *Mommsen* at nævne. Han har skildret Roms historie slig, at man skulde tro, manden havde været med selv. Taine og Renan har ikke gjort noget bedre, og metoden er den samme: virkeligheden frem i skinnende dagslys! Det tunge stof var støbt i form ved en stor realistisk kunstner. Noget lignende blev *von Sybels* skildring af Europas historie under den store revolution; ihærdigen havde han støvet igjennem hovedstædernes arkiver, pløiet tidens avisbunker og flyveskrifter for saa at tegne et livagtigt billede med mesterhaand.

Dog — først efter 1870 fremstaar tyskernes fædrelandshistorie. Den samme von Sybel leverer det ene af de to hovedverker („Det tyske riges grundlæggelse“); det andet („Tysklands historie i det 19de aarh.“), der er endnu mere folkeligt, og som rent dirrer af fædrelandsbegeistring, skyldes en ny mand: professor *von Treitschke.*

Siden 1875 har denne nu snart 60-aarige videnskabsmand samlet Berliner-studenterne i hundretal om sin lærestol. Og det uagtet han som døv ikke opfatter sin egen stemme og derfor taler hæst, enstonig og stødvis under klodsede gebærder og stadig rokken med hodet. Men hans foredrag er altid klart og vel formet, hans sætninger fyldige og harmoniske, stundom løftende sig i virkelig stolt og egte storladenhed. Manden har ogsaa stedse noget at lægge sine tilhørere paa hjerte. Han praler ikke med tom og glat fortælling eller taagede filosofteorier høit oppe mod det blaa. Treitschke er en mand, der har fulgt med i det praktiske liv og derfor ogsaa har noget at sige om dette. Hans ungdom faldt i de aar, da man efter det snakkende Frankfurter-parlaments skibbrud begyndte at raabe paa en ny aands indførelse i universitets-undervisningen: „Man uddanner lærde, og det er mænd, vi trænger“. Resolut tog den unge mand sig for at granske værdien af Europas forskjellige statsforfatninger og udgav i 25 aars alderen et skrift om „Den politiske videnskab“. Rigtignok skortede det ham endnu paa erfaring, men nogen blot og bar stuelærd viste han sig just ikke at ville blive. Først og fremst er han preusser og dernæst en fiende af den franske revolution og alt dens væsen.

Tyskland var sprængt af Bonaparte; nationen maatte samles. Dette kunde blot ske ved Preussens kraft. Preussen var Tysklands kjerne, Preussen alene havde bevaret den egte tyske aand ufordærvet; de andre tyske stater var smittede af „kosmopolitiske idéer og fransk kultur“. Derfor var det Preussens ret og Preussens pligt at smede Tysklands énhed. Blandt samtlige tyske professorer havde Bismarcks politik ingen mere inderlig hengiven forfægter. Disse tordentaler rullede heller ikke længe, før lynene slog ned ved Dybbøl, Sadowa og Sedan. Efter keiserrigets heldige stiftelse har Treitschke, foruden at skjøtte sin professorpost og udarbeide sit historiske hovedverk, indtil for faa aar siden redigeret det politiske tidsskrift „Preussiske Jahrbücher“, hvor han med hjertens lyst har ladet sin lidt brutale ironi gaa tugtende hen over alle „rigs-fienders“ forhadte hoder. Som døgnskribent er han muligens noget langtrukken, men fængsler ved sin fyrighed og slagfærdighed. Sproget har han fuldt i sin magt og forstaar at virke ved folkelige udtryk og knusende ord.

Men var keiser-riget skabt, burde det ogsaa ha sin historie. At skrive denne følte Treitschke som en patriotisk pligt. Han gik helt tilbage til Westfaler-freden og foresatte sig at skildre den to-hundredaarige kamp mellem Østerrige og Preussen helt op til den endelige afslutning. Derved vilde han „i læsernes hjerter vække den følelse, som vi kun altfor ofte er udsat for at glemme midt under døgnets kjævl og misregning: lykken ved at eie et fædreland“. Treitschke kan ikke tilgi sin store lærer Leopold von Ranke dennes upartiske skildring af pavedømmets historie, samt at han under fremstillingen af Tysklands historie under reformationen ikke har lagt for dagen „mere patriotisk varme for den tyske tankes berømmeligste aabenbarelse“. Ranke er ham intet mønster, men derimod Carlyle, Fredrik den stores glødende beundrer. I Treitschkes øine er det Preussens og det nye riges høieste hæder, at det har været et bolverk for den protestantisk-germaniske aand. Habsburger-husets katolicisme er ham utysk. Med Carlyle ser han

i Fredrik den store, trods dennes vantro, en protestantisk helt og i syvaars-krigen en religions-strid, der reddede den germanske aand og den protestantiske kirke. Med Carlyle erklærer han, at historikeren har en moralsk mission at opfylde, og kræver hos fortælleren en mægtig personlighed.

Men samtidig nøier Treitschke sig i sin dom over en historisk skikkelse med værdien af dennes politiske virksomhed; han spotter f. ex. historikeren Schlossers fra Kant laante fordring paa, at store mænd skal maales med et absolut moralsk maal. Er den offentlige færd mønstergyldig, da vedkommer heltens privatliv os ikke.

Hans helterække kommer selvfølgelig til at indbefatte de fortidens mænd, der har grundlagt Tysklands fremtid: Luther, den Store Kurfyrste, Fredrik Wilhelm og Fredrik II, Stein, Scharnhorst og Gneisenau, samt i nutiden Wilhelm I og Bismarck. Hos disse mænd er det ham umuligt at opdage den ringeste lyde. Betegnende nok tar han afstand fra de andre pedanter, der vrir og vender sig saa ynkeligen for at forsvare Fredrik II.s frække krav paa Schlesien; Treitschke erklærer ligeud:

„Denne kjække daad, der endnu lastes saa stærkt, var igrunden kun en tysk daad. Preussen trængte til den provins, og kongen gjorde ikke andet end at redde den ud af de fremmede hænder, hvori den var falden. Det held, der fulgte erobringen, viste forresten tilstrækkelig, at landet havde fundet sin naturlige herre.“ Endog den uheldige romantiker Fredrik Wilhelm IV finder naade for denne historieskrivers øine. — Men vé de elendige, der har staaet Preussen iveien! Keiser Frans II, tzar Nikolas, for ikke at nævne Bonaparte. Treitschkes portræter af slige personer blir til de ypperligste karikaturer. Haardhændt er han i sin ironi, men man læser ham med stor fornøielse. Vedkommende stakler har i regelen heller ikke fortjent høflig behandling.

Selvfølgelig kan han intet ha tilovers for den engelske parlamentarisme, ligesom han afskyr jøderne og er fransk-æder ud i fingertuppene. Preussen! Preussen! det er hans store lidenskab. Man huske ogsaa, at han aar ud og aar ind staar paa katedret overfor en begeistret lyttende ungdom, noget, der kan vække mange morsomme indfald, som neppe vilde vovet sig frem ved skrivebordet. Studenterskaren maa det være, der har inspireret alle hans gemytlige portræter af „store mænd“ og alle hans flotte betegnelser for nabofolks svage sider. Avisskriveriet har som rimeligt udviklet hans smag i samme retning. Man kan ikke andet end mindes Bismarcks grovladne aandrigheder fra kanslerstolen i rigsdagen.

Hans partiskhed mod Frankrige stanser først ved den alleryderste grænse: „Nei, Frankrige kan ikke udslettes; det vilde dog være en ubeskrivelig ulykke for civilisationen.“ Der sidder virkelig en stump ridderlighed gjemt mellem al hans ubarmhjertighed. Han erkjender selv, at han er partisk og uretfærdig: „Naar jeg behandler dette vor histories sørgeligste afsnit, er det mig virkelig umuligt at gjøre det med samme sindsro, som om det var Indiens historie, jeg holdt paa med.“ — „Jeg erkjender, at naar jeg taler om fædrelandets stilling, lar jeg mig lettelig kjøre fast.“

Treitschkes historie er og blir en fædrelands-historie. Slig er den ogsaa blet modtagen af hans landsmænd. Tyskerne læser sig sit teutoner-ideal til gjennem verkets skildringer og føler sig gjennemglødede af fædrelands-begeistring.

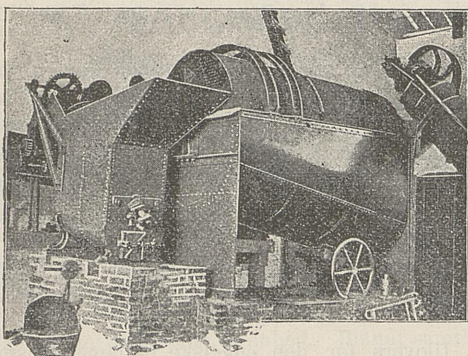
Sukker-tilvirkning.

(Efter „*The Cosmopolitan*").

„Af sukkerrøret naturligvis," vilde nok de fleste svare, hvis de blev spurgt om, hvoraf sukker blir fabrikeret. Sandheden er, at 60 pct. af det sukker, der i vore dage gaar i handelen, skriver sig fra en meget uanselig plantes rod — sukkerroen.

„Roe-sukker, tak skal de have — det er jo noget omtrent som margarinsmør."

Lad saa være. Men medens margarinsmør tilnød kan skjelnes fra meierismør, er der paa roe-sukker og rør-sukker absolut ingen forskjel at opdage. „Rod-smag af roe-sukkeret." Da lader man indbildningskraften bestemme tungens fornemmelser. Dengang roe-sukker-fabrikationen endnu var noget nyt, blev Napoleon den store buden at smage paa begge sorter sukker — det viste sig umuligt at afgjøre, hvilken af prøverne var roe-sukker. Nutildags blandes al raffinade af rørsukker under raffineringen med roe-sukker. De to sorter lar sig ikke skille ad, og der er heller intet at skille mellem.

Vaskemaskine.

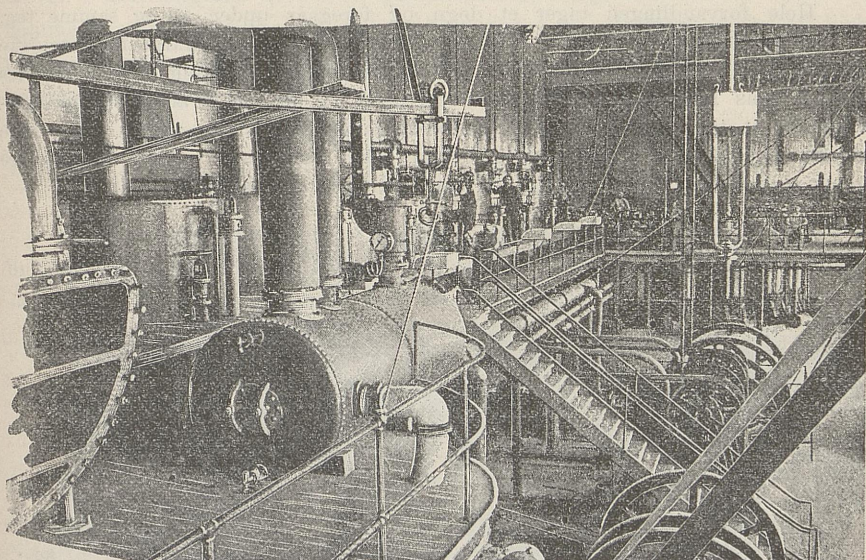
Efter botaniken stammer sukker-roen fra den almindelige roe (*beta vulgaris*). Men sukker-roens fine, blegrøde hud og nette, lysegrønne blade betegner den strax som en aristokrat i sammenligning med den grovhudede og mørkbladede stamfader. Sukkerroens hele ydre røber dens egte „blaa blod". Der gaar fire slegtled med til denne adling. Først saaes oldefader-frøet; de pælerødder, der nu egner sig for forædling, gjemmes i en frostfri kjælder og „sættes" til næste vaar („moder-roen"). Denne plantes frø saaes den efterfølgende vaar; den nye pælerod maa atter bestaa eksamen og blir gjemt for at „sættes" igjen ad aare. Først det frø, der nu modnes, bruges til avling af sukker-roer. Fire somres forædling af ur-racen maa der til, før afkommet gives adgang til at spille med i verdens-industrien.

Dette opdragelses-system er en forretning for sig, der beror paa det mest indgaaende videnskabelige studium. For halvandet hundre aar siden viste den schlesiske roe sig at indeholde 6 pct. sukkerstof; dens ætlinger nutildags indeholder 15—18 pct., ja man har stødt paa en gehalt af 22 pct. Dette var i roer fra Nebraska og Wyoming, avlede af frø fra Europa. I det hele falbydes der en uendelighed af „forbedret" roefrø; i Frankrige og Tyskland er det vigtigt, at roen indeholder meget sukker i forhold til sin vegt, da afgiften til staten beregnes af afgrødens vegt i raa tilstand. Den mest kjendte sort er Klein-Wanzlebener.

Forrest blandt alle de store roe-frø-firmaer staar Gebrüder Dippe i Quedlinburg (Tyskland) samt Vilmorin, Andrieux & Cie. nær Paris. Grundlæggeren af sidstnævnte firma viede hele sit liv til denne ene ting: at udvikle sukker-roen.

Man gjør sig et begreb om besværet med dette arbeide, naar det anføres, at der ud af 2,782,300 undersøgelser i Klein Wanzleben kun fremkom 3043 feilfri „moder-roer“.

Frøet saaes lige efter første uge i april, ganske tæt og i rader med en halv meters mellemrum; jorden maa være pløiet mindst en fod i dybden for pælerodens skyld og desuden være af bedste sort. Saasnart de unge planter har fire blade, maa der ryddes op blandt dem, saa der blir omtrent sex tommer mellem hver igjenstaaende plante. Derpaa maa ugræsset stadig luges bort, saa de store blade faar brede sig mest muligt og drikke solskin. Solen er nemlig den store sukkerfabrikant, dens varme forvandler plantestoffet til sukker. En uveirsbyge, som knækker bladstilkene, stanser muligens hele forvandlingen. Der maa stadig sol til. I juli og august, netop naar middagssolen synes at lamme de frodige blade, foregaar sukkeransamlingen netop sterkest.

Det indre af et sukkerverk.

Saasnart bladene faar en liden tone af gult, begynder man at prøve graden af modenhed. Er denne tilstede i rette mon, rives planterne op og bringes hurtigst mulig til fabriken, hvor de lagres i skur, indtil vaskningen begynder. Denne foregaar, som alt det andet, ved maskiner, der gjør sine sager grundig og hurtig. Fra vaskerummene føres rødderne ad elevator op til husets øverste rum for at veies i en stor tragtformig beholder, der tager 1100 pund; hvergang beholderen er fuld, aabnes bunden, og indholdet styrter ned i snittemaskinen, hvor rødderne finhakkes. Derpaa føres de tynde skiver ad en kanal til koge-apparatet. Dette bestaar af fjorten uhyre celler, der staar i ring tæt ved hinanden. Den første fyldes med roeskiverne, som derpaa udsættes for en strøm af varmt vand; denne suppe eller saft ledes saa af en kold vandstrøm over i næste celle, der ophedes ved et damprør. Tolv af cellerne passeres paa denne vis; de to andre er under fyldning til at begynde omgang paany uden stans. Fra den tolvte celle ledes saften ind i en

presse, hvor alle trevler og faste bestanddele udskilles for at forlade fabriken som foderstof.

Derefter begynder en omstændelig rensningsproces ved tilsætning af kalk og kulsyre samt paafølgende filtrering. Denne rensning foretages to gange i træk. Saa behandles saften med svovldampe og filtreres paany for derpaa at dampes ind til firedobbelt styrke i fire store dampkjedler. Endelig en ny svovlbehandling og filtrering — og man har den klare „tykke saft" færdig til krystalisationen.

Denne foregaar i vakuum-panden, hvorfra massen føres over i „centritugalerne" som med sine 1000 omdreininger i minutet driver sirupen gjennem de porøse vægge ind i en beholder, hvor krystallerne sætter sig paa sidevæggene. Sukkeret dynkes med vand og føres til tørre-bollen, hvorfra det tilslut føres ud saa hvidt som sne. Endelig maa det passere saaldene og gjennem trakte sive ned i sækkene, der skal føre det ud i handelen.

Hele forvandlingen tager et døgn og foregaar under et og samme tag.

Opdagelsen af roens store sukkergehalt skyldes tyskeren Margraffs botaniske studier (1747). Praktisk udførelse af idéen til sukkerudvinding af roer skyldes derimod hans lærling Karl Franz Achard, der 1799 fik det franske videnskabsselskab til at tage sig af sagen. Napoleon interesserede sig varmt for denne industri, der ogsaa en stund kom i forfald efter hans dage. Siden er utallige forbedringer foretagne, og maskinerne bragt til fuldkommenhed.

Markarbeide.

Fædrelandsvennen.

En gammel historie.

(Digt af *Robert Browning*; — prosagjengivelse af Red.).

1.

. . . Det var roser, roser den hele vei; roser og myrt i ankeldybe masser. Folk var jo som gale . . . . .

Hustagene syntes at bølge under de brogede mængder og de jublende farver i den solglade luft . . . Kirketaarnene steg mod himlen som røde flammer i deres dække af vimpler og flag . . . Luften skalv af kirkeklokkers kimen og kanoners drøn, og de gamle husvægge vuggede til hurraraabenes takt . . .

. . . Netop et aar siden, idag.

2.

. . . Havde jeg dengang sagt: „Hør godtfolk! alt dette er jo intet; bring mig og giv mig som gave jers deilige himles sol,“ — havde jeg det sagt, saa var svaret kommet som storm: „Strax! — Og hvad mere, — hvad mere kan vi byde dig?“

3.

Desværre, det blev mig selv, der prøvede et sprang efter solen for at give mine venner og mit folk den. Alt, hvad et menneske af kjærlighed evner og vil, har jeg gjort . . .

Og her er min løn! —

. . . Netop et aar idag siden hin jubelfest.

4.

. . . Der er ingen paa de flade hustage nu . . . Blot nogle lamme og syge stakler ved vinduerne . . . Det mest interessante er jo efter alles mening at se derude . . . ved skafottets fod . . .

5.

. . . Øsregn og ankeldyb søle . . . Træt; men vogterne skynder paa. Et reb skjærer mere end nødvendig, synes det mig, i mine haandled der bagpaa ryggen . . . Panden bløder; de kaster jo sten, hvem der vil, for mit aars misgjerninger . . .

6,

Saa holdt jeg indtog i Brescia, og saa forlader jeg det! — Vel; mænd har faldt døde om under slige triumfers glæde . . . Og idag især . . ,

Dengang kunde Gud have sagt: „Du, hvem verden har saa vel betalt, du skylder nok mig en del, du . . .“

Nu er det Gud, som har at betale . . .

Bedre saaledes . . .

. . . . . .

Det uafhængige arbeiderparti i England.

(Efter „*Revue Socialiste*“, gjengivet i „*Revue des Revues*“).

Paa forsommeren var der i Bradford samlet et møde af 115 udsendinger fra arbeider- og socialistforeninger til oprettelse af et eget politisk parti, der ved valgene og i parlamentet skulde skille sig ud fra de to hovedpartier.

Allerede for tyve aar tilbage har arbeidere været valgt ind i parlamentet; men valgudgifterne er i England saa uhyre, og arbeidet i parlamentet fuldstændig ulønnet, saa en arbeider-repræsentant har vanskelig for at hævde en *personlig* uafhængig stilling.

Fra nu af vil „arbeiderpartiet“ skille sig ud fra det liberale parti og skabe sig selvstændig indflydelse. Noget, der neppe kan falde svært i en forsamling, hvor stemmeflertallet altid er meget knapt.

Det varer sikkert ikke længe, før de engelske arbeiderskarer faar en betydelig politisk magt. I senere tid drives den socialistiske propaganda med kraft, ikke blot af landets „socialdemokratiske forening“ og „socialist-ligaen“, men ogsaa blandt smaaborgerne af et mere moderat-socialistisk selskab „Fabian Society“.

Det nye arbeiderparti er i sine økonomiske grundsætninger fuldt ud kollektivistisk; dets maal er at sikre kollektiv (fælles) eiendom til jorden og produktionsmidlerne, formuesfordelingen og omsætningen. Foreløbig kjæmper det for ophævelse af overarbeide, akkordarbeide og barnearbeide samt for indførelse af ottetimersdagen, og af syge-, ulykkes-, alderdoms-, forældreløse- og enke-forsikring.

I politisk henseende tilsigtes skridtvis fjernelse af samtlige politiske institutioner, kongedømmet indbefattet. Foreløbig gaar det med paa enhver udvidelse af stemmeretten og af det demokratiske styresæt. Fremdeles forlanges ophævelse af al indirekte beskatning og indførelse af progressiv skat.

Partiet er organiseret efter føderativ-systemet; det sammensættes af lokalforeninger, der i forvaltnings-spørsmaal er indbyrdes selvstændige, men solidarisk forbundne i program-spørsmaal. Lokalforeningerne sender hvert aar delegerede til et fællesmøde, der afgjør fælles-programmet og opnævner en exekutiv-komité, bestaaende af femten medlemmer, der saa i aarets løb fungerer som centralmyndighed.

Fortiden findes der 125 lokalforeninger. Disses bestyrelser er aldeles uafhængige af hovedstyret. Alligevel har det nye parti ikke faaet synderlig tilslutning; englænderne bevarer trolig sin sky for lyden af ordet „socialist“.

Partiets leder og formand er *Keir Hardie,* parlamentsmedlem for en arbeiderkreds. Denne mands løbebane er ganske eiendommelig. Han er søn af en skotsk grubearbeider og maatte selv arbeide i gruber, fra han var otte aar gammel. I tre og tyveaars alderen maatte han slutte hermed, efter at ha lært sig at læse og skrive — nede under jorden; han blev nemlig skeiet ud af driftsherren, fordi han havde søgt at stifte en fagforening blandt sine kamerater. I 1882 grundlagde han, 26 aar gammel, et lidet blad for grubearbeidere, — og i 1887 var det ham, der reiste kravet paa ottetimers-dagen. Allerede i 1891 fik han dette krav, trods heftig modstand, optat paa fagforeningernes (*Trades Unions)* program ved fællesmødet i Newcastle. Keir Hardie er personlig det mest uegennyttigen begeistrede menneske, en ren og freidig karakter samt en utrættelig aandelig arbeidskraft.

Hans parti har imidlertid været udsat for et næsten knusende stød, idet det oplystes, at Toryerne gjennem en vis Mr. Champion havde vovet at byde en forsvarlig sum penge for dets støtte ved valgene. Champion havde været en betroet mand i arbeiderkredse, men maatte nu offentlig fornegtes af sit partis hovedstyre. Keir Hardies anseelse erhverver dog paany en daglig stigende tilslutning og indflydelse.

Intelligens hos dyr.

(Efter Professor *Lloyd Morgan* i *„Fortnightly Review“*).

Professor *Lloyd Morgan* har en artikel i *„Fortnigthly Review“* om intelligens hos dyr, hvori han søger at hævde, at dyr har, hvad han betegner som intelligens, men ikke hvad han forstaar ved fornuft eller rationalitet. Til den sidste hører, at man forstaar sammenhængen mellem aarsag og virkning, mellem benyttede midler og det attraaede maal. Intelligens derimod indbefatter ikke og kjender ikke denne forstaaelse af sammenhængen mellem midler og maal, aarsag og virkning. Intelligens kræver blot evne til at kunne benytte de nødvendige midler til at naa det attraaede maal, men uden klar forstaaelse af sammenhængen mellem disse. Forskjellen mellem instinkt og intelligens, paa den anden side, er, at en intelligent handling viser sig ved evnen til at afpasse midlerne efter omstændighederne, og ved *bevidstheden* om, at de vil føre til maalet — dog uden forstaaelse af *hvorfor* eller tanke derpaa (det er fornuftens omraade). En handling, der udføres af purt instinkt derimod lader individet intet valg. Der afpasses *ikke* midlerne efter omstændighederne.

F. ex. Naar en bæver bygger dæmninger og huse i et hjørne af et værelse, akkurat som den vilde gjøre det i det frie, eller i mangel af materiale gjennemgaar de forskjellige bevægelser, saa er det instinkt, der aabenbarer sig. Naar den derimod begynder at adaptere sig til sine nye omgivelser, rette sine arbeidsmaader derefter, saa viser det intelligens. Fornuft vilde den have, ifald den kunde udtænke og indrømme disse nye handlingers nødvendighed fra de ændrede omstændigheder, istedetfor alene at lære dem af erfaring.

Professoren tror ikke, at dyrene har fornuft i denne forstand. Han er dog ikke vis paa det, men anser det i hvert fald ikke paavist. Alle de handlinger, vi

kjender, lader sig, mener han, forklare som pur intelligens. Intelligens *har* de nemlig; ikke bare instinkt. De forstaar at adaptere sine handlinger efter ændrede omgivelser. De er intelligente. Men fornuft har de ikke. De kan blot lære af erfaring, ikke ved eget ræsonnement.

Professorens argument, hvor det gjælder at holde intelligens og fornuft fra hinanden og bevise, at dyrene har det ene og ikke det andet, er lidt uklart og utilfredsstillende. Derimod viser han tydelig, at dyrene ikke alene handler af instinkt, men ogsaa af individuel intelligens; at de ikke er maskiner alene, der gjør alt mekaniskt, men at de vælger og lærer; at der er forskjel i anlæg, evner og talent iblandt dem, — individualitet selv blandt kyllinger.

Professoren omtaler saaledes en række experimenter, han foretog med en del kunstigt udklækkede kyllinger, der altsaa kom til verden uden mor og følgelig var nødt til at lære, hvad de maatte lære, gjennem egen barneerfaring. Professoren begyndte med at lægge et stykke eggehvide foran en af dem og pirke ved det med en naal, for at faa en af kyllingernes opmerksomhed henvendt paa det. Snart slog den efter eggehviden med næbbet, men traf ikke. Først femte gang traf den og svælget den lidt klodset. Det næste stykke traf kyllingen tredie gang, og derefter traf den altid anden eller tredie gang. Den havde lært. Og for at lære maatte den benytte intelligens, — rette paa de instinktive bevægelser. En flue, som derpaa blev sat ned foran kyllingerne, var der blot en af dem — den i det hele mest intelligente —, der forstod sig paa og vovet at give sig ikast med. En spyflue forsøgte den ogsaa paa, men likte den ikke og lod den ligge. De brugte nu sine neb paa alt muligt, selv paa hinandens klør. I begyndelsen forsøgte de ogsaa at svælge alt, de fandt; men det lærte de snart at lade være og traf deres valg. Efterhaanden lærte de ogsaa at kjende ting ved synet alene, saa de blot brugte nebbet paa spiselige sager.

De blev givet smaa jordmark de første par dage. Professoren fandt saa paa at give dem smaa stykker af brunrødt uldgarn. De spiste det saa fort, de kunde faa det ned, i den tro, at det var mark. Men lidt efter lidt lærte de dog forskjellen, og efter en dags forløb var de ikke længer at formaa til at røre ved et stykke uldgarn. De havde lært forskjellen paa uldgarn og mark af erfaring. Og de havde lært at forbinde smagen af uldgarn og mark med de respektive gjenstandes udseende, saa de blot ved at se paa dem, vidste om de skulde spise dem eller ikke. Ikke saa lidet at lære for en kylling paa en eneste dag.

Da saa professoren gav dem en mark og en stor larve paa en gang, saa slog de efter begge og prøvede begge, men lod snart larven ligge, medens marken blev fortæret. De havde lært, at larver ikke smager godt, medens mark er deilig. — Det hele gik ud paa at vise, at kyllinger og høns lærer af erfaring, at de slet ikke handler blot af et slags mekanisk instinkt, men af intelligens, idet de afpasser sine handlinger efter omstændighedernes krav.

Instinkt er helt mekaniskt. Hvad der gjøres af instinkt, det gjøres fra første stund af med mekanisk nøiagtighed og fuldkommenhed. Hvor denne mekaniske nøiagtighed og fuldkommenhed ikke existerer og forholdene griber bestemmende ind, der kommer i samme grad intelligens tilsyne. Havde kyllingerne havt et instinkt mod at spise larver, saa havde de ikke rørt dem; men nu maatte de først af erfaring lære, at larver ikke er gode, og saa havde de intelligens nok til at lade dem være. Instinktet er nedarvet race-intelligens, hvorover individet ikke

har nogen indflydelse. Baade dyr og mennesker har instinkt til en vis grad. Men ved siden af instinktet kommer hos begge den individuelle intelligens. Den supplerer instinktets ufuldkommenhed. Den maaler raaderummet for individualitet, udvikling og frihed inden art og slegt. Hvor instinktet er alt, er individet intet. Instinkt er nødvendighed og maskineri; intelligens er frihed og udvikling med nødvendigheden for at lære og muligheden af at feile. Jo mindre intelligens, jo mindre anledning til at feile og jo mindre anledning ogsaa til at voxe, jo mindre rum for en personlighed. Jo mere intelligens, jo mere anledning til at feile, jo længere tid derfor til at lære, jo længere barndom og ungdom, men ogsaa desto større muligheder.

Og paa den anden side uden anledning til at feile, ingen personlighed, ingen individualitet, — blot instinkt og maskineri.

Instinktets ufuldkommenhed maaler intelligensens størrelse og muligheden for personlig udvikling.

Hvor kyllingens instinkt ophører, der begynder kyllingens individualitet.

Fra den tekniske verden.

— Det er blot *tretten* aar siden, at Edyson opfandt den første praktisk anvendelige elektriske glødelampe. — Edysons opfinderret og opfinderære bestrides imidlertid nu for de amerikanske domstole. En ukjendt tysk urmager *Henrik Goebel* skal for *tredive* aar siden have gjort og fremvist den selvsamme opfindelse. Hans lampe skal have været den Edysonske lig i alle dele. Men tiden var ei dengang moden. Goebel høstede ingen fordel af sin opfindelse, fordi den kom for tidlig, medens Edyson alene ved at komme lidt senere er blevet grundrig og berømt. — En gammel historie.

— Fire og otti kompanier skaffer elektrisk lys for lige saa mange byer og landsbyer i staten Massachusetts i de Forenede Stater.

— En kjæmpedynamo er nylig blevet opsat ved Neuhausen i Schweiz. Den drives af det derværende vandfald. En nyhed ved den er, at dens hovedaxel er vertikal og drives direkte af en 550 hestekrafts turbin. Den benyttes til elektrisk udvinding af det nye — overalt forekommende — metal aluminium.

— Der er nu i London 504,000 elektriske lamper i brug (à 8 lys). De allerede oprettede lysstationer kan magte at holde brændende 852,000. — Gjennemsnitstallet af lamper pr. km.-ledning er ca. 700.

— Otte byer i Storbritannien har nu *kommunale* elektricitetsverk, og tre til holder paa at anlægge saadanne.

— Man har i længere tid experimenteret med en *bicycle*-jernbane paa Long Island (New-York). Der er blot en eneste skinne, og banen er helt igjennem baseret paa bicycle-principet. Der er vistnok en slags ledeskinne oventil, men det viser sig, at naar toget er i fuld fart, berøres ikke denne af de smaa hjul, der følger den. Toget gaar fuldstændig som en bicycle — balancerer. Experimenterne strækker sig over et par aar, og man skal have opnaaet ganske forbausende resultater. Blandt andet har det vist sig, at et bicycle-tog gaar med langt større støhed end et vanligt

tog. Meget hurtigere kan det ogsaa gaa. Og anlægsomkostningerne bliver naturligvis, især i kuperet terræn, hvor der neppe behøves planering, betydelig mindre end ved vanlige baner.

Den lille experimentale bicycle-jernbane, $1^1/_4$ engelsk mil lang, har hidtil været drevet ved damp. Man har opnaaet hurtigheder paa 40—60 eng. mil i timen, skjønt skinnegangen er en gammel, forrustet og halvt ødelagt levning af en tidligere bane. Nu er banen blet omdannet til elektrisk, og man lover at benytte en jevn og stadig hastighed af 100 mil i timen, eller ca. 125 km. i timen. En slig bane, kostende forholdsvis lidet, maatte saaledes kunne befordre os fra Kristiania til Fredrikshald paa mindre end en time. — Det bør tilføies, at den lille bane allerede som dampjernbane vakte betydelig opmerksomhed i den tekniske verden og er blet befaret og undersøgt af ledende teknikere.

— I den kommende krig vil mægtige elektriske searchlights*), opereret fra *ballons captifs*, udgjøre en af de vigtigere nyheder. De vil blandt andet blive benyttet til at oplyse beleirede byer og deres omgivelser, forat beskydningsrædslerne skal kunne fortsættes uden stans eller hindring natten igjennem.

— Skibsdæk afhøvles nu i Glasgow ved elektricitet. Høvlen har udseende af en vanlig liden græsklippe-maskine og udfører sit arbeide blot ved at skyves hen over dækket.

— Et større verksted i nærheden af New-York, der netop er blet færdigbygget, har aldeles forkastet de gamle metoder for overføring af kraft ved axler, remme og remskiver. Der findes intet sligt. Kraften overføres fra maskinen ved elektricitet. Kobberledninger, der lader sig tappe som en anden vandledning hvorsomhelst, tager axlers og remskivers plads. Man har fundet, at tabet af kraft ved denne overføringsmetode reduceres betydelig.

— Det tager 3 minuter at ophede de to nedlagte ender af sammenstødende jernbaneskinner til hvidglødehede og derpaa at sveitse dem sammen ved et tryk langsefter. Det ser ud til, at sammenhængende, kontinuerlige skinnestrenge uden nogensomhelst skjød vil blive karakteristiske for fremtidens jernbaner.

— Det største elektriske kompani i de Forenede Stater har bygget og udstyret 1277 elektriske centralstationer (alle i landet), der tilsammen opererer ca. 110,000 buelamper og $2^1/_2$ million glødelamper. Samme kompani har udstyret 435 elektriske sporveie med tilsammen ca. 6250 km. veilængde. To elektriske lokomotiver paa 1600 hestekræfter hver er ogsaa netop blevne byggede for en af landets største jernbanelinjer.

— Den tid maa utvilsomt komme, siger et udenlandsk teknisk tidsskrift, da omtrent al gade- og landeveisfærdsel maa blive besørget ved elektricitet. Hestens æra hører fortiden til. — Imidlertid experimenterer man ufortrødent med vanlige, elektriske kjøretøier.

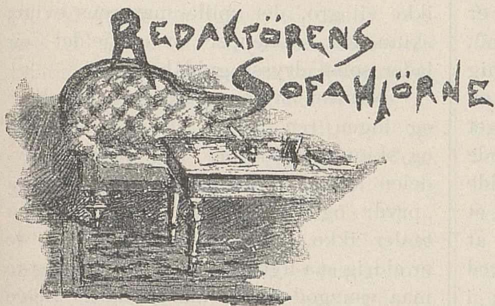
— Ved en hurtigprøve mellem amerikanske telegrafister viste en af dem sig istand til at telegrafere 234 ord paa fem minuter; altsaa tog i gjennemsnit hvert ord 1.3 sekund. For at fatte betydningen heraf, maa man vide, at hvert bogstav kræver i gjennemsnit sex forskjellige haandbevægelser. Gjennemsnitstallet af bogstaver i et ord er i det mindste fem. Telegrafisten maatte derfor udføre 23 haandbevægelser pr. sekund og det uafbrudt i samtlige fem minuter og med den yderste

*) Overordentlig kraftige elektriske lamper, der kan koncentrere sit lys i enkelte, bestemte retninger.

omhu og nøiagtighed, da, som bekjendt, hver bevægelses *længde* afgjør, hvad bogstav resultatet skal blive. — Der fandtes ingen feil i de 234 ord.

— Ogsaa i Boston skal nu alle elektriske traadledninger (telegraf, telefon og lys) lægges i tuneller *under* jorden. Kun sporveiene skal faa lov at have sine ledninger *over* jorden. Det er, særlig paa grund af den hindring, det nu existerende tætte netverk af traade foraarsager i brandtilfælde, at dette gjøres. — Sex andre byer i Massachusets har allerede gjennemført dette i de tættere bydele.

— Den officielle rapport for staten Massachusetts for aaret 1892 viser, at der i aarets løb indtraf fire dødsfald, foraarsaget ved at komme i berøring med elektriske ledninger. Naar man ved, at denne stat gjennembrydes paa alle kanter af slige ledninger, at byerne sværmer deraf, at der ikke hidtil altid har været iagttaget behørig forsigtighed ved deres anlæg og anordning, saa vil dette tal synes forbausende lidet, og al frygt for den slags fare fra elektricitetens indførelse ugrundet. Da vilde man med større grund kunne søge at afskaffe brugen af dampmaskiner, fordi af og til en kjædel springer og foraarsager uheld. Af de fire, der i aarets løb dræbtes, var tre arbeidere ansat ved forskjellige elektriske kompanier, og hvis død foraarsagedes ved egen uforsigtighed og ulydighed mod givne instruxer. Den fjerde var en mand, der fandt paa at kjæle en elektrisk lysledning. Tæmmet som lynilden er i disse traade, saa kan den jo nok finde paa at give et dødeligt spark, naar man behandler den urigtig, eller nærmer sig den i utide.

„Idealist". — En ven slænger det ord næsten som en bebreidelse eller et skjældsord imod mig. Og jeg kan ikke negte, — *vil* ikke negte. Det kan godt hænde, jeg er det. Skjønt jeg rigtignok læser i en ny bog, at *„enhver*, der kommer hjem efter nogle aars ophold i Amerika, er blevet *kras materialist.*" Jeg burde vel være mangedobbelt „kras materialist," da, for jeg har ikke alene opholdt mig i mange aar i Amerika og blandt indfødte *yankeer*, men har den hele tid fundet mit livsyn, mine idéer og følelser i skjønneste harmoni med mine omgivelser.

Men jeg tager det tilslængte ord som i det hele en kompliment og bærer det (med visse forbehold) med stolthed, bare ønskende, at jeg fortjente det bedre og kunde bære det værdigere.

Den bedste og mest omfattende definition af idealisme, som jeg kjender, finder jeg i en linje hos den engelske digter *Robert Browning*. Det er at føle, at livet har mening, og at den mening er stor, mægtig og dyb som selve det uendelige, verdensmylrende universum.

Det er det hele. Og i den følelse erkjender jeg mig gjerne skyldig. Det er mangelen paa den, som forekommer mig at være vort moderne livs, vor moderne tænknings og en del af vor moderne literaturs største onde. Det er i dens mangel, vi finder det bestemmende karaktertræk for den aand og retning, som man træffende har døbt: *fin-de-siècle.*

Thi for *fin-de-ciècle* profeten eier ikke livet dybere mening eller betydning. Det hele er overfladiskt. Intet peger bortenfor sig selv. Alt er smaat. Alt er meningsløst. Han finder intet at *beundre*. Beundring er en kunst, han ikke fatter. Det er formelig morsomt at se, med hvilken overlegenhed han affærdiger livet og det hele universum. Det er intet i hans øine. „Var det noget at byde en dannet *fin-de-siècle* mand, det kanske?“ — Han finder livet og den hele skabning under al kritik, — da er et lidet fint tilspidset vers, et epigram, en dristig spøg noget andet da. Det har mening, det. Og det viser geni, — men livet, universet; bah, en dans af smaa, ækle, intetsigende atomer, — Isch!

Jo, jeg maa oprigtig tilstaa, at for mig staar livet og verden som noget over al beskrivelse, over al forstaaelse herligt og vidunderligt. Jeg ved, det er dumt, barnsligt, overfladiskt o. s. v.; men jeg kan ikke hjælpe det; for mig er en eneste bundt sollys hen over en grøn eng eller en speilblank sø noget saa stort, saa vakkert, saa berusende deiligt og herligt, at jeg synes, det vilde være værd at leve hundrede aar i et underjordisk fængsel for saa tilslut at faa fryde ens øine et eneste øieblik ved sligt et syn. „Den usleste blomst i skoven tilhvisker mig tanker, der ligger dybere end taarernes kilder,“ siger en anden engelsk digter. Jeg maa sige „amen“ til det ogsaa. — Jeg husker en gammel yankee, jeg engang kjendte. Han sad ved en leilighed længe med en blomst i haanden, snudde og dreiede og stirrede paa den. Omsider holdt han den op mod mig: „Og endda findes der atcister i verden,“ sagde han.

Det er dog noget vidunderligt i denne naturens hang til at frembringe skjønhed. Selve lyset gjør den til en malerkost med alle regnbuens farver paa sin palet. — Overalt maler og tegner den. — Hvilke linjer og hvilke farver! Og hvilken rigdoms mangfoldighed. „Blot jeg dypper min aare i vandet eller svinger min stav i luften, saa skjærer de skjønhedskurver der,“ sagde den amerikanske digter Emerson. Der findes ikke saa skjult en vraa i verden, at naturen ikke har smykket den ud som et brudekammer ventende brudeparrets ankomst. Selv naar Nansen kommer frem til Nordpolen, vil han finde overvældende skjønhed. Hver revne i fjeldet syr naturen til med græs og mose og binder blomsterkranse til den. Blomster — af tusend arter, den ene vakrere end den anden — strør og drysser den ud over den hele jord. Der findes ikke saa arm en tigger, saa usselt et menneske, at der ikke gaar usynlige guder foran dem og kaster blomster for deres fod. Og hvor blomster ikke vil gro, der spiller naturens evige, skinnende snetæpper over fjeldet og lader solen drysse guld henover.

Naturen er ingen „kras materialist“ og ingen ren utilist. Den er idealist og skjønhedstilbeder. Den „øder“ halvdelen af sin rigdom og kraft bare paa „pryd“ og det, som vakkert er. Den taaler ikke ting, der er stygge, om de er aldrig saa nyttige. Selv det nyttigste maaværsgod være vakkert med. Selve høet, — kreaturernes mad — maa være vakkert, blomster og græs, maa saavel fryde øiet som tilfredsstille maven.

Og den stanser ikke der. Ingen østerlandsk despot kunde udstyre sit palads mere straalende og alle sanser tiltalende, end naturen udstyrer hver krog af verden. Den nøier sig ikke med at tilfredsstille øiet, at male millioner forskjellige mønstre paa blomstrenes blade. Den destillerer ogsaa de mest vellugtende oljer og essenser og fugter blomsternes blade dermed og parfumerer den hele verden. — Og øret med faar

sin del. Den bliver musiker, orgelbygger; tager for sig tusend slags fugle, bearbeider deres struber, lægger et eller andet lidet underligt apparat ind i dem, arbeider med dem, til hver er blevet et lidet flyvende musikalsk instrument. Og saa sendes de al verden over for at spille for os — *fri entré*. Det fortryllede kongerige *Appelsinia* er overalt. Den vidunderligste digtsamling og eventyrbog i verden er virkeligheden.

Jeg kan godt forstaa, hvad en agnostiker en gang sagde til mig: „Jeg kunde nok tro paa et liv efter dette, dersom bare ikke dette liv var saa vidunderlig stort, rigt og herligt. Nu synes jeg, der skal en slig grænseløs frækhed til at vente sig endnu mere. Dette liv er saa uendelig meget mere, end nogen af os nogensinde kan fortjene.“

Livet har *mening*. —

Al denne herlighed, al denne storhed er mere end de blotte materielle fænomener. De bringer en verdensmening frem. De er „tegn“, symboler. De udgjør et sprog, — et høilydt, tydeligt sprog, synes det mig. Magt, visdom, godhed, ret, kjærlighed, — saa lyder dog ganske tydeligt sprogets ledende ord.

Man taler om evangelier. Jeg for min del kjender virkelig intet evangelium, der kommer med saa overbevisende en magt, med saa jublende et glædesbudskab, der saa sender al frygt paa døren og saa kraftigt vidner om fred og kjærlighed, som blomster og sollys bare. Ingen „hellig skrift“ kan være mere opbyggende end denne allerhelligste. Giv mig i dødens stund en flæk solguld paa sengen eller et glimt af himlens blaa, og jeg tror, jeg kan undvære al anden „trøst“. — Jeg holder med den amerikanske digter *Walt Whitman* (de er nu slige „krasse materialister“, de *yankeer*): de største ord og de største digte i verden, det er *tingene selv*. En morgentur langs en hvilkensomhelst landevei fører os gjennem en større digtningens verden end alle poeter tilsammen har evnet at frembringe fra Homers dage til nu.

Og hvor man kan blive kjed og lei af denne følelse, som man i vor tid møder overalt, af at *„vor tid“* dog er saa prosaisk, saa blottet for romantiske, poetiske, o. s. v. elementer. Især gaar det ud over den moderne industris og mekaniks opfindelser og udviklingsled. Det er nu alt sammen saa *rent* prosaisk det. Et dampskib f. ex. Kan man tænke sig noget mere prosaiskt end dette slanke, vakre, bølgekløvende uhyre, der glider saa stilt og majestætisk afsted med mindre støi og spektakel end en eneste gammeldags fiskeskøjte? — Nei, da var der noget ganske andet romantisk og poetisk ved de gamle trækasser, som vore fædre flødet sig over søen med, da. Det var noget, som talte til hjerte og fantasi, det!

Eller disse moderne jernbanetog, flyvende afsted ustanselig gjennem nat og dag — knusende al livets poesi under sine tunge hjul. — Hvor ganske anderledes romantiske og poetiske var da ikke de gamle diligencer og skydskjærrer.

Og vort moderne liv i det hele med sin oplysning og sin kulrøg, sin udjevning af klasser og af al anden forskjel, — hvor prosaisk, hvor ensformigt! Hvor ganske gribende var det saa ikke i de gode gamle tider, da vore fædre fik lov til at slide sig ihjel for herremanden, og herremanden . . . .

— Nei, de *gode gamle tider* er en illusion. Jeg har ledt efter dem, jeg ogsaa, hele historien ned igjennem. Jeg fandt dem intetsteds. Skal denne verden se *gode tider*, saa maa de sandelig ligge i fremtiden, for i fortiden *er de ikke*.

Og jeg tillader mig nu at mene, at mere romantikfyldt, idealistisk, poesioverstrømmende tid end vor egen, har

aldrig existeret. Prosaisk, — en tid, der ser hele verdener pløies op, som var de et eneste herresæde, der ser land efter land slutte sig til de civiliserede samfund, race efter race bære sine skatte, sin fortid, sin literatur til os og gjøre fælles sag med os, — frihed forkyndt fra pol til pol for hver mand, klasse og race, frihed og mulighed for vext og udvikling, — en tid, der har seet slaveriets afskaffelse, klasseforskjellens praktiske tilintetgjørelse, — en tid yrfuld af alt, hvad der er stort, rigt, vakkert, begeistrende, — en tid, der har seet verdenskartet omformes, et nyt Tyskland og et igjenfødt Italien fremstaa, — en tid med verdensparlamenter og international lovgivning og sammenslutning, — en tid, da for første gang siden skabelsens morgen hvert eneste menneske i den civiliserede verden har faaet fri anledning til at blive til noget og til at leve et helt og fuldt menneskeligt liv, — — — ja, er vor tid prosaisk, saa Gud velsigne prosaen, og fri og bevare os fra en tilbagevenden af fortidens poetiske barbari og røveri.

Men det finere, dybere sjæleliv skal have lidt. Man kan ikke tænke sig f. ex. slige dybe, ømme, egte romantiske kjærlighedsdramaer knyttet til et moderne jernbanetog som til de gamle fæle trækasser, man af høflighed kaldte skibe. „Lodsen og hans hustru", saaledes; man maa ud paa civilisationens udkanter for at finde noget saa .... og saa .... o. s. v. — Eller i Amerika; er det muligt at tænke sig romantik og poesi i livet i det land, kanske?

Hvilket grænseløst (jeg beder om forladelse) vrøvl, alt dette dog i grunden er. Som om Watt og Edyson havde omstøbt selve det menneskelige hjerte. Som om ikke menneskenaturen var den samme nu og i Amerika og blandt fabrikskorstener og telegrafnet som i Homers Grækenland eller Victor Hugos Paris. Lidt undersøgelse vilde vise, at hver færgebaad, der krydser New-Yorks støiende, mylrende havn, bærer sin fulde ladning romantik og poesi. Den spinder traad paa traad i hundrede kjærlighedens, sorgens, haabets, skuffelsens livsdramaer, som den flyver der frem og tilbage. Konduktøren paa hurtigtog no. 109 og hans hustru har ikke en mindre poetisk livssaga end lodsen og hans hustru. Jeg vil resikere alt, jeg haaber paa, at der findes mere egte, dyb, fin romantik, mere materiale for den mest betagende og berusede poesi, mere idealisme, vakrere kjærlighedssagaer i det moderne Amerika alene end i hvilkensomhelst svunden tid i alle lande slumpet sammen. Det er en daarlig digter, som ikke kan finde livets evige poesi paa grund af lidt kulrøg fra et lokomotiv eller en fabrikskorsten. Der er stof nok for en Shakespeares hele livsverk (og ti gange mere end han evned) i et eneste jernbanetog mellem Chicago og St. Francisko.

Nei, det er ikke tiden, som er liden og fattig, men vi, der er smaa og henvisnede.

Livet har mening, og dets mening er mægtig og stor. — Jeg ved virkelig ikke noget vi mere trænger i vor tid end den dybe, sterke følelse deraf. Intet kan saa kvikne til og stramme op en lidt hensygnet slægt. — Ikke bare mening derude i det store; nei, mening ogsaa i det smaa og det mindste. Mening i hvert enkelt liv, mening i at *vi* — *jeg, du* — er her; dyb og herlig mening deri. Mening i livet ogsaa for os. Mening, der er universet værdig, der er i harmoni med dets størrelse, — uendelig som det.

Ja, jeg tror nu, at saa er det: Noget i hvert menneske, der svarer til hele universets stjernefyldte uendelighed; noget i hvert liv, der knytter det til universets kjerne og naar de dybeste dyb.

Det er muligt, at alle forsøg paa at tolke og tyde denne livets mening med

os har slaaet feil og altid vil slaa feil. Jeg tror, det er saa. Jeg tror, den er saa stor, saa høi, saa langt bortenfor vore forstaaelsesevner, at ethvert forsøg paa at tyde den *maa* slaa feil. Religionernes skildringer af et himmelsk liv er slige forsøg. Jeg tror, de blot repræsenterer barnets forsøg paa at gribe solen. Sandheden er langt bortenfor dem, — langt, langt større. Hvad der er sundt og sikkert i dem er alene det mægtige haab, den store forventning. Haabets form maa altid blive blot en skygge af virkeligheden.

Det er en prægtig ting i grunden, at vi ikke ved alt, at vi omgives i livet af *lukte døre*, at vi ikke kan se langt udover øieblikket og slet ikke ud over vor lille jords horisont. Hvor kjedeligt livet vilde blive, om vi vidste alt fra begyndelsen af og ingen overraskelser kunde møde. „Dagen efter døden" vilde miste halvdelen og mere end halvdelen af sin herlighed for os, dersom vi kunde gjøre os fuld rede for dens væsen og indhold paa forhaand. Det kan vi heldigvis ikke. Ikke engang spiritisterne kan det. Aanderne siger, at det lader sig ikke forklare for os dødelige. Det tror jeg saa gjerne. Hvad skulde det ellers være til, — om det var noget saa simpelt og ligetil og ligt dette liv, at vi her kunde forstaa det. — Nei, heldigvis, vi kan drømme om det, fantasere om det; men naar dagen kommer, vil den for hver eneste en af os være en absolut overraskelse.

Livet er saa mægtigt paa resurcer, som én har sagt.

A propos fantasi. Der er en del saakaldte „rationalister", som vil banlyse fantasi og indbildningskraft fra liv og tænkning. Bare den tørre, kolde, logiske forstand er berettiget, siges der. Hvorfor gav saa naturen os fantasi og indbildningskraft da? Mon ikke alligevel, forat vi skulde skjøde fornuftens line med dem, naar vi prøver paa at naa tilbunds i livets mysterier og dyb.

Der er en ting, vor rationalistiske tid maa lære, — det, som Herbert Spencer saa klart og vægtig fremstiller i sine verker —, at alt vi ved, og alt, vi sandsynligvis nogensinde vil faa at vide, blot er som en draabe i havet mod det, som vi er og formodentlig altid vil vedblive at være uvidende om. Hvad vi fatter og forstaar, det er blot en ubetydelighed af det, som *Er*. Skulde vi ikke befatte os med og tro paa andet end det, som vi fuldt forstaar, saa — ja, saa fik vi simpelt hen begaa selvmord allesammen. Der er i grunden ingenting, vi forstaar tilbunds. „Lille blomst," siger en engelsk digter, „vidste jeg, hvad du *er*, saa vidste jeg ogsaa, hvad Gud og mennesket er."

Vi lever inden noksaa trange grænser, og vor forstand arbeider inden endnu trangere. Vi bør derfor gjøre os fortrolige med den tanke, at der er meget, vi maa ane uden at kunne forstaa, meget, vi maa føle uden at kunne fatte og udtænke, — ja, og meget, vi endog maa tro, uden at kunne bevise.

Vi er nu ikke bare logikmaskiner heller. Og jeg skjønner ikke, med hvad ret man vil kue alle evner og alle følelser og instinkter i os, uden den logiske forstaaelse.

— Lad os her og der i livet slaa os tilfreds med at kunne godtgjøre *retningen*, uden at kunne se ligetil enden; med at kunne fange aanden, uden at faa fuld besked om formen.

Livet mener det *stort*, — paa hvad vis, i hvad form, — lad os tales nærmere ved om det om 10,000 aar, — naar vi kanske ved lidt mere om det.

Fra livets latterside.

— „Blev De aldrig saaret i krigen?“ spurgte en ung dame den kjække kriger, til hvis haarreisende slagskildringer hun længe havde lyttet.

„Blot en gang. En kugle traf mig lige her.“ Dermed lagde han sin haand lige over hjertet.

„Men kjære —! Og det dræbte dem ikke? Det er jo, hvor Deres hjerte er.“

„Ganske sandt, frøken, det er, hvor mit hjerte *nu er;* men ved den omtalte anledning var det ikke der; det sad i min hals.“

— *Skovbygding:* „Hvad vil du give for hesten min?“

Kjøber: „Et las hø.“

Skovbygding: „Hvad skal jeg med hø, naar jeg ingen hest har længer?“

Kjøber: „Du kunde faa laane hesten, saa længe høet varer.“

— „Hvad er det for slags ur, Hansen? — Det kan ikke gaa rigtig.“

„Sh — sh! — Det kaldes „Egtemænds fryd“. Viserne stanser hver aften kl. 10; men det vedbliver at pikke lige godt.“

— Hr. *Hansen:* „Det er temmelig surt efter at have vandret frem og tilbage paa gulvet med et skrigende spædbarn hele natten at mindes, at *himmeriges rige bestaar af slige?*“

Fru *Hansen* (ydmygt): „Hvordan kan det angaa dig, kjære?“

— *Petersen:* „Den er latterlig denne lære om sjælevandringen. At min sjæl, f. ex., nogensinde skulde tage bolig i en hest eller i en hund, — det er jo . . .“

Olsen: „Ja, det ser jo ud som unødigt dyrplageri.“

— Hvordan træffer det sig, at De altid er ude, naar jeg tillader mig at besøge Deres forældre, frøken?“

„Aah, bare lykketræf.“

Dette er faktum.

Scenen: En vogn paa vestbanen. *Personer:* En gammel kone og en noget yngre mand.

Konen: „Har dom hørt noe fra han Nansen, naa da, — han som seila her i sommer, vikjæ.“

Manden: „Nei, dom har vel 'nte hørt no endda, vel. Det er naa for tidlig, det da. Det blir vel inte saa godt aa høre fra 'n heller, vel. Det maatte vel bli me e eller anna skute det, da.“

Konen: „Ja, jeg mente, om han kunde være *kommi over,* jeg.“

Manden: „Ja, det er vel 'nte saa godt aa si det, ser Di. Han skal jo lissom inte te no ordentli stelle, han da, ser Di. Han ska jo op te den dere Nordpolen, ser Di. Aa det blir vel inte saa greit aa faa høre fra 'n derifra.“

Konen: „Nei . . . kan saa væra 'de.“

— Grev de D. havde løbet bort med baronesse de X. Efter en stunds forløb angret han dog sin synd og forbrydelse og bestemte sig da til først og fremst at opsøge baronessens mand for at bede ham oprigtig om forladelse og stille sig til hans tjeneste med hensyn til ærens gjenopreisning etc.

„Det angrer mig, — det gjør mig inderlig ondt,“ begyndte greven.

„Ja, ja,“ svarte baronen. „Jeg vidste nok det vilde komme til det. De har min fulde sympati. Jeg har løbet bort med baronessen selv, jeg.“

— „Egte indigo,“ sagde hun, „lader sig skjelne fra uegte paa følgende vis: Stød indigoet til pulver. Tag lidt af pulveret og strø det paa overfladen af et glas koldt vand. Er det egte indigo, saa vil det synke . . . ., nei flyde . . . ., ja jeg har virkelig glemt, hvordan det er, om det flyder eller synker; det gjør en af delene.“

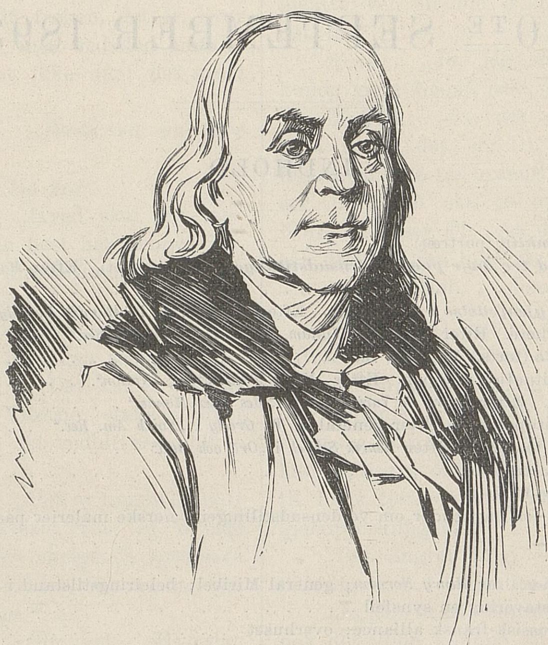
Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA

No. 7

30TE SEPTEMBER 1893

INDHOLD

Benjamin Franklin.

En franskmand tre dage paa verdensudstillingen.

(Efter *Maurice Bouchor* i „*Revue Bleue*“).

III

Tredie dags morgen vaklede jeg mellem flere planer for dagen. Bese slagterierne? Eller Pullman City? den by, som Pullman-waggonernes fabrikant har bygget udelukkende for sine arbeidere ved fabriken lidt udenfor Chicago. Resultatet blev, at sporveien førte mig hen til udstillingen igjen.

Først en kop dejlig the hos de smukke Indere, der i sine røde dragter forhandlede santaltræs syskrin, elfenbens „kniplinger“ og pralende pragt-tøier.

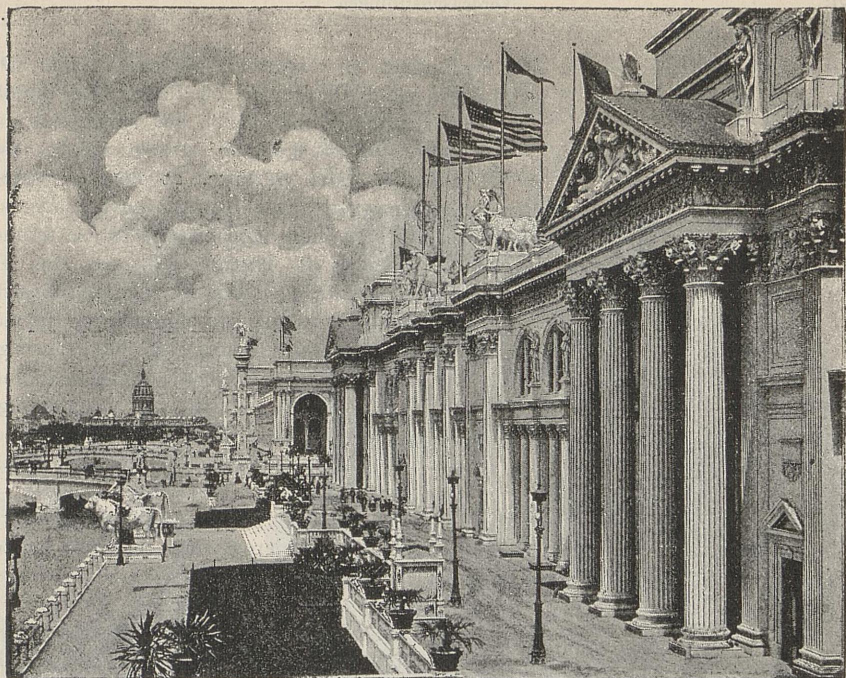
Saa hen til *Unions-staternes paviljoner*. Gjennemgaaende røbede de alle en larmende arkitektur og smagløs overlæsselse. Af galanteri mod landet besaa jeg hver eneste en. Arkansas mødte i rokoko, Indiana i fransk renaissance; Nebraska hyldede den korintiske søileorden; staten New-York lod sig repræsentere af en italiensk villa — men Virgina havde reproduceret general Washingtons landlige herresæde i Mount Vernon. Illinois slog alle, hvad størrelse angaar; en uhyre korskirkeformet bygning med en mager kuppel paa taget var resultatet for formens vedkommende. Eiendommeligst var Kaliforniens hus, en efterligning af de første missionærers boliger i landet — fuld af de lifligste sydfrugter. Ohio drev smagløsheden høiest; foran paviljonen var her opstillet en bronzegruppe forestillende „Ohio“ som en kvinde omgiven af portrætfigurer af hendes berømte sønner i side bonjourer — og indskriften var de stolte ord, Gracchernes moder udtalte om sine sønner: „Dette er mine juveler“.

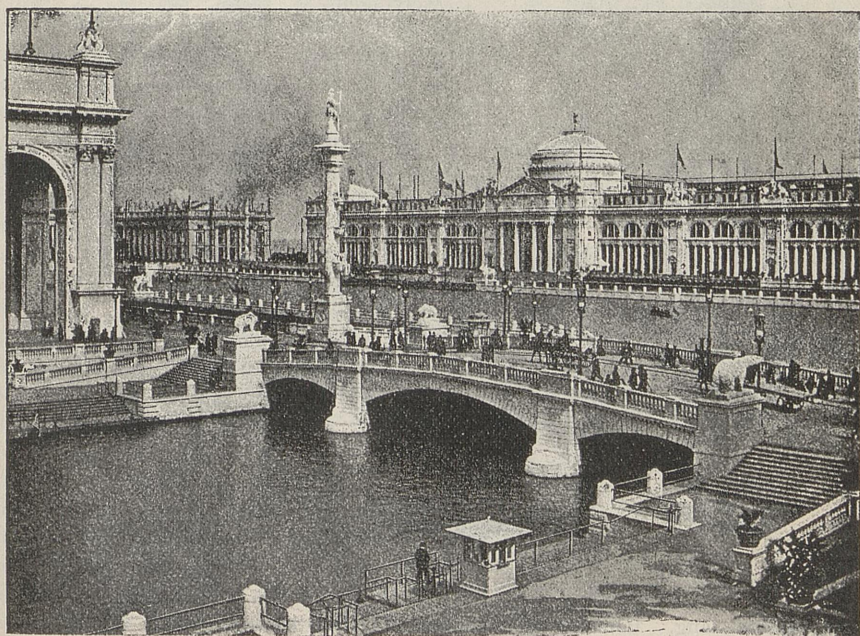
Paa *Midway Plaisance* støtte jeg paa en eskimo-landsby, med en dam for opvisning i kajak-roning. Midway Plaisance er en uhyre lang og bred allé-gade, en kjæmpeavenue. Først kom jeg forbi „*skjønhedernes slot*“. Udenfor gik paa én side en skotsk høilænder og tudede paa sækkepibe; naar han pludselig blev træt og tværstoppede, spillede tre østerlændere op paa mandolin, gitar og fløite; disses præstation afbrødes igjen af et korps tyske militærmusikanter, der marscherede stramt forbi ad den „tyske landsby“ til (se illustr. i første artikel). Inde i skjønhedernes slot var der just ikke mange skuelystne. Rimeligt ogsaa; det føles nemlig nedværdigende at glane paa levende mennesker, der lar sig udstille som voksfigurer. Urørlige og tause sidder disse „national-klædte“ ulykkelige med sine modejournal-

Lagunen med omgivelser.

Langs kanalen.

Bro over kanalen.

ansigter paa rad henefter en lang forhøining, repræsenterende hver sit land. Det var ordentlig „nifst", naar en af staklerne kom til at røre en finger eller blunke med øinene; man følte det samme ubehag som i et vokskabinet, bare i stik modsat retning. Man fortalte, at flere af skjønhederne var gaaet træt og havde ladet sig bortføre; ialfald stod enkelte pladse tomme.

En kritiker, der er vanskelig at tilfredsstille.

Efter et flygtigt blik paa den fra Pariser-udstillingen saa vel kjendte tunesiske bug-dans — de spanske zigøinere og japaneserne savnedes —, kom jeg ind i den ligeledes fra 1889 vel kjendte *Cairo-gade* med dens kramboder, stalde og krinkelkroge. Æseldrivere i de fodside blaa skjorter og en udstafferet kamel-ko for frem og tilbage i den trange gade. Saa bar det hen til *„templet i Luksor"*, hvis svære pap-søiler var bemalede med hieroglyfer. Udenfor porten sad to høitidelige ægyptere i oldtids-antræk; i det allerhelligste danser en præstinde til fløite-, tamburin- og psalterion-musik. I krypten under gulvet kunde man beskue to kjedelige kongegrave; en amerikaner ved siden af mig bandte over sin skuffelse, saa det ljomede i hvælvingen.

Et stykke længere borte hørtes en besynderlig rabaldermusik; den kom fra det *kinesiske teater*. Under loftet i forhallen en umaadelig malet træ-drage, hvis bugtede hale vilde række to gange fra væg til væg. Buddhaer, afguder og keisere kneisede trindt om, og desuden maatte man bese en række scener af udskaarne smaa figurer, der dannede teatralske scener, særlig forestillende pinlige forhør og henrettelser. Inde i salen var der komedie. For den, som i 1889 saa det anamitiske teater, var det interessant at gjense noget lignende. Det, som foregik paa den lille scene, var et for europæere uforstaaeligt virvar af høitidelige optog, theslaberaser, dueller, akrobatkunster og mimiske konversationer, der ret som det var gik over i bjæffende og klynkende sang. Himmelens sønner eier ypperlige anlæg for komik; deres lune humør erobrede publikum. Sangenes melodi havde visse eiendommeligheder

tilfælles med skotske folkeviser, saaledes at de ofte endte paa den store kvint. Næst maleri-samlingen var dette det, jeg har mest igjen af fra mit Chicago-besøg.

Henefter den uendelige Midway Plaisauce havde jeg fremdeles at passere en gammeldags landsby fra Østerrige, et venetiansk glasmageri, den blaa grotte paa Capri og vulkanen Kilauea — samt et voxkabinet, hvor de særlig i maleriveien

Hovedindgangen til elektricitetsbygningen.

saa snerpede amerikanere tillod ungdommen at beskue alskens pirrende hel- og halvnøgne sireneskikkelser i livagtig fremstilling!

Noget igjen endnu? Ja, det skrækkelige „hjul“, det er sandt! Nu var det ikke langt undaf. Men nei — jeg havde faaet nok. Altsaa farvel, udstilling.

Tredje dag var tilende. Imorgen til Louisiana.

Den moralske gjenfødelse i Frankrige.

(Efter *Aline Gorren* i „*Atlantic Monthly*").

Fransk tænkning og literatur har i de sidste aar undergaaet en fuldstændig frontforandring. Fra at være materialistiske, ateistiske eller i hvert fald religiøst ligegyldige og moralsk indifferente om ikke direkte antimoralske, er de nu i færd med at blive idealistiske, begeistret religiøse og fremforalt dybt og alvorligt moralske. Dette omslag skriver sig i sin bestemte og iøinefaldende form fra 1886, da *M. Melchior de Vogüé* udgav sin bog om „den russiske roman". Disse studier i russisk literatur og tænkning med deres dybt religiøse anstrøg regnes i almindelighed for at have givet fransk literatur og aandsliv ny retning, for at have stanset skepticisme, moralsk ligegyldighed og materialisme og for at have indvarslet den nye moralsk-religiøse gjenfødelse. I virkeligheden daterer dog den nye bevægelses begyndelser sig længer tilbage — lige fra 1870. Melchior de Vogüé og andre dengang unge mænd troede sig at finde nederlagets endelige forklaring i tysk moral og tro og i fransk mangel paa disse, i fransk overfladiskhed og karakterløshed. Luthers salme: „Vor Gud, han er saa fast en borg", sunget en aften af hundrede tusend tyske soldater, syntes M. de Vogüé at give udtryk for den magt, der havde beseiret Frankrige. Den sten i livets store bygverk — alvor og moral —, som Frankrige havde forkastet, var faldt over det og havde knust det*).

Det var en bitter erfaring, en bitter tilstaaelse at maatte gjøre sig selv. Men der var ogsaa løfte om ny sundhed og kraft i en slig opdagelse og tilstaaelse. Det gik dengang op for M. de Vogüé og andre, at skulde Frankrige atter reise sig fra de ruiner, mellem hvilke det laa knust, skulde det atter blive stort og mægtigt, saa maatte det ske gjennem en *moralsk gjenfødelse*. Den personlige karakter blandt folket maatte styrkes; det moralske liv blive sundt og energisk. Pligt maatte komme i stedet for *plaisir* (fornøielse) i folkets bevidsthed og stræben.

I 1886 fik disse tanker bydende udtryk og fængslende form i de Vogüés „russiske roman". De fandt jordbunden beredt. De slog an. Tusender af franskmænd havde følt det samme. Her var det forløsende og samlende ord blevet talt.

Siden den tid har bevægelsen grebet om sig med stormskridt og alt beseirende vælde. Det franske aandslivs ledere er nu paa dens side.

*) M. *Hugues Le Roux* nævnte ogsaa i sit i Kristiania i denne maaned afholdte foredrag om „de moralske idéers udvikling i fransk literatur", *krigen* som en væsentlig aarsag til det her omtalte omslag. Krigen rystet os vaagne, sagde M. Le Roux, og viste os, at *livet dog er alvorligt.*

Moralsk gjenfødelse, tro er de ord og tanker, der nu dominerer det unge Frankrige. Den nye bevægelse kommer tilorde i den nyeste literatur (hver maaned bringer os nye beviser paa dens omsiggriben), i tidsskrifter og presse, paa lærer- og professorstole. Og ungdommen siges at samle sig om den villigt og begeistret. Hverken Renans moralske drømmerier, Taines positivisme eller Zolas naturalisme tilfredsstiller længer det unge Frankrige, om vi tør tro den nye bevægelses ledere, blandt hvilke M. de Vogüé og M. Ernest Lavisse — historikeren — er de fornemste. Ifølge disse samme førere er det ikke moralske drømmerier og spekulationer, den franske ungdom nu søger og vil; det er virkeliggjort, levet moral, — karakter; — for fornøielser skal den vise en hos franskmænd fænomenal ligegyldighed, medens den med begeistring kaster sig over tidens socialistiske idéer og idealer.

Og selv om man gjør alle mulige fradrag for en lidt naturlig optimisme og overdrivelse i førernes syn paa deres egen bevægelses fremgang, saa vidner dog hver maaneds bog- og presseproduktion om det solide tag, som den har faaet paa fransk aandsliv. Frankriges fremtid ligger øiensynligen i *den*. Tusender af unge mænd holder paa at leve sig ind i de nye idéer, og blandt disse er Frankriges førere om ti, femten aar. — „Vore dages klareste hoder, siger de Vogüé, ser, at nu som altid, i østen som i vesten, er der under det netverk af interesser og tanker, hvori mænd af daarligere syn og indsigt intet opdager uden politiske spørgsmaal, kun ét eneste stort hovedspørgsmaal, der ligger tilgrund for alt, — *det religiøse.*“

Den nye bevægelse viser sig paa tre forskjellige vis inden literaturen. Gjennem en klasse af nyere forfattere aabenbarer den sig blot som en grundende og beundrende, sympatetisk respekt for religionen, — rigtignok for en helt udogmatisk religion. Til denne klasse hører *Jules Lemaître, Paul Bourget, Maurice Barrès, Charles Morice* og delvis endog *Huysmans.* Der tør dog her være en del literær affektation. Men nogen saadan findes derimod ikke hos den næste klasse af forfattere, *de Vogüé, Paul Desjardins, Edouard Rod, Pierre Lasserre* og andre; her møder man absolut ærlighed, naturlighed og alvor. Disse er de ledende og energiske repræsentanter for den moralske gjenfødelse og for den saakaldte neokristendom. De er begeistret for den kristne moral, den nytestamentlige moral, som det er deres maal at faa gjort til lov og regel for det daglige liv i deres fædreland. Den kristne religions aand — troen, tilliden, haabet — vil de ogsaa have med. Derimod ønsker de dogmerne formildede eller udslettede. Saa er der ogsaa en klasse af forfattere, der har fanget den nye bevægelses begeistring og energiske aand, men som er og altid har været gode katoliker. Og endelig staar helt for sig selv den ældre og overfor hele vort

moderne liv saa strenge kritiker *Ferdinand Brunetière*, den store beundrer af Frankriges *alvorlige* aarhundrede, Pascals, Bossuets, Massillons, Racines.

En lignende bevægelse mødes i alle Europas kulturcentre. Det er reaktionen mod den materialisme og skepticisme, der i saa mange aar har behersket fastlandet. Den skyldes delvis det faktum, at den tro paa de fysiske videnskabers evne til at gjenføde verden og tilfredsstille livet, som vaktes i aarhundredets begyndelse er blevet saa helt skuffet. Den menneskelige natur finder sig udhungret, kvalt i den nye positivistiske atmosfære. Der er dyb og kræfter i mennesket, som maa frem, maa finde udtryk trods alskens logik og videnskabelighed. — Og i denne bevægelse bryder de frem.

Dertil kommer den indflydelse, det moderne demokrati med sin broderskabsidé og tillige med sine yderst ubehagelige og faretruende faktorer har øvet paa de bedre aanders tænkning. Idéen selv er religiøs i sin natur — kristelig. Det demokratiske og det kristelige sindelag er grene paa samme stamme, ja, de moderne demokratiske bevægelser kan blot opfattes som en virkeliggjørelse af en betydelig del af Jesu lære, — som dens seir tilslut; som „menneskenes søns andet komme — med *magt* og i *herlighed.*“ — I hvert fald, demokratiets og kristendommens aand er saa nær beslegtede, at hvor den ene findes ved energisk liv, der maa den bane vei for den anden, føre over til den anden. Vor tids demokratiske tro og begeistring maa med andre ord meget let slaa over i en neo-kristelig gjenfødelse.

Men endnu kraftigere virker demokratiet i samme retning ved sine mangler og feil og ved de farer, hvormed det truer. Der har længe blandt finere aander og klarere tænkere været ytret frygt for, at det uundgaaelige demokrati skal ødelægge kultur og civilisation og drukne verden i raahed, barbari og kaos. Man har fundet, at demokratiet *alene* blot betyder, at magten lægges i raahedens og uvidenhedens hænder. Dets uansvarlighed, upersonlighed, hang til tyranni maa ødelægge alt, *ifald det ikke gjennemsyres af en høi og nobel aand.* Demokratiet er uundgaaeligt. Det kan bringe os til undergang; det vil bringe os dertil, ifald folkenes masser ikke løftes til et moralsk høiere niveau end hidtil, saafremt den personlige karakter blandt dem ikke udvikles, saafremt den kristelige etik med sin uegennyttighed, selvfornegtelse og ømme hensynsfuldhed ikke faar magt og herredømme over folkene. Med andre ord, demokratiet kræver en moralsk gjenfødelse, en ny, oprigtig og vidt udbredt livskristendom. Med demokratiet givet er de sidste faktorer livsbetingelserne for det moderne samfund.

Saa ræsonnerer disse mænd. „Vi kommer altid tilbage til denne slutning, siger *M. Leroy-Beaulieu*, at vore demokratiske samfund aldrig kan opnaa støhed, varighed og soliditet uden gjennem kristendommens aand.“ „En kristen kirke af en eller anden art — modificeret, moderniseret, men

altid kristen — kan alene give det moderne demokrati en sikker og frelsende retning," siger *Henri Bérenger*. Og *M. Secrétan* har allerede før sagt: „*Massernes moralitet er frihedens eneste værn i et demokrati.*"

Denne nye verdensvide bevægelse tager forskjellig retning og form i forskjellige lande. I Rusland har den aabenbaret sig som en sentimental gjenfødelse af selve den oprindelige nytestamentlige kristendom — men helt sentimental, uden noget grundlag af klare tanker, uden noget forsøg paa intellektuelt at forsone og sammenknytte den moderne videnskabelige tænkning med kristendommens aand. Den russiske nykristendom viser derfor ofte en helt middelaldersk foragt for tænkning, forskning og videnskab. Den er følelse og udelukkende følelse. Tolstois „Min religion" er et slaaende exempel paa denne naive, sentimentale og begrebsforvirrede tilbagevenden til en længst svunden tids norm og form.

Russisk nykristendom er derfor umulig blandt de klart tænkende franskmænd. Den kunde blot *vække* i Frankrige den nye retning, men maatte snart vise sig, og har nu allerede vist sig, utilfredsstillende.

I den engelsktalende verden daterer bevægelsen sig mange aar tilbage og eier allerede en lang historie og tradition. Den har der taget to former; dels har den aabenbaret sig som en gradvis liberalisering og modernisering af samtlige gamle kirkesamfund med revision af troesartikler, forkastelse af dogmer, og det kirkelige livs understregen af aand og karakter istedetfor dogme og tro som før, dels har den ogsaa aabenbaret sig i en udvikling af den moderne rationalisme i religiøs retning. De religiøse elementer har mere og mere fundet plads inden den. Fra helt rationalistiske præmisser og med helt rationalistisk tankegang er man havnet i tro og moralsk alvor og begeistring istedetfor i tvil og skepticisme. De ledende tænkere har her længe givet *tro* og ikke *tvil* som den høieste tænknings løsen. Og denne religiøs-rationalistiske bevægelse har derfor bygget op sin tro, sit livssyn og sit system (den har allerede gamle og mægtige institutioner og samfund) paa helt moderne grund, paa livets evige fakta. Den er her ingen renaissance, ingen gjenfødelse, ingen tilbagevenden til svundne idealer, men en helt moderne vext paa moderne grund. *Emerson* og *Carlyle*, de amerikanske digtere og *Browning*, og ikke mindst *Spencer* har givet den form og indhold.

I Frankrige tager bevægelsen endnu en tredie form. Det var ikke for intet, at reformationen ikke lykkedes i Frankrige. Franskmændene er ikke protestanter af natur; de er katoliker. De trænger og tilbeder den centraliserte *organisation*, det mægtige samfund, hvor tusenders vilje samles til én. *Organisation* er de latinske racers afgud. Derfor finder vi ogsaa selv hos de radikaleste franske tænkere — som *Auguste Comte* f. ex. — en overvældende beundring for den store, mægtige katolske kirke som organisation. Dertil kommer, at alle latinske folk maa have sine idéer og sine idealer i poetisk form, der maa gydes følelse over dem, og dog maa

*) Den engelsk-amerikanske bevægelse, som forfatteren i „*Atlantic Monthly*" maa anse kjendt blandt tidsskriftets læsere, skildres derfor ikke der. Jeg vedføier selv ovenstaaende korte skisse af den med et par citater fra artiklen i „*Atlantic Monthly*". Red.

idéerne selv være klare og greie. Franskmanden maa have et *system*, et klart, udtænkt intellektuelt system (logisk maa det være, men præmisserne kan gjerne være dristige gjætninger eller paastande, — jo dristigere, jo bedre), over hvilket aarhundreder har gydt et væld af følelser og sympati.

Af disse grunde finder vi da ogsaa, at neokristendom i Frankrige som oftest bliver ensbetydende med neokatolicisme. Russeren tiltrækkes af det nye testamente, Franskmanden af den mægtige, poesifyldte institution, der har reist sig mellem ham og det nye testamente — den store moderkirke. Hans moralske gjenfødelse slaar derfor let over til en katolsk gjenfødelse. Men rigtignok er det en udogmatisk, moderniseret katolicisme, han kræver. Han anser det muligt saa at modernisere og modificere den katolske kirke, at dens poesi, tradition og organisation kan reddes.

Det er et interessant fænomen, at katolicisme og religion saaledes gjenfødes blandt de mænd, der skaber og former nationens aand, netop som politikerne i kamret og i regjeringen har faaet disse banlyst fra alle statens enemerker, — at politikernes sekularisering af livet mødes af en religiøs gjenfødelse og opblussen blandt nationen.

Det uheldige i denne franske retning er, at den atter søger at grunde det moralske liv paa dogmer og tro, — som en af dens mænd har udtalt: „Moralen er i stadig fare, saa længe den ikke har sin rod i fastslaaede religiøse dogmer.“ — Der er dog ogsaa inden den nye bevægelse en retning, som bestrider dette, og som tvertom gjør det til sin hovedlære og til hovedhjørnestenen i fremtidens tempel, at tro og religion maa hvile paa moralen og ikke omvendt: først moralsk liv, saa religiøs tro, som en naturlig følge deraf. Troen, siger *Desjardins*, er en løn, et maal; lev vel og du vil vinde tro. Den er ikke et intellektuelt dogme, men en vishedstilstand, vi lever os ind i. Den er resultatet af en følt harmoni med livets etiske (som vil sige det samme som guddommelige) kræfter. Og han formulerer sin lære herom i en sætning, der er næsten et ordret citat af Carlyles epokegjørende ord fra 50—60 aar tilbage: „Alene en handling, en moralsk handling, kan kaste lys over intellektuel tvil.“

Vi maa ikke begynde vort eget liv, ikke heller grundlæggelsen af fremtidens tempel med dogmer og tro. Vi maa begynde med at vække den etiske følelse og natur i os. Lad den komme tilorde. Lad den handle. Lad paa grundlag deraf det moralske liv bygges op, og tro og religion vil følge, som lyset følger den opgaaende sol. Den etiske natur i os, det er religionens grundlag, — *den* og intet dogmesystem.

„Tro,“ siger Desjardins igjen, „er i slegt med handling og liv, mere end med tænkning og drømmerier.“

Det maa indrømmes, at der i denne sidste retning synes at være en energi, en grundighed, en gaaen til sagens kjærne og rod, der lover godt for Frankriges fremtid. Den ungdom, der opfostres og uddannes under slige idéers, tankers og følelsers paavirkning maa blive en kraftig og livsfrisk ungdom. Man vil se den slaaende lighed mellem denne retning og den omtalte rationalistisk-religiøse bevægelse i England og Amerika, der udgik fra Emerson og Carlyle for 50—60 aar siden.

Arvelighedens lære.

(Efter *H. Smith Williams*, M. D. i „*North Am. Rev.*“).

Arvelighedens lov, der ved første blik synes saa simpel, kompliceres i allerhøieste grad, strax vi begynder at undersøge dens virkninger og operationer i det virkelige liv. Den vilde være simpel nok, ifald begge forældre var absolut lige, eller ifald, forskjellige som de altid er, afkommet arted sig enten helt efter den ene eller efter den anden af dem eller efter begge i et bestemt og konstant forhold. Men saa er det ikke. Arveligheden synes lunefuld. Afkommet er *aldrig* absolut ligt den ene eller begge af forældrene. Denne tilsyneladende ufuldkommenhed ved arvelighedens lov eller denne *mangel* paa arvelighed er et af de mest iøinefaldende træk ved den hele sag.

Og dog kræver al analogi og alt ræsonnement, at afkommet *skal* eie begge forældres natur — være en blanding af de to.

Sagen er den, at der arves ikke *ting*, ikke en fuldt udviklet natur, men alene *tendenser*. Og tilfælde eller ydre omstændigheder kan fremhæve en del af disse tendenser — give barnet karakter af dem —, mens andre skydes i baggrunden, holdes nede, uudviklede, umanifesterede. Men samtlige tendenser *er* der dog. Ingen af dem tabes eller udryddes, enkelte af dem bliver blot liggende latente og kan gjøre sig gjældende i den derpaa følgende generation.

Barnet arver begge forældres samtlige tendenser. Men hvad der hos begge forældre laa latent og ubemerket, kan i barnet netop blive dominerende tendenser, mens de hos forældrene fremherskende kan blive latente og uvirksomme. Eller de dominerende tendenser (de, der har afsat karaktertræk) hos den ene af forældrene bliver fremherskende hos barnet, mens den andens bliver uvirksomme. Men *begges samtlige tendenser arves af samtlige børn*. — Det er arvelighedens lov. — Tilfældige omstændigheder og ydre forhold bestemmer, hvilke af disse tendenser skal blive fremherskende og hvilke uvirksomme. Arveligheden bestemmer blot *mulighederne*, giver materialet; opdragelse, ydre forhold og tilfælde udarbeider deraf den konkrete virkelighed, den individuelle form og karakter.

Og dette barn, der har arvet begge forældres samtlige *tendenser*, giver igjen disse i arv, *plus* tendenser, det selv i sin livstid maatte have erhvervet sig, til sine børn. Men ogsaa her bestemmer tilfælde og ydre omstændigheder, hvilke af tendenserne skal blive fremherskende og bestemme karakteren, og hvilke, der blot skal blive liggende uvirksomme. Medens i første slegtled forældrenes latente tendenser blev de dominerende og deres frem-

herskende egenskaber blot blev latente tendenser, saa tør i andet eller tredie slegtled disse det første pars dominerende karaktertræk atter faa overmagten og bestemme saavel udseende som karakter hos børnebørn eller børnebørns børn.

Men man maa huske, at der aldrig arves andet end tendenser og muligheder, at hvert menneske saaledes er et mylder af tendenser og muligheder, et mylder, hvori opdragelse og ydre forhold kan bringe den orden og skabe den personlighed, der ønskes — næsten. Arvelighedens lov giver paa ingen vis nogen haabløs fatalisme, som vi er underkastet. Den lader sig beherske og benytte. Den giver blot materiale og muligheder, som det staar i vor magt at forme og danne efter ønske. Ingen fordømmes ved arv til at blive forbryder. Arven giver blot de sterke forbryderske *tendenser*. Men de rette ydre forhold, den rette opdragelse og de passende omgivelser kan kue og holde uvirksomme disse tendenser og i stedet udvikle og gjøre fremherskende de gode tendenser, som ogsaa vil og maa findes i vedkommmende.

Vil og maa findes. — Thi husk! Enhver af os arver begge vore forældres samtlige tendenser. Og disse har igjen arvet *sine* forældres samtlige tendenser, gode og onde. Og saa har atter disse, og saa fremdeles opover fra slegtled til slegtled.

Den saakaldte *atavisme* viser, at arveligheden kan virke gjennem snesevis, ja gjennem hundreder af slegtled. Det vil sige: tendenserne arves saa langt tilbage; gaar i arv fra generation til generation i al evighed. Atavisme (pludselig optræden i et individ af karaktertræk, der har tilhørt slegtled langt, langt tilbage) bestaar blot i, at enkelte af disse tendenser, latente eller uvirksomme gjennem mange slegtled, pludselig af en eller anden grund atter gjør sig gjældende og former karakteren.

Enhver af os har saaledes i sit blod ikke alene begge forældres samtlige tendenser, men ogsaa 4 bedsteforældres, alle 8 oldeforældres, alle 16 tipoldefædres, alle de 32 tip-tipoldefædres og alle de 64 fædres i den næst foregaaende generation, o. s. v. — Ti generationer tilbage har hver af os over tusend fædre *i den generation* alene eller mere end to tusend i det hele i samtlige generationer. Og dog tager det os blot tilbage til slutten af det 16de aarhundrede. Arvelighed og atavisme gaar meget længere tilbage. I den *tyvende* generation (i det 12te eller 13de aarhundrede) havde hver af os over en million fædre. Fra saa mange nedstammer vi, dersom vi kun gaar saa langt tilbage. Saa mange individuelle karaktertræk og tendenser samles der i os og myldrer der i os. Er det saa at undre sig over, at vi bestaar af saa mange modsætninger, at tanker, følelser og motiver saa strides og mylrer i vort indre, at studiet af et

menneske er studiet af en hel liden verden. Der er millioner *mulige* personligheder under hvert personligt ydre. Vor virkelige karakter ligesom svømmer paa overfladen af et bundløst kaos af instinkter, tendenser og utallige muligheder for helt andre karakterer.

Men det er ogsaa selvfølgeligt, at under disse omstændigheder maa hvert menneske indeholde saavel gode som slette tendenser, — tendenser af enhver art. Den nobleste maa kjende noget, der tynger og trækker hans sjæl nedad, noget, der frister og formørker livet. Og ingen kan paa den anden side være saa fordærvet, ingen, af hvad forbryderslægt han end kommer, have arvet saa ussel en karakter, at der ikke i hans sjæl findes latente tendenser, kræfter og muligheder, der lader sig udvikle, til de kvæler de lavere tendenser og bestemmer karakteren. Intet barn, hvor elendige, forbryderske og dybt sunkne dets forældre end er, er derfor selv fordømt til et liv i forbrydelser og elendighed. Det er en kortsynt og overfladisk opfattelse af arvelighedens lov, der har givet ophav til slige pessimistiske idéer. Ved siden af de forbryderske og lave tendenser, som barnet ubetinget har arvet efter forældrene, findes der ogsaa ganske sikkert i det kræfter, der giver muligheden for den nobleste karakter. Der tør være en naturlig prædisposition hos de fra forældrene arvede forbryderske tendenser til at dominere. Men derpaa kan opdragelse og omgivelser rette. Alt dette om „forbryderske *klasser*" er videnskabelig overfladiskhed. Arveligheden er blot den ene kraft, der bestemmer karakter og personlighed. Opdragelse og omgivelser gjælder for lige saa meget. De kan ikke forandre naturen, men de kan *dyrke* den, fostre „den gode sæd", saaet af tusender af forfædre, og kue ugræsset. Heller ikke paa dette punkt er vi nogen absolut „skjæbne" underkastede. Vi kan kontrollere, forene, betvinge skjæbnen og ved flid og klogskab gjøre en helgen af det barn, der kommer af slegtled af forbrydere, som paa den anden side et barn af de nobleste slegter ved at voxe op under kuende og degraderende forhold kan falde saa dybt som nogen.

Arvelighedens lov er som en trofast skatmester. Den samler og vedligeholder alle en slegts træk som tendenser. Den lader intet gaa tabt. Hver generation arver den foregaaende generations samtlige tendenser. — Men hver generation samler ogsaa ved sit liv og ved sin stræben nye tendenser, som arvelighedens lov strax fæster i slegten, samler og opbevarer og giver i arv til næste generation. — Arvelighedens lov er upartisk og neutral. Den samler og vedligeholder alt, godt og ondt, stygt og vakkert, forbrydertendenser saavelsom helgentendenser. Det bliver vor egen sag at vælge mellem disse, at styrke i hver generation det gode og vakre og derigjennem forbedre slegten. Naturens upartiskhed og moralske neutralitet

betyder ikke andet, end at det moralske valg og det moralske ansvar er lagt paa *os.* — Det er dens moralske neutralitet, der betinger *vor* moralske natur, vor frihed og hele vort høiere liv. Enhver generation kan saaledes øge disse arvelige tendenser enten med gode eller slette saadanne. — Er der i et folk et friskt og energiskt moralsk og aandeligt liv, agtelse for dyd og karakter, tilbedelse af sandhed og retfærdighed, søgen og stræben efter alle høiere ting, et nobelt og fint aandsliv, saa vil ikke alene de bedre og ædlere tendenser hos folket styrkes, men nye af samme art vil føies dertil. Mængden af gode tendenser vil blive overvældende og faa en livskraft, der virker til at holde slegten paa samme høie niveau. Arveligheden er naturens konservative magt. De slettere tendenser vil kvæles i denne frodige vext af gode kræfter. De vil tabe i kraft, blive fuldstændig uvirksomme, til de muligens med tiden ruster hen og bliver borte. Hver generations kamp for et noblere og renere liv afsætter sig som nye, kraftige tendenser i næste slegtled. Paa den vis tager arvelighedens lov vare paa alt; ingen anstrengelse mod eller for det gode gaar tabt. Den idéelle stæben, ja selv det ideelle sværmeri i én generation bliver til ideelle *kræfter* og karaktertræk i den næste. Den asketiske kamp mod fristelser og blødagtighed i ét slegtled bliver til kraftigere karakter, sterkere retsfølelse og mindre dyriskhed i det næste.

Paa samme vis er det med de lavere tendenser. Blødagtighed og eftergivenhed overfor fristelser i ét slegtled afsætter sig som større dyriskhed, mindre idealitet og kraftigere nedaddragende tendenser i det næste. Mangel paa ideel stræben, ligegyldighed overfor livets høiere og moralske faktorer bliver i næste generation til mangel paa *følelse* for det ideelle og høiere, til en mere materiel slegt.

Saa i det store og saa i det smaa. Vi er herrer over vor skjæbne. Vi er vor slegts skabere. At sørge for, at den enkelte saavelsom et helt folk bringes under de omgivelser, forhold, institutioner og omstændigheder, der bedst kan bidrage til at sole frem de bedre tendenser i menneskenaturen og til at kue og kaste i baggrunden de lavere, — det bliver saaledes opdragerens og statsmandens store opgave. Er arvelighedens lov meget, saa er dog omgivelsernes magt mere. Er et menneskes *muligheder* omskrevne af nedarvede tendenser, saa er, hvad det virkelig bliver, nærmest betinget af omgivelserne. Gjennem dem kan vi forme naturen efter vore ønsker og virkeligheden efter vore idealer.

Thomas Carlyle.

1795—1881.

(Forts.).

V.

Allerede i „*Sartor Resartus*“ *) — en underlig blanding af selvbiografi, filosofisk spekulation, moraliseren og præken i et tagget, stormpisket, men samtidig halvt spøgende og humoristiskt sprog — finder vi Carlyles hele livssyn udtrykt. Det ændredes aldrig. Senere verker gav blot detaljer og exempler. „*Sartor Resartus*“ er, om man vil, hans programtale til verden, hans egen troesbekjendelse.

Den er skreven i form af en revy af en opdigtet professor *Teufelsdrøkhs* liv og verker. — Disse sidste bestaar i nogle kaotiske bind og notitser om „*klædernes filosofi*“.

Ifølge professor Teufelsdrøkh er klæder den vigtigste ting i verden. Universet bestaar ved dem, — ja, bestaar i grunden af dem. Civilisationen skylder skrædderen sin tilværelse. — — Hvad var vel f. ex. en armé uden uniform, eller en civil embedsstand uden guld- og sølvbesnoret dragt? Er det ikke klæder og uniform, der vedligeholder $^{3}/_{4}$ af den respekt for institutionerne, hvorved stater bestaar? En eneste guldsnor forvandler en vanlig dumrian til en mand, vi maa bøie os for og lystre blindt. Sæt en trekantet hat paa den største klodrian i verden, og — *presto* — han er en stor og fornem mand. Sæt, at parlamentsmedlemmernes klæder pludselig gik op i røg og forsvandt, og lorder og exellencer blev staaende der i adamitisk nøgenhed . . . ., vilde ikke følgerne blive revolutionære? — — *Samfundene er grundlagt paa klæde.* Respektabilitet — bestaar den ikke i en vis kvalitet klæde og en vis stil i dragten? — er den ikke skrædderens arbeide? — Det er dog for silke og prima kvalitet af sort klæde, at folk bøier sig i vore dage og slet ikke for forstand, visdom, karakter, ret eller sandhed . . . .

Eller tænk igjen paa, hvorledes for et lidet stykke farvet tøi, som folk kalder sit „flag“, millioner vil gaa i døden og nationer lade sig ødelægge! — Menneskene regjeres ved *symboler*. Og symboler er ogsaa en slags klæder.

Men alt dette er bare én branche af skrædderkunsten, en *eneste slags* klæder, den yderste ham om samfund og mennesker, saa at sige. De

*) Ikke oversat, saa vidt jeg ved. Betyder „Skrædderen omsyet“ eller omgjort.

institutioner, hvorunder vi lever, de er ogsaa klæder — samfundets dragt —, og vore nedarvede tanker og idéer, ja vor hele maade at føle og anskue ting paa, vor tro, det er klæder alt sammen, skrædderverk; syet sammen i tidernes løb, skjulende og dækkende vor sjæls barbariske nøgenhed. — Alt, hvad vi ser, alt materielt, alt saakaldet virkeligt, det er blot klæder, dragt udenom dragt. Selve naturen er blot én dragt — Guds flagrende, lysskimrende, stjernebesatte klædebon.

Klædernes filosofi bliver derfor i virkeligheden en hel livsfilosofi, og netop *den* livsfilosofi, der i alt, som hører tid og den synlige verden til, blot ser evigt skiftende former, klæder, der efterhaanden slides ud og maa fornyes, medens der bagom former og klæder staar det Evige, som fylder dem, det som klædes og afklædes, — aand, mening, princip, sandhed, ret. Former forgaar; alt, der hører tiden til, er forgjængeligt; institutioner, love, statsformer, monarkier, republiker, aristokratier, samfund, nationer, kirker, troesbekjendelser, religioner — alt har seet sin første dag og vil nok ogsaa se sin sidste. Det slides ud alt sammen og maa da fornyes. *Nye* former maa skabes, nye klæder syes. — Vi lever netop nu i en tid, da en slig omformning af nær sagt alt muligt tiltrænges, da samfundenes klæder maa omsyes, — baade statsklæder (institutioner og love) og kirkeklæder (troes- og livsformer). Det gamle er for det meste totalt udslidt. Det har gjort sin nytte, var godt og vakkert en gang; men nu har det tabt baade farve og sammenhæng. Det er knapt en hel traad igjen i disse slegtens gamle klæder. Tidens store hverv bestaar i at skaffe slegten nye klæder, nye former for tro, tanke, følelse og handling. Slegten voxer, og den dragt, der passede godt, da vi red ranke paa vor faders knæ, passer os ikke længer i tyveaarsalderen. — Det er alt, hvad der ligger tilgrund for tidens uro og bevægelse.

Man ser saaledes, at der under den uskyldige titel „klædernes filosofi" skjuler sig den mest omfattende og dybtgaaende radikalisme. Al overtroisk respekt for nedarvede institutioner og skikke nedbrydes. Al falsk respekt for skin og guldsnorer gaar op i røg. Teufelsdrøkh nøier sig ikke med at angribe denne eller hin enkelte institution. Han er ikke demokrat eller republikaner, fritænker eller positivist. Han har ikke sin lille lommeteori om statsstyrelse eller sin lille dogmesamling færdig til at sætte i stedet for de gamle. Han er ikke tilfreds med at lappe og flikke paa det bestaaende hist og her. Lad det gaa i fillesækken alt sammen, mener han. — Heller ikke er det love og istitutioner alene, han vil have forandret. Det er det mindste. Nei, klæderne er udslidte længer ind mod menneskenaturens nøgne krop. Selve slegtens tankegang og følelsesliv, ja selve grundidéerne, det dybeste sjæleliv i mennesket maa ændres, omsyes, reformeres. Nye tanker

maa besjæle slegten, — en helt ny livsanskuelse. En ny og kjækkere karakter maa opfostres i den enkelte. Skrædderen selv maa syes om. „*Sartor Resartus*“.

Her er da Carlyles berøringspunkt med tidens radikalisme. Dybere end nogen anden føler han det utilfredsstillende i tidens liv og tanker, det falske, det overfladiske deri. Man tror ikke længer fuldt og dybt, hvad man udgiver sig for at tro; man respekterer ikke længer selv det, som man forlanger respekt for. Stat og kirke og det hele samfund gjennemsyres af løgn og hykleri. Og mere end nogen anden hader Carlyle med et brændende, uudholdeligt had løgn og hykleri. „*Cant*“, den overfladiske, halvt hykleriske dyrkelse af tilvante eller populære idéer, vakre ord om ting, der slet ikke føles, eller forsøg paa at føle og tænke ting, der ikke falder én naturligt, der synes én umulige, — det er hans „djævel“, djævelens moderne inkarnation. *Cant* er erkefienden. Fra *Cant* maa vi tilbage til natur. Vi *maa* ikke lyve, *maa* ikke hykle, ikke engang for, hvad vi tror at være samfundets bedste. Samfundenes vel trænger ingen løgn. Guds lysrige hviler ikke paa falskhed og hykleri; dets grundmure trænger ikke til at skjules og dækkes. Det staar fast paa sandheds evige klippe. Lad den, der kan opdage feil i den, gjøre det. Hvor der er noget at ræddes for, der er ikke Gud, — der er djævelen*) med sit verk og sin fristelse. Det er han, som hvisker: „Lyv for Guds riges skyld; sluk lysene i kirken for sandhedens sikkerheds skyld, vær en hykler for moralens skyld.“ — Vi maa ikke respektere det, som ingen respekt er værd, det er at forringe selve respektens værdi, ødelægge og umuliggjøre den . . . . . Væk i Guds og sandheds navn med al løgn og uret, med alt, der ikke har sin rod i den evige natur!

Men dette var blot den halve Carlyle, og det er netop i den anden halvdel af hans verk, at hans storhed og hans profetiske geni aabenbarer sig. At vise formers og institutioners forgjængelighed, det var en forholdsvis let sag. Det var netop et af tidens onde, at tænkende mennesker følte dette saa dybt og følte, som om alt dermed gik tilgrunde, alle forhold opløste sig. Det var Carlyles store fortjeneste, hans virkelige storverk, ved siden heraf og lige klart at vise det *evige*, det egte, konservative element i livet, det, som binder tiderne sammen og forklarer baade de skiftende former og deres skiften, det, som staar fast og urokkelig i institutionernes runddans, — naturens egne love og deriblandt de store etiske principer med deres tilsvarende almagter: sandhed, ret og kjærlighed.

---

*) Carlyle benytter ofte ordet „djævel“ som navn for summen af alt ondt og alle mørkets kræfter i livet.

Lad ændres, hvad der vil, det nye som det gamle vil blot være tidens udtryk for evige sandheder, tidens form for uforanderlige naturlove. Lad falde, hvad der vil, sandhed og ret bliver staaende og vil snart bygge sig nye samfundsformer. De store omvæltninger betyder blot, at menneskene har faaet et nyt og bedre syn paa den evige sandhed og naturens love, at de i lys deraf finder ældre tiders begreber (hine tiders bedste tydning af den smule sandhed, de saa) feilagtige og uholdbare og derfor de derpaa byggede institutioner umulige længer. Formernes ændring er blot tegn paa fremskridt og vext. Det er ikke formerne, der er det reelle, men naturens uforanderlige indhold. Det er derfra alt maa hentes. Det er paa det, vi altid maa falde tilbage. Over alle love og institutioner staar en naturlig og almægtig principorden. Alt er underkastet den. — I selve tiden arbeider overmenneskelige og guddommelige kræfter. Der er et forsyn over os, som ser længer end vort bedste fremsyn. Det samler og udnytter vore kaotiske anstrengelser; det bøier selv vor strid og vort kiv til maal, vi ikke øiner; det skaber den nye orden ud af det kaos, hvori det gamle falder.

Med et geni, som det selvfølgelig er umuligt at antyde engang, blotlægger han dette evighedselement i livet, gjør det *følt*, peger paa det som er evig sandt ved siden af, hvad der blot er skin. Og samtidig, som han nedbryder al falsk respekt for det uegte, indgyder han — det største verk, noget menneske kan øve — den dybeste respekt for alt, der er egte, sandt og virkelig stort. Med den ene haand slaar han illusioner og afguder uden tal iknas, og med den anden gjør han tegn til sin samtid at bøie hoved, knæ og sjæl i tilbedelse af den Evige Skaber, al sandheds kilde og al kjærligheds væsen.

Altid profeten.

Han magtede at indgyde sin samtid ny tro, tillid og sikkerhed. Lad de radikaleste forandringer komme, det væsentlige vil aldrig rokkes, var det indtryk, hans ord efterlod sig. Lad bare det falske, det uretfærdige, det stygge gaa, hvad der er sandt og skjønt vil komme og fylde det tomme rum.

„Naar halvguderne gaar, kommer guderne selv istedet,“ sagde Emerson lidt senere.

— Og til enhver tid indeholder naturen den samme evige sandhed. Gaa blot tilbage til dig selv og den; lad dig ikke fange i formernes kredsløb og illusionernes net; ud af det hele, ud fra støien og skriget; stil din nøgne, fordomsfri, sandhedssøgende sjæl op mod det evige, solfyldte liv, der bølger om os; lad *det* tale til dig; lyt gjennem natten til stjernernes salmesang; lad kirkegaardene forklare dig dødens filosofi; — lev

paa første haand med dig selv og naturen, og din sjæl vil fornyes, et nyt liv og et nyt livssyn oprinde for dig. „*Sartor Resartus*“.

Af størst interesse blev denne „klædernes filosofi“, hvor den tillempedes paa kirke og religion.

Den tænkende og frisindede verden var dengang under herredømme af Voltaires og hans disciples tankegang. Tiden gik i ateistisk retning. Det ansaaes som et tegn paa uvidenhed at være religiøs. Fritænker (fri tænker) og ateist var omtrent synonyme ord. Videnskaben havde vist, at den gamle tro var uholdbar; videnskabelig kritik havde ikke levnet hel traad i den. Tænkende mennesker med sterk religiøs natur skammede sig ved at vedkjende sig denne. — Enkelte følte vist, at der dog alligevel *var* noget i religionen, men udrede det, klargjøre sig det, formaaede de ikke. En del frisindede prester søgte at redde vragstumperne af deres tro ved kompromisser og eftergivenhed, — kompromisser, der var en fornærmelse mod sund sans og en fristelse for den moralske natur. En del saakaldte „fritænkere“ forsøgte at opkonstruere en ny religion uden gud og uden tro.

Saa traadte Carlyle frem. Hr. Voltaire har fuldstændig ret, sagde han: Den kristne religions og al religions former og dogmer — klæder — er udslidte. Den maa vise sig i anden dragt i det nittende end i det niende aarhundrede. Men Hr. Voltaire og hans disciple tager storlig feil, naar de *derfor* tror, at religionens rolle i livet er udspillet, naar de ikke evner at skille aand fra form, det som klædes fra dragten, naar de indbilder sig, at den religiøse natur er revet ud af menneskenes bryst og det religiøse liv umuliggjort, fordi deres vid og vittigheder har givet naadestødet til de former, hvori svundne tiders religiøse liv fandt udtryk. Form er ét, hr. Voltaire, og tingen selv er noget andet. Dogmer i tusenvis kan falde, uden at en eneste draabe af tro forsvinder fra verden. Den, der ikke anerkjender religionens plads i livet, han kjender ikke menneskenaturen og fatter ikke den verden, hvori han lever. Han er blind, hr. Voltaire, hans øine er farvet glas.

Og saa vender han sig mod tidens saakaldte „videnskabelige“ tænkning. Jeg har allerede nævnt, hvorledes han her skifter den hele grund for diskussion og tænkning paa det religiøse omraade fra det rent intellektuelle, spekulerende til det etiske. Religionen er ikke saa meget tænkning som handling; ikke filosofi, men retfærdighed. Dens sandheder findes ikke gjennem argumenter, men gjennem liv; de kommer ikke som et regnestykkes facit, men springer efterhaanden frem af et vel ført liv. Religionens basis er moral, — ikke en intellektuel verdensanalyse. Gud findes ikke

ved at tælle stjernerne, men ved at ordne ens levnet og veie efter moralens krav.

Han frigjør menneskeaanden fra den mekaniske, materialiserende, udadvendte tankegang, som de fysiske videnskaber havde bundet den til. Menneskets lov er ikke i sol og stjerner, men i mennesket selv, og dets skjæbne maa læses, ikke i kemiske stoffes natur, men i dets egen natur. — „Saa I finder ikke den evige Gud i jer retorter og kan ikke faa ham frem som „det, der skulde bevises“ i jer matematiske regnestykker“, siger han til de videnskabelige ateister. „Nei, det er saa rimeligt det. I skulde have læst jert gamle testamente, saa vilde I vidst, at profeterne for mange aar siden kaldte ham „*retfærdighedens* herre — den Retfærdige —, og en, hvis navn, det er unødigt at nævne, kaldte ham „fader“. Men naar fandt I vel et atom af retfærdighed i jer retorter eller en draabe faderkjærlighed i jer kar. Men disse, de er Gud, mine herrer. Det er i disse, I maa søge ham . . . . . . Ingen gud i din retort, du stakkels forsker, og det har aldrig faldt dig ind at kige ind i dit eget gode hjerte istedet? — Ingen gud i dine beregningers facit, du djærve tænker, — og det har aldrig faldt dig ind, at det er i betingelsen, han er, og i hver slutnings mulighed og i det kloge hoved, hvormed du fornegter ham? — Lad retorter og beregninger hvile en stund; gaa istedet og sæt dig hen i stilhed, fjernt fra tidens støi og skrig; lad din egen sjæl faa anledning til at sætte sig og klarne, og ser du ikke saa tilslut den Eviges aasyn lyse dig imøde fra dens dyb, saa er der mere i Darwins abeafstamningsteori, end Darwin selv anet, saa er ikke *du* i hvert fald endnu kommet langt fra fædrene . . . . . Undersøg I, gode herrer videnskabsmænd, universum og natur derude, men husk paa, at der er et andet universum og en anden natur i jert eget indre, og *der* er de love, *vi* har at lyde, og de kræfter, der staar *os* nærmest: sandhed, ret og kjærlighed. Før I lægger mennesket selv med dets kunstige hjerne og vidunderligere hjerte, med alle dets tanker og haab, med selve den tro, der har rødder i aarernes blod og i nervernes spind, — den hele slegt og dens historie, hvor ret og sandhed dog tilslut viser sig som de styrende og seirende kræfter, — før I faar dette og meget mere ind i jer retorter og beregninger, før vil jer slutninger paa moralens og religionens omraade være temmelig betydningsløse.“

Professor Teufelsdrøkhs person er blot en maske, hvorunder Carlyle selv optræder. Teufeldrøkhes levnetsbeskrivelse er Carlyles egen delokaliseret og materialiseret (sjælelige oplevelser fremstillet som ydre hændelser). Det er heller ikke for intet, at helten er tysker og at det hele arbeide har et tysk anstrøg lige til tyske sprogvendinger og ord. Carlyle var en beundrer

af tysk tænkning og literatur. Det var der, han fandt sæden til sine ideer, det alvor og den grundighed, som han savnet i sin samtids engelske literatur og tankegang. Göthe i særdeleshed var hans profet. Han formelig dyrket denne. — Det var et af hans livsmaal at faa tysk tænkning, eller alt, hvad der var levedygtigt i den, omplantet paa engelsk jordbund. Den engelske literatur trængte just en slig fornyelse, mente han. Og dette hans arbeide kronedes og med held. Tysk tænkning fæstede rod i England, afsatte sig i landets nyere literatur og gav den øget kraft og levedygtighed. Det er ubetinget denne tyske indpodning, at engelsk-amerikansk aandsliv skylder meget af sin energi, dybde og alvor i vore dage.

Hovedinteressen ved Teufelsdrøkhs biografi knytter sig til de blade, hvor professoren skildrer sin sjælelige kamp ud af tvil og mismod og frem til ordnet, nyttigt liv. Det er sin egen erfaring, Carlyle her giver. Det første skridt i denne kamp er allerede tidligere blevet omtalt. Det er hans undsigelse af løgn, humbug og usselhed, det „*Evige Nei.*“. Det bestaar i at kaste al frygt fra sig og staa opreist med løftet pande for Gud og mennesker. Det er at falde tilbage paa den moralske natur i en, paa ens bedre jeg, og sige til sig selv: „Lad verden være, hvad den vil; lad der være sandhed eller løgn, hvad der vil; lad guder eller djævle raade for liv og skjæbne; — jeg for min del vil leve, som mandighed, nobelhed, sandhed og retfærdighed byder. „Jeg vil være en *mand*. Andet liv huer mig ikke. Vig fra mig, satan, med alt dit kujoneri og al din useldom. Du frister mig ikke. Jeg *er* ikke din. Aldrig i evighed din for nogen pris, du kan byde.“ — Det er det „Evige Nei“.

„Slaa din fiende paa øret,
byd ham krig paa liv og død.“

Derefter følger saa, hvad han kalder „indifferentismens centrum“, „hvorigjennem i vor tid hver sjæl maa passere paa sin vandring fra tvil, mismod og fornegtelse til ny tro og nyt liv, — fra livets negative til dets positive pol.“ Han har nu opnaaet en slags fred. Han *frygter* i hvert fald intet mere, hverken i tid eller evighed. Han føler sig i harmoni med almægtig sandhed og ret. Og følelsen deraf breder fred og velvære over ens sjæl. Han begynder at *arbeide*, at interessere sig for andre og for alt, hvad der foregaar omkring ham. Han gaar ikke længer helt op i sig selv og sin egen indre og ydre strid. Han knytter sig fastere til udenverdenen og bliver mere objektiv.

Og saaledes naar han efterhaanden *gjennem* sit arbeide, *gjennem* sine videre interesser og sin sympati for andre, gjennem selvglemsel og nyttig handling det tredie trin, — det „*Evige Ja*“. Ny tro, nyt haab, ny tillid springer op i ham, voxer sig frem af livet selv. Tvil og mismod drukner

i en glad sikkerhed, i en fred, som intet kan forstyrre. Nyttig virksomhed arbeide for andre, selvglemsel og selvopofrelse, trofast opfyldelse af pligter og hverv, deri ligger alle livsgaaders løsning; — saa og saa alene lader de sig løse; saa og saa alene vindes den „fred og glæde", hvorom alle religioner taler og hvorimod alle tænkende væsener higer. Det er den lov, vi som mennesker er underkastet, og kuns i lovens frivillige opfyldelse er der fuld tilfredshed og fuldt liv . . . . .

Ikke tanke, men handling; ikke spekulation, men liv, løser livets gaader og troens tvil.

Slig var i sine hovedtræk denne bog, der revolutionerte den moderne tænkning i England og Amerika og lagde grundlaget for en ny tid, et nyt livssyn og en ny verdensordning. Den kom til folk som en ny aabenbaring. I jødiske tider vilde man have sat en slig bog ved siden af Esaias's profetier, og var den kommen før vort nye testamente blev samlet og afsluttet, vilde den vel have fundet plads ved siden af Pauli breve. Der hører den i hvert fald hjemme.

Den politiske situation i Japan.

(Efter „*Nouvelle Revue*" og „*Nation*").

Det var i 1890, at Japans første parlament sammentraadte. — Landets parlamentære historie har dog langt fra været nogen barnlig idyl. Tvertom, den har været udfyldt af en uafbrudt række af stridigheder, der mere og mere tilspidses og har resulteret i en situation, svanger med nye, store omvæltninger i det japanesiske rige. Det er meningen med denne artikel at kaste lys over en stilling, om hvis videre udvikling og kulmination i revolutionære foranstatninger, telegrafen hver dag kan bringe os underretning.

Ganske ung som saaledes denne Japans parlamentariske konstitution er, har den dog allerede vakt almen misfornøielse. Af lang varighed bliver den vist ikke. Misfornøielsen er af to slags: med de gammeldagse og konservative elementer i regjering og regjeringsform paa den ene side, og med selve den parlamentariske erfaring psa den anden.

Der klages over, at parlamentet øder tiden med debatter om rene smaating, medens landets hovedinteresser forsømmes, at førerne søger egen fordel og forfremmelse mere end fædrelandets vel, og at partiregimentet med embedernes fordeling blandt det seirende partis ledende mænd ingenlunde er tiltalende eller fordelagtig. Angaaende dette sidste punkt synes

der at være god grund til klage, idet partierne paa merkværdig kort tid har lært at organisere sig, som hvad man i Amerika kalder „politiske maskiner“, — faste, veldiciplinerede organisationer —, og at benytte embederne som lokkemidler og som løn for tro og gode partitjenere.

Parlamentet øder sin tid, heder det, med strid og kjævl, der er uden al betydning. Den eneste fortjeneste, det „*liberale*“ parti har indlagt sig, er en række ubetydelige besparelser, hvis diskussion har optaget parlamentets hele tid. Og disse besparelser har ofte været af tvilsom visdom, ofte dikteret af trangsyn og demagogeri.

Følgen er da, at det unge Japan allerede efter 4 parlamentære sæsoner føler sig lidt træt af „politik“, og at der har reist sig en mægtig og betydningsfuld bevægelse mod partipolitiken og dens unødige, tidsødelæggende ordstrid. Bevægelsen betegner nærmest et forsøg paa at komme væk fra partipolitik med dens dogmatiske og sterile kamp til en rent saglig politik med fri diskussion om hver sag for sig, og enighed om at løfte og bygge fædrelandet.

Denne bevægelse har antaget form af en national organisation af foreninger i by og bygd det hele land over, hvor man søger at samle alle partier, alle meningsgrupper til fri og gentlemanlig samtale og diskussion. Samtidig gaar organisationens program ud paa at komme bort fra det smaalige kjævl, som har optaget parlamentets tid og i stedet at ofre tanker og kræfter paa sager, der kan tjene til landets materielle og aandelige fremgang. Det er en slags patriotisk liga, hvis maal ikke er nogen hevnkrig, men fædrelandets fredelige udvikling. Partikampen vil den lade afløse af saglig diskussion; bortfjerne den personlige herskesyge og embedslyst fra det politiske liv og samle alle hjerter og hoveder om fælles arbeide for fædrelandets vel.

Det er foreningen *Kokou—Min—Kiö—Kwaï*, der allerede spiller en betydelig rolle i japanesisk politik. Den er intet parti, snarere et forsøg paa at organisere den virkelige folkeopinion, give den et organ, hvorigjennem den kan øve bydende indflydelse paa alle partier. Foreningens ledere er sjeldent patriotiske og noble mænd. De har intet at haabe eller vente gjennem den; thi da den ikke optræder som virkeligt parti, kan den aldrig faa raadighed over embeder og magtmidler. Dens hele existence og arbeide faar derfor et uegennyttigt, patriotisk præg, som atter i høieste grad øger dens indflydelse.

Paa den anden siden har vi saa den liberale oppositions misfornøielse med den nye konstitution og en række deri indlemmede gammeldagse institutioner.

Den nye konstitution gjør nemlig ikke japaneserne til et selvstyrende folk.

Parlamentet bestaar af to huse, — et overhus og et underhus. Det sidste alene repræsenterer det virkelige folk. Men de to huse staar omtrent sideordnede, hvad lovgivnings- og bevilgningsmyndighed angaar. Underhuset kan ingen vei komme uden overhusets samtykke. — Videre er parlamentet konstitutionelt *forpligtet* til at bevilge de for regjeringens udøvelse absolut *nødvendige* midler. I forbindelse hermed staar det, at ministrene er ansvarlige for keiseren *alene* og *ikke* for parlamentet. Det sidste har saaledes intet middel til at sætte sin vilje igjennem eller til at bortdrive en i dets øine umulig regjering. Den mest upopulære regjering kan konstitutionelt blive siddende i al evighed. Parlamentet *maa* skaffe den de absolut nødvendige penge.

Den politiske strid i Japan gjælder derfor ogsaa igrunden simpelt hen indførelsen af parlamentarisk styre — flertalsstyre. Parlamentet vil i hvert fald have direkte indflydelse paa regjeringens sammensætning, eller i det mindste staa overfor et ansvarligt ministerium. — Hvad der giver dette krav øget vegt og autoritet er, at der bagom ministeriet, som det nu er, staar et *geheimeraad*, der i virkeligheden udgjør keiserens raad og er en slags overstyrelse, hvis befalinger det siddende ministerium blot udfører. Ministrene skyder sig ind under geheimeraadets og keiserens uansvarlighed. Parlamentet har aldrig nogen ansvarlig person at holde sig til. Regjeringen bliver for det og folket nogenlunde, hvad „bøigen“ er i Peer Gynt, — noget vagt, upersonligt, elastiskt, ufatteligt, men almægtigt noget.

Japaneserne har givet hele dette regjeringssystem det betegnende navn *Kouromakou* eller det sorte teppe („mørkets teppe“).

De liberale partier, der i denne sag repræsenterer omtrent det hele tænkende folks vilje, finder, at et parlament og konstitutionelt styre under disse omstændigheder er lidet mere end en farce. Og deri har de vel ret. Deres maal er derfor at blive dette „mørkets teppe“ kvit, faa et greit ansvarligt fagministerium i stedet for den nuværende uansvarlige regjering med oprindelse og rødder i det dulgte.

Om japanesernes evne til at styre sit eget land helt og fuldt er der ikke ringeste grund til at tvile. Folket staar gjennemgaaende høit baade i moralsk og intellektuel henseende. Det har vist sig i disse faa aar særdeles skikket for den parlamentarise statsskik og har frembragt statsmænd af høi rang.

Der er tre liberale partier. Det egentlige „liberale“ parti ledes af grev *Itagaki*, en særdeles dygtig og overordentlig populær og afholdt statsmand. Det „progressive“ parti ledes af grev Ohkouma. Disse to sidstes

forening har tilspidset situationen derover og gjort en krise uundgaaelig og nær forestaaende. Det tredie liberale parti er det radikaleste; det kalder sig det „orientalsk-liberale“ og føres af *Aïkentarô*, der nylig selv dannede det. Alle tre partier opererer nu sammen mod regjeringen og synes at have folkets hele masse bag sig og ingen modstandere uden regjeringen, dens embedsmænd, personlige tilhængere og en del gammel-konservative og aristokratiske familier.

Alle partier er loyale mod mikadoen, eller *udviser* i hvert fald slig loyalitet. Paa de liberale partiers programmer staar i første række revision af alle handelstraktater med fremmede magter og en radikal omkalfatring af toldvæsenet. Disse handelstraktater blev som bekjendt *paatvungne* landet af de europæiske magter og tager vel neppe derfor videre hensyn til Japans bedste. De liberale klager over, at disse traktater og toldpolitikens ordning ruinerer landets handel og jordbrug. Der ligger vel bagom disse klager et ønske om at belægge udlandets konkurrerende industri, jordbrug og handel med enkelte hindringer i form af beskyttelsestold.

Bringer derfor telegrafen en af dagene underretning om, at grev Itagaki er udnævnt til premierminister, saa ved vi altsaa, at det betyder parlamentarismens fulde indførelse i Japan, handelstraktaternes revision og sandsynligvis japanesisk beskyttelsestold.

Samtlige liberale partier staar rede til at overtage magten. Lederne opmuntres i sin kamp mod regjeringen ved løfter og haab om landets høieste embeder, der allerede er fordelt mellem partiernes fremragende mænd. Det partipolitiske stridsraab: „byttet tilhører de seirende“, der saalænge har været en skjændsel for amerikansk politik, og først nu, efter aarevis af ihærdig kamp mod den tankegang, der dikterede det, holder paa at tabe terræn derover — det synes at have vundet fuld hævd i det nye Japan. Den siddende regjering har handlet derefter, og den kommende vil blot følge dens exempel. Den ovenfor nævnte forening alene arbeider *imod* dette uvæsen, og som det synes med stor tilslutning.

Situationen kompliceres endelig ved, at der indgaar deri et rent historisk og provinsielt element.

I aaret 1603 grundlagde *Jeyasu* den dobbeltregjering, som har varet lige til de nyeste tider. Jeyasu blev *Shogun* eller en slags *major domus*, — den virkelige styrer, medens mikadoen blot blev den nominelle og ceremonielle fyrste. Shogunembedet gjordes arveligt i Jeyasus slegt. Der var dog to adelige familier, der stod i spidsen for to af rigets nogle og firti provinser eller len, der blot nødtvungent, protesterende og aldrig

helt underkastede sig og samtykkede i Shogunregjeringen. — Da den nye tingenes orden i 1868 indførtes, tog den politisk form af Shogunværdighedens ophævelse og mikadoens gjenindsættelse i den virkelige saavelsom nominelle herskermyndighed. Det unge, europæisk paavirkede Japan var derved istand til at optræde som en fædrelandsk renaissance, som oprørere alene mod Shogun-usurpatorerne og til fordel for Japans gamle *legitime* herskere. Revolutionen skjulte sig under loyalitetens maske, den radikale omvæltning tilsløredes af mikadoværdigheden.

Men i spidsen for denne revolutionerende bevægelse gik de to nævnte familier og provinser, Shogunernes gamle arvefiender, og drevne lige saa meget af hevnlyst som af revolutionslyst. Ledelsen faldt i disses hænder, og efter bevægelsens seir høstede de dens frugter. De skabte den regjering, der siden har existeret i Japan, og tilvendte sig selv alle dens vigtigere poster, som de da ogsaa siden har beholdt. Næsten alle vigtigere embeder i landet holdes og besættes stadig med mænd fra de to provinser, — Satsuma og Choshu. — Satsuma- og Choshu-mænd staar altid bag det ofte skiftende og unansvarlige ministerium. Landet styres af de to provinser.

Denne faktor spiller en betydelig rolle i den nu frembragte situation og strid. Den liberale politik faar derved blandt andet ogsaa paa sit program embedsverkets nationalisering, — embedernes fordeling paa mænd fra samtlige rigets provinser, hvad jo betyder først og fremst en generaluddrivning af deres nuværende indehavere, naar de liberale partier kommer til magten. — Den paagaaende strid er saaledes delvis en strid mod to adelige slegters usurpation af al magt og indflydelse i staten. Og „mørkets teppe“ — eller den bestaaende vage og sammensatte regjeringsform — betyder blandt andet ogsaa disse slegters og provinsers uansvarlige herredømme over landet.

Man vil saaledes forstaa, at „mørkets teppe“ ikke er et ueffent navn for den magt, som det yngre og frisindede Japan finder sig staaende overfor.

— „Den literære bevægelse i Sverige er nu død. Det er længe siden, at noget arbeide af betydning forelaa . . . . Der findes ikke en eneste klarsynt og uafhængig kritiker. Der er kun to eller tre store blade og blot én stor forlægger . . . . Alt intellektuelt liv stagnerer haabløst.“ — Saa siger Ola Hansen i „*Revue des Revues*“. Forhaabentlig er det ikke saa sandt, som det er trist.

Luften og livet.

(Efter *Henry de Varigny* i „*Revue des deux Mondes*“).

Tæt omkring vor klode svøber luften sig som et i forhold til klodens omfang ganske tyndt dunst-hylster. Allerede 10—15 kilometer fra jordfladen er det flygtige stof saa fortyndet, at levende væsener ikke længere kan benytte det ved aandedrættet. Idet heller ikke havet kan huse levende væsener i større dybde end 10 kilometer, blir livets omraade indskrænket til et lag af i det høieste 20—25 kilometers tykkelse.

Først i dette aarhundre har videnskaben faaet rede paa luftens egenskaber. Tidligere antoges den at være et ensartet, enkelt stof. Nu ved man, at luften bestaar af en blanding af to kemiske grundstoffe: surstof og kvælstof, tilsat med forholdsvis ringe mængder kulsyre og vanddampe. Man ved ogsaa, at de levende væseners aandedræt foraarsager stadige ændringer i luftens sammensætning, samt omvendt at denne luftens sammensætning gjennem aandedrættet øver en afgjørende indflydelse paa organismernes liv. Hvorledes forholder det sig med dette?

I

Surstoffet blev paavist af Priestley og Scheele i 1774. Kort efter godtgjorde Lavoisier, at dette stof var en af de væsentlige bestanddele af luften, der saaledes ikke var noget ensartet. Fra Lavoisiers opdagelse stammer hele den moderne kemi samt fysiologien — læren om det organiske liv.

Surstoffet er en gasart, der veier lidt mere end den luft, hvoraf den udgjør en del; ved „forbrænding“ og „aandedræt“ har man at forstaa indgaaelsen af en forbindelse mellem denne gas og et andet kemisk grundstof, kulstoffet. I 1000 liter luft findes der 208 liter surstof; de øvrige 792 liter fyldes af kvælstof. I dette forhold holder luftens sammensætning sig overalt paa jordens overflade, i alle høider og til alle tider; saameget er slaaet fast ved en uendelig række iagttagelser af de forskjelligste forskere. Betænker man nu det uhyre forbrug af luftens surstof ved aandedræt og forbrænding, blir det nødvendigt at søge kilden til surstofmængdens stadige fornyelse. Luftens samlede surstofforraad er anslaaet til at veie en million milliarder (1 med 14 nuller efter) kilogram; nær halve vegten af jordklodens malmleier falder paa deres surstof-tilsætning; $^8/_9$ af havets og alt vands tyngde skyldes ligeledes surstoffet; og i samtlige levende væseners legemer danner surstoffet et vigtigt led.

Kun en eneste kilde til luftens forsyning med nyt surstof er kjendt. Opdagelsen skyldes Priestley, forklaringen derimod Perceval og Senebier. Planterne opløser nemlig ved hjælp af sit bladgrønt luftens kulsyre, beholder kulstoffet og udstøder atter det befriede surstof i luften. Paa laboratorier kan man ved kunstige experimenter udskille frit surstof af en hel mængde kemisk sammensatte stoffe f. ex. ved at lade en elektrisk strøm spalte vand i surstof og vandstof; men om slige opløsninger ogsaa foregaar i naturens store laboratorium, er endnu uafgjort. Selvfølgelig er det ligesaa uafgjort, om planterne alene formaar at erstatte luften alt det surstof, som den taber ved al den forbrænding og alt det aandedræt, der foregaar i den vide verden. Men efter hvad man endnu ved, kan og maa dette være tilfælde.

I afstængte rum kan luftens surstofmængde lettelig formindskes, ja, opbruges ved forbrænding eller aandedræt; men dette retter sig selv, strax der aabnes forbindelse mellem vedkommende rum og udenverdenen.

Kvælstof er ogsaa en gasart, der paavistes af Priestley, og nærmere undersøgtes af Lavoisier. Kvælstof er lidt lettere end luften og optar 792 liter af 1000 liter luft. Det hverken brænder eller deltar i forbrænding eller aandedræt. Giftigt er det ikke — men uvirksomt og ligegyldigt ved aandedrættet. Ligesom surstoffet er det selvfølgelig overalt og til alle tider tilstede i samme forhold.

Surstof og kvælstof udgjør sammen de to aldeles overveiende hovedbestanddele af luften. I forholdsvis ganske forsvindende ringe mængder forekommer dog et par andre stoffe.

Vigtigst af disse er *kulsyren*. Af dette stof findes der kun 4—5 liter i hver 10,000 liter luft. Kulsyren er en gasart, der er tungere end luften; allerede Priestley fandt den at være uskikket til aandedræt og forbrænding. I modsætning til surstoffet og kvælstoffet er kulsyren tilstede i luften i meget vexlende forhold. Allerede i 1827 var det godtgjort, at kulsyregehalten i luften vexlede fra 3 til næsten 6 liter pr. 10,000. Paa fjeldtoppe har man paavist, at kulsyremængden kun beløber sig til 2 liter. I eller omkring byer indeholder luften mere kulsyre end ude paa landet; om natten og i overskyet veir stiger kulsyremængden. Over havet er forholdet mindre vexlende. Inde i huse, hvor levende væsener opholder sig, er der rigeligt med kulsyre; dette kan let forklares, naar man ved, at den luft, man udaander, indeholder 100 gange mere kulsyre end den, man indaander. Almindelig luftige beboelsesrum har man fundet at indeholde 0.54—0.70, sygeværelser 2.4, et forelæsningsrum 3.2, en skolestue 7.2 liter kulsyre paa 1000 liter luft. Stiger kulsyremægden til 4 $^0/_0$ og synker surstofmængden til 16 $^0/_0$, bliver luften absolut dræbende giftig;

dette forhold forekommer i al luft, der aandes ud. — Alle levende væsener udaander nemlig kulsyre, der er opstaaet ved, at kulstof fra legemsvævene forbinder sig med surstoffet i den indaandede luft. Et voxent, sundt menneske udaander gjennemsnitlig 20 liter luft i timen; efter dette maa det i 24 timer frembringe omtrent 1 kilogram kulsyre. Faaret frembringer hele 7—8 kilo. Maales kulsyren efter det aandende legemes samlede vegt, har man, at 1 kg. oxe frembringer 3—7 gram kulsyre i døgnet, medens 1 kg. kalkun frembringer 20 gram, 71 kg. kylling 56 gram, og 1 kg. spurv 60 gr. Fuglenes aandedræt maa altsaa være det virksomste. Ifølge Boussingault frembragte de levende væsener i byen Paris paa hans tid tilsammen 1/2 million kg. kulsyre i døgnet. Hele jordens mennesker frembringer daglig 1 milliard kubikmeter. Regnes dyreverdenens aarlige produktion med, kan man trygt forudsætte, at 700 milliarder kubikmeter kulsyre om aaret føres ud i luften fra levende lunger. Et lignende tal kan sættes for de som dyr aandende planters vedkommende. Bare Europa brænder 550 millioner tons stenkul om aaret, derved frembringes 80 milliarder kubikmeter kulsyre. Regnes saa al forbrænding paa jorden med, og ligesaa de kulsyremængder, der udstødes af vulkaner og varme kilder, er der intet urimeligt i — med Armand Gautier — at forudsætte en samlet aarlig kulsyre-produktion af 2500 milliarder kubikmeter. I aarenes løb vilde der altsaa samles en betragtelig masse kulsyre i luften — men man finder dog aar om andet det ovennævnte gjennemsnitsforhold vedligeholdt: bare 4—5 liter pr. 10,000 liter luft. Følgelig maa der ogsaa forbruges omtrent lige saa meget kulsyre, som der frembringes. Nu ved man, at planterne — der vistnok udaander kulsyre — tillige saa at sige spiser kulsyre, d. v. s. suger kulsyre i sig for at spalte den i kulstof, der bygger deres fibrer, og surstof, som igjen flygter frit ud i luften (se ovenfor). Fremdeles ved man, at alle hvirveldyr og skaldyr danner sine faste legemsdele af kulsur kalk ved at foranstalte en forbindelse af kalk og kulsyre. Ben og skaller af døde dyr holder sig længe uden at smuldre hen, binder altsaa masser af kulsyre; man regner, at klodens kalkleier indeholder mindst sex gange saa meget kulstof, som luften. Blev kulsyren i disse kalkaflagringer sluppen løs, maatte der bli saa vældig meget kulsyre i luften, at en del af kulsyregassen maatte fortætte sig til vædskeform. Desuden er det paavist, at hav-vandet indeholder umaadelige masser kulsyre i opløst stand eller forenet med kulsurt salt til dobbelt-kulsurt salt. Luft og hav skifter den fri kulsyre mellem sig, idet havet lader sit dobbelt-kulsure salt spalte sig i kulsurt salt og kulsyre og afgiver denne kulsyre til luften, hvis denne skulde trænge kulsyre-tilførsel. Kyndige forskere regner, at havet inde-

holder ti gange saa meget kulsyre som luften. Saavel havet som plante- og dyreverdenen er saaledes med om at skaffe af veien den umaadelige overflod paa kulsyre i luften, som fremkommer ved aandedræt og forbrænding.

Foruden surstof, kvælstof og kulsyre indeholder luften jevnlig ogsaa smaa mængder af andre stoffe. Saaledes forekommer ammoniak i forholdet 25 gram paa hver million kilogram luft; regnvand viser sig at indeholde 1—10 milligram salpetersyre pr. liter; i elektrisk atmosfære forekommer ozon, et slags fortættet eller forsterket surstof. Om disse kun yderst sparsomt forekommende stoffe skal der tales mere siden, da de har sin betydning for livet ligesaa vel som hovedstoffene.

(Forts.)

Jagten efter Nordpolen.

(Efter general *A. W. Greely,* chefen for den meteorologiske institut-tjeneste i de Forenede Stater, — i „*North Am. Rev.*").

General Greely, chef for de Forenede Staters meteorologiske institut-tjeneste skriver i sidste nummer af „*North Am. Review*" om de sandsynlige resultater af de iaar mod Nordpolen udsendte expeditioner. General Greely er, som bekjendt, selv en Nordpols-farer og fuldstændig kjendt med de sager, hvorom han skriver. Han tager et temmelig pessimistisk syn af samtlige expeditioner. Mindst venter han sig dog af Nansens, hvilken han skildrer som næsten selvmorderisk, om han end beundrer Nansens og hans mænds mod og dristighed.

Efter at have omtalt Nansens plan nævner han, at denne i 1892 under Nansens ophold i England blev diskuteret af samtlige dette lands sagkyndige autoriteter og Nordpols-farere, *Mc. Clintock, Nares, Young, Richards, Hooker* og andre. Og ikke en af dem kunde anbefale hans plan, hvor meget de end beundrede hans dristighed.

Disse mænds modstand mod Nansens plan grunder sig paa følgende meninger: De tror ikke, at pakisen vil løfte „Fram" op, som af Nansen beregnet, men at skibet vil knuses deraf som en eggeskal. De grunder denne mening paa sine egne og andres erfaringer i polarisen. — Dernæst anser de hele den teori, hvorpaa Nansen stoler, om en strøm tvers igjennem polaregnene, at være af meget tvilsom beskaffenhed. De bemerker, at „Jeanettes" chef efter eget udsagn ikke mødte andre strømme end dem, som de *herskende vinde frembragte.* Den strøm, hvorpaa Nansen bygger, skulde saaledes muligens blot være en rent tilfældig strøm, foraarsaget af den for tiden herskende vind. „Fram" tør muligens aldrig finde nogen slig strøm. — Endvidere mener *Sir Allen Young,* at da polaregnene sandsynligvis er fulde af øer og land, vil, selv om der findes en slig strøm, den pakis, hvormed Nansen driver, let blive fastholdt af land kanske i aarevis. — Baade holdes for ubrugelige i polarisen. Knuses skibet, og mandskabet maa tage tilflugt til selve den drivende is, saa vil man, ifølge samtlige Nordpolsexpeditioners erfaringer blive stedt i stadig og i den største fare,

idet drivisen ofte pludselig revner uden varsel, hvorpaa stykkerne strax skilles. Mandskabet løber derfor stadig fare for paa denne vis at blive delt og skilt ad, eller for at miste sine baade, sine boliger, sine forraad og alt. — Atter igjen mindes disse mænd om polarlivets nedbrydende indflydelse paa legemlige og sjælelige kræfter. Forulykkes Nansens mænd om to, tre aar og kastes iland paa en eller anden nøgen kyst, vil de mangle mod og kræfter til at stride videre med de nye og under bedste omstændigheder næsten uoverkommelige vanskeligheder. — Admiral *Sir G. Richards* fandt det at være en pligt for enhver mand, der forstaar sagen, at udtale sig skarpt imod den, efter hans mening, dumdristige og absolut umulige plan.

Alle disse vanskeligheder, særlig med drivisens pludselige revnen, vil yderligere øges i de mørke nætter, da man ingen udvei vil have til at merke de truende farer, fatte sin stilling eller opdage indtrufne katastrofer og uheld, før det er for sent.

General Greely opsummerer disse mænds udtalelser om Nansens expedition saaledes, at det kan ansees som sikkert, at hans skib, selv om det var sterkere, end det er, *ikke* kan modstaa pakisens uregelmæssige, uberegnelige og næsten almægtige tryk; at hans baade vil vise sig umulige at haandtere i drivisen; at isens revnen hvad øieblik som helst kan splitte hans mandskab og skille ham fra sine forraad; at sygdom og uheld paa tre aar vil saa reducere hans mandskab og dets kræfter, at det bliver uskikket for videre kamp mod de mægtige frostjøtuner; og endelig, at den strømteori, hvorpaa alt beror, er en høist tvilsom gjætning.

Paa det sidste punkt er dog forfatteren mindre oplagt til helt at modsige Nansen, end enkelte andre. Han anser det som nogenlunde sandsynligt, at isens gjennemsnitlige drift gaar i den af Nansen antagne retning, men betoner, at de herskende vinde tør ganske betydelig modificere den og saaledes gjøre baade tid og retning til helt usikre elementer.

Han mener derfor til slutning, at Nansens plan er uklog, uigjennemførlig og ikke langtfra selvmorderisk.

Udtalelserne har jo sin interesse; men alle disse grunde og argumenter, som planens modstandere her anfører; det værste, de kan sige, giver en dog ikke andet indtryk, end at Nansens tur er forbundet med vanskeligheder, farer og tvilsomme faktorer. Og det vidste vi jo alle paa forhaand. Det er ingen lysttur, ingen fuldt beregnelig rutetur, han har begivet sig ud paa. Han vil omgives fra først til sidst af farer. Men det fremgaar selv fra disse mænds argumenter, at andre har trodset og med held undgaaet og beseiret disse farer; at i det hele flere har sluppet heldigt fra det, end der har bukket under for dem. Man forstaar derfor ikke rigtig, hvorfor specielt Nansens expedition, som er bedre udrustet til at møde disse farer end nogen anden polarexpedition, skulde være mere selvmorderisk end de andre. Det fremgaar heller ikke saa helt sikkert af disse argumenter, at hans skib ikke skulde kunne klare sig i polarisen, eller at hans baade i tilfælde ikke skulde kunne klare sig, eller at han i allerværste fald ikke skulde kunne slippe fra det, som andre før ham har gjort. Og naar hovedsagen, den strøms existence og retning, hvorpaa Nansen bygger, indrømmes, saa indser man virkelig ikke, hvorfor det forsøg, han nu gjør, ikke skulde være værd at gjøre. For min egen del maa jeg sige, at alt det værste, disse planens modstandere kan sige, synes mig at stille Nansens foretagende i et gunstigere lys end nogensinde. Naar hovedsagen — strømmen — maa ind-

rømmes, og intet værre lader sig sige, end der er sagt, saa vilde det dog være en skam, om en slig expedition som denne, der jo i saa fald byder paa en *mulighed*, i hvert fald, for polaregnenes kartlægning, ikke skulde blive foretagen.

Og saa maa vi jo erindre, at de „sagkyndige“ udtalte sig bestemt baade mod muligheden af dampskibe og jernveie, beviste dem baade ukloge og umulige. Det hindrer dog ikke, at de „sagkyndige“ nu reiser baade med dampskib og jernvei.

Nansen vil i de aar, han er borte, omgives af farer og vanskeligheder. Hans foretagende *tør*, som ethvert dristigt foretagende, slaa feil. Naturligvis. Men der synes dog ogsaa efter disse sagkyndige modstanderes egne udsagn at være rimelig sandsynlighed for, at vi om 4, 5 aar faar se „Fram“ seile ind paa Kristiania havn flagsmykket og med bud fra Nordpolen.

General Greely sætter mest haab til Mr. *Jacksons* expedition over Frants Josefs land. Han anser det ikke umuligt, at denne i 1895 vil vende tilbage med bud fra Nordpolen. Denne rute forekommer forfatteren efter alle polarerfaringer og alle undersøgelser i disse egne den bedste. Jacksons expedition har gjort mindst støi. Den er bleven udrustet i stille beskedenhed, men lover dog i hvert fald, efter forfatterens mening, mest. Selv om Jackson ikke naar polen, vil han formodentlig række længere frem mod nord end nogen anden, og samtidig gjøre værdifulde geografiske opdagelser. Hans rute frembyder ingen usikre, eventyrlige eller dumdristige elementer.

Til Pearys expedition sætter heller ikke forfatteren videre haab. Han er fuldstændig kjendt med forholdene her og mener, at det vil blive umuligt for Peary at komme videre længere mod nord, end han gjorde paa sidste reise — *med den udrustning, som han fører med sig.* At reise over indlandsisen paa Grønland er, mener Greely, intet imod at reise over selve den brudte, sammenstuvede, ujevne, takkede polaris. Peary vil kunne naa Grønlands nordpynt, men neppe videre. Han giver ham dog en mulighed i ti for at komme videre, og som amerikaner *haaber* og *ønsker* han naturligvis, at hans landsmand vil blive den seirende i dette internationale kapløb mod polen.

Middelalderens teater.

(Efter *Henrik Schück* i „*Ord och Bild*“).

Den græske oldtid eiede som bekjendt en rig dramatisk literatur, der vistnok overførtes til Rom, men dog snart forfaldt der, og efterhaanden helt veg pladsen for gladiatorernes blodige og raaere forestillinger. Da de store folkevandringer skyllede ind over Rom og druknede de sidste rester af den antike kultur, var den dramatiske virksomhed allerede paa forhaand saa godt som død. Nogen forbindelse mellem middelalderens og oldtidens drama existerer der saaledes ikke. Det var først i renaissancetiden, at den moderne verden atter søgte tilbage til oldtidens kunst og knyttede sin egen kunstvirksomhed til den.

Middelalderens drama og teater var helt nye, selvstændige og originale vexter ud af den kristne forestillingskreds's grund. De var helt af religiøs natur og oprindelse. Kirkerne var middelalderens første teatre og den festlige katolske gudstjeneste den første dramatiske spire.

Den katolske gudstjeneste har jo altid og vel med fuld ret søgt at naa sjælen gjennem alle menneskets sanser. Den talte til øiet (ja, selv til næsen) saavelsom til øret. Fra billeder, der forestillede scener af Jesu liv til en dramatisk fremstilling af disse, var der blot et ganske kort skridt. Ved de store kirkefester tog derfor gudstjenesten snart form af et simpelt opført drama. Paa paaskemorgen f. ex. var der i koret opstillet en grav hvortil prester, klædt som kvinder (de tre Marier) syngende nærmede sig. To andre prester, klædt som engle, holdt vagt ved graven. Mellem englene og kvinderne udspandt der sig saa en fra det nye testemente hentet dialog. — Lignende dramatiske scener indflettedes i de andre store kirkedages gudstjeneste. Og fra disses begyndelser sprang middelalderens drama.

Denne dramatiske handling i gudstjenesten slog saa vel an, syntes at hjælpe saa betydelig til at anskueliggjøre den hellige historie, at man snart drog ind den ene scene efter den anden, til kirkeaaret efterhaanden blev til et sammenhængende religiøst drama. I begyndelsen var dialogen paa latin; men meget snart ledsagedes den dog af oversættelser paa folkets sprog, og efterhaanden skreves og benyttedes den helt og holdent paa dette sidste sprog. Befolkningen tog fra den tid af den dybeste interesse i disse opførelser. I en aandsfattig og mørk tid blev de befolkningens eneste større nydelse og fornøielse. For at tilfredsstille folkets lyst til mere og mere af denne art, udvidedes det kirkelige drama efterhaanden, indtil baade kirke og gudstjeneste blev for trange for det. Det truede med at svælge den hele gudstjeneste og helt omgjøre kirken til et teater. Samtidig havde lægfolk taget sig af sagen fra et lægmandsstandpunkt. Og følgen af alt dette blev da, at drama og gudstjeneste omkring aaret 1100 skiltes ad. De forskjellige kirkedages dramatiske scener pilledes ud af gudstjenesten og sattes sammen til et fortløbende skuespil. der opførtes i det frie af lægfolk. Men indholdet var og forblev den hellige historie. Det var udelukkende den kristne mytologi, der paa denne vis fremstilledes. *Mysterier* kaldtes derfor ogsaa de alvorlige skuespil, der væsentlig dreiede sig om verdens skabelse, frelsesverket, Guds søns liv, etc.

Dette dramas oprindelse, som en sammenstilling af hele kirkeaarets dramatiske scener, gjorde det til en umaadelig klodset og langvarig sag. Et drama varte i 5, 6, 8, 10 og 12 dage, ja op til 25 dage. Det begyndte hver dag klokken 7—8 om morgenen og varede med en times middagshvile til 5—6 om aftenen, dag efter dag uden stans. Men saa opførtes ogsaa hele den kristne idéhistorie fra skabelsen til den yderste dag. I Paris varte endog ved en anledning et eneste skuespil i *syv maaneder*, men saa gaves forestillingerne blot paa søndagene.

Skuespillet var som sagt yderst klodset og helt barbarisk. Kunst kunde det vel knapt kaldes, skjønt det var overordentligt realistisk. Man saa kameler og tigre paa scenen; helgener flaaedes levende, og Johannes's hovedløse legeme laa der; martyrer sønderreves af vilde dyr; en spillende fik sin haand afsnappet af et vildt dyr, o. s. v. Men alt var rigtignok blot *forestilling*. Man lagde svært an paa teatermaskineri. Den flaaede helgen havde et falskt skind; den sønderrevne martyr falsk mave og falskt hoved. De var i høi grad udstyrsforestillinger. Helvedes gab saaes aabnende og lukkende sig — ved maskineri — medens djævle gik ud og ind, og en uhyggelig ild luede i helvedes øine, — thi helvedes aabning eller gab fremstilledes i form af en uhyre mund med to flammende øine over den.

Kulisser benyttedes derimod ikke og ingen sceneforandring. Derimod indrettedes scenen for hver dag med fremstillinger af de lokaliteter, man trængte, — hvor handlingen skulde foregaa. En dag kunde man saaledes se længst til venstre para-

diset med Gud Faders trone, hvorpaa den Almægtige sad den hele, lange dag omgivet af de fire erkedyder. Længere henne paa scenen var en port i en mur, hvorover der stod skrevet *Nazaret.* Dernæst kom en liden pavillon med et alter, — det var templet. En mur og et taarn ved siden af forestiller Jerusalem. Midt paa scenen var en anden pavillon med en trone i det indre; det var kong Herodes's palads. Videre mod scenens høire side saaes et traug fuldt af vand med et miniatur-skib flydende deri, — over det stod for videre tydeligheds skyld skrevet „*havet*". Længst mod høiere var helvede, — to taarne.

Ved forestillingens begyndelse sad skuespillerne paa sine respektive pladse inden disse dekorationer: Gud paa sin trone, Herodes paa sin, o. s. v. Under dialogen reiste simpelt hen de talende sig. Undertiden kom de frem paa scenen, der var et slags neutralt felt, der kunde være Jerusalem og Rom paa en gang. — Skulde en mand reise fra Jerusalem til Rom, saa gik han blot ud af den dekoration, der forestiller den førstnævnte by, løb et par gange rundt scenen og gik saa ind i „Rom". Der var ingen dekorationsforandring i dagens løb; men for næste dag borttoges de dekorationer, der ikke skulde benyttes den dag, og opsattes saa andre i stedet.

Dragterne var gjerne glimrende og gloende, efter dagens nyeste moder. Særlig synes djævlenes udstyr at have været ganske storartet, vel en grund til at djævlenes roller var meget eftertragtede.

I korsfæstelsesscenen hang den helt nøgne Kristus paa korset den hele dag, deklamerende hundreder af barbariske verselinjer. Undertiden maatte den rolle tages af to, tre personer, idet én ikke orkede at blive hængende der hele tiden.

Scenen var undertiden et slots borggaard, undertiden et torv, men oftest dog en ophøiet platform paa en eller anden aaben plads. Tilskuerpladsene var gjerne ordnet amfiteatralskt med loger i de øverste rækker. En loge kostede ved en opførelse i 1510 252 kr. efter vor tids pengeværdi, eller, da opførelsen varte i ni dage, ca. 28 kr. pr. dag. En almindelig plads kostede 87 øre pr. dag eller kr. 7,83 for den hele forestllling.

Stykkerne opførtes gjerne af foreninger, gilder eller lignende; de skreves i begyndelsen af geistlige, men efterhaanden viste læge digtere sig bedre istand til at møde folkets smag og krav. Et sligt *mysteriums* opførelse var selvfølgelig en kjæmpeaffære. Et kjendt stykke havde 494 roller og næsten lige saa mange spillende. De kvindelige roller overtoges næsten altid af mænd. Dette var neppe af nogen følelse af, at det var uanstændigt for en kvinde at vise sig paa scenen i de dragter, som skuespillet kunde nødvendiggjøre; thi middelalderen viste, at den ingen saadan anstændighedsfølelse eiede. Det hørte saaledes ikke til sjeldenhederne, at en del af det optog, der modtog en hjemvendende konge i hans hovedstad, udgjordes af stadens bedre kvinder i paradisisk dragt. Saaledes hilsedes f. ex. ved en leilighed Karl V. og ligeledes Ludvig XI. Derimod var vel grunden til, at kvinder ikke optraadte, nærmest at søge i skuespillets kirkelige oprindelse. Det var jo fra begyndelsen af en del af gudstjenesten og beholdt til det sidste sin religiøse karakter, og til at tage del i gudstjeneste eller kirkelig handling har jo kvinden aldrig, siden kristendommens første dage og før de allersidste aar, været anseet god nok.

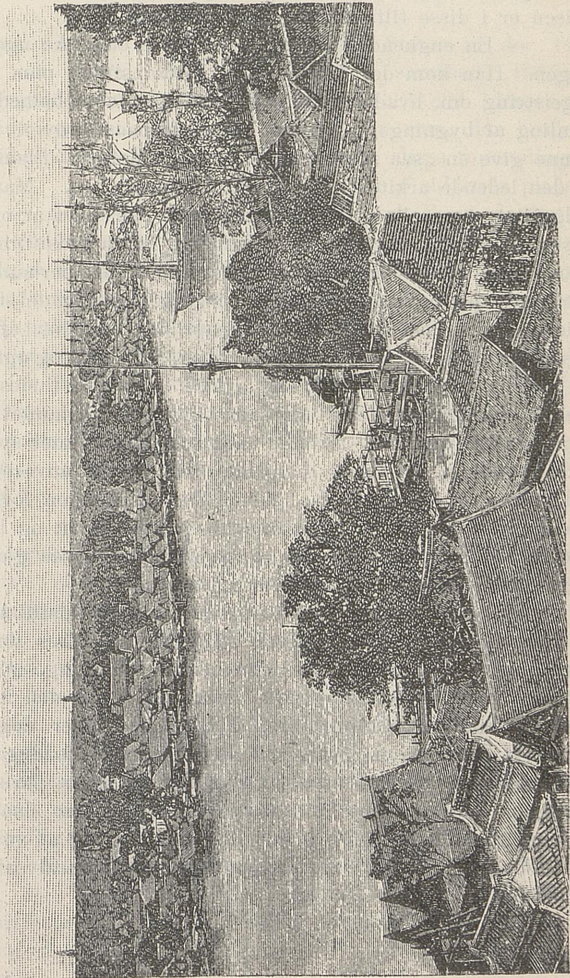
Opførelsen af et sligt skuespil stansede omtrent alt forretningsliv i en by. Selv kirkeklokkerne maatte ikke ringe for ikke at forstyrre spillet. Folk stimlede sammen fra de omliggende landsegne, til det omsider blev en klage, at handel og

forretningsliv og selv det kirkelige liv led under disse *mysteriers* opførelse. Presterne, hed det, tilbragte sin tid i teatrene istedetfor i opfyldelsen af sine kirkelige pligter.

Da saa renaissancetiden kom med sit fornyede kjendskab til oldtidens kultur kunst og drama, kunde disse *mysterier* ikke længere holde sig. De maatte strax i lys af oldtidens udviklede kunst forekomme den dannede verden som absolut barbari. I Frankrige døde middelalderens drama fuldstændig ud; i England og Spanien derimod udviklede det sig, tog nye former og ligger der til grund for det moderne drama.

Bangkok.

Under henvisning til bind I, side 586 af „*Kringsjaa*“, hvor der gjengaves en længere skildrende artikel om Siam, dets hovedstad og samfundsforhold, leveres idag et billede af *Bangkok*, hovedstaden, der i senere tid har tiltrukket sig almen opmerksomhed ved Siams strid med Frankrige og den franske flaades truende adfærd paa Bangkoks rhed.

Forskjellige meddelelser.

— Folk, der besøger verdensudstillingen med smaabørn, kan *cheque* de sidste ved indgangen. Det vil sige, de kan deponere dem der for dagen. Der fæstes et lidet numereret messingskilt til barnet, og et lignende skilt faar forældrene. Barnet udleveres igjen, mod at man foreviser det sidste og betaler 1 krone. For den pris bliver børnene tilseet en hel dag, bespist, underholdt, moret, ført omkring. En hær af barnepiger er tilstede og ser efter dem. De leger i store, lyse sale eller ude paa grønsværet under stadigt tilsyn.

Lignende børnedeponeringsinstitutioner findes ogsaa rundt om i amerikanske byer til enhver tid. Mødre, der er nødt til at arbeide ude for at ernære sig, kan der deponere sine børn for dagen og vide, at de vil blive taget god vare paa. Prisen er i disse tilfælder en ubetydelighed.

— En englænder skriver i det store engelske ugeblad „*Spectator*“ om udstillingen. Han kom der tvilende og fordomsfuld; men skriver dog med uendelig begeistring om, hvad han ser. Udstillingen som helhed er, mener han, den vakreste samling af bygninger i verden. Man forbauses over, at kalk og cement skulde kunne give en „saa megen kunstnerisk nydelse“. Planlægning og udførelse viser, at den ledende arkitekt var et geni, mener han. Man møder intet der af den vulgaritet, som alle tidligere udstillinger har havt at opvise. Alt er i kunstnerisk harmoni. — Den skrupuløse renslighed inden udstillingen forbauser ham ogsaa. Trods den masse mennesker, der spiser inden parkanlægget og i bygningerne og slænger papir og tømte æsker fra sig, holder dog de stadige sværme af rengjørere veie og anlæg saa rene, at man knapt kan finde en afbrudt fyrstikke. — Han er ogsaa slaaet af de besøgendes karakter, udseende og opførsel. De fleste er arbeidere og bønder, men den raahed og lavhed, som altid findes i Europa, hvor store folkemasser samles, existerer ikke her. Det er en „dannet masse“. Høflighed og velvilje hersker overalt. — Heller ikke har han kunnet spore noget til det optrækkeri ved hoteller o. l. steder, som han var blevet advaret imod. Han har faaet et vakkert, stort værelse, faa skridt fra udstillingen for 1 dollar dagen. Og der er mængdevis af slige steder. Man lever der elegant og behandles forekommende og yderst velvilligt. — „*Kringsjaa*“s redaktør vil ogsaa gjerne anvise mulige reisende slige steder og *indestaa* for pris og behandling.

— I en oversigt over de fremmede kunstudstillinger i Chicago i det anseede og ledende amerikanske ugeblad „*The Nation*“ ofres de skandinaviske udstillinger ikke liden plads, særlig roses den norske udstilling. *Fritz Thaulows* „Bag møllen“ omtales som en af de bedste naturstudier paa den hele udstilling. Hans øvrige malerier faar ogsaa megen ros. I det hele finder dog den amerikanske kritiker lidet nyt eller haabindgydende i den norske udstilling. Indholdet er nationalt og slaaende, men kunsten selv er, hvor den er bedst, parisisk, siger han; men tilføier rigtignok, at der synes at være en tendens til at slaa ind paa nye og originale veie og til at stole paa sig selv, der tør vise sig at være (som tilfældet har været i de Forenede Stater) begyndelsen til noget, som alvorligt arbeide kan drive vidt i fremtiden.

Notitser.

— *20,000 afholdsmænd* er der blandt de 68,000 britiske soldater i Indien.

— *Rugavlen* i verden beløber sig til 485 mill. hektoliter.

— $^1/_4$ million kanarifugle hækkes aarlig i Tyskland. Deraf sælges de 100,000 til Nordamerika.

— En ny *elevator* er patenteret. Den bestaar i et bevægeligt skraaplan, — en modifikation af den gamle trædemølle. Drives ved elektricitet.

— I Florida benyttes appelsiner istedet for sæbe og skuresand til at vaske gulvene. De skjæres i to og gnides ud over gulvét, der bliver hvidt som et lagen. Anbefales som sæbebesparende ogsaa hos os.

— *Telefon mellem Europa og Amerika* er bare et tidsspørsmaal. Ved elektrikerkongressen paa verdensmarkedet i Chikago udtalte prof. Silv. P. Thompson fra London, at „midlerne til anlæg af en ocean-telefon har vi alt i hænde.“

— *Verdens største diamant* er funden ved Jagersfontein i Syd-Afrika. Den veier 971$^3/_4$ karat, er 76 millimeter lang og fra 38—63 millimeter bred og tyk. Farven er udmerket, men skjemmes af en sort flek i midten.

— Ni af Wergelands „Vinterblommer i barnekammeret“ og et eventyr i samme bog er hentet fra en berømt tysk samling folkeviser „Des Knaben Wunderhorn“, som udkom i begyndelsen af hundreaaret, oplyser S. H. Jensen i „*Luth. Ugesk.*“.

— *Campania*, det nye kjæmpeskib med maskiner paa 30,000 hestekræfter, har gjort turen over Atlanteren mellem Queenstown i Irland og Sandy Hook ved indløbet til New-York paa 5 dage 17 timer og 27 minuter eller 2$^1/_2$ time hurtigere end den hidtil snareste tur. Skibets komandobro er næsten 22 meter over vandlinjen, og udkigsmærset næsten 12 meter høiere endda; paa den vis har man 27$^3/_4$ kilometers udsigt foran sig — faar altsaa „Campania“ en damper, der gjør samme fart, i sigte ret forud, vil de være paa siden af hinanden om 20 minuter.

— Skudpenge betaltes ifjor i Indien for 274 tigere, 442 pantere, 131 bjørne 85 ulve. I de sidste fire aar er udryddet mere end 1000 tigere, 2000 pantere, 500 bjørne og 300 ulve. Men til gjengjæld havde rovdyr dræbt 317 mennesker og 1200 kreaturer; 999 personer døde af slangebid.

— I de Forenede Stater er der 143 forskjellige religiøse samfund, 163,787 enkelte menigheder, 139,832 kirker og kapeller, 23,453 andre rum, der bruges til gudstjeneste; alle disse forsamlingssteder har 45 millioner siddende pladse (hele folkemængden i de Forenede Stater er 63 millioner). Kirkebygningerne koster 2$^1/_2$ tusend millioner kroner. Til lønninger af prester, lærere o. s. v. og vedligeholdelse af kirker, kirkeskoler o. s. v. medgaar hvert aar over 1000 millioner kroner. Alt ydes frivillig! Omtrent 20 millioner mennesker nyder nadverden; af disse er tredieparten katholiker, resten tilhører de forskjellige protestantiske samfund. („*Luth. Ugesk.*“)

— „*Bind-selskab*“. Der gjøres meget i London for at hjælpe paa nøden. Blandt de mange velgjørende samfund er der ogsaa et „Bind-selskab“, som hjælper fattigfolk som lider af saar og bræk, ved at skaffe dem nødvendige bind, bandager og instrumenter samt lægehjælp til operationer og andet. Selskabet er gammelt, det blev stiftet i 1807, og har siden den tid kunnet hjælpe nær ved 500,000 mennesker, i 1892 omtrent 10,000. Det eiede ifjor, foruden andet, henved 1000 instrumenter, men de forslaar ikke, saa selskabet nylig har bevilget over 50,000 kr. til indkjøb af nyt.

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfattere eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

I Indien skal englænderne trues med et nyt oprør. Der skal findes et vidt udbredt forbund blandt de indfødte, som under den uskyldigt udseende hensigt at „beskytte *kvæget*“; det vil sige, hindre at kvæg slagtes, skjuler de største farer for det britiske herredømme i Indien. Indiens 40 millioner muhammedanere slagter nemlig kvæg, — er kjødspisere; brahminerne derimod ikke. Forbundet er saaledes i virkeligheden en religiøs sammensværgelse, rettet mod muhammedanerne og truer landet med en religiøs borgerkrig. Udbrud kan ventes hvad tid somhelst og hvorsomhelst. — Englænderne vil finde sig i en yderst vanskelig stilling overfor ethvert udbrud af denne art. Synes de nemlig at beskytte muhammedanerne saa faar de hele den indiske befolknings masse imod sig, — faar deres optræden det modsatte udseende, saa faar de Indiens bedste kræfter, de 40 millioner muhammedanere imod sig.

— Den nysudnævnte indiske vicekonge er en kjøbmandssøn, der uden mægtige venner, uden indflydelse af nogen art, alene ved sin energi og duelighed har arbeidet sig op til denne det britiske riges næst høieste værdighed. Vicekongen er Indiens egentlige hersker. Han styrer, hvad befolkning angaar, det næst største rige i verden; kun Kinas keiser raader over flere millioner end han. En femtedel af jordens befolkning staar under ham. Og det britiske

riges magt i Asien, saavelsom Indiens indre velfærd beror paa hans indsigt og duelighed. *Sir Henry Norman* er den udnævnte vicekonges navn. Han er 67 aar gammel*).

— General Miribels død beklages almindelig i Frankrige. Han var selvskreven til hærfører i tilfælde af krig og var omtrent den eneste franske general, som man har tænkt sig, eller godt kan tænke sig, i den stilling. Han besad nemlig alles tillid og agtelse. De øvrige generaler var blevet enige om at se op til ham og betragte ham som en fransk Moltke, en mand et hoved høiere end de andre, hvem det derfor vilde være en ære blindt at lystre. — Nogen anden saadan mand findes ikke; ingen anden, uden at de øvrige generaler føler sig lige saa gode som ham, og vilde modtage hans udnævnelse til den høieste militære stilling med misundelse og jalousi. Under slige omstændigheder lader det sig nok sige, som det er blevet sagt, at general Miribels død er for Frankrige det samme som tabet af et helt armékorps. Det er vidunderligt, hvor meget der beror, overalt i livet, paa de faa virkelig fremragende, særlig begavede førere.

— *Prag* er næsten erklæret i beleiringstilstand. Trykkefriheden er ophævet, ligeledes retten til at afholde offentlige møder til diskussion af politiske anliggender, og samtidig er politiske sager unddragne jurydomstolenes afgjørelse og indlagt under en speciel politisk ret. Aarsagen er, at den bøhmiske *home-rule* bevægelse, der tidligere har været omtalt i „Kringsjaa", har antaget former, som den østerrigske rigsregjering ikke fandt det muligt at tolerere.

Bøhmen har længe forlangt en egen selvstændig forfatning og regjering, en stilling i riget aldeles lignende Ungarns. Keiseren skulde styre Bøhmen alene som konstitutionel bøhmisk konge, krones i Prag, og regjere gjennem et bøhmisk ministerraad, udnævnt efter parlamentariske principer. Disse forlangender vandt sympati i vide kredse, og strandede, heder det, alene paa ungarernes modstand. Nu beskyldes den nationale bevægelses førere for at vise lyst til at intrigere med Frankrige og for at omgaaes med tanker om at vælge en anden prins af det keiserlige hus til konge af Bøhmen, altsaa med planer for landets fuldstændige udskillelse af riget. — Det er mod denne bevægelse, de omtalte forføininger er trufne.

— At skrive eller bogstavere ord rigtig skal, ifølge „*Spectator*", ikke have noget med hjerne, forstand eller aand at gjøre. Det er en rent fysisk sag. Manglende evne til at bogstavere rigtig har sin grund i en synsfeil. Daarlig bogstavering burde kunne rettes ved at bruge dertil konstruerede briller. Den daarlige staver ser nemlig ikke de enkelte bogstaver i et ord tydelig nok. Nærsynte folk staver gjerne godt, fordi de

*) Ifølge senere telegram har sir Norman afslaaet den tilbudte værdighed.

holder den trykte side saa nær øiet, at de enkelte bogstaver altid sees. Langsynte folk gjør flere feil i bogstaveringen. Flere af verdens største forfattere skriver deres eget sprog yderst ukorrekt, kan aldrig lære at stave rigtig. *Thiers* stavede saaledes hele sit liv sine franske ord feil. Blandt engelske forfattere er korrekt bogstavering ikke saa svært hyppig. —

— For min egen del har jeg en lidt anden teori om den sag. Det kommer væsentlig an, tror jeg, paa, om man lærer et sprog overveiende efter lyden eller efter synet; fra bøger eller fra tale og samtale. Læres det gjennem synet, saa fæster bogstaveringen sig i sindet. Det forklarer det faktum, at fremmede ofte skriver et tillært sprog bedre end de fleste indfødte. De sidste har nemlig naturligvis lært sit sprog efter lyden.

— Brasilien har sin anden revolution siden republikens indførelse, denne gang forbundet med en borgerkrig, der truer med at antage betydelige dimensioner, og som muligens vil splitte riget. Monarkiets fald synes at have endt landets lange periode af fredelig og jevn udvikling og at have styrtet det op i den karriere af uophørlige militærrevolution, som er det mest betegnende træk for alle de spanske, sydamerikanske republiker, — den fælles faktor iblandt dem. — Det republikanske styre betyder der lidet andet, end at landets høieste embede gjøres tilgjængeligt for enhver, der er slu eller dristig nok til at faa fat paa det. Republik og frihed eller folkestyre har intet med hinanden at gjøre i de egne. Det brasilianske keiserdømme og republiken Chili var i lang tid de eneste sydamerikanske stater, hvor der herskede virkelig konstitutionel og sikret frihed, lovlig orden, civiliseret statsskik og jevnt fremskridt. — Brasiliens folk vandt derfor neppe noget ved regjeringensformens forandring. Man faar haabe, at de bestaaende tilstande blot er forbigaaende, og at folket vil vise sig istand til at skabe et ordnet, frit og solid samfund ogsaa under den republikanske styreform.

— Hvor unaturlig den dog synes denne russisk-franske alliance, som franskmændene er saa jublende stolte over. Mon noget godt nogensinde kan komme ud af et forbund saa naturstridigt og absurd. Paris og Moskva, czaren og en radikal republik! Og mon Frankrige, selv fra et militært standpunkt, vil være tjent med den alliance. Den har jo allerede nærmet England til trippelalliancen. Den vil vel ogsaa tjene til, i tilfælde af krig, at samle alle Europas kræfter udenfor de to allierede magter mod disse. Thi det gaar jo simpelt hen ikke an, at Rusland gaar som seirherre ud af en europæisk krig. Dets nederlag er nødvendigt for frihed og civilisation, og det nederlag maatte jo dets allierede dele. — Nei, Frankrige faar neppe glæde af det forbund, som det netop nu jubler dobbelt over, fordi en russisk flaade skal stationeres i Middelhavet og i den anledning vil gjeste Toulon. — Og endda er det ikke saa længe siden Krimkrigen, da Frankrige sloges for at forbyde Ruslands flaade adgang til Middelhavet. Mon det ikke handlede vel saa klogt dengang som nu. Mon ikke Frankrige beskyttede sine egne interesser bedre ved at søge at vinde de tabte provinser tilbage paa en anden vis.

Det heder endog, at Frankrige nu vil give eller laane Rusland en *havn* i Middelhavet, sandsynligvis paa den tunesiske kyst. I saa fald, mener engelske blade, bliver ikke alene England nødt til at forstærke sin Middelhavs-flaade, men det tør og hænde, at Italien da vil vise det Tyske Rige den samme tjeneste, som Frankrige viser Rusland, og give det en Middelhavshavn, forat en tysk flaade skal kunne opveie den russiske og holde den stangen.

— I anledning af *homerulelovens* forkastelse af overhuset er, som man forudsaa, ophævelsen af dette hus blevet sat under diskussion. Ifølge de konservative ledende organer har overhuset selv intet derimod. Tvertom. De betydeligere medlemmer af huset betragter sig selv som fanger der. Mænd som lord Salisbury vilde gjerne slippe ud, og vilde da strax blive indvalgt i det mere indflydelsesrige underhus. — Men netop dette skal de liberale frygte. Der sidder i overhuset en række dygtige mænd af modpartiet, som Gladstones venner langt heller vil have siddende der, end de vil se dem i underhuset. — De konservative organer mener derfor, at de liberale slet ikke *vil* have overhuset ophævet, at de tvertom vilde beklage bitrere end nogen anden en slig handlings nødvendighed. — De konservative erklærer sig ligegyldige i sagen. De mener, at overhuset i hvert fald trænger reform for at kunne blive en mere effektiv institution end hidtil, og at muligens det sveitserske *referendum* som „konservativ garanti“ vil være at foretrække for det mest reformerede overhus. De paastaar sig blot at ville, at folket selv altid skal have det sidste og afgjørende ord i en sag, og ikke en tilfældig og mindre parlamentsmajoritet. Det vilde derfor tilfredsstille dem, ifald ethvert vigtigere lovforslag, der havde passeret underhuset med ubetydelig majoritet (f. ex. mindre end 50), der altsaa lod tvil tilbage om folkets sande vilje, paa forlangende af et vist antal parlamentsmedlemmer, kunde blive forelagt det hele folk til direkte afstemning, forinden det blev lov. — Vil det konservative parti virkelig ofre overhuset for en slig institution, saa kan vel ikke det høiere hus blive saa meget ældre.

— Der leveres idag paa et andet sted i „Kringsjaa“ den sidste afdeling af en franskmands korrespondance fra udstillingen. — Jeg har gjengivet den som en prøve paa, hvad der lader sig se og skrive derfra i den overlegent misfornøiede og alt-klandrende stil. Der er enkelte punkter i korrespondancen, hvortil jeg senere skal komme tilbage. Det bør dog strax bemerkes, at denne overlegne og klandrende tone langtfra repræsenterer det almindelige franske syn paa udstillingen. Korrespondenten hører til de folk, som paa forhaand har opgjort sig den mening, at intet amerikanskt kan være kunstneriskt godt, og at kun i Frankrige forstaar man sig paa den slags ting.

— For kort tid siden var det i Gangesdalen, at man fandt koleraens arnested. Nu er det Mekka, som faar skylden for at skabe og sprede epidemien. Uheldigvis er der vist lidt politik selv i dette. Engelskmændene er svært ivrige efter at faa skylden væltet over paa Mekka og dets hersker sultanen, og saaledes af sine egne skuldre, hvor den vilde ligge, i tilfælde Gangesdalen var

arnestedet. — Mekka kan dog neppe være mere end et sekundært oplagssted for epidemien. Indien bliver vist fremdeles dens originale hjem.

Imidlertid har man fundet, at Mekka absolut er en kolerabryggepande nu for tiden. Byen er befængt med epidemien. Jord og vand er gjennemsyrede af den. Sundhedsvæsen findes der ikke. Og hvert aar besøges den af tusender af pilgrimme fra alle egne af verden, hvor muhammedanere bor. Disse fører saa epidemien med sig tilbage, — det vil sige *de, som kommer tilbage*; thi fra en trediedel til en halvdel dør underveis af kolera. Den „hellige brønd“, hvoraf hver pilgrim drikker, er blevet undersøgt og befundet at være saa fuld af kolerabaciller, at man har døbt dens indhold „flydende kolera“.

Den 24de juni iaar nærmede 100,000 pilgrimme sig Mekka, da brød pludselig koleraen ud iblandt dem og raste med slig voldsomhed, at næste dag var jorden bogstavelig bestrøet med døde som efter et slag. — I nogen tid gjordes intet for at begrave de døde, men omsider sendtes dog et tyrkisk regiment derhen i den hensigt. Det var et arbeide, der krævede mere mod og fasthed end den dumdristigste storm under nutidens kanoner. Af 700 mænd, som regimentet talte, da det naaede stedet, var blot 200 ilive, da ligene var begravne!

Pilgrimmene kommer fra og vender tilbage til samtlige Middelhavslande. Og herfra spredes saa koleraen videre. — Der tales nu om en fælles optræden fra stormagternes side for at faa sultanen til at rengjøre den „hellige stad“. Men sagen er paa grund af de religiøse fordomme, som man har at møde, af temmelig vanskelig art.

Forretningsgeni.

I en by i en af de amerikanske sydstater er der reist et prægtigt monument med broncestatue til minde om — — — — — hverken en general, statsmand, diplomat, digter, forfatter eller nogen af disse privilegerede klassers mænd, som hidtil har været ene om at faa monumenter og statuer; nei det er en simpel *forretningsmand,* som er blevet saaledes hædret.

„Hvor egte amerikansk, hvor betegnende for den nye verdens materialistiske sindelag,“ hører jeg vore amerikakritikere udbryde. — Saa svært „egte amerikansk“ og „betegnende“ er det nu ikke; thi saa vidt jeg mindes, har jeg paa en del vandringer paa kryds og tvers derover aldrig truffet paa mere end dette ene tilfælde af slig — som det synes mig — retmæssig offentlig hædring af de *forretningsgenier*, som landet dog skylder saa umaadeligt meget.

Men *betegnende* forekom mig virkelig dette monument, for en ny, bedre og retfærdigere tid, der holder paa at komme. Helt profetisk syntes det mig, vidnende om, at det store forretningsgeni snart vil tage sin hædrede plads i verdens omdømme, hverken over eller under, men ved siden af det store digtergeni, at det praktiske livs almennyttige værd og den ofte høie og fine begavelse og kraftige og noble karakter, som det lægger for dagen, samtidig vil vinde fuld anerkjendelse.

Det er jo ikke frit for, at vi europæere ser lidt ned paa „forretningsmanden" endnu, og foragter det praktiske liv. Det er da særlig i literaturen, blandt de akademisk dannede klasser, at dette kommer frem. „Forretning" og „praktisk liv" er i vore tanker associeret med materialisme, mangel paa idealitet, jordvendthed, lavere og grovere natur. Det er kun i det abstraktes verden, i idéens og fantasiens verden, at vi kan se storhed, se noget, der er ærgjerrighed og berømmelse værd. Den dygtigste forretningsmand er i vore øine blot en *privat* mand, medens den fattigste literat er en offentlig personlighed og lidt af en storhed. Vi holder det for noget større og hæderligere at flikke sammen en del vers eller velklingende sætninger end at bygge op en bedrift, der skaber velstand og lykke for hundreder af familjer. At skrive et skuespil, det *er* noget det, men at være hovedpersonen i et stykke liv, som det er værd at skrive et skuespil *om*, det er ingenting. — At faa fremsat i glimrende ord en idé, saa bindegal, at folk studser, smiler og læser, det vidner om „geni" — det eneste geni, vi synes at være os bevidst —, at tage en stor, sund idé, en vældig drøm og ved hjælp af forretningssans, energi, mod, dristighed og hundrede andre nødvendige egenskaber gjøre den til virkelighed, det skaber kun en mand, som den mindste pennens ridder frit kan faa vanskildre, karrikere og overlegent kritisere.

Jeg beder om undskyldning for mulig overdrivelse; men jeg er saa ofte blevet slaaet af den uret, der blandt os vises de praktiske mænd, — handlingens mænd paa forretningslivets omraade; de store uundværlige foregangsmænd der; de, som aabner nye veie for handel og samfærdsel, som sætter nye bedrifter igang, organiserer arbeidet, aabner nye rigdomskilder og lader velstand — med alt den fører med sig — vælde frem, hvor før fattigdommen knuged og knuste alt. Det er, som var ikke storhed mulig paa dette felt, som trængtes der ikke ogsaa her geni og idealitet, — ja, mænd med fantasi og indbildningskraft, mænd, der kan *digte*, men som forstaar at skrive sine digte ind i livet, som kan faa kjendsgjerningerne til at rime og selve virkeligheden til at udtrykke deres tanker og drømme.

— Den mand, hvis monument jeg saa dernede i syden, var et sligt *forretningsgeni*; en digter, hvis ord var fakta, jernbaneskinner og rullende jernbanetog; en drømmer, der tog sin drøm og skrev den henover sin fædrenestats overflade; en fantast, der tvang naturen til at bøie sig efter hans fantasier; en mand, der evnet at gjøre alt dette, fordi han ved siden af idealitet og fantasi besad det geni for det praktiske liv, der forstaar at haandtere natur og virkelighed og derigjennem at ene idé og realitet.

At der findes et sligt *praktiskt geni* saavelsom det ideelle geni, der ytrer sig i kunst og digt, det burde ikke glemmes. Og der findes kanske lande, som vilde staa sig paa at bytte bort en del genier af sidstnævnte art for nogle af de første.

Den omtalte mand var i sine senere aar jernbanepræsident. Staten Georgias jernbanenets udvikling skyldes ham. Han fandt sin fædrestat (af Norges størrelse) uden jernbaner, uden moderne kommunikationsmidler og lidende derunder. Folket var fattigt. Civilisationen magtede ikke at trænge ud i landdistrikterne, hvor det rene barbari herskede. Men staten var rig. — *Her* laa mægtige skove; det herligste tømmer i verden; men ingen øx havde givet gjenklang der, fordi kommunikationerne mangled; det lønnede sig ikke at hugge tømmeret, fordi transporten blev for kostbar. Andre steder laa der paa lignende vis malmleier, marmorleier. I statens nordlige del var prægtige muligheder for stenbrud, der kunde forsyne staten med bygningssten og dens veie med det saa haardt tiltrængte veimateriale. Overalt laa der rigdomskilder, men kommunikationerne mangled, — det led, der skulde binde produktionssted og marked sammen.

Han var ikke den eneste eller første til at se det. Andre saa det og skrev jeremiader derom i aviserne. Statsmændene saa det og drømte om en stor tid for Georgia i kommende dage. Digtere saa det og sang om deres fædrenestats skjulte rigdomme. Ogsaa andre forretningsmænd saa det og beklagede forholdet. Men ikke én uden denne ene forbandt alle de egenskaber, der krævedes for at afhjælpe mangelen og give staten, hvad den trængte. Det vidunderlige er, at havde manden skrevet et digt eller en fortælling om dette i et energisk, frisk sprog, saa var han blevet svært feteret som en forfatter med rigtig originale idéer; mens nu, da han istedet *virkeliggjorde* idéen, nu finder man det underligt, at der er blevet reist et monument til ham — *en almindelig forretningsmand!*

Resultaterne af hans arbeide blev, hvad der var forudseet. Det er et noksaa belærende og yderst interessant syn i den nye verden og særlig i sydstaterne at se den øieblikkelige virkning af en ny jernbanelinje gjennem et forhen kommunikationsløst distrikt. Det er som at lede vand ind i en ørken. Alt blomstrer op øieblikkelig. Velstand spreder sig i bølger fra begge sider af jernbanelinjen; længer og længer udover det omliggende land. Befolkningen vaagner op, civiliseres. Husene ombygges. Kulturens mest overfladiske elementer kommer naturligvis først; men resten kommer ogsaa, bare lidt senere. Bøger, aviser, idéer bæres afsted med hvert tog. — Et nyt land er fravristet kaos og mørke og underlagt orden og lys.

Jernbane paa jernbane bygged denne mand — han alene. Staten gjorde intet. Han organiserede kompanierne, planlagde linjerne — havde sit system for den hele stat i hovedet, og arbeided derefter — skaffed penge, fandt de nødvendige underordnede mænd, overingeniører og driftsbestyrere, tilsaa alt, byggede byer, sagde: her er et passende sted for en storby, naturen har skabt det dertil, og byggede saa sin storby der; — leded de hundrede kjæmpeforetagender, — jernbaners bygning og drift, byers bygning og udvikling, industrigrenes indførelse, fabrikers anlæg

o. s. v., o. s. v. i aarevis, altid med klogskab, altid med det skarpe, sikre blik for det rette tidspunkt, det rette sted og den rette maade. — Hans fædrenestat var blevet rig. Tusend hjem var blevet lysere og lykkeligere ved hans virksomhed. Der var blevet lagt i landet et solid materielt grundlag, hvorpaa kulturens og civilisationens bygning kunde føres videre op.

Og hvorfor, om jeg tør spørge, skulde ikke en slig mand have sit monument ved siden af en eller anden liden Napoleon, statsmand, — hvis tusender af ord ikke havde udrettet saa meget for fædrelandet — eller en hvilkensomhelst digter? — Var ikke hans arbeide saa godt, saa nyttigt, saa stort som nogens? Vi lever ikke af brød alene, det er sandt; der skal ord og toner, farver, linjer og digt til ogsaa; men vi lever nu engang slet ikke *uden* brød, og det materielle liv og materiel velstand og udvikling er og bliver en nødvendig betingelse for alt høiere liv. — Eller var ei hans *dueligbed,* hans *geni* af lige saa høi en rang som en hær- eller penneførers?

Men han var egoist, heder det. Han arbeidede for sig selv. Han tjente penge. Det var ikke for statens skyld han byggede jernbaner, men for sin egen. Den aand, hvori han arbeidede, de motiver, der ledet ham, var lave.

Ja, det er vist utvilsomt, at manden arbeidede for en stor del for sig selv og at han blev rig; men vi har heller ingen ret til at betvile, at lysten til at gavne hans stat og folk spillede en betydelig rolle i planer og verk, og sikkert er det vistnok, at det allermest var simpel trang, „kald", pligtfølelse, indre drift, evnernes, geniets vilje til at ytre sig, der drev ham, — netop som det samme driver digteren og hærføreren eller statsmanden. Ogsaa *han* havde sit „kald". — Ogsaa for ham gjaldt det at være tro mod det.

Og mon verdens Napoleoner, der har sine statuer overalt, var fri for egoisme og alle lavere og trangere motiver? Mon digterne er det?

Nei, sagen er, at vi har glemt, at der findes denne art geni og storhed. Vi har glemt, at ogsaa det praktiske liv stiller sine høie opgaver og giver frit spillerum for de nobleste kræfter i mennesket og for den høieste begavelse.

Ære være literatur og kunst, men ære være ogsaa det forretningsliv, der muliggjør dem. Lad os ikke prise og hædre det ideelle paa det praktiske livs bekostning. Følgen deraf bliver blot, at vi trækker bort fra det praktiske liv kræfter, som *burde* være der, at vi berøver det den idealitet, de noblere motiver, den skabende og banebrydende kraft, uden hvilke et lands forretningsliv og materielle udvikling stagnerer. Og stagnerer de, saa trives intet. Lad os forstaa, at det gaar an at lægge høi begavelse, nobel karakter, egte fædrelandskjærlighed, opofrelse, geni, skarpsind, idealitet for dagen paa det rent praktiske livs omraade ogsaa. Vi, som arbeider med pen og tunge, kan længe nok skrive og tale i selvtilfreds stolthed, var det ikke for disse praktiske folk, som forstaar at faa en ting til at betale sig, som kan se og bedømme forbindelseslinjerne mellem idé

og virkelighed, saa var det snart forbi med vor skriven og talen og med det hele samfunds bestaaen.

Ære være det praktiske liv og den dygtige forretningsmand! — Tænk, om der fremstod her hos os et sligt praktiskt geni, der kunde skabe forbindelseslinjen mellem vore fossefald og markedet f. ex. At en slig forbindelseslinje nu, takket være elektriciteten, er mulig, det véd mange af os, det føler alle. Men der er et kjæmpeskridt mellem at vide en ting, se en ting, ønske og drømme en ting og kunne *udføre den*. Den mand, der kunde gjøre det — faa mod og tro derpaa ind i folk, faa samlet mænd og penge, faa det første forsøg gjort, den første seier vundet — han vilde nok fortjene sit monument paa Stortingspladsen i Kristiania saa fuldt som nogen nordmand. Eller den, der kunde faa Bergensbanen skøvet frem til fuldførelse, der kunde faa særinteresser og modløshed samlet og afvæbnet, der kunde bringe lidt energi og lidt fart ind i sag og bygning, — han fortjente dog ærlig sit fakkeltog fra alle, der forstaar, hvilken umaadelig betydning, det vil have for vort land, ideelt som materielt, at Kristiania og Bergen bliver næste-dørs naboer. — Der ligger et mægtigt og prægtigt vandfald — ikke saa langt herfra — fortalte en ven mig, næsten lige ved søen, med glimrende havn; alle betingelser for en større industri- og handelsplads med velstand og lykke blandt folket; men vandet strømmer udover faldet, aar efter aar, aldeles unyttet. Det praktiske geni, der kan se disse naturens givne rigdomskilder, forbinde dem og udnytte dem, det mangler vi.

Det vilde ubetinget være til gavn og held for vort land, ifald den begavede ungdom kunde vænnes til at se en ligesaa hæderfuld og nobel løbebane paa det praktiske livs omraade som i literatur, kunst og embedsvirksomhed, ifald det praktiske liv saaledes kunde blive tilført en del idealitet, høiere begavelse og geni, der nu blot tjener til at overfylde de andre virksomhedssfærer. — Og det første skridt til, at det skal kunne ske, er, at det praktiske liv betragtes paa en noget anden vis end hidtil, at de mænd, som der udmerker sig, vises samme ære, som der bliver dem tildel, der udfører noget storverk paa literaturens eller kunstens omraade, at offentligheden staar rede til at anerkjende den mand, hvis geni eller dygtighed øger landets velstand eller aabner nye veie for handel og industri, og at det forstaaes, at det praktiske liv trænger og yder anledning for lige saa høie og ædle evner og lige saa megen idealitet som kunst eller literatur, — at geni kan ytre sig ved kontorpulten eller i verkstedet lige saa fuldt og stort som foran et stykke lærred eller paa et beskrevet stykke papir, at det er en lige saa stor ting at bygge en ny fabrik, som at skrive en ny bog, at arbeide med fakta, og digte i virkeligheden, som at arbeide med fantasier og digte i ord. Det er værd at leve saa vel som at digte, at handle saavelsom at skrive.

Skal landet bygges, saa er det dets forretningsmænd, som tilsidst maa gjøre det. Det praktiske og det ideelle maa forenes, lidt idealitet lyse op paa forretningslivets omraader, og sund praktisk sans gjøre sig gjældende selv i vor digtning og fantaseren.

Benjamin Franklin.

(Delvis efter en artikel i „*The Arena*“).

Benjamin Franklin — den „store amerikaner“ — var en af de alsidigste mænd, der nogensinde har levet. Og han var alsidig, uden paa noget omraade at være grund eller overfladisk. Hvadhelst han foretog sig, viste han sig at være mester i. — Der er mænd i historien, som har gjort sig gjældende ved en næsten mirakuløs begavelse i en enkelt retning. Udenfor den retning derimod var de intet. Franklin aabenbared sin mægtige personlighed paa *alle* omraader. Der var intet abnormt, deformeret ved ham; han var det store, begavede *menneske.*

Søn af et dengang ubetydeligt, kolonialt samfund, opdragen under smaa forhold i en afsides skovbygd af verden, fjernt fra civilisationens og kulturens hovedsæder, i et aandens vildnis, i et endnu uformet nybygge, svang han sig dog op til en af tidsaandens verdensledere, til en af tidernes banebrydende videnskabsmænd, forskere og tænkere. Stryg Franklins navn af den moderne videnskabs hædersrulle, og man har strøget et af dens vigtigste og mest interessante kapitler. *Yankeens* skarpsyn og sunde sans var først til at gjætte paa lighed mellem den lille elektriske gnist fra laboratoriets instrumenter og skyernes flammende udladninger, — den første til at gjætte derpaa og den første til at godtgjøre ligheden og dermed næsten grundlægge den elektriske forskning og videnskab. — Londons videnskabsselskab lo haanlig, da den ukjendte *yankee* sendte det resultaterne af sine experimenter. Det troede dem ikke; det var naturligvis bare amerikansk *humbug.* Nogle maaneder senere maatte dog det ærede selskab tage sin dom tilbage og udnævne den uakademiske yankee til æresmedlem. Og den jævne, praktiske borger af skovbygget i det nye Amerika var snart medlem eller æresmedlem af alle Europas videnskabsselskaber. Verk paa verk forelaa fra hans haand om de forskjelligste emner paa det videnskabelige omraade, altid baseret paa interessante forskninger og knyttet til tanker saa klartskuende og gjennemtrængende og samtidig saa greit og storslagent udtalt, at selv Voltaire begeistredes, og Kant døbte ham „den nye tids Prometeus“.

Havde Franklin alene været den videnskabelige forsker og tænker, vilde han allerede som saadan have eiet et udødeligt navn og storhed nok. Men det var blot en af mangfoldige sider ved hans karakter, begavelse og virksomhed.

Han var ikke alene rent videnskabelig tænker (og lad os mindes, at han var ikke alene en samler af data og tanker, men videnskabsmand helt igjennem, med den moderne videnskabelige aand, en Darwin før Darwin og en systematiserende Spencer før Spencer, — en forløber for den moderne videnskabelige forskning og tænkning, —) han var ogsaa filosof i ordets videste forstand. Alle livets gaader og spørsmaal interesserede ham, og alle søgte han at løse. Politik (som videnskab) sociologi, national økonomi, etik, religion, teologi, — om alt skrev han, paa alle omraader spredte han klarhed og formelig øste ud sunde, greie og oplysende tanker. Adam Smith fik grundlaget for sin nationaløkonomiske fremstilling fra ham; filosofen Hume glædede sig ved og beundrede hans filosofiske klarsyn.

Og det største som det mindste interesserede ham. Han vendte sig fra nationaløkonomien og fra spørgsmaal om landes opvext og udvikling til at drøfte

privat økonomi, husholdningsspørgsmaal og til forsøg paa at vække sundt livssyn blandt folkets masser.

Han var fremforalt *moralist*. Moralen var i hans øine videnskabernes videnskab og kunsternes kunst. Hans drøm livet igjennem — en drøm, han aldrig fik helt realiseret — var, at skrive en bog om „Dydens kunst“. Det skulde være et etisk system, baseret alene paa sund sans og paa naturens tydelige love. Det skulde ophøie moralen til en selvstændig videnskab — et naturstudium — gjøre den uafhængig af religiøse dogmer, af alskens tro, omdanne den til positiv kundskab og til *kjendsgjerningernes* bud. Og mere end dette. Ikke alene skulde moralens love og regler udgjøre en *videnskab*; folket skulde fyldes med en aand, der vilde gjøre det moralske liv til kunst. Ogsaa her var han jo hundrede aar forud for sin tid. Hvad han drømte, har Spencer i vore dage begyndt og andre fortsat.

Hans politiske skrifter formelig bugned af sund sans og vakte en umaadelig opsigt. Statsmænd laante og praktiserede deres ideer.

Men endnu har vi blot seet en brøkdel af Franklin. Videnskabsmanden og filosofen var ogsaa en glimrende forfatter. Hans sprog — ligegyldigt hvad emne han behandled — var klart som krystal, klart som selve hans tænkning og velbalanceret, roligt og jevnt som den. Han skrev om alt under solen, — videnskabelige afhandlinger, nationaløkonomiske verker, politiske flyveblade, almanakker, ordsprog, anekdoter, fortællinger, spøgefulde smaastykker, — vendte sig fra „dydens kunst“ eller „daglønnens vext“ til „blystrepibens historie“, o. s. v.

Og fremdeles: filosofen, teoretikeren, literaten, den videnskabelige gransker var den mest praktiske forretnings- og affærsmand. Under stadig syslen med politik, literatur og videnskaber, der for det meste intet indbragte ham*), forstod han dog at drive sin egen journalistiske og forlæggerforretning slig, at han efterlod sig en ganske betydelig formue. — Han grundlagde den moderne journalistik i den nye verden; var efterhaanden sætter, bogtrykker, redaktør, forlægger og udgiver. I Amerika er han kanske mest berømt som udgiver og forfatter af en række almanakker, fyldte med ordsprog og gode raad. Og samtidig virked han som sit folks og sine naboers tillidsmand, — havde sin næse i alt. Han var til forskjellige tider medlem af byraad, stortingsmand, borgermester, en stats præsident, medlem af den grundlovgivende forsamling, ambassadør, — og overalt arbeidet han med ti mænds kraft og satte sit merke. Overalt blev han den ledende; overalt syntes han at høre hjemme og at være skabt netop for den stilling, han indehavde. — Et øieblik finder vi ham virkende af al magt for at udvikle en bys brandvæsen eller for at faa borgerne til at brolægge gaderne og grunde parkanlæg (og samtidig udforsker han lynets natur og skriver afhandlinger om huslig økonomi og nationers vext samt flyveblade, prækener, statsdokumenter, etc.), en stund senere finder vi ham som en ny stats øverste chef, bringende orden i kaos paa alle styrelsens felter (og aldrig glemmende sin videnskab, sin literære virksomhed, sine filosofiske studier), og saa atter igjen finder vi ham under de vanskeligste forhold, hvori en mand og et folk kan blive stillet, dels som den, der samler og indgyder mod i en nyfødt nation og dels som den, der skaffer den agtelse og anerkjendelse ude i verden.

---

*) Som staten Pennsylvaniens præsident i 3 aar afslog han at modtage nogen løn.

Han var omtrent alt muligt; begyndte som sæbekoger og var efterhaanden sætter, bogtrykker, redaktør og bladudgiver, forfatter, almanakudgiver, videnskabsmand, filosof, moralist, teolog, medlem af kommuneraad og formandskab, borgermester, stortingsmand, statspræsident, ambassadør og en hel del andet, som det er vanskeligt at specificere. Fuldstændig en selvhjulpen og *self-made* mand. I alt var han førstemand, og det meste var han paa samme tid.

Dette ord ambassadør rummer i dette tilfælde en umaadelighed; og i hans medborgeres øine var det som saadan han var størst. — Han var en født videnskabsmand, en født filosof, en født moralist og en født forfatter og journalist, men han var ogsaa en født diplomat.

Da det lille nybyggersamfund derover i Amerika — bestaaende væsentlig af bønder, sjøfolk og en del handelsmænd — kom i strid med moderlandet og dets regjering, og det trængte en mand, der kunde repræsentere det og føre dets sag først i London og saa paa fastlandet for hele Europa, var det atter Franklin, som maatte til, — den ulærde, selvhjulpne, jævne borger. Og hans land kunde ikke fundet nogen bedre. Den amerikanske skovbygding var snart en afholdt og høit anseet mand i London og Paris. Det gamle europæiske diplomati fandt i ham sin mester, han feired triumf paa triumf over det; førte sit lands sag med en dygtighed, der halvt vandt det dets uafhængighed. Den jævne borger, den ligefremme, uakademiske *yankee* var ikke til at føre bag lyset af de slueste. I sin simple, dagligdagse dragt — den han aldrig lagde tilside for lorders og baroners glitter og glimmer — forstod han dog at spille med de forgyldte diplomater som med saamange schakbrikker.

Han kom til London som staten Pennsylvaniens repræsentant for at føre dets sag overfor regjeringens nye skatteteorier. Han var en ven af den anglo-amerikanske union og var af praktiske og temporære grunde en ærlig monarkist. Franklin var i det hele ingen politisk teoretiker. Teorierne fik, mente han, tage lidt hensyn til omstændigheder og bestaaende fakta. Han var en hader af krig, ufred og splid og næred intet høiere ønske end at faa bilagt striden mellem kolonierne og moderlandet. Og han var som de fleste kolonister *engelskmand* af nationalitet og sympati. Der fandtes ikke endda nogen amerikansk nation. Men ret skulde være ret; tyranni og uretfærdighed vilde kolonisterne ikke taale „Vi er royalister og loyale,“ sagde han; „men vi vil ikke regjeres af et parlament, hvori vi ikke har sæde. Kongen maa styre Amerika alene ved hjælp af vore egne lovgivende forsamlinger. De og han er den amerikanske regjering. Parlamentets overhøihed erkjender vi *ikke*.“

Det er det standpunkt han indtog fra begyndelsen og fastholdt i de 10 aar, han opholdt sig i London. Englands bedste og ledende mænd vandt han over til sit syn paa sagen; men alt strandede paa kongens haardnakkethed. Denne forstod ikke sine egne interesser og splittede ved stivsind den engelsktalende verden i to dele.

Det var først, da Franklin fandt det haabløst at underhandle længer, at han forlod England, vendte hjem og med energi kastede sig over arbeidet for at bringe en ny, uafhængig nation ud af de tretten oprørske kolonier.

Som ambassadør var Franklin den fuldendte diplomat. Ingen forstod saa vel at synes at give efter, hvor han i realiteten fik alt, hvad han havde foresat sig at faa. Altid rolig, høflig og vindende, vandt han baade i London og Paris alles

hjerter, formaaede at skabe sympati, ja, ligefrem begeistring for de oprørske og til da ukjendte kolonier, som han repræsenterede. Men rolig og stille, som manden var, bankede der dog under det jevne, filosofiske ydre et dybt og heftigt følelsesvæld. Et træk fra hans ophold i London er ganske karakteristisk. Han var bleven indkaldt for en komite af lordernes hus. Regjeringen og dens tilhængere tog her anledning til at overfalde den af dem forhadte mand med haan og grovheder. Franklin syntes ikke at tage ringeste notits deraf. Ikke en muskel fortrak sig i det udtryksfulde ansigt. Hans svar kom rolige og høflige som altid. Husets regler gjorde ham jo, som den for dets skranke indkaldte, forsvarsløs. Edmund Burke, der overvar optrinnet, fandt det skandaløst og Franklins optræden ideel, men forbausende. Han syntes at kunne taale alt og intet at merke. Rolig forlod han endelig mødet. Ikke en klage undslap ham. Men kommen hjem tog han den lange, side frakke, han under mødet havde baaret, af sig, hængte den bort og bar den aldrig mere, — uden én gang; det var, da han et par aar senere i Filadelfia underskrev de nyfødte Forenede Staters uafhængighedserklæring. I mellemtiden lod han ikke ved et ord, ikke ved en handling merke, at han følte sig saaret.

Uafhængighedserklæringen var udstedt; kolonierne i aabent oprør; Washington i den nydannede borgerhærs spidse.

Atter trængte man Franklins tjenester. Det gjaldt om at faa den nye nation anerkjendt som krigførende magt, om at vinde sympati og om mulig allierede for den, og fremforalt om at skaffe *penge*. Penge fandtes ikke i den nye stats kasse. Der var intet til at føre krig med. Franklin laante da staten sin egen opsamlede formue og drog saa som ambassadør til Paris.

Og her, som ambassadør for oprørske kolonier — udarmede, sønderrevne, mod vældig overmagt kjæmpende oprørere — var det, at han udfoldede al sin diplomatiske evne. Ikke alene vandt han Frankrigs sympati, skaffede den nye nation anerkjendelse og hjælp; ambassadøren fyldte ogsaa sit lands krigskasse, udrustede flaader, førte krigen over til Europa, betalte alle lønninger til sit lands øvrige gesandter og agenter i Europa. Kort sagt, den diplomatiske og finansielle del af uafhængighedskampen førte han og han alene. Washington sloges; Franklin talte og betalte.

At føre en oprørsk stats sag frem til seir, i mellemtiden at fylde dens pengekister, betale dens armé, udruste flaader og lede hele dens diplomati i tider, da frihed og existence afhang af dette, — det skulde man jo tro kunde være arbeide nok selv for en stor statsmand. Men for Franklin var det langtfra nok. Midt oppe i alt dette kav i Paris fortsatte han med sine videnskabelige forskninger, sin filosoferen, sit forfatterskab og sin journalistik. Her, medens han førte fra dag til anden sit lands kamp for existence og uafhængighed, var det, at han skrev f. ex. „Blystrepibens historie“ og en videnskabelig og banebrydende afhandling om „luftballoner“.

Da freden var undertegnet, vendte han atter hjem, 79 aar gammel, og valgtes strax til formand i kommuneraadet i Filadelfia, nogle maaneder senere til staten Pennsylvaniens præsident, hvortil han ved udløbet af sin embedstid atter gjenvalgtes. Endelig sad han to aar senere som medlem af de Forenede Staters grundlovgivende forsamling, hvor det væsentlig var ved hans og Washingtons indflydelse, at den endnu existerende konstitution blev vedtagen. — Thi ogsaa i retning af at samle og give form til den nye nation havde Franklin den hele tid været virksom.

Vi maa huske, at det oprørske folk, han repræsenterede i Paris, ingenlunde var et kompakt og enigt folk. Det udgjordes af tretten indbyrdes misundelige kolonier, og en betydelig del af det havde aldrig billiget uafhængighedserklæringen, 100,000 forlod endogsaa Amerika for ikke at leve under den nye forfatning. Statsmænd og vismænd spaaede den nye nations hurtige undergang. Et saa komplet gjennemført demokrati var en umulighed, mente man. Selv gode patrioter mistvilede. Paa Franklins og Washingtons skuldre hvilede det hverv at holde denne flydende, uensartede masse sammen. Franklin var i det længste for fred og underhandling; men da krig engang var blevet uundgaaelig, forstod han ogsaa, at der *maatte seires*. Og han „organiserede seiren“. „Vi maa hænge sammen,“ sagde han, da uafhængighedserklæringen blev vedtagen, „ellers kommer vi til at blive hængt en for en. (*We must all hang together or we shall all hang separately*).

Det merkelige er, at den mand, paa hvis skuldre hvilede det halve af det vanskelige og ansvarsfulde arbeide med at organisere og grunde den nye stat, skulde have tid og sjælskraft nok til ved siden af at pleie saa utallige andre interesser og formaal. — Det er vanskelig at sige, hvor vi finder den største side ved hans personlighed, enten som den klartskuende, videnskabelige forsker og tænker, dens seirrige diplomat og dygtige statsmand, eller som den haardt arbeidende journalist og forfatter og udgiver af populære smaaskrifter for massernes oplysning og udvikling. Hans almanakker, der fyldtes med gyldne brudstykker af sund sans og gode praktiske raad, formede en hel slegt.

Der var noget saa jevnt, saa ligefremt, saa fornuftigt og saa praktisk ved Franklin, at det næsten skjuler geni og aandrighed. Man glemmer overfor disse almanakkernes gode raad og praktiske vink, overfor smaaskrifternes greie, sunde sans, at den samme mand havde beriget hvert tænkningens felt med nye, friske og mægtige tanker. Og selve disse tanker fremstilledes saa klart, saa fuldt og saa ligetil, at man syntes at have kjendt dem før, det øieblik man saa dem. — Han manglede alle geniets ydre kjendemerker. Der var intet excentrisk, intet abnormt ved ham. Han var altid og overalt den jevne borger, der befandt sig bedst i sit hjem med sin hustru og sin inderlig afholdte datter. Der var intet nervøst eller hysterisk ved ham. Altid rolig. Ingen skulde drømt, at den hvidhaarede mand i den side yankeefrakke og den hvide floshat, der traskede om i Parises gader, holdt 3 folks skjæbner i sine hænder, var en nations skaber, en videnskabs opdager og Voltaires rival i sprudlende vid og aandrighed. — Thi til alt andet var Franklin ogsaa efter Voltaire tidens aandrigeste mand. Vid sprudler om hans tanker. Men han eiede desuden, hvad Voltaire ikke eiede, en aare af sund, frisk, lys humor, der lægger som en øget fortryllelse over alt, han har skrevet. — Læg saa til dette en ligetil, simpel mand uden pretensioner og uden spor af affektation, et barn i sine glæder og i sit lyse, friske syn paa livet, lidt af en bonde, lidt af en forretningsmand og helt og holdent en egte hædersmand.

Han var en typisk *yankee*, paa en gang den praktiske verdensmand og dog fuld af begeistret idealitet; begge fødder fast plantede paa den faste jord og hovedet ragende op over skyerne, — manden, hos hvem den sunde sans herskede over, uden dog at kue, geni, fantasi, indbildningskraft, følelse og idealitet.

Voltaires og Franklins berømte møde i videnskabernes akademi, hvor de to mænd omfavnede hinanden som repræsentanter i samme frihedens sag for den gamle og for den nye verden, bragte dog ingenlunde sammen to mænd af samme aand. Den lille, visne digter fra Ferney med de glinsende, gjennemborende øine

hadede det gamle; den korpulente yankee med det milde, vindende ansigt elskede det nye. Voltaire levede i en støvsky af nedbrudte dogmer og ødelagte meninger, Franklin drømte om et universelt og uomstødeligt, ideelt moralsystem — „dydens kunst“. Den ene var en negativ, den anden en positiv aand. Voltaire tilbragte sit liv med at rive ned, Franklin med at bygge op. „De Forenede Stater“ var hans idé. Han drømte om en ny religion, en ny rationel og her paa jorden lyksaliggjørende kirke. Han stiftede en filosofisk forening, brolagde gader, byggede parker og grundlagde et universitet.

Der er mænd, som lever i historien alene for, hvad de har *udrettet*. De synes at have gjort det ved et slags tilfælde. Man forbauses over, at en personlighed saa liden skulde kunne findes bagom handlinger saa store. Franklin er ogsaa sikret udødelighed ved, hvad han har udrettet; han har flettet sit navn ind i videnskabernes vigtigste annaler, ind i den politiske verdenshistorie og ind i den engelske literaturs klassiske verker; ja, selv som opfinder eier han et navn; en „Franklin“ ovn (opfunden af ham) varmer værelset, hvori jeg skriver dette; hver lynafleder i verden vidner for ham; tre af hans ideer alene er nok til at sikre ham evig udødelighed: Lynaflederen, „de Forenede Stater“, „dydens kunst“; og uden dem vilde han leve længe ved, hvad han udrettede for sit *fædreland* i dets haardeste nød og vanskeligste tid, for den *moderne videnskabs* udvikling, og ved det væld af populariseret visdom, som hans almanakker og smaaskrifter indeholdt. Men det interessante ved Franklin er, at overalt rager selve *personligheden* op over verket. Manden selv var større og interessantere end alt, han gjorde.

Han er vanskelig at forstaa. Man finder det ikke let at begeistres for ham. Han staar der saa rolig og ligetil. Vi er næsten paa veie til at kalde ham en jordvendt materialist, naar vi hører ham lægge ud om sparsommelighed og økonomi. Vi er i fare for at kalde ham dagligdags, borgerlig, trods blinket i de geniale øine og den glitrende, fængslende form, han forstaar at give hver dagligdags udtalelse. Desmere forbauses vi, naar han sætter tanken flyvende lig sin elektriske drage høit over skyerne og drager lyn paa lyn ned fra aandens himle. Men alt med slig ro og jevnhed, som var det ogsaa den mest dagligdagse ting i verden. Og der, hvor andre ser et gabende svælg mellem det smaa og det store, det praktiske og det ideelle i livet, der var der for ham fast grund, hvorpaa han vandrede frem og tilbage. Hans personlighed var som en cirkel slaaet med en stor radius; man maa iagttage ham fra mange hold, før man forstaar ham og lærer ham at kjende. Han var mangesidig, men alt underét; beskeden, ligefrem, naturlig og aldrig mistende „barnet i sin sjæl“; — en mand med uudtømmelig arbeidskraft, der, da han døde i sit 85de aar, havde fyldt omtrent hver time af sit lange liv lige til sidste stund med nyttig daad. Hans geni var potenseret og overvældende sund sans i forbindelse med gjennemtrængende klarsyn.

Stereokemi.

(Efter fyrst *Kropotkin* i „*XIXth Century*").

Det bliver for hver dag tydeligere forstaaet, at kemien blot er en del af mekaniken og de kemiske processer helt mekaniske processer. Forskjellen mellem det, som vi til dagligdags kalder mekanik og kemien er blot den, at medens den vanlige mekanik befatter sig med almindelige *legemers* bevægelser og de paa dem virkende kræfter, saa befatter kemien sig med bevægelser og kræfter *inden legemernes enkelte molekyler*, — det vil sige med atomer. — Astronomien er himmellegemernes mekanik eller bevægelseslære, den vanlige mekanik er almindelige legemers mekanik her paa jorden, fysik er molekylernes mekanik inden det enkelte legeme, og kemi er atomernes mekanik inden det enkelte molekyl. Men alt er mekanik, — simpel bevægelseslære. De love og kræfter, der af surstof og vandstof bygger et vandmolekyl, er de samme som dem, der mødes i astronomi og mekanik. *De kemiske kræfter og processer er mekaniske kræfter og processer.*

Ethvert stof antages som bekjendt sammensat af en utallighed af ganske smaa partikler, — de saakaldte molekyler. Hvert molekyl eier stoffets natur. Hvert vandmolekyl, f. ex., er helt og holdent vand. — Vand bestaar af en blanding af surstof og vandstof, men denne blanding er saa intim, at selv om vandet sønderdeles i sine molekyler, saa deles det dog ikke i sine blandingselementer; man kan selv ikke da skille de to ad eller finde spor af dem enkeltvis i vandet. Molekylerne er fremdeles vand. — Disse molekyler er saa smaa, at intet mikroskop nogensinde har seet dem. Ethvert stof bestaar da af et utal af disse smaapartikler ordnet efter visse love og regler. Der er altid mellemrum mellem dem; de ligger aldrig klods i hinanden. Intet stof er i egentligste forstand helt *fast*. Under et rigtig sterkt mikroskop burde selv staal og jern vise sig svampagtige eller endnu løsere, — som en mangfoldighed af smaa punkter (molekylerne), adskilte ved større eller mindre mellemrum.

Disse molekyler i et legeme er i stadig bevægelse, og med disse bevægelser eller deres ydre virkninger er det, at *fysiken* befatter sig.

Man mindes nu, at molekylet er mange gange mindre end den mindste partikel, som det sterkeste mikroskop kan opdage.

Hvert vandmolekyl lader sig imidlertid atter sønderdele; men ved denne sønderdeling fremkommer ikke længer endnu mindre vandpartikler, men vandets elementer surstofgas og vandstofgas. — Naar altsaa vand bestaar

af disse to grundstoffe, saa betyder det, at hvert enkelt vandmolekyl er bygget op eller dannet af endnu mindre partikler af surstof og vandstof. Disse endnu mindre partikler af et stof er, hvad vi kalder *atomer*. *Vandatomer* findes saaledes ikke. Den mindste *vand*partikel, der kan tænkes, er et molekyl. Sønderdeles det i sine atomer, saa faar vi *surstof* og *vandstofatomer*, men ikke vandatomer. — Og saa med alle sammensatte stoffe. Atomer existerer blot paa de saakaldte kemiske elementers eller grundstoffes omraade, — stoffe (som surstof eller vandstof), der ikke længer lader sig sønderdele, men ved sine indbyrdes forbindelser danner alle andre stoffe. Et atom er altsaa den mindste stofpartikel, der kan existere. Alle sammensatte stoffes molekyler bestaar af grundstoffenes atomer i forskjellige forbindelser. Og selve grundstoffene har sine molekyler saavelsom sine atomer, idet flere af de sidste forbinder sig til et af de første.

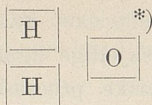
Ethvert vandmolekyl f. ex. bestaar af to atomer vandstofgas og et atom surstofgas — tre atomer. Et svovlsyremolekyl bestaar af syv atomer, nemlig to vandstofatomer, fire surstofatomer og et svovlatom.

Det er jo noksaa interessant at tænke sig, at vi kan kjende sammensætningen af disse molekyler, som intet øie nogensinde har seet, som intet mikroskop har opdaget; ja, at vi endog har veiet baade molekyler og atomer og kjender deres vegt med matematisk nøiagtighed, just som vi ogsaa har veiet sol, maane og stjerner. Den menneskets hjerne, der har udført dette, er og bliver dog det største af alle undre.

Men nu nøier ikke længer den kemiske videnskab sig med at maale og veie de atomer, hvoraf et stofs molekyler bestaar, den finder rede paa den maade, hvorpaa disse usynlige smaapartikler er ordnede inden molekylet, studerer molekylernes geometriske bygning, maaler atomernes afstand fra hinanden og deres bevægelser og svingninger inden molekylet!

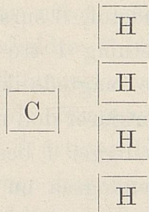
Det enkelte molekyl udgjør en liden verden for sig — et verdenssystem. De enkelte atomer er som smaa kloder, der holdes sammen ved gjensidig tiltrækning, akkurat som vort eget solsystem holdes sammen. Men atomerne selv staar aldrig stille, de svinger og roterer om sine pladse inden molekylet, bevæger sig fra og mod hverandre, opfører en slags evigvarende menuet inden hvert enkelt mikroskopisk usynligt stofmolekyl i verden. Og denne atomernes dans kan vi følge, forstaa, opmaale, beskrive og med forstandens øine *se!*

De, der læste kemi for et halvt snes aar siden, vil mindes, hvorledes man søgte at anskueliggjøre for os molekylernes sammensætning og de kemiske processer ved tegninger, der f. ex. for vandmolekylets vedkommende vilde se slig ud:

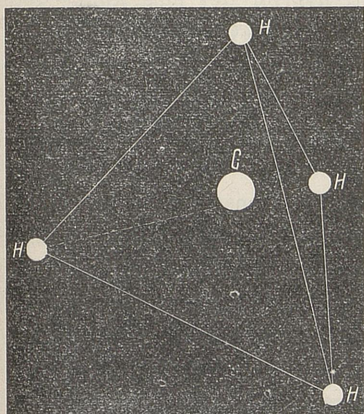

og vi fik da det indtryk, at slig saa et vandmolekyl ud. I senere aar er hele den kemiske videnskab blevet revolutioneret ved, at en eller anden pludselig kom til at tænke paa, at molekylet naturligvis har tre dimensioner som ethvert andet legeme. Det lader sig derfor ikke tegne eller anskueliggjøre som en saadan flad gjenstand eller ved hjælp af to dimensioner alene.

Der findes et udbredt stof, der kaldes sumpgas og bestaar af ét atom kulstof og fire atomer vandstof. Efter den gamle metode vilde et sumpgasmolekyl være blevet tegnet eller dets bygning anskueliggjort saaledes:

Men ved anvendelsen af den idé om tre dimensioner har man fundet, at sumpgasmolekylet udgjør et *tetraeder*, det vil sige en pyramide, dannet af 3 lige store og ligesidede triangler og med et lignende triangel som grundflade. I denne figurs centrum sidder kulstofatomet, som en liden sol, medens de fire surstofatomer sidder i hvert af tetraedrets hjørner, som fire smaa planeter.

Et sumpgasmolekyl.
Rummet mellem atomerne er naturligvis tomt.

Ingen af disse fem atomer er ubevægelige. De har alle sine nøiagtigt beregnelige og forskjellige bevægelser, præcis som med sol og planeter i vort solsystem. Og de nye forskninger klargjør nu de kemiske processer ved at vise, *hvorfor* forandringer under visse forhold maa foregaa i stoffet. Varme og elektricitet ændrer eller øger f. ex. atomernes gjensidige bevægelser, indtil disse bliver saa meget forandret eller forøget, at ligevegten tabes og en ny forbindelse eller en ny ordning af atomerne finder sted. Kjender

*) H betyder vandstof, O surstof.

kemikeren et molekyls stereometriske kunstruktion (forskjellige stoffes molekyler danner naturligvis forskjellige figurer), saa kan han saaledes ikke alene se, *hvorfor* de og de kemiske processer finder sted under de og de forhold, men et blik paa molekylets figur og konstruktion vil øieblikkeligt fortælle ham, hvilke processer, der i det hele *kan* finde sted, hvilke forandringer, der *kan* ske og hvilke ikke, samt under, hvad forhold og betingelser enhver forandring maa finde sted.

Stereokemien, som den nye videnskab kaldes, — idet den jo bestaar i en anvendelse af stereometrien i kemien, — kaster desuden fuldt og klart lys over en række hidtil uforstaaelige fænomener.

Saaledes findes der en mængde stoffe, der har nøiagtig den samme kemiske sammensætning og dog er aldeles forskjellige i enkelte henseender. Det er, hvad man benævner *isomere* forbindelser. Der er f. ex. et stof (vinsyre) sammensat af 16 atomer, 6 vandstof, 6 surstof og 4 kulstof. Det optræder med nøiagtig samme sammensætning i tre forskjellige former, hver med sine særegne egenskaber. Dette magtede ikke den gamle kemi at forklare, medens stereokemien ikke alene forklarer det, men paaviser nødvendigheden for disse isomere forbindelser. Det ligger i beskaffenheden af de figurer, som molekylet danner. — Man har endogsaa nu ved først at have opkonstrueret et stofs molekylære figur, magtet at sige, at det stof maa kunne optræde i saa og saa mange isomere forbindelser (skjønt saadanne paa den tid har været ukjendte); man har paavist, hvorfor det maa kunne det, paa hvilken vis det maa kunne det, hvorledes den nye forbindelse maa kunne tilveiebringes, — og saa har man frembragt den! — Disse isomere forbindelser opfører sig blandt andet forskjellig overfor lysstraalerne. Dette forklarer stereokemien og paaviser nødvendigheden derfor i molekylets konstruktion. Disse praktiske prøver paa den nye teori viser saaledes, at man virkelig har opdaget molekylernes atomiske konstruktion, og at vi nu kan gjøre tegninger og modeller af disse absolut usynlige mikroskopiske verdner inden materien. — Den kemiske videnskab har faaet sin rationelle forklaring. Man ser nu tydelig aarsagerne til de utallige forbausende kemiske processer. Man ser, at saa *maatte* de være, saa og ikke anderledes. Man kan beregne dem og skildre dem paa forhaand. Man kjender atomernes vegt og tiltrækningskræfter. Man kan derfor i en molekylær figur beregne, hvorledes ligevegten lader sig vedligeholde (og dermed figurens form) ved at ombytte et af dens atomer med andre af et andet stof. Og det er slige beregninger eller slige mekaniske ligevegtslove, der ligger tilgrund for alle kemiske processer. Nyt lys har saaledes faldt over kemiens hele underverden. Saa meget kan en eneste idé udrette, den blotte mindelse om, at molekylet som enhver anden ting har *tre* og ikke

blot to dimensioner, at det derfor maa fremstilles ad stereometrisk og ikke ad plangeometrisk vei. Den gamle kemi var algebraisk med enkelte forsøg paa geometrisk anvendelse. Den nye kemi er stereometrisk og mekanisk. Den gamle kemi nøier sig med fænomenerne, den nye kemi har undersøgt deres aarsager og love.

De nye idéer skyldes Van 'T Hoff, Lebel, Mayer og Ph. Guye.

Ceylons urfolk.

(Efter prof. *E. Haeckel* i „*Deutsche Rundschau*“).

To fættere fra Basel, dr. Paul Sarasin og dr. Fritz Sarasin, der har tilbragt tre aar paa Ceylon, har netop udgivet et omstændeligt verk om denne øes urbefolkning, de saakaldte *Vedda'er*. Ved indgaaende sammenligning mellem øens tre hovedstammer: vedda'er, tamiler og singhaleser, har denne bog slaaet fast, at de førstnævnte er en af de allerældste og lavest-staaende menneskeracer. I urtiden levede vedda'erne over hele Forindien, hvor der nu kun i afkroge hist og her findes rester af dem. Ogsaa paa Ceylon har disse urfolk trukket sig bort for de indbyrdes kjæmpende tamiler og singhaleser og forstukket sig i skovene midt paa øens nordre skraaning.

Efter folketællingen i 1887 levede der ialt kun 2220 veddaer, medens Ceylons samlede befolkning beløb sig til $2^3/_4$ million, hvoraf de to trediedele var singhaleser, den ene trediedel tamiler og 5000 europæere.

Inde i skovene bor veddaerne fuldstændig skilt fra hinanden, efter sine naturlige familiegrupper, der indbyrdes respekterer hinandens jagtomraade og ellers ikke har tanke for samkvem med nabofamilierne. Kun i regntiden — fra oktober til december —, naar lavlandet maa forlades, tyr familierne tættere sammen oppe i aasene. Det hænder endog, at flere familier slaar sig ned i samme fjeldhule, som da ved løvklædte grene deles i særskilte „leiligheder“. I denne tid foregaar der et vist samkvem mellem beslegtede familier, særlig for giftermaals skyld. Der gives altsaa svage antydninger til det første trin af samfundsorganisation, løse ætte-forbund eller klaner („varge“) med en valgt ældstemand eller høvding. Men slige „varge'r“ faar ingen varighed, da krig og røvertog absolut ikke forekommer hos de fredsommelige og ærlige vedda'er. „Lov og ret“ har de ingen brug for, dertil er de for grund-skikkelige.

Fætterne Sarasin har foretat omhyggelige maalinger af racens legemsbygning og godtgjort, at ingen menneske-art staar aberne, særlig chimpansen,

saa nær som netop vedda'erne. Mændenes middelhøide er blot 153 cm., kvindernes 147. Armene og benene er lange og tynde i forhold til kroppen; lægge eier de ikke. Underarm og læggeben er i forhold til overarm og laarben meget længere end hos europæerne. Stortaaen er bevægelig og skilles fra de øvrige tæer ved et gab, saa foden kan bruges til at gribe med, hvilket ogsaa er tilfælde hos andre folkestammer i Indien. Hjerneskallen er liden, lang og smal; panden lav, ansigtet bredt, næsen flad og vid nedentil. Fortænderne staar skjævt forover, og hagen er spids. Hjernehulingen er en fjerdedel mindre end hos en europæer.

Huden er mørkebrun eller skidden-røgfarvet. De dybtliggende øine er ligeledes sortbrune, haaret ravnsort. Paa kindene gror intet skjæg, og kroppen er næsten haarbar. Under hagen derimod bærer mændene et kraftigt bukkeskjeg, og paa hovedet voxer haaret i vild yppighed; kam og sax benyttes aldrig paa den buskede manke. Naar veddaen bøier hovedet forover, vælter den vældige haarmasse frem og gjemmer ansigtet. Efter sin beskaffenhed er veddaens hovedhaar hverken uldkruset som negernes eller stridt og glat som mongolernes og indianernes, men bølget eller lokket som europæernes.

Veddafolket lever i paradis-tilstand, hvad dragt og bolig angaar. Det eneste plag, som bæres til stadighed, er en bast-snor om livet, der gjør tjeneste som „lomme", idet øxen eller andre gjenstande stikkes ind mellem den og kroppen. Desuden bruges den som forlovelses-ring; frieren bytter nemlig snor med sin pige. Skal veddaen være rigtig fin paa det, heftes der flotte blade eller løvkviste under snoren, saa de danner et let skjørt om hofterne; ialfald bruges dette, naar man gaar paa dans. Somme stammer laver sig et forklæde af store bast-flager; men ingen af disse jægere har fundet paa at knytte et afflaaet dyreskind omkring kroppen. I de bygder, som støder til singhaleser- eller tamiler-landsbyer, tusker veddaen til sig tøilapper, der anvendes til forklæde eller skjørt. Seng og Sengklæder er ukjendt luxus; de sunde mennesker sover paa den nøgne jord. Dyreskind kastes bort. Endnu merkeligere er det, at veddaerne ikke har idé om pynt saaledes som alle andre nøgne „vilde"; gaar det høit, borer de med en torn hul i øreflippen og stikker et sneglehus, et blad eller en knop, muligens ogsaa en tiltusket metalring eller patronhylse fast der. Ligesaa lidt forstaar de at male eller tatovere huden. Kunst-sans savner de selv i dens urform.

Hus og hjem finder veddaen overflødigt; ikke saa meget som tag over hovedet for natten bryr han sig om. Undertiden sover han oppe mellem grenene i et træ, naar elefanterne blir for nærgaaende; men at flette et leie af grenene, hvad jo dog orangutangen pleier, forsmaar et sligt

kraftmenneske. Alene i regntiden, naar alle maa flytte tilfjelds, kryber veddaen i ly under heller og hammere eller ind i huler, om de findes. Er hulen stor nok, deles den med løvverk i flere leiligheder. I udkanten af bygderne henimod kysten kjender dog vedda-stammerne de enkleste former for hyttebygning. Det allersimpleste er at stikke to kjepper i jorden et stykke fra hinanden og surre enden af en trægren til toppen af hver, saa den anden ende hviler paa marken; paa tvers over disse skraabjelker læsses andre grene og store blade; dermed har man et ly, hvis veiret staar paa fra en bestemt kant.

Med husgeraad og redskab er det lige daarlig bevendt. Metaludvinding er veddaen en gaade; lave lertøi og koge mad har han aldrig fundet paa. Frugt og rødder spises raa, og kjød ristes over aaben ild. Stenredskaber kjendes sletikke; saa veddaerne end ikke lever i „sten-alderen". Trævirke er det eneste, de kjender. Af træ er buen og pilen, ja selv øxen og ild-boret; buesnoren tvindes af bast. Imidlertid har de lært at tuske til sig pile-odder og øxeblade af jern hos singhaleser eller tamiler. Men kniv kjender de ikke. Ild tændes ved at drille en træpinde ind i et andet træstykke, til de fænger.

Veddaens „kjøkken" bestaar med hensyn til kjød udelukkende af vildt. Kjødet ristes, røges eller tørres. Folkets lækkerbidsken er kjød indgnedet med honning. Salt kan en egte vedda ikke tage i sin mund, han bruger honning i steden. Af planteføde er ristede yams-rodknoller og vild brødfrugt det vanligste; rigtig gildt er en deig af honning og raadden ved. Ceylons kultur-vexter, ris og kokosnødder, er en fremmed vare for skovens veddaflokke.

Samkvem med naboracerne foregaar nemlig blot i smug. Naar en vedda maa have et øxeblad eller nogle pile-odder eller et stykke bomuldstøi, lister han sig ved nattetid ind i nærmeste landsby og hænger et spekelaar eller en næverskrukke med honning paa smedens eller væverens dørklinke. Siden en nat smyger han paany derhen og finder det forønskede udhængt. Dog er aaben tuskhandel i god gang paa flere hold. Singhaleser og tamiler foragter og hundser veddaen, som derfor holder sig sky hjemme i skogene. Alligevel er det paatageligt, at der finder adskillig omgang sted; det bevises baade af de talrige bastarder og af sproget.

Vedda-sproget er yderst daarlig kjendt. Saameget er vist, at det har laant mange ord af det singhalesiske. Fætterne Sarasin paastaar, at selv navnene paa de almindeligste redskaber, dyr og naturgjenstande kan være forskjellige i de forskjellige vedda-bygder. Det tyder paa, at en races sprog ikke er udsprunget af et enkelt ur-sprog.

Besynderligt høres det, at de fjernestboende veddaer ikke bruger

egennavne paa de enkelte individer i familien, men bare tiltaler og omtaler hinanden som „store mand“, „lille mand“, „gamle mand“, „unge mand“. Tal bruges slet ikke. Veddaen tæller en — en — en — en. Kystboerne har dog lært sig at regne paa fingrene og har særskilte talord optil fire og fem. Paa cirkus kan man dog se dresserede hunde, der skjelner tegnene mindst til tredive! Selvfølgelig kjender ingen vedda sin alder; „svært gammel“ var alt, en graahaaring vidste at svare paa spørgsmaalet om, hvor længe han havde levet. Maalsbestemmelser og tidsinddeling er ukjendte ideer; i det høiste tales der om forrige eller næste fuldmaane, men begrebet aar finder ingen forstaaelse.

Sjæls-indholdet og aandslivet hos et folk med saa fattige udtryksmidler kan man slutte sig til. De skoler, som den engelske regjering for femti aar tilbage stiftede for veddafolket, har vist sig ganske gavnløse. Og missionærerne klager over, hvor saare let de omvendte glemmer hele kristentroen. De enfoldige og tranghjernede naturbørn har det godt paa sin vis og faar udmerket skudsmaal for sin medfødte hjertensgodhed, hjælpsomhed og taknemmelighed, ærlighed og agtelse for andenmands eie, sanddruhed, mod og udholdenhed samt æres- og frihedsfølelse. Der raader strengt engifte, og børnene behandles med ømhed. Aflivelse af nyfødte forekommer neppe, egteskabsbrud og tyveri er ogsaa sjeldne; naar det en sjelden gang indtræffer, slaar den krænkede synderen ihjel med det samme. — Mod fremmede er veddaen lidet tækkelig, svarer med brølende røst paa spørgsmaal og opfører sig høist mistroisk. Han afskyr og hader den hovmodige singhaleser og den raa tamiler paa grund af disses haan og hjærtesløshed i optræden overfor skovens børn. Europæere kan derimod ved venskabeligt væsen vinde en vis tillid og tituleres da „hvide fættere“.

Viser man en vedda et speil eller et skydevaaben eller en fyrstikke o. l., tér han sig ganske som de høiere aber i samme tilfælde. En grundig undersøgelse af dette urfolks psykologi maatte sikkerlig kaste lys over udviklingslærens sværere problemer. Særlig interessant er det lille, man ved om stammens religiøse forestillinger. Nogen gud som verdens skaber og styrer har veddaen endnu ikke faaet ind i sit trange hoved, ligesaalidt som aander, de være gode eller onde, eller mirakler og trolddom. Han spekulerer ikke mere over tingenes ophav og sammenhæng end aben, der klatrer i træerne ovenover ham. Ikke engang døden vækker nogen forestilling hos ham om en sjæl, der forlader kroppen. Dødsfrygt og overtro er han endnu befriet for. Han falder ikke engang paa at begrave sin nærmeste slegtning. Der, hvor en dør, bliver liget liggende; de paarørende flytter bare et stykke bort fra stedet, medens forraadnelsen foregaar; dødningebenene vyrder de ikke. Fætterne Sarasin fik uhindret lov til at

samle skaller og skeletter paa markerne, ja blev hjulpet i arbeidet af de efterladte. Enkelte stammer skuffer dog noget sand eller breder nogle grene over sine lig. I yderbygderne er naturligvis naboracernes begravelses-skikke og døds-kultus med tilhørende overtro og trolddom trængt ind.

Der er mange spor til, at veddaerne paa Ceylon er de sidste rester af Indiens urbefolkning. Deres lave standpunkt skyldes ikke tilbagegang og udartning, men er netop en i den afsides egn bevaret ur-tilstand. — Forsaavidt svarer disse vedda-familier som etnografisk merkværdighed til de akka-flokke, som Stanley stødte paa i Midtafrikas tykkeste skove. Baade i Sydindien og i Sydnubien omtales allerede tidlig i oldtiden saa-kaldte pygmæer eller dvergfolk. Beskrivelserne stemmer merkelig godt med de moderne iagttagelser saavel for akkaernes som veddaernes ved-kommende.

Florence nat-mission i New-York.

(Efter „*Westminster Review*").

Blecker-street i New-York er intet behageligt opholdssted efter klokken 10 om aftenen. Det bliver da ensbetydende med Nivlheim. Gaden er dagligdags nok i sig selv, og om dagen er den fuldstændig respektabel. Den flankeres af gros-sereres mangeetages vareboder og billige vaskerier. Naar om natten varebodenes døre og luger er lukte og vaskeriernes vinduer beskyttede af lemmer, medens nogle faa skidne og som oftest istykkerslagne gaslygter sender et svagt flagrende lys ud i mørke og skiddenhed, — da er Blecker-street omtrent lige saa tiltrækkende og koselig som det indre af en grav. Og her er det, at New-Yorks laveste, usleste, ulykkeligste menneskehed driver natten hen. Her møder man i filler og flagrende baand de kvinder, som den hele vide verden over udgjør det fornemste kjendetegn paa en kristen by. Kvinderne skal jo aldrig falde saa lavt, eller lasten vise sig saa udfordrende brutal blandt noget hedensk folkeslag som blandt os kristne.

I aarrækker herskede her natten igjennem last og elendighed uindskrænket.

I 1882 døde en rig New-Yorkers fireaarige lille pige. Til minde om et tilbedt barn grundlagde saa denne aaret efter midt i selve Blecker-street et midler-tidigt hjem for faldne kvinder. Hjemmet bærer barnets navn: *Florence* nat-mission. Den lille piges billede hænger som et alterstykke i forsamlingsrummet, — en ny barnemadonna — og kvinder, der er blevet trukne op af verdens og livets dybeste elendighed, smykker daglig billedet med blomster.

Missionen er af religiøs natur. Der holdes en art gudstjeneste hver eneste nat fra kl. 9 om aftenen til den tidlige morgen. Men religion og gudstjeneste hører en lidt høiere og mindre barbarisk type til end frelsesarmeens. Det hele arbeide ledes af mænd og kvinder, der med selvopofrende kjærlighed forener takt, dannelse og finfølelse.

Missionen ligger midt i det værste strøg, — i det allermørkeste New-York. Nede i selve helvede, saa at sige, har kjærlighed og medlidenhed grundlagt en

redningsstation. Indgangen — altid aaben — fører ind i en forfalden entré, hvor blot en eneste lampe saavidt spreder mørket. To døre fører videre ind i forsamlingssalen. I dennes midtre del, hvor dørene fører ind, er det ogsaa halvmørkt. I den ene ende af salen derimod, hvor orgel og organist har sæde og lederne taler fra en lidt ophøiet platform, er der fuldt oplyst.

Dørene svinger let og lydløst. Ingen tager imod en ved den mørke indgang. Ingen findes der. Ingen giver sig af med dem, der kommer, med mindre de tydelig viser, at de ønsker hjælp. Man har lært, hvor ømfintlige disse ulykkelige er overfor alt, der smager af medlidenhed eller beskyttelse. Man lader dem raade sig selv, beskytter deres følelser ved det herskende halvmørke. De gaar og kommer, naar de vil. Ingen siger et ord til dem. Ingen synes at lægge merke til dem. Men enhver kvinde i Blecker-street ved, at her er dørene altid aabne for hende, og her staar altid villig, kjærlig, taktfuld hjælp til hendes raadighed. Intet spørgsmaal vil blive rettet til hende. Ingen moralprækener holdt for hende; ingen formaninger, ingen irettevisen vil saare hendes knuste sjæl og hjerte. Missionen er der for at frelse, ikke for at dømme. Den har altid, uden spørgsmaal, et maaltid mad for den sultne, altid et værelse og en seng for den hjemløse kvinde. Alt gives mod det mindste hviskede ønske, uden nogensomhelst forhøring. Man venter ikke tak eller erkjendtlighed en gang. En kvinde kan gaa ind, spise sig mæt og gaa igjen, uden at et ord bliver sagt af hende eller til hende. En frysende stakkel kan komme ind og varme sig og saa gaa igjen. Ingen synes at lægge merke til hende.

Det er netop denne frihed og hensynsfulde og taktfulde optræden, der har skaffet Florence-missionerne (de findes nu i alle Amerikas større byer) det betydelige held, de kan rose sig af.

Saasnart en af disse kvinder ytrer det ringeste ønske om at komme ud af det liv, hun fører, eller blot viser, at hun lider under det, og at hjælp og sympati vil være hende velkomne, saa sættes naturligvis alle kræfter i virksomhed for at rædde hende.

Man indskrænker sig da heller ikke til at afvente disse kvinders komme til missionen. En afdeling af redningspersonalet gjennemstreifer den hele gade, tilbringer natten i spillehuler og paa dansesale — gaar overalt for „om muligt at frelse én.“

Findes der saa paa gaden eller kommer der til missionen en og siger: „Jeg er træt og lei af dette liv, jeg vilde gjerne vende om til et bedre og agtværdigere liv, om jeg bare kunde og magted“, saa slaar missionen sine arme om hende og slipper hende ikke mere, hvis hun ikke selv beder derom. Dens store hovedopgave er at se til, at ingen falden kvinde i New-York skal behøve at sige: „Jeg levede *helst* et andet liv, men jeg *kan* ikke.“ Enhver af disse, der *vil* ud af det, sætter missionen istand til at komme ud. — De faar midlertidig hus og ophold i missionen, og saasnart de ansees for virkelig at være paa bedre veie igjen og at ville holde sig der, skaffes de arbeide og ansættelse. Her kan man dog virkelig tale om at redde brændende gløder ud af helvedesilden, — et helvede, der ikke staar til at negte.

Forfatteren i „*Westminster Review*“ fortæller følgende episode, der er karakteristisk for disse nat-missioners arbeide, fra sit besøg der.

Blandt dem, der under den langvarige gudstjeneste, bestaaende for det meste af sang og musik med korte taler og alvorsord fra lederne eller fra „reddede“

kvinder og mænd, smøg sig ind i rummets halvmørke, var ogsaa en ganske ung og endnu vakker kvinde. Ansigtet var udfordrende, frækt og haansk. Da en nabo tilbød hende en salmebog, afviste hun den med et foragteligt smil. Det var dog ikke første gang, hun var der. Hun sad stille og med et haansk udtryk i ansigtet. Ingen tog notits af hende. Henved ét-tiden om morgenen samled missionens førerske („matronen“) sine medhjælpere om sig, hvorpaa de alle knælte ned og bad i simple, kjærlighedsglødende ord for alle ulykkelige, — bad om, at de maatte føle, at de her hos søstre vilde kunde finde al den ømhed, al den kjærlighed, de trængte . . .

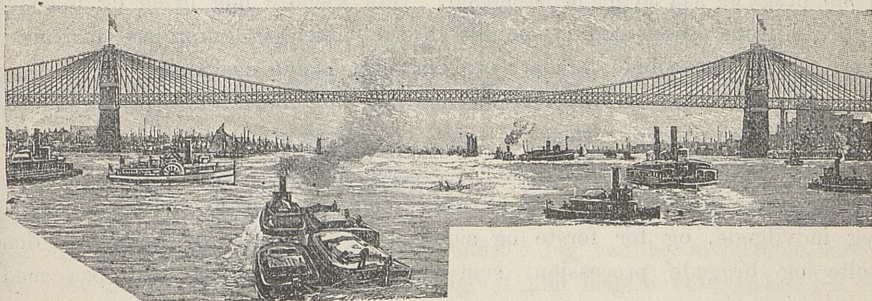
Pludselig afbrødes bønnen af et skrig fra den haanske kvinde: „Aah dræb mig, dræb mig“, raabte hun med skjærende stemme og kastede i det samme hovedet i sine hænder paa en stolryg i bænkerækken foran hende.

De besøgende forlod salen og missionen slog sine arme om én kvinde til, reddet fra en elendighed, dybere end sult, sygdom og død.

Ny hængebro.

Der skal nu mellem New-York og Brooklyn bygges to store hængebroer til ved siden af den hidtil existerende. En af de nye — den som hosstaaende billede viser — vil blive af endnu større dimensioner end den existerende kjæmpebro under hvilken, som bekjendt, de største skibe seiler uden vanskelighed.

Denne nye bro — Williamsburgbroen — vil have et spænd af 1670 fod fra center til center af de to pillarer — 75 fod mere end den existerende bro. Broen selv vil ligge 140 fod over høieste vandstand (5 fod mere end den gamle); pillarerne

bliver 282 fod høie fra vandets overflade, de nederste 172 fod bliver bygget af solid murverk, de øvrige 110 fod skal bestaa af staaltaarne. Broen skal hænge i fire kabler eller tauge, hvert 22 tommer i diameter, og bestaaende af 19 mindre tauge med tilsammen 17,000 enkelte staaltraade. Kablernes længde bliver 3230 fod. Broens bredde skal være 88 fod.

Grundet paa de sidste aars betydelige fremskridt i jern- og staalindustrien vil denne større bro kunne bygges hurtigere og i forhold til sine dimensioner lettere end den første. Dens ingeniør er *George B. Cornell*, endnu en ung mand (født 1855) og elev af en amerikansk teknisk skole. Broen bygges for at forbinde New-Yorks og Brooklyns gadejernbanesystemer. Naar den er færdig, vil de to forenede byer repræsentere en folkemængde paa $3^1/_2$ million.

Peter Ibbetson.

(Illustreret af forfatteren. — Oversat fra engelsk for *„Kringsjaa"*).

Af

George du Maurier.

(Fortsættelse).

Nølende og med uvilje maa jeg nu komme til mit livs store ulykke, som jeg skal forsøge paa at berette i saa faa ord som muligt.

Hvis læseren har været saa venlig at følge fortællingens gang uden at springe over noget, vil han nok mindes den smukke fru Deane, til hvem jeg troede at have tabt mit hjerte for nogle faa aar siden i Hopshire.

Jeg havde ikke seet hende siden — havde virkelig næsten glemt hende — men havde hørt ymte om, at hun havde forladt Hopshire og reist til London, hvor hun havde giftet sig med en rig mand, som var meget ældre end hende.

En dag spadserede jeg i Hyde Park og saa paa alle de kjørende; en splinterny vogn kjørte forbi, og i den sad fru Deane ganske alene i al sin pragt og saa meget nedstemt ud. Hun kjendte mig igjen og hilsede, og jeg hilsede igjen med et øiebliks hjertebanken og gik videre, forbauset over, at jeg nogensinde kunde have beundret hende saaledes.

Til min store overraskelse var der en, som kort efter rørte ved min arm. Det var atter fru Deane — jeg vil vedblive at kalde hende saaledes. Hun var steget ud af vognen og var fulgt efter mig tilfods. Hun spurgte, om jeg vilde kjøre rundt parken med hende og samtale om gamle dage. Jeg indvilgede, og for første og sidste gang dannede jeg en del af den stolte og brogede procession, som jeg saa ofte havde seet paa med nysgjerrige øine.

Hun vilde øiensynlig gjerne vide, om jeg var bleven forligt med oberst Ibbetson igjen, og syntes at blive meget fornøiet ved at høre, at det hverken var skeet eller sandsynligvis nogen gang vilde ske, og at min følelse for ham var sterk og bitter og vilde vedblive at være det.

Hun syntes at hade ham sterkt. Hun spurgte venlig efter mig selv og mine udsigter i livet, men syntes ikke at interessere sig synderlig for mine svar før senere, da jeg talte om mit liv i Frankrige og min kjære fader og moder; da lyttede hun med en sympati, som rørte mig. Hun spurgte, om jeg havde fotografier af dem. Det havde jeg — udmerkede

miniaturer, og da vi skiltes, lovede jeg at besøge hende og tage disse miniaturer med mig.

Hun gjorde indtryk af at være en træt og blaseret kvinde, tilsyneladende uden nogen større bekjendtskabskreds. Hun fortalte mig, at jeg var det eneste menneske i hele parken, som hun havde hilst paa den dag. Hendes mand var i Hamburg, og hun skulde reise til Paris for at møde ham om et par dage.

Jeg havde ikke mange venner, saa jeg var noksaa glad over at have truffet hende og gjorde gjerne den aftalte visit med fotografierne.

Hun boede i et stort, nyt, prægtig udstyret hus. Hun var ganske alene, da jeg kom, og spurgte strax, om jeg havde taget fotografierne med mig. Hun saa længe opmerksomt først paa dem og saa paa mig og udbrød:

„Gode Gud, De er Deres faders udtrykte billede!“

Det havde jeg ogsaa altid været anseet for at være. Baade hans og mine øienbryn mødtes paa en karakteristisk og eiendommelig maade over næsen, og det syntes at forbause hende meget. Han var fotograferet i Karl X gardeuniform, hvori han havde gjort tjeneste i to aar og erhvervet sig tilnavnet „le beau Pasquier“. Fru Deane syntes aldrig at blive træt af at betragte det og bemerkede, at min fader maatte have været netop et idéal for en ung piges drømme (en indirekte kompliment, som bragte mig til at rødme efter alt, hvad hun netop havde sagt om ligheden mellem os. Jeg begyndte næsten at tænke paa, om hun havde til hensigt at gjøre mig til nar igjen, hvad hun med saa stort held havde gjort for nogle faa aar siden).

Saa blev hun atter interesseret i mit tidligere liv og i mine minder og ønskede at vide, om mine forældre var glad i hinanden. De var hinanden i høi grad hengivne og havde elsket hinanden fra første øiekast og lige til de døde, og det fortalte jeg hende. Jeg vedblev at fortælle, indtil jeg blev ganske varm, og indbildte mig, at hun maatte vide besked om en eller anden formue, hvortil jeg var berettiget, men var bleven holdt borte fra ved denne ondskabsfulde onkels intriger.

Jeg havde nemlig for længe siden i mine drømme opdaget, at han var min faders bitreste fiende og den væsentligste aarsag til hans financielle ruin, ved egoistiske, hjerteløse og uhæderlige handlinger, som det vilde være altfor indviklet at forklare her.

Jeg havde fundet dette ud ved i drømme at lytte til lange samtaler mellem mine forældre i den gamle dagligstue i Passy, medens Gogo sad fordybet i sin bog. Hvert ord, som var gaaet gjennem Gogos uopmerksomme øren og var trængt ind i hans af andre ting optagne hjerne, var

blevet opbevaret der som i en fonograf og gjentoges nu atter og atter for Peter Ibbetson, som han sad der ubemerket iblandt dem.

Jeg spurgte hende for spøg, om hun tilfældigvis havde opdaget, at jeg var den retmæssige arving til Ibbetson Hall.

Hun svarede, at intet vilde have glædet hende mere, men at der ikke var nogen saadan formue i vente, hverken for mig eller hende; at hun havde opdaget for længe siden, at oberst Ibbetson var den største uhængte nidding, og at ingen ny opdagelse, hun muligens kunde komme til at gjøre, kunde gjøre ham værre i hendes øine.

Saa mindedes jeg, hvorledes han ofte pleiede at tale om hende, selv til mig, og hentyde til og insinuere ting, som uden tvil var usande, og som jeg ikke troede paa. Om det var sandt eller usandt, gjorde det forresten ikke mindre stygt og ondskabsfuldt af ham at fortælle det.

Hun spurgte mig, om han nogensinde havde talt til mig om hende, og efter megen overtalelse og listigt krydsforhør fortalte jeg hende saa meget af sandheden, som jeg turde. Hun blev en ren tigerinde. Hun forsikrede mig, at han havde opnaaet at skade og kompromitere hende i Hopshire, at hun og hendes moder maatte forlade stedet, og hun besvor paa den høitideligste maade (og jeg tror fuldt og fast, at hun talte sandhed), at der aldrig havde været nogetsomhelst forhold mellem dem, som hun ikke kunde være sig bekjendt for hele verden.

Paa grund af hans rigdom og stilling havde hun ønsket at gifte sig med ham, det var sandt; thi baade hun og hendes moder var meget fattige og havde ofte havt meget vanskeligt for at slaa sig igjennem og vedligeholde skinnet. Han havde udmerket hende fremfor andre, vist hende en udpræget opmerksomhed og givet hende al grund til at tro, at hans hensigter var oprigtige og hæderlige.

Her blev vi afbrudt af hendes moder, fru Glyn, og vi fornyede vort gamle bekjendtskab. Hun havde ganske tilgivet mig min gutteagtige beundring for hendes datter; alt hendes saavelsom datterens had var koncentreret paa oberst Ibbetson, og medens jeg lyttede til de lange beretninger om al den uret, de havde lidt, og hans skammelige opførsel, begyndte jeg ogsaa at hade ham værre end nogensinde og var parat til strax at blive deres ridder.

Men det kunde jo ikke gaa an; thi deres navn maatte aldrig oftere under nogensomhelst omstændigheder nævnes sammen med hans.

Pludselig spurgte fru Glyn mig, om jeg vidste, naar han var reist til Indien.

Jeg kunde sige hende det; thi jeg vidste, at det var kort efter mine forældres giftermaal, næsten et aar før min fødsel. Derpaa fortalte hun

mig den nøiagtige datum for hans afreise med sit regiment, ligeledes til min store overraskelse mine forældres bryllupsdag i Marylebone kirke og for min daab der 15 maaneder senere — akkurat 14 uger efter min fødsel i Passy. Jeg blev ganske forvirret over alt dette kjendskab til mine affærer og undrede mig mere og mere.

Vi sad tause en stund, medens de to kvinder vexelvis saa paa hinanden, paa mig og paa fotografierne; det begyndte at blive uhyggeligt. Hvad kunde det vel altsammen betyde?

Kort efter gav fru Deane sin moder et tegn, og denne henvendte sig nu til mig:

„Hr. Ibbetson, Deres onkel, som De kalder ham, uagtet han ikke er Deres onkel, er en stor skurk og har tilføiet Dem og Deres forældre stor uret. Før jeg siger Dem, hvori den bestaar (og jeg tror, De bør vide det), maa De give mig Deres æresord paa, at De hverken vil gjøre eller sige noget, som paa nogen maade offentlig kan bringe vort navn til at blive nævnt sammen med oberst Ibbetson. Fornærmelsen mod min datter, som nu er lykkelig gift med en udmerket mand, er uoprettelig.“

Med bankende hjerte gav jeg hende høitidelig det forlangte løfte.

„Da tror jeg, Ibbetson, at De bør vide, at i den tid, da oberst Ibbetson gjorde saa skammelig kur til min datter, lod han hende tydelig forstaa, at De var hans naturlige søn med hans kusine, frk. Catherine Biddulph, senere madame Pasquier de la Marière.“

„Nei, aa nei!“ raabte jeg; „De maa vist have taget feil — han vidste, at det var umuligt — han havde faaet kurven af min moder tre gange — han reiste til Indien, næsten et aar før jeg blev født — han —“

Fru Deane tog et brev frem af sin lomme og sagde;

„Kjender De hans haandskrift og hans vaaben? Husker De, at De engang bragte mig en billet fra ham i Ibbetson Hall? Her er den,“ og hun rakte mig den. Det var ikke til at tage feil af, at den kom fra ham; jeg husked den strax, og dette er, hvad den indeholdt. —

„For himlens skyld, kjære veninde, sig ikke til en levende sjæl et ord af, hvad De var flink nok til at gjette igaaraftes. Der er naturligvis lighed. Stakkels gut, han har ingen anelse om det virkelige slegtskab, som mangen gang har ladet mig føle skam og samvittighedsnag . . . . . *Que voulez ovus? Elle était ravissante!* *) . . . Vi var fætter og kusine og var ofte sammen; begge var saa unge, og den ene saa vakker! . . . Jeg var bare en fattig fændrik i de dage — neppe mere end en gut. Lykkeligvis var der en umistænksom franskmand af god familie, som længe havde

*) Desværre! Hun var henrivende.

elsket hende, og hun giftede sig med ham. *Il étais temps!* *) . . . Kan De tilgive mig denne *entraînement de jeunesse?* **)

Jeg har angret i sæk og aske og gjort godt igjen, hvad jeg kunde, ved at adoptere og give mit navn til en, som stadig minder mig om et øiebliks svaghed. Han ved intet, stakkels gut, og vil forhaabentlig aldrig faa noget at vide. *Il n'a plus que moi au monde!* ***)

Brænd dette, saa snart De har læst det, og lad aldrig dette emne oftere komme paa tale mellem os."

R. (*Qui sait aimer* ****).

Dette var et lyn fra skyfri himmel. Jeg sad aldeles bedøvet, og det sortnede for mine øine.

Efter en lang taushed, under hvilken jeg følte pulsen banke, som om den vilde sprænge tindingerne, sagde fru Glyn:

Det skjæbnesvangre brev.

„Hr. Ibbetson, jeg haaber, at De ikke vil gjøre noget overilet, intet, som kan bringe min datters navn ind i en strid mellem Dem og Deres onkel. For Deres moders gode navns skyld vil De være forsigtig, det ved jeg. Dersom han kunde tale saaledes om sin kusine, som han havde holdt

*) Det var paa høi tid.
**) Kan De tilgive mig denne ungdomsforvildelse?
***) Han har ikke andre end mig i verden.
****) Som forstaar at elske.

af, da han var ung, hvilke løgne kunde han da ikke være istand til at fortælle om min stakkels datter? Han har allerede løiet paa hende — løiet forfærdelig. Aa, hvor vi har lidt! Da han skrev det brev, tror jeg virkelig, det var hans mening at gifte sig med hende. Han havde den største tillid til hende, ellers vilde han aldrig have udleveret sig paa denne taabelige maade."

„Ved han om, at dette brev existerer?" spurgte jeg.

„Nei, da han og min datter blev uvenner, sendte hun ham alle hans breve tilbage, alle undtagen det ene, som hun sagde, hun havde brændt strax efter at have læst det, som han havde bedt hende gjøre."

„Faar jeg lov til at beholde det?"

„Ja, jeg ved, at jeg kan stole paa dem, og som De ser, er min datters navn fjernet fra konvolutten. Ingen andre end vi selv har nogensinde seet det, og heller ikke har vi talt om dets indhold til en levende sjæl, da vi ikke et øieblik troede derpaa. For to eller tre aar siden drev nysgjerrigheden os til at finde ud, naar og hvor Deres forældre havde giftet sig, naar De blev født, og naar han drog til Indien. Det var slet ingen overraskelse for os. Derpaa forsøgte vi paa at finde Dem, men opgav det snart og troede, det var bedst ikke at røre mere ved denne sag. Men saa fik vi høre, at han var ude igjen med sine afskyelige løgne, og da min datter kort efter mødte Dem i parken, syntes vi, De burde vide besked."

Dette var hovedindholdet af denne merkelige samtale, som jeg har gjengivet saa kortfattet som muligt.

Da jeg forlod de to damer, gik jeg to gange hurtig rundt parken Det blev ofte rødt for mine øine underveis, og jeg saa kanske rød ud selv ogsaa; jeg husker, at folk saa paa mig. Derpaa gik jeg lige hen til Lintot i den hensigt at fortælle ham min sorg og bede om hans raad. Han var ikke hjemme, jeg ventede en stund i røgeværelset, medens jeg atter og atter gjennemlæste brevet. Jeg bestemte mig til ikke at sige noget til Lintot og forlod huset. Da jeg gik, tog jeg (uden nogen bestemt hensigt) en ladet pistol med mig — et frygteligt vaaben, selv i en guts hænder, — som jeg selv havde foræret ham paa hans sidste fødselsdag.

Saa gik jeg til mit sædvanlige spisekvarter i nærheden af cirkus og spiste middag. Til opvartningspigens forbauselse drak jeg en hel flaske bittert øl og to glas sherry. Jeg pleiede ellers drikke bare vand. Hun overvældede mig med spørgsmaal om, hvorvidt jeg var syg eller bedrøvet. Jeg svarede nei og bad hende tilsidst lade mig være i fred.

(Forts.).

Bogliste.

Modtaget til anmeldelse:

Grundloven, som den nu er, med sukcessionsordningen og rigsakten. Ved hver forandret paragraf er den oprindelige text og forandringens dato tilføiet som note under texten. En nødvendighed for alle. Pris 50 øre. I kommission hos Olaf Norli, Kristiania.

Illustreret norsk literaturhistorie af *Henrik Jæger,* — niende hefte. Pris 90 øre. — Hjalmar Biglers forlag, Kristiania.

Skolemedicin og underkure af *Hans Arnold,* — oversat fra tysk af B. T. — En kritisk studie over fordomme ligeoverfor hypnotismens, magnetismens og underkurens lægekraft. — Kristiania.

Hvorledes danner og leder man spiritistisk cirkel i familien? — Af *Hans Arnold,* oversat af B. Torstenson.

Punch's lomme-Ibsen er udkommet i andet oplag hos Olaf Norli. Kristiania.

Guds finger. — Roman af Theodor Madsen. — Pris kr. 3.50. — Mons Litlerés forlag. Bergen.

Skandinaviske tidsskrifter.

Ord och Bild — tyvende hefte, anden aargang. — Dette hefte af det meget gode svenske tidsskrift (det er nærmest at ligne ved de tyske og amerikanske illustrerede maanedsskrifter) indeholder flere særdeles interessante artikler. Jeg gjengiver paa andet sted en af disse — en teaterforestilling i middelalderen —, der i *Ord och Bild* ledsages af oplysende illustrationer. Dernæst er der et kauseri eller rêverie af *Victor Rydberg* om moderne literatur, kritik og adskilligt andet, som, grundet paa forfatterens autoritet, er af særlig interesse. Artikelens (I halfslummern) hovedindhold er rettet mod den kritik, der kræver, at der i literaturen blot maa skildres rent *individuelle,* ikke *typiske* karakterer. Rydberg mener, at rent individuelle karakterer existerer der simpelt hen ikke. Det typiske er det overveiende hos alle — det almenmenneskelige. Og jo sterkere det typiske element, desto sterkere ogsaa det individuelle. Individualiteten ytrer sig ved og gjennem det typiske. — Heller ikke maa karakterer udelukkende skildres som et bytte for luner, indfald og tilfældigheder. Saadanne karakterer findes vist, men der findes ogsaa dem, hos hvem viljen, ledet af fornuft og samvittighed giver fast retning og soliditet til livet. Lad forfatteren skildre de løse, flydende karakterer, lad ham skildre, hvorledes i livets strid det gode gaar under —: thi saa er det jo saa ofte; men lad der „ogsaa i literaturen findes plads for de ædlere og kraftigere karakterer. Det synes mig, at det ikke kan være af veien at minde herom i en tid, der truer os med undergang gjennem moralsk feighed . . . .“

Om „ørets form“ har *Carl M. Fürst* en særdeles interessant, illustreret artikel. Desuden er der en illustreret artikel om kulturmuseet i Lund, en fortælling af *Mathilda Roos,* og som vanligt i dette tidsskrift flere ganske gode smaadigte,

denne gang af *A. U. Bååth* og *E. N. Söderberg*. Illustrationerne er vakre. Der paabegyndes en ny føljeton af *Henry James*.

Norsk Patentblad, 14. Indhold: Patent no. 2966: Forbedret gasmotor. — 2967: Vulkanisering af træ. — 2968: Flaskelukke. — 2969: Smøreapparat for dampmaskiner. — 2970: Fremstilling af plader m. m. af bimetal. — 2971: Anordning til stabling af planker. — 2972: Transportindretning for lette materialier. — 2973: Rotationsmaskiner. — 2974: Fremgangsmaade og apparat til udskibning af opløste stoffe. — 2975: Fremgangsmaade og apparat til tørring af fisk. — Teknisk kringsjå: Snedkerverktøi (forts.). — Betalingen af aarsafgifter for patenter i Spanien. — Erhvervelse af patenter i Rusland.

Fra den tekniske verden.

— En engelsk parlamentskomité, der nedsattes for at undersøge og foreslaa lovgivning angaaende forholdet mellem telefonkompanier og elektriske sporveisselskaber, hvis ledninger har vist sig at komme i konflikt med hinanden, foreslaar, at sporveisselskaberne skal forpligtes til at benytte metalliske ledninger af lav modstand for den tilbagevendende strøm, og at telefonkompanierne skal forpligtes til inden et vist antal aar at gjøre det samme; at samtlige elektriske kompanier med andre ord skal ophøre med som nu at benytte jorden selv som ledning den ene vei (for den tilbagevendende strøm) og istedet have sluttet metallisk ledning. Samme komité er af den mening, at der ikke trænges flere elektriske sporveie i England, og at der ingen fortjeneste kan paaregnes af kapital, der nedlægges i dem.

— I elektriske sporveisanlæg hænder det ofte, at der paa en ellers let og næsten horisontal bane kan findes en eller to bakker eller meget stærke, men korte skraaninger. Ved vanlige anlæg maa da drivkraften beregnes efter disse sterkeste skraaninger, hvad der fordyrer anlægget betydeligt. I *Seattle* i staten Washington i Nordamerika benyttes en meget sindrig, men yderst simpel konstruktion for at afhjælpe dette, og udjevne skraaningens virkning, slig at der ikke behøves større drivkraft der end paa den øvrige strækning, hvorved anlægget altsaa ikke fordyres. Skraaningen stiger i dette tilfælde med fra 1.1—1.6 fod paa 10. Resten af banen er næsten horisontal. Man benytter her tunge vegter — svarende til en tom vogns vegt — der løber i en liden tunnel under sporveien. Vegterne er fæstet til et toug, der gaar over en skive ved bakkens top, og hvis anden ende fæstes til vognene ved en simpel og enkel mekanisme. Naar en vogn gaar nedad skraaningen, saa heiser den ved sin egen tyngde vegterne op; hvorpaa disse hjælper til at heise den næste opgaaende vogn op. Vognens vegt borteliminieres saaledes. Man finder, at en stigning paa 2 fod i 10 lader sig indskyde i en banelinje paa den vis, uden at kræve nogen fordyrelse af anlægget. — I vort bakkede terræn maa der ofte kunne findes anvendelse for dette arrangement.

— I *Budapest* er der i drift et elektrisk baneanlæg med *underjordisk ledning* (ingen traad hængende paa stolper over gaden), der i modsætning til lignende anlæg

andetsteds synes at virke med største held og at lønne sig udmerket. Banen befordrede sidste aar 14 millioner passagerer, betalte aktionærerne 10 % og gav desuden ved siden heraf et disponibelt overskud paa 37,000 kroner. Der er tale om at indføre det her benyttede system i de Forenede Stater.

— Et 30 tons elektrisk lokomotiv, beregnet paa større byers gade- og forstadstrafik er paa udstilling i Chicago. Det gjør henved 40 km. i timen og arbeider aldeles tilfredssillende.

— Hvor en elektrisk sporvei krydser en vanlig jernvei, er det en ganske god idé at spænde en hest for den elektriske sporvogn, naar den krydser jernbanelinjen. Den elektriske ledning over en slig krydsning kommer nemlig let i uorden, medens rystningerne ogsaa kan afbryde vognens kontakt med ledningen oventil, i hvilket tilfælde da vognen bliver staaende paa jernbanelinjen, til kanske et tog løber over den. Slig hestehjælp benyttes f. ex. ved en krydsning i Boston.

— Brooklyns sporveisselskab har bygget et vognskur, hvori 1000 34 fods sporvogne kan staa under tag paa engang. Der er henved 10 km. sporvei inde i skuret, der er 700 fod langt og 200 fod bredt.

— Elektriske sporveie forsynes nu med luftbremser. Luften komprimeres af en pumpe, der drives af selve vognaxlerne.

— Et amerikansk elektrisk kompani har netop forfærdiget en linse og et speil for et nyt kjæmpe-*searchlight*. Linse og speil er 5 fod i diameter. Og de nye lamper beregnes at ville have en styrke af 375,000,000 lys.

— 90 % af alle de skibe, der passerer Suezkanalen, gaar gjennem den om natten ved elektrisk lys.

— Et telefonanlæg for overførelse af musik og skuespil fra teatre og koncerter er allerede i brug i Paris og skal have over 1500 abonnenter. For tre aar siden lo man selv i Amerika af den tanke. Et lignende anlæg skal nu ogsaa indføres i London.

— Et jernbanekompani i Amerika (*The Pennsylvania*) har netop anlagt et eget, privat telefonnet, der forbinder New-York, Filadelfia, Chicago, Washington og St. Louis. Det er udelukkende til benyttelse af banens høiere embedsmænd i forretningsanliggender, — blot indført som en forbedring i banens administration.

— Ved elektriske magasinbatterier (sekundære batterier) er det af største vigtighed at benytte absolut rent vand og svovelsyre. Den mindste forurensning formindsker batteriernes effektivitet i høi grad.

— En engelsk elektriker har opfundet en maade, hvorpaa, ved elektrisk forkobling eller fornikling, de afsatte lag af kobber og nikkel bliver usædvanlig haarde og samtidigt blanke og skinnende som et speil. Polering og pudsning bliver unødige. Fremgangsmaaden er ganske simpel; der tilsættes blot til den elektrolytiske opløsning en ubetydelig portion gelatin, kogt i salpetersyre.

— Et elektrisk kompani i Portland i Amerika tager sin drivkraft fra et fossefald, 15 km. fra byen. Kraften overføres naturligvis simpelt hen ved hjælp af en elektrisk ledning.

— Endnu en ny anvendelse er funden for elektricitet. I en by i New-York stat benyttes en elektrisk strøm til at rense og borttage lugten af kloakaffaldet. Metoden har vist sig aldeles tilfredsstillende og er ganske billig. Det ildelugtende stof taber sin lugt paa ganske kort tid.

— Vi mindes fra skoletiden de silketraade, hvori magnetnaale ved finere experimenter blev ophængt. Silke er nu en antikvitet, hvad denne anvendelse deraf

angaar. Istedetfor silke benyttes nu *kvarts*traade. *Kvarts*traade, ja. — Kvartsen smeltes eller blødgjøres i en vandstofgasflamme og trækkes saa ud til traade.

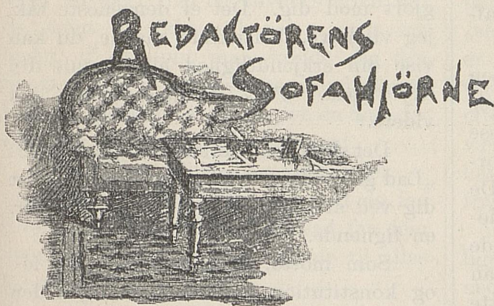
— Byen *Denver* i Kolorado (af Kristianias størrelse) har over 90 km. elektrisk sporvei.

— Ogsaa kanaler skal nu „gaa med elektricitet"; — det vil sige: Sluseportene skal aabnes og lukkes ved elektricitet. Drivkraften er det overflødige vand, — koster altsaa *intet*. Det er i Kanada, dette system holder paa at indføres. —

— Af linolje fremstilles i Tyskland en god fernis ved elektricitet. — Hvad lader sig vel i det hele *ikke* gjøre ved elektricitet?

— Sættemaskiner synes nu endelig at have naaet det punkt, da de er praktisk anvendelige. London *Times*, der benytter dem, sætter sine referater fra parlamentet paa en ganske interessant maade. Referatet bliver aldrig udskrevet. Det existerer blot i hurtigskrift og i tryk. Hurtigskriveren læser op sit referat til sættemaskinen, — eller den mand, der haandterer den, — og maskinen sætter op referatet omtrent saa fort, som hurtigskriveren kan læse det. Selvfølgelig forlader ikke hurtigskriveren parlamentet engang. Han dikterer referatet til maskinen pr. telefon. Ganske faa minuter efter, at en tale er holdt, er den ogsaa sat og færdig til at gaa i presserne.

— Man har beregnet, at ved at benytte aluminium overalt, hvor det lader sig gjøre i en soldats udrustning, kan den vegt, som den tyske soldat har at bære, reduceres fra $68^1/_2$ pund til 57 pund.

Indhold: 10 × 1 = 10.

For en del aar siden skrev en Ny England prest en bog, som han kaldte *10 × 1 = 10.*

Bogen havde sin lille kjerne af faktum, som den var voxet ud fra. Den skjulte under sin matematiske titel et bestemt maal og et helt etisk system. Og den har faaet sin historie. En mægtig organisation og en hel aandsretning har voxet ud af den.

Der var en ven — en ungdomsven — af forfatteren, der døde. Vennen havde været en nobel, selvopofrende personlighed med en ildfuld begeistring for at gjøre godt, være til nytte og hjælpe andre, — en mand med et varmt hjertelag og en ædel sjæl, men intet kirkemedlem, snarere hvad man dengang kaldte en „fritænker" eller nærmest, hvad nu vilde benævnes, en agnostiker. — Presten havde følt sig sterkt paavirket af denne mands aand. Hans egen personlighed havde fanget ild fra ham, modtaget hans idéer og hans begeistring for at være andre til nytte og hjælp.

Ved begravelsen — manden var ukjendt og fattig, og begravelsen derfor liden og upaaagtet — mødte presten tilfældigvis flere, der paa lignende vis var blevet grebne af den afdødes personlighed. Ogsaa de vilde øiensynligen ligesom han selv føre ud i videre kredse

den aand, som de havde fanget fra deres bortgangne ven. Den samme begeistring, den samme lyst til at give hele livet hen, time for time, i arbeide for andres vel, lyste ud af alle øine i ligfølget. —

Liget blev ført et stykke vei med jernbane. Følget kom derfor til at vente en stund paa en liden jernbanestation. Her blev de tilstedeværende kjendt med hinanden. Talen dreiede sig naturlig nok om den afdøde. Den ene efter den anden berettede hændelser eller rettere handlinger i den afdødes liv, — thi hans liv var sammensat af handlinger mere end af hændelser. Samtalen blev personlig og fortrolig. Samtlige tilstedeværende stod i gjæld til den afdøde; ikke én der, uden at han var blevet vist en eller anden tjeneste, der aldrig kunde glemmes. Og samtidig havde den bortgangne vakt denne lyst til at hjælpe andre hos dem alle. Det stod ikke til at betvile, at hver af de tilstedeværende livet igjennem vilde handle i den afdødes aand.

De alene? — Vilde ikke de igjen samle om sig andre og vække i deres bryst den samme aand? — Og saa disse igjen atter andre? — Og her tog forfatterens matematiske fantasi fat. — De var ti i følget; ti arbeidere i den afdødes aand istedetfor én. Og den afdøde havde blot levet og virket faa aar. Han var en ung mand. Om ti aar maatte vel disse ti hver have givet aand og begeistring til ti andre igjen, — et hundrede istedetfor én. Om tyve aar et tusend . . . o. s. v.

Ja, jeg ser, at jeg har begyndt at fortælle efter bogens første kapitel istedetfor efter det faktum, der laa tilgrund for det. Men det kan ogsaa være det samme. De to hører sammen og er ikke saa ulige.

Af dette lavede da forfatteren sin bog — en fantastisk, naiv historie *à la Jules Verne*. En Jules Verne paa det etiske reformatoriske omraade.

De ti medlemmer af ligfølget danner en slags forening, uden regler, uden love og uden organisation. De lover blot at leve i den afdødes aand og at samles igjen om ét aar og da medbringe eller kunne opgive hver 10 nye venner, der var blevet bevæget til at tage foreningens løfte. Om to aar vilde man saa have 1000 medlemmer, om 3 aar titusend, om fire aar 100,000, om fem aar 1 million og inden 10 aar hele jordens befolkning, — saa sandt som at $10 \times 1 = 10$.

Det havde været den afdøde vens vane, naar han viste nogen en tjeneste, og denne vilde takke ham, da at afvise takken og sige: „Nei, *pass it along*“ (lad gaa videre), „skylder du mig virkelig noget, saa betal det tilbage til en anden, der maatte trænge en haandsrækning. Gjør mod en anden i nød, hvad jeg har gjort mod dig. Det er den eneste tak, jeg vil have, den eneste maade, du kan vise din erkjendtlighed eller betale din skyld paa. *Pass it along.* Lad gaa videre.“

Det skulde da være foreningens regel: „Lad gaa videre.“ Betal en tjeneste, vist dig ved at gjøre en anden, der trænger, en lignende.

Som motto, program og eneste lov og konstitution tog saa foreningen den afdødes valgsprog, — et ord, han havde tilvisket enhver, og et ord, der syntes at opsummere hans hele personlighed og give udtryk for den aand, hvori han levede:

Se ud og ikke ind,
op og ikke ned,
frem og ikke tilbage,
Og giv en haandsrækning, hvorhelst
den trænges.

Forfatteren var bleven slaaet af, hvor heldbringende og vakker en i disse linjer udtryk aand og personlighed var. Slig var hans ven. Kunde man bare faa disse simple linjer hamret ind i menneskenes bevidsthed, følelse og liv! Faa dem til at glemme sig selv, — se ud og ikke ind —, interessere sig for, leve for og med andre! — Faa dem til at se op og ikke ned, — bæres af haab, tillid, tro og jublende seirsikkerhed for alt godt og sandt! — Faa dem til at glemme og begrave fortiden, med hvad der er i den af galt og vrangt, af hindrende og stygt, og befatte sig alene med fremtiden, — den tid, hvorover vi har raadighed, som vi kan forme og danne, gjøre lysere eller mørkere ved vort arbeide! Lad det, som er forbi, være glemt. Fortiden lader sig ikke ændre. Kast skuffelser, sorg og samvittighedsnag og mismod over skuffelser paa døren. Lad være gjort, hvad gjort er. Lad gaarsdagen regnes for en mislykket dag. — Men imorgen er der atter en dag! Op og tilverks igjen da! Se frem og ikke tilbage! — Og saa bedst af alt, om man kunde faa den banket ind i det hele samfund, denne lyst og redebonhed til at give en haandsrækning, hvorhelst den trænges!

Hvor det vilde lyse op i livet, — om man *bare* kunde faa overført de faa linjer fra fantasi til virkelighed, faa dem overført fra en enkelts hjerne til alles hjerter!

Saa tænkte han og skrev saa sin bog for at give et lidet stød i den retning, væsentlig for at fange de unge. Han slap sin fantasi løs og lod den male den nye forenings matematiske fremskridt, til al verden havde anerkjendt og indforlivet i sig de fire korte linjers aand og mening. Den ene efter den anden omvendes. Foreningen kjender ikke sekt eller nationalitet, — den vælter sine voxende bølger frem over jorden, som et hav af lys. Gamle forstokkede grinebidere rives med, omvendes. De begynder med at anerkjende og praktisere den fjerde linje. Grine vil de, men give en haandsrækning kan de jo altid samtidig. Der er jo et godt hjerte paa bunden af dem med, trods al den edikke, som skjuler det og æder paa det. — Men efter at have praktiseret den fjerde linje lidt, saa er det ligesom, at det ikke vil gaa fuldt saa glat som før med griningen. Verden ser ikke fuldt saa sort ud længer. Det lysner lidt op i den. Og de maa erkjende, at der er da noget at holde af og prise ogsaa saavelsom noget at grine over. — Og den udadvendte handling — haandsrækningerne, hvor de trænges — skaber saa ogsaa lidt efter lidt et mere udadvendt sind. De begynder at interessere sig for de mennesker, de hjælper; efterhaanden lærer de endog at holde af dem, — dem og deres og mange flere. Der bliver ikke tid til at befatte sig saa meget med en selv. De har begyndt at „se ud og ikke ind". Den første linje er skrevet ind i deres sjæl og levnet. Og da kommer de to andre linjer snart efter. Haab og tro og tillid vaagner og vælder frem i deres indre som et stigende hav ved flodtid. De „ser op, ikke ned, frem, ikke tilbage".

Selv invalider, syge stakler, ulykkelige af alle slags, af sorg og skuffelse nedbøiede, trækkes med. Enkelte begynder med første linje og andre med fjerde; men hvor de end begynder, staar snart det hele vers skrevet i deres lyse sind og noble liv. En syg giver sig til at tænke paa sine omgivelser, søger at øge deres lykke, spare dem arbeide og bryderi, — lyse op for dem. En, der er bittert skuffet, for hvem egen lykke er en umulighed, siger til sig selv: „Men derfor kan jeg da hjælpe andre til lykke, og i hvert fald kan jeg gjemme min sorg og skuffelse ud af syne og ikke formørke andres liv ved stadig at bære

dem tilskue, trække dem frem og klynke og klage."

En gammel kalvinistisk prest er den haardeste at omvende. Den nye bevægelse er i hans øine det rene kjætteri, antikrist, den onde selv i en lysengels skikkelse. Thi hans tro byder jo netop se *ind* og ikke *ud*, ned og ikke op, og den lærer ham jo, at alskens handling og liv — haandrækninger og vennetjenester de regnes for intet for Gud. Det er troen alene, der frelser. Men selv han maa tilsidst erklære sig omvendt. Og da tordner alle verdens kanoner ud det glædesbudskab, at nu har den hele menneskehed taget til sin regel for livet de fire linier:

„Se ud og ikke ind,
op ikke og ned,
frem og ikke tilbage,
og giv en haandsrækning, hvorhelst
den trænges."

Noksaa naivt vistnok. Men nu kommer det besynderligste ved det hele. Bogen slog an, udkom i oplag paa oplag, læstes af gammel og ung. Og hvad forfatteren havde ønsket, skede fuldt ud, hundreder og tusinder tog de fire linjer som motto for livet, og bogen drog lysstrimer gjennem landet, hvorhelst den gik paa sine talrige vandringer. Det havde forfatteren haabet paa, men heller ikke mere. Men meget mere kom som resultat af den.

En del mennesker fik lyst til at prøve at virkeliggjøre selve bogens fantastiske tanke om den altid voxende forening med de fire linjers motto. Der blev dannet en klub af ti medlemmer. Man satte sig dog ikke vext som maal, men indarbeidelse i livet af bogens aand og tanker. Hvert medlem skulde gjøre de fire linjer til sin livsregel, og altid staa rede til at give en haandsrækning og med den ordet „Lad gaa videre". Desuden skulde de ti som klub arbeide sammen i samme aand — gjøre, hvad godt de kunde.

Foreningen skulde ingen andre love, ingen anden organisation have, intet anderledes bestemt maal og intet program. Det skulde staa den frit for at arbeide for, hvad der til enhver tid maatte synes bedst eller mest paakrævet. Og enhver, der bifaldt de fire linjer, kunde blive medlem. Om tro eller meninger udenfor dem skulde der aldrig spørges.

Foreningen voxte, om ikke med bogens fantastiske fart, saa dog med slig hurtighed, at den nu tæller — efter ganske faa aars forløb — sine hundrede tusender af medlemmer! Den har nu sine hovedkontorer i Boston, sine organer, sit eget velredigerede tidsskrift, sine reisende foredragsholdere, og udfører virkelig et ganske betydeligt arbeide. Alle sekter og kirkesamfund, alle meninger — ateister og troende — er med i den. Foreningen udgjør selvfølgelig et slags fødereret forbund af klubber af 10. „Haandsrækningsklubber" kaldes de fleste, andre gaar under andre navne. Hver klub er en helt selvstændig organisation. Og det elastiske program muliggjør en uendelig variation inden foreningen. Én klub sætter sig kanske som nærmeste maal at støtte forbrydere, der har udstaaet deres straffetid; en anden at faa anlagt en park i landsbyen eller at faa skaffet gode vandtrug langs en kjørevei, eller den opretter et melkeudsalg i en baggade, sender blomster til syge, bøger og billeder til barnehospitalerne, skaffer kunstige arme og ben til fattige forulykkede, opretter frie læseværelser eller biblioteker paa landsbygden, sender fattige børn ud af byerne om sommeren, besøger ulykkelige o. s. v. i det uendelige, og altid gjælder det for hver især at „give en haandsrækning" overalt, hvor

trang mødes, og at „se ud og ikke ind“. Og de, der hjælpes, faar blot høre, naar de kommer med sin tak: „Saa og saa er vore principer, vi har selv trængt og modtaget haandsrækninger; vi fik blot det paalæg at lade dem gaa videre; det er alt, vi har gjort i dette tilfælde. Føler du, at du skylder noget, saa — lad gaa videre!“

Her er en ung mand, som har faaet en nødvendig haandsrækning til at komme gjennem en høiere skole. „Hvorledes kan jeg vise min taknemmelighed, betale min gjæld?“ — „*Lad gaa videre.*“

Og den gaar videre.

En anden har faaet en haandsrækning i yderste økonomiske nød. Den har reddet lykke og hjem. „Sig mig bare, hvorledes jeg kan vise min erkjendtlighed?“ — „*Lad gaa videre.*“

„Men hvorfor gjør De dette mod mig, hvad interesse kan De nære for mig?“ spørger i bogen en af dem, der trænger og faar en haandsrækning. „Jo,“ er svaret, „jeg var ogsaa engang i bitter nød, og da kom der en og gav mig den tiltrængte haandsrækning med de ord: „Lad den bare gaa videre, ingen anden tak. — Det samme siger jeg nu til Dem; lad gaa videre!“

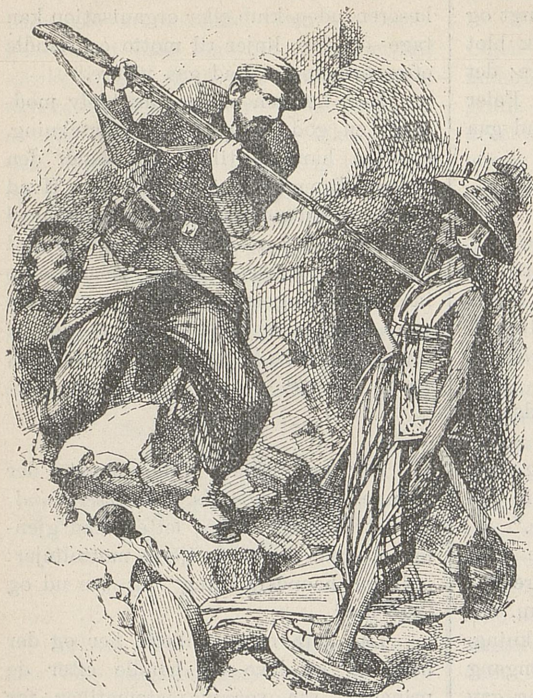
Ja, saa meget er muligt i et nyt, ungdomsfriskt land, der ikke lader sig tænke paa en gang i vor gamle, indtørkede verden med sine titusend hensyn og med sin mangel paa tro og haab og sin bestandige frygt for at gjøre noget upassende. Jeg har ikke fortalt om disse foreninger med noget haab eller med noget ønske engang, om at man hos os skulde efterligne dem. Idéen er jo lidt ungdommelig og naiv, det lader sig ikke negte. Negte lader det sig rigtignok heller ikke, at de omtalte foreninger udfører et ikke lidet arbeide og sender et væld af lys og gladhed udover landet. Hos os er de vel imidlertid utænkelige; men der er imidlertid intet iveien for, at læseren uden klub eller organisation kan tage de fire linjer til motto og handle efter principet: „Lad gaa videre.“

Har læseren nogengang selv modtaget en god og nyttig haandsrækning, saa lad ham se til at faa sendt den videre. Brænd ikke inde med den. Hvad venlighed du modtager, hvad hjælp, hvad godt, — *lad gaa videre* til næste mand med samme paalæg til ham. Der behøves intet merke og ingen indmelding for at være medlem af en slig „lad-gaa-videre“ forening. Bare begynd, sæt legen igang, $10 \times 1 = 10$.

Der er virkelig ikke noget, der trænges mere hos os, end *lysere sind;* og det kommer neppe lettere end gjennem bogens første og fjerde mottolinjer: „giv en haandsrækning“ og „se ud og ikke ind“.

Lad bare nogle enkelte her og der begynde at leve og handle efter de principer, saa sørger matematiken for resten, $10 \times 1 = 10$. Der kræves ingen ophævelser, ingen forvandling, intet, der tiltrækker sig opmerksomhed. De nærmeste og intimere venner behøver ikke vide, at man har forandret noget i idéer eller opførsel. Bare begynd. Giv en haandsrækning, hvorhelst den trænges og du evner; se ud og ikke ind, og lad saa hver haandsrækning gaa videre i det uendelige. Kanske vi saa kan faa være med om at skabe en af de smaa krusninger, der efterhaanden med andre lignende vil voxe til en bølge i et hav af lys og gladhed, hjælpsomhed og velvillie, vældende ind over os og druknende alt vort svartsyn og alt vort stygge svartsind.

Fra livets latterside.

„La gloire“.
Frankriges tapperhed overfor Siam.

Faderen: „Kan du være rolig et eneste øieblik?“

Lille søn: „Jeg ved ikke; jeg har aldrig forsøgt.“

— „En af de ubehageligste ting ved at være en stor mand,“ sagde en negervismand, „er, at alle ens naragtigheder og dumheder bliver saa iøinefaldende.“

— Paa en amerikansk kirkegaard er der en gravsten, som bærer følgende mystiske indskrift: „Helliget tre tvillingers minde.“

— „En mand er som en sølvdaler,“ sagde en populær vismand; „vil du vide, om han er egte, saa slaa ham haardt an mod livets vanskeligheder. Det vil vise, hvad metal han er gjort af.“

— „De siger, han er literat, og det kan gjerne være. Han taler hurtig; men det er umuligt at faa mening ud af, hvad han siger.“

„Ah, han er digter, ser du.“

— „Tror du paa øiets magt overfor et vildt dyr?“

„Ubetinget. Øiets magt er uundværlig i det tilfælde — til at se dyret komme. Benene maa gjøre resten.“

— *Paa apoteket.* „Hvor meget koster for ti øre i tandpulver?“

„Fem og tyve øre for bedste slags.“

— *Han:* „Kan du da ikke huske, hvor jeg lagde mine briller imorges?“

Hun: „Nei, jeg kan virkelig ikke huske det.“

Han: „Ja, der ser du, hvor glemsomme I kvinder er.“

— En lærer søgte at give sine smaa elever en idé om forskjellen paa „hurtigt“ og „sagte“. Han illustrerte de to begreber ved selv at spadsere hen over gulvet. — Det skulde være *sagte.*

„Hvordan gaar jeg nu?“ spurgte han klassen.

„Hjulbent!“ raabte en af de mindste.

— *En ven:* „Saa begge Deres børn nu holder paa med et fagstudium?“

Børnenes moder: „Ja, min datter holder paa at uddanne sig som maskiningeniør ved Zürichs polyteknikum, og min søn er i Paris for at lægge sig efter kjolesøm.“

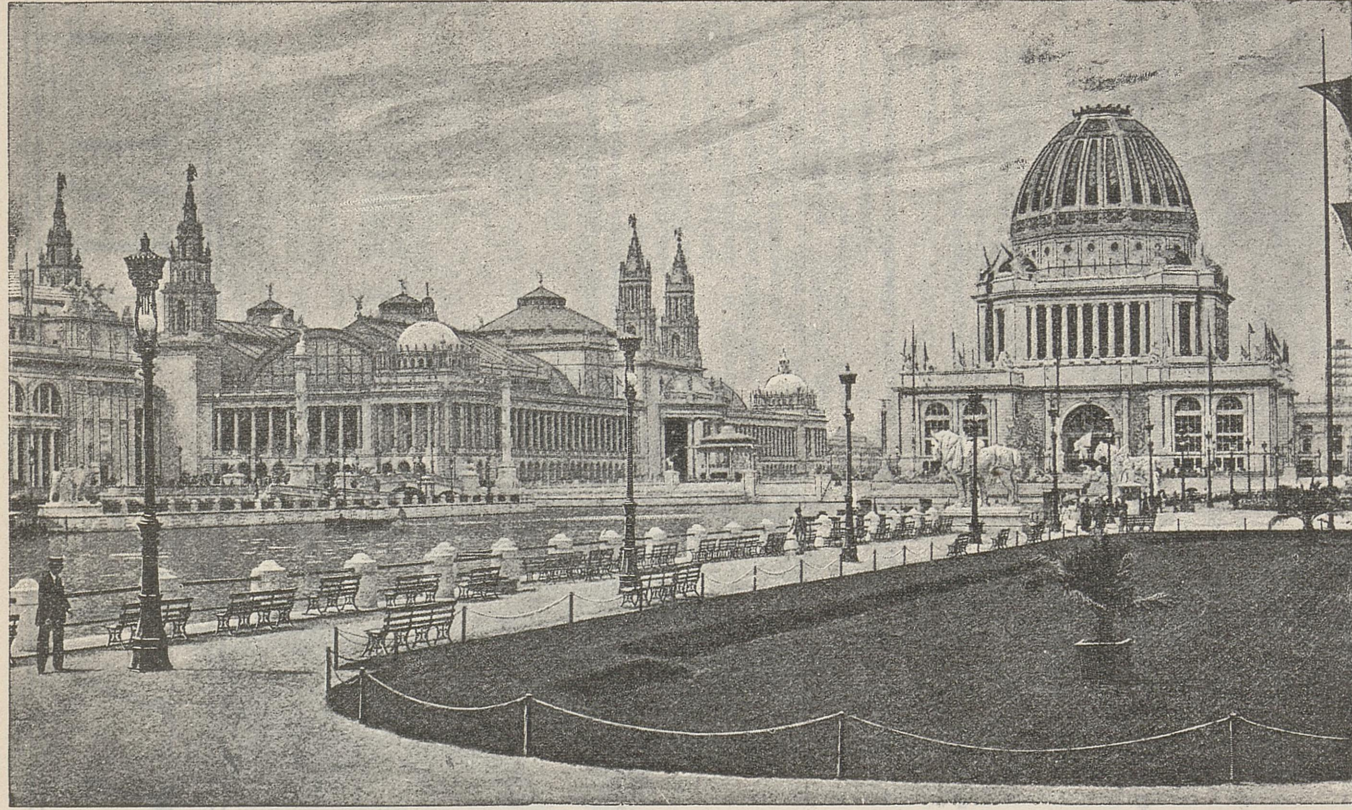
Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA

No. 8

14DE OKTOBER 1893

INDHOLD

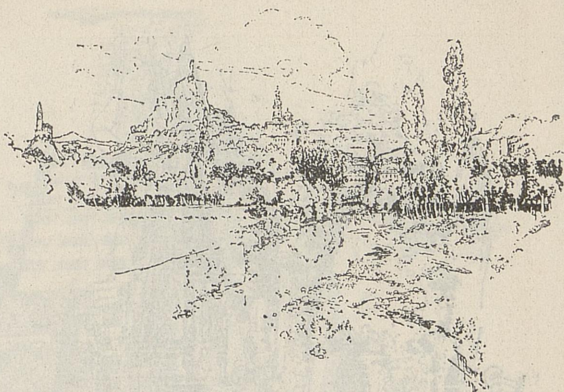

Fra verdensudstillingen. — Til høire administrationsbygningen.

Den mest maleriske plet i verden.

(J. & E. R. Pennell i „Century").

Vi har stadig ligget paa jagt efter den. Vi har følt os forvisset om, at vi en vakker dag etsteds vilde finde det fuldkomne sted, der kunde forene middelalderens fortryllelse med det 19de aarhundredes bekvemmeligheder — en Albrecht Dürer-stad med jernbanestation og krinkelgader, med fuldt op af malerisk smuds i andre godtfolks huse, men med overflødigt vandforbrug og lufttilgang i vort eget hotel. Kan godt være, dette er en filister-tanke — men det faar da blive vor sag.

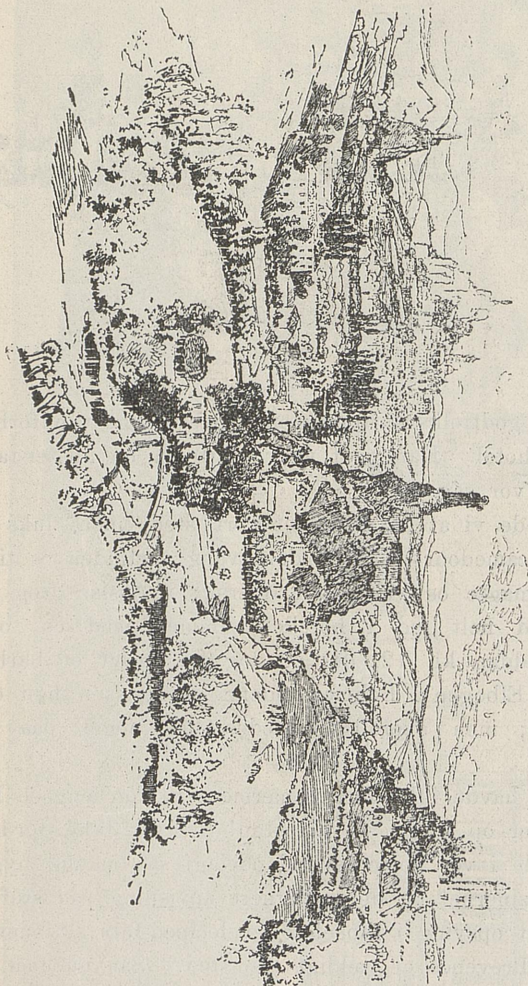
En sjelden gang troede vi at have fundet vort sted, men fluks var det atter forsvundet. Rocamodour — men der tvang vertinden os til at faste fredagene, og det smagte os vel middelaldersk; i Assisi drog den maleriske ubekvemmelighed helt ind i hotellet sammen med os; og i Fritzlar spistes der til middag kl. 12, det er dog for grovt et barbari. Segesvar i Karpaterne — Elbogen i Bøhmerfjeldene — Meissen høit over Elbstrømmen i Saxenland; men overalt savnedes der noget paa den moderne side.

Otte aars vandringer havde ikke ført os nærmere til vor længsels land — saa kom vi ifjor sommer op til — — nei stop! hvorfor ikke fordølge navnet! Nu har vi allerede i vor korte levetid ødelagt saa mange hyggelige steder og givet „magazinerne" og deres tegnere anvisning paa stof for mere end et slegtled, bragt opsving i ransel- og velociped-fabrikationen og givet hoteldriften f. ex. i Provence et vældigt fremstød. Saa nu faar det være slut med vor beilen til en Columbus' eller Stanleys udødelighed — den har jo ikke ført til spor af resultat for vort vedkommende.

Altsaa, vi kom ridende gjennem et aas-land, som vi bentfrem negter at opgive navnet paa, og en deilig, sollys eftermiddag stansede vi oppe paa den høieste bakke-kneik foran udsigten til et landskab, som i billede I.

Hver liden enkelthed traadte klart frem, men samlede sig dog med

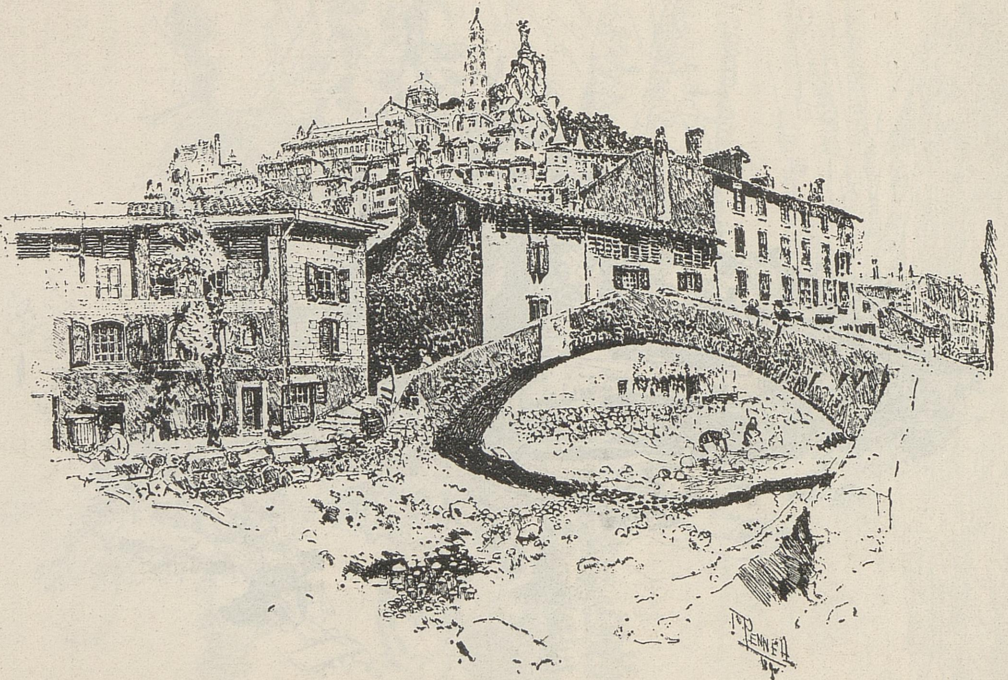
ind i helheden, der virkede som en fuldendt komposition af en stor mester. Kapitalisten og ingeniøren havde været indom paa stedet og lagt en jernbane efter sig. Ja, hvad mere var, vort hotel viste sig at være aldeles uforligneligt. Luftige, skinnende rene soverum med bad; ypperlig frokost og udsøgt, fortrinlig middag om aftenen, den eneste, fornuftige tid for et tungt maaltid. Bevares, det er ingen sag for os at sove i en bondestue fuld af alverdens andre forbifarende, at gjøre morgentoilette i nærmeste bæk og leve paa brød og ost hele dagen lang — men ærlig talt, foretrækker vi førsteklasses forpleining.

I

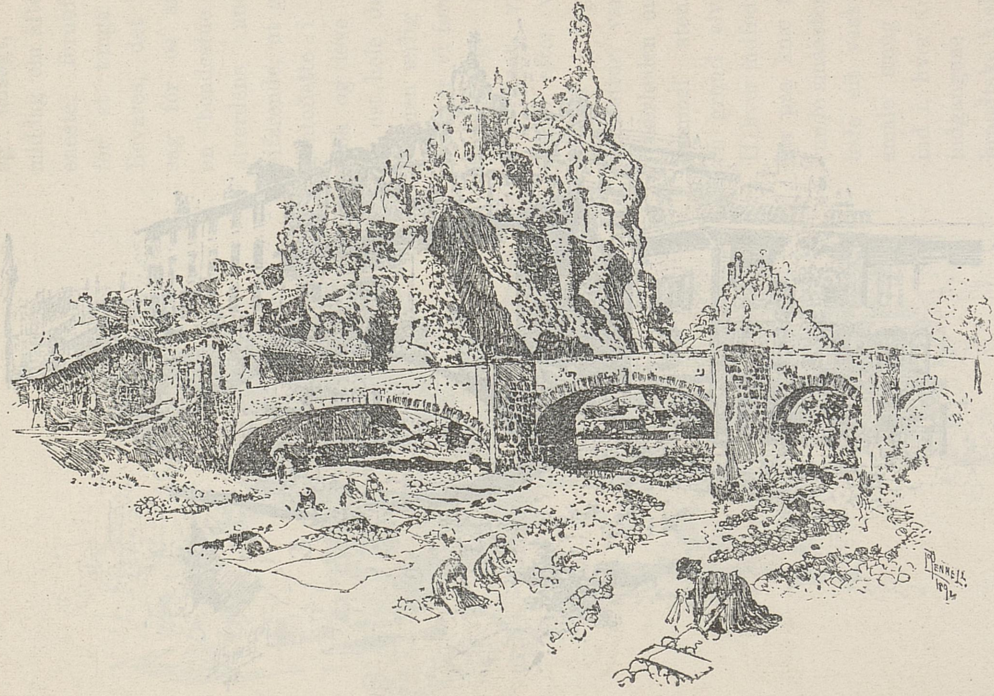
Naar vi saa — friske efter vort morgenbad — tog en liden frokosttur, var der lige i nærheden en malerisk gammel stenbro over en grund elv, (billede II) hvor indfødte kvinder laa paa knæ mellem de runde smaastene og skyllede sit vasketøi. Og smale smug at smutte ind i, hvor der udenfor indgangene til Rembrandtske kjelder-mørke huse sad malerisk klædte gamle koner med sit overalt ellers bortlagte haandarbeide over skjødet og fødderne i den ustelte rendesten.

Længere end fra frokost til middag behøvede vi ikke at være udenfor civilisationen, og til morgenkaffeen fik vi sidste nyheder fra posthuset.

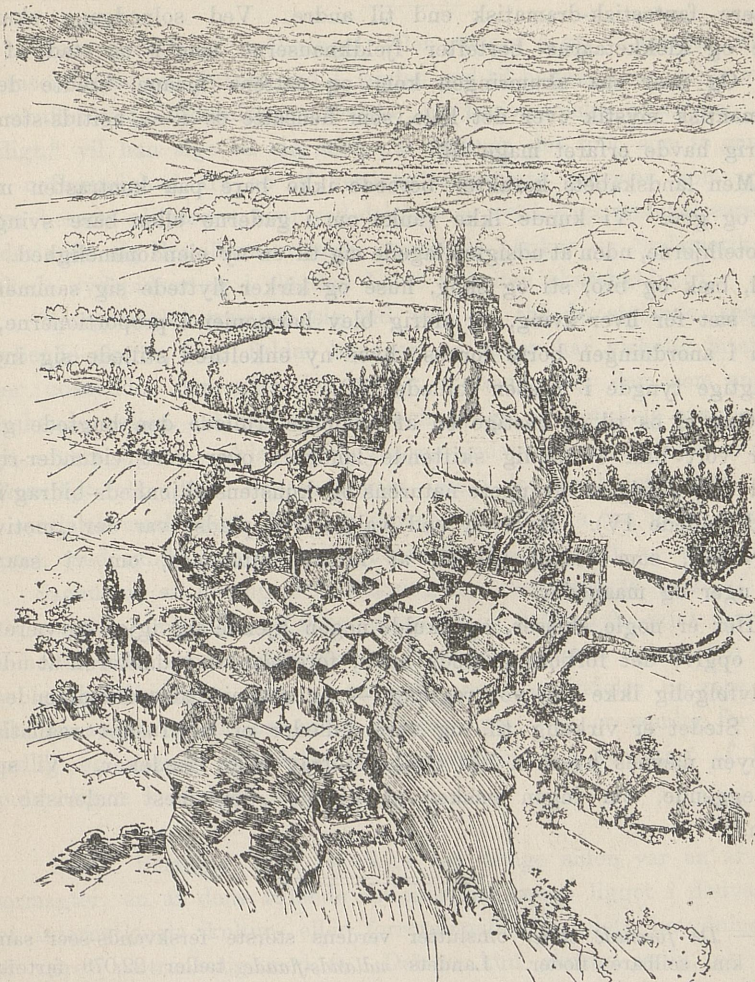
For at finde middelalderen var det ikke nøavendigt at fare omkring

II.

III.

IV.

i kirker og musæer. Den laa trindt om os, hvor vi vendte øiet. Og landskabet var selv, som om det var laant fra baggrunden af et gammelt alterbillede. Dets effekter skiftede bestandig. Til enkelte tider af døgnet var det mere fantastisk-dramatisk end til andre. Ved solnedgang sker det i huse og klokketaarne bortefter fjeldknauserne som i en stad af pure guld. Og naar saa skumringen kom og nattens maane, bredte der sig en romantisk mystik over det hele, som hensatte os i en høitids-stemning, vi aldrig havde erfaret mage til.

Men landskabets karakter beroede ikke bare paa kontrasten mellem kveld og gry. Vi kunde ikke vanke om i gaderne eller bare svinge om vort hotelhjørne, uden at udsigten lagede sig til en ny eiendommelighed. Fjeld og dal, bæk og bro, sti og skog, huse og kirker flyttede sig sammen paa et nyt sæt for hver sving, og aldrig blev harmonien i proportionerne, ligevegten i anordningen borte for os; hver ny enkelthed stillede sig ind med den rigtige tyngde i massen (billede III).

Gav vi os til at bestige en af høiderne, rullede den bugtede gangsti ud for vort blik et stadig skiftende landkart over vort vidunder-rige og undlod dog aldrig at gruppere naturens og kunstens skjønheds-bidrag i rette forhold (billede IV). Hvor vi end valgte vor plads, var der „motiver" i en overflod, som aldrig lod til at kunne udtømmes, om vi saa drev paa i uger og maaneder.

Her er nogle skisser, og skulde nogen kjende sig igjen og være mand for at opgive det forborgne steds navn, foreslaar vi redaktøren at udbetale — selvfølgelig ikke paa vor regning — en præmie til vedkommende abonnent. Stedet er virkelig til, og vore billeder er uforfusket realistisk — men byen nævnes hverken hos Cook, Murray eller Baedeker. Vi spørger bare eggende, om ingen ønsker at kjende „den mest maleriske plet i verden?"

— *De forenede stater* omslutter verdens største ferskvands-søer samt har 43,500 km. seilbare floder. Landets *udlands-flaade* tæller 22,079 fartøier paa 7,213,434 tons drægtighed og af 690 mill. kroners værdi. Den aarlige fragt var 168 mill. tons, det aarlige passagertal 200 millioner, den aarlige rute-længde 200 mill. km. Denne flaade bestod af: 6,837 seilskibe og 2,282 dampskibe tilsammen med 2,912,693 tons; 455 dampfærger paa 146,099 tons; 1,944 damp-slæbere paa 145,805 tons og 10,561 slæbe-lægtere paa 4,008,847 tons. Disse oplysninger skyldes mr. Th. J. Vivians foredrag paa „verdens-vandhandel-kongressen" under udstillingen.

Portugal — et ukjendt land.

(Efter *Oswald Crawford* i „*Fortnightly*").

Den reisende vil i Portugal, eller rettere sagt i Lissabon, thi blot en af tusend trænger dybere ind i landet end til hovedstaden, blive overrasket og skuffet ved befolkningens fysiske og fysionomiske udseende. „Er det muligt," vil han sige til sig selv, „at dette er det folk, som to gange vandt sin uafhængighed fra en af verdens mægtigste nationer, som gjorde sit navn berømt al verden over ved dristige og vidtløftige opdagelsesreiser, som underlagde sig Brasiliens urskoge, omseilede Afrikas og Sydamerikas stormpiskede sydspidser og i slegtled holdt Orienten skatskyldig?"

Spørgsmaalet trænger sig ind paa en, thi de støiende, snakkesalige krybende skarer, som fylder brygger og gader har virkelig intet i væsen eller udseende, der gjør det muligt at tænke sig dem som en verdensherskende nation. Ansigterne er ubehagelige og det hele opsyn mistænkeligt, røveragtigt, — skjønt portugiserne endog i de store byer er et sjelden *elskværdigt* folk; deres udseende gjør dem i det stykke stor uret. Byfolket er særdeles mørkladent, helt afrikanskt af hudfarve (en uklar, mudderagtig farve), med runde ansigter, sort haar, dvergagtig vext og vanskabte træk.

Sagen er, at Portugals befolkning er i overveiende grad af afrikansk eller asiatisk oprindelse, en ikke-europæisk og delvis ikke-arisk race. Det er da heller ikke denne, der skabte Portugals storhed i svundne tider; det var landbefolkningen, som er af helt anden oprindelse og race, et andet folk, en anden nation, en anden folkestamme; den er nemlig for en del af nordlig og gotisk oprindelse og paavirkning og forøvrigt af latinsk og sandsynligvis keltisk blod.

Dette Portugal, som for ikke saa længe siden var en af vor jords stormagter, en af dens ledende nationer, har længe ligget i dødvande. For det internationale kultur- eller forretningsliv har dets betydning i senere tid været omtrent lig med 0. Det er kun ganske nylig, at dets navn atter er blevet hørt omkring i verden, og denne gang som en falleret, udtømt, ødelagt stats. Ingen har behøvet at bryde sig om det lille afsides, gammelmodige og apatetiske rige, omringet af golde fjeldkjeder og begrænset mod vest og syd af et hav, der i senere tider har været lige saa goldt for landets børn som selve fjeldene. Hverken historikere, geografer finansmænd, politikere, diplomater eller journalister har befattet sig med et land, der forlængst har ophørt at være en faktor i verdenslivets store ligning. — Men saa kom fallitten, og folks nysgjerrighed vaagnede.

Den nysgjerrighed er det imidlertid ikke saa let at tilfredsstille. Portugal er vel det eneste civiliserede land, der mangler en virkelig autoritativt skreven historie, ja endog et videnskabeligt korrekt kort over landet eller en nogenlunde paalidelig geografisk beskrivelse. Landets presse giver ingen idé om folkets virkelige stemning eller om landets stilling, og officiel statistik over handel, skibsfart eller finansvæsen udmerker sig — foruden ved sin egte portugisiske uregelmæssighed og sendrægtighed, hvad offentliggjørelsen angaar —, allermest ved sin mangel paa fyldighed og nøiagtighed.

Der findes saaledes intet, hvoraf den fremmede kan lære Portugal at kjende med nogen grad af nøiagtighed. Man er nødt til at studere det paa stedet og paa første haand. Dette undskylder da ogsaa, hvad jeg netop læser i en autoritativ engelsk skildring af Portugal, ja delvis i selve *Cyclopædia Britannica*: „I geografisk henseende er det lille kongerige en uadskillelig del af den iberiske halvø uden naturlige grænser mod Spanien. Dets befolkning er ogsaa af samme stamme som spanierne og deres sprog afviger kun ubetydeligt fra det spanske.“

Det er vanskeligt at faa pakket flere bommerter og feil ind i en liden sætning. Portugal er *ikke* en uadskillelig del af den iberiske halvø, uden naturlige grænser mod Spanien; tvertom grænsen dannes omtrent den hele vei af mægtige fjeldkjeder. Jeg har selv befaret dem, og en mere velmarkeret grænse er det ikke godt at finde. Det er klart, at det netop er denne naturlige grænse, som ganske skiller Portugal ud fra Spanien, beskytter det som fæstningsvolde mod nord og øst og giver det hele land et naturligt, scenisk og klimatisk særpræg, der har været den væsentlige aarsag til, at de to folk er vedblevet at udgjøre to særskildte nationer i alle disse aarhundreder.

For det andet er *ikke* portugisere og spanjere af samme folkestamme. Og for det tredie er det to sprog i grammatikalsk bygning saavelsom i lyd og klang helt forskjellige. Jeg har selv flere gange været tolk mellem spaniere og portugisere.

I begyndelsen, — det vil sige saa langt tilbage som den skrevne historie gaar —, finder vi Portugal beboet af indfødte (sandsynligvis keltiske) stammer, hvis oprindelse er os ukjendt. Saa kom den romerske erobring med sex aarhundreder af romersk herredømme, der har afsat de tydeligste merker i land, folk, samfund og sprog. Intet andet land i Europa staar idag saa nær den oprindelige latinske civilisation som Portugal. Sproget er nærmere latin end italiensk. Love og kommunale institutioner er endnu de gamle romerske; bonden driver endnu sit gaardsbrug efter de gamle romeres mønster; arkitekturen er romersk; viadukter, broer, veie

og grænseskjel er endog af gammelromersk bygning og er blevet vedligeholdt i deres egen stil. Videre romersk blod er der derimod neppe i portugisernes aarer. Romerne var blot herskere i landet, de satte sit merke paa det og civiliserte de indfødte stammer, men blanded sig neppe videre med disse.

Paa det romerske herredømme fulgte det gotiske i tre hundrede aar. Dette har, som man maatte vente sig, efterladt sig faa merker i bygninger eller institutioner. Goterne var barbarer uden kunst eller kultur, som de fandt færdige og høit udviklede i det land, de erobret. Derimod blanded de sig med folket, udgjød sit friske blod, sin mægtige naturkraft i dets aarer, saa der efter de tre hundrede aars herredømme var opstaaet en ny portugisisk nation, — en blandning af det oprindelige urfolk med gotisk (germanisk) blod, og levende under resterne af romersk tænkesæt og civilisation, talende romernes sprog opblandet med enkelte gotiske og keltiske udtryk.

Paa det gotiske herredømme fulgte det mauriske. Den iberiske halvøs tidligere historie dreier sig jo om en række raceerobringer og racekrige. Den nye — halvgotiske — portugisiske nation fandt sig imidlertid daarligt i denne sidste erobring. Den havde faaet selvstændighedsfølelse og nationalstolthed. Den lærte snart af maurerne deres rytterkunst — til da ukjendt i Europa. Ved hjælp af denne blev de omsider istand til at holde erobrerne stangen og endelig til at slaa dem tilbage og fordrive dem. Det portugisiske rytteri eller ridderskab vandt verdensry ved sin tapperhed og dygtighed saavelsom ved sin udsøgte ridderlighed. — Ridderligheden var i disse mauriske krige lige stor paa begge sider og magtet virkelig at formilde til en vis grad krigens barbari.

Da maurerne dreves ud, var det blot de kjæmpende og ledende — ridderskab og adelsskab — der forlod Europa, den lavere klasse af det nordafrikanske folk blev tilbage, mængder af handlende — blandningsfolk af maurer og kristne, af maurer og jøder og mauriserede kristne. Portugals byer var væsentlig befolkede efter de fremmedes udvandring af denne aflagring af den uddrevne races sletteste elementer og af disses blandninger med de indfødte.

Endnu senere indførtes i tusendvis af negerslaver, hvis blod atter er blevet blandet, særlig med bybefolkningens.

— Saaledes gaar det da til, at landet idag er befolket af to helt forskjellige folk, ja sogar af to folkeracer. I byerne ser man paa det tydeligste den negerblandede maurertype, de afrikanske og asiatiske ansigtstræk. Paa landet derimod møder man et stautere bygget, sundere og kraf-

tigere folk, — ætlinger af den oprindelige befolkning og de fra norden komne goter.

Og det er ikke alene i udseendet, at by- og landbefolkning saaledes skiller sig ad. I karakteren merkes forskjellen endnu bedre. Landbefolkningen er kraftig, hæderlig og ærlig til det morsomme; arbeidsom, selvtillidsfuld og med tro paa og tillid til medmennesker, — folk, der kan sætte skulder mod skulder i fælles anstrengelser for det fælles bedste. Det var fra denne del af befolkningen, at den portugisiske hær rekruteredes, som under de napoleonske krige udviste sligt glimrende mod, slig udholdenhed og alle militære egenskaber, efter at den var blevet indexerceret af engelske officerer. — Bybefolkningen derimod besidder østlændingens og afrikanerens slibrighed, upaalidelighed og raahed. Civilisationen er her rent overfladisk. Orientalsk barbari og negerraahed ligger lige under overfladen. Den portugisiske presse viser paa det tydeligste, at vi her staar overfor et udeneuropæisk, et orientalsk folk; der er en grovkornethed og udannethed i tænkesæt og udtryksmaade, som man alene finder sidestykker til i afrikanske og centralasiatiske stater. Desuden udmerker denne del af folket sig ved en ligefrem latterlig og naragtig, men fanatisk patriotisme, trangbrystet intolerance overfor alt fremmed og overfor moderne idéer og skikke, og endelig ved en ligefrem sublim uvidenhed.

Uheldigvis for Portugal er det denne del af befolkningen, som styrer land og rige. Bønderne har intet at sige. Politiken hører byerne til. Advokater og journalister, udgangne af bybefolkningen, ordner valg og institutioner, og folket stemmer, som førerne befaler. Intetsteds læses der mindre eller findes der mindre selvstændig tænkning, — man bare kaster sin stemme. Offentlig mening findes der ikke udenfor den, som politikerne laver. Aviserne, der skrives for bybefolkningen, er de daarligste, indholdsløseste, mest overfladiske og de billigste i verden. Fra byernes befolkning udgaar ogsaa de bekjendte pøbelmasser, der af og til bryder ind i lovgivningens gang og dikterer af sin uvidenhed og fanatisme til regjering og nationalforsamling.

Portugals tilbagegang og ruin skyldes udelukkende vanstyre, og dette har igjen sin grund i, at den lavere race gjennem byernes befolkning er blevet den herskende. Landet er ikke fattigt; trods den mest udpinende skattelovgivning magter bønderne at forbedre sine gaarde fra aar til aar og at lægge sig lidt tilside. Deres flid gjenopretter, hvad bybefolkning og regjering øder. Landbefolkningen er virkelig velstaaende; der er endog ikke liden rigdom iblandt den. Og landets eneste redning fra total undergang og fra fremmede kreditorers konfiskation af rigets finanser og styrelse

ligger i en eller anden omvæltning eller revolution, der kan bringe bønderne til magten.

Det er siden 1832, da landets nye og frie forfatning traadte i kraft, at byerne har faaet magten. Indtil da var landet styret af en absolut konge, hvis raadgivere næsten altid tilhørte de adelige slegter fra landdistrikterne, — det gotisk-keltiske element i folket. Gode og slette konger og ministre vexledes om magten, som vanligt er i absolute monarkier. De gode gjenoprettede, og ofte mere end gjenoprettede, hvad de slette forbrød. Landet blev stort og vedligeholdt i lang tid sin storhed. Saa kom en forfaldsperiode, der fulgtes mod slutten af sidste aarhundrede af den store minister *Pombals* styre. Denne var en af alle tiders og landes dygtigste statsmænd, — en mand af Richelieus art, en Colbert og Mazarin i en person. Han bragte orden ud af det kaos, han forefandt, gjorde front mod hundrede sider paa én gang, ophjalp agerbrug og industri, byggede veie, gader, brygger; kort sagt, det moderne Portugal, — alt, hvad der findes i landet af civilisation, velstand og kultur —, er Pombals verk. Siden hans tid har landet staaet stille.

Efter ham kom først en udygtig regjering og saa bølgerne fra den franske revolution og derefter de napoleonske krige med kaos og anarki, hvorfra landet først kom fredeligt ud i 1832 ved oprettelsen af et konstitutionelt monarki efter engelsk mønster. Siden har landet havt fred, og de forløbne 60 aar *burde* have været 60 aar af jevnt fremskridt og stigende velstand; men istedet har disse Portugals fredeligste og roligste aar været dets uheldigste, en tid af jevn tilbagegang lige til fallittens og udslettelsens rand. Og grunden hertil ligger i de daarlige regjeringer, som den nye forfatning har bragt til magten.. — Det nye politiske liv var en fremmed vext, noget, som folket i grunden ikke forstod og lidet brød sig om, noget, hvorfor det ikke var modent. Landbefolkningen i særdeleshed blev staaende helt udenfor. Politiken faldt i hænderne paa de faa blandt bybefolkningen, som af en eller anden grund interesserede sig for den og som i hvert fald forstod de nye muligheder, den aabnet ærgjerrighed og pengebegjær. Med andre ord: der opstod en klasse af politikere, for hvem det offentlige liv blev en personlig forretningssag. Politiske kampe blev kampe om embeder og magt. Skraal, dumhed og personlig ærgjerrighed fik overvegten og drukned al fornuft og sund sans. Og resultatet er — fallit.

Ledende politiske statsmænd har truet med at reise landbefolkningen i oprør, men hidtil er truslerne forblevet uopfyldte. — En portugisisk republik, hvorfor der er stemning nok, vilde blot gjøre ondt værre, gjøre de nu dominerende klasser med deres uvidende vanstyre helt eneraadige. Landets eneste frelse ligger i, at en eller anden fædrelandsven faar land-

befolkningen til at forstaa og interessere sig for landets stilling og skjæbne og tage styrelsen i sine hænder.

For at krone ulykken var da ogsaa den store minister Pombal protektionist (beskyttelsesmand). Han fostret portugisisk industri ved beskyttelsestold. Paa dette *kunstige* grundlag er derfor al Portugals industri bygget. Og nu er det i beskyttelsessystemets natur stadig at kræve flere og flere ofre, hvor det engang er indført, at æde om sig og blive vanskeligere og vanskeligere at ophæve. I Portugal har denne industriens „fostring" ved beskyttelsestold næsten helt ødelagt landets udenlandske handel og omsætning og resulteret i en fordyring af priser uden tilsvarende statsindtægter, der gjør livet surt baade for bonde og arbeider. At beskyttelsessystemet ødelægger landet, sluger al dets kraft, er det nu let nok at se; det springer i øinene; men det har ogsaa nu ædt sig saa fast i samfundets hele organisme, at dets pludselige ophævelse vilde bringe revolution og øieblikkelig sammenstyrten af rigets hele forretningsliv. Ved klogt og sindigt styre lod naturligvis ogsaa dette sig gradvis afhjælpe. Men klogt og sindigt styre er netop, hvad Portugal ingen udsigt har til at faa uden gjennem den oven omtalte bonderevolution, — med mindre da, at det utrolige skulde hænde og tidselen for en gangs skyld bære figener, eller en virkelig og patriotisk statsmand opstaa i bybefolkningens og forretningspolitikernes midte.

De engelske jøders forhold til nutidens aandsliv.

(Efter *Isaac H. Isaacs* i „*Westminster Review*".)

Tidens kritiske og skeptiske tankeretning forfærder den fromt rettroende jøde fuldt saa vel som den rettroende kristen. Hvor han vender sig hen, ser han den gode gamle orden bragt i ulave. Selv hans gudstjenestes ærværdige former antastes af tidens urolige reformiver. Selve ypperste-rabbien i London, dr. Adler, er begyndt at give efter. Ottesangens herlige ord, ja høimessen paa sabbaten skal afkortes; de „anstødelige afsnit" i ritualet vil man udelade. Saadan helligbrøde bringer hans trofaste sind til at skjælve i afmægtig nidkjærhed. Maa han ikke synke om i rædsel, naar han hører, at en flok inden hans menighed, der kalder sig med det stolte navn „Makkabæerne", har indkaldt den bekjendte fornegter prof. Felix Adler fra New-York til at holde foredrag, og at de har ladet sig begeistre af hans præken om „etisk kultur". Henvender han sig om trøst til sin rabbi, kommer han lige fattig derfra. Slige folk har stof i sig til at blive martyrer; men forfølgelse befatter jo tiden sig ikke med, saa den arme mands trosglød ikke møder modstand og derfor maa brænde inde og dø ud med ham.

Saa har vi de ligegyldige jøder. De fattigere af disse lever som alle andre af samme samfundslag udenfor ethvert forhold til tidens tanker. Middelsstandsjøden, der faar en god opdragelse, er derimod gjerne lidt anstukken af fritænkeri, men vedbliver at være lem af menigheden og deltager ialfald i den store forsoningsfest — resten af aaret lader han verdsligheden raade. Som andre velstandsfolk tager han det ikke saa nøie med religionens forskrifter: skinker finder indpas i hans kjøkken, og det undersøges aldrig, om vinen bærer rabbiens segl; kokkepigen har ikke lært at skjelne mellem kar for kjød og kar for melk og kjender neppe betydningen af ordet *kosher*. Forretninger og fornøielser levner ham ingen tid til tvil; som sine medbrødre i selskabsverdenen lever han uanfegtet i sin indifferentisme.

Endelig den fritænkerske jøde, hvem de religiøse former er mere end værdiløse; han pleier at være stolt af sin race og forfegter, at ligesom denne i sin tid var én-gudetroens vogter, burde den nu med de gamle profeters begeistring slutte sig til den moderne videreudvikling af denne tros sandhedsindhold. Som tegn paa en saadan retnings opkomst hilser han de udogmatiske „makkabæer"-foreninger.

Jødetroen gjennemløber for tiden en udpræget forfalds-periode. Dens tilhængere anstrænger sig forgjæves med at holde sin livsførelse i overensstemmelse med de forældede formler, hvori læren har forbenet sig. Lærens indflydelse holder saaledes paa at gjøre det af med sig selv.

Det engelske og amerikanske samfunds frie anskuelser er desuden i færd med at denationalisere jøderne som race. Ganske naturlig føler de sig som borgere og som brødre med landets kristne befolkning og drages mod at leve det nationale liv med i et og alt. Naar saa deres fædrenetros forskrifter vil opretholde raceforskjellen, gaar udviklingen naturligen henimod en opgivelse af disse hæmmende forskrifter. Troen kræver unødig dyre ofre og lider derved selv. Den overbevisning breder sig jevnt, at en slig troslære er og bliver forældet, og indifferentismen sniger sig ind. Selv paa fest-dagene savnes den gamle trosglød. De ydre former for det daglige liv opretholdes blot af frygt for den ostrakisme, som rammer en „frafalden" eller en „epikuræer", selv om nidkjærheden nu for tiden ikke gaar saa vidt som til exkommunikation af menigheden. Slige tilstande avler hykleri og moralsk forfald inden racen, derom er der ikke tvil.

Hertil kommer en anden omstændighed, som gjør sagen end værre. Det jødiske presteskab er, paa faa hæderlige undtagelser nær, for tiden befængt med en grundig uvidenhed og udygtighed til at være folkets lærere. De herrer, der fører titelen af „velærværdighed" *(reverend)* har sjelden en høiere skole-, endsige universitets-dannelse. At sætte sine tanker i skriftlig form vilde være de færreste en umulighed. Hebraisk kjender de blot som et dødt sprog, og de kan saavidt oversætte bibelens text i et tarveligt vulgærsprog *(yiddisk)*. I grunden er en god og klangfuld stemme deres eneste adkomstbrev til ansættelse i kirkens tjeneste; til den smule examen, der maa aflægges, fordres ingen overflod paa kundskaber. Personer, der tilnød var brugbare som „læsere" og „sangere", anmasser sig rang som „*rabbi*" eller „lærere". Raabet paa reform i denne henseende lader ikke til at frugte. Følgerne træder aabenlyst i dagen: det gaar ud over menighedslemmernes tro.

Alle oprigtige jøder længes efter et botemiddel mod dette forfald. Men udviklingen synes umulig at stanse. Jødetroens uddøen er et blot og bart tids-

spørgsmaal. Reform taaler det affældige system ikke, det har tabt den foryngelsens kraft, der endnu synes at være tilstede hos kristendommen. Jødedommen har levet ud, den maa dø. Den er ogsaa døden nær.

Jøderne har ingen frelse at vente uden i tilslutning til den moderne kultur; men denne kultur maa være noget mere end en udelukkende forstands-udvikling, den maa tillige føre med sig en hjertets opdragelse i kjærlighed, selvopofrelse og hensynsfuldhed overfor medmennesker uden hensyn til nationalitet og kirkesamfund. Jøden maa anerkjende det moral-bud, der blev prædiket af hans folks største mand, Jesus fra Nazaret; ellers bliver jødens indflydelse strøgen ud af udviklingens store og evige ligning, hvor den engang udgjorde en saa betydelig faktor. Troen paa og den megen tale om at tilhøre et „udvalgt" folk maa han udrense af sit væsen og isteden beflitte sit sind paa menneskehedens samlede fremskridt.

I Amerika har en jøde, dr. Felix Adler faaet mange af sin races bedste mænd med i arbeidet for oprettelsen af „selskaber for etisk kultur". Maatte han ogsaa vinde tilslutning blandt Europas jøder. Her kan jøder og hedninger finde en fælles grund for sine ædleste bestræbelser. Exemplet er givet, og retningen funden: uden teologisk krangel at arbeide for samfundenes etiske opreisning.

Europas hære. Kapt. Mollard ved krigskolen i St. Cyr i Frankrige har nylig udgivet en brochure om „De europæiske staters krigsmagt". Iflg. denne kunde Europa i 1867 mobilisere 6,958,000 mand, deraf Frankrige 1,350,000, Tyskland 1,300,000, Rusland 1,100,000, Østerrige-Ungarn 750,000, Italien 570,000 og Storbritanien 450,000 — 25 aar senere, i 1892 kunde Europa mobilisere 12,563,000 mand, deraf Frankrige 2,500,000, Rusland 2,451,000, Tyskland 2,417,000, Italien 1,514,000, Østerrige-Ungarn 1,050,000 og Storbritannien 342,000. — Hvis de nye hærlove i Tyskland og Frankrige gjennemføres over hele Europa, vil tallene blive 22½ millioner, deraf Tyskland 5 mill., Frankrige 4,350,000, Rusland 4 mill., Italien 2,236,000 og Østerrige-Ungarn 1,900,000. — Frankriges 2½ mill. soldater vil sige 1 soldat for hver 15 indbyggere i landet. — Selvfølgelig skyder den franske kaptein al skyld for militarismens udvikling over paa den tyske politik.

— *Livsforsikrings-selskaberne* i de Forenede Stater eier tilsammen aktiva for 3,170 mill. kr., d. v. s. en halv gang mere end nationens rentebærende gjæld. Selskaberne tar ind 653 mill. kr. i præmier om aaret, d. v. s. omtr. 40 kr. af hver husfar i landet. Den aarlige brutto-indtægt er over 700 mill. kr., d. v. s. halvdelen af landets statsindtægt. Deraf udbetales 370 mill. kr. aarlig i livrenter, dividender og ved dødsfald; den samlede udgift er 560 mill. kr. Der er over 5½ mill. policer i kraft med forpligtelser paa 16,800 mill. kr., d. v. s. 260 kr. for hvert levende individ i landet.

— *Hval-fangsten* spiller kun en ringe rolle i verdens produktion. Det gjennemsnitlige aarsudbytte er 15—20,000 „tønder" à 1,144 liter „olje". Denne olje er dels spermacet-olje, der betales med 1,680—1,860 kr. pr. „tønde", dels tran, der betales med 750 kr.

Britisk Columbia agter de Forenede Staters regjering at faa kjøbt af regjeringen i Canada. Tanken er at byde 100 mill. dollars (373 mill. kr.) for landet. Aljaska blev for nogle og tyve aar siden kjøbt af Rusland for 7 mill. dollars (26 millioner kr.).

Thomas Carlyle.

1795—1881.

(Forts.).

VI.

Af Carlyles øvrige verker skal jeg blot kortelig omtale dem, der i væsentlig grad bidrager til at fuldstændiggjøre vor opfatning af hans personlighed og hele livssyn. Om nogen detaljeret analyse af de enkelte verker eller selv om nogen almen oversigt over dem alle kan der ikke her blive tale.

I „*Før og Nu*" *(Past and Present)* kommer han atter tilbage til sin idé om, at kuns former ændres (og maa ændres), medens aand og mening forbliver i det væsentlige de samme i alle tider. Det store og afgjørende er altid og under alle forhold at skjøtte med troskab det hverv, der er en betroet i livet, være det sig stort eller lidet. Dernæst leverer han her en kritik over sin samtid, dens tanker og institutioner og antyder tillige de linjer, hvorefter fremtidens orden og samfund vil organisere sig.

„Pengesækkens evangelium" faar her gaa igjennem. Det moderne menneskes religion (den, som det virkelig tror paa og lever efter, og som er noget ganske andet end den, som det nominelt giver sin anerkjendelse og med læberne bekjender sig til om søndagene) forekommer ham ussel og umandig, — en religion for døgenigter. Mammon er dens gud og respektabilitet dens himmel. At komme i godt selskab, faa lidt penge paa kistebunden, kunne gaa omkring med guldsnorer paa hatten eller kjøre med to heste og blive „agtet" eller misundt derfor, — det er dyrkelsens høie og ædle maal. Det helvede, som det moderne menneske virkelig tror paa, det er dette: *ikke at komme frem og op i verden*, ingen penge at faa, ingen agtelse at vinde, ikke at blive *respektabel*. Da var dog det gammeldagse helvede i al dets barbariske forfærdelighed vel saa godt, mener han. Der var dog et moralsk element i troen paa det, en vis storslagenhed over det. Men dette moderne helvede, det er det rene pusleri i alle henseender.

Du skal bøie dig for alt det, som glitrer og skinner; du skal vælte dig i støvet for majoritetens mangehodede majestæt; du skal ære og frygte det, som populært og respektabelt er, være det godt eller ondt; du skal liste og snige dig gjennem livet, lyve og hykle for den kjære freds og den eftertragtede respektabilitets skyld; du skal trælle dit hele liv for en sæk penge eller et navn; — skriget skal forvirre dig og overfladiskheden omtaage dig; — nogle tusend om aaret, et par heste og skin af respek-

tabilitet skal være din løn for tid og evighed; og for det skal du give din udødelige sjæl, dit liv og din manddom . . .

Saa forekom ham tidens kjøbmandsreligion og respektabilitetsdyrkelse.

Og i modsætning til dette pengesækkens evangelium opstillede han *arbeidets* — det nyttige arbeides. Stræv ikke for lønnens skyld, ikke for navn eller guld, men for den glæde, som arbeidet selv giver, for det gode, du kan udrette, den tjeneste, du kan gjøre dine medmennesker eller guddommen selv. Alt arbeide er gudstjeneste. Og anden gudstjeneste, der er navnet værd, findes ikke. Arbeidet adler. Fremtidens aristokrati er arbeidets. Med sværdets adelskab er det forbi, nu kommer plogens, hammerens, pennens. Istedetfor barbariets væbnede arméer vil kommende dage se ordnede hære, hvis eneste vaaben bliver verktøi, og hvis eneste maal bliver naturens underkuelse og bearbeidelse og samfundets velstand og lykke. *Arbeidets organisation*, skrev han længe før slige tanker var naaet frem til offentlig diskussion, maa blive fremtidens store opgave og løsen. Derom maa de nye statsdannelser og institutioner gruppere sig og dertil maa kommende statsmænd bøie sine evner.

Arbeide er nøglen til himmeriges rige baade i tid og evighed. Find, menneske, hvad du kan gjøre, og driv saa paa dermed af alle livsens kræfter! Bed ikke himlen om anden gunst; spørg ikke mennesker om anden ret. Gjennem dit arbeide vil du finde alt, hvad guderne kan give, og gjennem det vil du faa dit eget brudte, fragmentariske *jeg* helstøbt og solid tilbage.

* * *

I „*Chartism*“ *) behandler han mere direkte og detaljeret det sociale spørgsmaal, som han saaledes allerede har været inde paa, i forbindelse med senere tiders hele politiske situation. Han indtager i alt dette et særstandpunkt, sympatiserer saa lidt med tidens politiske liberalisme, som med dens blinde og haardnakkede konservatisme. Den førstes abstrakte teorier (han har lidet tilovers for mænd af teorier, — doktrinære politikere og statsmænd) og glitrende fraser i forbindelse med deres manglende evne til at organisere det nye samfund og deres *laissez-faire* politik var ham en ren væmmelse. Flertalsstyre var ham ufatteligt. Han kunde ikke begribe, som han udtrykte sig, hvorfor han skulde respektere hundrede dumrianer mere end én, eller hvorfor han skulde bøie sig for dumhed og uret, fordi de har (og naturligvis længe vil have) flertallet paa sin side. Heller ikke kunde han begribe, ved hvilken magisk indflydelse en beslutning, der for-

---

*) Ikke oversat.

kastet af 101 med 100 stemmer er daarlig og uretfærdig, bliver hellig visdom og ulastelig ret fra det øieblik, én dumrian skifter parti, og beslutningen vedtages med 101 mod 100 stemmer. Det synes ham en absurd idé, dette at afgjøre vigtige samfundsspørgsmaal og retsspørgsmael ved at „tælle hoveder“, — hvorfor ikke lige saa gjerne afgjøre dem ved lodtrækning, eller efter de voterendes vegt. Det er at løse moralske spørgsmaal og sociale opgaver ved matematik — en sørgelig begrebsforvirring, synes det ham.

Republik var ham blot et tomt ord, og demokrati et slags kaos, hvor Judas og Jesus har hver sin stemme, lige rettigheder og lige indflydelse. Hans ideal er en styrelse ikke ved et evigt „pratende og pjattende“ parlament og ikke ved at „tælle hoveder“, men ved landets dygtigste og klogeste mænd. Vanskeligheden ligger blot i at opsøge disse mænd og faa dem til styret, — en vanskelighed, som Carlyle aldrig selv raadet bugt med. Handlingens mænd var hans helte. For tidens arbeiderførere saavelsom for de store industrielle chefer næred han den dybeste respekt, — for hver mand, der *gjør* noget og ved sit arbeide fremmer de store spørgsmaals løsning. Fra disses rækker vented han sig fremtidens styrere.

Paa dette omraade var Carlyle, trods mangfoldige prægtige og berigtigende tanker, baade trangsynt og kortsynt, og det endog i en merkelig grad. Det er jo intet menneske givet at se klart og tilbunds i alt. Her var Carlyles svage punkt. Han fattede aldrig den umaadelige betydning i tidens demokratiske rørelser, fik aldrig øinene op for den retfærdighed og den evige sandhed som demokratiet grundfæster her i verden. Han var i det hele temmelig blind for institutionernes mægtige indflydelse paa personlighed og karakter; lo saaledes ad Mazzinis drømme om et frit og enet Italien; det gik aldrig op for ham — merkelig nok —, at der i den blotte bevidsthed om at være en fri, medvirkende og medbestemmende borger i et frit og voxende samfund er en uhyre udviklende og adlende magt. Frihedens værd — under alle former — forstod han ikke. Derfor maatte han helt mangle sympati med aarhundredets liberaliserende bevægelse, derfor syntes det hele arbeide for „frigjørelse“ ham det blotte mundsveir.

Han saa mere nytte og mere virkelig storhed og realitet i retning af socialismen end i retning af den politiske liberalisme. Arbeidernes krav paa menneskelige vilkaar og paa rimelig andel i deres arbeides udbytte, det forstod han, og hans verker vrimler af ord, som den moderne arbeiderbevægelse kan benytte som slagord og fanemerker. Arbeiderspørgsmaalets ordning, det social-økonomiske spørgsmaals løsning, det var den *eneste* sag, der syntes ham en stor statsmands tid og evner værdig, det *eneste,* der kunde give det politiske liv praktisk betydning og realitet.

Carlyle viste sig i alt dette — maa det indrømmes —, som lidt af en materialist. Han synes ikke at have forstaaet, naar han behandler disse ting, at mennesket dog lever af mere end brød alene, at frihed, kundskab, selvbevidsthed ogsaa trænges, skal et menneskes liv faa værd. Men for ham var institutioner i det hele taget af liden betydning. Samfundet lod sig ikke reformere ved lovgivning. Det er ikke institutionerne saa meget som menneskene selv, der trænger reform og omskabning, mente han. Det var tidens moralske slappelse, vekheden i karakter, der var dens værste onder. Det gjaldt først om at skabe *mænd*, saa fik man nok altid de fornødne institutioner. Først maatte sindene renses, viljerne staalsættes, karaktererne adles. Mænd lader sig ikke gjøre fri ved love og snak. Frihed er et resultat, ikke af lovgivning og proklamationer, men af karakterens vext; dens betingelser er mod, visdom og manddom. — Den mest paakrævede reform er en moralsk reform.

Men som grund baade til moralsk slappelse og socialt kaos saa han mangelen paa et dybere livssyn, som moderne mennesker kan gribes af og føle at være i harmoni med naturens love og med evig sandhed. De gamle idéer, principer, motiver er udslidte, de duer ikke længer. Vi tror ikke paa dem, *kan* ikke og *skal* ikke tro paa dem. Før der atter staar for menneskenes sind en samling idéer og grundprinciper, der forekommer dem absolute og bydende, der har evne til at overbevise den viseste og til at begeistre den koldeste og trægeste, — før vinder ikke samfundene fasthed, ro og sundhed igjen. Her er det tidens store hverv venter paa at blive øvet. Bagom alle tidens store spørgsmaal staar det religiøse. Og det var da dets løsning, han særlig i „*Sartor Resartus*“ havde forsøgt at tage del i.

*
* *

I den „*Franske Revolution*“ *) er grundtanken *naturens sanddruhed og retvished*. Den franske revolution var en naturkatastrofe. Det var naturmagter, der frembragte den, og den kom, fordi samfundet var blevet en uudholdelig løgn og uretfærdighed. Naturen reiste sig mod det, rystede det af, druknede det i strømme af ild og blod. Saa vil det altid gaa, hvor sandhed haanes og ret trodses. Det gaar ikke i længden. Naturens magter er taalmodige og langmodige; men domsbasunerne skingrer dog tilslut henover alt sligt og lægger samfund, der er bygget derpaa i grus. Naturen er sand, og dens love er paa rettens side. Lad det se ud, som det vil, hvert løgnens verk er dog bygget paa sand, og hver uretfærdighed, er den end omgjærdet af millioner bajonetter, og skrevet i guld i alle jor-

---

*) Oversat

dens grundlove, vil faa sin dom; naturen vil spy den ud. Sandhed og ret alene har varighed i sig her i verden. Og hvorfor? — Fordi denne verden er Guds og hverken djævelens eller mekanikens.

* * *

Saa er i korthed tankegangen gjennem verker, hvor idéerne ligger saa tæt i hinanden henover siderne, at det ofte er vanskelig nok at bane sig vei frem gjennem dem. Jeg har ovenfor valgt de arbeider, der tilsammen giver en nogenlunde oversigt over hans livsfilosofi. Jeg kunde kanske lige saa godt have valgt andre verker. Den samme tankegang i et væld af nye idéer og exempler kommer frem overalt. Om nogen fuldstændig gjennemgaaelse af alle hans storverker kan der, som allerede nævnt, ikke her blive tale. Jeg har blot søgt at antyde hans grundtanker, hans livssyn. Dog gaar det ikke an at afslutte denne oversigt uden i hvert fald at nævne hans to andre historiske verker „*Cromwell*“ og det største af dem alle „*Fredrik den store*“. Paa grundlag særlig af disse to sidste arbeider er det blevet ham bebreidet, et han tilbeder den simple fysiske magt, — at han næsten lærer, at magt er ret, eller at den i hvert fald *giver* ret og undskylder uret. Der er dog liden grund for dette, og han har i udtrykkelige ord tilbagevist beskyldningen. Vist er det dog, at han er en beundrer af magt og kraft under enhver form, af den kraft, der stevner lige mod sit maal. Vankelmodighed er ham en bedrøvelig ting, selv hvor den delvis har sin grund i en øm samvittighed. Delvis er den ogsaa altid mangel paa klarsyn eller beslutsomned. Mænd af teorier nærer han heller ikke videre agtelse for. De store opportunister, der véd, hvad de vil, forstaar deres tid og omgivelser og evner at bøie alt mod det maal, de har sat sig, — er kanske nærmest hans idealer. — Hvorhelst der er magt og kraft, mener han ogsaa, der er der altid noget godt. Magt og kraft er uundværlige goder i sig selv. Og *i længden*, har han udtalt, er naturligvis magt og ret ét og det samme i denne Guds verden. Men ingen har dog nogensinde som han holdt paa, at ret og retfærdighed maa gaa foran alt, og at uheld og fald er seire, dersom de ledsages af principfasthed og nobel karakter.

VII.

Kort efter at den „Franske revolution“ var udkommet, holdt Carlyle paa venners indtrængende opfordring en række foredrag over „heltetilbedelse og det heltemodige i historien“. Foredragene findes paa norsk og udgjør en række glimrende og gribende skildringer af repræsentative historiske personligheder, — „helten som konge, som profet, som digter o. s. v.“, — Dante, Muhammed, Napoleon, Luther etc., skildrede af en

mand, der tilhørte samme slegt som dem; dramatiske skildringer, hvor disse personer bliver levende for os. Foredragene gjorde megen lykke. De blev givet uden brug af manuskript eller notitser med dramatisk liv og fængslende alvor og begeistring. Han syntes at besidde alle fornødne egenskaber for at virke som en overordentlig gribende foredragsholder. Hans konversation (den han med geniets hang til hensynsløshed gjerne monopoliserte) var da ogsaa altid et slags foredrag og beskrives af alle, der havde den lykke at høre den, som noget, der aldrig lod sig glemme; — et fossevæld af ord og tanker, brusende, ustanseligt; rivende alt med sig; de mest malende og slaaende udtryk; den underligste blanding af „geniets humor", satire og dybeste alvor; hvortil saa kom den kraftige personlighed bag ordene. — Trods alt erklærte dog Carlyle, at han aldrig mere vilde indlade sig paa at holde foredrag. Det forekom ham for meget som en slags personlig opvisning, — en mellemting mellem at agere *clown* og profet for publikums fornøielse, sagde han. Og han holdt ord. Foredragene blev hans første og sidste.

I sit 70de aar valgtes han efter Gladstones fratrædelse til *lord rector* for Edinburghs universitet, den største hædersstilling, en skotlænder kan fæste sine øine paa. Han modtog valget og rev studenterne aldeles med sig ved sin tiltrædelsestale, der ogsaa holdtes uden skreven hjælp, næsten uden forberedelse. Den gjorde ham endelig og for første gang i hans liv —, 70 aar gammel — *populær* i England. Hans verker blev nu optrykt i folkeudgaver, og den løn, han saa vel havde fortjent, blev ham endelig fuldt tildelt. Man enedes om at betragte ham som tidens største englænder. D'Israeli tilbød ham som et ydre tegn paa nationens paaskjønnelse storkorset og Bathordenen, men Carlyle vilde ikke været Carlyle — han vilde have negtet og fornegtet al sin lære, havde han modtaget det. Høfligt og uden støi eller ophævelser afslog han tilbudet. Samtidig fik *Alfred Tennyson*, digteren og Carlyles ven, tilbud om udnævnelse til baron (som børnløs antoges den nævnte orden at være Carlyle behageligere) og modtog udnævnelsen. Tilbudene sendtes begge paa en gang. Af hensynsfuldhed mod vennen — for ikke at genere ham i sin bestemmelse — holdt Carlyle sit afslag tilbage, indtil Tennyson havde sendt sit svar.

Hans sidste aar var helt og fuldt ærens aar. *Vismanden i Chelsea* var det navn, hvorunder han gik, og tidens største paa aandens eller det offentlige livs omraader valfartede fra verdens ender for at se og hilse paa ham. Hans sidste verk var „*Norges tidligere konger*". Han kunde ikke længer selv føre pennen, da dette skreves, men maatte diktere det hele, en arbeidsmaade, der faldt ham besværlig, hvorfor resultatet da heller ikke blev andet end „fortyndet maaneskin" — sagde han selv.

Hans hustru var død samme aar, som han valgtes til *lord rector*. Han fandt hende død af slag ved hjemkomsten fra tiltrædelseshøidelighederne. Selv døde han den 5te februar 1881; „gik hjem“, som han udtrykte sig med et „*good-bye*“ til omstaaende venner, hvoriblandt videnskabsmændene Tyndall og Huxley.

Man ønskede at bisætte hans lig i det britiske pantheon, Westminsterabbediet; men hans eget ønske havde været at blive begravet med yderste simpelhed og *uden religiøs ceremoni* af nogen art ved siden af sin fader og moder paa sit fødesteds kirkegaard. Hans ønske blev respekteret, og de nævnte videnskabsmænd med nogle faa andre venner udgjorde det hele ligfølge, der uden ceremoni, sang eller bøn i al stilhed fulgte til hans sidste hvilested paa den lille landsbykirkegaard, en af de mest klartseende, kraftigste og nobleste mænd, der nogensinde har levet, en hvis røst og ord har givet øget magt til alt godt, egte og sandt i denne verden. „Saa svandt,“ siger Tyndall i en rørende skildring af sin vens sidste dage, „en del af denne verdens sande ære og pryd.“

(Sluttes.)

Samling af arbeiderstatistik i de Forenede Stater.

(Fra advokat *Dehlis* indberetning til indredepartementet*).

De Forenede Stater havde saagodtsom ingen arbeider- eller fabriklovgivning før oprettelsen af de saakaldte „*Bureaus of Statistics of Labour*“. Den første oprindelse til disse er i virkeligheden at søge i spørgsmaalet om arbeidstiden. I Massachusetts blev i 1865 nedsat en komité til behandling af „hvorvidt det kunde ansees hensigtsmæssigt at regulere og begrænse arbeidsdagens længde“, og denne komité anbefalede i 1866 bl. a., „at der skulde træffes bestemmelse om aarlig indsamling af statistike oplysninger om den industrielle klasses vilkaar, udsigter og behov“.

Loven af 22de juni 1869, hvorved Massachusettsbureauet oprettedes, bestemmer, at „bureauets opgave skal være at samle, ordne og i aarlige beretninger fremlægge for den lovgivende forsamling statistiske detaljer med hensyn til alt slags arbeide i staten, særlig i dets forhold til arbeidsklassens industrielle, sociale og sanitære vilkaar og til industriens stadige fremvext.“ Omtrent de samme udtryk benyttes i lovene for de senere bureauer, idet dog enkelte særlig nævner blandt bureauets opgaver at samle oplysninger ogsaa om jordbrug, handel, indvandring o. lign.

Der findes nu statistiske arbeiderbureauer i 27 stater. Udgifterne saavel til funktionærerne, som forøvrigt bestemmes i selve loven. Bureauerne er høist for-

---

*) Indberetning om arbeiderforhold og arbeiderlovgivning i de Forenede Stater af O. Dehli, advokat. Jeg henleder atter opmerksomheden paa denne righoldige og interessante brochure, som enhver, der interesserer sig for arbeiderspørgsmaalene, bør gjøre sig bekjendt med.

skjellig udstyret; for enkelte bestaar det hele annuum i løn til en chef (da i almindelighed 1,000 doll.), medens andres aarlige udgifter beløber sig til 14 à 16,000 doll. For bureauet i Massachusetts er der saaledes til lønninger etc. bestemt 10,800 doll. (ca. 40,300 kr.) aarlig, hvoraf 2,500 til en chef, 1,800 og 1,500 til to fuldmægtiger og 5,000 til assistenter, hvis godtgjørelse ikke skal overstige 4 doll. (kr. 14.92) pr. dag; dertil kommer udgifterne til trykning, som i de sidste aar har beløbet sig til 16 à 20,000 kr. aarlig. Siden 1875 er ogsaa folketællingen henlagt under den samme administration, og til denne gren af arbeidet henhører en i henhold til lov af 1886 stedfindende aarlig indsamling og publikation af statistiske oplysninger om fabrikvirksomheden i staten; dertil er særskilt bevilget ca. 24,000 kr. Dette arbeide er ganske uafhængigt af de undersøgelser, der efterhaanden foretages angaaende sociale spørgsmaal, og udføres ikke med specielt hensyn paa arbeiderspørgsmaalet som et socialt problem. Oplysningerne omfatter bl. a. kvantiteten og værdien saavel af forbrugte varer og raamaterialer som af forarbeidede artikler; den i fabrikdriften anbragte kapitals størrelse; de beskjæftigede arbeideres antal, alder og kjøn, samt deres løn; tiden, hvori de forskjellige etablissementer har været i drift i løbet af aaret; og forholdet mellem aarets produktion og den høieste produktion, de kunde præstere. Ligeledes udføres sammenligninger mellem flere aar for de samme fabriker. I indberetningerne nævnes ikke de enkelte fabriker ved navn, idet oplysningerne er fuldstændig konfidentielle. Hvis nogen funktionær aabenbarer, hvad der skal holdes hemmeligt, er straffen derfor indtil 500 doll. bøder eller 1 aars fængsel.

Lovene paalægger som regel enhver som pligt at gaa bureauerne tilhaande med de oplysninger, de maatte søge; enkelte bureauer har ogsaa ret til at afhøre vidner under ed, ligesom der sættes straf for ikke at besvare spørgsmaal eller at besvare dem urigtig. Bureauerne samler imidlertid ikke sine oplysninger hverken ved at udsende schemaer til udfyldning, hvilket ansees for ufuldkomment og upaalideligt, eller ved afhørelse af vidner, hvis forklaringer de finder vanskeligt eller umulige at klassificere. Derimod udsender de — naar undtages endel, hvis annuum gjør det umuligt — specielle agenter, der i henhold til bestemte formularer og instruxer har at foretage personlige henvendelser og undersøgelser og samle ensartede oplysninger, som kan være skikkede for tabellarisk behandling. Undtagelsesvis og særlig, hvor det gjælder at indhente oplysninger fra offentlige myndigheder, benyttes skrevne eller trykte henvendelser. Den omhandlede fremgangsmaade medfører selvfølgelig store omkostninger, men maa ogsaa skaffe de fuldstændigste og paalideligste oplysninger.

Af de forskjellige emner, som bureauerne har behandlet, kan nævnes: Børns arbeide i fabriker, arbeidstiden, arbeidernes boliger, lønninger, hvad det koster at leve, streiker og „*lockouts*“, ulykker i fabriker, fattigdom og forbrydelse, kooperation og arbeidernes andel i udbytte (*profit-sharing)*, visse slags arbeiders indflydelse paa den kvindelige helbred, mægling og voldgift i forholdet mellem arbeidsgiver og arbeider, arbeidsgiverens erstatningspligt ligeoverfor tilskadekomne arbeidere, søndagsarbeide, fængselsarbeide, arbeiderorganisationerne, understøttelsesselskaber og sparebanker o. s. v.

At bureauerne baade direkte og indirekte maa have havt stor indflydelse paa arbeiderlovgivningens udvikling, er indlysende. Exempelvis kan nævnes, at der i Massachusetts umiddelbart forud saavel for oprettelsen af mæglings- og voldgiftsraad som for lov om arbeidsgivernes erstatningspligt i ulykkestilfælde havde gaaet

undersøgelser og indberetninger angaaende disse spørgsmaal, ligesom lovgivningen om børns arbeide, arbeidstidens begrænsning og fabrikinspektionen har været mere eller mindre paavirket af bureauets virksomhed.

En omstændighed, der endnu gjør bureauernes virksomhed mindre effektiv, er, at de ikke arbeider i harmoni med hinanden; det er saaledes en ren tilfældighed, om to bureauer samtidig foretager undersøgelser angaaende de samme spørgsmaal. Denne mangel paa samarbeide søger funktionærerne privat at rette paa ved (siden 1884) at holde aarlige møder vexelvis i de forskjellige stater, hvor bureauerne findes, til udvexling af ideer, diskussion om arbeidsmetoder og behandling af forslag med hensyn til spørgsmaal, der bør gjøres til gjenstand for bureauernes undersøgelser o. s. v. I denne forbindelse kan som bevis paa, hvilken betydning bureauerne tillægger arbeiderorganisationerne og et samarbeide med dem, nævnes, at begge de store hovedforeningers præsidenter var indbudt til mødet i 1892.

For at beklæde posterne som funktionærer ved bureauerne udkræves ingen examen eller særlige kvalifikationer. Flere har tidligere været journalister og nogle har staaet i forbindelse med „*Knights of Labour*“.

De store arbeiderforeninger havde allerede en god tid arbeidet for oprettelsen af et nationalt centralbureau med samlige stater som virkefelt. Før de almindelige valg i 1884 reistes kravet med fornyet styrke og havde til følge, at der oprettedes et „*Bureau of Labour*“ som en del af de Forenede Staters indredepartement med en chef, hvis opgave ifølge loven var „at samle oplysninger angaaende arbeide, dets forhold til kapital, arbeidstiden, arbeidende mænds og kvinders indtægter og midlerne til at fremme deres materielle, sociale, intellektuelle og moralske velfærd“.

Allerede i 1888 gik bureauet over til at blive et selvstændigt „*department of Labour*“, hvis opgave er betydelig mere udstrakt. Det har saaledes at tilveiebringe, oplysninger fra udlandet („ledende lande“) angaaende produktionen af de i „de Forenede Stater“ toldpligtige artikler, dens kostende og størrelse, arbeidstiden, arbeidernes løn og øvrige livsvilkaar og producentens fortjeneste. Ligeledes skal toldlovens samt penge- og arbeidsforholdenes indflydelse paa jordbruget undersøges. Videre skal der indrettes et indberetningssystem, der kan sætte departementet istand til (ikke oftere end hvert andet aar) at afgive beretning om de ledende industrigrenes vilkaar, forsaavidt produktionen angaar. Endelig er det ogsaa departementets pligt at undersøge aarsagerne til og forholdene forøvrigt med hensyn til indtræffende tvistigheder mellem arbeidsgivere og arbeidere, naar der er tegn til, at de har indflydelse paa befolkningens velfærd i de forskjellige stater.

Departementet er givet en almindelig bemyndigelse til at søge oplysninger fra udlandet, i hvilken forbindelse loven specielt nævner spørgsmaalet om, hvorvidt der fra noget land til de Forenede Stater indføres artikler, som er forarbeidet i strafanstalterne.

Kongressen eller præsidenten kan forlange specielle undersøgelser foretagne med hensyn til emner, der ellers ligger udenfor departementets omraade; der bevilges da extraordinære beløb i de særlige øiemed. I henhold til denne bestemmelse afgaves i 1889 indberetning angaaende „egteskab og skilsmisse i de Forenede Stater 1867—1886“ med en udgift af ca. 43,000 kr.

Departementets maade at samle oplysninger paa er ganske den samme som bureauernes. Naar et emne er optaget til behandling, foregaar først i departe-

mentet en omhyggelig udarbeidelse af spørgsmaal og instruxer; derefter udsendes specielle agenter (undtagelsesvis ogsaa departementets faste funktionærer), der ved personlige undersøgelser og forhandlinger udfylder de medbragte schemaer; disse indsendes til departementet, hvor de undergaar den tabellariske behandling. I beretningerne indtages de detaljerede opgaver, ordnede gruppevis for de forskjellige steder og industrier eller — hvor det gjælder f. ex. arbeidernes personlige forhold — tillige for de forskjellige kjøn og aldere. Endvidere udarbeides sammendrag og oversigtstabeller, hvorhos i en beskrivende form opgaverne analyseres og resultaterne uddrages, i almindelighed i forbindelse med historiske meddelelser, som efter omstændighederne omfatter ogsaa fremmede lande.

Siden det nationale bureaus oprettelse i 1884 er der udgivet 5 aarsberetninger for aarene 1885—89 remlig: „Trykkende tider for industrien" („*Industrial Depressions*"), „forbryderes arbeide", „streiker og *lock-outs*", „arbeidersker i store byer" og „arbeide ved jernbaner". For 1890 er under udgivelse „produktionsomkostninger for jern, staal, kul etc.", og arbeidet er mere eller mindre fremskredet med hensyn til følgende spørgsmaal: Lønninger og priser for en aarrække, byggeforeninger og lignende selskaber samt arbeidernes boliger i forskjellige lande.

Departementets beretninger distribueres i stort antal; de nævnte 5 aarsberetninger paa tilsammen henved 4,000 sider er trykt i tilsammen ca. 300,000 exemplarer med en udgift af over en halv million kroner. Beretningerne sendes som regel i „de Forenede Stater" enhver, der anmoder derom, og altid gratis. Ligeledes tilstilles de alle stater eller private personer i udlandet, der sender departementet sine publikationer.

Bureauet begyndte i 1884 med 2 faste embedsmænd (chefen og en fuldmægtig med gager paa 3,000 og 2,000 doll.) og beskjæftigede for kortere eller længere tid 20 personer. De samlede udgifter udgjorde henved 100,000 kroner. Det nuværende departement har følgende faste embedsmænd, hvis løn i kroner (afrundet til hundreder) udgjør de hosføiede beløb: „*Commissioner of Labour*", som chefen fremdeles kaldes, (18,600 kr.), en sekretær (9,300 kr.), en kasserer (6,700 kr.), 4 statistikere (7,500 kr.), 33 kopister (3,400 à 6,700 kr.) og 20 reisende agenter (4,500 à 6,000 kr.) foruden bud og lignende, ialt 75 personer med en aarlig løn paa tilsammen ca. 377,000 kr. Desuden beskjæftiges aarlig som regel 30 à 40 midlertidig ansatte, dels i kontorerne og dels som reisende, de fleste efter en løn af ca. 4,500 kr. aarlig. De faste reisende agenter faar under sine reiser 3 dollar (kr. 11.19) i diæt og transportomkostningerne godtgjort efter regning. De aarlige udgifter har siden departementets oprettelse udgjort gjennemsnitlig ca. 680,000 kr.

Departementet sorterer direkte under kongressen og præsidenten, af hvilke „*Commissioner of Labour*" udnævnes for 4 aar. Han er ikke medlem af regjeringen og vil sandsynligvis blive staaende uden hensyn til, hvorvidt han tilhører det til enhver tid raadende politiske parti.

Tolstoi om krigen.

(Efter *„Revue Bleue“*).

Inden kort tid kan man vente en ny bog af Tolstoi. Dens titel blir *„Frelsen er i jer egen haand“*, og indholdet skal være den store mands literære testamente. *„Revue Bleue“* gjengiver kapitlet om krigen, hvoraf vi her bringer et uddrag.

Forf. begynder med at udtrykke sin uhygge ved tanken paa, at den, som ligefrem elsker udlandets folkeslag, alligevel naarsomhelst kan blive kommanderet til at deltage i massemord paa medlemmer af disse folkeslag. Han kan forstaa, at oldtidens nationer anvendte drab som middel til at kue nabolandenes indbyggere; ti dengang tænkte man sig altid selv at tilhøre et „udvalgt folk,“ der ifølge national-guddommens vilje pligtede at foragte og ødelægge „barbarer“ og „filistere“. Et saadant syn paa forholdene er i vore dage en latterlighed, og dog arter forholdene sig fremdeles, som om denne synsmaade var fuldt berettiget. Dette er vor tids forfærdelige modsigelse: de forskjellige rigs-styrelsers uophørlige fredsforsikringer og ligesaa uophørlige krigsrustninger. Grev Komarovski, professor i folkeret, formulerer sin anskuelse af denne modsigelse saaledes: „Hvad vilde vi sige til en mand, der for at erklære sin nabo, hvor gjerne han vil være hans ven, indbyder ham til at undersøge indbyrdes tvistemaal — med revolveren i haand?“

Aarligen begaaes der 60,000 selvmord i Europa, fraregnet Tyrkiet og Rusland. Man kunde undres over, at der ikke er et langt høiere tal at nævne. Blandt alle modsigelser mellem en brav mands samvittighed og det liv, han tvinges til at føre, er den grusomme modsætning mellem staternes væbnede fred og kristendommens bud fuldstændig nok til at kuldkaste troen paa en „mening i livet“; verden synes et ramt barbari, som en hæderlig sjæl oprøres ved at maatte deltage i. Blot den, som formaar at lukke sine øine for en slig haarreisende meningsløshed, kan holde livet ud.

Her gaar vi kristne mennesker og præker næstekjærlighed, ja lever efter vor lære et liv for hinanden, lægger hele vor personlighed ind i arbeidet paa at oplyse hinanden om veien til fælles lykke og ser livets eneste mening i kjærligheds udøvelse — saa kommer en forrykt statschef og siger en dumhed, der bringer en anden forrykt statschef til at svare med en værre dumhed, og *jeg* — jeg trækkes afsted lige i dødens gab for at dræbe andre mennesker, der ikke blot aldrig har gjort mig mindste ondt, men som jeg endog holder af, ja elsker! — Det er ikke til at undres

over, at folk begaar selvmord; en slig tilstand er nemlig til at bli gal over, naar man tar sig den til hjertet. Værnepligtstvangen og Jesu ord om broderskab mellem menneskene lar sig aldrig forsone. At indpodes med had og opøves til mord — men samtidig leve med den kristnes kjærligheds-trang i sindet! Gladiator og kristen paa én gang! Vender man sig bort fra den kristelige opfatning af livet for at kunne hævde tingenes nuværende skjæve ordning som den rette alligevel, havner man i det værste hedenskab og blir saaledes nødt til at præke det primitive barbari, dyremoralen. Bare med den svære forskjel, at ingen længere tror, hvad en selv præker — af den ene grund, at en slig præken for tiden er og blir meningsløs. Man kan ikke blive ved at staa stille, naar grunden under en flytter sig; den, som ikke deltager i bevægelsen fremover, rykker uvilkaarligen bagover.

Dette viser sig allertydeligst, naar man betragter de „ledende" mænds opfatninger af krigen, den almindelige væbning og værnepligt. Den tankens uklarhed, som raader i denne henseende, er rent nedslaaende.

Opfatningen af krigen falder i tre grupper: somme betragter Europas nuværende tilstand som en tilfældig politisk situation, der godt lader sig forbedre, uden ændringer i den indre ordning af folkenes liv, ved blot og bart ydre foranstaltninger af international, diplomatisk art; andre betragter fænomenet som noget i sig selv aldeles rædsomt, der dog er lige uundgaaeligt og uhelbredeligt som en dødelig sygdom; atter andre ser paa krigen med koldblodig sindsro som et nødvendigt, velgjørende og følgelig attraaværdigt led i tingenes gang. Alle er de enige i, at krigen paa ingen maade beror paa de deltagende partiers vilje, og afviser derfor som umuligt og utilbørligt det naturlige spørsmaal, som enhver angjældende maa stille sig selv: „Bør og maa egentlig jeg være med paa dette?" De hævder det som enhver borgers pligt, slavisk at føie sig efter myndighedernes bud i dette stykke.

Den opfatning, at krig kan undgaaes ved internationale og diplomatiske forholdsregler, kommer særlig tilorde paa de sidste aars verdens-freds-kongresser samt i pressens artikler ved slige anledninger; meget oplysende var f. ex. den samling af udtalelser fra kjendte forfattere, der blev offentliggjort under et i „*Revue des revues*" nr. 8 for 1891. — Troskyldigst blandt de mange velmente forslag ved disse anledninger var vel Maxime du Camp's: en international diplomatkongres skulde aarlig til fast bestemt tid optage folkenes mellemværender til diskussion og afgive voldgiftskjendelser; krig maatte først erklæres to maaneder efter den begivenhed, som gjør den nødvendig, for at der kan bli tid til forsøg paa voldgift; krigserklæring maatte ikke udstedes før efter almindelig folkeafstemning inden angjældende

stater; fiendtligheder maatte først aabnes en maaned efter den officielle krigserklærings udstedelse. De udenforstaaende stater skulde paase disse reglers overholdelse, og de udenforstaaende stater skulde atter kontrolleres af den offentlige mening, og den offentlige mening af —?!

Voldgiftstanken har vundet anerkjendelse i Schweiz, Belgien, Danmark, Holland og muligens Monaco! Det er bare stormagterne, som lader vente paa sig — ellers fik de staaende hære orlov. Saa deilig en tanke at lege himmelspræt med! Tænk om grossererne fandt paa at sælge til indkjøbspris, saa billigt det blev at leve! — Brave bogmennesker stifter foreninger landene rundt og holder kongresser med aabningstaler, debatter, resolutioner, festmiddage, skaaltaler og omstændelige bulletiner, der paaviser, at rustningerne overstiger nationernes kræfter og hæmmer alt fremskridt. Ja, jeg husker — siger forf. videre —, at jeg som gut fik det raad at liste mig bag paa spurvene og strø salt paa stjerten, saa lod de sig fange. Det er lignende raad, vi faar i fredskongressernes resolutioner.

Regjeringer er til for at kommandere, ikke for at lade sig kommandere; hvorfor skulde de lade sig liste magten ud af hænderne? Hærene er jo regjeringernes magtkilder, og hærenes eneste *raison d'être* er krigen.

Sagen er, at de fromme freds-jurister gjør sig blinde for, at regjeringerne er, hvad de er: en samling personer, der i egenskab af repræsentanter for det samlede borgerskab udbytter dette borgerskab. De fabler saalænge derom, at de selv tror paa det, naar det heder sig, at retfærdighed er regjeringernes pligt. Som om ikke historien — fra Cæsar til Napoleon og Bismarck — viser, at regjeringerne i sit væsen er en magt, der krænker retfærdigheden, og at det ikke godt kan være anderledes saalænge én eller nogle faa uden at spørge vedkommende har ret til at opøve samtlige medborgere i at øve vold og begaa grusomhed. Det er rigtignok lidt pudsigt at vente af folk med saadan indflydelse, at de skal indskrænke antallet af dem, de faar lov til at indøve i lydighed.

Forestiller man de fromme skjørhoveder, at opgavens løsning udelukkende beror paa hver enkelt voxen mands personlige svar paa det moralske og religiøse spørgsmaal om værnepligtens berettigelse, — da trækker de brave herrer paa skuldrene og værdiger os ikke et ord. Opgavens behandling er dem en kjær anledning til at stige op paa talerstole eller udgive brochurer, til at foretage høitideligt valg paa præsident, vice-præsidenter og sekretærer ved hyggelige sammenkomster i hyggelige parlamentsbygninger, snart her, snart der. De mange smukke ord skal da tilslut bringe de forskjellige regjeringer til at stanse udskrivningen af rekrutter, kilden til deres magt, og hjemforlove de velrustede hære, saa de blir staaende værgeløse mod sine naboer og mod sine — undersaatter. Som om

en røverbande af sit svinebundne offers talemaader om lidelserne og ufriheden skulde lade sig bevæge til at kutte rebene!

Nu, regjeringerne tilkjendegiver fredsforeningerne al sympati og lader det ikke skorte paa opmuntringer; ganske ligesom de opmuntrer afholdsforeninger, skjønt de lever af folks drikfældighed; ganske ligesom de tager sig af undervisningsvæsenet, skjønt deres magt skyldes folks uvidenhed; ganske som de værner om frihed og grundlov, skjønt de kun sidder i magtens sæde takket være den existerende ufrihed; ganske som de bærer omsorg for arbeidernes kaar, skjønt deres tilværelse beror paa underklassens kuelse; ganske som de tager kristendommen under sine vinger, skjønt kristendommens aand opløser alt formyndertyranni.

„Fredens bevarelse“ er jo regjeringernes nye løsen. Europas suveræner sidder i sine raad og ved med sig selv, at deres egen vilje er nok til at afgjøre, om det blir iaar eller først ad aare, det store manddrab skal begynde. Fredsforeningernes programmer er det blot at blæse ad, hvis man ikke længer kan styre sin lyst til at udsende millioner af unge karle for at slagte hinanden. Det ved de; derfor kan de gjerne spendere lidt opmuntring paa fredsforeningerne ogsaa. Slige foreninger er jo nyttige i grunden; thi de skaffer folk lidt at diskutere, saa opmerksomheden bortledes fra kjærnespørgsmaalet: „Bør man eller bør man ikke finde sig i pligten til krigstjeneste?“ Krigsfyrster med kløgt i panden bør netop tage de brave boglærde fredsapostle under sin naadige beskyttelse.

Saa har vi det andet syn paa krigen, pessimisternes og fatalisternes. Forf. citerer her som et ypperligt exemplar af arten en udtalelse af Maupassant (*Sur l'Eau* p. 80): „Hvis folkene forstod dette, hvis de selv øvede retfærd mod morder-myndighederne, hvis de negtede at lade sig dræbe uden grund, hvis de brugte sine vaaben mod dem, der skikkede dem ud til blodbad, da var den dag kommen, at krigen var død . . . . Men den dag kommer *aldrig*. — Forpligtelsen til krigstjeneste er lige uundgaaelig som døden, og efterdi regjeringerne stedse kommer til at holde paa denne pligt, vil ogsaa krigen altid existere.“ Det samme tragiske syn paa modsætningen mellem samvittigheden og livets kaar gjenfindes ogsaa i Edouard Rods betragtninger over umuligheden af krigens ophør.

Tredje klasse omfatter dem, der har tabt sin samvittighed og med den ogsaa sin sunde fornuft og menneskelige følelse. Her møder man officerernes brogede hærskare med Moltke i spidsen; for dem er krigen ikke blot uundgaaelig, men nødvendig og — nyttig. Blandt de i „Revue des revues“ samlede udtalelser forekommer heller ikke saa faa erklæringer i denne retning fra bogmenneskers haand. Akademikere som Camille Doucet, Jules Claretie og Melchior de Vogüé triner frem og aflægger den

grusomme bekjendelse, og Emile Zola undser sig ikke for at slaa følge. Zola profeterer: „Jeg er overbevist om, at en almindelig afvæbning vilde medføre et slags moralsk forfald, der aabenbared sig som almindelig svækkelse og stansed menneskehedens fremskridtsbevægelse.“ Merkeligst finder Tolstoi de udtalelser, som de Vogüé lader falde i anledning af verdensfreds-kongresser: „Jeg tror med Darwin, at voldsom kamp er en naturlov, der behersker alle væsener; jeg tror med Joseph de Maistre, at det er en Guds lov — to forskjellige benævnelser for den samme ting. Dersom ved et utænkeligt tilfælde én del af menneskeheden f. ex. Vesteuropas kultursamfund drev det til at ophæve virkningen af denne lov, vilde andre mere instinkt-redne racer lægge an paa at bringe loven i anvendelse mod os: disse folkeslag vilde isaafald hævde naturens ret mod den menneskelige fornuft. Og de maatte seire; thi den trygge tro paa freden — jeg siger ikke *freden*, men *troen paa freden* — vilde inden et halvt aarhundre have avlet en fordærvelse og et forfald, der blev mere ødelæggende for mennesket end den værste krig. Jeg holder for, at man bør gjøre med krigen, menneskehedens straffelov, som med enhver anden straffelov — formilde den, kun anvende den saa sjelden som mulig og af al magt stræbe efter at gjøre den unyttig. Men al historiens erfaring lærer os, at man ikke kan undertrykke straffelove, saalænge der paa vor jord findes to mænd og brød, penge samt en kvinde mellem dem. — Jeg skulde være særdeles lykkelig, om kongressen kom til at gjendrive mig. Men jeg har mine tvil om dens evne til at gjendrive historien, naturen, Gud.“ — Altsaa: intet fremskridt kan bringe mændene til at opgi vildmandens opfatning af livet som en kamp om mad og kvinder.

Fredsapostlenes opfordringer til at strø salt paa spurvens stjert er nærmest løierlige. Stort andet er heller ikke fatalisternes klagemaal. Men d'hrr. Zolas og Vogüés med samt alle de uniformeredes mandhaftige tro paa krigens ønskværdighed er en forfærdende moralsk vildfarelse. Tidens foregangsmænd røber en sjælens formørkelse, saa man skulde tro de lyver for sig selv først og derpaa for andre, for at kvæle samvittighedens røst. Istedenfor at ændre sit liv i overensstemmelse med samvittighedens krav, opbyder de sin sidste kraft for at overdøve disse. Men det er i mørke, at lyset straaler klarest, og sandhedens lys er alt tændt i vor tidsalders skyggerige.

Verdensparlamentet i Chicago.

„Vi ser kun dunkelt, hvad der er stort og hvad der er lidet i vor egen tid.“ (*J. R. Lowell*).

Hvor er vore digtere henne, at de ikke hilser med sang disse storslagne begyndelser til et menneskehedens *verdensparlament,* der nu finder sted i Chicago? — Merkværdigt saa vanskeligt det er for de fleste at se det store i deres egen tid, det store, der foregaar lige under deres øine. Den medfødte pessimisme og vantroenhed blinder dem for det. *Det* foregaar, som er værdigt en Miltons sang, som realiserer digteres deiligste drømme, og dog tier tidens skalde, griner, gnider øinene og klager over livets indholdsløshed og daarlighed.

Er det ikke et faktum værd at merke sig dette, — er det ikke af uendelig større betydning end Caprivis tale til rigsdagen eller Frankriges røverske overfald i Siam? Og dog nævner vore blade det blot i en spøgende petitnotis nu og da. At vi staar overfor begyndelsen til en verdensføderation, — det synes man ikke at fatte.

Der møder i Chicago fagmænd og lærde fra alle jordens egne, dels som repræsentanter for regjeringer og folk, dels for kirker og religionssamfund, dels for universiteter og videnskabelige selskaber, dels for arbeiderforeninger og industrielle foretagender. Der glitrer det af jordens største navne i vor tid paa de forskjelligste felter. Det er et parlament, slig som verden aldrig før har seet det, baade ved sin internationale sammensætning og samtlige medlemmers repræsentative stilling og personlige overlegenhed. Her er ingen middelmaadighed, hvem et politisk tilfælde har sluppet frem. Deres kreditiver er alene deres udførte arbeide og vundne stillinger — deres navne.

Det store parlament deles i arbeidskomiteer. En vil drøfte og behandle undervisningsvæsenet, skolernes, opdragelsens, universiteternes bedste ordning*). Fra alle verdens kanter vil mænd af aarelang erfaring og tildels verdensberømte navne møde for at sige deres bedste ord i den sag. En anden vil drøfte retsvæsenet, fængselsordningen, straffemaader. En tredie arbeidersagen — spørgsmaalets stilling i alle lande, dets udseende fra alle sider. En fjerde vil bringe sammen under ét tag repræsentanter for omtrent alle verdens forskjellige religiøse meninger og troesbekjendelser. Og blandt disse vil sidde romersk-katolske biskoper og kardinaler og buddhistiske yppersteprester. Kort sagt alle interesser, alle spørgsmaal, hver en sag vil faa sit verdensvide parlament der. Lad være, at disse blot bliver talende, diskuterende forsamlinger, at der ingen udøvende magt staar bagom dem. Begyndte ikke ogsaa vore nationale parlamenter paa den vis? Er der ikke alene i realisationen af denne kjæmpetanke — et verdensstevne af førere og tænkere for at samtale om *verdens vel* — er der ikke alene deri nok til at begeistre en. Det er dog en begyndelse, et tegn. Det bebuder dog fornuftens og velviljens herredømme her paa jorden. Det er stort i sig selv, større i sine løfter og følger. Kan nogen overvurdere betydningen af, at alle disse ledende mænd fra alle verdens kanter bringes i direkte, personlig berøring med hinanden, faar tale sammen ansigt til ansigt? Er det ikke klart, at fred og forstaaelse, samarbeide og samliv befordres derved i umaadelig grad? Vidste vi, hvad der tjener til vort eget bedste, vidste vi i vor egen tid at skjelne og hylde det rigtig store, saa tænker jeg der vaiet festflag paa hver en stang paa jorden og tordnet kanonsalver fra hver en fæstning for det *første verdensparlament.*

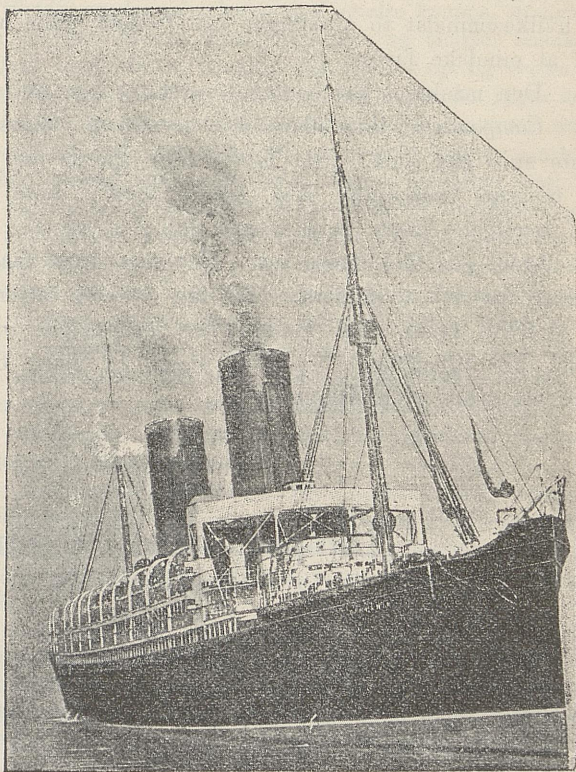
---

*) Der er anmeldt delegerede fra England, Skotland og Wales, fra Frankrige, Preussen, Sachsen (og andre tyske stater), Østerrige, Schweiz, Belgien, Holland, Spanien, Portugal, Mexiko, Guatemala, Brasilien, Italien, Norge (?), Sverige, Rusland, Kina, Japan, Indien, samtlige sydamerikanske republiker, Kanada, de australske kolonier og en del andre stater.

Campania.

(Efter „*Engineering Mag.*").

Campania er det nyeste og største af de store transatlantiske dampere. Den moderne skibsbygningskunst har her frembragt sit mesterverk. Trods de umaadelige dimensioner er alt let, fint og elegant som en af de skibsmodeller, man ser paa udstillinger, — *a thing of beauty*, som englænderne siger, en ligefrem „skjønhed".

Campania.

Skibets hele længde er 622 fod, bredden 65 og dybden 59 fod. Der er sex dæk. Værelserne er fyrstelig indredet. Spisesalen rummer 5 à 600 personer.

Maskinerne er paa 30,000 indicerede hestekræfter og maaler 47 fod i høide. Propelleraxlene er 26 tommer i diameter, og hvert af de to skruers tre blade veier 8 ton. Der er 14 dampkjedler med tilsammen 102 ovne eller ilæg. Enkelte plader i kjedlerne er 20 fod lange, 7 fod brede og $1^1/_2$ tomme tykke. De to største kjedler er 18 fod i diameter, 17 fod lange og har 8 ilæg eller ovne hver. Kulrummet indtager skibets hele bredde og dybde og er 60 fod langt. Der er to skorstenspiber, 130 fod fra hinanden, hver 20 fod i diameter (!) og 130 fod høie.

Skibet oplyses ved elektricitet — 1350 blus med omkring 65 km. ledning (!).

Campania har dobbelt bund, saa at den ydre bund kan slaaes sønder og sammen, uden at en draabe vand kommer ind i selve skibet.

Rummet mellem de to bunde benyttes som et slags ballastrum. Det fyldes med vand, eftersom skibets kulbeholdning opbrændes, for saaledes at holde skibet flydende med det for farten heldigste dybgaaende. 1600 ton vand kan paa denne maade indtages og udpumpes igjen. Man vil forstaa betydningen af denne ordning, naar man hører, at skibet paa sin reise over Atlanterhavet kan brænde over 2000 ton kul.

Skroget er delt i 16—18 absolut vandtætte afdelinger, hvoraf de tre — forreste f. ex. — kan staa fulde af vand, uden at skibet vil synke, og hvilkesomhelst to afdelinger kan fyldes, uden at det gjør anden skade end at mindske farten.

Den maskine, der bevæger roret, er paa 600 indicerede hestekræfter.

Campania er ikke alene det største og vakreste, men ogsaa det hurtigste skib paa søen. Sin første reise gjorde det paa 6 dage 8 timer og 34 minuter (minuterne maa regnes med i disse oceankapløb nutildags), den hurtigste *første* reise noget skib har gjort. Intet skib viser sig til fuld fordel paa den første tur. Det maa først faa sit maskineri ordentlig i gang, faa det mygnet op. En dag løb dog farten paa denne første reise op til $23^1/_2$ knob, den største fart nogensinde opnaaet paa søen. Den næste tur tilbagelagdes paa 5 dage, 17 timer og 42 minuter, — den hurtigste reise over Atlanterhavet.

Lampens aand: Electra.

(Efter „*Engineering Mag.*").

I 1884 var der en stakkel, som i Filadelfia foreviste en elektrisk ovn og kogeapparat. Man lo ad ham naturligvis. Lærde og ulærde elektrikere beviste paa det soleklareste, at en elektrisk ovn og elektriske kogeapparater hører til de ting, som aldrig *kan* blive praktisk anvendelige, fordi . . . . . beviset var uigjendriveligt, tallene talte.

Og alligevel: I 1893 er der i de Forenede Stater flere store kompanier, som tilvirker og sælger elektriske ovne og kogeapparater.

Man vilde have leet for 10 aar siden ved tanken om, at Niagara skulde blive udnyttet i New-York til at drive symaskiner, vifter og elektriske sporveie. Og alligevel: Niagara vil blive elektrisk udnyttet — hjul hvirvler allerede under dets tryllemagt —; og det er ikke usandsynligt, at det vil drive New-Yorks symaskiner, sporveie og vifter.

Greven af Monte Kristos bolig var intet mod, hvad den nye lampens aand idag kan skaffe enhver, der har raad til at betale for det. Det er næsten ikke muligt at udklække en drøm eller fantasi, hvis pris — virkeliggjort — ikke staar opgivet i dollars og cents i elektrikernes kataloger.

Lad os aflægge et besøg hos en mand, bosat i New-York, hvis hjem og kontor er forsynet med alle de elektriske undre, som nu er i markedet.

Vi møder ham en raa vinteraften paa gaden og bliver indbudt til at spise middag hos ham og tilbringe natten der.

Vi stiger op indgangstrappen. Der er den vanlige elektriske knap, der her ikke alene ringer, men ogsaa aabner den ydre dør, tænder en elektrisk lampe i den ydre entré, tilkalder en tjener eller pige, der aabner den indre dør og præsenterer et bret for at modtage den besøgendes kort. — Vor vert trykker imidlertid ikke denne knap, for ikke at tilkalde tjeneren til unytte. Han skyver det lille skilt, hvori knappen sidder, tilside, og der aabenbarer sig to andre knappe, en hvid og en sort. Han trykker den hvide. Dørene springer aabne, og lampen tændes i den ydre entré. Vi gaar ind, tager af os, hænger vore frakker op, og verten aabner saa med sin egen nøgle den indre dør, trykker en anden knap, der laaser den ydre dør og slukker den nytændte lampe, og vi stiger ind i den indre entré eller forstuen. — Et hus helt oplyst ved elektricitet er en nydelse, det er vanskeligt at klare sig foruden, er man engang blevet vant dertil. Ingen fyrstikker, intet bryderi med at tænde lamper, ingen fare for undslippende gas. Ethvert rum lader sig oplyse udenfra eller i samme øieblik, man træder ind. Knappen sidder lige ved dørkarmen. Loft og kjælder har sine blus. Lygter og lys er unødige. Hver krog har sin lille lampe, der tændes, naar den trænges. Og der er ingen hede. I varmeste veir kan huset være oplyst som til fest, og temperaturen anfegtes ikke. Ingen blafrende flammer. Paa altan og verandaer, ude i haven, i lysthus og løvhytter, skjult og indflettet mellem roser og vinranker kan man have de smaa, deilige lamper. Naar en gjest forlader en om aftenen, trykker man en knap, idet man følger ham ud, og blus tændes strax over indgangen, ved trappens fod, ned igjennem alléerne, den hele vei, ligetil han naar gade eller hovedvei.

Men vor vert har ført os ind i sit bibliotekværelse, hvor hans hustru og børn sidder foran en hyggelig kaminild. En pige bringer ind et bret med kopper og tekande, fæster en bøielig, elektrisk ledning til tekanden og forsvinder. Vertinden gjør kopperne istand, og saasnart de er færdige, koger vandet i den elektriske tekjedel, og teen skjænkes i.

Verten forklarer os, at i tilfælde en tyv skulde røre ved et vindu, en dør eller en skuffe i huset, saa tændes øieblikkelig en sterkt lysende lampe i taget i det værelse, hvor han er. Lampen er saa anbragt, at der er umuligt at slaa den istykker. Samtidig ringer en klokke og tændes der lys i eierens soveværelse, og telegrafisk underretning afgaar til nærmeste politistation, — hvor i Amerika en patrulje med fyrige heste og vogn altid venter og er rede til at styrte ud samme sekund, de tilkaldes. — Næsten før eieren faar gnedet søvnen af sine øine, er huset omringet af politi. Søger tyven at undfly, saa tændes der lys og lamper i hvert værelse og hver entré, han løber ind i. Dørenes aabning tænder lamperne automatiskt.

Ogsaa mod ildsfare er man beskyttet. I hvert værelse er der smaa „termostatiske“ apparater, som i tilfælde temperaturen i værelset stiger over en vis grad, slutter en strøm, hvorved hvert lys og hver lampe i huset tændes, og alle ringeapparater begynder at kime. —

Men middagen er færdig. Og hvilken middag! Intet brændt, intet stegt for meget, intet for lidet. Alt er kogt og stegt efter ur og til fuldkommenhed. Der er ingen plads for tilfælde eller uheld i elektrisk kogning. Maskineriet er fuldendt. Og intet sløseri med varme. Kjøkkenet er saa kjøligt, som man ønsker det. Al

varme gaar til det, som steges eller koges, aldrig andetsteds. Og saa letvindt! Og saa rent og net. Ikke sod at se. Kjøkkentøiet som et skinnende bordservice. Og saa hurtig, som alt gaar. Tryk paa knappen eller drei paa en kran, og en, to, tre er alt i orden. — Intet sløseri med varmen; ingen ovn. Hver gryde, hver stegepande er sin egen ovn. De staar paa bordet eller kjøkkenbænken og koger, saa det sutrer. Det elektriske kogeapparat er indlagt særskilt i hvert kar.

Paa selve middagsbordet staar da ogsaa en elektrisk heder.

Og husets døtre velsigner ogsaa elektriciteten. Ingen lamper eller gasflammer mere, naar haaret skal krølles. Elektriske krøllere naturligvis. Og ved toiletbordet en liden bevægelig elektrisk lampe, ved hvis hjælp hver folde i dragten kan belyses uden fare for ildspaasættelse.

— Men det er tid til at gaa tilsengs. Verten minder os om at „sætte termostaten“. Det lille apparat ikke alene signaliserer „brand“, men det holder ogsaa værelsets temperatur konstant paa den termometergrad, hvortil man sætter det, ved at aabne og lukke ventiler automatisk.

Huset er ogsaa opvarmet ved elektricitet.

Næste dag besøger vi vor ven paa hans kontor. Kooperation viser ogsaa her sine velsignelser. Den svære forretningsbygning, stor som en liden by, en hel bikube af kontorer og forretninger, er elegant som et palads og bekvem som — ja, som alene de sidste 4—5 aars bygninger kan være det. Vi skrider hen over marmorgulvet i den elegante fællesentré, eller entrésal, som den vel maa kaldes, kaster os ned i det silkestoppede sæde i den elektriske elevator, og op gaar det, 10—12 etager. Værsgod: Atter marmorgulve, gange, entréer i det uendelige. Et virkeligt slot, elektriske lysekroner, der reflekteres i det endeløse i svære speil, forgyldninger, væggemalerier og silkestoppede sæder i gangene for ventende eller trætte fodgjængere gjennem de endeløse korridorer.

Vor ven sidder ved sin pult. Alle disse knapper, som nu er saa almindelige paa en stor forretningschefs pult, og hvoraf hver tilkalder en betjent, mangler her. Istedet er der over pulten noget, der ligner en urskive. Den indeholder alle betjentes navne. Ved at flytte viserne over et navn og trykke den ene knap i skivens centrum kaldes vedkommende betjent. Det er „*telesemen*“. Men ogsaa den holder paa at blive forældet.

I større forretninger er det jo nu ikke saa sjelden, at chefens pult staar i telefonisk forbindelse med samtlige betjente. Hver betjent har en telefon paa sin pult eller ved sin diskeplads. Et simpelt arrangement paa chefens bord sætter ham saaledes istand til at tale med hver enkelt betjent, uden at denne behøver at forlade sin plads. Vor ven har forsynet sine kontorer med dette apparat.

Paa hans bord skribler netop et instrument et brev. Det er telautografen. „Fra en forretningsforbindelse i Australien,“ siger vor ven. Han skriver netop nu, hvad I her ser gjengives. Telefonen kalder fra Chicago og Liverpool paa én gang, og samtidig viser den elektriske urskive, der aldrig gaar feil, — aldrig et sekund feil —, at vi allerede har optaget for meget af vor verts tid. Hans tilbud om en kjøretur i parken i hans elektriske gig maa vi afslaa saavelsom hans forslag om en fælles tur med den elektriske bicycle-jernbane til en middag i Boston. Vi tager farvel.

Sydeuropæerne ikke en arisk race.

(Efter „*Revue des Revues*“).

En italiensk videnskabsmand *G. Sergi* har foretaget vidtstrakte undersøgelser blandt Middelhavs-landenes moderne og tidligere folk for at komme paa det rene med deres virkelige afstamning og oprindelse. Han tror ikke, at det ariske element er det dominerende blandt disse folk. Han finder, at de fysiske træk tvertom peger tilbage paa og er identiske med de folkestammer, der udgjorde Europas tidligste og før-ariske befolkning, — libyere, ligurer, iberer og pelasger eller etrusker. Pelasger og etrusker anser han for at have været samme folk, hvad han paastaar sig at kunne bevise aldeles afgjørende. Læsere af „Kringsjaa“ vil kanske mindes et par tidligere artikler, hvor etruskerne er blevet gjort til gjenstand for behandling. Flere lærde har forsøgt at identificere dem med pelasgerne, Grækenlands urbefolkning, men hidtil uden afgjørende resultat.

Pelasger, etrusker, libyere, ligurer og iberer skulde altsaa have udgjort Middelhavs-landenes oprindelige befolkning og have været af samme stamme og samme race. Hr. Sergi finder de samme træk, den samme type hos dem alle, og denne type er den samme, som han gjenfinder den dag idag i Italien, Spanien, Sydfrankrige, Ægypten. Denne race var efter hans mening, og derom er der vel enighed, ikke arisk. Den var, mener han, af afrikansk oprindelse.

Da nu senere den ariske (eller indogermaniske) race faldt ind i Europa og underkastede sig disse lande, saa bestemte vistnok denne, som den overlegne og herskende race kulturens retning og sprogets form og indhold; men derimod var den ikke talrig nok til at dominere den *fysiske* udvikling hos disse landes folk. Den gamle befolkning blev ikke udslettet, tvertom, den var og forblev den talrigste, — aldeles overveiende i tal. Den nye ariske race var blot som et faatalligt, herskende aristokrati. De to blandede sig vel efterhaanden med hinanden; men i saa fald kan dog det ariske blod blot udgjøre en brøkdel af det blod, der nu flyder i Middelhavs-nationernes aarer. Det meste, det overveiende og bestemmende er ikke-arisk, af afrikansk oprindelse, etruskisk-pelasgisk, libysk eller ligurisk-iberisk. Tysklands og Skandinaviens folk derimod er vel omtrent rene ariere. Europa skulde saaledes være befolket af to helt forskjellige menneskeracer, — Nordeuropa alene af ariere, Sydeuropa af en afrikansk race, hvoraf etruskerne var en ren og ublandet levning.

— Børn og mænd er objektive i sine breve, kvinder subjektive. De første har lidet at sige om sig selv, fortæller derimod kort og ligefrem om ting og hændelser i deres omgivelser. Kvinder aabenbarer sin hele personlighed i den første sætning. — Saa er resultatet af en del samlinger af breve fra børn og en derpaa bygget diskussion i engelske blade. — Et barn, der var blevet straffet af en tante, skrev et brev og begrov det i haven. Brevet lød: „Hr. djævel, — Vær saa snil at tage tante Sofie. — Gjør det snarest muligt. — Hun er slem. — Din Robert“.

Forskjellige meddelelser.

— England har for tiden omkring 65 *digtere*, hvis krav til denne titel maa indrømmes. Amerika har omkring 30. Og da kan amerikanerne blot have medregnet dem, som har udgivet digtsamlinger eller vundet kritikens anerkjendelse; thi udenfor den saaledes begrænsede kreds maa deres tal være legio. Der er saaledes henved 100 af kritiken anerkjendte digtere, som for tiden skriver i det engelske sprog.

— De kristne missionærer i Kina finder det vanskeligt at finde et ord for Gud. Det kinesiske sprog bar ordet Tien, der betyder „himlen", og som i Konfucius"s religion svarer til vort *„forsyn"*, — det er de evige og algode naturlove, den magt, der giver alt og opretholder alt. Kineserne har aldrig fundet paa at forestille sig denne magt som en person. For derfor at tydeliggjøre, at den kristne Gud er en personlig Gud, har de katolske missionærer indført ordet *Tien Chu*, som betyder „himlens herre". Religion heder paa kinesisk *Kian*. Den kristne eller romerskkatolske religion kaldes derfor *Tien-Chu-Kian* („himlens herres religion"). Men nu er der uheldigvis paa kinesisk et andet ord *chu*, som betyder *svin*, og et andet ord *kian*, som betyder at *skrige*. Følgen er, at den kristne religions navn ogsaa lader sig oversætte og forstaa som „det himmelske svins skrig"; — en tolkning af navnet, som naturligvis de kristnes modstandere benytter sig af. Og fra dette er der jo blot et skridt til at karikere den kristne religion som „svinets dyrkelse". Af slige karikaturer plages missionærerne ikke lidet.

— *Alkoholisme.* Hvor brændevin drikkes stadigt, nedbryder det den hele konstitution. Dødeligheden blandt brændevinsdrikkere (ikke drankere) i England (pr. 20 aar) er 35 $^0/_0$ større end blandt afholdsmænd. Brugen af brændevin stiger, som dets pris falder. — (Dr. Baer, overfængselslæge og medlem af den keiserlige sundhedskommission, Berlin).

Alkohol formindsker legemets varme. Det styrker aldrig, det lammer blot følelsen af træthed. (Dr. Bunge af Leipzig).

Alkohol øver en skadelig indflydelse paa hjernen, i hvilken *grad* er det umuligt at sige. (Dr. Sommer.)

Brændevisdrikning øver samme indflydelse paa den menneskelige organisme som alderdommen. (Dr. Peeters af Brüssel).

Ogsaa i smaa kvantiteter er alkohol skadelig. Alkohol er *ikke* gavnlig for fordøielsen. Hverken hede eller kulde kræver alkohol som stimulerende middel. Brændevinsdrikkere bukker lettere end afholdsmænd under for enhver sygdom. Alkoholiske drikke er en hindring for massernes økonomiske, fysiske og moralske udvikling. (Undertegnet af tretten medicinske professorer ved universiteterne i Leyden, Amsterdam, Grönningen og Utrecht). — Samtlige anførte navne tilhører specialister, og de givne udtalelser kommer væsentlig fra officielle rapporter.

Notitser.

— *Nordamerikas ældste mand,* Peter Arreola, døde nylig i Tarimore i Mexiko, 130 aar gammel; han efterlader sig ialt 220 levende efterkommere.

— *Selvmord blandt soldater:* i Østerrig 131 paa hvert 100,000, i Tyskland 67, i Italien 40, i Frankrige 29, i Belgien 24, i England 23, i Rusland 20, i Spanien 14.

— *Mod søsyge* skal det hjælpe at drikke salt vand; rigtignok blir vedkommende rent elendig det første par minuter efter drikningen.

— „Brevet til galaterne" blev nylig beslaglagt som et oprørs-skrift i Galata-distriktet i Tyrkiet; kolportøren blev fængslet og maatte skaffe attest for, at skriftets forfatter var død.

— Den første kvinde, der tog den juridiske doktorgrad, er Mrs. Caroline Healey Dall, Alfred univ., New-York; det skede i 1878, siden har 6 andre kvinder opnaaet samme grad.

— Sennora Eva Canel, redaktør af det satirisk-politiske ugeblad „La Cotorra" i Havana samt forfatterinde af gode romaner, er udsending og korrespondent for Cubas handelskammer paa verdens-udstillingen.

— Det tyske rige har 56,563 skoler med 7,925,688 børn og 120,032 lærere, hvoraf 13,750 lærerinder. Preussen har 34,742 skoler, 4,916,476 børn og 70,767 lærere, hvoraf 8484 lærerinder. I riget udgjør skolebørnene 16.03 pct. af befolkningen, i Preussen 16.54 pct. I Preussen er der 1 lærer for hver 70 børn, i det øvrige Tyskland 1 lærer for hver 61 børn. Lærerlønnen er fra 560 til 1860 kroner aaret. Den aarlige udgift ved et barns undervisning er i Preussen kr. 26.63 og i det øvrige Tyskland kr. 28.65.

— *Virkningen af strenge sundheds-regler.* I New-Orleans har den gule feber i ti-aarene 1863—72 og 1873—82 krævet henholdsvis 4000 og 4400 dødsfald; men i ti-aaret 1883—92 kun 7, og disse syv havde bragt sygdommen med sig andenstedsfra. I de samme tre ti-aar foraarsagede kopperne henholdsvis 2169, 3341 og 1559 dødsfald. I de sidste syv aar har der ikke forekommet et eneste dødsfald af kopper i staden. Aarsagen kan kun være de i otti-aarene gjennemførte love om sundhedsvæsenet.

— *Hjælp for forfulgte jøder.* Mest siden 1882 er jøderne blevne forfulgte baade i Rusland og i andre europæiske larde. „Kristne" voldsherskere gjorde dem i tusendvis til hjemløse flygtninger. I England fattede de bedre kristne det forsæt at søge at hjælpe paa noget af den nød, de var stedte i; der dannedes et „Selskab til hjælp for forfulgte jøder". Mange af de jøder, som var drevne ud af Europa, søgte til det hellige land, hvor deres nødstilstand imidlertid blev værre for hvert aar. Derhen vendte da det engelske selskab særlig sine øine. Det har mættet de sultne, oprettet suppekjøkkener osv., klædt de nakne, skaffet arbeide til mænd og kvinder. Mange tusend jøder er derved blevne friede fra nød og satte i arbeide. Saaledes er nær Jerusalem indrettet en koloni ved „Abrahams vingaard", hvor mange har fundet sysselsættelse som dyrkere af en taknemmelig jord.

De som staar for sagen i Jødeland er kristne, men de bruger som rimelig er for størstedelen jøder som hjælpere ved ordningen. Det er ikke selskabets hensigt at gjøre noget for at føre jøderne tilbage til det hellige land; det gaar bare ud fra den kjendsgjerning, at mange hjemløse jøder kommer der, og vil da hjelpe dem til levebrød. Forresten har selskabet ogsaa kontor i London, hvorfra der særlig gives hjælp til jøder, som søger bedre livsvilkaar i andre lande.

„Kringsjaa“.

Fjortendagligt illustreret tidsskrift.

Udkommer hver anden lørdag.

Koster: 2 kr. kvart. eller 50 øre pr. løsnummer.

„*Kringsjaa*“ tilhører ikke noget parti. Det er alene dets opgave at virke oplysende, almendannende og underholdende, særlig ved paa vort sprog og i sammentrængt form at gjengive det bedste af udlandets samtidige tidsskriftsliteratur. Hvert hefte vil ogsaa i regelen indeholde flere originale artikler eller fortællinger af vore egne forfattere og ledende mænd uden hensyn til skole eller parti.

„*Kringsjaa*“ *er landets største, alsidigste og billigste tidsskrift;*
ingen *bør være det foruden. Ingen, der vil følge med i tiden, kan undvære det.*

Huseby & Co.s forlag,
Grubbegaden 2.

Expedition: ***Grubbegaden 2.***

Redaktør: ***H. Tambs Lyche.***

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfattere eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

— Der er betydelig uro i Indien af frygt for et forestaaende oprør, og forberedelser er flere steder trufne for det tilfælde, at det pludselig skulde udbryde. — Den kvægslagtning, som omtaltes i sidste hefte af „*Kringsjaa*“, og som forbitrer de indfødte, er ifølge en brevskriver til „*Spectator*“ ikke almindelig slagtning, — som hinduerne ikke modsætter sig —, men slagtningen af en ko som „offer“ ved en muhammedansk fest. —

— Det er sørgeligt at se vort lands rigdomskilder gaa over i fremmedes hænder. En slig proces *maa* jo absolut stanses. Det maa blive en bydende opgave for storting og regjering at finde hjælp mod det. Irlands ulykke er, at dets vigtigste rigdomskilde — dets jord — eies af mænd, der bor i England og saaledes bruger sine irske indtægter der. Det virker som en slags hævert, der stadig suger til sig Irlands rigdom og tømmer den ud i England.

Skulde vore fossefald og industrielle anlæg i større udstrækning falde i fremmede hænder, saa vilde vi komme i en noget lignende stilling.

— I to foregaaende numre af „Kringsjaa“ er der blevet gjengivet en franskmands særdeles misfornøiede udtalelser om verdensudstillingen. Artiklerne toges fra det anseede franske tidsskrift „*Revue Bleue*“. I samme tidsskrift skriver nu en anden franskmand om samme emne og i en

ganske anden tone. Han er begeistret. „Her nytter det ikke at være prutten med ros," siger han, og slutter sit brev med at opfordre enhver, der kan, til at komme og se den, medens der endnu er tid; det lønner sig at krydse Atlanterhavet bare for den. „Lyt ikke til udstillingens grætne kritikere," siger han. Det er „en vidunderlig manifestation af progressiv livskraft."

— Der er for tiden to revolutioner i Sydamerika, en i Brasilien og en i Argentina. Begge er af temmelig alvorlig natur. I Brasilien synes det revolutionære parti at have overmagten. Hvis saa er, tør det lede til monarkiets gjenoprettelse i Brasilien. Admiral *Mello*, der er de revolutionæres fører og i tilfælde af seir vil skabe og dekretere den nye regjering, er nemlig monarkist. Og et flertal af folket antages at være blevet træt af det republikanske experiment, der har resulteret i to revolutioner, stadig strid og slagsmaal, daarligt styre, regjeringsunderslæb, et før ukjendt tyranni, uorden i finantsvæsenet og uorden overalt samt et misnøie i provinserne, der truer med at splitte riget. At det gamle keiserhus bliver gjenindsat, er derimod ikke saa sikkert.

— I Argentina er de nordlige provinser i oprør mod præsidenten. Grunden er det vanstyre i alle retninger, som karakteriserer omtrent alle regjeringer i Sydamerika. Præsidenter og ministre er gjerne eventyrere af temmelig lav rang og mere end tvilsom karakter. En enkelt virkelig dygtig og patriotisk statsmand vilde være en himlens velsignelse i disse republiker. Var det sandt, at situationen altid føder og bringer sin mand, saavilde Sydamerika være lykkeligere stillet, end det er, og vilde vrimle af store statsmænd. Men situationen raaber forgjæves paa sin mand; han kommer dog ikke, — et bevis, om bevis trængtes, for feilagtigheden af den længe populære teori, at *forholdene* frembringer og skaber mænd. Nei, forholdene, nød og trang kan længe nok være der, og manden alligevel vedblive at mangle.

— Der tales nu om, at Ajaccio paa Korsika eller Villafranca i nærheden af Nizza tør blive den havn, som Frankrige vil laane eller leie sin store russiske allierede. Det er en selvfølge, at et sligt skridt fra de allierede magters side vækker uro i Europa. England udruster nye skibe for sin Middelhavs-eskadre, og Italien kjender sig temmelig nervøs overfor udsigten til at faa en russisk orlogshavn muligens lige ved sine grænser eller nogle timers seilads fra Rom og Neapel. Den engelske presse dvæler særlig ved, at dette er et ligefrem agressivt skridt fra Ruslands side. Det har hidtil udtalt, at det alene væbner sig for at kunne forsvare sig mod mulige angreb; men i Middelhavet har Rusland hverken land eller interesse; dets optræden der kan derfor alene opfattes som en kasten af den passive maske og begyndelsen til en aggressiv, paagaaende optræden overfor de øvrige europæiske magter. Under slige omstændigheder bliver det vel en vanskelig sag at bevare fred i nogen længere fremtid.

— England maa jo særlig finde sig truet af de to underlige allierede, idet denne nye russiske flaade og flaadestation

i Middelhavet truer Ægypten, mens Frankrige optræden i Siam gjør det muligt for de to allierede magter at overfalde britisk Indien samtidigt fra to forskjellige hold, den ene fra øst, den anden fra nord. Det britisk-indiske rige stilles saaledes mellem en dobbelt ild, og det engelske herredømme i Ægypten faar to flaader og to magter at kjæmpe imod istedetfor én.

Men vil Frankrige vinde ved saaledes at drive, næsten nøde, England til at slutte sig til trippelalliancen? —

— I anledning den i dette nummer indtagne artikel af grev Tolstoi, ønsker jeg at minde om, at redaktionen langtfra altid deler de idéer og meninger, som den giver plads i tidsskriftet. Fra grev Tolstois udfald mod fredsvennerne og hans kuriøse ideer, om deres arbeides nytteløshed og om den eneste sande maade at blive krigen kvit paa ønsker jeg at tage bestemt afstand. Kjendsgjerningerne gjendriver Tolstoi, saa det er unødigt at indlade sig videre derpaa. Fredsarbeidet *har* baaret frugt. Det har allerede afvendt mere end én krig. — Tolstoi er en stor digter, en glimrende forfatter og psykolog, men som statsmand og profet er hans ord i virkeligheden det rene barnesnak. Han mener det vist saa inderlig vel og har det bedste og varmeste hjertelag; men om ordene „upraktisk og fantastisk drømmer“ nogensinde passede paa en mand, saa er det paa Tolstoi, naar han befatter sig med religion og politik. — Sin religion baserer han paa en ny, fantastisk og ofte grænseløst trang og bogstavelig fortolkning af det nye testamentes text. I sin politik er han anarkist. Han vil have øieblikkelig afskaffet al regjering, domstole love og politi, — fordi Jesus har sagt: „Modsætter eder ikke det onde.“ Derfor er al lov og ret ukristelig. Morderen skal ikke arresteres, skal ikke fængsles, skal ikke dømmes, — han skal faa lov at gaa fri. „Modsætter eder ikke det onde.“

Om et menneske trængte ind i hans hus og mishandlede hans hustru eller datter, saa vilde ikke Tolstoi — efter sin egen udtalelse netop om dette tilfælde — løfte en haand til deres forsvar. „Modsætter eder ikke det onde,“ heder det jo. — Af den art er hans religion og statsmandskunst. Og i lignende retning ser han den eneste sande maade at afskaffe krig paa, — kristne mennesker maa simpelt hen negte at tjene som soldater. Og han *tror* virkelig paa muligheden af at afskaffe krig i en nær fremtid paa den vis. — Og denne upraktiske, fantastiske drømmer er det, som giver sig til at le ad fredsvennernes arbeide som upraktisk og fantastisk! — svært mig ikke, sagde gryden til kaffekjædlen.

— Tolstoi er det ogsaa, som finder alt egteskabeligt samliv i sig selv stygt og syndigt. Hans religion kræver en renhed, der blot lader sig opnaa gjennem cølibat. Han vil at al verden skal gaa i kloster, blive munke og nonner. Det er *hans* vei til dyd og retfærdighed, — hans moralsystem. — Han er i krig med

naturen. Naturen er ham ikke ren nok. Guds skabning og love er ham ikke rene nok. — I slige idéer er det umuligt at se andet end udslag af moralsk og sanselig sygelighed. At moralen blot bestaar i liv i harmoni med naturens egne love, — at rent sind er lige saa muligt i egteskabeligt samliv, som i noget kloster, — det fatter han ikke. En sygelig, vammel moral. En oversanselig udvikling. „Det ureneste jeg ved i verden, siger en amerikansk foredragsholder, er en munk“.

— Fuldstændig munk er Tolstoi. Det er synd af det kvindelige kjøn at pynte sig, — det forekommer ham næsten galt, at Gud og naturen har skabt dem vakre, for det opvækker med nødvendighed onde tanker; i hvert fald vilde han have lyst til at klippe haaret af dem, thi han er enig med Frithjof i, at „et net er den flagrende lok“ — syndens net. Kvinden er for Tolstoi næsten den inkarnerede synd og fristelse. — — — Det taler ikke videre for Europas ledende kredses intellektualitet og aandelige udvikling, at en slig mand med slig tale virkelig er blevet givet rang som en moderne profet, og at slige ord behandles alvorlig og virkelig ogsaa har gjort dybt indtryk paa vor tid.

— Men hvad vil han da. Hvad skal der blive af verden uden egteskabeligt samliv og børn. — Naturligvis uddø. Det er maalet. Han siger det. — Saa alene kan vi naa den høieste hellighed og salighed!

Fredsvennerne kan vist tage en slig mands bebreidelser med ro, og arbeide videre, hindre en krig eller to til, medens grev Tolstoi præker sit egte russiske fortvilelsens, fantasteriets og selvopgivelsens evangelium.

Trinser.

Amerikanere, der har reist i Europa, har altid ved hjemkomsten meget at fortælle om det gammeldagse stel, som de her finder overalt og særlig om de klodsede, tungvindte og tidsødende arbeidsmetoder med tilhørende verktøi, der endnu benyttes selv i de store hovedlande, — for ikke at tale om de afsides Europa-kroge. Saaledes havde en amerikansk arkitekt moret sig kostelig i selveste Berlin over de tungvindte byggemaader, som endnu kommer i anvendelse der selv ved de største byggeforetagender. Hvor store blokke af naturlig sten skulde løftes til betydelige høider, benyttede man dels gamle kraner, dels bare simpel og direkte anvendt menneskelig muskelkraft. Selv i mindre amerikanske byer derimod, og ikke alene ved store offentlige byggeforetagender, men ogsaa hvor en vanlig forretningsgaard skal bygges, benyttes ganske enkelt men overordentlig praktiskt konstruerede dampkraner, ved hvis hjælp den største stenblok paa faa øieblikke svinges af vogn eller fra arbeidspladsen og paa sin blivende plads i 5te eller 10de etage, og lægges ned der saa omhyggeligt, let og nøiagtigt, som gjaldt det om at fæste en ædelsten paa sin plads i et ring-

smykke. Næste hefte af „Kringsjaa“ vil bringe en afbildning af et sligt kranarrangement ved et vanligt, større byggested.

Og det morsomste i den amerikanske arkitekts øine var, at berliner-arkitekterne (eller de ledende iblandt dem i hvert fald) meget godt kjendte til disse kraner og villig indrømmede, at det var baade praktisk og økonomisk; men . . . . . .

— Bare den rare, træge konservatisme, som man møder overalt i Europa, siger arkitekten.

Livet paa kanalerne om Berlin slog ham paa samme vis. Saa gammeldags. Som om man var i det IXde og ikke i det XIXde aarhundrede. Hans samlede indtryk var, at hvor europæerne *kan* klare sig med menneskelig muskelkraft, der falder det dem aldrig ind at benytte andet. Det næste skridt, naar det *maa* tages, er til heste og oxer. Og saa forlader man ikke dem for damp og elektricitet, før det er umuligt at holde paa dem længer, før det er blevet bevist ved ti tusend exempler, at der tabes penge ved at holde paa dem. Saa gjør man nølende og frygtsomt det nye skridt.

Fem øre, et bor og lidt praktisk sans vil omskabe saa mange klodsede ting i Europa til noget mere praktisk, mener han. — En liden tur til møbelhandlere her om dagen bragte mig paa samme tanke. Kanske der er dybe, skjulte grunde for fænomenet; men hvis ikke, saa hvorfor i al verden sætter ikke vore snedkere og møbelhandlere trinser paa en del af de tyngere møbler, som senge f. ex.? — Især her hos os, hvor vi har de bare gulve, der maa tørres af dagligt, og hvor vi heller ikke — i videre udstrækning i hvert fald — har fundet paa at sætte et langt skaft paa skure- eller vaskefillen, saa pigen slipper at ligge paa knæ og vaske, og saa hun tillige kan komme ind under sengene. Det er nu ogsaa blot et spørgsmaal om nogle øre. Jeg har aldrig seet andet i Amerika end disse beskaftede skure- og vaskefiller. — Men uden trinser paa sengene og uden skaft paa vaskefillen bliver det jo formelig nødvendigt, med mindre man vil lade støv og skiddenhed ligge, at indkalde 2—3 mand nu og da til at flytte paa sengene, saa der kan blive gjort rent undèr dem. Noksaa upraktisk. Fire trinser kan vel ikke koste over 25 øre. Og saa er man sparet alt dette. Pigen kan flytte sengene, hvor hun vil, med den ene haand, medens hun vasker eller børster under dem. Og selv ved opredningen er det jo en betydelig lettelse at kunne puffe sengen hid og did efter behag.

Trinserne lader sig gjøre saa solide, man vil, og lader sig paasætte slig, at de ikke er til at se, saa hvad indvending der kan være mod disse, begriber jeg ikke.

Hvad der gjælder sengene, passer jo ogsaa om andre tunge møbler, hvorunder, der bør gjøres rent oftere. Kommoder f. ex.; fire usynlige trinser gjør det muligt at tage disse ud fra væggen med den ene haand, medens man støver bag dem eller soper under dem med den anden. Og vil man saa forandre møblernes stilling ved en eller anden leilighed, saa behøver man ingen hjælp, det er bare et par minuters arbeide uden anstrengelse.

Noget lignende møder man paa nær sagt alle omraader. Forskjellen paa europæisk og amerikansk verktøi er nu kjendt af de fleste. En norsk øx f. ex. ved siden af en amerikansk, — de synes at være mindst tre aarhundreder fjernet fra hinanden i tid. Den ene tung og klodset, den anden let, næsten elegant, en ren fornøielse at svinge, — et rent legetøi. Have- og jordredskaber ligedan. En gammeldags norsk spade er nok til at tage livet af et uvant menneske, selv om han ikke gjør andet end at bevæge den tomme spade. En god amerikansk spade derimod synes næsten at arbeide af sig selv, en faar formelig lyst til at bruge den, den ser saa arbeidslysten ud.

Og kommer vi saa til større jordarbeider, som ved jernbanebygning eller kommunale arbeider, saa er jo forskjellen endnu mere slaaende og betydningsfuld. Hos os benytter man jo endnu trillebøren; — man faar vel takke til, at ikke arbeiderne bærer jorden i sække paa ryggen eller i kurve paa hovedet —; i Amerika bruges næsten udelukkende de saakaldte *scrapers*, som er en slags stor skuffe eller spade, der trækkes af en eller to heste og som paa en gang spader jorden op, kjører den til det sted, hvor den skal bruges, kaster den ud og endog trykker den fast ned, slig at synkningen bagefter bliver forholdsvis ubetydelig. Og det hele gjøres let. Heste bruges, hvor vi bruger mennesker; det er hele forskjellen. — Man spader med heste. — Og saa slipper man at behandle jorden mere end en eneste gang. Der er ingen skufning af og paa. Et eneste tag af den store jernskuffe fylder den; det tager kanske et halvt minut. Et sekund eller to er nok til at tømme den. Følgen er, at en jernbanefyldning f. ex., som vi vilde arbeide paa med en svær arbeidsstyrke i syv lange og syv brede, den er i Amerika færdig paa faa dage ved hjælp af en meget mindre arbeidsstyrke. Det hele bestaar bare i at anvende hestekraft i stedet for menneskelig muskelkraft, og man vinder det samme i tid, i kraft, i økonomi, i bekvemhed, som ved at bruge heste istedetfor menneskelige bærere til transport paa gader og veie.

Men indføre det hos os, — nei. Nu er der rigtignok det at sige, at vort fjeldland giver mindre anledning for brugen af sligt verktøi; men der er dog ogsaa hos os mangfoldige steder og mangfoldige anledninger, hvor disse *scrapers* vilde spare tid og penge. Hestekraft er nemlig altid billigere end menneskelig muskelkraft, billigere, bedre og tidsbesparende. — Man kan ikke kjøbe *scrapers* for hver gang, de skal bruges; men hver kommune, saavelsom veivæsen og jernbanevæsen vilde vist staa sig paa at have en del staaende til brug, naar leilighed gaves.

Amerikanske presseforhold.

Staten eller republiken Massachusetts i de Forenede Stater har netop samme folkemængde som vort land. Selve landet er mindre end Danmark. Det er *ikke* et rigt land. Det er bjergfuldt og bakket med tildels stenrig, karrig jordbund. Klimatet er ikke saa svært forskjelligt fra vort. Sommeren er dog noget varmere og kanske lidt længer. Vinteren er for det meste koldere end i vore kystdistrikter. — Hovedstaden i dette lille land er Boston, Amerikas kulturcentrum. Den har ca. 600,000 mennesker eller, naar de omliggende smaabyer, der igrunden udgjør dele af den — er ét med den, hvad forretningsliv og interesser angaar, medregnes, henved 1 million — landets halve folkemængde. Staten eier ingen gruber af betydning, meget lidet af naturlig rigdom af nogen art, ganske vist ikke paa langt nær saa meget som de to millioner, der bebor Norge. Landets bønder *arbeider selv*, holder ikke husmænd, og kun derved kan de faa jorden til at ernære sig. Der er faa bondegaarde i det land, som kunde taale den hos os vanlige husmandsdrift, — faa bønder, der kan holde saa meget som en gaardsgut. Gaardeieren tømmer sin egen gjødselbinge og melker sine egne kjør, medens hans hustru, — uden en tjenestepiges hjælp — steller huset. Amerika er ikke rigere, end at det blot er paa den vis, bonden kan leve af sin jord der. Og paa den vis kunde han vel klare sig noksaa godt hos os med. Takket være sit eget arbeide staar han sig der *godt*, er istand til at leve godt. Arbeidet adler, — og skjæmmer ikke. Han er en oplyst mand, gjerne en dannet mand, hvad der vil sige saa meget mere end oplyst. Og naar han har kjørt ud gjødselen, gaar han ofte hjem og skifter klæder for at reise til et amtsformandskabsmøde. Eller kanske er han stortingsmand eller sogar stortingspræsident; han generer sig ikke derfor for at staa i sin egen gjødselbinge. Ja, det kan gjerne hænde, han samtidig *skriver* smaating for tidsskrifterne. — Det er ved ihærdigt arbeide, energi og foretagsomhed alene, at de 2 millioner er blevet til et velstaaende folk og den nye verdens ledende folk. Boston er i Amerika, hvad Paris saa længe har været i Europa. Og den lille stat — en af de mindste og fattigste i unionen — har sat sit merke paa det hele lands historie, saa at Amerikas historie er, hvad de tre fjerdedele deraf angaar, blot staten Massachusetts historie.

Det er sjelden i Amerika, at noget storstadsdagblad række videre udenfor vedkommende stats grænser. Hver stat har sine egne storstadsblade. New-York-bladene sees sjelden i Massachusetts eller i Pennsylvanien og omvendt. De store Boston-blade har saaledes liden søgning udenfor statens grænser, — de har derfor blot dens 2 millioner at regne paa. De har med andre ord ikke større publikum end vore Kristiania-aviser. Dertil kommer, at der i staten er tre, fire andre større byer med udmerkede dagblade, der naturligvis gjør indgreb i Boston-bladenes cirkulation. Og dog har Boston en 4—5 dagblade, hvis cirkulation nærmer sig eller betydelig overgaar 100,000. Boston „Herald“ f. ex. har en cirkulation af fra 125,000 til 150,000. Lad os sætte, at 25,000 exemplarer gaar ud af staten, hvad der vil være temmelig høit anslaaet, og der bliver endda tilbage et blad med over 100,000 abonnenter blandt et folk ikke talrigere end vort. Og 4—5 slige blade, foruden provinsblade, der i størrelse og indholdsrighed og abonnentantal overgaar vore hovedstadsblade. Bladenes *antal* er betydelig større end hos os.

Her har vi altsaa en sammenligning mellem os og Amerika under *lige* forhold.

Der er intet uden læselysten, der kan være skyld i, at vore dagblade har saa langt mindre en cirkulation. Der er ikke mere grund til, at Bostons dagblade har over 100,000 abonnenter, end der er for, at „Dagbladet,“ „Verdens Gang,“ „Aftenposten“ eller „Morgenbladet“ skulde have samme abonnentantal.

Disse dagbladsforretninger derover er storslagne affærer, der sysselsætter hundredevis af folk. Redaktionskontorerne vrimler af skrivende. Man maa huske, at et numer af deres blade (skjønt de har saa mange flere blade end os) indeholder *mange gange* saa meget som et numer af vore. Ved store lønninger knytter de store blade de bedste og dueligste medarbeidere til sig. Foruden dem, der arbeider i redaktionskontorerne, har gjerne hvert storblad sin kreds af fagmænd, fra hvem de kan erholde saglige og kyndige ledende artikler om alle døgnets hændelser og spørgsmaal. Det tager da ogsaa millioner at holde disse storblade gaaende. — Men der er altsaa ingen grund, hvorfor vi ikke skulde have lignende storslagne bladforretninger hos os, — ingen grund uden befolkningens mindre læselyst. Den maatte kunne oparbeides. Den maa komme. Vi har paa dette felt *lige saa store forholde,* et lige saa stort publikum. — Vi har intet at skylde paa uden befolkningens læselyst.

Men vilde det være heldigt at faa disse storslagne avisforretninger her? spørger enkelte. Er ikke disse amerikanske storblade daarlig og overfladiskt redigerede? Jo mange af dem, — noget nær, som det er hos os i saa henseende. Der er godt og daarligt, og hver smag og hver karaktertype repræsenteres der som her. Der er blade for de overfladiske og blade for de grundige, blade for de sensationselskende og blade for de stilhedselskende, blade for de grovkornede og blade for de mere dannede, blade, der ofrer spalter paa mord og henrettelser, og blade, der ofrer sin største plads paa bøger og drama, blade der skummer af raa og usunde udtryk og blade, som den fineste *gentleman* og mest omhyggelige *lady* kan læse uden at føle sin sjæl berøres af et eneste pust af lavhed, raahed eller daarlighed, blade, der er rene partiorganer og har faaet partiets „rift i øiet“, og blade, der staar frie og uafhængige og behandler hver sag, uden partihensyn, sagligt. — Kort sagt, kvaliteten er, saa nær som jeg kan dømme, nogenlunde som hos os; ikke gjennemgaaende *daarligere* i hvert fald. Et blad som Boston „Herald“ f. ex. indeholder et halvt snes dygtig og saglig skrevne redaktionsafhandlinger om de forskjelligste emner i hvert numer. Og disse artikler staar, en og hver af dem, fuldt paa høide med det bedste af den art hos os eller andetsteds. De skriver sig omtrent altid fra sagkyndige fagmænd. De angaar nemlig ikke blot politik. Politik er blot en brøkdel af et amerikansk storblads operationsfelt. Redaktionsartiklerne omhandler desuden literatur, kirkelige sager, religion, rent kulturelle spørgsmaal, kunst o. s. v., o. s. v. De afspeiler i sine nyhedsrubriker det hele brogede liv og de øver gjennem sine redaktionsspalter indflydelse paa alle livets felter. De udgjør en stormagt i landet, en kulturel magt, der, som sagt, mere og mere knytter landets bedste kræfter til sig. Naar amerikanske blade ofte af indvandrende nordmænd faar en haard dom, saa skyldes det delvis det, at de ser paa dem med fremmedes øine. De finder forholdsvis lidet der, som interesserer *dem;* de har ikke levet sig ind i landets liv slig, at de interesserer sig for de spørgsmaal og de sager, som der gjør sig gjældende. Man kan være vis paa. at en amerikaners dom om et hvilketsomhelst europæisk blad ikke blev naadigere. Om vore norske aviser siger han simpelthen efter at have snud lidt paa dem smilende: „Der er jo ingenting i dem.“

I sine nyhedsspalter giver det amerikanske storblad *alt* — simpelthen alt,

fra den sidste brand til Gladstones tale, fra keiser Wilhelms udseende ved en revy til pavens rundskrivelser, fra en skuespillerindes forskjellige toiletter til kongressens forhandlinger, — *alt.* — Alle disse nyheder maa naturligvis ordnes, forsynes med overskrifter og skrives slig, at folk kan læse dem i en fart og *vil* læse dem. De faar derfor gjerne en mere eller mindre sensationel form. De skrives og redigeres af journalismens yngre eller underlegne kræfter. Og det er derfor ogsaa disse spalter, der er mest udsat for kritik. Men man maa huske, at dette blot er en del af et storblads virksomhed, og redigeres i de bedre blade helt anderledes end den redaktionelle og literære del. Hvad den sidste angaar, saa har de bedre blade mange baade af hjemlandets og Europas bedste kræfter som medarbeidere. Vant til vore smaa, norske dagblade, anser ogsaa gjerne vor nykomne landsmand derover sig forpligtet til at læse alt, hvad det amerikanske dagblad indeholder, og finder han noget der, som ikke interesserer ham, saa dømmer han efter det. Han synes ikke at forstaa, at et saadant dagblad redigeres for et helt folk, maa tilfredsstille alle interesser og næsten hver en smag. Hvert numer er jo en stor bog. Jeg bryder mig kanske blot om $^1/_{10}$ af det; resten ser jeg aldrig paa. Men den $^1/_{10}$ er værd mere, end bladet koster mig, og er mere, end jeg finder i noget europæisk blad. De andre $^9/_{10}$ er for andre folk med anden smag og andre interesser. Disse blade er da ogsaa saa ordnede, at man altid ved, *hvor* man vil finde, hvad man ønsker. Samtlige redaktionsartikler staar paa én side. Alle udenlandske telegrammer — og hvor meget mere man hører fra Frankrige eller Tyskland gjennem et af de bedre amerikanske dagblade end gjennem vore! — staar samlet. Kongresefterretninger er altid paa en bestemt plads. Nyhederne har altid sine spalter. Sport o. l. har sin side. Literært nyt har sin plads. — Alt er skrevet kompakt, krystalklart, greit, og arrangementet er slig, at man kan læse sit dagblad i en fart paa sporvogn underveis til kontoret om morgenen.

Jeg har nævnt den journalistiske udvikling exempelvis. Hvad omraade, vi end vender os til; møder vi en lignende udvikling, et lignende energisk liv. Og dog er landet ikke rigere end Norge og folket ikke talrigere end vort. Og jeg tror bestemt, at satte nogle snes *yankeer* det i sit hoved at udvandre til vort land og slaa sig ned her, saa vilde vi snart se lignende vext paa alle omraader her. Vore naturlige rigdomskilder vilde blive udnyttet — i det store; efter europæisk maalestok; man vilde ikke slaa sig tilro med en husmandsmaalestok for alt. Man vilde ikke lade vore fossefald rinde og rinde til ingen verdens nytte; naar *kraft er penge,* er rigdom, er almen velstand og alt det gode, som deraf følger. Man vilde ubetinget finde et forbindelsesled mellem vore fossefald og trangen til billige kommunikationer. Man vilde lade „de utilgjængelige fossefald“ selv gjøre sig tilgjængelige. En elektrisk kabel *kan* gjøre det. Der er lys, kraft, bevægelse, forbindelse mellem alle landsdele, rigdom for os alle i disse hvide skummasser, som vi ikke bruger til stort andet end at fylde baggrunden i et eller andet maleri. — Vi nordmænd mangler vist ikke flid, dygtighed og arbeidskraft, — bare vi ogsaa eied amerikanernes forretningsmod, deres ligefremme dristighed, deres villighed til at prøve og vove. Man kommer jo ikke langt uden det. Hvo intet vover, intet vinder.

Sære syner.

Tegn hadde skeet i sol og maane;
Spruttende stjerne var seet at falde;
Ildkugler saaes mod jorden skraane;
Drager fra himlen gjød ildblandet galde.
Rædsel tog folket.

Løb man mod havet, som blodrødt sig vugged;
Sank man i afmagt paa knæ paa stranden.
Stirred man ud, til synet blev dugget;
Stemtes der hænder i dødsangst mod panden
I skrikende bøn.

Kvinder sig slæbte i fraadende vaande,
Bored sig blødende saar i barmen,
Kjendte, hvor rædslen tog evner og aande,
Hvor bønner og angstrop døde i larmen
Af skjærende skrik.

Sad mændene tause med korslagte arme;
Ledte, men fandt ikke ord til bønner;
Stønned og hviskede sit: „Herren forbarme,
Ikke for mig, men for hustru og sønner
Og lyslokket datter.“

Inde i landet blev gravene splittet;
Lynstraaler spaltet de ormstukne kister.
Sad dødning paa dødning, begyndte saa ridtet
Med skranglende fodslag og blaableke gnister
Fra raslende knokler.

Vidste saa alle, at dagen var kommen,
Dagen, som glemtes i døgnlivets kaven,
Dagen med døden og rædslen og dommen,
Med dødningestævnet og stanken fra graven
Med myldrende kryb.

Løb man saa sammen for offer at tænde,
Sit dyreste eie til offerbaal give;
Brændende bønner paa flammerne sende,
Trygle og tigge ham dommen at skrive
Saa naadig som muligt.

Hentedes virak fra rigmandens gjemmer;
Smaafrøkner bragte de dyreste smykker;
Bares fra gudshus med kirkesangstemmer
Brødet og vinen og sølvtunge stykker
Af alterets pryd.

Samled og smaafolk, hvad evnen formaaed.
Ting, som var æret i livsdagens timer,
Ting, som med hunger og taarer var naaed,
Skulde vel veie, naar domsklokken kimer,
Og sone for synd.

Og baalet det voxte og pegte mod himlen;
Løfted da folket i bøn sine hænder.
Presten den gamle steg frem fra vrimlen,
Mumler og skjælver, mens baalet han tænder
Paa knæ i bøn.

Og ilden, den fænger, og flammerne slikker,
Og viraken synes mod himlen at føres.
Jubler da folket: Hans naade er sikker!
Se, offerrøg stiger, og bønnerne høres,
Og dommen blir mild!

Svarer fra himlen en brølende torden;
Splittes med lyn den sorttunge himmel,
Strømmer en kvælende regn over jorden,
Skrækker hvert sind i den bedende vrimmel;
For baalet, det slukner.

Høres en tordnende røst gjennem natten:
Ei kan der sones med ting, jeg skabte.
Dyreste røg gir ei alterskatten;
Ei virakduften for den fortabte
Kan sone for synd!

Det, som skal sone, maa evig brændes,
Brænde trods regn og rullende torden;
Kan ikke saadan i nuet tændes
Og tænkes at sone for synden paa jorden;
Maa evig ha brændt.

Og folket sig kasted i afmagt i gruset,
Kjendte ei noget, som aldrig slukned;
Trodde det fandtes i kirkehuset,
Naar nød og angst blev i bønner druknet,
Eller alterkruset.

Men fjernet fra flokken, ensom paa stranden
Saaes at stige en røg saa stille.
Ei noget saaes at nære branden,
Ei flammer hvisle, ei gnister spille,
Bare offerrøgen.

Løb man mod den og fandt derborte
En arbeider, kommen fra hverdagstrælet;
Dampede sved fra hans arbeidsskjorte,
Mens han stille og dødstræt i sandet knæled
Og magted knapt bede.

Taug da alle og saa paa manden,
Saa med undren den tørre læbe,
Sveden, som perlende laa paa panden,
Paa det nøkne bryst og mod himlen stræbe
Fra den krøgede ryg.

Skeede hvad aldrig før hadde skeet:
Fyrster saaes i knæ sig bøie,
Tørre hans pande og favne knæet,
Og damer kyssed hans dybe øie
Og tørred hans sved.

Hørtes i luften jublende sange:
Hammerslaget er hymnen, som toner;
Offerbaalet er dagen den lange;
Dampende sved er røgen, som soner
Og aldrig slukner.

Se, der er sonet, og jorden skal kredse
Endnu gjennem rummet i sekler fare.
Lysende livsdag skal rinde for stedse
For offerbaalet, den talrige skare
Af svedende smaa!

Svandt da natten mod solen, som gløded;
Lysere hadde ei dagen rundet.
Stansed da taarer, og alt, som bløded,
Blev dækket med kys og varsomt forbundet
I kjærlighed.

Knustes da alt, som ei kunde brænde
Som offerbaal under regn og torden;
Sattes istedet, hvad selv kunde tænde
Med offerrøg over hele jorden,
Den dampende sved.

Og rundt i verden ved vei og stræder
Plantedes kors under lovsangstoner.
I andagt man ind under korset træder,
Bøier knæ og takker den nye forsoner:
Arbeiderens sved.

Jacob Hilditch.

Luften og livet.

(Efter *Henry de Varigny* i „*Revue des deux Mondes*“).

II.

Idet vi gaar over til at behandle denne luftens betydning i det organiske liv, er det naturligt at begynde med surstoffet. Dette er saa at sige livbringeren i verden. Det er nok at vide, at den indaandede luft holder 21 rumdele surstof, medens den luft, mennesket udaander, kun har 16 rumdele surstof tilbage, saa der maa være 5 rumdele blet igjen i kroppen. I et døgn optar vi gjennemsnitlig 740 gram surstof; hele menneskeheden fortærer altsaa omtrent 500 millioner kubikmeter surstof i døgnet. Et voxent menneske optar tre gange saa meget som et barn; i det hele vexler trangen til surstof med alder, kjøn, klima og beskjæftigelse. Surstoffet kommer ind i legemet gjennem lungerne; selv gjennem huden trænger lidt surstof ind, omtrent $^1/_{80}$ af forbruget. Lungen er blot som en port for surstoffet; gjennem de tynde aarevægge i lungernes smaa blærer trænger surstoffet ind i blodet og optages der ad kemisk vei af de røde blodlegemer, der bestaar af et eiendommeligt stof, hemoglobin; disse smaa klumper i blodvæsken bærer derpaa surstoffet gjennem aarerne omkring til alle enkelte dele af organismen, hvor det atter ad kemisk vei overgives til kropsvævens celler og i forbindelse med legemets kulstof danner kulsyre, der saa igjen følger blodet tilbage til lungerne, hvorfra den aandes ud i luften. Samtlige dyriske væsener indaander surstof, omend i høist forskjellig mængde.

Ligesaa samtlige planter, ja, endog afskaarne plantedele, hvori der endnu er liv. Planterne forbruger imidlertid ogsaa kulsyre som næringsmiddel og adskiller derfor frit surstof; men dette foregaar blot ved høilys dag, medens indaandingen af surstof paagaar til alle tider.

Nu kunde man tænke sig, at jo mere surstof en organisme fik adgang til, des kraftigere maatte dens livsvirksomhed bli, samt omvendt, at mangel af luft maatte gjøre livet umuligt. Disse antagelser er for et snes aar siden af Paul Bert og Pasteur bevist at være høist feilagtige.

Klodens levende væsener er nøiagtig indrettede efter det konstante forhold, hvori surstoffet findes i atmosfæren. Mindsker surstofmængden med mere end en fjerdedel af det vanlige, strækker den ikke længere til for livsvirksomheden. Og omvendt virker tilstedeværelsen af for meget surstof som ren gift baade for dyr og planter. Paul Bert har godtgjort, at dyriske væsener dør, saasnart deres blod indeholder $^1/_{10}$ mere surstof end vanligt; isaafald kan hemoglobinen i blodlegemerne ikke optage mere (under vanlige omstændigheder er hemoglobinen aldrig „mættet“ med surstof), og hvis den

indaandede luft indeholder mere af gasen, vil denne sprænge sig ind i selve blodvæsken og i ren, usammensat tilstand komme i berøring med vævenes celler, noget, der dræber paa stedet. Hvorfor? Det er fremdeles et aabent spørgsmaal. Men selve opdagelsen af det rene surstofs giftighed hører til de merkeligste, der er gjort i senere aar.

Paa den anden side vilde det være unøiagtigt at sige, at hvor der ikke findes luft, der kan der heller ikke forekomme liv. Pasteur har nemlig fundet enkelte mikrober, der lever bedst uden luft; anaërobier har han kaldt dem. De vigtigste blandt disse er de mikrober, der fremkalder gjæring. Gjæring beror paa livsvirksomhed uden luft; det, vi kalder gjæring, bestaar nemlig i, at en mikrobe slaar sig ned i et eller andet stof og, saasnart det tilstedeværende atmosfæriske surstof er opbrugt, giver sig til at suge surstoffet ud af de forbindelser, hvori det forekommer inden vedkommende stof; mikroben dekomponerer stoffet i sine grundstoffe for at faa fat paa surstof. Saaledes beror sukkerstoffes overgang til alkohol paa en gjæring, d. v. s., en mikrobe løser surstof ud af sukkerforbindelsen, der saa falder fra hinanden i kulsyre og alkohol. Altsaa maa anaërobiske mikrober ogsaa ha surstof for at leve; men de trænger ikke til luftens frie surstof, idet de forstaar at udløse surstof af virkelig kemiske sammensætninger. Der gives en uendelighed af overgangsformer mellem de fuldstændige anaërobier og de væsener, der maa have frit surstof (aërobier). Plantecellerne er saaledes samtidig aërobiske og anaërobiske, eftersom de har evnen til at undergaa gjæring. Med Paul Berts ovennævnte opdagelse i minde indser vi, at alle dyriske væv-celler er anaërobier; frit surstof i blodvæsken dræber cellerne, der maa faa sit surstof ved at skille det ud af den forbindelse, hvori det forekommer i blodlegemernes hemoglobin.

Altsaa: intet surstof — intet liv; og surstof i overmaal — heller intet liv. —

Saa gaar vi over til kvælstoffet. Bringes et dyr eller en plante ind i et rum fyldt med bare kvælstof, indtræder døden øieblikkelig. Ikke fordi kvælstoffet er giftigt — vi indaander jo stadig en masse kvælstof; men det er ubrugbart ved aandedrættet. Derimod gjør det tjeneste ved at opspæde surstoffet, der i ublandet tilstand er gift. Kvælstoffet i luften svarer til vandet i vinen, surstoffet til alkoholen.

Alligevel findes der en overflod af kvælstof i alle levende væseners cellevæv. Uden kvælstofholdig næring stanser livet. Dyrene faar sit kvælstof, direkte eller indirekte, fra de planter, som de fortærer. Og planterne — ja, det har længe været en af videnskabens stridsemner, hvorfra de henter sit kvælstof. Først i de allersidste aar har franskmanden Berthelot samt tyskerne Hellriegel og Willfarth fastslaaet, at kvælstoffet, der fra

luften trænger ind i det øverste jordlag, af bakterier, der lever i smaa knaster paa bælgfrugtplanternes samt mosers og algers rødder, bringes til at indgaa kemiske forbindelser, som disse rødder atter tilgodegjør for planten; naar disse kvælstoftilberedende planter raadner, afgiver de til madjorden sine kvælstofforbindelser, der saa igjen kan fortæres af alle mulige andre planter (korn f. ex.) og saaledes ad omveie bidrager til at opretholde samtlige levende væseners liv. Om denne kvælstof-bearbeidelse indeholdt „Kringsjaa" forleden (II, 268—72) en ligeledes fra „*Rev. d. deux Mondes*" optagen afhandling. Luftens kvælstof er altsaa bevist at være lige uundværlig nødvendigt for livet som dens surstof. —

Saa over til kulsyren. Den er et ligefrem skadeligt, giftigt stof, som organismen skiller sig af med fortest muligt. Indeholder luften 1 pct. kulsyre, fremkalder den forstyrrelse i aandedrættet; luft med 10 pct. kulsyre virker dræbende. Sagen er: Hvis atmosfæren indeholder kulsyre i større procent-forhold end de blodlegemer, der transporterer den ved stofskiftet i cellevæven afgivne kulsyre op i lungerne til videre fjernelse sammen med den udaandede luft, da bliver blodlegemerne ikke kvit al sin kulsyre, kan følgelig ikke optage nyt surstof nok, men vender tilbage til cellevæven med den allerede tidligere udsondrede kulsyre. Følgelig stanses stofskiftet; der indtræder bedøvelse, og hvis atmosfærens sammensætning ikke ændres til det bedre, ender det med organismens død. Man har mange exempler paa, at mennesker dør i et trangt, afstængt rum, hvor deres eget aandedræt tærer paa surstoffet og øger kulsyren i luften, indtil aandedrættet maa stanse. Enkelte forskere har antaget, at den udaandede luft foruden kulsyren ogsaa indeholder en anden giftig gas; men her savnes endnu andre beviser end en vis sandsynlighed. — Dog, en formildende omstændighed bør nævnes ved dommen over dette giftige stof. Det er nemlig sandsynligt, at den overhaandtagende ophobning af kulsyre i blodet, der ledsager og fremkalder de allerfleste tilfælde af „naturlig" død, samtidig netop bidrager til at lette selve dødskampen ved at bedøve cellerne og slukke følelsen af smerte under de fysiske livsbevægelsers ophør.

Kulsyrens indflydelse paa det organiske liv er dog ingenlunde blot negativ. Ogsaa dette stof udfører en aktiv rolle i livet. Kulsyren afgiver nemlig kulstof til planterne og derved ad en omvei til dyrene, der direkte og indirekte nærer sig af planter. Rigtignok henter planterne en del kulstof fra jordbundens faste kulforbindelser; men massen af sin kulstof-næring tager de fra luftens kulsyre, der absorberes af bladene og ved lysets og varmens hjælp dekomponeres i surstof og kulstof af det i bladcellerne forekommende stof „bladgrønt". Uden kulsyre i luften stanser enhver plantes vext. Kulsyren virker altsaa gjennem aandedrættet som døvende og dræbende gift, men udgjør samtidig et nødvendigt næringsmiddel for planteverdenen og derigjennem for alle levende væsener.

Vi har nu faaet et samlet indblik i den fysiologiske virkning af luftens tre hovedstoffe og forstaar den rolle, atmosfærens *kemiske* egenskaber spiller i det organiske liv.

Peter Ibbetson.

(Illustreret af forfatteren. — Oversat fra engelsk for *„Kringsjaa“*).

Af

George du Maurier.

(Fortsættelse).

Ibbetson boede i St. James Street. Jeg gik derhen; men han var ikke hjemme. Klokken var ni, og hans tjener syntes ikke at vide, om han vilde komme tilbage eller ikke. Klokken ti kom jeg igjen. Han var endnu ikke kommen. Efter et øiebliks betænkning og et blik nedover gaden bad tjeneren mig gaa ovenpaa og vente. Han fandt sandsynligvis, at jeg saa ordentlig og alt andet end farlig ud, og jeg sagde ham, at det gjaldt en sag af stor vigtighed. Jeg gik altsaa ovenpaa og satte mig i min onkels dagligstue og ventede. Tjeneren fulgte mig op og tændte lysene, gjorde en bemerkning om veiret og leverede mig *„Saturday Review“* og *„Punch“*. Jeg maa have seet ganske naturlig ud — hvad jeg forsøgte at gjøre — og han forlod mig.

Jeg saa en malayisk dolk ligge paa kamingesimsen og skjulte den bag et maleri. Jeg stængte en dør, som førte ind til et andet værelse, hvor der stod et stort piano med en mængde æbler, dolke, stridsøxer o. s. v. øverst oppe, og puttede nøglen i lommen.

Nøglen til det værelse, hvor jeg ventede, stod paa indsiden af døren.

Hele tiden sad jeg og gjorde mig svage forestillinger om, at han muligens vilde komme til at bruge magt, men tænkte slet ikke paa selv at dræbe ham. Jeg følte mig altfor sterk til det. Jeg havde virkelig en følelse af rolig, uimodstaaelig styrke — en følge af undertrykt ophidselse.

Jeg sad og grundede paa alt, hvad jeg vilde sige. Jeg havde opgjort det mange gange og atter og atter læst det skjæbnesvangre brev.

Tjeneren kom op med sodavand og glas. Jeg sad og skalv af frygt for, at han skulde opdage, at døren til det næste værelse var stængt; men han gjorde det ikke. Han aabnede vinduet og saa op og ned ad gaden. Kort efter sagde han: „Her kommer obersten endelig,“ og gik ned for aabne døren.

Jeg hørte ham komme ind og tale til tjeneren. Saa gik han lige ovenpaa, nynnende *„la donna e mobile“* paa den samme lette maade, som jeg kjendte saa godt igjen. Han var i selskabsdragt og var svært lidet

forandret. Han blev øiensynlig høist forbauset over at faa se mig og blev svært bleg.

„Nu, min Apollo, *pourquoi eit honneur?* *) Er du kommen for som en pligtopfyldende neveu at ydmyge dig og bede om tilgivelse?"

Jeg glemte alt, hvad jeg havde tænkt at sige (alt gik virkelig anderledes, end jeg havde tænkt), men reiste mig og sagde saa rolig som muligt, men med tyk stemme: „Jeg er kommen for at faa en samtale med Dem."

Han syntes urolig og gik henimod døren. Jeg kom der før ham, lukkede den, stængte den og puttede nøglen i lommen. Han styrtede henimod den anden dør, men fandt den ogsaa stængt. Derpaa gik han hen til kamingesimsen og saa efter sin dolk; men da han ikke fandt den, vendte han sig rundt med ryggen mod kaminen og armene overkors og forsøgte paa at se saa bestemt og overlegen ud som muligt. Hans hage var hvid som vox under hans farvede moustacher, og han blinkede nervøst med øinene.

„Snigmorder, — fadermorder!"

Jeg gik hen til ham og sagde: „De har fortalt fru Deane, at jeg var Deres naturlige søn!"

„Det er ikke sandt; hvem har sagt dig det?"

„Hun fortalte mig det — i eftermiddag."

„Det er løgn — et skammeligt paafund af en afskediget maitresse."

„Hun har aldrig været Deres maitresse."

„Din nar; hun har formodentlig fortalt dig det ogsaa. Forlad værelset, din ynkelige grønskolling, ellers bliver du kastet ud," og han ringede paa klokken.

„Kjender De Deres egen skrift?" sagde jeg og rakte ham brevet.

Han læste et par linjer og sagde noget om, at var det bedrageri, ringede atter paa klokken og saa sig om efter dolken. Derpaa antændte han

*) Hvad skylder jeg denne ære?

brevet over et lys og kastede det paa kaminen, hvor det gik op i luer. Jeg gjorde intet forsøg paa at forhindre ham derfra.

Tjeneren forsøgte paa at aabne døren, og Ibbetson raabte ud af vinduet paa politiet. Jeg styrtede hen til det maleri, bag hvilket jeg havde skjult dolken og kastede den paa bordet. Derpaa tog jeg ham i frakkeskjøderne og rev ham bort fra vinduet, og idet jeg pegede paa dolken bad jeg ham forsvare sig.

Han greb den og stod i forsvarsstand; tjeneren var øiensynlig løbet ned efter hjælp.

„Nu ned paa dine knæ, dit skamløse bæst, og tilstaa; det er din eneste redning,“ sagde jeg.

„Tilstaa hvilket, din nar?“

„At du er en usling og en løgner; at du har skrevet hint brev, og at fru Deane ligesaalidt var din elskerinde, som min moder var det.“

Man hørte støien af tililende folk. Han lyttede et øieblik og hvæsede ud:

„Det var de begge, din idiot. Hvorledes kan jeg vide med sikkerhed, om du er min søn eller ei? Det kan ogsaa være det samme. Naturligvis har jeg skrevet brevet. Kom bare, du ynkelige snigmorder, fadermorder!“

. . . . . . Han gik imod mig med dolken i høire haand og spidsen vendt opad og gjorde et stød, idet han skreg:

„Bryd op døren! fort!“

De gjorde det; men forsent! — Jeg saa rødt!

Han traf mig ikke, og jeg huggede med min stok over hans venstre arm, som han holdt over hovedet. Han faldt, idet han skreg:

„Aa, min Gud, aa Jesus!“

Jeg slog ham atter i hovedet, da han holdt paa at falde, og endnu engang, da han laa paa jorden. Stokken syntes at trænge helt ind i hovedet paa ham.

Dette er hvorfor og hvorledes jeg dræbte onkel Ibbetson.

Femte Del.

Grouille, grève, grève, gruille,
File, file, ma quenouille!
File sa corde au bourreau
Qui siffle dans le préau . . .

Saaledes sang den gamle hex i Notre Dame de Paris! Saaledes sang dag og nat i mange nætter og dage den tynde, lille stemme, som altid peb indeni mig, snart til én melodi snart til en anden, men altid de samme ord — dette frygtelige omkvæd, som pleiede at forfølge mig saa, da jeg var skolegut i Bluefriars!

Aa, den som atter kunde være skolegut i sid, graa frakke og latterlige røde strømper — uskyldig og fri — med Esmeralda som eneste kjærlighed, med Athos, Porthos og D'Arthagnan til intime venner og uden værre prøvelser end den, at blive fortalt en lørdag eftermiddag paa leiebiblioteket, at tredie bind er udlaant.

Undertiden husker jeg, at jeg næsten ikke kunde sove lørdag aften af medlidenhed med det stakkels menneske, som skulde hænges tæt ved mandag morgen, og nu var det kommet dertil med mig ogsaa!

Aa, Mary, Mary, hertuginde af Towers, min barndems kjære veninde og mit livs kjærlighed, hvad maa du tro om mig nu?

Hvor lykkelige de *troende* er! Hvor godt det maa være at tro paa Gud og himlen og syndernes forladelse og være som et lidet barn i alt! Et helt liv i forbrydelser udslettet bare ved en billig liden troeshandling i ellevte time, i den yderste rædsel for en velfortjent undergang; og alt det onde, man har gjort et helt liv igjennem, taget fra ens skuldre som en smudsig dragt og kastet tilside hvorsomhelst og paa hvilkensomhelst maade for at smitte andre, som der ikke tages hensyn til, — som ikke troer.

Hvad gjør vel det, om det er en *daares* paradis? Paradis er nu paradis.

Der fortælles en historie om en siciliansk regimentstambur, som under

den franske beleiring af Palermo blev dømt til døden. Han var en velkjendt kujon, og man frygtede for, at han i sidste øieblik vilde gjøre sit land skam i nærværelse af de franske soldater, som lod sig skyde med godt mod og let hjerte, — de var blevet vant til sligt.

For Siciliens æres skyld fortalte hans skriftefader ham i største fortrolighed, at hans dødsdom kun var proforma, og at man vilde skyde paa ham med løst krudt.

Det var et fromt bedrageri. Der var kugler i alle tolv patroner paa to nær, og han faldt til jorden ganske gjennemskudt. Ingen franskmand er nogensinde død med lettere hjerte og større anstand. Han var storartet, og den nationale ære var reddet.

Trefold lykkelige sicilianske regimentstambur, om historien er sand! Troen paa de tomme patroner var hans paradis.

Aa, det er et vanskeligt arbeide at være storkar, naar øieblikket og kampens hede kommer! Men naar kampen varer mere end et øieblik — i dage og nætter; dage og nætter! — Aa, lykkelige sicilianske regimentstambur!

Bede? Ja, jeg vil bede morgen og aften og hele den lange dag til alt det, som er igjen af nedarvet styrke og mod i den uheldige, ulykkelige Peter Ibbetson, om at det vil holde ham oppe endnu en stund, saa at han ikke skjæmmer sig ud i galgen.

Det er en forfærdelig ting at være dommer, jury og bøddel i samme person og for en privat og personlig tilføiet uret — at dømme, slaa og dræbe.

Medlidenhed kommer efterpaa, naar det er for sent, heldigvis; den ynkelige, svage medlidenhed! Pyt, ingen vil nogensinde faa medlidenhed med mig, og jeg bryder mig heller ikke om det.

Han havde sin lange, smale kniv mod min stok; han var ogsaa en stor, sterk mand og meget flink til at forsvare sig selv! Han faldt, og jeg slog ham atter og atter.

„Aa min Gud, aa Kristus!“ skreg han. Det vil gjenlyde i mit hjerte og mine øren, til jeg dør — til jeg dør . . . . .

Der var ingen tid at tabe — ingen tid til at tænke paa, hvad der var bedst. Det *er* bedst, som det er. Hvad kunde han ikke have sagt, om han havde levet . . . . .

Gud være lovet, medlidenhed er ikke det samme som anger og skam, og hvilken forbrydelse kunde vel være værre end hans? At berøve ens kjære døde deres gode navn og rygte!

Han kunde kanske være bleven sindssyg og med tiden kommet til at tro paa de løgne, som han selv fortalte. Saadanne ting har hændt før.

Men en slig gal mand skulde ligesaalidt have lov til at leve som en gal hund. Den eneste maade at dræbe løgnen paa, er at dræbe løgneren — om man da nogensinde *kan* dræbe en løgn!

Stakkels orm! Han kunde sandsynligvis slet ikke for det! Han var skabt slig, og jeg var skabt til at dræbe ham og blive hængt derfor . . . . . .

Hvilken ende for „Gogo — snille, lille Gogo!“

Ligeoverfor hin mur paa den anden side var der engang en slagterbutik, som holdtes af en datter af folket, saa lys og god i mine øine, at jeg vilde have bedet hende blive min hustru. Hvad vilde hun tro om mig nu? Hvad vilde alle andre tro? Den virkelige grund kan jeg aldrig sige til en levende sjæl. Der er kun to kvinder, som kjender sandheden, og de passer sig vel for at fortælle den. Gud være lovet for det!

Hvad gjør vel det til sagen, hvad folk tror? „Hundrede aar herefter vil alt være glemt.“ Det er det fornuftigste ordsprog, som nogensinde er opfundet.

Men i mellemtiden . . . . .

Dommeren tager paa sig sin sorte kappe bare for din skyld. Hvert øie er fæstet paa dig, som er saa stor og ung og sterk og livskraftig! Uf!

De lægger dig i lænker; du maa gaa med dem og være en mand, og presten udlægger, beder og forsøger at trøste dig. Og saa et hav af ansigter; folk ligeoverfor, som har spist og drukket og været lystige, og som bare venter paa dig! Man lægger en hætte over dit hoved. — Aa skrækkeligt, skrækkeligt, skrækkeligt . . . . . .

Lykkelige sicilianske regimentstambur . . . . .

Men jeg vilde gjøre det alt om igjen. Han døde for fort; jeg gav ham disse tre slag i mindre end lige saa mange sekunder. Det tog kanske fem minuter — eller i det høieste ti — fra det øieblik, han traadte ind i værelset, til jeg havde gjort ende paa ham og blev arresteret med blodige hænder. Og jeg — aa for en lang pine . . . . . .

Aa, gid jeg kunde faa drømme en sand drøm igjen og faa se mine kjære endnu engang! Men det synes, som om jeg har tabt evnen til at drømme sandt siden hin skjænesvangre aften. Jeg forsøger og forsøger; men det vil ikke gaa. Mine drømme er frygtelige, og saa at vaagne . . . .

Idetheletaget har mit liv hidtil paa et par lykkelige barneaar nær ikke været værd at leve, og det er høist sandsynligt, at det heller aldrig

vilde blevet det, selv om jeg havde levet, til jeg blev hundrede aar. Aa Mary, Mary . . . . . .

Strafarbeide paa livstid! Nei, da heller hvilkensomhelst død. Det er godt, at min hemmelighed maa dø med mig — at der ikke vil være nogen formildende omstændigheder, ingen indstilling til benaadning, ingen undgaaelse af den hurtige dødsstraf.

„File, file . . .
File sa corde au bourreau . . . . . .

Ved stadig grublen over saadanne og endnu tristere og haabløse tanker fordrev jeg tiden mellem oberst Ibbetsons død og mit forhør.

Nu forekommer det hele mig saa trivielt og uvæsentligt — ikke værd at nævne engang — ja ogsaa vanskeligt at erindre.

Men paa den tid var min elendighed saa stor og min skræk for galgen saa forfærdelig, at jeg hver dag troede, jeg maatte dø af bare gru, før et nyt døgn begyndte.

Den utaalelige spænding blev stadig sterkere og sterkere, indtil jeg tilslut fandt lettelse i et udbrud af taarer, og jeg kunde en liden stund føle mig forsonet med min skjebne og istand til at gaa døden imøde som en mand . . . . Men saa stjal fortvilelsen og kjødets uovervindelige svaghed sig over mig . . .

Jeg har altid været vaklende af mig; men medens jeg hidtil havde vaklet mellem høi sindsstemning og nedslagenhed, gik jeg nu fra sløv, resigneret fortvilelse over til den forfærdeligste lidelse og skræk.

Forgjæves søgte jeg efter den eneste trøst, jeg kunde søge; men naar jeg ganske udmattet af lidelse endelig sovnede ind, kunde jeg ikke længer drømme sandt; jeg kunde bare drømme, som andre stakler drømmer.

Jeg drømte altid, at disse to smaa dansende, vanskabte fangevogtere, mand og hustru, tilsidst havde faaet fat i mig, og at jeg skreg paa min elskede hertuginde efter hjælp, medens de afstængte alle sideveie for mig og smilede sort med sin tandløse mund og forgiftede luften med sin varme, fæle aande. Porten og alléen var der, men alt ganske forvrængt og uligt virkeligheden; ligeoverfor var fængslet, men ingen hertuginde af Towers, som kunde hjælpe og jage rædslerne bort.

Der er maaske enkelte, som vil mindes, hvor kort forhøret over mig var.

Man forsøgte paa at faa mig dømt som ikke skyldig. Man forsvarede mig med, at jeg var sindssyg, da der ikke var noget tilstrækkeligt motiv til forbrydelsen. Dette forsvar blev dog slaaet af marken; der var nok af beviser paa min sjælelige sundhed, og i min tidligere forbindelse med oberst

Ibbetson fandt man ogsaa motiv nok „til at bringe mig — en voldsom, mørk og hevngjerrig mand — til at besmitte mine hænder med min slegtnings og velgjørers blod — en mand, som var gammel nok til at være min fader — og som ogsaa gjerne kunde været det paa grund af al den kjærlighed, han viste mig ved at lade mig antage hans ærede navn, da jeg som et fattigt, fremmed og forældreløst barn var faldt i hans hænder.“

Her lo jeg høit og længe og gjorde et høist pinligt indtryk, som det ogsaa staar berettet i rapporten over forhøret.

Juryen fandt mig skyldig ganske tidlig den anden dags eftermiddag og da jeg „til det sidste bevarede den kolde, ubevægelige mine jeg havde havt under hele forhøret,“ blev jeg dømt til døden uden noget haab om benaadning, men med et udtryk af beklagelse fra dommerens [illegible]e over at en mand med min uddannelse og min lovende fremtid ved sin voldsomme natur og ubeherskede lidenskaber skulde faa en saa sørgelig ende.

* * *

Enten det nu er saa, at selv den værste sikkerhed er bedre end spænding — eller mine nerver under forhøret var blevne saa overanstrengte, at jeg var bleven forhærdet, som man paastaar, at et menneskes ryg kan blive efter et vist antal slag af „katten“ — vist er det, at jeg vidste det værste og fandt mig deri med en overraskende følelse af virkelig lettelse og begyndte at finde det ikke fuldt saa utaaleligt.

Saaledes var ialfald min sindsstemning den aften. Jeg gjorde det mest mulige ud deraf. Det var næsten lykke i sammenligning med, hvad jeg havde gjennemgaaet. Jeg mindes, at jeg spiste med en appetit, som forbausede mig. Jeg kunde have gaaet lige fra middagsbordet til galgen med let hjerte og ydre anstand — akkurat som en siciliansk regimentstambur.

Jeg besluttede at skrive den hele sande historie til hertuginden af Towers og samtidig bekjende min lange og haabløse tilbedelse af hende og udtrykke det haab, at hun vilde forsøge paa at tænke paa mig som sin gamle legekammerat, og som hun havde kjendt mig før denne frygtelige ulykke. Med tankerne fæstet paa det brev, som jeg vilde skrive, faldt jeg isøvn i min celle med to vogtere til at passe paa mig, og saa — begyndte en anden fase af mit indre liv.

* * *

Uden anstrengelse og uden noget slags hindring befandt jeg mig ved porten til alléen.

De røde og hvide hagtornsblomster, syrenerne og guldregnen stod i fuldt flor, og solen kastede lyse striber overalt.

Jeg var halvt grædefærdig af glæde over atter at have naaet mine sande drømmes land, over at føle mig hjemme endnu engang — *chez moi! chez moi!* *)

La Mère François sad og skrællede poteter udenfor sin bolig. Hun sang en liden sang, som jeg ganske havde glemt, men som nu kom tilbage til mig igjen.

Det vittige postbud, *Yverdon,* gik igjennem porten til haven; klokken ringede, da han aabnede den, og jeg fulgte efter ham.

Under æbletræet, som stod fuldt af blomster, sad min moder og fader og Monsieur le Major. Min moder tog brevet fra postbudet, da han sagde: „Pour vous", og betalte portoen. Det var fra oberst Ibbetson, som da var i Irland og endnu ikke var oberst.

La mère Francois.

Médor laa og snorkede i græsset, og Gogo og Mimsey sad og saa paa billederne i „*musée des familles*".

I en havestol sad Dr. Seraskier og hvilede sig tilsyneladende sovende med den lange porcelainspibe tversover knæerne.

Madame Seraskier, klædt i en gul værkens kjole med halvlange ærmer, sad og klippede krølle-papirer ud af „Constitutionelle".

Jeg betragtede dem alle med uendelig ømhed, jeg saa dem jo kanske for sidste gang. Jeg kaldte dem ved navn.

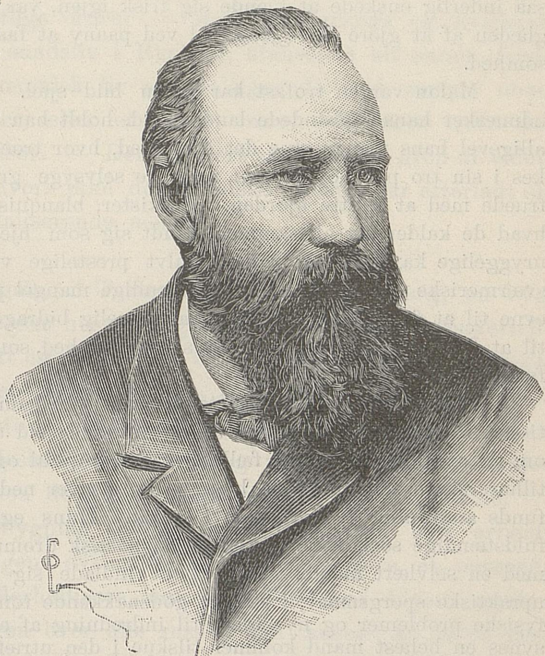
„Aa, tal til mig, elskede skygger! Aa fader og moder, jeg trænger saa høilig til Eder! Kom ud af fortiden i nogle faa sekunder og sig mig nogle trøstende ord. Jeg er i en forfærdelig nød! Om I bare vidste det . . ." (Forts.)

*) Hjemme, hjemme!

Benoît Malon.

Med sorg og rædsel — eller med fryd og fortrøstning, har avislæserne i sommer noteret sig det faktum, at de almindelige valg i Tyskland og Frankrige satte nær halvhundre socialister ind i hvert af rigernes folke-repræsentation. Alle som læser med aabne øine, vil nemlig heri have seet et nyt paatageligt vidnesbyrd om, at socialismen har sikret sig en meget fremtrædende plads blandt „fremtidens kulturmagter“.

En socialist-høvding nutildags vil, naar vor tids historie engang blir skreven stilles ind i rækken af tidens mænd. Frankriges socialister har i afvigte maaned tabt en af sine hovedledere, og man bør regne med, at hans navn engang vil blive ligesaa trolig bevaret som de mere fremtrædende panamiters. „*Kringsjaa*“ bringer derfor idag hans portræt og skal give en karakteristik af hans personlighsd, væsentlig efter Teodor de Wyzewas bekjendte bog om „Den socialistiske bevægelse i Europa“, der udkom ifjor.

Benoît Malon.

Benoît Malon blev født i 1841 i en bondestue mellem Cevennerfjeldene og sendtes i ung alder ud i marken som gjæter. Den undervisning, han fik, var det ikke synderlig bevendt med; katekismen var nok alt, man brød sig om at lære ham. Guttens klare hode fandt imidlertid ret meget at hæfte sig ved i denne bog, og presten havde et svare stræv med at stagge hans lyst til at spørge og grave om baade det ene og det andet, som egentlig burde gribes med blind tro. Om en tid flyttede den unge mand ind til hovedstaden og kom i farverlære. Sine ledige stunder brugte han til at erhverve sig boglige kundskaber samt til at skrive vers om de helteskikkelser, som hans historiske læsning havde begeistret ham for.

Hans sværmeri blev dog de socialistiske ideer. Og som en usedvanlig dygtig mand fik han snart ledelsen af en kooperativ forbrugsforening i en af smaabyerne lige ved Paris. I slutningen af sekstierne beherskedes socialismen af de „Internationales“ kommunistiske drømme, og Malons poetiske sind var strax med her. Dette sværmeri kostede ham i 27-aars alderen tre maaneders ophold bag laas og lukke. En stund efter var han en af lederne i en svær streike og fik en ny dom paa sig; i juli 1869 sattes han fast paa et aar. Men faa uger efter var

det keiseren, som blev sat fast, og Malon, der kom paa fri fod. Under Kommunen følte den unge sværmer sig ret i sit element, saalænge herligheden varede. Da Versailles-regjeringens tropper tog Paris, kom Malon unda til Genf og udgav her i et aars tid et oprørsk blad. Dels i Schweiz og dels i Italien gjorde han saa tjeneste i Internationale-høvdingen Bakunins garde, indtil den almindelige amnesti atter aabnede ham adgang til hjemlandet. Her slog han sig paa bladskrivning og var en tid redaktør i Lyon. Endelig kom han til ro som udgiver af „*Revue Socialiste*" i Paris. En kronisk strubebetændelse har altid hindret ham i at betræde talerstolen; og ivaares blev han saa daarlig, at han maatte underkaste sig operation. Denne tog svært paa den aldrende mand, og den pludselig indtraadte septemberkjølighed lagde ham i graven. Den almindelige deltagelse, der vistes ham ved sygeleiet, gjorde ham rent blød om hjærte, og han skal have udtalt, at naar han saa inderlig ønskede at kjende sig frisk igjen, var det kun for at maatte forundes glæden af at gjøre lidt gjengjæld ved paany at faa ofre de undertrykte sin virksomhed.

Malon var en trofast kar og en blid sjæl. Alt det braak og kjævl, som udmærker hans ligesindede landsmænd, holdt han sig helst udenfor. Derfor blev alligevel hans trange stue det lune sted, hvor troesfællerne tyede hen for at styrkes i sin tro paa hovedsagen, naar de selvsyge gruppe-føreres indbyrdes krangel truede med at splitte hjorden. Marxister, blanquister, possibilister, anarkister og hvad de kalder sig allesammen, fandt sig som hjemme hos borger Malon; hans uryggelige karakter og rolige, halvt prestelige væsen, hans sunde forstand og sværmeriske troesglød, hans fuldstændige mangel paa forfængelighed og lykkelige evne til at fortælle og passiare har visselig bidraget mere end alle hans skriverier til at forlene ham den patriarkalske værdighed, som han indehavde i sine meningsfællers kreds.

Malon skrev uophørlig; talens evne var ham jo negtet. Medens de revolutionære socialisters store lys, Jules Guesde kveld efter kveld hamrer Marx's lære om de arbeidendes ret til fælleseie af al kapital og alle arbeidsredskaber ind i sin tilhørerskare, sidder Malon hjemme og skriver ned sine drømme om det nye samfunds anordning i stort som i smaat. Hans egentlige hovedværk heder „Den fuldstændige socialisme". Det er en poetisk drømmers fremtids-syner, fremstillet med en selvlært mands trang til at indlade sig paa alle mulige, praktiske og upraktiske spørgsmaal; i samme godsnakkende tone afhandles høitsvævende metafysiske problemer og nye ideer til indredning af et kjøkken. Fornøielsen ved at synes en belæst mand kommer tilskue i den utrættelige citeren af alle mulige og umulige forfattere siden Homers og Platons dage. Malon havde en lys tro paa fremtiden, han ventede saa sikkert seiren gjennem en langsom og aldrig ophørende reformation af forholdene, kommunernes og statens skridtvise overtagelse af monopoler og kapital-forvaltning. I anskuelser stod han altsaa paa possibilisternes side, forfægtede altsaa antagelsen af enhver virkelig forbedring, som det efterhvert viser sig *muligt* at opnaa. De strænge kollektivister med Guesde i spidsen fraraader denne skridtvise fremgang, i det baab at jo større misnøien med det bestaaende vokser sig, des hurtigere maa den store grund-omvæltning indtræffe, der med ét slag frelser alle undertrykte og indfører det nye samfund fiks og færdigt. Kollektivisternes trodsige og hidsige „appel til bugen" laa ikke egentlig for sværmeren Malon med hans fromme tro paa det „godes" seir ved egen kraft gjennem den blotte udbredelse af den „rette" oplysning.

Hvorom alting er, har det franske arbeiderparti tabt en trofast foregangsmand ved Benoît Malons død.

Den russiske censur.

(*E. B. Lanin**) i „*Fortnightly*").

I hint helvede af gode forsætter, „den fuldstændige samling af russiske love" erklæres det at være censurens opgave „at undersøge alle frembringelser paa literaturens, kunstens og videnskabens omraade, — alle, der er bestemte for cirkulation i det russiske rige." Dette noksaa omfattende program giver dog intet begreb om denne institutions virkefelt og virksomhed. I virkeligheden omgjærder den — ved hjælp af udfyldende specielle forordninger, hemmelige paalæg og mundtlige ordrer — med sine trange og kvælende grænser al tænkning og alt aandsliv i Rusland, stansende alt sundt, friskt og normalt intellektuelt og moralsk liv og ødelæggende med samme ubønhørlighed et drama, et maleri eller et privat brev. Ja, selv over den mundtlige samtale er der censur. — Der er, kort sagt, ingen gren af videnskab, kunst eller literatur, hvori ikke den russiske censur har efterladt sig dybe, fordærvelige og skandaliserende merker.

En lang, styg, gul bygning i Teatergaden i St. Petersburg, en bygning, der, betegnende nok, ogsaa huser fængselsdirektoriet, er den materielle beholder for, hvad aandskraft og tænkeevne den russiske censur kan antages at være i besiddelse af. Den hele institution deles i et indenrigs- og udenrigsdepartement, — det sidste et slags aandsprodukternes toldvæsen, hvorigjennem hver bog, hvert tidsskrift, hver avis og masser af private breve fra udlandet maa gaa, forinden de kan komme russiske læsere ihænde.

I et kontor i denne bygning sidder en embedsmand, hvis arbeide bestaar i at gjennemlæse dagens aviser for af disse at gjøre et passende udvalg for keiserens egne allerhelligste øine. Med en rød blyant merker han de artikler, som herskeren over alle russer kan ansees at burde læse eller at kunne læse uden ubehagelige følelser for sig selv eller ubehageligere erfaringer for andre. Bagefter klipper han saa disse artikler ud og klistrer dem paa stykker af tykt papir. De gaar saa videre til en anden og høiere embedsmand, der atter gjennemser disse uddrag mere kritisk, forkaster enkelte af dem, stryger ord eller sætninger i andre, foretager rettelser og omskrivninger, hvorpaa de afskrives i en læselig haandskrift og gaar saa paa lignende vis gjennem tre eller fire andre funktionærers hænder, før de endelig naar keiserens adjudant, som gjennemlæser dem og serverer dem

---

*) E. B. Lanin er et *nom de plume*, under hvilket en eller sandsynligvis flere russere vel kjendte med forholdene og med adgang til officielle og ledende kredse og dokumenter har skrevet en række artikler i det engelske tidsskift „*Fortnightly Rev.*" — Jeg lader forf. selv tale. (Red.)

for czaren i form af en oversigt over dagens hændelser hjemme og ude, krydret med de nyeste Petersburg-skandaler. Saaledes lærer keiseren tiden og verden at kjende.

Bøger, haandskrifter, tegninger, træsnit, fotografier, atlaser, notebøger, alt strømmer i en ustanselig strøm ind i denne bygning for at desinficeres og uskadeliggjøres, betages hver mistanke af moderne eller liberale idéer. Her møder saa censorerne i kongres en gang om ugen for at raadføre sig med hinanden og fordele det indkomne materiale mellem sig, hvorpaa hver tager sin del med hjem, hvor han gjennemser det ved tid og leilighed. Den russiske censur udmerker sig ved intet mere end ved langsomhed og slurveri. Masser af bøger, tidsskrifter og haandskrifter, som modtages, forsvinder sporløst, ikke fordi de er blevet fordømt, tvertom, de kan have faaet sit stempel „maa trykkes"; men man glemmer dem simpelt hen i et eller andet kontor, en censor faar lyst paa dem og beholder dem eller laaner dem til venner, som beholder eller mister dem, eller de bliver væk i kontorerne paa et eller andet vis.

Alt maa skrupuløst censureres. Ikke engang en kogebog kan udkomme uden nøiagtig gjennemgaaelse og ofte med paatvungne rettelser. Tvertom en kogebog vil gaa mindst gjennem to censorers hænder. Først vil den blive gjennemlæst for at undersøge, om den indeholder noget for czarens regjering farligt eller ugunstigt. Og her er man nøieregnende. Ordet „fremskridt" maa saaledes ikke benyttes i nogen sammenhæng i nogen russisk bog, paa grund af den rækkefølge af tanker og ideér, som ordet saa let kan fremkalde i læsernes sind. En del prikker kan skjule, Gud ved hvilke revolutionære hentydninger og underforstaaede meninger. Et spørgsmaalstegn kan være farligt*). — Efter at have gjennemgaaet med eller uden lemlæstelse den politiske censur gaar saa kogebogen til den sanitære censur, for at alt, der strider mod den ortodoxe keiserlige lægekunst og dens sanitære idéer, skikke, institutioner og doktriner kan blive rettet eller udeladt. Endelig, ifald bogen har egne opskrifter for fasteretter, maa den ogsaa gaa til en religiøs censur for at bringes i harmoni med den keiserlige ortodoksi. Selv over sine undersaatters kjøkken og gryder vaager den velvillige czar med faderlig omsorg og hengivenhed.

En afhandling om logaritmer eller integraler maa selvfølgelig ogsaa censureres, og mangt et matematisk verk er blevet negtet trykning paa

*) Læseren bedes bemerke, at jeg ingen figurlige udtryk benytter. Alt er at tage bogstaveligt. Alt er hentet fra mig kjendte hændelser eller fra officielle dokumenter. Et matematisk verk blev saaledes negtet trykning paa grund af, at en mistænkelig række af prikker skilte to opstillede opgaver ad.

grund af en eller anden censors galskab, dumhed, abnorme fantasi eller personlige uvilje. En bog, der, ligegyldigt hvordan eller i hvad forbindelse, blot nævner en helgens navn eller en kirkelig ceremoni bliver strax gjenstand for en specielt indgaaende og langvarig behandling. Et nationaløkonomisk verk maa foruden af den almindelige censur sanktioneres eller rettes af finansministeriet for at være i overensstemmelse med den keiserlige ortodoxe finanspolitik.

Det er en selvfølge, at al kritik af regjering eller institutioner er paa det strengeste forbudt og umuliggjort. Et historisk verk om Katarina II, resultatet af mange aars omfattende studier, blev for ikke saa længe siden ødelagt og forbudt trykning, fordi keiseren var misfornøiet med det billede, som historien leverer at hans høie forfædre. „Hvorledes vover De at lade en ussel skribler lampunere mine keiserlige forfædre?“ sagde den oprørte czar til den uforsigtige censor, der havde ladet første bind af det historiske verk slippe frem til trykning.

I den lange gule bygning fyldes hylderne af fordømte og forbudte verker, arbeider, hvorpaa forfatterne ofte har nedlagt de fleste aar af deres liv. Der ligger de og mugner hen, — et oplagssted for ting, som „kunde have været“, for idéer, som muligens kunde have befrugtet det fattige og golde russiske aandsliv. Tallet paa disse forbudte verker er ukjendt, men uhyre, og indholdet rangerer over alle aandslivets omraader og medtager alt, fra verker paa mange bind til den mindste pamflet eller et simpelt cirkulære. Ja, nylig fik censorerne en tilrettevisning, fordi de havde forsømt at censurere de smaa farvede papirringe, der findes om cigarer, og som intet indeholder uden cigarens navn. Men selv her havde kjætteri overfor den keiserlig russiske ortodoksi indsneget sig. Cigarens navn var trykt med romerske istedetfor med slaviske bogstaver! Det siger sig selv, at de upatriotiske, oprørske og umoralske papirringe øieblikkelig blev forbudt. — Følgen af denne alt omfattende ccnsur er da ogsaa, at der er flere censorer i Rusland end tallet paa et aars offentliggjorte bøger beløber sig til.

Censorerne selv staar under stadig opsigt og udspioneres uafladelig. De ved, at den mindste feil i retning af tolerance eller rimelighed kan føre med sig de forfærdeligste følger, medens overdreven strenghed finder let og villig tilgivelse og gjerne belønning. Man kan derfor være overbevist om, at censurens regler udøves til enhver tid i deres værste mening. Og disse regler suppleres, som allerede nævnt, ved hemmelige skrivelser og befalinger og ved mundtlige ordrer, der selvfølgelig blindt maa lystres.

Jeg var engang i længere tid en intim ven af en censor for fremmede verker og fik gjennem ham et ganske godt indblik i denne institutions

virkemaade. Tidsskrifter, som min ven var interesseret i, beholdt han simpelt hen, til han kunde læse dem i ro og mag, ofte laante han dem ogsaa til sine venner. Naar han engang var færdig med dem, sendtes de videre til de taalmodige abonnenter, der gjerne fik vente i to maaneder, saaledes at decemberheftet af deres tidsskrift kom dem ihænde i februar af følgende aar. Da jeg engang udtalte min beundring for abonnenternes lune taalmodighed, blev svaret: „Værre ting end det kunde let hænde dem. Jeg kunde til en begyndelse helt stanse tidsskrifternes tilsendelse til dem.“

Et engelsk ugeblad, hvorpaa jeg i længere tid selv var abonnent, gik gjennem hænderne paa en censor, som sent i livet og med en temmelig forsømt opdragelse var blevet udnævnt til lærer i engelsk sprog og literatur. Et prisværdigt ønske om selv at lære lidt af det sprog og den literatur, hvori han underviste, drev ham til at beholde mit ugeblad et par uger hver gang. Med lexikon i haanden studerede han i samfulde ti dage hvert nummer af bladet. Adskillige særlig interessante nummere kom mig aldrig ihænde.

En fremmed, der reiser ind i Rusland, har ret til at tage med sig „1 notitsbog, 1 almanak, 1 liden haandordbog, 1 album og 1 present (i bogform);“ selv dette beskedne bibliotek maa dog undersøges af en toldbetjent, for at denne kan forvisse sig om, at de nævnte bøger intet umoralsk eller revolutionært indeholder. *Rubinsteins* notemanuskrifter blev taget fra ham ved grænsen; de saa jo svært umoralske og mistænkelige ud; og i tidens fylde blev de enten beslaglagt eller tabt i censurens kontorer. Mesteren saa dem aldrig igjen. En reisende, der tog med sig sin *Cyclopædia Brittanica*, vilde blive nødt til at udlevere den ved grænsen, og efter ugers eller maaneders venten vilde han faa den tilbage med mængder af artikler tilsværtet med bogtrykkersværte og med snesevis af blade helt udskaarne! De udskaarne blade sendes dog paa forlangende ud af landet igjen til hvilkensomhelst adresse, den reisende maatte opgive.

Ikke engang gamle, anerkjendte arbeider, ja selv verker, som den russiske censur tidligere har forsynet med sit „maa trykkes“, kan trykkes i nye udgaver uden speciel tilladelse. Man kan faa indtil 3 maaneders fængsel for uden slig tilladelse at trykke „St. Augustins bekjendelser“ eller „Krysostoms prædikener“.

Censurens effektivitet beror for en stor del paa den skarpe kontrol, der føres med alle trykkerier, satsstøberier, boghandlere og biblioteker. Intet trykkeri kan oprettes uden ved speciel tilladelse fra øvrighederne, — en tilladelse, der er yderst vanskelig at opnaa, og som kun kan opnaaes af undersaatter, hvis loyalitet er hævet over al tvil. Ansøgningen maa opgive

med nøiagtighed trykkeriets udrustning, maskinernes art, etc. Og ikke den ringeste forandring kan gjøres, ikke et hjul repareres i en maskine uden fornyet speciel tilladelse. Tillader eieren sig en slig frihed, saa koster det ham en bøde paa 500 rubler og muligens større og strengere straf.

Ingen kan sælge en presse eller sats uden først at forvisse sig om, at kjøberen har autoriteternes tilladelse til at kjøbe.

Tilladelse til at aabne en boghandel er vanskeligere at opnaa end koncession paa et jernbaneanlæg, og vanskeligst af alt falder tilladelsen til at begynde et bladforetagende.

Der er med hensyn til censuren to slags aviser i Rusland, nogle faa specielt privilegerede, som kan trykkes — *men ikke offentliggjøres* — før censuren har gjennemseet dem, og dernæst de mange, som maa censureres, før de kan trykkes. De første har opnaaet sine privilegier alene ved langvarig god opførsel, det vil sige, ved at redaktøren selv udfører censurens rolle, har sat sig saa ind i det russisk-keiserlige tænkesæt, at det aldrig falder ham ind at skrive eller lade trykke en artikel, som censuren kan misbillige. Privilegierne kan selvfølgelig hvad tid som helst tages fra dem igjen. Naturligvis gaar dog en censor omhyggelig gjennem de trykte sider, før bladet kan offentliggjøres. Og trods alt hænder det da, at et helt oplag paa grund af et uskyldigt ord, eller et manglende ord, maa brændes. Saaledes forelaa der den 28de september 1889 færdig et oplag paa flere titusender af det illustrerede ugeblad „*Den illustrerede verden*“. Det er et privilegeret blad. Men ved denne leilighed fandt censuren, at der i en artikel, hvor keiserens og hans gemalindes reiser var omtalt, var udeladt et nødvendigt ord (alene ved uagtsomhed — ingen betvilede det). Der stod „deres majestæters reise“; der skulde have staaet „deres *keiserlige* majestæters reise“. Der holdtes krigsraad. Den hele censur sammenkaldtes til extraordinært møde. Udgiveren var en regjeringsgunstling, og hans tab, ifald oplaget blev ødelagt, vilde blive umaadeligt. Der var dog ingen hjælp. Det hele oplag blev brændt, og et nyt maatte trykkes med det skjæbnesvangre ord paa sin plads.

Naar det gaar slig med de privilegerede blade, saa kan man forestille sig, hvordan det gaar de uprivilegerede.

Den ulykkelige person, som af et eller andet motiv drives til at begynde et nyt bladforetagende, maa da først ansøge om tilladelse dertil. Han maa i ansøgningen opgive, hvem han er, hvad hans blad skal indeholde og behandle, hvor stort det skal være, etc. etc., ledsage det hele med en omstændelig selvbiografi, døbeattest, o. lignende. Af ti slige ansøgere, der findes dadelfrie, vil dog mindst de ni strax faa sine

ansøgninger afslaaede tilbage. Den tiende bliver videre at udspinonere i nogen tid, det hemmelige politis bøger bliver undersøgt for at se, om nogensinde skygge af mistanke har hvilet paa ham. Endelig faar han da kanske den ansøgte tilladelse. Grundet paa censuren er en journalists eller literats stilling i Rusland slig, at den næsten er uudholdelig for en hæderlig og dygtig mand. Aviserne maa derfor sammenskrabe sine medarbeidere mellem mere eller mindre begavede, men forfaldne eller forbryderske subjekter. Men deri ligger dog redaktørens mindste vanskelighed. Omtrent alt, hvad der interesserer mennesker, er det ham forbudt at behandle. Har han paadraget sig extra udgifter for at gjengive *in extenso* retsforhandlingerne i en berømt sag, saa kommer aftrykket tilbage fra censoren med paamindelse, om at blot blade, der har speciel tilladelse dertil kan referere retsforhandlinger. Selv vanlige nyheder bliver det ham ofte forbudt at gjengive. Under universitetsoptøierne i Kieff og Odessa var det pressen forbudt at nævne eller hentyde til disse med et ord. *) Har redaktørerne opdaget, at dommerne i et distrikt sælger retten for penge og har skaffet sikre oplysninger derom, saa faar han besked fra censoren om, at blot blade, der koster over 7 rubler aaret kan trykke saadant. Blade, der koster over 7 rubler, holdes nemlig blot af de rigere, hvis aandelige fordøielsesevne antages at kunne bære slige oplysninger. — I det hele maa ingen sprede oplysninger, der vilde tjene til at kaste ringeste mistanke paa czarens regjering i stort eller smaat. Alt stygt maa skjules. Om hungersnød eller lignende faar blot visse betroede blade lov til at skrive. Folket maa holdes i den salige tro, at alt er godt og vel i Rusland. — Samtlige blade faar sig ofte tilstillet artikler fra regjeringen, som de maa optage som redaktionsartikler, og disse gjengives ofte i udlandets presse som betegnende for stemningen i Rusland.

Naar saa endelig redaktøren har faaet sit blad fyldt fra det trangt begrænsede materiale, der staar til hans raadighed, saa sendes det hele til censoren. Denne lader da ofte vente 2—3 timer paa sig, mens han gaar i teatret eller i selskab. Og naar saa endelig bladet kommer tilbage fra ham, tør det hænde, at han har strøget helt den redaktionsartikel, som udgjorde numerets eneste opsigtsvækkende og interessante del, ligeledes de par virkelige nyheder, som bladet skulde indeholde, og endelig at føljetonen er blevet holdt tilbage for videre gjennemsyn og overlægning.

---

*) Fra tid til anden sammenkaldes et steds redaktører hos censoren og paalægges mundtlig ikke at skrive om de og de opregnede sager, — at ignorere dem. De er naturligvis netop de sager, som folk mest levende interesserer sig for. Samtidig kan de faa paalæg om at skrive redaktionsartikler om hungersnøden, udenrigsk politik eller lignende, — artikler der aldeles fornegter fakta.

Redaktøren har nu blot nogle timer igjen, til bladet skal foreligge trykt, og her er en hel side vraget og maa i en fart fyldes; thi intet blad tør udkomme med tomrum, der vilde vise censorens arbeide. Siden *maa* fyldes. Følgen er da, at man maa ty til gamle haandbøger, kogebøger og hvad, der maatte være for haanden. Af denne slags læsning indeholder derfor russiske aviser ikke lidet.

Selv avertissementerne censureres. Et avertissement af patentmedicin censureres f. ex. af den sanitære censor. Selv ikke efter en kokkepige eller en kusk kan man avertere uden polititilladelse. En ven af mig har været under arrest flere gange for forbrydelser af den art. Politifunktionærerne er jo ofte fraværende eller for drukne til at kunne paategne sit navn. — At opdage principper underliggende den russiske censors virksomhed er saa umuligt som at opdage, hvorfor en ko foretrækker én høstak for en anden. Den tillader idag, hvad den forbød igaar, og omvendt.

Naturligvis censures ogsaa fremmede telegrammer. *Graschdanin*, det mest priviligerede blad i Rusland, til hvis kasse zaren selv yder bidrag, udkom om morgenen den 27de oktober 1889 med følgende nota: „Det er os umuligt i dette nummer at forelægge læserne vore sidste specialtelegrammer, fordi den censor, der censurerer disse, ikke var hjemme hele natten, i hvert fald ikke før klokken to — det seneste vi kunde vente."

Ønsker regjeringen at stanse et bladforetagende, saa sker det lettest ved ikke at udnævne nogen censor i vedkommende by, men forordne, at ét blad, der udkommer f. ex. i Odessa skal censureres i Moskau. Da censuren paa denne vis tager indtil 14 dage om vinteren og aldrig mindre end 8 dage, saa er det naturligvis ensbetydende med at forbyde bladets udgivelse; men det *klinger* saa uskyldigt.

Ogsaa private breve censureres. Det foregaar saaledes, at alle breve fra og til mistænkte personer aabnes og læses, desuden tager man af hver dags post en del breve paa slump, der paa samme vis aabnes og læses. Det er derfor helt almindeligt i Rusland at modtage breve, der har været aabnede. Jeg har selv fundet, at indholdet af min private korrespondance har været almen eiendom i visse kredse i St. Petersborg. En hel klasse af skolegutter blev nylig arresteret, fordi en havde skrevet til en anden, indesluttende nogle smaaskillinger for „den gode sag". Man saa naturligvis strax i „den gode sag" en nihilistisk sammensværgelse. Langt om længe sattes dog gutterne fri; man var blevet overbevist om, at „den gode sag" bestod i en sammensværgelse med det formaal at faa rede paa en del examensopgaver før examensdagen ved at bestikke den, der havde dem i varetægt.

Literatur i det hele er de russiske myndigheder forhadt. „Det er mit ønske," sagde en minister, som for ikke længe siden stod som chef for den russiske censur, „at alt hvad literatur heder, maa holde op at existere i Rusland." — Et vidtløftigt, videnskabeligt arbeide over de græske antikviteter i Sydrusland blev negtet trykning, med mindre forfatteren vilde ændre oversættelsen af ordet *demos* fra „folket" til „borgerne". Forfatteren Shelgunoff siger mig, at det er ham umuligt at gjenkjende sine egne verker, naar de kommer færdige fra censuren. Grev Tolstois senere bøger er forbuden frugt i Rusland, selv hans religiøse traktater for folket, som regjeringen først billigede og støttede, trækkes nu tilbage. Leskoff, en af det moderne Ruslands dygtigste forfattere, maa forholde sig taus. — Literære mænd halvsulter under de bedste vilkaar i Rusland, hvor kultur og læsning har saa liden udbredelse; men censuren gjør, at mange mænd, hvis navne staar høit i England og Frankrig helt og bogstavelig talt *sulter* i deres hjemland. *)

En russisk forfatter, hvis navn jeg af gode grunde afholder mig fra at nævne, skrev nylig en række afhandlinger om visse misbrug og administrationsfeil af allerværste slags. Det var som en side af Dantes helvede. Og værst af alt, det bestod udelukkende af en tør opregning af officielt anerkjendte fakta. Censuren negted trykningstilladelse. Men forfatteren var halvveis i graven af ligefrem sult. Han bad, om at hans bog dog maatte blive trykt, for at indtægterne af den kunde frelse hans liv. Det blev bevilget paa betingelse af, at han skulde ændre visse altfor stygge ting, formilde det hele lidt, idealisere det og endelig slutte med en absolut løgnagtig notits, om at alt dette nu Gud ske lov var blevet afhjulpet og ændret ved den faderlige regjerings utrættelige anstrengelser. — Livet er kjært, og forfatteren foretog de forlangte ændringer. „Men en mere djævelsk løgn er aldrig kommen over mine læber," sagde han, som han stod talende til mig i en kold vind, der frøs hans blod gjennem de tynde udslidte klæder. Taarerne trilled nedad de indfaldne kinder, og han hosted med tæringspatientens hoste. „Det er en tung synd," lagde han til. „Maatte Gud tilgive mig."

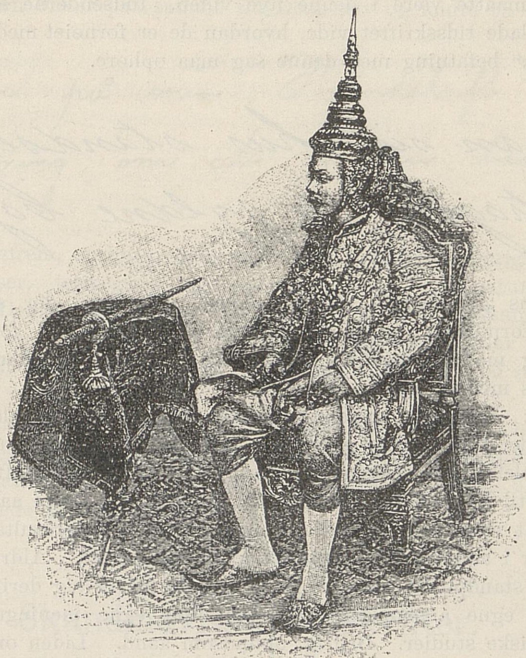
Og dog er hans majestæt keiseren en hæderlig mand, og samtlige censorer hæderlige mænd.

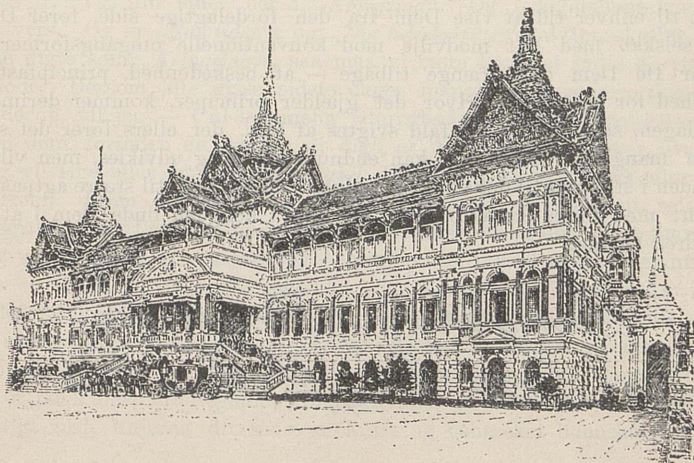
*) Blot et par prøver endnu iflæng paa censurens virksomhed: Der er en lov, som paabyder, at en presseform, *øieblikkelig* det tilladte antal exemplarer er trykt, skal ødelægges. Heraf benytter man sig til at straffe ubehagelige bogtrykkere og avisudgivere. Man tager ordet „øieblikkelig" aldeles bogstaveligt. Politiet indfinder sig strax, det sidste exemplar er trykt, noterer sig, at formen *ikke* er ødelagt, som loven byder, og følgen bliver kanske, at trykkeriet lukkes.

I et biografisk lexikon findes under navnet *Bakunin* følgende: „En familje, der har frembragt mange fremragende arbeidere paa kulturens omraade. *Visse aarsager* forbyder os at sige mere om dem i dette bind."

Fra Siam.

Konflikten mellem Frankrige og Siam synes nu at være endelig afsluttet. Vi bringer idag et billede af den uheldige monark samt af hans slot i Bangkok.

Grafologi.

Idet vi henviser til hr. Haffners artikel i nr. 6 (bind I, s. 411), meddeler vi nogle prøver paa haandskrift-fortolkning udført af hr. H. W. Cornelius i Rotterdam (Eendrachtsæeg 64) efter breve, indsendt gjennem „*Kringsjaas*" redaktion. Det antoges, at det turde interessere enkelte af læserne selv at prøve, hvor meget eller hvor lidet, der maatte være i denne nye viden. Indsenderne af vedlagte prøver anmodes om at lade tidsskriftet vide, hvordan de er fornøiet med tydningen, hvorefter „*Kringsjaas*" befatning med denne sag maa ophøre.

Foran sit hus standsede han
og betragtede de gyldne bogstaver

Karakterens grundtræk: Eftertænksom stemning, der samvittighedsfuldt prøver alt fra fornuftens og moralens synspunkt og altid forsøger at bringe livet i samklang med de saaledes erhvervede principer, hvordan saa end skik og brug eller andres mening monne være.

Detaljeret: Kjernen i ungdomsaarenes idealer opgives aldrig ganske, men stilles stadig under forstandens prøvelse. Intelligensen behandler alle iagttagelser, erfaringer og følelser konsekvent og fint og skrider standhaftig frem mod det maal at komme til klarhed i en tanke, selv om det skal koste aar. Sandsynligvis gjælder De for at være træg og lidt drømmerisk; men enderesultatet vil vise, hvor fint Deres tanker i aarenes løb er blevet gjennemarbeidet. Aldrig kvier De Dem for at opgive et standpunkt, naar vægtige grunde hæver sig derimod; men holder ellers seigt paa egne anskuelser. Stræber efter egne meninger, muligens med støtte i matematiske studier. Driftig, opfindsom aand. Liden omhu for den ydre form; uden medfødt kunstsans.

Beskeden og ligefrem i optræden, gjerne andre behjælpelig. Forstaar ikke den kunst til enhver tid at vise Dem fra den fordelagtige side, fører Dem ens i alleslags selskab med lidt modvilje mod konventionelle omgangsformer. Skjønt modig, lar De Dem ofte trænge tilbage — af beskedenhed, principfasthed eller ligegyldighed for smaating. Hvor det gjælder principer, kommer derimod Deres mod for dagen, selv om De isaafald svigtes af folk, der ellers fører det store ord.

Den manglende kunstsans kan endnu vækkes og udvikles, men vilde neppe ytre sig uden i stil, hvortil der viser sig anløb. Tillige tegn til større agtpaagivenhed i optræden; med Deres karakter kan De ikke i længden finde Dem i at være en bold i andres hænder.

Frimærker. – Benyttende
at takke Dem for Deres Blad,

Holdes paa afstand af selskabelige former; alvorlig, stø, urokkelig i lykke som ulykke. Hengiver Dem gjerne til vidtbærende betragtninger, sandsynligvis af religiøs art. Saaledes opstaaede idéer holder De lige trofast, næsten pedantisk og med et anstrøg af vigtighed fast paa som paa gamle ærværdige skikke og forældede anskuelser. Deres paaholdenhed og forsagelse tilsigter blot det oven antydede; selv ytringer af naturlige følelser undertrykkes for Deres principers skyld. De stræber efter en ulastelig opfyldelse af Deres pligt uden materiel fordel, men bliver paa samme tid Dem selv og andre til byrde.

Hen Pröve på min Håndskrift med Anmodning om at få. den bedömt af

Godslig, ligefrem, oprigtig, ikke mistroisk; holder paa oprigtig og utvungen omgang. I følelser, tankegang og optræden saa jevnt naturlig, at De vel neppe kan skaffe Dem nogen fiende. Ukunstlet i Deres udtryksmaade, i formen endog lidt fjantet og barnagtig, men hvad indholdet angaar klar og væsentlig og i denne henseende bedre end manges omdømme, der gaar med indbildninger om egen fornuft.

Klar og opvakt verdensanskuelse, interesse for alt, men uden overdrivelser. Paa grund af Deres sangvinske temperament er indtrykkene livlige, men dog af kort varighed og lader sig snart fortrænge af andre. De kan blive vred; men aldrig er Deres vrede af lang varighed.

Skandinaviske tidsskrifter.

Det var da svært til sang! — Over *ni* sider digte i „*Samtiden*“, *ti* sider i „*Nyt tidsskrift*,“ og fire sider her i „*Kringsjaa*“. Og i dagbladene trætter man endog paa vers. Og er „*Samtiden*“s og „*Nyt tidsskrift*“s redaktionsskuffer saa fulde af tilsendte digte som „*Kringsjaa*“s, saa maa vi være kommet ind i en rigtig syngende periode. Dersom alle disse sidste dages mangfoldige sangere ikke vil tage mig det ilde op, vil jeg — i al sømmelig ydmyghed overfor den digteriske evne — henstille til dem, forinden de skriver sit digt, at blive rigtig klar over, hvad det er, de egentlig vil sige eller synge, hvad digtet skal betyde, hvad indtryk eller tanke de vil have frem. Uden det bliver digtet saa let uklart og ubestemt, selv om det klinger noksaa godt. Læseren faar simpelt hen *intet* ud af det. Det faar ikke tag i én. Det giver ingen nye tanker og hensætter en ikke i nogen stemning. Der bare triller en række ord henover siden . . . . . Men at være *digter*, det er nu heller ikke saa let og ligetil en sag. Prosa kan være prosaisk og endda lade sig læse; men naar et digt bliver prosaisk — —! Og uklarhed er ikke netop det samme som poesi. I prosa kan man være saa svag og langtrukken man vil; men et digt maa være som et muskuløst atletlegeme; kompakt, ikke en unse kjød for meget, — ikke et overflødigt ord, linjerne dirrende af kraft og behersket lidenskab. Hvad der

lader sig sige i prosa, bør vidst helst altid siges i prosa; kun naar tankerne kommer som billeder og musik, er digtets form paa sin plads. — Men i hvert fald, vi tør vel tage al denne sang som bud om ny vaar i tanke og liv. Som saadant være den velkommen!

„Nyt tidsskrift“ — 9de hefte — er særdeles kompakt og interessant. Af størst interesse synes mig Chr. Collins artikel om *Emile Zolas theologi,* — en revue af den franske forfatters sidste bog, Dr. Pascal. Artiklen er dog allerede i sig selv saa kondenseret, at den neppe lader sig videre sammentrække for *„Kringsjaa“*.

Sigurd Ibsen har en af sine vanlige greie, letlæste og interessante artikler — om den amerikanske millionær Jay Gould, denne gang. Opfatningen af ham er den samme, som er kommet tilorde i den amerikanske presse i senere aar. Til enkelte punkter i Ibsens artikel lod der sig dog nok gjøre indvendinger. Af særlig interresse er hans vink til forfattere og digtere, om at der i slige finansgenier (om man kan faa bruge ordet geni, hvor det gjælder noget saa nær i slegt med rov og mord) og deres verk og liv i vor tid findes et betydeligt ubrugt materiale, — eller rettere, at der her en menneketype og en livstype, som endnu ikke har fundet den fulde skildring og tolkning, som alene den store digter kan give. — Nyere amerikansk literatur har dog delvis trængt ind paa dette felt, og jeg mindes et par noveller, hvor dette den nye verdens intense og storslagne forretningsliv med de mange nye og underlige fremtoninger, hvortil det giver anledninger, er skildret *gribende,* — med slaaende realisme, forstaaelse og sympati for samtlige faktorer, der indgaar i et sligt liv. Der er en af disse især, hvis personer har fæstet sig i min erindring lige saa fast og med samme klarhed og virkelighed som George Eliots hovedpersoner. Men feltet er rigt, og i vor literatur jo aldeles ubrugt. Der skal vel ogsaa temmelig godt kjendskab til disse mænd og dette liv til for at kunne skabe noget harmonisk og komplet ud af tilsyneladende saa modstridende egenskaber, som dem man møder hos mange af disse Amerikas rigmænd, — det vil da sige, særlig blandt den slegt af dem, hvortil Jay Gould hørte og som — som en produkt af sin tid og dens forhold — aldrig mere vil gjentage sig. Det ømme hjerte, den intense kjærlighed mod alle, der staar dem nær, i forbindelse med den fuldstændigste hensynsløshed, hvor det gjælder en forretning, — mænd, der i deres hjem er elskværdigheden selv, og paa kontoret uhyrer, — den, der skal kunne give en slig personlighed med liv og virkelighedsillusion maa sandelig være en ikke ubetydelig digter. — Ibsen dvæler ved Jay Goulds kristendom og forklarer hans religiøsitets forening med hans øvrige karakter ud fra den antagelse, at den første, som sprungen af Massachusetts puritanisme er jødisk i sin karakter, — haard, veiende og kold, — Jehova-tilbedelse. Han tager vist fuldstændig feil deri. Den puritanisme, hvori Jay Gould opdroges, var neppe af den karakter. Snarere tænker jeg, det har været kristendommens mildeste sider, dens tilgivelseslære og kjærlighedsvæld, der mest har vundet og tiltalt ham. Han havde jo ogsaa sin overordentlig ømme side, — den kjærligste fader, exemplarisk i sit hjemliv, elskværdigheden selv der.

Prof. Thorup har en oplysende og interessant artikel om, *„Hvorfor vi ligner vore forældre“*. — Knut Hamsun har en fortælling om sult og drik, et tema, der begynder at blive temmelig trættende og ensformigt. — Endelig er der en oversat artikel fra *„Revue des deux mondes,“* og de nævnte digte af Kristofer Janson, Nils Collett Vogt (hvis digt klinger godt og virker noksaa friskt) og Eyvind Boye.

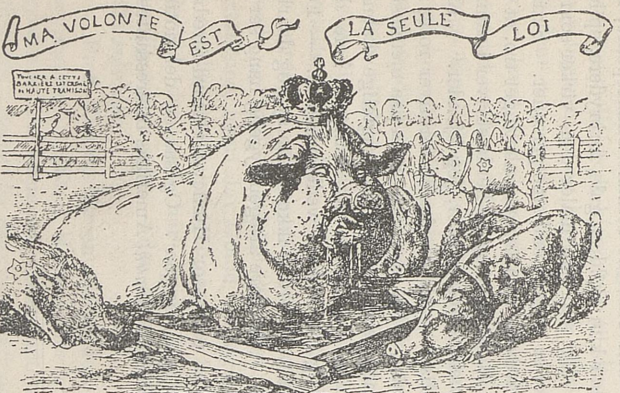
„Samtiden“ — no. 9 — har ogsaa samlet flere interessante artikler. Der er

to digte (med portræt) af *Sophus Michaëlis* og tre digte af *Sigurd Mathiesen*. *Herman Bang* har en dybt sympatisk artikel om Guy de Maupassant, ved dennes død (med portræt). *Johannes Jørgensen* skriver en velkommen og orienterende artikel om en af de nye tyske digtere, *Stefan George*. Hans digtning ligner og minder om Verlaines i Frankrige, og franskmænd har derfor ogsaa villet se i ham og andre tyske digtere af lignende retning en fransk paavirkning. Hr. Jørgensen mener dog, at den nye digtning har sit ophav og sine tilknytningspunkter ikke i fransk indflydelse, men i tidligere tysk literatur, — særlig skulde *Novalis* være dens stamfader. Om Stefan George faar vi vide, at „hans poesi er som en drømmeavlende opium. Versene bugter sig med sarte sving som røgsøilerne fra et hav med brændende virak. Som bag en taage ser man usikre syner, vage væsener, skikkelser fra en verden over skyerne eller i havdybet .... Man gribes af den ordmusik, der bærer hans smukke og dæmrende digtning. Disse ofte uforstaaelige eller kun halvklare vers har en evne til at synge sig ind i ens bevidsthed. Man husker Stefan George, som man husker Heine, Poe, Baudelaire. Der er troldom i hans vers, stemning, forhexelse og en magt, som den de gamle tillagde visse scener. Hvo der fordrer mere — fordrer klarhed, skarpe skikkelser, kjærligt syn — bør huske følgende ord af Goethe: „Naar der ikke gjennem fantasien opstod ting, som for evigt er forstanden problematiske, saa var der overhodet ikke meget ved fantasien.“

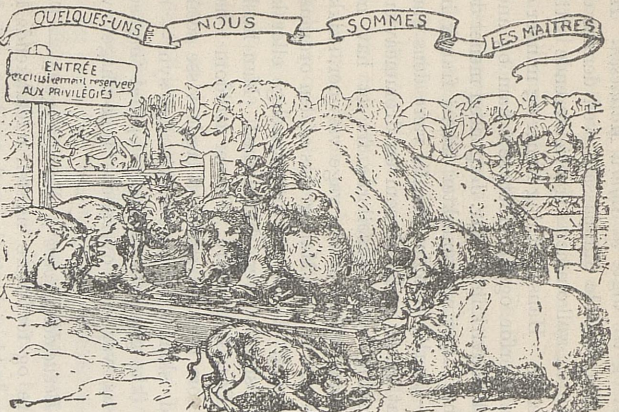
Saa er der en oversat artikel fra „*Revue des Revues*“, „Er vi syge?“ — Forfatteren paaviser, hvorledes tidens digtere og forfattere næsten udelukkende har behandlet syge og gale mennesker. „Zolas kyklopiske skaberverk er kun et mindesmerke over degenerationen. Dostojewskij, den russiske romans Shakespeare, har skjænket os galskabens mægtigste epos; han har kun skildret gale, forbrydere, epileptikere, skjøger, selvmordere, idioter: verden slig som han maler den, virker som et sindssygeasyl, bestyret af forfatteren, som ikke er klogere end sine personer.“ Skulde man dømme tid og samfund efter disse forfattere, maatte man ubetinget tro, at alt er sygt, degenereret, paa vanviddets rand. Filosoferne og de lærde skriver i samme aand. „Renan og Taine er kanske de to værste pessimister, jeg kjender.“ „Kun Herbert Spencer, som midt imellem alle disse optirrede lærde forbliver rolig og fredsommelig som en gud, uden at tabe modet, uden at miste troen paa menneskehedens fremskridt og uden at se paa sine medmennesker som foragtelige skabninger.“ — Forfatteren burde have gjort denne undtagelse for omtrent hele den engelsk-amerikanske literaturs, videnskabs og tænknings vedkommende. — Forfatteren kommer dog til det trøstende resultat, at verden ikke er saa syg og daarlig, som man fra disse mænds verker skulde tro. „De bare af egen sygelig hang ser og piller ud det styggeste.“

Videre findes i dette hefte sidste del af professor Huxleys, Oxford-foredrag om etik og udvikling, — tidligere gjengivet i „Kringsjaa“. Og saa en del notiser og en artikel af „Kringsjaa“s redaktør om *Walt Whitman*, Amerikas interessanteste, om *ikke netop største* digter.

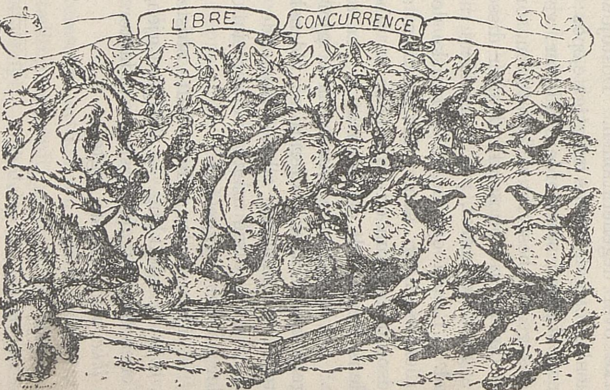
Til en lærebog i politik og socialøkonomi.

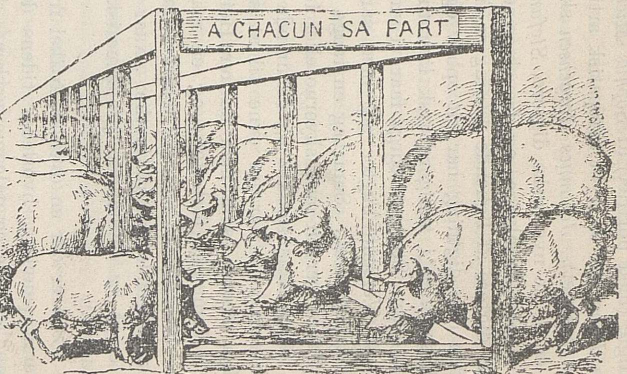
Absolut monarki.

Aristokrati.

Den borgerlige republik.

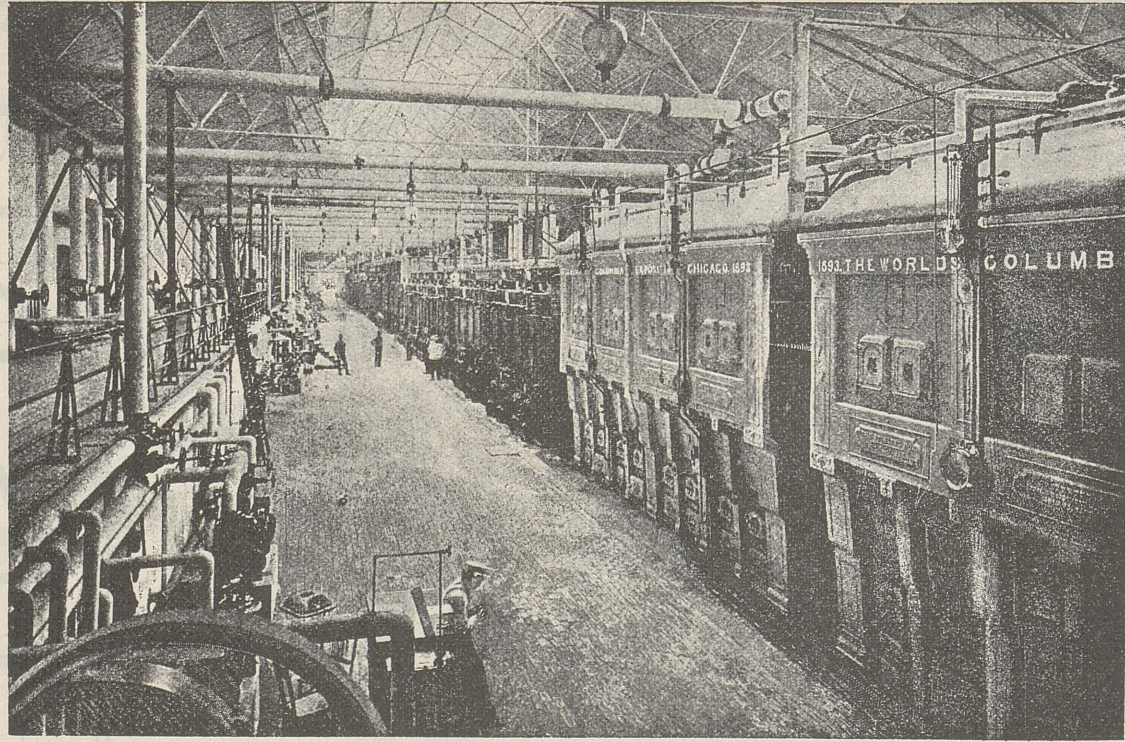
Den socialistiske stat.

KRINGSJAA

No. 9

28DE OKTOBER 1893

INDHOLD

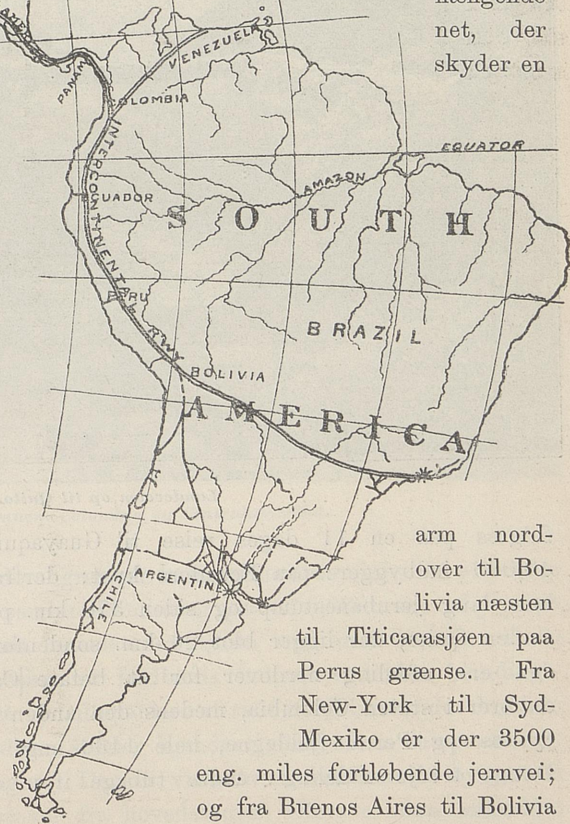

Dampkjedelrummet ved verdensudstillingen.

Jernbane mellem Nord- og Sydamerika.

(Efter „*Cosmopolitan*".)

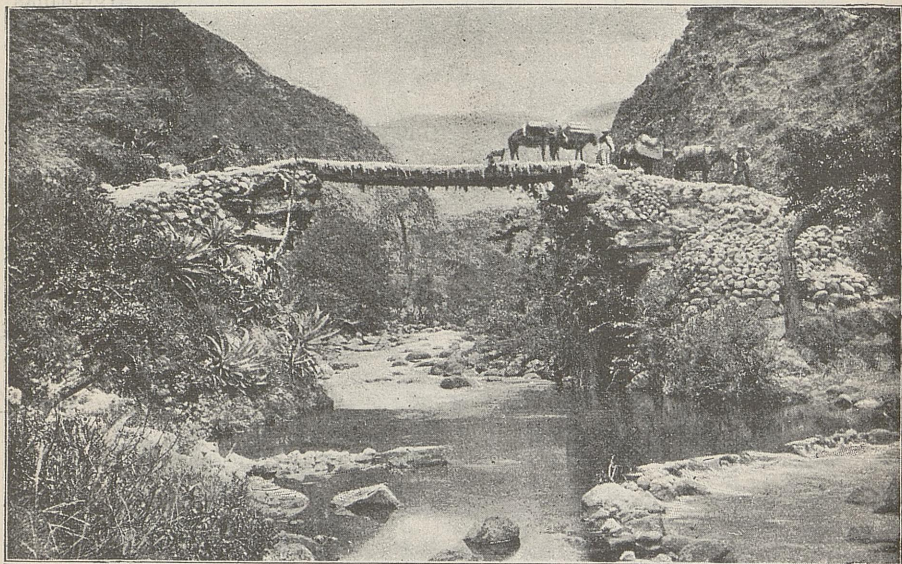
Et Amerika-kart viser, at de Forenede Staters jernbanenet ad fire linjer staar i forbindelse med Mexikos hovedstad; derfra gaar der en linje sydover omtrent 400 kilometer. Syd-Amerikas jernbaner danner for Brasiliens, Uruguays, Argentinas og Chiles vedkommende et sammenhængende net, der skyder en arm nordover til Bolivia næsten til Titicacasjøen paa Perus grænse. Fra New-York til Syd-Mexiko er der 3500 eng. miles fortløbende jernvei; og fra Buenos Aires til Bolivia 1500. Altsaa er 5000 af de

Den idé, at forbinde Nord- og Sydamerika med jernbaneskinner, er mere end et fjerdedels aarhundrede gammel. Først i 1884 nedsatte de Forenede Staters kongres en kommission i anledningen. Dennes indberetninger lagdes til grund for forhandlingerne om samme sag paa den interkontinentale Amerika-konferance i Washington i 1889, der anbefalede anlægget undersøgt af en international amerikansk jernbanekomité. En saadan traadte sammen i Washington og holdt talrige møder i 1890 og 91. Der vedtoges her, at linjen skulde gaaes op og stikkes ud.

9000*) eng. mile allerede skinnelagt. Paa det mellemliggende stykke er allerede 500 eng. mile i Centralamerika samt 1300 i Colombia, Ecuador og Peru forsynet med jernveie. Men disse jernveie hænger ikke sammen indbyrdes; de er for det meste anlagt fra en havn ved kysten ret ind i landet, altsaa lodret paa den linje, som skulde udfylde det store gab af 4000 eng. mile mellem Mexiko og Bolivia. Imidlertid vil disse smaabaners tilværelse blive uhyre nyttige for det vordende hovedanlæg, fordi de vil lette tilførselen af bygningsmaterialier.

I april 1891 udgik saa fra Washington tre afdelinger med ingeniører for at maale og stikke ud linjerne. Den ene afdeling drog til Guatemala for at befare Centralamerika ned til Panama. De to andre

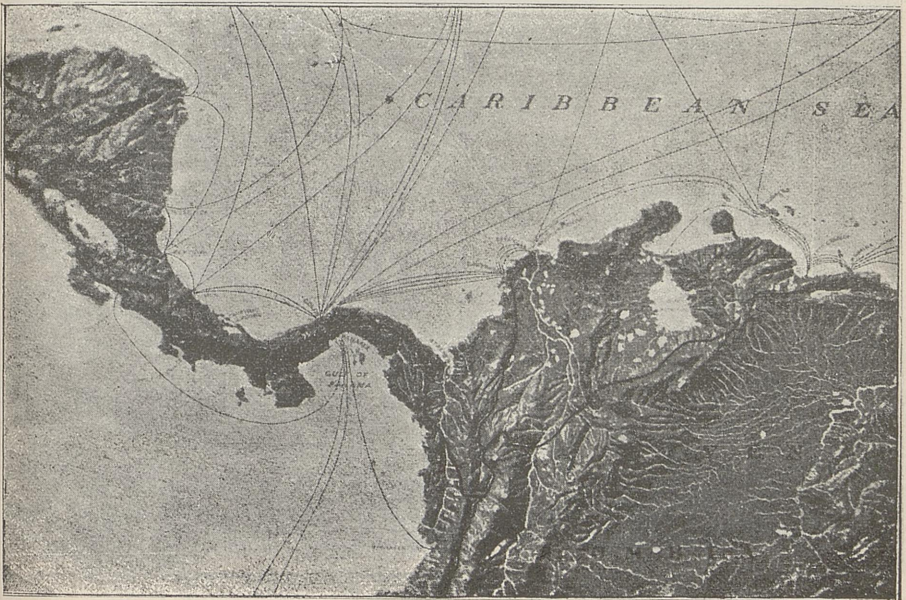
Landeveien op til Quito.

fulgtes paa en 11 dages reise til Guayaquil, en driftig havnestad paa 40,000 indbyggere paa Ecuadors kyst; derfra befordredes de ad en 130 km. lang jernbanestump og siden 370 km. paa mulæselryg op til hovedstaden Quito, der ligger blot 26 km. søndenfor ækvatorlinjen. Derfra drog den ene afdeling nordover for at befare Cauca- og Magdalenaflodernes dalfører i staten Colombia, medens den anden tog veien sydefter gjennem Quitos og Perus fjeldegne, hele 1436 eng. mile (2557 km.) i ret linje. Denne tredje afdeling vendte tilbage ifjor og havde da stukket ud en

*) 1000 eng. mile = 1850 kilometer.

jernbanelinje paa 1944 engelske mile (3600 kilometer), naar alle svingerne regnes med.

Gjennem Centralamerika er der mange veie at vælge. Greiest viser det sig at gaa langs Stillehavskysten over Panama ind i Colombia. Her maa banen lægges op efter den yppige Caucadal, indtil den paa Ecuadors grænse naar helt op i Andeskjædens rygfure, der i en gjennemsnitshøide af 3000 m. løber parallelt med østkysten i 4—500 km.s afstand derfra. Oppe i denne rende findes den tætteste befolkning i dette tropiske strøg; synderlig tæt kan den jo ikke kaldes, naar man ved, at Ecuador vistnok har dobbelt saa stort fladeindhold, men blot lige mange indbyggere

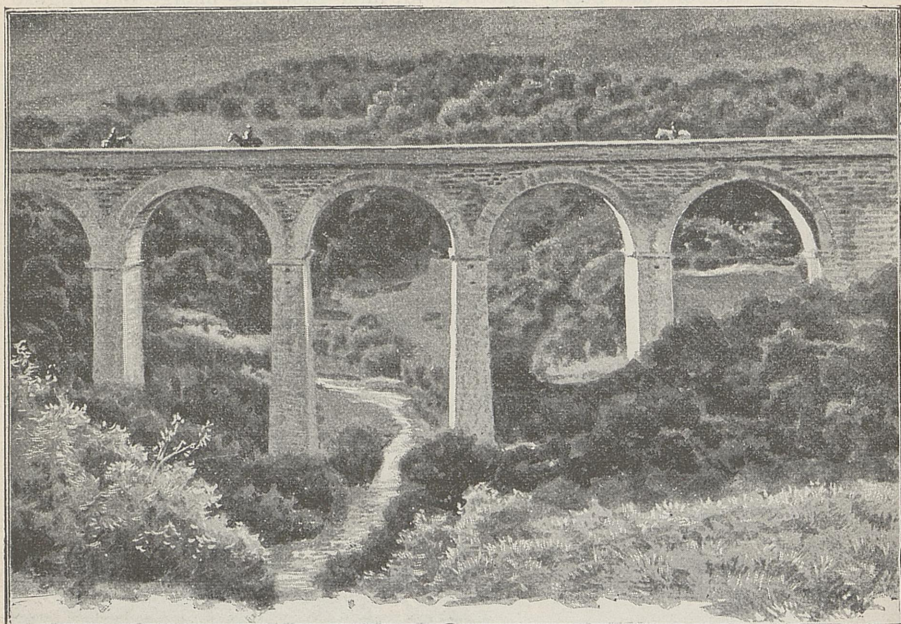
Linjen gjennem Colombia og Centralamerika.

som Norge. Indenfor Ecuadors grænser kommer jernbanelinjen til at berøre halvhundrede byer med en samlet befolkning paa 250,000; sex af byerne tæller over 15,000, deriblandt hovedstaden Quito med sine 80,000. Gode ni tiendedele af disse mennesker er fuldblods indianere, resten blandingstyper i alle farvegrader helt op til spaniere af rent blod, hvoraf der dog kun findes yderst faa. Ingen af disse stæder kjender lyden af en dampmaskine; selv landeveie er sjeldne sager. Der er vistnok af franskmænd bygget en „national-vei", 140 km., sydover fra hovedstaden; ellers er den saakaldte kjørevei mellem Quito og kysten slig beskaffen, at man faar takke til, om

man slipper uskadt frem paa muldyr-ryggen — men „kongeveien“ kaldes den, og i 300 aar har den tjent som landets eneste færdselslinje.

I Perus dalfører findes ingen antydning til kjørevei. Langs banelinjen ligger der 66 byer af alle størrelser op til 60,000, ialt med 480,000 mennesker. Disses raceforhold er akkurat de samme som i Ecuador, og byerne synes byggede efter netop samme mønster.

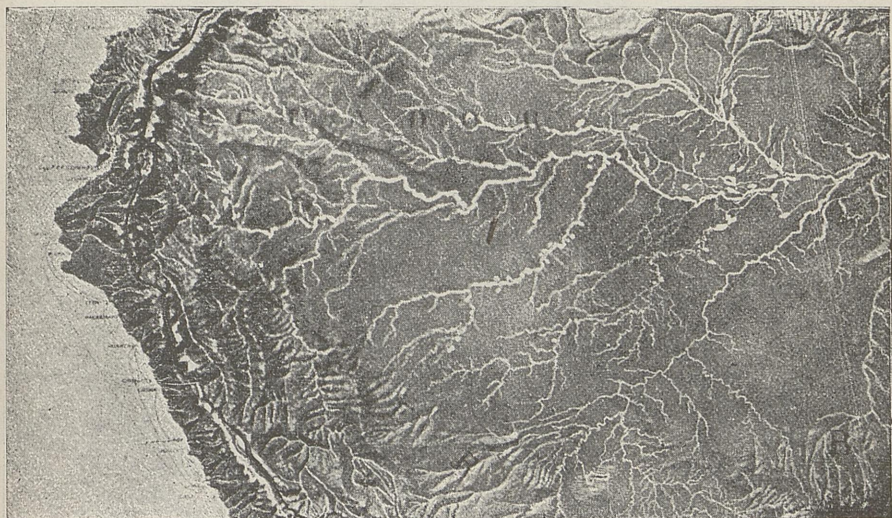
Banen mellem Quito og Cuzco i Peru vil komme til at løbe gjennem en frugtbar dalrende, 3000—5000 meter over havfladen, d. v. s., dens laveste punkt vil være høiere end Galhøpiggen og dens høieste endog

Bro paa nationalveien.

høiere end toppen af Mont Blanc. Paa begge sider af dalen gaar Andernes dobbeltkjæde, tæt besat med høie vulkankjæder, der midt under ækvator bærer evig sne langt nedover skuldrene. Befaringsmændenes første leir syd for Quito havde elleve slige jætter paa vagt trindt om! Med mellemrum af 3—500 km. blev dalfuren afbrudt af en „knude“ i fjeldkjæderne, der løber sammen i et haabløst virvar af enkelttinder, tverdale og „botn“, hvor man møder elve fra alle kanter, der bryder sig frem gjennem trange skar og finder vei snart mod vest snart mod øst. Er man sluppen vel over en slig knude, kan det godt hænde, man med det samme har passeret vandskillet mellem Stillehavet og Amazonfloden. Dette hændte befarings-

mændene ikke mindre end ni gange paa vandringen gjennem Ecuador og Peru. Paa slige knudepunkter forekom det, at man inden ganske kort tid maatte stige op og ned gjennem alle temperaturbelter langs fjeldsiden. En enkelt gang overnattede expeditionen den ene nat 4800 meter over havet (Mont Blancs høide) og slog næste aften leir blot 1270 meter over havet. Dagsmarschen var ikke paa mere end 28 km. — og dog stod teltene om morgenen paa evig sne, om kvelden i glohed sand; om morgenen frygtelig neglebit, om kvelden stik af tropiske fluer; første nat sove i fuld vinterhyre, indrullet i sex guttaperka-forede uldtepper, næste nat bare med et insektnet over leiet. Fjeldene løfter plante- og dyrelivet gjennem alle zoner, i dalbunden raader den yppigste yppighed, paa høiderne er den

Linjen gjennem Ecuador og Peru.

langarmede kaktus ene om grunden. Samme forskjel optræder inden befolkningen; fjeldfolket er her som ellers stræysomt, medens indianerne i de varme, yppige strøg er yderlig slappe og gaar nøgne. Blandt de mere afsidesboende stammer forekommer det nok endnu, at man spiser døde medmennesker og det ikke bare sine fældede fiender, men endog sine nærpaarørende. „Det er da sandelig bedre at være inde i kroppen paa en god ven end at ligge og raadne i den svarte jorden", skal være deres ræsonnement. Hver bygd har sit sprog; rigtignok skal det gamle inka-sprog være fælles stammoder for dem alle. Dragt, levevis, sæder og skikke er ikke meget forskjellige. Straafletning og uldtøivævning synes at være udbredt overalt; ti „panama-hat" og „poncho" er plag, alle bærer i disse egne;

ponchoen er et svært firkantet, lys-stribet uldteppe med en spalte i midten for hodet, rigtig et plag for dovninger, da det er ugjørligt at arbeide med det paa sig.

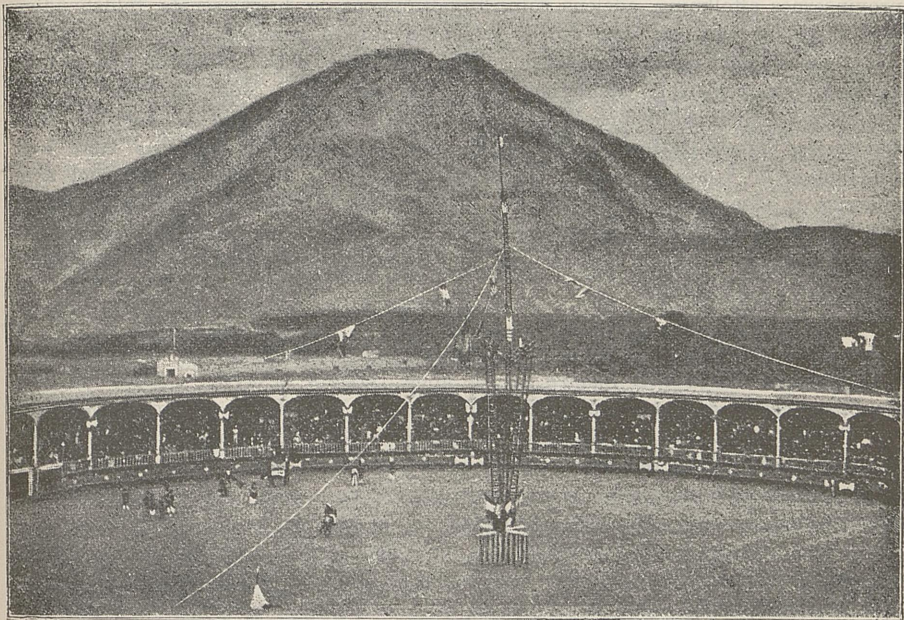
Langs hele linjen forekom hyppige levninger fra inka-tiden, særlig omkring Cuzco, expeditionens endepunkt. De gamle peruanere har været mestere i stenarbeide. Mange af blokkene i de gjenstaaende slots- og tempelmure maalte 5 meter i høiden og 4 meter i bredden; de største var 9 meter og $4^2/_3$ meter. Kalk og lignende bindemidler har været ukjendte; men stenene var saa nøiagtig sammenfældte, at selv de moderne ingeniører maatte beundre arbeidet. Inkaernes verktøi var af hærdet kobber, noget,

Indfødte med poncho.

man nu har glemt fremgangsmaaden med at fremstille. Peru er overordentlig rigt paa alle metaller; i elvene paa indsiden af fjeldene kan en indianer vaske ud guld for 18—36 kr. om dagen. Sølvverket ved Corro de Pasco var det eneste sted, hvor dampmaskiner anvendtes i hele den umaadelige egn. Paa Perus vestkyst falder der aldrig regn; landet er her en ørken; kun langs de elve, der flyder ned fra snefjeldene, findes plantevext. Bag fjeldene derimod er landet saa yppigt som nogensteds i troperne. Det laveste punkt, ekspeditionen passerede, var ved Maranon-Amazonflodens øvre løb; her kom man ned til 730 meter. Solen brændte saa utaalelig, at det var umuligt at udrette noget før kl. 3 efterm. Det høieste punkt,

man havde at passere, var 5400 meter over havet. I det hele kan der neppe paa hele kloden være en egn med saa rig afvexling i de naturlige forholde som netop Peru. Naturforskere af alle slags vil her finde nok op at studere. — Men endnu mere udbytte vil selvfølgelig verdenshandelen høste ved anlægget af den nu udstukne jernbane mellem de to fastlande. Overalt blev expeditionen modtagen med begeistring af Ecuadors og Perus

Tyrepladsen i Lima.

forretningsfolk. Gaar man ud fra resultaterne af den nordamerikanske pacifik-banes korte virksomhed, da taarner drømmene om nytten af en interkontinental-bane sig høit over alt, man til dato har seet.

Det persiske rigs-styre.

(Efter *Ahmed Bey* i „*Nouvelle Revue*").

I mere end to aarhundreder har det persiske styre lignet disse kroniske sygdomme, som uden at tilintetgjøre med et slag borttærer og med en vellyst vansirer og skjæmmer det legeme, hvor de huserer. Alle de onder, hvoraf dette rige har lidt, sønderlemmelse, ydmygelse, handelens, industriens, kunstens uddøen, provinsernes affolkning, adelens ruin, forvaltningens og hærvæsenets fuldstændige forfald, er forvoldt, om ikke ved de styrendes direkte foranstaltninger, saa ialfald ved deres slaphed og skjødesløshed. Selve den despotiske statsform bærer ikke skylden. En regjerings tjenlighed beror paa den tillid, som indgydes folkets bevidsthed. Hvor tillidsforholdet er borte, udarter en regjering til blot og bart tyranni og demoralisation. Under slige omstændigheder kan skatterne være helt rimelige og de krævede ydelser let overkommelige — de opfattes alligevel som misbrug og avler misnøie, der ret som det er blusser op i voldsomme oprør. Disse udbreder igjen modløshed og ligegyldighed blandt de bedste borgere, som snart lader tyranniet seile sin egen sø mellem oprørsfrygtens blindskjær. Samfundsskibet gaar i forraadnelse.

I,

Hos de gamle persere var konge-myndigheden helliget af en velsindet guddom, *Kshatra Varya* eller *Shahrivar*, „de gode fyrsters beskytter". Som udgaaet fra Shahrivar eiede kongen en gudenatur, om han end ifølge sin menneskenatur var dødelig. I et brev fra Khosroes II (529 efter Kr.) lyder kongens titel: „Guds ven, tyranners fiende, religionens tjener, menneskenes frelser; blandt guderne et evigt og helt godt menneske, blandt menneskene en herlig gud". Persiens folk var dengang ét, talte det samme sprog og troede paa den samme gudelære; kongerne blev saaledes sande repræsentanter for folket og dets længsler. Sassanidernes stamfar stiftede for den verdslige forvaltning en national jordeier-adel og for gudsdyrkelsen et geistligt hierarki. Gjennem sine to spidser — overlensherren, Buzurk-Framatan, og ypperstepræsten, Mobedani-Mobe — dannede denne lensadel og presteskabet forbindelsesleddene mellem kongemagtens tve-væsen og folkets masse.

Islams indførelse fjernede grundvolden under denne trygge og tjenlige bygning: „kirken" og „staten" mistede sin forbindelse i kongens person, idet kongemagten tabte sin geistlige overværdighed og sin guddom, da Shahrivars aand flygtede over til Alis æt og senere til Mushtahiderne, der som folkets aandelige ledere stillede sig fiendtlig til den verdslige myndighed. Geistligheden forsvandt for koranens bud: „hvert hus er moske, hver troende er prest." Saa kom barbarernes invasion og udslettede den indfødte adel; lenene deltes mellem tartar-røverhøvdinger. Nationalaanden havde yderst vanskelig for at holde sig, men var dog, under schiismens dække, fremdeles i behold, da Safavidernes dynasti atter bragte kongemagten paa fode. Dette kongehus stammede fra Alis æt og forenede saaledes paany det nationale og det religiøse element; desuden skabte Safaviderne en ny adel af efterkommerne af Tymurs og Tchenkiz's ledsagere, der i tidens løb havde nationaliseret sig i Persien. I to aarhundreder (16de til 18de) blomstrede det persiske rige paany som i oldtidens dage. Saa kuldkastedes den lykkelige tilstand ved en afghaner-hordes seirrige indfald. Afghanerne joges bort af zenderne, disse igjen af afcharerne, disse igjen af kadjarerne; et helt hundreaar igjennem blev det

ene tyranni afløst af det andet. Standretter, mord, plyndringer, konfiskationer gik i et evigt kjør — et mirakel at Persien existerer endnu.

II.

Persien deles i provinser *(hakumet)*, disse falder igjen i amter *(mohal)*, disse igjen bestaar af herreder *(belad)*. Provinsens guvernør *(hakim)* har en intendant *(pish-kar)* ved sin side; hakim'en vælges sædvanlig ud af herskerhuset; han udretter ikke det mindste, men overlader alt til pish-kar'en, der er politichef, skatteopkræver, rulleførerer samt exekverer de af mollaherne (presterne) fældede civil- og straffedomme. Pish-kar'er og amts-hakimer maa *kjøbe* sine embeder ved hoffet, hvis eunuker og ministre er blodsugere alle tilhobe, samt hos provinsens hakim. Løn af staten faar de ikke, maa tvertom aarligaars sende shahen og hofpersonalet flotte gaver. Selvfølgelig agter de stakkels embedsmænd ikke at sætte sin formue overstyr for titelens og magtens skyld. Bønderne i egnen maa skaffe pengene. Fra arildstid er der opsat skattelister for hver provins; at folketal og afkastning siden de gode gamle dage har svundet ind, vedkommer ikke sagen; pish-kar'en er ansvarlig for beløbet. Han lader det ogsaa inddrive, ja han inddriver tillige for egen regning, hvad han selv trænger og hvad han personlig maa „forære" hoffet. Betænker man saa, at embedsmanden hvert øieblik kan vente sin afskedigelse for at give plads til en ny kjøber af embedet, forstaar man nok, hvorledes der fares frem mod undersaatternes pung. Forf. nævner som et gjængs exempel, at da en udarmet enke ikke magtede sin skat, blev hendes hus revet ned og tømmeret solgt; selv har han været vidne til, at væbnede skatte-opkrævere har revet klæderne af kroppen paa smaabønder. „Maa man ikke blive vantro, naar man vederfares slig vold!" hørtes en af de plyndrede at udraabe i sin fortvilelse.

III.

Over embedsmændene staar ministrene. Persiens regjering tæller et utal af ministre. En sjelden gang sendes en af disse høie herrer med extraordinære budskaber fra shahen til fremmede fyrster; ellers har de ikke noget at bestille. I regelen fordriver de tiden med at skrive digte. Titlerne klinger storartet; „storminister for veie og samfærdsel" (sligt findes ikke i landet!), „stor-minister for den kongelige fotografi" (!) „for musæerne", „for elektricitetsvæsenet" (der findes en eneste elektrisk lampe i paladset!). Men ve den kjøbmand, som faar krangel med en slig excellence; og ve det strøg, hvor „fotografi-ministeren" foretar en inspektions-reise!

Over ministerne staar igjen visiren, Sadre-Aazam, „storhedens toppunkt". Denne mand har alle forretningsgrene i sin haand, hærvæsen, finansvæsen, udenrigspolitik osv. Med oprørs-skræmsler faar han shahen ganske i sin magt, skjønt han med slave-lader føier herskeren i hans smaa luner. Storslagen slyngelagtighed maa der til, naar en staldmester kan svinge sig op til rigets styrer. For at finde sidestykker til en Sadre-Aazams karakter bør man søge mellem Shakspeares skurke. En nykke hos shahen kan koste vedkommende skurk hans hoved, hvad dag det skal være; følgelig maa han holde intriger igang selv i det kgl. harem og sætte skræk om sig ved passende anvendelse af den gift, der stundom serveres en farlig person under det gjængse navn: tyrkisk kaffe. For at række op til en slig æreløs stilling maa vedkommende være blottet for hæderlige traditioner.

De mindre embedsmænd behandles af sine overordnede som kammertjenere og skopudsere. Løn har kun post- og telegraf-personalet. Alle andre faar leve paa rov og af bestikkelser.

Dommerstand findes ikke. Er noget galt paa færde, tyr man til mollahen, der udfærdiger en kjendelse. Denne bringes til overøvrigheden, hvor da bestikkelser afgjør sagen.

Hærvæsenet er i en bedrøvelig forfatning. Soldaterne mangler baade sko og mad, de faar søge sit udkomme, som de selv bedst kan paa tyves vis. Officererne ved neppe forskjel paa høire og venstre. Generalerne er en snurrig forsamling; har en kjøbmand raad til at ofre nogle tusener, kan han pynte sig med den fjonge titel; eller en attenaars gut kan arve stillingen efter sin far. Udskrivningsvæsenet er ordnet med asiatisk letvindthed; hver grundeier har at stille et vist antal soldater samt at holde dem med klær og kost under tjenestetiden, hvis varighed er ubestemt. Regjeringen forsyner dem med vaaben og sørger for kvarterhold. Udenfor tjenestetiden er de overladt til sig selv, under opsigt af officerer, der selv staar paa samme lave standpunkt i kundskaber og moral.

Fra øverst til nederst raader altsaa det skrækkeligste forfald inden rigets forvaltning. Dette virker igjen slappende paa den enkeltes og samfundets kraft. Skikkelige folk i Persien maa enten friste et oprør eller vandre ud.

I tusental drager dygtige persere ud til nabolandene, til Indien, til Tyrkiet, til Rusland. Mesopotamien, Syrien, og Konstantinopel vrimler af persiske kjøbmænd. Paa sidstnævnte sted har de eget teater, egen skole og egen avis. Tyrker og araber tar gjerne undervisning i persisk for at studere literaturen. I Rusland paatræffes perserne fra Baku langs det Kaspiske hav og Volga helt til Moskva. I Baku er flere persere (f. ex. Takief) blevne mange-millionærer paa petroleumsdrift. En persisk-tyrkisk avis udgives i Tiflis. Overalt i Sydøstruslands byer er smaahandelen med østens varer i persiske hænder. I Indien er persernes hovedsæde Bombay, hvor de for egen regning har stiftet et sjøhandel-selskab med sex fragtedampere, der gaar i stadig fart mellem den Persiske bugt og Indiens kyst. Bombay har et persisk teater og en persisk avis. Overalt i de store centrer udenfor Persien grunder perserne et trykkeri og forlægger persiske klassikere; i Bombay, Baku og Konstantinopel er persiske bøger billigere end i Teheran og Ispahan.

Perserfolket kunde sagtens drive det til noget som nation, hvis ikke rigets styre var saa ynkelig slet.

IV.

Under det nuværende styre har der forefaldt mere end tredive alvorlige oprør i Persien. Efter tur har de forskjellige provinser reist sig mod de herskende. Betydeligst var den bevægelse, der ledes af reform-prædikanten *Bab*, en staut og fin, grundlærd og bereist muselman, der med koranen i haand krævede islam renset for de skammelige forvanskninger og kongemagten gjenopreist af fornedrelsen. Hans første prækener i Shiraz var voldsomme udfald mod embedsmændenes ynkelighed og presteskabets fordærvelse. Som mønster fremholdt han de ældste khalifers rene liv. Hakim'er og mollah'er fnyste og meldte Bab som en farlig mand for shahen. Denne (Mohamed Shah) negtede at modtage Bab i hovedstaden. En af hans apostle fik dog foretræde for herskeren og forelagde Babs reformforslag: 1) ophævelse af lovens bud om, at fremmede var urene; 2) afskaffelse af flerkoneriet, ifl. koranen kap. IV. vers 3: „hvis du frygter for at være uretfærdig (d. v. s. udygtig til at opfylde pligterne mod hustruerne), da egte du blot en kvinde; denne handlemaade vil lette dig i bestræbelserne for retfærd;" 3) oprettelsen af et ordnet presteskab; 4) ophævelse af kongens lovgivende myndighed; 5) regulering af skatterne samt oprettelse af faste domstole; 6) afskaffelse af døds-

straf og vanærende straf. Shahens svar blev udvisning af Teheran. Bevægelsen spredte sig dog raskt trods strenge forbud. Mod Babs udtrykkelige ønske kom det til oprør; regjeringen begyndte en blodig forfølgelse. Bab og hans tilhængere endte som martyrer.

V.

Men oprørene tiltog. Tilslut gjorde to ædle mand — schiiter-kirkens overhoved Sheikh Djamal-ed-Din samt fyrst Mulkum Khan, en af de faa gjenlevende af den gammelpersiske adel — forestillinger til shahen om nødvendigheden af reformer. Et stormands-raad sammenkaldtes, en kommission nedsatttes for at oversætte *code Napoleon*, nogle skoler grundlagdes, og et firman udstedtes om ukrænkelighed af liv og eiendom. Men storvisiren fik det hele forpurret ved at skræmme shahen med beretninger om den franske revolution. Alt blev ved det gamle, og et firman forbød perserne at sende sine sønner til Europa for at studere.

Forf. paastaar, at de europæiske ambassadører i Teheran skal have havt en finger med i dette usle spil, og formaner i den anledning Europa til — for sin egen skyld — at støtte kulturens og lovlig ordens fremskridt i det ulykkelige land. Derimod tror han ikke, at direkte overflytning af vesteuropæisk videnskab vil virke andet end skadelig paa østens folk. Naar de unge orientalere, der har ligget ved Europas høiskoler, kommer hjem, modtages de som „fortabte mennesker". Men reform trænges der i det ulykkelige land. Lykkes dets gjenfødelse, vil det persiske rige danne et kraftigt overgangsled mellem Europa og Asien.

Den moderne pessimisme.

(Efter dr. *Charles H. Pearson* i „*Fortnightly Rev.*").

„Kringsjaa"s læsere tør erindre en artikel om „fremtiden" af *Frederic Harrison*, hvori denne omtaler en dr. Pearsons meget pessimistiske verk om vor slegts fremtidsudsigter. I en redaktionel artikel under samme overskrift gaves der ogsaa en del videre oplysning om denne forfatter og hans bog. Denne sidste, saavelsom forfatterens meninger i det hele og F. Harrisons artikel har været gjenstand for betydelig diskussion, særlig i England. Dr. Pearson svarte i et tidligere nummer af „*Fortnightly*" paa sine kritikere og angribere. Han oplyser der, at hans pessimisme ikke er absolut haabløshed; men han ser, mener han, store farer, der truer vor civilisation med undergang, og han finder det at være sin pligt at pege paa disse. Det var blot det, han har gjort. Det er muligt, at farerne ved klogskab og arbeide lader sig afvende. Han vil haabe saa, og i hvert fald med al sin kraft og evne arbeide derpaa. — Pessimist og optimist maa kunne samles og enes om at arbeide paa at afvende farerne.

Nu skriver forfatteren i sidste hefte af nævnte tidsskrift om aarsagerne til den moderne pessimisme, der er særligt raadende blandt de høiere klasser.

Han finder dem at være tre: 1) den truende socialisme med den stadig

videregaaende udvikling i socialistisk retning i alle lande, 2) videnskabens opdagelse af arvelighedens indflydelse, der hemmer og begrænser al personlig udvikling og frigjørelse fra slegtens feil og 3) det faktum, at videnskab og tænkning gaar hurtigere frem i vor tid i retning af kritik end i retning af positiv reform og organisation, — det vil sige, de opdager feil og mangler hurtigere, end de bringer os midler til at overkomme dem, saaledes, at der trods de store fremskridt dog alligevel med stigende videnskabelighed bliver stigende misnøie.

Socialisme og socialistisk udvikling frygter forfatteren og mange med ham, fordi den efter deres mening truer og begrænser den personlige frihed og udvikling, der i deres tanker er grundlag og betingelse for alt, hvad livet har af størst værd. Den socialistiske stat skræmmer dem ved sin ensformighed og sit tyranni. Den skjærer alle over en kam. Den tager intet hensyn til individualitet. Den etablerer blot ét slags liv, én mening og skaber kun ét slags mennesker, — maskinmennesker, dusinmennesker, allesammen lige, allesammen med den socialistiske stats stempel paa sig istedetfor personlighedsmerke og individuel sjæl. En slig stat bliver værre end død og undergang. Høiere aandsliv og kultur bliver umulige i den, dens komme maa kvæle dem. Den bliver et monotont, aandløst, mekanisk velordnet barbari, — under bedste omstændigheder.

Og hvad der skaber pessimisme er, at de tænkende mænd føler denne kulturknusende stats komme. Udviklingen gaar med rasende fart imod den i alle lande. Der gaar knapt en dag uden en seir for socialismen, — ikke blot for de socialistiske partier; thi de udgjør kun en forsvindende brøkdel af den socialistiske bevægelse, — men for den socialistiske tankegang paa alle omraader. Den gjennemsyrer alle partier, den dikterer lov efter lov. Samfundene holder paa at omformes til socialistiske stater. Og det er de gamle liberale og konservative partier, som kappes om saaledes at omforme dem. At stanse denne udvikling, synes umuligt. Vi driver med en overmenneskelig strøm i den retning. Hver dag binder os fastere i socialismens kvælende net. Hver dag begrænser og indsnevrer frihed og individualisme. — Kulturen har tabt, barbariet og tyraniet maa komme. — Under denne følelse vaander sig de mænd, for hvem personlig frihed og individuel udvikling, kultur og rigt aandsliv er det vigtigste. Derfor bliver de pessimister — pessimister først og fremst i politiken. Verden gaar i deres øine ustanseligt den gale vei. Afgrunden gaber den imøde.

— Fra andet hold er der blevet gjort opmerksom paa, at det ikke alene er den i socialistisk retning gaaende bevægelse, som disse mænd frygter, men hele tidens demokratiske rørelse og udvikling. De hader „folket“ som styrende faktor, hader derfor hele den moderne udvikling mod

demokrati. For dem er demokratiet blot de uvidende, udannede massers tyranniske herredømme. *De* har flertallet; *de* maa styre. Men hvor bittert og forbitrende for den høit dannede, lærde og virkelig klartseende og vise mand at maatte bøie sig for dumhed og raahed, fordi de er de mægtigste og kalder sig lov og ret — folkevilje. Og dog maa det gjøres. Kulturens mænd er forsvarsløse. Uvidenhed og barbari er de herskende magter. Mængden regjerer. Geni, dannelse, kundskab og grundighed har ingen indflydelse, deres faa stemmer druknes af mængdens tusender, deres visdomsord høres ikke for skriget og skraalet.

Barbariet er allerede kommet, mener disse mænd. Barbarerne har atter erobret og ødelagt en civilisation. Vi er i nedgang. Flertallet knuser hvert et mindretal af dannelse, frihed, kultur, karakter, dybde og grundighed. Tal og skrig regjerer verden.

Hvor kan man saa undre sig over, at tænkende mænd bliver pessimister?

Og arvelighedens lov har vist os, hvor uforanderlig slegten i det store hele er. Personlig udvikling nytter saa lidet. Individet kan ikke seire over den slegt, det tilhører. Dens lave og usle træk baner sig vei frem i livet, trods alt. Den fader, der ved ædel moralsk kamp tror sig at have kuet slegtens onde lidenskaber, forfærdes ved at se disse spire løsslupne frem igjen i hans søn. De kan ligge sovende i to, tre generationer for saa at springe tilsyne i forværret skikkelse og frembringe en tyv eller morder i familien. Vi har ingen sikkerhed længer for, at den enkeltes kamp mod det onde i slegten vil gavne hans afkom; ingen sikkerhed for, at slegten vil gaa fremad, al anstrengelse synes at nytte saa lidet.

Atter en mægtig aarsag til pessimisme og mismod.

Og endelig er der det allerede tilstrækkelig skildrede faktum, at de moderne fremskridt i viden og tænkning opdager feil hurtigere end midler til at afhjælpe dem. Kritiken gaar hurtigere frem end muligheden for reform. Det onde, man ser og opdager, øges hurtigere end midlerne til at bekjæmpe det. Det onde *synes* derfor stadig at tiltage om os. — I *virkeligheden* er det dog blot vort syn derpaa som bedres. I virkeligheden *aftager* det onde stadig i omfang, kampen mod det gaar frem, men ikke saa hurtig, som slegtens voxende intelligens faar syn paa hidtil useede onder. Ogsaa dette indtryk af, at videnskaberne viser os mere ondt, end de kan læge, maa jo imidlertid bidrage mægtig i retning af pessimisme.

Her skulde altsaa være denne bedrøvelige, moderne retnings aarsager. — At kjende et ondes aarsager, er imidlertid at være halvt paa vei til at blive det kvit. Dr. Pearsons egen klare redegjørelse for aarsagerne til den moderne pessimisme, fører ham da ogsaa strax — i samme artikel — til at finde midler mod den og mod sit eget mismod.

Han minder om, hvorledes de store forandringer i verdenshistorien, — forandringer, der forekom tidens ledende mænd lige saa skjæbnesvangre og

tilintetgjørende, som den moderne demokratiske omvæltning forekommer mænd i vor tid —, dog ofte har vist sig at frembringe helt modsatte resultater af, hvad man ventede. Ud af hvad der tegnede til at blive et kaos, er ny og bedre orden fremstaaet. Han minder ogsaa om, at det demokratiske Amerika, som reisende europæere i aarhundredets første halvdel fandt saa nedsunket i materialisme og kjøbmandssind, pludselig fødte en række af de mest idealistiske og ædleste bevægelser. Han kunde gaaet videre og nævnt udviklingen i de ældre stater i aarhundredets sidste halvdel som et slaaende exempel paa, at demokratiet saa langt fra at drukne kulturen i længden viser sig at potensere dens magt, at være den en mægtig løftestang.

Og hvad arvelighed angaar, saa minder forfatteren om det faktum, at al teoretisering og pessimisme til trods *har* menneskene vist sig istand til efterhaanden at hæve sig høit over slegtens oprindelige natur. Den menneskelige natur *lader sig forbedre, er forbedret og forbedres stadig*, selv om dens bedring i det store hele ofte midlertidig afbrydes af tilbagefald. Arveligheden er med andre ord ikke den begrænsning, som pessimisterne har frygtet.

Og endelig hvad den tredie aarsag angaar, saa maa det, foruden hvad allerede er sagt fra den anden side, tages i betænkning, at denne videnskabernes og tænkningens udvikling formodentlig blot er temporær. Det er sandsynligt, at den tid er nær, — den synes næsten at være kommen —, da hjælpemidler til at beseire og overkomme det onde vil findes hurtigere end nye feil og mangler.

Dr. Pearsons pessimisme synes saaledes næsten at forsvinde overfor en grei udredning af dens aarsager. Til slutning gjør han opmerksom paa, at pessimisme og selvopgivelse eller ligegladhed langtfra er et og det samme. Man kan være fuldblodspessimist, mistvile om alt, ikke eie spor af haab for en selv eller verden, se barbariet kommende, og dog arbeide med al ens kraft paa at hindre det ondes fremskridt og paa at gjøre livet om en saa taaleligt som muligt. Pessimisme og svaghed er ikke det samme. En mand gjør sin pligt og sit yderste i livet, ikke fordi han haaber paa store og herlige resultater, men ene og alene, fordi han er en *mand* og ingen usling eller troløs flygtning fra livets kampplads og sine medmenneskers side. Kanske er det netop pessimisterne, der intet haaber, men alt vil taale og bære, der i grunden vil udgjøre fremskridtets, kulturens og det godes bedste tropper. De, der kjæmper alene for et haab, — optimisterne — skuffes saa let og giver saa tabt. Pessimisterne er skuffet paa forhaand, venter sig intet, og ved dog ligefuldt, hvor pligt, ret og manddom byder dem staa og kjæmpe til det sidste. Pessimisterne — de ligefuldt virkende og arbeidende iblandt dem — er, hvad Garibaldi forlangte af sine mænd, at de skulde være: „Den, der følger mig, sagde han, maa lære at leve uden brød og at kjæmpe uden ammunition.“ Saa tør og fremskridtets og det godes bedste tropper bestaa af dem, der har lært at leve uden haab og at kjæmpe uden drømme eller illusioner.

Luften og livet.

(Efter *Henry de Varigny* i „*Revue des deux Mondes*").

III.

Lad os nu betragte forholdet mellem luftens *fysiske* egenskaber og det organiske liv.

Luften har en vis vegt og maa derfor frembringe et vist tryk paa klodens overflade og paa de levende væsener, der befolker den. Dette tryk skifter med høiden over havet; barometret holder sig lavt oppe paa toppen af høie fjelde, men stiger, om det bringes ned til bunden af en grube. Levende væsener taaler de vanlige skifter i lufttrykket, uden at ænse dem engang. Men experimenter med dyr under luftpumpen godtgjør, at der gives grænser for de afvigelser fra det vanlige tryk, som en organisme uskadt kan udsættes for. Allerede for fire hundre aar siden beskriver jesuit-missionæren Acosta de lidelser, en færd over Perus høifjelde kan volde; kvalme og opkastelser holdt paa at tage livet af den vovsomme vandrer, saa angsten nær havde bragt ham til at give sig rent over. Senere iagttagelser baade ved bjergbestigninger og ballonfarter bekræfter, at luftens fortyndelse tvinger en til at snappe efter veiret med rasende hast, og at det utilstrækkelige aandedræt fremkalder hidsige smerter i musklerne og forstyrrelser i blodomløbet og nervevirksomheden, der ender med bedøvelse og døden. Paul Bert forklarer dette ganske enkelt af det skortende forraad paa surstof i hver indaanding, der faar ganske den samme virkning som et for langvarigt ophold i afstængt rum. Dertil kommer, at det slappe tryk i den omgivende luft bringer gasarterne inde i kropsvæven til at udvide sig og sprænge paa indenfra. En dykker, der stiger for raskt op af dybet, eller en luftskipper i en for kraftig ballon, udsættes for de samme fornemmelser som et dyr under luftpumpen, naar denne med et pludseligt drag tømmes for en del af sit indhold; overgangen blir for rask, saa trykket indvendig fra ikke faar tid til at mindske i skridt med trykket udvendig fra. Den i kropsvæven og blodkarrene altid tilstedeværende gas løber sammen i blærer, der uopholdelig stanser blodomløbet og fremkalder fare for livet. Dykkere pleier derfor at sige: „Man betaler først ved udgangen."

Forøgelse af lufttrykket udsættes kun de for, der arbeider i gruber og dykkerklokker. Paa bunden af gruberne er forøgelsen imidlertid ikke saa stor, at den merkes. I dykkerklokker kan derimod trykket bli indtil tre og fire atmosfærers. I saa tilfælde indtræder farlige tilstande. Det begynder med susen før ørene, næseblødning og slappelse af lemmerne;

aandedrættet og pulsslaget blir langsommere; nerverne hidses, og bevidstheden arbeider som under en beruselse. Man tænkte sig oprindelig, at dette var en følge af, at kulsyren blev for tæt. Paul Bert foreslog derfor at opveie dette ved forøget tilførsel af surstof; men dette viste sig rent ilde. Han fandt da, at naar spændingen i luften svarede til sex atmosfærers tryk, blev selve surstoffet en gift paa grund af sin for store tæthed. Et dyr kunde godt leve under tyve atmosfærers tryk, naar der blot sørgedes for en fortyndelse af surstofmængden. Om surstoffets giftighed se ovenfor.

De her nævnte foreteelser kan afdæmpes ved vanen; saaledes lider indianerne og deres dyr i Cordilleras intet ved luftens tyndhed. Ja, nyere forskninger har paavist, at dyr, der tvinges til længere ophold i tyndere luft, erhverver for sit blod evnen til at optage mere surstof. Heraf kommer det styrkende ved at leve en tid i fjeldluft.

Endelig faar vi berøre den indflydelse, luftens bevægelse udøver. Vinden er jo blot en følge af det let bevægelige stofs trang til at opretholde sit jevne tryk trods temperaturændringer. Den tjener da ogsaa først og fremst til at udjevne temperaturforskjel mellem forskjellige strøg af klodens overflade. Dernæst bidrager den til at fordele fugtigheden og sprede gasarter, der tilfældigvis udvikles i større mængde paa et enkelt sted. Endelig gjør vinden tjeneste som transportmiddel for plantefrø, mikrober og støv.

IV.

Tilbage staar det at behandle de fremmede elementer, der holder sig i luften og bibringer den visse mere tilfældige og ustadige bi-egenskaber. Det blir dog nødvendigt her at inskrænke os til at omtale blot det allervigtigste, og vi begynder med *vanddampen.*

Denne er dels synlig som skyer og taage, dels usynlig som fugtighed. Den har en dobbelt oprindelse; dels tilveiebringes den ved fordampning fra enhver vandoverflade, dels ved levende væseners uddunstning og aandedræt. En organismes vanddamp-produktion bestemmes af den omgivende lufts dampholdighed. Man regner, at bare menneskeheden paa 24 timer forsyner atmosfæren med 15 milliarder kilogram vand i dampform. En skog paa 500 kraftige og udviklede trær beriger luften med 4000 tons vanddamp i dagens tolv timer; om natten er uddunstningen neppe femtedelen af, hvad den er om dagen. For de Forenede Staters vedkommende anslaaes løvets samlede fladeindhold til mindst det firedobbelte af landets overflade, saa man kan forestille sig planternes indflydelse paa en egns fugtighed. Enkelte fysikere regner, at jordens lufthylle stadig bærer 72 trillioner tons eller kubikmeter vand i dampform.

Dampmængden i luften er meget omskiftelig efter tid og sted. Dens indflydelse paa det organiske liv er betydelig. Tør luft irriterer lungerne, og vaad luft stopper uddunstningen. Fremdeles danner luftens dampmasser som en ovnskjærm mod solstraalerne. Mindst en fjerdedel af solvarmen opsluges af luftens vand og opvarmer derved selve luften. Hvor luften er særlig tør, brænder solstraalerne jorden, men luften selv holder sig kjølig. Dette er tilfælde paa høie fjeldtoppe. Omvendt stopper luftens damp jordens varmeudstraaling om natten. Det fri verdensrum er isnende koldt, sikkert 100^0 under frysepunktet; naar solen ikke skinner og fornyer jordens varme, vil denne strax straale ud i det kolde rum. Paa Tibets høislette eller i Saharas ørken skal nattekulden være meget følelig; luften der eier ikke skyer. — Endelig tjener luftens dampe til at vedligeholde lyset efter solens nedgang, idet de svæver høit oppe og derfor kan oplyses længere end den flade mark.

Luften indeholder desuden altid en del fint fordelte faste stoffer. Selv paa de høieste fjeldtinder gives der ikke „ren luft“. En enkelt solstraale i et ellers dunkelt rum gjør *støvet* i luften synlig. Ved mikroskopisk undersøgelse viser dette sig at være en underlig blanding af alt muligt: infusorier og stumper af haar, fjær, insektkroppe eller plantefibrer, sporer af sop, blomsterstøv, mel, sod, fin sand og endelig mikrober. Efter udbruddet af vulkanen Krakatoa paa Java forleden aar fyldtes hele jordens dunstkreds med støv, der blev hængende igjen i lange tider. Ikke blot blomsterstøv, men modent frø driver om i luften, ja er tildels ved vinger eller fnug indrettet for luftseilads. Muligens af størst betydning er luftens forsyning af *mikrober*. Disses evne til at fremkalde forstyrrelser og sygdomme i andre organismers liv er for tiden vel kjendt. Forskninger har godtgjort, at man først blir kvit disse væsener i 7,000 meters høide. I bygader og byhuse, særlig i sygestuer, vrimler de i slig mængde, at man kan bli skræmt af tallene.

Luften har altsaa vist sig at være sammensat af stoffer, der hver for sig er nødvendige for det organiske liv, men ogsaa under visse omstændigheder blir skadelige, ja dræbende.

Kemikeren Dumas har udtalt, at i grunden er alle levende væsener ikke andet end fortættet luft. I ustanselig kredsgang passerer luftens stoffer gjennem organismerne og frigjøres atter sent eller tidlig for muligens at begynde løbet om igjen og om igjen.

Ruslands hærvæsen.

(Efter prof. *A. Rambaud* i „*Revue Bleue*").

I anledning af den russiske Sorte- og Middelhavs-flaades besøg i Toulon, der for alverdens øine fastslaar alliancen mellem czaren og den franske republik, har historikeren Alfred Rambaud (forfatter af en udmerket „Ruslands historie", der for tiden udkommer i dansk oversættelse) i det populære tidsskrift „Revue Bleue" netop meddelt en paa officielle publikationer grundet omstændelig fremstilling af Ruslands hærvæsen. Vi gjengiver et kort uddrag af den lærerige artikel.

Hele det russiske rige tæller 113 millioner indbyggere; deraf falder de 96 millioner paa den europæiske del af landet. Dette tal er netop det dobbelte af Tysklands folketal og adskillig større end Tysklands og Østerrig-Ungarns tilsammen; det er to og en halv gange Frankriges befolkning.

Hele det russiske rige dækker 21,885,942 kvadrat-kilometer, er altsaa 41 gange saa stort som Frankrige. Europæisk Rusland er 6,152,210 kvadrat-kilometer eller over 11 gange saa stort som Frankrige. Sammenlignet med Frankrige har altsaa Rusland 11 gange saa stort fladeindhold, men blot $2^1/_2$ gange saa stort folketal. Endnu uheldigere er sammenligningen af de to allierede landes jernbanenet: Rusland har ialt 32,381 kilometer jernveie, hvoraf 29,000 km. paa europæisk grund; Frankrige eier hele 37,873 km. jernbaner. Dertil kommer, at Ruslands landeveie er faa og slette.

En enkel betragtning af disse forhold overbeviser om, at mobilisering af czarens krigsmagt ikke er nogen let sag. Forf. agter dog at paavise, at franskmændene slet ikke bør se for mørkt paa denne lidt nedslaaende omstændighed.

Ruslands hærudskrivning er grundet paa Alexander II's love af januar 1874 og oktober 1876. samt paa Alexander III's lov af juni 1888. Denne sidste nedsætter den aktive tjenestetid fra 6 til 5 aar, men forlænger reserve-tjenestetiden fra 9 til 13 aar — betegner altsaa et reelt tillæg af tre aar i tjenestetid; desuden er loven udstrakt til at gjælde den kristne befolkning i Kaukasus. Finland har en mindre streng vernepligt, medens Polen regnes helt med i Rusland.

Ifølge disse love maa samtlige unge mandskaber (undtagen prester o. l.) trække lod. I 1891 indskreves 994,248 rekruter i rullerne; til sammenligning huske man, at første aarsklasse i Frankrige tæller 300,000. Lodtrækningen deler aarets rekruter i to grupper: Første gruppe skal gjøre normal tjeneste, 5 aar i linjen (21—25 aar), 13 i reserven (26—38 aar) og 5 aar i landstormens første opbud (39—43 aar), ialt 23 aar; anden gruppe er ligeledes værnepligt i 23 aar i landstormens første opbud eller, hvis de er mindre duelige, i dens andet opbud. Denne anden gruppe har til den sidste tid ingen militær undervisning modtaget.

Første gruppes rekruter slipper oftest med fire aars linjetjeneste og gaar over i reserven med et aars længere værnepligt der. Alligevel gjør den russiske soldat længere linjetjeneste end nogen vesteuropæisk soldat.

Ved mobilisering af reserven tages intet hensyn til aarsklasse, hjemsted eller vaabenart; reserven er en *enhed* for sig.

Rekruterne i landstormens første opbud indkaldes nu til leirsamlinger to gange à 6 uger inden 25 aars alderen. Fra de fire yngste aarsklasser tages udfyldningsmandskab til linjen. Resten danner et masse-opbud, svarende til Tysklands reichswehr; den russiske betegnelse er *opoltchénié*.

Det forhold, hvorefter rekruterne udtages til normal tjeneste, beror jo paa arméens behov og statskassens evne. I 1891 udgjorde de europæiske rekruter ialt 879,455; dertil kom 88,647, som tidligere havde faaet udsættelse med at tjene. Af disse 968,112 mandskaber udtoges 260,000 til normal tjeneste, medens 100,773 fik udsættelse; 211,191 indskreves i landstormens første opbud, og 315,531 i dens andet opbud; resten var enten fritaget for tjeneste (prester o. l.) eller udygtige til tjeneste.

Tallet paa rekruter i normal tjeneste har været i stadig stigende; i 1872 var det 140,000, i 1877 allerede 218,000, i 1886 var det 235,000 og 1890—92 hele 260,000.

Det viser sig altsaa let for Rusland at stille 23 aarsklasser paa 290,000 normal-soldater, altsaa ialt 6,370,000 mand, eller med den almindelig beregnede afgang af 20 pct. — 5 millioner normalt indøvede soldater. Dertil faar tælles mindst 4 millioner tjenestdygtige i de 23 aarsklasser af landstormens første opbud, samt 7 millioner brugbare i de 23 aarsklasser af dens andet opbud. Landstormens dygtigste elementer bør der regnes med, da deres indøvelse kun er et pengespørgsmaal. Men lad os imidlertid kun holde os til linjen og reserven.

Det Russiske Rige er delt i 14 militærdistrikter, hvoraf 5 falder paa Asien (Transkaspien, Turkestan, Irkutsk, Omsk, Amur), 1 paa Finland, 1 paa Kaukasus og 7 paa Rusland og Polen. Vigtigst af disse er de 3 langs vestgrænsen: Vilna, Warschau, Kiev, i anden linje kommer Odessa, Petersburg og Moskva; bagerst Kazan.

Ruslands europæiske armé er sammensat af 19 korpser samt gardekorpset (i Petersburg og Warschau) og grenaderkorpset (i Moskva). Af disse holdes 1 i Kaukasus, 3 i Moskvas distrikt, 3 i Petersburgs distrikt, 2 i Odessas distrikt, 4 i Kievs distrikt, 4 i Vilnas distrikt, 4 i Warschaus distrikt. — Altsaa holdes af samtlige 21 korpser de 12 i de tre vestgrænse-distrikter og de 8 i anden linjes distrikter.

Fra øst mod vest øger altsaa garnisonernes tæthed. I Kazan ligger kun nogle kosak-eskadroner, Kaukasus har ingen overdreven hærstyrke; Odessas distrikt har 72 bataljoner og 51 eskadroner, Petersburgs 100 bat. og 52 esk., Moskvas 112 bat. og 24 esk. Men i Kievs distrikt ligger 140 bat. og 127 esk., i Vilnas 162 bat. og 73 esk. og i Warschaus distrikt 160 bataljoner og 159 eskadroner. Dertil bør det merkes, at Kievs, Vilnas og Warschaus distrikter er de mindste af udstrækning. Al rigets kraft er altsaa trængt sammen langs vestgrænsen.

Rigets aktive hær tæller 88 bataljoner fodjægere, 897 bataljoner infanteri, 671 eskadroner kavaleri (deraf 319 esk. kosaker), 443 batterier artilleri og de tekniske tropper. Ialt har den russiske hær paa fredsfod 30,574 officerer, 751,000 soldater, 140,000 heste og 35,000 vogne.

Et russisk armékorps paa fredsfod bestaar af: a) 2 divisioner infanteri (hver division er paa 2 brigader, hver brigade paa 2 regimenter, hvert regiment paa 2 bataljoner), 1 artilleribrigade (6 batterier paa 8 kanoner hver), 1 brigade amunitionskjørere, 1 divisionstræn, ialt 40,000 mand; b) 1 kavaleri-division paa 3 dragonregimenter, 1 kosakregiment, 2 beredne batterier og 1 divisionstræn, ialt 4700 mand; c) omtrent 1000 mand tekniske tropper. Alt i alt tæller det russiske armé-korps 45—46,000 mand.

Slig er sammensætningen af korpserne I—XV. Derimod er korpserne XVI, XVII og XVIII uden kavaleri. Gardekorpset bestaar af 3 divisioner infanteri og 2

divisioner kavaleri; grenaderkorpset bestaar af 3 divisioner infanteri, men er uden kavaleri; Kaukasus-korpset er sammensat som gardekorpset.

Udenfor korpserne staar de 60 paa europæisk grund kantonnerede bataljoner fodjægere, desuden 3 „uafhængige divisioner“ samt 3 kosak-divisioner.

Principet for mobiliseringen er, at organisationen paa fredsfod lades urokket. De bestaaende enheder holdes helt udenfor de nye enheder, der sættes paa fode og slipper at afgive „kadre“ (officerer og underofficerer) til disse. Reservens mobilisation er en sag helt for sig og foregaar ved hjælp af ganske andre organer end linjetroppernes. Disse organer er „*les troupes cadres*“, som daterer sig fra 1887. I krigstid kan der saaledes i de tre grænsedistrikter stilles 7 divisioner reserve, hvortil slutter sig andre 13 divisioner reserve-infanteri, alle med tilhørende reserve-artilleri. Foruden disse 20 reservedivisioner af „første omgang“ forberedes dannelsen af et næsten lige stort antal nye divisioner af „anden omgang“. Reserven vil saaledes kunne bringes op fra omtrent 900,000 til 1,500,000 mand. Siden 1889 oprettes der særskilte fæstnings-„troupes-cadres“, som i krigstilfælde kan stille 250,000 mand, hvoraf de 200,000 paa europæisk grund, væsentlig til besætninger i vestgrænsens fæstninger.

I krigstilfælde staar altsaa linjekorpserne fuldt færdige uden at blive forstyrret ved mobiliseringen af reserven, hvis faste kadre (befal-„rammer“) fyldes paa stedet; og reservens mobilisation forstyrres heller ikke af fæstnings-reservens opstilling. Saavel linje som reserve er øieblikkelig i operations-færdig stand. Militær-distrikternes særskilte staber danner strax operations-arméens generalstab. I de tre grænse-distrikter er denne generalstab i stadig virksomhed. Ligesaa er intendanturen fuldt færdig til at virke som felt-intendantur. Rekvisitionsvæsen og træn o. l. er ligeledes i orden.

Denne nye hærordnings effektivitet blev i 1888 sat paa prøve ved en mobilisation af Kiev-distriktets samtlige fire armé-korpser.

— *Jernbanevæsenet* lader endnu meget tilbage at ønske. Blot de 11,000 kilometer af rigets 32,000 km. jernbaner tilhører staten, medens de 21,000 eies af 34 privatkompanier. Der hersker en svær mangel paa enhed i materiel, brændsel, hastighed og personale. Endnu i 1882 var halvdelen af maskinfolkene udlændinger og femtedelen af banevogterne tyskere. Imidlertid gjøres der raske fremskridt. Og af de 29,000 km. baner paa europæisk grund findes den alt overveiende del inden distrikterne *vest* for hovedlinjen Petersburg—Moskva—Sebastopol. Regjeringen griber ind i kompaniernes forvaltning og kjøber op vigtige linjer. I 1886 stiftedes 28 tekniske skoler for uddannelse af russisk-fødte jernbanefolk. Hele jernbanestellet er for krigstilfælde underlagt et fint organiseret militær-transport-væsen med selve generalstabs-chefen i spidsen.

Desuden er hærafdelingerne overalt kantonnerede kun langs jernbanelinjerne og omkring banestationerne, saa de paa ordre kun har at stige ind i toget uden at behøve unødige marscher.

— *Fæstningsvæsenet* langs vestgrænsen er ordnet med Warschau som centrum, færdig til at danne anden forsvarslinje i tilfælde af en fiendes indfald; første linje bestaar af 359 ryttereskadroner, ialt 60,000 sabler.

— Alexander III's tolvaarige regjering danner allerede den største periode i Ruslands militære udvikling.

For tiden vil en mobilisering kunne foregaa paa følgende tidsfrist: inden 5 dage vil hestfolket, inden 10 dage linjens afdelinger samt inden 13 dage reservens

samtlige divisioner af første omgang staa marschfærdig ved hvert korps's samlingssted. Dette svarer til det øvrige Europas forhold. Men Ruslands værste fiende er afstandene — og de forholdsvis slette jernveie; det vil tage 5—6 dage at transportere Petersburg- og Moskva-distriktets tropper til Bielostok og Brest-Litovski i det østlige Polen. 20 dage efter mobilisations-ordrens udstedelse vil jægerbataljonerne, de 12 armékorpser i grænsedistrikterne med sit artilleri, sine 462 linjebataljoner og 359 eskadroner samt en del reserve-divisioner være samlet som operations-hær ved Weichsel — ialt 800,000 mand sterk. Og paa den 30te dag vil Petersburgs og Moskvas 300,000 stille i anden linie i Øst-Polen. Inden en maaned vil altsaa, naar garnisonerne i Polen medregnes, hele 1,400,000 mand være samlet inden denne provins.

Imod denne styrke vil da staa Østerrig-Ungarns samlede hær paa 8—900,000 mand, muligens med Italiens hær i baghaand, samt 400,000 tyskere; alle sine øvrige tropper maa Tysklands keiser sende mod Frankrige. Kun i tilfælde af Frankrigs *totale* nederlag vil hele den tyske hærstyrke være ledig til krigen med Rusland. Polens beliggenhed vil imidlertid hindre en direkte forbindelse mellem de allierede i syd og nord. Fra Warschau til den tyske hærs samlingspladse, Königsberg, Thorn og Breslau — eller til den østerrigske hærs, Krakau, Przemysl og Tarnopol, er der lange afstande. Det vil tage to—tre dage for Østerrig—Tyskland at angribe; griber Rusland offensiven, maa der gaa syv—otte dage, før sammenstødet sker.

Ruslands og Frankrigs forbund bliver en garanti for Europas fred, idet enhver lyst hos Tyskland til nyt angreb stagges ved bevidstheden om, at en krigserklæring mod Frankrig inden fire—fem uger vil kaste $1^1/_2$ million russere frem fra Polen.

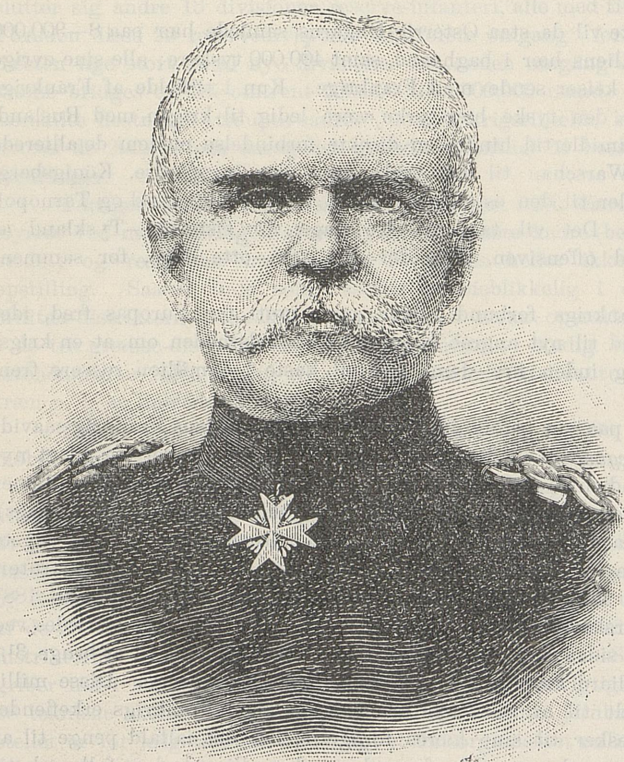
Tyskland pukker paa sin befolknings hurtige vext; medens Frankrig saavidt voxer sig til et nyt *regiment,* vil Tyskland med lethed have voxet sig til et nyt *armékorps*. Men Rusland, hvis befolkning paa otte aar er tiltaget med 17 millioner (hele Spaniens folketal, og mere end trediedelen af Tysklands, endsige Frankrigs), vil inden samme frist have voxet sig til en hel *armé*. Rusland er Europas yngste kraft. Men Rusland lider savn af kapital. Det kan ikke indøve alle sine rekruter, ligesom det heller ikke kan udnytte alle sine naturlige hjælpekilder. Indtil 1887 var den russiske stat forskreven til Berliner-børsens Shylock'er. Den udfriedes ved Frankrigs hjælp og har siden ved sex eller syv laan faaet adgang til at bruge $3^1/_2$ milliard francs ($2^1/_2$ milliard kroner) af det franske folks sparepenge. Disse milliarder er direkte anvendt til at reise nye armékorpser mod Frankrigs erkefiende. Savner Frankrig mennesker til sine hæres forøgelse, har det ialfald penge til at lade sine allierede foretage ubegrænsede forøgelser; den allierede har folk nok til at tage nye soldater af.

I længden vil Tyskland ikke holde kappestriden ud; det kan gjøre bud, men czaren kan til enhver tid slaa med et overbud. Resultatet maa nødvendigvis — med en smule taalmod — blive Tysklands udmattelse; og da falder af sig selv dets rov tilbage til den rette eier.

Tre tyske politikere.

Grev Caprivi.

Indtil midten af marts 1890 var der ingen, som anede, at dette navn skulde afløse fyrst Bismarcks navn i den tyske statskalender. Den store kansler maatte vige for sin lærling, den nybagte keisers vilje; anledningen var, at Bismarck, som indgroet *matter-of-fact man* modsatte sig indkaldelsen af hin internationale kongres til drøftelse af arbeider-lovgivningen, hvormed den unge monark vilde manifestere sit begeistrede sindelag. Rygtet om det vidunderlige — kanslerens afgang — satte øieblikkelig rygter om den mulige efterfølgers navn i omløb; det nævntes snart med forbauselse og vantro, at chefen for 10de armékorps var kaldt ind fra Hannover til konferance med keiseren. Den 20 marts læste verden, at Bismarck virkelig var afløst af den hidtil ukjendte general med det italiensk klingende navn: Georg Leo von Caprivi de Caprera de Montecucculi. Efter nærmere omtanke fandt ingen noget at udsætte paa udnævnelsen, skjønt ingen indsaa nogen anden grund for valget end keiserens trang til at faa et beredvilligt redskab for majestæten anbragt i rigskansler-palæet. Om Caprivi vidste man blot, at han var født i 1831, at han blev officer i 1849 og general i

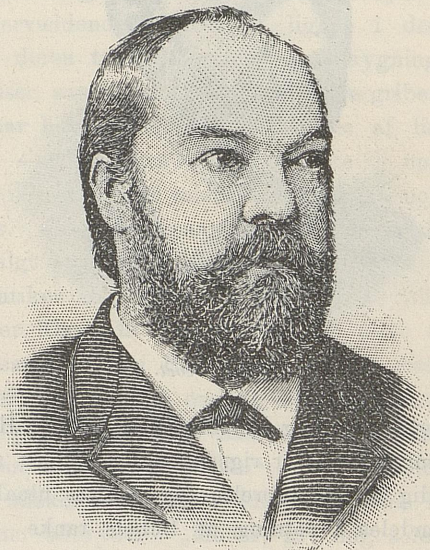
Grev Caprivi.

1877, samt at han 1884—88 havde været chef for marine-departementet og siden for 10de armékorps.

Som kansler har Caprivi vist sig at være den mand, keiseren kunde bruge. I førstningen mødte han velvilje endog hos oppositionen; men da han forelagde den reaktionære skolelov, var det forbi med de liberales gunst. Forslaget maatte regjeringen tage tilbage, og Caprivi overlod sin post som preussisk statsminister til en anden. Han beholdt kun kanslerværdigheden og fik titel af greve. Iaar har han paa keiserens vegne drevet en ny hærlov igjennem ved at opløse den uvillige rigsdag og udskrive nye valg, som mod al forventning faldt ud efter keiserens vilje og betyngede rigets budget med udgifter til en betydelig forøgelse af hæren. For nærværende er han optagen med toldkrigen mod Rusland.

Eugen Richter.

Det tyske riges statsforfatning er kun tilsyneladende parlamentarisk. Parlamentarismens hidsigste forfægter blev endog kastet ved rigsdagsvalgene i sommer. Grunden var vistnok mandens egne feil. Richter er en mand i sine kraftigste aar, ypperlig taler og uovervindelig debattant, samt energisk journalist. For tiden er han henvist at deltage i den politiske kamp som redaktør af „Freisinnige Zeitung“ i Berlin. Svær af figur og høirøstet i sin tale, kræver han i alle forholde stort albuerum; forhadt og skamskjældt af sine modstandere paa grund af sin brutale paagaaenhed; mislikt blandt medarbeidere for sit tyranniske væsen. Før sidste valg sprængte han sit parti, „de frisindede“, ved sin hensynsløse voldsomhed. Følgen var — foruden hans egen vanskjæbne — partiets ynkelige nederlag; muligens har netop Richter bidraget mere end nogen anden til, at keiseren og hans tro kansler fik hærloven uskadt ud af valgenes skjærsild. Richter og hans „frisindede“ har intet positivt program; deres politik

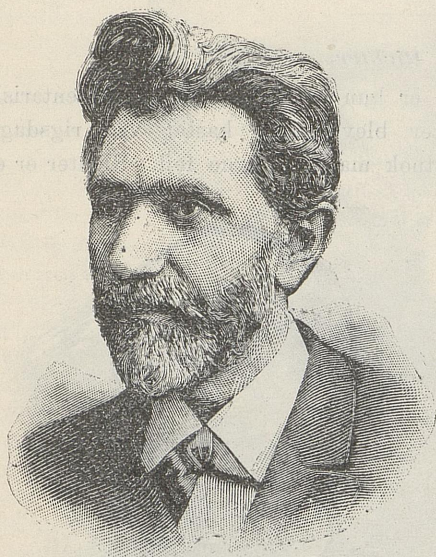

Eugen Richter.

bestaar i at pukke paa parlamentarisme og gjøre haardnakket opposition i ord mod regjeringens reaktionære og militaristiske planer.

August Bebel.

Sommerens valg indbragte ikke noget tysk parti større seir end socialdemokraterne. De har nu 43 pladse i rigsdagen. Næst sin sags evne til at begeistre underklassen har de sin fortrinlige partiorganisation at takke for denne fremgang. Organisationens chef er Bebel. Fra sit dreierverksted i Leipzig kom han i ung alder ind paa rigsdagen, hvor han i tyve aar førte en haabløs kamp mod Bismarck. Dennes socialistlov fik han personlig føle trykket af; i 1881 blev han nemlig kort og godt udvist fra den by, hvor han drev sin haandtering; i fængsel har han selvfølgelig ogsaa tilbragt en del af sin tid — den gamle kansler var ikke at spøge med. Ellers præller alskens anklager af mod Bebel. Forleden aar blev han udsat for overfald inden sin egen kreds; en tolstoiansk sværmer og frireligiøs lægprædikant, Bruno Wille, offentliggjorde en artikel mod Bebels partiledelse. Følgen blev et svært opvask paa socialistmødet i Halle. Men Bebel gik seirrig ud af slaget og har for eftertiden neppe synderlig at frygte fra „ung-socialisternes“ side. Hans taktik er at kjæmpe socialismen frem til flertal i rigsdagen og undgaa al ufredelig revolution. Dette er for sindig en kampførelse for partiets utaalmodige elementer; men valgene gaar fremdeles i retning af Bebels tanke. Foruden som dygtig taler og bladskribent har Bebel gjort opsigt som forfatter af to større bøger, „Bondekrigens historie“ og „Kvinden i fortid, nutid og fremtid“.

August Bebel.

José Echegaray.

(Efter *Hannah Lynch* i „*Contemporary Rev.*“).

Ingen præken kunde minde mindre om det gamle spanske drama med sin temmelig løse moral og sine underholdende og morende intriger end *José Echegarays* nutidsskuespil. Han hører til de moderne dramatikere, for hvem det at digte er at leve, for hvem scenen er en tribune, skuespillet en alvorssag. Og her er alvor fra begyndelsen til ende, — virkeligheden med sine krav og problemer, der saaledes møder en igjen i teatret, naar man flygter did for at hvile eller rekreere sig — virkeligheden i al dens yderste tragiskhed. Ibsens mest gribende og sindsknugende skuespil er rene lystspil sammenlignet med scener i Echegarays. Her naar man toppunktet af det forfærdelige, det yderste punkt af det pinlige. Værre kan ikke et publikums nerver martres og rystes, mere raffineret tragisk lader intet sig arrangere.

Hans dramaer er samvittighedsdramaer, — portrætter af det evige og endeløst mangesidige fristelsesdrama, som begyndte i Edens have. Handlingen er psykologisk. Scenen er igrunden et menneskes sjæl og samvittighed. Det gribende og overvældende i dramaet ligger i denne indre kamp mellem ondt og godt i deres talløse former og afskygninger. Ikke engang Tolstoi har skildret disse samvittighedsdramaer mere gribende end den spanske dramatiker eller har havt en dybere forstaaelse af lidelsens og dydens ædle værdighed. — Echegaray skriver ikke i nogen lidenskabens feber og ødsler heller ikke med sit talent og geni paa nogen udpensling af kunstmæssige detaljer. Ibsen har paavirket ham i høi grad — en paavirkning, som han har valgt at erkjende og at give udtryk ved ligefrem at citere den norske dramatiker eller adoptere en af hans repliker i et af sine egne skuespil. Det er Oswalds bekjendte ord: „Giv mig solen!“ — To gange høres de selvsamme ord i Echegarays største drama. Først fra den glade, udskeiede fader, der, da han engang saa solopgangen over Gvadalquivir gjennem en ung piges silkebløde haar, fatted naturens skjønhed og poesi og strakte sin haand ud efter „solen“; saa af sønnen, der Oswald lig, lider for faderens udskeielser, bliver idiot, og som, idet mørket for evigt sænker sig om ham, udbryder: „Moder, giv mig solen!“

Echegaray finder i denne ytring en hel filosofi. Den er „simpel, barnlig og halvt komisk, men udfolder en hel verden af tanker, et hav af følelser, et helvede af sorg og fortvilelse, en grusom lærdom, samfundets og familiens motto og moral.“

Som man ser, er hans største drama i slegt med „*Gjengangere*“. Han

har behandlet det selvsamme tema og i hovedsagen behandlet det paa samme vis. Arvelighedens lov og forfærdelige gjengjældelse har ogsaa grebet ham dybt. I et slags fortale til dramaet har han taget Ibsen og sine egne fra ham laante idéer i forsvar. „En generation, der er opædt af last, der i marv og ben bærer sæd og vext af uren lidenskab, i hvis ødelagte blod de røde korpuskler er blandet med raaddenskab, maa gradvis henfalde i idioti. „Giv mig solen“ udtrykker det sidste glimt af fornuft, før galskabens evige nat omslutter sjælen. Just som dette sker, vaagner den ydre natur til nyt, friskt liv. Den begyndende dag derude og den begyndende evige nat derinde mødes et øieblik i et fælles lysglimt, hilser hinanden og tilvifter hinanden et evigt farvel. Den synkende fornuft er i svundne fornøielsers ubønhørlige greb („giv mig solen“, var og *deres* raab); solen derude stiger frem til en ny dag, takket være naturens fornyende magt . . . . Herom lod meget sig sige . . .; men lad hver især løse gaaden, som bedst han kan . . ., og dersom den ikke interesserer nogen, saa viser det blot, at Don Juan (den udsvævende fader) har mange børn iblandt os, der lider som Lázaro (sønnen = Oswald), men mangler hans vid og forstaaelse. — Ærbødig hilsen til alle Don Juans børn.“

Paa denne vis tiltaler han sit publikum i egen person. — Tiden er fordærvet, syg. Vi selv er syge, — syge paa sind og sjæl; lider for vore fædres skyld. Idiotens kraftløshed ligger over den hele slegt. Oswalds skrig „Giv mig solen“ kan gjerne være motto for det hele moderne samfund. „Ned med en sluknende fornuft!“ Denne samfundets sygelighed er det han vil skildre. Pessimist, som man ser, til fingerspidserne.

Nordens moral og misfornøielse har fundet vei til ham i hans sollyse og livsglade hjem. Men ulig Ibsen (siger artiklens forfatter) giver han tankerne udtryk i fornuftig og sammenhængende handling. Misnøie leder ham aldrig til overdrivelse. Overdrivelse (extravaganse) anser han for at høre ungdommen alene til med dens bombast og vilde ord. — Her er lidelse, mørke, sorg, pessimisme, tragediens yderlighed, men der hviler over alt en adel og værdighed, der forsoner dermed. Sorg og lidelse bæres med en resignation og en nobelhed, der midt i dramaets intense mørke og forfatterens pessimistiske syn vidner om og forkynder i høie toner menneskenaturens storhed og ædle kraft.

Ved siden af denne samfundets sygelighed, som han søger at skildre, er det ogsaa hans ærgjærrighed at skrive dramaer paa en ganske anden vis end hidtil. De skal være mere trofaste skildringer af det virkelige liv; ikke stiliserte med typer og „karakterer“, med en forkortet og kondenseret handling. Dramaet skal udvikle sig paa scenen som i livet, hvor det

slet ikke skrider frem gjennem en række sammenhængende dialoger, men hvor man føres frem til det skjæbnesvangre knudepunkt gjennem et utal af smaa hændelser og næsten ubemærkede ting, — smil, let henslængte ord, tilfældige spadserture, en blomst, en haandbevægelse, nogle regndraaber, en sky, en bog, et digt — det er slige ting som med utallige andre forbinder sig til og skaber livets dramaer og tragedier. Heller ikke er der blot et lidet begrænset antal personer, der tager del deri. Den hele verden har del i hvert drama. — I et forspil til et af sine skuespil forklarer digteren disse sine idéer og sin fortvilelse over vanskelighederne. Hans hovedperson er altid en, for hvilken teatret ei har plads, — nemlig „den hele verden", allesammen. Og handlingen er lige umaadelig, fuldstændig interesseløs, intet at lægge merke til, før alle traade pludselig løber sammen og det bryder løs; men da er den dramatiske udvikling ogsaa endt, da maa teppet falde. Med andre ord, det interessante ved dramaet begynder først, naar teppet gaar ned for sidste akt. Og igrunden er det derfor alene det, som følger bagefter, der lader sig vise paa scenen. Men det er netop det, der gaar forud for det *vanlige* dramas første scene, der interesserer digteren, og som ogsaa vilde interessere publikum, trods alt, dersom han bare kunde finde den passende form for det. — Og saa skriver han da virkelig et drama, hvor hovedpersonen er „den hele verden", allesammen — hvor med andre ord samfund, selskab, naboer — allesammen — spiller den væsentlige rolle, afgjør handlingens gang og bestemmer den hele udvikling. Og dramaet har selv i det lidet læsende Spanien naaet til tyvende oplag.

Afrikas fremtid.

(Efter Dr. *Carl Peters**) i „*The Forum*").

En tysk forfatter har drømt en deilig drøm om en europæisk koloni paa de store høideplateauer i Afrikas indre. Koloniens folkemængde voxer i et slegtled lil 50 millioner, som lever der som i et jordisk paradis under ideelle sociale tilstande, endog civiliserende de sorte indfødte, deriblandt Massai-stammen. Havde vedkommende forfatter gjennemreist disse egne tilfods og maattet kjæmpe for livet med de samme massaier, som i hans skildring er saa elskværdige, saa havde han vel neppe drømt saa vakkert. Han glemmer, at det tilsyneladende tempererede klima i disse egne, med

*) Berømt Afrika-reisende og keiserlig, tysk kommissionær i Afrika, hvor han har taget levende del i at udvide og befæste de tyske besiddelser.

sin jevne døgntemperatur, blot er tilsyneladende, blot tager sig saa ud i oversigtstabeller over temperaturen. Sagen er, at denne tempererethed i daglig gjennemsnitstemperatur fremkommer som et simpelt *tal*resultat af to yderligheder, der deler døgnet mellem sig. Nætterne er kolde, men dagene tropisk varme. Den deraf udregnede, men intetsteds existerende *døgn*temperatur er det eneste tempererede ved disse egne. (Nyt bevis for, hvor farlige og misvisende statistiske tabeller og tal kan være). En gang, husker jeg, havde vi nat efter nat to graders kulde og om dagene 36 grader (Cels.) varme! — frost hver nat og tropisk hede den hele dag. — Det er vor forfatters jordiske paradis, hvor en temperaturtabel har forledet ham til at se et ideelt klima!

Hvad vi ikke maa glemme, naar vi spekulerer over Afrikas fremtid og over mulighederne for hvid kolonisation i denne verdensdel, er, at det meste af Afrika ligger inden den tropiske zone og ingen del af det udenfor den halvtropiske. Intet sted i Afrika ligger inden den tempererede zone. Sydamerika naar 56⁰ sydlig bredde, Afrika kun 34⁰. — Her er den afgjørende faktor i enhver afrikansk beregning: — *En verdersdel, der intetsteds naar ind i den tempererede zone.*

Dog, det har vist sig, at den tropiske og halvtropiske zone ingenlunde er ubeboelige for europæere og for europæiske arbeidere. De høiere og bjergfulde strækninger af Afrika som Kilimandsharo, Kikiju, Uganda, det øvre Kongodalføre, fjeldegnene om Nijasan-søen etc. er fuldstændig skikkede for europæisk kolonisation; luften er udmerket og sund, der er fuldt op af vand og frugtbar jord. Disse egne er imidlertid som oaser i en ørken. De maa først ved jernbaner forbindes med kysten, før der kan blive tale om kolonisation. Og selv da maa vi ikke vente os selv i disse Afrikas bedste distrikter nogen udvikling svarende engang til Sydamerikas. Grunden dertil er at søge i Afrikas mangel paa vand. De virkelig vandede distrikter er kun smaa og trangt begrænsede. Ni tiendedele af Afrika bestaar af stepper, hvor der paa grund af vandmangel intet voxer uden græs og buske. Kun en tiendedel af fastlandet har vand nok til at muliggjøre jordbrug. Stepperne kan blot benyttes til græsgange for kvæg- eller strudshjorde.

Hele Afrika kan tænkes som en række plateauer eller afsatser. Først er der mægtige og vidstrakte høideplateauer i fastlandets midte; saa et trin ned med nye plateauer og saa videre, indtil søen naaes. Paa disse plateauer ligger skarpt begrænsede fjeldhøider eller enkelte afsondrede fjeldmasser. Gjennem plateauerne baner Afrikas store, men faatallige, floder sig vei i alle retninger fra den centrale, bjergfulde del til kysten. Kun langs floderne og i enkelte lave og sumpige egne er der skog og frugtbar

jord egnet for plantager og jorddyrkninger. Forøvrigt bestaar planteauerne blot af disse endeløse stepper med græs og buske.

En tættere, jordbrugende befolkning er derfor kuns mulig langs floderne, kuns paa $^1/_{10}$ af det hele fastlands territorium. Resten maa foreløbig sættes ud af betragtning paa grund af vandmangelen. Og inden denne tiendedel af verdensdelens territorium er der da blot enkelte distrikter, hvis klima for tiden muliggjør europæisk kolonisation. — Men her er den ogsaa mulig, saasnart jernbanerne er bygget. Her kan avles de saakaldte kolonialprodukter i stor rigdom. Her er plads for millioner af velstaaende og lykkeligt levende hvide. Og fra disse den hvide civilisations udposter vil det saa blive muligt efterhaanden at sprede sig videre, muliggjøre nye egne for kolonisation og opdrage de indfødte til arbeide og ordnet jordstel; — det vil da sige den største del af de indfødte, der synes med lethed at kunne civiliseres, mens enkelte krigerske stammer neppe nogensinde vil finde sig i at arbeide, men vil foretrække at røve og stjæle, indtil de, som indianerne i Amerika, efterhaanden udryddes eller udrydder sig selv.

Her maa vi jo nemlig ogsaa erindre, at den hvide race stadig underlægger sig nye zoner og territorier og bliver istand til at leve, hvor det før var den umuligt. Grænserne for europæisk kolonisation udvides aar om andet, rykker længer og længer ind mod ækvator baade fra syd og nord, mens de omtalte oasers grænser ogsaa udvider sig. Vi lærer jo nemlig at beseire de farer og vanskeligheder ved klimatet, som i begyndelsen er skjæbnesvangre. Vi lærer at ordne os slig, at de ingen uheldig indflydelse øver. Af historien ved vi saaledes, at Tyskland i *Tacitus's* dage ansaaes for et yderst usundt land, sumpigt og gjennemsyret af feber, hvad der jo ikke hindrer, at Tyskland nu har en tæt og sund befolkning. En reise til Zanzibar blev i aarhundredets begyndelse betragtet som ensbetydende med selvmord, mens dødsfald paa grund af klimatfeber nu er meget sjeldne der. Det samme viser sig overalt i Afrika. Egne, der for et snes aar siden var dødbringende, frygter vi ikke længer idag, mens distrikter, der da var usunde, idag er uden nogen fare for liv og sundhed.

Endelig maa vi jo ogsaa mindes, at menneskeheden i vore dage skrider fremad med kjæmpeskridt paa alle tekniske omraader, at den paa en maade, hvorom vi ikke for 50 aar siden kunde have drømt, gjør sig naturen underdanig. Det er ikke umuligt, at det i kommende tider vil blive gjørligt at distribuere og udjevne baade vand og varme efter behag, — overføre Centralafrikas overskud af varme til Labrador, Grønland og Nordsibirien f. ex. Og i saa fald vil jo alle jordens lande kunne gjøres beboelige for den hvide race. Det er ikke umuligt. Og jeg skylder den nævnte forfatter at sige, at hans drøm gjør regning paa en slig udvikling

paa alle tekniske omraader. Det hører dag endnu drømmenes verden til. Som de tekniske videnskaber endnu staar, maa vi nøie os med udsigten til en ganske begrænset europæisk kolonisation i Afrika, og blot haabe, at denne vil blive tilstrækkelig til at kunne opdrage og civilisere de indfødte, som saa igjen i noget større udstrækning vil kunne tilgodegjøre for verdensmarkedet den mørke verdensdels rigdomme og muligheder. Hvad disse er i retning af jordvei, har vi altsaa nu nogenlunde oversigt over, dog maa vi huske, at selv den brugbare tiendedel af Afrika endnu ligger ubrugt og unyttet; mens dens rige jord og tropiske klima kan avle umaadelige forraad. Afrikas mineralske rigdomme, hvorom vi blot har faaet enkelte vink, kjender vi derimod omtrent intet til. Der er grund til at tro, at ogsaa disse er af umaadeligt værd.

Men med mindre de tekniske videnskaber hurtig erhverver os fuldt herredømme over distributionen af vand og temperatur, maa vi altsaa ikke i Afrika vente os nogen gjentagelse af, hvad der er skeet i Nordamerika eller i Sydamerika engang. Kolonisationen maa blive ganske anderledes begrænset og tage ganske anderledes lang tid. Afrika er intet Amerika. Det er en tropisk verdensdel, manglende vand. Dens regntider giver ikke engang en undskyldning for jordbrug udenfor de store dalfører.

Slangetilbedelse i Ægypten.

(Efter professor *A. H. Sayce**) i „*Cont. Rev.*“).

I øvre Ægypten findes endnu en levning af den slangetilbedelse, som synes at have udgjort en del af vor slegts tidligste religion, og som var særlig fremstaaende i de gamle ægypters gudsdyrkelse. Paa ét sted har denne gamle tilbedelse overlevet alle forandringer og omveltninger, og har trængt sig ind i de indfødtes form af den muhammedanske religion. Den er som et stykke af den graa oldtid, der ved et mirakel er blevet vedligeholdt for os.

Det er i en vis fjeldsamling i den øvre del af Ægypten, at denne tilbedelse endnu vedvarer, og at vi den dag idag finder et slangetempel med en virkelig tilbedt eller dyrket slange, der ifølge de indfødtes beretninger beviser sin guddommelighed ved at gjøre mirakler uden tal. Den helbreder syge, spruder ild i øinene paa den, der betragter den uden passende ærefrygt, dræber dem, der fornærmer den, lader sig hugge i stykker uden at det generer den, — stykkerne forbinder sig strax. Dens navn er *Sheikh Herâdi*.

I et gammelt stenbrud, høit oppe i de nævnte fjelde, alene tilgjængeligt ad to trange, bratte og romantiske stier, og i en rund hulning i stenbruddet staar to hvide *qubbas* eller kuppeltækkede helgenskrin, bygget til ære og som bolig for den

*) En verdensberømt engelsk forsker paa de orientalske sprogs og oldtidslevningers omraade.

bolig for den dyrkede slange. I det ene bor han selv, i det andet hans „hustru". Begge skrin er bygget forholdsvis nylig, det første i begyndelsen af forrige aarhundrede, det andet senere. — Før det første skrin blev bygget, holdt slangen til i en fjeldkløft, der formodentlig er den, som endnu sees lige ved den ene *qubba*.

Mængder af pilgrimme besøger det hellige sted, og hvert aar holdes der en otte dage lang fest til slangens ære, da der samler sig store folkemasser i fjeldene, for det meste Nil-sømænd. Syge strømmer til for at blive helbredet. Og om slige helbredelser og andre mirakler fortælles der i dèt vide og brede. Troen derpaa er urokkelig.

Fornærmes den hellige slanges „hustru", saa dræbes fornærmeren altid af den opbragte egtefælle, der selv er udødelig.

Ikke alene er alt dette en levning af den gamle ægyptiske slangetilbedelse, men det er sandsynligt, at paa samme sted, hvor denne slange nu tilbedes, en lignende slange er blevet tilbedt fra den fjerneste oldtid. Lige ved stenbruddet er en gammel græsk indskrift, der viser, at stedet i den græske tid var helliget en eller anden guddom, der neppe kan have været nogen anden end en slange. Lige i nærheden, hvor der er levninger af gamle ægyptiske templer, fandtes ogsaa nylig et græsk gudebillede i slangeform. Og selve distriktet bar i oldtiden navnet: „Slangens fjeld". — Vi staar altsaa sandsynligvis her paa et sted, hvor vexlende racer og religionsbekjendere fra tidligste tider har dyrket den „hellige slange". Og som vi ser de moderne ægyptere flokkes op til de to hvide helgenskrin for at bønfalde slangen om helbredelse og sundhed, er, hvad vi har for os, som et stykke levende oldtid fra vor slegts allertidligste tider.

Ægypten er jo forøvrigt fuld af overtro, og slangen er for alle ægypter et helligt dyr. Hvert hus har fremdeles som i oldtiden sin *harrâs* eller bevogtende slange, der fødes med æg og melk, gaar ind og ud som en kat eller hund, glider over beboernes sovende legemer uden at forstyrre dem, og om hvilken ogsaa de vidunderligste historier fortælles af de lettroende og overtroiske ægyptere, — sande efterkommere af et folk, hvis land var helt helliget en utallighed af guder.

Tolstoi mod Zola.

(Gjengivet i „*Revue des deux Mondes*" af *Teodor de Wyzewa* efter „*Sievernyi Viestnik*" („Nordens Budstikke").

Den underlige sværmer Tolstoi har taget forargelse af det „evangelium", som Zola ivaares tillod sig at forkynde for sit lands ungdom. — Tolstoi skriver:

Zola foreholder ungdommen to trossætninger, der ikke kan tænkes mere svævende og urimelige: troen paa videnskaben og troen paa arbeidet.

Han tilraader de unge at arbeide i videnskabens navn! Men videnskaben er et meningstomt ord: hvad somme tror at være videnskab, er for

andre daarskab. De lærde har aldrig ophørt at modsige hinanden. For enkelte er videnskaben filosofi, for andre er den teologi, for atter andre er den naturforskning. Og vi ser, at de vigtigste videnskabelige paastande, efter at have været anerkjendt i nogle aar, tilslut erklæres for falske og fornegtes af de samme, der har forfegtet dem.

Efter at have frigjort sig fra en hoben religiøse fordomme har vor samtids mænd uden at merke det ladet sig besnære af en anden, ikke mindre meningsløs, men kun saa meget skadeligere fordom: videnskabens fordom. Ægypternes tro paa sin fugl Fønix havde i grunden samme betydning og samme værdi som vor samtids tro paa stof og kraft, paa kampen for tilværelsen, paa komma-bacillen osv. Ingen tror i virkeligheden paa alt dette barneverk, man tror blot paa de lærdes autoritet.

Og jeg bør tilføie, at vor tids lærde gjør som deres forgjængere i det gamle Ægypten, som, naar de ikke blev kontrolleret af deres fagbrødre, løi skamløst og udbasunerede sine taabeligste paafund for *sandheder*.

Ved at lade frelsen bero paa videnskaben udretter man ikke andet end at øge menneskets ulykke, idet man vender dets øine bort fra dets virkelige onder. Naar man pryder en hoben tilfældige og usikre iagttagelser med navn af videnskab, er dette kun at hindre mennesket i at se det rædsomme svælg, der for hver dag gaber mere truende imod én.

Jeg skulde vie mit liv til studiet af Lombrosos arvelighed eller Kochs lymfe; og to dage før min død skulde jeg faa rede paa, at alle disse sandheder kun var vrøvl! Jeg lever nu imidlertid bare en gang!

En desværre blot altfor lidet kjendt kinesisk vismand, Laotse, lærte, at den enkeltes og folkenes høieste lykke bestod i kjendskab til *tao* (dyden), og kjendskabet til tao erholdtes kun ved *uvirksomhed*. Al menneskets elendighed kommer, ifølge ham, af, at de handler, og ingenlunde af, at de ikke handler. Menneskene vilde ophøre at lide, hvis de ophørte at handle.

Og denne vismand havde fuldkommen ret. Jeg har altid kjendt mig forarget, naar jeg saa, hvorledes man i vesterland betragtede arbeide som en dyd. Lad myren være hovmodig af sit arbeide — men ikke mennesket!

Zola siger, at arbeidet gjør mennesket mildt og godt; for min del har jeg altid erfaret det modsatte. Bevidstheden om fuldført arbeide gjør menneskene ligesaavel som myrerne haarde, hovmodige og grusomme.

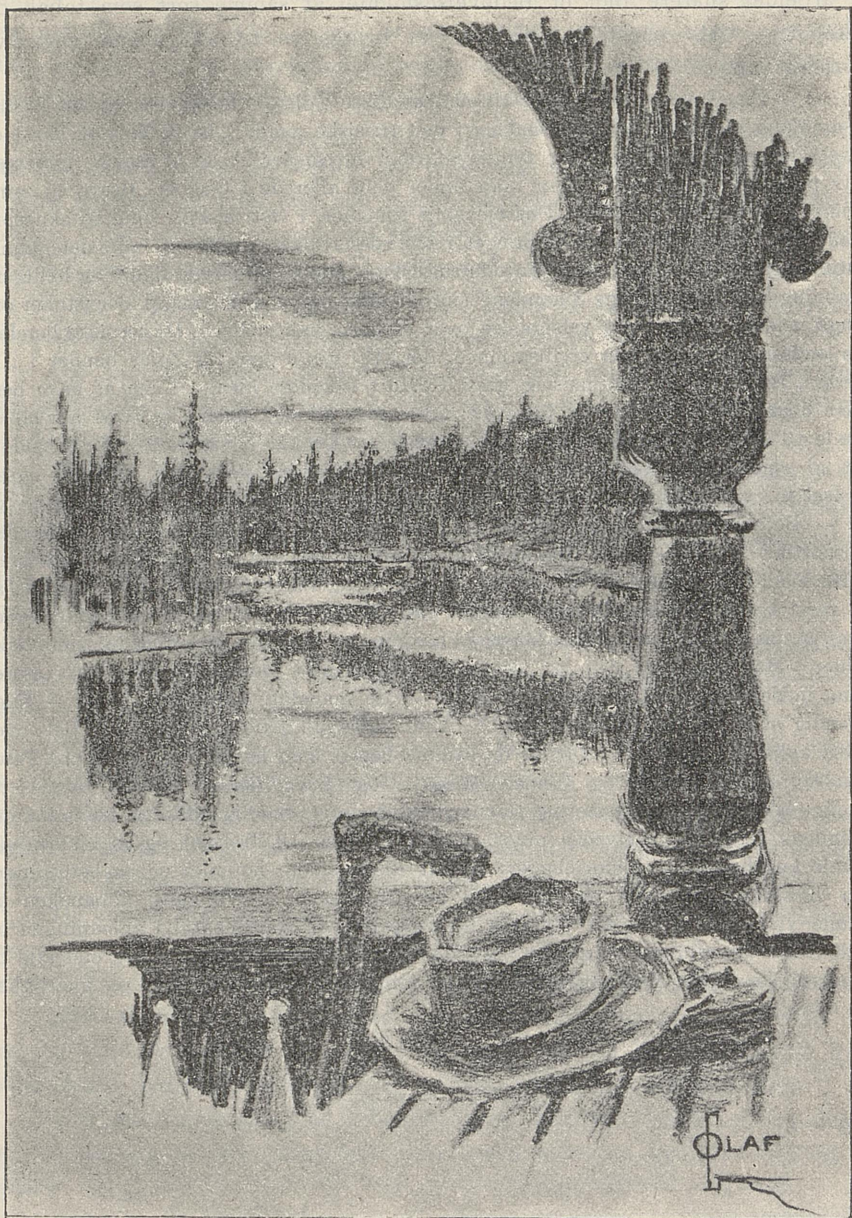
Lad mig indrømme, at arbeidet ingen last er; derfor er det dog i og for sig ingen dyd. Det kan ikke være mere en dyd end det, at vi spiser.

Arbeidet er intet andet end et slags fysisk og social nødvendighed i vore dage. Kalvene, der gjør krumspring i kveen, og rigfolk, der tager pusten af sig ved gymnastik eller *lawn tennis*, handler lige fortjenestfuldt.

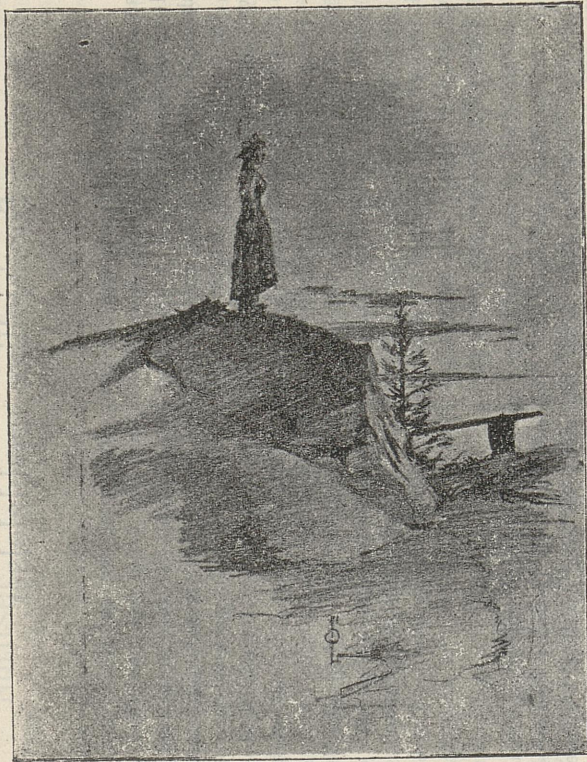
Og ikke blot er arbeidet ingen dyd; under vor tids samfundsvilkaar er arbeidet snarere blot et bedøvelsesmiddel af samme sort som tobak og alkohol — dets eneste hensigt er at bringe os til at glemme vort livs dyriske vanære.

— Den franske oversætter tilføier, at disse Tolstois anskuelser synes at staa i samklang med den dybeste tendens i den russiske aand. „Grev Tolstoi har blot givet dem deres endelige og fyndige form," fortsætter T. de Wyzewa (forresten selv polak af oprindelse), „men man finder dem allerede i Gogols „Breve til mine venner", i Nekrasofs digte, i Dostojevskijs romaner, i Ostrovskijs smukke skuespil. Man finder den endnu mere udpræget i alle russerfolkets ordsprog, i alle dets gamle national-sædvaner. Der gives for den russiske bonde ingen ærværdigere og helligere skabning end den „fattige i aanden" (jurodivetz), denne Guds mand, der vanker om langs veiene og lyser sin velsignelse over de børn, han møder. De russiske bønder, der endnu faar vente paa civilisationen, der skal gjøre dem lig Zolas bønder i „La Terre", realiserer instinktmæssig grev Tolstois sædelige ideal. Uden at have læst hans bøger, nærer de rædsel for vold: hundreder af dem lader sig hvert aar heller sende til Sibiriens miner end de tager geværet. De har ogsaa rædsel for arbeidet; for al rigdommens og overflodens nydelser foretrækker de hvilen. De har ogsaa rædsel for videnskaben, for oplysningen, for alle de fremskridt, som vi bryster os af. — Betegnende er en artikel af en bondemand i „*Rúskoie Obrosenie*" („Russisk tidsskrift") for september. Denne bonde har paataget sig at svare paa den bebreidelse mod hans brødre, at de negter at tage imod undervisning. „Det er sandt, at de russiske bønder haardnakket vægrer sig ved at læse de bøger, som man byder dem, godtkjøbsudgaver af klassikerne, haandbøger og selv grev Tolstois moralske fabler. Men sagen er den, at alle disse bøger intet indeholder, som interesserer dem, medens derimod de bøger, de læser — de saakaldte kolportage-bøger — fuldstændig svarer til deres aands krav." Vedkommende artikel meddeler en liste over disse kolportage-skrifter. Det er de samme bøger, som læstes i Rusland paa Peter den stores tid. Først og fremst *Salmerne* og *Evangelierne*, dernæst bønne- og andagtsbøger samt helgenernes levnetsbeskrivelser; endelig alskens traktater om „himlens fryd" og „helvedes pine", foruden „veien til frelsen" og to hundre aar gamle lægebøger og historiebøger; blandt disse sidste kommer ogsaa beretninger om Kutusofs, Suvarofs og Skobelefs bedrifter med. Selvfølgelig almanaken og gamle visebøger. — T. de Wyzewa gjør sig ganske sentimental i anledningen og udbryder: „men hvilke smukke og gode skrifter, hvor meget bedre end alle de moderne lærebøger formaar ikke disse at indblæse fromme drømme og kjærlighed til dyden!"

En kveldtur til Frogneraasen i tegninger af Olaf Guldbrandsen.

Fra Peisestuen mod Besserud-tjernet paa Holmenkollen.

Fra Voxenkollen.

Tryvandshøiden.
Fra toppen af udsigtstaarnet.

Forskjellige meddelelser.

— *Manden med jernmasken.* Over alt kaster vor tid lys. Nu synes man ogsaa at være paa vei til at faa fuld vished for, hvem den gaadefulde „manden med jernmasken" var. — Vi kjender ham jo alle fra vore gutteaars læsning. Masken var af sort fløiel over et skelet af jern. I det franske krigsministerium har der længe været et brev fra Ludvig den XIV til krigsministeren Louvois. Brevet er skrevet i ziffer. Hidtil har man ikke været istand til at læse det; men nu paastaaes det, at man har opdaget zifferets løsning. Brevet er, heder det i et parisertelegram til „*Daily Telegraph*", en ordre fra kongen om at arrestere general de Burlonde, fordi han hævéd beleiringen af Conti uden tilladelse, og at indespærre ham i Pignerol, efter først at have skjult hans ansigtstræk under en *sort fløielsmaske.* — Hvad man allerede ved om den ulykkelige mand, stemmer med den antagelse, at han har været brevets general de Burlonde. Det staar blot tilbage at undersøge i krigsministeriets arkiver, om generalen er noteret som død eller forsvunden omtrent paa denne tid.

— De sidste ganske mærkelige fund af interessante oldtidsbøger blandt samlinger af ægyptiske papyruser o. l. har sat den lærde verden i fornyet spænding overfor disse. For faa dage siden fandtes i en slig samling i museet i Genf stykker af meget gamle kopier af Iliaden og Odysseen. Begge kopier afveg i betydelig grad fra den hidtil kjendte text. I samme samling fandtes ogsaa andre sjeldne oldtidsverker, hvis natur endnu er ukjendt. Hvad der særlig vækker spænding overfor disse fund, er det faktum, at hver dag kan bringe os den nyhed, at en papyrus er blevet opdaget, som indeholder en samtidig beretning om Jesus selv eller om kristendommens allerførste aar, skrevet af en af de ægyptiske eller alexandrinske lærde. En slig beretning vilde jo kaste lys over mangfoldige omdebaterede spørgsmaal. Hine lærde var nysgjerrige og interesserede i alt muligt, hvorfor et sligt fund ingelunde er usandsynligt.

— De netop tilendebragte nye udgravninger paa det gamle Troias grund — under tyrkeren Doerpfelds ledelse — har ifølge „*Athenäum*" betydelige resultater at opvise. Man har blottet svære mur-levninger, deriblandt en mægtig hirdsal (*megaron*) i lighed med de tidligere i Tirius og Mykenai paatrufne, samt et ældgammelt taarn med en trappe paa tredive trin. Guldsager er ikke fundne dennegang, derimod adskillige terracotta-kar; saaledes et homerisk dobbeltbæger og flere af de fra Schliemann-samlingen kjendte *pithoi* eller kjæmpe-krukker paa over to meters høide. Ligeledes er fundet et kjøkken samt en haand-kværn og en spinde-ten.

Notitser.

— Langs Aljaskas Stillehavskyst er fundet rige østersleier med ypperlige østers.

— *95,000 amerikanere* besøger aarlig Europa og lægger minst 360 millioner kroner ud paa sine reiser.

— Tre betydelige religionssamfund i de Forenede Stater holder paa at underhandle om fuld sammenslutning og forening. Splittelsens tid er forbi; samlingens tid og arbeide er begyndt. Differentiationen er fuldstændiggjort, nu gjælder det integreringen, — for at tale i Spencers sprog.

—*Jernbaneulykker i Storbritannien og Irland i 1892.* Ifølge *Board of Trade's* indberetning blev ialt 1130 personer, deraf 129 passagerer, 534 jernbanefolk og 467 andre personer, dræbt; medens 4485, hvoraf 1348 passagerer, 2915 jernbanefolk og 222 andre personer, kom tilskade.

— Det flotteste privathus i Nordamerika bygges for tiden for dr. W. Seward Webb, tredie vicepræsident for New-Yorks centraljernbane, en forholdsvis ung mand, der selv har tjent sig op en formue stor nok til at ofre $1^1/_2$ million dollars (over $5^1/_2$ million kroner) paa bolig. Huset bygges af granit og kommer til at indeholde 107 rum.

— *105,000 læger* praktiserer i de Forenede Stater, ifølge „*Polk's Medical Register*". Af de 137 anerkjendte lægeskoler i de Forenede Stater og Canada kræver de 23 fire halvaarlige kurser; 23 mindst fire aars studier samt tre halvaarlige kurser; 55 mindst tre aars studier og tre mindst halvaarlige kurser; de øvrige 36 kræver paa 7 nær mindst tre lærekurser før afgangsexamen.

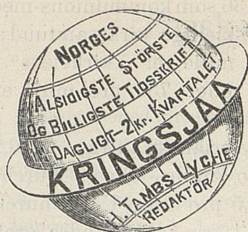
— *Kirkelig statistik for Skotland.* Under ledelse af Rev. Robert Howie i Glasgow er følgende opgifter tilrettelagt: Af Skotlands samlede folketal (4,025,647) staar de 2,963,136 som kommunions-medlemmer af de forskjellige kirkesamfund; medens 264 pro mille er „kirkeløse". Disse 2,963,136 eller 736 pro mille er fordelt saaledes:

Præsbyterianske kirke 1,146,247 eller 284,7 pro mille, Free Church 771,031 eller 191,5 pro mille, U. P. Church 455,101 eller 113,1 pro mille, andre protestanter 238,010 eller 59,1 pro mille, Rom. katoliker 352,747 eller 87,6 pro mille.

— Af *Indiens* befolkning holder 211 millioner paa Brahma-læren, medens Buddha-læren er fortrængt til 7 mill. i Burmah; Zoroasters lære hyldes af 90,000 „parsere"; Mahomeds lære har 57 mill. tilhængere. Af lavere, mere hedenske religioner gives der 7 mill. bekjendere.

— *Madpriserne* varierer meget paa de forskjellige steder. Ifølge „*Times*" koster bedste oxekjød i Wien kr. 1.20 pr. kilo, i Prag 1.04, i Budapest og Rom 1.27, i Paris 1.30—2.40, i Lille 2.55. Hvedemel sælges i Budapest for 9 øre, i Paris for 18, i Berlin for 15, i Lille for 16. Brød koster i Lille 10 øre, men i Berlin 16 øre pundet.

— *Hvedeavlen i verden* har i de sidste 10 aar gjennemsnitlig været $827^1/_2$ million hektoliter. Deraf falder iaar 145 mill. hl. paa de Forenede Stater, 124 mill. hl. paa Rusland, 100 mill. hl. paa Indien, 113 mill. hl. paa Frankrige, 52 mill. hl. paa Ungarn, 44 mil. hl. paa Italien, 33 mill. hl. paa Tyskland, 28 mill. hl. paa Spanien, 20 mill. hl. hver paa Storbritannien og Argentina, 1 mill. hl. paa Rumænien, 16 mill. hl. paa Østerrig o. s. v. — De Forenede Stater og Rusland faar tilovers omtr. 36 mill. hl. hver, Ungarn 16 mill. hl., Indien 15 mill. hl., Rumænien 12 mill. hl., Argentina 9 mill. hl. — Storbritannien trænger 67 mill. hl., Frankrig 17 mill. hl., Østerrig 14 mill. hl., Tyskland 9 mill. hl., Belgien $8^1/_2$ mill. hl., Italien 8 mill. hl., Schweitz $4^1/_2$ mill. hl.

„Kringsjaa“.

Fjortendagligt illustreret tidsskrift.

Udkommer hver anden lørdag.

Koster: 2 kr. kvart. eller 50 øre pr. løsnummer.

„Kringsjaa“ tilhører ikke noget parti. Det er alene dets opgave at virke oplysende, almendannende og underholdende, særlig ved paa vort sprog og i sammentrængt form at gjengive det bedste af udlandets samtidige tidsskriftsliteratur. Hvert hefte vil ogsaa i regelen indeholde flere originale artikler eller fortællinger af vore egne forfattere og ledende mænd uden hensyn til skole eller parti.

„Kringsjaa“ er landets største, alsidigste og billigste tidsskrift;

ingen *bør være det foruden. Ingen, der vil følge med i tiden, kan undvære det.*

Huseby & Co.s forlag,
Grubbegaden 2.

Expedition: *Grubbegaden 2.*

Redaktør: ***H. Tambs Lyche.***

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfattere eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

— Revolutionerne i Sydamerika vedvarer fremdeles. I Brasilien synes dog den revolutionære side at maatte seire tilsidst, hvad der vel vil betyde monarkiets gjenoprettelse.

— Med græmmelse og næsten med væmmelse maa den, hvis sympatier endnu er sterke for Frankrige, læse om franskmændenes næsten krybende hyldest af de officerer, der tilhører den nye russiske middelhavsflaade. Man ser nødig det land, som de fleste af os lige fra guttedagene af har betragtet som ideernes, frihedens og frisindethedens land, slutte pagt med og bukke sig i støvet for det rige, som repræsenterer den brutale magt, høiden af ufrihed og tyranni, og hvis seir i en europæisk krig vilde være et skjæbnesvangert nederlag for alt, hvad frihed, fremskridt og civilisation heder.

En artikel i *„Kringsjaa“* om den russiske hær kaster ogsaa et interessant lys over de to allieredes forhold. Det er Frankrige, som *betaler* for venskab og stas. De russiske arméer udrustes ved hjælp af fransk kapital, — laan naturligvis, men laan, som udenfor Frankrige er yderst vanskelige at opdrive. — Mon ikke Frankrige her sætter sine sparepenge i noget værre og mindre lønnende end selve Panamakanalen? Mon ikke den alliance vil blive det baade kostbar og skjæbnesvanger. Man kan jo kjøbe selv den søde hevn *for*

dyrt. — I hvert fald kan ikke *Ruslands* forbundsfælle længe beholde de sympatier, som trikolorens land i sine bedre dage vandt. Hvordan det end gaar med Frankrigs *magt*, dets *glorie* vil neppe vinde, neppe nok kunne holde sig ved en alliance med czarens regjering.

— Fyrst Bismarck synes at være ganske farlig syg. Den store statsmands bortgang vil berøve vor tid dens mest slaaende og mægtige skikkelse paa det politiske omraade. I lang tid har han været den centrale personlighed i Europas historie. Dybe merker har han sat efter sig i tid og udvikling. Og ved de mægtige resultater, der har fulgt hans arbeide, vil han vel altid blive staaende som en af verdenshistoriens faa kjæmpeskikkelser. Men held og omstændigheder har gjort meget for Bismarck; diskonterede historien dem, saa turde der nok findes flere andre statsmænd i vor tid, der kom til at kaldes større. — Nogen videre sympativækkende skikkelse er jo heller ikke den store kantsler. Der hviler lidet af idealitet over ham. Man vil beundre det verk, hvortil hans navn er knyttet, betragte ham selv med nysgjerrighed og gaa videre til de historiens mænd over hvis storhed der tillige hviler et præg af nobelhed, fremsynthed og idealitet, — mænd som Gladstone f. ex.

— Med *Mac Mahon* er en af vor tids historiske personligheder vandret bort. En tapper soldat, hvis personlige mod og dristighed kasted en ridderlig glans over hans seirvindinger ved Malakoff og Magenta, og en mand, som trods de knusende nederlag ved Wörth og Sedan og tiltrods for de vanskelige forhold og de fristelser af enhver art, der omgav ham som den franske republiks præsident, dog beholdt sine medborgeres agtelse og respekt. — Trods betydelige og afgjørende seire var han vel neppe at betragte som nogen stor general. Han var formodentlig mere den tapre officer end den kloge og beregnende feltherre. Som præsident har han intet merke efterladt sig. Som saadan er han blot et navn i den tredie republiks præsidentrække. Men sterkt fristet og opfordret, som han som præsident var til at stanse den radikale strømning, som han selv dybt misbilligede, ved et statskup med nye omvæltninger og uroligheder, forblev han dog med en soldats, fædrelandsvens og ordholden mands loyalitet forfatningen og sit præsidentløfte tro. Det var vel hans livs største og ædleste daad, — forsagelse af sig selv og egne ideer og idealer af loyalitet mod fædreland og den forfatning, det engang havde vedtaget.

En tapper, trofast og loyal soldat, — en mand til at stole paa, en hædersmand i det offentlige liv.

— Det er et underligt spil, som for tiden drives i det nordamerikanske senat. Et forslag om at stanse myntning af sølv eller ophæve den saakaldte Sherman-lov er som bekjendt vedtaget af repræsentanternes hus (underhuset — valgt ved direkte valg af unionens befolkning, hver repræsentant repræsenterende et vist antal vælgere, medens senatet bestaar af to medlemmer fra hver stat uden hensyn til dennes folkemængde eller størrelse og valgt af staternes lovgivende forsamlinger) og behandles nu i senatet. Det har været under behandling der i ugevis. Forslaget har rundeligt flertal for sig, og en votering vilde strax afgjøre sagen; men det er netop en votering, som mindretallet søger at undgaa. De haaber derved at kunne trætte og tvinge flertal og regjering til et kompromis, hvad der dog ikke er ringeste udsigt til. Senatet har ingen regler, der gjør det muligt at stanse debatten; tvertom vilde et forsøg paa at gjøre det blive betragtet som et tyrannisk indgreb i forsamlingens konstitutionelle og traditionelle frihed. Enhver senator maa have lov til at tale saa længe, han vil, og saa ofte, han vil. Forudsætningen er jo, at den værdige forsamling ikke vil misbruge en slig frihed, — en forudsætning, der viser sig ikke at holde stik. Det er nemlig denne frihed, hvoraf mindretallet benytter sig til at hindre votering. Saalænge nogen forlanger ordet, maa han faa tale. Minoritetens mænd taler da uafladelig; en af dem talte saaledes i 15 timer itræk. Det gjælder blot om at optage tiden, ikke om at sige noget af ringeste værd. For at trætte *mindretallet* ud, vedtog saa flertallet et forslag om at sidde samlet, til sagen kunde blive bragt til votering. Flertallets medlemmer sov i kontorer og restaurationslokaler, hvor de til enhver tid kunde vækkes og derfra strax strømme ind i salen strax en anledning til at faa votering istand maatte vise sig. Men mindretallet holdt ud; flertallet maatte atter give sig efter et 39 timers møde og udsætte debatten til et senere møde. — Nogen ende paa historien er endnu ikke synlig.

— Den østerrigsk-ungarske regjering har underrettet parlamentet om, at et forslag om indførelse af almindelig stemmeret vil blive forelagt og ønskes taget under øieblikkelig behandling. Det vil sige, fuld almindelig stemmeret er det vistnok ikke, men undtagelserne er blot af temporær natur, og vil efterhaanden forsvinde af sig selv. Betingelserne er nemlig ikke af økonomisk art, men fastsætter alene et lavmaal af *oplysning*. Enhver myndig mand, der har gjennemgaaet de elementære skoler (tvungen skolegang i Østerrig) og enhver, der kan læse og skrive og kan ét af rigets sprog vil blive stemmeberettiget. Desuden ogsaa enhver soldat, der har været i krig, selv om han ikke kan læse eller

skrive. I Norge vilde jo et sligt forslag være ensbetydende med almindelig stemmeret. I Østerrig-Ungarn er det det endnu ikke, fordi kuns et mindretal af befolkningen endnu kan læse og skrive; men der gjøres jo overalt store anstrengelser for folkeoplysningen, og om 30 aar vil vel loven ogsaa der være praktisk ensbetydende med fuld almindelig stemmeret. Mod dens begrænsning paa denne vis, til folk, der kan læse bladene og skrive sit navn, kan der jo ikke, selv fra radikaleste hold, gjøres videre indvendinger. — Den nye lov vil strax øge vælgernes tal fra 1,700,000 til 4 millioner, hvorefter da dette tal vil stige hvert aar, som folkeoplysningen stiger.

Det besynderlige er, at dette helt radikale forslag udgaar fra den keiserlige regjering. Man antager, at én grund dertil ligger i, at keiser og regjering haaber, at stemmerettens udvidelse vil svække og afdæmpe nationalitetsbevægelserne inden riget, idet det særlig er blandt de nu stemmeberettigede klasser, at nationalfølelsen er sterkest, i folkenes dyb tror man den har mindre hold, og at her andre fælles interesser (af social natur, f. ex.) vil helt overskygge den og skyve de nationale, separatistiske bevægelser helt i baggrunden. Med andre ord man haaber gjennem udvidet og almindelig stemmeret at sikre rigets énhed.

Religionsparlamentet.

Det første verdensvide religionsparlament er holdt, det første virkelig katolske (= almindelige eller universelle) kirkemøde siden verdens begyndelse. Biskopper og kirkeførere fra Kina, Afrika, Europa og Amerika, fra den romersk-katolske og de protestantiske kirker har siddet sammen i møde efter møde. Og ikke en mislyd hørtes, ikke et vredens eller bitterhedens ord blev talt. En romersk-katolsk kardinal var blandt de første talere og efterfulgtes af repræsentanter for buddhismen, konfucianismen, muhammedanismen, lutheranisme, unitarisme og alt andet. Greit og uden afkortning talte enhver ud fra sit eget synspunkt; men altid med tolerance og liberalitet overfor anderledes tænkende. Der blev ingen kompromisser indgaaet, og der var ingen forandring i dogmatisk eller teologisk tænkesæt; men man samledes paa et fælles grundlag, dybere end alle dogmer, det, som Paulus kaldte „tro, haab og kjærlighed,“ med den tilføielse, at „af disse tre er kjærlighed størst“. „*Kringsjaa*“ vil gjengive et par af de faldne udtalelser i næste hefte. Det var som en stor, ny pinsefest, hvor den samme kjærlighedens, fordragelighedens og broderskabets hellige aand fandt tunger i alle sprog og røst i alle tungemaal.

Det er gjort. — Tolerancens ære er for evigt og altid rodfæstet her i verden. De gamle tider med

deres had og forfølgelse er forbi. De nye tider, — paa hvilke det verdensvide religionsparlament godt kan tjene som symbol — er begyndt. — Aldrig mere gaar tiden bagover. Tolerance og fordragelighed er blevet proklameret ikke alene i alle tungemaal, men af ledende repræsentanter for alle jordens kirkesamfund. Den, der længer modsætter sig den nye aand, hører en svunden tid til og vil ikke finde medhold af de bedre mænd i noget religionssamfund. — Den mest storartede seir for tolerancen og den nye tids aand var det vel at se kardinal Gibbons, høvdingen for den katolske kirke i Amerika, staa som en af de første talere i dette parlament, side om side i god forstaaelse med buddhistiske og taoistiske prælater.

Mon ikke dette er af vel saa stor betydning som de russisk-franske festligheder?

Den utilgivelige synd.

„Enhver synd, som et menneske begaar, kan eller skal blive det tilgivet, — enhver synd uden én,“ sagde den store lærer. Og den er et af det nye testamentes mest betegnende og dragende træk, den ømhed, hvormed næsten allehaande syndere behandles, den redebonhed, hvormed alt tilgives og glemmes, hvor anger er tilstede. Han var jo „synderes ven“, som hans fiender bebreidede ham, — aad og drak, omgikkes og gik i selskab til toldere og syndere, tog i forsvar og tilgav den faldne kvinde og stødte ikke Maria Magdalena fra sig, trods hendes fortid. Han har sjelden fordømmelse, næsten altid blot øm beklagelse, haab og forsøg paa at redde overfor synd og syndere. Kun én gang finder vi ham haard, dømmende, vred og udslyngende de bekjendte ord, — for *denne* synd findes der ikke tilgivelse hverken i tid eller evighed. Det var, da han stod overfor farisæernes tydelige ondskab og uvilje mod sig, da han læste i deres hjerter misundelsen, hadet, ondskaben, der forvrænger, misforstaar og mistyder alt, der glæder sig ved at gjøre en anden ondt, der hader at se og ikke vil anerkjende fortjeneste eller godhed hos en anden. Det er synd mod selve det godes aand, kjærlighedens aand — den hellige aand. For den synd, og for den alene, findes der ikke tilgivelse. Morderen kan blive tilgivet, tyve indgaa i Guds rige, faldne kvinder sidde tilbords ved den store, evige bryllupsfest; men for virkelig ondskab, — den, der med beraad hu lægger an paa at saare og skade andre, der hader og misunder, fordømmer mest, hvor godheden skinner den sterkest i øinene, — for den er der ikke tilgivelse.

Jeg maa ærlig tilstaa, at det altid har faldt mig vanskeligt at føle det gjerne forlangte had mod al synd og last. Det meste synes mig at skyldes svaghed og uvidenhed mere end virkelig ondskab. Det er sygdom mere end synd og kræver sympati, hjælp og ømhed mere end fordømmelse og straf. Der er næsten altid saa mange undskyldende omstændigheder tilstede, daarlig og mangelfuld opdragelse, trange, knugende og sindsformørkende omgivelser og forhold, svækket viljekraft, arvede tendenser, manglende forstaaelse af det onde, man gjør, o. s. v. — Der er ikke mange vikeligt *onde* mennesker i verden, heldigvis. De fleste er blot svage eller tankeløse.

Manglende forstaaelse og derfor manglende følelse af det onde, de gjør, er én overordentlig vigtig og omfangsrig grund til synd, elendighed og ugjerning i verden. Og bagom dette ligger en forkjert moralsk opdragelse, — en forkjert fremstilling af moralen og det moralske liv, rettere sagt. Meget ondt i verden vil forsvinde blot gjennem en bedre almen forstaaelse af, hvad moralen er, og hvori den bunder.

— Jeg har mødt mange, som har været, hvad vi vilde kalde, temmelig slette subjekter; men jeg har næsten altid, ved at lære dem nøiere at kjende, opdaget, at de aldeles ikke er saa slette, — at de har et godt og ikke et ondt hjerte. De har blot aldeles manglet forstaaelse af det onde, som de har gjort. De har gjerne seet sine ugjerninger som brud alene paa visse abstrakte „bud“, synder mod en Gud, som de ikke har troet videre paa og bryd sig svært lidet om, eller kanske endnu oftere, som brud blot paa traditionelle vedtægter og samfundsskabte regler. Men vis dem, at hvad de har gjort, har været ikke alene synd mod en fjern og ukjendt Gud, men og synd mod mennesker, der maa lide under det; at deres ugjerninger ikke alene har været brud paa abstrakte bud og traditionelle vedtægter, men og paa det gode og rette forhold til medmennesker, paa den hensynsfuldhed og kjærlighed, der skyldes dem; — vis dem med andre ord den skade og sorg, som deres ugjerninger eller „lystige liv“ med nødvendighed har ført over andre, — og deres syn paa den hele sag er strax ændret. De angrer. De føler sine handlinger som synd og skam og staar rede til at gjøre alt, hvad der staar i deres magt for at gjenoprette, hvad de har forbrudt, — hvad jo rigtignok som oftest er umuligt; thi en handling engang øvet lader sig lige saa lidt indhente og omgjøre, som fortiden selv kan bringes tilbage.

Det er uheldigt, tror jeg, at moralen er bleven fremstillet for os fra ungdommen af blot som en række abstrakte og næsten vilkaarlige bud,

istedenfor som væsentlig en række forhold til vore medmennesker, — som for størstedelen simpel hensynsfuldhed og kjærlighed mod andre; thi det er et dybt og sandt ord det, at „kjærlighed er lovens opfyldelse“. Deri bunder det hele. Skaf os den og alt er i orden; lad den mangle, og den ydre regelrethed, pligtopfyldelse og dyd betyder lidet; lad det modsatte være tilstede, — had, ondskab, misundelse, skadefrohed, og loven er brudt paa hvert punkt, og selve dens aand bespottet. — Synden mod den hellige aand er simpelt hen det modsatte af kjærlighed og velvilje, — det modsatte derfor af alt godt i himlen eller paa jorden, i mennesker eller i Gud.

Lad os derfor faa moralen fremstillet som en række konkrete forhold istedetfor som en række abstrakte bud; lad ungdommen se, at omtrent hver synd er synd mod kjærlighed og skaber sorg og smerte; lad det store motiv for moralsk handling og liv blive, ikke frygt for straf (det skaber kun en ussel moral) ikke blind, dyrisk ærefrygt for uforstaaede regler, men kjærlighed, hensynsfuldhed og velvilje, frygt for at saare eller skade andre; lad det forstaaes, at *ondt* er det, som *gjør ondt*, skaber ondt, — gjør ondt *mod nogen;* — lad *det* blive gjort, og jeg tror, vi skal se et ganske anderledes friskt og sundt moralsk liv iblandt os end hidtil. — Thi kjærlighed er nu verdens største magt, det sterkeste af alle motiver og det, som kan faa sterkest greb i menneskene. Frygt er intet mod den. De fleste af os vil nødig være med om virkelig at saare nogen. — Jo mere vi derfor kan omdanne moralens abstrakte bud til konkrete forhold med deres krav og føre alt tilbage til hensynsfuldhed, velvilje og kjærlighed, jo fastere vil det moralske liv være grundet og befæstet iblandt os. Det er grundmuren til, hvad der ellers altfor let bliver de fleste et fjernt og ufatteligt om end imponerende luftslot.

Af virkelig ondskab, maa jeg tro, er der kuns forholdsvis lidet i verden. *Virkelig onde* mennesker er sjeldne. Derved mener jeg altsaa dem, som gjør ondt *for at gjøre ondt*, for at gjøre andre ondt, for at saare og skade. Overfor den slags ondskab staar man forbauset og forvildet. Det er saa *umenneskeligt*. Man kan ikke rigtig tro paa, at slig styghed og uhumskhed kan skjule sig bag et vakkert ansigt og et anstændigt ydre. At folk af svaghed, af tankeløshed, af uvidenhed kan gjøre baade det ene og det andet, der er stygt og usselt, det er saa let forstaaeligt (det er vi alle med om) og det er i grunden ogsaa saa let undskyldeligt; men at et menneske kan med beraad hu give sig til at skade og saare et medmenneske, — det er ufatteligt.

Det er den utilgivelige synd. Det er styghedernes styghed her i verden. Det er det mørkeste i vor menneskelige verden. Alt andet er forklarligt og tilgiveligt; men overfor dette staar man taus og oprørt.

Og dog. — Jeg vil ikke her indlade mig paa noget dyberegaaende spørgsmaal, om det ogsaa virkelig var dette, Jesus mente med sin utilgivelige synd. Jeg tror det; tror han mente netop denne synd mod og bespottelse af alt, hvad godt og kjærligt heder, af selve aanden og sjælen i godhed og kjærlighed — den hellige aand. Heller ikke vil jeg her drøfte den rette forstaaelse af ordet utilgivelig. — Men i hvert fald: selv denne utilgivelige synd lader sig begrænse og opdrage bort. Ogsaa den er et forholdenes, omgivelsernes og opdragelsens barn. Ogsaa den er i *vore* øine ofte tilgivelig.

Stygt, fælt og overraskende, som et blik ind i et sligt svart, misundeligt, hadefuldt hjerte er, saa finder man dog gjerne formildende og undskyldende omstændigheder ogsaa for det.

Forholdene, — *forholdene* bærer saa ofte skylden. Omplant et sligt sygt, bittert hjerte til lysere omgivelser, større og bedre forhold, og bitterheden dunster efterhaanden bort, velvilje tager uviljens plads i det. Det lærer at holde af andre mennesker, ønsker dem alt godt og glæder sig over deres fremgang istedenfor at misunde og hade dem og søge paa alle vis at saare og lægge dem hindringer i veien.

Smaa, trange, mørke forhold fostrer denne slags ondskab og hjertesygdom, som skiddenhed og uhumskhed i Indien og Mekka fostrer kolera. Ryd op i disse svarte, trange, knugende forhold, hvor livet formelig bliver til et mareridt, slip lyset ind, lad frisk luft blæse hen over dem, — og ondskaben vil forsvinde som kolera for et velordnet sundhedsvæsen.

Det er særlig paa *smaa* steder, hvor livsbølgerne ikke har plads til at vælte frit frem, hvor farvandet ligesom bliver for knapt for dem, hvor de derfor brydes mod hinanden og pisker alt til skum og atomer, hvor folk uden interesser udenfor deres egen lille personlige kreds, uden forbindelser med udenverdenen, uden sympatier udad, klines tæt op mod hinanden, stadig kommer hinanden i veien der, hvor livet er smaat og fattigt og der er mange glefsende munde om hver lækkerbid, — hvor verden er ét med den lille by og den aandelige horisont ikke videre end den, som fjelde og bakker slaar trangt om byen, — hvor himlen sjelden er klar, hvor graaveir ruger over de trange, daarlige gader, hvor der ruger graaveir over menneskenes sind, hvor det eneste tidsfordriv bestaar i at titte ud af vinduerne og diskutere naboens gjøren og laden, hvor held og fremgang hæver den enkelte inden den lille trange verden saa høit over alle de andre

skuffede, at det næsten *maa* vække misundelse, — det er der den utilgivelige synd trives og florerer, at misundelse, ondskab og had giver livet præg.

Gud trøste dem, som lever oppe i det! Det kan være koldt og frysende at leve i skygge af høie fjeldvægge ens hele liv; men det er jubel og lyst det mod at maatte leve ens hele liv under ondskabs, hads og misundelses skygge. Fly den, alle som kan! Der er pest og gift i den. Den vil i længden kunne gjøre selv engle slette og onde.

Skaf rum, skaf lys! Sæt det lille ravnerede i forbindelse med udenverdenen, lad dens større, friskere liv pulsere gjennem det, overbevis de stakkars mennesker om, at der er plads i livet for os alle, og at den enes fremgang og vel slet ikke behøver at kjøbes paa bekostning af andres velfærd og lykke, lær dem, at der findes mere interessante ting at tale om end naboens synder og naboerskens kjoler og hatte, lær dem, at verden er lige god og lige blid, fordi en eller anden grinebider eller stakkars forfængelig taabe har fornærmet dem, at verden er yrfuld af gode mennesker og yrfuld af ting, som det er værd at leve for, selv om baade dette og hint gaar en imod . . . .

Som *forholdene* er, saa bliver i regelen ogsaa menneskene. De færreste har sjælskraft nok til at hæve sig over deres indflydelse. Vore omgivelser gaar os i blodet. Vi bliver som den natur, vi i bardommen og ungdommen ser, de tanker vi hører, det liv, der gaar for sig om os. Flyt et barn fra en styg, trang baggade og mørke, usunde omgivelser til lyse og vakre forhold, og sindet lysner og sjælen faar vinger. Gaa omvendt tilverks, og barnets sjæl og sind syngner hen og skrumper sammen. Riv selv et voxent menneske ud af de smaa, trange, opslidende forhold og plant det, hvor livet bølger frit, let og lyst om det, — og det bliver meget snart et nyt og bedre menneske. *Smaa* forhold er farlige for sjæl og sind. Roser vil ikke gro i kulgruber og ikke mere voxer menneskene sig ranke, friske, bra og lykkelige i trange og mørke forhold.

Ære være derfor alt, som skaber mere rum, flere interesser, alsidigere liv, større, friere forhold! Alt sligt er Guds naademidler gjennem tiden for sjælenes frelse, — alt begrænser og forminsker omfanget af den ene utilgivelige synd — ondskab og uvilje. „Fra ondskab, misundelse og had og fra al ukjærlighed bevar os, Herre!“ heder det i den engelske kirkes bønnebog, og det har enhver grund til at istemme.

Peter Ibbetson.

(Illustreret af forfatteren. — Oversat fra engelsk for *„Kringsjaa“).*

Af

George du Maurier.

(Fortsættelse).

Men de kunde hverken høre eller se mig. Pludselig traadte en anden skikkelse frem fra skyggen bag æbletræet — ingen gammeldags, usubstantiel skygge fra svundne dage, som kun en selv kan se og høre, men som ikke kan se og høre igjen — men en lyslevende skikkelse, som kom for at hjælpe og styrke mig. Mary, hertuginden af Towers!

Jeg faldt paa knæ, da kun kom til mig med begge sine hænder udstrakt.

„Aa, hr. Ibbetson, jeg har søgt og ventet paa Dem her nat efter nat! Jeg har været aldeles ude af mig selv! Dersom De ikke var kommet tilsidst, havde jeg maattet give alt en god dag og i vaagen tilstand for hele verdens øine gaaet til Newgate for at faa en samtale med Dem. De har formodentlig ikke kunnet sove eller ogsaa været ude af stand til at rømme.“

Jeg kunde først ikke svare. Jeg kunde bare bedække hendes hænder med kys, da jeg følte hendes varme livsstrøm blande sig med min — en henrykkelse!

Derpaa sagde jeg:

„Jeg sværger Dem til, ved alt, som jeg holder helligst — ved min moders minde og Deres — ved Dem selv — at det ikke var min hensigt at berøve Ibbetson livet, ikke engang at slaa ham. Det ulykkelige slag blev givet . . .“

„Som om De behøver fortælle mig det! Som om jeg ikke fra gamle dage skulde kjende Dem, min stakkels ven, den bedste og ædleste af mænd! Jeg holder Dem jo i haanden og ser ind i dybet af Deres hjerte.“

(Jeg skrev ned alt, hvad hun sagde. Naturligvis er jeg ikke og har aldrig været alt, hvad hendes kjærlige mening om mig lod mig være i hendes øine, ligesaalidt som jeg er det blodtørstige uhyre, jeg gik for at være. Paa kvinders vis var hun en slave af sine sympatier).

„Og nu, hr. Ibbetson,“ vedblev hun, „lad mig først af alt meddele Dem, at jeg med sikkerhed ved, at straffen vil blive formildet. Jeg talte med indenrigsministeren for tre eller fire timer siden. Den virkelige aarsag

til hin beklagelige strid med Deres onkel er en offentlig hemmelighed. Hans karakter er vel bekjendt. En fru Gregory, hvem de kjendte i Hopshire som fru Deane, har i aften været hos indenrigsministeren. Deres ridderlige fortielse af grunden ved forhøret . . .“

„Aa,“ afbrød jeg hende, „jeg bryder mig ikke om at leve længer! Nu, da jeg har mødt Dem endnu en gang, og De har tilgivet mig og tror godt om mig til trods for alt, er jeg rede til at dø. Der har aldrig existeret andre i verden for mig end Dem, aldrig saa meget som en skygge

„Jeg faldt paa knæ“ . . .

af en kvinde, ja, ikke en ven engang, siden min og deres moder døde. Mellem den tid og den aften, da jeg første gang saa Dem paa Lady Crays koncert, kan jeg neppe siges at have levet idetheletaget. Jeg levede bare paa minder. Jeg ventede formodentlig paa, at Mimsey skulde komme tilbage, den eneste gjenlevende fra hin deilige tid, og da hun saa endelig kom, var jeg dum nok til ikke at gjenkjende hende. Hun lyste pludselig op i mit fattige liv som en meteor og opfyldte det med kjærlighed og smerte, som næsten gjorde mig afsindig. De kan ikke sætte Dem ind i, hvorledes det har været. Tro mig, jeg har opnaaet, hvad jeg skulde opnaa

i livet. Jeg er færdig og villig til at dø. Det er den eneste fulkomne ende, jeg kan tænke mig. Intet kan nogensinde komme op mod dette øieblik — intet hverken paa jorden eller i himlen. Dersom jeg blev fri imorgen, vilde livet ikke være værd at leve uden Dem. Jeg vilde ikke anse det for nogen fordel."

Hun satte sig ned i græsset ved siden af mig med begge hænder foldet om knæerne, saa tæt ved vore slegtninges ubevidste skygger, at vi kunde høre deres lykkelige tale og latter.

Pludselig hørte vi begge Mimsey sige til Gogo:

„O, ils sont joliment bien ensemble, le Prince Charmant et la fée Tarapatapoum!"

Vi saa paa hinanden og lo virkelig høit. Hertuginden sagde:

„Har der nogensinde siden verdens begyndelse været saadan iscenesættelse til for et saadant møde, hr. Ibbetson? Tænk paa det! Jeg har ordnet det hele. Jeg valgte en dag, da de alle var samlet. Jeg er ophavsmanden til denne eiendommelige drøm."

Hun lo igjen gjennem taarer, denne henrivende klukkende latter, som bragte øinene til at lukke sig og gjorde hende saa uimodstaaelig.

„Har der nogensinde," sagde jeg, „siden verden begyndte, været saadan lykke som den, jeg nu føler? Hvad andet end døden kan der vel efter dette være for mig, en kjærkommen og velkommen død?"

„De har endnu ikke sat Dem ind i, hvad livet endnu kan byde Dem — dersom alt, hvad De har sagt mig om Deres følelser for mig, er sandt. Aa, det er altfor forfærdeligt at tænke paa, at De, som endnu er en ganske ung mand, skal maatte tilbringe resten af Deres liv i et trist fængsel med unyttigt, ensformigt arbeide.

Billedet har forresten en anden side. Nu maa De høre paa en gammel venindes historie — stakkels lille Mimseys tilstaaelse. Jeg skal gjøre den saa kort, som jeg kan.

Husker De, da De første gang saa mig som en sygelig, styg, trist liden pige ved porten til alléen for tyve aar siden?

Le Pêre François holdt paa at tage livet af en fugl — skar den i halsen med en foldekniv — det stakkels dyr kjæmpede for at slippe ud af hans hænder, og blodet flød ned i rendestenen. En hel del gutter stod og saa paa med stor fornøielse, og hele tiden pratede Pêre François med presten, som ikke lod til at bryde sig det mindste om det. Jeg holdt paa at besvime af medlidenhed og skræk. Da kom De pludselig ud af skolen ligeoverfor sammen med Alfred og Charlie Plunket og fik se det hele, og i et anfald af ædelt raseri skjældte De Pêre François grundigt ud.

Har De glemt det? Aa, det har ikke jeg. Det var kanske ingen

heltegjerning, og det var jo for sent til at redde fuglen. Desuden slog Pêre François Dem igjen og satte blodpletter paa Deres ansigt. Det var en daab. De blev strax min helt — en lysets engel for mig. Se paa Gogo derborte. Er han vakker nok? Det var Dem, hr. Ibbetson.

Presten sagde noget om „*ces Anglais*“ *), som blev rasende, naar en mand slaar sin hest, og dog betaler folk for at boxe hverandre til døde. Husker De det virkelig ikke? Aa, for et minde det er for mig!

Og det kjære sprog, som vi opfandt sammen og pleiede at tale flydende! Kan De ikke gjenkalde Dem det?

Ja, saa maa De ialfald huske, hvor ofte vi var sammen i hine fem lykkelige aar, hvorledes De tegnede for mig, læste for mig, legte med mig, tog mit parti i alt, rigtigt eller galt, og tog mig paa ryggen, naar jeg var træt. Og saa Deres tegninger — jeg har dem allesammen. Og saa morsom, som De undertiden kunde være! Kan De huske, hvorledes De kunde faa mig og mama og Monsieur le Major til at le? Se bare paa Gogo igjen? Har De glemt, hvad han gjør nu? Det har ikke jeg . . . . Han har netop lagt tilside „Musée des familles“ og taget Penny Magazine istedetfor og holder nu paa at forklare Hoggarths malerier om den dovne og den flittige elev for Mimsey, — og vi var begge enige om, at den dovne var den mest tiltalende af de to.

Mimsey ser noksaa passiv ud med tommelfingeren i munden, ikke sandt? Hendes lille hjerte er saa fuldt af taknemmelighed og kjærlighed til Gogo, at hun ikke kan tale. Hun kan bare suge paa tommelfingeren. Stakkels syge, lidet indtagende barn! Hun vilde gjerne være Gogos slave — hun kunde dø for Gogo. Hun er næsten misundelig paa den kjære madame Pasquier, som har saadan sød gut. Om en liden stund, naar den sidste krølle er klippet ud, vil min kjære for længe siden afdøde mama kalde Gogo hen til sig og give ham en rigtig god irsk omfavnelse og gjøre ham lykkelig for en hel uge. Vent bare et øieblik, skal De se. Se der! Sagde jeg Dem ikke det?

Alt dette fik en brat ende. Madame Pasquier reiste bort og kom aldrig mere tilbage, og det samme gjorde Gogo. Monsieur og madame Pasquier var begge døde, og min kjære mama døde inden en uge af kolera. Den stakkels sønderknuste Mimsey fulgte med sin fader, der var ligesaa sønderknust som hun selv, til St. Petersburg, Warschau, Leipzig, Venedig, ja, rundt hele Europa.

Det var baade hendes og hendes faders ønske, at hun skulde uddanne sig i musik, og hun studerede flittig i mange aar i næsten alle hovedstæder under næsten alle mestre, og hun blev meget lovende.

---

*) Disse engelskmænd.

Medens hun paa denne maade flakkede omkring fra det ene sted til det andet, blev hun en ung kvinde, — en meget forkjælet, forvænt og kurtiseret ung kvinde, der fik ganske mange friere af forskjellige stillinger og i forskjellige lande. Men Gogo stod altid for hendes erindring som inkarnationen af alt, hvad vakkert, kjækt og godt er. Men, hvor var vel denne Gogo bleven af i mellemtiden? Der var ingen, som hørte noget om ham — han var formodentlig død!

Denne voxne unge Mimsey paa 19 aar blev saa kurtiseret sterkt af en meget vittig engelsk attaché i Wien — en hr. Harcourt — som lod til at elske hende høit og ønskede at gjøre hende til sin hustru. Han var ikke rig; men dr. Seraskier likte ham og stolede saa paa ham, at han gav afkald paa næsten alt, hvad han eiede, for at sætte det unge par istand til at gifte sig — og det gjorde de. Sandheden tvinger mig til at tilstaa, at i et aar var de meget lykkelige og tilfredse med skjæbnen og med hinanden.

Da indtraf der en stor ulykke for dem begge. Paa en høist uventet maade ved fire eller fem paa hverandre følgende dødsfald i hr. Harcourts familie blev han først *lord* Harcourt og saa hertug af Towers. Fra den stund af, hr. Ibbetson, har jeg ikke havt et øiebliks fred eller lykke.

Først fik jeg en søn — en krøbling, stakkels liden, vanskabt fra fødselen af, og eftersom han blev ældre, viste det sig ogsaa, at han var født uden forstand.

Min ulykkelige mand undergik da en fuldstændig forandring. Han drak og spillede og gik nedad, indtil vi levede sammen som fremmede og kun talte til hinanden for verdens øine . . . .“

„Ja,“ sagde jeg, „men De var dog fremdeles en fornem dame — en engelsk hertuginde!“

Jeg kunde ikke udholde tanken paa det lykkelige aar sammen med ham, den afskyelige hertug! Jeg, som var mig min renhed bevidst — ren for alt undtagen blod — og dog en dømt forbryder!

„Aa, hr. Ibbetson, De maa ikke miskjende mig. Naturen havde aldrig bestemt mig til hertuginde, især ikke til en engelsk hertuginde. Ikke saa at forstaa, at dersom hertuger og hertuginder er nødvendige, saa er de engelske bedst — ved hertuger og hertuginder mener jeg naturligvis „*the upper ten thousand*“ i England, som kalder sig „society“ — som om andre ikke var værd at nævne. Mange af dem er næsten fuldkommenheden selv; men de er ikke for udenforstaaende som mig. Evindelig jagt, skyden, hestevæddeløb og fiskeri — spise, drikke, dræbe og kurtisere — stadigt hofprat og tøv — prinsen — dronningen — hvem og hvad dronningen liker og ikke liker — tam engelsk politik — kirken — en kirke, som ikke

ved, hvad den selv vil tiltrods for alle biskopper og erkebiskopper og deres hustruer og døtre — og al deres taabelige, høitidelige følelse af social rang og værdighed. Endeløst smaaprat og middagsselskaber og intet andet selskab hele aaret igjennem end de samme mennesker. Man maa sandelig fanges ung og komme tidlig i sælen for at kunne føre en saadan tilværelse og dog føle sig tilfreds. Og jeg, som havde mødt og kjendt *saadanne* mænd og kvinder hos min fader! *De* var noget at kjende!

Ekko af fortiden.

Der er et andet selskab i London og andetsteds — et frimureri af intelligens, kultur og haardt arbeide — *la haute bohème du talent* — mænd og kvinder, hvis navne er eller burde være kjendt over hele verden; mange af dem er mine gode venner, baade her og udenlands, og det selskab, som var godt nok for min fader og moder, er fuldstændig godt nok for mig.

Jeg er republikaner, hr. Ibbetson — en kosmopolit — en født omstreiferske! Se paa mine kjære der og se paa Deres! Vore fædre stadig brydende sin hjerne med at forfølge en eller anden ide, og vore mødre sin for at spare penge og slippe ud med, hvad de har! . . . Aa, hr. Ibbetson, kan De huske Deres faders stemme? Mon jeg nogensinde kan glemme den? Han sang for mig igaaraftes, og midt i min store ængstelse for Dem lokkede det mig til at lytte udenfor vinduet. Han sang Rossinis „*Cujus Animam*“. Han var nattergalen; det var hans kald, om han bare havde vidst det . . . . . Og *mit* kald! Det

var at være hustru for en eller anden, som arbeidede flittig med sin hjerne — en videnskabsmand — skribent — kunstner — arkitekt om De vil — forat hegne og beskytte ham mod alle livets smaa sorger og ærgrelser. Jeg er forretningskvinde par exellence — husholder og alt saadant. Han skulde faaet en varm, velordnet liden rede at komme hjem til efter at have forfulgt sin ide ....

Jeg ansaa mig for den ulykkeligste af alle levende kvinder og hengav mig ganske til min kjærlighed til min stakkels lille søn. Naar jeg holdt ham ved mit bryst og forgjæves forsøgte at varme ham op og magnetisere følelse og forstand ind i ham, kom Gogo tilbage til mit hjerte, og jeg tænkte stadig: „Aa, om jeg havde en søn som Gogo, hvilken lykkelig kvinde jeg da vilde være!“ og havde saa ondt af Madame Pasquier, som maatte dø og forlade ham saa snart. Jeg var nemlig netop begyndt at drømme sandt og havde seet Gogo og hans søde moder igjen.

Og saa en aften — en for mig uforglemmelig aften — gik jeg paa Lady Crays konsert og saa Dem staa i en krog for Dem selv. Hjertet bankede i mig, og jeg troede strax, at det maatte være Gogo, som var bleven mørk og havde anlagt sig skjæg og moustacher som en franskmand. Men ak, jeg fik snart høre, at De kun var en hr. Ibbetson, Lady Crays arkitekt, som hun havde inviteret, fordi han var den vakreste unge mand, hun nogensinde havde seet.

De behøver ikke le. De saa meget godt ud, det kan jeg forsikre Dem.

Uagtet De altsaa var hr. Ibbetson og ikke Gogo, kom De pludselig til at interessere mig saa, at jeg aldrig glemte Dem — De var aldrig ganske ude af mine tanker. Jeg vilde saa gjerne veilede og raade Dem, tage dem ved haanden og være en ældre søster for Dem; thi jeg følte mig allerede ældre end Dem — i verden. Jeg vilde gjerne været endnu tyve aar ældre, for at De kunde været min søn. De syntes at være saa alene, saa frisk og ubesmittet af verden blandt alle disse elegante verdensmennesker, og dog saa stor og sterk og firskaaren og uovervindelig — aa saa sterk! Og saa saa De paa mig med saadan oprigtig og ridderlig beundring og sympati — saa lig, hvad Gogo kunde være bleven til! De fik allerede ved første syn en saa varm og hengivende veninde i mig, som nogen kunde ønske sig!

Og paa samme tid bragte De mig til at føle mig saa forlegen og frygtsom, at jeg ikke turde bede om at blive præsenteret for Dem — jeg som neppe ved, hvad frygtsomhed er.

Giulia Grisi sang „*Assisa al Piè d'un' Salice*“, og den melodi har siden altid været forenet i min sjæl med billedet af Dem. Deres kjære moder pleiede at spille den paa harpe, kan De huske det?

Saa kom den extraordinære drøm, som De husker ligesaa godt, som jeg gjør; — var ikke det et under? Min fader havde nemlig lært en besynderlig hemmelighed angaaende hjernen — hvorledes han isøvne kunde fremkalde fortidens ting, folk og steder, som de engang havde været, som han havde seet og kjendt dem — ja sogar ting, som han ikke huskede. Han kaldte det at *drømme sandt*, og ved lang øvelse, sagde han mig, havde han bragt denne kunst til fuldkommenhed. Det var den eneste trøst i hans triste liv i søvne atter og atter at gjenopleve sin lykkelige barndom og ungdom og de faa korte aar, han havde levet sammen med sin elskede unge hustru. Da han saa, at jeg var bleven saa ulykkelig, at livet ikke længer syntes at have noget haab eller nogen glæde for mig, lærte han mig denne ganske enkle hemmelighed. Paa denne maade har jeg atter besøgt hvert eneste sted, jeg har været paa i mit liv, og da især dette, det elskede sted, hvor jeg som liden pige lærte Dem at kjende. Den nat, da vi igjen mødtes i vor fælles drøm, stod jeg og saa paa gutterne fra Saindous skole, som skulde gaa til sin *première communion*, og tænkte meget paa Dem, som jeg i vaagen tilstand havde seet Dem nogle faa timer tidligere sidde og se ud af vinduet i *Tête Noir*. Pludselig viste De Dem; De var tilsyneladende meget bedrøvet og gik som en fuld mand. Min drøm blev desværre forstyrret ved skyggen af et fængsel og to smaa fangevogtere, som raslede med sin nøgler og forsøgte paa at stænge Dem inde. Min bevægelse ved at se Dem igjen saa snart var saa stor, at jeg næsten vaagnede; men jeg reddede Dem ud af Deres indbildte farer og holdt Dem ved haanden. De husker alt det andet. Jeg kunde ikke forstaa, hvorfor De skulde være i min drøm; jeg var nemlig vant til altid at

Mødet.

drømme sandt, det vil sige, om ting, som havde været i mit liv — ikke om ting, som kunde komme. Jeg kunde heller ikke forstaa, hvorfor Deres haand var saa virkelig, og hvorfor De ikke forsvandt, da jeg tog den. Det var et høist forvirrende mysterium, som plagede mig baade vaagen og isøvne lange tider efter. Saa kom hint møde paa Cray, og en del af mysteriet blev opklaret; thi De var jo trods alt min gamle ven Gogo. Men det er dog fremdeles et dybt mysterium, at to mennesker skulde mødes i en og samme drøm, som vi nu gjør — skulde være saa fast sammenføiet i hinandens hjerner. Hvilket baand det er mellem os to, hr. Ibbetson, vi som allerede er knyttet til hinanden ved saadanne minder!

Efter mødet paa Cray følte jeg, at jeg aldrig maatte træffe Dem igjen, hverken vaagen eller idrømme. Den opdagelse, at De dog var Gogo, i forbindelse med det indtryk, De som fremmed gjorde paa mig, vakte en saadan forstyrrelse i min sjæl, at — at — ja De maa forsøge paa selv at sætte Dem ind i det. Endog før aabenbaaringen paa Cray havde jeg ofte vidst, at de var her i min drøm, og jeg havde omhyggelig undgaaet Dem . . . . ihvorvel jeg intet anede om, at De var her i Deres egen drøm ogsaa. Fra det lille vindu deroppe har jeg ofte seet Dem gaa omkring i parken og i alleen tilsyneladende søgende efter mig, og jeg undrede mig over, hvorfor og hvorledes De var kommen. De drev mig ind i tagkamre og tjenerværelser for at skjule mig for Dem. Vi legede fuldstændig gjemsel — *cache—cache*, som vi pleiede at kalde det.

Efter vort møde paa Cray følte jeg, at vi ikke maatte mødes oftere; jeg undlod at komme her i det hele taget; De drev mig ganske bort.

Forsøg saa paa at sætte Dem ind i mine følelser, da efterretningen om Deres frygtelige kamp med oberst Ibbetson blev bekjendt. Jeg var aldeles fra mig selv! Jeg kom her nat efter nat; jeg ledte efter dem overalt — i parken, i *Bois de Boulogne*, ved *Mare d'Auteuil*, i *St. Cloud* — paa alle optænkelige steder. Og nu er De her endelig — endelig! . . .

(Forts.)

Aaret 1892's nye stjerne.

(Efter *Edward S. Holden**) i „*Forum*").

Aaret 1892 vil forblive merkeligt i den astronomiske videnskabs historie ved den nye stjerne, som pludselig viste sig i aarets begyndelse og paa kort tid gjennemgik en række vidunderlige forandringer. Den bragte os bud fra fjerne, ukjendte, mørke dyb i universet; dens pludselige opblussen kastede lys over utallige problemer, over hele universets natur og særlig over vort eget solsystems historie og mulige fremtid. Den viste sig, som sagt, i aarets begyndelse, blev observeret første gang den 24de januar af en amatør-astronom i Edinburgh, tiltog paa to dage i lysstyrke 16 gange, blev pludselig en af himmelhvelvets klarest lysende stjerner. Tre maaneder efter at den først var seet, var den atter forsvunden efter gradvis at have tabt sin lysstyrke. Fire maaneder senere viste den sig atter, men havde nu helt forandret natur; den var ikke længer en stjerne, men en nebula. Som saadan er den fremdeles synlig. Stjernen maa, da den først viste sig, have været af samme natur som vor sol, — en sol, sandsynligvis med sit planetsystem. Paa disse faa maaneder havde den undergaaet forandringer, som i tilfælde vort eget solsystem havde gjennemgaaet dem, vilde slukket hvert spor af liv paa vor jord og paa de øvrige planeter; — alt paa faa maaneder, uger eller dage! — Slige pludselige katastrofer er altsaa ikke alene mulige; de indtræffer virkelig. Samme skjæbne, der mødte *denne* sol, tør en vakker dag møde vor. Faren lader sig ikke engang forudse. — Det er et farligt hav, hvorover vort solsystem seiler, vragstumper af andre forliste verdenssystemer driver om os, skjær og baaer (saa at sige) ligger tilhøire og tilvenstre for os, og en vakker dag tør det blive vor egen tur at lide skibbrud med det resultat, at mulige menneskeheder paa andre verdener i rummet vil se os (eller vor sol) undergaa lignende pludselige forandringer, som dem vi i dette tilfælde har observeret. — Muligens gik ogsaa her menneskeheder med al deres kultur, med hvert spor af dem, tilgrunde.

Men forinden vi dvæler videre ved fænomenets betydning, lad os gjøre os rede for dette selv. Og forinden vi kan forstaa, hvad der menes med en „ny stjerne", maa det staa klart for os, hvad der i det hele menes med en „stjerne".

---

*) *Edward S. Holden* er chef for det store Lick-observatorium i Kalifornien, hvor man er i besiddelse af verdens stærkeste stjernekikkert og ved dennes hjælp i senere aar har været istand til i betydelig grad at øge vort kjendskab til de himmelske verdener.

En „stjerne“ er et himmelsk legeme, synligt gjennem et eller andet teleskop, og som kan bevises at være, eller som maa antages at være, i det store hele et lignende legeme som vor sol — en sol. Dens spektrum*) bestaar (almindeligvis) af et sammenhængende lysbaand, indeholdende alle regnbuens (eller rettere det vanlige sollyses) farver fra rødt til violet og krydset af visse velmarkerede mørke linier, som stadig befinder sig paa samme sted i spektret og er af konstant intensitet. Lysbaandet med sine farver foraarsages af stjernens eget legeme eller kompakte del. Denne kan være fast, flydende eller gasformet (under sterkt tryk), men altid er den voldsomt ophedet — glødende. De mørke linier skyldes den atmosfære eller det gas- eller luftagtige hylster, som omgiver selve stjernens legeme, og de fremkommer derved, at visse dele af stjernens lys, visse farver i dens spektrum, absorberes af atmosfæren, saaledes, at de ikke naar frem til os med det øvrige lys fra stjernen, hvorved da spektret kommer til at vise en mørk stribe der, hvor dette lys mangler. — Ogsaa dette gasformige hylster er intenst ophedet, men det er dog af en lavere temperatur end selve stjernen. Atmosfærens bestanddele lader sig bestemme fra disse mørke linier, idet de viser os, hvilke lysbølger eller vibrationer gashylstret absorberer, og deraf slutter vi os igjen til dettes natur og elementer med matematisk nøiagtighed. De samme linier lader sig nemlig frembringe i laboratoriet ved at lade lys falde fra eller gjennem de samme gaser eller fordampede metaller. Hvert kemisk element har sin bestemte linie i spektret, ligegyldigt enten det er en stjernes lys, eller det frembringes direkte i laboratoriet. — Ved disse liniers hjælp bliver det da muligt kemisk at analysere stjernernes atmosfærer. Den spektroskopiske analyse er i det hele den fineste og sikreste kemiske analyse, vi kjender. Nogle faa interessante stjerner har *lyse* linier i sit spektrum. De skyldes sandsynligvis en atmosfære, der er af høiere temperatur end selve stjernelegemet. — *Nebula* er, som bekjendt, gasformige masser, ofte af verdenssystemers udstrækning, og deres spektra bestaar helt af lyse linier. Indtil ganske nylig kjendtes blot 12 linier i nebulaspektret, men observationer ved Lick-observatoriet i løbet af det sidste aar har lagt for dagen 30 slige linier.

— Ikke alene kan stjerner og nebulaer kemisk analyseres gjennem deres spektrum, men ved dettes hjælp lader ogsaa deres *bevægelser* sig bestemme og maale. Indeholder f. ex. en stjernes atmosfære vandstofgas, saa vil denne gasarts spektrumslinier flytte sig mod spektrets røde ende, ifald stjernen bevæger sig bort fra os. Bevæger den sig mod os, saa vil

---

*) Lyset analyseret eller brudt op i sine elementer ved at passere gjennem et prisme.

linierne flytte sig mod den blaa ende. Ved denne liniernes flytning er det muligt at *maale* stjernens bevægelse og dennes hastighed fra eller mod os.

De fleste stjerner bevæger sig enten i rette linier gjennem rummet eller i kurver, der nærmer sig saa meget den rette linie, at det er os umuligt at opdage nogen bøining eller krumning. Men hvor en stjerne bevæger sig i en sluttet kurve (cirkel eller ellipse f. ex.), der er det klart, at den vexelvis maa nærme sig til eller fjerne sig fra vort solsystem, hvad der vil vise sig i spektret, ved at linierne flytter sig først mod dets ene ende og saa mod den anden!

Saa simpel som her fremstillet er dog denne sag sjelden. Det hænder nemlig ofte, at en stjerne (som vor sol) stadig udslynger fra sit legeme lange gasflammer; i saa fald vil disse kaste bevægelige linier i spektret, som astronomen maa forstaa at skille fra selve stjernespektrets linier for ikke at forvexle disse gasflammers bevægelser med stjernens egne.

Ofte hænder det ogsaa, at to stjerner hører sammen og rotterer om hinanden (begge er *sole*). I saa fald kan de være saa nær sammen, at spektret bliver et, og at deres linier falder om hinanden deri. Da maa astronomen kunne skille de to stjerners linier ad for at kunne læse sig til deres bevægelser. Udslynger saa samtidig begge disse sole lange gasflammer, der atter har sine bevægelige linier i spektret, saa kan problemet, som man ser, blive ganske indviklet, men det er dog altid muligt ved taalmodighed at skille alle linier ad og analysere systemet og dets bevægelser i alle detaljer, selv om der ikke alene er to, men endnu flere sole, der tilsammen udgjør „stjernen".

Saa meget angaaende en „stjerne". Lad os nu blive klar over, hvad der forstaaes med en „*ny* stjerne".

Astronomerne har kartlagt og navngivet omkring $^1/_2$ million stjerner i himmelrummets nordlige halvdel. De fleste af disse har stadig den samme lysstyrke. Nogle faa vexler periodisk og regelmæssigt i lysstyrke (som et slags himmelens blinkfyr); de er de saakaldte „variable" stjerner. Men af og til viser der sig paa himlen en tredie klasse af stjerner, der kaldes „nye stjerner". Deres nyhed bestaar deri, at de pludselig opnaar en ganske betydelig lysstyrke, skinner klart frem fra et punkt paa himlen, der før syntes mørkt og tomt, men saa aftager de efter en stund atter uregelmæssigt i lysstyrke og forsvinder. En saadan var Tycho Brahes „nye stjerne" i aaret 1572. Paa faa dage naaede den en kraft og klarhed lig Venus, saa den endog lod sig se ved fuldt dagslys. Lidt senere var den helt forsvundet. I senere tider er flere af disse pludselige og uregelmæssige gjester fra himmelrummets mørke dyb blevet observerede. Kun tre af

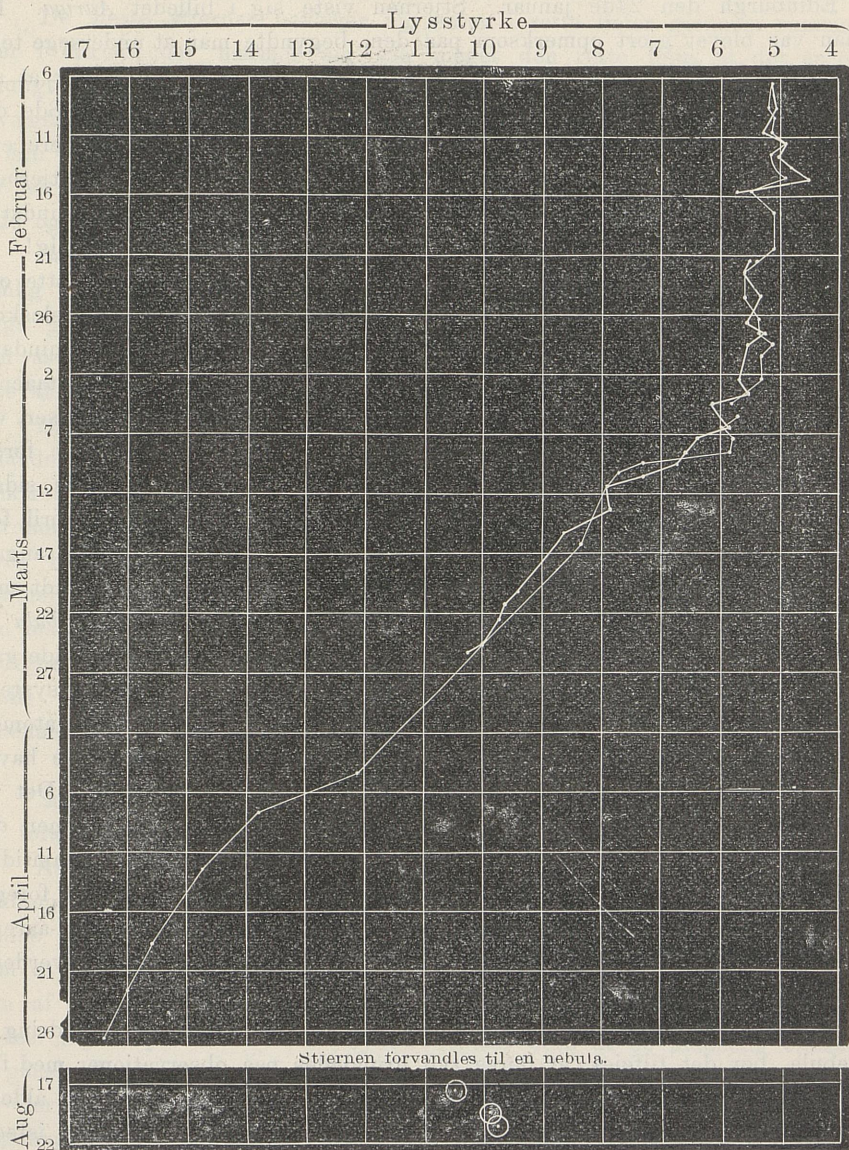
dem er blevet spektroskopisk analyserede og fulgte. — Denne sidste „nye stjerne" fra aaret 1892 bemerkedes som sagt først af en amatør-astronom i Edinburgh den 24de januar. Stjernen viste sig i billedet *Auriga*. Da man var blevet gjort opmerksom paa den, begyndte man at undersøge teleskopiske fotografier af denne del af himmelen fra tiden forud, for at se, om stjernen kunde findes paa noget af disse. Paa et fotografi af 8de december 91 fandtes den ikke. Der var da ingen stjerne der af mere end 9de grad. Men paa et fotografi af 10de december fandt man stjernen. Den var da af 6te grad. Paa to dage havde den altsaa tiltaget mindst 3 grader i lysstyrke, hvad der vil sige, at denne havde 16-dobblet sig!

En 6te grads stjerne er netop saa vidt synlig med det blotte øie. En 10de grads stjerne er netop saavidt synlig i et to tommers teleskop. En 17de grads stjerne er det mindste vi i det hele kan se, — den mindste, der er synlig gjennem Lick-observatoriets 36" teleskop. — Hosstaaende diagram viser stjernens historie fra dag til anden. Som man deraf ser, var dens udvikling fuld af uregelmæssigheder. — Indtil slutten af den første uge i marts var den synlig med det blotte øie. I samme maaneds sidste uge var den blevet for svag til at fotografere. Og den 27de april forsvandt den fuldstændigt selv for Lick-teleskopet. Mellem april og august var den for nær solen til at blive seet; men den 17de august fandt man den atter igjen. Den var dog ikke længer en stjerne, men en *nebula* — ikke længer en sol, en verden eller et verdenssystem, men en lysende gasmasse, en atomsky. En verden eller rettere sagt et helt verdenssystem, som „stjernen" var, var gaaet totalt tilgrunde, blevet opløst i sine atomer, knust eller forbrændt til støv med alt det indeholdt. Og det hele havde fundet sted mellem den 8de december 91 og 17de august 92! — Det vil da sige paa saa kort en tid fuldbyrdedes den hele katastrofe; men det maa jo ikke glemmes, at hvad vore kikkerter saa, var ikke et samtidigt fænomen, men et stykke verdenshistorie. Hvad vi saa i disse dage foregik for 20—50 aar siden. Det var saaledes i sytti- eller kanske firti-aarene, at stjernen gik tilgrunde, at den „brand", vi iagttog, fandt sted i verdensrummet. Først ifjor bar lysstraalerne bud derom til os.

Da et par europæiske astronomer har betvilet stjernens forandring til nebula, bør det tilføies, at deres tvil grundedes paa observationer med forholdsvis smaa og ufuldkomne instrumenter. Lick-teleskopet har aldeles afgjort den sag. Stjernespektrets karakteristiske linier er væk og istedet har vi allerede identifieret de 22 af nebulans 30 linier.

Stjernens eller nebulaens lys er nu $^{1}/_{160000}$ af, hvad det var i 1892's første uger. — Et verdenssystems historie er her afsluttet. Det er brændt op for vore øine, med alle stjernekikkerter rettet paa sig, — en virkelig

„verdens ende". Af et system af sole og planeter muligens lige saa stort som eller større end vort er der nu intet tilbage uden en sky af atomer

drivende i rummet. — Men intet faar virkelig „ende" i verden. Den nye nebula har sin æonlange fortidshistorie, den tør have en endnu længer fremtidshistorie for sig. Atter tør den under verdenskræfternes paavirkning

kondensere sig til et nyt verdenssystem, der vil løbe sin gang gjennem tiderne.

Og hvad der hændte den stjerne — *Nova*, som den er blevet døbt, — er, hvad der og tør hænde vort eget solsystem en vakker dag. To dage er nok til at sætte alt i brand, — brænde til gas alt, der findes paa sol eller planeter.

Men nu grunden til fænomenet.

Der er virkelig skjær og banker spredt vildt om i verdensrummet, som de existerende solsystemer resikerer hvad tid som helst at løbe paa. Alt er ikke jernfast lov og skjæbne selv i den fysiske verden. Der er et tilfældighedens element der ogsaa.

Disse skjær og banker bestaar af — *vrag!* Vrag af gamle verdener eller udslukte drivende verdenssystemer, der ikke længer eier lys eller varme, ikke engang nok til at vise et lyssignal, hvorved vi paa forhaand kan se dem. I en tidligere artikel i „*Kringsjaa*" er disse mørke og derfor usynlige verdener i rummet blevet omtalt. — Der er to slags af disse vrag: hele, drivende vrag, hvor systemet endnu holder sammen, blot er mørkt, dødt og goldt, — ligger som skjulte klipper om os i rummet —, og sønderbrudte vrag, samlingen af drivende vragstumper, verdenssystemer og verdensvraggods, — kjæmpemæssige skyer af *meteorer*.

En stjerne som denne, der med sine planeter kommer seilende sin lovfaste vei gjennem rummet, kan saa støde paa et af disse vrag, seile ind i en tæt og mægtig meteorsky eller ind i et sligt slukket og koldt verdenssystem. Der behøver intet sammenstød at finde sted. Alene den forstyrelse, der indtræffer ved at to slige verdenssystemer driver ind i hinandens sfærer er nok til at sætte alt i brand og ødelægge alt. Ligevægten forstyrres og de mægtige kræfter, hvis voldsomhed alene ligevegten skjulte og udjevnede, sætter løs mod hinanden og maler alt til atomer.

En række observationer og beregninger, som det er umuligt her at forklare, synes at føre til den slutning, at det iagttagne fænomen finder sin forklaring i den sidst nævnte hypotese. Det er sikkert, at et levende solsystem, som denne „nye stjerne" var, seilende ind paa et saadant dødt verdenssystems omraade vilde fremkalde netop de fænomener, som er blevet iagttagne. De passer bedre paa denne iagttagelse end paa den, at stjernen seilede ind i en mægtig og tæt meteorsky. Særlig finder denne tolkning støtte i de udførte maalinger af stjernens hastigheder (nu ca. 70 eng. mil pr. sekund). Disse synes at vise, at stjernen i december 91 stødte paa det drivende vrag af et udslukt verdenssystem. Fra december til februar

af følgende aar drev de to systemer under voldsomme revolutioner sammen, hvorefter stjernen atter kom løs, men med forandret natur.

Vort eget hele solsystem er en „stjerne“. Hvad der nys er hændt én stjerne — kanske lige saa stor og god og fuld af menneskeheder og livslykke som vort eget planetsystem — det kan og hænde den, hvortil vi henhører. I saa fald vil vor undergang komme saa hurtig, at vi knapt vil faa tid til at ane faren. For mulige beboere paa andre verdener i rummet vil det hele blot vise sig som en pludselig opblussen i lysstyrke af vor sol. Den vil fra kanske nu at være omtrent usynlig i de stjernebesaaede himle, pludselig blive til en første rangs stjerne, vil saa atter hurtigt aftage i styrke og en vakker dag vise sig som en nebula — en verdensstor sky af atomer. Og det hele vil være en gammel historie, naar hine verdeners stjernekikkerter observerer det „*interessante fænomen*“.

En zigzag nation.

(W. A. Corneby*) i „*Contemporary Rev.*“).

Den rette linie er for kineseren en afskyelighed, siger en forfatter i „*Contemporary Review*“. De søger at undgaa den overalt, hvor det er muligt, i sine byanlæg, ved veianlæg, i arkitektur og i klædedragt. Krumme og især zigzage linier er i deres øine det ideale. Dragens bølgende krop er deres skjønhedslinie. Selv en fodsti over markerne bølger sig afsted i alleslags krumninger. Hattebremmene krummes. Selv stokke krummes. En retliniet gade forsynes med en speciel amulet eller trylleformular. Thi den rette linie er af det onde. Djævle og onde aander flyver i rette linier. Derfor er rette gader farlige. I zigzaggader undgaar man derimod de onde aander, som ikke formaar at bøie om hjørnerne. Dragen bølger gjennem luften, — den himmelske drage, der er Kinas vaaben og hellige dyr — fantasidyret.

Selv landskabstegninger skyr rette linier. Alt maa være zigzag eller afrundet. Fjeldene i et kinesisk landskab ser ud som en sag eller som tunger i et stykke broderi. Zigzag. Veie og floder i maleriet zigzager frem og tilbage. Selv træstammerne voxer i zigzag. — I skriften undgaar man ogsaa de rette linier. Den kinesiske skrift bestaar af kurver.

*) Forfatteren er missionær og, som man vil se, meget bittert stemt mod kineserne. hvem han vel gjør betydelig uret; — hans idéer vil dog findes af interesse.

Grækerne idealiserede den rette linie, der blev det fremherskende moment i deres kunst. Kineserne har idealiseret zigzaglinien. Grækerne rettede paa naturen; kineserne krummer og bøier paa den. Det zigzage er deres ideal. Det rette deres afsky. — Og zigzag er alt i det himmelske rige, klokketaarn og pagoder, — lige til folkets øine og haarpisk. — Zigzag er folkets karakter og tænkemaade. Ingen kineser tænker ret frem. Altid i zigzag. Den rette linie kan for ham længe nok være den *korteste* vei til maalet, zigzaglinien er den vakreste og bedste. — Derfor bliver det os vestlændinger saa umuligt at følge en kinesers tankegang; den bugter sig ud og ind i det endeløse. Kinesisk logik gaar i zigzag. — Og kinesisk tale er ligedan. Op og ned, frem og tilbage — aldrig lige frem — sirlige krummede linier, komplimenter og høfligheder i det uendelige; nye komplimenter og overdrevne høfligheder fra den anden side; den virkelige mening skjult i alle disse bugtninger og i talen og legemets bukninger; hvad de vil, og hvor det hele bærer hen, er umuligt at forstaa; frem og tilbage — zigzag — som fjeldene og floderne i deres landskaber, som den snirklede skrift, som deres zigzagveie, som deres zigzagarkitektur.

Paa det diplomatiske omraade har ogsaa europæerne faaet merke denne nationens forkjærlighed for zigzagveie og dens afsky for den rette vei. Vestens ligefremme spørgsmaal faar svar, der først betyder det ene, saa det andet, saa intet, saa alt, — først et svar, saa et modsat — zigzag.

Og bliver saa under alt dette den britiske løve f. ex. arg og gjør et sprang efter den himmelske drage, saa — ja, løven springer i lige linie, slaar sine klør i — luften, mens dragen bugter sig i zigzag op gjennem skyerne.

En zigzag nation.

Thomas Carlyle.

1795—1881.

(Slutn.).

VII.

Man kan ikke afslutte nogen oversigt over Carlyles verker uden ogsaa at medtage hans liv. Det udgjorde en løbende kommentar til alt, han skrev, — et af de interessanteste og største af hans arbeider. Han var en mand, som ikke alene selv skrev, men om hvem der ogsaa lader sig skrive, og er skrevet bind efter bind uden nogen udsigt til, at det vil stanse. Han var selv en af tidernes helte- og kjæmpeskikkelser; hans liv er et drama lige saa spændende som det, han saa mesterlig har skildret

i den „franske revolution". Hans Fredrik den Store eller hans Cromwell var ikke mægtigere personligheder som mænd end deres biograf. Han følte sig i slegt med dem, naar han skrev om dem, — hvad der gjør hans skildringer saa intenst levende og giver dem slig dramatisk magt. Og han *var* i slegt med dem. Han har selv udtalt det som sin mening, at „den store mand" i grunden altid er den samme, ligegyldigt i hvad tid, under hvad skikkelse eller paa hvad felt han optræder. Forholdene bestemmer, om han skal blive hærfører, digter, profet eller historiker og kritiker, som han selv. Muhammed, Luther, Napoleon, Cromwell, Dante, Göthe, Knox, Shakespeare, Fredrik den Store, — de er allesammen blot forskjellige sider og fremtoninger af „den store mand", den mand, der virkelig rager et hoved op over alt folket, der har det videre overblik, den dybere indsigt, den klarere forstaaelse af liv og natur, den fastere vilje og den større, rigere sjæl. Selv følte han sig hjemme blandt disse mænd, — ensom derimod blandt sine samtidige; „der er kun én stemme i verden, der forekommer mig at ytre fornuftig og sammenhængende tale, sagde han, og det er Emersons." — Det bør dog bemerkes, at de store mænd, af hvem han følte sig tiltrukket, det var dem, der med geniet, visdommen og aandrigheden forenede det dybe alvor og den mægtige karakterstyrke. Han var altid en karakterens mand og beundrer. En hjerne i en ussel og svag personlighed var det ham umuligt at beundre uden som et stykke interessant maskineri. Det var altid *manden*, han søgte bag storheden. Bygmesteren maatte kunne stige lige saa høit, som han selv byggede, maatte prøve paa det i hvert fald, ellers tabte han al interesse for Carlyle. Dante, Muhammed, Cromwell var mest i slegt med ham af alle hans helte, Dante og Muhammed især; — i skildringen af disse føler vi, hvor han griber i sin egen barm og taler for dem ud af sin egen sjæl. Han forstaar deres tankegang, — vi ved knapt, hvem vi har for os, Carlyle eller Muhammed, og det gjør da ogsaa det samme. De er af én aand, — profeter, alvorsmænd, der bryder gjennem slegtens og tidens nedarvede tanker og fraser, ser tilbunds i liv og natur og forkynder klarhed og sandhed for en slegt, som lever i uklarhed og løgn.

Det er sjelden nok, at en forfatterpersonlighed selv kan tjene som helt for en spændende livsskildring. Men med Carlyle var altsaa dette tilfældet. Hans egen biografi giver i interesse og storslagenhed intet efter for hans bedste helteskildringer. Han levede som han skrev — i dybeste alvor, i kamp og strid, intenst lidenskabeligt og storslagent. Han var en kjæmpenatur. Dybt i hans sjæl sukkede der altid en længsel efter handling. Under andre forhold, i andre tider vilde hans geni have fundet udtryk i handlinger istedetfor i ord, gjort ham ogsaa i det ydre til en Cromwell

eller Muhammed. Det ærgrede ham lidt at maatte staa helt udenfor tidens politiske og institutionelle liv. Men ind i sine ord og bøger kastede han da den kraft, som under andre forhold kunde have organiseret stater, grundlagt kirker og religioner eller ført arméer. En handlingens mand med ordet i sin magt og tvungen til at bruge pennen istedetfor sværd eller herskerstav.

Med iver og ren graadighed har man da ogsaa kastet sig over hans liv. Der findes vel ingen større historisk personlighed, hvis levnet og karakter er blevet saa grundigt gransket og er os saa fuldstændig kjendte som Carlyles. Dagbøger og breve, samtaler, spredte ord, de ubetydeligste handlinger, — alt er opbevaret og offentliggjort. Bøgerne *om* ham udgjør et helt bibliotek. Og stadig voxer det. Man strides om ham, — strides heftig og lidenskabelig. Død og borte sætter hans personlighed fremdeles sind og gemytter ibrand. Han har fremdeles sine angribere og forsvarere, venner og fiender, dyrkere og spottere. Det er efterdønningerne af den storm, han var og satte i livet. Der skrives bøger for at bevise, at han var eller ikke var exemplarisk i sit hjemliv og lange tidsskriftsartikler om et ord eller udtryk benyttet af ham. En atmosfære af anekdoter og bevingede ord omgiver ham. Han holder allerede paa at blive en halvt mytisk personlighed. Der digtes om ham, — tillægges ham ord og handlinger, som menes at passe hans karakter, men som han dog aldrig talte eller øvede. Han eiede den personlighedens magt, der — selv i slutten af vort XIXde aarhundrede og midt i tankens og kulturens intenseste lys — skaber legende, sagn og myte. — Der fortælles om ham i det uendelige. Vennerne sanker sammen hvert minde, hvor ubetydeligt det end er. Vi faar anledning til at se Carlyle omgivet af en dyrkende skare af Englands største aander, — Tennyson, Browning, Huxley, Tyndall, — han er helten og profeten for dem alle. De ser op til ham som til et overmenneske, hænger ved hans læber, dyrker ham, som vel neppe i senere aarhundreder noget menneske er blevet dyrket af den klasse mænd. Videnskabsmanden Tyndall varter ham op, steller med hans piber og synes næsten at regne det som sit livs største ære, at den gamle Carlyle engang sovnede ind med sit hoved paa hans skulder.

Vi véd alt om Carlyle. Intet er blevet holdt tilbage. Vi følger ham fra dag til anden gjennem hustruens offentliggjorte dagbøger. Vi faar rede paa alle hans smaa feil og mangler.

Det var mange en ren overraskelse at opdage, at Carlyle havde feil og mangler, at han kunde være grætten, kunde handle egoistisk, kunde til og med være smaalig til sine tider. Man havde alene seet ham som den mægtige profet, — en Elias, omringet af torden og lynild, overmen-

neskelig, overjordisk. Det var en skuffelse at opdage det almindelige lille menneske inden profeten. — Hvorfor det det skulde være, er det dog ikke let at indse. Carlyle har vist aldrig opstillet sig selv som et ideal eller søgt at gjøre indtryk af at være et feilfrit menneske; tvertom, hans ords gribende magt ligger netop deri, at de kommer fra en sjæl, der kjender fristelse, feiltrin, kamp, strid, nederlag og nederlagets bitterhed saavelsom seir og seirens lyksalighed, en sjæl, hvori der er storm, ikke fred, hvori elementerne raser mod hinanden, og det gode og det onde kjæmper. — Hvert ord er præget af kampens hede. Carlyle naaede nemlig aldrig frem til det „*evige ja*"; dets fred og ro fandt han først i døden. Hans liv var strid, opposition mod usselheden; det repræsenterede det „*evige nei*" med al dets bitterhed, kamp og krig mod det onde i og om ham. Faa mænd har vel mere uforbeholdent indrømmet deres feil og ufuldkommenhed; han er endog *for* streng og hensynsløs i bebreidelse og fordømmelse af sig selv. Han synes ofte at græde bitre taarer over den svaghed, der hindrer ham fra at være helt det menneske, han saa gjerne vil være. Det er just ved denne strid og kamp mellem krav og ideal paa den ene side og evne og virkeliggjørelse paa den anden, at Carlyles bøger kommer os saa nær ind paa livet og vække slig gjenlyd hos os. Han var som de fleste af os. Han tolker ikke det feilfri, fuldkomne menneske, der har vundet seir og fred, hvis hoved rager op over skyerne, og hvis øine stadig dvæler paa himlens herlighed; det er det feilfulde, stridende, snublende, — men intenst *villende* menneske, han tolker. Fortvilelsens graad og angerens taarer blander sig med syner og krav i hans bøger. Og dog, feilene er blot smaafeil, mangelen paa de mere dekorative dele af det ædlere liv. En kjæk, nobel personlighed og grundærlighed er, hvad man overalt møder i biografien som i verkerne, — lidt kantet, men storslagen og egte.

Man finder Carlyle for haard og bitter, for pessimistisk overfor sin tid og dens indhold; men man forvexler her, synes det mig, profetens strenghed med vanlig haardhed og tager idealistens dybe misfornøielse med det, som er, — fordi det staar i veien for det uendelig meget bedre, som burde og kunde være —, med virkelig pessimisme. Carlyle maalte baade sig selv og andre med store maal, — lagde idealets, den fulde mandigheds maalestok paa alt, og derfor faldt saa meget igjennem for hans dom, derfor holdt saa lidet og saa faa maalet. Usselhed, hykleri og smaalighed hader han med et ligefrem uendeligt had, og naar han revser dem hos os, svir hans ord som svøbeslag paa nøgent kjød. Aldrig lægger han da fingrene imellem. Strengheden gaar dog her haand i haand med en ømhed, der gjør, at han revser ubønhørlig, men og med øinene fulde af taarer. Saa

gjerne klappede han istedenfor at slaa, bare vi vilde give ham anledning til det, — opføre os slig, at han med god samvittighed *turde* gjøre det. — Det piner ham, at menneskene, som har evne i sig til saa meget, som *kunde* gjøre noget saa stort, værdigt, vakkert og helstøbt ud af livet, skal være fornøiet med at leve det saa elendigt, stygt og smaat. Var de endda misfornøiede med sig selv! Men de er fornøiet; de spanker om helt store og agtværdige i egen indbildning; derfor maa de ruskes op, vises, hvilke ynkelige tingester de er. Men stakker, — jo daarligere de er, jo mere er de at beklage. Tabet er deres eget. Stakker, stakker! Hvad er vel sygdom og død mod usselhed og daarlighed! — „O, min broder, min broder, kunde jeg bare trykke dig til mit bryst og bevare dig mod al verdens haardhed og tørre hver taare fra dit øie! . . . Stakkar, stakkars vildfarne broder og ven! Ogsaa du er jo blevet fristet, prøvet og pisket med svøber, som jeg selv er blevet, — ogsaa du, hvem du saa end er, klog eller dum, en bærer af det kongelige purpur eller af tiggerens laser . . .; for os alle er livet haardt og alvorligt; kamp og strid; . . . men ogsaa seir, min broder, seir tilslut, for den, som holder ufortrødent ud.“

Carlyles forhold til hans hustru er blevet gjort til gjenstand for endeløs diskussion. Mrs. Carlyle holdt dagbøger. Hun var af et hysterisk, nervøst, følsomt temperament, — en overordentlig begavet kvinde, der følte, at hun selv kunde have vundet berømmelse som forfatterinde, havde hun ikke helt ofret sin tid og sit liv for sin mand og hans verk. Carlyle selv led hele sit mandsliv igjennem af følgerne af sult og mangel i hans yngre aar, — led af kardialgi, søvnløshed og deraf følgende nervøsitet og pirrelighed. Han var en arbeidskjæmpe. Hans sjæl var fuld af tanker, der „hug og snerred“ i ham, til de fik form og liv. — Det vilde jo blevet et dagligt mirakel, ifald der mellem to slige mennesker, stadig levende sammen i mange aar næsten helt alene i en fjeldørken, levende under stadigt økonomisk tryk og under følelsen af uheld, mislykket arbeide, misforstaaelse og mangel paa anerkjendelse, ikke skulde have fundet smaa misfornøielser og ubehageligheder sted til sine tider.

Dette har man naturligvis fundet at have været tilfældet, og derfor har man formelig overfaldt Carlyle; han skulde have været „en bjørn“ i sit hjem; egteskabet karakteriseres som ulykkeligt; mrs. Carlyle beklages dybt; hendes eget kjøn formelig græder over hendes skjæbne, — græder hele bøger, dusinvis af bøger og artikler. Mrs. Carlyle klager og klynker svært af og til i sine dagbøger. Som gammel, hvidhaaret kvinde bliver hun helt jaloux, fordi Carlyle finder fornøielse i at tale med en anden aandrig og sympatetisk kvinde. Hun klager ogsaa over lidt arbeidsegoisme

hos Carlyle. Han glemmer alt og alle over sit arbeide, knuser andres lykke i sin tunge trampen frem mod sit maal. Hun slaar ogsaa paa, at han ikke synes at fatte, at hun har ofret *sin* ærgjerrighed for ham, at ogsaa hun har evner, der ruster hen ubrugt. Men værst klager hun dog over, at hun ser saa lidt af ham, — kun to timer om dagen tager han til at slaa sig rolig ned med hende foran kaminen i dagligstuen for at passiare med hende alene, — bare to timer om dagen udenfor maaltiderne og aftenerne, da andre er tilstede! Resten af dagen tilbringer han i sit arbeidsværelse alene! — Det er som gammel kone hun klager slig. Og naar man saa dertil lægger det faktum, at de to aldrig var skilt ad mere end én dag, uden at der passerte daglige breve imellem dem, — breve, der selv efter at de begge var i syttiaarene, lyder (for vi har jo dem ogsaa offentliggjort) som et nyforlovet pars elskovsepistler, — saa vil man vel indse, at egteskabet neppe var blandt de mest ulykkelige, at de klynkende dagbogsoptegnelser skyldes begges nervøsitet, det temporære mismod og den nedtrykte stemning, som dog vel intet menneske helt gaar fri for. — Men, heder det — især fra kvindelige kritikere — Carlyle skulde ikke tilladt hustruen saa helt at ofre sig for ham og hans verk, han skulde hjulpet hende til at benytte sine egne evner og vinde individuel berømmelse ved eget arbeide. Ja, kanske; men der var jo dog ingen tvang over mrs. Carlyle. Hun havde raadighed over sin dag, hun ogsaa, og det stod hende jo frit for at skrive bøger, om hun vilde. Hun gjorde det ikke. Og hun har selv sagt, at hun med fornøielse vilde opgive alle drømme om eget arbeide og egen berømmelse for en mand, hvis evner hun kunde se op til, og hvis arbeide hun kunde støtte og hjælpe frem. Det opnaaede hun. Carlyles verker havde neppe set lyset, havde han ikke havt den hustru, han havde. Neppe havde han selv seiret i livskampen engang. I de haarde aar, da al verden var imod ham, var det hende, som holdt hans mod og kraft oppe,*) bad ham bare holde ud, beholde troen paa sig selv, ikke give efter, ikke indgaa noget kompromis, men holde sig til sit ideal. Aldrig, har han selv sagt, klaged hun i de aar. Vant som hun var til et rigt, dannet hjem, forkjælet som barn og pige, holdt hun ud i aarevis under yderste fattigdom uden klage, skurede selv sine gulve, bagte selv sit brød. „Aldrig, aldrig kan jeg glemme hendes taalmodighed, hendes uudtømmelige kraft til at bære, hendes mod og haabefuldhed, da jeg var modløs og haabløs,“ siger han i

*) „Jeg har aldrig manglet, hvad jeg pleiet at kalde „fortvilet eller desperat haab“. Det besad jeg i uendelige kvanta. Men af vanligt „haabende haab“ har jeg kun havt meget lidet. Fra jeg var barn eller yngling har mit liv været altfor tæt omgivet af stadigt mørke og ustanselig haardhed og bitterhed til, at der skulde blive plads deri for sligt virkeligt „haabende haab“. Jeg har været som en mand stillet helt nøgen og tæt op mod djævelen og den hele verden. Jeg var vel derfor neppe noget let menneske at leve sammen med.“

optegnelser efter hendes død, og igjen: „Jeg har kun havt en i verden, som helt har delt mine tanker og følelser, — en eneste; men hun var og al verden og mere end al verden for mig.*) — Hun læser hans bøger, eftersom de skrives; beundrer dem, tror paa dem og paa ham, medens alle andre tviler. Ved foredragene ser han blot hende; alt andet er mørkt; hun alene straaler dernede i salen og hjælper ham at holde sine tanker samlede, „*Darling*,“ „kjæreste lille pige,“ „min evige kjærlighed,“ „min kjække, ædle hustru,“ „længes forfærdelig efter dig blandt disse mennesker,“ „kommer ikke du hid, saa siger jeg pludselig farvel her og reiser hjem,“ „hvad du har været for mig, kan ingen ord sige,“ . . . saa lyder det i det endeløse i breve, efter at de begge er gamle nok til at have voxne børnebørn. Saa heder det lige til enden. Hun er i ren henrykkelse, da han vælges til *lord rector* ved Edinburgh universitet; men hun, der ikke selv kan følge med, er ogsaa bange for at lade ham reise — gammel, som han da er — og ængstelig for hans tale og modtagelse. Tyndall, der følger med som et slags sekretær og kammertjener, maa holde hende underrettet om alt, der sker underveis . . . . o. s. v.

Det er dog vel neppe slig, et ulykkeligt egteskab ser ud. — Carlyle kommer hjem og finder hende død, — og hans gjenværende aar henrinder i sorg over tabet. Han drager frem disse dagbøger og breve, læser og ordner dem, lever fortiden op igjen, skriver hendes liv; læser for første gang fra dagbøgerne om disse klager, og anklager og bebreider sig da selv, skriver hendes biografi som med egne taarer, — et af de vakreste kapitler i verdens privathistorie. — Hele tiden intens kjærlighed mellem to egtefæller, som stod trolig sammen og sammen tilkjæmpede sig en haardtvunden seir. Nei, her er intet ulykkeligt, men tvertom et af de ikke altfor hyppige, virkeligt vakre egteskaber paa literaturhistoriens omraade, — et egteskab, der ikke alene forenede to personer, men og to kræfter, gav hende del i et af tidernes største arbeider og muliggjorde dette arbeide for ham.

Carlyles liv i det hele var ingen sollys sommerdag. Det var storm. Det var skyfuldt. Og hans egteskab kunde ikke helt gaa fri fra paa-

*) Da den „Franske revolution“s tredie bind var blevet ødelagt, som tidligere omtalt (brændt af pigen hos en dame, hvem John Stuart Mill havde laant manuskriptet), og John S. Mill selv kom løbende, „bleg som Hektors spøgelse,“ til Carlyles for at meddele ulykken, var det disse, som maatte trøste ham og søge at lede hans tanker paa andre ting, „saa elendig saa han ud.“ Og dog, „for os begge var det jo næsten som en dødsdom.“ De havde haabet paa penge for den og eiede absolut ikke mere at leve af. Men „o, hvilket udbrud af sympati fra min stakkels *darling*, da Mill endelig forlod os! Hun kasted sig om min hals, klagende med mig, trøstende og indgydende nyt haab, som var hun mit eget bedre jeg! Jeg ved intet vakrere under himlen! Vi sad oppe til langt paa nat, og til jeg havde lovet at tage fat paa at skrive tredie bind om igjen.“ — (Optegnelser efter hustruens død).

virkning af alt dette; men den forblev af overfladisk, tilfældig natur; det udgjør dog det vakreste og det fredeligste kapitel i hans stormfulde, men storslagne liv.

Og i det hele maa det ikke ved bedømmelsen af Carlyles liv og personlighed glemmes, at han hele sit mandsliv igjennem var en syg og stadig lidende mand. Der kom utvilsomt en del bitterhed og mørke ind i hans ord og tanker af denne grund. Den mand, hvis lig England tiggede om at faa bisætte i Westminster abbediet, havde det jo forsøgt at sulte ihjæl i hans tidligere aar, — drevet næsten til at forlade landet, for i Amerika at søge sig et taknemmeligere virkefelt og muligheden for at tjene sit brød.

* * *

En kjæmpepersonlighed; intens i alt, i smaat som i stort, alvorlig i sit eget liv som i sine bøger, lige stor som mand og som forfatter, en bygmester, hvis egen biografi kranser hans livsverks hele bygning . . .

Han var mere end forfatter, mere end den store historiker, mere end den storslagne Michel Angelo i ordmaleri; han har gjort mere, langt mere end at ændre tidens tanker eller give nye systemer og ideer, han har atter vakt den menneskelige *samvittighed* i sin tid. Han har talt fra og til den. Ikke tanker alene, men *liv*, — dybt, kraftigt liv udgik der fra ham. Han døbte sine læsere med ild og med sandhedens og retskaffenhedens aand. Vi har siddet sønderknuste under hans ord, skamfulde, rødmende; men vi har og samtidig følt, at noget sundt og kraftigt vaktes tillive i os ved hans tale. Dette liv og denne aand, der endnu lever og aander i hans bøger, kan ingen tolkning eller skildring overføre. Denne — og det er det vigtigste hos Carlyle — maa man selv søge i hans verker. — Han lærte sin samtid, at der findes dybere hensyn og love end samfundets regler og større maal end rigdom, stilling og respektabilitet. Han angreb og beseirede den krasse materialisme i livet, — løsrev det fra pengesækken og konventionalismens tyranni, gav mænd lyst og mod til at leve for andre og bedre ting, leve noblere og større, — mod til at trodse fattigdom og social ostrakisme for de bedre tings skyld. Han fik en materiel, overfladisk og vantro tid til atter at samle sig om det ædle og retskafne liv og at sætte det som maal og maalestok høit over alt andet. Han grundlagde paa moderne grund et nyt moralsk og religiøst liv, et nyt sjæleliv.

— Hans personlighed overvælder en. Man *maa* se op til ham. — Han er kjæmpeaanden, hvorfor alle bøier sig. Han bemægtiger sig læseren. Man paavirkes ikke alene af hans tanker, selve sproget fanger en og driver til efterligning. Vi finder saadan efterligning hos en mængde engelske og amerikanske forfattere. Selv Emerson med al sin originalitet og distinkt-

hed giver os ofte sætninger, der klinger som et citat fra Carlyle. — Han paatrykte hver tanke sin personligheds stempel, — hver tanke og hvert ord. Den mest originale og individuelle forfatter, der nogensinde har haandteret en pen, er han vel. En sætning af Carlyle er aldrig til at tage feil af. Man behøver ikke at være kjender for strax at kunne angive dens kilde. Dens klang og tankegang skiller den ud fra alt andet i verden. Kun én mand har skrevet slig; kun én vil nogensinde skrive slig. Hans verker er en liden verden for sig, saa forskjellig fra hele den øvrige verdensliteratur som en oase i ørkenen fra den omgivende sandslette. Kun hos Dante og i bibelen finder vi noget af samme art. — Ingen lirkning med eller filning af ord her. Tankerne, *tankerne*, — *meningen* er ham alt. Og tankerne kommer saa glødende ind i sproget, — slænges saa vaardsløst ind i det, at de bryder alle regler og spruder ord som gnister til alle kanter hen over siderne . . . .

— En kampens mand, en foragter af løgn og usselhed, en stridsmand for ret og sandhed, en bersærk i striden — det var jo ikke for intet, at han følte sig i slegt med de norske sjøkonger og afsluttet sin forfattervirksomhed med „Norges tidligere konger" — en gudsrigets høvedsmand paa jorden . . . .

Hans indflydelse har forlængst gjennemsyret al anglosaksisk literatur; man møder den overalt, den er blevet en del af den almindelige bevidsthed; Carlyle gaar igjen i presternes prækener, i tænkernes tanker, i forfatternes verker; overalt møder man ham; der findes vel ikke længer det sted i England eller Amerika, hvor ikke hans indflydelse har sat merker; man ved ikke altid, hvorfra kraften kommer, hvorfra indflydelsen springer, men den er der. Og forlængst har den vandret videre, ind paa andre sprogfelter. Man møder Carlyle i franske og tyske bøger; man træffer hans tanker igjen hos os. Han har snart underlagt sig verden, — er blevet del af den evige magt for det gode, af den inspiration og visdom, som udgjør vor jords sundhed og liv.

— Jeg har sammenlignet ham med Ibsens „*Brand*" og nævnt, at han aldrig selv naaede videre end til det „*evige Nei*" — kampen mod det onde — aldrig rak frem til det „*evige Ja*" med dets ro og lys og fred. Hans bud til verden var „Brand"s; og hans hele liv, verk og personlighed lader sig kanske bedst og kortest opsummere i de velkjendte linier fra „Brand":

„Engang maa du vaagne dog:
engang maa du, adelsvorden,
bryde freden med akkorden; —
ud af usseldommens nød;
ud af hele halvheds-røret: —
slaa din fiende paa øret;
byd ham krig paa liv og død!"

Krig paa liv og død mod al usseldom, — det er Thomas Carlyle, som han var, og som han skrev.

Fra den tekniske verden.

— Det mest glimrende og storartede exempel paa elektrisk belysning er at finde i midtskibet i industriudstillingsbygningen i Chicago. I en høide af 140 fod over gulvet hænger fem umaadelige lysekroner med tilsammen 414 buelamper paa 2000 lys hver.

— Man er i fuld gang med at lægge de elektriske tøiler og bidsel paa Niagara. Det mægtige vandfald vil snart være indkjørt og arbeide jevnt og rolig i industriens tjeneste, hvad der betyder millioner dollars lagt til folkets indtægter og velstand hvert aar, millioner dollars med alt, de betegner og kan bringe af kultur og materiel komfort.

— Det amerikanske tidsskrift *Engineering. Mag.* henleder opfinderes opmerksomhed paa et nyt problem. De vanlige elektriske motorsporvogne er for tunge. Det maa være muligt i betydelig grad at reducere deres døde vegt pr. passager. Vi ved, at det er muligt. Kan en bicycle, der blot veier 30—40 pund, bære en person, der veier 4—5 gange saa meget, saa burde noget lignende kunne opnaaes i den elektriske sporveisdrift, — en vogn, der løber med 15—20 engelske mils fart og hvor den døde vegt ikke udgjør stort mere af det hele end ved bicyclen. Det lader sig som sagt gjøre. Og rigdom venter den opfinder, der reducerer problemet fra det teoretisk mulige til det praktisk udførlige.

— Schweizerne har opdaget, at vandfald i vor tid er større rigdom end de største kulgruber. Deres fremfærd i retning af industrielt at benytte, ved elektricitetens hjælp, sine vandfald, lover at gjøre den lille republik til et af fremtidens første industrilande, siger et amerikansk teknisk tidsskrift. Dampens aarhundrede hører jo næsten fortiden til. Det er nu elektricitetens aarhundrede vi lever i, og det betyder, at verdens vandfald maa blive væsentlige kraftkilder for industrien. Som denne før blomstret op omkring de store kuldistrikter, saa maa nu turen komme til vor jords vandfaldsdistrikter. Schweizerne har indseet dette og med kraft begyndt at udnytte den anledning, som tiden saaledes byder dem.

Ved udgangen af aaret 1892 var der allerede i drift i det lille land 552 elektriske lysstationer, 52 anlæg for elektrisk overføring af kraft fra vandfald, deriblandt et anlæg, der overfører 450 hestekræfter en distance af 15 km.

— 285,000 hestekræfter repræsenterer de elektriske lys og kraftstationer i New-York og Boston.

— 59 ildebrande skyldtes ifjor de elektriske ledninger i New-York alene. Ca. $1^{2}/_{10}$ $^{0}/_{0}$ af alle ildebrande i de Forenede Stater skyldes de elektriske traadnet.

— Den montenegrinske elektriker *Nicola Tesla* udtaler det nu som sin faste overbevisning, grundet paa række af experimenter, udførte af ham og andre, at den tid er nær, da elektriske ledninger vil blive unødvendige, da ikke alene lyd og tegn, men ogsaa kraft vil kunne elektrisk overføres fra station til station *uden ledning, gjennem det tomme rum!*

— Maskineriet for de elektriske glødelamper ved udstillingen kan holde 180,000 lamper af 16 lys's styrke brændende. Dette svarer til et gasforbrug af 1 million kubikfod pr. time.

— De vigtigste telegraflinier under jorden for at undgaa forstyrrelse og afbræk i tilfælde storm eller lignende! — saa lyder nu et slagord i de Forenede Stater.

— Der har nylig været flere stygge jernbanesammenstød i de Forenede Stater. Grunden paavises i flere tilfælde at være — den store *sølvkrise!* — Pengemangelen har ført til, at jernbanekompanierne har reduceret sin arbeidsstyrke til det mindst mulige, eller rettere sagt under det mindste, der yder sikkerhed. Den betjening, der bliver tilbage, er som følge deraf overanstrengt. Og deraf kom sammenstødene!

— I Toronto i Kanada har kirkerne faaet det sat igjennem, at sporvognene ikke skal gaa om søndagene, til almen tilfredshed blandt — droskeeierne.

— En kvindelig elektrisk ingeniør har netop taget sin afgangsexamen ved statsuniversitetet i Ohio (de Forenede Stater). Bedste karakter.

— Irland og Skotland kan nu tale sammen. En telefonkabel forener Glasgow og Belfast.

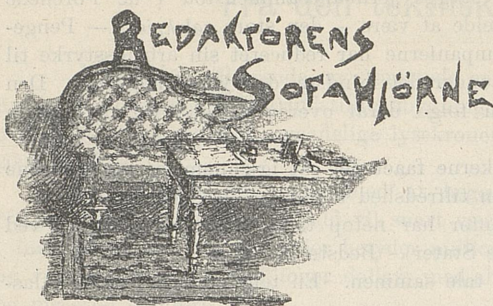
— I Ontario i Kanada har indførelsen af elektriske sporveie havt det resultat, at antallet af heste i byen er blevet formindsket med adskillige hundrede. Holder det slig ved, siger et elektrisk tidsskrift, saa vil man om 100 aar maatte besøge et menageri for at se en hest.

— Intet saa galt, det ikke er godt for noget. I Amerika har Edison-kompaniet absolut monopol paa tilvirkningen af de vanlige glødelamper. Domstolene har netop forlænget og sikret dets patentret. Men følgen er, at opfindere har anstrengt alle evner for at opfinde en anden og lige god art af lamper med det resultat, at der nu foreligger i hvert fald to helt nye elektriske lamper, som vil kunne optage konkurrancen med de gamle.

— Her er et ledende amerikansk arkitektonisk tidsskrifts dom om forskjellige fremmede landes udstillingsbygninger i Chicago. Den franske bygning er en kunstfærdigt arrangeret liden bygning, virkelig interessant, og greit og klart udtrykkende sin hensigt. Den tyske bygning er den mest karakteristiske af dem alle. Den er ogsaa rasende styg. Den svenske bygning har ligeledes liden kunstnerisk skjønhed som undskyldning for sin tilværelse; men slaaende er den jo rigtignok og hensigten er fuldt opnaaet, hvis det var alt, man søgte. Den engelske bygning er en efterligning af et engelsk herresæde og er et vel udført og omhyggeligt stykke arbeide. Enkelte bygninger har intet karakteristisk ved sig og viser sin nationalitet alene ved det flag, som vaier over dem.

— De veie, der fører til Gud, er talrigere end alle levende væseners aandedrag tilsammen. *At gjøre godt* er den religion, hvorigjennem enhver til enhver tid naar frem til ham. (Persisk).

— Livets tryghed kræver af mig, at jeg skal gjøre, hvad ret er, med hele min sjæl og sige, hvad sandt er. At spille en rolle som i en komedie eller at sige eller gjøre noget, der er usandt eller uærligt, besudler sjælen. Tro intet gavnligt, som tvinger dig til at bryde dit givne ord, tabe din selvagtelse, hade, mistænke eller bedrage nogen, eller som fører dig til at nære ønsker eller tanker, der trænger til at skjules bag slør eller tætte vægge. Markus Aurelius.

Folk flytter ind fra landet for tidligt. De gaar glip af det vakreste. I de første uger af oktober har vi aarets allerprægtigste dage. Slig luft, slig klarhed og slige farver! Læserne skulde bare have seet en skogkant, vi har herude! Rødt og gult og grønt i friske, deilige farvetoner. Et træ staar paa toppen af en liden bakkeknaus alene. *Det* er, hvad *jeg* vilde kalde kunst! Slig tegning, sligt et net af linier, saa fine, elastiske, og slig farve, — bare gult i dette tilfælde, men gult, der tager sig ud som mat guld mod den blaa himmel bagom. — Den, som var maler, — om høsten især! — Men det er luften og lyset, som er det vakreste og deiligste, og de er jo ikke saa lette at male heller. Klarheden, gjennemsigtigheden og det milde, blegtgyldne solskin . . . .; den, som havde raad til at have et maleri med alt dette hængende paa væggen hos sig hele vinteren igjennem. Friskheden og mildheden i selve høstluften — dem kan jo uheldigvis ingen kunstner give os.

Men kunst maa nærmest være til for at gribe, opbevare de flygtige og flygtende skjønhedsmomenter i livet, synes det mig. — Det times os saa ofte at se noget rigtig, næsten overnaturligt vakkert; men det varer kanske bare i faa minuter eller sekunder, — en egen vidunderlig vakker belysning over et landskab (for belysningen er alt), en solnedgang eller lignende; vi ser og ser, og synes, det er synd, at alt dette maa være forbi om faa øieblikke. Det er saa vakkert, at det vilde løfte og forskjønne vort hele liv, kunde en bare beholde det hos sig. En voxer, bliver bedre bare i de faa øieblikke, en ser det. Slige herligheder burde kunsten gribe og opbevare for os, slig at vi kunde tage dem med ind i stuen og hænge dem op paa væggen.

Den, som kunde bruge en pensel og med den gaa paa jagt op og ned i verden efter alt det vakreste, den indeholder, og male det altsammen ind i folks stuer og dermed ind i deres sind!

Hvilken tryllemagt der dog ligger i en pensel og i en violinbue! — Lykkelige mennesker, hvem skjæbnens gode fé har givet slige gaver! — Og endda findes der grinere iblandt disse gunstlinger og udvalgte med. Ikke fornøiet de heller.

Saa er der jo det slemme, at kunst blot er for rige folk. Vi andre faar klare os den foruden. Det vil sige, vi kan jo gaa paa udstillinger og i gallerier; men *hjemme* hos os har vi ikke raad til at have den. Den er en kostbar gjest.

— Engang vil det vistnok blive anderledes — og saa langt undaf er neppe tiden heller —. Da vil kunsten som alt andet godt og velsignende i livet blive hvermands eie, komme os alle tilgode i lige maal. Hvert barn i by og paa land skal voxe op under indflydelse af tidernes største kunst . . .

Imidlertid ære være alt og frem og op med alt, som gjør pennens, penslens eller tonestavens verker tilgjængelige for det størst mulige antal af os.

Der er vel faa ting i verden, der kan give et menneske mere egte, dyb og varig glæde og nydelse end aabent øie og sind for naturen om os — „Guds

flagrende klædebon," som Carlyle kaldte den. Det er en ven, der aldrig svigter os, følger os over land og sø, fra verdensdel til verdensdel og taler det samme sprog overalt. Man bliver aldrig ensom med den. Evig foranderlig er den, aldrig ensformig. Aldrig en sommer lig andre sommere, aldrig en høst uden sit særkjende, sin individualitet. Aldrig to dage lige engang. Altid noget nyt. Og altid vakkert. — Igaar hvirvlende gyldne blade i solskinnet under en blaa himmel; idag snefog, jevnt og tæt og blødt som dun, med den grønne granskov i baggrunden.

Slig rigdom af skjønhed og herlighed, som der kan pakkes ind i en eneste dag! Saa vidunderlige som enkelte dage kan være, — værd et helt liv i kamp for at naa frem til dem tilsidst, — saa vakre, man faar lyst til at stanse tidens gang, gjøre øieblikket til evighed. Tiden er for kort til at nyde det alt. Klokken gaar for fort.

Hvor man kan komme til at hade *tiden!* — I Ny Englands skove voxer der en liden vaarblomst — vaarens første blomst; „maiblomst" kaldes den. Skovene er hvide og røde af dem, og de er saa vakre — ja, saa vakre, som det vakreste, læseren ved, duftende som vaaren selv. — Men de varer bare et par uger. Hvor man da faar lyst til at stanse tiden! hvor altfor kort det hele synes, naar man holder „aarets sidste maiblomster" i haanden!

Og hvor man kan hade den høstvind, som ribber træerne for deres rige, gyldne løv. — Hvilken ødselhed, hvilken ødeland naturen er! Slænger sin rigdom ud hvert aar uden tanke paa, hvad der gaar tilspilde, uden skygge af sparetanke i sit sind. — Rige, snille, ødsle, gavmilde natur! —

Én besynderlighed er der ved *vor* høst, som vist neppe mødes i samme udstrækning længer syd. Det bliver næsten vaar igjen om høsten. Græsset grønnes paany (iaar i hvert fald). Rent vaarligt grønt ser det mangesteds ud nu paa mark og i skov, hvad der da ogsaa sætter høstløvet af til endnu større fordel. Vaar og høst paa én gang.

„Den vakreste aarstid?" — Ja, *ubetinget høsten* efter min formening — om høsten, i hvert fald. — Der er en fred, mildhed og klarhed over alt, som over følelser og lidenskaber, der har fundet sit løb og flyder rolig og behersket, men lige sterkt og intenst for det, som over en karakter, der har kjæmpet ud og seiret. Intensere glød og farvepragt end om selve vaaren, men alt i ro, behersket mildnet. — Just saa maa og burde aaret dø. Og just saa burde alt og alting dø. Naturen sætter norm for alt. Dens liv er vort forbillede, dens kredsløb vor forjættelse.

Det er en gammel, forslidt historie dette med at sammenligne aarstiderne med menneskets livsperioder. Vi har alle skrevet stiløvelser om det i skoledagene. Og alligevel, — der findes godt og sandt og evigt nyt i forslidte ting med.

Slig som aaret ældes, burde ogsaa mennesket ældes, — dø tilsidst som det „i skjønhed", — i klarhed, fred og mildhed. Naar det saa forholdsvis sjelden gaar slig, saa er vel grunden nærmest den, at livssommeren ikke er blevet udnyttet, at man ikke har baaret frugt i den, som man skulde. — Ja, vaaren er ungdommen med sine haab, sin freidighed, sin udfordrende støien og sine tusen fremblomstrende løfter (hvoraf vi maa være fornøiet, om hundrede giver frugt), og sommeren er manddomstiden med jevnt, stadigt arbeide, der saa i alderdommen skulde resultere i tilfredshed, ro, visdom, klarhed, fred og mildhed, — i noget bedre end haab og mere end tro,

i vished og besiddelse. Og saa skulde livet gaa ud, som aaret gaar ud, i farver, glød og lys. Og døden selv skulde være som en af disse straalende høstdage, — aarets vakreste dage.

Jeg tror, det lyseste syn paa livet kommer det rette nærmest. Ikke at vi derfor maa slaa os tilfreds med drømme og fantasier, fordi de er lyse, eller sky virkeligheden, fordi vi kun ser mørke i den. Vi faar holde os til virkeligheden og tage den, som vi finder den, og bekjende og leve efter det syn, vor bedste og dybeste forstaaelse af den giver os. Er det sort, saa faar vi være pessimister og leve i tvil og mørke. Derfor kan vi leve lige stort og godt. Hykleri maa vi ikke have; overfladiskhed heller ikke; ingen rædsel for at gaa tilbunds i alt; intet forsøg paa at dække over det stygge og mørke; intet slør for ansigtet; intet lyst syn paa livet ved at bruge røde eller gule briller af en eller anden drømmematerie. Vi maa se tingene i øinene, holde os helt til det reelle, grave os tilbunds i alt. Fører det til pessimisme, saa ære være pessimismen. Ærlighed, frygtløshed og kjendskab til livet fremfor alt! Lad resultaterne blive, hvad de vil.

Men resultaterne vil blive mere end alt, vi evner drømme og haabe. Bare gaa helt tilbunds; grav, grav, stans ikke, følg hver sandhedstraad til enden. Universets bund er god. Naar vi bare did, saa er der ingen fare, saa dukker vi op igjen saa fulde af det lys og den vished, vi har fundet, at vi ler al verdens tvil og pessimisme tilskamme. Det er bare halvkjendskab til livet, som giver pessimisme. Lyst paa overfladen, — glitrende, skimrende; mørkt indunder, ufatteligt; men saa atter lysvæld igjen paa bunden, hvori alt finder sin forklaring og opklaring. Pessimismen er et gjennemgangsled. Den uddyber vort syn og vore idéer, driver os til at gaa ned under overfladen. Men det er med pessimisme som med individualisme, — bare den drives langt nok frem efter sine egne linier, saa fører den ind i sin berigtigelse og bliver til sin modsætning, — optimisme. For livets kjerne er sund. — I Amerika har virkelig saaledes individualismen, fyldigere gjennemført der end noget andet sted, udviklet sig saa langt at den gaar over i, af sig selv forvandles til, bygger op sin modsætning, — det helt socialistiske samfund.

Der er en magt selv i menneskenes tanker og hjerner, der raader og styrer og gjennem vildfarelser og overdrivelser fører frem til sandhed.

Gaa helt tilbunds i livet, og man skal finde, at de vakreste drømme, digtere har drømt, de herligste syner seere og profeter har seet, den mest optimistiske tro er intet mod virkelighedens herlighed. „Gud er mægtigere til at give, end vi til at drømme, bede eller haabe", siger den engelske digter *Robert Browning*.

Jeg for min del har da heller ingen tro paa denne gamle teori, om at menneskene naar det absolute høidepunkt i deres udvikling i firtiaarsalderen, og at det saa i alle henseender gaar nedover. Det vilde jo være bedrøveligt, var det saa. Det var vanskeligt ikke at blive pessimist da. At det ofte *er* saa, det benegter naturligvis ingen. Det ved vi. Men dermed er ikke sagen afgjort. Det staar tilbage at finde rede paa, om dette er den *naturlige*, naturbestemte vei, eller blot en følge af unaturligt liv, og brud paa livets love og regler. At det er det sidste, synes mig klart. Jo mere vi lever i harmoni med naturens og livets love, jo mindre grund vil vi finde for pessimisme og beklagelser, jo lysere og vakrere vil vi finde alt. Først da bliver naturens ordning og bestemmelse synlig, først da kan vi derfor dømme derom.

Hvor livet har havt anledning til at flyde nogenlunde jevnt, uhindret og naturligt, — som saa meget oftere er tilfælde i Amerika, f. ex. end hos os, og i det hele i større, rigere, lysere samfund end her, hvor forholdene kliner os ind paa hinanden og op imod hinanden og stiller os i veien for hinanden, — der finder vi virkelig, at mennesket synes at modne og voxe „indtil livets sidste dag", alderdommen er lys, mild, vakker og fredelig som de klare høstdage, og døden kommer tilslut som en af dem. Det har været min lykke at have kjendt mange slige gamle mænd, — unge tilsinds og unge af følelse og hjertelag til det sidste, men med visdommen og det større, friere, upersonlige udsyns mildhed over dem i domme og tanker. Jeg kjender en paa 80, — medlem i sine yngre aar af det kommunistiske samfund, hvortil ogsaa tænkeren Emerson, digteren Hawthorne og en hel række af Amerikas ledende mænd hørte —, og jeg kan virkelig ikke spore andet end blot fysisk nedgang hos ham, og ikke saa farligt af den. Interesser og entusiasme er lige saa friske som i nogen yngre mand; men der hviler den modnede aands ro og mildhed over alt. Livet er ham fremdeles et voxende under og en herlighed uden lige. Han vil dø, tænker jeg, med sindet optaget af naturens skjønhed og sine sociale idealer, — dø smilende, uden noget dogmatiseret og opkonstrueret, detaljeret haab, men og helt uden skygge af gru eller frygt, tilfreds og glad og tryg, som han har levet.

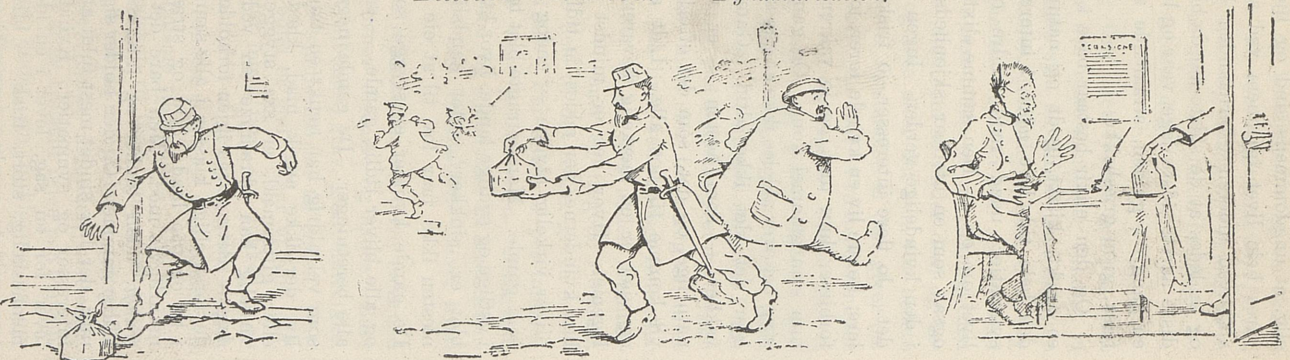
Det er naturens orden tror jeg. Naar det ikke sker, saa er det, fordi vi overlever vort bedre jeg, som sygner hen og dør, før legemet gaar tilgrunde.

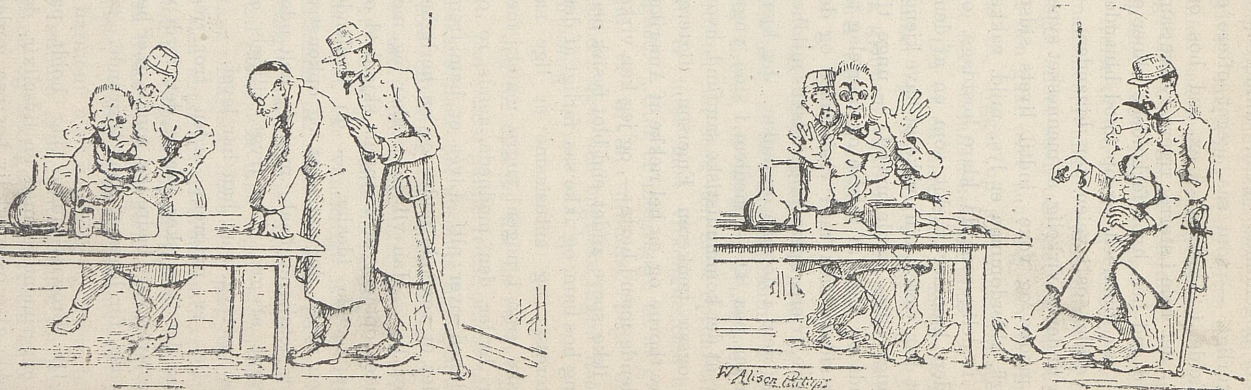
Dr. Brown-Séquard har holdt paa at experimentere med en livselixir, der skulde give os evigt liv her paa jorden. — En elixir, tror jeg, der findes, som kan give livslang ungdom ihvertfald slig, at ungdommens sind og hjerte bevares hele livet igjennem ved siden af alt, hvad alderen efterhaanden bringer, og saaledes at de sidste aar da bliver lig disse aarets sidste dage, vaar og høst paa en gang, — gylden, straalende skov og frisk, grøn græsbakke.

Og den elixir bestaar bare i at leve et friskt, kjækt, godt og naturligt liv den hele tid, leve *udad*, i interesser og sympatier udad mod andre og mod livet om os. — Den samme elixir virker ogsaa som en ufeilbar skjønhedsbevarer i den kvindelige verden. Ingen tvil om det. Jo flere interesser, jo friskere, ædlere, høiere liv en kvinde fører, jo længer forbliver hun ung, og jo vakrere bliver hun som gammel kone. Og gammel og styg behøver aldeles ikke at gaa sammen, gjør det slet ikke altid. Gammel og vakker — som høsten — er vist det naturlige, og det, som det efterhaanden vil komme til hos alle. Lidt aandsliv og sjæl er en merkelig bevarer selv af legemet. Hvor der er mindst af dem hos kvinderne, der ældes de tidligst, og bliver virkelig stygge — endog fæle — som gamle. Man betragte blot forholdet i østlige og sydlige lande, hvor kvinderne blot er „dukker", intet aandsliv fører, næsten ikke faar lov til at eie en sjæl. De gamle kvinder er stygge som hexe og alle bliver tidlig gamle, — saa lyder alle beretninger. De gamle negerkoner, som vel aldrig har tænkt en tanke i sit liv, der ikke angik mad, klæder, hus eller giftermaal, er saa stygge, at de virkelig kan skræmme en ved høilys dag. — Betragt saa igjen forholdet blandt de forskjellige klasser i alle samfund, — i by og paa land. Slid og stræv ælder naturligvis med. Men bare det at leve *trangt*, uden tanker og interesser gjør tidlig gammel. Og den holder sig længst ung, der har sindet mest fuldt af tanker, interesser og sympatier. Kvinder, som lever for en sag, lever i en idé, lever menneskelig, stort, frisk, — bliver omtrent aldrig gamle — og aldrig stygge. — Faktum!

Fra livets latterside.

Billeder uden ord. — Dynamitrædslen.

W. Alison Phillips

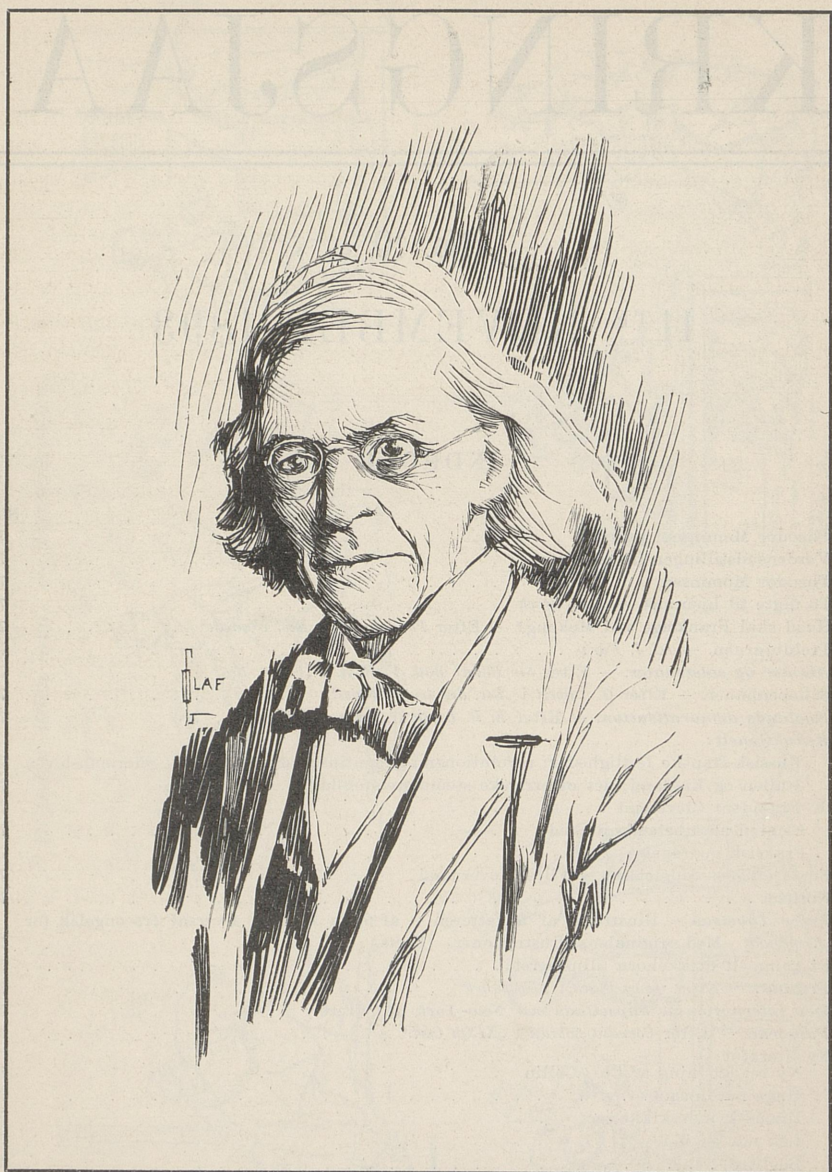
Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA

No. 10

11TE NOVEMBER 1893

INDHOLD

Theodor Mommsen.

(Se text side 733).

Verdensudstillingen.

Ifølge de sidste efterretninger, modtaget før dette skrives, er verdensudstillingen af 1893 lukket, naar dette kommer i læsernes hænder. „Kringsjaa" har ved billeder og text søgt at give sine læsere lidt idé om det kjæmpestevne af aand, kunst og teknik, som her har fundet sted. Merkeligt nok har „Kringsjaa" været temmelig alene herom. Verdensudstillingen har gjort svært lidet støi, vakt svært liden opsigt i Europa, og hos os har man jo neppe i aviser og ugeblade seet en hentydning til den. Og dog er den vel ikke alene aarets største begivenhed, men ogsaa et af de merkeligste og mest storslagne syn, det nittende aarhundrede har beredt menneskelige øine. Ved rolig at veie de bedømmelser af udstillingen, der foreligger fra dem, der bedst er istand til at dømme, og fra mænd af hver nationalitet, viser det sig tydelig nok, at verdensudstillingen i Chicago ikke alene har været — med uhyre forsprang — den største verdensudstilling, der nogensinde er blevet afholdt; men ogsaa den estetisk mest vellykkede, den vakreste, rigeste og mest straalende, den i alle dele mest helstøbte, hvor en storslagen og skjønhedsbehersket plan med udmerket held har været gjennemført ligetil de mindste detaljer. Om dens overlegenhed over den sidste Pariser-udstilling i enhver henseende, estetisk som numerisk, synes der blot at være én mening, — med undtagelse af den misfornøiede franskmands, hvis tre dages syn paa udstillingen tidligere er blevet gjengivet i „Kringsjaa".

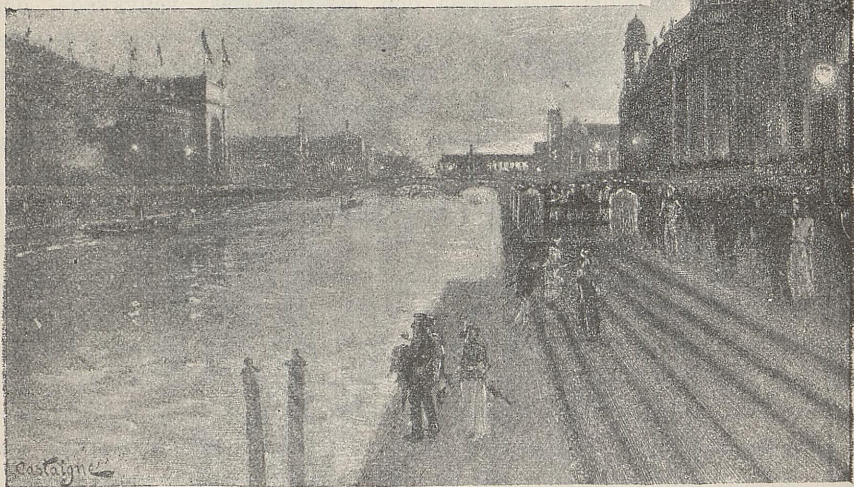
Hvad mange europæere særlig har forundret sig over, er den strenghed, hvormed komité og arkitekter har holdt al slags markskrigeri, alle abnormiteter, alt slags simpelt markedsvæsen borte fra selve udstillingspladsen. Noget Eiffeltaarn vilde man ikke have der, — intet, der kunde forstyrre den arkitektoniske renhed og harmoni. Den slags markedsløier og kunststykker drev man ud fra selve udstillingen og hen paa den saakaldte *Midway plaisance.* Her, som en privat affære og blandt andre lignende private markedssager, fandtes da ogsaa det store *Ferrishjul*, der saa mishagede vor franskmand. Men Ferris-hjulet var ingen del af den officielle udstilling, saaledes som Eiffeltaarnet var. Det var en helt privat sag. Og det var drevet udenfor portene med alt lignende skrammel, medens Eiffeltaarnet fik hædersplads paa Pariser-udstillingen.

Man har da ogsaa almindelig bemerket, at intet tydeligere viser forskjellen paa de to udstillinger, end det, at Eiffeltaarnet *ikke* syntes videre at skjæmme Pariser-udstillingen, ikke føltes anstødeligt der, medens en slig skeletkuriositet paa Chicago-udstillingen vilde været følt af alle som et

kinesisk orkesters indbrud med sin umusikalske støi midt under en mere civiliseret koncert.

Den franske arkitekt, hvis ord jeg tidligere har gjengivet i „Kringsjaa“, synes at have truffet sømmet paa hodet og sagt det endelige ord i sagen, da han udtalte, at „Pariser-udstillingen var, hvad man vilde have ventet sig af Chicago, og Chicago-udstillingen, hvad man kunde have ventet sig af Paris.“

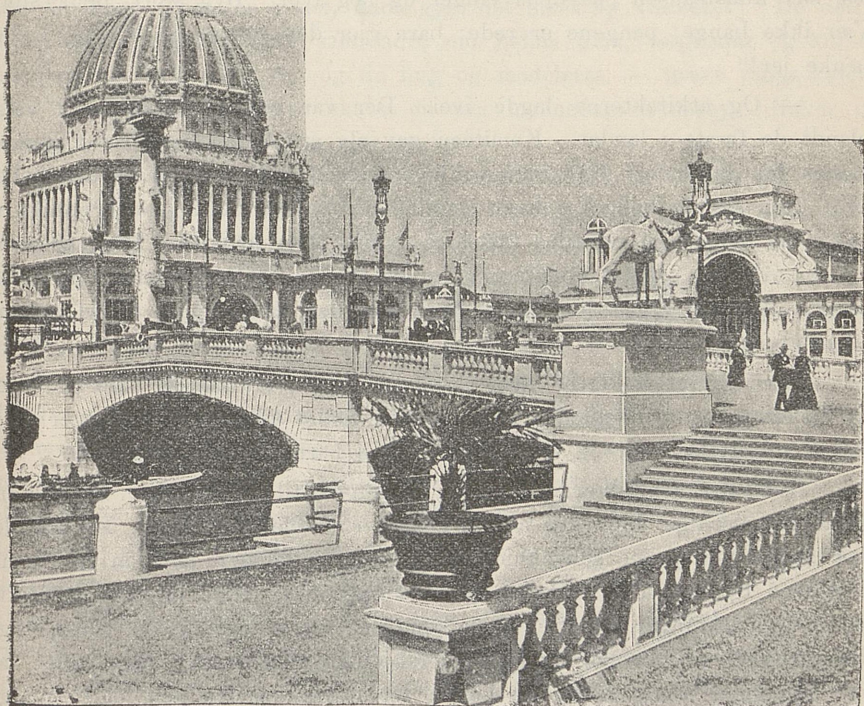
For mangfoldige europæiske besøgende vil vist udstillingen være en ren aabenbaring. Fagreisende vil forbauses ved at se, hvor langt fremme man i Amerika er i forhold til Europa. Og det gjælder ikke blot maskinvæsenet, men ogsaa mangfoldige andre omraader. Overalt en nethed og elegance, der gjør alt europæisk tungt og klodset. Selv det svære amerikanske lokomotiv, der trækker de kontinentale tog over prærien, ser

Langs kanalen.

ud, som var det ment til prydelse paa et eller andet kjæmpemæssigt dagligstuebord. Alt let og fint afrundet; ingen unødig tyngde, ingen svære, klodsede stykker; blankpudset som en god husmoders sølv. Den reisende arkitekt vil blive misundelig og mismodig, naar han ser, under hvilke heldigere forhold hans amerikanske kollega arbeider. Det store land, hvor ingen toldgrænser lægger hindringer iveien og hvor pengene flyder let, muliggjør saa meget, hvorom han ikke tør drømme. Hvilket udvalg af bygningsmaterialier har f. ex. ikke den amerikanske arkitekt; træsorter i

det uendelige og al slags naturlig sten, med sliberier anlagt efter saa stor en maalestok, at deres maskindrevne arbeide falder forholdsvis billigt. Bare denne udstilling af bygningsmaterialier, som her er samlet i en af salene! Hvilken hjælp og opdragelse er ikke dette for en arkitekt. Nøiagtige oplysninger om alt. — Og saa de nye og større problemer, der egger arkitekten der, — f. ex. at finde en paa én gang praktisk og arkitektonisk tiltalende konstruktion for en gaard paa 12—15—20 etager; eller en million sat til hans raadighed til at bygge en villa for; — eller selve denne

Bro med administrationsbygningen i baggrunden.

udstilling! — Millionerne rede. „Byg mig en by,“ siger komiteen, „der skal overstraale i skjønhed og glans, alt hvad verden hidtil har seet. Den skal kun staa i seks maaneder. Solid behøver den derfor ikke at være. Spar paa væggenes tykkelse for at faa fladerne større. Byg den blot solid nok for 6 maaneders existence; men byg den vakker, slig at den vil vedblive at leve i deres minde, der faar se den, som en herlig drøm. Byg den af stof, der ikke er stort varigere end sne, der om seks maaneder opløser sig og smelter bort; men læg al jer kunst paa det, og lad det blive

et vidunder, medens det varer, — stort, men fremforalt vakkert. Lad det blive som en digters drøm, som en kunstners syn; lad det faa form og fasthed i sex maaneder; blive til en virkelig by, hvor al verdens nationer kan sætte hinanden stevne under skjønheds flag; og lad den saa atter forsvinde, smelte hen som sne, leve blot i mindet. Gjør den saa vakker, at de, der har seet den, vil, naar den atter er forsvundet, begynde at tvile paa, om hvad de har seet var virkelighed eller om det ikke blot var en henrivende drøm. — Der er millionerne. Spar ikke; slip indbildingskraften løs, sæt kunstsansen paa dens vinger og læg ivei. Byg stort, tænk stort. Vær ikke bange; pengene er rede; bare gjør det største og bedste, I kan tænke jer!"

— Og arkitekterne lagde ivei. Der var en komité af dem, valgt blandt de første i landet. Komitéen gav sig strax ifærd med at diskutere planen for det hele. Den blev vedtaget; alle inordnet sig under den fælles idé. Den skulde beherske hver enkelts verk. Saa delte man arbeidet og gav hver inden den saaledes fastsatte ramme frie hænder. Hver bygning fik sin arkitekt. Intet komitéarbeide nu længer; lad hver mand gjøre sit bedste og vise, hvad han kan; kun maa den fælles plan og idé aldrig tabes af syne.

Saa kom arkitekterne atter sammen med sine udkast. De prøvedes og diskuteredes, behandledes i lys af den fælles plan. Forandringer foretoges og rettelser her og der for at bringe harmoni ind i det hele.

Saa satte arkitekterne sig atter enkeltvis til at arbeide. Da tegningerne var færdige, blev der udført modeller af alle bygninger. De opstilledes, som bygningerne selv skulde staa. Man undersøgte dette arrangement, flyttet en bygning her, trak en anden tilbage der. Man prøvede og diskuterede lysvirkninger i dette modelkomplex; man iagttog de forskjellige perspektiver, der aabnet sig under forskjellige synsvinkler; man rettet saa paa bygninger, tage, søiler og kupler for overalt at faa den bedst mulige effekt frem.

Imidlertid havde ogsaa landskabsgartneren været beskjæftiget og ud fra den fælles plan udarbeidet sine ideer. Nu prøvede ogsaa han dem i fælleskomplexet; lagde ud sine kunstige søer og kanaler, planted sine græsplæner og buskadser, bygged sine broer og brygger. Atter iagttoges og diskuteredes det hele.

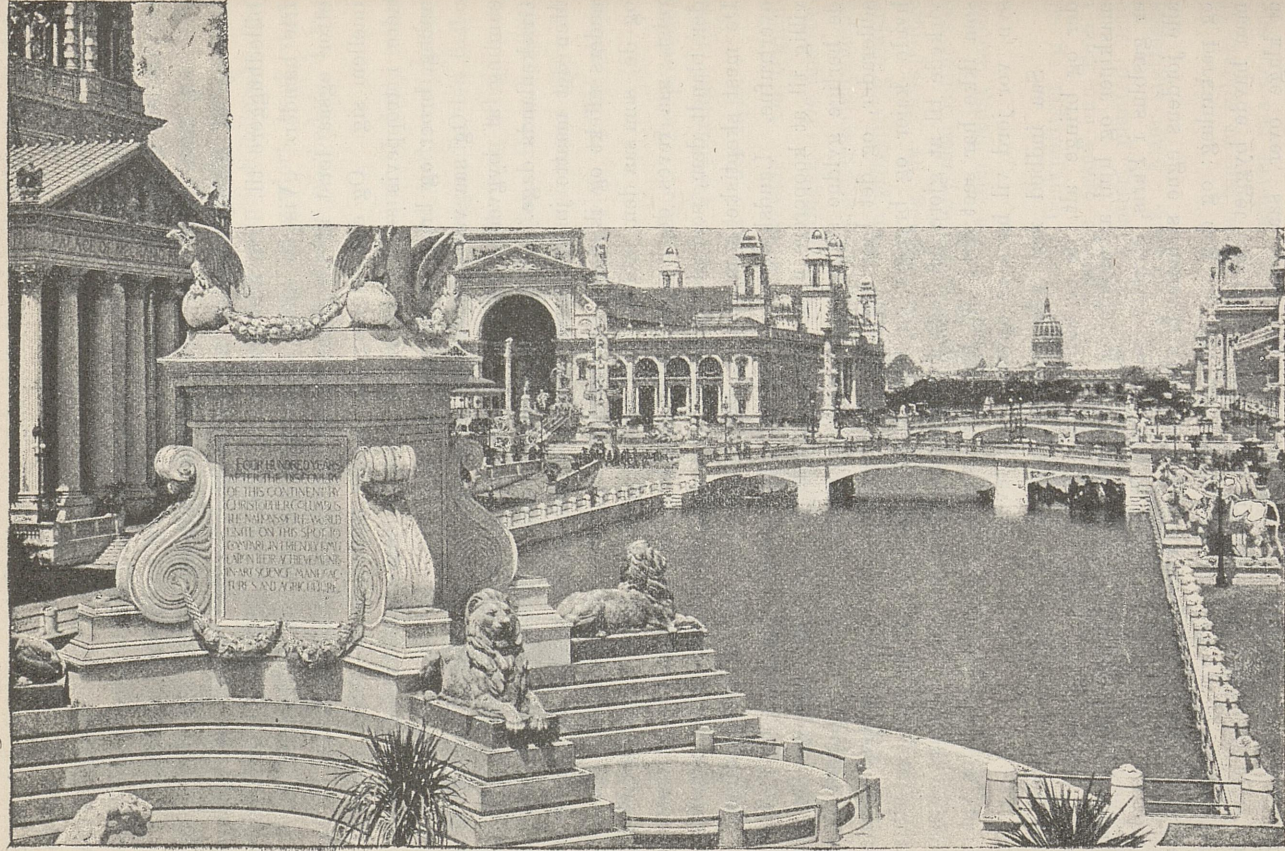
Og saa lagde man ivei med bygningen. — Man tog et vildnis af sand og lerhauge, hvor Michigansøens bølger skvulpet indover paa den ene side. Man satte tusender af arbeidere tilverks. Man grov og fyldte paa, jevnet og bygget. Man reiste netverk af staal og jern og klædte dem med

glas og tynde, hvide plader af en slags cementmasse. Man byggede og grov paa en gang. Og da bygningerne hæved sine søilerader og skinnende kupler mod den blaa himmel, flød ogsaa vandet i regelmæssige kanaler, her mellem marmoragtige brygger og under broer, der minded om Venedig, der mellem grønne bredder, hvor blomster og løv svam i vandet.

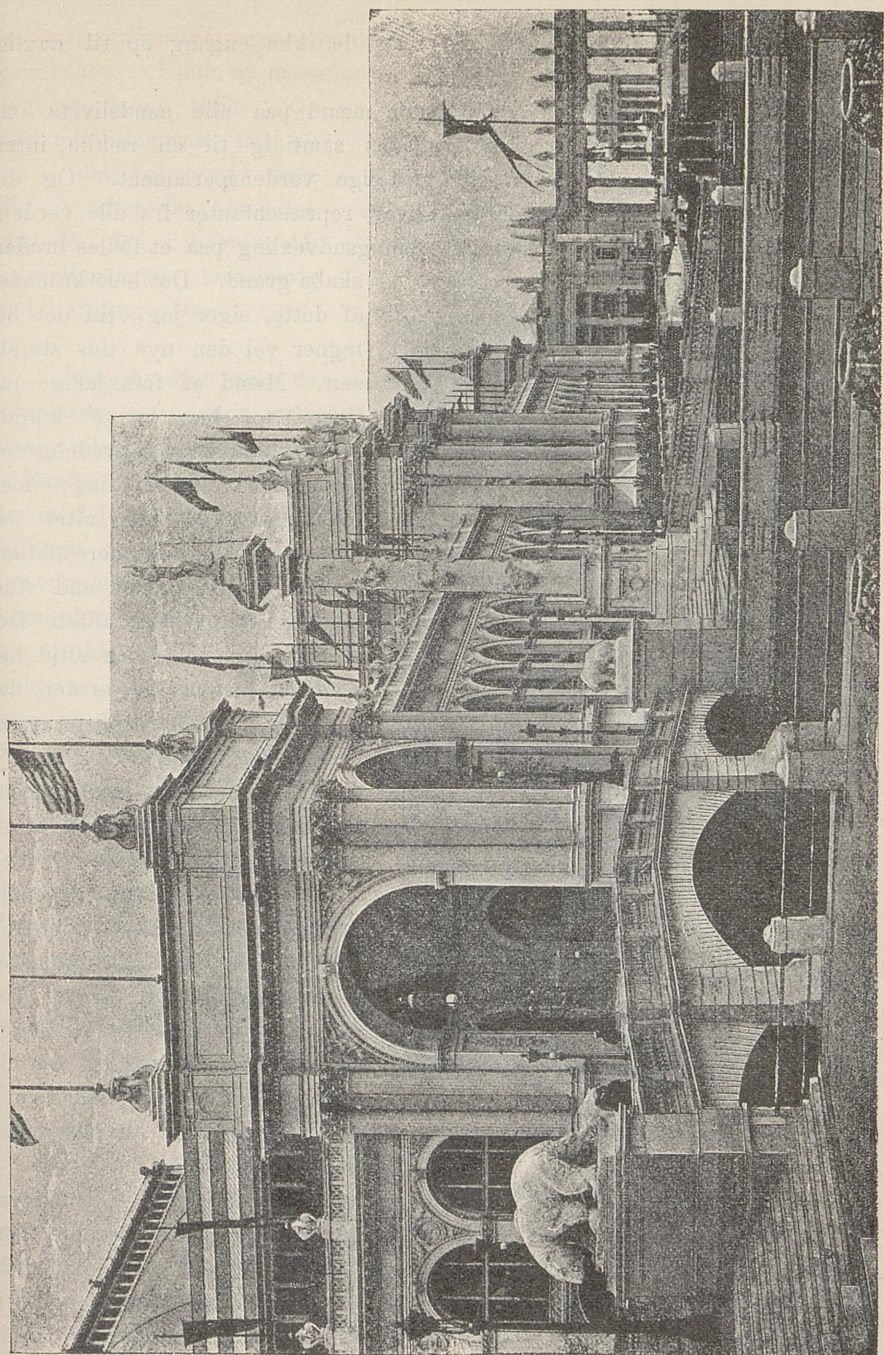
Og man drev paa. Som ved et trylleord reiste sig det hele, en stor by af kjæmpemæssige hvide paladser. — Saa kaldte man malere og billedhuggere til. De kom fra Berlin, Rom, Paris og Boston. Man gav dem frie hænder: „Vis jer kunst, bare gjør det stort og vakkert!“ De delte, efter ogsaa først at have samraadet om fælles plan, vægflader og kupler imellem sig. Og de malte og de hug og modeleret — første rangs kunstnere i troppevis — for at skabe en sex maaneders kunstby. Haver og anlæg, broer og brygger fik sine statuer.

— Og saa var man færdig. Og man var tilfreds. Over en vakrere samling af bygverker havde vel solen aldrig skinnet siden det gamle Grækenlands dage. Nærmere eftersyn viste jo let deres temporære præg. Men det maatte jo kritikerne forstaa. Man havde bygget for en sex maaneders effekt og ikke for sex hundrede aars. — Drømmen stod der færdig, og de, som saa den, jublede. De blev begeistret. Hvor meget de end havde reist, saa reves de hen af, hvad de her saa og forledede til et sprog, der blandt dem, som aldrig havde seet den, gav mistanke om overdrivelse. De mest skeptiske kom, saa og beseiredes. De største forventninger blev overtrufne. Landskabet — altid rede til at medvirke, hvor man viser sig villig til at kooperere med det — gjorde jo ogsaa sit. De dybblaa himle, de herlige gyldne solnedgange over glinsende kupler og rosenrødt farvede søilerader, og det blaa hav, der skvulped mod de nysfrembragte skinnende hvide kaier og brygger og flød roligt i kanaler og laguner, — alt samvirkede til at gjøre det hele fortryllende, betagende. — Stakkars os mange, som ikke har seet det! Vi har vist gaaet glip af noget nær det vakreste syn, vor jord vil have at opvise i vor levetid.

Saa indbød man alle verdens nationer til at sætte hinanden stevne der og bringe alt, de er stoltest af. Og de kom. Bygningerne fyldtes; maskiner og hjul arbeidede og hvirvlede. Flere elektriske lamper end der er gasblus i Paris, straalte lys ud over tryllebyen. Hundrede tusender fra alle jordens egne strømmede gjennem den lille eventyrverdens gader, kanaler og parkanlæg; og dog var der ingen trængsel; thi det var jo en hel storby, man havde bygget (og da vor utilfredse franskmand ikke fandt stort andet at klage over, saa gren han af al magt, fordi anlægget var saa stort!). I sex maaneder levede man her et fuldstændigt trylleliv. Aladdins lampe og dens aand var fuldstændig kastet i skygge. — Eventyrfortællere maa

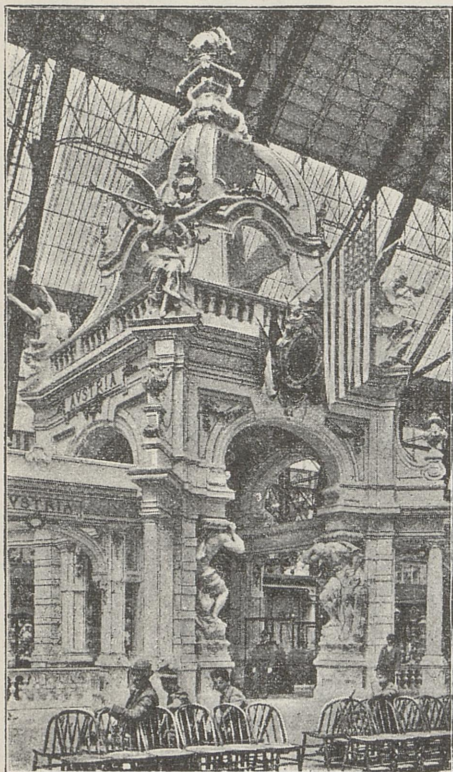

Kanalen langs elektricitetsbygningen.

tage sterkere til i fremtiden, ellers naar de ikke engang op til dagligdagse fakta.

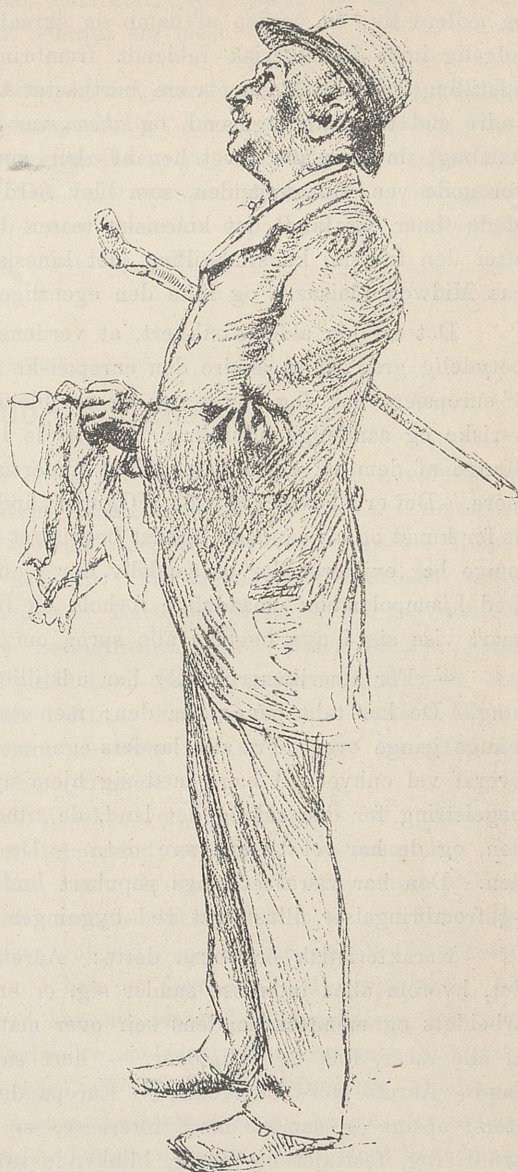
Og vismænd, lærde og fremragende mænd paa alle aandslivets omraader og fra alle racer og folk samledes samtidig til en række internationale kongresser, — det første virkelige verdensparlament. Og det hele kıonedes ved den fredskongres, hvor repræsentanter fra alle verdens religioner og sekter mødtes til rolig meningsudvexling paa et fælles broderskabs grund. Det hele kronedes af dette, siger jeg; thi det betegner vel den nye tids største seir. Mænd af forskjellige nationaliteter har længe kunnet møde hinanden i fredelig og sympatetisk forhandling; men religionsforskjel har altid sat dybere splid og lagt mere afstand mellem menneskene end forskjellig race og nationalitet. Det er om religionen, man altid har kjæmpet bitrest; det er den, der mest og værst har splittet menneskeheden, og det er den, paa hvis enemerker intolerancens og hadets aand har havt sit sterkeste tilhold. Nu er den ogsaa uddrevet derfra. Menneskene har udtalt, at broderskab og kjærlighed maa gaa frem for *al* meningsforskjel, og de har sagt, at de herefter vil lægge mere an paa at samles om de store ting, de har fælles, end paa at trætte om alle de smaating, der skiller dem.

Den østerrigske udstilling.

— Og de sex maaneder svandt og trylleriet er forbi. Hurtigere endnu, end den kom, vil den hvide by ved Michigansøens bredder forsvinde. Og det er vel tvilsomt, om noget saa storslagent og i det hele saa vakkert af samme art vil vise sig noget sted paa mange og lange aar. Chicago drev det saa vidt med sin udstilling og var i det hele saa heldig med sit arrangement af den, — selve forholdene begunstiged den slig —, at

fremtidige udstillinger neppe kan haabe at hamle op imod den paa lange tider. Og med udstillingernes æra tør det i det hele snart være slut — efter den hidtil benyttede plan i hvert fald. Udstillingsæran kulminerte vist i Chicago iaar.

Vidunderligt!

Men hvorfor var da interessen for denne enestaaende begivenhed saa liden i Europa? Hvorfor vakte der en del feltmanøvrer eller militære festligheder mere opmerksomhed end denne menneskeaandens triumf? Ja, det er ikke saa let at sige. Dels var det vel, fordi Chicago er langt væk. Det kom en ikke nær nok ind paa livet. Det hele hørte ligesom en anden verden til, vedkom ikke os europæere. Og dernæst maa der regnes med de europæiske fordomme mod og den tykke uvidenhed overfor alt amerikansk. De dannede klasser i Europa tror jo simpelt hen ikke paa noget, der er amerikansk. Undersøge vil de ikke. De er tilfredse med sin tro, at alt amerikansk er humbug. — Den europæiske uvidenhed om den nye verdens forhold er simpelt hen forbausende og kolossal. Knut Hamsuns karikaturer af Amerika blev populære, fordi de i grunden gav udtryk for de dannede klassers vanlige idéer om det land: — et land blottet for

aandsliv, for kunst og kunstinteresse, for alt stort og vakkert, alt finere og ædlere liv; en verden af damp og skraal. — Et sligt land *kunde* selvfølgelig intet kunstnerisk fuldendt frembringe i retning af en verdensudstilling; *altsaa* vilde det være bortkastet tid at befatte sig med den for andre end tekniske fagmænd, og *altsaa* var reisendes ros og lovord bare humbug; de blev alle revet hen af den amerikanske humbug, alle uden vor gode ven, franskmanden, som blev færdig med den hele udstilling paa nogle timer, og fandt det kinesiske teater dens mest interessante del næst efter den franske kunstudstilling (det kinesiske teater hørte markedsløierne paa Midwoy plaisance og ikke den egentlige udstilling til).

Det er dog aldeles sikkert, at verdensudstillingen selv vil bidrage i betydelig grad til at ændre den europæiske mening om Amerika. Tusender af europæere har dog været der og er blevet forbauset over den kunstneriske og aandelige udvikling, hvorom de i udstillingen fandt vidnesbyrd. Mange af dem vil deraf ledes til at undersøge det forsømte land lidt nærmere. Det er allerede begyndt. Og man finder til sin yderligere forbauselse et for kunst og alt aandsliv intenst begeistret folk, finder ogsaa at der allerede længe har existeret der et aandsliv, der i energi og udvikling holder skridt med kjæmpelandets umaadelige forhold og fremgang. — Resultatet vil vel snart vise sig i nye bøger i alle sprog om Amerika.

— For amerikanerne selv har udstillingen været af umaadelig betydning. De har tabt penge paa den; men dens gavn har været værd tabet mange gange over. Fra alle landets egne er den blevet besøgt af tusender, hvoraf vel enhver vil bære med sig hjem nye idéer og en ny livslyst og begeistring for den tid og det land, de tilhører. Amerikanerne er stolte af den, og de har ret til at være det. — De har ogsaa gjort god brug af den. Den har været et slags populært undervisningskursus i tidens viden og frembringelser, illustreret ved bygninger og udstillingsgjenstande.

Karakteristisk er ogsaa dette: Aarets store begivenhed i Amerika, det, hvorom alles interesse samler sig, er en verdensudstilling, en fredens, arbeidets og menneskeaandens seir over materien, en international kongres af alle racer, folk og religioner, — kort sagt, fred, arbeide, kunst, geni, aand. Aarets store begivenhed i Europa derimod, det, som der har vakt størst opsigt og samlet mest interesse, er en del militære festligheder, krudt, røg, festtaler og fraser, blinkende sabler og vaiende fjærbuske, — alt signaliserende en ny alliance og en ny krig, nye rustninger og nye udsugelser, uvilje, had, bitterhed, slagsmaal og mord mellem folkene; — i det hele krig, skin, blod, røg, had, forfængelighed og dumhed.

Og det taler sandelig ikke til fordel for vort eget folk, at det er det

sidste skuespil, der har tiltrukket det mest, interesseret det mest, og hvormed derfor aviser og blade har befattet sig mest.

Den store udstilling er holdt, — den største hidtil, den største og den vakreste. Historiens første verdensparlament har sluttet sine møder. Fred og menneskelighed har feiret en glimrende, lys og herlig glædesfest derover. Mindet vil længe leve. Det hele var værdigt og stort — menneskeligt. Og med nysamlet energi kaster Amerika sig fra dette merkepunkt videre fremover paa fredens og arbeidets veie.

Lykkelige Amerika!

Stakkars Europa!

Theodor Mommsen.

Den 8de november feires inden lærdommens verden en æresfest; det er da femti aar, siden doktortitlen forlenedes en af fyrsterne i historiens rige: Theodor Mommsen, den geniale forfatter af den ypperste Romerfolkets historie, som endnu er skreven. Til dagens festligholdelse virker en komité, hvor de største navne ved Europas, ja Amerikas hoveduniversiteter lyser mellem Tysklands berømtheder. Ved siden af den gamle professors kollega, den store Helmholtz i Berlin, møder mænd som Max Müller i Oxford, Gaston Boissier i Paris, Exner i Wien, Ascoli i Milano. Høiskoler og akademier er komne overens om at grunde en „Theodor Mommsen-stiftelse“ til videnskabens fremme.

Vi gjengiver efter et tysk tidsskrift en karakteristik af jubilanten. Forf. beklager, at kun universitets-mænd er med i festkomiten. „Thi Mommsen er ingen lærd, der kun hører de lærde til. Mommsen tilhører nationen, ja i egentligste forstand menneskeheden. Han er en af de videnskabens mestre, der naar ud over videnskabens ramme og blir et element i den almene kultur. Forskeren i ham er formælet med kunstneren, kritikeren med fremstilleren. Hvad han har været for videnskaben, udtrykker en af hans nylig bortgangne fagbrødre saaledes: Den romerske historie er atter blevet noget nyt; den har ved Mommsens forskning vundet en mængde nyt land; og hvad der maa værdsættes endnu høiere, der er indblæst den en ny aand og forlenet den en ny skikkelse. Rent beundringsværdigt er det, hvorledes Mommsen i indskrifter og sprogforskning samt ved ny belysning af enkelte før ubemerkede sætninger hos de kjendte forfattere har opdaget rige kilder til kundskab; og maaske endnu beundringsværdigere, hvorledes han har forstaaet at belive og befrugte dette „tørre“ stof ved at optage det i rette sammenhæng og indforlive det i

den gamle masse. I denne henseende byder hans verk maaske den høieste nydelse, som et studium overhodet kan skaffe, nydelsen af at føle synet klarne og tanken flyve frit, idet trykket af alt uforstaaet og ufuldstændigt med let haand fjernes. Dertil bidrager desuden den friske, eggende, aandfulde og frit strømmende fremstilling. Det lykkes Mommsen, uden at forlade forskningens trygge grund, at øve digterens virke og meddele læseren de historiske ideer i plastisk skikkelse og sanselig anskuelighed."

I Mommsens fremstilling træder Roms og Italiens fortid os saa nær ind paa livet, som om de skildrede begivenheder og personligheder hørte med til vor personlige erfaring. I sidste bind af verket behandles for første gang de romerske provinsers historie i sammenhæng; hvad Mommsen her har samlet til et livagtigt billede, har han maattet sanke sammen ved tydning af indskrifter, keiser-forordninger og forvaltnings-registre for samtlige Middelhavs landes vedkommende — et arbeide saa møisommeligt, at man undres over, at det virkelig er udført. Verket blir desværre sandsynligvis aldrig fuldendt; thi stoffet til behandlingen af de romerske keiseres historie var den lærde forfatter uheldig nok til at miste ved en ildebrand i hans arbeidsrum.

Mommsens arbeidsrum ligger ellers paa mange kanter af verden. Hans underlige skikkelse er lige vel kjendt i Paris og Roms arkivsale som i Berlins samlinger. En vakker dag traadte Leo XIII ind i Vatikanerbibliotekets fuldpakkede læsesal, og de flittige granskere reiste sig ærbødigen for anstaltens herre; kun en hvidhaaret skikkelse borte i en af krogene ænsede ikke hans helligheds nærvær. Paven forhørte sig, men gav strax tegn til at lade bogormen i ro — der stod ærefrygt af *il professore Teodoro Mommsen.* Den evige stad har døbt en af sine nye gader „Via Teodoro Mommsen" og hædret sin klassiske historiograf med en æresborgers titel. Enhver italiener anerkjender nemlig Mommsens „Römische Geschichte" for et af sine store nationalverker.

Og hjemme i Berlin hører den lille, tørre, sammenkrøbne professor med det lange hvide haar, de straalende øine og det skjægløse, markerede ansigt med til seværdighederne, naar han tripper hastig gjennem gaden holdende hodet frem foran kroppen. Rigtig en type paa en stuelærd! Og dog er hans væsen et ganske andet. Fyrig som en yngling, oprømt og springende i sin tale, nervøs i sine gestus. De store, brune øine funkler og skyder lyn; det tørre ansigt spiller i alle sine træk den ganske skala mellem godslig lystighed og haard sarkasme. Hans ubarmhjertige vid er kollegernes rædsel; thi selv eier han blot en eneste svaghed: til det forbløffende kan han nemlig røbe sig som aandsfraværende.

Den fantasi, som han har vidst at parre med sin grundige lærdom, skal han i unge aar have tilladt streiftog ind paa poesiens enemerker, og end den dag idag beiler han til muserne, naar det gjælder om vers til en intim familiefest.

To digte til hjemmet.

I.

Lad krænge.

Lad krænge, lad krænge i sjøsalt sprøit!
det er bedre end døse i taagen.
Jeg kjender saa godt de uveirsskrig
af skarverne og af maagen.

Men kahytten er tæt, og kahytten er god;
det er vakkert og lunt derinde;
dens udstyr er ringe, — dens udstyr rigt: —
du ene mig aldrig vil finde.

Der tanken kan lege som barn i sol,
saa glad, med digt under dække,
min hustru sysler der fin og god,
to gutter rider der kjække, —

rider der bent til kongsgaarden frem,
prinsessen staar høit i svalen,
imorgen som drot til det halve land
dem vækker hanernes galen.

Lad krænge, lad krænge i sjøsalt sprøit, —
jeg trodser havdybets trolde.
Sjøerne spyler kun dækket rent,
og kahytten — den skal nok holde.

II.

Grønne enge.

Grønne enge, grønne enge!
luften dirrer over dem.
 Sommerblomster, vakre blomster
 i mit lille, rige hjem!

Blæsten kommer, høsten kommer:
løvet gulner dag for dag;
 solen synker, solen svinder; —
 men jeg firer ei mit flag.

Thi lad blæse og lad storme
og lad sneen fyke frem, —
 solen skinner, solen straaler
 i mit lune, vakre hjem.

Grønne enge, grønne enge
her, trods sneen fjern og nær!
vakre blomster, sommerblomster, —
du og gutterne jo her.

Just Broch.

Hvad skal Frankrige ved Mekong?

(Efter *Ph. Lehault* i „*Revue Nouvelle*"*).

Kinas handel med udlandet beløb sig i 1890 til 925 millioner kroner, og var i 1891 alt oppe i 1080 mill. kroner. Den tidligere engelske vicekonge i Indien, nuværende gesandt i Paris, Lord Dufferin, har fornylig spaaet sine landsmænd en kinesisk omsætning paa 20,000 mill. kroner! Denne store omsætning er fortiden paa Englands, Nordamerikas, Ruslands og Tysklands hænder. Frankriges handel paa Kina (265,000 tons) staar i række med det lille Danmarks og er kun halvdelen af Japans og fjerdedelen af Tysklands. Medens Kina har solgt for 74 mill. kroner til Frankrige, har Frankrige kun havt afsætning for $1^1/_2$ mill. kroner til Kina. Frankriges samlede indførsel har i 1891 været 809 mill. kroner større end dets udførsel; dette store hul burde kunne dækkes blandt andet ved større afsætning netop til Kina, der magelig kunde tage for 70 mill. kroner i franske tøier.

Tongking har alt vist sin nytte som indgangsport til det rige Sydkina; langs den Røde flod fører en handelsvei over Lao-kai lige ind i de kinesiske provinser Jynnau og Kvangsi.

Denne omstændighed har selvfølgelig englænderne været opmerksom paa; deres bestræbelser rettedes derfor mod en jernbane-forbindelse mellem Burmah og Sydkina gjennem Laos-egnen ved Mekongs øvre løb. Dette skulde trække handelen bort fra den Røde flod, hvor franskmændene allerede virker. Direkte handel mellem Kina og Burmah forbydes af naturforholdene.

Da Frankrige i sommer sikrede sig Mekong-flodens løb helt op til Kinas grænse, sikrede det sig ogsaa *ene*retten til indlandshandelen med de sydlige provinser i Kina. Mekong og den Røde flod danner de eneste adkomstveie; nu er de begge under fransk overhøihed. Lao-kai og Kiangtung bliver de to porte for franske varers indtrængen i det himmelske rige.

„Troldbjørnen“.

Af *J. Furø.*

I min barndom huserede et ubæst af en gammel bjørn flere aar itræk i Langaasmarken, en milevid skogstrækning i Nordland, og det bygdelag, som havde sine sommergræsgange der, led aarlig store tab. Flere baade duelige og uduelige skyttere var efter den, men forgjæves. Saa den, gjorde de ofte, og skjød ogsaa af og til paa den, men bamsen frelste bestandig skindet. At dette var en troldbjørn, derom tvilede tilslut ingen af de rette „troende“. Først gamle Fin-Anders, en erfaren bjørnejæger, som man tilslut kaldte til fra naboprestegjældet, lykkedes det at faa livet af udyret.

En 10—12 aar senere traf Anders og jeg sammen oppe paa vilde fjeldet i en taage saa tæt, at man, som matrosen siger, kunde skjære ud gallionsfigurer af den. Begge havde vi agtet os paa andejagt i en række fjeldvande, som laa oppe paa en flad øde hei, mellem hans og min hjembygd. Taagen, der overraskede mig, netop som jeg kom ind paa sletfjeldet, havde nu varet næsten et døgn, og jeg havde ikke længer den mindste greie paa, hvor jeg befandt mig. Men da jeg var udrustet med proviant for en to, tre dage, tog jeg sagen rolig; jeg indsaa det umulige i at komme nogen vei, før taagen lettede, og sad derfor stille i timevis eller tog mig en lur, naar jeg fik sove eller fandt ly for den fine støvregn, som yrede ned fra taagen.

Engang viste der sig et par heilohanner inde i skodden. Jeg skjød en af dem i den tanke at stege den, dersom jeg fandt saapas brændsel. Knaldet af min børse var neppe hendøet, før jeg etsteds inde i taagehavet hørte et andet skud, ledsaget af et raab. Jeg besvarede raabet, og efterat vi paa den maade havde signaliseret nogle gange til hverandre, kommer der ud af taagen en skikkelse, som jeg strax saa var gamle Fin-Anders.

Han var, som sagt, paa fjeldet i samme ærende som jeg, men meget uheldigere stillet. En fjeldræv, han havde skadeskudt, satte op efter Blaatinden, og Anders havde, for at være lettere i den bratte li, lagt sin madpose fra sig. Under forfølgelsen kom taagen væltende, ræven blev borte for ham, og stedet, hvor han havde lagt sin niste, kunde han ikke finde igjen, saa han var rent skrubsulten, da han traf paa mig. Heldigvis havde jeg mad nok for os begge.

Det var en ren husvalelse at faa nogen at snakke med i denne dræbende ensomhed, og en mere underholdende jagtkamerat end Anders kunde jeg ikke træffe. Han havde af egne oplevelser jagthistorier i hobetal, ikke blot om de 37 bjørne, han i sin tid havde lagt i bakken, men ogsaa om sine øvrige bedrifter paa sine mange ræve-, oter-, nise-, sælhund- og fuglejagter.

Vi leirede os under en fremover ludende berghammer, holdt et forsvarligt maaltid, tændte derpaa vore snadder og indrettede os saa godt, som omstændighederne tillod det. Anders var ikke vanskelig at faa paa glid, og efterat han havde fortalt om en bjørn, han engang slumpede til at skyde i lige saa tyk taage som nu, sagde jeg:

„Men den troldbjørn, du skjød i Langaasmarken for mange aar siden, maa

du fortælle om. Jeg har hørt den historie paa saa forskjellig vis, at jeg ikke har mindste greie paa, hvad der er sandt eller ikke.“

„Aa den,“ mumlede Anders. „Ja, den historie har sagtens folk havt stræv med at skabe om efter eget hoved. Mangengang, naar jeg har været tilstede, uden at fortællerne har vidst om det, er jeg næsten bleven vetskræmt af deres løgne, og jeg har flere gange troet, det var en skrøne, de fortalte, som slet ikke kom mig ved. Værst var det engang i Dyrøkløven. Vi laa der veirfaste paa Lofot-reise, en 17—18 baadlag fra forskjellige kanter. En kveld i mørkningen, jeg kom ind, hørte jeg nævne Langaasmarken og Bjørn-Anders, som folk jo kaldte mig. Sesaa, tænkte jeg, nu skal du vel til det igjen, og jeg lurte mig ned i en krog for at høre andægtig efter. Det var en ulfsfjording, som fortalte, og det var kar, som kunde fortælle. Han vidste, at jeg i 11 døgn, uden mad og søvn, gik efter denne bjørn og ikke fik den, før jeg forskrev mig til den onde. Det gjorde jeg paa den maade, at jeg skar mig i lillefingeren, tog tre draaber blod paa en brødbid og grov ned i jorden, tre draaber dryppede jeg ind i bøssepiben og tre draaber svælgede jeg, idet jeg kaldte paa gammelstøiten og lovede ham denslags betaling, du ved. Da kom bjørnen i fuld fart og lagde sig ned, medens jeg skjød den. Men lillefingeren min blev stiv og blaasvart at se paa hver midnat, derfor havde jeg gjerne en klud om den.

Da han var færdig med ræglen, gik jeg bort til ham og bad ham sige mig, hvad det var for en finger; jeg kunde nu ikke selv huske det længer. Da blev der vel latter. Fyren luskede ud og turde vist ikke lyve mere den kveld. Men senere gik folk gjerne afveien for mig, — ja de, som ikke kjendte mig godt da.

Jeg skal gjerne fortælle det hele. Men folk vil sletikke tro mig, naar jeg snakker sandt. Løi jeg derimod rigtig forsvarlig — og det har jeg før mangen gang været fristet til at gjøre — ja, da tror de hvert eneste ord. At skyde bjørnen i Langaasmarken var som at skyde en anden bjørn, bare med den forskjel, at denne krabat var bleven saa forsigtig, at der skulde et helt bismerpund taalmodighed til for at komme ikast med den, og det var ikke at undres paa. Den var jo saa ofte bleven skræmt af folk, som aldrig burde have lov til at tage i en bøsse.

Jeg havde hørt om udyret og havde flere gange tænkt at prøve en tørn med det, men altid kom der noget iveien. Der var nu ikke blevet noget af det den sommer heller, for jeg holdt netop paa at lage mig færdig til en tur til Senjen. Saa kom der bud fra Lars Stormoen om, at dersom jeg vilde prøve at faa livet af troldet, skulde jeg faa to ort dagen og kosten i fire uger, hvis det trængtes. Naaja, to ort og kosten var jo bra betaling for en fattig mand, og saa slog jeg til.

Det var en søndagskveld nys før olsok jeg kom til Stormoen. Dagen før havde bjørnen dræbt en gjeldvæder for en af naboerne. Folk var nu saa vant med det, at den et par gange om ugen var inde i en buskap, at jeg næsten tror, de syntes det maatte være saa. For Lars havde den samme sommer ødelagt en ko og fire sauer, og ialt havde den taget 5 storfæ og 12 smaafæ det aar. Alle var sikker paa, at det var en troldbjørn, det nyttede ikke at sige andet. Lige saa visse var folk paa, at en bumand umulig fik livet af den, der maatte en fin til, og det en, som forstod sig paa noget af hvert. Toskesnak! Naaja, jeg var jo fin, og javist forstod jeg mig paa noget af hvert, for det var ikke det første vrangbæst af en bjørn, jeg havde lært at bøie knæ. Men de forskræmte folk forstod det nu paa en anden maade.

Naaja, jeg gjorde mig færdig til at drage tilskogs, og jeg fik en ordentlig madsæk med, saa at jeg i de fem dage, som gik før jeg fik livet af kjæltringen, levede som en herremand. Da jeg stelte istand bøssen, havde jeg en hel kirkealmue til at glane paa det, og en af dem spurgte, da jeg tog kuglepungen frem, om jeg tænkte at lade med blykugle. Javist havde jeg det, jeg havde ikke raad til at bruge noget kostbarere. „Der bider ikke bly paa den kar'n“, var der en gammel kall, som sa'. Kommer an paa, svarte jeg, for det kunde jo hænde, at de kugler, jeg havde, ikke var saa ganske almindeligt bly, og da syntes de at faa mere haab. Det nytter ikke, skjønner du, at snakke dumme kjærringer tilrette, ligemeget enten de gaar i stak eller i buxer, og derfor gjør man klogest i at snakke dem efter munden, om det er aldrig saa galt. Men jeg tænkte ved mig selv: Du, din gamle forb... tosk, kan være glad for, at du aldrig kommer til at staa for kuglen min, selv om den er af bare bly.

Jeg ruslede ivei ud paa kvelden, og sønnen til Lars fulgte med mig for at vise, hvor bjørnen sidst havde været fremme. Af faret i en myrsøk saa jeg, at det ikke var nogen barnsunge af en bamse, for labberne hans var forsvarlig store og brede. Faret førte østefter, og en halv fjerding længere oppe havde gamlen sat sig og holdt maaltid. Saa var den ruslet afsted igjen bent op mod Pigtinden. Jasaa, det er der, du bor, tænkte jeg. Det bar nu ind over en lang furumo, og der tabte jeg faret. Heller ikke var jeg god til at finde det igjen ovenfor moen, for der begyndte en lang tør slette, hvor der bare voxede finskjæg, og det er saa stivt og seigt, at det reiser sig igjen efter foden.

Mellem Pigtinden og Smaatinden gaar der et bredt skar eller en dal indover fjeldet, kanske lige op til grænsen. Den er tæt bevoxet med mandshøi vidje. Jeg ved ikke, hvorledes det var, men det satte sig nu fast i hovedet paa mig, at etsteds inde i denne dal maatte gamlen have sit tilhold. At søge den op der, saa jeg strax ikke vilde nytte noget, for den kunde ligge skjult i smaaskogen eller de mange urer, og da jeg var vis paa, at den holdt godt udkig, vilde den kunne se mig, længe før jeg kom den paa skud. En fjerding nedenfor tinderne var der en li med mygt græs. Her skal du se dig om, tænkte jeg, og ganske rigtig: efter at have gaaet en stund frem og tilbage, fandt jeg en mængde far, baade nye og gamle. Vel, tænkte jeg, nu ved jeg baade, hvor du bor, og kjender veien din, naar du gaar paa skytteri. Men jeg saa ogsaa strax, at det ikke gik an at passe den op her, for lien var aaben og skogløs, der var ikke en sten eller en busk at krybe bag. Nei, jeg fik gaa tilbage, til jeg naaede skogkanten igjen. Der fik jeg da tage post slig, at jeg havde fri udsigt baade til skaret og til lien foran det, og saa vente til gamlen skulde ud paa en ny jagttur. Saa fik jeg ialfald se, hvor der vilde være størst mulighed for at træffe den.

Under et vindfald øverst i skogen tog jeg post. Jeg var enig med mig selv om, at med en saa erfaren fyr som denne maatte man give sig tid og studere ham tilgavns. Der kunde saaledes let gaa hele ugen, før jeg fik greie paa, hvorledes jeg skulde tage tingen. Nu vidste jeg mig tryg for den i nogle timer, for den kjendte nok bygdeskikken saapas, at den ikke gik paa jagt om natten, da der ingen kreaturer var i fjeldet. Jeg tog mig derfor en god lur for at være udhvilet til næste dag.

Mandag kom og gik og natten med, uden at herren lod sig se. Jeg havde rigtig gode dage, der jeg laa under vindfaldet, fuldt op af mad og saa stegende varmt, at det halve kunde været nok. Nat til tirsdag turde jeg ikke sove, for jeg

syntes, det blev dygtig længe mellem maaltiderne for gamlen, og ventede derfor, at den vilde ud og røre lidt paa sig. Men ud paa morgenen sovnede jeg alligevel saa tungt i solstegen, at det ikke var langt fra middag, da jeg vaagnede. Det var kjedeligt; der kunde have gaaet mange bjørne baade frem og tilbage paa den tid.

Eftermiddagen gik, det blev kveld, og intet var at se. Skulde gamlen have trasket nedover, medens jeg sov? Det var slet ikke umuligt, og da det led ud paa den første del af natten, reiste jeg mig for at gaa op i lien igjen og se efter, om jeg kunde se nye far. Jeg stod netop og stak piben til mig, da jeg fik høre et „brrrum brrrum“ et stykke borte, og — jo — der labber gamlen tilfjelds igjen en 2—300 skridt fra mig. Den saa mig, før jeg saa den, men tog sig ikke videre nær af det, for den ruslede ganske i mag opover, enten den nu var for mæt eller den følte sig sikker. Jasaa tænkte jeg, de har altsaa en ko eller en sau mindre etsteds nede i gaardene. Jeg lod, som jeg ingenting saa, bare tog til at gaa sagte nedover, mod den kant, hvorfra bamsen kom. Den satte sig i bakken og saa efter mig. Da jeg var vis paa, at den ikke saa mig længer, krøb jeg paa alle fire tilbage, til jeg fik øie paa den igjen. Den sad endnu længe og stirrede nedover efter mig, slikkede og strakte sig engang imellem. Saa labbede den ivei igjen, og jeg holdt øie med den, indtil jeg saa den som en mørk prik forsvinde i smaaskogen oppe i skaret.

Jeg gik nu tilbage til det sted, hvor gamlen først havde set mig, for jeg var vis paa, at naar den næste gang gjorde en tur til bygden, vilde den se fremom der for at undersøge, hvad jeg havde havt at gjøre der. Forresten vidste jeg, at paa mindst et døgn vilde den ikke vise sig, og jeg bestemte mig derfor at hvile godt ud natten og udover næste dag. Saa blev det nok en vaagetur, kanske baade et og to døgn. Kom alt an paa, om gamlen havde faaet forsyne sig ordentlig, sidst den var ude. Naaja, jeg sov da ogsaa for et par skilling; jeg laa lige til onsdag eftermiddag, men saa turde jeg ikke sove længer. Jeg hentede en tilstrækkelig forsyning af vand, og nu var det bare at sidde, staa, spise og røge tobak. Gaa videre langt fra mit skjulested turde jeg ikke. Hvis bamsen kom nedover samme vei, som den fulgte opover, saa vilde jeg jo se den, længe før den kunde se mig. Men den kunde finde paa at gaa omkring Pigtinden, og da vilde jeg ikke faa et glimt af den.

Nat til torsdag gik, torsdag og nat til fredag med, og ingenting at se. Havde gamlen lurt sig ned til bygden en anden vei? Ikke umuligt. Men isaafald ventede jeg besøg af den paa tilbageveien, for der, hvor den havde set mig, did vilde den før eller senere gjøre sig en sving, det var jeg sikker paa. Jeg maatte derfor vælge mig et andet skjulested i nærheden, hvor jeg kunde se til alle sider uden selv at blive seet fra nogen kant. Et vidiekjær stod tæt ved; dette krøb jeg ind i, skar væk de inderste buske, saa jeg fik en aaben plads i midten, stor nok til at jeg kunde snu mig, til hvad kant jeg vilde.

Det var langt ud paa fredag formiddag, da jeg syntes at se et mørkt punkt oppe i skaret. Dette havde jeg nu seet hundrede gange før, men det havde bestandig vist sig at være indbildning. Jeg stirrede og stirrede, men det mørke punkt blev der, og det flyttede sig nedover. Det maatte være gamlen alligevel. Velkommen skal du være, tænkte jeg.

Da den kom nærmere, saa jeg, at den klemte afsted i fuld fart; den lagde ivei, saa den laa rent flad efter bakken. Frygtede vel for, at den havde forsovet sig, og at den nu kom for sent til markedet. Kursen satte den lige mod mig.

Men jo nærmere den kom, jo mere sagtnede den farten, og da den var en 3—400 skridt borte, gik den aldeles imag. Den stevnede bent paa det vindfald, hvor den havde seet mig. Han har god hukommelse, tænkte jeg ved mig selv. Et par bøsseskud fra vindfaldet blev den staaende og nidstirre paa det. Saa satte den sig ned en stund, gik et stykke til siden, satte sig atter, gjorde en tur til den anden side og satte sig paany. Du har lært at være forsigtig, sagde jeg, men giv dig bare tid, gutten min, det haster ikke, for jeg kan godt vente.

Da den havde siddet et kvarters tid, tog den paa at rusle igjen, stille og forsigtig som en sygepasser. Den gik ikke bent frem, men gjorde smaa bauter hid og did. Jeg gav mig god tid, for jeg vilde have rent sideskud, og den svære kar saa ud til at taale en tryk. Det var en kjæmpe af en bamse, den næst største jeg har seet, vakkert sodbrun med et mørkere drag langsefter ryggen. Femti skridt borte satte den næsen ned i bakken og smaabrummede; det hørtes, som om den ærgrede sig over noget, og jeg skjønte, at den havde fundet et af mine fodspor. Da den et par øieblikke havde snuset paa dette, vendte den næsen mod vinden, som om den vilde spørge den tilraads. Nu fik den ogsaa den rigtige stilling, og jeg var ikke sen med at brænde paa.

Da skuddet faldt, hoppede den saa høit i veiret, at man kunde se baade himmel og jord under den, og den satte i et brøl slig, at det svarede i fjeldene. Saa seg den ned og blev siddende, reiste sig igjen. men stupte strax efter paa hovedet. Den havde faaet nok, for kuglen havde skaaret hjertet næsten løst i roden.

Da jeg om kvelden kom ned til Stormoen, troede folk, at bjørnen havde ædt mig for længe siden. Da de fik høre, at jeg havde faaet bugt med gamlen, fik de svær respekt for mig, og da det spurgtes, at den døde bjørn kom tilgaards, var næsten hele bygden samlet paa Stormoen. De kugler, jeg havde igjen, ville kjærringerne i bygden med pokkers magt have en af. Jeg delte dem da ud, saa langt de rak, for at faa fred, og det var den bedste handel, jeg har gjort. En kjærring gav mig en ost for en kugle, en anden et par mærker smør, en tredie en mark uld og saa bortefter. Og saa den masse rømmegrød jeg satte i mig i hver eneste gaard, da jeg reiste om og samlede ind betaling for kuglerne; jeg taalte ikke i lang tid efter at høre nogen nævne rømmegrød. Siden fik jeg høre, at kuglerne havde kjærringerne naglet ind i fjøsdørstokken sin. Saa dumme kan folk være. Man siger, at vi finner er dumme, og det er altfor sandt desværre; andet er heller ikke at vente. Men ja min sæl er bumændene lige saa dumme, naar det kommer til stykket.“

Atomer og solstraaler.

(Efter *Sir Robert Ball, F. R. S.* i *„Fortnightly Review“*).

Der er i senere aar foregaaet en betydningsfuld forandring i den maade, hvorpaa den lærde verden nærmer sig mange af de store fysiske problemer. Den finder nu ofte betydelig hjælp fra visse merkelige opdagelser angaaende selve materiens endelige organisation og indre væsen. Mangt et vanskeligt spørgsmaal i fysik er blevet opklaret ved vor viden om molekylernes natur. Utvilsomt er denne vor viden endnu yderst mangelfuld i detaljer; men vi er dog endelig istand til at se omridsene, grundprincipperne ogsaa i dette naturens mystiske kapitel.

Det problem, hvormed vi her skal befatte os, er følgende: hvorledes er det muligt for solen at vedligeholde sin gigantiske udstraalen af varme og lys fra aartusend til aartusend uden at give mindste tegn til, at den begynder at udtømmes? — Og man vil finde, at vort kjendskab til molekylernes indre liv og bygning kaster fuldt lys over dette problem og giver os en helt tilfredsstillende løsning deraf.

Lad os først klart forstaa problem og situation.

Bestod solen af solid kul fra centrum til overflade, og dens varme og lys alene vedligeholdtes ved forbrænding af solen selv, — af denne kulklode —, saa vilde dens udstraalen af lys og varme blot kunne vedvare i nogle faa tusend aar *i det hele.* Nu ved vi jo, at solen har vedligeholdt denne sin virksomhed ikke alene i tusender, men i millioner af aar. Den har saaledes allerede nu udstraalet tusender gange saa megen varme, som der lod sig frembringe ved at forbrænde en hel sol af kul, og endda viser den ikke ringeste tegn til svækket kraft eller virksomhed, ja det er endog sikkert, at den endnu vil kunne fortsætte som hidtil i andre millioner af aar.

Hvorledes forholder dette sig? Hvad er det, som vedligeholder denne tilsyneladende uudtømmelige varmekilde? Hvori bestaar den? — Tyskeren *Helmholtz* har i store træk besvaret disse spørgsmaal.

Han minder om det greie faktum, at tabet af varme gjennem udstraaling nødvendigvis maa føre til, at solkloden skrumper lidt sammen i omfang. Men denne sammenskrumpning frigjør en del molekylær energi i solen og omsætter den til varme. Udstraalning og sammenskrumpning holder da skridt med hinanden, og den sidste er samtidig virkning og aarsag for den første.

Saa vidt Helmholtz. Men nu er der en teori om gasarternes molekylare organisation, som atter kaster betydelig lys over den nævnte teore-

tiske forklaring og gjør det hele anskueligt og forstaaeligt i en ganske anden grad, end tilfældet var med den tyske lærdes simple formel. Saa vidt jeg ved er det første gang, at disse idéer forelægges almenheden i denne forbindelse, om de end maa have opstaaet i andres tanker saa vel som i mine.

Ethvert stof i verden bestaar som bekjendt af et talløst mylder af smaa af hinanden uafhængige partikler eller molekyler. — Et molekyl er den mindste del af et stof, der kan tænkes at existere frit og uafhængigt, den mindste del, hvori et vanligt sammensat stof lader sig dele, uden at ophøre at være det oprindelige stof. Men molekylet bestaar atter af endnu mindre dele eller atomer, som udgjør den mindste del, hvori et af de kemiske grundstoffe lader sig sønderdele. Tænkte man sig atomet delt igjen i endnu mindre dele, saa maatte disse blive noget andet end noget af de kjendte kemiske grundstoffe. Om nogen slig deling af atomet ved vi dog ingensomhelst besked. Det synes for nærværende at være en usammensat og udelelig partikel.

Ethvert stof udgjør altsaa en samling molekyler, hvoraf hvert atter bestaar af to eller flere (ofte mange) atomer. Atomerne er som smaa kloder, — molekylet som et lidet verdenssystem af slige miniaturkloder. Molekylet har sin faste, regelmæssige orden og bygning. Atomerne ligger inden hvert molekyl stadig i samme orden og i samme afstande fra hinanden inden et givet stof. Afstandene er sandsynligvis betydelig større end de smaa kloder, saa at et sligt lidet molekyl under et tilstrækkeligt sterkt mikroskop vilde tage sig ud nogenlunde som et miniaturbillede af vort solsystem. — Men saa er der atter endnu større afstande mellem de forskjellige molekyler. Her varierer afstandene ikke efter stoffets kemiske natur, men efter dets fysiske beskaffenhed; de er størst i gasarter, noget mindre i vædsker og mindst i faste legemer; men selv i de haardeste af de sidste, som i diamanter, er der dog betydelig rum mellem de forskjellige molekyler.

Ethvert legeme vilde saaledes under et tilstrækkelig sterkt mikroskop vise sig nogenlunde som himmelrummet om os gjennem et teleskop: det tomme rum overveiende; men fyldt, saa at sige, af et mylder af stjerner (molekylerne) og hver stjerne igjen ved nøiere eftersyn et lidet selvstændigt verdenssystem, bestaaende af miniaturkloder, eller atomer. Verden i det mindste — mikroskopets verden — bærer saaledes en slaaende lighed med verden i det store og største — teleskopets verden; samme love, samme orden, samme plan synes at raade i begge.

Intet mikroskop har dog seet disse molekyler og atomer; dertil er

de for smaa. Den mindste diamantpartikel, som det største mikroskop kan opdage, indeholder formodentlig henved en million diamantmolekyler. Mikroskopet maatte saaledes være endnu en million gange sterkere, for at vi skulde kunne øine molekylerne. Og dog er disse molekyler reelt existerende organisationer. De er ikke blot videnskabelige fantasifostre. De er ikke imaginære størrelser. De har sine bestemte og maalbare dimensioner, om end disse er *næsten* uendelig smaa. Vi har maalt dem, vi har veiet dem og ved deres nøiagtige vegt for hvert enkelt stof; vi har endog analyseret deres indre bygning, kartlagt og tegnet dem, seet med tankens øie de atomer, hvoraf de bestaar, udmaalt disses plads og virksomhed i det lille verdenssystem, — alt med matematisk nøiagtighed. At forklare, hvorledes dette lader sig gjøre, hvorledes vi kan maale, veie, dele og analysere partikler en million gange mindre end det mindste støvgran, som det sterkeste mikroskop kan synliggjøre, — det vilde her blive for vidtløftigt. Det er imidlertid gjort, — og det er en af menneskeaandens store triumfer at have udført det.

Men ikke alene bestaar ethvert legeme af et mylder af slige molekyler med sine atomer. Ligheden med teleskopets verden gaar endnu længer. Samtlige disse atomer og molekyler er i ustanselig, evig og intens bevægelse. Fuldstændig som i stjernernes verden. Atomerne inden hvert molekyl har sine lovfaste og uforanderlige bevægelser. De vibrerer eller roterer med en hastighed, der overgaar vor forstands evne til at sanse eller begribe den. I glødende vandstofgas finder vi saaledes atomer, der udfører omtrent 460 millioner millioner svingninger i hvert eneste sekund! — Ogsaa det har man jo maalt, — maalt og talt svingninger, som aldrig noget menneskeligt øie kan se!

Molekylet er nogenlunde at betragte som bestaaende af atomer, satte paa elastiske fjære, der tillader denne ubegribeligt hastige vibration. Molekylet bliver da paa denne vis elastisk i alle retninger, vibrerer ustanseligt i sit indre, — er nogenlunde som en overordentlig elastisk bold.

Men ikke alene bevæger atomerne inden hvert molekyl sig med disse svimlende hastigheder. Molekylerne selv farer ogsaa omkring inden stoffet med forfærdelig fart. Deres bevægelse synes dog (netop som i almindelighed stjernernes gjennem rummet) at foregaa i rette linjer. Herved hænder det naturligvis, at molekyl støder mod molekyl, eller rettere kommer hinanden saa nær, at de øver en forstyrrende indflydelse paa hinanden, sætter atomerne i intensere vibration og selv forandrer bevægelsesretning. Disse sammenstød finder i virkeligheden sted uafladelig, og det synes at være disse, som vedligeholder atomernes vibrationer inden molekylet.

Ethvert legeme bestaar saaledes af dette mylder af atomer og molekyler i ustanselig og intens bevægelse. Hvert molekyl farer omkring som galt, støder hvert øieblik mod andre molekyler med slig voldsomhed, at de begge vibrerer og skjælver som elastiske fjære, medens deres bevægelsers retning helt ændres. Disse sammenstød finder sted i millionvis hvert eneste sekund i hvert lidet legeme om os. Og disse tilfældige sammenstød vedligeholder atomernes bevægelser og dermed stoffets liv. — En diamants haardhed bestaar ikke i, at molekylerne i denne ligger saa tæt sammenpakkede, at der intet mellemrum gives, men i, at deres bevægelser er saa intense og voldsomme, at de maler egg og spids af hvert verktøi, hvormed man forsøger at tvinge sig ind imellem dem.

Den hele verden om os bestaar af disse dirrende, om hinanden farende molekyler og atomer. Alt er aktivitet og intens virksomhed. Ro er blot ligevegt mellem mægtige kræfter, jevn og lovfast bevægelse, — ikke stilhed. Stilhed er død. Intet, der lever eller existerer, staar stille et eneste øieblik. Verden er bevægelse. Kun det existerer, som er i stadig bevægelse.

I gasarter er molekylernes bevægelser friest, og her kjender vi dem ogsaa bedst. Det lyder eventyrligt, men er dog saa, at her har vi talt, hvor mange gange hvert enkelt molekyl (en million gange mindre end mikroskopets mindste støvgran) støder sammen med andre i et sekund. Vi har maalt det enkelte molekyls bane, maalt den vei, det tilbagelægger mellem hvert sammenstød. Vi har maalt molekylernes hastigheder ved forskjellige temperaturer; thi de ændres med temperaturens forandringer. Og vi har undersøgt disse forhold for de forskjellige gasarter. Vi ved, at f. ex. i surstof maa hvert molekyl støde sammen med andre molekyler adskillige millioner gange i hvert sekund.

Dersom to gasarter placeres i samme kar, den ene over den anden, saa vil man finde, at de to strax begynder at blande sig langs berøringsfladen og efterhaanden udgjør en eneste blandingsgas. Grunden er den, at molekylerne fra den ene gas løber ind i de tomme rum i den anden, støder mod molekyler og saaledes efterhaanden arbeider sig længer og længer frem i den. — I vædsker er molekylernes bevægelser mindre frie, — molekylerne ligger nærmere hinanden og er bundet sterkere sammen. Og i de faste legemer gjælder det samme i endnu høiere grad*).

---

*) Der er en selvfølge, at disse molekylernes og atomernes bevægelser repræsenterer en umaadelig kraft. Hver kubikfod luft indeholder kanske adskillige hestekræfter. En aldeles uudtømmelig energi hamrer saaledes omkring os paa alle kanter. Vi lever og bevæger os i et ocean af kraft. Kuns viser ikke denne sig i almindelighed i det ydre, fordi dens virk-

Solens lys og varme skyldes atomvibrationer i den gasmasse, hvoraf solens ydre skal i hvert fald bestaar. Under vanlige forhold vil vistnok ikke disse vibrationer i en gas afgive lys og varme, fordi de ikke er hurtige nok. Men øges deres hastighed, saa viser de sig i form af udstraalende lys og varme. Og det er os muligt efter ønske at øge eller formindske atomernes hastighed i en hvilkensomhelst gas, hvormed vi experimenterer. Vi kan ikke gjøre det direkte; thi selve atomerne kan vi ikke faa fat paa. Men ad indirekte vei lader det sig gjøre. — Det er allerede omtalt, at atomernes vibrationer foraarsages ved molekylernes sammenstød: vibrationernes styrke og hurtighed afhænger simpelthen af den voldsomhed, hvormed molekylerne støder sammen og denne igjen af molekylernes bevægelseshastighed. Dersom vi kan ændre den, saa kan vi altsaa ogsaa dermed ændre atomernes vibrationstal. Og over molekylernes bevægelser er vi herrer. — Ophedes en gasart, saa bevirker det, at molekylernes bevægelser tiltager i hastighed og voldsomhed; sammenstødene bliver altsaa ogsaa voldsommere og atomernes vibrationer saa hastige, at de efter fortsat ophedning begynder at udstraale lys.

Hvad der altsaa bibringer en gasarts molekyler en voldsommere bevægelse, det vil ogsaa bidrage til at sætte gasarten istand til at udsende lys og varme.

Paa solen virker *tyngdekraften* i denne retning.

Vi ved, at her paa jorden er tyngdekraften eller jordens tiltrækningskraft saa stor, at den drager ethvert legeme paa overfladen med en magt, der i tilfælde legemet var frit til at falde, vilde give det en hastighed det første sekund af ca. 32 fod. Med slig magt trækker altsaa jorden paa hvert luftmolekyl. Men denne kraft faar her liden anledning til at virke og vise sig, fordi jordskorpe og atmosfære forlængst er bragt i ligevegt, — kræfterne balancerer hinanden. Paa solen derimod existerer endnu ikke denne ligevegt. Den hvidglødende gasmasse er i mægtig bevægelse; den stadige udstraaling af varme foraarsager stadig sammentrækning eller volum-

---

ninger ophæves i legemernes indre af de modsatte og hinanden neutraliserende bevægelser. Kunde man derimod gjøre sig helt til herrer over molekylbevægelserne, kunde man dirigere og ordne disse slig, at de ikke modarbeidede og neutraliserede hinanden, men samvirkede, saa maatte denne umaadelige kraftkilde kunne nyttiggjøres udad. Det er det, som sker, naar f. ex. en gas ved elektricitet ophedes til hvidglødning. Molekylkræfterne disciplineres af den elektriske strøm, indexerceres, optræder bataljonsvis og viser sig derved udad i form af lys. Det er ogsaa det, som den montenegrinske elektriker *Tesla* haaber at kunne gjøre efter endnu større maalestok, — skaffe sig herredømme over molekylkræfterne ved hjælp af den elektriske strøm, indmønstre dem alle i menneskets tjeneste og benytte denne uudtømmelige verdensenergi til at drive vore fabriker og alt vort maskineri, — tage kraften ud af selve luften og materien. (Red.)

forandring, der uophørlig ophæver ligevegten og giver tyngdekraften (eller *solens* tiltrækningskraft) anledning til at virke og vise sig.

Nu er solens tiltrækningskraft mange gange større end jordens paa grund af solklodens meget større masse. Efter her at have taget alle hensyn, finder vi, at solens tiltrækningskraft paa hvert gasmolekyl i dens atmosfære er saa stor, at den, hvor anledning gives, vilde øge molekylets hastighed ind mod solcentret med 450 fod i hvert eneste sekund. Paa grund af den manglende ligevegt og solmassens stadige sammenskrumpning faar da denne umaadelige kraft anledning til at virke uophørlig, — eller (for tiden) netop i et forhold svarende til sammenskrumpningen, der atter netop svarer til varmetabet ved udstraaling. Her er altsaa et slags selvregulerende maskineri, hvor tyngdekraften automatisk supplerer al den varme, der udstraales.

Virkningen af denne uhyre kraft trækkende paa gasmolekylerne er jo nemlig den samme, som vi iagttager ved en gasarts ophedning, — molekylernes bevægelser tiltager i voldsomhed, sammenstødene bliver voldsommere, og atomvibrationerne vedligeholder derigjennem sin energi og vedbliver at udstraale lys og varme i uformindsket grad.

Ved matematiske og fysiske beregninger lader det sig paavise, at solens sammenskrumpning paa grund af varmeudstraalingen frigjør kraft nok til at afstedkomme disse resultater og vedligeholde den umaadelige varmeudstraaling.

Her har vi altsaa solvarmens fulde forklaring. Efter denne er der da heller ingen sandsynlighed for, at solens varmeudstraaling vil aftage i nogen nævneværdig grad paa millioner af aar endnu. Men engang maa den rigtignok aftage, — engang maa solens sammenskrumpning eller fortætning være kommet saa vidt, at den ikke længer kan fortsætte i tilstrækkelig grad til at opveie det stadige varmetab ved udstraaling; ligevegt maa begynde at indtræde. Solen vil udstraale mindre og mindre varme. Molekylernes bevægelser og sammenstød vil ikke være tilstrækkelig voldsomme til at vedligeholde atomernes intense vibrationer. Lyset vil gaa ud, solen finde ro og ligevegt og dermed død. Og saa vil den med et dødt verdenssystem gjennemfare himmelrummet, indtil den støder sammen med et andet verdenssystem (som molekylerne i mikroskopets verden og i gasarterne); derved vil ligevegten atter forstyrres, nye bevægelser og vibrationer opstaa, og solen kanske atter tændes.

I stort som i smaat samme lov og samme plan.

Schopenhauer.

(Væsentlig efter *G. Valbert* i „*Revue des deux Mondes*“).

Der er vistnok intet i og for sig nyt i den artikel i „*Revue des deux Mondes*“, som her skal refereres; men den giver dog, ved i kortfattet form at bringe sammen en række betegnende fakta, et ganske levende, oplysende og slaaende billede af den store pessimistiske filosof og lille livskjære mand.

Det vil vistnok være samtlige „Kringsjaa“s læsere bekjendt, at *Schopenhauer* er pessimismens store profet og filosof. Han har givet det moderne mismod filosofisk undskyldning og lærde navne. Bitterhed, verdensfiendskab, uselskabelighed og livslede, tidens trætte, døsige, skuffede sind har han sat i system, ophøiet til religion og forkyndt som den eneste sande visdom. Livet er en forfærdelighed og en lidelse, lærte han. Der findes ikke godt i det. Hvad der synes godt, er kun maskeret ondt. Se blot dybt nok, og alt er sort og slet. Lykken existerer ikke. Kun de overfladiske kan finde livet tilfredsstillende. Den tænkende maa forbande det. Det maa være hans høieste ønske at blive det kvit, at ophøre at existere. Kun det er lykke og salighed. Liv og lidelse er ét. — Men livet kan man ikke undslippe ved døden; dets rødder gaar dybere ned. Ikke det dyriske, udvortes liv alene maa udryddes, men selve det indre, individuelle liv. Personligheden, viljen, livstrangen, alle ønsker og behov maa udryddes. Først da er man liv og lidelse kvit og finder fred. Man maa afklæde sin egen personlighed lag for lag alt, den er, og alt, der gjør den til et levende væsen; systematisk og gradvis maa man tilintetgjøre sig selv. Dette sker gjennem asketicisme og forsagelse. Man maa knuse sine ønsker, sine begjær, sin vilje, sin livslyst; rydde al længsel — uden længselen mod død og fred — ud af sindet. Alt maa man forsage. — Naar saa ens egen vilje og livstrang paa den maade er tilintetgjort, saa synker man hen i den evige og almindelige vilje, hvor der er fred.

Som en del af systemet forkyndte han saa ogsaa ikke alene forsagelse, men et liv i velvilje mod alle, — et liv som Buddhas. Han havde læst og var dybt paavirket af de asiatiske religioners hellige bøger.

Et ganske underligt indtryk gjør det imidlertid at finde denne pessimismens profet ganske glad i livet, trods alt. Han synes at have nydt den tilværelse, han malte saa sort, i ganske fulde drag. Som gammel mand nævnte han det som en trøst, at baade østens og vestens vise synes at være enige om, at det menneskelige livs normale varighed maa sættes til ét hundrede aar. Livet var dog ikke forfærdeligere, trods al den glimrende veltalenhed, hvormed han tordner imod det og *helt* fordømmer

det, end at det var hans alderdoms trøst, at det muligens *kunde* vare i hele hundrede aar! — Livsledens og livselendighedens apostel sees da ogsaa at have været ualmindelig forsigtig med sin helbred, at have flygtet som den værste rædhare fra pestbefængte byer, fra kopperne i Neapel, fra forgiftet tobak i Verona og fra kolera i Berlin. Ganske glad i livet var han og klyngede sig til det, som havde han været en simpel optimist, der havde fundet det værd at leve. I hvert fald foretrak han livet med al sin saa kunstnerisk skildrede elendighed for døden. Af frygt for smittestof medførte han overalt sit eget bæger til at drikke af. Ingen barbér turde han betro sig til. Høiere end i første etage vilde han aldrig bo af frygt for at brænde inde. I lang tid sov han aldrig uden en pistol ved sengekanten for i tilfælde at kunne værge dette elendige og forhadte liv mod morderhaand. — I det hele gjør han indtryk af en mand, der var grænseløs ræd for at miste livet, og som klamrede sig til det som en druknende til det taug, der tilkastes ham. Naar en slig mand optræder som forkynder af læren om livets absolute værdiløshed, elendighed og tomhed, saa faar man jo lidt mistanke om, at det hele neppe var saa alvorlig ment, og at livet neppe i Schopenhauers øine var saa sort, som han malte det.

Han var kunstner. Hans pessimisme er simpelt hen kunst. Han fandt en idé, der lod sig udvikle til et gribende kunstverk i form af et filosofisk system, der syntes at gjøre livet til en sort, haabløs tragedie og alle mennesker uden undtagelse til optrædende deri. Idéen greb ham og besatte ham. Alt andet forsvandt for hans øine under udarbeidelsen. Det gjaldt om at give denne idé udtryk, fuldt, glimrende udtryk, — give læseren følelsen af realitet, hensætte ham i idéens stemning, fange ham med den. Og det opnaaede han da ogsaa. I et glimrende sprog digter han sammen sin filosofi og udarbeider af livslede og mismod et sandt intellektuelt kunstverk.

Og da saa hans kunstverk var færdigt, da hans store bog om „verden som vilje og som idé“ var i trykkerens hænder, og han mente ganske slaaende at have vist og bevist, at livet ikke er værd at leve, saa pakkede han sin kuffert og reiste til Italien for at more sig. Og more sig, synes han, trods al sin filosofiske pessimisme at have gjort ganske godt.

Ganske pudsig virker det ogsaa at finde, at denne mand, der saa veltalende viste, at alt i verden blot er skin og værdiløs humbug, — „*Betrug ist alles, Lug und Schein*“ —, han satte dog en næsten latterlig pris paa den skygge af en skygge, som kaldes berømmelse. Hans egentlige livssorg bestod i ikke at møde — i lang tid — den anerkjendelse, som han syntes, at han fortjente. Han var ærgjerrig, berømmelsessyg og

forfængelig i allerhøieste grad. Ikke at gjøre indtryk paa denne elendige, flygtige og ureelle verden vilde virkelig have gjort livet værdiløst i hans øine. Samtidig var da ogsaa lidt smiger, lidt paaskjønnelse nok til at sætte den lille mand og store filosof i det prægtigste humør og til at bringe ham til helt at tabe al sindighed og rimelighed. Da i senere aar af hans liv en beundrer skrev ham til, at han havde bygget et lidet kapel, hvori Schopenhauers billede skulde blive opbevaret som en moderne helgen, saa udbrød denne foragter af alt skin og bedrag: „Det er det *første* kapel, der helliges mig. Hvor mange mon, der vil blive i aaret 2100?"

Og forkynderen af en høiere moral end den vanlige, en, der skulde bestaa i absolut selvfornegtelse og intens velvilje i lige grad mod alle mennesker, — denne mand trættede med sin moder, var misundelig mod hende, fordi *hendes* bøger (noveller og reiseskildringer) læstes, mens hans forblev usolgte og ulæste, brød med en søster, der var ham dybt hengiven, og var i det hele et vanskeligt menneske at leve i fred med, egoistisk og fordringsfuld overfor sine bedste venner. Han levede blot for en ting, at blive berømt og omtalt. Hans største nydelse bestod i at læse, hvad der skreves om ham, og han satte sine venner og beundrere til at ransage alle læsesale for at opdage hver linje, der berettede om ham eller om hans store verk mod dette smaalige, flitteragtige og helt igjennem foragtelige liv.

Der løb en aare af galskab gjennem Schopenhauers familie. Hans bestemoder paa fædrene side havde været vanvittig; to af hans onkler havde været vanvittige, og hans egen fader var en besynderlig og lidt forskruet mand, der endte et helt lyst og lystigt liv ved — sandsynligvis — selvmord. Moderen var en literært og høit begavet kvinde med frie anskuelser, men ogsaa med en dyb beundring for selvforsagelsens moral. Vi gjenfinder hos Schopenhauer faderens egenheder — de var begge anglomaner, der regelmæssig læste sin „*Times*"; faderen betoges endog af en besynderlig lyst efter, at hans første barn skulde blive født paa engelsk grund —, medens den literære begavelse og det kunstneriske sind vel væsentlig skrev sig fra moderen. — Han levede som ungkarl, men dog i adskillige kjærlighedsforhold; egteskabet undgik han nærmest af hensyn til det indgreb, det vilde gjøre i hans vaner, de forpligtelser, det vilde paalægge ham og den økonomiske indskrænkning, det vilde nødvendiggjøre.

Fra ungdommen af var han pessimist af temperament. Der var noget bittert, egoistisk og uselskabeligt i hans væsen, der gjorde, at han skyede selskab, sjelden kom godt ud af det med andre og helst tilbragte tiden med at finde feil, kritisere og dvæle ved alt det mørke og usle, han kunde finde

i sine omgivelser. Noget sygeligt og vrangt var der i hans natur, som en glimrende begavelse i retning af klar, skarp tænkeevne og ypperlig stilkunst ophøiet til en verdensfilosofi. „Han har bevist, at det er muligt at være monoman og mægtig tænker paa én gang.“

I sine tidligere aar kom han saa til at læse de nylig oversatte samlinger af østerlandske religionsbøger og i deres paa engang dystre, sørgmodige og moralsk fine og noble lære med al dens mystik, spekulation og metafysik fandt han en beslegtet aand, et hvile- og udgangspunkt for sin tænkning. Hans filosofi og etik minder jo paa hvert punkt slaaende om brahmisme og buddhisme. Det var det buddhistiske *Nirvanah*, som vismanden skulde efterstræbe.

Heldigvis for ham arvede han en liden livrente, der satte ham istand til at leve uafhængig; — heldigvis for ham; thi hans bøger blev liggende usolgte hos forlæggerne, indtil han blev en gammel mand, og hans foredrag som professor ved universitetet i Berlin besøgtes ikke, maatte afbrydes og indstilles, fordi ingen indfandt sig for at høre paa dem. Alt dette forbitrede den ærgjerrige og forfængelige mand endnu mere. Han havde jo ogsaa en stærk følelse af, at hans bøger *var* værd at læse, — og engang vilde blive læst. „Naar dine bøger blot blir benyttet til indpakningspapir,“ skrev han til sin moder, „saa vil Europa endnu læse mine og læse dem langt mere end nu.“ — Deri fik han jo ogsaa ret.

Denne bitterhed og pessimistiske sindssygdom gik tilsidst saa vidt, at han indbildte sig, at den hele lærde verden al Europa over havde sammensvoret sig mod ham for at hindre hans meninger fra at komme frem, og af frygt for mulige mordforsøg fra denne verdenssammensværgelse mod sig var det da ogsaa, at han stadig gik tilsengs med en pistol ved sengekanten.

For andre, særlig samtidige, filosofer foregav han at nære den dybeste foragt; men det var dog i virkeligheden misundelse han næred, fordi de blev hørt og læst, men han overseet. Særlig lagde han Fichte og Hegel for had. Der havde blot været, synes han at have ment, tre virkelige tænkere i verden, nemlig Plato, Kant og Schopenhauer, og den største af disse var naturligvis Schopenhauer.

Men hans hovedverk var — som kunstverk betragtet — et glimrende arbeide. Det vrimler af virkelig dybsindige tanker; thi en stor tænker og klartseende aand var han, trods al sygelighed. Jean Paul sammenligner hans første bog med „et af vore melankolske norske fjeldvand, omringet paa alle kanter af mørke fjeldvægge, og hvortil solen aldrig naar ned, over hvis overflade ingen fugl vinger sin flugt eller nogen bølge bevæger sig; men hvis dyb i de lyse nætter afspeiler de stjernebesaaede himle.“ Og

han tilføier: „Jeg kan ikke andet end beundre denne bog; heldigvis tror jeg ikke paa dens slutninger.“

Et sligt verk maatte jo en dag finde sit publikum og vinde anerkjendelse efter eller over fortjeneste. Og dagen kom. Men i aarhundredets første halvdel og dermed i den større del af Schopenhauers liv herskede endnu over hele Europa en helt ud outreret og énsidig filosofisk *optimisme*. De ledende tænkere forkyndte et evangelium, hvis hovedindhold var, at alt er rationel orden, — rationelt og derfor tilfredsstillende og godt.

Men yderlighed afføder yderlighed. Medens filosoferne og de universitetsdannede og dominerende kredse hyldede denne „lyse livsanskuelse“ og flagrede glade om i dens skin, voxte der op i mangfoldige sind en protest og reaktion derimod. Livet *var* dog ikke saa helt lyst og velordnet, følte man. Kjendsgjerningerne reiste sig mod den herskende filosofi, der syntes paa sin side at spotte lidelsen og smerten. Ungdommen især følte det som haan og som helligt enfold alt dette om en rationel eller fuldkommen verdensordning. Den begyndte at tvile derpaa. Verden syntes den meget mere et kaos, sligt som en blind, famlende, men almægtig vilje eller kraft kunde frembringe det. — De store skuffelser fulgte paa de store forventninger fra aarhundredets begyndelse. Man havde drømt om en lyksalighedens æra, som videnskaberne og maskineriet skulde inaugurere og skabe; og man fandt istedet, at videnskaber og maskineri snarere øgede ulykker og elendighed paa jorden. Med drømmene om frihed og demokrati gik det ikke bedre. Store skuffelser overalt. Man tabte haab og tro, gav sig til at spekulere istedet over skuffelser og feilslagne forhaabninger, og saaledes voxte der op en pessimistisk, livsled slegt, der stod rede til at hylde en Schopenhauer som sin profet, saasnart den blot bragtes ansigt til ansigt med ham. — Han gav tidens pessimisme, dens skuffelse, dens livslede, dens deraf følgende bitterhed ord, — ord, der lod sig deklamere af alle de mismodige, der fandt, at livet er en skuffelse og et bedrag og verden en uting. I hans filosofi er ikke universet rationel orden, — det er blind, famlende viljes frembringelse, slet og ret, — eller, rettere sagt, bare vilje. Alt, der synes, er blot skin og bedrag; det hele er en luftspeiling, et gjøglespil; livet en drøm, et mareridt. Og hans etik viste veien til at blive dette mareridt kvit.

Da hans bog endelig slog an, slog den da ogsaa an for alvor. Han blev Europas store profet, grundlæggeren af en ny religion. Man tilbad ham; hans disciple regnede det som en ære at kysse den lille, forfængelige tænkers haand. Og hans alderdom tilbragtes i en anerkjendelsens og tilbedelsens virakfyldte atmosfære, der i betydelig grad mildnede den strenge filosofs mørke syn paa livet, og som vi har seet bragte ham til at søge sin

bedste trøst i, at livet muligens kunde vare et helt aarhundrede. *Den* pessimisme kan vel alligevel ikke stikke saa svært dybt, — føler man uvilkaarlig.

„Livet er en bedrøvelig ting,“ sagde han i 23-aars-alderen; „jeg vil benytte mit til at tænke og grunde over det.“ — Han vilde ikke tage del i livet, blot se til og gruble over, hvad han saa. Udenfor alt vilde han holde sig; ingen baand lade sig paaknytte. Engang vaagnede hans almenmenneskelige sympatier saavidt, at han — under de napoleonske krige — kjøbte sig et sæt vaaben for at være med om at forsvare sit fædreland. Men længer kom han heller ikke paa den vei. Han betænkte sig hurtig, trak sig tilbage fra slagtummel og kamp, saa langt væk, som han kunde, for at gruble, og overlod det til mindre tænkere og større mænd at rædde fædreland og frihed, om de vilde og kunde. Ikke handle, bare gruble vilde han. — Hans pessimisme er egte. Den laa i hans temperament, udslag formodentlig af den sindssygelige aare i slegten. Han saa verden slig, som han skildrer den, følte den slig. Og dog var syn og følelse mere digterens end mandens. Det hindrede ikke, at han spiste lige godt til middag og morede sig grundig ved helt vanlige fornøielser. Han saa som et klart syn for sig det elendighedens verdensbillede, han har efterladt sig; han fandt det gribende, kunstnerisk skjønt og skildrede det med personlig varme og følelse og tro, — og vendte sig saa fra den skrevne sides pessimisme til sit jevne, noksaa tilfredse liv, tog sit morgenbad og sin spadsertur for at pleie sin sundhed og leve i denne jammerdal, om muligt til han blev hundrede aar — og allerhelst lidt længer. Hans pessimisme er da ogsaa en „smerteløs pessimisme“. Han skildrer og tegner, men vaander sig ikke. Selv er han i virkeligheden et rent „*søndagsbarn*“. I det store hele flyder hans liv rolig, jevnt og tilfredsstillende, og han medgiver da ogsaa, at der har flydt ikke lidet godt ind i det. — Han finder i virkeligheden sin pessimisme saa kunstnerisk vakker, at man føler, at hans veklager over verden og livet ledsages af et vist velbehag og en lun tilfredshed over det skjønne og gribende i disse veklager og deres gjenstand.

Naar man læser Aristoteles, Platon, Descartes, Malebranche, Spinoza, Kant eller Hegel, saa føler man sig i hvert fald, hvad man end mener om deres idéer, sikker paa deres alvor, ærlighed og gode tro. De besidder alle den metafysiske oprigtighed og ligefremhed, som er store tænkeres første dyd. Men naar man læser pessimismens store profet, saa føler man sig mindre sikker; man frygter for at være holdt for nar. Den filosofiske bygning er vakker; men som man staar beundrende foran den, tror man sig at høre fra et eller andet dybt kjelderhvelv bygmesterens egen dæmpede latter, spottende baade sit verk og sig selv.

Ruslands demoralisation.

(Efter *E. B. Lanin**) i „*Fortnightly Review*").

I.

Der var en tid, da det russiske folk var lige saa godt udrustet til kamp for national og lykkelig existence som nogen af de nationer, der idag er blevet de ledende og herskende i verden. Det var, da Rusland bestod af en samling smaa uafhængige fyrstendømmer og republiker, og folket endnu var ærlige, troende hedninger. Centralisationen begyndte med at absorbere alle disse smaariger med folkeligt selvstyre og personlig selvstændighed i et eneste kompakt og sammensmeltet rige, og den tør ende med ogsaa at absorbere Østerriges slavoniske del og hele Balkanhalvøen. Græsk eller byzantisk kristendom, der er en elendig karikatur af Jesu lære, en bespottelse af hans liv, saaede overtroens, religionsløshedens, fatalismens og nihilismens sæd blandt folket. Disse to kræfter — centralisation og græsk kristendom — har gjort Rusland og det russiske folk til, hvad de idag er.

Ingen czar eller minister siden Ivan den frygteliges dage har nogensinde lagt og fulgt en bestemt plan for rigets og styrelsens centralisation saalidt som for folkets djævelske demoralisation eller reduktion til almindelig idioti, — det vil da sige, *før slutten af dette aarhundrede* har ingen gaaet bevidst og med beraad hu til et sligt verk. Men hvad der er gjort lige siden Ivans dage, har dog havt præcis samme virkning, som om samtlige keisere og ministre havde sat sig ovennævnte maal. Lad det være tilfælde, eller skjæbne eller hvad man vil, som har bevirket det, faktum er, at der er to tendenser, der karakteriserer de styrende klassers handlemaade gjennem hele det russiske keiserriges historie; den ene bestaar i anstrengelser for at holde det store folk saa nær hungersdødens grænse som muligt uden at volde opløb og revolution, og den anden i anstrengelser for ved hjælp af alkohol at holde det samme folk saa nær til ren idioti, som forenеligt er med dets brugbarhed som jordarbeidere.

Det vilde være grusomt og muligens usandt at tale om disse tendenser som dele af et bevidst og planlagt system. Mændene er kanske ikke helt ansvarlige derfor; men resultaterne er og bliver de samme. Det onde er gjort, — om med beraad hu og ond vilje, eller ved tilfælde og ond skjæbne, kan være temmelig ligegyldigt. — Men lad det for tidligere regjeringers vedkommende være som det vil; sikkert er det, at den *nuværende* regjering for at støtte autokratiet benytter sig af ethvert middel, ligegyldigt hvad dets moralske karakter maatte være. Bønderne, der saa længe havde sovet

*) Se „Kringsjaa" hefte 19.

uvidenhedens naturlige søvn, begyndte at vise tegn til at vaagne, da regjeringen strax systematisk gik tilverks med at give dem søvndyssende opiater, der muligens vil berøve dem livet, men i hvert fald vil fordumme dem. — Forskjellen mellem det store folk nu og i livegenskabets dage er blot en grads- og ikke en væsensforskjel, — og den nuværende stilling er værre end den foregaaende. Det maa fremdeles ernære og underholde de høiere klasser, ikke i uskadelig lediggang, men i djævelsk ondskab og ødelæggelsesvirksomhed, medens de samtidig ofte er ude af stand til at brødføde sig selv. Det er ved blod taget fra de mest elendige blandt alle dødelige, pisket fra deres rygstykker, at de hærmasser og krigsrustninger vedligeholdes, som udgjør en trudsel mod Europa og en forbandelse for menneskeheden.

Hungersnød med al dens forfærdelige og absolut ubeskrivelige elendighed er periodisk i Rusland. Den kommer saa regelmæssig som sommer og vinter. Et sligt hungeraar giver os god anledning til at prøve og forstaa den „faderlige“ styrelse, hvoraf den russiske regjering bryster sig. Da, om nogensinde, maatte vi vel se dens faderlige omsorg og mildhed. Men seet dem har endnu ingen. I hele provinser lever befolkningen i maanedsvis, i halvaarsvis af brød alene, brød, der er blandet med bark, græs og — *gjødsel*, og som uddeles i minimumsportioner anden hver dag. Kvinder og børn vandrer i flokkevis vaklende med ligblege ansigter, indsunkne kinder, blodløbne øine og ophovnede ben omkring paa landeveiene. En Shylock vilde have grædt af medlidenhed og tømt sin pung overfor de syn, der i slige aar møder en i hver landsby. Men den russiske skatteopkræver og den faderlige styrelses repræsentant græder ikke; selv blandt disse forsynets stedbørn holdes knut og pisk gaaende for at presse penge ud af dem til krigsvæsenet, saalænge indtil den barmhjertigere hungertyfus befrier dem fra det jordiske helvede, som man kalder deres fædreland.

Den russiske regjering forstaar tilgavns den kunst at indkræve skatter, og aldrig har den forstaaet den bedre end i disse sidste aar. For tyve aar siden var man jo allerede naaet saa vidt, at en af skatteopkræverne skaffede sig betaling ved at hænge bønderne op efter fødderne, indtil de lovede at betale. En stakkar, som klagede over behandlingen til høiere autoriteter, blev dømt til at piskes for sin oprørskhed. Men det var i gamle dage, da landet var forholdsvis velstaaende. Man er kommet langt videre nu, da landet er udarmet. Der spørges aldrig efter aarsagerne til, at skatter ikke betales eller kan betales, der fordres simpelt hen i alle tilfælde øieblikkelig betaling. Hele landsbyer ødelægges, sælges bort, uden at skatteopkræverne dog kan faa den fulde skat ind. I hele distrikter blev i 1891 bønderne frataget

alle sine gaardsredskaber og den hele besætning — midt under hungersnød og uaar merke man sig —, og disse solgt for at dække skatterne; bønderne altsaa overladt til at møde næste aar uden redskaber, uden besætning og uden en eneste skilling til at ernære sig for eller drive sin gaard med. Og kommer endda ikke skatterne frem, saa vanker der knut, — knut i det uendelige. Hele Ruslands presse deltog i det nævnte aar i stadige protester mod denne piskning af folk, der absolut intet havde at betale med; det vil sige den hele presse gik saa vidt i sine protester, som censur og politi med Sibirien i baggrunden gjorde det muligt og tilraadeligt.

I ét distrikt havde man foruden uaar og hungersnød havt en række større ildebrande, der havde lagt flere landsbyer helt i ruiner. Bønderne tag om naade, om lidt henstand med eller lidt afslag i skatterne. Nei, til sidste øre skulde de betales. De stakkels mennesker skrabte da sammen alt, de eiede, solgte alt; og under frygt for pisken fik de virkelig samlet nok til at betale aarets skat overalt undtagen i to landsbyer, hvor der intet var at tage af, intet at holde auktion over engang. Selv øvrigheden kunde intet finde, uden forsultne, halvdøde mennesker. *Saa tog man da femti af disse — femti mænd —, piskede dem og sendte dem i fængsel!**)

„En ren undtagelse!" udbryder vel de russervenlige. „Den hæderlige czar ved intet om det; det er hændt i en afsides provins og aldrig bragt til regjeringens kundskab." Det *blev* bragt til regjeringens kundskab et par dage efter hændelsen. Det blev regjeringen forelagt, drøftet af denne og *ikke* bifaldt af den. Skatteopkræveren blev endog sendt i fængsel for — *„manglende strenghed og iver!"* Han skulde have pisket, til blodet stivnede til dukater, mente regjeringen. — For ikke-russere vil alt dette synes utroligt. Men det er desværre bogstavelig sandt. Det hele er taget fra *Nedelya* (21de juni 1891), og den skeptiske eller nysgjerrige kan med lethed faa alle beviser i hænde.

Den komplette uselvstændighed, krybende underdanighed og grænseløse skræk og frygtagtighed, der karakteriserer hele den russiske bondestand, er forklarlig nok for enhver, der kjender det ringeste til forholdene. Intet menneske kunde leve under det styre, hvorunder de lever — de hundrede tusend smaaczarer eller embedsmænd — uden at miste hvert spor af uafhængighed, selvfølelse og individualitet. „Selv bjørnen", siger Ruslands første levende journalist, „selv bjørnen kan bevæges til at føle medlidenhed; men den russiske embedsmand kjender ikke af navn en gang en slig følelse; han vil flaa dig fem gange i træk, om det var muligt, med lige saa liden medfølelse som flaaede han en død hare." Og i provinserne

*) *Nedelya,* 21de Juni 1891.

er der omtrent ingen appel for disse folk; ingen hjælp i himmel eller paa jord mod det onde, de gjør. Den menige mand er hjælpeløs i deres hænder. Kun en ting kræver regjeringen af sine embedsmænd: skatterne maa betales til sidste øre, ellers gaar *de* i fængsel for „manglende embedsiver.“

Her er et exempel paa, hvordan ret og retfærdighed forvaltes i provinserne. En mand havde stjaalet et las hø og var forsvundet dermed. Hans broder, en gut, kom til byen for at se efter ham. Gutten blev arresteret. „Hvor er din broder?“ spurgte dommeren. „Jeg ved ikke, svarte gutten; jeg er her for at søge efter ham.“ „Pisk ham!“ — Og han blev pisket og ført tilbage til fængslet. Næste dag samme scene. Tredie dag atter det samme. Fjerde dag fandt man gutten død i sin celle; han havde hængt sig. Dommeren er nu en pensioneret general, der lever i overdaadighed paa sine vundne laurbær og midler i St. Petersburg. Han manglede ikke embedsiver og soler sig derfor i naadens sol.

Det er øiensynligen regjeringens hensigt at reducere befolkningen til slig total slaviskhed og frygtsomhed, at den vil kunne behandles som kvæg. Dette sit ideal har den ikke endnu helt opnaaet, men er dog paa gode veie dertil, som man vil se af følgende historie, der fortælles i det loyale og reaktionære organ „*Vilna budstikke*“. Ved en revy i Vilna vendte den kommanderende general sig til en af soldaterne med det spørgsmaal: „Hvad er militær disciplin?“ — „Det vil sige, at en soldat maa gjøre alt, hvad en officer befaler ham, kun ikke noget mod keiseren“. — „Rigtig. Tag din hue, sig dine kamerater farvel og gaa hen og drukne dig i søen der. Naa, marsch!“ — Taarerne kom i soldatens øine, han stirrede med en hunds vemodsfulde og bedende blik paa generalen, gjorde saa pludselig høire om og løb hen til søen, hvor han dog i sidste øieblik blev hindret i at udføre befalingen. Naar det hele folk staar lige saa parat til paa regjeringens bud at skille sig ved sjæl og aand, saa har Ruslands faderlige styrelse naaet sit maal og sit ideal. Men mellem regjeringen og dette maal staar der nogle faa millioner karakterfaste, gudfrygtige mænd, de saakaldte *Raskolniker*, paa hvis modstansevne Ruslands fremtid beror.

Og følgerne af et sligt styre, slig udpresning og slig kuen? — De er jo vel kjendt, mange af dem. Statistiken viser dem. Folkets helbred, sundhed og fysiske kraft undergraves og ødelægges. Af de værnepligtige maa store masser hjemsendes som udygtige til militær tjeneste. Det er vanskeligt nok at fylde kadrene fra den store tilgang af folk paa grund af legemlig degeneration. I 1887 hjemsendtes f. ex. af denne grund 103,842 rekruter. Dødsfaldenes antal overgaar mangesteds de talrige fødsler. I en oversigt over 2—300 russiske byer finder vi, at dødsfaldenes antal varierer fra et minimum af 35 til et maximum af 171 pr. tusen

indvaanere pr. aar. Titusender af børn voxer op uden fader eller moder i fængsler og elendige fattiggaarde sammen med bærmen af jordens elendigste. — Saalænge skatkisterne fyldes, bryder den „faderlige styrelse" sig ikke det ringeste om alt dette, heller ikke om, at folkets blod og marv forgiftes og forraadner under hin værste og vamleste af alle sygdomme, hvis navn det knapt er tilladt at nævne udenfor medicinske verker; den spreder sig til alle kanter inden riget som ild i tørt træ. Den, der selv har besøgt en russisk landsby, — en fuldstændig udstilling af vanskabt menneskelighed — og har seet disse lemlæstede vrag af mænd, kvinder og børn, blinde, enøiede, næseløse, med vansirede ansigter og vammel næsestemme, han glemmer ikke det syn, han har seet, mere end Dante kunde glemme, hvad han saa i helvedes dyb.

Foruden at kue og umandiggjøre den hele befolkning ved pisk og udpresning, hvorfra der ingen appel eller hjælp findes, sørger ogsaa regjeringen for at demoralisere folket mere direkte. Den lukker skoler og aabner drikkebuler, beskytter og fostrer systematisk uvidenhed og drukkenskab, lægger hindringer i veien for al oplysning, omtrent uoverkommelige hindringer, og sørger for at tylle brændevin eller *vodka* i uendelige kvanta i befolkningen. Den „faderlige styrelse" er den nationale brændevinsvert. Jo mere brændevin der sælges, jo bedre balancerer budgettet, og jo større krigsrustninger kan der foretages. To trediedele af statens indtægter skriver sig fra brændevinshandelen. Naturlig nok paahviler det derfor alle brændevinsverter at sælge saa meget som muligt. Dertil kommer jo, at brændevin virker som et opiat, det fordummer og kraftstjæler. Jo mere brændevin, jo mindre udsigt til reisning og oprør, jo mindre karakterstyrke og jo mindre selvstændighed. Et fordrukkent folk er let at styre; et fordrukkent folk gjør aldrig revolution; det magter det ikke; det er brudt og bundet; det udgjør derfor det passende grundlag for et autokrati. Et fordrukkent og uvidende folk holdt under knutens frygt er det sikreste grundlag for en czars trone. Oplysning er værre end dynamit, og ædruelighed vilde omstyrte regjeringen.

Den første keiserlige brændevinskneipe aabnedes i Ivan den frygteliges regjering, og verten maatte høitidelig sværge paa Jesu kors ikke alene at sælge brændevin ærligt og efter fuldt maal, men ogsaa at *sælge nok af det.* Det vil sige, at dersom han efter en vis tids forløb ikke havde solgt et bestemt kvanta *vodka,* saa blev hans bestilling frataget ham og det manglende pengebeløb taget ud af hans egne midler. Under slige omstændigheder var der ingen fare for, at der ikke skulde blive solgt nok. Kunde ikke verterne faa bønderne til at kjøbe ved overtalelse,

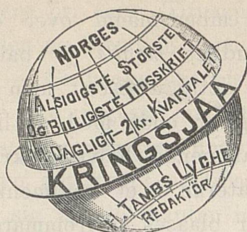
venlighed og list, saa faldt de som keiserlige embedsmænd over dem og *tvang* dem til at kjøbe og drikke. Statens budget *maatte* jo balanceres. I begyndelsen protesterte folk og prester mod dette uvæsen; men da det ikke nytted, fandt de sig efterhaanden deri og er endt med at like det.

Og følgerne heraf? — skrevet med flammende helvedesskrift over hele det russiske rige. — Halvdelen af soldaterne i et regiment ligger døddrukne i grøfterne ved landeveien, naar der blaases til fremmarsch mod fienden. Den dannede og høitstaaende kunstner eller forfatter bukker for det publikum, der er mødt for at høre hans foredrag, og falder saa døddrukken om; publikum faar besked om, at forfatteren blot er „fuld" og gaar godmodig hjem igjen; det synes saa naturligt og ligefremt. Presten træder frem for alteret messende med en tyk fordrukken stemme og forpestende kirkens luft med sin *vodka*-aande. Dommer, professor, politibetjent viser sig ofte i sin embedsvirksomhed som levende exempler paa, med hvilket held den russiske regjering har optraadt som brændevinshandler. — Men to trediedele af indtægtsbudgettet fyldes!

Alt dette indrømmes selv af de keiserlige organer inden pressen, der ogsaa undertiden udtaler en forgjæves beklagelse over, at det skal være nødvendigt at balancere budgettet paa denne vis. Regjeringsorganet *Grasjdanin* fordrister sig endog til at sige: „Umuligheden af og skadeligheden ved at balancere budgettet i al evighed *ved at ofre det hele folks fysiske helbred og moralske sundhed* er indlysende. Det eneste, hvorom der kan være spørgsmaal, er, om ikke det russiske folk nu er blevet tilstrækkeligt forsynet med drik, om ikke stat og kirke derved har indsuget gift *nok* i form af synder, forbrydelser, umoralskhed og skiddenfærdighed af enhver art, — i form af al slags kriminel elendighed og forfærdelighed, det hele folks fysiske degeneration, hjerneblødhed, idioti og absolute ruin."

Autoriteterne gjør ingen hemmelighed af deres overbevisning om, at den bestaaende statsforfatnings varighed er afhængig af denne nationale drukkenskab og dens følger, saalidt som af sin hensigt at fostre og udvikle den efter evne. Begynder et distrikts befolkning at vise mistænkelige tegn til begyndende ædruelighed, saa behandles det som et oprørsk mandskab. De *skal* drikke. De *skal* slappes og fordummes og budgettet balanceres. Et regjeringsorgan *(Grasjdanin)* offentliggjør følgende forespørgsel fra en politiinspektør til hans overordnede. „Ædruelighed har begyndt at grassere som en epidemi i mit distrikt. Kneipeverterne klager over smaa indtægter og endog over direkte tab. Hvad skal jeg i dette tilfælde gjøre? Skal jeg behandle denne ædruelighedsbevægelse som et nyt kjætteri eller som en velsignelse for landet?" Og svaret lød med diplomatisk kløgt, men med en tydelighed, ingen russisk embedsmand, der ved, at først og fremst maa budgettet balancere og folket holdes under pisken, kunde misforstaa: „Tænk De blot sagen over i nogle minuter, og det er umuligt andet, end at De selv maa se den rette løsning."

(Forts.)

„Kringsjaa".

Fjortendagligt illustreret tidsskrift.

Udkommer hver anden lørdag.

Koster: 2 kr. kvart. eller 50 øre pr. løsnummer.

„Kringsjaa" tilhører ikke noget parti. Det er alene dets opgave at virke oplysende, almendannende og underholdende, særlig ved paa vort sprog og i sammentrængt form at gjengive det bedste af udlandets samtidige tidsskriftsliteratur. Hvert hefte vil ogsaa i regelen indeholde flere originale artikler eller fortællinger af vore egne forfattere og ledende mænd uden hensyn til skole eller parti.

„Kringsjaa" er landets største, alsidigste og billigste tidsskrift;

ingen bør være det foruden. Ingen, der vil følge med i tiden, kan undvære det.

Huseby & Co.s forlag,

Grubbegaden 2.

Expedition: ***Grubbegaden 2.***

Redaktør: ***H. Tambs Lyche.***

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfattere eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne".

— Jeg skylder mange af „Kringsjaa"s læsere og venner en undskyldning, fordi deres breve til redaktionen eller til mig personlig er forblevet ubesvarede. Tiden er virkelig saa knap, at det bliver omtrent en umulighed at række saa langt som til breves besvarelse. Jeg erkjender imidlertid, at det er en pligtsag, og tror, jeg kan love lidt bedring for fremtiden.

— De russisk-franske festligheder er endelig forbi.

— Revolutionen i Argentina er nok endt med seir for regjeringspartiet.

— Det tager omtrent lige saa lang tid at bygge en liden stump elektrisk sporvei her i landet som at udføre et større jernbaneanlæg i Amerika. Jeg har været med om at kjøre paa en slig jernbane sex maaneder efter, at jeg var med om at foretage de første opmaalinger.

— *Sherman*-loven, eller loven om regelmæssig og stadig myntning af sølv, er endelig blevet ophævet, idet nu ogsaa det amerikanske senat efter lange forhandlinger med betydelig majoritet har vedtaget ophævelsen. Minoriteten maatte endelig give tabt efter en haardnakket kamp. — Foreløbig vil det vist rette paa den finansielle stilling derover; men om denne afskaffelse af sølv som myntmetal i længden vil virke heldig, det er vel mere tvilsomt. — En af de øieblikkelige følger vil blive, at en hel række af sølvgruber og smelteverker vil blive nedlagt, og at de

landes myntvæsen, hvor sølv endnu staar sideordnet med guld, vil komme rent i ulave.

— Forskrækket ved den russisk-franske alliance begynder nu Italien at kurtisere England af alle kræfter. Italien kunde vist gjerne spare sig umagen. England er ikke Frankrige. Det styres ikke af overfladiske følelser og feststemninger, men af reelle interesser. Finder det det i sin velforstaaede interesse at støtte Italien, saa gjør det det uden kurtis, og finder det det ikke i sin interesse, saa hjælper der ingen kurtiseren.

Stakkars Italien er forresten i en temmelig sørgelig forfatning, forgjældet, opslidt og med uærlige embedsmænd i de høieste stillinger. Den finansielle situation tvinger det til at reducere arméen under sikkerhedspunktet, og det foretrækker at dække og skjule sine panamaskandaler fremfor at straffe de høie skyldige. Administrationen er i en daarlig tilstand. Der mangler en kraftig, uafhængig og dygtig regjering, der sætter sig landets sunde og fredelige udvikling som maal.

— Det i sidste hefte af „Kringsjaa" omtalte østerrigske stemmeretsforslag har i forbindelse med tilstanden i Bøhmen og regjeringens forhold til denne og til dens undersøgelse styrtet grev Taaffes ministerium. Dermed er de omtalte stemmeretsforslag foreløbig ude af verden. Engang fremsat af ledende mænd og partier, dør dog slige tanker og forslag ikke saa let. Grev Taaffes efterfølger vil ogsaa blive nødt til at fremsætte forslag om stemmerettens udvidelse. — Modstanden mod de omtalte forslag skriver sig fra, at de vilde tage magten ud af middelklassens hænder og lægge den helt pludselig i den store masses, medens de ogsaa samtidig vilde skade og hemme de national-separatistiske bevægelser inden riget, idet disse finder sin styrke hos middel- og overklassen. Det sidste var jo netop, hvad regjeringen ønskede at opnaa. Krisen er endnu ikke endt, idet dette skrives; men dannelsen af et koalitionsministerium, repræsenterende tre forskjellige partier, synes sikret.

— Præsident Cleveland maa vel ansees som en virkelig lykkelig mand. Han er endnu blot 56 aar gammel, indehaver præsidentstolen for anden gang og har saaledes allerede opnaaet al den ære, som en amerikaner kan vinde. Han kan ikke komme længere. Han staar paa den høieste tinde. Mere end to gange tilsteder nemlig ikke en gammel tradition, at en mand kan vælges til præsident. Han har intet mere at vinde og intet mere at stride og kjæmpe for, fordi alt er vundet. Han har al ærgjerrighed bagom sig. Den kan ikke længere forstyrre hans sindsro. — Som præsident har han ogsaa helt fyldt stillingen og vil blive staaende i republikens historie som en af de store præsidenter ved siden af Washington, Jefferson og Lincoln. Han har vundet alles agtelse og tillid. Man har opdaget i ham en kraftig og gjennemærlig personlighed. Han har været en af den slags mænd, som demo-

kratier saa haardt trænger, der hverken ser tilhøire eller tilvenstre, der staar fremmede for alt demagogeri, der ikke bøier knæ for massen og skriget, men stadig følger sin egen overbevisning, der ved, hvad de vil og gaar lige paa maalet, der kan være ærgjerrige, men da er *saa* ærgjerrige, at de sætter ære og hæder høit over stilling og magt og heller vil tabe for rets og ærligheds skyld end vinde ved fortielse eller kneb.

Han er intet geni; kun en vanlig, forstandig, klartseende, ærlig og kraftig mand, der ikke taber hodet og ikke lader sig blinde af magt og æresbevisninger. — Da hans første termin som præsident var forbi, og han i fire aar havde levet som privatmand, vedblev han dog at indtage, uden at søge den, en ledende og dominerende stilling blandt det hele folk. Han er ingen vanlig partipræsident, men virkelig „fædrelandets samvittighedsfulde og saavidt gjørligt upartiske formand."

Han vil atter trække sig tilbage fra præsidentværdigheden mere end nogensinde agtet af det hele land. Hans ord vil fremdeles være vægtigere end muligens selve den styrende præsidents. I fred og ro, uden noget at søge, men altid med indflydelse og adgang til ved et eneste ord at virke for sit land, vil han med god samvittighed og kronet af hæder og ære kunne tilbringe de sidste aar at sit liv. Læg saa dertil, at hans hustru alment erkjendes for at være en af landets mest indtagende kvinder, at de trods den store aldersforskjel synes at leve med sine (nu) to døtre et lykkeligt familieliv, at han endelig uden at være en efter amerikanske forhold rig mand, dog har penge nok til at leve saa godt, som han kan ønske sig, — og man maa vel kunne kalde ham en lykkelig mand.

Femten aars betænkningstid.

I min ungdom eller for en 13—14 aar siden, var der tre projekter, der diskuteredes sterkt hertillands. Det ene var bygningen af en Bergensbane. Det var nu allerede dengang en gammel tanke. Det er vist i henved tyve aar, at vi har „tænkt paa" at bygge Bergens-banen. Det andet projekt var opførelsen af en anstændig bygning for landets første og hovedstadens eneste scene. Og det tredie projekt var en teknisk høiskole, der skulde gjøre det muligt at erholde inden landets grænser den uddannelse i videnskabelig-praktisk retning, som nu delvis maa søges eller afsluttes i Tyskland.

Henved femten aar er gaaet, — en halv menneskealder. Og endda er omtrent intet udrettet. Det nye teater skal jo vistnok nu være synligt oven jorden; men med dets fuldførelse har det vel endnu aarlange udsigter, og inden den lykkelige tid kommer, tør det hele arrangement allerede være forældet; thi ogsaa paa teaterbygningens omraade gjøres der jo stadige fremskridt. Den, der somler, maa altid nøie sig med forældede ting; det nye er blevet gammeldags, før han kan flytte ind i det.

Bergens-banen maa allerede have kostet en vakker sum i betænkninger og ombetænkninger, forundersøgelser og for-forundersøgelser, og *naar* man endelig vil have tænkt og betænkt længe nok til at begynde arbeidet,

det tør vel ingen endnu forudsige. Engang vil man vel begynde, — paa fjerdedelsaarhundrededagen for den første betænkning kanske —; men om den bliver færdig, før vanlige jernbaneanlæg er blevet rent forældede, det er en anden sag, og det er kanske tvivlsomt nok. Om 10 aar tør resten af verden have ophørt at bygge sig dampjernbaner og være i fuld fart med at ombygge alle de gamle til elektriske baner.

Og det tredie projekt, — det er nok endnu blot en fager drøm, der spøger i de enkeltes hjerner, som forstaar, at det er komplet meningsløst i vor tid for noget land at være uden en teknisk høiskole, anlagt saa høit og saa stort, som muligt er. Man kunde lige saa godt forsøge at agere selvstændigt folk uden et universitet. Den tekniske høiskole er lige saa nødvendig som den klassiske og juridisk-teologiske. Den tekniske høiskole er det praktiske livs og den praktiske videns og videnskabs universitet.

Det er unegtelig lidt nedslaaende at finde, at det selv med foretagender, om hvis gavnlighed og nødvendighed, der knapt kan herske delte meninger, gaar saa grænseløst smaat. Det gjør en mismodig; thi hvordan i al verden skal det da gaa med reformer og foretagender, hvis gavnlighed er mindre iøinefaldende?

I middelalderen gik det an at betænke sig i 15 aar, før man handlede. Tiden gik i lange, dovne, flade bølger dengang. Men 15 aar nutildags, det er en hel periode; de indeholder mere, betyder mere end et par aarhundreder i middelalderen. Den, der nu behøver 15 aars betænkningstid, kan lige saa godt begynde at tænke saa smaat paa sit eget gravmæle. Lidt rappere maa det folk tænke og handle, der i elektricitetens aarhundrede vil følge med.

Praktisk opdragelse.

Jeg har overfor omtalt en teknisk høiskoles nødvendighed som led i et lands undervisningssystem og som faktor i dets materielle udvikling. At en slig institution er blevet omfattet med saa liden interesse, hører vel delvis sammen med det faktum, at praktisk viden i det hele taget er blevet forsømt og undervurderet i hele vort undervisningssystem. Mange af os ved af sørgelig erfaring, hvor grænseløst dum, uvidende og ubehjælpelig man staar overfor det praktiske liv og dets realiteter efter at have gjennemgaaet alle vore høiere skoler og ruget over bøger i rækker af ufrugtbare aar. Vi har lært alt, uden det vi netop trænger til. Vi kan ramse op folketallet i alle landes byer; men til livet og livets forhold og krav i disse

andre lande kjender vi ikke det mindste. Geografien har blot været tør statistik, — og hvor spændende, fængslende og udviklende, den dog med lethed *kunde* gjøres! — som historien, denne uudtømmelige kilde for alt, der uddanner aanden, ansporer vilje og energi og vækker de bedste kræfter i én, blot har surret gjennem ens hode som en forvirret strøm af navne, slagsmaal, intriger og datoer. Havde vi ikke lagt os til lidt mere levende og nyttig visdom udenfor skolen og udenfor skolebøgerne, saa saa det nok rent bedrøveligt ud baade med og for os. Heldigvis har jo de fleste fisket ud af romaner og fortællinger lidt idé om livet udenom sig selv og sin egen kreds, om hvad der rører sig i mennesker og om, hvad der foregaar og har foregaaet i verden. Lidt levende historie og geografi fik kanske enkelte af os ogsaa paa den vis. Paa brygger og torve lærte vi vel ogsaa enkelte af de nødvendige ting, som skolerne holder sig for gode til at undervise i. Men denne udenomsundervisning bliver jo altid hullet og ufuldstændig, og de, som er flittige i skolen, faar gjerne mindst af den.

Man synes virkelig i de forskjellige fag næsten at sætte sig som maal at faa dem saa langt bort fra livet, saa abstrakte og rent teoretiske som muligt. Saa *var* det i hvert fald i gamle dage. Jeg havde læst matematik i mange aar, førend en ny lærer ved en halv times foredrag gav mig nøglen til dens forstaaelse, dens mening, dens nytte og dens interesse. Og fra den dag af blev den interessant og helt spændende, hvor den før havde været kjedelig, trættende og komplet meningsløs.

Men hvorfor ikke blandt skolens mange fag indføre et par, hvor der blot lægges an paa at sætte eleverne ind i de forhold, hvorunder de vil komme til at leve! — Forklar dem lidt om samfundenes økonomiske, politiske og sociale bygning; om hvorledes penge og rigdom bliver til, og hvorledes de fordeler sig udover, og hvor de tilsidst bliver af; om de forskjellige vis, hvorpaa folk kan tjene sit brød. Fortæl dem om de forskjellige fags og bedrifters nytte og sammenhæng med andre og med det hele; giv dem lidt idé om penges værdi, tings værdi — værdier i det hele taget. Fortæl dem om hvorledes det lille samfund, hvor de bor, bestaar; hvor alt det kommer fra, som indføres i form af varer og fødemidler; hvorledes det lille samfund betaler for alt dette; hvorledes det politisk og socialt forholder sig til det øvrige land. Og fortæl saa videre om de andre lande, hvormed fædrelandet staar i forbindelse, deres natur og livsomstændig-

heder. — Brug *laterna magica*, og lad ved dens hjælp børnene bibringes lidt idé om livets og verdens udseende paa andre steder.

Jeg har lagt eftertryk paa undervisning i alt, der angaar penge og værdier, fordi det forekommer mig, at det er paa dette punkt, børnenes opdragelse forsømmes. De burde dog vide og forstaa disse ting, som de maa møde og handle med, strax de kommer ud af skolen. Det gjør ingen til materialist, blot til et fornuftigt menneske, der kjender og ved at agte og rette sig efter de materielle betingelser, inden hvilket vort aandsliv maa bevæge sig.

Slig undervisning vilde vist bidrage i betydelig grad til at spænde bro over det nu existerende gab mellem det praktiske livs krav og ideelle hensyn og drømme, — mellem ideal og virkelighed. Den vilde udrydde denne Per Gynts slegt iblandt os, der gaar om og lever ét liv i drøm og fantasi og et andet og uslere i den virkelighed, som de ikke forstaar sig paa og derfor ikke kan forme i idealets billede. Den vilde formindske vor pessimisme og vort mismod, ved at give folk evne og forstaaelse til at indrette livet mere efter sine ønsker og krav. Thi en stor del af pessimisme og mismod kommer ubetinget deraf, at vi er et noksaa idealistisk folkefærd, men ikke praktisk eller praktisk opdraget i samme grad; vi forstaar derfor ikke at give vor idealisme virkelighedens form eller virkeligheden idealets træk. Vi kan ikke ene de to, fordi vi ikke kjender de love, der styrer virkelighedens verden. — Den er os fremmed. I drømme og digt er vi hjemme, men i det virkelige liv staar vi fremmede og hjælpeløse. Vi har jo intet lært om den, forstaar derfor ikke at tage den fat paa rette vis. Det „*sesam*“, der faar dens porte til at aabne sig og dens skatte til at ligge aabenbarede for vort blik og inden rækkevidde af vor haand, — det har vi ikke lært. — Det skulde en sund, praktisk undervisning have givet os.

Det forbindende led mellem idéens og virkelighedens verden mangler. Derfor fostrer vi ogsaa et folk af upraktiske idealister paa den ene side og praktiske materialister paa den anden. Den ideelt anlagte lærer ikke at skabe sine drømme ud af den virkelige verdens materie. Han bliver digter eller embedsmand, eller han gaar tilgrunde. — Den praktisk anlagte faar heller aldrig sit blik aabnet for sammenhængen mellem alt det, han interesserer sig for, og de store ideer og idealer, hvorom bøger og digtere taler. Han lærer aldrig at se ideens verden *gjennem* den verden, han kjender og forstaar. Ideens verden vises ham som noget udenom, noget, der

ingen sammenhæng har med hans interessers verden, noget, der næsten er den modsat. For ham bliver den da ogsaa noget fremmed og underordnet, uden direkte forbindelse med liv og realitet.

Saaledes gjør man uret til begge sider og driver de to lige nødvendige aandsretninger og evner stadig længer og længer fra hinanden, istedenfor at de skulde trækkes sammen og lære at arbeide sammen.

Det maatte være muligt at give al praktisk undervisning, — selv undervisning i handelsregning og myntsorter — et ideelt præg, og samtidig at gjøre al den teoretiske og ideelle undervisning praktisk. De to lige nødvendige sider af vort liv burde gaa sammen i vor opfatning, i vort liv og i al undervisning, som skjønhed og nytte gaar haand i haand gjennem hele naturen, og æbleblomsten ikke er mindre vakker, fordi frugt er dens maal, eller æblet mindre nærende og velsmagende, fordi det kan begeistre en maler og trodse al hans pensels kunst.

Med alt dette er naturligvis intet sagt mod den teoretiske og ideelle del af undervisningen. Tvertom, det vilde være et sørgeligt „fremskridt", om haandens færdighed skulde vindes ved aandens sløvelse, eller kjendskab til materielle værdier paa bekostning af kjendskaben til de ideelle værdier. Lad det ene blive gjort, og det andet ikke forsømt.

Forskjellige meddelelser.

— Der døde nylig i Paris en *Maharaja Dhulup Singh,* en indisk prins, som i sin barndom nær var blevet Indiens uafhængige keiser. Alene et tilfælde og en engelsk bestikkelse berøvede ham den magt og titel, der næsten var vundne. Han blev da opdraget i England, fik rang som en engelsk prins og en pension paa 7—800,000 kroner om aaret. Han blev i et og alt tilsyneladende en fuldstændig engelsk lord, og var ikke til at skjelne fra en saadan. Men en vakker dag, — da han havde brugt for mange penge og regjeringen negtet at hjælpe ham længer —, blev han sindt, kasted det engelske lordskab af sig, afsvor kristendommen, som han havde bekjendt sig til, og drog afsted til Indien for endnu engang at prøve at skabe sig et keiser- eller kongedømme der. Han blev imidlertid fanget paa veien; blev omsider atter løsladt; prøved saa at vinde støtte i Rusland, men uden held, og gav da endelig tabt; modtog atter sin pension og tilbragte resten af sine dage i Paris.

Hans død og historie giver det engelske blad „*Spectator*" anledning til at dvæle ved et helt besynderligt orientalsk eller i hvert fald hinduisk karaktertræk.

Det er viljens overhændige styrke. — Viljekraft er jo en udmerket ting; men ogsaa af den kan der blive formeget; eller rettere sagt, den kan blive for stærk i forhold til menneskets øvrige evner og kræfter, — abnormt udviklet. Følgen deraf er, at naar en slig mand engang har foresat sig en ting, engang har *villet* en ting, saa drukner viljen al indre modstand, alle betænkninger, alle hensyn, selv sund sans og samvittighed, og manden gaar lige paa sit maal, trods alt i verden og i himlen. Man ser ofte dette, heder det, i Indien. Naar en hindu, ligegyldigt hvor klog, forsigtig og hensynsfuld han end før har været, engang har sat sin vilje til en ting, saa nytter der ikke længer noget argument. Da er han som hypnotiseret af sin egen vilje. Han ser intet, ved intet uden sin viljes maal. Og han griber efter det, om det saa er den umuligste ting i verden, om det saa maa føre til den hele menneskeheds undergang. — Naar deres vilje engang er vakt, saa er derfor orientalerne umulige og uberegnelige. Retshensyn og menneskelighed forsvinder. Forstand og kløgt tjener blot viljens maal. Alt bøier sig derfor. Uden samvittighedsnag lyves og myrdes der. Der lever kun én tanke, ét hensyn i manden: *jeg vil*.

Vi finder forøvrigt netop dette karaktertræk ypperlig fremstillet i flere af Kiplings fortællinger. Man huske blot *Dray Wara fow Dee* med sin vilje spændt som en bue af staal og sat til *hevn*.

Denne umaadelige viljekraft skulde ogsaa findes hos Ny Englands indbyggere, mener „*Spectator*". Vistnok er viljen fast og mægtig der, men de øvrige evner og kræfter i sjælen holder den dog nogenlunde følge, og den sunde sans kontrollerer den, synes det mig, istedetfor at kontrolleres af den.

Det er besynderligt at se, hvorledes saaledes i sig selv gode evner kan blive skadelige, naar de er abnormt udviklet og ikke længer staar i noget rimeligt forhold til de øvrige evner. Viljekraft er jo en af de nyttigste og herligste evner, vi har, og i almindelighed mener man, at jo mere der findes deraf, des bedre; men naar viljekraften er saa fremtrædende og overvældene i forhold til de andre evner, at samvittighed og sund sans ikke længer faar indflydelse, da er der dog enten for meget vilje eller for lidet af andre evner, — vel nærmest det sidste.

I modsætning til hinduens overskud af vilje har vi saa de viljesvage karakterer, der aldrig handler og aldrig tør noget, fordi tusend i sig selv gode og retmæssige hensyn drukner den lille vilje, som findes.

Selv af samvittighed kan der være et overskud, slig at mennesket bliver siddende og veie og maale, gruble og betænke sig — altid af de ædleste hensyn —, indtil det er blevet for sent at handle. I grunden er det naturligvis ogsaa her de øvrige evner, som mangler udvikling, og ikke samvittigheden, der er for sterk.

Overalt, hvor vi finder disse abnorme karaktertyper, er det harmonien og evnernes harmoniske udvikling og samarbeide, der mangler. Hos en staar viljen frem i skjærende kontrast til de andre evners uudviklethed, hos en anden samvittigheden, hos en tredie idealiteten, hos en fjerde har selve den uundværlige sunde sans brudt harmonien og overskygget og druknet idealitet, samvittighed og vilje og dermed ogsaa viljens mod og idealitetens dristighed.

Notitser.

— *Jernslagg fra smelteovne* bruges nu til brolægning. Et engelsk firma leverer 100,000 brosten af jernslagg pr. uge. Prisen er 12 kr. pr, ton.

— *Vifter* til at folde sammen skal være opfundet af en japaneser i det 7de aarhundrede; idéen fik han af flaggermusens vinger.

— *Krisen i Nordamerika* har i de første 9 maaneder af 1893 bragt 567 banker til at lukke, hvoraf kun de 149 har gjenoptaget sin virksomhed. De samlede aktiva var 677 mill. kr., passiva 630 mill. kroner.

— De Forenede Staters udførsel viser ifølge officiel statistik for de første 9 maaneder af 1893 en nedgang af 130 mill. kr. for korn og mel, 75 mill. kr. for fedevarer, 800,000 kr. for bomuld; medens udførselen af jordolje er steget med 350,000 kr.

— 30,16 eng. miles i timen gjør Thornycrofts torpedobaad „Ariete"; det er den høieste hidtil opnaaede hastighed. Det forslaar dog kun lidet mod de snepper, der kan flyve 240 eng. miles (450 km.) i timen; en saa rask fugl kan spise frokost paa Ceylon og middag under Himalaya.

— *Lutheranere i Nordamerika*: Pennsylvania tæller 210,000, Wisconsin 163,000, Minnesota 117,000, Illinois 115,000. Mellem 100,000 og 50,000 er der i fire andre stater; elleve andre har mere end 10,000. I New England er der tilsammen kun 10,500, og i staten Vermont findes ingen lutheraner.

— *Sindsyge i England.* Folketællingen i 1891 angiver tallet af sindsvage personer i England og Wales til 3,36 paa 1000. I 1871 var forholdet 3,04 og i 1881 3,25. Stigning er der altsaa, men stigningen er i aftagende. Thi fra 1871 til 1881 steg forholdstallet med 7,04 pct., men fra 1881—91 med kun 3,23 pct. Kvinderne viser størst hyppighed; i 1891 var forholdet for kvinders vedkommende 3,48, for mænds kun 3,23 paa 1000; eller regnet anderledes, for 1000 sindsvage mænd var der i 1891 hele 1077 sindsvage kvinder; dette forhold var i 1881 1065, og i 1871 1043.

— „Chicago-dagen (9de oktober) samlede 713,646 betalende paa verdensudstillingen. Dermed er den sidste rest af udstillingens gjæld betalt. Dette er det største antal mennesker, der nogensinde har været samlet indenfor et forholdsvis saa lidet rum.

— Hurtige reiser over Atlanteren mellem New-York og Queenstown:

„Umbria"	5 dage	22 timer	7 minuter.			
„New York"	5	—	20	—	39	—
„Majestic"	5	—	18	—	8	—
„Teutonic"	5	—	16	—	31	—
„Campania"	5	—	15	—	9	—
„Paris"	5	—	14	—	24	—
„Lucania"	5	—	13	—	25	—

— Kapseiladsen om *America's Cup* har kostet ikke saa langt fra 2 millioner kroner. Amerikanernes kutter „Vigilant" har kostet nærmere 400,000 kr.; bare broncehuden løb op i 75,000 kr. Den engelske „Valkyrie" har været lidt billigere paa grund af de lavere arbeidspriser i England; dennes eier, lord Dunraven har desuden i hyre, proviant, dokpenge o. l. maattet spendere mindst 1860 kr. om ugen i de ti uger, kutteren tilbringer paa Atlanterhavet. Selve *America's Cup* er en sølvkande til 750 kroner.

— *Jernproduktionen* var i 1877 for England 6,600,000 tons, Forenede Stater 2,000,000, Tyskland 1,600,000, Frankrige 1,450,000, Belgien 490,000 tons. I 1892 — 15 aar senere — viste de Forenede Stater en produktion af 9,160,000 tons, England de samme 6,600,000, Tyskland 4,800,000, Frankrige 2,000,000, Belgien 770,000 tons. Den samlede verdens produktion 13,600,000 tons i 1877 — men i 1892 næsten 26,000,000 tons.

Peter Ibbetson.

(Illustreret af forfatteren. — Oversat fra engelsk for „*Kringsjaa*").

Af

George du Maurier.

(Fortsættelse).

Hys! Tal ikke endnu! Jeg er snart færdig! For sex maaneder siden mistede jeg min lille søn, og kjær som han var mig, ønsker jeg ham dog ikke tilbage. Om fjorten dage skal jeg lovformelig skilles fra min ynkelige mand — jeg kommer til at være ganske alene i verden. Og da, hr. Ibbetson — og *da,* kjæreste ven, som noget barn eller nogen kvinde nogensinde har havt — hver time, som jeg kan stjæle fra min vaagne tilværelse, skal derefter helliges Dem, saa længe vi begge lever. Mit eneste maal og stræben skal være at erstatte Dem det skibbrud, som Deres unge og ulykkelige liv har lidt. „Stenmure skal ikke danne noget fængsel og heller ikke jernstænger noget bur!" (Her lo og græd hun samtidig, saa taarene trillede, og jeg tænkte: „Gid jeg kunde drikke dem!")

— Nu maa jeg forlade Dem. Jeg er bare en svag kvinde og vil ikke blive her ved Deres side, før jeg kan gjøre det uden altfor megen selvbebreidelse. Jeg føler desuden paa mig, at jeg snart kommer til at vaagne af bare udmattelse og glæde . . . . Hvor egoistisk og ynkeligt af mig at tale om glæde; men jeg kan ikke lade være at glæde mig over, at ingen anden kvinde kan være for Dem, hvad jeg haaber at blive. Ingen anden kvinde kan nogensinde komme Dem nær. Jeg er Deres tyran og Deres slave — Deres ulykke har gjort Dem til min for stedse; hele mit liv skal bruges til at bringe Dem til at glemme Deres, og jeg tror, det vil lykkes mig." —

— „Aa, skynd Dem ikke saa!" udbrød jeg. „Drømmer jeg virkelig sandt? Hvad skal bevise mig sandheden af alt dette, naar jeg vaagner? Enten er jeg det ulykkeligste af alle mennesker, eller ogsaa vil jeg ikke faa et eneste ulykkeligt øieblik i mit liv; hvorledes skal jeg faa vished?"

„Hør her; De husker Parva sed Apta, *le petit pavillon,* som De pleiede at kalde den. Det er fremdeles mit hjem, naar jeg er her. Det skal ogsaa blive Deres, om De vil, naar tiden kommer. De vil finde meget, som vil interessere Dem der. Imorgen tidlig vil De i Deres celle faa en konvolut fra mig med et lidet stykke papir, som indeholder nogle

violer og ordene „*Parva sed Apta — à bientôt,*“ skrevet med violet blæk. Vil det overbevise Dem?“

„Aa ja, ja!“

„Godt, giv mig saa Deres hænder, kjæreste og bedste — begge hænder. Jeg skal snart være her igjen, ved dette æbletræ; jeg kommer til at tælle timerne. Farvel!“

Dermed var hun borte, og jeg vaagnede.

Jeg vaagnede i min mørke, gasoplyste celle. Det var netop i daggryet. En af vogterne spurgte mig høflig, om jeg ønskede noget, og gav mig lidt vand at drikke.

Jeg takkede ham rolig og gjenkaldte i erindringen, hvad der netop var hændt mig, med en forundring og henrykkelse, større end ord kan udtrykke.

Nei, det havde *ikke* været en *drøm* — det følte jeg mig ganske sikker paa — ikke i en eneste henseende; der havde ikke været noget ved den, som lignede en drøm, undtagen dens overjordiske, usigelige lyksalighed.

Enhver afvexling i denne elskede stemme, med dens neppe merkbare udenlandske akcent, som jeg aldrig havde lagt merke til før, enhver livlig bevægelse, som mindede mig om baade hendes fader og moder, hendes sorte og graa kjole og hendes sorte og graa hat, den duft af sandeltræ, som omgav hende — alt gjorde et tydeligere og mere levende indtryk paa mig, end om hun i virkeligheden, i kjød og blod, havde staaet ved siden af min seng. Hendes stemme gjenlød endnu i mine øren. Mine øine var fulde af hende, snart den meislede, rene profil, snart hele ansigtet med de graa øine (undertiden ømme, alvorlige og taarefyldte, undertiden halvt lukkede i latter) fæstet paa mig; dette yndefulde legeme bøiet fremover, som hun sad der med armene om knæerne; de slanke, fine fødder med de nydelige sko, som af og til syntes at slaa takt til hendes fortælling . . . . Aa nei, det var ingen drøm; men hvad det var, kan jeg ikke sige.

Over al beskrivelse lykkelig vendte jeg mig om paa siden og faldt snart isøvn igjen — en drømmeløs søvn, som varede, til man vækkede mig og bad mig klæde mig paa.

Frokosten blev bragt ind til mig og sammen med den en aaben konvolut, der indeholdt nogle violer og et lidet stykke papir, der duftede af sandeltræ, og hvorpaa med violet blæk var skrevet ordene:

„*Parva sed Apta à bientôt!*

Tarapatapoum.“

Jeg vil springe over den tid, som hengik mellem min domfældelse og dens formildelse: den gode prests embedsiver og formaninger, hr. og fru

Lintots venlige og rørende farvel (de havde ogsaa troet, at jeg var Ibbetsons søn, hvilken vildfarelse jeg fik dem ud af); min gamle veninde fru Deanes besøg og hendes sterke udbrud af taknemmelighed og beundring. Det kunde utvilsomt være interessant nok altsammen, dersom jeg bare huskede det ordentlig og kunde gjengive det godt; men det havde altfor megen lighed med en drøm — hvilketsomhelst andet menneskes drøm — ikke en af mine — alt var for ubetydeligt og flygtigt til at fæste sig i min hukommelse eller til at gjøre synderlig fra eller til.

Efter en tids forløb blev jeg sendt til fængslet i . . . . . og sagde farvel til verden og fandt mig i de nye vilkaar for mit ydre liv med taalmodighed og et meget let hjerte.

Endelig kom hun.

Fængselslivet, som lod hjernen være saa fri og ubeskjæftiget, det sunde arbeide, den rene luft, den tarvelige kost var mig en nydelse — en høist paakrævet sjælelig hvile efter alle de voldsomme sindsbevægelser, jeg hver nat gjennemgik.

Thi jeg var snart tilbage igjen i Passy, hvor jeg tilbragte hver time af min søvn, aldrig langt borte fra det gamle æbletræ, som gjennemgik alle forandringer fra nøgne grene til fine smaa skud og blomster, fra blomst til moden frugt, fra frugt til det gule faldende blad og saa tilbage til nøgne grene igjen, alt i løbet af nogle faa fredelige nætter, som var mine dage. Jeg smigrer mig med, at jeg nu kjender et fransk æbletræs livsvaner og dets bladorme ud og ind.

Og alle de kjære mennesker, som jeg elskede, og som jeg aldrig kunde blive træt af, var der ogsaa — alle, undtagen en, *den ene.*

Endelig kom hun. Hoveddøren aabnedes, klokken ringede, og hun

kom gaaende tversover græsplænen med straalende ansigt og hurtige skridt og aabnede begge sine arme. Og der med vor lille verden omkring os, alle som vi nogensinde havde elsket og bryd os om, men ganske useet og uhørt af dem — der holdt jeg for første gang, siden min moder og Madame Seraskier døde, en kvinde i mine arme, og hun trykkede sine læber mod mine.

Vi gik atter og atter rundt plænen og pratede sammen, som vi saa ofte havde gjort det for femten, sexten og tyve aar siden. Vi havde saa meget at tale om. „*Prince Charmant et la feé Tarapatapoum*“ var kommet sammen — tilslut!

Tiden gik saa fort, altfor fort.

Jeg sagde:

„De lovede mig, at jeg skulde faa se Deres hus — „*Parva sed Apta*“ — og at jeg der skulde finde meget, som vilde interessere mig . . .“

Hun rødmede lidt, smilede og sagde:

„De maa ikke have for store forventninger,“ og saa gik vi opover alléen, som vi saa ofte havde gjort det som børn og en gang — en mindeværdig gang — senere.

Der stod det lille hvide hus med den forgyldte indskrift, saaledes som jeg havde seet det tusende gange som gut — hundrede senere.

Hvor lidet og pent det saa ud i det blide solskin! Vi gik op ad trappen, aabnede døren og traadte ind. Mit hjerte bankede voldsomt.

Alt var, som det altid havde været, saavidt jeg kunde se. Dr. Seraskier sad i en stol ved vinduet og læste Schiller og tog ikke den ringeste notits af os. Hans haar bevægede sig i den milde luftning. Vi kunde høre, at værelserne ovenpaa blev feiet og sengene opredet.

Jeg fulgte efter hende ind i et lidet pulterkammer, hvor jeg ikke mindedes at have været før; det var fuldt af forskjelligt skrammel.

„Hvorfor har De ført mig herind?“ spurgte jeg.

Hun lo og sagde:

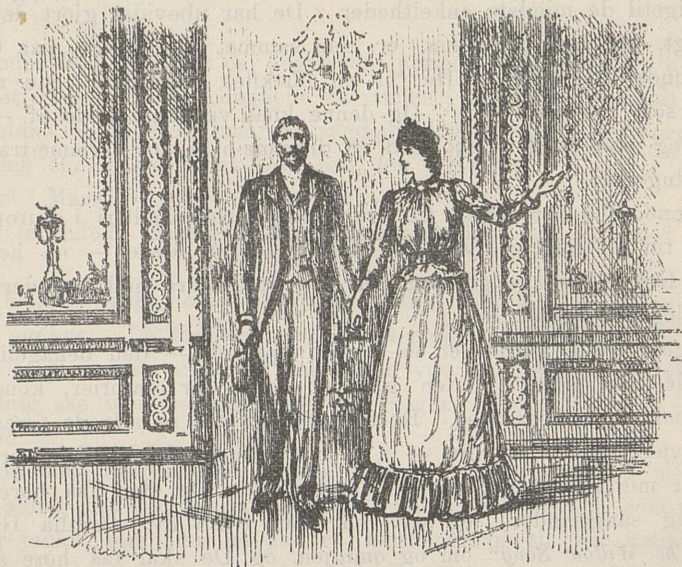
„Aabne døren i væggen derborte.“

Jeg kunde ikke se nogen dør; men saa tog hun mig ved haanden, og se, der var en dør alligevel. Gjennem den traadte vi ind i en anden række værelser, som ikke kunde have været der før; der havde ikke været plads til dem og kunde aldrig have været det — i hele Passy.

„Kom,“ sagde hun leende og rødmende paa samme tid — hun syntes at være nervøs, urolig og frygtsom — husker De Deres lille tegning, som de kopierede fra Byron? Her er den i den øverste skuffe af dette nydelige skab. Her er alle de tegninger, De har gjort for mig — med data,

forklaringer o. s. v., alt skrevet af mig selv — *l'album de la fée Tarapatapoum*. Det er dubletter. Jeg har de virkelige tegninger i mit hjem.

Skabet er ogsaa et duplikat; er det ikke nydeligt? — Det er fra czarens vinterpalads. Alt her er mere eller mindre dubletter. Se paa denne lille spisestue! — Har De nogensinde seet noget saa fuldkomment? Det er princesse de Chevagners bekjendte *salle a manger*. Jeg bruger den aldrig undtagen af og til, naar jeg faar lyst paa et stykke engelsk husholdningsbrød med fransk smør og „*cassonade*“. Lille Mimsey derude gjør det undertiden, da Gogo altid bringer hende et stykke. Store Mimseys mund løber i vand ved at se det, saa at hun maa gaa ind og gjøre det samme. Har De lyst paa et stykke?

Saa tog hun mig ved haanden . . . .

De ser, der er dækket til to. Der er en flaske udmærket champagne fra Mr. de Rotchilds kjælder. Der er meget mere, hvor den kom fra. Blomsterne er fra Chatsworth, og dette er hummersalat for Dem. Papa var saa glad i hummersalat og lærte mig, hvorledes den skulde laves. Jeg blandede den selv for fjorten dage siden; men De ser, at den er ligesaa frisk, som om den var nylavet, og blomsterne er ikke falmet det mindste.

Her er cigaretter og piber og cigarer. Jeg haaber, de er gode. Jeg røger ikke selv.

Er ikke hele bohavet sjeldent og nydeligt? Jeg har plyndret hvert

sted i Europa for dets bedste skatte, og dog er eierne ikke en skilling fattigere. De skulde bare se ovenpaa! Se paa disse malerier — Rafaels, Titians og Velasquez's mest udsøgte mesterverker. Se paa det piano — jeg har hørt Liszt spille paa det atter og atter i Leipzig.

Her er mit bibliotek. Hver bog, jeg har læst i mit liv, er der, og hvert bind, som jeg har beundret. Jeg læser ikke ofte i dem nu; men jeg tørrer omhyggelig støvet af dem. Jeg har nemlig ordnet det saa, at der falder støv paa dem paa almindelig maade for at gjøre det hele mere virkeligt. Se her er min faders mikroskop og derunder en liden edderkop, som jeg selv har fanget. Den lever endnu. Det synes Dem grusomt, ikke sandt? men den existerer bare i vore hjerner.

Se paa den kjole, jeg har paa mig — føl paa den, hvor fuldstændig den er ligetil de mindste enkeltheder. De har ubevidst gjort det samme. Den dragt, De har paa Dem, er den samme, De havde paa Cray hin morgen under asketræet. Her er en blækflek paa Deres ene ærme saa virkelig, som den kan være. Og denne knap vil snart falde af — ganske rigtigt; jeg skal sy den fast med en drømme-naal, en drømme-traad og et drømme-fingerbøl.

Denne lille dør fører til hvert eneste malerigalleri i Europa. Det tog lang tid for mig at bygge og arrangere det alene — en hel uge af nætter. Det er behageligt, kan De tro, at vandre omkring der med en god katalog i haanden.

Bagom dette gardin er en loge i operaen — den behageligste, jeg nogensinde har siddet i; den gjælder ogsaa for oratorier, koncerter og videnskabelige forelæsninger. Herfra skal De faa se alle de forestillinger, jeg har været paa i mit liv — i et halvt dusin forskjellige sprog; naar De holder mig i haanden, vil De forstaa alt. De skal faa høre alle de sangere og sangerinder, jeg selv har hørt i mit liv. Giulia Grisi skal synge „*The Willow Song*" om og omigjen, og De skal faa høre applausen med, — aa for en applaus!

Kom ind i dette lille værelse, mit yndlingsværelse; fra denne glasdør kan vi gaa eller kjøre til et hvilketsomhelst sted, jeg nogensinde har været paa, — og til mange andre desuden. Jeg ved endnu ikke, hvor mine stalde og vognremisser er; De maa hjælpe mig at finde dem. Ligetil nu har jeg dog aldrig manglet en vogn, naar jeg ønskede en kjøretur, ligesaalidt som en dampbaad, en gondol eller et sted at reise til.

Ud af dette vindu fra denne divan kan vi sidde og se paa, hvad vi synes bedst om. Hvad ønsker De at se nu? I dette øieblik ser De, at der er et vildt, oprørt hav og ikke et skib isigte. Hører De bølgerne bruse og plaske, og ser De albatrossen? Jeg havde læst Keats og blev

saa begeistret over den idé at have et vindu, som vendte ud mod det skummende hav, at jeg syntes, det maatte være deiligt at have et saadant vindu selv. Jeg forsøgte paa at udvikle dette ud af min indre bevidsthed, skjønner De, eller rettere sagt af de sjøminder, jeg eiede. Synes De om det? Det var færdigt for fjorten dage siden, og siden den tid har bølgerne bruset her. Hør, hvor de larmer, og hør vinden! — Hvad vilde De synes om iaften at se *Yosemite*-dalen der istedet? Eller *Nevski*-prospektet om vinteren med alle slæderne? Eller Rialtobroen? Eller bugten ved Neapel efter solnedgang med Vesuv i fuldt udbrud?“ — — —

— „Aa Mary — *Mimsey* — hvad bryder jeg mig om Vesuv og solnedgange og bugten ved Neapel . . . . *netop nu?* . . . . Mit hjerte er et Vesuv! . . . .“

Saaledes begyndte for os begge en periode paa 25 aar, hvoraf vi tilbragte otte eller ni af døgnets 24 timer i hinandens selskab — paa enkelte sjeldne undtagelser nær, da sygdom eller en anden god grund forhindrede den ene af os fra at sove paa den rette tid.

Mary! Mary!

Jeg forgudede hende, medens hun levede; jeg forguder hendes minde!

For hendes skyld er alle kvinder hellige for mig, selv den laveste og dybest sunkne. De fandt altid en hjælpende ven i hende.

Paa hvad maade skal jeg vel kunne yde en passende tribut til en, som stod mig saa nær — nærmere end nogen kvinde før var kommet nogen mand?

Jeg kjender hendes sind ligesaa godt som mit eget. To menneskesjæle kan aldrig have været saa gjennemtrængte af hinanden, som vore var det. Hver tanke, som hun havde fra barndommen til sin dødsdag, er blottet for mig — ligesaa mine for hende. Paa den maade, vi levede, var *det* uundgaaeligt. Berørelsen af to fingre var nok til at bringe istand et besynderligt fælles tanke-kredsløb og vække en fælles bevidsthed om fortid og nutid.

Aa, hvor jeg er taknemmelig over, at et eller andet lykkeligt tilfælde har bevaret mig, morder og forbryder, som jeg er, fra noget, som hun vilde have fundet umuligt at tilgive.

Jeg tror, at frygtsomhed og fattigdom i forbindelse med utilgjængelighed og selskabelig ubehjælpelighed i ligesaa høi grad som selvbeherskelse og selvagtelse har bevaret mig for mangfoldige fald, der har været skjæbnesvangre for saa mange bedre og mere begavede mænd.

Jeg tror, at hendes kjærlighed har fulgt mig gjennem livet, uden at

jeg selv har vidst af det, og paa en eller anden skjult, hemmelighedsfuld maade bevaret mig fra tanker og handlinger, som vilde have gjort mig uværdig, selv i hendes altfor overbærende øine.

Hvem ved, om ikke hendes deilige moders afskedskys og velsignelse og de taarer, hun fældte over mig, da jeg sagde farvel til hende ved porten til alleen for saa mange aar siden, ogsaa kan have havt en slig værnende tryllekraft? Mary! . . . . Jeg har fulgt hende fra hendes sygelige, lidende barndom til ungdomsalderen; fra hun var en halvmoden, ung pige, til hun trak sig tilbage fra den store verden, hvis prydelse hun havde været. Mellemtiden mellem ung pige og kvinde synes for hende at have været et langt triumftog gjennem alle Europas hoffer — gjennem scener, hvis lige jeg aldrig havde drømt om — smigreri og strid, som kunde have forvrængt hovedet paa hvilkensomhelst prinsesse. Og hun var dog bare datter af en arbeidende videnskabsmand og læge — en violinspillers barnebarn.

Ja, sogar den østerrigske hofetikette vaklede til gunst for dr. Seraskiers barn.

Hvilke mænd jeg har seet for hendes fødder!

M. le Major havde ret — „*elle avait toutes les intelligences de la tête et du cœur*“. Alle, de gamle og de unge, de bedste og de værste, syntes at elske og agte hende lige høit — kvinder saavelsom mænd — paa grund af hendes noble oprigtighed og ligefremhed og hendes behagelige fornuftighed.

Og hele denne tid arbeidede jeg ved mit triste tegnebord i Pentonville og udførte andres tegninger til stalde og hytter og skilte mig ikke engang godt fra saadanne smaa arbeider.

Det vilde have gjort mig gal af ydmygelse og jalousi at have seet hendes svundne liv dengang; men nu saa vi det altsammen haand i haand. Som jeg saa det, vidste jeg ogsaa samtidig, hvilket indtryk det gjorde paa hende, og jeg forbausedes over hendes ligefremhed og over, at al denne pomp og pragt var af saa liden betydning for hende.

Og jeg skalv af fryd ved at opdage, at den plads i hendes hjerte, som ikke opfyldtes af mindet om hendes afholdte moder og af hendes faders billede, den gjemte paa den latterlige skikkelse af en liden gut med hvid silkehat og Etonjakke. Denne lille gut var mig!

Saa kom et frygteligt aar, som jeg helst vilde springe ganske over — den tid, i hvilken kjærligheden til hendes mand varede — og saa var hun min igjen for bestandig —

Og *mit* liv!

En forbryders liv er som regel ikke lykkeligt; hans seng ansees i almindelighed ikke som en seng af roser.

Men min var det!

Hun har opfyldt mit lange fangenskab med en lykke, større end nogen monark har drømt, og hun fandt sin egen lykke ved at gjøre det. Den fattige, stræysomme tilværelse, som jeg havde ført før min store ulykke, og som jeg har forsøgt paa at beskrive, — hun har været vidne til næsten hver time deraf med lidenskabelig interesse og sympati, som vi haand i haand gjennemgik hinandens fortid. Hun vilde naarsomhelst have været mere end glad ved at kunne dele den og forlade sin egen.

Jeg var bange for den virkning, som en slig mørk aabenbarelse vilde gjøre paa en, som havde levet et saa straalende liv. Men jeg behøvede ikke nære nogen frygt. Ligesom hun havde anseet mig for noget helt extraordinært, da jeg var otte aar gammel, saa forblev hun hele sit liv overbevist om, at jeg var et misforstaaet geni, en martyr.

Jeg bliver ganske syg af skamfuldhed, naar jeg tænker paa det. Men jeg er ikke den første uværdige dødelige, paa hvem blind, ukritiserende kjærlighed har ødslet sine bedste skatte. Tarapatapoum er ikke den eneste fe, som har idealiseret en klown med æselshoved til en prins Charmant. Det skuespil, er desværre ikke sjeldent. Men jeg har idetmindste været ydmygt taknemlig for den ufortjente velsignelse og har kjendt dens værd. — Jeg tror, at jeg kan gjøre krav paa et virkeligt talent, nemlig ved et slags intuition at have vidst, naar, hvor, hvorledes og hvem jeg skulde elske.

Fem og tyve aar!

Det kunde gjerne være tusend, saa meget har vi seet og følt og gjort i hint travle, henrivende fjerdedels aarhundrede. Og hvor hurtig er ikke tiden alligevel gaaet!

Nu maa jeg forsøge paa at give et slags beretning om vort vidunderlige indre liv — *à deux* — et helt vanskeligt arbeide.

(Forts.)

Et gammelt drikkehorn.

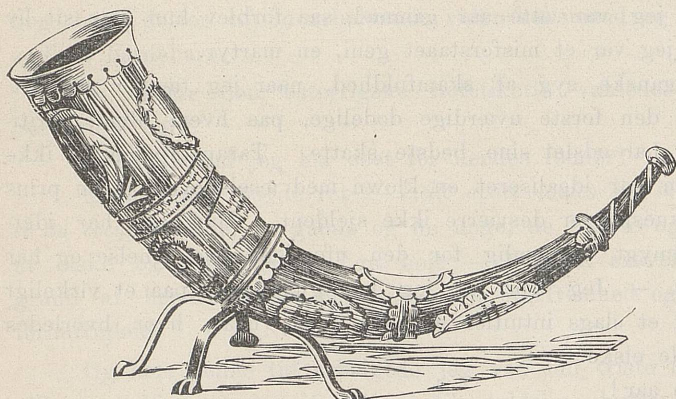
Det var ved juletider — ja nu er det vel mange hundrede aar siden, kan jeg tro — at de en nat vaagnede oppe paa Hoel ved et forskrækkeligt styr i fjøset.

Ingen havde mod og mands hjerte til at se efter, hvad det var, skjønt det nok hørtes ud for, at noget rigtig galt kunde være paafærde, for kjørne rautede, og det stampede og dundrede, som de skulde være i hornene paa hverandre allesammen. Det var nemlig ikke saa rigtig trygt dernede, og skrømt og anden styghed havde man imellem merket noget til ved midtvinters tide, uagtet det aldrig blev forsømt at merke buskapen med tjærekors og hugge bile over fjøsdøren for at holde alt ondt borte.

Først da det lysnede af dag, vovede budeien sig til at gløtte paa døren.

Jo, der havde det nok været ugreie om natten!

Storoxen var kommen sig løs. Sved, som den havde ligget i elven, laa den stønnende og skalv over hele kroppen. Blodet randt fra mange flænger og spjær, som den havde faaet, og flød bortover gulvet.

Det gamle drikkehorn paa Hoel.

At der havde været slagsmaal paa haarde livet, var det greit at skjønne; men hvem havde storkaren været i basketag med?

Lilleoxen, stakkar, stod forskræmt borte i baasen sin, og kjørne var bundne.

Saa trøstede budeien sig til at gaa ind, og der laa der et stort oxehorn lige for hende paa gulvet; saa forstod allesammen, hvad der havde været paafærde om natten.

Ogsaa paa sæteren havde oxen til de underjordiske været borti buskapen paa Hoel, og nu havde den altsaa søgt den op i fjøset ogsaa; men der havde den faaet nok, vistes det for, og det ene hornet sit havde den lagt efter sig.

Budeien kastede staal over hornet, og husbonden kostede sølvbeslag paa det, og saaledes kom det viden bekjendte drikkehorn til Hoel i Rennebo, hvor det er at se den dag idag. — — —

* * *

— — Hvor længe hornet bliver paa gaarden, er vel et andet spørgsmaal. Der skal allerede være buden ca. 1600 kroner for det, og for en mindre gaardbruger er dette en stor sum at lade ligge som død kapital.

Fra mundingen til den sølvbeslagne spids maaler det store oxehorn 49 cm. og om aabningen 24 cm. Det er helt bedækket med indskaarne rankeornamenter med lidet udtalt bladverk. Forøvrigt ser man kun lidet til slyngningerne, da de skjules af de mange fastklinkede sølv- og guldplader, der bevarer mindet om de høie reisende baade paa vers og i prosa.

Foden dannes af to krumme sølvstænger, som krydses midt under hornet og ligesom det øvrige oprindelige beslag synes at være arbeidet af en mindre øvet sølvsmed, maaske hjemme i selve bygden.

Vi gaar nu over til indskrifterne og tager da først den om mundingen og saa de andre i kronologisk orden.

ARRN* ENGELSØN* GURRU * IONSDAATER
ENGEL ARENSØN

Da dette sammen med aarstallet paa det andet sølvbaand er den tidligste tidsangivelse, maa man antage, at hornet er forfærdiget ved denne tid. Vi kan vel da antage, at Arent Engelsen og Guru Jonsdatter var de tidligste eiere og lod hornet gaa i arv til sin førstefødte søn Engel. De sex følgende navne, der ogsaa skriver sig fra samme aar, tilhører kanske gode venner af huset, som var tilstede ved hornets festlige indvielse.

Omtrent 50 aar senere skriver en ukjendt forfatter paa en af ringene:

Hvad di gamle hafver giort Drickre ud
maa Di ungi ey foract. A. 1683.

Paa en skjoldformet plade paa Ringen finder man nedenstaaende bomerke, kronet af en sidevendt hjelm.

OA (OHA)

Den næste indskrift ser noksaa mystisk ud:

OTTo
Granb
1684 (?)

Men hvis man tillader sig at reducere flotheden med de store bogstaver i det første ord, og stryge den sidste bogstav i det andet ord faar man det noksaa rimelige navn

Otto Gran (Gram?)

Fra nu af er det kun fyrstelige personer, som nyder æren af at faa sine navne forevigede paa hornet, og rækken begynder med Kristian d. 5te, om hvem der skrives paa en guldplade med en sølvkrans omkring:

C 5
DA. HAND. SPISEDE
PAA HOEL. IRENBO
GAF. 8 DAL GVL. TIL
DETE. HORN. PRYD
ELSE. D. 2 O. IVNII
KONGEN. SKEL 3 KE (?)
1685

Fredrik den 4de har faaet et tarveligere udstyr, da han maa nøie sig med en plade af mindre godt sølv, men saa er den rigtignok den største af alle, og ovenikjøbet er indskriften versificeret:

Siuf hunder og fiire Au-
gusti dend siette
*) Bierkager sin Friderich
spisende saae
Siuf Hundrede lykker
dend Fierde omsette
og Norgis Augustus
som Birker opgaae.

Du Tønders (!) Guld-Horen
lad falde din lind.
Guldsmilende læber
Jeg Kyste
Da Kongen mig tømte til
Spaadom af Gud
Sin Salfueders Hooren
skal trøste.

T. Westen. (Thomas v. Westen?)

Fra 1733 finder vi følgende om Kristian den 6te, som reiste gjennem bygden med sin dronning Sophie Magdalene:

Da Kong Christian den Siette
Dronning Markgrevinde Dette
over Taffel her ansaae
Lod han naadigst Wiin i Give
Lagde selv Ducater Tyve
Til et Naades Tegn derpaa.

Sundsæt d. 17de Juli 1733.

Da Fredrik den 6te som kronprins foretog den samme reise 1788, blev mindet om han bevaret paa en forgyldt sølvplade — han var jo bare kronprins endnu — med følgende vers af P. Wahl:

Ey saae
vor barske Egn
K. Friderik d. 5te
Hans Blidhed gode
Siæl dog Nordmænd
aldrig glemte.
Bliv ham i Mildhed
lig, o store Prinds!
Jeg ved
ey større Borgen for
Dit Folkes Kiærlig-
hed

PWAHL

*) Nuværende skydsstation.

Rundt denne indskrift staar:

Kronprinds Friderik. Gav ved sin Nærværelse paa Bierkager 10 Ducat. Den 10 Juli Ao 1788.

Om Karl Johan:

Med
Gamle Horn i Haand
Fremkaldes Oldtids Minder
I Norges Carl Johan
Vort fordums Held
Oprinder

og som randskrift:

Deres K. H. Kron P. Carl Johan og H. K. H. Prins Oscar ved deres første Reise til Trondhjem d 9de Sept.br 1815. Gav 24 Ducater.

Endelig finder vi kort og godt om Karl d. 15de:

Paa sin Kroningsreise til Trondhiem drak Kong Karl af Hornet den 28de Juli 1860.

Naar man skal drikke af hornet, maa man passe paa, at spidsen ikke kommer høiere end aabningen, da ellers en luftboble vil trænge op i bunden, og ølet skvalpe en i ansigtet.

Der fortælles, at man med spænding ventede dette, da Karl den 15de førte hornet til munden; men kongen tog uheldet, som ganske rigtig indtraf, paa sin vante gemytlige maade.

Friland.

(Efter *Georg Pusch* i „*Gegenwart*“).

Om et par uger skal der fra Tyskland afgaa en besynderlig expedition til Afrikas indre. Hensigten er ikke at gjøre nye geografiske opdagelser. Det land, der søges, ligger i drømmenes rige; paa forhaand er det døbt „Friland“, fordi det er tænkt at blive et nyt hjem for frihedens og lykkens feer, der jo trives saa ilde herhjemme i gamle Europa.

Rent paa lykke og fromme drager expeditionen ikke afsted. Den agter at slaa sig ned i Kenia-høilandet, lige under ækvator, midtveis mellem Nijansa- eller Viktoria-søen og Afrikas østkyst. Og den har at gaa frem efter en omhyggelig udarbeidet og grundig kritiseret anlægsplan. (I forrige hefte gjengav vi et indlæg *mod* planen fra en Afrika-autoritets haand). Tanken blev nemlig alt for fire aar siden fremsat i en romanformet bog af dr. *Theodor Hertzka;* romanen hed „Freiland“ og er allerede solgt i sex oplag. Alverdens nationaløkonomer har skrevet og talt i det vide og brede om sagen; selv paa norsk grund har ideen været diskuteret af interesserede fagmænd, skjønt den vistnok har gaaet det store publikums interesse forbi.

Nu synes planen at skulle blive til virkelighed, og vi skal efter det anseede Berliner-ugeskrift „Gegenwart“ meddele en kort udsigt over dens hovedtræk.

Vedkommende artikels forfatter siger bl. a.: Selv om blot faa kan dele troen paa, at det sociale experiment nødvendigvis maa lykkes, er dog ret mange tilbøielige til at indrømme, at det kan lykkes. Hertzkas system er ikke alene saa kunstfærdig og fuldkommen bygget, at det er en sand æstetisk nydelse at betragte de rene linjer i det for vore øine fremtryllede tempel for menneskehed og kultur, men bygningen hviler tillige paa en saa fast muret videnskabelig grundvold, og alle dens dele er ved en saa indtrængende bevisførelse forankret i hinanden, at dette eventyrslot, som aldrig før er seet, faar en sterk indre sandsynlighed for sig. Hertzka modellerer sig ikke menneskene tilrette efter sit eget ønske, han giver dem ingen egenskaber, de ikke eier, og befrier dem ikke for andre egenskaber, de desværre har; han tager dem kun i forsvar mod den beskyldning, at de er grund-slette og grund-dumme. Hertzka mener, at menneskene i det store hele ret godt ved at bedømme, hvad der er dem tjenligt — hvori han faar medhold hos alle nationaløkonomer —, samt at de vil handle derefter, naar de blot ikke hindres deri.

Paa dette grundlag fordrer han fjernelsen af enhver tvang i næringslivet og bygger sit system paa principet: ikke-indblanding. Denne tanke har siden Adam Smiths dage hævdet sin gyldighed i nationaløkonomien, men har været fornegtet i praxis.

Hertzka søger derfor løsningen af det sociale spørgsmaal „i grundlæggelsen af et samfund paa grundlag af den fuldstændigste frihed og økonomisk retfærd, saaledes, at med ubetinget hævdelse af den industrielle selvbestemmelsesret enhver arbeidende sikres den fulde og uformindskede nydelse af sit eget arbeides frugter.“ Til grundlæggelsen af et saadant samfund trænges et hidtil herreløst, men frugtbart og for beboelse vel egnet landomraade; han har valgt Kenia-egnen i Afrika. Her skal da ingen, hverken enkeltmand eller samfundet, tilkjendes eiendomsret til jorden; og produktionsmidlerne skal være herreløse, saa det staar enhver frit for at tage dem i brug. I produktions-øiemed, det være jordbrug eller industri, danner sig associationer, der efter eget forgodtbefindende forvalter sig selv og fordeler udbyttet mellem medlemmerne alt efter deres arbeidsydelse. Arbeidet foregaar ved forenede kræfter, saaledes som nutidens teknik kræver — enkeltmands-produktion maa jo lede til almen fattigdom og kulturtilbagegang; men arbeiderne er fri, jevnbyrdige mænd uden herrer over sig. Ingen „arbeidsgivere“, det være sig enkeltmand eller samfund; følgelig ingen, som gjør nogen hans arbeidsudbytte stridigt. Er dette grund-

problem i den sociale frigjørelse lykkelig løst, „følger alt andet ganske af sig selv.“

Men hvorfra skal kapitalen komme? „Lidt at begynde med“ maa man have selv i Friland. Overfor dette spørgsmaal synes Hertzka at have ladet det bero med en utopi. I hans bog gaar alt saa vidunderlig glat: velhavende sværmere og menneskevenner vil i tusental strømme til med sine gaver, og i de første fem aar skal Frilands over-forvaltning indrømme associationerne laan, der i en fart paa grund af landets rigdom kan betales de ædle givere tilbage. Saa svært glat er det nu ikke gaaet; siden bogens udgivelse har den fundet en mængde beundrere; men gaverne er ikke strømmet ind, og forsøgs-expeditionens afreise er gang paa gang bleven udsat. Imidlertid skal den altsaa nu sætte afsted — og muligens kommer det smukke foretagende i god gjænge.

For at betale de oprindelige laan — rentefri selvfølgelig — tilbage maa associationernes medlemmer ilægge sig selv en skat alt efter sit arbeidsudbytte. Skat maa der ogsaa til for at grunde forsørgelses-kasser. Hertzka anslaar skatten til 35 pct. af udbyttet og antar, at ingen vil indvende noget mod denne anvendelse af en del af udbyttet, da enhver har nydt godt af kapitalen netop i forhold til sin arbeidsdygtighed. Fælles interesse og privat interesse falder nøiagtig sammen, siden der ingen baand lægges paa den enkeltes „egennytte“. Enhver vil frit kunne slutte sig til eller udtræde af en association, følgelig maa arbeidskraften ganske naturlig søge did, hvor den gjør størst nytte i det givne øieblik. Da arbeidsorganisationen overalt blir fuldt offentlig, og der ingen bedriftshemmeligheder existerer, kan ingen forbeholde sig eneret til den mest indbringende bedrift. Statistik for de forskjellige erhvervsgrene vil det til enhver tid staa alle og enhver ganske frit at undersøge. Nye opfindelser kommer frit alle tilgode; har en association været saa heldig at gjøre en saadan, vil kundskaben derom trække nye deltagere til og udjevne den opstaaede ulighed i vilkaar. Monopol blir en umulighed; men da alles stigende velfærd kommer hver enkelt til del, vil ingen lade sin foretagslyst sovne hen. Det aabne marked og produktionens fuldkomne offentlighed vil stanse forarbeidelsen af unødige varer. Vistnok vil udenlandsk konkurrence paa Frilands marked kunne fremkalde forstyrrelser; men den fuldstændige frihed til at vælge erhverv vil snart udjevne disse ved at stanse overproduktionen paa vedkommende omraade. Netop den flydende tilstand vil automatisk tilveiebringe ligevegt.

Noget socialt embedsverk, som de tyske socialdemokrater tænker sig sin fremtids-stat belemret med, kjender Friland ikke til. Lighedens problem vil løse sig selv uden taabeligt lighedssnak og ligheds-anstaltmageri.

Den af Adam Smith profeterede harmoni i interesser vil borttage brodden af den fri konkurrence. Frilands borgere er indbyrdes uafhængige, men solidariske i det ene hovedpunkt: arbeidsudbyttet. Forskjellen mellem krops- og aandsarbeide vil ikke bevirke nogen skrigende ulighed; talentet vil ikke trykkes ned i nivaa med de lavest staaende, men ved sit bidrag til kulturfremskridt faa adgang til at løfte andre op. Hertzkas syn er vistnok her — trods hans benegtelse — smittet af kommunismens drømme.

Meningen er, at frilænderne skal kjæmpe for tilværelsen, ikke *mod* hinanden, men *med* hinanden. Ingen skal udbytte sin medarbeider. Enhver arbeider blir herre, har slaver til sin raadighed: maskiner nemlig. Maskinens arbeide er spart menneskearbeide.

Noget uklart er Hertzkas syn paa omsætnings-midlet. Han forsværger ikke brugen af penge. Friland skal have sin centralbank, hvor enhver arbeidende faar sit arbeidsudbytte godskrevet og kan udstede anvisning derpaa som betaling til andre. Herved udelukkes ikke, at lediggjængere kan leve paa andres bekostning; men H. forudser, at landets behagelige institutioner maa friste slige folk til at være med paa fællesarbeidet. Banken vil selvfølgelig negte kredit i utidige luxusøiemed; enhver deltagers bank-konto vil staa alle og enhver til frit eftersyn, men noget spioneringssystem anser han for udelukket. Det ser næsten saa ud, som om Hertzka er inde paa kommunist-anarkisternes lære om fri ret til at nyde; men han hævder desuden bestemt enhvers ubetingede ret til udbyttet af eget arbeide. Noget ugrei er den hele teori for centralbanken og dens anvisnings-system.

Frilands fælles-forvaltning underlægges tolv ministerier, hver med sit fag-parlament. Nogen folke-repræsentation og parlamentarisme i den forstand, at en valgt forsamling af alle mulige upraktiske „politikere" skal afgjøre de specielle praktiske spørgsmaal, bliver der i Friland ikke tale om. Kollegier af sagkyndige faar med vedkommende sagers afgjørelse. Interessernes harmoni vil udelukke sær-interessers fare for samfundet. Friland skal ikke være nogen „stat" med embeds- eller tillidsmænd som forsyn for „undersaatter". Militær skal der ikke være. Som i Hellas skal de unge mænd opdrages i legems-idrætter og derved i tilfælde blive istand til at yde landet forsvar mod angreb af fremmede. Politi og justits bliver overflødig, da forbrydelser ikke forekommer, fordi intet i livsforholdene lokker eller driver til forbrydelse. „Forbrydere" vil blive betragtet og behandlet som sindssyge stakler.

Hovedposten paa Frilands udgiftsbudget bliver „forsørgelsesvæsenet". Alle syge eller arbeidsudygtige, alle mænd over de sexti, alle kvinder og alle børn er berettiget til forsørgelse. Enhver til forsørgelse berettiget mand faar 40, enhver kvinde 30, ethvert barn 5 pct. af en mands gjennem-

snitsindtægt. Rent afstikkende er denne Hertzkas lære om *kvindeforsørgelsen.* Kvindens stilling i det nuværende samfund fordømmer H. i de voldsomste udtryk, men han kan ikke slutte sig til „kvindesagsfolkets“ krav paa kvindens og mandens ligestillen. Efter H.s anskuelse er kvinden baade legemlig og aandelig uskikket til at kjæmpe for tilværelsen; hendes hverv i livet maa blive forplantningen samt „det skjønnes pleie“ og efterslegtens opdragelse. Barnestel og barneopdragelse samt sygepleie bliver de frilandske kvinders arbeidssfære. Den offentlige mening i Friland, saavel blandt kvinder som blandt mænd, vil misbillige kvindens deltagelse i madstrævet. Forf. i „Gegenwart“ mener, at H. her viser sig noget befængt med gammeldags romantik; resultatet bliver jo, at kvindeslegten paa denne vis „holdes“ af samtlige mænd. Egteskabet i Friland er en fri overenskomst, der kun kan indgaaes med begge parters samtykke, og som opløses paa den ene parts forlangende; børnene følger moderen. Som det synes, tænker H. sig kvindens offentlige forsørgelse fortsat uden hensyn til hendes stilling som ugift eller gift.

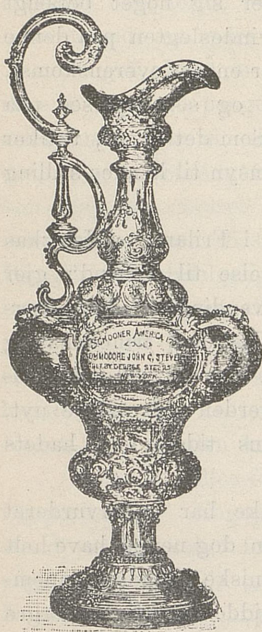
Dette giver en svag forestilling om tilstanden i Friland. Hertzkas roman samt hans senere (hos Reclam) udkomne „Reise til Friland“ gjør omstændelig rede for alt muligt og gjendriver alle indvendinger. Den sværmeriske menneskeven skuer tilslut i aanden, hvorledes den frihedens og lykkens sol, der skal opgaa over hans drømmes rige, snarlig vil jage udbytnings-systemets nattemare ud af denne deilige verden og vække nyt, friskt liv i den ødemark, hvor hidtil kun ufornuftens tidsler og hadets torne har faaet gro. —

Det store spørgsmaal er bare, om Hertzka ikke har undervurderet vanskelighederne ved det nye koloni-anlæg. Han kan dog neppe have helt uret, naar han tror sig at udrette mere for den økonomiske friheds gjennemførelse ved et sligt forsøg paa at *handle* end ved at sidde hjemme og ærgre sig i stilhed.

— Verdens længste bro skal være „løvebroen“ ved Sangang i Kina. Den er 9³/₄ kilometer lang og bæres af 300 svære sten-piller, der løfter kjørebanen 24 meter over den vig af det Gule hav, hvorover broen fører. Paa hver pilles top ligger en marmorløve, hele 7 m. lang. Næsten lige saa lang er broen over Donau og Drave ved Esseck i Ungarn (9¹/₄ km.). Taybroen er 3³/₄ km. lang. Sværest af alle broer er vel Forth-broen, som blev færdig for fire aar siden. Dennes længde er blot 2¹/₂ km. Men spændene er ¹/₂ km. lange, og bropillerne er 15 m. i diameter; murværket veier 18,000 tons, staalværket 51,000 tons. Alt i alt kostede broen 54 millioner kroner.

Den internationale kapseilads ved New-York.

I 1851 opstillede den engelske seilklub („*Royal-Yacht Squadron*“) en sølvkande, hvoraf et billede vedføies, som præmie for den vindende ved en international kapseilads ved øen Wright. Kanden blev vundet af den amerikanske lystskonnert *America* (over femten rivaler) og bragtes af dennes eiere til New-York, hvor den overgaves i New-Yorks *Yacht*-klubs varetægt som et internationalt seierstegn, der naarsomhelst paa forlangende fra europæisk side paany skulde opstilles som præmie ved en international kapseilads. Englænderne har siden otte gange forgjæves søgt at vinde den tilbage ved at sende sine hurtigste og tildels specielt for anledningen byggede yachter derover. Amerikanerne har paa sin side opbudt alle evner i retning af baadbygningskunst for at forsvare den, med det resultat, at den altsaa forbliver i amerikansk eie, et vidnesbyrd om amerikanernes overlegenhed paa dette omraade. Denne kande er saaledes blevet Oceanets største udmerkelsestegn i denne retning. „*Americas cup*“ kaldes den efter den amerikanske skonnert, der først vandt den. Alene engelskmænd og amerikanere har hidtil kjæmpet om den.

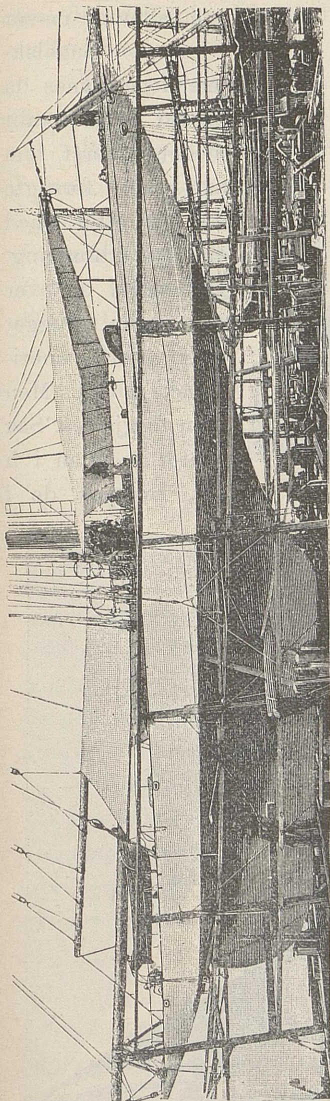

Amerikas kande.

En kapseilads om denne kande udgjør da ogsaa, som naturligt kan være, en helt spændende begivenhed. De tre løb, som udkræves, følges med almen og spændt opmerksomhed paa begge sider af Atlanterhavet. De dygtigste skibsbyggere paa begge sider spekulerer og experimenterer uafladelig for at finde den mest hurligseilende yachttype, hvoraf da ogsaa følgen er, at baadbygningskunsten har udviklet sig ganske betydelig paa de sidste aar. — I senere tid bygges dog disse yachter udelukkende som kapseilere. Der tages intet hensyn til bekvemhed, udseende eller behagelighed, — udelukkende til farten. Og følgen er da, at der har udviklet sig en helt besynderlig yachtmodel, som hosstaaende billeder af de to skrog af de senest konkurrerende baade viser. Disse kapseilere er blot seilemaskiner, ikke ordentlige baade, bare kjøl og rig.

Efter at „America“ i 1851 havde bragt kanden til New-York, fik amerikanerne beholde den i ro indtil 1870, da den engelske yacht

Cambria udfordred hele den amerikanske yachtflotille til en kapseilads om den. Skonnerten *Magic* vandt. Siden har der altid blot været to deltagere i dette internationale løb. Der holdes først prøveløb paa begge sider,

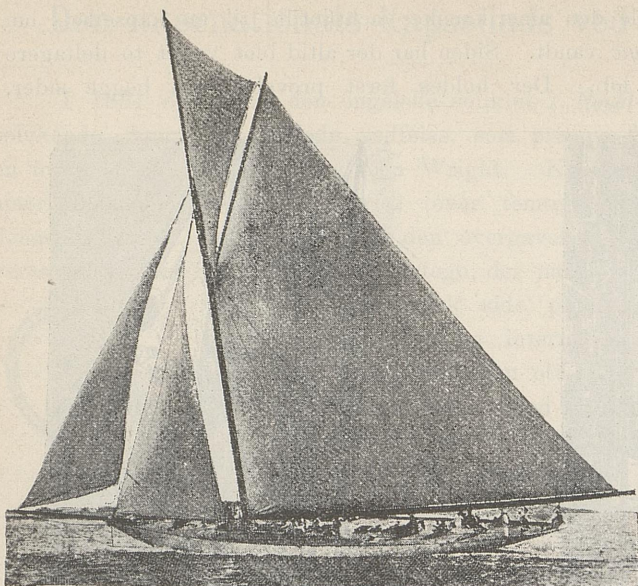

Vigilant.

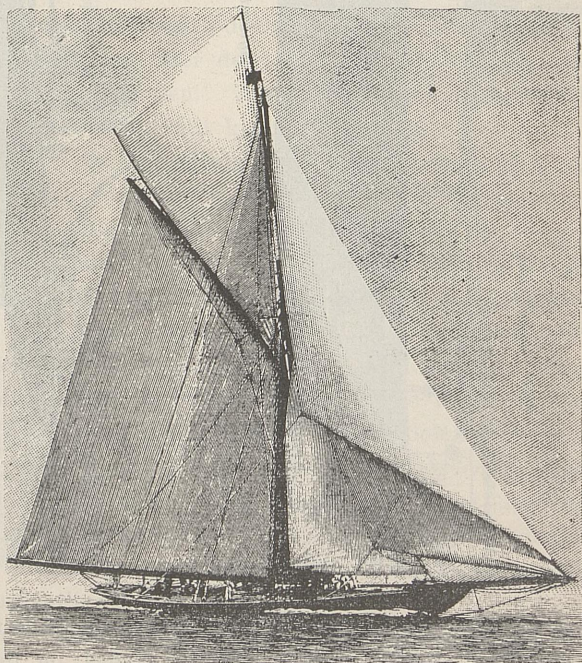
Valkyrie.

hvorefter den yacht, der skal representere hvert land, udvælges. Det bliver altsaa kapløb mellem de to landes og dermed mellem Oceanets hurtigste baade.

Vigilant.

I 1871 fandt den næste kapseilads sted. Amerikanerne vandt — som allerede nævnt — atter. Engelskmændene synes da en tid at have tabt modet. Først fem aar senere forsøgte de sig atter med en ny udfordring. De sendte da over en yacht, bygget efter den amerikanske model. Men atter forgjæves. Saa ventet de igjen i 5 aar, hvorpaa de i 1881 gav den fjerde udfordring. Tabte atter. Ventet saa fire aar, til 1885. Tabte igjen. Forsøgte paany i 1886 og ligesaa i 1887, fremdeles forgjæves. Saa tabte de atter modet og lod 6 aar hengaa, før de igjen forsøgte at vinde det dem i 1851 fratagne seirstegn tilbage. Store anstrengelser var gjort fra engelsk side for at vinde iaar. Den udvalgte yacht var *Valkyrie* (85 fod lang; kutter). Amerikanerne havde ogsaa anstrengt sig for at værge kan-

Valkyrie.

den. Penge sparedes hverken paa den ene eller anden side for at tilveiebringe den hurtigste baad. Bygmestrene fik frie hænder. Den amerikanske forsvarer var yachten *Vigilant* (86 fod lang), der vandt. „*Americas cup*" forbliver altsaa fremdeles i amerikansk eie. — Som man ser, finder saaledes disse kapløb sted helt uregelmæssig og tildels med flere aars mellemrum.

Den amerikanske yacht havde norsk kaptein og mandskab, men amerikansk bygmester.

Samtlige løb har vist den amerikanske baadbygningskunsts overlegenhed. I senere aar har engelskmændene fundet, at vil de nære haab om at vinde „*Americas cup*" tilbage, saa maa de lære af amerikanerne at bygge baade. *Valkyrie* var da heller ikke længer en helt engelsk baad. Den var i mange stykker bygget efter amerikanske mønstre og viste sig ogsaa som den farligste udfordrer, amerikanerne endnu har havt at møde.

Parserne.

(Efter *Cornelia Sobraji* i „*XIXth Cent.*").

Parserne udgjør som bekjendt en egen liden nation og religiøs sekt i det store indiske rige. De tæller blot ca. 90,000 personer; men har dog magtet at gjøre sig gjældende i vor moderne verden og i 1200 aar at beholde sin religion og nationalitet, omringet som de stadig har været af andre herskende folkeslag og religionssamfund.

Parserne er af ren gammelpersisk afstamning, af ublandet arisk race. De udvandrede fra Persien i det syvende aarhundrede for at undgaa de muhammedanske styreres religiøse forfølgelser og for at faa anledning til uhindret at dyrke Gud paa sin egen vis og leve efter sine egne love og skikke. Deres religion var og er Zoroasters.

Zoroasters lære udmerker sig især ved sin høie, fine og ædle moral og sin poetiske gudstro. Den er en organiseret idealisme af ren og nobel art, om end de tider, da disse først saa lyset, har sat sit præg paa den i visse henseender. At tale sandhed, være ren af sind og hjerte — ren i handling og ren i tanker og følelser —, gjøre godt mod alle og være venlig mod alle, det er dens hoveddyder. *Renhed* er dens centrale ord, som retfærdighed er det i jødedommen, og kjærlighed i kristendommen. Men ved renhed

forstaaes noget mere, end vi i almindelighed lægger ind i det ord. Det betegner et sind og hjerte, hvor ingen onde, lave eller mørke tanker og følelser finder plads, hvor det er lyst og klart, hvor alene gode og kjærlige tanker og følelser faar raaderum. *Renhed i alt* er det zoroasterske livsideal, — den rene mand og den rene kvinde, der med aabent blik kan se Gud selv i øinene uden at behøve at rødme eller sænke panden.

Og Gud i Zoroasters lære er *renhedens aand*, lysets og klarhedens aand, det godes aand. Ilden, der renser alt og selv er ren og klar, der lyser og selv er lys, er guddommens bedste symbol, — renhedsaandens, lysmagtens, det godes symbol.

Zoroasters discipel tror paa to store magter, der deler verdensherredømmet mellem sig og strides om overmagten, — det godes og det ondes magter. Begge er lige reelle og næsten lige mægtige. Alt ondt i verden er fra den ene og betegner dens riges omfang; alt godt fra den anden. De staar mod hinanden som lys og mørke i den fysiske verden. — Parseren erkjender, at de begge er store magter; men han for sin del vælger helt og fuldt at slutte sig til det godes magt og at kjæmpe paa dens side livet igjennem mod det ondes magt. Hans religion indvier ham til det gode og til ustanselig kamp mod alt ondt. Han kaster sig ikke i armene paa en almagt; han vælger mellem to herskende magter og vælger den, der repræsenterer det gode, af kjærlighed til det gode.

Livet er for ham i sit dybeste væsen en krig. Det onde er ikke maskeret godt, det beherskes ikke, sendes ikke af en eneste algod Gud. Det *er* ondt; det fører krig mod det godes ophav. — I denne krig vælger parseren helt at stille sig paa lyshærens side. Vælge maa han! thi den, der ikke er *for* det gode, er *mod* det. Mellem de to store guder vælger han det godes, det renes Gud. Lyset, solen, den klartbrændende ild bliver hans fanemerke. Ved det tegn haaber han at seire. — Paa lysets hærskares side stiller han sig til kamp mod verdensmørket. At gjøre lysets rige i verden større og klemme mørkets ind mellem altid trangere grænser er det krav og det maal, hans religion holder op for ham som Zoroasters discipel.

Religionen er gjennemtrængt af en mildhedens, renhedens og den egte *godheds* aand. Klare, lysende, gjennemtrængende og dog milde møder en Zoroasters ord. Den krig, den forkynder, er en aandens krig — godt mod ondt. Raahed, blod, had og bitterhed er den ukjendte. Som en stille, ren flamme luer den foran en, — som den *ild*, der i hvert parserhjem symboliserer den. Der er noget blødt, poetisk, fint og kvindeligt over alt. Af engle og helgener er der mange; men ogsaa disse er lyse, milde, vindende — „englelige“ uden undtagelse.

Deres lille folk og samfund udmerker sig fremdeles, som det altid har gjort, ved en ganske høi, fin og mild moral, en blanding af poetisk glød og af sund, praktisk sans, der har gjort dets medlemmer til dygtige forretningsfolk og næsten uden undtagelse til rigfolk.

Parserne er vel som nation verdens rigeste folk (i forhold til folkemængden). De fleste familier sidder inde med store formuer. De er Indiens store handelsslegter. En betydelig del af det mægtige riges handel gaar gjennem deres hænder. Rigdommen har ikke undladt ogsaa her, trods den høie moral og sædernes renhed, at fremkalde en vis blødagtighed og slappelse. Forfatterinden i „*XIXth Century*", der selv er parserinde, beklager dette og haaber, at fattigdom eller interesse for store, moderne idéer vil vække til intensere og mere energisk liv det lille idealistiske og paa én gang praktiske og drømmende folk.

Forfatterindens artikel giver os baade i, hvad hun selv skriver, og i, hvad der ubevidst indgaar i hendes ord og linjer, et ganske godt indblik i dette folks stilling i de sidste tider.

Vi finder paa den ene side en tendens mod at forholde sig temmelig ligegyldig overfor den arvede religion, til blot at ære og rette sig efter dens ydre ceremonier og tanker af gammel vane og til samtidig at efterligne engelske skikke og engelsk tænkesæt i et og alt. De er jo alle rige. De sender sine sønner til England for at opdrages og giver sine døtre engelske guvernanter. Og denne indpodning af en fremmed og forskjelligartet kultur virker jo hverken gjennemgaaende eller stadig paa heldigste vis. — Paa den anden side finder vi dog ogsaa, at enkelte af dem, der har havt adgang til at sætte sig ind i vestens aandsliv, vender tilbage til deres egen gamle religion med fornyet interesse. De lader ceremonier og underordnede tanker gaa for, hvad de er værd; men finder i Zoroasters livsideal og grundtanker en høihed, renhed, enkelhed og naturlig og reel poesi, der paany gjør dem til hans oprigtige og begeistrede disciple. Andre drømmer kanske blot om en niche i fremtidens universelle kirke for deres afholdte *renhedens* apostel og om en plads i fremtidens hellige skrifter for Zoroasters bedste og mest sjælsfangende ord.

Parserne kjender intet kastevæsen. De udgjør et religiøst demokrati. Hver mand og hver kvinde staar lysets evige aand og kilde lige nær. Kvinden indtager en fri, hædret og høi stilling. Hun deltager i de religiøse ceremonier og tilbedes blandt engle og helgener — lysets aander. I det øvrige Indien staar kvinden som bekjendt gjennemgaaende lavt; parserne danner en undtagelse. Selv høiskoler og universiteter staar hende aabne blandt dem; hun befatter sig med literatur og drømmer om at leve og arbeide

frem en eller anden af de store sager og tanker, der vil udvide lysrigets grænser paa jorden og drive mørket tilbage; thi ogsaa hun længes efter at kjæmpe under lysets guddomsfane. Forfatterinden selv giver os jo ubevidst et indblik i parserkvindens sind. Her er, hvad hun siger: „Man længes efter noget, der vil vække os af vor sløvhed og drive os til at vise os værdige vor afstamning, — som den indiske kvindes frigjørere kanske, eller som grundlæggere af en indisk literatur, eller som reformatorer paa det indiske vanstels omraade .... Vor stilling er slig, at den indbyder til handling; enige og faatallige kommer vi i nær og stadig berørelse med hinanden; universiteternes rigdomme ligger for vore fødder; — Indien med sine herlige solnedgange, sine rigtklædte bakkedrag og aaser, sine vilde ørkener og urskove, sine djævelbeboede huler, sin ældgamle literatur, sine mange forskjellige folk, racer, religioner og sind, — alt er her til at egge vor fantasi og indbildningskraft; skjønhed i Guds som i menneskers verk omringer os paa alle kanter; forskjellige civilisationer kjæmper om indflydelse over os; — med vakre og fagre ting rundt om os og et dannet og forstaaelsesfuldt øie til at se med, burde dog ogsaa vort sind voxe sig fagert og skjønt. Vi burde kunne udføre det, hvorfor profeten siger, at alle hans disciple er til — øge verdens sum af godt og hemme og mindske Ahrimans, — den onde aands — magt.“

Ganske besynderligt og mindre tiltalende er dog det billede, vi faar af livet blandt parserne i det store hele taget. De rige familier flytter op og ned ad fjeldene, eftersom hede og kjølighed vexler. De har sine forskjellige hjem i vexlende høider over havet, — „bakkestationer“ kaldes de. Med stigende varme drager de opover fra „station“ til „station“, for saa med øgende kjølighed at flytte nedover igjen. Deres hjem er fulde af al den luxus, tiden kan skaffe fra øst og fra vest. Tjenere har de fuldt op af. Selv presten er en familietjener. De beder ikke saa meget selv, siger ikke altid selv sine bønner; thi det gjør presten for dem, „siddende hvidklædt i en høi stol“ ved familiens arne. Og parseren finder det poetisk og tilfredsstillende at vide, at medens han og hans befatter sig med dagens pligter og fornøielser, strækker den hvidklædte prest armene ud til velsignelse over hans hjem og alle hans. Han synes at være den familietjener, der har at passe forholdet til Gud og ved idelige bønner og velsignelser at holde dem alle nær til ham. For et vestligt sind er jo denne „arbeidets fordeling“, der lægger menneskets religion i hænderne paa en delegeret, en familieprest hverken videre tiltalende eller poetisk. Samtidig sørger da ogsaa i det nærliggende ildtempel en anden hvidklædt prest for, at den hellige ild, — symbolet paa den rene og lutrende guddomsaand og paa den hele religion — aldrig gaar ud, at dens flammer

stiger klare og rene som en evig troesbekjendelse og bøn til den usynlige Guds hjem.

De religiøse ceremonier er ganske vakre symboler, hvori der dog blander sig lidt populær overtro, — om end forbausende lidet. Ved et barns fødsel nedbedes de gode engles beskyttelse og varetægt, bønner ofres lysets rene aand i det enkle ildtempel og — en *astrolog* giver sit udsagn om det nyfødte barns fremtid.

Syv aar gammel gjennemgaar barnet — pige som gut — et slags konfirmationsceremoni. Teorien er der — modsat den hos os vanlige —, at barnet fødes *godt;* til det syvende aar er det helt under den gode magts varetægt og styrelse. Men omkring det syvende aar begynder det ondes magt at sætte an imod det for at vinde indpas i dets sind. Da er ogsaa barnet istand til at forstaa forskjellen mellem godt og ondt. Da opfordres det til her paa livets rosenklædte tærskel, før det har faldt og besudlet sin sjæl, at vie sig helt til det gode, — til lysets og renhedens aand. Denne indvielse foregaar med stor og skjøn høitidelighed. Barnet iføres en snehvid klædning — renhedens symbol: ren som den skal dets sind og liv være — hvori hver søm har sin symbolske betydning, der opfordrer til et moralsk og dydigt levnet. Om livet knyttes et reb af 72 traade, en for hvert kapitel i et af de hellige skrifter. Medens dette knyttes, messer presten Zoroasters tro og ovenomtalte bud til sine disciple. Som den sidste knude knyttes, siger presten: „Gjør godt og sky alt ondt.“ Og dermed er den unge parser indviet til sit folks liv og tro. Knuderne paa rebet symboliserer de store dyder, først og fremst sandruhed, og velvilje; (renhed er her det, der udgjør grundlaget for al dyd, — mindre en speciel dyd end betingelsen for eller samlingen af al dyd).

Den næste store ceremoni i en parsers liv er den egteskabelige vielse. Egteskabet symboliseres her som en syvfold knude. Sind, hjerte, — alt, skal knyttes uløselig sammen. Ceremonien afsluttes ved, at brudeparret spadserer rundt den hellige ild, for dermed at vie hele deres samliv til det godes magt, udtale, at religion — troen paa og hengivelsen til det gode — skal udgjøre deres fælles livs centrum. Velsignelse og pligtopregning indbefatter alt. „Maatte eders aand og sind være livlige og frugtbare“ heder det. „Gjør intet uden forudgaaende modent overlæg. Undgaa at vredes. Vær høflig, venlig og forekommende. Befat jer ikke med sladder. Træt ikke med den hævngjerrige. Hav intet samarbeide med den uvidende. Tal først i offentlige møder efter grundig omtanke.“ — Den endelige velsignelse gaar ud paa, at alle deres handlinger, ord og tanker maa være gode.

Begravelsesceremonierne er besynderlige. Det vil sige, nogen begravelse er der ikke. Liget begraves ikke. Heller ikke brændes det. Det

udsættes i fjeldene, hvor rovfuglene æder det op. Lidt frastødende synes det os. Men den øiensynligen fintfølende og høitdannede forfatterinde af den artikel, jeg benytter, finder det hele godt, endog lidt poetisk. Denne maade at behandle liget paa „anbefaler sig selv for enhver, der kjender til den,“ siger hun, og spørger saa noksaa slaaende og træffende, om der da selv i tanken paa, at liget ligger der i nogle dage og rives sønder og ædes op af de hvide rovfugle, er noget mere frastødende end i tanken paa, hvad der gaar for sig nede i graven! (noget hvorfra hendes følelser øiensynligen viger forfærdede og oprørte tilbage, slig at hun ikke vover at fuldføre sammenligningen ved at nævne orme og forraadnelse gjennem aarrækker som kontraster til de „hvide fugle“, der paa ganske kort tid lader liget forsvinde).

Liget udsættes da heller ikke ubeskyttet i fjeldene. Det staar, hvor alene de „hvide fugle“ og ingen andre rovdyr kan naa det. Ude i vildmarken, fjernt fra by og mennesker hæver sig et mørkt og oventil aabent taarn. Det er „det stille taarn“, parsernes kirkegaard. Derind sættes liget, bæres ind af et ligbærerlaug, medens følget kaster det sidste blik paa det *udenfor* taarnet. Ind gaar kun ligbærerne. Taarnet er hjem for sværme af „hvide fugle“, der snort sørger for, at den afdødes jordiske levninger har vendt tilbage i naturens evige og renslige kredsløb. Sørgedragten er hvid — renhedens og lysets aands farve; nu gaar jo lysets tjener hjem til sin herre. — Forfatterinden dvæler da ogsaa som ved noget skjønt ved dette hvidklædte følge, der snor sig ud gjennem fjeldene, ud i vildere og vildere mark, til det kommer til „det stille taarn“. Liget sættes ned ved indgangen. Slegtninge og venner siger farvel og vender hjem. Ligbærerlauget bærer den døde ind, lukker atter stilhedens port bag ham, og de hvide fugle udfører sit hverv.

— Parserne er, som sagt, med al sin religiøse og idealistiske poesi og alle sine østerlandske drømmerier et praktisk folk. Det er skik og brug for den rige parser at give sine døtre medgift, naar de gifter sig; men for at stille dem alle paa lige fod, bestemmes medgiftens størrelse efter døtrenes legemlige og aandelige egenskaber, saaledes, at en styg og mindre vindende pige faar en svær medgift, medens en vakker og elskværdig pige ingen medgift faar. Hun er rigdom nok i sig selv, mener parseren. Ved saaledes at udjevne medgiften søger han da at gjøre alle sine døtre til lige „gode partier“. — Dette lader sig saa meget lettere udføre, som familjepresten fører bog over hvert barns fysiske og aandelige egenskaber og egenheder fra fødselen af. Han ved med nøiagtighed, hvad feil og skavanker hver af dem har, deres sinds tilstand, deres dyder, — alt. Alt er bogført. Ved at føie et par tusen til det ene barns konto, et snes

tusen til et andets, o. s. v., søger saa den praktiske fader at faa det hele til at balancere, hvert barn til at *eie* lige meget. En styg næse opveies med et snes tusen pund; lidt manglende elskværdighed balanceres ved en endnu større sum. Et vakkert ansigt er værd sine snes tusen, mener han, og et lyst, rent og elskværdigt sind sine hundre tusen. — En ganske god idé, forekommer det en. Hos os gaar man jo helst den modsatte vei, „den, der har, til ham gives der end mere," den vakre pige faar pungen med, og den mest begavede og dygtige søn faar formuens løvepart. Parseren er retfærdigere. Det barn, som naturen har været mindre gunstig mod, er han dobbelt god og gavmild mod.

Sluttelig henleder forfatterinden opmerksomheden paa den særstilling, hendes folk indtager. Det hører paa engang østen og vesten til. Det har intet i religion, sæder eller institutioner, der skiller det fra vestens folk. Dets tanker og traditioner er noble og høie. Dets morallære er i ét og alt ligt det kristne vestens. Dets religion er ren og helt rationel. Det sidder inde med baade østens og vestens kultur. Det er fuld af energi og forretningsduelighed. Og samtidigt føler det sig ogsaa i slegt med østens poetiske og rige aand. Det forstaar baade østen og vesten og kan fortolke den ene for den anden, overføre som ingen anden den enes literatur, tanker og kultur til den anden. Det er i fred og god forstaaelse med alle. Indiens folk og fyrster agter dets medlemmer, europæerne finder i dem dygtige og kjendte bundsforvandte. Det er endnu et sundt, rent folk, friskt paa aand og rent paa legeme. Dets hjem er uplettede og fulde af kjærlighed, dannelse og god forstaaelse.

Et sligt folk, mener hun, maa end have en stor opgave at løse, muligens som østens og da især Indiens reformatorer og som mæglere mellem vestens kultur og de indfødte folkeslags tænkesæt og livsvaner. Paa den vis tror hun der end er en høi skjæbne at opfylde for det lille, absolut enige og trofaste folk, og at det saaledes ogsaa som samlet nation vil kunne opfylde Zoroasters bud om at udvide lysrigets grænser og drive mørket tilbage.

Ny literatur.

Lidt om en ny retskrivning af *Chr. Collin.* — Norsk Retskrivningssamlags forlag. — Her er en bog eller et lidet hefte (pris 25 øre), som enhver absolut bør læse. Det tør synes umuligt at kunne skrive interessant om noget tilsyneladende saa tørt som bogstaver og bogstavering; men forfatteren har gjort det. Man vil læse med interesse. Og man vil faa et ypperligt og greit overblik over, hvad det er, de mænd arbeider for, som vil ændre og reformere vor retskrivning. Man vil faa mere, — et indblik i det skrevne sprogs natur og sammenhæng med talesproget, der vil være en til betydelig forstaaelse og hjælp. Og det hele er skrevet slig, at det vil læses med absolut fornøielse.

For min egen del maa jeg tilstaa, at bogen har omtrent omvendt mig. Den er skrevet med en slig overbevisende klarhed og magt, at den er vanskelig at modstaa.

Forfatteren vil have os til at skrive sproget *efter udtalen* helt og holdent. Hvert bogstav skal altid staa for en vis, bestemt lyd, — saaledes, at man strax fra et ords udtale ved, hvorledes det bør skrives og fra dets udseende, hvorledes det bør udtales.

En saa radikal reform har jeg for min del altid havt liden tro paa, kanske delvis, fordi jeg i saa mange aar har benyttet den engelske sprog, hvor forskjellen paa skrift og tale er saa langt større end hos os, saa stor, at det synes haabløst at faa den udjevnet. Dertil kommer jo der, at sproget forlængst har faaet fast form, slig, at al forandring er vanskelig. Et ords skrivemaade paa engelsk siger som bekjendt svært lidet om udtalen. F. ex. *enough* siger enøf,*) *plough* siger plau, *through* siger thru og *threw* siger ogsaa thru, medens *new* siger nju, *trough* siger traaff; *hough* siger hok, stavelsen *ough* siger altsaa uden nogensomhelst regel eller lov undertiden øf, til andre tider aaff, au, u eller ok. *Worcester* siger Vuster, *Leicester* Lester o. s. v. — Men alligevel, jeg havde lært at holde af netop denne forskjel, eller rettere af skriftsproget, slig som det er. Og det af den grund, — at alle disse bogstaver, som ikke udtales, og bogstaveringen i det hele er et stykke *historie* og sproglig videnskab. De viser ordenes oprindelse og slegtskab. De stumme bogstaver viser ofte, at ord, som ellers vilde falde fra hinanden, hører sammen, er islegt. De udgjør slegtskabsbaand mellem ordene, — gjør sproget til et organisk hele med rod dybt nede i fortiden og kontinuerlig vext og udfoldning. At skrive efter udtalen — hvad der agiteres for ogsaa i England og Amerika — vilde være at kaste bort alt dette, der skaber orden i sproget, og — som det syntes mig — at indføre sprogligt kaos.

Men jeg er omtrent omvendt. Forfatteren godtgjør saa slaaende, at bogstaverne dog er til for at betegne reelle, levende lyd og ikke for at staa som gravstøtter over længst afdøde lyd i sproget, eller for kun at lette sprogforskeren hans opgave. — Det maa være skriftens opgave at afbilde tale, ikke at give historie om sprogets udvikling. Det sidste faar i hvert fald være af underordnet betydning. Slaaende antyder ogsaa forfatteren, hvordan dette naturlige forhold, at skriftsproget blot er et tro billede af talesproget, maa virke kontrollerende og udviklende paa det sidste, begge gjensidig støttende hinanden, og saaledes føre til *sprogets* hurtigere

*) Kun rent tilnærmelsesvis udtale naturligvis.

udvikling i det hele og dermed til vext af alt det, som sproget giver udtryk. Han paapeger ogsaa, at vi hos os er heldig stillet for gjennemførelsen af en radikal og rationel reform, idet baade vort tale- og skriftsprog nu er i en opløsnings- og overgangsperiode. — Men man læse bogen og dømme selv!

— *Unge nordmænd;* et kritisk grundrids — af *Hjalmar Christensen.* — H. Aschehoug & Co.'s forlag. — Kristiania. — Pris kr. 2.50.

Hjalmar Christensen har her — for at bruge et forslidt om end i dette tilfælde aldeles passende udtryk — afhjulpet et reelt savn. Den, der interesserer sig for vor nyere literatur og dens mænd har ingen adgang havt til at blive kjendt med dem og deres tanker. maal og idéer, — uden ved at læse sig gjennem samtlige verker. Vi har manglet en veiledende og orienterende oversigt. Denne er det, vi her har faaet. Og forfatteren fortjener ærlig tak derfor. Han har skrevet som en, der nøie og vel kjender og dybt interesserer sig for sit emne, hvad der jo i et sligt arbeide er uundværligt. Bogens mindst interessante og fortjenstfulde del er heller ikke den længere indledning, hvori han behandler den nye kunstretning (der alt begynder at blive gammel for resten) *dekadensen* i sin europæiske helhed og viser dens sammenhæng med den nyeste literatur og de yngste forfattere hos os. Det forekommer mig at være et særdeles oplysende og klargjørende kapitel. Man faar en bedre forstaaelse af og næsten lidt sympati for denne idéløse, kling-klangens dekadent-literatur, som da forfatteren ogsaa blot skildrer som en *overgang.* Gud ske lov! —

De skildrede forfattere er Vilhelm Krag, Knut Hamsun, Gabriel Finne, Thomas Krag, Hans E. Kinck, Jacob Hilditsch og Hans Aanrud. — Men vi mangler endnu, saa vidt jeg ved, en lignende oversigt over den næst ældre generation af vore forfattere.

Under omtalen af Knut Hamsun fortæller forfatteren, at han viser paavirkning af „russisk og *amerikansk* literatur". Det sidste maa man virkelig fritage Knut Hamsun for. Han fortæller jo og viser saa slaaende selv i „Amerikas aandsliv", at amerikansk literatur hverken liker han eller kjender han, som naturligt er; thi stort større kontraster end Hamsun og den fine, aristokratiske Hawthorne eller den jevne, omhyggelige, filosofiske Emerson, eller Holmes's geniale og tanketunge humor, eller Howels's vel udarbeidede og paa vid verdenskundskab byggede romaner, skal det være vanskeligt at finde. Havde endda forfatteren nævnt amerikansk journalistik, saa kunde det saa været. Længer nede kommer rigtignok den gamle historie frem, at amerikansk literatur, det er væsentlig *Bret Harte* og *Mark Twain!* Som om vi i engelsk literatur glemte Shakespeare, Byron og Browning for at nævne mrs. Oliphant og Rider Haggard.

Men det er jo en almen europæisk fordom — almen udenfor England, hvor man stjæler og tilegner sig den *amerikanske* literatur noksaa friskt —, at Amerika ikke *kan* have kunst eller literatur. Og ved at have den fordom sparer man sig møien ved at se efter og undersøge. Fordomme er arbeidsbesparende institutioner.

Skildringen af Hamsun synes forøvrigt at give det første, helstøbte og saa vidt man kan dømme derom, retfærdige billede af denne under alle omstændigheder modige og liv- og tankevækkende kunstner.

En mindre indvending er der dog at gjøre mod bogen, synes jeg. Der burde være straf for at komme med slige lange, uoversatte, tyske citater midt i den norske text. Hele sider af tysk. Selv om *alle* læsere læser tysk lige saa let som norsk, hvad de nu slet ikke gjør, saa er det ligefuldt forfatterens pligt i en norsk bog — om norsk literatur — *selv* at oversætte sine tyske citater. Gjør han ikke

det, saa resikerer han, at ni af ti af hans læsere i vor travle tid springer over hans tyske illustrationer med en mindre høflig kompliment til forfatteren.

— *Ibsens kvindeskikkelser*. — Af *Lou Andreas Salomé*. Autoriseret oversættelse ved *Hulda Garborg*. — Alb. Cammermeyers forlag. — Kristiania og Kjøbenhavn.

Her er ogsaa en bog, som enhver maa læse. Det er lidt besynderligt, at denne fyldigste og klareste oversigt over Ibsens kvinder skal komme til os fra Tyskland og først blive os nordmænd tilgjængelig i oversættelse. Men taknemmelig maa man være for den, hvor den saa kommer fra, og taknemmelig til fru Garborg, som har overført den paa vort sprog. Ibsen er saa helt og fuldt indbegrebet af alt, der er størst iblandt os, saa mægtig, saa dyb og kraftig og epokegjørende en aand, at vi maa gribe med begjærlighed alt, der hjælper os til en bedre forstaaelse af ham. Og det gjør denne bog. De fleste vil vist villig indrømme, at de trænger hjælp i denne retning, at de ikke faar saa fuld og saa grei rede paa digterens mening og tanker, som de ønsker. Vel, — denne bog vil kaste lys over meget, giver en et ganske andet hold paa én del af de ibsenske dramaer i hvert fald, — den del, der direkte berører de levende kvindefigurer. Man vil vende tilbage til dramaerne med ny lyst og ny forstaaelse, — læse dem næsten som nye bøger.

„Den bog, som her fremlægges,“ siger Arne Garborg i sit forord, „er ikke en „kritik“, men en digterisk, fortolkende gjenfortælling, gjennem hvilken de ibsenske skikkelser faar liv paany samtidig med, at man virkelig lærer at forstaa dem . . . . Jeg synes, den gav mig Ibsen engang til; — oprigtig talt havde jeg i det senere begyndt at finde ham temmelig ufattelig. Det særlige ved denne fortolkning er, at den behandler hele den nyere ibsenske digtning i sammenhæng. Det viser sig da, at disse dramaer er at opfatte som cyklus, og at det først er gjennem denne som helhed, at digterens livsopfatning træder frem. Hidtil har vi strævet med at forstaa hvert drama for sig og er derved komne til de mest modstridende — eller til sletingen — resultater.“ — Bogen vil findes letlæst, letfattelig og saa spændende interessant som Ibsen selv, — en grei, opklarende diskussion om vort fædrelands største forfatter.

— *Falck-Ytter*. *Lek ude og inde*. — Falck-Ytters forlag. — Kristiania.

Her er en bog, som ingen forældre bør undlade at skaffe sine børn. Mange af os husker vel endnu, hvilken glæde og herlighed det var, naar vi som gutter fik fat paa en lignende bog. Den vil blive en udmerket julepresent. Her fortælles i et ligefremt sprog og med en varme og interesse, der maa fange og vinde de unge læsere, om al slags lek, ude og inde, sport og spøg, kunststykker og „moro“. Her gives raad og vink om skisport og skøiteløben, om iskaruseler og alle slags boldspil. Der fortælles alt om buer og bumeranger, stylter og jeppepinder. Man faar forklaring over alle slags „tak“, — „rygtak“ og „bringetak“. En mængde leke beskrives — baade for ude og inde. Der er den rigtige beskrivelse paa enhver slags „blindebuk“, „bytte sæde“, „tampen brænder“ med en mængde mindre velkjendte leke. — Kort sagt, det er en bog, det er synd at lade noget barn gaa foruden. Den vil bringe glæde og „moro“ med sig, hvor den gaar. — Dertil kommer da for forældrenes vedkommende, at den er skreven af en varm og forstandig barneven, der har sin alvorshensigt bagom legen. „Det er legemets og sjælens bedste kræfter, som udvikles under god lek,“ siger forfatteren, „og det ubemerket, medens hjertet er fuldt af uskyldig glæde.“ — Bogen er ogsaa ganske rigt illustreret, idet tegninger ofte ledsager beskrivelsen af lek, sport eller kunststykker for at tydeliggjøre dem. — Prisen er blot kr. 1.60.

Bogliste.

Pierre Loti: Matros. — Oversat af Johannes Jørgensen. — Lehmann & Stages forlag. — Kjøbenhavn.

Henry M. Stanley: Mine mørke ledsagere og deres fortællinger. — Autoriseret. oversættelse ved G. Halvorsen, dr. phil. — P. T. Mallings boghandels forlag. — 1ste hefte.

August Strindberg: Dramatik. — Albert Bonniers förlag. — Stockholm. — Pris kr. 2.25.

Carl Nissen: Älfvalek jämte andra berättelser. — Albert Bonniers förlag. — Stockholm. — Pris kr. 2.00.

Karl A. Tavaststjerna: En bröllopsresa. — Albert Bonniers förlag. — Pris kr. 2.25.

Kristofer Janson: Jesus-sangene. — Mons Littléres boghandel. — Bergen

Kristofer Janson: Lys og frihed; prædikener til alle kirkeaarets søn- og helligdage. — Mons Littlerés boghandel; Bergen. — Pris kr. 6.00.

Henrik Jæger: Illustreret norsk literaturhistorie. — Hjalmar Bieglers forlag. — Kristiania. — 10de hefte.

Skandinaviske tidsskrifter.

„Nordisk Tidskrift“ utg. af *Letterstedtska Föreningen.* 1893. Hefte 5. Den danske sagkyndige, hr. *F. Meldahl* leverer et kort og grundigt opsæt om *Norske stavkirker*, nærmest foranlediget ved hr. prof. L. Dietrichsons store hovedverk over dette emne. Med 12 afbildninger af engelske kirker, foruden en mængde henvisninger til andre udenlandske dokumenter søger hr. Meldahl at godtgjøre, at ideerne til stavkirkens konstruktion i endnu høiere grad, end af hr. D. antaget, kan hidrøre fra paavirkning udenfra. — *L. Bygdén* stiller et svensk folkesagn („Kungshatt“) i historisk belysning. — *G. Nordensvan* meddeler en række interessante kunstindtryk fra Gøteborg. — Desuden tre anmeldelser af betydeligere nye bøger.

„Vor Tid“. Red. af O. A. Eftestøl, Lars Eskeland, V. Ullmann. Forlagt af Olaf Norli, Kristiania 1893. No. 6. Indhold: *Om forholdet mellem religion og moral,* foredrag ved første norske landslærermøde i Trondhjem 12te juli 1892 af pastor *Olaf Holm* (fortsættes). — *Ungdom* af *L. Eskeland.* — *Lærerne og Vantroen* II af *O. A. Eftestøl.*

„Samtiden“, no. 10. — Heftets væsentlige artikel er T. Parrs *determinismens konsekvenser for moral og religion*, der vil findes refereret paa andet sted i dette eller næste hefte af „Kringsjaa“. Min egen artikel om Walt Whitman fortsættes. Desuden er der tre interessante oversættelser, — *Lawrence Oliphant, Ibsens „Gjengere“ og psykiatrien* og *sygdom og død paa scenen.*

Ved en feiltagelse opgives *S. Veyrac* som forfatter af den sidste artikel. Denne har imidlertid blot gjengivet artiklen i *„Revue des Revues“* efter *„North American Review“.* Forfatteren er dr. *Cyrus Edson,* sundhedskommissær i New-York. En lignende feiltagelse er ogsaa skeet med artiklen *Lawrence Oliphant.*

Fra livets latterside.

— „Jansen, var det Dem, som skrev denne sætning: 'stortingsmanden stod *stum* af forbauselse'!"

„Ja. Er der noget galt ved den?"

„Jeg ved ikke, men med mindre De har Deres fakta paa første haand, tror jeg, det er sikrest blot at sige, at 'stortingsmanden blev forbauset'."

— „Hvorfor spiser du ikke æblet dit, Thomas?"

„Jeg venter paa Ole. Æbler smager bedst, naar der staar en anden gut og ser en spise dem."

— *Datteren:* „Klokken har stanset, og jeg loved min musiklærerinde at øve mig en time hver dag. Hvad skal jeg gjøre?"

Faderen: „Begynd du dine øvelser; jeg skal lade dig vide, naar timen er forløben. Jeg gaar ud en tur."

Datteren: „Men hvordan kan du lade mig vide, naar timen er forbi, dersom du gaar ud?"

Faderen: „Naar du ser mig komme ind igjen, saa er det tid at stanse."

— En sentimental digter i det fjerne vesten sendte en lokal redaktør sit bedste digt: „Hvorfor lever jeg endnu?"

Redaktøren svarede: „Fordi De sendte Deres digt med posten istedetfor at overbringe det personlig."

— En mand kom ind paa et apotek og bad om „noget for hodepine". Apotekeren holdt som svar ganske pludselig en flaske koncentreret ammoniakopløsning hen under mandens næse. Den sterke gas næsten kvalte ham. Efter at havc hostet, tørret øinene, trukket veiret og brugt et mindre passende sprog mod apotekeren, spurgte han endelig denne, hvad i al verden hans mening var. — „De bad jo om noget for hodepine. Dette er udmerket. Er ikke hodepinen alt bedre nu?" — „Men jeg har jo aldrig havt hodepine da, menneske! Det er min kone, som har hodepine."

— „Og De søger virkelig skilsmisse?"

„Ja."

„Men Deres mand har ord for at have et stort og varmt hjerte."

„Ja, det er netop det gale. Det er saa stort og varmt, at han kan elske et halvt snes kvinder paa én gang."

— To hvervede soldater laa under sit tæppe og talte sammen efter slaget.

„Hvad bragte dig til at gaa ind i arméen, Jens?"

„Jo, Thomas, jeg var ugift og holdt af krig, ser du, og derfor lod jeg mig hverve; men hvad bragte dig hid?"

„Jo, Jens, jeg var gift, jeg ser du, og holdt af fred, og derfor lod jeg mig hverve."

— Han var en ung advokat og holdt sin første tale for retten. Den var rhetorisk, blomstersmykket, usammenhængende og trættende. I samfulde to timer prated han afsted, til dommer, jurymænd og tilskuere fik lyst paa at lynche ham paa stedet. Da han endelig var færdig, reiste hans modstander, en gammel, vant advokat sig og vendte sig med et lunt smil til dommeren med de ord: „Deres velærværdighed, jeg vil følge min unge vens exempel og overgive sagen til juryen uden advokatur."

— *Ung egtemand:* „Nei, før jeg sætter fod paa et fæstekontor igjen, før vil jeg selv være kokkepige. Jeg kom derned, ser du. Der stod en hel del kvindemennesker. Jeg saa dem over og henvendte mig til den rimeligst udseende af dem og spurgte, om hun mente, at hun turde paatage sig at tage ud som kokkepige. — Men saa skulde du bare seet! — Hun lignede vor kalkunske hane, med alle fjær strittende, da hun svarede: „Jeg søger efter en kusk; jeg tror *De* vilde passe udmerket i den stilling."

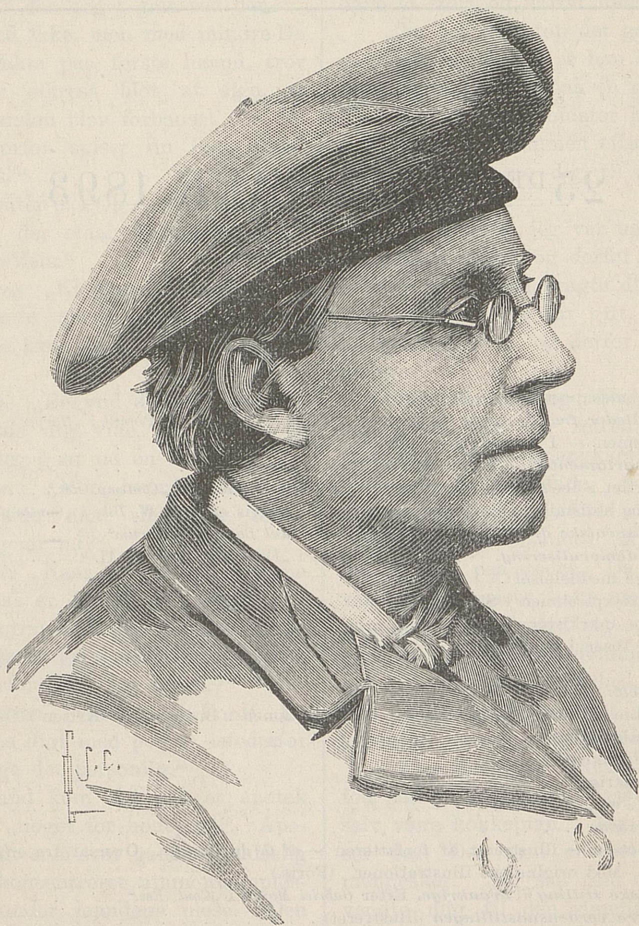
Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA

No. 11

25DE NOVEMBER 1893

INDHOLD

Jonas Lie.

Jonas Lie.

Der var noget eiendommeligt ved den samstemmige jubelflom, der strømmede ind over Jonas Lie, da han 6te november nu feirede sin 60-aarige fødselsdag. Fakkeltog og processioner nede paa Holskogen, digte, festskrifter, og alle, absolut alle aviser fulde af skinnende, lyse spalter om Jonas Lie, — og folk sad i alle landets hjem fra Finmarken til Kristianssand og læste om Jonas Lie og var med og feirede dagen af fulde hjerter; og i hovedstaden traadte byens borgere og foreninger sammen i festkomiteer for at ta imod ham, naar han kom, ta imod ham med en række af festligheder, hvortil vi neppe har sét mage. Og paa sin vei ind til festerne, hvor han kom, stimlede folk til brygge og perron og raabte hurra og sang for ham, — hele den frostblanke novemberuge har gjenlydt af „Leve Jonas Lie."

Det eiendommelige, det, der gjorde folk næsten forundrede over sig selv, — saa de ligesom med en vis undren lyttede til sine egne raab, — det var, at det navn, som nu pludselig raabtes med jubel i hele folkets samlede styrke og stemme, det var man jo ikke vant til at høre slig; det var ikke som Bjørnstjerne Bjørnson, der ruller Aasgaardsrei over landet med krigsraab og gjaldende lur, — ikke heller som Ibsen, Henrik Ibsen, hvis navn bæres indover landet paa hele Europas beundring, — det var ikke disse, for hvem det altid er naturligt, at de raabes, løftes høit og høilydt, nei, det var som en af éns egne, der pludselig blev løftet ud af éns lune stue og sat høit mellem alt folket, — éns far, bror eller gamle husven — Jonas Lie!

Det var næsten forbløffende — og det kom ogsaa saa pludselig: Men da det saa først klang løs med „Leve Jonas Lie!" med taler og sange, ja, da var det ogsaa underligt, hvorledes dette tog folk, hvorledes de talte, sang, skrev og raabte hurra ud af sine varmeste hjerter, — hvorledes hver og en af de mange, mange var med, straalede i øinene og la sin stemme i hyldningen, hvorledes hver enkelt kom med sin trang til at sende *sin* hilsen og *sin* tak frem mod Jonas Lie, mod den lille, fintbyggede mand med brillerne og det skarptskaaret intelligente, af hjertelighed lysende ansigt.

Man vil se det, naar man læser, hvad der blev skrevet i aviser og festskrifter, se, hvorledes hver pen er ført af en personlig trang, hvorledos hver bidragsyder til avisnumeret og til festskriftet har hentet frem personlige erindringer, indtryk, oplevelser knyttede til Jonas Lie, til hans person, hans hjem, hans digtning, hans enkelte verker. Man vil ogsaa ha sét det, hvis man har været med blandt mængden, hvor han er bleven hilset: De vilde alle hen til ham, alle ta ham i haanden — og alle havde sit at sige til ham, sit „tak for sidst" eller sit „velkommen til os!"

Hvad der alt i alt har givet festerne for Jonas Lie sit eiendommelige og sjelden vakre præg, det er da, at de i sandhed har været en folkets hjerteudgydelse. De var ikke lokkede frem ved en pludselig tændt stemning, ikke tryllet tilorde af et klingende slagord; de var det endelig overstrømmende udbrud af det norske folks gjennem mange aar nærede og for hvert nyt aar øgede kjærlighed til Jonas Lie, den kjærlighed, som har vævet sig ind i nationens bevidsthed, som kjærligked til en god far eller

mor lever sig ind i sønners og døtres hjerter og voxer deri for hver ny dags kjærlighedsbeviser fra dem. Man faar saa lidet takket sin far eller sin mor, saa lidet takket dem med ord, det ligger nu engang ikke for forholdet slig; der kræves saa liden tak ogsaa, og hjemmets trivsel er selv den daglige taksigelse. Men hænder det, at der kommer en festens stund, hvori kjærligheden skal nævnes og følelserne samles og gives i ord, da dirrer hjerternes varme slag i alle stemmer.

Jonas Lie kan ta imod den hilsen, han har faaet, han kan lade hver tone i festens jubelklang gaa sig lige ind i hjertet og bevare den der som sin sande eiendom; thi den er givet ham af hjerter, givet ham som gjenklang af, hvad han selv har sunget, og den gives ham slig hver dag af norske kvinders og mænds hjerter rundt om, hvor han læses, — i alle norske hjem.

— —

Det var en septembernat oppe i Langsundet nogle mil nord for Tromsø, at vi maatte ta baadskyds hjem, fordi dampskibet havde narret os og var gaaet Grøtsundet paa sydgaaende. Vi havde været paa fisketur til et indvand paa Ringvatsøen og havde nu faat to seige karer til at ro os gjennem den stjerneblanke nat med sortblaa himmel, begsorte fjeldmure trangt om sundet og sjøen som poleret stenkul med morilden fosforgrønt lysende i aaretagene og efter os i kjølvandet. Timerne gik, og karene sled paa aarerne, taktfast og med et livs og mange slegtleds indlevede øvelse; passiaren stansede, og endnu var det langt frem, næs bag næs, før bylysene kunde sees, og det begyndte at bli traurigt i bælgmørket og med de slidende langsomme aaretag.

Vi sad og ledte i vore trætte hjerner efter noget at snakke om for at faa tiden til at løbe, — noget maatte siges eller gjøres, da karen i forskotten pludselig satte i med skjælvende seig salmerøst, og den anden stemte i med:

En fembøring under seil er et lystelig syn,
naar den vasker i sjøen for tre klørs vind
og en høvedsmand god ved sit styre,
ja naar odder og næs flyve pilsnabt forbi,
maa sig glæde den fisker, som sidder deri,
fast at sjøskvættet væder hans hyre.

Og saa gik det alle versene nedefter, ligesaa sikkert i text og tone, som de indgroede greb i aareskafterne.

„Om karene vidste, hvem der havde laget den visen?“

„Haa-haa, om vi skulde vide det ja! De e’ no væl han Jonas Lie de’, vejt du!“

„Om karene havde læst noget andet, den mand havde skrevet?“

„Aa-haa ja, han Jonas Lie e’ no saa go ein main for feskaren, reint overlag tel koseligheit med den main! Jau ja, de fins no væl ikje den karen som ror feskje enten det e’ no paa Lofoten hel paa Finmarka, at han ikje skulde læse utaf han Jonas Lie! Jau, stakkar, han e’ no main for os han, ser du!“

Tiden gik til Tromsø havn saa kvikt, saa vi glemte at tælle næssene, og karene glemte at spytte i næverne og faa sig en kvil paa aarerne, da

de fik leilighed til at høre om han Jonas Lie af folk, som vitterligen havde kjendskab til main og kunde sige sig for sandhed at være bror hans og brorsøn!

— —

Saa havde jeg engang paa toldboden i Helsingør staaende en overhændig svær kuffert med alt mit habengut i. Tung var den før, og nu lagde de alle det kongelige danske toldvæsens uoverkommeligheder paa den, saa der stod bæstet, urokkelig! Jeg satte mig resigneret paa laaget, ventende paa, at overkontrollør, overkasserer og over dit og dat om nogle timer skulde bekvemme sig til at lade mig og min kuffert undergaa den halve dags behandling, hvortil den som gods fra udlandet syntes bestemt.

Efter en stunds øde venten kom der en toldrorskarl eller sligt stabbende ud fra sin hule, en gammel tyksak med lang pibe og sid frak.

„Blir det svært længe at vente?"

„Ja — saadan en times tid endnu!"

„Men kan jeg ikke undgaa alle disse omstændigheder — kufferten indeholder intet toldpligtigt!"

„Ne-he-he-he! Det er just det, der driller, ska' jeg si' Dem, saadanne hvad den indeholder! Ne, herren faar nok kønt vente!"

Han satte sig ved siden af mig paa laaget og fik øie paa mærkelappen.

„Herren heder Lie? Og De er fra Norre? De skulde vel ikke være i familie med jeres Jonas Lie?"

„Jo, brorsøn."

„Ih du min Gud! Sikken en mageløs fornøielse! Hør Torkelsen! Torkelsen for fa'n! Herren her er en brorsøn af Jonas Lie!"

Torkelsen kom ud af hulen — ogsaa tyk, gammel, med lang pibe og sid frak.

„Næ! Sikken en glæde at se en af den familie! Jæ — ka' jai ikke se det paa herrens ansigt! Jæ, for jai ska si Dem, Jonas Lie, han er nu den, vi holder saa majet af — — — — —"

Kort at fortælle, efter et kvarters forløb sad jeg paa min kuffert omringet af hele den subalterne stab paa Helsingørs toldbod og blev beundret som Jonas Lie's kjødelige brorsøn — og efter nok et kvarter blev baade jeg og kufferten i triumf ført over til jernbanestationen uden baand og tvang og uden toldens undersøgelse!

— —

Ja, jeg kunde fortælle tusen slige smaa oplevelser — om min ven Anders Sollien i Maalselven, om alle mine skippervenner, hvis hjerte jeg har vundet uden anden min fortjeneste, end at gamle sorenskriver Lie var min fars far som han var Jonas Lies, — om et postbud i Kjøbenhavn osv. osv., men det behøves ikke. Min hensigt var bare at gi nogle smaa glimt af den kjærlighed, hvormed Jonas Lie's navn omsluttes overalt — fra fiskerbaaden i Nordland og til de lysglittrende festsale i Norges hovedstad.

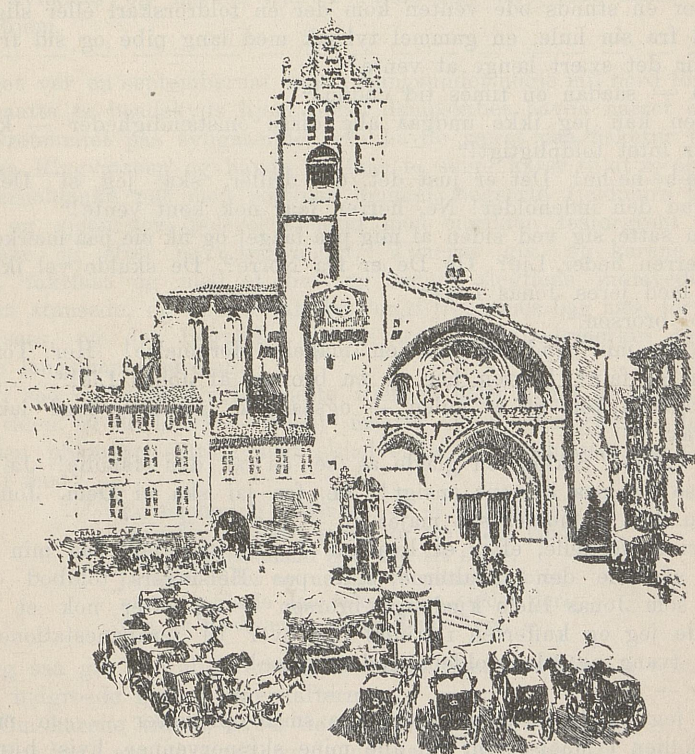
Det bedste jeg ved om Jonas Lie blir dog til syvende og sidst, at han elskes varmest og inderligst af sit hjem og sin familie.

Bernt Lie.

Sommerbilleder fra Toulouse.

(Elizabeth Robins Pennell i „Harper's Monthly Mag.“).

Det var varmt endnu, da vi naaede Toulouse sent paa eftermiddagen. Solseil var spændt over butikvinduerne, og krambodsvendene stod og kjølede sig paa dørtrinene. Paa holdepladsene syntes droskerne at være overladt til blaa solskjermes varetægt, saa fuldstændig havde kuskene gjemt sig bort for solbranden. Fra kaféerne, der var flyttet ud paa fortougene, slog

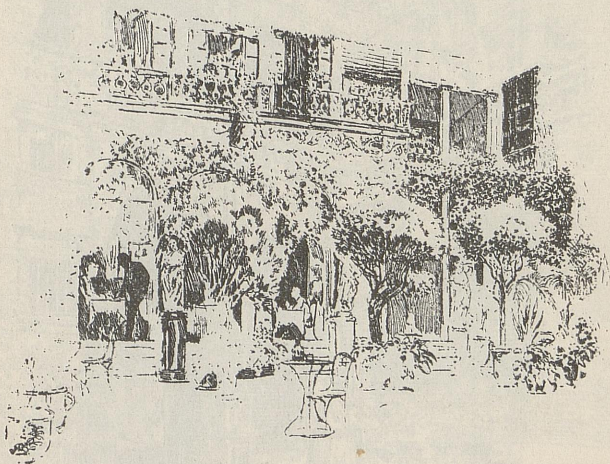

Drosker paa holdepladsen.

lugten af eftermiddags-absinthen op i luften. Og hist og her begyndte opvarterne at dække hvide duge over smaabordene for middags-gjesterne. Alle disse opdækkede borde mellem oleander-stampene henefter gadekanten gav det hele et festligt præg; istedenfor at holde sig inde bag tætte vinduesskodder, lod det til, at de solglade borgere agtede at ture hundedagene med fællesgilde under aaben himmel.

Vognen førte os til et hjørne af *Place du Capitole*, hvor vort hotels vert og vertinde paa fransk vis selv tog imod. Vi mødtes overalt paa det hyggelige sted af blomsterduft og lyd af et bortgjemt springvands plasken, glimt af statuer inde mellem oranger og oleandere, samt ranker opefter vægge og dørkarme. Middagen fik vi serveret i fri luft; en ypperlig liden middag var det, og en ganske usedvanlig flink opvarter.

Om kvelden en tur rundt *Place du Capitole* i det straalende lys fra de guldblinkende kaféer. Intetsteds i hele Frankrige kan der være slig overdaadighed i kaféveien, intetsteds fylder smaabordene saa fuldstændig al plads mellem husvæggen og kjørebanen. Ikke et liv indenfor dørene — jo en gammel klike af gigtiske stamgjester hist og her, og saa vertinden ved buffeten i ny fin kjole. Vert og opvartere farer omkring mellem fortaugets borde, skaffer nyankomne en plads, tar mod bestillingen og lader

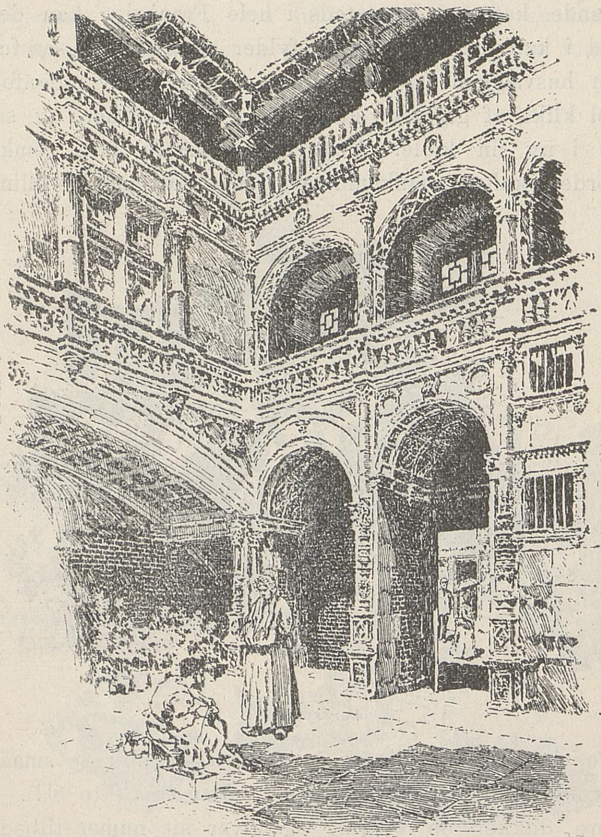

Vor spisesal.

kaffe skjænke, hvor det forlanges, eller bringer øl i de smaa glas. Paa alle kanter lyder det: *versez!* (skjænk i!), *deux bocks* (to øl!). Spillemænd og visesangere dukker op overalt og giver sit numer tilbedste, medens bønder og arbeidsfolk og kvinder med smaabarn paa armen stimler sammen ude i gaden for at se og høre paa, indtil en vogn splitter flokken efter et godsligt hornvarsel.

Tidlig næste morgen slog vi øinene op og skuede ud over pladsen, hvor nu et blændende solskin belyste et hav af grønne falmende skjerme, hist og her afbrudt ved en stikkende rød eller blaa. Rundt om laa de gnistrende hvide huse, og over dem ragede St. Servin-kirkens tunge tag og skorstenagtige taarn op mod den skyfri himmel. Inde under skjermene

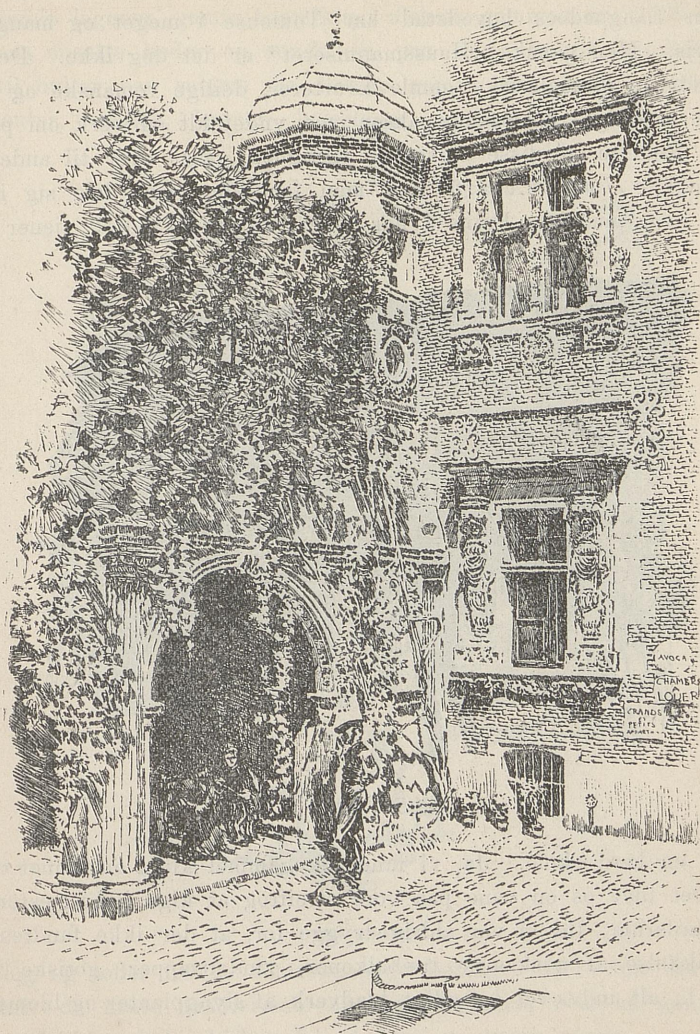
prangede stabler af gule aprikoser, skarlagens tomater, gyldne meloner og al den brogede herlighed, der kaldes sydfrugter. I yderkanten af pladsen var reist smaaborde med alskens kramvarer, hatte, slips, glas og porcelæn, skilderier og pyntebaand. Det var Toulouses daglige morgenmarked. Mellem boder og solskjerme bevægede sig en strøm af sorte, langhattede prester, blaa og røde soldater, tressebesatte officerer og modedamer. Alle var livlige

Gaardsrum.

i sine gebærder og høirøstede i sin passiar. Paa fortaugskanten med fødderne i rendestenen sad smaagutter, og borte paa de blanke marmorbænke under „Kapitolet“ var bluseklædte sjauere ifærd med et slag kort paa morgenstunden. Under de høie buegange foran husene slentrede andre lediggjængere i nydelsen af den kjølende skygge. Alene vognene, der krydsede ud og ind i alle retninger, syntes at have en bestemt hensigt med sin bevægelse.

Ved ellevetiden var torvpladsen rømmet og øde; den blev just feiet, da vi begav os ud til frokost. Rundt omkring under kaféernes solseil sad publikum og nød sin formiddagskaffe, medens opvarterne vandede oleander-

Værelser tilleie.

stampene. Snart var den ganske stad blidelig lullet ind i sin middagshvile. Butikerne under arkaderne var udenvidere afstengte eller forladte af al betjening. Vi traadte ind et sted, men følte strax lyst til at bede om

undskyldning og forsvinde igjen, da kjøbmanden og hans madame viste sig i bagdøren med servietterne for munden.

Livet vaagnede først ved totiden og fortsattes til kaféerne lokkede absinthdrikkerne om sine borde fra kl. 5 af.

Som Languedocs hovedstad har Toulouse i meget og mangt taget efter Paris. Men ganske „Haussmanniseret“ er det dog ikke. Der gives endnu fuldt op af maleriske gamle kvarterer, deilige romanske og gotiske kirker og prægtige renaissance-palæer med yndefuldt snitverk om porte og vinduer. Enkelte af disse sidste er rigtignok gaaet over til andet brug. I det smukke *hôtel d'Assézat* kan man for billig pris leie sig ind paa værelser, hvor muligens Frans I har sovet; et andet „hôtel“ tjener nu som

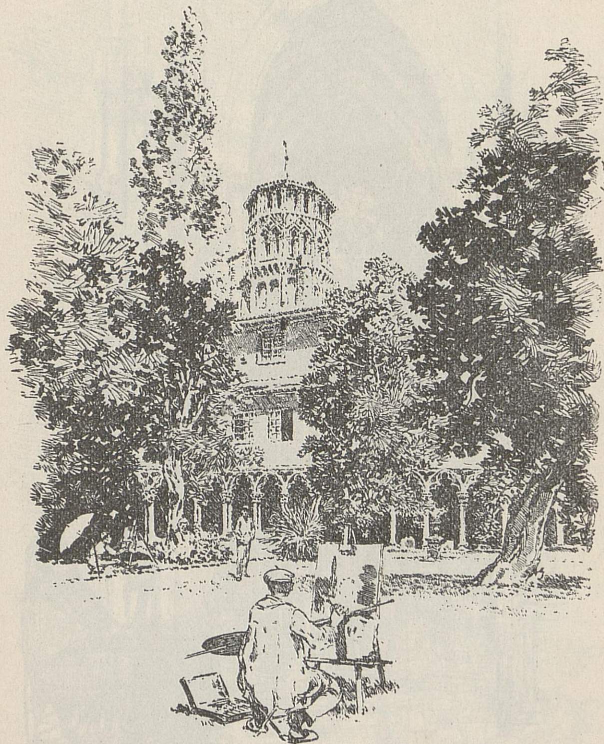
Militærmusik.

lokale for en lærd skole. Ja, vi fandt en gammel kirke omdannet til jernstøberi! Det blev os en vane paa vore streiftog at kige ind i næsten hvert eneste gaardsrum; thi vi var aldrig trygge for, at der ikke fandtes noget rart i skikkelse af udskaarne træbalkoner, vindeltrapper, gotiske hjørnetaarne o. l., alt indvævet i frodigt bladverk af slyngplanter og blomstrende oleandere.

En aften i ugen spillede militærmusiken i byens park, hvor da Toulouses damer og kavallerer promenerede rundt den kunstige indsjø mellem prangende blomsterbed og deilige græsplæner med marmorfigurer af stadens to berømte mestere, Mercié og Falguière. En aften i maaneden marcherer musiken med fakler rundt i gadene, stansende paa alle aabne pladse og

vigtigere gadehjørner. Medens denne *rétraite* foregaar, maa gadesangerne holde inde og tage plads som andre mennesker ved nærmeste kafébord.

Søndag bringer forsaavidt nyt program, som der da holdes skrabmarked paa pladsen udenfor St. Servin. Gamle klær, gamle sko, gamle hatte, gamle lagener, gamle haandklær, alskens gammelt tøi i bunker overalt i de smaa opsatte boder og rundt om paa den støvede brolægning; og hulter til bulter paa samme vis alskens gamle stole, senge, borde, musikinstrumenter, vaaben, lamper, lysestager, kjøkkentøi o. s. v.; samt nye

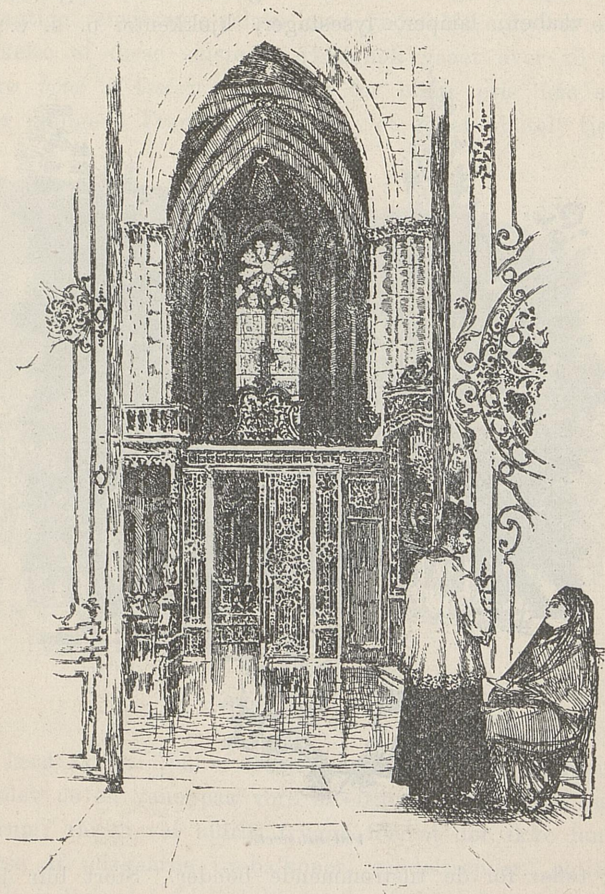

Ved musæet.

hovedplag og tøfler for de tilstrømmende bønder. Stort blir der vel ikke afhændet; de fleste nærværende er blot tilskuere, som en gang imellem gjør en afstikker ind i kirken for at høre en stump messe.

Søndag eftermiddag er musæet aabent for alle. Der hænger en del gode malerier indkjøbte paa de senere aars saloner samt en række historiestykker. Bygningen selv er et fordums franciskaner-kloster med nydelige buegange og arkitektoniske detaljer; man kan ikke tænke et mere yndefuldt musæumslokale.

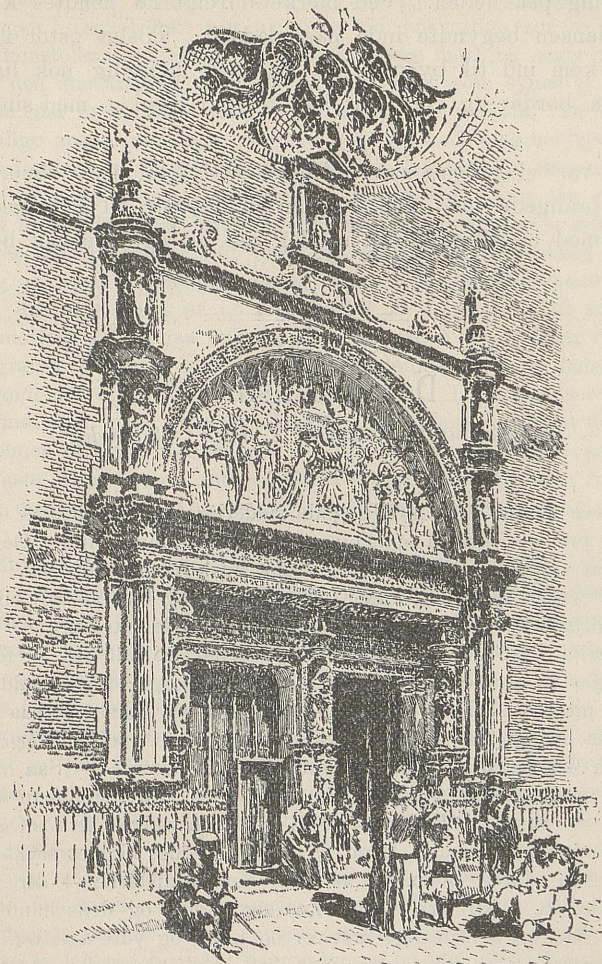
En af dagene indtraf Mariæ himmelfartsdag (15 aug.), saa vi fik anledning til at bivaane en toulousansk folkefest. Den malerisk-uregelmæssig byggede katedral var pyntet med gamle tepper, og overalt i helgenkapellerne strømmede kvinder og børn ind med svære blomsterkvaster, som de havde kjøbt i buegangene udenfor. Messer blev der læst paa alle kanter ved altrene, og sakristaner i purpur og guld spankulerede gravitetisk

I katedralen.

omkring mellem den ud- og indglidende menneskeskare. Et øieblik bøiede man knæ, ellers syntes man at være kommen til messe for morskabs skyld; der var en gemytlig sniksnak paa alle kanter. Mandfolkene begyndte dagen som vanlig med „et lidet glas“, men blev rolig siddende og døse tiden hen efter dette, indtil det blev tid at forlange formiddags-absinthen. —

Eftermiddagen var viet folkelige lege paa en stor plads udenfor staden lige ved Garonnes bred. Fjernt ude i synkredsen skinnede Pyrenæernes snedækkede tinder, og bag os laa byens hvide huse i solstegen med de røde taarne stikkende op i den blegblaa himmel; men i forgrunden blinkede

Tiggere ved kirkedøren.

floden mat og dovent. Sandelig var det ikke snurrigt at se festkomitéens snipkjoleklædte medlemmer fare ud paa pladsen og reise op de sækkeløbsgutter, der faldt overende. Endda løierligere var det, da en slig snipkjole satte paa sprang efter en gris med indsmurt hale; det blev en gemytlig

jagt, indtil grisen slap ud igjen ufanget. Gutter i badebuxer blev trukket paa haandvogne ind under en ophængt vandbalje, som de skulde ramme med en lang stok; den, som traf godt, fik et styrtebad over hovedet. Der gik en ballon tilveirs, og turnforeningen gav opvisning, medens roklubber holdt kaproning paa floden. Ved mørkets frembrud tændtes kulørte lygter overalt, og dansen begyndte inde paa pladsen. Tilslut „stor illumination".

Da vi kom ind til byen igjen, var der merkelig nok lige overfyldt ved kaféernes borde; og vort vertskab traf vi bænket med sine tjenere til et aftengilde.

Tilslut var vi blevne saa indforlivede i Toulouses vaner, at da alle gadehjørner prangede med plakater om et lysttog til Pyrenæerne, tog vi uden videre med og tilbragte en søndag paa en egte spansk borg.

Determinismen.

(I anledning en artikel af *T. Parr* i „*Samtiden*").

To riddere mødtes i de gamle, gode ridderlige dage midt paa en bro. Over dem var der i broens centrum ophængt et skjold med indskrifter. De stansede paa hver sin side af skjoldet. „Et gyldent skjold, her!" raabte den ene. — „Jeg beder om forladelse," sagde strax den anden, skjoldet er dog blot af sølv eller forsølvet." — „Nei, om forladelse, gyldent er det, som jeg allerede har sagt." — „Hr. ridder, skjoldet er sølv!" — „Guld, hr. ridder!" — „Betviler De mit ord, — forsvar Dem!" — Og saa sloges de paa egte ridderlig vis, til de begge to var vandret over i en bedre om end mindre ridderlig verden. — Skjoldet var forsølvet paa den ene side og forgyldt paa den anden. Begge havde ret, men ingen af dem *helt* ret.

Saa gaar det saa ofte, hvor der kjæmpes med teorier. — Saa mente f. ex. én skole, at den menneskelige vilje er fri. Den er en kraft, som kan kastes i vegtskaalen, hvor vi ønsker. Vi vil, hvad vi vil. Vi vælger frit. Og deri ligger menneskets storhed og ansvar. Uden fri vilje blev det blot et stykke ansvarsløst maskineri. — Nei, raabte en anden skole — deterministerne — den menneskelige vilje er slet ikke fri. Den virker efter love og regler, og dens handlinger er blot et matematisk resultat af samtlige motiver og indre og ydre kræfter. Vi vil alene, hvad vi maa ville. Vi vil ikke dette eller hint, fordi vi *vil* det, simpelt hen; men fordi alle omstændigheder tvinger os til at ville det. Vi vælger ikke frit; vi vælger altid — være det sig godt eller ondt — hvad vi, organiserede som vi er, *maa* vælge. Derfor er vi heller ikke i egentlig forstand ansvarlige for vore handlinger. Vi er ikke frie væsener. Vi er stykker mekanisme, der engang optrukket og bygget som vi er, maa gaa, som vi gaar.

Og saa sloges man.

Nu er man dog kommet saa vidt, at begge skoler har erkjendt lidt ret paa den anden side og har modificeret sig derefter. Nu maa man ofte læse opmerk-

somt, hvad den ene eller anden side siger, for at se forskjellen. De holder paa at blive enige.

Tilhængerne af den frie vilje paastaar ikke længer, at vi er helt fri til at ville, uden hensyn til omgivelser, opdragelse og andre betingende omstændigheder. De erkjender fuldt ud, at viljen farves af den villendes hele personlighed og af det milieu, hvori han lever. Motiver, opdragelse, omstændigheder spiller sin store rolle. Helt fri er ingen. Derfor ikke *helt* og fuldt ud ansvarlige for vore handlinger heller. Selv domstolene erkjender jo mere og mere dette og søger at lempe dom og straf efter den ansvarsgrad eller ansvarlighedsgrad, som synes at hefte ved forbryderen. Den, der er opdraget daarlig og under usle forhold, kan ikke tillægges samme personlige ansvar som den, der har nydt den bedste og heldigste opdragelse. Viljen er ikke lige fri og ubunden. — Viljen er i det hele hverken almægtig eller ubetinget fri. Den har sine noksaa trange magtgrænser, og den er betinget og omgjerdet ved hundrede andre forhold. Den er blot en af mange kræfter i os. Og vore handlinger vil som oftest blot være det simple, logiske udslag af, hvad vi i det hele er, og af, hvad omstændighederne tvinger os til. Kun mener viljekraftens forsvarere, at der dog ogsaa er en *slig* kraft i os, — en evne til at vælge, trods andre sterke motiver, til at gaa stik mod omstændighedernes strøm (undertiden og inden visse grænser) og til saaledes at gjøre mennesket til et *inden grænser* frit villende og handlende og derfor fuldt ansvarlig væsen. Disse grænser er forskjellige i forskjellige individer; men er altid tilstede. Der epræsenterer det determinerende element, skjæbnen i livet, naturlovene. — Selvfølgelig er viljen selv en del af naturens lovfaste orden; men den er et uberegneligt, skabende, fornyende, frit element inden denne og inden de nævnte noksaa trange grænser og under love og betingelser.

Deterministerne paa sin side indrømmer ogsaa meget (som i *T. Parrs* artikel i „Samtiden“) saa meget, at man knapt ser nogen forskjel af betydning længer. — Ja, alt er lovfast heder det. Hver menneskelig handling er et matematisk resultat af samtlige omstændigheder, motiver og sjælskræfter. Analyser personen og kjend omgivelserne, og hver af hans handlinger lader sig forudsige. Men, indrømmer de, man maa ikke i den beregning glemme menneskets evne til at ville, — personlighedens magt kalder de det, for at slippe det ord, som de ikke synes om. Hele argumentationen er jo ikke saa svært klar; men det indrømmes dog tydelig, at mennesket *inden visse grænser* selv kan beherske sine handlinger og skabe sit livsløb. Og det er alt, hvad debatten gjælder. Enten man kalder det vilje eller noget andet, gjør intet til sagen.

Man synes saaledes at være kommet til fuld enighed om, at mennesket ikke er helt frit, at det enkelte individ særlig ikke er helt frit, at friheden begrænses af omstændigheder, paavirkninger, evner, opdragelse, etc., at derfor ogsaa den enkeltes ansvar er i betydelig grad begrænset; at vi slet ikke eier noget sligt som en arbitrær, betingelsesfri viljens magt; men at der dog inden de saaledes trukne grænser bliver tilbage et større eller mindre terræn, hvor vi under betingelser er fri, eier vilje, kan vælge og vrage og skabe vor egen skjæbne, vore egne handlinger og vor egen karakter, — og at denne begrænsede individuelle frihed eller evne maaler vort personlige ansvar. — *Fri inden visse grænser og under visse betingelser,* — hverken absolut selvraadige eller helt maskiner, ikke istand til at gjøre, hvad vi vil, eller ville, alt vi vil; men dog med magt til at arbeide os frem i den retning, vi vil, og ændre vor personlighed og vor viljes og vore ønskers retning mod det

forønskede maal — det synes saaledes al være den store, langvarige diskussions resultat. Og det er vel saa omtrent, hvad alle, uden filosoferne, altid har tænkt og følt.

„Samtiden“s artikel er forøvrigt af interesse ved, at den fremhæver den deterministiske skoles hele livssyn. De to retninger staar neppe længer egentlig kjæmpende mod hinanden. De repræsenterer kun forskjellige og modsatte sider af samme sag. De *betoner* blot forskjellige led i livsproblemets store ligning. Og deterministerne synes her at gjøre stor nytte ved at betone ansvarets begrænsning, ved at vise., at det enkelte menneske ikke *er* helt frit og ikke maa behandles og dømmes, som om det var det, ved videre at vise, hvorledes „omstændighederne“ og dermed det hele samfund bærer *en del af* ansvaret i hver forbrydelse, — hvorledes vi i godt og ondt udgjør et hele, er medansvarlige for alt. Individualismen i sin yderlighed er naturstridig illusion. Samfund, klasse, race, nationalitet farver de fleste handlinger i den enkeltes liv. Det er ofte slegtens feil, der dømmes i den enkelte forbryder. Individet er blot en mindre del af den enkelte personlighed; resten deraf udgjør en folkets og slegtens fællespersonlighed. — Sandt, som dette ubetinget er, fører det ogsaa til en mildhed i dom og omdømme, en forsonlighed og kjærlighed og en solidaritetsfølelse, der trænges haardt nok.

Men det gaar ikke heller an at glemme den anden side af sagen, ellers ender vi snart i slap og sygelig sentimentalitet, i ansvarsløshed og krafttab. — Viljen er ikke almægtig; men der existerer en slig ting som vilje, og den har sin plads. *Alt* er ikke forud afgjort og determineret. Der er en sfære af frihed med alle dens muligheder i livet. Alt lader sig ændre. Vi er ikke saa helt ansvarlige for, hvad vi gjør, som ofte hidtil antaget; men vi *har* vort begrænsede og dog fulde, personlige ansvar. Og vi er medansvarlige for hinanden. Hvad der tages fra den enkelte, lægges paa alles skuldre. Ved siden af den personlige samvittighed maa der opdrages en fællessamvittighed, en social samvittighed til at svare til medansvarligheden. — Forbryderen har meget til at undskylde ham; men han har dog frihed og vilje og maa holdes ansvarlig for disses brug.

Og denne viljekraft lader sig udvikle. Og den maa udvikles. Til det yderste. Tager den sig sammen, saa kuldkaster den alle deterministiske beregninger, trodser omstændighedernes samlede magt og seirer. *Vil* vi rigtig tilgavns, saa omskaber vi endog vor egen personlighed. Der er en gjenfødelse gjennem viljen med. — Og det gaar ikke an at glemme det. Det er kanske tidens sygdom, at den driver med strømmen af omstændigheder og impulser istedenfor at sætte viljen tilrors og byde den gjøre sit yderste. — Hvad *det* yderste er, har vi endnu ikke seet.

Indrøm da determinismen alt, den med rimelighed kan kræve, der staar alligevel tilbage som den mægtigste og som en temmelig uberegnelig faktor i det menneskelige livs ligning — *viljen.*

Religionsparlamentet.

(Efter *dr. Paul Carus**) i *„Forum“*).

Religionsparlamentet var verden en overraskelse. Den første tanke og plan derom modtoges med smil og latter. Umuligt! mente man. Den katolske kirke i hvert fald vilde aldrig lade sig repræsentere. — Den *lod* sig repræsentere ved en af sine første mænd, der i fuldt kardinalsornat aabnede parlamentet med bøn. — Det vil udarte til strid og kiv, hed det. Der var ikke skygge af strid eller kiv. En sand *kristelig* aand hvilede over alle forsamlingens møder. — Man vil alene kunne kjøbe fred ved fortielse, hed det atter; man vil ikke vove at tale rent ud. Der taltes rent ud fra alle sider, og den ligefremme tale førte blot til bedre forstaaelse.

Aldrig har verden seet et lignende syn, eller et syn saa stort og lovende. Alle kristne sekter mødende med gjensidig velvilje, diskuterende sine forskjelligheder som gentlemen og som „kristne“. Og disse kristne repræsentanter atter mødende som brødre ateistiske buddhister og hedenske hinduer! Og over det hele en lyst til at forstaa hinanden, til at finde fælles grund at staa paa og fælles maål at arbeide for, en kjærlighed til sandhed og ret og en kjærlighedens og barmhjertighedens aand, der gjorde det ikke alene til et religionernes, men og virkelig til et religionens parlament.

Hvilket syn det var! Udstillingen derude blegnede mod det. — Og trods amerikanernes og europæernes hverdagslige dragter var det dog ogsaa et broget og farverigt skue. Kardinal Gibbons ved aabningen i sin violette kardinalskappe, de græsk-katolske prælater i sine mørke kapper og cylinderformede hatte, den japanesiske Shinto-religions ypperstéprest i sin snehvide dragt med de mange symbolske ornamenter og den skinnende sorte hat med sin hemmelighedsfulde fjærprydelse, buddhistiske biskopper i dragter fra violet til sort, den hinduiske munk Vivekanânda i lang, orangegul kappe, — o. s. v.

Hvilken aabenbaring dette parlament med sit intense alvor, sin begeistring og ild i de mange tungemaal for dem, der har ment, at religionen holder paa at uddø! — Heller staar den ifærd med at gjøre nye tilsprang.

Det mest interessante ved de udtalelser, der faldt i parlamentet, var

---

*) Dr. *Paul Carus* er en tysker, nu bosat i Chicago, hvor han i flere aar har redigeret et ugeblad og et maanedsskrift, der er organer for en moderne rationel og filosofisk religion. Han var en af religionsparlamentets præsidenter.

den aandsbredde, det videre syn, der næsten overalt gjorde sig gjældende. Her og der løftede sig vistnok ogsaa en smal, tynd dogmatisk stemme, der sang den gamle sang om de uvæsentlige ting og den derpaa byggede intolerance; men lederne inden alle samfund og alle religioner tog varmt ordet for tolerance, aandsbredde og for koncentration om de væsentlige ting. Der er jo endnu dem, som ikke fatter, at tolerance og sterk overbevisning kan gaa sammen, — som om man ikke kan føle tro til at give livet hen og dog ligefuldt agte og opføre sig som gentlemen og kristne mod andre, der efter ens egen mening tager feil. Men disses tal er dog i jevnt aftagende. — „Den hinduiske fanatiker," sagde munken Vivekananda, „brænder sig selv paa baalet; men han tænder aldrig et inkvisitionens og forfølgelsens baal." — „Jeg forbyder jer at tro noget, blot fordi jeg har sagt det," citerede buddhisterne efter sin mester.

Hedningerne viste sig ingenlunde som ydmyge og tause medlemmer af parlamentet. „I Japan," sagde en, „blomstrer sandhedens evighedsblomster i dets buddhistiske religion. Kom til vort vakre solopgangens land og glem ikke at tage disse sandhedsblomster med jer hjem. Held være hin aandens herlige vaardag, da sandhedens sang og vellugt vil lokke jer alle over til vort land for der at søge og finde himmeriges rige." — Andre anklagede missionærerne, revsede kristne feil. Samtlige viste sig vestens repræsentanter fuldt ligestillet i lærdom, i filosofisk dybsindighed, i karakterens finhed og nobelhed, i tankernes storhed og høide og i følelsernes dybde. Munken Vivekanânda, der lever i frivillig absolut fattigdom, levende af de almisser, der hver dag gives ham, erklærede, at missionærerne gav østens børn stene for brød. De bygger kirker og præker dogmer, hvorved intet menneske bliver bedre, sagde han. De foragter de hinduiske skrifter og lærdomme, hvis indhold de er aldeles ude af stand til at forstaa eller følge. Og dog vil de være vore førere og kommer iblandt os med et aandens hovmod, der oprører. „Hvad," raabte han videre, „skal vi forøvrigt tænke, vi hinduer, om en religion, hvis sendebud under dyrtid og hungersnød gjør rettroenhed til en betingelse for at give spise til de sultende eller frelse de døende? Slig handler de kristne missionærer iblandt os."

De ærlige, men varme ord mødtes igjen af de kristne paa en nobel maade. Biskop Keane, præsidenten for Washingtons nye katolske universitet reiste sig og svarede: „Jeg støtter af al min sjæl vor ven munken Vivekanânda i det angreb, han saa varmt retter mod en opførsel og saakaldet barmhjertighed, der gjør rettroenhed til betingelse for udøvelsen af vore næstepligter, der kjøbslaar med de indfødte om deres tro og samvittighed for smuler af brød. Det er en skam og skandale for hver, der kalder sig kristen. Og kan Vivekanânda blot skjæmme og drive os til en bedre

lære og bedre handlinger i vort store kristenarbeide, saa vil jeg for min del føle, at vi staar i stor gjæld til ham."

Nobelhed mod nobelhed. — „Vær ædel," siger en amerikansk digter, „og den adel, der altid slumrer i alle, vil møde dig i hvert menneske, du træffer." De kristnes ærlige erkjendelse af feil og øiensynlige varme kristenaand gjorde atter indtryk paa hinduerne. „Eders tolerance", sagde senere en af dem, „den venlighed og det taalmod, hvormed I hører os opregne jere feil, og jer sympati med os i den uret, som kristendommen har gjort os hedninger, overbeviser mig om, at vi alle har voxet og udviklet os i senere aar, og fremdeles voxer og udvikles paa det vidunderligste."

„Jeg maa bede om at faa være uenig", sagde munken Vivekanânda, „med dem, der i monoteisme eller i erkjendelsen af en Gud over og udenfor naturen, ser den høieste sandhed. I mine øine er det blot en form af antropomorfisme, — et uklart forsøg paa at klargjøre sig det ukjendte. Først i erkjendelsen af hint universale væsen, som er *Alt*, finder efter min mening fornuft og følelse sin fulde tilfredsstillelse. Dette formløse *Alt*, „det, som er," eller „den, som er," i Upanishad kaldt Atman og Brahman, — ideen derom udgjør den centrale tanke i vedaerne og ligger tilgrund for hele den hinduiske religion. — Ingen hinduer tror, at det billede, han knæler for, er Gud i nogensomhelst forstand. Det er ham ene og alene et symbol paa den allestedsnærværende Guddom, en hjælp til at samle og fæste sine tanker, og naar den hjælp er ydet eller ikke mere trænges, betænker sig ikke paa at slænge afgudsbilledet væk. — — Vedaerne giver os ingen samling af love uden følelse eller tilgivelse, intet evigt fængsel af aarsag- og følge-virkninger. De lærer, at som disse loves kilde og udspring, som deres væsen og kraft og i hvert atom af stof, hver vibration af kraft staar den *Ene*, ved hvis vilje vinden blæser, ilden brænder, regnen falder, og døden vandrer om paa jorden. Og hvad er hans natur? Han er den rene og formløse, den almægtige og alkjærlige. „Du er vor fader, du er vor moder, du er vor afholdte ven, du er al vor styrkes kilde. Du er den, der bærer universets byrder; hjælp du mig at bære mit livs lille byrde." Saa heder det i Vedaerne. Og hvorledes skal han tilbedes? „Ved kjærlighed." — — Det er det samme lys, der fylder den hele jord, om det end her falder gjennem glas af én farve, der af en anden, saa er det ogsaa den samme sandhed, der fylder alle religioner. Vor Herre har sagt til os gjennem sin legemliggjørelse i Krishna: „Jeg er i alle religioner, — løber gjennem dem alle som snoren gjennem et perlebaand. Hvorhelst du ser høi og sjelden godhed eller magt løfte og rense menneskene, vid, at der er Jeg."

En siamesisk prins sendte en grei og sammentrængt redegjørelse for

de buddhistiske grundprinciper. Der er ifølge Buddha fire store sandheder: 1) Der er lidelse i verden; 2) Uvidenhed er al lidelses aarsag; 3) Lidelse slukkes kun ved, at de tre slags lyst, som uvidenhed fostrer, udryddes; 4) Der er otte veie, som fører til disse lysters udryddelse. Disse otte veie udgjør frelsens veie, og de er: 1) ret forstaaelse; 2) rette beslutninger og bestemmelser; 3) ret tale; 4) rette handlinger; 5) den rette maade at tjene sit brød paa; 6) rette anstrengelser; 7) rigtig tankefordybelse; 8) en rigtig aandstilstand.

„Den menneskelige sjæl,“ siger artikelens forfatter selv, „bestaar af to elementer: selv og sandhed. Selv er det egoistiske krav om at blive en egen liden guddom; sandhed er længslen efter at gjøre ens sjæl til et tempel for den levende Gud. Selvets existence er en illusion. Al synd og ondskab i verden skriver sig fra denne illusion. Der er kun en slags gudfrygtighed, sandhedskjærlighed, og der er blot én moral, ønsket om at leve i sandhed. Fremtidens religion maa blive sandhedens religion.“

Parlamentet har vakt interesse al verden over, nye livsstrømme i alle lande er allerede sat i bevægelse derved nye tanker vakt. Dets indflydelse paa vor slegt vil vise sig dyb og uudslettelig; religionernes historie og religionens liv og udvikling har her en merkepæl. Ingen, der ikke var tilstede, kan gjøre sig nogen idé om den aand og begeistring, der hvilte over forsamlingens møder. Talerne reves hen af øieblikkets storhed, og tankerne glitrede, følelserne skabte en hellig aands atmosfære, ansigterne skinnede, og begeistringen gik som ild fra mand og til mand og fyldte de mængder, der trængte salen. Det giver os en idé om hin første kristne pinsefest i Jerusalem. Det afslutter en æra, den religiøse trangheds, og det aabner en ny, hvor kjærlighed og barmhjertighed er de raadende magter, og det religiøse liv faar bredere grundlag og høiere hvelv.

„Koloni-partiet“ i det britiske parlament.

(Efter *J. F. Hogan* i *„Contemporary Review“*).

Der er nylig atter stiftet et nyt „parti“ i det britiske underhus. Tidligere i høst meddelte vi, at arbeidernes repræsentanter har sluttet sig sammen og paa Trades Unions’ aarsmøde i Belfast bemyndigedes til at optræde som parti i underhuset, d. v. s. til at unddrage regjeringen al støtte, hvis den ikke fremmede de af arbeiderne krævede reformer.

Foruden „arbeider-partiet“ er der ogsaa fremstaaet et „koloni-parti“. Man fandt nemlig, at ikke mindre end 15 medlemmer af det nærværende underhus

tidligere havde været bosatte i britiske kolonier. Disse 15 blev enige om at slutte sig sammen og drøfte, hvad der kunde udrettes af dem til bedste for deres fordums hjemlande, kolonierne.

Som bekjendt har de britiske kolonier i Kanada, Sydafrika og Australien parlamentarisk selvstyre; „kronen" udnævner en „guvernør" til chef for den udøvende statsmagt, men har ellers intet baand paa sine kolonier. Disse er ellers at regne for fri stater; det er saaledes meget almindeligt, at kolonierne hylder beskyttelsestold, medens hjemlandet holder trofast paa frihandel; britiske varer maa altsaa betale told i britiske kolonier, medens omvendt koloniernes produkter sælges toldfrit i England. Hver koloni holder en „general-agent" i London som repræsentant eller ambassadør hos den britiske regjering. Det eneste forfatningsmæssige baand mellem rigest styre og kolonierne er altsaa i den af rigs-regjeringen udsendte guvernør i kolonien samt koloni-regjeringens generalagent i London.

Som man kan forstaa, er der to tendenser, der virker imod en ændring af dette forhold. Dels ønskes baandet mellem kolonierne og moderlandet fuldstændig overskaaret, saa kolonierne bliver lige uafhængige, som de Forenede Stater i Nordamerika nu har været i et helt aarhundrede. Dels ønskes baandet strammet, saa at kolonierne og moderlandet kom til at danne et fast forbundet rige, et slags „Forenede Britiske Stater" med fælles rigs-parlament foruden de nu existerende sær-parlamenter for de enkelte koloniers og hjemlandets særlige anliggender. Dette rigs-parlament skulde isaafald være organet for et mellem rigets dele oprettet told-forbund og forsvars-forbund. Til at virke mod dette maal blev der for flere aar siden stiftet en „rigs-sammenslutnings-forening" *(Imperial Federation League).* Men opinionen for sagen var det ikke saa let at reise; foreningens bestyrelse henvendte sig til Salisbury, medens han var førsteminister, men fik et yderst diplomatisk svar: at organisere den paatænkte sammenslutning vilde blive næsten uoverkommeligt. Ligaen skal i aar være sovet blidelig ind. Kravet paa opløsning af baandet er heller ikke overvættes sterkt; i Canada er der nogen stemning for at komme over fra England til de Forenede Stater; og i de australske kolonier arbeidedes der indtil den voldsomme pengekrises udbrud for en nærmere sammenslutning mellem de syv kolonier i Australia (*The Australasian Commonwealth).*

Det første forsøg paa at give tendensen til sammenslutning et virkelig politisk organ er den ovennævnte „parti"-dannelse i det britiske underhus. Gruppens sekretær, mr. J. F. Hogan, leverer i „*Contemporary Review*" en redegjørelse, som vi nedenfor skal give et kort uddrag af:

Først betoner han sterkt, at gruppens 15 medlemmer er valgt ind i underhuset af britiske og irske vælgere, at de altsaa ingenlunde er „repræsentanter" for kolonierne, men at de blot agter at benytte sin stilling som parlaments-medlemmer til at fremme diskussion af de store spørgsmaal i rigspolitiken ved at fremføre sin personlige kundskab og praktiske erfaring om koloniale anliggender. Han beklager, at kolonierne ikke har adgang til at sende befuldmægtigede repræsentanter til underhuset, saa dette blev et virkeligt rigsparlament, og gjentager i denne anledning en udtalelse af Robert Lowe i 1846 ved det første møde af det nyoprettede parlament i New South Wales. Samme Robert Lowe flyttede siden til England og indvalgtes der i underhuset, hvor hans usædvanlige begavelse en hel session igjennem fordunklede baade Disraeli og Gladstone og tilslut løftede ham op i overhuset med titel af lord Sherbrooke.

Dernæst meddeler han, at de 15 parlamentsmedlemmer har faaet tilslutning af 12 andre medlemmer af underhuset, samt at de har udsigt til en lignende tilslutning inden overhuset, hvor der sidder en hel række lorder, der har gjort tjeneste som guvernører og kronens repræsentanter i kolonierne.

Fremdeles betones det, at gruppen ikke agter at optræde som politisk parti; dens medlemmer tilhører dels de konservative, dels de liberale; gruppens eneste fællesprogram er interessen for „*Greater Britain*“ (Større Britannien). Derfor kan ingen koloni blive kompromitteret ved nogen optræden fra et gruppemedlems side.

Gruppens hovedopgave bliver at styrke regjeringen — uanset dens politiske farve — i dens optræden til fordel for koloniernes betryggelse udadtil. Forf. minder om lord Derbys forsømmelighed i 1883, der ledede til, at Tyskland besatte den bedste del af Ny Guinea, uagtet Quenslands kolonialstyre — rigtignok paa egen haand — havde sørget for at heise det engelske flag paa øen.

For nærværende gjælder det fasthed i optræden overfor franskmændene paa Ny Hebriderne, amerikanerne og tyskerne paa Samoa og atter franskmændene ved Ny Fundland.

Fremdeles kræves en fælles pennyporto for det samlede britiske rige, udbedring af telegraf-forbindelserne, organisation af koloniernes forsvarsmidler, ordning af kreditforholdene, omhu ved besættelsen af guvernørposter, ensartethed i patent-, forlags- og handelskompani-lovgivningen.

Blandt mere private affærer henledes opmerksomheden paa en australisk hvalfangers beslaglæggelse ved de hollandske myndigheder paa Molukkerne.

Gruppens forhold til koloniernes generalagenter kan kun blive venskabeligt; derom vidner et sympatisk brev fra Ny Zeelands generalagent. Det heldigste vilde være, om disse generalagenter kunde lade sig vælge ind i underhuset; men deres stilling forbyder dem at tage parti i indre engelsk politik.

Saavel i kolonierne som i England har den ledende presse udtalt sig gunstig om den nystiftede gruppe, og dens sekretær nærer haab om, at dens virksomhed ikke vil blive uden frugt.

Det er ialfald et praktisk forsøg paa at indlede en af mange med fortrøstning imødeseet bevægelse paa en af nationalpolitikens videste omraader: den britiske nationalitets konsolidation og statsorganisation.

Baku ved det kaspiske hav er „bygget paa en vulkan“. Hele landet deromkring er som en eneste petroleums-svamp, som gang paa gang sender en 100 m. høi sprøit op i luften, der gaar i brand. Siden 1863, da kildernes værdi opdagedes, er der tappet 23,000 millioner liter til en værdi af 470 millioner kroner. Men forraadet er for rigeligt, til at det kan udnyttes; umaadelige masser gaar tilspilde. Brødrene Nobel eier halvhundre af de bedste kilder og har tjent sig op til mangemillionærer.

Egteskab og skilsmisse i de Forenede Stater.

(Delvis efter *I. W. Dike* i „*Contemp. Rev.*“).

En artikel om dette emne i „*Contemporary Review*“ giver en del oplysninger af interesse. Som bekjendt udmerker de Forenede Stater sig ved sit forholdsvis store antal skilsmisser, der hidtil har været i hurtig stigende. Nedenstaaende tabel viser, hvorledes de forskjellige lande i denne henseende stiller sig. Tallet opgives for hvert land for ét tidligere og ét senere aar, for at man deraf kan se udviklingens gang og forhold. Tallene opgives i kilderne ikke for hvert land for det samme aar; men for at gjøre tabellen lettere at overse, ordnes de dog i to rækker alene. Det første tal hører, hvor anderledes ikke anmerkes, aarene fra 1866—70 til, medens det sidste hører aarene 84—86 til.

Tabel over antal af skilsmisser i forskjellige lande.

Stat.	Aaret 1866—70.	Aaret 1884—86.
Irland	1	7
Kanada	4	12
England og Wales	130	372
Skotland	32	96
Norge	33	54
Belgien	130	354
Holland	133	418
Sverige	128	226
Rusland	710	1196
Italien	723	556
Danmark	499 (aar 71)	577 (aar 80)
Østerrige	748 (aar 82)	760
Ungarn	910 (aar 76)	845
Frankrige	2181	6211
Tyske rige	3942 (aar 81)	6078
Schweitz	1102	799
De Forenede Stater	9937	25,532

Som man vil se, nyder Irland den ære, at staa høiest i denne tabel, at have det mindste antal skilsmisser, medens Schweitz i forhold til folketallet er et af de lande, der har det største antal at opvise. Alene dette maa være tilstrækkeligt til at vise, at man maa vogte sig for at trække forhastede slutninger fra denne tabel over de moralske forhold i det hele taget; thi Schweitzes folk er vel i virkeligheden et af de moralsk sundeste og høiest staaende og irlænderne derimod et af de laveste. Russerne staar ogsaa i forhold til folketallet meget høit i denne henseende, høiere end vort eget land f. ex., og dog vil vel ingen paastaa, at den moralske tilstand i Rusland er bedre end hos os. — Schweitz og Ungarn udmerker sig derimod paa en anden maade, idet de er de eneste lande, hvor (efter tabellen) skilsmissernes antal er i stadigt nedgaaende, i det første land er nedgangen betydelig og jevn.

De Forenede Stater staar lavest paa listen. De har baade absolut og i forhold til folkemængden det største antal skilsmisser at opvise. Kun Danmark gaar

dem en meget høi gang. I forhold til folkemængden kommer det lille land ikke langt bagefter de Forenede Stater. De staar næsten lige i saa henseende. Alene deraf vil vi forstaa, at de Forenede Staters 25,000 skilsmisser om aaret ikke netop betyder den rene opløsningstilstand. I virkeligheden forefalder der dobbelt saa mange skilsmisser pr. tusen indbyggere som i det katolske Frankrige eller protestantiske Tyskland. Dobbelt saa mange; men heller ikke mere; og ikke stort flere end i Danmark.

Imidlertid tyder ogsaa meget paa, at høidepunktet er naaet og passeret i de Forenede Stater, og at skilsmissernes antal ogsaa der snart vil være i jevnt aftagende. I de ældre stater finder man allerede en jevn aftagen i stigningen i hvert fald. De fleste skilsmisser falder som ventelig kunde være paa de nye, kun halvt bebyggede og ordnede stater. Og det interessante og lærerige er, at denne nedgang i de ældre stater skyldes ikke lovgivning og tvang, men øiensynligen alene frivillighed, overbevisning og idéernes udvikling.

Interessant er det ogsaa at se, at skilsmisse, trods de amerikanske loves elasticitet i den retning, dog ikke viser nogen tendens til at ændre blivende eller i hovedsagen egteskabets natur. Man finder, at familjen er saa dybt grundet i naturens orden, og dens naturbaand saa sterke og solide, at selv den yderste grad af frihed lader den blive staaende urokkelig. — Skilsmissernes antal er størst, ikke alene i de nyeste stater, men ogsaa hvor oplysning og udvikling staar lavest; hvor disse staar høiest og hvor ogsaa lovgivningen samtidig er friest, der er forholdsvis faa skilsmisser. — Naar frie og lette skilsmisselove først indføres i en stat med middelsdannelse, saa viser det sig, at skilsmissernes antal i en aarrække hurtig tiltager; men snart kommer man til et punkt, hvor de frieste love ikke øger tallet, og hvor voxende oplysning og dannelse snart igjen begynder at reducere det. — Amerikansk erfaring viser saaledes temmelig slaaende, at de, som frygter for familjeliv og egteskab fra tidens frihedsdyrkende og frisindede retninger, de frygter uden grund. Familjen er en naturinstitution; staten behøver blot at ordne dens forhold, ikke at støtte den. Det er ikke blandt den mest fremskredne og frisindede del af befolkningen, at skilsmisser er hyppigst, men blandt de uvidende, halvdannede og mindst fremskredne lag.

Det er da ogsaa over hele landet en voxende følelse af, at naar frisind og frihed har sagt deres sidste ord, saa staar egteskab og familjeliv lige urokket. Det livslange og faste egteskab bliver fremdeles idealet. Skilsmisse bliver i det høieste blot et nødvendigt onde, — et onde, der taales for at undgaa værre onder, for at rette eller saavidt mulig uskadeliggjøre de feil, som menneskene nu engang ikke sjelden begaar, hvor egteskab stiftes. Men medens der for en menneskealder siden hørtes røster, der spaaede egteskabets afløsning af „fri kjærlighed", medens man da i det sidste saa det *ideale*, og derfor fandt skilsmisse ganske i sin orden, saa er den periode forlængst et tilbagelagt standpunkt. Man har opdaget her som paa saa mange felter, at frihed ikke er ensbetydende med lovløshed og lydighed mod hver øieblikkets impuls og drift. Man har fundet, at alle forhold i livet har sine *naturlove*. Og at det blot er ved en udvikling, der bringer os i harmoni med disse, at virkelig frihed er opnaaelig. Man har erkjendt, at kjærligheden er vakrest i hvert fald, hvor den evner at holde mand og kvinde sammen for livet. Alt andet bringer styghed ind i forholdet. — Og menneskene styres af sine idealer. Fra det øieblik af, at det livslange egteskab atter helt og fuldt og af hjertet er erkjendt — af fri overbevisning og følelse, ikke af tradition, tvang eller tilvanthed — som det ideale

vil ogsaa baade offentlig og privat mening saavelsom lovgivning hurtig voxe i den retning. Det er det, der viser sig i de Forenede Stater. — De sidste aar har seet dannelsen af en national anti-skilsmisseliga, der sætter sig som formaal ved fuld og fri belysning af sagen og ved alle mulige midler at modvirke unødige skilsmisser og opdrage folket i hengivenhed for det livslange egteskabs ideal. Foreningen virker med kraft og stor tilslutning. Lovgivningen gaar over hele unionen i samme retning. Man søger ikke at tvinge egtefolk til at leve sammen, naar det er klart, at de ikke passer til det og kun vil gjøre sig selv og andre ulykkelige; men man søger at hindre forhastede skilsmisser saavelsom forhastede egteskaber. Der var en tid, da mange staters lovgivning var tøielig i denne retning; den syntes at betragte egteskabet som en fri kontrakt, der maatte kunne opløses igjen naarsomhelst. Nu derimod er det livslange egteskab forudsætningen i al senere lovgivning. — Skilsmissernes store antal skyldes delvis staternes forskjellige lovgivning paa dette felt. Dette søges da ogsaa nu afhjulpet ved at staterne af fri vilje nærmer sig ensformighed og samstemmighed i den hele egteskabelige lovgivning.

Familjens forhold i det hele frembyder særegne punkter af interesse i de Forenede Stater, idet det hele problem der faar et andet udseende end i Europa. — Kirkens og statens fuldstændige adskillelse gjør det umuligt for lovgivningen at gaa ud fra kirkelige idealer eller religiøse formler og dogmer. Der maa findes et nyt, helt civilt grundlag for lovgivningen paa dette omraade. Dette grundlag lader sig blot finde i selve de naturlige forhold, i egteskabets natur eller i samfundets vel og de enkeltes forpligtelser til dette. Derfor har ogsaa skilsmisselovgivningen i de Forenede Stater ført til et indgaaende studium af familjen som natur- op samfundsinstitution. Det er paa dette grundlag lovgivningen vil blive bygget. Tvungent civilt egteskab med optionel religiøs vielse er en at de første ting, de amerikanske forhold kræver. Under den bestaaende ordning (da civilt eller kirkeligt egteskab benyttes om hinanden) bliver det vanskeligt at holde orden og eftersyn paa dette felt, og følgen er de mange tilfælde af bigami. I det hele har staten hidtil blot sanktioneret kirkens verk og i sin lovgivning flikket sammen kirkelige traditioner og moderne ideer; fra nu af vil det blive maalet at finde et civilt, paa naturens egen ordning bygget egteskabsideal, og saa at henlægge det hele omraade under staten og lade al lovgivning beherskes og afledes fra dette ideal. Samtidig vil der naturligvis være fuld frihed for dem, der ønsker det, til at benytte religiøs vielse ved siden af. Men kun den civile vielse vil gjøre egteskabet *lovligt*.

Europæiske verker om familje- og skilsmisse-lovgivning er i Amerika aldeles spildte. Deres argumenter har ingen overbevisningskraft, fordi de gaar ud fra præmisser, som amerikaneren enten ikke indrømmer, eller i hvert fald ikke indrømmer paa dette omraade. De fleste afledes fra religionen. Men religionen kan den amerikanske lovgivning ikke bygge paa, den maa være helt civil. Et skriftsted beviser intet, selv om det er aldrig saa tydeligt, for den amerikanske advokat. Heller ikke vil amerikaneren indrømme, at skilsmisse er det værste af alle onder paa dette felt. Han vil fostre, men ikke fremtvinge et ideal, som han først har fundet antydet i selve naturens ordning.

Den nye moralske drift i fransk literatur.

(Paul Bourget) i „Forum“).*

For det første: existerer der virkelig en slig moralsk drift i vor nyeste literatur? — At den existerer, viser kjendsgjerningerne. Man behøver blot at sammenligne de bøger og romaner, som offentliggjordes i 1880 med dem, der har seet lyset i 1893, og man vil være overbevist. Forskjellen er slaaende. De første anstillede sig uvidende om hele den samling af fænomener og livsytringer, som vi tilsammen benævner det aandelige liv. De befattede sig fremfor alt med at skildre omgivelsernes og selve den legemlige organismes magt og krav over menneskene. De udelod systematisk alle samvittighedsspørgsmaal saavelsom enhver mere sjelden og fremtrædende personlighedstype. De foresatte sig at skildre sæder og skikke og det lykkedes dem vidunderligt, — det vil sige at skildre gjennemsnitslivet i sine hverdagslige ytringer og udslag Deres maal var „den simple og jevne sandhed,“ og denne sandhed iklædtes personligheder lige simple og jevne, som oftest uden evne til at modstaa fristelser, eller til at kjæmpe mod dem engang. Men netop i dette sidste finder man de senere aars stadige roman-tema. I diametral modsætning til de tidligere befatter disse sig netop med samvittighedsspørgsmaal, med sjeldne og undtagelsesvise situationer, med sjeldne og indviklede karaktertræk, høist sammensatte personligheder, kort sagt netop med det moralske liv, som den tidligere-literatur syntes at have banlyst.

Det samme omslag møder vi i poesiens verden, der, tidligere realistisk lige til brutalitet, nu holder paa at blive idealistisk lige til symbolisme. For 15 aar siden var det dens ærgjerrighed at konkurrere med malerkunsten i maleriskhed og tegning; nu er musiken dens model. Den befatter sig med nuancer, afskygninger, toner, det mysteriøse, det uhaandgribelige. Selv kritiken er fra at være positivistisk og dokumentarisk blevet filosofisk og moralsk. Den er ikke længer tilfreds med at dokumentere og forklare. Den prøver at dømme. Og endelig holder teatret, som i begyndelsen tog afstand fra det nye omslag, nu paa at underkaste sig det. Beundring for Ibsen og det norske drama er det betegnende symptom.

---

*) *Paul Bourget* synes at være den franske forfatter, som kritiken begynder at samle sig om som den største af de nulevende næst efter Zola. Han opholder sig for tiden i Amerika og har paa opfordring skrevet ovenstaaende interessante redegjørelse for det amerikanske tidsskrift *„Forum“*.

— Hvad er saa for det andet den nye bevægelses dybde og bærevidde?

I 1840 var der i Frankrige en klassisk reaktion mod den tidligere periodes romantik. Den var kun reaktion mod en overdrivelse, en ensidighed og havde ingen dybere rødder, den var derfor ogsaa snart glemt. Den nye bevægelse i Frankrig synes ikke at være af den art. Den stikker dybere end i metoder og teorier. Den bunder i en folke-erkjendelse. Den er ikke begrænset til literaturens felt, er ikke af udelukkende professionel eller teknisk art. Den ledsages af en mægtig livsstrøm og en sideordnet bevægelse paa det praktiske livs omraade. Og denne nye livsstrøm, hvoraf det literære omslag blot er et symptom og resultat, det er en *religiøs gjenfødelse blandt den franske ungdom.* Ganske vist er den lille gruppe „ny-kristne“*) ikke videre talrig. Men den existerer. Og for den, der kjendte Parises ungdom for 20 aar siden, vil en slig gruppes blotte existence udgjøre et slaaende omslag.

Det andet keiserdømme bragte pengedyrkelsen og materialismen med sig. Fra 1852 handlede alle bøger om penge. Den experimentale metode havde ogsaa begyndt at feire sine glimrende seire paa teknikens og videnskabernes omraade. Derfra erobrede den literaturen. De store begavelser befattede sig under denne dobbeltpaavirkning med at samle data fra de materielle interessers og sanselige følelsers omraade og med at analysere disse. Forfatterne blev anatomer og fysiologer. Alt maatte være positivt, tørt, videnskabeligt, materielt. Renan gav sig til at skrive religionernes naturhistorie, medens Leconte de Lisle og Charles Baudelaire skabte en ny art af poesi, den første ved at beskue natur og menneske paany gjennem filologiens og zoologiens sidste opdagelser, og den anden ved at benytte kirurgiske metoder til at studere og skildre sin egen elendighed, — en slags minutiøs og modig vivisektion. Endelig kom hin tids mægtigste aand, *Taine*, og definerede literaturen som „en levende psykologi“ med videnskabelighed som sit høieste maal.

Under indflydelse af disse idéer og denne metode begyndte de mænd at skrive, som før 1870 betraadte forfatterbanen. De tog i arv videnskabelighedens religion, som de drev til afguderi. Den mest typiske blandt dem alle er Emilė Zola. Den „naturalistiske“ skole var i grunden blot en „positivistisk“ skole. Den vilde reducere indbildningskraftens verker til simpel iagttagelse eller endog til et bidrag til videnskaberne. „Iagttagelse“

*) Som tidligere omtalt i „*Kringsjaa*“ udgjør de „ny-kristnes“ gruppe blot en del af denne nye moralske livsstrøm og reisning i Frankrige.

og sand skildring af det iagttagne var dens slagord. Men disse slagord førte skolen udover sine egne grænser og maal og ind i sin modsætning. Det viste sig snart, at der er to verdener at iagttage, en ydre og en indre, og at begge er lige virkelige. Den „naturalistiske“ skole indskrænkede sine iagttagelser til det ydre menneske. Den oversaa den indre verden af idéer og følelser. Dog existerer selvfølgelig ogsaa denne verden. Striden i et hjerte mellem modsatte ønsker og tanker, en sjæls nød under søgen efter det sande, viljens glæde ved at have tvunget sig selv til at følge pligtens krav, eller dens samvittighedsnag ved at have brudt med pligten, — er ikke dette positive kjendsgjerninger, som literaturen maa have ret til at befatte sig med? Er den „naturalisme“, som forsømmer dette, hel naturalisme? — Saaledes opstod der da ved siden af Zolas fysiologiske realisme en psykologisk realisme.

Det første produkt af den sidste var den psykologisk-analytiske roman. — Udviklingen fra den ældre til den nyere realisme lader sig hos enkelte forfattere følge gjennem rækken af deres verker; hos ingen bedre end hos Guy de Maupassant. Lad læseren sammenligne Maupassants tidligere og senere bøger, og han vil se omslaget — fra fysiologi til psykologi, fra det ydre til det indre, fra analysen af kjødelige til aandelige følelser; fra instinkter til karaktertræk. Kort sagt, i sine senere bøger begynder Maupassant at skimte denne sjælens verden, hvorom han i sine første aar var absolut uvidende. Sandt nok, han er til det sidste blot den positive skildrer; han giver blot disse indre fakta, som han ser dem; staar selv udenfor. Men den, der har kjendt Maupassant personlig, ved, at i løbet af det sidste aar af sit liv begyndte han ogsaa i denne henseende at undergaa en forandring; han beskjæftiger sig stadig med religiøse spørgsmaal. Havde han levet længer, vilde utvilsomt hans udvikling have fortsat sig i denne retning — mod et aandeligt og muligens kristeligt liv.

Faktum er, at der er en realiteternes logik, som seirer over alle teorier og systemer. Den driver teorier over i sine modsætninger, og den tvang den fysiologiske realisme til at slutte i den psykologiske literatur. Men den psykologiske literatur — lad den begynde med at staa saa moralsk ligegyldig, den vil — støder i sin analyse snart paa det moralske livs problemer. Vi tvinges til at indrømme, at visse lidenskaber ødelægger sjælen, andre adler den; at enkelte handlinger efterlader sig en lysstribe, andre en skygge; kort sagt, at der er *love* for dette indre som for det ydre liv, og at disse love forudsætter frihed og ansvar i os alle — ogsaa i forfatteren. Det moralske problem har banket paa og lader sig ikke mere vise bort. Med andre ord, fransk literatur *maatte* udvikle sig, som skeet er, fra den fysiologiske realisme til psykologisk realisme, og fra denne

maatte senere eller tidligere komme den moralske gjenfødelse, som vi idag er vidne til.

To ydre aarsager kom til og fremskyndede udviklingen. De udgjør blot tilfældige og saa at sige kunstige elementer i bevægelsen; men de gav den fart. Den første af disse aarsager var fremmed literaturs indflydelse. Frankrige studerer fremmed literatur alene stødvis og da lidenskabelig. Vi var i lang tid uvidende om hin storartede poetiske bevægelse i England, der glimrer med en slig række af navne som Shelley, Keats, Wordsworth, Tennyson, Browning, Swinburne og Rossetti. Pludselig opdagede vi denne verden af lyrik og berusedes af den. Alphonse Daudet kunde i 1888 satirisere denne bevægelse ved at sige, at alle unge franske literater debuterede med en studie over Shelley. Paa samme vis forblev ogsaa russisk literatur os ukjendt, indtil hin mest glimrende af moderne essayister Melchior de Vogüé aabenbarede for os Tolstois og Dostojevskys geni. Vi opdagede, at baade russere og englændere befattede sig fremforalt med det indre liv og endog delvis var moralske reformatorer med apostles temperament. Hermed gik der op et lys for mangen ung fransk forfatter, der havde holdt paa at famle efter norm og form. Men en latinsk race kan dog ikke blivende danne sig efter anglosaksiske og slaviske forbilleder. Denne indflydelse kan kun blive forbigaaende. Udviklingen er der uden den.

Den anden og dybere ydre aarsag ligger i den moralske gjenfødelse, hvorom jeg har talt som existerende blandt Frankriges ungdom. Den, der blot kjender Frankrige fra Pariser- og verdenssiden, kan ingen idé gjøre sig om, hvor dybt denne bevægelse stikker og hvor vidtspredt den er. Den forbinder sig med en ædel og rationel patriotisme. Der er blandt vor ungdom idag en følelse af patriotisk pligt, der næsten eier lidenskabens hede og styrke. Man længes efter at gjøre solid og ærligt arbeide for fædrelandet. Dermed følger følelsen af, at videnskabens agnosticisme ikke strækker til for at skabe nyttig energi, og med iver og alvor kaster man sig atter over — *religionen*. For denne ungdom er Paul Desjardins tolk.

Og det er i denne dybere livsstrøm vi finder det literære omslags styrke samt grund til at tro paa dets varighed.

Ruslands demoralisering.

(Efter *E. B. Lanin* i „*Fortnightly Rev.*“).

(Fortsættelse).

Den foregaaende keiser gjorde, som bekjendt, en mængde indrømmelser i retning af moderne frihed og tidsmæssige reformer, der dog alle viste sig lige saa skadelige for enevældet, som de var velgjørende og gavnlige for det russiske folk. Skoler voxte op som sop efter regnveir. Aviser grundlagdes, religionsfrihed og dermed virkeligt religiøst alvor og sindelag holdt sit indtog. Kort sagt, russiske patrioter troede sig at se begyndelserne til en ny og bedre orden. Fem aar mere af den regjering og Rusland havde været et moderne land, — for ondt eller for godt *frit*. Men gravklokkerne, der kimede for den myrdede keiser, kimede og alle haabs og forventningers begravelse. Reaktionen kom. Folket kuedes og udpintes som aldrig før. Den nye keiser undertegnede et ukas, der *forbød* alle paa faa undtagelser nær at lade sine børn nyde godt af skolegang eller høiere opdragelse, og selv for disse faas vedkommende gives oplysning og opdragelse i en form, der er ensbetydende med planlagt og systematisk demoralisation. „Oplysning, siger en af regjeringens talsmænd, maa meddeles i forhold svarende til vedkommendes formuesomstændigheder,“ saa at den, der ingen formue har (og det er tilfældet med de allerfleste russere), absolut ingen skoleopdragelse maa give sine børn. „De høiere klasser maa beskyttes, heder det videre, mod den tilstrømning til skolerne af middelklassens børn,“ som den forrige czars skoleordning muliggjorde. Regjeringen har efterhaanden lukket de fleste af de skoler, der under den forrige czar aabnedes. Og den 16de mai 1891 underlagdes samtlige tilbageværende skoler den ortodoxe geistlighed. Presterne skal ogsaa tage sig af undervisningen, saa godt de formaar, — være lærere. For at forstaa betydningen af dette ukas, maa man vide, at geistligheden, efter deres egne biskoppers ord, bestaar af udarmede, gjerrige og graadige, absolut uvidende og fordrukne individer, som liden tid og mindre evner har til at passe sit prestelige hverv og endnu mindre til ved siden deraf at være skolelærere. Men da det er regjeringens hensigt hurtigst mulig at blive samtlige skoler kvit, kunde den ikke have valgt en bedre og hurtigere maade at gjøre det paa. Det ser jo ogsaa saa uskyldigt og „faderligt“ ud. Nye skoler kan ikke aabnes uden ved tilladelse af geistligheden, — en tilladelse, som geistligheden har hemmelig ordre til stadig at negte. En del ældre private skoler er nu de eneste, hvori virkelig undervisning gives i det russiske rige; men regjeringsorganet *Grasjdanin* fortæller os, at ogsaa disse bør lukkes snarest mulig. Oplysning vil dermed være udryddet blandt Ruslands 100 millioner

mennesker. Skolerne lukket og kneiperne florerende; et uvidende og fordrukkent folk; det er som sagt idealet. — Presterne, ungdommens lærere, drikker gjennemgaaende *vodka*, som tyskere tyller i sig øl; nætterne tilbringer de med kortspil; delirium tremens er ikke sjelden blandt dem; de holder specielle gudstjenester for at faa Gud til at holde op med at sende solformørkelser; de raader bønderne til at aabne grave og kaste de dødes ben i vandet for at faa regn; mod en vis betaling lader de sig bære over en potetesmark, for at poteterne skal blive store. Og regjeringen siger, at det vilde være en national ulykke, om presternes intellektuelle eller moralske nivaa skulde blive hævet. Og i disse hænder lægges uden appel og uden hjælp den russiske ungdoms opdragelse og skolegang, — forsaavidt som den tillader *nogen* skolegang.

Ser ikke alt dette ud som et planlagt forsøg paa at demoralisere det hele folk.

II.

Ruslands høiere skoler er mægtige tærske- og viftemaskiner, der omhyggelig udrenser og udelukker den gode sæd og fastholder klinten blandt den ungdom, der melder sig ind. I løgn og bedrag opdrages de alle. I ethvert gymnasium er der en del gutter, som nyder gratis „undervisning", paa betingelse af, at de skal udspeide sine kamerater. Denne deres beskjæftigelse er sjelden en hemmelighed; men de andre søger dog blot at smigre og forsone de frygtede forrædere. Inspektører visiterer stadig elevernes værelser (selv om de bor hos sine forældre), examinerer deres kufferter og skuffer, læser deres breve og behandler dem i det hele, som var de patienter paa et sindssygehospital.

Misfornøielse med regjering og regjeringsform er den ene utilgivelige synd, mod hvilken den faderlige styrelse saa omhyggelig søger at værge denne ungdom. For at opnaa dette, ansees ingen midler for strenge og ingen forholdsregler umoralske. Hensigten helliger alt. — Men dette er ogsaa den eneste synd, hvorimod regjeringen søger at værge dem, eller mod hvilken den lægger hindringer iveien. Alt andet er tilladt. I alle andre henseender hersker absolut frihed og ingen indblanding fra øvrighedernes side. De kan drikke til det yderste uden straf og tiltale; de kan frit efterligne sine læreres løsagtige liv, holde franske skuespillerinder og sangerinder som mætresser og vise sig med dem i kirker, teatre og overalt; de kan efterligne grækerne og romerne i en af de faa henseender, hvori disse var en skjændsel for menneskeheden, — alt dette tolereres, opmuntres endog undertiden paa indirekte vis; men kritiserer de regjeringen eller viser de spor af sympati for frisind og liberalisme, saa er de ødelagt for

livet. Det er et øvrighedernes valgsprog, at en velfødt, tilfreds kjæltring er en bedre undersaat end en misfornøiet hæderlig mand. Og for den russiske styrelse og fra dens standpunkt betragtet *er* det saa. — Forbrydelse er derfor paa en maade en nødvendig betingelse for at gjøre karrière, et pas til udmerkelser og forfremmelser. — Forfatteren *Saltykof*, der tidligere tjente regjeringen i mange tillidshverv, blandt andet som viceguvernør, erklærer, at for at kunne betragtes som en sikker og loyal undersaat, maa man først have begaaet en eller anden forbrydelse, der gjør en helt afhængig af øvrighedens naade, medens almindelig umoralskhed gjør en afholdt af alle ens overordnede. Og alle embedsmænds forsøg paa i denne retning at møde deres overordnedes ønske vilde være rørende i deres alvor og iver, var det blot helliget en noget bedre sag. Skolelærere og professorer sætter tone og skik for sine elever, idet de spaserer om paa gader og offentlige pladse arm i arm med sine mætresser, medens ofte deres hustruer bor i nød og elendighed; studenter og elever maa hilse paa de saaledes promenerende lærere med samme ærefrygt og ydmyghed som en soldat paa sin overordnede; thi disse mænd er deres førere og raadgivere paa det moralske som paa det intellektuelle omraade — og lige gode førere er de paa begge omraader.

Indtil de seneste aar udgjorde universitetsprofessorerne en anden og bedre klasse af mænd. De var ædruelige og deres videnskaber hengivne, ja kunde saagar føle begeistring; egenskaber, der kun daarlig harmonerer med den ene nødvendige dyd, loyalitet. Men i 1884 fratoges universiteterne den ret, de til da havde været i besiddelse af, til at vælge sine professorer. De udnævnes nu af undervisningsministeren, af dennes kone eller af ministerens mætresses elsker, altid med resultater, der er *regjeringen* baade behagelige og gavnelige. I en universitetsby i provinserne lever en af professorerne sammen med to kollegers hustruer. En anden fører et udskeiende liv paa byens *café-chantants* i selskab med dertil hørende kvinder, og for at skaffe sig midler til at føre dette liv, forfalsker han vexler, o. l. En tredie . . . .; men det er unødigt at fortsætte.

Provinsernes guvernører og andre høie embedsmænd forstaar ogsaa tid og forhold og synes at finde en fornøielse i ved liv og exempel at vise, hvor megen tøilesløshed, der er forenelig med loyalitet, hvor fri russeren er, naar han blot er loyal. Bigami, falskneri, svig, underslæb og mened er blandt de forbrydelser, som Saltykof nævner som en stor hjælp for den, der ærlig ønsker at overbevise autoriteterne om sin loyalitet og opnaa den ære at tjene czaren. Jeg har selv kjendt en politifunktionær, som havde begaaet mord i Serbien og adskillige unævnelige forbrydelser i Rusland. Hans overordnede spøgte ofte med ham i den anledning, og alt kunde

fremdeles have gaaet godt, var han ikke for et par aar siden blevet sendt til Sibirien, idet hans egen hustru anklagede ham for en ubeskrivelig sædelighedsforbrydelse. Herved tabte han vistnok anledningen til vedblivende at vaage over indbyggernes moral i et stort politidistrikt i St. Petersburg; men istedet tør hans lys nu skinne for de stakkels folk i Sibirien, hvor mænd af denne klasse, hvis liv er (politisk) daddelløst, ofte anbetroes høie tillidshverv.

Undervisningsraad og byraad har ofte til formænd uforbederlige drankere, uvidende lediggjængere og straffede forbrydere. Man finder dommere og guvernører, der ikke kjender og ikke benytter eller henviser til lovene. Enkelte guvernører er ikke alene forbrydere, men ogsaa rene idioter. Guvernøren af Nisjnei Novgorod udstedte i anledning de mange ildebrande, der havde herjet byen, en forordning om forebyggende forholdsregler. Blandt disse forebyggende forholdsregler mod ildebrand var et paabud om, at hver huseier skulde give politiet besked om ildebranden *mindst to timer før den brød ud!**) — Diakof, generalguvernøren over Vitebsk, et territorium større end Storbritannien og Irland, var — det vidste enhver — saa haabløst gal som nogen sindssygepatient i tvangstrøie. Mange af hans embedshandlinger vilde i England meget hurtig have sendt ham til galgen eller galehospitalet. Men den russiske regjering fandt ham at være en passende repræsentant for den faderlige styrelse. Generalguvernøren i Mogilef var ogsaa aldeles sindssyg. Præsidenten for de civile domstole (formodentlig i samme guvernement, — red.), var en tyv, der havde stjaalet en større pengesum. Og tyveriet var vel kjendt. Præsidenten for de kriminelle domstole havde myrdet et menneske. Men ingen kunde bebreide disse mænd skygge af illoyalitet; thi czaren selv betragtede dem som loyale, anbefalte dem som saadanne til sine undersaatters agtelse og hæder og indsatte dem som Herrens Salvedes vicekonger.

Blandt de lavere klasser ansees uvidenhed, som rimeligt er, for at være en af de vigtigste bestanddele af et loyalt sindelag. Oplysning kan derfor ofte her blive et menneskes ødelæggelse. Oplysning i og for sig er en synd og forbrydelse. Exempler vrimler der af. Det følgende er typisk.

Ved en af gruberne i guvernementet Ufa levede og arbeidede der en mand ved navn Semeonof. Søn af en fattig arbeider, havde han formaaet ved selvforsagelse, flid og seig utrættelighed at bringe sig selv igjennem et gymnasiums syv klasser. Han var en dygtig og arbeidsom mand, der sam-

---

*) „*Novoje Vremja*“, 12te februar 1891.

tidig arbeidede sig op til en ganske god stilling ved gruberne. Hans overordnede var fuldstændig fornøiede med ham, indtil en ny guvernør sendtes til stedet. Denne var fuld af dette moderne oplysningshad. Han sendte bud efter Semeonof. „Vel din kjeltring! hvad gjør du her?“ begyndte czarens repræsentant. „Beder om forladelse . . . .“ tog den anden til orde, men afbrødes strax. „Hvad mener du med 'beder om forladelse' til mig, din myrstamper?“ — „Hvorfor skjælder De mig ud?“ spurgte Semeonof, „jeg . . . .“ — „Aha! der har vi det; det er den slags De er. — Til arresten med ham. Fort. Jeg skal lære dig . . . . Tre dages fængsel.“ — — „Men han er en oplyst mand,“ hviskede nogen til guvernøren. „Oplyst, jasaa naa. — Giv ham tre ugers fængsel! Oplyste folk maa have sine fordele. Jeg skal lære jer orden, I kjeltringer!“

Tre ugers fængsel var ikke nok. Det er en farlig synd at være en oplyst mand i Rusland. Semeonof afsattes og fornedredes i rang og tjeneste. Snart efter sendtes han ogsaa med en forseglet ordre til politistationen. Ordren indeholdt følgende: „Giv bæreren fem og tyve piskeslag“. Det skeede. To dage senere samme forseglede ordre; samme resultat. Og derefter blev det en regelmæssig affære. Tre gange ugentlig bar Semeonof sit lukkede brev til politiet og fik sine fem og tyve piskeslag. Hans lidelser drev ham omsider til randen af vanvid. Ude af sig selv forsøgte han flugt; grebes og piskedes paany. Anden gang flygtede han og grebes igjen. Atter bar han sit lukkede brev til politistationen, da endelig den menneskelige natur negtede at bære mere, og han blev gal.

Det fik han for at være en oplyst mand i Rusland. Men disse elskere af aandsmørke stansede ikke i sin grusomhed endnu. *De vedblev at piske og knutte den vanvittige mand!* Den journalist og forfatter, som indestaar for ovenstaaende, er fremdeles bosat i St. Petersburg; hans fortællings rigtighed lader sig let paavise.*) Heller ikke kan vi trøste os med, at dette var noget sjeldent, undtagelsesvist tilfælde. Samme mand tilføier i sin skildring af de egne, hvor han fandt Semeonof: „Der var *legioner* af Semeonof'er her.“

At under slige forhold uvidenhed i potenseret grad maa blomstre i herligt flor i Rusland, det vil enhver forstaa; men saa intens og saa vidspredt er den, at en forfatter vilde frygte for at miste sine læseres tillid, beskrev han den helt. Den gjennemsyrer alle samfundslag. I provinsbyerne finder vi byraadsmedlemmer saa uvidende som hottentotter, og selv i universitetsbyer kan mange af dem hverken læse eller skrive, men undertegner de officielle dokumenter og protokoller med kors og triangler af

*) Nemirovitch — Dautschenko i „*Kama og Ural*“.

hver art. Den mest indflydelsesrige raadsherre i en universitetsby kjender blot et af alfabetets bogstaver (efter hans egen tilstaaelse) og det husker han, fordi det ligner en galge.

Hvor, udenfor Rusland, finder man vel den blanding af uvidenhed og overtro, der farver følgende billede?

Med frygt og bæven ventede beboerne af landsbyen Tsjudnova i flere maaneder paa udbruddet af en frygtelig epidemi. De vidste, den maatte komme. Gud selv havde sagt dem det. Herom fortaltes følgende, der for indbyggerne var sandt som en del af evangeliet. — En bonde saa en dag i skoven en hytte, der ikke havde været der før. Han fortalte en rig godseier derom. De undersøgte hytten i forening. Den var tom. Bonden gik da ind paa at tilbringe natten i hytten mod en betaling af femti rubler*). Han krøb under ovnen. Paa slaget 12 traadte tre personer ind i hytten. Det var Gud, Jesus Kristus og Søndag**). Den sidste klagede over, at søndagen ikke blev helligholdt i Rusland, hvorpaa Kristus foreslog, at man skulde sende en kvægpest ud over landet; men Gud mente, at en kvægpest ikke vilde straffe alle bønder lige, idet en havde meget og en anden lidet kvæg. Istedet foreslog Gud at sende bønderne selv en pest paa halsen. Enstemmig vedtaget. — Saa sagde Gud til bonden: „Kryb frem og fortæl os, hvad du gjør der!“ — Bonden kom frem og bekjendte, hvorpaa Gud trykkede ham femti guldrubler i haanden; men guldet voxte sig fast der, slig at guld og haand blev én uadskillelig klump.

Dette er simpelt hen en ligefrem gjengivelse af en rapport, offentliggjort i pressen og alment betragtet som indeholdende sikre fakta. „Mange af indbyggerne saa med sine egne øine bonden og den med guldet sammengroede haand,“ siger *Grasjdanin* for 10 marts 1889.

I Juli 1891 kom en bonde til Fastof-hospitalet og bad om en bevidnelse for, at han ikke havde *hale*, slig som troldkarle har. Hans naboer mistænkte ham for trolddom, og hver gang noget galt hændte, kom han derfor i uleilighed. Mangfoldige var de gange, han havde maattet afklæde sig i kvindelige som mandlige naboers nærvær for at overbevise dem om, at han *ikke* havde hale. Men det faldt ham trættende og ubehageligt. Og derfor bad han nu i al underdanighed om lægernes bevidnelse for, at han ikke havde hale.

— At denne tilstand langtfra er regjeringen ubehagelig, derom vidner den iver, hvormed de officielle blade stadig forkynder, at det er nødvendigt og bedst at vedligeholde den. Heller ikke lader regjeringens egne hand-

---

*) Henved 90 kroner.

**) Søndag, mandag og fredag er, foruden dage, i Rusland ogsaa en art væsener mellem engle og guder.

linger en i tvil om dens følelser i saa henseende. De nye universitetslove af 1884 instruerer saaledes professorerne om, at de ikke maa tage udelukkende hensyn til studenternes kundskaber ved karaktergivning og graduddeling ved examenerne. Loyalitet og hengivenhed overfor tronen maa dække mangler i kundskaber. Og studenterne har naturligvis benyttet sig af denne snarvei til grader og examener. Deres egne professorer beskriver den yngste generation af dem som en fordrukken flok af udueligheder, der tilbringer tiden paa kneiper og i prostitutionens huse og hverken interesserer sig for videnskaberne eller kjender deres elementer. Undervisningsministeren fortæller dem, at de petitionsskrifter, de indsender, synder paa det fæleste mod retskrivningens og syntaxens regler.

Slig systematisk demoralisering af et helt folk har vor jord endnu aldrig seet. Exempler paa lignende ødelæggelse af et folks aand og karakter i politiske øiemed har man vistnok fra tidligere tider; men aldrig efter en slig maalestok. Katerina af Medici var en af de berømteste udøvere af denne herskemaade, og Ludvig XVI dens mest fremtrædende offer. Men aldrig før er den forsøgt som i Rusland overfor et helt folk paa over 100 millioner individer.

For ca. 7 aar siden sendte undervisningsministeriet et hemmeligt cirkulære til samtlige universitetsbyers guvernører og generalguvernører, hvori de paabødes at tolerere og se gjennem fingre med drukkenskab og alskens umoralskhed blandt studenterne, men kun at optræde med yderste strenghed overfor al kritik af regjeringen. Og den samme Machiavelliske politik ytrer sig i alt, som regjeringen foretager sig: demoraliser folket, paa det at det desto lettere skal kunne styres. Oplysningen blandt finner polakker, jøder og baltiske tyskere er derfor regjeringen en torn i øiet. Endnu større hindringer for styrelsens politik byder de forskjellige alvorlige kristne sekter, hvor det der findes af levende religion og moral, har samlet sig. Den, der søger at løfte de russiske masser ved at undervise dem, være det sig i læsning og skrivning, i moral eller i kristendommens sandheder, betragtes som en fredløs mand og fædrelandsfiende, hvem ingen indflydelse og ingen tidligere fortjenester kan redde fra streng og øieblikkelig afstraffelse*). Læs bibelen til dine venner eller tjenere, og du straffes haardere end en falskner eller morder; men hold prostitutionshuse, bortfør dertil unge piger, demoraliser børn, og du kan lige godt være prinsers og ministres gode ven, en samfundets støtte og en ungdommens lærer og fører.

---

*) Oberst Pasjkof, en personlig ven af keiseren og en nær slegtning af indenrigsministeren, er landsforvist, fordi han havde læst bibelen til bønderne!

For syv aar siden ansatte regjeringen en del nye universitetsembedsmænd, hvis opgave det skulde være at vaage over studenternes sæder og moral. I virkeligheden var de regjeringsspioner, der fulgte baade studenter og professorer overalt for om muligt at fakke dem i nogen „frisindethed“. Ved en undersøgelse, foranlediget af en af professorerne, viste det sig, at disse moralens vogtere var forhenværende opvartere paa dansesale og dørvogtere i prostitutionshuse. Nogle dage senere berettedes dette med detaljer, som anstændighed forbyder mig at meddele, til hans excellence universitetets kurator. Hans excellence rullede næsten ned af sofaen af latter. „Netop den rette slags folk til at passe studenterne og vise de kjeltringer den rette vei,“ udbrød han, da latteren stansede et øieblik, medens dens taarer trillede nedad excellencens ærværdige kinder.

Den hele keiserlige politik er her skildret. Paa den ene side straf for at læse bibelen til bønderne; paa den anden dansehusopvartere og prostitutionshuses dørvogtere til at opdrage og vaage over ungdommen!

Forskjellige meddelelser.

— Den forfærdelige dynamitexplosion i *Santander* kjendes fra dagbladene Et skib med 1700 kasser dynamit ombord fattede ild, som, da den øvrige ladning bestod af petroleum, ikke lod sig stanse, og explosionen paafulgte. Skibet saavelsom en bugserbaad med 40 mand ombord, der havde forsøgt at trække det brændende skib ud fra bryggerne, ødelagdes fuldstændig. Mindst 1000 mennesker dræbtes, og store dele af byen ødelagdes. Der udbrød ildebrand paa flere steder som den opskræmte befolkning ikke vovede at bekjæmpe eller beherske. I det hele viste det sig, hvor uduelig en spansk befolkning er til at organisere sig i en fart under vanskelige forhold. Intet blev gjort. Ingen satte sig i spidsen for forsøg paa at bekjæmpe ilden, redde menneskeliv eller stanse tyverier. Autoriteterne var lige lammede og forstyrrede som den store masse; det eneste, de i sin skræk kunde tænke paa at foretage sig, var at telegrafere til Madrid efter — *soldater!*

Det viser ganske slaaende, hvor uvante og endnu uskikkede disse sydeuropæiske folk er for det, som englændere og amerikanere kalder *self-government* (selvstyre). Og lige slaaende er den dygtighed, som de to sidstnævnte nationer udviser i denne retning og under lignende omstændigheder. Havde Santander været en engelsk eller amerikansk by, vilde borgerne øieblikkelig have organiseret sig som frivillige brandkorps, frivilllgt politi, redningsmandskab eller lignende, og kjæmpet af al magt og med gamle veteraners ro og koldblodighed mod elementerne. Det er denne evne, som skaber store nationer, og som udvikles ved, at folket overlades til sig selv, til sine egne evner og kræfter, og ikke opdrages til stadig at stole paa en udenforstaaende, central regjering, — gjennem lokalt selvstyre med andre ord.

— Anarkister har ogsaa været ude med dynamit igjen i Spanien, — i revolutionsbyen Barcelona. Mod den slags galmandsverk er det naturligvis ethvert samfunds og enhver regjerings pligt at værge fredelige borgere paa bedste og mest effektive vis. Men vi maa vel vogte os for at forvexle disse bombekastende anarkister med anarkisme og anarkister i det hele taget. „*Kringsjaa*“ gjengav i sit første bind en artikel om anarkismen af en fremragende og agtet amerikansk anarkist, hvoraf det tilfulde fremgaar, at anarkismen i og for sig blot er en ideel og for tiden umulig og upraktisk politisk filosofi, at en anarkist som saadan ikke er mere revolutionær eller bombekastende, end jeg er. De fleste er vistnok tvertom en race af milde, blide, overdrevent idealistiske drømmere. Fred og velvilje er deres fagreste maal. Men som religionen selv kan drive den til mord og brand, hvis intellektuelle eller moralske harmoni paa forhaand er ødelagt, saa ser vi ogsaa, at anarkismen kan tænde en farlig ild i den natur, der paa forhaand er forkjert udviklet. Man kan ikke give anarkismen skylden derfor, mere end vi kan give kristendommen skylden for al inkvisitionens forfærdelige grusomhed. Det bedste middel mod bombekastning er oplysning, kultur og udvikling i det hele taget. Og mens det paagaar, er kanske den bedste metode at følge mod den enkelte bombekaster at indespærre ham i en sindssyge- eller forbedringsanstalt, til han er helbredet, — bedst og humanest. Kun maa indespærringen være absolut.

— *The Westminster Review* for november indeholder en i enkelte stykker helt interessant artikel om *Henrik Ibsen* som kunstner af L. Simons. *Bygmester Solness* sammenligner han med Shakespeares „Midtsommernats drøm“. Det er et fantasistykke, kaleidoskopisk, hvor de ydre træk, personerne selv, ordene, som de lyder, blot er de smaa farvede glasbiter, der giver en hel uendelighed af selvstændige billeder, tanker og meninger. Overalt hos Ibsen finder han, at han har fanget den træthedens, haabløshedens aand, der ruger over vor tid. Idealer og virkelighed ligger i uforsonlig strid. Aandeligt og sanseligt liv vil ikke arbeide sammen, støtte hinanden, slig at, som *Browning* siger, sjælen bliver mere sjæl, takket være sanserne, og sanserne friskere, sundere, takket være sjælen; de staar mod hinanden, overfalder, egger og underkaster sig efter tur hinanden. Til at hengive sig til det ene eller andet mangler menneskene mod eller evner. De bare synker sammen under følelsen af konfliktens og livets haabløshed, eller de gaar til nød i møllefossen. De trues af livets problemer og magter; kan ikke løse de første og beherske de sidste; kan ikke underlægge sig livet, svømme i dets bølger, boltre sig let og kjækt deri; de gaar under. Derfor savnes og al frisk, dyb livsglæde. Der er ingen gylden sol over livet i vor tid. Det ligger i skumring. Det er graat. — Slig har Ibsen tegnet, og slig føler al verden det i vor tid; deraf kommer hans voxende verdensry, og derfor kan hans saa helt lokaliserede skuespil opføres og vinde forstaaelse i alle lande.

Notitser.

— *3 millioner pebersvende* er der ifl. folketællingen i de Forenede Stater. Ved pebersvend menes her enhver mand over 30 aar, som ikke er eller har været gift.

— *Silkeindustrien* i de Forenede Stater er tiltaget mægtig: I 1880 var produktionen værdt 130 mill. kr., og i 1890 hele 250 mill. kr. Arbeiderstyrken var steget fra 31,000 til 51,000 og tallet paa spindler fra 508,000 til 1,255,000.

— *Overføring af elektrisk kraft* gjennem (telegraf)kabler kan nutildags ske næsten til fuldkommenhed. Fra en kjæmpedampmaskine eller et vandfald kan kraften gjennem elektriske ledninger føres omkring i fabriker og huse. I England foreslaar man alt at spare al kultransport ved at bygge en centraldampkjedel ved hver kulgrube og derfra sende kraft pr. kabel rundt om til de forskjellige industri-byer.

— Rigest blandt kulturfolk er det engelske folk med en nationalformue af 4500 kr. pr. indbygger, det franske med 4100 kr. og det nordamerikanske med 3800 kr. — Men der gives indianerstammer, som efterat have solgt sit land til de Forenede Staters regjering, eier 20,000 til 30,000 kr. pr. hoved, mænd, kvinder og børn.

— *Hvad drikker kineserne?* The naturligvis. Men ellers? Ialfald ikke øl. Heller ikke vin. De druer, som avles i landet, spises som frugt og presses aldrig til vin. Foruden the drikkes risvand med lidt eddik og sukker i, helst afkjølet med is. Som „dram" tages *samschu*, der brændes af hirse og ris, eller ogsaa varmt risbrændevin.

— *Hvorledes moden opstaar?* En bekjendt frisør i Paris væddede om, at han skulde bringe grøntsager paa mode som haarpynt for damer. Og det lyktes ham virkelig at faa en af sine kunder, en smuk markise, til at lade haaret sætte op med blomkaal, artiskokker og rædikker. Strax maatte alle andre pariserinder „ha noget lignende".

— *Tørre sommere.* Afvigte sommer var i Mellemeuropa et uaar paa grund af tørke. — I aaret 638 tørrede næsten alle kilder ud i Tyskland, og bønder døde af heden ude paa marken. I aar 1000 indtraf noget lignende i Frankrige; fiskene i de tørre bække raadnede og forpestede luften. Sommeren 1132 laa Rhinfloden næsten tør paa sine steder, ligesaa 1303, da det samme ogsaa berettes om Loire. I 1393 og 1474 berettes det samme om nedre Donau. I 1718 faldt der paa 5 maaneder ingen nedbør i Tyskland, saa der blev uaar.

— *Lystyachte* var oprindelig til kun for konger. Kong Karl II — „den glade monark" — fik i foræring af det hollandske Ostindia-kompani et lidet slupригget fartøi; dette var den første lystyacht i England. Siden lod kongen bygge en lystkutter efter egen model og holdt kapseilads paa Themsen med sin bror, der førte en hollandsk yacht; denne sidste vandt. Først mange aar senere (1720) kom denne sport igjen op, og nu som en almindelig folkeforlystelse. I 1801 lod et selskab af fine kavallerer i London opstille en sølvkande som præmie ved aarlige kapseiladser. Og i 1812 stiftedes den nu verdensberømte „Royal Yacht Squadron"; denne begyndte med 50 smaa kuttere, nu tæller den over 6,000, hvoraf fjerdedelen er dampyachte. Disses samlede tonnage anslaaes til 300,000; sættes prisen pr. ton til 4000 kr., repræsenterer denne lystflaade en kapital af 120 millioner kroner! Den samlede aarsudgift anslaaes til 270 millioner kr.! Flaadens bemanding er mindst 12,000 mand! Baade i England og Nordamerika findes i hver eneste havneby en *yacht-club*. — Bare i aar er foregaaet to viden bekjendte kapseiladser: løbene om „Americas cup" samt kapseiladsen ved Cowes paa øen Wight mellem prinsen af Wales paa „Britannia" og keiseren af Tyskland paa „Meteor".

„Kringsjaa“.

Fjortendagligt illustreret tidsskrift.

Udkommer hver anden lørdag.

Koster: 2 kr. kvart. eller 50 øre pr. løsnummer.

„Kringsjaa“ tilhører ikke noget parti. Det er alene dets opgave at virke oplysende, almendannende og underholdende, særlig ved paa vort sprog og i sammentrængt form at gjengive det bedste af udlandets samtidige tidsskriftsliteratur. Hvert hefte vil ogsaa i regelen indeholde flere originale artikler eller fortællinger af vore egne forfattere og ledende mænd uden hensyn til skole eller parti.

„Kringsjaa“ er landets største, alsidigste og billigste tidsskrift;

ingen bør være det foruden. Ingen, der vil følge med i tiden, kan undvære det.

Huseby & Co.s forlag,
Grubbegaden 2.

Expedition: ***Grubbegaden 2.***

Redaktør: ***H. Tambs Lyche.***

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfattere eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

— Breve angaaende abonnement eller andre forretningssager vedkommende *„Kringsjaa“* maa tilstilles *expeditionen* eller *udgiverne* og ikke redaktøren, der ingensomhelst befatning har med den side af tidsskriftets existence.

— „Kringsjaa“s ærbødige hilsen til *Jonas Lie!* — Maa han endnu i mange arbeidsaar vedblive at berige vort folks literatur og liv med sine verker, karakterskildringer, tanker og aand! —

— Det engelske parlament er atter samlet for at diskutere forskjellige liberale lovforslag.

— Revolutionen i Brasilien synes fremdeles at opføre „paa stedet march“. De revolutionære beleirer hovedstaden og ingen af parterne synes at komme videre.

— Krisen i Østerrig er foreløbig endt, — dog kun foreløbig. Det tidligere omtalte koalitionsministerium er dannet med fyrst *Windischgrätz* som kabinetschef. Men koalitionen ser ud til at være af temmelig ustabil art.

Ogsaa i Ungarn har keiseren (eller her rettere sagt *kongen*) staaet overfor en krise. Den afværgedes dog ved, at han gav sanktion til et af parlamentet vedtaget og af ministeriet bifaldt forslag om indførelse af tvungen borgerlig vielse. Det vil sige egteskabet gjøres til en i statens øine og i lovgivningen helt *civil* institution, som derfor maa

hvile paa borgerlig vielse for at blive lovlig. Naturligvis er der intet i veien for at de, som ønsker det, samtidig kan benytte kirkelig vielse. Kun tager *staten* intet hensyn til denne, men *kræver* den borgerlige.

— Det viser sig, at den tyske keiser og hans hærlov dog i virkeligheden *ikke* seirede ved sidste valg. Takket være disse moderne valgsystemer, som synes opfundne, for at folkerepræsentationen ikke retfærdigt skal repræsentere folket, fik han flertal af de valgte rigsdagsmænd, — majoritet altsaa i rigsdagen; men i folket viser det sig, at et overvældende flertal stemte *mod* ham og hans forslag. Der afgaves over 4,300,000 stemmer *mod* hærlovforslaget og blot 3,225,000 *for* det. Vælgerne forkastede det altsaa med 4 stemmer mod hver 3, og dog fik det flertal i den forsamling, der udgik af valgene for at repræsentere folkets ønsker og vilje! — Ganske belærende. — Valgstatistiken viser videre, at social-demokraterne nu udgjør det største enkelte parti i Tyskland ude blandt vælgerne. De samlet henved 1,800,000 stemmer, eller meget mere end det halve af det stemmetal, keiseren kunde samle for sit forslag. Centrumspartiet, det næst største enkelte parti, opnaaede ikke fuldt 1½ million vælgere; de konservative lidt over og de nationalliberale lidt under 1 million.

— Jeg beder „Kringsjaa"s læsere at gjennemgaa med opmerksomhed en i dette hefte gjengivet artikel om den politiske situation i Frankrige. Den er skreven for det engelske tidsskrift „*Contemporary Rev.*" af en kjendt fransk historiker. Den giver en særdeles oplysende og orienterende oversigt over Frankriges ydre og indre stilling for nærværende og vil være til stor hjælp, naar det gjælder om at følge og forstaa kommende begivenheder dernede. Forfatteren indskrænker sig heller ikke til at skildre den politiske stilling. I sidste del af artiklen, hvor jeg har gjengivet ham temmelig ordret, finder man ogsaa en kort, men grei og tydelig oversigt over det moderne franske aandslivs stilling. Da vi nu engang hos os hænger paa slæbetaug efter Frankrige og Paris, vil man af dette kunne læse sig til en forklaring baade over existerende og kommende fænomener her hjemme.

Samtidig bør man læse en artikel af den franske forfatter *Paul Bourget*, der kaster mere lys over samme sag og viser os paa det tydeligste, at noget nyt holder paa at gjære i Frankrige, og at det nye er en mere ideel, aandelig og dyb livsopfatning end den, som Paris hidtil har paatrykt det europæiske fastland. Der er et stort omslag i hurtig opseiling. Det toner alt flag her hjemme med. Der vil komme en reaktion til fordel for religion, moral og idealisme. Maatte den bare undgaa for store ensidigheder,

og maatte, naar omslaget naar os, ikke altfor mange miste hodet og hvirvles hen i ny galskab!

Forfatteren af den førstnævnte artikel skildrer, som man ser, sit fædrelands nuværende stilling i aandelig henseende som et *kaos*. Lad os endelig følge med i det kaos og se, hvorledes efterhaanden en ny verden vil stige frem af det. Men lad os ikke abe efter eller drømme om at kunne finde lys og førelse i et kaos. — Man har bebreidet mig, at jeg gjentagende har pegt paa England og Amerika, som de lande, hvor aandslivet i vor tid har rukket længst frem, er sundest og friskest, og hvor der særlig for os nordmænd er mest at lære. Nu finder vi da, at franskmændene selv erkjender dette, medens vi samtidig hører dem jamre sig over, at der hos dem selv mangler al førelse, og at stillingen der er kaotisk. Skulde det da ikke under slige tilstande være tilladt at pege did, hvorhen franskmændene selv ser hen, at søge at faa opmerksomheden henvendt paa friske, kraftige folk og deres aandsprodukter istedenfor udelukkende paa et, som selv erkjender sig sygt og distanceret?

Det er ikke fra pariserboulevarderne og pariserkaféerne, — vær overbevist om det, — at nyt liv og ny sundhed vil naa os, at det ideal og de livsmaal vil fremgaa, hvorefter der hungres ogsaa hos os. Langt snarere vil de komme, — stor hjælp til selv at finde dem herhjemme vil i hvertfald komme — med frisk havbris og sjøstænk over det salte hav fra England og Amerika.

— De sidste uger har seet to smaakrige udbryde; begge i Afrika. Den ene mellem englændere og en krigersk sydafrikansk negerstamme, *matabelerne;* og den anden mellem Spanien og en berberstamme i Marokko. Den første krig synes allerede afgjort og nærmer sig enden. Englænderne har seiret, naturligvis; matabelernes konge, Lobengula, er flygtet, og stammens underkastelse og indlemmelse i det britiske rige er vel nær forestaaende. De indfødte er tapre og dygtige krigere; men i en strid mellem barbari og civilisation nytter al verdens tapperhed intet, selv om den, som her, har moderne rifler at støtte sig til. I det afgjørende slag maatte 5000 matabelere tage flugten for 800 englændere.

Den anden lille krig trækker mere i langdrag. Spanierne har et stykke territorium paa marokkansk grund med fæstningen Melilla. For at styrke denne begyndte de at opføre en del nye forter. Dette likte ikke den omboende berberstamme og angreb forterne. Den spanske kommanderende general faldt selv i en træfning. Det hele spanske folk bruste op i vrede. Spaniens ære var krænket. Der maatte tages hevn. Stammen eller keiseren af Marokko skulde give opreisning. Keiseren af Marokko fraskrev sig alt ansvar, idet han intet effektivt herredømme udøver over vedkommende stamme. Spanierne fik skaffe sig opreisning selv, han magtet det ikke med sin bedste vilje. — Og spanierne skraalte og knyttede næverne efter egte sydlandsk skik. Men — — der er ingen penge til at føre krig med, ingen armé, der har noget værd, ingen generaler, hvis energi og handledygtighed der lader sig stole paa. Og den hele affære har blot tjent til at vise, hvor dybt det engang saa stolte Spanien i vor tid har sunket, hvor svæk-

ket og magtesløs den saa minderige nation er blevet. Regjeringen har forsøgt at faa 20,000 mand paa benene; men penge og alt andet til en krig fornødent mangler. Reserven — tilsammen 90,000 mand — er blevet udkaldt, og ministeriet har maattet gribe til det fallit-erklærende middel at tigge sammen penge til krigsførelsen ved en nationalsubskription.

Det ser daarligt ud for spanierne. Penge til et ordentlig felttog faar de neppe paa den vis. Og selv om de faar dem, saa er deres armé som nævnt ikke stort bedre end berbernes egne udisciplinerede skarer, og de sidste slaaes med dødsforagt, naar de slaaes. Det ser for øieblikket ikke rart ud for nogen opreisning. — Saa dybt kan en virkelig stor og begavet nation med et land med mange hjælpekilder og glimrende beliggenhed falde gjennem daarlig styrelse alene.

— Under den langvarige debat i det amerikanske senat over sølvloven, forelagde sølvets forsvarere præsident Cleveland ikke mindre end *tredive* forskjellige kompromisforslag; men præsidentens korte, greie svar var hver gang: „Nei; Shermanloven maa ophæves *sans phrase*.“ Og ophævet blev den da tilslut. — Efter mine begreber og min vistnok meget begrænsede forstaaelse af sagen kan ikke Cleveland her have valgt den bedste vei; men en formelig fornøielse er det dog blandt de yngre ledende statsmænd at finde én, som ved, hvad han vil, og ikke bøier af fra sit maal for noget i verden; en, som der er tag i, som staar urokkelig, midt i alle stemningers, fordringers og skiftende meningers bryden. Halsstarrig fanatiker er han dog heller ikke; tvertom en mand, der alene handler efter fuld og moden overveielse, tager alle tilbørlige hensyn; men saa fører sin sag frem til seir eller falder under forsøget. — Jeg skal ærlig vedstaa, at jeg beundrer en slig mand, og tiden eier ikke mange af den slags. Blandt al den *bøien tilside* og *vigen undaf* og *gaaen udenom*, som synes at være et tidens karaktertræk, er det opfriskende at se i spidsen for et stort land en mand, som gaar *lige frem* og *tvers igjennem*.

Hans modparti, republikanerne, har ved de nylig afholdte statsvalg seiret glimrende over hele linjen. Betydningen heraf svækkes dog ved, at national politik ikke spillede nogen rolle i disse valg; og det er en bekjendt sag, at demokraterne (netop paa grund af Clevelands førelse i den nationale politik) er langt sterkere som nationalt parti end som lokalpartier. Dog viser de store nederlag, at der *er* noget frafald og nogen misstemning inden partiet. Grunden dertil er sandsynligvis den, at demokraterne har tilfulde vist, at de ikke udgjør noget regjeringsdygtigt parti. De har i de fleste sager baade retten og den sunde sans paa sin side; men, naar de kommer til magten, mister de hovedet og gjør fiasko. Alene Clevelands personlige fasthed, førerevne og popularitet har reddet det fra aldeles at ruinere og kompromittere sig. Partiet tæller mange dygtige kræfter og udmerkede elementer; men disse behersker ikke dets flertal. Det er ikke ensartet og enigt, men splittet netop over de store programsager. Alene Clevelands person holder den uensartede masse sammen og giver tro paa dets ærlighed i sine programløfter. Demokraterne faar selvfølgelig som parti skylden for den langvarige senatsdebat, og det er vel nærmest denne, med al den splidagtighed, den aabenbarede, som indvirkede paa de sidste valg og hjalp republikanerne til saa store seire.

Vor literatur.

Smaa forhold medfører paa alle omraader sine store ulemper og hindringer, som det lidet nytter at lukke øinene imod. Paa intet felt føles kanske dette mere end paa literaturens. Vort sprog tales jo blot af to, eller om vi regner danskerne med, høist fire millioner. Inden disse fire millioner maa da enhver literært begavet personlighed finde sit publikum og sin afsætning. En fransk forfatter har et indenlandsk publikum paa firti millioner at begynde med og skriver desuden paa et sprog, som læses al verden over. En engelsk eller amerikansk forfatter har et publikum paa henved hundrede og femti millioner, foruden at ogsaa han benytter et sprog, der uden oversættelse baner hans verker adgang til alle lande.

Allerede disse simple tal udtrykker og paaviser tydeligere end alle ord de umaadelige fordele, en forfatter nyder alene ved at være født franskmand eller engelskmand, og alt, hvad han *taber* — absolut taber — ved at være nordmand. Og dette er noget, som folk og læsende publikum ikke burde glemme. — Den forfatter, der herhjemme omtrent sulter, vilde, ifald han blot var født med samme begavelse som franskmand eller englænder, være en velstaaende, om ikke rig mand. Og det økonomiske element spiller en rolle selv paa poesiens omraade. Endog den mest ideelle og poetiske digter maa have noget at leve af. Han kan virkelig ikke leve blot af at skrive sine vers. Han maa have betaling for dem, hvad der forudsætter et publikum, der vil og kan kjøbe dem i tilstrækkelig mængde.

Dertil kommer jo ogsaa, at de større forhold giver forfatterens talent og personlighed en udvikling, en bredde, som han ofte herhjemme maa mangle. Der ligger en hel kultur i luften derude, tusend aars kultur. Man indaander tanker og kundskaber, som vi her hjemme indaander luft og taage. Man faar en opdragelse alene ved at leve. Selve sproget er rigt og præget af talløse mægtige aanders geni. Shakespeare, Byron, Wordsworth eller Molière, Racine, Voltaire, Hugo lever i det.

Sligt betyder overordentlig meget for en opvoxende forfatter. — Hos os er alt trangere, — liv, observationsfelt, kundskabsmasse, sprog. Og derfor faar ogsaa vor literetur et vist énstrengigt præg, — mangler omfang; den eier toner, der smelter hjertet hen, og tanker, der kløver skyerne og aabner en rift i selve himmelhvælvet; men volumet, bredden, massen, den svære, beherskede kraft mangler; den faar kun én proportion, hvor den burde have tre.

Det lader sig ikke negte, at vi slaaes af dette, strax vi fra vor egen

literaturs enemerker bevæger os over paa andres. De toner fuldere der. De har faaet saa meget mere med. En større verden speiler sig af i linjerne. Fundamentet er bredere. Noget høiere kommer man derimod ikke. — Gaar vi saa fra den fremmede literatur over til vor egen, saa er det som at seile fra det aabne hav op den trange fjord. Det bliver krappere farvand. Vi kjender os igjen og føler os hjemme. Det varmer om hjertet. Det er *vore* tanker og *vore* følelser; men det *er* trangt og enstrenget. En savner det store, mægtige, mangestemmige kor, tankerne fra de tusend omraader og hundrede forskjellige synspunkter, verdenslivet, verdenskjendskaben, verdenskulturen.

Saa er en lægmands indtryk i hvert fald. Og det er jo ogsaa saa helt naturligt og selvfølgeligt, at det maa være saa.

Og dette bliver endnu værre derved, at vi nordmænd endnu ikke har lært at være tolerante. Vi holder paa at lære. Vi bliver det snart. Men hidtil i hvert fald har vi været ensidige og fanatiske, i had og modstand som i kjærlighed og velvilje. Vi har blot havt plads for én literær retning, én smag ad gangen. Og det er jo atter publikums faatallighed, som for en stor del er skyld deri. Publikum er saa lidet, at splittes dets smag, saa bliver det sultekur for *alle* retninger og alle forfattere. Ved et slags instinkt har derfor kritik og smagsdommere holdt paa én retning, én smag ad gangen. Og for de udelukkede retninger har der ikke existeret tolerance, kun en dræbende foragt, indtil kanske én af dem pludselig slog igjennem og blev moderne og underlagde sig landet en tid. — Men dette er svært uheldigt baade for forfattere og for folk. Vi opdrages paa den vis i tranghed og ensidighed, medens de stakkars forfattere, hvis geni naturen ikke har afpasset efter den raadende retning og teori, de maa sulte, udvandre eller slaa sit geni ihjel og tage sig andet til. — Vi maa virkelig lære, at verden er mangfoldig, at livet har mange strenge, og at som det hvide lys bestaar af utallige farver og afskygninger, saa maa en fuldstændig og lysende literatur udgjøres af mangfoldige retninger og forskjellige begavelser. *Mangfoldighed*, — det er det, vi overalt mangler hos os, livets rigdomsfylde. Plads derfor for alle virkelige begavelser paa én gang, for alle, som har noget at sige eller synge! Lad intet liv blive dræbt af teorier eller kvalt ved at blive snøret ind i en retning, der er det en tvangstrøie. Lad kritiken veilede, lyse op for os, men ikke dræbe; luge, men vogte sig vel for at rive op noget, der kan hjælpe til at klæde fjeldet. Den maa være dobbelt forsigtig hos os, netop fordi publikums lidenhed allerede lægger den mindre populære begavelse eller retning saa store hindringer i veien.

Derude i de store lande kan saa omtrent enhver reel begavelse være sikker paa at finde sit publikum. Lad kritiken sige, hvad den vil, findes der spor af værd i en forfatters bog, har han sagt ord, der kommer fra hjertet og til hjertet maa gaa, saa vil han altid finde en forlægger, fordi denne er sikker paa blandt 50 eller 100 millioner mennesker at kunne finde et tilstrækkeligt antal kjøbere for bogen. Enhver begavelse kan altid paaregne sit publikum der. Den sjeldneste, mest exotiske poesi vil altid blandt disse mange millioner finde sine tusend beundrere. Derfor kan alle strenge komme til at tone med, og derved faar literaturen og gjennem den det hele aandsliv sin større bredde og sit mægtigere volum.

Ikke saa hos os. Lad en forfatter gaa lidt tilside for den for tiden herskende retning og idékreds, byde paa noget afvigende fra hævdvunden norm og form, og med mindre der er en vis stormtone, en brækende, øredøvende larm i, hvad han siger, saa har han intet haab om at finde noget publikum. Derved maa saa mange strenge hos os forblive stumme og urørte, og derfor bliver vort hele aandsliv entonigt.

Selvfølgelig lider ikke de mægtige, helt originale genier noget videre derunder, skjønt Lies og Ibsens historie viser os jo, at selv et verdensstort geni paa grund af denne tranghed og ensidighed kan finde det yderst vanskeligt at faa fat paa et publikum og blive hørt. Ingen vil vel betvile, at havde Ibsen været franskmand for exempel, saa havde hans geni for længe, længe siden hobet den største literære berømmelse, og under den hauge af guld om ham. Men det er de forfattere, der ikke hører de store verdensgeniers række til, men dog *er* forfattere og intet andet, har sit budskab at bringe os og sit ord at sige og er dertil specielt udrustet af naturen. Det er disse, som lider mest. Ja, netop *lider*. Jeg skjønner ikke andet, end det at være født med literær begavelse i vort land, det maa være en lidelse, næsten en forbandelse. Thi naturen er nu engang slig, at den sjelden giver mere end én god gave til hver person. Den, der har faaet forfattergaven, lysbærergaven, faar ikke andet; mangler gjerne evne og færdighed for noget andet. Tanker og billeder hugger og snærrer i hans bryst og maa, maa frem. Han føler det som sit eneste hverv, det eneste han vil, det eneste, han kan, hans absoluto pligt. Men — publikum er for lidet; der er ikke plads for ham. Hans tanker og billeder er ikke af de populære; de er ikke moderne; kritikerne siger, de er ikke naturalistiske eller symbolistiske eller noget lignende, og forlæggerne trækker sig tilbage. Og hvad skal saa den stakkels mand gjøre, som *maa* skrive, *burde* skrive, af natur og forsyn var *bestemt* til at skrive og ikke kan gjøre noget andet; — men for hvis skrivning der ingen plads er. — Jeg tænker, livet her hjemme hos os laver aar om andet mange tragedier ud af det emne.

Naturligvis, — ikke enhver, der føler trang til at skrive, *kan* gjøre det; det er vist; og de store samfunds lettere adkomst lokker mange ud paa literaturens hav, som heller burde siddet paa kontor eller drevet et lokomotiv, og der flyder meget let stof der, som helst burde have sunket. Men bedre det, end at gode, nyttige kræfter gaar tilbunds af mangel paa plads og anledning til at prøve eller udvikle sig.

Allerværst gaar det ud over de forfattere, hvis felt ikke er digt eller skjønliteratur, og hvis interesser tilhører engere sfærer. En mand, f. ex., der har fattet en umaadelig interesse for fransk historie, der har levet sig ind i den, slig at dens begivenheder er blevet liv for ham, at han føler den i sit blod, ser den for sig, der af pur interesse har studeret den i aarevis, gravet sig ind i den i bibloteker og arkiver, indtil hans viden og fremstillingskunst i forening begynder at *plage* ham. Han brænder inde med, hvad han ved og føler. Hidtil har han studeret af pur personlig interesse. Nu *maa* han meddele sig til andre, give andre del i det alt. Men nei, der er intet publikum for sligt. Vil han benytte, hvad han har lært, og tilgodegjøre sit arbeide og sin begavelse, saa maa han først lære sig et andet sprog og skrive paa det. Hos os er forfatteren begrænset til det rent nationale, moderne retninger i skjønliteratur (digte og noveller), skolebøger og rene morskabsbøger. Udenfor de omraader ligger sultens og fortabelsens ørken. Det er det bedrøvelige.

Betegnende er det, at vi jo paa vort sprog ikke engang eier noget svarende til den *essay*-literatur, der i andre lande har spillet saa stor en udviklende rolle. Vi erkjender næsten ikke forfatterskab udenfor novelle og digt. Essayet er en liden afhandling, hvor forfatteren benytter al sin fremstillingskunst til at skildre og tydeliggjøre et enkelt emne, ligegyldigt af hvad sort. Andre lande har samlinger af *essays* om fremmed literatur og aandsliv (Brandes har jo i Danmark givet os del i noget lignende), om forskjellige kunstgrenes frembringelser, om andre lande og deres forhold, om religion, moral, sociologi, politik, kort sagt alt muligt. Essayet er et lidet ordmaleri fra virkelighedens verden ude eller hjemme, eller et i kunstnerisk form fremsat argument eller standpunkt. En født essayist maa hos os enten fornegte sit talent og prøve at skrive noveller, eller han maa tie eller sulte.

Jeg beder indstændig enhver om at lægge merke til disse forhold og huske paa dem. — Jeg har før skrevet om forretningsgeniets værd og hævdet dets betydning for et lands og folks udvikling i alle retninger. Vi maa have brød, vi maa have velstand og rigdom i landet, og ære være

enhver, der arbeider derpaa. Men enhver praktisk og forstandig mand vil ogsaa indrømme, at vi maa have noget mere, at mennesket lever ikke af brød alene, men maa ogsaa have ord, tanker, aandens udvikling og energiske liv. Og her er det literaturen og forfatterne arbeider. Daarlig staar det til med et samfund, hvor rigt det end er, naar literaturen sygner hen, bliver ensidig, bliver usund, og naar derfor det hele aandsliv bliver sløvt og sygt. Lad os have friskt, sundt liv overalt, plads og respekt for aandens som for haandens arbeide, forstaaelse og velvilje fra begge sider. Respekt blandt praktiske mænd for de literære arbeider, som øger livets aandelige rigdom! Lad vor literatur omfattes med interesse. Lad os betragte de stridende, stræbende forfattere som mænd, der udfører et lige saa nyttigt og uundværligt arbeide iblandt os, som det nogen bygmester eller noget forretningsgeni kan øve. Lad os forstaa de haarde vilkaar, som denne klasse af vore medborgere maa kjæmpe og arbeide under, alene fordi vort land er lidet og fattigt. Lad os fatte, at en frisk, alsidig, rig literatur er fuldt saa nødvendig som en Bergens-bane eller som budgettets balansering, og at den hos os paa grund af forholdenes lidenhed trænger mere velvilje, mere omsorg, og — hvad der er en grundbetingelse for literaturen — mere tolerance end andetsteds.

Og lad os saa blive tolerante. Plads for alle. Lad os ikke øde kræfter ved at ligge i evindelig strid med hinanden og søge at kvæle og dræbe alt, der ikke helt huer os. Lad os luge, men lad os ogsaa vande og pleie. At befatte sig med literatur i Norge er tungt nok i sig selv, om det ikke gjøres unødigt tungt. Lad os prøve at lyse og varme nye kræfter og nye retninger frem, ikke fryse dem væk. Her er koldt og trøstesløst nok for den, der med noget nyt i sig stikker hovedet frem i offentligheden, om der ikke ovenikjøbet skal hældes isvand i bøttevis over ham fra alle kanter.

Lad os i det hele og paa alle kanter prøve at elske nye kræfter frem; ikke gjøre det altfor tungt for dem at bryde igjennem. Vi har neppe for mange. Lad os lære at tolerere andre, forstaa livets mangfoldighed, arbeide ved siden af vore modsætninger og glæde os ved alt nyt, der spirer frem med løfte om noget lyst og godt.

Ned med uviljens og op med velviljens flag paa alle omraader!

Peter Ibbetson.

(Illustreret af forfatteren. — Oversat fra engelsk for *„Kringsjaa“).*

Af

George du Maurier.

(Fortsættelse).

Der er baade noget uforskammet og noget smagløst i, at en mand blotlægger for publikum — for hvilketsomhelst øie — den lykke, han har opnaaet gjennem en hengiven kvindes kjærlighed, til hvis liv hans eget har været knyttet.

Den mest sympatetiske læser er tilbøielig til at stødes bort af en slig aabenbaring — til at forholde sig skeptisk ligeoverfor skjønhed, dyder og sjælelige gaver hos en, som han aldrig har seet; i alle tilfælde vil han være tilbøielig til at føle, at det ikke vedkommer ham, og at hendes altfor lykkelige elsker eller mand burde have bevaret en hellig taushed desangaaende.

Mangel paa det slags tilbageholdenhed har svækket interessen for mangen selvbiografi — mangen roman; og hvem kjender vel ikke af pinlig erfaring, hvor forvirrende saadanne ømme tilstaaelser ofte kan være i det private liv? Jeg vil gjøre mit bedste for ikke at forgaa mig i saa henseende. Dersom det ikke lykkes mig, faar min undskyldning være den, at omstændighederne danner en undtagelse, som intet sidestykke har, og at min store og dybe taknemmelighed mod hende endog er større end min lidenskabelige beundring og kjærlighed.

I de følgende tre aar frembyder mit liv ingen anden forandring end overgangen fra de mest uforlignelige hvedebrødsdage til mit triste, men tilfredse fængselsliv, hvoraf ikke en eneste time er værd at tale om eller erindre uden som baggrund for det andet. Det indeholdt kun en eneste time for mig — sengetiden — og den kom heldigvis meget tidlig.

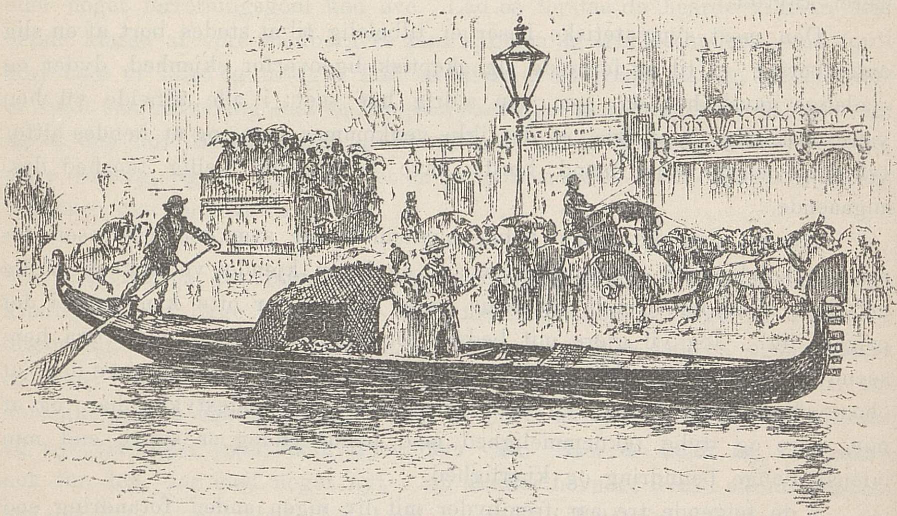
Træt paa legeme og lykkelig forventningsfuld i sind pleiede jeg at ligge paa ryggen med hænderne foldet under hovedet; søvnen stjal sig over mig, og før jeg havde glemt, hvem og hvad jeg virkelig var, pleiede jeg at forlade mit fængsel og naa det sted, jeg tænkte paa, og finde mig i en anden dragt paa et leie ved det fortryllede vindu med hænderne fremdeles foldet under hovedet og i samme stilling.

Saa strakte jeg mine lemmer og reiste mig med en uudsigelig følelse af ungdom og lykke. Naar jeg saa aabnede øinene, pleiede jeg paa et til-

svarende leie at se Marys skikkelse ogsaa sovende, men ubevægelig og livløs som en statue. Intet kunde vække hende tillive, før tiden kom; den kom lidt senere for hende end for mig, thi hun var fremdeles midt i det travle ydre liv, naar jeg netop havde forladt mit.

Hendes dagsgjerning var langt vanskeligere end min. Uagtet hun havde opgivet verden, havde hun dog mange venner og vedligeholdt en umaadelig korrespondance. Da hun desuden var en kvinde med sterk helbred og energi, et livligt sind og stor forretningsdygtighed, havde hun skaffet sig mange gjøremaal og beskjæftigelser.

Hun var forstanderinde for et hjem for faldne kvinder, et forbedringshjem for unge tyve og et børnehospital — alle disse forestod hun selv

I gondol til St. James Hall.

personlig, og dertil gav hun næsten alle sine penge. Hun havde leiet bort sit hus i Hampshire og boede nu med et par kvindelige tjenere i et lidet møbleret hus paa Camden Hill. Hun klarede sig uden vogn og kjørte omkring i drosker og omnibusser, klædt som en guvernante, uagtet ingen var mere kongelig, prægtig antrukket end hun, naar vi var sammen.

Hun beholdt fremdeles navn og titel som et mægtigt, indflydelsesrigt vaaben til hjælp for sine barmhjertighedsstiftelser, og hun brugte det uden naade i sine stadige anmodninger om pengebidrag af godgjørende filistere, som er saa glad i store folk.

Hun var ogsaa tilstede ved foredrag, komitémøder og raad,

aabnede bazarer, suppekjøkkener og kaffehuse o. s. v. Listen over de arbeider, hun havde paalagt sig selv, var uendelig.

Paa den maade var hendes ydre liv overfyldt; i modsætning til mit var hver eneste time værd at nævne — hvad jeg vel maa vide, som har været vidne til det altsammen. Men dette er ikke rette sted til at tale om hertuginden af Towers's ydre liv. En anden haand har som bekjendt skildret det.

Hver side maa herefter helliges Mary Seraskier, „*la fée Tarapatapoum*“ i „*Magna sed Apta*“ (thi saa havde hun nævnt det nye hjem og kunstpalads, som hun havde føiet til „*Parva sed Apta*“, sit gamle barndomshjem).

Lad os vende tilbage did, hvor vi forlod hende liggende bevidstløs. Farven vilde snart vende tilbage til hendes kinder, aandedrættet til hendes næsebor og pulsen til hendes hjerte, og hun vilde vaagne til sit „eden“, som hun kaldte vort fælles indre liv, for at tilbringe de følgende otte timer der i mit selskab.

Medens jeg ventede paa dette lykkelige øieblik, pleiede jeg at tilberede kaffe (aa, for en kaffe) og røge en cigaret eller to. For fuldt ud at kunne paaskjønne denne nydelse maa man være vant til at røge og være nødt til at tilbringe sit ydre liv i et engelsk fængsel.

Naar hun vaagnede op fra sine 16 timers travle arbeide i den ydre verden, laa der foran os et saadant udvalg af glæder, som ingen anden dødelig har kjendt. Hun havde reist meget i sit liv, havde opholdt sig i mange lande og byer og havde seet mere af livet og naturen end de fleste mennesker. Jeg behøvede bare at tage hende i haanden, og en af os behøvede bare at ønske det, og alt hvad en af os havde seet, hørt eller følt, ja endog spist eller drukket, strax var det der atter altsammen, saa vi kunde vælge, hvad vi vilde, og dele det med hinanden!

Alt var saa levende, saa virkeligt for os begge, som det havde været for en af os, da det virkelig hændte, bare med en forøget friskhed og tiltrækning, som aldrig har tilhørt jordisk tilværelse. Det var ingen drøm; det var et andet liv, et bedre land.

Vi maatte dog holde os indenfor visse grænser og tage os iagt for ikke at overtræde visse af os selv opdagede love, som vi ikke kunde gjøre os regnskab for. Det var f. ex. farligt at forsøge paa noget, som laa udenfor vore virkelige oplevelsers grænser, som at flyve eller hoppe ned fra en høide og andre saadanne unaturlige ting, som udgjør fortryllelsen ved andre almindelige drømme. Dersom vi gjorde det, tilsløredes vor sande drøm og blev til en almindelig drøm — svag, uvirkelig og usand — en visions grundløse stof. Vi maatte heller ikke forandre os i nogen hen-

seende; ligetil fingerspidsene maatte vi vedblive at være os selv, uagtet vi frit kunde vælge, hvilken alder vi helst vilde have. Vi valgte fra sex og tyve til otte og tyve og holdt fast derved.

Og dog var der mange ting, som i det virkelige liv var ligesaa umulige, men som vi dog kunde gjøre ustraffet — de herligste ting.

Det var f. ex. herligt at tilbringe nogle faa timer i Yosemite-dalen — streife omkring og betragte de kjæmpemæssige grantræer — en uudtømmelig kilde til glæde for os begge — indaande den friske luft, se paa vore med-turister og høre paa deres prat med den behagelige bevidsthed, at uagtet vi var virkelige og substantielle for hinanden, var vi uhørlige, usynlige og urørlige for dem. Ofte vilde vi heller være turisterne foruden og have Yosemite-dalen for os selv. (Baade der og alle andre steder, som hun havde besøgt sammen med sin mand, unddrog vi os synet af ham og hendes forrige jeg, et syn, som jeg ikke kunde have taalt).

Naar vi havde spadseret og stirret os trætte, var det deiligt, ved en ubetydelig viljesanstrengelse fra hendes side og ved at lukke øinene et øieblik, at finde os kjørende langs *Via Carnice* til en udmerket have-koncert i Dresden eller at blive roet i en gondol en lørdag til *St. James's Hall.* Derfra hoppede vi op i en droske og kjørte gjennem *Piccadilly* og parken og *Arc de Triomphe* hjem til „*Magna sed Apta*“, *Rue de la Pompe* og *Passy* (en deilig og slet ikke lang kjøretur) netop tidsnok til middag.

En delikat liden middag sammensat ud af *hendes* hukommelse, ikke af *min* og anrettet i den prægtigste lille spisestue i hele Paris — *princesse de Chevagne's*). Vi behøvede bare at ønske, at lukke øinene et øieblik, og saa var bordet udsøgt dækket.

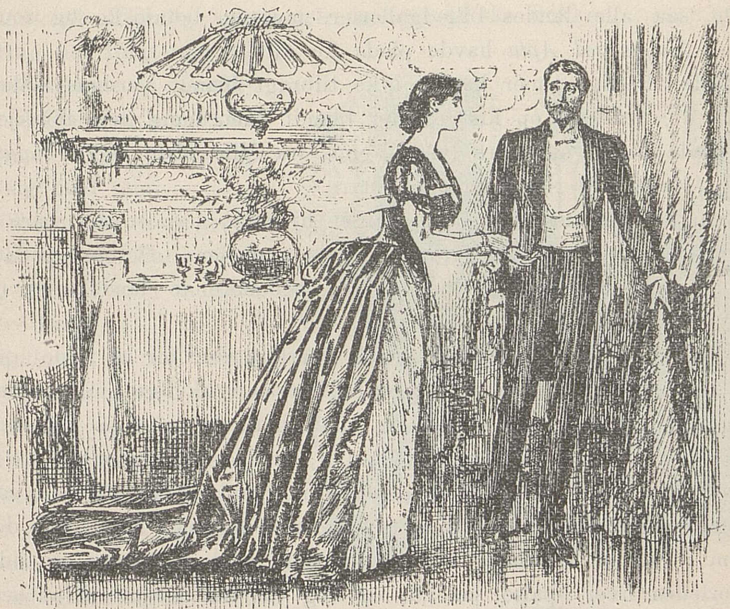
Efter min fangekost og intet andet end billige restaurationsmiddage at tænke tilbage paa haaber jeg, at jeg ikke skal ansees for en altfor grov materialist, om jeg satte pris paa disse ypperlige smaa middage i saadant selskab. (Den eneste finere middag, jeg kunde mindes siden min barndom, var hin skjæbnesvangre paa Cray, hvor jeg havde opdaget, at hertuginden af Towers var Mimsey Seraskier, — og jeg spiste ikke meget af den).

Derpaa en cigaret og en kop kaffe med et glas curaçao til, og vilde vi saa gaa til vor private loge i operaen eller teatret, behøvede vi bare at gaa tversover værelset og løfte et gardin.

Foran os laa saa teateret eller operaen straalende oplyst, instrumenterne stemmede i, og det fornemme selskab strømmede ind: kronede hoveder, bekjendte skjønheder, verdensberømte krigere og statsmænd, Garibaldi, Gortschakoff, Cavour, Bismarck, Moltke o. m. a. Mary pleiede at vise mig dem. Og i den næste loge sad dr. Seraskier og hans høie datter, som syntes at være venner med hele denne glimrende skare.

Snart var det St. Petersburg, snart Berlin, snart Wien, Paris, Neapel, Milano, London — hver stor by efter tur. Men vor loge var altid den samme og altid den bedste af alle og jeg den eneste, som nød det privilegium at kunne røge min cigar i nærværelse af al denne kongelige pragt.

Efter ouverturen gik saa teppet op. Dersom det var et skuespil paa tysk, russisk eller italiensk, behøvede jeg blot at berøre Marys lillefinger for at forstaa det hele — uforstaaeligt men sandt. Hvor godt jeg end forstod alt, kunde jeg ikke have talt et eneste ord i noget af angjældende sprog, og i samme øieblik, som den ubetydelige berørelse mellem os var forbi, kunde det ligesaa gjerne have været græsk eller hebraisk for *mig*.

Til operaen.

Det var musik, vi brød os mest om, og i musik tror jeg næsten, jeg kan sige, at vi fraadsede i hine tre aar (og bestandig senere). I sit vaagne, travle liv fandt dog Mary tid til at høre al den gode musik, som gaves i London, for at hun kunde gjøre mig delagtig deri om natten, og vi hørte den sammen om — og om igjen.

Det er et sjeldent privilegium for to private individer, hvoraf den ene er forbryder, at faa være tilstede ved opførelser, som hædres ved kronede hoveders beskyttelse og nærværelse, og dog at kunne faa da capo alt det, som behager dem. Hvor ofte har vi ikke gjort det!

Aa Joachim, Clara Schumann og Patti — hvem jeg kjender saa godt uden nogensinde at have hørt dem med mit legemlige øre — og mange andre, som det vilde være uretfærdigt at nævne uden at nævne alle — en glimrende liste! Hvorledes har vi ikke faaet eder til at gjentage samme ting om og om igjen uden nogensinde at se tegn til træthed eller utaalmodighed! Hvor ofte har vi ikke kaldet Liszt til at spille for os paa sit eget yndlings-piano, som prydede vor egen yndlingsdagligstue! Hvor lidet han vidste om (eller nogensinde vil komme til at vide desværre) hvilken udsøgt nydelse han gav os!

* * *

Og saa alle landes billedgallerier, museer, botaniske og zoologiske haver — *Magna sed Apta* havde plads for alt.

Hvilke herlige timer har vi ikke tilbragt blandt verdens malerier og statuer! Vi ryddede op hist og her blandt dem, hang dem forskjellig op eller stillede dem i et bedre lys. Venus fra Milo viste sig til langt større fordel i „*Magna sed Apta*“ end i Louvre.

Naar vi saaledes var beskjæftiget hjemme, lod vi det være et forfærdelig stygt veir udenfor for at forhøie nydelsen. Det øsregnede, eller ogsaa peb nordenvinden og sneen faldt, bedækkende landskabet med sit hvide teppe, saa langt øiet kunde naa.

Naar vi til afvexling skaffede os daarligt veir for at nyde hjemmets glæder desto bedre, kunde vi dog være ligesaa lykkelige i mit gamle skoleværelse med ekornene, abekatten og pindsvinet, hver af os siddende i en straastol ved kaminen stegende kastanjer, med en bog imellem os, hvoraf en læste høit, eller endnu bedre med de morgen- og aftenaviser, som hun havde seet nogle faa timer tidligere. Merkværdigt nok havde hun dog ikke *læst* dem i vaagen tilstand; hun havde kun seet dem over og indpræget sig, hvorledes hver spalte saa ud, og dog var hun istand til at læse høit hvert eneste ord for mig af den drømme-avis, som hun holdt i haanden.

Dette syntes os altid at udgjøre, om end i det smaa, en af aandens største seire over materien, — det meste vi havde kunnet drive det til endnu.

Man maa dog ikke tro, at vi kunde læse meget; dertil havde vi for meget at tale om.

Uheldigvis var ogsaa biblioteket det svage punkt ved „*Magna sed Apta*“. Det kunde selvfølgelig kun bestaa af bøger, som den ene eller anden af os havde læst i vaagen tilstand. Hun havde ført et saa virksomt liv, at der havde været liden tid tilovers til bøger, og jeg havde bare læst som et andet hverdagsmenneske, der er glad i læsning.

Vi fik dog det mest mulige ud af de bøger, som vi *havde* læst.

Havde vi end liden tid til at læse dem om igjen, saa havde vi dog den glæde at kunne nyde synet af dem og tage dem ud og blade i dem og saa sætte dem omhyggelig tilbage paa deres plads igjen.

— For de fleste af disse fester og fornøielser stod naturligvis Mary i spidsen og var vertinde.

Der var engang en berømt Mary, om hvem det blev sagt, at det var en hel universitetsopdragelse at kjende hende. At have kjendt Mary Seraskier har visselig været det og meget mere for mig.

Nu og da gjorde jeg forresten enkelte smaa forsøg paa at gjengjælde hendes gjestfrihed.

Vi har vandret sammen i *Clerkenwell*, *Smithfield*, *Cow Cross*, *Petticoat Lane*, *Ratcliffe Highway* og de øst- og vestend'ske dokker.

Hun har fulgt mig til fjælebods-teatre og musikhaller, til Greenwich marked og mange andre steder, og moret sig med mig.

Tillige har hun gjennemstreifet hele Paris med mig og klatret op i taarnet til Notre-Dame.

Endnu bedre ting havde jeg dog at vise frem, ubereist som jeg var.

Hun havde aldrig seet Hampstead hede, som jeg kjendte ud og ind, og den er til alle tider og især en sollys oktobermorgen slet ikke at foragte.

I skoleværelset.

Halvdelen af løvet er faldt ned, saa at man tydelig kan se de pragtfulde farver paa de blade, som sidder igjen; gult og brunt og rødt skinner som guldmynter og kobberpenge mod det mørke, rige, forretningsmæssige grønne paa de trær, som har til hensigt at holde sig grønne hele vinteren igjennem, som de høie grantrær, de gamle cedertrær og de store hække af taxtrær og kristtorn, som Hampsteads haver er saa bekjendte for.

Foran os ligger et helt hav af bregner, som holder paa at visne og derfor har antaget en rustbrun farve, med smaa øer af mørkegrøn garse og smaa trær med smaa skarlagensfarvede og citrongule blade, som falder ned og løber efter hverandre paa den lyse græsvold, jaget af en frisk vesten-

vind, der bringer piletrærne til at rasle og vende den hvide side af bladene op i from underkastelse under den kommende forandring.

Harrow-on-the-Hill med sit spidse taarn hæver sig blaat i det fjerne, og høiderygge, der ser ud som tilbagegaaende bølger, hæver sig i blaahed, den ene efter den anden, op over den lavtliggende taage. Midt i det hele glinser den walske „*Harp Lake*" som et stykke himmel, der har faldt ned paa landskabet med den skinnende side op.

Engang, medens vi sad sammen, hørte vi lyd af hovslag bag os, det var en trop af mit gamle regimente. Usynlige for alle andre end os selv og hinanden saa vi disse taage-ryttere ride forbi paa sine fromme, sorte stridsheste.

Mit gamle regiment.

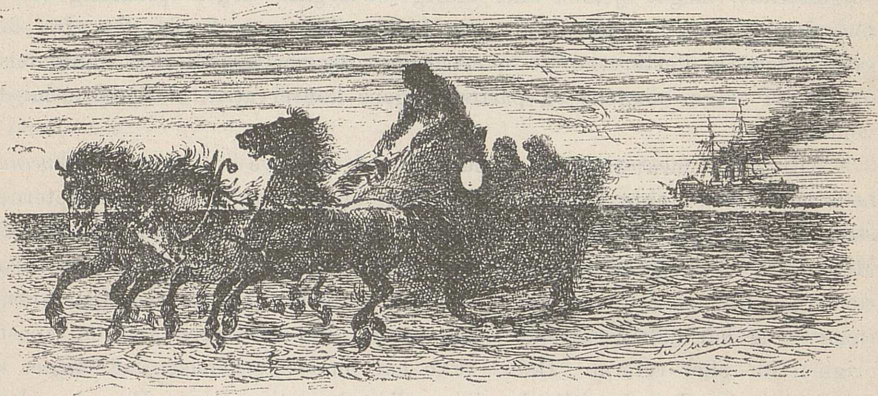
At beskrive fuldt ud vore hvedebrødsdage, som var opfyldt af saadanne eventyr, og som varede i tre aar, kan ikke være nødvendigt. Det vilde kun blive en reiseskildring fra en ukyndig pen. Og hvilken pen trængtes ikke for det tema!

Det var ikke bare livet, det var livets essens, vi delte med hinanden — al møie, bekymring og træthed var udeladt. Den nødvendige jordiske reise gjennem tid og rum fra den ene glæde til den anden udelodes, med mindre saadan reise var en glæde i sig selv.

En behagelig time kunde vi f. ex. tilbringe ombord paa dækket af et prægtigt dampskib, som skar sig frem gjennem det safirblaa, tropiske hav paa veien til en eller anden deilig vestindisk ø, med en god cigar og det kjæreste selskab i verden, medens tiden fordreves med at iagttage

delfiner og flyvefiske og interessere sig for ens medpassagerer, mandskab og kaptein. Naar saa timen var forbi og cigaren udrøgt, var det behageligt at føle sig firet ned ad skibets sider og ned i en deilig slæde, hvor vi begroves i kostbart pelsverk og saa fløi opover den frosne Neva til et bal i vinterpaladset, hvor jeg dansede vals med Mary blandt hele St. Petersburgs fornemme verden. Jeg begyndte at more mig ved at danse vals, og jeg tør trygt sige, at efter to aars forløb fandtes der ikke en bedre danser i selve Wien.

Her maa jeg ogsaa nævne, hvilken glæde det var for mig haand i haand med Mary at forny det bekjendtskab med vort britiske aristokrati,

Fra skib til slæde.

som begyndte paa en slig behagelig maade for mange aar siden paa Lady Crays konsert.

* * *

Men til trods for alle disse fristelser, reiser, fornøielser og den store verdens selskab, saa var dog vor forkjærlighed for vor barndoms deilige sted og alle de minder, som knyttede sig dertil, saa stor, at vor største glæde bestod i at leve vort gamle liv om igjen og faa Gogo og Mimsey, vore forældre og fætre og M. le Major til atter at vise sig paa de gamle tomter, samt i at udfinde *nye* gamle steder, hvad vi undertiden kunde gjøre fra enkelte halvglemte minder fra fortiden.

(Forts.)

Den politiske stilling i Frankrige.

(Efter *Gabriel Monod* i „*Contemp. Rev.*“).

Panamaskandalerne har havt liden indflydelse paa det nyvalgte kammers sammensætning. Grunden dertil maa søges dels i, at finansielle spørgsmaal og hensyn spiller en ubetydelig rolle i vælgernes sind under den almindelige stemmerets herredømme (undtagen hvor det gjælder nye skatter eller byrder), og dels i, at partiernes stilling, hvor valgene foregaar efter arrondissementer (eller smaa distrikter med en eneste deputeret for hvert valgdistrikt), meget sjelden eller aldrig undergaar nogen pludselig større forandring. Det nye kammer er da heller ikke *saa* forskjelligt fra det gamle, som de fleste, ved at overvurdere panamaskandalernes indflydelse og overse valgordningens og partistillingens konservative indflydelse, havde ventet.

Et af de mest slaaende resultater af de nye valg er *Clémenceaus* nederlag. Han tabte trods et ihærdigt felttog og trods autoriteternes støtte og intense valgtryk, tabte mod en forholdsvis ukjendt advokat. Med dette nederlag afsluttes en af tidens mest besynderlige politiske karrierer. — Clémenceau har aldrig vist det republikanske parti nogen større tjeneste og har aldrig optraadt som apostel eller forsvarer for en eneste original idé eller reform. Heller ikke har han søgt ledelsen af nogen af de vigtigere parlamentariske komitéer eller kommissioner. Han har kun vist en spillers interesse i det offentlige liv. Men som udgiver af et blad — *La Justice* —, som ingen kjøbte, men som vedligeholdtes ved bidrag fra de finansmænd, der ønskede Clémenceaus indflydelse i kammeret, hvor han ledede en gruppe, der blot talte 8—10 personer, — og med en verdensmands og egte parisers vaner snarere end med en statsmands eller tænkers, har han dog i aarrækker udøvet den besynderligste og i mange henseender den skadeligste indflydelse paa fransk politik. Ingen anden kan rose sig af at have styrtet saa mange regjeringer. Han havde betydelig del baade i Gambettas og i Ferrys fald, hindrede den sidste fra at blive republikens præsident og banede Boulangismen vei, og om det er taabeligt at beskylde ham for at have været Englands agent, saa er det dog sandt, at paa hans skuldre hviler det tungeste ansvar for opgivelsen af de franske krav i Ægypten. Ingen kunde opnaa saa mange gunstbevisninger, ansættelser og forfremmelser fra enhver siddende regjering som han; thi alle frygtede de ham og søgte at vinde og forsone ham. — Hvorfra kom da denne besynderlige indflydelse? Ene og alene fra hans glimrende veltalenhed, hans milde væsen, hans ildfulde temperament og fra hans politiks

helt negative karakter. Han vilde intet, havde ingen planer, ønskede blot indflydelse og nød politikens omvæltninger med en spillers nydelse for spil. Han opponerte af lyst til at opponere. Saalænge et ministerium sad fast og sikkert, forholdt Clémenceau sig rolig; men begyndte det at vakle, saa reiste han sig en vakker dag i kammeret og afdækkede med en veltalenhed, der var uimodstaaelig — frysende lidenskabelighed, fri for al søgt retorisk effekt, men klar som krystal og skjærende og skarp som guillotinens øxe, blottede han alle regjeringens feil, forstørrede og fremholdt dem. Og naar han atter satte sig ned, var ofte ministeriets skjæbne afgjort og afsluttet. Mangen regjering har gruet ved at se denne ulykkessvangre skikkelse reise sig i deputeretkammerets sal. Og alle har søgt at afværge faren, ved smiger og forsoningsoffer. Saaledes var han istand til at opnaa en af de høieste grader af æreslegionen for Cornelius Hertz, alene fordi denne havde ydet bidrag til „*La Justice*“.

Det er vistnok ikke umuligt, at Clémenceau atter engang i fremtiden kan opnaa et sæde i deputeretkammeret; men fortryllelsen er brudt, hans magt forbi; ingen regjering vil mere skjælve for ham eller grue for hans optræden i kammeret. I ham taber kammeret et udelukkende forstyrrende element, ingen kraft af værdi.

Heller ikke Floquets, de Muns eller Pions nederlag vil have følger af nogen almindelig interesse.

Af større betydning er det, at partistillingen i det nye kammer er saa forandret, at de moderate republikanere har en grei og kompakt majoritet. I det gamle kammer udgjorde de ogsaa den talrigste og mest betydningsfulde gruppe, den eneste, der kunde give landet en regjering; men absolut flertal havde de dog ikke. De konservative (monarkisterne) og de radikale var ved at slaa sig sammen istand til at styrte enhver moderat regjering, uden dog at kunne skabe nogen ny. Følgen var for det første de stadige ministerskifter, der dog i regelen blot var personskifter i enkelte departementer, og hvorved intet blev vundet, men landets regjering alene holdt i en ustabil tilstand. Og for det andet førte det til, at de moderate regjeringer for at forsone de radikale maatte optage enkelte af disses mænd i sig. Men dette gjorde blot de skiftende ministerier endnu mere regjeringsudygtige, ubestemte og vaklende. Deres radikale og moderate elementer lod sig ikke mere blande og forme til et energisk hele, end olje og vand lader sig blande sammen.

Nu er dette ændret. De moderate har et absolut flertal over alle andre grupper paa 311 deputerede i et kammer, der tæller 575 medlemmer.

Dertil kommer ca. 30 af de gamle konservative deputerede, som nu under pavens paavirkning definitivt har akcepteret republiken, og som derfor maa betragtes som den høire fløi af de moderate republikanere. Ved disses hjælp vil en dygtig moderat regjering kunne raade over 340—345 stemmer mod monarkisternes, de radikales og socialisternes samlede 220—230. Under slige omstændigheder vil der ikke længer være nogen vinding for monarkisterne i at gaa sammen med de radikale. En moderat regjering vil derfor blot finde sig overfor tre forholdsvis ubetydelige grupper med et kompakt flertal paa sin egen side.

Valgene har ganske tydelig vist, at det franske folk for godt har antaget republiken, og at de ønsker den helt og alment anerkjendt, al strid om den endt, og at de videre ønsker under republikansk form en moderat, sindig styrelse. Boulangismen er udryddet; monarkisterne reduceret med to trediedele. — De klerikale, som efter pavens raad godkjendte republiken, er ogsaa blevet stygt slagne. Vælgerne foretrak de gamle republikanere for disse nybagte, pavelige. Men der er alligevel ingen tvil om, at pavens politik vil vise sig fremsynt. Den vil virke i retning af forsoning mellem religion og republikanisme og vil derved efterhaanden skabe et stort konservativt katolsk-republikansk parti, der vil kunne spille en betydelig rolle i fransk politik og opnaa store indrømmelser for kirken.

Med de radikale republikanere er det ikke gaaet stort bedre end med monarkisterne. Vælgerne har skaaret undaf temmelig energisk alt, der ikke er moderat-republikansk. De vil have ro og fred nu, ophør af ufrugtbart kjævl og et jevnt og sindigt fremskridt under den engang vedtagne regjeringsform. — Kun i en retning har vælgerne gjort en undtagelse; kun én ikke-moderat gruppe har vundet, det er socialisterne. Deres glimrende seir udgjør det andet store punkt af interesse ved valgene og i det nye kammer. De tæller 50 deputerede, der aabent og ligetil har udtalt sig for statssocialisme. Men desuden er der mange af de radikale republikanere, som kalder sig socialister, og hvis idéer og sympatier gaar i den retning. Disse maa utvilsomt snart havne i den socialistiske gruppe. Det greie og bestemte maa drage til sig de mere vaklende og uklare elementer. Man maa derfor i det nye kammer regne med en ganske betydelig og kompakt socialistisk gruppe, — en, der snart tør udgjøre minoritetens største del. Uheldigvis for socialisterne mangler deres parti den disciplin og klarhed, som udmerker den tyske socialisme. Fransk socialisme er parisisk. Og den parisiske socialisme er mere drømmeres, fantasters og ledige mænds spekulationer end arbeideres krav og klare hoders formuleren af de sidste. For pariserne er socialismen et tidsfordriv, ikke en livssag. Det er noget at diskutere, splitte haar over og holde

gribende taler om paa kaféerne. Derfor finder vi da ogsaa den franske socialisme splittet i talløse grupper og gruppers afskygninger. Mange af deres førere er det umulig at tage alvorlig. Men samtidig er der dog ogsaa blandt de nu valgte deputerede mænd, der virkelig repræsenterer og kjender arbeiderne, og som klart opfatter og vel ved at benytte sig af stillingen, mænd med et greit, tydelig socialistisk program. Og den franske socialisme, der nu ogsaa begynder at vinde udbredelse i landdistrikterne, maa mere og mere falde under disse mænds ledelse og vinde i kompakthed og bestemthed.

Men imidlertid er i det nye kammer de moderate situationens herrer. Ingen kan styrte dem uden de selv. — Uheldigvis er alligevel stillingen ikke saa haabefuld og lys, som man af dette skulde tro. Partiet har nu stemmer nok; men det mangler — *en mand*. Det har ingen fører, der kan holde disse stemmer samlet, der kan smede majoriteten sammen til et brugbart og solid regjeringsverktøi. Og uden en slig mand, der ved sin karakter og sine intellektuelle evner hæver sig op over de andre og indgyder almen tillid, lader selv ikke 300 i det væsentlige enige, men i mange smaapunkter uenige og af personlige ærgjerrigheder og jalousier opfyldte mænd sig længe holde samlet. Det største og solideste flertal kræver dog en slig mand. Flertallet selv kan ikke styre. Stemmer kan støtte og styrte; men de kan ikke lede. — Der maa kunne findes en mand, i hvis hænder partiet føler sin sag sikker, en, hvis ærlige vedhængen ved og loyalitet mod partiets store grundprinciper, ingen *kan* betvile, og hvem de derfor i mindre sager er villige til at vise nogen tillid, — hvem de i hvert fald ikke vil og ikke tør styrte for smaasagers skyld.

Siden Gambettas og Thiers' dage har der blot været *én* slig mand i Frankrige, *Jules Ferry*. Og Jules Ferry er død, døde just som han atter trods smaaligt had efter sex aars ostrakisme havde indtaget den plads, der tilkom ham i vort offentlige liv.

Freycinet og *Rouvier*, om end mindre dygtige mænd, har dog vist, at de magter en førsteministers stilling; men begge er under panamaskandalernes skygge og vil neppe af den grund kunne samle den fornødne støtte og tillid om sine personligheder. Freycinet har desuden været for forsonlig mod de radikale.

Ogsaa *Ribot*, der dog tillige synes at mangle fornøden autoritet som regjeringschef, er blevet indviklet i panamanettets masker gjennem en beklagelig mangel paa fasthed og ro i sin optræden som ministerpræsident under sagens udvikling. *Bourgeois* har gjort sig skyldig i samme feil, og er desuden beskyldt for manglende ligefremhed og kraft i sin optræden mod de i panama-affæren skyldige.

Med disse mænd sat ud af betragtning staar der blot en af det nye kammers medlemmer tilbage som udmerkende sig fremfor de andre ved sin prøvede duelighed, sin klare og fine aand og sin dygtighed i debatten. Det er *Constans*. Ingen taler kan overbevise som han, og ingen minister indgyder sine underordnede mere tillid. Med kraft og fasthed knuste han Boulangismen. Uheldigvis mangler ogsaa han én nødvendig betingelse for med held at kunne føre det republikanske flertal. Han er ikke alment agtet. Utvilsomt er der meget legendeagtigt i de beskyldninger for uærlighed, der rettes mod ham; men sandt er det dog, at han altid har anstillet sig som ligegyldig og som skeptiker overfor moralen, og at han, før han blev minister, var opblandet i affærer, der har skadet hans rygte. Den fart, hvormed han som minister blev rig, vakte ogsaa mistanke. Uden skrupler har han bestukket og demoraliseret den franske presse baade i regjeringens og i sin egen interesse. Han ikke alene tabte sin plads i ministeriet i 1892; han blev udstødt af sine kolleger, som forstod, at han undergrov deres egne stillinger. Præsident Carnot har ogsaa vist, at han føler en moralsk modbydelighed mod Constans, og denne følelse hos en hædersmand som Carnot skader Constans mere end alle beskyldninger mod ham. — Alligevel er der mange republikanere, som, fordi de føler trangen til en kraftig personlighed ved statsroret, ønsker hans tilbagevenden til magten.

Det var for at undgaa Constans, at Carnot udnævnte *Dupuy* til premierminister efter Ribot. Dupuy er en forhenværende skolelærer, der i sine taler og i sin optræden endnu ikke helt har frigjort sig fra den didaktiske tone og den boglærde teoretiskhed. Han havde kun udført nyttigt, men underordnet arbeide i undervisningsvæsenets tjeneste, da Carnot pludselig lagde Frankriges politik og skjæbne i hans hænder. Det maa indrømmes, at han har overrasket alle ved sin evne til at finde sig tilrette i sin nye og vanskelige stilling. Han har vist en seighed og kraft, som ingen havde tiltroet ham. Og han har havt held med sig. De sidste valg foregik, medens han holdt statsroret. Det forudsagdes, at dette vilde virke skadeligt for de moderate republikanere. De vandt istedet en glimrende seir. — Man tiltroede ham ingen evne til at opretholde Frankriges ære og interesser i kolonialpolitiken. Han har kommet seirende ud af Siam-affæren. Vanskelighederne med Italien paa grund af arbeiderurolighederne i Aigues-Mortes fik han løst paa heldigste vis. Og det russiske flaadebesøg kan han tilregne sig æren af. — Alligevel ansees dog Dupuy alment som en middelmaadighed, der blot taales, til en bedre mand lader sig finde.

— Mangelen paa *en mand* til at lede og føre vil saaledes udgjøre det nye kammers og flertallets store vanskelighed. Uheldigvis kan ingen valg-

seir og intet program afhjælpe den mangel. Manden er fremdeles af Guds naade og kommer ikke ved folkets yderste vilje.

Paa grund af denne mangel er det da ogsaa vanskeligt eller umuligt at forudsige, hvorledes stillingen vil arte sig. Der er smaauenigheder og smaaærgjerrigheder nok inden flertallet til under mindre mænds ledelse at splitte det og helt forspilde alle seirens frugter og løfter. — Dertil kommer, at *Panama*, som man allerede vil have seet, langtfra er en død kraft i fransk politik, om den end øvede liden indflydelse paa valgene. De fremste mænd ér fangne i dens net. Og de fangne og anklagede vil glæde sig ved hver anledning til at skade og styrte sine anklagere og fangere. Panama er fremdeles et sygt og ømt sted i den franske livsorganisme.

Den franske udenrigspolitik synes ved første øiekast klar nok. Men ogsaa den har dog sine problemer og uklarheder. Den almindelige mening blandt franske statsmænd er nu, at landet maa holde sig til den russiske alliance og samtidig være saa gode venner med England*) og de Forenede Stater som muligt. — Man maa ikke forundre sig for meget over denne fransk-russiske alliance. Man maa huske, at Frankrige truedes og kuedes af trippelalliancen. Den tvang det til at hænge med hovedet og fortvile. Den magtstjal os og stod som et stængsel mod alle vore ønsker og haab. Alene var vi for svage til at holde den stangen. Vi trængte en mægtig allieret. Der fandtes intet valg. Kun én magt vilde og kunde være den allierede, vi for vor sikkerheds, værdigheds og selvtillids skyld maatte have. Den ene magt er Rusland. Den russiske alliance gjorde os fri fra frygten for trippelalliancen, løsbandt os fra den kuede stemning og den tvil og fortvilelse, hvortil den sidste havde bundet os. Vi aandede atter frit. Vi kunde atter holde hovedet opreist. Vi kunde atter tale til Tyskland og Italien som lige til lige. Vi kunde igjen i ro indtage den stilling i Europa, som vi maa føle det som selvopgivelse at forlade. Deraf kom jubelen ved det russiske flaadebesøg.

Saa vidt, godt og vel. Men vil alt dette kunne vare ved? Vil der ikke en vakker dag i Frankrige reise sig en misstemning overfor denne alliance med en regjering, som hver ærlig republikaner maa afsky og foragte i sit hjerte? Kan vi i al evighed vedblive med denne diplomatiske taushed overfor alt russisk vanstel? Maa vi ikke blive kjede af de samvittighedens baand, som vor russiske alliance paalægger os? Vil vi ikke komme til at føle, at endog alt, vi har vundet, er kjøbt for dyrt med forpligtelsen til at hylde czarens regjering og moralsk støtte russiske overgreb

*) Tilvens med England og allieret med Rusland! Det er vist mere, end nogen statsmand magter paa en gang. Red.

og russisk tyranni i Bulgarien? Kan vi i nogen længere tid lægge baand og skjul paa disse vore reelle følelser og sympatier? Maa vi ikke føle, at vi taber i ære og agtelse ved saaledes at berøve os selv tale- og dømmefrihed overfor det russiske styre? — Og vil der ikke ogsaa snart reise sig spørgsmaal, om det ogsaa *er* klogt dette, at invitere Rusland ind i Middelhavet og endog overlade det flaade- og kulstationer i øst og vest? — Hvad faar Frankrige til gjengjæld? Vi sender vore sparepenge til Rusland, betaler dets gjæld, ruster dets arméer og faar som betaling — et lidt videre og friere vinmarked. Vi hjælper til at sætte paa krigsfod et rige, som paa 20 aar voxer med Frankriges hele folkemængde. Er *det* klogt? — Alliancen løber fare for ikke at kunne holde sig længe, ifald freden vedbliver. Og i krigstilfælde — og hvem ønsker, alle alliancer tiltrods, en krig nutildags —, i krigstilfælde vilde Frankrige enten gaa tilgrunde, ifald de to allierede led nederlag eller — *Rusland* vilde underlægge sig Europa! Hjælper vi først Rusland til en seir over trippelalliancen, saa tør vi bagefter blive nødt til at alliere os med Tyskland for at forsvare os mod Rusland, hvis arméer vi har udrustet, hvis flaade vi har inviteret ind i vore havne og etableret i Middelhavet. Hvilken skjæbnens ironi det vilde være! — Faktum er, at Tysklands erobring af Elsass-Lothringen har forstyrret Europas ligevegt, og det er under følgerne deraf vi lider.

Frankrige ønsker fred. Gambetta og Ferry arbeidede for en fredelig forstaaelse med Tyskland. Det tør vel hænde, at vore statsmænd vil komme tilbage dertil, om end trippelalliancen afbrød og umuliggjorde Ferrys politik i den retning. Vi har i grunden intet at frygte af Tyskland saa lidt som af Østerrige. At de to allierer sig, er naturligt og vilde ingen frygt have vakt i Frankrige. Men Italiens tilslutning til forbundet er en utaknemmelighed og en direkte trudsel. Italien har ingen grund til at indgaa slige alliancer, med mindre det haaber ved en forestaaende krig at faa sig betalt derfor af Frankriges territorium. Italiens tilslutning til den tysk-østerrigske alliance maa derfor betyde ønsket om krig. Derfra truer faren. Prinsen af Neapels tog til Elsass-Lothringen og modtagelse af en officerspost i disse provinsers regiment var da ogsaa en ligefrem udfordring. Med Italiens indgaaen i det mellemeuropæiske forbund maatte derfor Frankrige se sig om efter en allieret, der kunde tvinge Italien til at styre sin krigslyst. Det er mod det italienske dynastis planer, den fransk-russiske alliance er rettet.

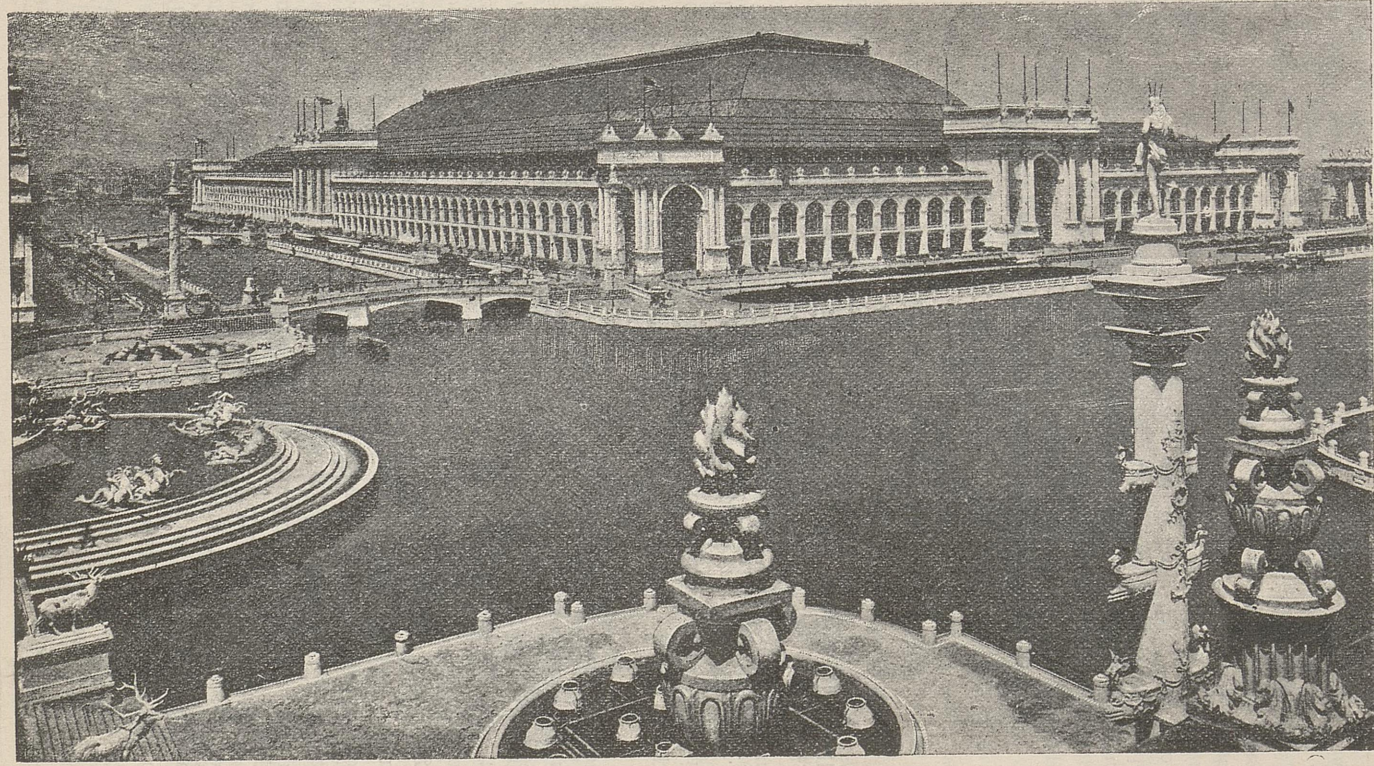
Ogsaa i hele den indre stilling vil en ny regjering finde store vanskeligheder. Siden republiken har ophørt at være et stridsemne, staar folket rede til at kaste sig over hvadsomhelst andet, der vil give det den

attraaede nydelse af spændende situationer. Panama-affæren har vist, at vor presse er sørgelig korrupt, at en del af pengeverdenen ikke er bedre, og at de politiske førere delvis falder i samme kategori. Obskøn literatur sælges i voxende mængde, moralsk kynisme tiltager i visse kredse, og forbryderklassen voxer i talrighed, — alt viser os et sygt samfundslegeme og skaber uro og utilfredshed. Aarhundredets store mænd er døde; Taine og Rénan borte; de, som endnu er blandt os — Pasteur og Berthelot — vil ingen efterfølgere faa. Intet frembringes i literatur eller kunst, som magter at vække begeistring. Dog føler vi trang til handling og til noget at beundre og tro paa. Der er en længsel iblandt os efter noget større og ædlere. Selv dekadenternes og symbolisternes excentriciteter i literaturen og impressionisternes i kunsten er tegn paa denne længsel efter noget nyt og bedre. I den yngre generation er der en tendens mod religiøs mystik, medens teosofi og spiritisme trækker til sig voxende kredse. Kort sagt, der er i Frankrige idag — for godt eller ondt — en vis gjærende utilfredshed, en længsel mod et ukjendt ideal. Trænger kammeret førere, saa trænger folket selv ikke mindre ledere og førere, mænd af værd og karakter, som kan gjøre sig hørt og fulgt.

Den store fare og den store vanskelighed baade i social og politisk henseende bestaar i, at der ved siden af denne længsel mod handling og udvikling ogsaa existerer en udbredt slappelse, en træt livslede. Det hele udgjør et socialt og moralsk kaos, hvorfra der pludselig tør komme et eller andet voldsomt udbrud, som en krig eller en social revolution, eller som muligens vil finde afløb og form i en fredelig, moralsk og intellektuel gjenfødelse.

Efterord om verdensudstillingen.

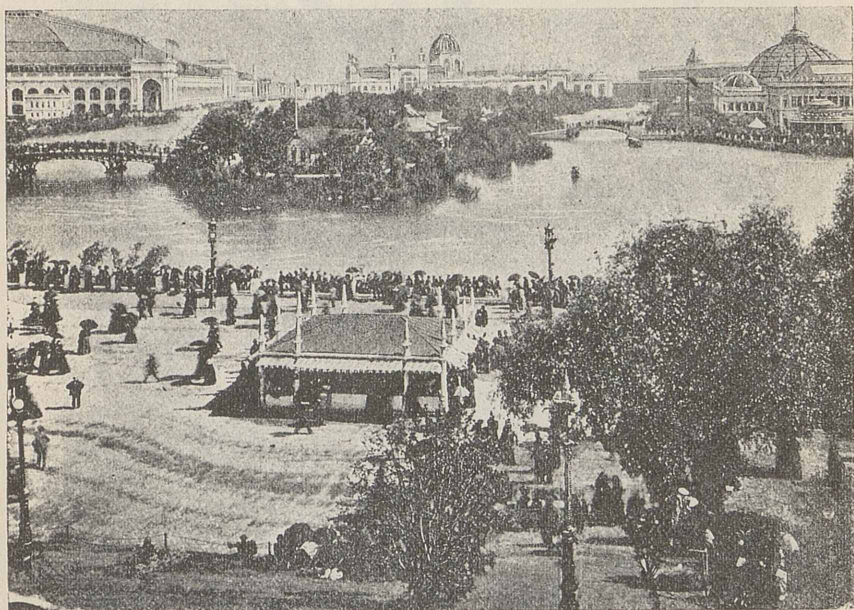
Den maade, hvorpaa den vanlige europæer forholder sig overfor noget af reel og høiere værdi i Amerika, er besynderlig og ligefrem morsom. Han har det indprentet, at intet amerikansk *kan* være rigtig *comme il faut*. Han ved, at om han ærlig beundrer noget derover og udtrykker sin beundring, saa vil han enten blive betragtet som en stakkars uvidende grønskolling, der overvældes af tal og størrelse og skriger op derom med de andre, eller ogsaa vil man smile saa lunt over hans ord og sige, — som der blev sagt i anledning et foredrag, hvori jeg med al den forsigtighed og samvittighed, jeg er i besiddelse af, søgte at skildre liv og natur i de begrænsede egne, hvor jeg har tilbragt henved et halvt snes aar —, „naa, han *kan* da skrøne, han; Gud bevare os vel!“

Industripaladset.

Naar den fremmede kommer til Paris eller Rom derimod, saa *maa* han beundre, vil han beholde sine medmenneskers gode mening om sig. Der tør han ikke andet end synge lovsange. Der skal lige saa meget mod til at vedgaa, at man kjeder sig eller føler sig skuffet der, som til at indrømme, at noget amerikansk virkelig er vakkert og i ordets fulde og bedste forstand „stort“. — Vi styres af fordomme og forudfattede idéer, af moder og traditioner.

Morsomt er det derfor at læse mellem linjerne i adskillige udstillingskorrespondancer. Ret som det er rives forfatteren hen af, hvad han ser, og den egte følelse løber ham i fingrene, saa der staar skrevet, næsten før han er sig det bevidst, noget lovprisende, helt ud lovprisende, om dette eller hint. Men saa husker han sig. Han er jo i Amerika, ikke i Paris. Han maa redde sit ry som kunst-

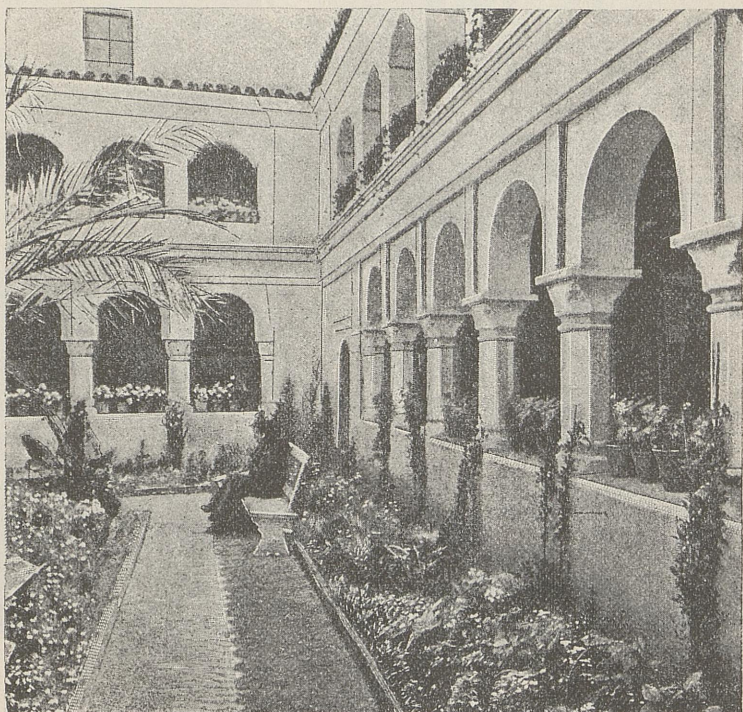

Lagunen.

forstandig og nøgtern person. Og saa begynder han i den anledning at pirke ved, hvad han har sagt. „Det var naturligvis ikke ment saa og saa.“ Eller han tager mod til sig og kan ikke andet end bekjende: „Det *er* et faktum, det *er* betagende vakkert. — Man faar gjøre med mig, hvad man vil for det, men jeg *maa* bekjende det.“ — Men har han maattet gjøre dette tre, fire gange i sin korrespondance, saa føler han sig ogsaa forpligtet til at tilføie et helt særskilt kapitel med al den sorte kritik, han er istand til at samle; alle de feil og mangler, han kan finde, og saa slutter han — for endelig at holde sig i sit publikums gunst og tillid — med noget om, at amerikanerne selv, de ser naturligvis bare størrelsen i sin udstilling; det er de mange millioner, den har kostet, som de er stoltest af. Pariserne byggede sit Eiffeltaarn, hvilket var stort og værd lovsange paa mange ris papir; Chicago byggede istedet den største bygning, verden endnu har indeholdt.

Og det blev gjort med vidunderlig sans for proportioner og artistisk effekt, det maa indrømmss. Den *er* vakker saavelsom stor. Kjæmpemasserne er blevet behandlet med geniets kunstfærdighed, slig at det er harmonien og skjønheden, der overvælder en langt mere end størrelsen. Men, „hvor raat og udannet alligevel dette at bygge verdens „største“ bygning.“ — Da ser man parisernes dannelse istedet, ved at de lagde an paa at bygge verdens „høieste“ taarn. Det var noget andet, det. Fordi det var i Paris.

Men der bliver snart slut paa dette. Tidsskrifterne, som altid viser os den mest fremskredne opinion, den, der ikke endnu har rukket, men meget snart *vil* række frem til dagspressen og de store masser, begynder allerede at tone et helt andet flag.

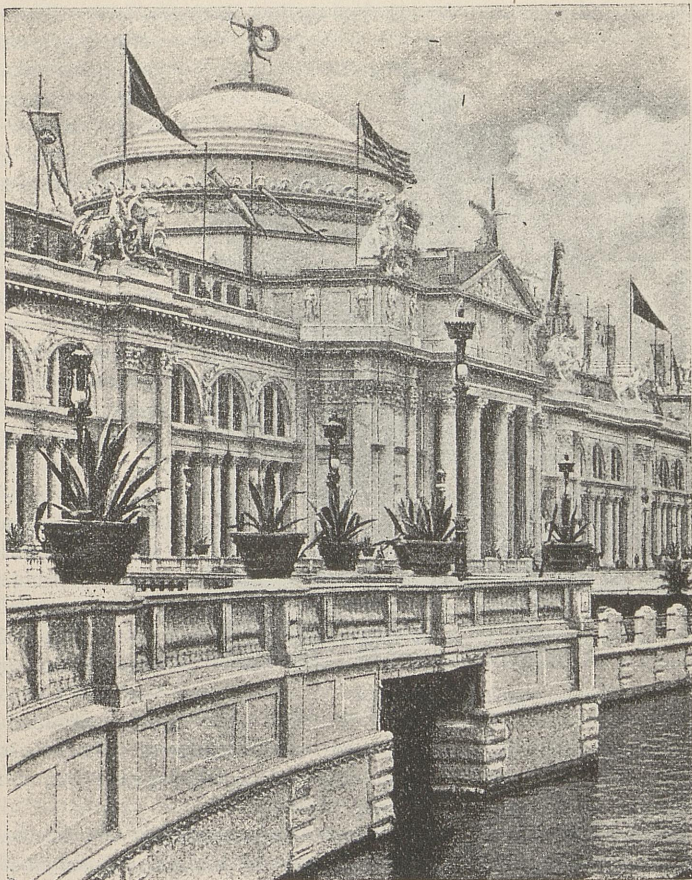

Klostret La Rabida.

Pudsigt er det ogsaa, at saamange europæere samtidig fordrer saa overordentlig meget af amerikanerne i kunstnerisk retning. De tre fjerdedele af kritik over Amerika er blot tordentaler mod mangler og feil, som findes overalt i verden og gjerne i grovest form i Europa. Men det er, lige som man ikke vil taale noget sligt i Amerika. Man stiller høiere fordringer der. Jeg har været med om det selv. — Hvad man ser fuldført der, hvad der er udrettet, det fører en blot til at kræve endnu mere. Det burde have gjort meget større fremskridt paa de hundrede aar, det har været en nations hjem, end det har gjort, mener man.

Saaledes faar vi ofte høre, at amerikanerne ikke har nogen original kunst

endnu. Deres kunst, literatur og arkitektur er ikke væsentlig forskjellige fra Europas. Der er ingen amerikansk skole. De er bare efterlignere derover; de mangler originalitet. — Mest slaaende kommer denne kritik frem i udstillingsbesøgendes skuffelse, fordi bygningerne ikke viste nogen splinterny kunststil! — Naturligvis fremviste ikke pariserudstillingen heller nogen ny kunststil, og naturligvis findes der ikke spor af nogen slig ny stils opkomst nogetsteds i Europa (det gaar jo ikke saa let at faa en ny arkitektonisk stil istand; vi har i Europa levet

Kunstudstillingsbygningen.

paa gammelt nu i mange generationer); men amerikanerne, de skulde værsgo' skabe en ny stil, vilde de holde udstilling, — helst en ny stil for hver ny udstilling. Gjør de ikke det, saa skal de sparkes og udskjeldes for mangel paa kunstnerisk originalitet.

Det er svært til fordringer til et folk, som knapt fik tid til at befatte sig med kunst før for en 20—30 aar siden. Man faar da sandelig give dem *lidt* tid. Saa kommer nok det ogsaa. „Kringsjaa" har allerede indeholdt artikler, hvori euro-

pæiske kunstkjendere netop paaviser, at en original kunst *er* i opmarsch i Amerika, holder paa at danne sig saa fort, som det er rimeligt at forlange det.

Og hvad arkitekturen angaar, saa er det dog i vor tid *alene* i Amerika at nogen originalitet viser sig. For vanlige smaastads- og forstadshjem har de derover skabt sin egen stil, noget virkelig nyt og samtidig praktisk og vakkert. De sidste ti aar har særlig været optaget af denne udvikling og har aldeles revolutioneret hjemmebygningskunsten. — I offentlige bygninger har man ikke endnu løsrevet sig fra de gamle former og idéer, som hele Europa endnu følger; men det kommer nok, om end privatbygningen, som det sig hør og bør, kommer først. I moderne forretningsbygninger har de ogsaa skabt noget nyt. De mægtige, mangeetages masser af mur, glas og jern er for sit endemaal lige saa tjenlige og passende som de gamle katedraler for sit. Med virkeligt geni har man af disse høie, svære vægflader ved kunstnerisk ordning af vinduer, gesimser, etc. faaet frem noget, som i hvert fald er vakrere end de kasser og gibsprydede vægge, som vi i almindelighed møder i Europa. De har her forstaaet at give nye bygningsmaader et for dem passende kunstnerisk sving. Og baade konstruktion og udseende — der harmonerer og følger af hinanden — udtrykker og afpasses helt efter det endemaal, som bygningen skal tjene, og de nye materialier og arbeidsmaader, som nu staar til vor raadighed. Det er noget nyt og udført baade med dygtighed og smag.

Fra den ægyptiske udstilling.

I selve udstillingsbygningerne beundres ogsaa alment dén maade, hvorpaa nye bygningsmaader og materialier beherskedes og underlagdes skjønhedens krav og love. Stilen var naturligvis en tillempning af ældre stilarter, præcis som tilfældet var med pariserudstillingen, og som det vil blive med den næste verdensudstilling, hvor den saa holdes. Hverken Amerika eller Europa har endnu skabt i senere tider en ny stilart, og en saadan lader sig hverken der eller her forordne i anledning afholdelsen af en udstilling. Men naar den kommer, saa tror jeg for min del, man uden at være profet, trygt kan sige, at den vil komme først derover. De nye forhold vil skabe den, om den i det hele lader sig skabe. Men der skal lidt tid til.

„New Australia“.

(Efter *A. J. Rose-Soley* i *„Westminster Review“*).

Sidstleden 16de juli forefaldt det underlige, at Australia afskibede sin første ladning emigranter. Ogsaa denne verdensdel, som har været et forjættelsens land for alle betrængte britere, er altsaa draget ind i den hvirvel af økonomisk vanstel, der skyller de fortvilede ud over landets grænser. I de senere aar har verdenskampen mellem kapitalister og kropsarbeidere tændt en herjende brand ogsaa iblandt antipoderne. Og iaar raser en pengekrise der syd, fuldt saa voldsom og ruinerende som nogensinde under de nordlige breddegrader.

I sommer eller — for at tale med antipoderne — i vinter drog 200 australere ud fra sit hjemland for at bygge nye hjem i *Paraguay*. Haabet, der fyldte disse foregangsmænd, var troen paa at kunne grundlægge et frit kommunistisk samfund i de fremmede egne.

Togets leder er *William Lane*, oprindelig en bondegut fra Syd-England. Vanfør og nærsynt var han født, saa sin længsel efter sjøen fik han stagge. Derimod kom han til at læse lidt af hvert og fik hovedet fyldt af tanker. Femten aar gammel finder vi ham i Amerika som sætter-lærling. Han synes at have havt den rette to i sig til at leve derover; ialfald har han ikke givet sine nye landsmænd noget efter i trang til og ihærdighed efter at bryde sig frem i livet. Fra sætteriet slap han ind i bladkontoret og blev en dygtig pen. Om nogle aar var han gift med en egte amerikanerinde, rigtignok barnebarn af en skotsk universitetslærer, en kvinde med aabent sind og varmt hjerte. Med hende drog han saa over til Queensland og var snart en af den australiske presses mest anseede „fribyttere“.

Den trygge og uafhængige stilling bragte imidlertid ikke William Lane til at svigte sine gamle standsfæller — kropsarbeiderne. Al sin vundne indflydelse og al sin stils kraft satte han ind paa at gavne deres sag. Som bevis paa hans vidtskuende syn paa dette omraade nævnes det, at Lane var den, der fik værftsarbeiderne i Brisbane til at støtte dokstreiken i London. Sikkert er, at William Lane var en frygtet kraft. Og dog var manden ingen egentlig agitator, men en idealist, der sagde sin mening og tog et tag, hvor det trængtes. Hans sværmeri var at sætte hvert eneste menneske istand til at komme frem og faa det godt, og da nu arbeideren i hans øine trængte mest hjælp i denne retning, saa blev arbeidersagen hans sværmeri. Standsfordomme bød ham imod, og standssympati var han egentlig ikke anlagt for. I Lanes hus var alle velkomne, og ved hans bord var der stadig dækket til én for mange, om der tilfældigvis skulde stikke nogen indom i spisetiden; sidde ned maatte vedkommende, hvordan han end var klædt. Dette skal have skaffet ham mangen misforstaaelse paa halsen.

I længden blir det ikke greit for folk af Lanes sind at holde livet ud i et almindeligt samfund. Bare at skulle *angribe* det altid raadende vanstel duer ikke; bare at *drømme* om en verdensreform duer lige lidet. Man faar selv skabe noget fra grunden af, skal livet ikke blive tomhed. Paa sine besøg i Sidney pleiede Lane at drive hele natten hen i „interesseret“ passiar hos ligetænkende venner; under en slig nattepassiar faldt der en gnist i hans sind, som med én gang lyste op i tomheden og samtidig tændte en ny flamme. I tre døgn var Lane sporløst borte; han kan neppe selv gjøre rede for, hvor han holdt til. Men i de tre døgn foregik hans opgjør med livet. Den sjælebrand, der kan fortære saa mange, fik i rivende fart

renset hans sind og hærdet ham for apostelverket. Da han paany traadte frem for sine venner, var al personlig ærgjerrighed strøgen af ham, selvforsagelsen var brudt igjennem — hans hele liv var viet til frelsergjerningen: menneskenes *timelige* frelse.

Rimeligvis vilde faa hustruer have bestaaet den prøve, som mrs. Lane nu stilledes overfor. Men hun var af de egte. Et par uger efter hjemkomsten til Brisbane opgav Lane sin indbringende stilling som journalist, flyttede ud i en almindelig liden arbeiderbolig og grundede et arbeiderblad paa kooperative principer, saa han selv ikke tog mere løn end de andre arbeidere. Og et par maaneder senere havde han den idé udarbeidet, som var kommet over ham under opholdet i Sidney: planen for det „Ny-australiske kooperative selskab“ (*New Australian Cooperative Association*). Den første kundgjørelse udgik — ved et besynderligt sammentræf — i samme maaned, ja næsten paa samme dag som dr. Hertzka hist nord i det gamle Europa satte sit navn under fortalen til „Freiland“ (slg. „Kringsjaa“s forrige hefte).

Og nu længere er hverken „Freiland“ eller „New Australia“ bare utopier eller drømme i en sværmers hjerne. I disse sidste uger seiler Hertzka med sine troende til Zanzibar for at rydde og bygge sit Friland paa Kenia-høisletten; og 16. juli gik William Lane og hans 200 tilhængere ombord for at drage til Paraguay og grunde New Australia. De to saa ensartede projekter har holdt skridt med hinanden fra planens undfangelse til dens iverksættelse. Fra to modsatte sider af kloden udgaar samtidig to hinanden lige tog for i virkelighedens verden at grunde drømmeriger.

Der er dog adskillig forskjel mellem de to drømme. Friland bygges paa filantropi og tilsigter et liv i overdaadighed og yppighed; Ny Australia bygges paa kooperation (samvirke) og streng simpelhed. Paa første sted raader individualismen; enhver arbeider, som han lyster, og tager ind som løn det, han udretter, samt betaler en enkelt skat til det fælles samfund. Paa det sidste sted raader kommunismen; enhver faar lige del i det samlede arbeidsudbytte, og enhver er pligtig til at yde et vist minimum af arbeide.

Men begge projekter har samme maal; ophævelse af konkurrencens elendighed, udryddelse af selviskheden i kampen for rigdom, lige fordeling af lykke og hygge, fjernelse af frygten for afkommets fremtid; børnene skal paa begge steder samfundet sørge for. Netop denne tryghed for afkommets skjæbne er det, som har lokket saa mange australiske mænd og kvinder med paa færden. Og netop til det nye, under slige forhold opvoxende slægtled — ingen fremtidsborger af Ny Australia skal kunne se tilbage paa en opvext i nød og elendighed — er det at Lane støtter sin fortrøstning om, at planen maa lykkes; det nye slegtled vil føle sig solidarisk i bevidstheden om, at lykken for enhver beror paa *alle* andre medborgeres lige lykke; og selviskheden vil dø bort, fordi den savner adgang til at udvikle sig hos nogen fra barnsben af.

Til at følge efter de første 200 er allerede over 1000 voxne mænd indskrevne i „selskabet“; med kvinder og børn bliver det over 2000 nye „ny-australianere“, som endnu holder paa at spare sammen til overreisen.

Slig tilslutning vilde der neppe blevet, hvis ikke William Lane havde vist sig som et leder-geni. Saasnart han kunde, overlod han sit blad til andre og tog personlig fat paa at hverve deltagere i toget. Dag ud og dag ind sidde tilhest i ti, tolv, sexten timer, slide sig frem i sviende solbrand over ørkenvidder, hvor man faar være glad ved at finde en halvtør vandpyt til kogevand og ellers maa stole

paa den draabe, man fører med paa feltflasken, og saa lægge sig til ro for natten under aaben himmel med sadlen til hodepude. Slig var den færd, som foretoges til samling af mandskab. Og dette mandskab — omstreifende arbeidsskarer, udliggere med en kapitalists faaredrifter, kænguru-jægere, leiede faareklippere, smaafarmere o. l. Hos slige folk slog talen om et nyt liv i fælles arbeide ned og tændte haab. Lanes prat blev dem et nyt evangelium; og den salighed, der forkyndtes, var udsigten til eget hjem og broderligt samvirke uden træeldom under haardhjertede storkapitalister — i et land, hvor hverken jorddrot eller lensmand skulde plukke fortjenesten, og hvor ungerne var sikre paa god opdragelse. Løskarer, som havde opgivet haabet om at kunne stifte familie og derfor drak og spillede bort sine smaa indtægter, fik øinene op for, at der endnu dæmrede en udsigt til lykke og hygge ogsaa for dem. De 60 pd. st. — 1080 kroner —, som Lane satte som indskud til selskabets fælles kasse, maatte sagtens kunne spares sammen, naar der var saa meget at vinde. Fælles kapital maatte der til for at begynde med, og det forlangte indskud var en god prøve paa vedkommendes arbeidsdygtighed og tro paa sagen. Lane var rent rørt over den tillid, hvormed disse fattige arbeids-karer sendte ham sine sparepenge — „jeg vilde heller dø end svige en slig from tillid,“ skriver han til en ven.

Man maa have kjendt William Lane for at kunne begribe denne tillid. Stilfærdig, bleg, liden og svagelig, med lyse blaa øine bag guldbrillerne, gjør han ingen opsigt i mængden. Det byder ham imod at tale offentlig, uagtet han paa de par gange, han har været nødt dertil, vandt ry som Australias første arbeidertaler. I fint og stivt lag befinder han sig uvel og lukker da ikke munden op. Men hvor han merker menneskelig medfølelse hos den, han er sammen med, der strømmer ideerne ham lige ud af hjertet i korte, nervøse sætninger. Te er hans faste drik, og snadden er ham aldrig ud af haanden — prate er hans lidenskab; fra poeter, filosofer og historikere har han altid kraftudtryk paa rede haand til at belyse det, han selv vil have frem. Bedst liker han sig blandt samfundets zigøinere, hvor tradition og konvention er hjemløse. Der er noget magnetisk-mystisk dragende ved hans væsen, hans tænkesæt er gjennemsyret af tolerance og hensynsfuldhed, hans tale er det spillende mesterskab i udtryk — med et ord: manden er fængslende.

Som skribent er han fuldstændig herre over sproget, saaledes at han efter omstændighederne kan skrive egte yankee-avis-jargon og det reneste, mest fuldtonige literatur-engelsk.

Et halvt aar tog det denne sjeldne mand at fare omkring i landet og hverve det tilstrækkelige antal deltagere i selskabet. Resten var at forberede planens iverksættelse. Der sendtes „speidere“ til Sydamerika; man tænkte først paa Argentina, men bestemte sig for Paraguay. Regjeringen her bød frit land, fri indførsel af redskaber, udstyr, vaaben og sædekorn o. s. v., samt fri transport paa jernbanen fra hovedstaden, mod at 800 familier bosatte sig i landet inden 4 aar. Fra ivaares foregik de sidste forberedelser til udvandringen.

Den australiske presse gjorde anskrig og begyndte en nedrakning af togets ledere. Publikum blev rent bange; og da det blev bekjendt, at selskabet havde kjøbt et skib for at gaa ombord, brød harmen løs. Hvor upatriotisk at føre tusend dygtige arbeids-karer med en million kroner ud af landet paa det rene eventyr! Men de første 200 holdt trolig stand, og i de to maaneder, medens udrustningen foregik i Sidneys dock, skiftede pressen og publikum sin mening. Da skibet stod

ud af havnen, hilsedes Lane og hans fæller med hjertelige tilraab fra den ledsagende baadskare.

Rigtignok vil det tage et halvt aar, før resultatet af det første forsøg lader sig bedømme. Men førerens tro paa sagen er fuldstændig religiøs, og hans omhu ved forberedelserne var mageløs. Hvad Paraguay angaar, da synes valget af dette land efter de sidste videnskabelige indberetninger at være fuldt berettiget.

Tilbage staar det kun at gjøre rede for koloniens plan.

„New Australia"s valgsprog er: „Alle for én og én for alle", dets forfatning bliver den rene kommunisme.

Alle produktions- og distributions-midler eies og styres af samfundet; ligesaa har samfundet opsyn over alle arbeidssparende sammenslutninger. Samfundet overtager, under forældrenes tilsyn, forsørgelsen af alle børn; samfundet besørger alle sundheds- og opdragelses-anstalter. Samfundet indsparer al kapital, der trænges af samfundet til driften. Alt, der bliver tilovers af udbyttet, deles ligelig mellem samtlige voxne medlemmer af samfundet uden hensyn til kjøn, alder, stilling eller dygtighed. Samtlige medlemmer har at rette sig efter samfundets vedtagne love: alle voxne afgiver stemme ved valg paa myndigheder samt ved spørgsmaal om ændringer eller tillæg i lovene. Der kræves i alle tilfælde $^2/_3$ flertal. Tvist mellem samfundet og den enkelte borger afgjøres af en voldgiftsmand, der opnævnes af kommune-myndigheden og vedkommende private part. Tvist mellem private afgjøres af en af begge parter opnævnt voldgiftsmand. For vedholdende og utilgivelig krænkelse af samfundets velfærd er straffen udvisning af samfundet, vedtagen med $^5/_6$ af samtlige voxne medlemmers stemmer. Alle valg og lovbeslutninger gjælder blot for et aar af gangen, idet der aarlig stemmes over bibehold eller ophævelse af alle love. Individet har fuld frihed i troessager saavel som i adspredelser; tænke- og talefriheden er ukrænkelig; individualitetens eneste indskrænkning er hensynet til andre individualiteters frihed og ukrænkelighed. Medlemmernes kjøn medfører ingen forskjel i rettigheder og pligter. Samfundet anerkjender ingen statsreligion. Ændringer i disse grundregler for det kooperative selskab kan kun vedtages med $^2/_3$ af samtlige voxne medlemmers stemmer.

Penge som byttemiddel skal ikke bruges. Sædelighedsforbrydelser straffes med udvisning; den udviste faar alle sine indskud i fælleskassen udbetalt; forældreløse og enker, der vil flytte bort, faar tilbagebetalt alle sin afdøde faders eller mands indskud. Meningen er at vedblive som afholdsmænd, hvad flertallet af medlemmerne alt længe har været; men ingen bestemmelse er taget derom.

Kvinderne stilles paa lige fod med mændene, og for samtlige børn overtager samfundet forsørgelsen; følgelig kan der ikke, som det allerede er tilfælde i Australien, opstaa nogen uvilje hos kvinden mod at blive moder. Under svangerskab og diegivning er kvinden fritagen for pligtarbeide. Husholdning kan indrettes efter den enkeltes forgodtbefindende, — fælleshusholdning eller enkelthusholdning.

Skoler oprettes strax, ligesaa aviser. Der er flere lærere og bladmænd med i første tog, ligesaa er der læger med, og til udstyret hører baade bibliotek og hospital.

Inden et aar vil der være 1200 medlemmer i „New Australia". Ungkarer og ugifte piger kan være med fuldt saa vel som gifte par; de piger, der skuffes efter ankomsten, faar fri reise hjem.

Giftermaal med indfødte er forbudt; kun hvide af rent blod kan blive medlemmer.

— Lignende forsøg paa at grunde et kooperativt og kommunistisk samfund er tidligere gjort og gjøres ogsaa andensteds samtidig. Tanken er tiltalende, men udførelsen er vanskelig. Kanske William Lane og „New Australia" vil faa held med sig. Der er vist ingen, som *ønsker* det modsatte.

Fra den tekniske verden.

— *Great Falls* i staten Montana i de Forenede Stater synes helt at fortjene titlen af den elektriske by, om vi faar stole paa en noksaa eventyrlig udseende notits optagen i „*Engineering Magazine*". Tre engelske mil fra byen er en dam blevet opført tversover Missourifloden. Den saaledes tilveiebragte vandkraft driver elektriske dynamoer. Kraften overføres pr. traad til byen, hvor alt gaar med elektricitet fra det kunstige vandfald. Ikke alene drives og oplyses sporvognene dermed, de opvarmes ogsaa i de kolde vintre ved elektricitet. Elevatorer, trykkerier, heisemaskiner, kraner og al slags maskineri „gaar med elektricitet". Der er elektriske pumper, elektriske stenhuggermaskiner og elektriske muddermaskiner og udgravningsapparater. Et ikke sjeldent syn paa gaderne er ved nye byggesteder en elektrisk kalkblander. Restaurationerne koger med elektricitet, slagterne hakker pølsemad med elektricitet, kolonialhandlerne maler kaffe paa en elektrisk kaffekvern og skrædderne varmer sine pressejern ved elektricitet. Husmødrene driver sine symaskiner og varmer sine strygejern dermed; de bager i elektriske træovne. De har elektriske kander og kjedler, — og steger stegen og krøller sit haar ved hjælp af kraften i den store Missouriflod!

— Paa verdensudstillingen forevistes en elektrisk kjæmpelampe (*searchlight*), hvis lys kunde sees i en afstand af 85 engelske mil eller helt fra Chicago til Milwaukee, — næsten som fra Kristiania til Fredrikstad. Den var da opsat 230 fod over gadens niveau, paa toppen af en af udstillingsbygningerne.

— Elektricitet og lys er begge ikke andet end svingninger af ethermolekylerne og deraf opstaaende bølger i etheren. Den eneste forskjel ligger i etherbølgernes længde. Elektricitetsbølgerne er meget længer end lysbølgerne. En lysbølge er omkring $^1/_{50000}$ tomme lang, medens de hidtil maalte elektricitetsbølger varierer fra nogle faa tommer til mange alens længde.

— Experimenter vil vise, at det lønner sig bedre at omsætte almindelig lysgas til elektricitet for belysning end at benytte den dertil direkte. Det synes med andre ord at lønne sig at benytte gasen til at drive en gasmotor, lade denne drive en dynamo, og endelig benytte denne til at holde en række elektriske blus brændende. En *Otto* gasmaskine paa 100 h. k. holdt paa denne vis brændende 53 buelamper af en styrke af 2000 lys hver. Lamperne var fordelt paa en 12 kilometer lang ledning, og gasforbruget pr. time var dog blot 20.6 kubikfod, hvad der naturligvis direkte anvendt ikke vilde givet paa langt nær saa meget lys.

— En ny elektrisk lampe „*bue-gløde-lampe*" er nylig blevet opfundet og synes at ville hævde en betydelig plads paa belysningens omraade. Den bestaar af en mindre buelampe, hvor kulspidserne er indesluttet i et lufttomt rum. Med samme kraft og elektricitetsvolum giver den dobbelt saa meget lys, som de nu vanlige større glødelamper, og kulspidserne kan brænde uden omskiftning i 100 timer. Den synes særlig skikket for belysning af bygninger, jernbaneplatformer, offentlige bygninger, butiker o. l., idet dens lys her er behageligere og mildere end buelampens og ogsaa lader sig fordele bedre. Dertil kommer, at den brænder aldeles lydløst, uden den sislende støi, der følger buelamperne. Over de vanlige glødelamper har den paa saadanne steder den fordel at være billigere og at give et sterkere og bedre lys. Den synes i det hele baade i princip og anvendelse at indtage en mellemstilling mellem bue- og glødelamper, og her at ville erobre sig

et stort og ubestridt terræn. Dens fabrikation efter storslagen maalestok er allerede bragt i gang.

— En fremragende fransk matematiker har været ude med et bevis for det absolut umulige i at konstruere en vis elektrisk maskine, som opfindere længe har holdt paa med. Han beviser umuligheden med klare tal og raader derfor opfinderne til at give tabt. Et amerikansk tidsskrift minder i den anledning om, at det blot er ganske faa aar siden, at en meget lærd og fremragende europæisk elektriker „beviste", at det var absolut umuligt at fordele den elektriske kraft, saaledes at det blev muligt at benytte de nu saa vanlige smaa glødelamper, uden derved at tabe saa megen energi, at det hele vilde blive fuldstændig ugjennemførligt i praxis. Et par aar efter var det med mest glimrende held gjennemført. Saa man skal ikke tro matematiken engang, mener det amerikanske tidsskrift, naar den vil sætte grænser for det mulige. Sagen er, at de *forudsætninger*, hvorpaa de lærde bygger sine trøstesløse beviser og argumenter, de omstødes af en ny opfindelse eller en ny opdagelse.

— De opdagelser og opfindelser, der foreligger fra dag til anden paa det elektriske omraade er virkelig af den art, at man tror sig hensat i en eventyrverden, og at man selv med lidt kjendskab til sagen, endeløs tro paa elektricitetens magt og fremtid og en slump fantasi paa kjøbet, dog føler sig rent ør og forvirret bare over, hvad et eneste teknisk maanedsskrift i et eneste numer kan bringe af slige ting. Det gaar frem med kjæmpeskridt og udover alle livets felter spreder sig den mystiske, endeløse kraft. — Hvad mener man f. ex. om dette, at det bebudes os, at smeden snart vil kaste blæsebælg og kul og varme væk blandt andet oldtidsskrammel og i stedet ophede sine jernstykker i — en bøtte vand! Ja og saa afkjøle dem i samme bøtte vand igjen! Ophede dem til glohede og afkjøle dem igjen i samme bøtte! — Elektricitet igjen naturligvis. Der er ingen ende paa, hvad den kan gjøre, og det er netop alt det „umulige" i verden, som den kaster sig over og muliggjør. — Jo, det er virkelig et faktum, at et jernstykke lader sig ophede til glødning bare ved at dyppe det i vand, efter først at have sat det i forbindelse med en elektrisk strøm. Bedst gaar det, dersom man benytter sæbevand. Teorien for det, forklaringen paa fænomenet er man ikke endnu rigtig enig om; men fænomenet er et faktum og lader sig med lethed frembringe. Man behøver blot at tage de to traade fra en vanlig lysledning og dyppe dem i en bøtte vand, helst sæbevand. Der vil ikke alene strax udvikles damp og gas; men den traadende, der dyppedes ind *sidst*, vil paa faa sekunder begynde at gløde og at blødgjøres. Det gjør ingen forskjel, hvilken af de to traade dyppes først; det er altid den sidste, der gløder. Istedenfor traadene kan man ogsaa med samme resultat tage to dertil fæstede jernstykker. Et noksaa underligt indtryk gjør det at se jernet begynde at gløde, strax det dyppes i koldt vand, og saa, ved blot at løses fra traaden, lige hurtigt at afkjøles i samme vand. Vandet selv ophedes nemlig ikke. Alt, hvad en smed behøver i fremtiden istedetfor sin esse og blæsebælg er altsaa en balje sæbevand, hvori en kulplade omtrent 1 fod i kvadrat er nedsænket. Til denne fastskrues den ene traad fra en vanlig lysledning. Den anden fæstes ved en klampskrue til en med isolerede haandtag forsynet tang. Med denne griber han jernstykket, dypper det i baljen og paa 10—15 sekunder er det glødende og færdigt til at smedes; efter endt smedning slippes traaden løs fra tangen og jernstykket dyppes atter i samme balje, nu med det resultat, at det afkjøles.

Ny literatur.

Arne Garborg. — Jonas Lie. — En udviklingshistorie. H. Aschehoug & Co.s forlag. — Kristiania. Pris kr. 4,50.

Atter en bog af sjeldent værd. For min egen del har jeg læst den paa en gang med dyb interesse og med den største fornøielse. Den er blandt meget andet ogsaa, hvad man her hjemme kalder „morsom“. — Garborg lovpriser Lies lyse, frigjorte humor, hvori han ser et af personlighedens høieste udviklingstrin; og selv har han her skildret Lie i denne aand. Han spøger lidt med ham, fortæller lattervækkende anekdoter om ham, faar en til at le hjertelig af de pudsigheder, den folkekjære forfatter gjør sig skyldig i. Men samtidig faar vi det hele menneske lys levende for os. Ja, om det ligner Lie i et og alt, det er jeg ikke istand til at udtale mig om; men et levende, slaaende, fængslende billede er det, det er vist. Man kan ikke læse bogen, uden at holde af baade den skildrede og den skildrende forfatter. — Det er jo noget af det interessanteste ved bogen, at den bringer os i berørelse med to forfatterpersonligheder paa én gang. For naturligvis kan ikke Garborg tegne Lie, uden samtidig at give os sine egne træk, skjønt han øiensynligen stræber efter at holde sig selv udenfor.

Jonas Lie har været heldig, som har faaet en slig biograf. Her lever han. Verket selv maa vel altid indtage en fremragende plads i norsk literaturhistorie, og er vist et af de første forsøg, der hidtil er gjort, paa at give os en af vore større forfatter*personligheder*. Sproget i bogen river en med. Det gaar saa let at læse den, og samtidigt faar man noget for hver linje, man læser. Sympatetisk, ømt, som han fortjener det, er forfatteren skildret. Mig minder bogen om Carlyles forfatterportrætter; den er levende, forstaaelsesfuld og giver livets og umiddelbarhedens indtryk som der.

Enhver, der interesserer sig for vor literatur, maa læse bogen, og faa vil gjør det uden en sjelden nydelse og fornøielse.

— *Kristus i nutiden.* — Jeg henleder opmerksomheden paa denne i boglisten opførte og paa Griegs forlag (Bergen) udkommende prækensamling. — Den bestaar af oversættelser fra engelsk af de bedste prækener af Englands mest fremragende geistlige talere, som Farrar, Stopford Brooke og Liddon. Samtlige prækener hører det evangelisk kristne standpunkt til; de fleste talere synes at høre hjemme i den engelske statskirke, hvis forskjel fra vor jo ikke er væsentlig. Dertil kommer, at man ikke her møder nogen trang dogmatik, men en bred, egte kristelig aand. Der tales ud fra almen menneskeerfaring og erkjendelse; dyb følelse og store, høie tanker blander sig paa en gribende maade i hver præken. Den, der føler trang til et pust fra oven en gang imellem, til noget, der taler til hjerte og samvittighed saavel som til forstand og sætter liv i det bedste i en, vil her finde det i ord, der samtidig kommer fra mænd, som i tænkning, kultur og aandsbredde staar i tidens første rækker. Det forekommer mig at være et overordentlig fortjenstfuldt arbeide. Det giver os tro, haab og kjærlighed, de gamle religioners sandheder og kræfter i en lidt friskere form og med en tankens magt og skarphed, som vi ikke altid er vant til. — — For min egen del tror jeg, vi alle trænger det „pust fra oven“, som enhver præken burde være, og som disse er. De er saa bredt anlagte og saa tankevægtige, at ingen behøver at føle sig for fornuftig eller høit udviklet til at læse

disse prækener, og jeg er overbevist om, at deres læsning i et hjem søndagene udover, vil bringe baade lys og varme ind i hjemmet og ind i sindene.

Samlingen udkommer i hefter à 40 øre; hvert hefte paa 32 store sider og indeholdende 5—6 prækener. Niende hefte er udkommet. Der vil blive ialt ca. 10.

Oversætteren er *Joh. L. Alver*, som virkelig her har udført et langt mere fortjenstfuldt end taknemmeligt arbeide. — Til slutning maa man altsaa forstaa, at samtlige prækener kommer fra *rettroende*, evangelisk hold. — Det er ortodoxien, men ortodoxien forkyndt af storslagne, brede mænd.

— Ogsaa paa to oversættelser, opførte i boglisten, henledes opmerksomheden. Den ene er en del fortællinger af den ypperlige engelske fortæller *Rudyard Kipling*. At vi her staar overfor et egte geni i fortællekunsten, derom er der ingen tvil. Friske og med en anden verdensdels exotiske, betagende duft kommer de en imøde. Noget nyt, sundt og kraftigt.

Den anden oversættelse er fra fransk. *Paul Bourgets* bog *„Det forjættede land“*. Bogen har vakt verdensvid opsigt, og forlæggerne fortjener tak og paaskjønnelse, fordi de har gjort den tilgjængelig paa vort sprog. — Pris kr. 2.50.

— *Jonas Lie*. — Et festskrift. — Udgivet af „Samtiden“. — Særtryk af „Samtiden“s novemberhefte. — Dette vakre og indholdsrige hefte gjør „Samtiden“ al ære. Det har bidrag af Herman Bang, Johan Bøgh, Kitty Kielland, Christian Skredsvig, Erik Lie, Irgens Hansen og fra Jonas Lie selv om sin hustru. Det sidste er ikke alene et bidrag til vor literatur og literaturhistorie, det vil nok ogsaa vise sig som et alvorligt og værdifuldt bidrag til vort *liv* her hjemme. Lie fortæller os, hvorledes hans hustru har været hans medarbeider i al hans digtning, hvorledes hun i alt har staaet ham bi, og helst burde havt sit navn med paa hans bøgers titelblade. Det er et vakkert blad i vor literaturhistorie og et, der vil gjøre digteren selv end mere folkekjær end hidtil.

Bogliste.

H. P. S. Krag. — Fredrikshalds krigshistorie 1658—1814. — Fredrikshalds bogtrykkeri.

— *Kristus i nutiden*. — Prækener for hver søn- og helligdag i kirkeaaret. — Efter engelsk ved *Joh. L. Alver*. — John Griegs forlag. — Bergen.

— *Paul Bourget*. — Det forjættede land. — Oversat fra fransk. — John Griegs forlag. — Bergen.

— *Rudyard Kipling*. — Skygger. — Fortællinger fra Indien. Oversat af *Ingeborg v. d. Lippe Konow*. — John Griegs forlag. — Bergen.

— *Grev E. A. Salias*. — „Han!“ — Oversat fra russisk af *K. Fosse*. — Cammermeyers novelle- og romanbibliotek. — Alb. Cammermeyers forlag. — Kristiania og Kjøbenhavn.

— *Karl Koll*. — Laak Lagnad; — forteljing. — Utgjevi av Mons Littleré. — Bergen. — Pris kr. 1.00.

— *Smaastubbar*. — Andre og tridje samling. — Utgjevi av Mons Littleré. — Bergen. — Pris kr. 0.50.

— *Jens Tvedt*. — Etterrakster; — gamle og nye stubbar. — Utgjevi av Mons Littleré. — Bergen. — Pris kr. 1.50.

— *Andr. J. Bakke*. — Kristendom og teologi. — Modtaget fra Mons Littleré. Bergen.

Skandinaviske tidsskrifter.

Nyt Tidsskrift. — 10de hefte. — *Professor Sars* giver os her en række interessante og velkomne personlige oplysninger og erindringer om Aasmund Vinje. Det hele er forresten et værdifuldt og for os yngre overordentlig opklarende stykke literaturhistorie. Stakkars Vinje! — *Sigurd Ibsen* har en politisk afhandling om konsulatsagen, „et merkeligt aktstykke". — *Hans Aanrud* leverer en fortælling „Den gale tiden" og *W. Coucheron-Aamot* skriver om religionsparlamentet, *Chr. Collin* om „Geografi og kjærlighed". Desuden leveres en interessant oversættelse fra *Revue des deux Mondes:* „Har mand og kvinde forskjellige sjælsevner?"

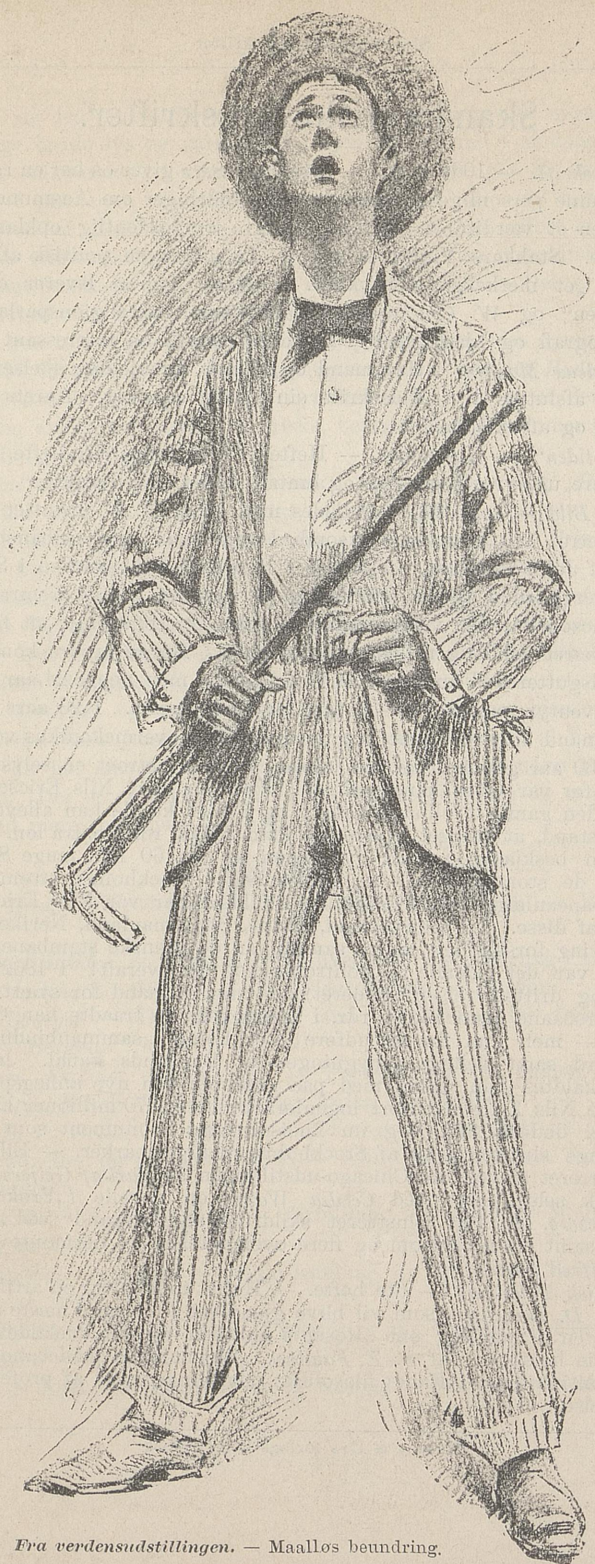
Hermed afslutter Nyt Tidsskrift sin første aargang. Aarets indholdsfortegnelse er rig og afvexlende.

— „*Samtiden*". — November. — Heftet er et Jonas Lie-hefte, der ogsaa er udkommet rigere udstyret i særtryk og omtalt under „Ny literatur".

Ord och Bild — sept. 93 — indledes med en af H. W. forfattet oversigt over oberst og friherre *Nils Ericsons* virksomhed som kanal- og jernbanebygger; hans staty, udført af John Børjeson, afsløredes i høst i Järnvägsparken i Stockholm og synes efter nærværende heftes afbildning at være et meget fremragende kunstverk. Nils Ericson var den verdensberømte John Ericsons bror; sit fædreland har Nils udentvil været uendelig meget mere til gavn. Begge brødre kom i ung alder ind som arbeidsgutter ved anlægget af Göta kanal; men neppe 24 aar gammel drog John ud paa eventyr, medens Nils kom i ingeniørtjeneste. I 26 aars alder var den dygtige unge mand alt arbeidschef, og to aar senere overmekanikus ved Trollhättekanalen; kun 30 aar gammel var han altsaa allerede betroet en selvstændig lederstilling. Ikke før var Göta kanal aabnet (1834), saa blev Nils Ericson overdraget udvidelsen af den gamle Trollhätte-kanal; og i 1844 kunde han aflevere arbeidet i saa udmerket stand, at bolaget skjænkede ham 25,000 rdr. i extra løn. De følgende ti aar var han beskjæftiget med bygningen af den 60 km. lange Saima kanal i Finland samt de storartede kai- og sluseanlæg i Stockholms strømme. Dermed begyndte jernbaneanlæggene i Sverige, og i fulde 8 aar var Nils Ericson den enevældige leder af disse. I Vestergötland, Skåne, Södermanland, Nerike og Småland byggedes omkring forskjellige centra samtidigen de svenske stambaner — og „järnvägs-Ericson" var det ledende og kontrollerende øie overalt! I 1862 blev strævet med anlægs- og driftsstyrelsen (underét) den stærke mand for svært. Med adelstitel og storkorsbaand samt 15,000 rdr. i aarlig pension traadte han tilbage fra sin officielle post — men kun for at udføre Stockholms „sammanbindningsbana" og centralbanegaard samt deltage i bygningen af Dalslands kanal. Ja, efter Gefle brand i 1869 kaldtes han ogsaa med paa raad om den nye anlægsplan for byen. Alt i alt havde Nils Ericson udført ingeniørarbeider for 70 millioner kroner, da han 68 aar gammel døde i 1870. Og nu kneiser hans monument som den svenske jernbanebygnings slutsten i en af Stockholms deilige parker. — Ellers meddeler heftet en illustreret artikel om Chicago-udstillingen af *Karl af Geijerstam*, en skisse af „amerikansk selskabsliv" ved *Cecilia Wærn*, en novelle („Frøken Hall") af *Hjalmar Söderberg*, en rigt illustreret skildring af „Leksand" ved *Johan Elg* og *C. E. Törner*, samt en artikel om og flere oversættelser af Lermontov „Kavkaziens Byron" ved *Alfred Jensen*.

— *Nordisk Tidsskrift*. — 6te hefte. — Heftet indeholder en artikel om „kraftoverføring" af *D. Isaachsen*, som vil blive gjengivet i uddrag i næste nr. af „Kringsjaa", desuden en afhandling om „Rosen i oldtiden og i middelalderen" af *Johan Vising*, „De frie høiskoler" af *P. E. Fahlbeck*. „Stenborgska skådebanorna" af *Johan Flodmark*, „Kontinuiteten i Kants filosofiske udviklingsgang" af professor *Høffding* og en anmeldelse.

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

Fra verdensudstillingen. — Maalløs beundring.

KRINGSJAA

No. 12

9DE DECEMBER 1893

INDHOLD

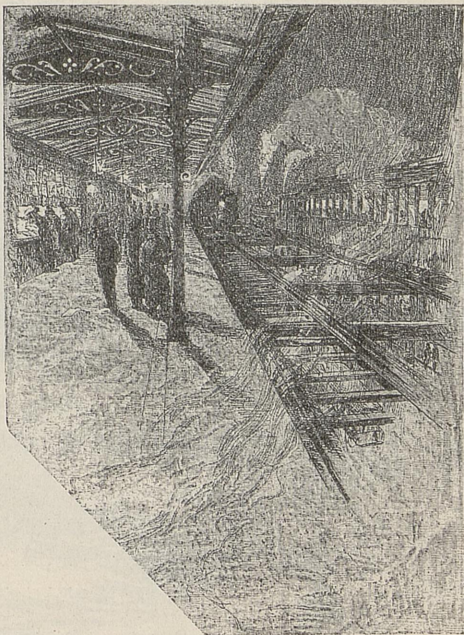
Gade i Brooklyn.

Indtryk fra New-York og andre amerikanske storbyer.

Illustrationer fra *New-York* og *Brooklyn*.

(Af *Red.*).

New-York er den eneste by, det eneste sted, som jeg ikke har kunnet fordrage, som jeg har forladt med glæde og med lettet sind. Overalt ellers, selv i den mindste og elendigste nybyggerby ude paa prærien, har jeg fundet noget, der tiltrak og fæsted mig, noget, som gjorde, at jeg følte mig lidt tung om hjertet, naar jeg, kanske blot efter faa dage, atter drog bort. Men da jeg saa New-Yorks gasblus fjerne sig bagom mig, som jeg stod paa færgebaaden for at tage over til jernbanestationen i *New-Jersey* (et slags forstad til New-York) og videre sydover, kunde jeg have sunget af glæde, — dersom jeg bare kunde synge.

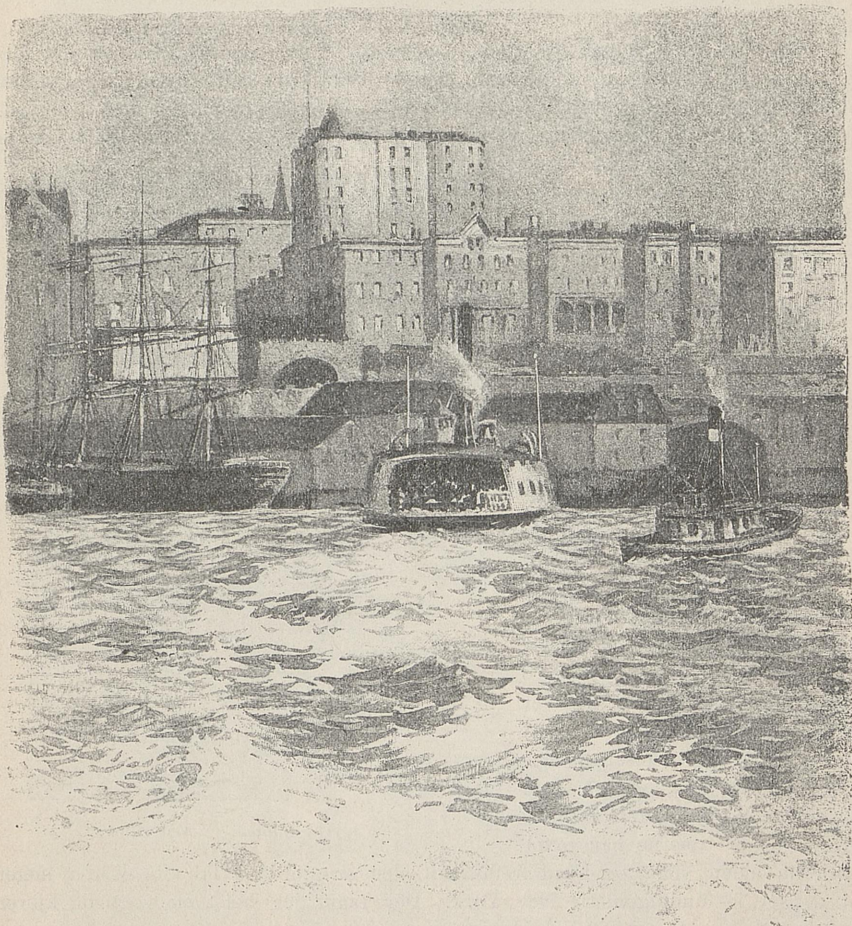

Fra luftjernbanen. — New-York.

Underligt er det at se, hvorledes hver by og hver landsby har sit eget fysiognomi. Ikke to af dem lige mere end to ansigter er lige. Selv to smaa nabonybygger paa prærien har hver sin karakter. Og i mindet staar de for en, alle disse byer og landsbyer, som et helt galleri af kjære ansigter og kjendinger. Bliver jeg engang rig, vil det blive en af mine største fornøielser at reise rundt til dem alle, gjense dem alle, vandre om paa gamle tomter, se hvor meget træerne har voxet i gaderne siden sidst og hvad fremskridt, der er gjordt. Til alle er der noget som drager, — undtagen til New-York. Der tager jeg helst en vogn og kjører sporenstregs fra dampskib til jernbanestation uden at se ud.

New-York er for mig, hvad „Amerika" i sin helhed er for de fleste. I de uger, jeg opholdt mig der, havde jeg følelsen af at omgives paa alle hold af en myldrende menneskemængde (bare en mængde, ikke individer), som var helt og holdent magnetiseret af penge, som ikke havde andet maal, motiv, tanke, følelse eller vilje end penge. Det var rent uhyggeligt at bevæge sig mellem dem paa gaden. Der var noget spøgelseagtigt ved det. Sjæl og hjerte syntes at mangle i disse legemer, som fløi omkring med slig iver og hast. De forekom en som et slags spøgelser eller forhexede mennesker. Alt var dødt i dem uden den intense

vilje til at tjene penge. De var ikke normale. Det var et slags vanvid. Blege ansigter, øinene stirrende frem, næsten strittende ud af hovedet, som saa de et dollarstykke foran sig og var nødt til uden rast eller ro, uden at se til høire eller venstre, uden hensyn af nogen art, at jage efter denne dollar. Den holdt alle deres sanser og evner fangne. Den havde hypnotiseret dem. De saa ikke andet i hele verden. Den skygged for sol og maane og skjulte landskab og liv. De saa ikke

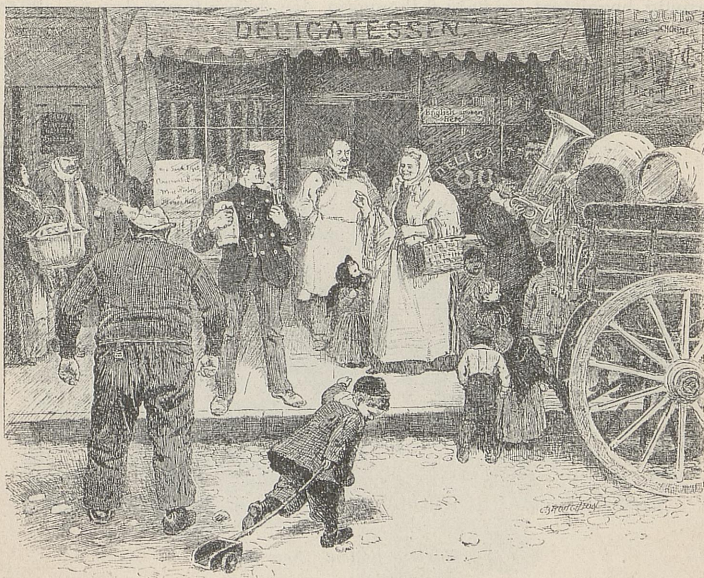
Brooklyn.

sine medmennesker, saa blot deres lommer og tegnebøger. Man følte, at i deres øine var man blot en pengeseddel og blev vurderet udelukkende efter det tal, som stod paa den. Var man saa uheldig blot at være en kobbermynt, saa vilde de ikke et øieblik betænke sig paa at trampe sig frem over ens sjæl og legeme. — Stupte man i gaden af solstik eller lignende, saa vilde ikke et af disse mennesker gaa tilside for en, følte man, men trampe sin vei lige ret frem over en uden at ænse

skrig eller stønnen. De var hypnotiserede af dollaren. Allesammen. — En hypnotiseret by og menneskemængde. Det var det indtryk, jeg fik af New-York første gang, jeg saa det og i det væsentlige beholdt efter senere at have seet det flere gange.

Der og kun der i Amerika har jeg faaet dette indtryk. Og det var det, som gjorde, at jeg følte mig let og glad tilmode, da jeg saa mig istand til at sige byen farvel. Fra New-York drog jeg til Filadelfia. Og mig var det som at slippe ud af et kaos, ud af et sindssygeasyl og ind i en ordnet, vakker, menneskelig verden igjen.

Selv *Chicago* med sit stormende forretningsliv har ikke dette uhyggelige, pengeforhexede udtryk. Der er, trods alt, mere dannelse i New-York, men mere sund, normal menneskelighed og hjertelighed i Chicago. New-York er den traditio-

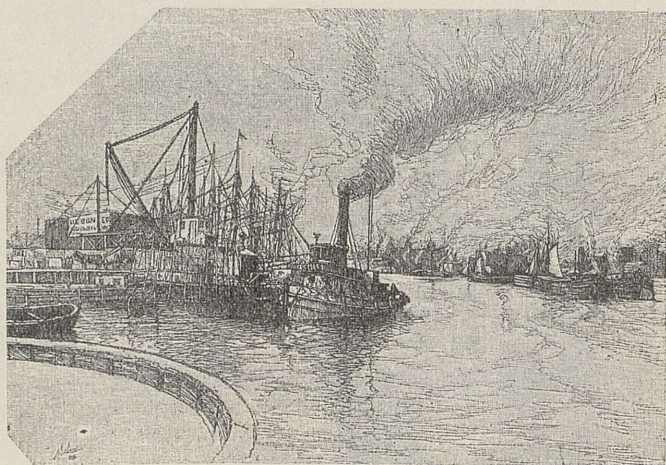

I „lille Tyskland“. — New-York.

nelle vindtørre, pengegriske, dollartilbedende *yankees* hjemstavn. Der finder man ham. Vestens forretningsmænd er af en anden art. De er ikke *yankeer* af denne slags. Der er mere af et fuldt menneske ved dem. De er varmhjertede i al sin energi, godgjørende til det storslagne og lader pengene løbe lige saa fort, som de griber dem. De under andre lidt med sig. De ynder og handler efter mottoet „leve og lade leve“. (Møder man derude en vindtør, ækkel, glubsk og hjerteløs forretningsmand, saa er der al sandsynlighed for, at han vil befindes at komme fra New-York). Han holder af forretningslivet for dets egen skyld. Det er hans lyst at bygge, arbeide, organisere, drive noget, tjene penge og betale dem ud. Og det er ikke hans mindste lyst at give bort en del tusener om aaret. New-yorkeren er forretningsmand for fortjenestens skyld. Og han holder godt paa det, han tjener. New-York er Amerikas rigeste by, kanske næst London verdens rigeste, og dog er

det blevet et ordsprog i Amerika, at skal noget sættes igang af almennyttig karakter, eller er der nød noget steds, saa nytter det ikke at henvende sig til New-York. Selv et monument til en af statens store borgere er det vanskeligt at skaffe penge til der. — Anderledes i Chicago. Lad en cyklon ødelægge en by et steds i verden eller Ruslands bønder lide nød, og Chicagos børs telegraferer i byens forretningsmænds navn en guldbeslaaet vexel. Chicago-boerne og vestens amerikanere i det hele har faaet lidt fransk sympati og hjertevarme ind i sig. Kommer man som en fremmed til en liden by der ude paa prærierne, saa hører man fra den første, man møder paa gaden, „*how do you do, stranger?*“*) I New-York har man knapt tid eller lyst til at hilse paa sin bedste ven.

Forskjellen mellem Amerikas storbyer er i det hele aldeles slaaende. New-York er virkelig den almægtige dollars by, pengearistokratiets og pengejagtens by. Chicago er mere en stor, demokratisk, nyfødt verdensstad, med en energisk, hjertevarm, barnslig begeistret og naiv folkemasse, der driver forretning for sin fornøielse,

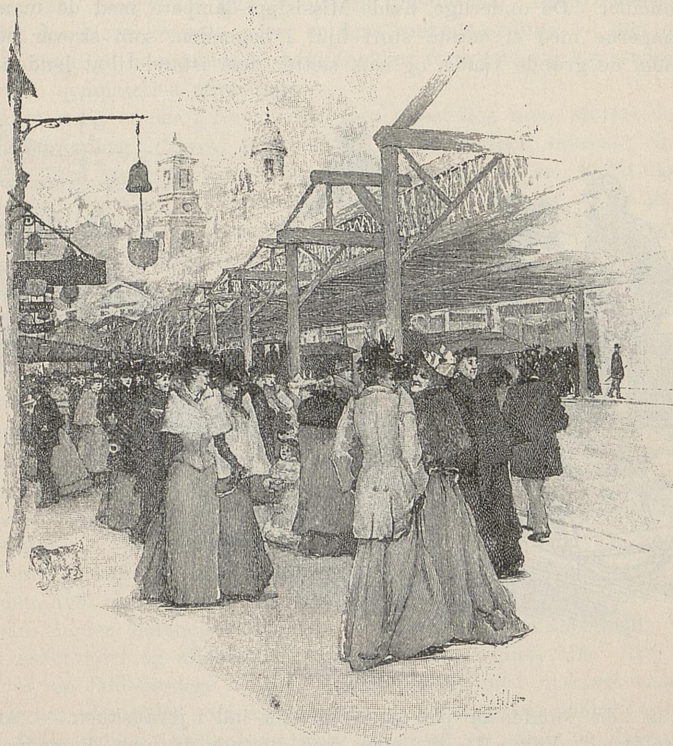
Fra Harlem floden. New-York.

som *sport*. *Boston* er kulturens sæde, dannelsens by, ideernes vugge for hele den nye verden, Amerikas Paris. En by med gamle, lune gader og gammeldagse huse fra forrige aarhundrede. En by, der vrimler af forfattere, literater, kunstnere, og tankens og ideens mænd paa alle omraader. Alle de store digteres hjem. Universitetsby. Biblioteksby (tre store offentlige bogsamlinger). Historiske bygninger og steder. Her ikke langt udenfor bygrænsen løsnedes det første skud i den amerikanske frihedskamp. Her er Bunker Hill, hvor de regulære engelske tropper første gang lærte at respektere yankee-militsen. Og her er det gamle *Faneuil Hall*, „frihedens vugge“, som det er blevet døbt i folkesproget, hvor omtrent alle den nye verdens store ideer først er blevet forkyndt, hvor slaveriet først for alvor angrebes, og hvor dets modstandere i lang tid havde sit tilhold. Her møder man graahaarede gubber, som var med om at tale negerracens sag, da

*) Goddag, eller vel mødt, fremmede.

det mangen gang kosted liv og lemmer at gjøre det. — Hver fod af jorden har her for amerikaneren sine dyrbare historiske minder. Landets frihed blev vundet her, det aand fødtes her. Rundt om paa kirkegaarden hviler de mænd, som har skabt landet, — statsmænd, digtere og tænkere. Og mellem disse steder og bygninger snor sig de gamle krogede gader, der ofte løber næsten helt i ring, eller pludseligt stanser foran en gammel efeuklædt mur. — Det er en by med frihedstraditioner, hvor luften egger til tænkning og kjæk daad.

Filadelfia er en gammel, solid kvækerby; vakker, rummelig og merkværdig rolig trods dens umaadelige forretningsliv. Noget dæmpet, kvækeragtigt over byen endnu, skjønt kvækerlivet selv helt er ændret og verdsliggjort. — Jeg stod

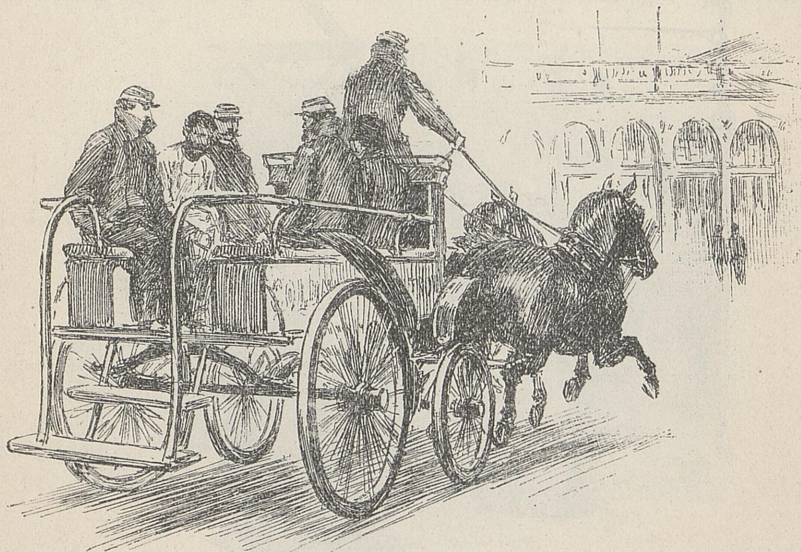
Gadescene.

engang som fremmed en søndag udenfor en kvækerkirke i byen og ventede paa gudstjenestens begyndelse. Kjendte ikke en sjæl i Filadelfia. Hele menigheden stod udenfor og ventede; drev om i den lille have. Meget snart kom en af dem op til mig og rakte mig sin haand. „*Good morning to thee.*“*) Var jeg fremmed her? Naa, saa maatte han faa præsentere mig for en del af brødrene. Og saa blev der almindelig haandtagning med mange spørgsmaal og en ligefremhed og hjertevarme, der vilde drevet al is og kulde væk fra det sureste gemyt i verden paa mindre end et minut. — Saa drog vi omsider alle ind i kirken og sad der i

*) God morgen til dig.

dyb taushed og ventede paa, at aanden skulde komme over nogen af brødrene eller søstrene. Og aanden var god den dag. Den kom over tre, fire stykker, hvoraf de to var damer. De talte roligt, pent og varmt; flydende og let, vakre og hjertevarme ord, og saa satte de sig rolig ned igjen. Og vi sad der og ventede paa mere. Men der kom ikke mere. Pludselig blev der en støi bort igjennem forsamlingen; som paa et signal reiste alle sig og begyndte under livlig pludren, smil og dæmpet latter at drage ud og gaa hjem.

St. Louis er en nordisk by med et lidt sydlandsk anstrøg. Fæle, gamle og trange gader langs bryggerne ved Missisippien, hvor negersjauere ligger og sover paa bomuldsballerne, og hvor alt minder om gamle dage og om guttedagenes Amerika-romaner. De underlige, hvide Missisippi-dampere med de mange etager, og lastedamperne med et eneste stort hjul i bagenden, som skyver dem dovent frem gjennem de grunde vande, og som sætter dem istand til at lande i den stride

Politipatrulje.

strøm ved at løbe snuden op paa stranden eller ind i jordbakken. — Anderledes i byens nyere strøg. Vakre, brede gader med tusener af hjem liggende paa høie, græsklædte terasser, fem, sex og ti, tolv fod over gaden, — hjem, der lokker en til sig.

Og *New Orleans* er ligeledes noget helt for sig selv, halvt fransk baade af oprindelse og karakter. Operaen er dens stolthed og det aarlige, vilde karneval dens lyst. En sydlandsk by med hedt blod i befolkningens aarer, vrimlende af fornøielser, baller og selskaber. Fuld af gammel romantik, sværmeri og poesi og lige fuld af elendighed, udskeielser, last og forbrydelser. Gader, hvor dolken benyttes hyppig, hvor tusener af italienere af den laveste og raaeste klasse har slaaet sig ned og herjer og terroriserer. Vakre ansigter, musik, dans og sydlandsk lidenskab med dens eventyr under skinnende løv og glitrende vindrueklaser i haver, paa balkoner og i parkanlæg.

— Og kjedeligst blandt dem alle, tørrest og ensidigst, trods dens størrelse og kosmopolitisme, er NewY-ork. Dog maa man jo ikke tage mit indtryk af byen som nogen afgjørende skildring af den. Jeg saa den blot fra gaden, kjendte næsten ingen der. Og jeg ved naturligvis fuldt vel, at den ogsaa har sine vakre, tiltalende hjem og ædeltsindede, varmhjertede mennesker. Ja, den har endog i senere aar trukket til sig en voxende kreds af forfattere og kunstnere og bryster sig allerede af at kunne konkurrere med Boston i denne henseende. Men i Boston giver de byen præg, i New-York forsvinder de. Man maa have introduktioner og kjende dem, være i deres kreds for at føle deres nærværelse. Pengene giver byen sit almenpræg. Der er ingen tvil om det. Og det er vanskeligt at tro andet, end at dette præg maa paatrykkes alt liv og alle mennesker i byen i mere eller mindre grad. Det dominerer overalt. Det er dens centrale stilling — den er jo næsten Amerikas egentlige hovedstad —, som trækker forfattere og kunstnere til den, og neppe nogen sympatetisk atmosfære.

Vakre strøg er der i New York, som oftest dog mere storartede end vakre. Det store parkanlæg „*Central Parc*“ er vel et af verdens vakreste og eleganteste. Men det er ikke *hyggeligt*, hvad Chicagos parker derimod er. Bedst liker man New-York *udenfor New-York*. Udkanterne og omegnen har sine vakre partier og helt romantiske strøg. Dovne flodarme f. ex. med gamle hollandske bygninger langs de smale brygger og europæiske lægtere liggende der roligt og dovent i solstegen. Ildelugtende myrlændte strækninger, der ved høivand er grund sjø, og hvor *moskitoerne* har sit paradis, opnaar en overnaturlig størrelse og en sugeevne, der kan drive et stakkels menneske til vanvid. Men alt det er nu vakrere og mere tiltalende end byen selv. Det er virkelig en hvile at komme ud af dens larm og hypnotiserede liv, ud i frihed og natur.

Ogsaa i den nedre by ved havnen er der ting, som er værd at se, gamle tyske og hollandske gader fra tiden før den engelske kolonisation, — et rent Tyskland eller Holland med runde ansigter og mangefarvede dragter, lirekasser og abekatter, som omgives af egte tyske eller hollandske børneflokke. „Lille Tyskland“ heder strøget. Alt er tysk her. Man hører intet andet sprog paa gaden. — Andre steder kommer man ind i gader, der minder en om Dantes syner af helvede og skjærsilden, hvor elendigheden har naaet det dybeste punkt, den i det hele kan naa, hvor man møder halvnøgne kvinder — daarlig skjult i slængende filler —, der graver i asketønder og affaldsbinger efter noget at spise, eller efter halvbrændte kul. Hvor de faldefærdige 3- og 4-etages rønner med mangefarvede filler i alle vinduer synes at myldre som myretuer af en elendig, bandende, fordrukken, støiende, laset og svinsk befolkning, hvor slagsmaal og skrig er dagens eneste fornøielser, hvor ungeflokkene flyver fra trap til trap for at se en mand kaste sin kone nedover trapperne eller prygle op sin nabo. Hvor der lugter, saa en maa holde sig for næsen, og er fælt, grusomt, saa en formelig fryser og forfærdes og helst kommer sig væk.

Men hen over alt dette fører luftjernbanen, tog paa tog, hvert tiende minut, en ustanselig række af fuldpakkede vogne. Og gaderne selv er saa tætpakkede af mennesker, at man beundrer kuskenes evne til at sno sig frem gjennem vognvrimlen og forbauses over, at ikke et hjul knækkes og et ben brækkes eller en skalle knuses hvert øieblik. Alle efter penge.

— Af en ganske anden karakter er nabobyen *Brooklyn*, der ligger med sine 6—700,000 mennesker lige paa den anden side af floden forbundet ved New-York

ved den bekjendte store Brooklyn hængebro, hvis mægtige kabler ser ud som spindelvæve høit deroppe over skibsmasterne og hustagene. Brooklyn er en rolig, vakker by, hvor folk atter synes at være normale og at leve. Man tager sin tilflugt did, naar New-York har trættet en ud. Den har sin gamle, solide kultur, sine støe slegter med traditioner paa aandslivets omraade, ja til og med sine stengader, hvor græsset gror mellem stenene. Og endda er man bare nogle minuters vei fra det evigt larmende New-York. At krydse den store bro er som at overføres fra én verden til en anden. Kan man bo i Brooklyn og have sin beskjæftigelse i New-York, saa gaar det an at leve i kjæmpebyen. Ellers er en af de tusen „præriens dronninger" — derude paa prærien — med sine bordhytter, par hundrede mennesker og knædybe søle i hovedgaden at foretrække.

Udsigter til afvæbning.

(Efter *„American Journal of Politics")*.

Ifølge *„Review of Reviews"* indeholder ovennævnte tidsskrift to artikler om udsigterne til militarismens opløsning. Den ene gaar ud fra, at den almindelige beundring for kunstverker som Tolstois bøger, fru v. Suttners „Ned med vaabnene", Zolas „Knald og fald" og Verestschagins „Slaget ved Plevna" kun kan betyde, at militarismen er paa vei til at slippe sit jerngreb i menneskenes sind. Som fredsbebudere virker ogsaa demokratiets aand, lettelserne af det mellemfolkelige samkvem og den deraf flydende forøgelse af broder-bevidstheden mellem folkene, samt den rædselsfulde udvikling af krigsredskaberne. — Forf. har imidlertid ogsaa en originalere tanke:

De Forenede Staters konkurrence paa verdensmarkedet vil bringe Europas stater til at frigjøre sig for det aag af utidige skatter og uproduktivt arbeide, der hæmmer deres fri udvikling som industri- og handels-lande. Dernæst haaber han, at England og Nordamerika kommer til at slutte et forbund til fredens opretholdelse. Den engelsktalende verden tæller allerede meget over 100 millioner mennesker, og inden 50 aar mindst 200 millioner. Som militærmagt vil den underét være uovervindelig, som industri-folk har de to riger et umaadeligt forsprang, og begges borgere er af alle verdens folk mindst belæmret med regjereri og udsugelser fra statsstyrelsens side. Men størst haab sætter forf. til kristendommens indflydelse; han drister sig endog til at anbefale det snurrige forslag, der iaar kom frem paa et møde i Filadelfia, at de Forenede Stater skulde sammenkalde et menneskehedens parlament i Jerusalem for at love og prise Vorherre ved aarhundreskiftet.

— Ganske anderledes energisk er den anden forfatters forslag: Præsident Cleveland skulde indbyde verdens folkeslag til at opnævne fuldmægtige, der paa aftalt sted skulde komme sammen for at diskuttere en formulering af verdensfreden. En slig forsamling maatte udvikle sig til verdens allerhøieste over-rigs-ret, sammensat af en domsmand for hver stat, opnævnt af sit lands regjering for levetiden. Alle internationale spørgsmaal, der ikke kan løses i mindelighed gjennem diplomatiet, indbringes saa for denne „verdens-ret", hvor de afgjøres uden hensyn til vedkommende parters magtfylde som stater.

En sang om det universale.*)

Af *Walt Whitman.***)

Kom! sagde min muse,
syng mig en sang, som ingen digter endnu har sunget;
syng mig det universale.

1.

Dybt inden dette vort jordliv,
begravet under umaadelige masser af lavhed og løgn,
dybt, urokkelig og hegnet, som verdens og livets kjærne,
ligger fuldkommenhedens sæd.

Hvert liv har del i den — mere eller mindre —;
ingen sjæl fødes uden den.
Aabent for dagen eller skjult for hvert blik, — overalt ligger den sæd
ventende og voxende.

2.

Se, den høittaarnende, ørneøiede videnskab!
Den, der som fra høie fjeld skuer ud over vor moderne verden
og udsteder lysbud paa lysbud.

Men, se saa nærmere! — Der er sjælen høit over al videnskab.
For dens skyld har historien spundet sine tidernes hylstre om jordkloden,
og for dens skyld ruller alle stjernernes myriader gjennem rummet.

Ad spiralformede veie — ad lange omveie —
(som et ofte-bautende skib paa havet)
bevæger sig for dens skyld det skiftende frem mod det evige og det del-
vise mod det hele,
og for dens skyld nærmer virkeligheden sig mere og mere til det ideale.

For dens skyld foregaar hele denne mysteriøse evolution,
som retfærdiggjør, ikke det rette og gode alene, men og alt det, vi kalder
galt og slet.

---

*) Det universale er her det almindelige, det som tilsidst karakteriserer universet som helhed og livet som helhed.

**) *Walt Whitman* er en af tidens besynderligste og mest interessante sangere og digtere. Hans digtning minder nærmest om den gamle jødiske digtart, som vi finder den i bibelens profetiske bøger eller i salmerne. Han benytter ikke rim eller vanlige versemaal. Poesien skal, mente han, nærmest ligge i tankerne selv. Han er delvis oversat i flere sprog og har sine begeistrede beundrere overalt. Der er en friskhed og friluftsaand over hans sange og tanker, der vinder en. „Samtiden" har indeholdt i de sidste hefter en længere artikel om ham. I det her foreliggende digt, der viser baade hans metode og tankegang ganske tydeligt, har jeg bestræbt mig for at gjengive saa vidt mig mulig baade tanker og hvad rytmiskhed og ikke-rytmiskhed originalen indeholder. *Red.*

Frem fra allehaande maskeringer,
frem fra den uhyre, raadnende masse af list og svig og taarer
vil sandhed tilsidst bryde frem, sandhed og glæde, — evig og almindelig glæde.

Ud af denne store, syge, intetsigende mængde omkring os,
ud af elendige majoritéter, ud af individers og nationers talløse bedragerier
vil tilsidst, kløvende, løftende og lægende alt,
det gode voxe sig frem. Kun det er universalt.

3.

Høit over høieste fjeld,
høit over sygdom og sorg,
flagrer og flyver en ufangen fugl,
flagrer og synger deroppe i den sollyse, glade luft.

Gjennem ufuldkommenhedens sorteste sky
bryder altid en straale af klareste lys,
et glimt af himmelsk herlighed.

Midt oppe i tidens og modernes ulyd og falske toner,
midt i babelforvirringen og det øredøvende spektakel
høres dog gjennem hver pause en styrkende, fredende sang;
bare saavidt høres; thi fra fjerneste strande kommer den, —
verdenskorets glade slutningssalme.

Velsignet de øine og lykkelig den sjæl,
som ser og føler den ledende traad — saa tynd og fin —
gjennem livets og verdens mægtige labyrint.

4.

Og du, Amerika!
For at fuldbyrde den hele verdensplan, aabenbare og virkeliggjøre den,
derfor (og ikke for din egen skyld) er du til.

Ogsaa du omringer alt,
favner, bærer, velkommer alle, — er universal.
Ogsaa du voxer dig ad brede og nye veie
frem mod det ideale.

Andre landes trange tro og fortidens arter af storhed, —
de er ei for dig; for dig er en storhed helt din egen:
Guddommelig tro og fylde, indbefattende, omfattende alt,
og alt deri holdbart for alle.

Alt og alle udødelig skabt;
kjærlighed som lyset favnende alt, ømt og stilt;
naturens egne kræfter og dens udvikling velsignende alle;
aarhundreders blomster og frugt, — alle former, ting og racer modnende
tilsidst og udfoldende sig i det høiestes og det aandeliges billede....

O, den tanke, min Gud, giv du mig at synge!
Giv mig, giv hver den, jeg holder af, denne trygge tro paa det hele;
hvadhelst du negter os, negt os ei den; —

tro paa en plan ifra dig som tidens og rummets væsen og lov;
tro paa fred, sundhed og frelse for alle, — det universale gode.

— Er det drøm bare, dette?
Nei; men at mangle slig tro, det er at drømme, —
og at være den foruden gjør al livets rigdom og viden til drøm,
og selve livet til en drøm.

Socialismen i Frankrig.

(*Yves Guyot*, forhenværende fransk arbeids-minister, i „*XIXth Cent.*“).

I decemberheftet af „*XIXth Century*“ har den tidligere franske arbeidsminister *Yves Guyot* en artikel om socialismen i Frankrige. Den er interessant, fordi den viser os stemning og tanker inden betydelige konservative og liberale kredse overfor den nye bevægelse, der helt pludselig har vundet slig magt. Man er alarmeret. Man frygter socialismen, — frygter den for fuldt alvor; ikke som en række opløb og revolutioner (der er ingen fare fra den kant); men man frygter den som en politisk og parlamentarisk magt, frygter for, at den skal faa medhold nok ved sine delvis vakkert skimrende idéer og *sentiments* til skridt for skridt gjennem parlament og lovgivning at indføre den socialistiske stat. Eller kanske frygter man mest dens experimenter i denne retning, de love i socialistisk aand, som partiet vil kunne sætte igjennem, og som efter modpartens mening vil være begyndelsen af et skraaplan, der fører til samfundets opløsning og undergang, til en blanding af tyranni og anarki.

Artikelen raaber et varsko til alle, som ikke tror paa socialismen, om at lade kjævl om smaasager fare og samles til energisk kamp mod den fælles fiende, som, hvad den ellers mangler, i hvert fald ikke mangler energi, og som hver dag vinder nye seire, og før man ved ordet af det kan være istand til at ruinere landet ved en delvis gjennemførelse af sit

program. Han mener, at det er paa høi tid, at samfundets samtlige ikke-socialistiske elementer faar øinene op for den truende fare og samles til et stort, anti-socialistisk parti, hvis opgave det maatte blive at hævde individets ret og frihed — individualismen — overfor disse tidens socialistiske og kollektivistiske bestræbelser; thi det er individets frihed, som trues. Tre store principer skulde det nye parti eller den nye partialliance forene sig om, nemlig: 1) Enhver lov eller institution, der har til hensigt at beskytte den enkelte eller en klasse eller gruppe fra den frie konkurrance, er skadelig; 2) enhver institution, der lægger baand eller hindringer i veien for produktivt eller intellektuelt arbeide, er ogsaa skadelig og 3) jo mere ydre indblanding ved tvang og magt, der sker i menneskelige forhold, desto mindre fremskridt.

Det første princip hævder saaledes den frie konkurrance, fri handel, fri kontrakt eller arbeidsherrens frihed til at ansætte og afskedige, hvem han vil, af hvad grund han vil. Det er rettet baade mod beskyttelse af industrien (ved told) og af arbeiderne ved begrænsning af arbeidsherrens arbitrære magt. Det andet princip er nærmest rettet mod al lovgivning, der tilsigter arbeidsdagens forkortelse eller fastslaaen ved lov. Og det tredie princip er rettet mod den hele moderne masse af beskyttende og befordrende arbeiderlovgivning.

De tre principer udgjør saaledes et greit og bestemt antisocialistisk, man kan vel endog sige antisocialt program.

Det interessante ved denne artikel fra saa fremragende hold er, at den viser os tidens tendens til at bringe det sociale spørgsmaal frem i første række og til at dele og ordne partierne efter deres standpunkt overfor det. Der er vel neppe nogen tvil om, at den partiordning, som Yves Guyot foreslaar, snart vil blive virkelighed, ikke i Frankrige alene, men overalt, — et mere eller mindre socialistisk parti som venstre fløi og et antisocialistisk eller individualistisk parti som høire og som det bestaaendes forsvarer. Om socialismen kommer saaledes de parlamentariske slag til at staa.

Forfatteren fortæller os, at der allerede maa regnes med 68 socialister i deputeretkammeret, og at deres tal vil øges ganske betydelig, naar der stemmes over praktiske og aktuelle sager og forslag, idet der blandt de radikale og forskjellige republikanske grupper findes en mængde deputerede, som er socialister i alt, undtagen i selve den endelige statsteori, — som ikke for tiden vil komme under afstemning. Endnu flere er der, som gaar lange veie sammen med socialisterne, saa langt, at de i alle praktiske spørgsmaal er ét med dem. Dertil kommer, at et positivt program og en sterk kraft, som det socialistiske parti har og er, altid trækker

de svagere og vaklende elementer til sig. Og der findes i deputeretkammeret en mængde slige vaklende og ubefæstede sjæle, hvis sympatier er for „de undertrykte", og som ikke eier noget argument at sætte op mod socialismens fristende lære. Man maa derfor ikke undre sig over at se socialisternes tal voxe ganske betydeligt ved afstemningerne. — Endelig er ogsaa socialismen en *voxende* magt — ingen tvil om det —; den er populær, den omgiver sig med en atmosfære af vakre og bedaarende idéer og *sentiments*. Den ene efter den anden vil utvilsomt søge at kravle over til en side, der er i tiltagende og ser ud til at have fremtiden for sig.

Socialisterne vil i kommende kammertermin foreslaa en mængde vakre resolutioner og bedaarende love. De vil gjøre det med desto lettere samvittighed, som de véd, at de fleste vil blive forkastet, og at samfundet saaledes ikke vil faa føle deres nedbrydende virkning. Men paa disse forkastede resolutioner og lovforslag vil partiet omhyggeligt gjemme, — ligeledes paa alt, der af kammeret udrettes i arbeidervenlig retning, ligegyldigt fra hvad hold dette maatte blive foreslaaet. Og saa vil de ved næste valg tilskrive sig æren af alt det sidste og samtidig regne op alt det første for at vise, hvad der kunde været „gjort for arbeiderne", havde ikke *bourgeoisiet* staaet imod, Paa grundlag heraf vil de nu søge at komme tilbage til kammeret — med flertal. — Og man maa huske, at socialisterne indtager den fordelagtigste stilling. De er angriberne; de har det positive program og en glødende tro; de har en fylde af idéer og *sentiments*. Deres modstandere staar blot i forsvarsstilling — altid uheldig i et felttog — og har intet greit og bestemt program at samles om.

Vi maa atter mod disse socialistiske tendenser opstille principerne af 1789; vi maa tilbage til den store revolution; ingen klasser og ingen klasselovgivning; hævdelse af individets frihed overfor staten; fri handel, fri kontrakt.

Uheldigvis har mange faaet den ulyksalige idé, at socialismen maa bekjæmpes ved at optage dens program. Sociale reformer er populære, siges der; lader vi socialisterne alene derom, saa vinder de paa dem; derfor maa det store liberale flertal optage de vigtigste af disse reformer paa sit program og saaledes tage braadden af den socialistiske agitation. — Men giv en vis mand en finger, heder det, og han tager snart hele haanden. Nei, intet kompromis. Propaganda mod propaganda, agitation mod agitation, princip mod princip, et individualistisk parti mod det socialistiske!

Yves Guyot henleder ogsaa opmerksomheden paa, hvorledes den uheldige beskyttelsespolitik har begunstiget socialismens sag. Den er i sig

selv socialisme. Socialisme i overklassens interesse. Selvfølgelig vil socialisterne gjøre det mest mulige deraf. Kan staten skride ind til fordel for overklassen ved at beskytte verkseiere og industridrivende mod fremmed konkurrance, saa kan den vel ogsaa skride ind til fordel for underklassen ved at beskytte den, paa den ene side mod fremmed arbeidskraft, og paa den anden mod verkseierne selv eller mod for stor indenlandsk konkurrence paa selve arbeidsmarkedet. Naturligvis. Beskyttelsestold indrømmer hele det socialistiske princip. Hovedsagen er dermed afgjort. Resten er bare detaljer. Med den er man inde paa skraaplanet. — Kampen maa føres mod selve disse socialistiske begyndelser, skal den føres med nogen udsigt til held. Staten har lige saa liden ret til at paalægge beskyttelsestold som til at fastsætte en otte-timers arbeidsdag eller expropriere mine eiendomme uden skadeserstatning og retslig grund. Principet er overalt det samme. Kjæmper vi ikke mod disse begyndelser, saa vil den socialistiske stat være virkelighed, før vi aner det. — Det er selve principet, som maa bekjæmpes: statens ret til at blande sig ind i forretningsliv og private forhold, og det er individets ret og frihed, som i modsætning dertil maa hævdes og opstilles som det antisocialistiske princip og program.

Pløining paa en sukkerplantage.

Shakespeare eller Bacon.

„Kringsjaa“s læsere tør mindes en artikel om „hvem der skrev Shakespeares verker“, hvori der i korthed gjengaves efter forskjellige tidsskriftsartikler deres standpunkt, som mener, at lord *Bacon* skrev de nævnte arbeider. Jeg har siden ønsket at kunne forelægge læserne ogsaa den anden side af sagen, — forsvaret for Shakespeares forfatterskab; men det har været umuligt at finde noget brugbart af denne sort. Sagen er, at Shakespeares tilhængere, enten fordi de ikke kan, eller fordi de ikke finder det nødvendigt, ikke giver os noget videre overbevisende argument. At gjendrive de ganske talrige og helt slaaende paastande og udredelser fra den anden side forsmaar de som oftest. De spiller i det hele de overlegne, hvis sag er saa sikker, at den intet forsvar behøver. Rigtignok *forsøger* de alligevel at forsvare den, men naar de det gjør, gaar det dem virkelig daarlig. Derfor begynder og slutter de ogsaa altid en temmelig løs argumentation og utilfredsstillende imødegaaelse med store ord og flotte talemaader, hvori der henvises til traditionen, den almindelige mening, og det rent umulige i, at en lærd pedant og tænker, som lord Bacon, skulde kunne have skrevet Shakespeares varmblodige, umiddelbare vers. — En virkelig grei udredning af denne sides grunde for at forkaste Bacon-hypothesen og for fremdeles at tro paa skuespilleren William Shakespeares forfatterskab af de ham tilskrevne verker, mangler endnu. De store talemaader vil uheldigvis ikke overbevise nogen, har man engang faaet sin lille tvil om sagens rette sammenhæng. En autoritet erkjender da ogsaa, at skal man dømme efter de under diskussionen fremkomne argumenter, saa maa sagen afgjøres til gunst for lord Bacon.

Det amerikanske tidsskrift „*Arena*“ har nu gjennem mange maaneder holdt gaaende en diskussion om sagen. Det fik begge sider til at levere gjennem sine bedste mænd en fuldstændig udredning af sine respektive standpunkter. Dernæst udsaaes der blandt Shakespeare-lærde en jury paa 25 mænd, som skulde sidde tildoms over indlæggene. Uheldigvis er disse jurymænd folk, hvis fordomme er paa Shakespeares side, og som er saa indvoxede i dem, at de neppe kan tillægges upartiskhed. En eller to erklærer, som sagt, at *argumenterne* giver Bacon forfatterskabets ære; men de holder alligevel paa Shakespeare. Saa er det vist med mange af dem. Jeg har uden anden interesse for sagen end nysgjerrighed fulgt den hele diskussion, og maatte ganske vist — efter de fremkomne indlæg i striden — have kastet min stemme for Bacon, eller muligens med flere af jurymændene udtalt, at Bacons forsvarere ganske vist rokker ved den ubetingede tro paa Shakespeares forfatterskab, men dog ikke anfører gode og talrige grunde nok til, at man

er berettiget til strax at opgive denne tro. Alle gaar jo ud fra, at Shakespeare er *forsvareren*, den anklagede og indstevnede part, og at han maa faa beholde forfatteræren, indtil Bacons beundrere kan bringe aldeles overvældende og afgjørende beviser for dennes ret til æren. — Under disse omstændigheder er det da ikke saa besynderligt, at blandt de 25 jurymænd Shakespeare fik 20 stemmer og Bacon blot én, medens fire ansaa sagen for uafgjort og svævende og derfor ikke vilde udtale sig hverken for den ene eller den anden.

For de fleste, der har fulgt diskussionen, og som paa forhaand — som tilfældet var med mig — havde anseet den hele sag for at være noget rent sludder, maa den have været ganske overraskende. Bacons forsvarere har fremlagt et indlæg, der ganske vist ser temmelig sterkt og overbevisende ud, og den anden side har ikke magtet at svække det videre, tvertom har dens udtalelser og tilstaaelser i mange dele styrket det. Man faar i hvert fald det indtryk, at sagen slet ikke er saa afgjort, som man havde tænkt sig, at der virkelig lader sig sige meget for lord Bacons forfatterskab, og at Shakespeares hviler paa noksaa svag grund.*) Det er naturligvis meget mulig, at Shakespeares side lader sig forsvare bedre end hidtil; men diskussionens hele gang og udfald synes i hvert fald, trods juryens kjendelse, at begunstige og fremme baconianernes sag. Man faar uvilkaarlig det indtryk — muligens ganske feilagtigt —, at shakespearianerne blot her har vundet en pyrrhisk seir.

Som et ganske typisk exempel paa de sidstes argumentation skal endelig her gjengives en del af en artikel i „*Arena*", skreven af den afdøde amerikanske astronom *Richard Proctor*: —

„Sandsynligvis vil ingen baconianer nogensinde kunde overbevises om, at han holder paa (eller holdes af) en aldeles vild og umulig teori. Tvertom vil han formodentlig blot blive yderligere styrket i sin tro ved alle de argumenter, der fremføres mod den — argumenter, som han ikke er istand til at fatte. Han har hørt, at Bacon kuldkasted de videnskabelige metoder fra alle tidligere tider og isteden indførte en af ham selv opfunden, der har ført til alle den moderne videnskabs opdagelser; og han ved ikke, at alt dette blot er en myte. Den saakaldte moderne videnskabelige metode var bleven benyttet længe før Bacons tid, medens Bacons metode aldrig er bleven og aldrig vil blive benyttet med ringeste udsigt til held. I den eneste retning, hvori han søgte at anvende den, gik det aldeles galt for ham. Men fordi Bacon ifølge myten kunde skabe den moderne videnskab, derfor, mener man, kunde han ogsaa erobre den første plads i den dramatiske literatur.**)

*) En af jurymændene maa endog gribe til det fortvilede middel et medgive, at Shakespeare ikke kunde have skrevet disse verker paa vanlig vis; men at han sandsynligvis var et *medium* eller sad inde med teosofiske hemmeligheder, der satte ham istand til at skrive dem. — Og *derfor* kaster han sin stemme for Shakespeare.

**) Naturligvis har ingen fremsat nogen slig mening.

Baconianerne mener videre, at William Shakespeare var altfor uvidende og udannet en mand til at have kunnet skrive de verker, der bærer hans navn, medens Bacon var den lærde, der kunde have gjort det. Atter en feiltagelse; thi naar undtages hans evne til at skrive temmelig daarlig latin ganske flydende, var Bacon en yderst ufuldkommen lærd (han var altfor stor en mand til at være skolastiker). Baconianerne har videre den idé, at den hyppige og korrekte brug af juridiske fraser skulde tyde hen paa, at forfatteren var jurist snarere end skuespiller. Og en mængde lignende feiltagelser eller sagen lige uvedkommende ting tilfredsstiller baconianeren om, at han har opdaget en stor sandhed."

Forfatteren møder saa den paastand, at de hyppige videnskabelige billeder i Shakespeares dramaer, — hentede fra alle videnskabens omraader — skulde tyde paa, at forfatteren maa have befattet sig med videnskabelige studier og endog været lidt af et videnskabeligt geni, idet man vil finde tanker, der synes at udgjøre en forudanelse af senere tiders opdagelser. Han viser, at der ikke findes slige tanker. Naar man f. ex. i Shakespeares ord om, at „min kjærligheds sterke grundvold og bygning er som selve jordens centrum, der trækker alting til sig" har villet se en geniets gjetning af den tyngdens lov, der senere opdagedes af Newton, saa er dette aldeles feilagtigt. Newtons lov var noget ganske andet, end hvad disse ord indeholder. At gjenstande drages mod jordens centrum, var naturligvis iagttaget og erkjendt aarhundreder før Newtons og Shakespeares tid. — Alt, hvad Shakespeares her viser, er lidt og ofte daarlig og fantastisk kjendskab til sin tids videnskabelige viden og naturfilosofi.

Heri har vistnok forfatteren væsentlig ret; men de exempler, han selv anfører, aabner ens øine for *det* faktum i hvert fald, at den mand, der skrev Shakespeares verker, var ganske fortrolig med sin tids videnskab, ja sandsynligvis endog en, der selv spekulerte i naturens hemmeligheder og filosofi, — noget, vi ikke har nogen grund til at tillægge Shakespeare, hvorimod det netop passer paa Bacon, som efter *Proctors* egne ord netop var den spekulerende, lidt fantastiske, men slet ikke sprænglærde elsker af videnskaberne, som vi møder i disse antydninger.

„Sammenligner vi saa tænkeren og essayisten Bacon med dramatikeren Shakespeare, saa maa vi forbauses ved, at der er saa faa hele ligheder at finde mellem saa mange tanker *angaaende de samme emner*)* hos de to mænd. Den mest paafaldende lighed ligger deri, at begges stil og sætninger har den egenhed ved sig, at de lader sig læse om igjen og om igjen gang paa gang med stadig nyt udbytte, — hver læsning viser en ny side ved det læstes indhold. Dog findes der jo ogsaa slaaende ligheder i tankernes udtryksmaade, om disse end ikke er mange.

Om *Bacons poetiske evne lader der sig ikke tvile**)*, den aabenbarer sig

---

*) Udhævet her. Det er da ikke saa besynderligt. En mand udtrykker sig dog sjelden om samme tanke paa selvsamme vis to gange. Men betegnende er det, at essayisten Bacon og dramatikeren Shakespeare stadig vender tilbage til de *samme emner.* *Red.*

**) Det er netop i regelen et af shakespearianernes hovedargumenter, at Bacon ikke eied poetisk evne og *derfor* ikke kunde have skrevet Shakespeares dramaer.

dog allermest i hans videnskabelige verker. Men dog eied han ganske vist ikke Shakespeares evne til at *udtrykke* sine poetiske ideer. Digter i den forstand, hvori Milton, Homer eller Dante var det, var han derfor ikke*).

Forfatteren fortsætter saa med at paavise, at Bacon slet ikke var nogen sprænglærd eller grundig mand, at han tvertom havde mange huller i sin lærdom, var det længst mulige fra en lærd pedant, o. s. v. — Alt dette er for at imødegaa dem, der siger, at Shakespeares verker aabenbarer en forfatter, der har siddet inde med megen og alsidig lærdom, og at derfor Bacon og ikke skuespilleren Shakespeare maa have været denne forfatter. Modparten har saa forsvaret den sidstes ret ved netop at paavise, at forfatteren af dramaerne ikke er saa *svært* lærd, at han begaar mange bommerter, som saa lærd en mand, som Bacon var, ikke kunde have begaaet. Og nu kommer Proctor og fortæller — i Shakespeares forsvar —, at Bacon var lærd, men netop slig en fantasifuld, ujevn lærd, som man fra alle sider vil opdage i de shakespeareske verker!

Videre har det været et yndlingsargument paa Shakespeare-siden, at medens Shakespeare skrev under *inspiration*, — som Wergeland skrev —, idet tankerne kom fuldfærdige ud af hans ildfulde hjerne, saa viser Bacons stil os en mand, der pedantisk overarbeider sine sætninger, beskjærer og pynter paa dem, veier ord og tilmaaler alt. Men nu kommer atter Proctor og fortæller — idet han forsvarer Shakespeares side —, at Bacon slet ikke skrev paa denne vis, at blandt alle, der har benyttet den essayets form, han benytter, og skrevet om slige temaer, som han der behandler, har aldrig, før eller siden, nogen forfatter skrevet mere *umiddelbart*. Tankerne kommer ogsaa hos ham direkte og færdige, som ved inspiration fra en ildfuld hjerne!

Saa mener Proctor, at en mand saa beskjæftiget som Bacon ikke kunde havt tid til at skrive disse dramaer og digte. De er en mands livsverk og alvorsarbeide, mener han, og ikke en offentlig personligheds tidsfordriv i ledige stunder. Men nu vil atter uheldet, at de par tilegnelser, som findes blandt disse verker, netop taler om, at de *er* faa ledige stunders arbeide. Og dramaerne viser os jo netop en mand, der har dyb indsigt i offentlige personligheders, prinsers og statsmænds sind og tankegang, der ogsaa kan skrive om disse ting med en personlig følelse og ild, som om han her klædte minder, iagttagelser og egne oplevelser i dramaets form, for derved — maskeret — at kunne faa anledning til at tale sit hjertes mening, hvad han som offentlig mand og statstjener ikke kunde gjøre paa vanlig vis og under sit navn.

Heller ikke finder Proctor det besynderligt, at mange af de splitternye ord, hvormed Shakespeare berigede det engelske sprog og som første gang mødte offentligheden i hans verker, *gjenfindes i lord Bacons private dagbøger*.

Derimod synes det forfatteren aldeles utænkeligt, at den kolde og beregnende Bacon skulde kunne have skrevet Shakespeares digte. De viser os en varm, snarere letsindig end beregnende karakter. Men en i det ydre kold og beregnende

---

***) Denne paastand hviler paa de digte, som Bacon skrev og virkelig satte sit navn under. De er efter fælles erkjendelse daarlige. Og deri har ubetinget shakesperianerne et af sine sterkeste argumenter. Men den anden teori gaar netop ud paa, at Bacon samlede alle sine fuldlødige digterverker i de bind, han udgav under navnet *William Shakespeare*, og at hvad han ikke gav plads der, det var efter hans egen mening bare skrab.

mand kan dog ogsaa have sine sterke lidenskaber og sit ildfulde hjerte. Og i det hele at sige, at en mand ikke kan gjøre det eller det, fordi han ikke *er* saa og saa, det er en farlig sag. Menneskene er nemlig helt sammensatte væsener, og den, der skrev Shakespeares verker, hvem han saa var, havde ganske vist lidt af mange naturer i sig. Dramaerne er da i hvert fald ikke blot en varmblodig, letsindig ynglings overstrømmende følelse. Det er dog rolig og kold forstaaelse, en filosofisk og beregnende aand ogsaa bag dem. — Dertil kommer saa, at skuespilleren William Shakespeare viste sig ganske koldt beregnende han ogsaa.

I det hele hviler shakespearianernes argumentation nærmest derpaa, at de omtalte verker aabenbarer os et geni, der ikke er vanlige love og betingelser underkastet. Det er sandt, at Shakespeare syntes at have manglet den lærdom, den dannelse, den aandsbredde og den verdenskundskab, som her bærer den poetiske forstaaelse og inspiration frem; men han var et geni, og geniet kan skrive lærd, uden at sidde inde med lærdom, kan vise sig dannet, aandsbredt, verdenskjendt, selv om den mand, hvori det lever, blot er en trangbrystet gnier. Shakespeare havde geni — fordi han har skrevet disse mægtige verker uden lærdom, dannelse eller forudbetingelser —, derfor er han dramaernes forfatter, derfor kunde han være det og maatte han være det. Bacon var en lærd, dannet mand, der sad inde med en umaadelig kjendskab til mænd og ting. Og han var et geni; men ikke et dramatisk geni, — thi han *har* ikke skrevet dramaer —; han var blot den dybsindige tænker med den rige fantasi og en indbildningskraft, der selv i tørre videnskabelige verker rev al hans lærdom og nøgterne forstand med sig paa poetisk flugt i fantasiens riger; han sad inde med dyb menneskekundskab og analyserer motiver og karakterer ganske fint og dybt i sine *essays;* men han kunde ikke skabe karakterer, — thi han har ikke gjort det —; han sad inde med betydelig poetisk evne, men mangled den poetiske formsans, der aabenbarer sig i Shakespeares verker; han var altid digteren mere end videnskabsmanden i sine filosofiske verker; kort sagt, han havde geni; men ikke det slags geni, som skulde til for at skrive Shakespeares verker, — det véd vi af, at han ikke har skrevet dem —, og derfor kan han ikke have skrevet dem, skjønt der kan være enkelte ting, som synes noksaa slaaende at pege i den retning.

Til dato forekommer det mig, at sagen staar nogenlunde saaledes. Saa megen tvil er der i hvert fald baade ved baconianernes argumenter og shakespearianernes forsvar blevet kastet over disse storverkers forfatterskab, at det vilde være ganske interessant at se en af de sidste virkelig fremsættende en række afgjørende og overbevisende grunde for, at skuespilleren William Shakespeare med rette har faaet høste æren af at være verdens største dramatiske forfatter. Naar noget sligt indlæg fremkommer, vil det strax blive læserne forelagt. Imidlertid synes vi at gjøre rettest i at sige, at Shakespeares forfatterskab er sterkt angrebet, og at tiden faar vise, om det lader sig forsvare eller ikke.

De fransk-russiske sympatiers oprindelse og udvikling.

(Efter „*Nouvelle Revue*").

Den dybe grund til russerfolkets sympati for franskmændene er *hadet til de i Rusland indtrængte tyskere*. Dette had er intet almindeligt racehad med uvilje mod fremmede sæder og fremmed tro: det er had til usurpatorer og snyltegjester.

Tyskere har trængt sig ind overalt i Rusland siden keiserinde Anna Ivanovnas regjeringstiltræde i 1740. Keiserinde Elisabets regjering danner vistnok en afbrydelse; de mest forhadte tyske regjeringsmedlemmer drev hun i landflygtighed. Voldsomme mytterier brød løs mod de tyske officerer i hæren, og mod de tyske embedsmænd indsendtes der petitioner. Under Katarina den store holdtes den tyske indflydelse nogenlunde inden grænser. Men fra keiser Paul I's dage og til den nu regjerende czars tronbestigelse har atter tyskerne og deres væsen sneget sig ind i rigets forvaltning. Saa uforskammet overlegent som i midten af forrige aarhundre har de jo ikke vovet at te sig i dette aarhundre; men i løndom og ved at smyge sig frem, naaede de vidt nok.

Helt naturlig har russerne følt en modvegt mod dette uvæsen i den franske indflydelse saavel i den europæiske politik som inden det russiske samfund selv.

Denne franske indflydelse tog sin begyndelse i Elisabets dage, da fransk smag og fransk aand fik indpas. Grev Schuvalof indkaldte franske kunstnere, der snart kom i gunst ved hoffet, hvor ogsaa fransk sprog og fransk væsen holdt sit indtog.

Med Katarina den store tog den franske indflydelse et stort opsving. Fransk literatur og oplysnings-ideerne fandt et fristed ved hendes hof. Rigtignok gjorde revolutionen og dens følger et svært afbræk i de franske ideers indflydelse. Men det russiske aristokrati har aldrig siden opgivet sin forkjærlighed for fransk sprog og fransk literatur. De ved Katarinas hof gjestende franskmænd gik ikke som tyskerne paa jagt efter indbringende embeder; derfor blev det franske væsen aldrig forhadt, som tyskeriet blev for sin paagaaenheds skyld.

For at forstaa kampen mod dette tyskeri i Ruslands indre som ydre politik, er det praktisk først at betragte: *den offentlige menings og pressens udvikling i Rusland*. Fra 1621 til 1702 gaves der kun skrevne aviser til czarens og hoffets brug.

Peter den store fik den første trykte avis igang 1702 („Journal"); aaret efter begyndte en billig „Krigsefterretninger". I 1728 lod Petersburgs videnskabs-selskab udgive „*Petersburgskia Viedomosti*", og i 1756 begyndte Moskvas videnskabs-selskab sit „*Moskovskia Viedomosti*". Disse to blade er endnu den russiske presses veteraner. Det første private bladforetagende var fra 1759, da en del af kadetkorpset stiftede „Ledige øieblikke anvendt med fordel". Fra 1765 til 1800 grundes otte organer af forskjellig art. Politik blev aldrig berørt, uden i et stilfærdigt vittighedsblad under Katarina II.

Politiken holdt sit indtog i pressen med det første private dagblad „Tidsaanden", der i 1807 begyndte i Petersburg og snart fik en medarbeider i Gretsj, de russiske journalisters egentlige fader. Senerehen var denne mand med i det endnu existerende stor-blad „Fædrelandets søn" samt i „Nordens bie". Omkring 1860 havde Rusland 79 dagblade og 98 aviser udkommende mindst en gang om ugen.

Nogen politisk betydning kunde pressen ikke faa, før den nye presselov af 1865 indførte visse lettelser i censuren.

Netop denne censur stak veien op for den virkelig politiske kamppresse, idet den tvang dygtige politiske forfattere over fra dagbladene til de store tidsskrifter, hvoraf Rusland fik saadan overflod fra 1840 af. „*Moskovski Telegraf*", „*Teleskopet*", „*Fædrelandets minder*", „*Moskovski Sbornik*", „*Samtiden*", „*Russkaia Bessieda*". Disse maanedsskrifter, hvis hefter var store som bind, blev den kampplads, hvor poeter som Nekrassof, politikere som Aksakof, satirikere som Schtchédrin traadte frem i fuld rustning.

Hvad gjaldt saa denne kamp? Og hvorledes er den forløbet?

Først og fremst stod striden om tyskevæsenet? Ruslands konservative parti støttede af al kraft tyskernes indtrængen, i den tro at deres virksomhed vilde blive landet til nytte; selv arméens høiere grader holdtes disse udlændinger aabne. De lidt liberalt anstukne konservative ventede sig nytte af den tyske liberalisme — og saa viste det sig, at tyskerne i Rusland blev de værste bagstræVere, som søgte at stanse enhver reform, der vilde have bragt Rusland til at blive Tyskland en farlig medbeiler. Livegenskabets ophævelse, censurens lettelse, skolevæsenets forbedring, hærordningen — alt maatte drives igjennem *trods* modstand fra czar Alexander II's tyske raadgivere. Selv udenrigspolitiken lod de konservative disse fremmede faa klusse med, og følgen blev den forsmædelse, Rusland maatte finde sig i ved kongressen i Berlin 1878. Først ved den nu regjerende czars tronbestigelse blev der slut paa dette vanærende tyskeri. Dets medstandere fik sine idéer anerkjendt.

Forrest blandt disse modstandere er *slavofilerne*, hvis program oprindelig gik ud paa, at Rusland ved at forene alle slaviske folk skulde blive hele Vestens hersker. Det var i 1840, at *Glinka* i „Russisk Budstikke" udsendte de første slavofil-bravader mod Vesterland. Aaret efter holdt *Konstantin Aksakof* sin første forelæsning, et angreb paa Peter den stores forsøg paa at indføre Vestens civilisation i Rusland. Slavofilismen greb om sig som en ild, skabte selskaber og klubber og gik lige løs paa tyskeriet. K. Aksakof med venner stiftede den første klub og grundede det første organ „Moskovski Sbornik" („Moskovitiske samlinger"), hvis første levering (i 1846) satte de gammelkonservative i sligt raseri, at de tilslut fik organet forbudt. Men bevægelsen lod sig ikke stanse; klubberne ynglede, og hefteskrifterne reves bort. Hele den egte russiske middelstand luede af had til tyskerne. Konstantin Aksakofs brutalt ensidige politiske syn var netop noget for vedkommende samfundsklasse og vedkommende tid. Firtierne tilhørte hans bornerede pukken paa det nationale.

Fra 1852 tog broderen *Ivan Aksakof* ledelsen af slavofil-partiet. Dermed stansede den uophørlige forbandelse af Vesterlands kultur, og partiet samlede sig om kampen mod tyskevæsenet hjemme samt for slaverfolkenes russificering. *Ivan Aksakof vendte slavofilernes øine hen mod Frankrige.* I 1861 lykkedes det ham at skaffe partiet et dagblad „Dêne" (Dagen), men dette blev efter nogle voldsomme artikler snart forbudt; tyskerne var om sig ved hoffet. Fra 1868—80 var slavofilerne uden noget dagblad, men tog sin mon igjen i tidsskrifterne *Russkaia Bessieda*, *Moskva* og *Moskvitch*. Blandt notable bidragsydere var selvfølgelig de berømmelige generaler *Tsjernajef* og *Skobelef*, begge uforsonlige tyske-hadere. Tsjernajefs festtale ved de franskes besøg i Moskva 1891 er endnu i friskt minde, og Skobelef proklamerede lige efter Berliner-freden nødvendigheden af en alliance med Frankrige.

Ad andre veie, men mod samme maal, vandrede ogsaa de *liberale*. Skjønt favoriseret af enkelte keisere, havde liberalismen i lange tider intet fodfæste i Rusland; end ikke magthavernes voldsgjerninger mod dens hidsigere tilhængere formaaede at samle de mange smaa grupper til fælles aktion. Indtil Ivan Aksakofs fremtræden var slavofiler og liberale som hund og kat. Men snart avlede det fælles had til tyskerne og den fælles sympati for Frankrige en vis gjensidig forstaaelse. Slavofilernes fornemste organer kom i mangt og meget til at fegte side om side med de liberale organer, Krajevskijs „*Goloss*", „*Europæisk budbærer*" og „*Fædrelandske aarbøger*". De liberales kraftigste pen, *Schtchérin*, virkede ihærdig for den fransk-russiske alliance. Denne mand havde i Frankrige selv levet sig ind i fransk tænkemaade og anvendte hjemme sit talent til fremme for den

franske aandsretning. Ved hans side stod foruden andre i Rusland kjære navne ogsaa den store *Turgénjef*. I disse mænds øine var netop tyskerne den værste hindring for alt fremskridt, den værste støtte for det yderliggaaende despoti — ene og alene fordi de som snyltegjester maatte gaa de magthavende under øine.

Tilslut begyndte ogsaa de gammelkonservative at faa sine øine opladte. Dette omslag skyldes deres og Ruslands første journalist, den bekjendte *Katkof*. Denne mand var uddannet ved Berlins universitet og var vendt hjem med brændende begeistring for den radikaleste tyske filosofi, som han en tid docerede ved Moskvas universitet. Sin lærestol opgav han snart for at grundlægge „*Russki Viestnik*“; derfra gik han i 1861 over til hovedredaktør af „*Moskovski Viedomosti*“ for at lede felttoget for panslavismen. Siden har han havt en umaadelig indflydelse paa den offentlige mening i Rusland. Fra Polens opstand af sluttede han sig til de konservative. Hans eneste maal var det russiske monarkis opretholdelse. Katkof var en flammende forsvarer af enevældet. Trods sin begeistring for panslavismen maatte han længe slutte sig til de konservatives holdning overfor tyskerne. — Saa kom Berlinerfreden. Hele Rusland fnyste — somme mod det tyske diplomati, andre mod det russiske, atter andre mod det samlede europæiske. Slavofilernes harme blev udgydt over det usalige Tyskland; Ivan Aksakof slog løs i en glødende tale: „Altsaa — Rusland snydt for al frugt af sine seire! Og af et folk, der skylder det alt! Af en magt, hvis udvikling Rusland kunde have stanset med en haandbevægelse! Af en race, der har sneget sig ind her og ranet sig en magtstilling og alle fede embeder. Og vi jager dem ikke ud af landet, disse usurpatorer! Vi straffer dem ikke, disse forrædere?“ Skobelef stod op ved en banket og forkyndte: „Siden 1870, siden Elsass-Lothringens indlemmelse hader franskmændene Tyskland; efter Berlinerfreden bør hele Rusland dele dette had. Frankrige og Rusland har en fælles fiende; lad dem forene sig imod ham!“ Tyskepartiet søgte selvfølgelig at overbevise de konservative russere om, at Berlinerfredens udfald skyldtes det russiske diplomatis slaphed; og desværre lykkedes deres stræv for en stor del. Samtlige presseorganer var enige om, at Rusland var sveget; men de liberale og slavofile som „*Goloss*“, „*Zemstov*“, „*Rusland*“ o. s. v. anklagede Tyskland; medens „*Grasjdanin*“, „*Moskovski Viedomosti*“ og alle de konservative samt det tyske „*Petersburger Zeitung*“ og Østersjøprovinsernes blade for løs paa Ruslands diplomati. Striden herom holdt sig varm til czar Alexander III.s tronbestigelse.

Dermed indtraadte et skifte: czaren viste sig øieblikkelig rede til at sætte en stopper for tyskernes uvæsen og ryste deres aag af Rusland. Østerriges adfærd paa Balkanhalvøen og sagernes udvikling i Bulgarien

begyndte at bringe Katkof til at se med andre øine. Katkofs bitterheder mod Bismarck fremkaldte et voldsomt modangreb i dennes presse — og pludselig gjorde Katkof frontforandring: en ildfuld artikel i „*Moskovski Viedomosti*“ undsagde tyskerne og forkyndte nødvendigheden af Ruslands tilslutning til Frankrige.

Dermed stod de konservative side om side med de liberale og slavofilerne, hele den russiske opinion var vendt mod Tyskland.

Czaren fjernede tyskerne fra alle betroede stillinger i forvaltningen og i hæren; ingen tysker fik ny ansættelse; Østersjøprovinserne blev oprensede; tyske forretningsfolk mistede sine forrettigheder; en mængde tyske blade gik ind — blot de urgamle „*Petersburger Zeitung*“ og „*Petersburger Herold*“ magtede at holde sig oppe.

Den samlede russiske presse jublede over czarens beslutsomhed mod snyltegjesterne og forræderne. Og de franske blade i Rusland fik rask tilslutning; „*Journal de Saint-Pétersbourg*“ (keiserlig gammelkonservativt) saa hurtig sit abonnentantal forøges.

Alene „*Grasjdanin*“, fyrst Mestcherskis organ, slog sig vrangt og optog kampen for tyskernes tabte sag. Under flaadebesøget i Kronstadt lod de sine hadefulde skrig gjalde gjennem glædesraabene.

Og nu, da Rusland er det forsmædelige aag kvit, kan det endelig aande frit og tænke paa sin indre udvikling. Bjergverker og industrier trives, jernbaner spreder sig landet rundt. Og hæren er snart Europas første. Russerfolket føler sig atter uhæmmet som nation.

Udadtil gaar Rusland og Frankrige sammen mod deres fælles maal: trippelalliancens opløsning og betryggelsen af Europas fred.

Kooperation.

(Efter *Paul Leroy-Beaulieu* i „*Revue des deux mondes*“).

I. *Kooperative selskabers principer i vor tid. — Kooperation anvendt paa salg af produkter.*

Der raader i de store industrilande paa visse hold et sværmeri for kooperative selskaber som en rimelig middelvei mellem det herskende produktionssystems individualisme og socialismens fremtidsdrømme om et samfund med ligeligere fordeling af rigdommen.

Kooperations-tanken bunder i længsel efter lighed; i det system, den bygger, stilles arbeidet over kapitalen, kropsarbeidernes masse over de enkelte mænd, der ved sit forraad paa økonomiske midler eller tekniske kundskaber hidtil har havt ledelsen og gevinsten af produktionen.

Ordet „kooperation“ betyder oprindelig blot en sammenslutning mellem flere personer om at udføre noget i fællesskab. Men siden den bekjendte, om end lidet heldige samfundsreformator Richard Owens dage betegner dette ord en særlig art sammenslutning, beroende mere paa personerne end paa kapitalindskuddene og med et maal, der ikke blót er økonomisk, men moralsk, idet der til tanken knyttes forhaabninger om en samfundsordenens gjenfødelse. Som socialt system tilsigter kooperationen gradvis at udelukke ethvert individuelt foretagende eller ialfald ethvert foretagende, hvor en enkelt af de medvirkende har alt initiativ, al ledelse og alt ansvar, medens de andre arbeider for løn. Som social bevægelse tager kooperationen desuden sigte paa en ændring af den raadende samfunds-moral.

Rent økonomisk har kooperativ-bevægelsen to kjendemærker: 1) underordning af kapital under arbeide, d. v. s. af kapitalist og teknisk kyndighed under kropsarbeidernes masse; 2) udelukkelse af en særskilt og personlig forretningsleder samt spredning af ledelsen, idet denne overlades tillidsmænd, dertil valgte paa en bestemt tid af samtlige arbeidere.

Kapitalens underordning er det store kooperative princip. For nærværende er det kapitalen, der leier arbeide og betaler det efter markedets pris, idet den selv beholder hele overskuddet eller lider hele tabet. Efter kooperativsystemet blir det arbeidet, som leier kapital og betaler den renter efter markedets pris, samt beholder al fortjenesten. I et punkt blir der altsaa ingen ændring: kapitalen faar fremdeles bære tabene, uden at være i stand til at forebygge dette, siden den ikke har ledelsen og derfor heller ikke kan planlægge muligheden for en fremtidig erstatning.

Kapitalen skal arbeide mod fast løn. Denne kapitalens overgang til lønnet tjener staar jevnlig paa de kooperative selskabers program. Kooperationens historieskriver, mr. *Holyoake*, udtrykker det saaledes: „De arbeidere, der agter at grunde en kooperativ fabrik, begynder med at spare sammen og skyde sammen al den kapital, de formaar, til garanti for de kapitalister, hos hvem de maatte trænge at laane mere, om deres egen kapital ikke strækker til . . . De leier, kjøber eller bygger lokaler; de ansætter og lønner forretningsledere, ingeniører, tegnere, arkitekter, bogholdere og alle nødvendige kontorfolk efter de gagetaxter, som holdes paa slige folks arbeidsmarked. Hver arbeider faar løn paa samme vis. Hvis der trænges mere kapital, end deltagerne eier, laanes der efter pengemarkedets rentetaxter med hensyntagen til foretagendets resiko — deltagernes indskud betales paa samme vilkaar. Leie, raastof, gager, lønninger og alle andre udlæg ved driften, ligeledes renterne af kapitalen udgjør forretningens aars-udgift. Al overskydende indtægt er gevinst, der deles mellem kontorpersonale, arbeidere og kunder i forhold til deres løn og deres indkjøb“.

Er dette en rigtig beskrivelse af kooperationens rette væsen, da maa ideen indeholde noget mere end den ting alene, at de i en bedrift virkende arbeidere saa at sige skal være sine egne kapitalister og følgelig dele driftens udbytte ubeskaaret. Thi efter Holyoake's rene ord, ér kooperativsystemet anlagt paa at gjøre kapitalen til tjener, til lønnet medhjælp, saa dens andel blir fast bestemt og følgelig renten fastslaaet, medens den ingen ret faar til gevinstoverskuddet, der skal fordeles i forhold til gager, lønninger og indkjøb mellem forretningens kontorpersonale, arbeidsstok og kundekreds. Og Holyoake er en veteran i den praktiske kooperations generalstab, saa hans ord maa gjælde som en korrekt forklaring, saa meget mere som sagens teoretikere kommer til det samme i sine betragtninger over ideens endelige maal. Endnu tydeligere og hvassere falder ordene i den aabningstale, som *Charles Gide* holdt paa kooperativselskabernes verdenskongres i Paris 1889: „Saalænge det økonomiske system er organiseret som for nærværende, blir det kapitalen, der befaler, medens arbeideren ikke blir og ikke kan blive andet end et redskab af andenklasses værdi. Fra den dag derimod, da man forudsætter den økonomiske orden indrettet med forbruget og forbrugernes fordel for øie, er det tallet, som faar raade. Den væsentlige eiendommelighed, det originale eller, om man vil, det revolutionære ved kooperativ-tanken bestaar i, at der kapitalen blir, ikke undertrykket eller tilsidesat — tankens foregangsmænd er for praktiske folk til at indbilde sig, at de kan undvære kapital eller faa den gratis — men reduceret til sin egentlige rolle, d. v. s. kapitalen blir et redskab i arbeidets tjeneste og erholder vederlag derefter. Medens det under den nærværende tingenes orden er kapitalen, der er eier og eneberettiget til gevinsten, og arbeidet, der er løntager — saa skifter rollerne under en kooperativ ordning, slig at arbeideren eller forbrugeren blir eiere og eneberettigede til gevinsten, og kapitalen reduceret til simpel løntager."

Den anskuelse har samme *Charles Gide* atter iaar gjentaget med begeistrede ord i sit tidsskrift „*Revue d'Economie politique*" (oversat til norsk i „*Nyt Tidsskrift*"). Det staar altsaa fast, at kooperativ-tankens ideal er kapitalens underordning, dens udelukkelse fra andel i gevinsten, saa renten blir dens eneste vederlag — altsaa: kapitalen skal blive arbeidets fast lønnede tjener.

Til opnaaelse af dette maal forlanger de egte kooperativ-foreninger, at gevinsten deles mellem deltagerne, ikke i egenskab af del-eiende kapitalister, men i egenskab af arbeidere; derfor maa der være en grænse for det antal aktier, hver enkelt kan eie. Dette betones sterkt af Charles Gide i den ovennævnte aabningstale: „— hvor mange aktier et medlem end kan sidde inde med, mere end én stemme faar han ikke —." Ogsaa

engelske og amerikanske forfattere som *Henry W. Wolff* og *Amos Warner* udtaler ængstelse for, at enkelte medlemmer af foreningerne ved at samle for mange aktier paa sin haand skal tilrane sig ledelsen og derved gjøre selskabet om til et almindeligt aktieselskab — noget, som har vist sig at indtræffe temmelig ofte i praxis.

Tankens sværmere tillægger kooperativ-systemet en rent mystisk magt. Wolff sammenligner opdagelsen af kooperation paa kreditvæsenets omraade med dampkraftens opdagelse paa industriens. Systemets doktrinære forfægtere tillægger uden betænkning „kooperatismen" en fuldstændig gjenfødende kraft; i sin aabningstale siger Ch. Gide bl. a.: „Kooperationen bør tjene til en fredelig, men radikal omformning af nutidens økonomiske orden ved at lade eiendomsretten til produktionsmidlerne og dermed den økonomiske overmagt gaa over fra producenternes hænder til forbrugernes . . . Hvad kooperationen bør forfølge, er ikke individets beskyttelse, men samfundets gjenopreisning . . . Revolutionen har gjennemført demokratiet i politiken; det staar tilbage at gjennemføre demokratiet i industrien. Dette blir kooperationens opgave; den betegner nemlig industriens erobring ved folkenes bredere lag. Vore børnebørn vil maaske ved næste hundredeaars-fest for „ni og otti" kunne hilse fuldbyrdelsen af, hvad jeg vil kalde den „kooperative republik".

Til denne akt-mæssige fremstilling knytter P. Leroy-Beaulieu følgende betragtning: Kooperations-idéen i dens nye og saakaldte videnskabelige opfatning hviler paa følgende grundtanker: 1) Kapitalen kan bringes til at løbe al resiko ved et foretagende uden at faa adgang til ledelsen og blot mod et fast bestemt vederlag, ofte uden nogen garanti; 2) gevinsten skyldes arbeidet og udgjør et overskud, der ikke kan udeblive — altsaa Karl Marx's lære; 3) forretningerne kan passende og med virkning blive ledet af teknisk uddannede mænd, der blot er fuldmægtiger, beskikket af arbeidsstokken, som stedse vil sidde inde med tilstrækkelig indsigt og samhold til at vælge og holde paa den rette mand, trods omstændigheder, der kan trække i modsat retning. — Hvad den sidste af disse tre grundtanker angaar, da er den i videnskabelig som praktisk henseende lige tvilsomt begrundet; den amerikanske forfatter A. Warner beklager ogsaa, at „kooperativforeningerne hidindtil ikke har fundet grund til at betale høieste pris for hjerne-kraft"; men der kan jo svares, at massens indsigt og samhold vil øge med tiden. De to første principer erklærer derimod Leroy-Beaulieu ligefrem for videnskabelig uholdbare. Enten maa kapitalen faa ledelsen, eller ogsaa maa den fritages for resikoen. Kooperativ-foreninger bør altsaa indrettes slig, at medlemmerne skyder sammen et garantifond, der skal bære bedriftens resiko, medens den laante kapital blot blir en støttekapital. Isaafald kan denne nøie sig med et fast vederlag: renten, og med den deraf flydende stilling som blot og bar lønnet medhjælp ved driften.

Et middagsselskab hos bankier Ching-Loa-ping.

(Af *William*).

Det er ikke ualmindeligt at se beretninger i europæiske og amerikanske aviser om kinesernes sæder og skikke; men det er sjeldnere at se disse skildret med sandhedens og forstaaelsens sympati.

At latterliggjøre ting, man ikke kjender til, falder lettest for menneskenaturen, og det er formodentlig af den grund, at mange globe-trotters og „flyvende" korrespondenter foretrækker at lægge beslag paa læsernes *lattermuskler* istedenfor deres *hjerne*.

Kina og kineserne har stadig været et Eldorado for overfladiske iagttagere, og Vesten kan fornemlig takke disse herrer eller damer for det latterlige skjær og de absurde ideer, som omgiver kinesernes daglige liv. Under mit ophold i Kina gjorde jeg det til en regel at samle paa alle de artikler i den udenlandske presse, som berørte kinesiske forhold, for senere at gjendrive dem, hvis jeg ved nærmere studium fandt, at de fjernede sig alt for meget fra virkeligheden.

Blandt saadanne artikler har jeg liggende foran mig paa skrivebordet en hel række, der handler om kinesiske middage, som de respektive korrespondenter har deltaget i. Heldigvis nævner de fleste, *hvor selskabet fandt sted;* for ellers kunde vi have mistænkt dem for at trække for store vexler paa fantasien. Men det er *ikke* paa Kantons „blomsterbaade", hos kinesiske Compradores*) i traktathavnene eller paa *sing-song girls* restauranter**) i Shanghai og Hongkong, at kinesernes levesæt kan bedømmes.

Heller ikke er det nødvendigt at kalde alle ukjendte retter for „stegte rotter", „stuede mus" etc.; thi ved forespørgsel hos gamle kolonister, der har levet meget blandt de indfødte, vil de faa vide, at saadanne rariteter er ligesaa ukjendt paa en kinesers som paa en europæers bord.

Det var kinesisk nytaar, og alle forretningsmænd kunde tage sig en velfortjent hvilestund paa en 8—10 dage. Ching-Lao-ping, direktør for en bank i Ichang, gav i anledningen flere selskaber for sine forretningsvenner og bekjendte, og da hans ældste søn, der studered engelsk, medens jeg holdt paa med kinesisk, ogsaa talte mig blandt sine venner, blev jeg ogsaa beæret med en indbydelse. Og den modtog jeg med taknemmelighed; for det er saa sjelden, at kineserne aabner sit hjem for „barbarerne".

---

*) Kassereren eller den, der besørger de finansielle forretninger for europæiske firmaer, kaldes Compradore.

**) Restaurationer med kvindelig betjening, som ikke har taget patent paa kydskhed. I ethvert kinesisk hotel eller vertshus udenfor traktathavnene betjenes gjesterne af mænd.

Hr. Ching eier, ligesom de fleste velstaaende familier i Kina, et eget tempel eller „familiens forsamlingshal“, hvor de afdødes mindetavler staar opstillet.

Paa disse steder pleier kineserne i regelen at holde sine selskaber. De finder intet stødende i denne skik, tvertimod. Naar mandariner indbyder konsuler eller andre europæiske embedsmænd i en eller anden anledning, er det meget almindeligt, at sammenkomsten finder sted i et eller andet tempel.

Ved min indtræden kom verten mig imøde med et smilende ansigt, og efterat vi havde bøiet knæerne for hinanden, slaaet haandfladerne sammen og bevæget dem op og ned nogle gange under de sædvanlige udraab: *Hao*, *hao*, der altsammen svarer til europæernes hilsen „goddag“, førtes jeg ind i hallen, hvor min ven Ching-Wing-kai vertens søn, og Ho Chuan-chii, vor fælles lærer, kom mig imøde og trykkede mine hænder paa europæisk maner; men jeg hviskede sagte til dem, at barbarernes skikke var suspenderet foreløbig. *Kinesisk selskab, kinesisk etikette.*

Ho maatte fortælle en anden herre, hvad jeg havde sagt, og hele selskabet syntes at tage min bemerkning meget gunstigt op.

Hallen er elegant udstyret. Udskaarne forgyldte stole forsynet med bløde puder, der er overtrukket med rødt klæde. Gulvet dækkedes af graahvide marmorfliser, og paa væggene hænger rulle efter rulle af silke eller papir, dels forsynet med skrifsteder fra kinesernes bibel — de 9 King — dels med fine malerier af indfødte kunstnere.

I taget hænger et halvt snes store glaslanterner, hvis røde lys alt er tændt — for klokken er henved 5. Glaspladerne er forsynet med karikaturtegninger, der skal forestille scener af det sociale liv, og tager sig godt ud i belysningen.

I det ene hjørne af hallen ser vi familiens *allerhelligste*. Paa en forhøining er opstillet en mængde røde trætavler, hvorpaa de afdøde fædres navne er indridset med gyldne tegn. Foran hver af disse brænder røde voxlys, og ved siden staar porcelænsskaaler, fyldt med frugter og bagverk — et symbol paa, at slegten ihukommer de døde.

Og nu tilbords. Verten beder os at indtage vore pladse, der er ordnet efter gjesternes rang og stilling i samfundet. Efter skik og brug sidder alle med bedækket hoved. Det ansees for uhøflighed at tage hatten eller huen af i nogens nærværelse.

Foran hver couvert staar en vinkop, en liden talerken, som er afdelt i midten og fyldt med mandler og melonkjerner; endvidere en sauceskaal, og ved siden ligger et par elfenbenspinder, en tretoms lang porcelænsske samt flere firkantede papirlapper til at tørre sig om munden med eller tørre spiseredskaberne.

Midt paa bordet staar et brunt lakeret bræt, der er inddelt i et snes rum. I hvert af disse har man placeret smaaskaale, fyldt med tørrede og syltede frugter, opskaaren skinke, røgede smaasild etc.

Verten skjænker først vin i sin kop og tømmer den, idet han bukker og vender sit hoved mod fædrenes tavler — det er mindeskaalen, vort bragebæger. Derefter fylder han gjesternes koppe, og efterhvert som han skjænker i, bukker vedkommende person og holder paa koppen med venstre haand. Verten giver et tegn, ønsker os velkommen, og alle tømmer sine koppe paa samme tid. Hermed er den ceremonielle del af middagen forbi, og tjenerne bærer ind retterne.

1. Stegt samlai (en slags lax) med krydret sauce.
2. Opskaarne æg og champignons.
3. Høns i sauce med opskaaren skinke.
4. Vildænder med stuede bambusskud*).
5. Fint opskaarne fleskestykker med rismelsauce.
6. Stegte fasaner med stuet kaal og gulerødder.
7. Kogt fisk.
8. Marv stegt i olie.
9. Forskjelligt slags bagverk.
10. Stuet hare med skarp sauce.
11. Stuet krabbe, og tilslut
12. Svaleredesuppe og ris.

Imellem hver ret tager man sig et par drag af de almindelige sølvpiber, som en tjener, der stod bag hver gjest, stopper.

At alle spisevarer maa være opskaaret i passende smaastykker, siger sig selv, ellers vilde man blive nødt til at bruge kniv og gaffel efter europæisk maner. Jeg blev ogsaa tilbudt saadanne redskaber, men gjorde en høflig undskyldning, da lidt „privat“ øvelse i Ho's hjem havde skaffet mig lidt færdighed i brugen af *kwai tze*, som pinderne kaldes paa kinesisk.

„Barbarernes“ maade at bringe retterne ind paa bordet er ganske uforstaaelig for kineserne, og jeg saa engang en meget morsom karikaturtegning af en middag i en europæers hjem, hvor verten stod og strævede med at skjære istykker en steg, medens sveden silrede ned af hans ansigt. *Hvorfor ikke lade tjenerne udrette den slags arbeide?* mener kineserne.

Som vi ser af menuen, findes der ingen retter, som ikke vi barbarer kan spise med god appetit. Naar undtages saucene, som jeg ikke var vant til, smagte middagen mig meget godt. Og vi kan godt tage denne menu som et passende exempel paa servering i en velstaaende kinesers hjem. Kogt ris spiller en større eller mindre rolle, alt eftersom vertens formuesomstændigheder er.

Efter maaltidet blev der baaret rundt smaa sølvbægere med varmt vand forat gjesterne kunde faa tørre sig paa fingrene med et lidet haandklæde dyppet i vandet. Taffelet hæves, piberne tændes, og thé bliver serveret.

---

*) De unge skud af bambustrær bruges ogsaa meget af europæerne og smager i stuet form omtrent som asparges.

Hvorfor mennesket ikke kan svømme uden først at have lært. — En teori.

(Efter dr. *Louis Robinson* i „*XIXth Cent.*“)

Hvorfor kan vi ikke svømme uden først at have *lært* det? — Katten afskyr vand; men kast en maaned gammel katunge i vandet og den svømmer dog strax; véd øieblikkelig, hvad den skal tage sig til for at rædde livet. Det samme er tilfældet med omtrent alle firføddede dyr. De svømmer instinktmæssig. Men lad en mand — skabningens herre — falde i vandet, og med mindre han har gjennemgaaet et kursus i svømning, gaar han tilbunds, idet han altid instinktmæssig griber til en række bevægelser og fakter, som netop maa bringe ham til at synke. — Hvorfor har nu ikke vi samme svømmeinstinkt som katten?

Endnu besynderligere synes denne menneskets ubehjælpelighed i saa henseende, naar vi véd, at svømmekunsten maa have været af urgammel oprindelse og udøvelse i vor slegt. Det er sikkert, at de tidligste mennesker har holdt til langs kysterne, og at uden evne til at svømme, vilde det have været dem næsten umuligt at existere. Kunsten er da ogsaa blandt de vildeste folkeslag omtrent almindelig. Vi maa saaledes antage, at den har været praktiseret i tusener af aar lige fra vore tidligste menneskelige forfædres tid.

Naar vi nu videre véd, at det er, hvad fædre har lært og tilegnet sig, som i senere slegtled bliver instinkt, saa synes det jo endnu merkeligere, at mennesket, hvis fædre fra umindelige tider har praktiseret svømning, ikke har erhvervet sig den ringeste instinktmæssige forstaaelse deraf, — at alle disse tusen slegtled af svømmere ikke har efterladt sig spor i vore instinktmæssige bevægelser.

Mennesket, som altid har levet ved og færdedes paa vandet, som nedstammer fra generationer af svømmere, har ikke spor af idé om de rette bevægelser for at flyde og redde livet, naar det falder i vandet, hvorimod en katunge, der tilhører en dyreslegt med rædsel for vandet og som altid har holdt sig vel ifra det, øieblikkelig af instinkt ved, hvad der er at gjøre, naar man kaster den i vandet.

Hvad er grunden hertil?

Besynderligt er det ogsaa, at medens de bevægelser, et menneske instinktsmæssig gjør, naar det falder i vandet, er de dummeste og mest skjæbnesvangre, det *kan* gjøre, saa er dog disse bevægelser fælles for alle, som ikke kan svømme, og som taber aandsnærværelsen. Ved et fælles

instinkt begynder vi alle i det øieblik, vi finder os i vandet, uden fast grund under fødderne, og uden evne til at sanse os og samle vore tanker, at gjøre en bestemt og uforanderlig række af bevægelser af den beskaffenhed, at de absolut *maa* drukne os. Medens en kat under lignende forhold netop gjør de bevægelser, der frelser den.

Hvorfor?

Er dette instinkt blevet puttet ind i os ganske forsætlig, alene for at drukne saa mange som muligt af os, eller har det sine grunde?

Naar videnskabsmanden finder et instinkt hos en dyreart eller hos mennesket, saa er han altid overbevist om, at dette skriver sig fra tidligere generationer, der efterhaanden har lært det. Instinkt er blot nedarvet viden og erfaring, der er gaaet os i blodet. Hvad vi gjør instinktmæssig, er det, som vore forfædre har gjort millioner gange, som *de* ved dyrekjøbt erfaring lærte at gjøre, ligesom ogsaa vor egen nyerhvervede viden og evne vil blive kommende slegters instinkt*). Men nu viser det sig jo her, at vore menneskelige fædre saa langt tilbage i tiden, som vi kan følge dem, maa have kunnet svømme. Vi skulde altsaa have ventet os netop et svømmeinstinkt, istedetfor hvilket vi har det stik modsatte, et instinkt, der drukner os.

Det er i parantes værd at gjøre opmerksom paa, at *instinkt* altsaa ikke bestandig er godt og nyttigt. Det er indifferent. Det kan skade saavelsom gavne, drukne saavelsom redde os. Det beskytter katten, naar den kastes i vandet, men slaar haanden af os. Det vanlige syn paa instinktet som naturens moderlige omsorg for alle levende væsener er saaledes ikke korrekt.

Men hvilke er nu disse absurde bevægelser, som alle mennesker instinktmæssig udfører, det øieblik de taber aandsnærværelsen ved at falde i vandet. Jo, *det er de bevægelser, som en abe benytter, naar den søger at undgaa truende fare ved at klatre op i et træ.* Det er en klatrende bevægelse. Aldeles greit og uomtvisteligt. Haand over haand og haand og fod paa samme side af legemet bevægende sig sammen. Disse bevægelser udføres kun, naar man klatrer, og slig som de udføres af en druknende mand, ligner de fuldstændig abens bevægelser, naar den i hast klatrer op i et træ for at undfly sine fiender.

---

*) Saaledes er vore moralske ideer, vor samvittigheds indhold resultatet af, hvad vore forfædre gjennem tiderne har lært og erhvervet; — det moralske instinkt er opnaaet ved tusen slegters erfaringer af godt og ondt med deres resultater. Den vanlige samvittighed er saaledes en fra fædrene nedarvet instinktmæssig følelse af, hvad livets love kræver af os. — Sammenlign George Eliots verker. Red.

Aber og mennesker staar sammen om at udgjøre en undtagelse fra det ellers inden dyreverdenen raadende svømmeinstinkt. Flere abearter deler i hvert fald menneskets manglende evne i denne henseende og opfører sig i vandet præcis paa samme vis. Katungen svømmer, aben begynder at klatre og gaar tilbunds. Dog er der ogsaa flere abearter, som kan svømme; men ogsaa da svømmer de med en klatrende bevægelse, idet det er legemets form og specifike lethed som gjør, at de flyder ogsaa med denne bevægelse.

Ligeledes er det godtgjort, at blandt flere vilde folkeslag benyttes under svømning en bevægelse noget lignende abernes, — haand over haand, som ved klatring. *Vor* maade at svømme paa er noget helt kunstigt, en gren af civilisationen.

Videre véd vi, at under pludselig skræk, panik, naar forstanden staar stille og alle tanker forlader en, da aabenbarer sig i os, som i hver dyreart, de dybeste eller rettere sagt de *ældste* instinkter. Under pludselig, sindslammende fare sætter alle firbenede dyr paa sprang, fordi instinktet — følgen af tusen slegtleds erfaring — siger dem, at det er den eneste vei til at undgaa faren. Under lignende omstændigheder slaar fuglen instinktmæssig ud med vingerne og flyver bort. Den skræmte katunge, der ikke endnu kan gaa, spræller med benene paa samme vis, som den senere vil gjøre under sprang og flugt. Den forskræmte, nøgne fugleunge flakser med vingerne uden at kunne røre sig, — fordi instinktet ligger saa at sige i vingerne. Og intet paafører en landskabning større sindslammende rædsel end at føle, at den taber veiret og kvæles. Under slige omstændigheder ytrer netop urinstinktet sig.

Nu er de fleste firføddede dyr saa heldig stillet, at den samme bevægelse, som de benytter paa land i farens stund, den er ogsaa for dem den korrekte svømmebevægelse. Naar katungen kastes i vandet, saa véd den aldeles intet om svømning; men den griber instinktmæssig til de bevægelser, som den vilde benytte paa slette veien, ifald en hund var efter den. Den løber. Og det er alt, den behøver at gjøre. Den samme bevægelse staar den ogsaa bi i vandet og udgjør dens svømning. Den har altsaa ikke noget instinkt for at svømme, men blot for at løbe og undfly. Det træffer sig kun saa heldigt, at det samme instinkt og den samme bevægelse viser sig tjenlig baade paa land og i vand.

Anderledes er det med mennesker og aber. Naar de sidste skal undfly en fiende, saa tager de til træer. I farens stund benytter de derfor altid denne bevægelse, der for enkelte arters vedkommende viser sig tilstrækkelig til at bringe dem til at flyde, medens den for andre arters vedkommende lader dem gaa tilbunds.

Fra hvad der nu har sagt vil forklaringen paa det fænomen, vi her møder i menneskets tilfælde, være nærliggende nok. Mennesket nedstammer fra — ikke aber naturligvis — men fra en dyretype, der leved, som de fleste aber i træer, var *klatrende*. Menneske og aber er forskjellige grene fra samme tidligere existerende stamme. Eller de tidligste mennesker var i aartusener træboere og klatredyr. Og i farens stund kommer urmennesket frem og driver os til at klatre istedetfor at svømme. Urmennesket i os bliver forskrækket ved den kvælende følelse og manglen af fast grund under fødderne; det rationelle menneske i os er lammet af skrækken; det første gjør da, hvad det altid har gjort, hvad for titusener af aar siden dets fædre altid gjorde, naar de følte sig truet, det søger at klatre tilveirs. Det er abeinstinktet i os. Uheldigvis er det, som nævnt, i dette tilfælde det værste, vi kunde tage os til. Urmennesket drukner os ved sin klatring i vandet.

En druknende mand griber efter et straa, siger ordsproget, der synes baseret paa iagttagelse af virkelige forhold. Et straa redder ingen druknende mand; men en liden kvist ikke større end et straa har vel mangen gang reddet vore træklatrende forfædre fra tiger eller løve. Og instinktet lader os gribe efter det flydende straa paa samme vis, som vore fædre efter den lille kvist.

Noget tilsvarende finder vi hos storken. Er den stedt i fare, saa stikker den som bekjendt hodet ind i en liden græstue og tror sig sikker. Vi har latterliggjort den stakkels stork for dette i det uendelige, uden at tænke paa, at vi selv begaar præcis den samme dumhed, naar vi forskræmte ved at falde i vandet begynder — *at klatre*. Og forklaringen er den samme. Storken har slegtninge (som kiwien f. ex.), der tilhører samme dyreart, men er meget mindre, saa smaa, at de *kan* fuldstændig skjule sig i en saadan græstue og da ogsaa gjør det. De fælles stamfædre for storken og dens mindre slegtninge var formodentlig af de sidstes størrelse og havde af lang erfaring lært, at en græstue afgiver fuldkommen sikkerhed mod forfølgelse. Denne erfaring og viden blev i alle deres efterkommere til instinkt. For de mindre arters vedkommende var dette bare til held; men da storken med sit svære legeme arvede det samme instinkt, gjorde det den latterlig.

Vrede saavelsom skræk bringer disse urinstinkter frem i os. Et lignende minde om barbaren eller dyret i os har vi saaledes i den knyttede næve, hvormed vi under sterk ophidselse truer vor modstander. Gebærden er almenmenneskelig, benyttes overalt og altid paa samme vis.

Haanden holdes ikke til slag, men op i høide med panden og med knokerne i vertikal linje, *som om den holdt og rystet et spyd, en kølle, eller lignende.* Blandt alle vilde folkeslag er nu netop denne rysten af et vaaben det fælles ord for „pas dig, ellers slaar jeg dig ihjel.“ Vi har opgivet brugen af vaabnet, men beholdt gebærden og ryster den tomme, lukkede haand. — Den truende knytnæve er saaledes den vildes optræden i os.

Drukkenskab bringer ogsaa urinstinkterne frem. Gamle fordrukne koner pleier, naar de tirres, at sætte sig i positur fuldstændig som tirrede aber og ligner disse aldeles slaaende. Munden udspiles til henimod ørerne og læberne vendes op, saa at tænderne vises. I det hele viser kvinderne urinstinkterne bedre end mænd, fordi de under civilisationen har optaget mindre af tillærte evner og tilegnet viden.

Grunden til, at vi ikke kan svømme uden først at lære det, er altsaa den, at vi er i slegt med aberne og at vore tidligste forfædre leved i og i farens stund tog sin tilflugt til trær. Naar vi under drukning sparker og spænder og slaar med haand over haand, saa er det urmennesket i os, der drømmer sig i skogens tykke, forfulgt af løve eller tiger, og vil tiltops i et træ.

Forskjellige meddelelser.

Den britiske lægeforening (*British Medical Association*) har undersøgt forholdene angaaende brug og misbrug af opium i Indien. Henved hundre indiske læger — civile og militære — har paa forespørgsel udtalt sig om sine iagttagelser i denne retning. Udtalelserne gaar i det hele ud paa, at opium udretter langt mindre skade i Indien, end brændevin (eller alkohol) vilde gjøre. Ogsaa paa andre hold kommer den samme mening tilorde. — Hinduerne betragter opium som et middel mod klimatfeberen. Det, mener lægerne, kan være tvilsomt; men derimod er det sikkert, at det er et virksomt universalmiddel mod alle slags maveonder. Mange af lægerne synes derfor at betragte brugen som ubetinget gavnlig. Og selv de, som tror, det kunde undværes, anser i hvert fald dets brug for at være moralsk uskadelig. Det leder aldrig til forbrydelser, siger de. Opiumet benyttes i ganske smaa doser, der næsten aldrig overskrides. — Alle er enige om, at det er aldeles umuligt at forbyde dets brug.

Kineserne paastaar, at det blot er europæerne, som misbruger opiumet og derved ødelægger sig. Og forretningsmænd paa Borneo og Sumatra erklærer, at de aldrig tager i tjeneste en arbeider, der ikke benytter opium; thi en saadan taaler intet og bliver let syg. De arbeidere, der er stadige og regelmæssige opiumsnydere, er de dueligste og de eneste, man helt kan stole paa.

— Den for et par aar siden afdøde amerikanske digter *James Russell Lowell* eiede i fyldigste grad sine landsmænds lyse lune og spøgende humor. En nys i England offentliggjort række af hans privatbreve giver en række exempler derpaa og indfører os til en lys, elskværdig personlighed, der kan sige ting paa en frisk, original maade. — I sine senere aar led han meget af gigt. Han driver naturligvis godmodig spøg med denne som med alt andet, og har meget at sige om „gigtens glæder og fordele“. For at finde aarsagen til den, maa han helt tilbage til sin bedstefader. der var en ynder af gode vine, og særlig af en egte, gammel madeira, for hvilken hans kjelder og bord var berømt. Denne gamle madeira maa have været aarsagen til sønnesønnens gigt, mener Lowell, og ønsker bare, at han *„havde arvet aarsagen istedetfor virkningen“*.

Ved en anden leilighed var han slem imod Gladstone, men gav sine ord en slig form, at Gladstones bedste ven og største beundrer maatte le med. Det var vel ogsaa halvveis spøg. Selv var han nemlig en beundrer af den store engelskmand. Det værste var, at det var, medens han var amerikansk gesandt i London, og medens Gladstone var førsteminister, at han lavede sit lille vers, hvori det heder, at „Gladstones storhed ligger ikke saa meget i dette eller hint, som i en aldeles merkelig evne til at *improvisere livslange overbevisninger.*“

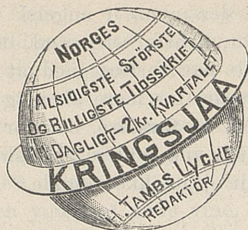
Sarah Bernhardt fandt han „djævelsk virkningsfuld i forskjellige temmelig ubehagelige retninger“.

Som amerikansk gesandt sendtes han først til Madrid, hvor han morede sig ved „at tale med *donner* og *grander* i et sprog, hvori han lidet kunde sige, men som han forstod og kjendte langt bedre end dem.“ Han havde nemlig i mange aar været professor i europæiske literaturer, og havde med særlig elsk kastet sig over det spanske sprog og dets literatur; medens han vel fandt uvidenheden selv om ens eget sprog og nationale literatur temmelig tyk i *donnernes* fædreland. — Han klager over, at han og hans hustru ikke kan kjøre i en almindelig leievogn som andre dødelige, men maa have kusk og tjener i livré med deres lange kapper, overgroede af messingknapper liggende net foldet paa kuskesædet. Han maatte le, da han først skulde op i sligt udstyr, men fandt det snart langtfra morsomt, men noget elendigt fanteri og bryderi, der altid lagde baand paa ens frihed og fornøielse. — Kongen havde ved en anledning underholdt sig meget med ham og pratet den hele tid, endog citeret et af Lowells egne vers. Stakkars fyr, mener digteren, han har havt en lang og kjedelig lexe at lære udenad paa forhaand. „Var naturligvis dyttet fuld af det.“ — Ved en fest maa han, som syn betragtet, beundre de glimrende uniformer, hvori særlig ambassadørerne („sex af dem, alle med lange haler“) optræder. „Men for mig er det dog alt bare fanteri og dumhed. Jeg holder mere af vort Amerika for hver dag, som jeg tilbringer oppe i dette.“ — General Grant var i Madrid, og Lowell var naturligvis hans vert. „Grant syntes saa træt af hele det utaknemmelige, straalende mas,“ siger han; fløi væk fra fester og *grander* saa ofte han kunde og turde. Ikke spor af kryhed eller selvbevidsthed i den mand. Han synes at være yderst forbauset over at være en stor mand, og lader sig føre gjennem de ceremonier og strabadser, som storheden fordømmer ham til, med en sindsro og ligegyldighed, der fortæller meget om, hvad han har været paa slagfeltet.“

Lowell skrev engang en række humoristiske og satiriske digte, hvori han tugter sine egne landsmænds daarskaber og feil med viddets og latterens piskeslag. Som ren literatur betragtet ansees de selv i England, hvor dog mange af dem

bliver uforstaaelige, som noget af det allerbedste i den genre i engelsk literatur. Kritikere har havt svært travlt med at redegjøre for, hvorfor en mand, der kunde vinde en slig seir som humorist og satiriker, ikke har fortsat med at skrive i samme genre, istedetfor at ofre sig, som Lowell gjorde, for mere alvorlig digtning og literaturkritisk arbeide. Man søgte psykologisk at forklare, hvorfor digteren ikke havde skrevet flere digte af den art, forfulgt sin seir videre. Tilsidst fandt en paa at udspørge Lowell selv derom. „Fordi jeg ikke kunde," var det enkle svar.

— *Kvindighed og kvinniskhed.* — Vi trænger to slige ord til at betegne to vidt forskjellige og næsten modsatte ting, som ofte forvexles og sammenblandes under samme betegnelse: *kvindelighed.* Kvindighed er for kvinden, hvad mandighed er for manden. Der er samme ærlige, egte klang i begge. De to hører sammen. Kvinniskhed derimod svarer til, hvad vi i tilfælde manden, kan benævne manniskhed. Det er i hvert tilfælde en overdreven betoning af de traditionelle træk og den ydre optræden, som i tidernes løb har fæstet sig ved det ene eller andet kjøn. Kvindighed og mandighed derimod er betoningen af det fælles menneskelige, af de karaktertræk, den tankegang og den opførsel, som gjør en menneskesjæl nobel og bra, enten den tilhører en mand eller en kvinde. Mandighed er den kjække, aabne, ligefremme mand. Manniskhed derimod bestaar i at lægge an paa at vinde de træk og laster, som i tidernes løb er blevet forbundne med mandens natur og forvexlet med udslag af mandighed. Det bestaar i at spytte, tygge tobak, støie, bande, slaa næven i bordet, være hensynsløs og i det hele opføre sig bondeoverlegent og raat. — Kvindighed har et aabent ansigt, bærer hodet opreist, ser en ærlig og ligefrem ind i øinene, taler sandt og uden baghold eller smaaløgne. Kvinniskhed paalægger et sænket ansigt, skottende blik fra øiekrogene, en tale og en opførsel, der er som de labyrintiske gange, — uredelige, umulige at vinde klarhed over. Kvinniskhed sutrer og smaapjatter og er saa grænseløst ræd for ikke at være kvindelig nok. Kvindighed er kjæk som mandens mandighed, bærer stilt og stolt, hvad bæres maa, er saa sikker og fri i sin kvindelige menneskenatur, at den blot handler og taler, og folk siger: „Se det er, hvad vi forstaar ved egte kvindelighed." — Kvinniskhed har skabt som reaktion derimod den mandhaftige kvinde. Kvindighed staar lige fjernt fra begge disse. Den gjør kvinden helt til den noble, fine kvinde, ved først og fremst at gjøre hende til det ærlige og ligefremme menneske. Den giver kvindenaturen et solid menneskeligt fundament, — frigjør den (og giver den dermed det fries ynde) ved at menneskeliggjøre den, ved at føre den tilbage fra kvinniskhed til menneskelighed og fra tradition og mode til natur.

„Kringsjaa".

Fjortendagligt illustreret tidsskrift.

Udkommer hver anden lørdag.

Koster: 2 kr. kvart. eller 50 øre pr. løsnummer.

„Kringsjaa" tilhører ikke noget parti. Det er alene dets opgave at virke oplysende, almendannende og underholdende, særlig ved paa vort sprog og i sammentrængt form at gjengive det bedste af udlandets samtidige tidsskriftsliteratur. Hvert hefte vil ogsaa i regelen indeholde flere originale artikler eller fortællinger af vore egne forfattere og ledende mænd uden hensyn til skole eller parti.

„Kringsjaa" er landets største, alsidigste og billigste tidsskrift;
ingen bør være det foruden. Ingen, der vil følge med i tiden, kan undvære det.

Huseby & Co.s forlag,
Grubbegaden 2.

Expedition: *Grubbegaden 2.*

Redaktør: *H. Tambs Lyche.*

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfattere eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne".

— Englændernes krig i Sydafrika er allerede endt med de indfødtes fuldstændige underkastelse.

— Revolutionen i Brasilien synes nu væsentlig at være blevet til en telegramkamp. Et parti telegraferer ud over verden, at admiral Mello, oprørernes fører, har proklameret keiserdømmet, medens modpartiet telegraferer, at det er en skjændig løgn og at admiral Mello er en loyal republikaner. Imedens ligger de to krigførende parter og ser paa hinanden og landet taber skridtvis de fordele, som det under et langt, liberalt styre havde vundet.

— En af aarets merkelige begivenheder er vedtagelsen af et lovforslag om almindelig kvindelig stemmeret i Ny Zelands parlament. Lovforslaget er sanktioneret af kronens repræsentant og er saaledes nu lov. Efter denne vil kvinder stemme under fuldstændig samme vilkaar som mænd. Sagen har længe været under opseiling og grunden er temmelig vel forberedt for den gjennem en samfundsordning, der er blandt de mest helt ud demokratiske i verden. — I England vil ogsaa snart kvinder have kommunal stemmeret. Lovforslaget derom er saa godt som vedtaget. Regjeringen vilde undtage „gifte kvinder" (en noksaa besynderlig fornærmelse og uret mod hustruer og mødre); men blev under debatten

nødsaget til at stryge sin undtagelse forsaavidt den angaar gifte kvinder, som opfylder de øvrige stemmeretsbetingelser.

— Den store regjeringsvenlige majoritet, som de siste franske valg gav, har ikke kunnet hindre, at landet atter har sin ministerkrise. Dupuy gik af for at rekonstruere ministeriet i overensstemmelse med valgenes udfald, gjøre det til et helstøbt moderat ministerium, hvad det ikke var. Men han fandt rekonstruktionen uventet vanskelig og blev skubbet tilside. Istedet vil efter de sidste efterretninger i det øieblik dette skrives, *Casimir Perier* danne et konservativt-republikanskt ministerium.

„Kringsjaa"s nye aargang.

Som svar paa et fra forlæggerne udgaaet avertissement har flere sendt „deres mening om „Kringsjaa"" til mig. Ogsaa paa anden vis har jeg i tidens løb modtaget mange gode raad og vink. At imødekomme alle disse er naturligvis umuligt. Hvad en ønsker, er netop, hvad en anden ikke vil.

Derimod skal jeg benytte anledningen til at nævne en del forandringer og forbedringer, som ved aarsskiftet vil blive indført. — Jeg tror, læserne vil indrømme, at anden halvaargang har været betydelig bedre end første, og det kan garanteres, at kommende aargang vil blive endnu betydelig bedre.

Større redaktionshjælp og et endnu mere omfangsrigt tidsskriftmateriale end hidtil vil gjøre det muligt at give selve indholdet øget soliditet og rigdom og at garantere, at meget lidet af, hvad der i maanedens løb fremkommer i udlandets tidsskriftpresse af almen interesse, vil gaa „Kringsjaa"s læsere forbi.

Saasnart „Peter Ibbetson" er afsluttet (meget snart nu) vil den derved ledigblevne plads i tidsskriftet — 8—9 sider i hvert hefte eller ca. 20 pr. maaned — blive givet i væsentlig grad til *korte* fortællinger og novelletter oversatte fra udlandets bedste forfattere og af og til med noget originalt ind iblandt. Disse smaafortællinger vil enten indeholdes i selvstændig form i et enkelt numer eller i det høieste løbe gjennem to eller tre. Derved tror jeg „Kringsjaa" vil vinde betydelig i interesse.

„Peter Ibbetson" er en novelle, som baade i England og Amerika har vakt megen opsigt og er udkommen i mange udgaver. Dens værd i og for sig øges selvfølgelig betydelig ved illustrationerne, der er udførte af forfatteren selv, en af vor tids bedst kjendte tegnere. Novellen selv skal jeg senere komme tilbage til; den stiller nemlig under diskussion en hel række interessante psykologiske spørgsmaal angaaende den flerfoldige personlighed, den under bevidstheden liggende tankevirksomhed, og lignende.

Men det var en feiltagelse at tage denne fortælling som feuilleton for „Kringsjaa". Dens stil gjør den absolut uskikket til slig udstykning. Og i det hele vilde et hvilketsomhelst mesterverk blive ødelagt ved at blive uddelt i smaa, *fjortendaglige* portioner gjennem *et helt aar*. — Jeg troede ikke, at den vilde taget saa megen plads, da jeg bestemte mig for den, ellers vilde den ikke være bleven benyttet. Jeg tilraader dog dem, der har „Kringsjaa" fra begyndelsen af, at læse „Peter Ibbetson"

i sin helhed, naar den foreligger afsluttet. Der er ikke mange noveller udkomne i senere aar, der bedre lønner læsning.

Stoffets arrangement vil ogsaa undergaa en del smaaforandringer, som jeg tror alle vil blive fornøiet med, og som vil gjøre det muligt at skrive den redaktionelle del af tidsskriftet nærmere udgivelsesdagen end hidtil, hvorved det vil blive mere *à jour* med begivenhederne.

Illustrationerne har flere klaget over. Jeg er ikke selv kunstkjender; men skal blot i den anledning gjøre opmerksom paa, at billederne altid tages fra de *bedste* illustrerede tidsskrifter som vor tid eier. Reproduktionerne udføres enten i Tyskland eller her hjemme. Selvfølgelig er ikke reproduktionerne saa klare og rene som originalerne*). Det lader sig vel neppe i et tidsskrift, hvor illustrationerne ikke (som regel) er originale, undgaa. — Desuden maa man huske, at „Kringsjaa“ ikke er et illustrationsskrift, men et illustreret tidsskrift. Illustrationerne gjengives ikke som „pene billeder eller skilderier,“ men som dele af og oplysende artiklernes text, eller de medtages for at give en idé om en eller anden ting i virkelighedens verden. Pudsigt nok er der netop blevet klaget mest over illustrationer, som er udtørt af verdenskjendte tegnere og illustratører.

Enkelte har ogsaa klaget over den smaa sats i en del af „Kringsjaa“s artikler. Selvfølgelig bliver det billigst for forlæggerne og lettest for redaktionen at benytte alene den større sats. Vi har brugt den mindre af to grunde, dels for at give læserne saa meget som muligt og dels, fordi „Kringsjaa“s artikler er af saa forskjellig art, at det synes bedst at have en større sats for de vægtigere artikler og en mindre for de lettere og for de korte notitser. Det vilde se lidt underligt ud at sætte alt af saa forskjellig vægt med den samme sats. Da imidlertid de fleste læsere synes bestemt at foretrække den større sats, skal vi lægge an paa at give det allermeste (undtagen notitser, sofahjørne og lignende smaapluk) i den form.

Der er ogsaa fra et par hold blevet klaget over, at vi i det hele lader noget saa let som mine kauserier under sofahjørnet flyde ind blandt de solide gjengivne og oversatte tidsskriftartikler. Men det er netop meningen, at „Kringsjaa“ skal give lidt af hvert for ikke at trætte læserne. Sofahjørnet slænges ind som et glas vand til et maaltid mad og tjener, haaber jeg, i forbindelse med enkelte andre ting af lignende art, til at gjøre det ellers noksaa solide indhold lidt lettere. Der vil derfor ingen forandring blive gjort i saa henseende. Derimod vil der, foruden de vanlige fremmede tidsskriftartikler, i næste aargang komme en række interessante originale artikler af forskjellige norske forfattere af oplysende og orienterende art. Tillige haaber jeg ogsaa at faa tid og anledning til at omtale og i korte drag give indhold og tankegang af aarets vigtigere bøger i udlandet; muligens ogsaa af enkelte tidligere udkomne hovedverker.

Med disse ændringer tror jeg „Kringsjaa“ i end høiere grad end hidtil vil vinde sine læseres bifald, og at det helt vil kunne hævde den plads, det har søgt at fylde i vor periodiske literatur.

Jeg maa faa lov til at slutte disse ord til læserne med at henlede opmerksomheden paa, at „Kringsjaa“ giver betydeligt mere materiale i maanedens løb end det franske tidsskrift af samme navn. Det giver adskilligt, som „*Revue des*

*) I sidste hefte i artiklen om Toulouse blev saaledes uheldigvis de benyttede billeder, som er blandt det bedste og vakreste tidsskrifterne har havt i aarets løb, aldeles spoleret ved reproduktion.

Revues", ikke befatter sig med; men selv af det fælles stof giver det vel saa meget i fyldigere form. Og naar det franske tidsskrifts langt større publikum og følgelig bedre økonomiske omstændigheder tages med i betragtning, saa faar man tilgive os et lidet gran af stolthed over det resultat.

Jeg maa tro, at „Kringsjaa" nu efter et aars prøvetid er blevet en fast institution iblandt os.

Grit*).

Der er noget, som amerikanerne kalder *grit*. Ordet er uoversætteligt. Det indbefatter fremfærd, evne til at finde sig tilrette under alle slags forhold, til at anvende til det yderste de evner, man har, dristighed til at tage fat paa det næsten umulige og seighed til at gjennemføre det. Det er den egenskab, som gjør, at en mand hurtig orienterer sig i helt nye omgivelser, klarer sig ud af tilsyneladende uoverkommelige vanskeligheder, forstaar at benytte og forbinde alle sine evner og kundskaber og holde stand mod hindringer og ulykke. Det er den kraft i et menneske, som gjør, at det seirer i livskampen og faar alt til at bøie sig for det.

Det er *grit*, naar en mand finder sig opslængt paa en øde ø, men ikke giver tabt af den grund, uden tvertom øieblikkelig lægger sine planer efter de nye forhold og skaber sig en udholdelig existence, indtil han kan komme bort. Det er *grit*, som gjør, at en mand med to tomme hænder, der en kvæld kommer alene og ukjendt til et hotel i en af vestens byer, et par aar efter er en holden mand. Det er *grit*, naar en forretningsmand, ikke lader sig bøie eller kue af uheld, men reiser sig lige dristig og energisk efter dem. Det var *grit*, da Chicagos borgere efter den store brand i 1870 uden et øieblik at klynke eller blive modfaldne gav sig til at bygge sin by op igjen efter fordoblet maalestok, da kjøbmænd, som havde mistet alt, aabnede forretning igjen dagen efter branden i en liden fjælebod paa en eller anden brandtomt. Det er ogsaa *grit* af en endnu høiere art, naar en mand, hvem de værre ulykker hjemsøger i pelotonvis, ikke lader sig skræmme eller knuse, men holder ryggen stiv og hovedet opreist; *grit*, naar en mand paa dødens rand og med smertefuld sygdom slidende i alle nerver, vedbliver at udføre sit arbeide, kjæmpe for sines livslykke og at møde op i livet med et ansigt og et væsen, der intet fortæller om lidelse og kommende død. Det er atter *grit*, som gjør, at en

*) Udtales gritt.

Ordets oprindelige og bogstavelige betydning er den skarpkornede sand, der binder jordsmon og murverk sammen og giver dem hold, tag og modstandsevne i modsætning til den løse jord, det slibrige ler, eller den glatte, rundkornede sand, der ingen modstandsevne giver, og som der intet hold eller tag er i, men som flyder hjælpeløst som vand ud til alle sider.

prest, digter eller forfatter, der pludselig finder sig berøvet sin tilvante stilling og indtægt, tager fat paa det første det bedste, der tilbyder sig, — grøftegravning f. ex., indtil der er anledning til at faa noget bedre. Og *grit* er det, naar en ung pige pludselig finder sig alene i verden uden noget at tage sig til, som det heder, og uden en skillings indtægt, men saa samler al sin evne og styrke, lægger sine planer koldblodigt, sindigt og roligt og gjennemfører dem med en vilje, hvorfor alt maa bøie sig. *Grit* er kort sagt $^3/_4$ vilje og $^1/_4$ raadsnarhed og tankekvikhed. Det er det modsatte af klynk, klage, dorskhed, døsighed og træghed. Det er det stik modsatte af at „være sen i vendingen".

Og *grit* mangler vi nordmænd i betydelig udstrækning. Det er mangelen derpaa, som gjør, at vi brænder inde med gode evner, betydelige kundskaber og alle øvrige betingelser for at udrette noget, at vore evner ofte ruster ubrugte hen, at vi med saa mange forudbetingelser saa lidet gjør, at et pludseligt uheld, overladelse til egne kræfter alene eller henkasten i uvante omgivelser, fuldstændig lammer og overvælder os. Det er mangelen paa *grit*, som gjør, at nordmænd, udrustet med betydelige evner og kundskaber, saa ofte i Amerika bliver siddende og slide kontorkrakker eller gaa i rent underordnede stillinger, medens ikke sjelden en yankee med mindre evner og kundskaber ved sit *grit* og sin *go-aheadism* tager den ledende stilling og udnytter vore landsmænds evner og kundskaber. Det hænder ikke saa sjelden der, at tanken er norsk, men dens gjennemførelse amerikansk. Men oftest synker dog vore landsmænd ved denne mangel ned til blot og bart verktøi i sine amerikanske chefers hænder. Der er f. ex. fuldt op af norske *tegnere* i ingeniørkontorerne derover; men planlægning og udførelse er gjerne altid amerikaneres verk. Vi mangler *grittet*; vi pusler og pusler med vore blyanter og regnestykker, medens amerikaneren, hvis diplom kanske blot er vundet ved skolegang i mark og fjeld og ude paa selve arbeidsstedet, tager ind landskab, egn og forhold med nogle øiekast, undfanger sin plan i store træk, „saa og saa skal det være," forklarer det til sine norske tegnere, som saa kommer med tabeller og blyanter, fylder detaljerne ind og gjør en vakker tegning af det hele, — hvorpaa atter en yankee-ingeniør tager tegningerne og realiserer dem paa vel saa kort tid som tegningen tog. Det er et ikke sjeldent syn derover. Og det ærgrer en. Det samme forhold gjentager sig jo ogsaa paa andre livsfelter.

Og det er atter mangel paa *grit*, som gjør, at vor sprenglærde landsmand kommer over der og giver sig til at gaa gadelangs og sulte, fordi der ikke med en gang staar en „post" i hans „branche" og venter paa hans naades ankomst. Kan ikke en amerikaner bruge høire haand, saa bruger han venstre; finder han ikke strax plads i sin branche, saa finder

han en branche, som der er plads i, og kaster sig ind i den med liv og sjæl. Derved vinder han altid lidt kjendskab til liv og mennesker, faar sit blik udvidet og bringer den vundne erfaring med sig, naar han endelig finder vei over i sin valgte branche. Alt arbeide er ærligt og godt, mener han, og der er noget at vinde og lære overalt. Bedre at grave grøfter end sidde og maabe eller gaa sulten. Saa lærer man da i hvert fald baade, hvordan en spade og en grøftegraver skal behandles.

Mangelen i denne henseende er lige saa slaaende her hjemme som derover. Det er ligefrem forbausende, hvor ræd en vanlig nordmand er for at tage fat paa noget, som ligger en haarsbred udenfor det gamle, vante spor. Og hvor rædde vi er for at prøve vore kræfter paa noget nyt. Saa bange, at vi ikke skal magte det. Mangler evnen til i en fart at indkalde til tjeneste alle de evner og kundskaber, vi sidder inde med, til at rette os efter *lidt* ændrede forhold og krav. — Svært beskedne er vi. Men krye alligevel. Kuns at vi giver kryheden udtryk i form af kritik over, hvad andre gjør; vi véd saa godt, hvordan det skulde være gjort og kan le tilgangs af de begaaede feil; men gjøre noget selv, vove noget selv; — nei da, vi er saa beskedne, saa! „vi magter nok ikke det, vi, desværre! har ikke *uddannelsen.*“ Dog, beskedenheden er ærlig; der er ikke tvil om det. Men det gjør os noksaa bitre og sure tilsinds, naar en anden gjør det, som vi af beskedenhed har undslaaet os for at gjøre. Og da tror jeg næsten, lidt mindre beskedenhed vilde være at foretrække. — Forresten er langtfra grit og beskedenhed modsætninger. Grit er blot viljen til at opbyde al ens magt og evne til at gjennemføre noget. Man kan saa inderlig godt samtidig føle evnernes mangfoldighed og ønske sig langt større kundskaber til. Man vil blot gjøre sit yderste og bedste med det, man har, — og gjør det.

Det er *grit*, som gjør, at amerikanerne gaar hen i et udyrket, nyt statsomraade, — hvor nordmænd vilde drage ind roligt, en for en, og paa gammel vant vis dyrke op lidt potetesmark og kornland og plante en del moreltrær —, og først og fremst slænger et jernbanenet udover bakker og sletter, sæler op et snes vandfald, lægger elektriske bidsler paa dem, og saa — det skal *grit* til endog at forstaa hvorledes — paa utrolig kort tid skaber en stat, hvor velstand flyder i strømme, og civilisationen staar et par trin høiere end andetsteds.

Med lidt *grit* vilde snart ogsaa Norge se anderledes ud, end det gjør. *Grit* vilde give os en Bergensbane inden fem aar og en første klasses dampskibslinje til de Forenede Stater fra Bergen eller Kristiansand med en voxende turiststrøm derfra hvert aar, med $^3/_4$ af den skandinaviske emi-

granttrafik og med stadigt øgende handelssamkvem med et rigt land, hvor $^1/_4$ af den norske befolkning nu lever. *Grit* vilde se Rjukan og andre slige tusenkræfters vildheste snaret og tæmmet og tvunget til at drive baade vore jernbaner og sporveie. *Grit* vilde lægge et elektrisk kabelnet som et nyt livs nervesystem udover landet, og velstand vilde pulsere omkap med elektriciteten. *Grit* vilde ikke mistvile om vort lands økonomiske evne, fordi det *har været* fattigt; det vilde i hvert fald, forinden det lod os klynke og klage, tvinge os til at *benytte* de hjælpekilder og rigdomme, vi har, hvad vi hidtil slet ikke har gjort. *Grit* vilde forstaa, at vi har betingelser i elektricitetens tidsalder for at blive et rigt industriland, og *grit* vilde ikke frygte for at slaa ind paa nye veie for at vinde hurtig frem til det maal. *Grit* vilde i vore gode havne med nærliggende fossefald se betingelser for en fremtid og spekulere i den. *Grit* vilde bringe forretforretningsmanden til at *vove* en del af sin kapital, stat og private til at kappes om at komme først til de nye rigdomskilder. *Grit* vilde aabne vore ingeniørers øine for, at der i de sidste 5—6 aar er foregaaet i verden en teknisk revolution, der har ændret alle forhold, at det er spildt umage nu at pusle afsted efter de gamle forudsætninger, at blikket maa rettes frem og ikke tilbage.

Grit, grit, — vi mangler det overalt. Man oversætte det, om man vil, bare med energi og lidt rationel dristighed. *Grit* vilde faa bonden til at tage tag i sin egen plog og gjøre to fortidsmenneskers arbeide paa én dag; det vilde drive ingeniøren til at regne lidt mindre og bruge øine og sund sans mere; det vilde sætte fart i alt dette arbeide, der nu gaar som fluer i sirup. *Grit* vilde lære tømmermand og snedker at faa lidt raskere og nettere snit paa sit arbeide, skrædder og skomager at sy, saa det passer. Det vilde give os i en by paa 10,000 mennesker mere end ét — siger og skriver ét — lidet badehus aabent et par gange i ugen for de ti tusens rengjøring. Det vilde give landets hovedstad et par barberstuer, hvis udseende vi som nordmænd ikke behøvede at skamme os over. Det vilde forbyde entréer, hvor der maa brænde lampe hele dagen, og trapper — selv i de flotteste leiegaarde —, som er livsfarlige. Det vilde skaffe os af med de fæle, mørke, skidne portrum, og med den bedøvende stank, som ofte slaar en imøde midt i hovedstadens bedste strøg, strax en gaar ind ad porten. Det vilde give os vakre gader, lidt rum, lidt træer, lidt græs, Det vilde forbyde i et offentligt parkanlæg et gjærde, der ser ud, som var det importeret direkte fra en aflægs fjeldbygd. Det vilde gjøre et vakkert parkanlæg end vakrere ved at bruge lidt af det overflødige vand paa græsplænerne og benytte en klippemaskine. Det vilde ikke lægge et parkanlæg ud til hø-eng.

Og *grit* vilde give os en efterligning af de sommerskoler, teltuniversiteter, „*university-extension*“ kurser, som nu er blevet saa almindelige og saa høit udviklede i England og i endnu høiere grad i Amerika. *Grit* vilde sætte det igjennem raskt og energisk, med fynd og klem, — give os en institution, der vilde arbeide for at sprede den høieste dannelse frit og alment som lyset selv over det hele land og blandt det hele folk.

Men vi er, som sagt, saa rædde for at indlade os paa noget nyt. Vi vil først have sort paa hvidt for, at det kan gjøres; vente til andre har prøvet det og givet attest for dets godhed, og følgen bliver, at vi gjerne venter med at begynde, til andre er sluttet og har gaaet over til noget andet. Det maa være saa sikkert det, vi indlader os paa. Og der er uheldigvis saa lidet, der virkelig er værd at gjøre, som paa forhaand er afgjort sikkert. Den, der ingen resiko vil tage, bliver nødvendigvis siddende og suge paa gamle minders lab. Saa gaar det jo rigtignok ikke *galt* med os; det gjør det ikke. Vi bliver bare liggende agterud og døse.

Man er saa rasende ræd for, at noget skal gaa galt eller slaa feil. Men det er dog bedre, at noget gaar galt, end at intet forsøg bliver gjort. Man lærer selv af nederlag og feilslagne forsøg; men man lærer intet af at sidde stille. Og bedre er det at prøve paa noget og sætte al sin kraft ind paa det og gaa tilbunds under forsøget end at blive liggende og flyde i godveir som et stykke hjælpeløst tømmer. Der kan være seir i nederlag og den største vinding i tab. „Det er ikke, at vi ei naar maalet og udfører alt, vi vilde, som er nederlag og tab, siger den engelske digter *Robert Browning*, men det er ikke at have vovet noget forsøg, som er en seir værd. At sigte for lavt, lade anledningen gaa tabt eller evnerne ruste hen, det er den store synd, som er alle andre synders mor.“

Men man maa huske, at *grit* ikke bare er villigheden til at paatage sig dette og hint, til at sigte høit; men at det ogsaa indbefatter viljen til at samle alle ens evner i arbeidet, opbyde og potensere al ens kraft og endelig ogsaa den seige udholdenhed, der aldrig giver tabt, før — *maalet er naaet.*

Og selvfølgelig er det ikke meningen, at *grit* skal være en mands eneste egenskab. Da vilde det let føre ham til vanvittige handlinger. Intet kan hjælpe en mand, der ikke er i besiddelse af lidt sund sans og dømmekraft. Han maa kunne forstaa saa nogenlunde, hvad hans samlede kraft anvendt til det yderste formaar; han maa have det kjendskab til livet, der hindrer ham fra at befatte sig med det virkeligt umulige.

— Naturligvis maa heller ikke *grit* vindes paa bekostning af nogen anden og ædlere egenskab. Lad os endeligt beholde alt, hvad der er godt og nobelt i vor nationalkarakter, men ved siden deraf ogsaa erhverve lidt *grit.*

Notitser.

— 250 millioner passagerer førtes paa jernbanerne under verdensudstillingen.

— De Forenede Staters statsindtægt af postvæsenet beløb sig i sidste aar til 280 mill. kroner.

— Keiserinden af Ruslands livlæge faar 1500 kr. om dagen i honorar, hver gang han maa tilse sin patient.

— Dampskibsflaaden i de Forenede Stater tæller 7837 fartøier paa tilsammen 1,621,531 tons. Sidste aars samlede passager-tal var nærmere 700 millioner.

— *Samoa*-folket underholder selv sine prester og kirker, ja har i forløbne aar sendt 160,000 kr. til London for at støtte missionen andensteds.

— 6000 paradisfugle og 400,000 kolobrier solgtes nylig paa en enkelt auktion i London. Et godt maal paa, hvorledes moden har udviklet smaafugle-mordlyst.

— Ifjor byggede jøderne i Moskva en en ny synagoge med et udlæg af 720,000 kr. Iaar tager regjeringen den fra eierne og lukker den for menigheden for at bruge den i „velgjørende“ øiemed!

— Kvindestemmeretsforeningen i Belgien har beregnet, at af Europas befolkning er 171 milloner mænd og 175 millioner kvinder. Disse har altsaa et flertal paa 4 millioner. Portugal og Norge har forholdsvis de fleste kvinder, Belgien og Frankrig forholdsvis de færreste.

— „Taarer paa flaske“. I Persien skal det være brug ved ligbegjængelser, at ceremoniens leder uddeler bomuldsdotter eller svampe til de bivaanende, for at de skal tørre sine taarer dermed; naar ceremonien er endt, presses taarerne ud af svampen eller bomulden ned paa en flaske. Dette gjælder da for en medicin, som man kan ty til, naar al anden lægedom viser sig unyttig.

— *100 aars egteskab* feiredes i sommer af Johan Szathmary og hans hustru i byen Zsombolyi i Ungarn. Kirkebogen viser, at parret holdt bryllup i mai 1793. Ifølge loven maatte brudgommen dengang have fyldt 20 og bruden 15 aar, nærmere kan parrets alder ikke bestemmes. Kommunen har i lange tider bevilget det ærværdige par en pension. — Synd, at der ikke gives noget kosteligere end sølv, guld og diamant; hvad skal man nemlig kalde et sligt bryllupsjubilæum?

— *Raad til skrivende*. Et engelsk lægeblad foreslaar pennemænd at staa tidlig op og drikke kaffe med ristet brød til ved $^1/_2$7-tiden, saa skrive en stund, spise frokost kl. 8, saa skrive til 12, spise lunch kl. 1 og røge en pibe ovenpaa, en kop sort kaffe kl. 2, saa skrive et par timer, drikke en kop the kl. 4, saa skrive til $^1/_2$7, spise middag kl. 7 med en kop sort kaffe efter, tage det gemytlig til $^1/_2$11, saa en liden kop kakao og endelig i seng kl. 11. — Se om I klarer dette!

— *Jordens alder*. Darwin anslog den til 200 millioner aar; geologen Geikie til 73 mill., geologen Lyell til 240 mill., Winchell til 25 mill. Nu nylig anslog prof. C. D. Walcott i Washington aaretallet til 45 millioner; han gik ud fra, at det havde medtaget 1,200,000 aar, før det 2000 meter tykke lag af kalksten, som danner den nuværende jordoverflade i Utah og Nevada, blev bundfældt af havet, der engang har dækket nævnte strøg. Sandsten- og skiferlaget i samme strøg maaler 5000 meter i tykkelse; dets bundfælding maa have taget 16 millioner aar.

— *Baciller paa pengesedler*. To forskere i Havanna, lægerne Acosta og Grande-Rossi, har undergivet sit lands pengesedler en bakteriologisk undersøgelse. Det viser sig, at ved lang brug samler sedlerne en masse baciller i det smuds, der efterhvert hefter sig til papiret; der fandtes op til 19,000 baciller paa en seddel. Særlig var der en forraadnelses-bacille, som ved at indpodes paa dyr fremkaldte dødelig sygdom. Den blev døbt „pengeseddel-forraadnelses-bacillen“.

Hvorfor de engelske kulgrubearbeidere stansede arbeidet?

(Efter *Sidney Olivier* i „*Contemp. Rev.*")

Dok-streiken og gas-streiken i London, jernbane-streikerne i Skotland og Wales, kulgrube-streiken i Durham, bomulds-*lock-outen* i Lancashire og dok-streiken i Hull har været alvorlige varsler. Og ihøst har England oplevet den sværeste lønningskamp, som industriens historie endnu kjender. Kulgrubeeiernes forening forlangte lønsnedsættelse, hvortil flere af dem aabent bekjendte de ingen trang havde — og 300,000 arbeidere stod uden fortjeneste, medens masser af arbeidere i andre industrigrene kom i forlegenhed. I fire maaneder stansede udbetalingen af 10 millioner kroner om ugen i arbeidsløn, medens kulmængden minkede med 2 millioner tons om ugen, og jernbanerne tabte 3 mill. kr. om ugen i fragt; hvad metalindustrien, skibsfarten o. l. tabte, kan regnes i hundreder af millioner. En tiendel af landets arbeidere led hungersnød. Orkan, jordskjælv, pest eller krig kunde ikke have hærjet saa rædsomt.

Der løftedes fra alle kanter skrig paa, at „noget maatte gjøres" for at bilægge striden og forebygge dens gjentagelse. En stansning i produktionen af *kul* føles jo haardest af alle stansninger inden den samlede produktion. Men at forebygge stridens fornyelse vil blot lykkes ved en rigtig udvikling af det hele industrielle system. Det almene krav paa „statens" indskriden er overmaade forstaaeligt; kulnøden merkes jo i hvert kjøkken hele landet over. Ved tidligere anledninger har det blot været de radikaleste blade og socialisterne, der forlangte offentlig kontrol over produktion og samfærdsel (gasverker, dokker, jernbaner o. l.). Denne gang har hver husfar og hver husmor i landet faaet sande ulemperne ved den „arbeidets underordning under kapitalen", som Stuart Mill erklærede for grundaarsagen til al elendighed og ulighed i industriens verden. Naar „noget maa gjøres", er det altsaa ikke nok at faa istand „forligsudvalg" og „voldgiftsretter"; der maa lempes paa hele det bestaaende produktions-systems grundvold — der maa fremtvinges en forskyvning i det endnu gjældende forhold mellem de tre parter i sagen: arbeiderne, eierne og forbrugerne.

Det viser sig ogsaa, at naar disse hundretusener af grubearbeidere med hustruer og paarørende i fire lange maaneder holdt stand mod hunger og fortvilelse, saa skedde det udelukkende for at hævde et *princip* og for at kjæmpe en *idé* frem til anerkjendelse og seir. Der blev sultet ene og alene for at faa en ændring i den økonomiske grundlov berget ind fra diskussionens hav og op paa det praktiske livs faste land. Gang paa gang tidligere

har det glippet: sulten har knækket massernes mod og samhold — *nu* skulde det store ske, om nogensinde! I tyve aar har den britiske skolelov fostret en ny slegt, som ved, hvad den vil. Den sætter sin egen tilværelse og landets velfærd ind paa et ufravigeligt krav: anerkjendelsen af *principet om en minimumslønning* — det første vilkaar for produktion overhode, den første post ved ansættelsen af produktets pris er og blir et rimeligt maal af levemaade for menneskelige arbeidere. Thi arbeiderne er alvorlig overbevist om, at Storbritanniens kulindustri ved fornuftig ordning og rigtig økonomi godt kan sikre baade eierne deres gevinst og arbeiderne et rimeligt udkomme til stadighed, uden at kulpriserne nogensinde behøver at lamme hverken den indenlandske fabrik- og jernbanedrift eller den udenrigske omsætning. Deres overbevisning er, ikke alene at arbeidstiden bør afknappes ved lov (til otte timer daglig), men ogsaa at eiendommen til og kontrollen med gruberne bør gaa over til staten, saa at driftens udbytte kommer kunderne og arbeiderne tilgode istedenfor som nu en del uvedkommende aktieeiere. Disse hundretusener har altsaa ikke gaaet uden fortjeneste i fire maaneder bare for at „bringe markedet paa fode igjen“ — men for at skaffe et af de grundvilkaar ud af verden, som stadig har voldt utidig kjævl om arbeidslønnen. Arbeidsnedlæggelsen har været et vældigt slag for kollektivismens seir.

Kampens foranledning var, at grubeeierne den 30te juni forkyndte 271,000 arbeidere, at deres lønninger om to uger vilde blive nedsat med 18 pct. Det er nu godtgjort, at den aarlige gjennemmsnitsløn indtil den dag var 20 shillings (18 kr.) ugen. Selvfølgelig — ja det er saa aarvist som sjøormen i august — ledsagedes arbeidsnedlæggelsen i kulbranchen ogsaa denne gang af publikums-prat om grubearbeidernes flotte liv i sus og dus; *Times* opvartede sine læsere med skrøner herom til underholdning i de fine middage og ved spillebordet: „Arbeiderne tjente saamen nok til at æde og drikke op eller spille bort saa'n en 30 shillings om ugen.“

Men grubearbeidernes centraliserede fagforening *(Miners' Federation)* gav den slags løgne en god dag: vidste ikke publikum, hvad stansningen gjaldt, saa vidste de brødløse det selv ialfald. Og kampen holdtes gaaende uden vold og uden skræmsler. Blod flød der jo — men det var efter en grubechefs ordre, at en tilkaldt soldater-afdeling gav fyr og dræbte to af de brødløse arbeidere ved Featherstone. Aldrig tilforn har en arbeidsstansning løbet saa rolig af, og det uagtet dette er den vældigste, man endnu kjender. Takket være arbeidernes fuldkomne organisation! Allerede for to aar siden indsaa lederne, at grubeeierne kun ventede paa leilighed til at slaa dette slag — derfor var arbeidernes skarer nu fuldt beredte: som én mand maatte de staa, ellers var slaget vundet for fienden!

Lidt efter lidt fik publikum øinene aabnet. Londonerbladet „*Daily Chronicle*“ har æren af først at have erkjendt, at paaskuddet for eiernes krav ikke var hævet over al tvil, og at folkenes lønning ikke var saadan, at kravet paa nedsættelse jo maatte sænke tusenvis af hæderlige hjem ned i virkelig nød og demoralisation. Der reistes øieblikkelig spørgsmaal om hæderligheden i eiernes krav og om retmæssigheden i folkenes modstand mod lønsnedsættelse.

Arbeiderne havde selvfølgelig lidet tilovers for at give en redegjørelse for deres optræden, eftersom jo striden var dem paatvungen uden foranledning fra deres side, og eftersom der ingen anden udvei var til at protestere mod et angreb paa deres daglige udkomme. Men saa kom den omstændighed til, at stansningen i kulbranchen bragte saa mange andre arbeidere i forlegenhed. Altsaa: hvorfor blev ikke arbeidet gjenoptaget overalt, hvor der bødes adgang dertil paa de oprindelige vilkaar? Dette afsloges fra først af; men efter nogle ugers overveielse kom man til, at tilbudene skulde modtages baade for at vise urimeligheden i de endnu uvillige eieres krav og for at sikre de fremdeles brødløse økonomisk støtte ved bidrag fra de arbeidere, der kom igang igjen. — Hvorfor gik de ikke med paa voldgift? Ja, det ord „voldgift“ klinger saa velsignet smukt i manges øren; men naar grubeeierne paaberaaber sig salgskontrakter af gaskul til en pris, som forekom arbeiderne latterlig, hvorledes skulde saa disse indlade sig paa voldgift? saameget mere, som voldgiften vilde gaa dem imod af grunde, som de selv holdt for sagen uvedkommende. Omvendt kunde de gaa ud fra, at eierne ikke vilde føie sig for en kjendelse, der grundedes paa billigheden i arbeidernes princip om en rimelig løn og rimelig levemaade. I ethvert fald har arbeiderne ingen pligt paa sig til — under det nærværende konkurrence-system — at diskutere med publikum om, hvad løn de vil tage tiltakke med.

Arbeidsherrernes holdning har været mere aabenbart fordømmelig. Saaledes har adskillige grubeeiere i bladene tilstaaet, at paa ganske særlige undtagelser nær, stod ikke kulpriserne slig, at et nedslag af 18 pct. i arbeidslønnen var uomgjængelig nødvendigt. Det er ogsaa indrømmet, at arbeidsstansningen har indbragt enkelte af de hidsigste eiere en umaadelig gevinst paa de oplagrede partier. Der er ligeledes indrømmet, at de store firmaer paa grund af stansningen har set sig istand til at komme bort fra salgskontrakter til lave priser og isteden har faaet afsætte sine beholdninger med en profit, som de ellers ikke kunde indvinde uden at presse folkene ned paa hungersnødslønning. Enkelte udtrædende medlemmer af grubeeiernes forening har endog antydet, at grunden til forkyndelsen af en saa voldsom lønsnedsættelse simpelthen var, at eierne meget vel vidste, at

arbeiderne hverken vilde eller kunde vedtage slige vilkaar, saa der blev tryg udsigt til arbeidsstansning og deraf flydende prisopgang med ophævelse af trykkende salgskontrakter, medens arbeiderne i mellemtiden ved sult vilde lade sig tvinge til at give kjøb. Endelig har eierne ikke gjort nogen hemmelighed af, at de havde til hensigt gjennem krisen at knække og knuse arbeidernes organisation.

Eiernes holdning lader sig selvfølgelig ikke dømme haardere end alle andre udslag af den gjængse forretningsmoral.

Seet rent økonomisk og praktisk er spørgsmaalet kun: kjæmper ikke arbeiderne mod det uundgaaelige? Er det muligt at drive kulgruber med fordel til de gjældende arbeiderpriser? Arbeiderne svarer, at kulprisen faar rette sig efter arbeidernes krav paa en nogenlunde menneskelig levemaade. Dette svar bliver der rigtignok gjort gjøn med som noget forvirret sniksnak af mobben. — Det er nemlig i vore dage vendt op og ned paa de store mestere Ricardo's og Stuart Mill's lærebygning: en vares omsætningsværdi beror først og fremst paa dens produktions-omkostninger, og blandt produktions-omkostningerne kommer først løn til arbeiderne, bestemt efter disses krav til levemaade, dernæst kapitalrente og kapitalgevinst, samt endelig jordrenten eller det overskud for de bedst beliggende grubers vedkommende, der efter fradrag af den for landet gjennemsnitlige arbeidsløn og kapitalrente, tilfalder grundeieren. I vore dage hyldes denne gode gamle lære *ikke* af arbeidsherrerne og deres forsvarere; disse har sat det hele paa hodet og erklærer omsætningsværdien bestemt af de paa markedet opnaaelige priser, hvorfra der først skal trækkes jordrente, dernæst kapitalgevinst og den smule kapitalrente, som kan falde paa de udvandede aktier, samt endelig til allersidst arbeidslønnen, der saaledes bliver det led i rækken, der faar taale og bære alt trykket udenfra. Lad være, at begge synspunkter kan forsvares videnskabelig: men det gamle syn paa sagen er ialfald fuldt saa sundt og rimeligt som det nye — og det gamle syn, Ricardos og Mills syn paa bestemmelsen af omsætningsværdien er det, arbeiderne og deres forsvarere paaberaaber sig. Derfor er det latterligt at drive gjøn netop med arbeidernes økonomi-grundsætninger. De har autoriteter som Ricardo og Mill for sig.

Følgelig fastholder grubearbeiderne, at det er driftsherrernes egen skyld, naar kulprisen gaar ned. Og forresten viser grubeaktiernes kurs, at fortjenesten ikke kan være ussel. Men sikkert er det, at forpagtere af en grubes drift i de senere aar har solgt kul til lavere priser, end kjøberne har budt! Disse røverkjøb sluttes særlig med gasverkerne; og gasverkernes aktier gir 8 til 13 pct.! Der kan altsaa ikke være nogen økonomisk „nødvendighed“ for saadanne røverpriser. I mange tilfælde er grubeeierne til-

lige medeiere i gasverkerne — altsaa øver de tryk fra to sider for at klemme sin aktiegevinst ud af arbeidernes maver! Det forbrugende publikum ser intet til prisnedgang — og det har heller ikke krævet nogen saadan. Publikum vilde sikkerlig ikke faa undgjælde, om grubeeiernes ring lagde sig i sælen for at skrue kulpriserne op (hos gasverker og jernbaner) istedenfor som nu at skrue arbeidslønnen ned og samtidig lægge an paa at knække arbeidernes organisation. Saa er ialfald arbeidernes overbevisning. Det stemmer ogsaa med de beregninger, som Sir George Elliot lægger til grund for sit forslag til dannelsen af en sammenslutning af samtlige i kulproduktionen interesserede bedrifter.

Grubeeierne svarer hertil, at de ikke danner nogen ring; følgelig *maa* de underbyde hinanden. Og dette *maa* gaa ud over arbeidslønnen. Kort og godt: grubeeierne anerkjender aabenlyst socialisternes lære, selve Karl Marx's „lønnens jernlov". „*Times*" — citymændenes og alle aktiematadorers talerør — præker denne lære! De burde tænkt sig vel om, før de dristede sig dertil.

Thi dersom driftsherrerne paaberaaber sig socialistiske præmisser, kan de forlade sig paa, at arbeiderne ikke betænker sig paa at trække den socialistiske konklusion. Det *er* alt skeet. Paa det ihøst i Belfast afholdte aarsmøde for de britiske fagforeninger eller *trades unions* blev det vedtaget at danne et valgfond til støtte for særlige arbeider-kandidater, hvis parlamentariske program skulde være: fælleseiendom til samtlige produktions- og omsætningsmidler. Og repræsentanterne for kulgrubearbeidernes forening (*Miners' Federation*) stemte her med flertallet. Der har man den socialistiske konklusion!

Er grubeeierne ude af stand til at enes om at holde kulprisen paa en rimelig høide, og skal arbeiderne vedblive at erlægge halvdelen af sit dagverk som udbytte til aktieeiere mod at faa leve paa randen af hungersnød, og skal derfor landets næringsliv udsættes for et trediedels aars stansning af kulproduktionen — da er det jo nødvendigt at tage ansvaret ved driften fra saa uduelige lederes skuldre og lægge det der, hvor det *kan* bæres. Aarker ikke grubeeierne at holde priserne oppe, og derved redde landet fra slig skam og elendighed, saa faar arbeiderne som organiseret korporation sørge for sagen! Landets tab ved den ihøst af grubeeiernes uduelighed eller grusomhed forvoldte arbeidsstansning er beregnet til 600 millioner kroner — altsaa statens skattebeløb! Saa faar altsaa grubearbeiderne gjennem sin *trades union* haandhæve den eneste lære, hvori der er frelse: læren om, at priserne maa rette sig efter arbeidslønnen d. v. s. efter arbeidernes krav paa og ret til et rimeligt udkomme. Og som statsborgere maa de samme arbeidere sørge for, at *staten* overtager ledelsen af den bedrift, som privat ledelse har holdt paa at ødelægge.

Grubefolkets bevidste og aabenlyse hævdelse af dette standpunkt er det vigtigste moment i den hele situation. Mellem arbeiderne og driftsherrerne er fra nu af ingen forstaaelse mulig, da selve grundvolden for en mulig forstaaelse mangler; de to parter staar hver paa sin klode. Om der kommer istand et forligsudvalg, sammensat af begge parters tillidsmænd, vil dette ikke finde noget af begge anerkjendt fælles udgangspunkt for forhandlingerne; ifald et forlig vedtages, sker dette udelukkende, fordi den ene af parterne maa vige for den andens overmagt; ikke fordi der er indtraadt enighed. Et sligt forlig blir isaafald blot foreløbigt — en vaabenhvile og ingen fred.

Under bomulds-*lock-out*'en nu nylig skrev „en kapitalist" følgende i *Times*: „Den egentlige mening med denne strid er ikke fremtvingelsen af en lumpen lønsnedsættelse, men afgjørelsen af det *spørgsmaal, om ledelsen af den hele drift tilkommer vor arbeidsstok eller os selv, der jo eier fabrikerne og lægger kapitalen til.*" Disse ord indeholder kjærnen i alle de uhyre kampe, som i de sidste fem aar har raset i England mellem arbeidere og kapitalister.

Baade ved den nærværende stansning i kulproduktionen og ved dokstreikerne har det vist sig, at den enkelte industrigren er altfor sammenfiltret med landets samlede næringsliv, til at samme industris arbeiderorganisation *alene* skal kunne regulere produktionen. Løsenet „gruberne for grubefolkene" duer ikke; man kan lige godt kræve „kloakerne for kloakfolkene". Dette har de saakaldte „New Unionists" anerkjendt og optaget blandt de principer, hvorpaa de kjæmper for det industrielle demokrati.

Den internationale socialist-kongres i Zurich fastslog to retninger for arbeidet mod socialismens gjennemførelse: fagforenings-organisation og politisk organisation. Der bør strax tilføies en tredie retning: arbeidersagens forfegtere maa tillige tage fat paa organisationen af en stab arbeiderforretningsmænd, der tiltræder den forretningsmæssige ledelse af industrien som offentlige ombud. Dette er veien til nationens og kommunens overtagelse af eiendommen til produktionsmidlerne.

Dette arbeidernes standpunkt kan driftsherrerne aldrig gaa ind paa. Kapitalisterne ser arbeiderhæren voxe i tal og i organisation; fagforeningernes sidste aarsmøde i Belfast vedtog aaben krigserklæring. Og sidste aars erfaringer bringer den offentlige mening til at vente freden gjennem arbeiderne. Kapitalisterne maa kjæmpe imod, men deres eneste vaaben er udsultning. Priserne formaar de ikke at holde oppe; følgelig maa de holde for mange arbeidere, saa de kan tvinge lønningerne ned. Ottetimersdagen vilde fjerne dette overskud af ledige og halvledige arbeidere; følgelig er kapitalisterne imod ottetimersdagen.

Slig staar sagen. Og saalænge den staar slig, er fred en umulighed. Fred er umulig selv paa de vilkaar, Sir Georg Elliot's forslag byder.

Dette forslag gaar kort og godt ud paa dannelsen af en „kulring“, der skal sikre de nuværende grubeeiere værdien af deres gruber i en trediedel 5 procents gjældsbreve og to trediedele almindelige aktier, samt stifte et pensionsfond for arbeiderne, fastslaa en rimelig minimumsløn, der skal gaa op sammen med gevinsten, og endelig tillige fastslaa en rimelig lav kulpris — alt under kontrol af en statsinstitution. Selvfølgelig har de fleste grubeeiere sluttet sig til tanken. Og selvfølgelig vil tankens gjennemførelse blot udrette godt for alle parter. Lykkes planen, er det med det samme bevist, at landets kulproduktion kan drives som én samlet forretning med lønnede disponenter. Dermed er det ogsaa bevist, at disse lønnede disponenter ligegodt kan være ansat af en arbeider-korporation som af en korporation aktieeiere, og at gevinsten godt kan tilfalde nationen og ikke blot en flok aktieeiere. Det er ørkesløst at forlange denne nationalisation gjennemført strax. Hverken dette eller det næste parlament kan debatere noget forslag om expropriation ved kjøb eller paa anden vis. Der kan lægges skat paa alle grube-monopoler og paa gevinsten, i det hele paa al indtægt uden arbeide. Men grubernes overgang til offentlig eiendom kan ikke ske, før der er udviklet et korps af ikke-kapitalistiske bestyrere af driften. Ved skatter paa gevinsten og offentlig kontrol kan jo det hele ordnes, som om staten (altsaa nationen) leiede gruberne ud til drift.

Men forslaget kan aldrig blive den endelige afgjørelse af striden. Den ligger i arbeidernes haand. Foreløbig opnaaes der enighed om principet: minimumsløn med et rimeligt udkomme som maal. Her stemmer Sir George Elliot overens med kollektivisterne og de radikale. Arbeiderorganisationen maa kjæmpe videre; først for gjennemførelsen af ottetimersdagen, dernæst for indflydelse paa kommunernes og paa statens styrelse. Gjennem denne maa de sørge for at faa kontrol over alt offentligt kulforbrug o. s. v.

Vinder grubearbeiderne sin sag frem til seir, er det et stort slag vundet for samtlige industriers arbeidsstok til opnaaelse af høiere lønninger — paa bekostning af grundrente og kapitalistgevinst i det store og hele. Dette ved grubearbeidernes ledere.

Den store kamp ihøst har været en af bataljerne for den nye samfundsordnings sag.

En stor idé er en tyran. Ubarmhjertig tvinger den sine tjenere til at døie nød og lidelse. Hensynsløst sætter den nationens velfærd og fremtid ind paa at blive anerkjendt. Frankrige fortog sig for lange tider paa sin politiske revolution. England kan komme at fortage sig paa sin industrielt sociale revolution. Det gjælder at bygge op under selve nedrivningen; at organisere den nye samfundsordens korporationer, før og medens den gamle samfundsordens støtter rives væk. Selve kampen maa føres slig, at den blir en skole for virkelig duelige demokratiske statsmænd.

Peter Ibbetson.

(Illustreret af forfatteren. — Oversat fra engelsk for *„Kringsjaa“).*

Af

George du Maurier.

(Fortsættelse).

Vor kjærlighed til disse afholdte skygger tiltog uafladelig. Vi kunde se deres godhed og venlighed med en moden erfarings øine; thi vi var jo nu omtrent paa samme alder som dem. Ingen andre børn har vel nogensinde kunnet sige det samme, siden verden begyndte, og hvor faa unge forældre kunde have taalt saa skarp en kritik som vore!

Aa, hvad vilde vi vel ikke have givet for at opnaa bare et gjenkjendelsens glimt fra dem; men det var umuligt; eller for at kunne tilhviske dem et advarende ord, som vilde have afvendt den uudgrundelige skjæbnes truende slag! De kunde kanske have levet fremdeles — vistnok gamle, men afholdt og hædret, som ingen andre forældre har været det før. Fremfor alt blev vi aldrig trætte af at spadsere gjennem alleen, parken og Boulogneskoven til Mare d'Auteuil og streife omkring der en eftermiddag tidlig paa vaaren akkurat tidsnok til at tilbringe et par sommertimer ved dens bredder og se paa den gamle vandrotte, padderne og frøerne; og saa gaa hjem i tusmørket sent paa høsten til the og stegte kastanjer i skoleværelset i mit gamle hjem; og derpaa tilbage til det varme, godt oplyste *„Magna sed Apta“* gjennem alleen en maanelys nytaarsaften i dyb sne — alt paa nogle faa timer.

Drømme-vind og drømme-uveir — hvilken henrykkelse! Og alt saa virkeligt! Et mildt kjærtegnende regnveir, som ikke væder os, dersom vi ikke ønsker det; skarp frost, som kjøler, men aldrig bringer en til at fryse; en straalende sol, som hverken brænder eller blænder. Skarpe vaarvinde, som syntes at blæse tvers gjennem vore solide skikkelser og optænde al den gamle heroiske ophidselse og extace, som vi kjendte saa godt i vor lykkelige barndom, men som vi ikke føler længer, naar vi bliver ældre.

Milde sommerbriser, opfyldt af lugten fra længst forsvundne franske skove og marker og haver i fuldt blomsterflor; bløde, fugtige vinde fra Meudons frugthaver eller fra de gamle urtegaarde i Suresnes fulde af — hvem ved hvorfor? — besynderlige, hemmelighedsfulde, triste minder, som er altfor fine og flygtige til at kunne skildres. Og saa den haarde decembervind, som kommer fra nord og bringer det korte, tidlige tusmørke,

og sneen, som driver os hjem til kaminkrogen og den knitrende ild — *chez nous!*

Det er f. ex. aarets sidste aften — en nytaarsaften. Vi vader i den dybe sne opover den maanelyse allé til det varme, oplyste „*Magna sed Apta*“. Det er drømme-sne, og dog føler vi den knirke under vore fødder. Men dersom vi vender os og ser tilbage, er vore fodspor forsvundne — og vi kaster ingen skygge, uagtet det er fuldmaane!

M. le Major gaar forbi, ligesaa postbudet Yverdon, pêre Francois og andre, og deres fodspor staar der, og deres skygger er skarpe og tydelige!

De ønsker hverandre et godt nyt aar, idet de mødes og passerer; — ingen ønsker dog os noget! Vi raaber godt nyt aar efter dem, saa høit vi bare kan; de hører os slet ikke engang, uagtet vore stemmer er ligesaa tydelige som deres. Vi ønsker dem det aar godt, som begyndte for tyve aar siden!

Gogo og Mimsey kommer sammen ud fra Seraskiers bolig. Han laver en snebal og kaster den. Den flyver tversigjennem mig mod Pêre Francois brede ryg, og Pêre Francois gjengjælder komplimenten tvers igjennem mig, som det synes, og jeg føler det ikke engang. Mary og jeg er ligesaa virkelige for hinanden, som kjød og blod kan være; men vi kan ikke engang røre ved disse drømme-folk, uden at de smelter hen i taage; vi kan bare høre og se dem, — men det til fuldkommenhed.

Der løber lille André Carbin, vildthandlerens søn, øverst oppe paa Madame Pelés havemur, som er ti fod høi.

„Gode Gud,“ raaber Mary, „stans ham; husker du ikke, at naar han kommer til hjørnet, falder han ned og brækker begge sine ben!“

Jeg styrter efter ham og raaber: „Kom ned ulykkelige; du vil jo brække begge ben!“ Jeg skriger og strækker ud armene; men han lægger slet ikke merke dertil. Han naar hjørnet, efterfulgt af Gogo og Mimsey, som er ganske ude af sig af misundelse og beundring. Opmuntret af deres bifald bliver han mere dumdristig end nogensinde, ja forsøger sogar paa at være morsom og staa paa et ben, medens han synger en liden sang.

Pludselig glider han og falder ned, stakkels gut, og brækker begge sine ben paa en jernstang, hvorved han bliver krøbling for hele livet.

Hele denne triste lille nytaarsaftens tragedie opføres paany. Medlidende mennesker samler sig rundt omkring ham; Mimsey og Gogo græder. De sønderknuste forældre og den gode lille dr. Larcher kommer til, og Mary og jeg staar og ser paa som forbrydere, saa umuligt synes det ikke at føle, at vi muligens kunde have forebygget altsammen.

Vi to alene er levende og substantielle i hele denne besynderlige

skyggeverden, der dog saa sandt vi kan høre og se, ikke synes at være mindre levende og substantiel paa sin side. De existerer for os; vi existerer ikke for dem. Vi existerer kun for hinanden, vaagen og isøvne; thi selv de mennesker, blandt hvem vi tilbringer vort vaagne liv, kjender ikke mere til os og til, hvad der er vort virkelige liv, end stakkels André Corbin som netop har brukket sine ben om igjen foran os.

„Kom ned ulykkelige!“

Og saa tilbage igjen til „Magna sed Apta“, begge triste over dette beklagelige uheld, for at tænke, tale og gruble over disse vidundere, gjennemtrængt af en mat fornemmelse af en uhyre, mysteriøs magt, som ligger bunden i menneskets bevidsthed — en hidtil uhørt og utænkt magt, som binder det til det uendelige og evige.

Og hvor meget andet havde vi ikke desuden altid at tale om!

Gud skal vide, jeg besidder intet konversationstalent; men der gives intet menneske, hvem det var lettere at more end hende; hun interesserede sig for alt, som interesserede mig, og jeg holdt mig skadesløs for mange aars taushed. Det vilde derimod være uforskammet, ja latterligt af en mand i min stilling at udbrede mig over den berømte hertuginde af Towers' selskabelige talenter.

Utroligt, som det kan synes, dreiede dog vore fleste samtaler sig om ganske almindelige, jordiske emner — hendes forskjellige hjem og stiftelser, vanskelighederne ved at bestyre dem, hendes stadige pengemangel, hendes mange tanker og planer, erfaringer og uheld, for hvilke jeg naturligvis følte en varm interesse. Hun kjendte paa sin side snart hver krog i mit fængsel, hver enkelthed af livet der, hver enkelt indvaaners navn, udseende og historie, og kritiserede dets indre forvaltning med en praktisk sagkundskab, en forretningsmæssig klogskab, som jeg aldrig ophørte at beundre.

Et af mine morsomste minder er om et besøg, hun aflagde der i „kjød og blod“, ledsaget af nogle bekjendte filantroper af begge kjøn. Jeg blev interviewed af dem alle som en mønster-fange, der vilde have været til ære for institutionen, blot han ikke havde været saa lidet orthodox. Hun lyttede alvorlig til mine intelligente svar, da jeg blev spurgt om min helbred og om, hvorvidt jeg havde noget at klage over. Klage! Aldrig har nogen fangen fugl været saa fornøiet med sit rede — saa frisk, fornøiet og velopdragen. Hun skrev ned notitser hele tiden.

Otte timer tidligere havde vi vandret haand i haand gjennem Uffizziernes galeri i Florents; otte timer senere skulde vi være i hinandens arme.

* * *

Besynderligt nok var denne vor lykke, som var saa dyb, saa sterk, saa overjordisk og uden sidestykke i menneskehedens historie, ikke altid fri for uforstandige længsler og savn. Mennesket er aldrig saa lykkeligt, at det ikke gjerne vil være endnu lykkeligere.

Vort samvær og vor besiddelse af hinanden var absolut og fuldstændig virkelighed. Endskjønt hver af os paa en maade kun var en illusion af den andens hjerne, saa var det dog for os ingen illusion. Som to kjerner i et skal (filipiner, som Mary kaldte det) berørte vi hinanden paa flere punkter og var hinanden nærmere end hvilkesomhelst andre to mennesker (som alle er i hver sit skal). Vi forsøgte og prøvede virkeligheden af dette samvær paa alle optænkelige

vis, uden nogensinde at finde nogen mangel, og vi ophørte aldrig at forbauses over dette mirakel. Jeg fik f. ex. i fængslet breve fra hende og besvarede dem i et indviklet ciffersprog, som vi havde opfundet sammen isøvne, og som hentydede til ting, som havde hændt os, da vi begge var sammen.

Vi nød med andre ord fordele, som vel intet menneskeligt væsen før har nydt. Tid og rum existerede ikke for os; vi levede i et glædens palads omgivet af al optænkelig luxus; og bedre end alt andet, vi følte en friskhed og stolthed, som ellers kun tilhører livets morgen og en kjærlighed for hinanden, som tiden hverken kunde mindske eller kjølne, før døden kom og skilte os. — Alt dette og uendeligt meget mere tilhørte os i otte af døgnets fire og tyve timer.

Hvad kunde vi vel saa gjøre andet end undertiden sørge over, at de øvrige sexten timer ikke tilhørte os paa samme maade, at vi maatte leve to tredjedele af livet adskilt fra hinanden og over, at vi ikke kunde dele dagens møie og besvær, den vaagne tilværelse, som vi delte vor tilsyneladende søvns lykkelige liv — herlighederne i vor fælles drøm.

Og saa beklagede vi de tabte aar, som vi havde levet i gjensidig uvidenhed om hinandens tilværelse — en beklagelig ødslen af liv, naar livet, baade det sovende og det vaagne, var saa kort.

Hvor ganske anderledes kunde ikke alt have været!

Vi behøvede aldrig at have tabt hinanden af syne; vi kunde have voxet op og lært, arbeidet og kjæmpet sammen fra begyndelsen af — som gut og pige, broder og søster, som elskende, som mand og hustru — og dog have fundet vort velsignede drømmeland og have dvælet der akkurat som nu.

Og vi kunde have havt børn!

Naar vi talte om disse indbildte smaa væsener og forsøgte paa at udmale os dem, følte vi i os saadan overvældende evne til at elske dem, at vi faldt hinanden grædende om halsen.

* * *

Alt dette pleiede altid at ende i en dybere forstaaelse af den intime forbindelse, som bestod imellem os, og af det gjensidige afhængighedsforhold, hvori vi levede, og takket være hvilket livet ikke alene blev værd at leve, men blev et sandt paradis paa jorden for os begge. Vi erkjendte tilfulde, at bare det at elske og blive elsket paa den maade, var en saa overordentlig

stor ting (ved siden af alle vore øvrige velsignelser), at det var frækhed at driste sig til at ønske endnu mere.

* * *

Saaledes forløb tre aar, og alle de øvrige vilde have gaaet paa samme maade, dersom der ikke var indtruffet en begivenhed i vort fælles liv, som vendte alle vore tanker og hele vor energi i en ny retning.

Sjette del.

Nogle smaa fortrædeligheder, som jeg havde været udsat for af en af fængslets autoriteter, havde holdt mig vaagen en liden stund, efterat jeg var gaaet tilsengs, saa at da jeg endelig vaagnede i „*Magna sed Apta*“ og laa paa mit leie der, var jeg mig bevidst, at Mary allerede var der ifærd med at tilberede kaffe, saa duften deraf fyldte værelset, medens hun sagte nynnede en melodi — en eiendommelig, original, men deilig melodi, som vakte en besynderlig følelse og bevægelse i mig; jeg havde nemlig aldrig hørt den før med mit legemlige øre, og dog kjendte jeg den lige saa godt som nationalsangen.

Medens jeg henrykt laa og lyttede til den med lukkede øine, gik vidunderlige scener forbi mit sjælelige syn: Den nydelige, hvidhaarede dame, som havde vist sig i mine barnlige drømme ledende en liden gut ved haanden, — og den gut var mig selv; duerne og deres hus, floden og vandmøllen, den hvidhaarede unge mand med røde hæle paa sine sko, en meget smuk dame, høi, fyldig og middelaldrende, klædt i en pragtfuld brokades silkekjole, en park med plæner og alleer af træer, som var klippet efter geometriske linjer, et slot med taarne, — alle slags henrivende landskaber og folk, som tilhørte et andet land og en anden tid.

„Hvad ialverden er det for en deilig melodi, Mary?“ udbrød jeg, da hun var færdig.

„Det er min yndlingsmelodi,“ svarede hun; „jeg synger den saa sjelden af frygt for, at den skal tabe sin fortryllelse derved. Det er formodentlig grunden til, at du ikke har hørt den før. Er den ikke deilig? Jeg har forsøgt at vække dig ved at synge den. Min bedstefader, violinisten, pleiede at spille den med sine egne variationer derover og gjorde den berømt i sin tid; men den blev aldrig offentliggjort, og nu er den glemt. Den kaldes „*Le Chant du Triste Commensal*“ og blev komponeret af hans bedstemoder, en nydelig fransk dame, som ogsaa spillede violin, men ikke som levebrød. Han huskede hende spille den, da han var en liden gut og hun allerede en gammel dame, akkurat som jeg mindes ham spille den, da jeg var liden pige i Wien, og han en hvidhaaret gammel mand. Hun pleiede at hvile violinen mod knæet, naar hun spillede, og spillede altid fuldstændig rent med smag og udtryk. Det var hendes spil, som bestemte hans løbebane. Dette er det eneste, hun nogensinde har komponeret, og hun gjorde det i en meget bedrøvet og ophidset sindsstemning, lige efter at hendes mand var død af et ulvebid, og kort før hun fødte sine tvillingdøtre — sine eneste børn — hvoraf den ene var min oldemoder.“

„Og hvad var denne vidunderlige gamle dames navn?“

„*Gatienne Aubéry*; hun egtede en britisk squire ved navn Budes, som var en *gentilhomme verrier* i nærheden af St. Prest i Aujou — det vil sige, han fabrikerede karafler, vandflasker og ølglas og alt saadant til trods for sin adelighed. Det var slet ikke anseet nedværdigende at gjøre det; det var i virkeligheden den eneste forretning, som det tillodes adelige at drive, og man maatte mindst være squire for at kunne befatte sig dermed,

Hun var en meget dygtig kvinde, *la belle Verrière**), og hun bestyrede glasfabriken i mange aar efter sin mands død og tjente mange penge for sine to døtre.“

„Hvor besynderligt!“ udbrød jeg; „Gatienne Aubéry! Dame du Brail — Budes — navnene forekommer mig saa velkjendte. *Mathurin Budes, Seigneur de Monhoudiard et de Verney Moustier.*“

„Ja, det er rigtigt. Hvor rart, at du ogsaa skulde kjende til det! En datter, Jeanne, egtede min oldefader, en officer i den ungarske armé, og Seraskier, violinspilleren, var deres eneste barn. Den anden, som var saa lig sin søster, at kun deres moder kunde se forskjel paa dem, blev kaldt Anne og egtede en *Comte de Bois* — dit eller dat.“

„*Comte de Boismorinel.* Tænk, alle disse navne forekommer i min familie

*) Den smukke glasmagerske.

ogsaa! Min fader fik mig til at tegne af deres vaabenmerker, da jeg var barn, naar han vilde, at jeg skulde forholde mig rolig søndag morgen. Kanske vi er kjødelige slegtninge, du og jeg.“

„Aa, det vilde være altfor deiligt!“ sagde Mary. „Undres, hvorledes vi skal blive istand til at finde det ud? Har du nogle familiedokumenter?“

„Ja, der var en hel del saadanne i en stor kuffert; men jeg ved ikke, hvor de er henne nu. Hvad nytte kunde vel jeg have af familiepapirer?

Stamtavlen.

Ibbetson tog dem i sin varetægt, da jeg forandrede navn; jeg formoder, hans sagførere har dem nu.

„Lykkelige tanke,“ udbrød hun; „vi kan jo klare os uden sagførerne. Lad os gaa hen til dit gamle hjem og faa Gogo til at tegne vaabenmerkerne om igjen for os, saa kan vi staa og se ham over skuldrene.“

Jo, det var i sandhed en lykkelig tanke. Vi drak vor kaffe og gik lige til mit gamle hjem med det ønske, at Gogo skulde være der og atter

være optaget af sin forlængst glemte færdighed i at tegne vaabenmerker.

Det var en deilig søndag morgen, og vi fandt Gogo ivrig beskjæftiget ved et lidet bord ved vinduet. Gulvet var ganske bedækket af gamle pergamenter og familiedokumenter, og le beau Pasquier sad ved et andet bord ganske fordybet i sin egen stamtavle og skrev anmerkninger i margen — en beskjæftigelse, som han morede sig meget ved — og nynnede imedens ganske ubevidst. Det solbeskinnede værelse var ganske opfyldt af hans stemmes gjennemtrængende, bløde vellyd, som et drivhus er fyldt af blomsternes duft.

Min fader, som i sit hjerte var republikaner (til trods for al sin indbildte loyalitet mod Bourbonernes hvide lilje) en vordende videnskabsmand, som imponeredes langt mere af en dygtig og flittig fransk mekaniker end af en prins (og jeg tror, at han ogsaa vilde have foretrukket den førstes venskab og omgang), fandt dog ved en besynderlig selvmodsigelse baade glæde og stolthed i disse snurrige gamle dokumenter og obskure vaabenmerker. Det samme vilde jeg muligens have gjort, om det var gaaet mig lidt anderledes i verden — thi hvilken sand demokrat (hvor intolerant han end kan være ligeoverfor den svaghed hos andre) sætter ikke stor pris paa sine egne personlige krav paa aristokratisk afstamning, om de er aldrig saa usikre og tvilsomme?

Han var glad i saadanne smaa ordsprog og aforismer som „*noblesse oblige*“ *), „*bon sang ne sait mentir*“ **) o. l. og havde opfundet en liden aforisme til trøst, naar han var i knibe, nemlig: „*Bon gentilhomme n'a jamais honte de la misère*“ ***). For at være retfærdig mod ham maa det dog siges, at han beholdt alt dette for sig selv udelukkende til husligt brug, og han vilde have været den første til at le, om han havde hørt dem i nogen andens mund.

Den eneste begavelse, hvoraf han var i besiddelse, sin deilige sangstemme, tillagde han absolut ingen betydning.

(Forts.).

---

*) Adelskab forpligter.

**) Godt blod kan ikke lyve.

***) En god adelsmand skammer sig aldrig over ulykken.

Nordsjøens historie.

(Efter *A. J. Jukes-Browne* i „*Contemp. Rev.*").

Nordsjøen har langtfra altid været det hav, den nu er. Den har i tidernes løb gjennemgaaet mange forandringer; har engang været tørt land; og har i det hele med de omliggende lande gjennem de lange geologiske perioder gjennemløbet en ganske bevæget og revolutionær historie. Denne historie er skreven i de forskjellige aflagringer og formationer paa dens egen bund og i de lande, som omringer den, og lader sig derfra udbogstavere. Tider og perioder er naturligvis her umaadelig lange og omfatter tusener af aar.

Sjøens hele sydlige del er meget grund; blev den hævet femti favne, vilde den udgjøre tørt land og forene England med Holland og Danmark. Hele denne del har da ogsaa engang udgjort en eneste stor slette, gjennem hvilken der løb en fortsættelse af Rhinen.

I begyndelsen af den geologiske periode, da jordens kridtlag formedes og afsattes, laa det nordvestlige Europas lande om et slags nordligt middelhav, — et stort indlandshav, der strakte sig i øst og vest mellem to brede fastlandsstrækninger. Dets sydlige kystlinie løb fra Sachsen og Thüringen gjennem Rhinprovinsen og Sydholland tvers over den nuværende Nordsjø til Norfolk i det østlige England, medens den nordlige linie dannedes af den Skandinaviske halvø, af en bred landstrækning, der forbandt Skandinavien med Skotland og det nordlige England. Havet skylled saaledes hen over hele Nordtyskland, Danmark, Holland, den nuværende Nordsjøs centrale del og store dele af det østlige England.

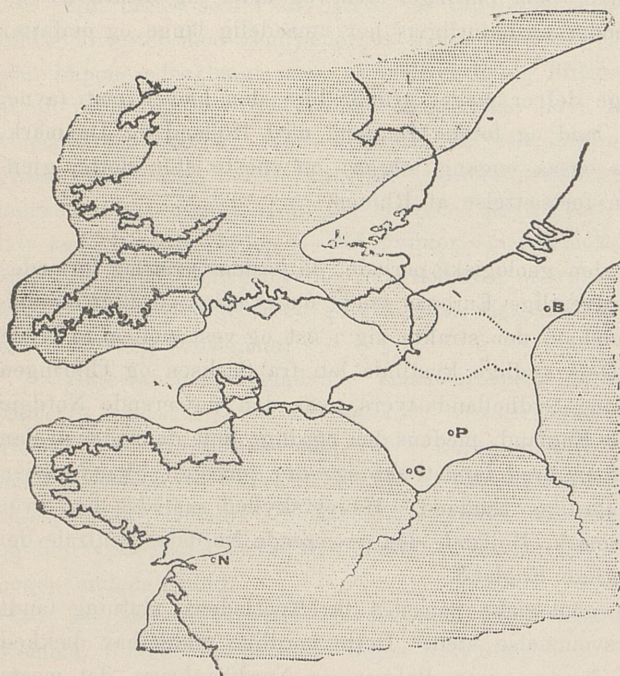
Mod den omtalte geologiske periodes (kridtperiodens) slutning fandt der en slags stor oversvømmelse sted. Dette nordlige middelhav dækked da, foruden de nævnte lande, ogsaa Belgien og Nordfrankrige, det meste af England og forened sig frit med Atlanterhavet.

Efter denne store oversvømmelse fandt der saa en lige gigantisk og omveltende *hævning* af fastlandet sted. Og med denne hævning begyndte de bestaaende geografiske forhold med sine lande og hav at udvikle sig.

— I den geologiske periode, der fulgte paa kridtperioden (den *eocene*), finder vi det omtalte hav næsten forsvundet, eller aldeles forandret i udstrækning og begrænsning. Det meste af den nuværende Nordsjø var da blevet fastland. Skotland og Skandinavien var fremdeles landfaste. Den sydlige del af denne landstrækning strakte sig helt mod Nordsjøens centrum og var her lav og myrlændt, medens den nordlige del bestod af høie fjeld-

sletter og bjerghøider, hvor der herskede en heftig vulkansk virksomhed, og hvor mange store floder havde sine kilder. Kun den sydlige del af Nordsjøen udgjorde et grundt indlandshav, der gjennem snevre og vexlende kanaler stod i forbindelse med Atlanterhavet gjennem et sydligere liggende indlandshav, den nuværende engelske kanal. Kartet fig. 1 giver en forestilling om disse forhold; de mørke partier betegner land og de lyse angiver sjøernes sandsynlige udstrækning i midten af den eocene periode.

I den næste tidsperiode (den *miocene*) indsnevredes den da bestaaende Nordsjøes fladerum yderligere ved dannelsen af en landtunge. Derpaa synes sjøens bund at have hævet sig noget. I denne periode udgjordes derfor det nordvestlige Europa væsentlig af et sammenhængende fastland med kun smaa og grunde sjøer eller indlandshav. Den omtalte sydlige del af Nordsjøen, end grundere og mere indskrænket end før, sendte en bugt indover Belgien, forøvrigt udgjorde hele Nordsjøens nuværende areal en del af det fastland, der desuden indbefattede de Britiske øer, Skandinavien og *Østersjøen*.

— Ved begyndelsen af den derpaa følgende geologiske periode (den *pliocene*) blev Belgien, dele af Nordfrankrige og det østlige England atter overskyllet af sjøen. Forøvrigt forblev alt i det væsentlige uforandret. Af de fossile muslinger, der findes fra denne tid, ser vi tydeligt, at den da existerende Nordsjø ikke havde noget nordligt udløb, men derimod stod i forbindelse med sydligere have. Disse muslinger er nemlig Middelhavs-arter.

Men i løbet af denne periode fandt den største og for samtlige omgivende lande afgjørende forandring sted. Den landstrækning, der forbandt Skotland og Nordengland med Skandinavien, begyndte nemlig nu at synke. Synkningen begyndte ved den norske kyst, idet de her existerende dybe fjelddale først kom under havets niveau og fyldtes af Nordishavets indbrydende bølger. Der aabnedes saaledes en rende mellem Norge og Skotland ned til den sydlige Nordsjø, — en rende, hvorigjennem ishavets kolde vande strømmede ned. Derved sank blandt andet Englands temperatur og ændredes dets klima.

Denne rende udvided sig saa, idet landet sank, gradvis vestover mod Skotland og England, hvorved da den nuværende Nordsjøes *nordre* del blev dannet. Samtidig med dette forsvandt dog efterhaanden atter den sydlige del, idet bunden dels hævet sig, dels blev bygget op ved Rhinens aflagringer i det grunde, indelukkede hav. England blev saaledes landfast med Holland og Belgien ved en stor, lav slette. — Dybest var Nordsjøen paa denne tid i det nordlige Holland. Her var nu dens centrum. Den nydannede nordlige sjø havde derimod endnu ikke ved denne periodes slutning naaet selve Englands nuværende østkyst mere end paa et par punkter. (Se kart fig. 2).

— Saa kom isperioden med sine revolutioner, der snudde op og ned paa alt. I begyndelsen af denne periode blev England hævet flere hundrede fod høiere, end det nu ligger. Nordsjøen maa da i sin helhed have været tørt land. Saa sank landet atter slig, at dets nordvestlige del kom 1500 fod lavere end nu og overskylledes af ishavsbølger. Den sydlige del af landet sank derimod blot omtrent 100 fod. — Men atter hævede det nedsunkne og overskyllede land sig ved isperiodens slutning, og klimatet

ændredes, saa det blev beboeligt for de tidligste individer af vor egen slegt. Landet laa da 300 fod høiere end nu og var landfast baade med Irland og det europæiske fastland. Nordsjøens hele areal udgjordes af en tør, bred slette, hvor flokke af elefanter, næsehorn, hjorte, vilde heste og hornkvæg jagedes af den ældre stenalders mennesker. Der vrimlede ogsaa af løver, hyæner og leoparder. Klimatet maa saaledes efter istidens slutning have været et ganske andet end nu for tiden. Gjennem denne slette løb Rhinen, hvortil alle det østlige Englands floder dannede bifloder, hvori der vrimlede af flodheste, bævere, ottere, etc.

Doggerbankerne er en saavidt oversvømmet levning af denne slette, og fra denne har man fisket op fossile rester af de nævnte dyr.

— Saa kom da slutningskatastrofen i dette lange og bevægede geologiske drama. Atter sænkedes landet gradvis, til det fandt sit nuværende niveau, og denne sænkning foregaar fremdeles i England. Det er den, der endelig har skabt den nuværende Nordsjø, og som fremdeles holder paa at skabe den, idet dens vestlige grænser jevnt, om end yderst smaat, udvides ved den engelske kysts hensmuldring.

Nu først dannedes ogsaa kanalen mellem England og Frankrige. Herfra brød havet ind over den store slette og skilte atter England fra fastlandet. Det høie land mod nord var, som omtalt, forlængst forsvundet. Ogsaa her brød det nordlige Atlanterhav derfor nu ind over sletten, der saaledes efterhaanden begroves, og Nordsjøen indtog dens plads. —

Altsaa først i kridtperioden et stort nordligt middelhav, begrænset mod nord af den skandinaviske halvø og dennes fortsættelse (kan man gjerne kalde det) gjennem en bjergfuld landstrækning over til Skotland, — et hav overskyllende Nordtyskland, Danmark, Holland, det østlige England og tildels Belgien og Nordfrankrige.

Saa dette havs forsvinden efter et par revolutioner op og ned, og i dets sted et sammenhængende nordeuropæisk fastland indbefattende de britiske øer, landfaste med Skandinavien, det meste af Nordsjøen, hele Østersjøen, Tyskland og Frankrige. Og inden dette fastland blot en del grunde sjøer eller indlandshav, hvoraf den sydlige del af den nuværende Nordsjø var den vigtigste. Denne stod i forbindelse med sydligere liggende have.

Saa dette havs videre indsnevring, med en bugt henover Belgien. Derpaa atter dets udvidelse baade over Belgien og England.

Dernæst gjennembruddet af det nordlige fastland mellem Norge og Skotland og ishavets indstrømmen, hvorved Nordsjøens nordlige del blev dannet, voxende fra øst mod vest og med sin dybeste del i det nuværende

Nordholland. Og samtidig med dette forsvinder den sydlige sjø, — den sidste rest af kridtperiodens middelhav. England bliver ved en lav slette landfast med Holland og Belgien, paa samme tid som Skotland ophører at være landfast med Norge. Nordsjøen lukkes mod syd og aabnes mod nord, — forsvinder i syd og bliver til i nord og øst.

Saa kommer isperioden med sine store og forholdsvis pludselige omvæltninger, der ender med, at ogsaa den nydannede nordlige sjø for en tid forsvinder, og hele den nuværende Nordsjøs areal bliver en eneste tør slette forbindende England med fastlandet. (Fjeldkjederne mod nord er derimod for godt forsvundne). Sletten gjennemløbes af Rhinen og dens bifloder og er opholdssted for en tropisk dyreverden og vore første forældre, den tidlige stenalders mennesker.

Og endelig kommer saa den sidste ændring. Landet synker gradvist. Kanalen mellem England og Frankrige aabnes, og havet strømmer ind over sletten baade fra syd og nord og danner den nuværende Nordsjø.

Saa er et lidet kapitel i vor jordklodes skabelseshistorie. Det er klart, at disse forandringer har taget mangfoldige tusen aar. Bagenfor dem ligger endnu længere og mere bevægede perioder, og hvad nye revolutioner, fremtiden bærer i sit skjød, ved naturligvis ingen. Jordens udseende inden de 3—4000 aar, som den menneskelige historie omfatter, er blot et flygtigt og kortvarigt moment i dens liv.

Ruslands demoralisering.

(Efter *E. B. Lanin* i „*Fortnightly Rev.*“).

(Slutning).

III.

Men kjender keiseren til alt dette; er han underrettet derom? spørger udlændingen, der ikke rigtig kan tro, at saa human og mild en personlighed, som czaren skildres at være, kan være delagtig i slige forfærdeligheder. Svaret er afgjørende og ligetil. Ja, hans majestæt véd meget godt, at massen af hans undersaatter er blevet reduceret til en slags gelé, der skjælver hjælpeløst, naar man nærmer sig den, men ikke selv er i besiddelse af nogensomhelst kraft eller evne til frit at bevæge sig, — en gelé, der passivt antager den form, hvori den gydes. Han véd, at der neppe findes grænse for folkets bøielighed; at det lader sig vride, bøie,

slynge i alle retninger og i hver en form. Den omtalte rekrut i Vilna er et typisk exempel paa de vanlige massers redebonhed til at ofre sit liv paa en overordnets vink, — blindt, hjælpeløst, uden storhed, med en gjennempryglet hunds troskab. Tusener af slige exempler kunde gives. Hans majestæt behøver blot at udtale et eneste ord og imorgen vil 80 millioner af hans undersaatter forandre tró og gaa over til hedenskabet eller blive republikanere. Kort sagt, keiseren og hans embedsmænds magt over folkets sjæle og legemer er absolut. Ingen institution i Rusland har nogen rod i folkets dyb. Keiserens blotte ord kan ændre alt. Nationen er som sagt blot en hjælpeløst skjælvende gelémasse, der antager den form, keiseren vil. For denne form maa han derfor ogsaa — vel bekjendt med disse forhold, som han er — holdes ansvarlig.

I hvilket andet land vilde vel en hel religiøs sekt enstemmig opgive den tro, for hvilken dens fædre har stridt og lidt, blot for at berede landets hersker et øibliks fornøielse? I Kursk var der en sekt af troende, som ansaa sin tros afvigelser fra den ortodokse kirkes saa vigtige, at dens medlemmer heller vilde lide martyrdøden end slutte sig til statskirken. Og dog besluttede for nogle aar siden denne sekt enstemmig, at den istedenfor at overrække hans majestæt gaver eller adresser i anledning hans lykkelige frelse fra et mordattentat, vilde ofre ham sin fædrenetro og glæde ham ved at afsværge sin tro og betro sine sjæles frelse til den kirke, over hvilken hans keiserlige majestæt vaager og præsiderer. Og saa gik disse „gelé-mænd“, som det betegnende russiske udtryk heder, i et antal af 1146 personer *in corpore* over til statskirken! Hans majestæt var meget vel fornøiet og takkede sekten for dens — loyalitet*).

Det er naturligt nok, at russiske patrioter nødig vil blotstille sit folks elendighed. Som Sem og Jafet søgte at skjule sin faders skam og nøgenhed, saa gjør de med sit fædreland. Desto større vegt maa der tillægges de enkelte ytringer, hvori deres sorg og bitterhed, saavelsom abstrakte sandhedskjærlighed af og til, trods alle hensyn, giver sig luft. Føreren for det panslavistiske parti, Ivan Aksakof, udtalte saaledes for en tid siden med fuldt overlæg og veiende hvert ord, at hvad oplysning, dannelse og alt, der indbefattes under ordet civilisation angaar, „staar det russiske folk den dag idag paa det tolvte aarhundredes lave niveau.“ — Og visselig maa det samfund være betydelig forskjelligt fra den øvrige verdens, naar tyveri og røveri ikke er nogen forbrydelse, menéd en fast institution, barnemord en moralsk nødvendighed, og sædelighedsforbrydelser

*) *Novoje Vremja*, 28de og 30te august 1889.

mod naturen en modesvaghed. „Endog russisk digtning,“ siger filosof-patrioten Vladimir Solovief, „viser en overalt ellers ukjendt hang til at dyrke og forgude vold og ussel grusomhed.“ „Rusland“, siger grev Tolstoi, „er komplet ødelagt af drukkenskab og uærlighed.“

Endog folket selv er sig dunkelt bevidst, at det lever i en slags livets kjelderetage, paa et lavere niveau end andre nationer; og denne bevidsthed finder udtryk i mange rørende ordsprog og staaende fraser. „Vi er et formørket folk,“ siger et af disse ord, „thi vi véd hverken, hvad der er synd eller hvori frelse bestaar.“

Og anderledes kunde det ikke være. Kun et mirakel større end noget, der har hændt siden Elias drog tilhimmels i sin ildvogn, kunde have hindret et folk, der i lange tider er blevet saa systematisk kuet, forblindet og demoraliseret som det russiske, fra nu at befinde sig paa et langt lavere moralsk trin end andre nationer. Det moderne russiske folk fortjener ikke foragt, fordi det er blevet, hvad det er; men snarere beundring, fordi det har undgaaet de endnu lavere dyb og afgrunde, hvori de fleste andre nationer vilde have styrtet ned, havde de staaet under en „faderlig“ styrelse, der langt sjeldnere minder om den Gode Hyrde end om Erkefienden.

Fra den tekniske verden.

Nu er det tiden selv, som gaar for smaat for vort elektriske aarhundrede. Jorden ruller saa dovent rundt sin axe, at forretningslivet besværes deraf og nyttige reformer lægges vanskeligheder i veien. Professor Thompson, Amerikas første autoritet paa det elektriske omraade, har i et foredrag for den elektriske verdenskongres, der nylig afholdtes i Chicago, erklæret det for muligt at telefonere mellem Europa og Amerika. Den største hindring er vor jords utaalelige sendrægtighed i sine daglige omdreininger. Af denne grund bliver nemlig tidsforskjellen mellem London og New-York saa stor, at de to byer blot faar tre forretningstimer fælles. Og da telefonen naturligvis næsten udelukkende vilde blive benyttet i disse tre timer af døgnets fire og tyve maatte priserne, for at den paa den korte tid skulde kunne svare regning, sættes saa høit, at de vilde forbyde telefonens almindelige benyttelse. Telegrafering er en mere sendrægtig affære og passer derfor bedre for vor smaapuslende jordklode. Der er ikke andet raad nu, end at faa ogsaa vor gamle jord til at føle de nye tiders impuls og rappe lidt paa sig.

— Over otti millioner kroner er nu nedlagt i elektriske centralstationer i England.

— Forbi med dampsprøiternes tid ogsaa nu! Elektriske brandsprøiter er meget bedre. Den første er nylig blevet prøvet i St. Paul i staten Minnesota i Amerika og viste sig dampsprøiterne helt overlegen. Den veier blot det halve af

en vanlig dampsprøite og dens kraft kan øges næsten i det uendelige. Den benytter de elektriske sporveie, der gjennempløier smaa og store byer i alle retninger derover, løber ud paa brolægningen ved ankomsten til brandstedet, forbindes paa et minuts tid eller mindre med en elektrisk ledning og er saa i fuld stand og gang. Dampsprøiterne bliver snart at sælge ved auktion som gammelt skrab. — En tolv aar gammel gut har undfanget idéen til de nye sprøiter. (Efter „*Eng. Mag.*").

— Kalifornia har den længste endnu existerende jernbane. Den er henved 20 km. lang. Vognene løber med en hastighed af 45 km. i timen.

— Europa har nu omtrent 370 km. elektrisk sporvei. Halvdelen heraf er forsynet med amerikansk maskineri.

— Jern er det bedste materiale for den tilbagevendende strømledning vde elektriske sporveie, naar den grund, hvori den nedgraves, indeholder ler, medens kobber er bedst i sandig eller gruset jordbund.

— Et elektrisk fagblad sættes som det sig hør og bør ved elektricitet, — ved sættemaskiner drevne paa denne vis.

— *Trinser.* Min artikel under denne overskrift i et tidligere hefte har bragt mig en sterk protest fra en „norsk ingeniør." Det er i regelen umuligt i „Kringsjaa" at indtage saadanne tilsvar, med mindre de blot angaar rettelse af faktiske oplysninger. Det ligger i et tidsskrifts natur. Ønsker nogen at forfegte en anden side af en sag, end den, der er kommet tilorde i „Kringsjaa"s spalter, saa maa det gjøres i form af en selvstændig artikel, der kan forelægges læserne for dens egen interesses skyld. — For en gangs skyld vil jeg dog gjøre en delvis undtagelse fra regelen og lade den „norske ingeniør"s protester blive hørt, for ikke at synes at ville stænge en anden opfatning end min ude. For kortheds skyld maa jeg dog gjengive hans anker punkt for punkt ledsaget af min forklaring.

Den „norske ingeniør" protesterer mod, at berlinerbygmestre skulde anvende menneskekraft til at flytte og løfte store stenblokke paa plads. Den forskjel, der ønskedes betonet, var, at medens amerikanerne anvender en liden dampmaskine og et yderst letvindt og praktisk kranarrangement, benyttes i Berlin som ellers i Europa overveiende menneskelig muskelkraft med forældede og enkle kraner, haandspager etc. — Han protesterer ogsaa mod, at „saalænge europæerne kan klare sig med menneskelig muskelkraft, falder det dem aldrig ind at benytte andet." — Han nævner som exempler paa det modsatte seilbaade og skydsheste (for at være beskeden). Der er i sprogbrug noget, som kaldes hyperbolisme og som bestaar i at benytte forsterkede og overdrevne udtryk, for derved at gjøre mere indtryk med ens mening. Det er den simple tanke med en liden tilsats af indbildningsevne. Naar vi f. ex. siger, at en hest sprang hurtigere end lynet, saa mener vi det ikke aldeles bogstaveligt, men faar netop ved overdrivelse vor mening bedre frem, end om vi f. ex. havde sagt, at den sprang hurtigere end lokaltogene paa Vestbanen. Det er hyperbolisk sprog, og „en norsk ingeniør" maa læse min paaklagede sætning med den forstaaelse. — Det samme gjælder mine ord, om at en norsk spade næsten tager livet af en uvant mand, medens en amerikansk arbeider af sig selv. Man faar virkelig ogsaa her forstaa den halvt spøgende iklædning, som meningen har faaet. Jeg skal ikke forsvare eller forklare mig, thi ogsaa en „norsk ingeniør" maa kunne se meningen og forstaa, at det ikke er at opfatte bogstavelig. — Trinser frygter han vil ødelægge gulvene. Samme frygt er ogsaa udtalt af andre. Det er der nu hjælp for. Gjør for det første trinserne brede og med afrundede kanter, let bevægelige om begge axer og fabrikeret af et saavidt muligt blødt eller elastisk

materiale, — haardt træ er kanske det bedste. Merker kan det vel da efterlade sig, men ødelægge gulvene ved at slide og skjære dem op vil de ikke. Amerikanerne benytter dem bestandig — uden undtagelse — paa tæpper rigtignok. Det er altsaa ikke jernsenge alene, som en korrespondent tror, der har dette tilbehør. De tungeste træsenge — og disse bruges aldeles overveiende — løber lige glat paa sine trinser. — Videre oplyser den „norske ingeniør", at i hans hjem *har* man skurekost (fille med skaft til). — Jeg finder da ogsaa, at det er almindeligere, end jeg troede, og det glæder mig; haaber snart at se dem i alle hjem. Begyndelse og slutning af brevet gjengives her:

„Jeg vil forudskikke den bemerkning, at en mandskraft i Amerika koster tre op til fem gange saa meget som i Europa. Dette bevirker, at det her er økonomisk at benytte menneskekraft, hvor det i Amerika aldeles ikke er økonomi . . . . . Naar De er saa sindt paa den trillebøren, saa kan jeg fortælle, at det er et let regnestykke, naar det blir uøkonomisk at benytte en mand til at bære og naar det er billigere at benytte trillebør, ligeledes naar det bliver uøkonomisk at trille og billigere at kjøre med hest eller gaa til tralle med spor o. s. v. Den slags regning benyttes selv her i vort gamle Norge. Det er nemlig slet ikke saaledes, som De anfører, at hestekraft *altid* er billigere, bedre og mere tidsbesparende end menneskelig muskelkraft, nei det kommer skam an paa omstændighederne. Det vilde f. ex. ikke være billigere, bedre og mere tidsbesparende at benytte hestekraft til at flytte sengen med. Ja, jeg kunde nok komme med flere exempler, men jeg tror, at enhver har let for at finde slige."

— En arkitekt sender mig, i anledning en notits i denne rubrik om tysk arkitektur paa verdensudstillingen (taget fra et amerikansk fagskrift), en artikel fra et *tysk* fagskrift, hvor en lignende dom udtales over hjemlandets bygningskunst. Artiklen er dog af for udelukkende faglig interesse til at gjengives her.

Ny literatur.

Vinc. St. Lerche: — Fra det gamle hjørneskab. — Skisser fra en smaaby i firtiaarene. — Text og tegninger. — H. Aschehoug & Co.s forlag. — Kristiania. Pris kr. 3.00. — Vakker og underholdende.

Bernt Lie: — Unge dage. — Smaafortællinger. — H. Aschehoug & Co.s forlag. — Pris kr. 2.00.

Th. Kittelsen: — Wessels Hundemordet illustreret. — H. Aschehoug & Co.s forlag. — Kristiania. — Pris kr. 1.00.

John Paulsen: — Haidee; en kunstnerhistorie. — H. Aschehoug & Co.s forlag. — Kristiania. Pris kr. 2.00. —

Hans E. Kinck: — Ungt folk. — H. Aschehoug & Co.s forlag. — Kristiania. — Pris kr. 4.25. —

Alvilde Prydz. — Drøm. — H. Aschehoug & Co.s forlag. — Kristiania. — Pris kr. 3.80. —

C. G. Uddgren; M. Dauthendy: — Verdensaltet; — det nye sublime i kunsten. — Digtere og kunstnere tilegnet. — Kjøbenhavn.

Fra kirkernes omraade.

(Efter ind- og udenlandske kirkelige tidsskrifter).

Kirkeligt eningsarbeide i England. I England foregaar der et arbeide for at forene de engelsktalende protestantiske samfund. De arbeider i denne hensigt paa forskjellig maade. Ifjor og iaar har de havt møder i Schweitz.

Man kunde meddele, at i den sidste tid havde flere skilte metodistsamfund sluttet sig sammen, ligesaa enkelte andre, særlig baptister; tildels ogsaa at forskjellige nonkonformister (som dissenterne gjerne kaldes i England i modsætning til den anglikanske statskirke) samvirkede. I Glasgow, Manchester o. a. steder arbeidede de forskjellige bekjendelser sammen særlig for sociale formaal. Paa missionsmarken slutter missionærerne sig sammen til fælles raadslagninger og virke, om de end har forskjellig opfatning af det ene eller andet lærespørgsmaal.

Hvad man vil arbeide for, er dog ikke hel sammenslutning, en saadan anser man ikke mulig, men mere en forening til „én hær med forskjellige regimenter", „federation, ikke fusion". Der taltes dog ogsaa om en folkekirke (borgerkirke), der skulde omfatte alle. Som særlige ting, man kunde forenes om, nævntes følgende: Luk kirkedørene op ogsaa for prædikanter af andre samfund; lad de forskjellige samfund virke i fællesskab for kirkelige og sociale formaal, mission o. s. v.; lad der bli møder med deltagelse af de forskjellige bekjendelser; imellem kunde man forenes om fælles gudstjeneste og altergang; blade og tidsskrifter kunde udgives i fællesskab (flere saadanne er der forresten alt i England).

Der blev pegt med styrke paa, at hvad det særlig gjaldt, var at alle kristne kunde enes i at gjøre vel, enes om den store gjerning at reise de fortrykte og forkomne. Fremdeles udhævedes, at den kirkelige forhandling, særlig i bladene, maatte føres mere hensynsfuldt, saa ikke det ene parti brugte ukvemsord mod det andet.

Man enedes ogsaa til slut om en henvendelse til Kristi kirker i de engelsktalende lande. I denne udtaltes, at frelseforkyndelsen fremmedes bedst ved, at de forskjellige grene af kirken saa langt som mulig virkede med forenede kræfter og i broderlig enighed. Særlig omtales i denne henvendelse følgende: En søndag om aaret bør anvendes til særtjeneste for befordring af kristelig enighed; paa denne bør presterne saa meget, som det lader sig gjøre, bytte prækestoler, de troende af forskjellig bekjendelse paa et sted gaa til alters sammen, presterne omtale, hvad godt der er udført af andre grene af kirken end deres egen, særlig af dem, mod hvilke der hersker fordomme. Fremdeles nævnes fællesarbeide for fremme af saadanne mere sociale, filantropiske og offentlige kristelige formaal, som kan udføres bedst, naar alle kristne paa et sted slaar sig sammen. Endelig burde exemplet fra de forskjellige missionsselskabers missionærer følges ogsaa i hjemmet, saaledes at alle kristne prester i et distrikt holdt regelmæssige møder til fælles belærelse og opmuntring, og at man kom overens om at koncentrere det kristelige arbeide i sterke organisationer isteden for at spilde sit arbeide til unytte i dannelsen af svage foreninger.

Blandt underskrifterne under henvendelsen sees navne som Farrar og Fremantle af anglikanerne, Lindsay af presbyterianerne, W. T. Stead (redaktøren af „*Rev. of Reviews*") og Herbert Stead af kongregationalisterne, Williams af baptisterne, Hughes, Lunn og Pearse af metodisterne.

Pinsedag 1894 anbefales, hvor det kan høve, som den første „gjenforeningssøndag“. Det hele arbeide gaar under navnet gjenforening af kirkerne (reunion of the churches).

Den 5te oktober holdtes et kirkemøde i Birmingham, hvor der mødte 13 bisper fra England og kolonierne og mange geistlige og verdslige herrer, og hvor de fleste udtalelser gik i retning af sammenslutning (reunion) af de forskjellige engelske kirkesamfund.

— Det engelske bibelselskab udgiver hvert aar 4 millioner bibler.

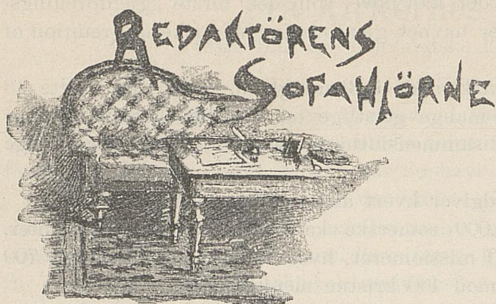
— I Japan var der i 1892 45,000 romerske katoliker, 36,000 protestanter, 20,000 græske katoliker. Der var 400 missionærer, hvoraf halvparten kvinder, 700 indfødte kristelige medhjælpere, henimod 400 kristne menigheder.

— I Indien er der 287 millioner mennesker. Folketallet øges med 3 millioner om aaret. Henved $2^1/_2$ mill. er kristne. Deraf er $1^1/_2$ mill. romersk-katolske, 200,000 syriske kristne (jakobiter), 300,000 engelske statskirkefolk, 400,000 nonkonformister (engelske sekter). Zoroasters lære har 80,000 tilhængere. 200 millioner er bramaner, 50 mill. mahomedaner. 9 millioner dyrker dæmoner, træer, fetischer. Bramanismen har sine reformatorer, men det gaar ikke rart med tilslutningen til dem, Asya Somaj har 40,000 tilhængere, Bramo Somaj 3000. Enkeltvis findes der teosofer, mormoner og mange andre. Mange falder fra bramanismen og tror ikke paa nogen ting.

Religionsparlamentet. Tanken paa dette blev først undfanget af en jurist i Chikago, Karl Bonney. Den 20de september 1889 skrev han i „Statsmanden“ med den kommende verdens-udstilling for øie, at hvor herlig den vilde fremvise menneskenes materielle bedrifter og mekaniske seirvindinger, saa var der „noget høiere og ædlere, som „krævedes af nutidens oplysnings- og fremskridts aand.“ „I sammenhæng med hin betydningsfulde begivenhed skulde statsstyrelsens, retsvidenskabens, finansvæsenets, kundskabens, literaturens, opdragelsens og religionens verden repræsenteres paa et møde af statsmænd, jurister, finansmænd, literater, lærde og teologer, et møde med større tilslutning og bedre repræsenterende folk, nationer og tungemaal end nogen forsamling, som nogensinde er bleven holdt“ osv.

Der blev nedsat en komité for sagen, og Bonney blev dens formand. Udstillingskomitéen sluttede sig til tanken, paatog sig de store udgifter til bygning af lokale m. v. Den veltalende presbyterianske prest dr. Barrows i Chikago blev antagen til ordfører i parlamentet. Femten andre kristne samfund blev repræsenterede i dets general-komité, ligesaa det jødiske samfund. Alle de fornemste religiøse aviser gav sin tilslutning og støtte, ligesaa en stor del af de verdslige. Der blev skrevet til fremstaaende mænd af forskjellige religionsbekjendelser kloden rundt osv. osv.

Parlamentet aabnedes den 11te september. Den store sal var pakkende fuld, det vil sige, der mødte en 4000 mænd og kvinder. Aabnings-salmen „Priser Gud Herren, fra hvem al velsignelse kommer“ klang herligt gjennem forsamlingen, ledsaget af orgeltoner. Med kardinal Gibbons i spidsen bad forsamlingen Fader vor, Derefter holdtes aabningstalen af Bonney, hvorefter Barrows bød forsamlingen velkommen: De var komne sammen, sagde han, som mennesker, som børn af én Gud for at fremme en bedre forstaaelse blandt mennesker af alle troesbekjendelser.

Jeg læste for mange aar siden en liden fortælling, som jeg siden saa ofte har maattet huske paa ved at træffe lignende ting som de der skildrede i livet. Den er nok desværre svært typisk. Fortællingens titel husker jeg ikke; heller ikke forfatterens navn. Om dens kunstneriske værd har jeg ingen idé. Og af selve fortællingen husker jeg bare selve emnet.

En mand besøger en ungdomsven ved juletider. De to har ikke truffet hinanden paa mange aar. Vennen er blevet gift desværre. — Ja, netop „desværre". — Godt gift. Hyggeligt hjem. Rigtig lunt og koseligt. En vakker hustru, der forstaar at gjøre hjemmet hjemligt. Varmt og vakkert derinde, saa en synker ned i sofaen og faar lyst til at blive siddende der for godt. — Et rigtig lykkeligt egteskab og hjem.

Og alligevel, — *desværre!*

De to gamle venner sidder der og taler sammen ud over aftenen, frisker op gamle minder, kommer ind paa gamle idéer, de sammen har sværmet for, gamle haab og planer, maal og idealer. — Men det vil ikke rigtig gaa. Jo mere de taler sammen, jo mere lægger der sig vemod ind i begges stemme og ud over begges sind. — „Ja, ja; — ak ja, san! — det var dengang, det." —

Egtemanden sukker, bliver distræt, glaner bort i en krog af værelset. „Ak ja; ak ja!" —

Den anden stirrer paa ham; kræmter. „Ja saa, naa; — egentlig afgaaet ved døden min gamle ven; begravet samme dag, bryllupet stod; bare en bleg skygge af en gjengauger det, som sidder der!"

Og samtalen fortaber sig i suk; — og slaar saa over til mere moderne ting, veiret, julen, børnene; begges stilling nu for tiden, etc. — Og da gaar det kvikkere. Hustruen tager del i den med. — Rigtigt muntert og hyggelig har de det. — Men den besøgende reiser vist næste dag, saavidt jeg husker, trods undskyldninger, som ingen tror paa, og nøden til at blive længere, som heller ingen mener og ingen tror paa.

De har ingen ting fælles længere. Alt, der bandt dem sammen, interesser, meninger, tro, kjærlighed til dette eller hint er væk. Egtemanden er saa rent forandret; et fuldstændig nyt, men ikke egentlig bedre menneske. Saa lykkelig, saa tilfreds med tilværelsen, naar han bare ikke mindes om gamle dage; saa taknemmelig mod sin vakre hustru for al den lykke, hun har bragt ham.

Sagen er da den, at han i ungdommen havde været en hel del af det, vi kalder en idealist. Det vil sige, han havde havt tro paa et og andet udenfor stuens fire vægge, interesser, lyst til at være med om at gjøre og udrette noget baade i den ene og anden retning. Kort sagt, der havde pulseret et noksaa kraftigt og dybt sjælsliv i ham. Han havde tilmed havt kraft og personlighed nok til formelig at „sværme" for dette og hint. — Saa var han blevet forelsket og gift. Med en overordentlig skikkelig, snil, vakker, munter, hjemlig pige; — rigtig en

perle. Og han fandt, at han *var* lykkelig; *maatte* jo være lykkelig; der kunde ikke være tvil om det. Og saa *blev* han lykkelig — ved efterhaanden at glemme og kvæle alt det i sig, som ikke vilde finde sig tilfreds i egteskab og hjem, særlig da de gamle „idéer", sværmerier og tro og interesser. For det var noget, hun *ikke* forstod. Det syntes hende enten „tøv" eller ogsaa det, som værre var, farligt kjætteri af en eller anden art. Hun blev altid trist og sørgmodig, naar han kom med disse idéer. Og hendes ansigt og opførsel sagde da altid: „Aah kjære, jeg troede, du havde glemt alt det ækle, kjedelige og farlige. — Du skylder mig jo at glemme det, ved du. For hvordan kan vi ellers blive lykkelige?" — Og saa bad han om forladelse og kyssede hende og stampede af al magt paa sit allerede halvdøde gamle jeg. Naturligvis maatte det glemmes, saa de kunde blive lykkelige! — Og det var i grunden noksaa let ogsaa. For i det hjems lune, behagelige atmosfære, som hun skabte, der var det ligesom alt maatte tages lunt, alting tabte eg og braad der; tankerne smeltede hen i bløde omrids; hver sag fik saa mangfoldige sider, at der tilsidst ingen sag blev igjen; og det var saa deiligt og hyggeligt at sidde der; verden syntes saa lys og lun fra vinduerne; der var intet at strides om, intet at kjæmpe for; alle tanker blev blide, alting mildt, — mildt og lunt. Hjemmets lunhed lagde sig som tung, overfyldt, varm blomsterduft over sindet, — slappede det, bedøvede det og kvalte det; men saa stille og smertefrit, at han aldrig kunde andet end prise sin „lykke"; medens det gudspust, der var blevet indblæst i ham, lidt efter lidt lækkede ud og blev væk.

Og desuden er idéer og interesser kostbare ting at holde. Et slags luxus. De slaar af paa fortjenesten; de kan sætte ens daglige brød ifare. Og *hun* var vant ved *sin* luxus, — det lune, vakre hjem og alting første klasses. Det var ikke muligt at forene hendes luxus og hans luxus. Saa fik jo han opgive sin da. Det gik jo umulig an at lade hende mangle dette eller hint bare for hans idéers, interessers og tros skyld. Det vilde jo være meningsløst. Man faar holde sig til de reelle ting. Og hun var vakker og vilde gjerne *være* vakker, og det vilde han ogsaa, at hun skulde være. Og det kostede. Idéerne fik betale; tro for silkekjoler og sjæl for den hjemmets lunhed og lykke, som de begge satte slig pris paa.

Ja, det er nok en gammel, gammel historie det, en mands sjæl for en kvindes luxus og lykke. Forfatteren bare lagde til, for at faa et mere poetisk element ind i den hverdagslige historie, at den lykkelige egtemand nok før sit egteskab havde „sværmet" for en anden kvinde af en anden art; mindre vakker og mindre hjemlig og saa videre; men med lidt sjæl, som svarede til hans sjæl, aand af hans aand og hjerte af hans hjerte. Men af en eller anden grund, saa blev ikke det til noget.

Og det er naturligvis den lykkelige egtemand svært glad over. Det var „forsynets styrelse", at han ikke kom til at binde sig til den første, men ventede og fandt dette sit virkelige ideal, denne deilige, milde herlige kvinde, som tager livet af ham saa pent og stilt. Vennen derimod kan ikke lade være at tænke: „Var det blevet den første, saa havde jeg

havt en ven mere og verden en mandssjæl mere!“

Det sidste er bare en bisag, lidt frynser paa historien. Hovedsagen ligger i fortællingen om, hvorledes kjærligheden dræber en mand, — saa lunt og pent og stille, at han hele tiden føler sig „lykkelig“. Begge to lykkelige. Og hun god som en engel.

Det er sikkert, at mangen mand er blevet dræbt paa den vis, og mangen en har mistet sin bedste ven paa den vis.

„Jeg vil ikke,“ siger en af George Eliots personer til en ung pige, — som han naturligvis bagefter gifter sig med —, „jeg vil ikke, at De skal blive en af disse kvinder, som ødelægger og ruinerer mænds liv. Vi mænd *kan* ikke andet end holde af dem, og følgen bliver da, at vi gjør os til slaver af smaa sjæles smaa ønsker og tanker. Mangen en, der er bedre værd, tilbringer paa den vis sit hele liv med ingenting at gjøre, bliver liden, føler sig hindret i alt, han vil foretage sig, i hvert forsøg paa at udrette noget, og slider sig saa ihjel for ting, der ikke har mere med mandigt liv at bestille end sukkergodt og kage. Det er, hvad der gjør kvinderne til en forbandelse for os mænd. Vort liv kvæles og hemmes i sin vext, for at holdes i harmoni med deres lidenhed og smaalighed.“

Men George Eliots unge pige fatter rigtignok senere den bestemmelse, at hun vil *ikke* blive en af de kvinder, der er mænds forbandelse, der er som en lænke om foden paa den, de mest holder af. Gifter hun sig, saa vil hun være sin mand en velsignelse; ikke en lænke om foden, men heller vinger til at naa hans maal og fyldigste udvikling. Hun vil ikke trække ham ned til lavere interesser og smaaligere liv; men staa hos og styrke og opmuntre hver ædel og stor impuls hos ham. Bliver han ikke til noget, udretter han ikke noget, faar han ikke sit bedst mulige jeg realiseret, saa skal det i hvert fald ikke være hendes skyld. Hendes kjærlighed skal vifte som fjeldbris fra oven ned til ham i hans strid og slid. Den skal løse alle baand, der binder ham til det lave og smaalige. Den skal ikke slaa som tung jorddamp op om ham og gjøre ham døsig og træt og tilfreds, hvor han er. „Op, op!“ skal den mane ham. — Det hænder saa ofte, at mænd maa sige: „Ja, havde jeg ikke været gift, saa vilde jeg ubetinget have gjort det og det, kastet mig i ilden, grebet den forstødte sag og ført den frem; men jeg er gift; jeg har hensyn at tage, og derfor maa jeg ofre manddom og adel og leve en uslings liv. Jeg er gift, derfor kan jeg ikke være en mand.“ Men hun vil sætte sin stolthed i, at hendes mand skal kunne sige: „*Fordi* jeg er gift, kan jeg gjøre dette; *fordi* jeg er gift, evner jeg, hvad jeg aldrig ellers vilde have evnet. Kjærlighed og egteskab har gjort mig til mand.“

Fattigdom, bitreste nød, altsammen vil hun bære, bære den med jubel, dersom derved deres fælles liv kan løftes høiere, faa større aandsværd. Hun vil vise, at ogsaa for en kvinde er tro og idealer mere end silkebaand og glacéhansker. Ikke som offer vil hun bære fattigdom og savn; thi hvilken mand, der var offeret værd, vilde modtage det? (Det er deri hele tragedien stikker; hvor manden er offeret værd, der tager han ikke mod det, men ofrer sig selv, sin sjæl; og hvor han ikke er

det værd, der gives det forgjæves, der gaar hendes sjæl og lykke i vasken). Men hun vil overbevise ham om, at ogsaa hun foretrækker hundrede gange over aandslivets skatte og værdier for det materielle livs, at hun tusen gange heller vil omgives af store tanker, et rent sind, et værdigt verk og arbeide, end af al den fyrsteligste luxus, som i verden findes; at mod at faa give liv og virke for en god sags fremgang er fattigdom og rigdom størrelser saa smaa, at de ikke lader sig regne med, — bliver væk i opgjøret.

Det vilde jo være blodig uret her at tale i sin almindelighed. Kanske er det endog blot blandt livets sjeldenheder, vi finder denne mandens opofrelse af alt for hustruens skyld. Det modsatte er vistnok langt hyppigere. For hver mand, som en kvinde trækker ned i smaalighed og materialisme og tager livet af der, — er der ti (jeg tror vi trygt kan sige hundre) kvinder, som af deres elskere, kjærester og mænd trækkes ned i dyndet og tilintetgjøres der. Hænder det undertiden, at vi maa staa med sorg og vemod som overfor et trist dødsfald, naar vi efter aars forløb møder igjen en mandlig ungdomsven, saa hænder det kanske vel saa ofte, at en maa føle medlidenhed med den stakkels gifte kvinde, man husker som livsfrisk, glad ung pige. — Vogt jer, mine damer! — Og vogt jer, mine herrer! — Gjort er gjort, og før I ved ordet af det, føler I lænkens tyngde om fødderne og dyndet om jer, og alle haab og idealer fløine. — Tro bare ikke, at dette er „verdens gang“ og livets natur. Det er ikke andet end *jert eget* uheld eller *jer egen* feil. — — Det er bra nok, det med „kjød af mit kjød og ben af mine ben;“ men daarlig gaar det, er der ikke ogsaa „aand af min aand, længsler af mine længsler og maal af mit maal“. — Stakkars den mand, hvis sjæl sidder ensom i hans eget hjem!

Det bedste ved alle disse moderne bevægelser for kvindens ligestillethed med manden i alle dele, for hendes friere og fyldigere udvikling, alsidigere opdragelse, større deltagelse i livet med alle dets mangfoldige interesser, er netop, tror jeg, at den vil bringe hende manden nærmere i tanker, idéer og idealer. Vi vil forstaa hinanden bedre. Mænd og kvinder vil faa nogenlunde samme interesser, samme maalestok for liv og lykke, samme livsmaal. De vil leve inden samme aandssfære og vil følgelig mere end tidligere kunne støtte og hjælpe hinanden og leve et virkeligt samliv.

Hvor hun sætter sin største glæde i silkebaand og hattepynt, hvor hun maaler alt i livet med dagligstuens og barnekammerets alnemaal, medens han lever paa torvet, paa bryggen, paa børsen eller i det politiske liv og maaler alt med derfra hentede maal, hvor hendes ideal og livsmaal er en lun stue og hans et stort, kjækt, friskt, mandigt liv, — der *kan* der jo intet samliv blive, bare en leven ved siden af hinanden. Og der maa enten den ene ofre sig, eller egteskabet blive saa temmelig *u*lykkeligt.

Jo nærmere de derimod kommer hinanden i interesser og aandsudvikling, jo dybere, fastere og sandere maa et samliv mellem dem kunne blive.

Lighed, lighed, — det er al

kjærligheds og al lykkes grund! — Først naar mand og hustru staar lige frie, lige uafhængige, lige udviklede og taler ud fra samme fundamentale livsopfatning og aand, kan der blive tale om et egteskab, der virkelig *er* egteskab. Hvor han maa tale *ned* til hende, eller hun til ham, hvor de staar paa helt forskjellig aandelig grund, og deres to sjæle er tusen mil fra hinanden, hvor nær deres legemer end er sammen, der kan man vist tale om ulykke, men blot juridisk om ulykkeligt „egteskab".

Fælles opdragelse, fælles skolegang, saa meget fælles liv som muligt for gutter og piger, derved fælles interesser, ideer og idealer for mand og kvinde, — og det skal lysne i hjemmene rundt om; vi skal høre mindre og se mindre til egteskab, der kvæler kjærligheden og ødelægger begge parter. Kvinden op til mandens intellektuelle niveau overalt og manden op til kvindens sædelige niveau! Saa gaar det overalt i verden, og saa gaar det til held og lykke baade for mand og kvinde og de hjem, de stifter.

Fra livets latterside.

— „Naar opnaar en mand sin største vegt?"

„Naar han træder paa mine ligtorne."

— Jeg har bestemt mig til at skrive til din far om hans samtykke til vor forlovelse. Men hvordan burde jeg nu egentlig skrive et sligt brev?"

— „Anonymt."

— Det kastede stortingsmandsemne: „Det var Dem, som fik mig til at stille mig til stortingsmand. De opmuntrede mig til det. De sagde, De troede ikke, jeg vilde blive en gal stortingsmand."

„Nu, udfaldet synes at give mig ret."

— „Var De virkelig helt rolig og samlet under slaget ved Sedan, hr. oberst?"

„Rolig nok ja; men ikke samlet. Med et ben paa en kant af slagmarken, en arm paa en anden og det venstre øre paa en tredie var fuldstændig samling en vanskelig sag at opnaa."

— *Patienten:* „Men hvad mener De, doktor, ved at sende mig en regning paa 200 kroner for fire besøg?"

Lægen: „De har ingen grund til at klage. Jeg har intet beregnet mig for de fire besøg. De sagde selv, at De kom Dem hurtigere, naar jeg holdt mig væk; jeg har derfor beregnet prisen efter de gange, jeg ikke har kommet. De vil selv se, at jeg har været yderst rimelig i min beregning."

— „Hun er en skjønhed, er hun ikke?"

„Jo, men skjønhed gaar ikke dybere end huden, ved du."

„Dybt nok for mig. Jeg er ikke menneskeæder."

— *Malthusianer:* „International voldgift og den hele fredssag er noget sludder. Hvordan skulde man vel kunne hindre overbefolkning uden krig?"

„Ved destillationskunsten."

— En lærer yndede at skjæmme eleverne ved at fortælle Dem, naar de stod fast i sine lexer, hvad denne eller hin store mand havde gjort, naar han var i deres alder. — „Hvor gammel er du?" spurgte han en dag en gut, som stod fast over en aritmetisk opgave. — „Sexten aar." — „Sexten! — Da Washington var i din alder, var han beskjæftiget med at opmaale og kartlægge en stor eiendom." — „Og da han var paa Deres alder," hviskede gutten, høit nok til at blive hørt af sine sidekamerater, „var han de Forenede Staters præsident."

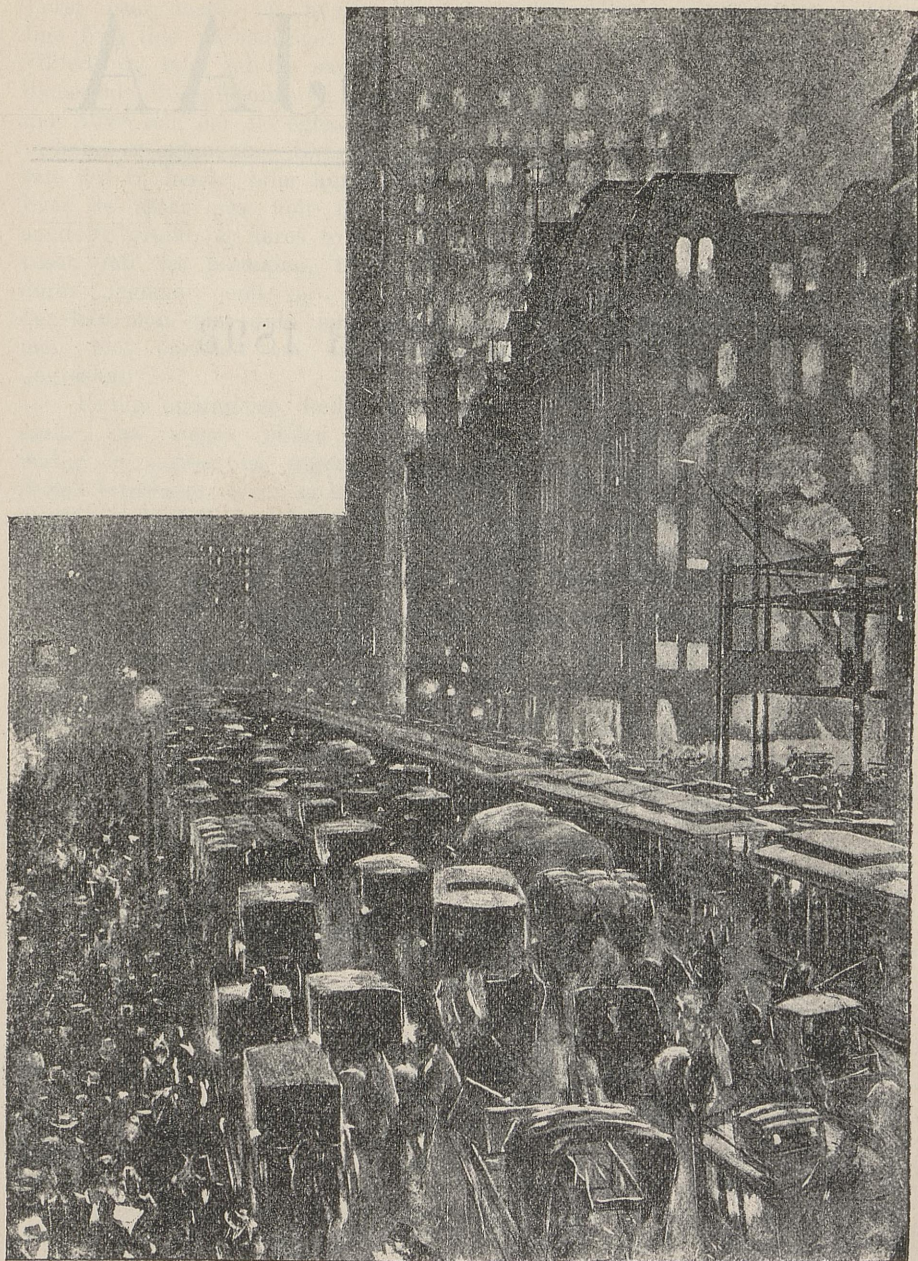
Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA

No. 13

23DE DECEMBER 1893

INDHOLD

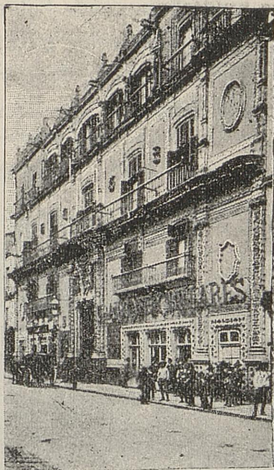

Gade i Chicago.

En tilskuers travle dage i Mexiko.

(Efter *Ellen Maury Slayden* i *„The Cosmopolitan“*).

Man bliver let doven i Mexiko. Hele landets livsluft — saavel den politiske og intellektuelle som sociale — indbyder til søvn og til at tage det roligt. Man glemmer rent sine sædvanlige beskjæftigelser. Det første, man glemmer, er at trække op sit ur. Hvortil skulde man vel behøve ur, spørger man sig selv, naar regjeringen er saa snil at afmerke tidens flugt, og naar den ene time ligner den anden.

Hotel i Monterly.

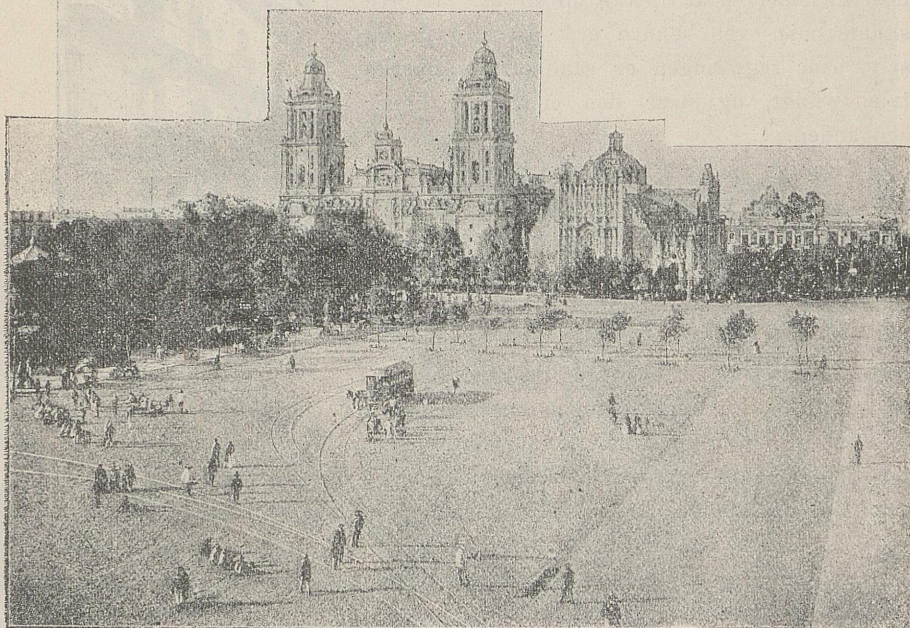
Deiligt er det dog at befinde sig paa den skyggefulde *plaza* ved en fontæne, hvor marmor-delfiner staar paa hagen og slaar krøl paa halen og smiler, medens vandet risler nedover ryggen paa dem. Den varme luft er tung af rosen-, jasmin- og valmueduft; banana-blade breder et grønt dække over en, og solsorten kvidrer trøstende næsten lige for ens næse.

Men der er en skjærsild at gaa gjennem, før man kommer op paa den deilige mexikanske fjeldslettes vidder. Vi var to stykker, der havde sat over Rio Grande ved Laredo i juni maaned, og begge priser vi os lykkelige over, at vi ikke har nogen klar erindring om de første tolv timer; — vi har blot en tung, trykkende fornemmelse af en kobberhimmel over en ørken af sand og graa kaktus med hist og her en klat purpurrøde jernurter (verbena) lysende som en hob glødende kul i den hededirrende, brændende luft.

Og natten i Monterey var en passende afslutning paa denne første dag i Mexiko. *Der* var fest og jubel. Hotellets vinduer vendte ud mod en bred *plaza*, hvor en karusel dreiede sig rundt i det hvide elektriske lys. Mængden sloges, drak, sang og spillede alle mulige slags spil, og de bedste pladse rundt bordene var forbeholdt kvinder og børn, som lo og gebærdede sig meget værre end mændene. — Fra tidligere ophold i landet mindedes jeg byernes dødsstilhed om natten som en af deres mest fortryllende egenskaber, og dette helvedesspetakel var en saa ubehagelig overraskelse, at vi var glade den næste morgen ved at kunne faa fortsætte vor reise over de store, nøgne, høitidsfulde bjerge til Saltillo.

Sent ud paa denne anden dags aften kom vi pludselig ud paa en bred flodvidde, der laa og glødede i solnedgangens purpur; — det kolde luftdrag sagde os, at vi havde naaet den store høislette. Den vide flade begrænsedes paa alle sider af blegrøde og graa fjelde, der traadte skarpt frem i den tynde luft, og vinden, som jog henover os og piskede det lange græs op i store hvidtskummende bølger, var kold og ren som paa den første skabelsesdag, og hele naturen frisk, som da den kom fra Guds haand.

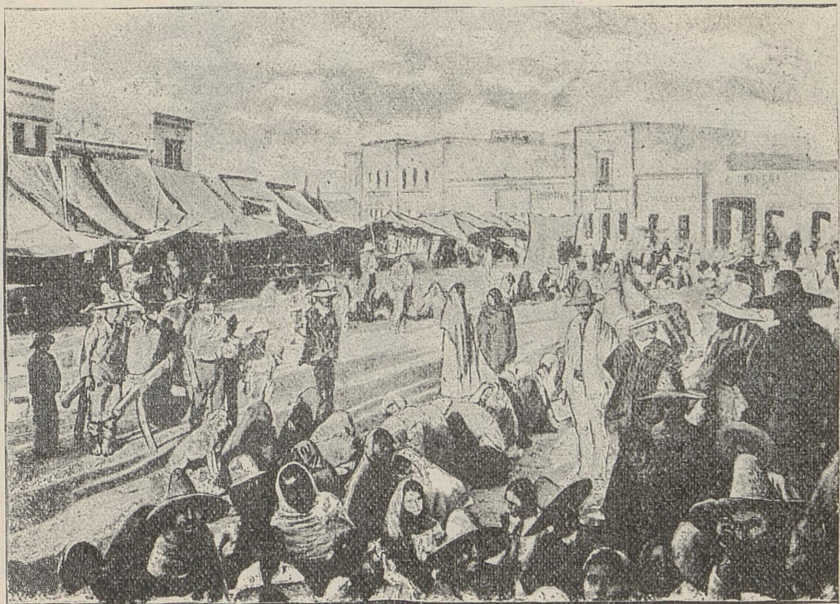
Den næste dag drog vi atter videre sydover. Og vor eneste fornøielse var nu at stirre ud gjennem de lukkede kupévinduer over den endeløse række

Katedral og torv i hovedstaden.

af bjerge og den flade, flade slette, der undertiden er grøn og smilende, men oftere en brun ørken, begravet under store, hvirvlende støvskyer. Blomster er der i rigt flor — røde, hvide og gule, men ingen trær med undtagelse af Pita-palmen (den spanske dolk), der strækker sig i rad og række bortover eller ogsaa staar forladt og ene i miles omkreds. Men dette øde tiltaler os netop ved sin ensformighed. Det er deiligt efter at have reist gjennem de larmende rastløse „Stater“ at slippe at se nye fabriker, at kunne lade være at undre sig over, hvor meget byerne langs linjen har voxet, eller at slippe at gjætte prisen paa tomterne paa gadehjørnerne.

Folkene paa stationen havde ingenting at gjøre, eller i hvert fald havde de ikke noget hastverk med sit arbeide. Indhyllede i lyse uldtepper lænede mændene sig op til platformernes hede stenvægge eller laa og sov i solen, og kvinderne med sine kurve, fulde af figener og smaa ostekager, ikke saa meget som rørte paa sig for at faa sælge, men blev rolig ved at nippe til sine cigaretter og rettede uforstyrret paa sin hovedbedækning, før de besvarede mulige kjøberes spørgsmaal. Det eneste levende i landskabet er „paisanoen“ (den landlige gentleman), der altid synes at være tilstede, naar toget stanser, spankulerende langs vognrækken og foran lokomotivet uden at se paa nogen, men aabenbart ventende at blive seet paa og

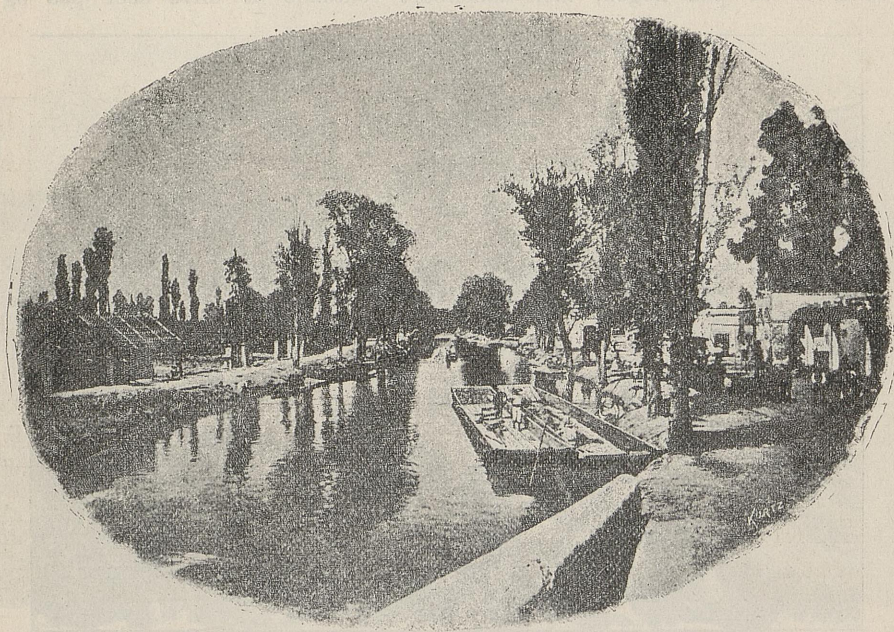

Paa torvet i San Luis Potosi.

beundret. Han er den fuldkomne type paa en lediggjænger. Ofte er det dyr, han rider paa, bare skind og ben; men „paisanoen“, der ikke har ringeste følelse af dets mangler, begraver sine lange sporer i dets side, saa blodet strømmer, strammer den fæle tømme og peiser paa øget med en lang lædersvøbe tilsyneladende bare for at have den fornøielse at faa det til at skjælve og snuble, saa han kan høre klingringen af alt det sølvdingeldangel, hvormed hans gule skindbuxer, gule fløielsjakke og store sombrero (hat) er behængt. Hvorfra paisanoen kommer, eller hvorhen han forsvinder, er altid et mysterium for en fremmed, for der er sjelden et hus at se, der er elegant nok, til at kunne huse en saaledes smykket

person; men han er lige nødvendig i landskabet som kaninen, der smutter afsted gjennem det høie græs, eller de smaa fede præriehunde, der sender toget et kort, rasende blik, før de styrter ned i sine underjordiske boliger.

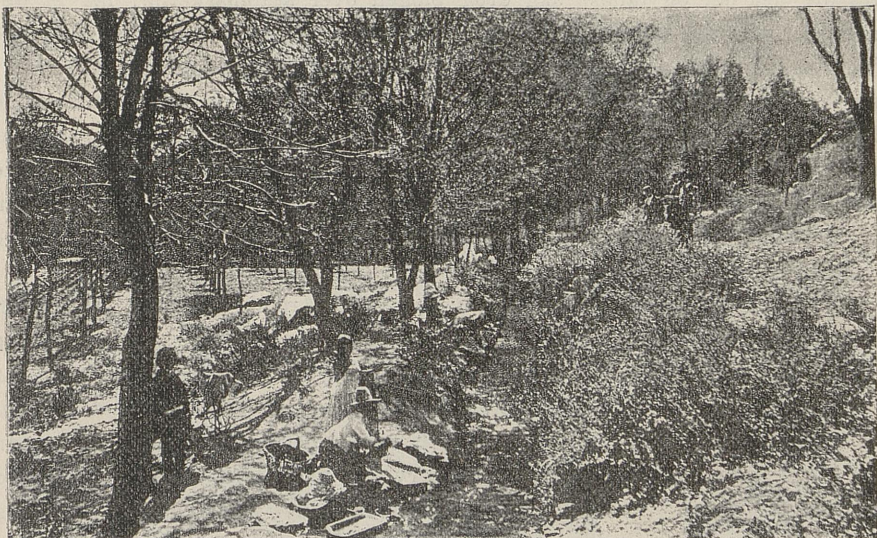
Det er hotellerne, som gjør en livet surt i Mexiko. Soveværelset lægger en uvilkaarlig betegnelsen „rummeligt mausolæum" paa læberne — saa stort, nøgent og skummelt er det; og søvnen paa et saadant sted giver en følelsen af død mer end noget andet. Det, vi fik denne tredje dags nat i San Luis Potosi, var typisk. 25 fod langt og 20 fod bredt med brune tagbjelker høit oppe over vore hoveder og et uhyre, jernsprinklet

Kanal ved La Viga.

vindu lige ud mod fortouget, hvor tiggere, frugtsælgere og andre, der nærede en mere personlig interesse for os, stod og beskuede os, til vi lukkede de solide træskodder og blev alene tilbage i den mørke, lukkede hvælving. Stengulvet dækkedes her og der af et ildelugtende teppe, og to smale jernsenge stod langt borte i nogle hemmelighedsfulde kroge skinnende hvide med kniplinger og pynt og dyner og bolstre saa grusomt haarde, at de gav en onde drømme. En vidunderlig kompliceret indretning havde modtaget vore klæder. Dertil var der de uundgaaelige vandflasker af slebet glas og et skinnende blankt tin-vaskevandsfad og i midten af værelset noget

stort sort, der nok var et bord, men som godt kunde gjort tjeneste som skøitebane, havde vi følt nogen lyst i den retning. Det mindst mulige talglys i en snurrig messingstage kastede et svagt skin ud i mørket. — Men alligevel, hvem vilde falde paa at klage over mangel paa moderne bekvemmeligheder, naar man dog stadig har for sig den hvide knap til den elektriske klokke? — Det er i det hele forbausende, hvordan elektricitet i alle former anvendes i Mexiko; paa de mest uventede, afsidesliggende steder finder man elektriske klokker og elektrisk lys. Dette sidste truer forresten med at bringe en af gadernes mest maleriske figurer, lygtetænderne, til at forsvinde. I en liden by, hvor vi stansede i længere tid, var det vor største fornøielse om aftenen at se til, naar disse funk-

Vaskedag i Thalpani.

tionærer iførtes sin udrustning for natten. De samledes først ved raadstuen, hvor byens fædre besigtigede dem og lod hver af dem tildele et gevær, et patron-bælte, to pistoler, en lanterne, en kande parafinolje, et haandklæde og en liden feiekost. Efter at have gjennemgaaet et kort, meget indgaaende prøve-kursus i brugen af disse remedier, greb hver af dem en atten fod lang stige og marscherede saa afsted under dæmpede trommehvirvler, som de sammensvornes kor i en komisk opera, for at tænde de faa sparsomt forekommende lygter, som hang paa staaltraade, spændte tvers over gaderne, eller dinglede fra støbejerns-stolper paa gadehjørnerne. Naar dertil kom det andet — en liden lerpotte med kaffe, nogle flade maiskager og en pakke cigaretter —, som de havde for egen regning, gav

de et billede paa den underligste forbindelse af krigens og fredens verktøi og syntes beredte for alle farer — undtagen drukning.

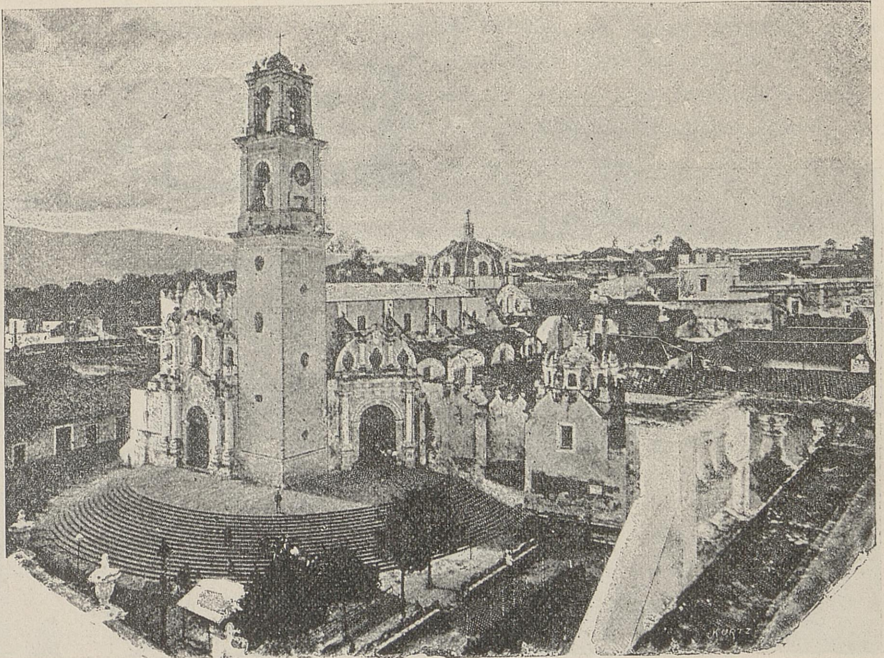
Det hyggeligste minde, jeg har fra Potosi, er dog synet af de teglstentækkede huse, der laa røde i aftensolen, da toget rullede sydover gjennem kaktushaver bugnende af moden frugt og lange alléer af yndige pebertræer lysende af røde bær. Videre jog toget afsted over brede marker, hvor langhornet kvæg vogtedes af en indianer og hans kone, der sad i patriarkalsk ro under en tronhimmel af palmeblade, — hvis man da tør sammenligne patriarkerneog deres koner med folk, som røger cigaretter. Saa kom store hvedemarker, hvor de skar kornet med korte, krumme sigder og tærskede det inde i en sky af guldstøv; okser med tilbunden mule traadte det ud, og talløse aag drog plogen over stubmarkerne; her er det nemlig i alle fire aarstider sommer, indhøstning og saatid paa en gang. — Vor vei gik stadig opad. Vulkanen Toluca reiste sig foran os glitrende i sit snedække over dalens hvide taager. Endelig var vi under voldsomme hivninger og ryk komne op paa toppen af den store fjeldmur, der stænger for Mexikodalen og holder den indelukket som et fortryllet land. Men du gode Gud turen nedover! toget dansende i vanvittigt øgende jag langs randen af styrtningerne, medens en billed-verden af landsbyer, floder og bjerge udbredte sig under os!

Vi kom over i en anden natur. Den røde madrona, cypresser, eucalyptus og overalt maguey plantet i lange, rette linjer, som dannede uhyre geometriske figurer, naar vi hvirvlede forbi dem. Flere indianere var der ogsaa, men styggere end alle andre af samme slegt; istedenfor den varmbrune hud og det bølgende bløde haar hos stammerne længer nord, saa man nu visne, gule, flade ansigter uden udtryk af andet end haabløs elendighed og nedværdigelse. Paa alle stationer vrimlede det af havlnøgne mænd og kvinder, der hylende løb langs toget med lerkrukker og kopper i hænderne og raabte : Pulque-y, pulque-y (navnet paa en drik).

I hovedstaden fik vi atter anledning til at fortvile over hotellerne. Ved døren til hotel Iurhide modtoges vi af sørgemarschen i „Saul", der spilledes foran en procession i anledning af aarsdagen for Juarez' død. Der var hornmusikanter fra de militære skoler og trommeslagere fra vaisenhusene, arrede veteraner fra utallige revolutioner, repræsentanter for alle grene af styrelsen, ja endog en fuldfærdig admiral, som præsidenten med prisværdig forsynlighed holder i beredskab for det tilfælde, at landet nogensinde skulde kjøbe eller laane en flaade. Alle bar flag, bannere eller blomster, og vi sluttede os ogsaa til det interessante tog og vandrede langsomt med til kirken San Fernando, som huser det lille græske tem-

pel, hvor Mexikos engel græder over landets største mands, den ædle Juarez' grav.

Mexiko er en deilig by, men som alle andre byer i vore dage har ogsaa den mistet sit særpræg og er bleven amerikaniseret. Der var ikke mange fremmede der foruden os. En englænder og et moderligt gammelt væsen, som udgav sig for „english lady" og anbefalede humlethe for alle de svagheder, som vi led af, og saa endelig en snil, tysk professor, der vidste lidt om alt muligt i verden, talte i en høitidelig, snøvlende tone og tilføiede efter hver bemerkning et „Py Gott", som en slags eftertanke, omtrent som

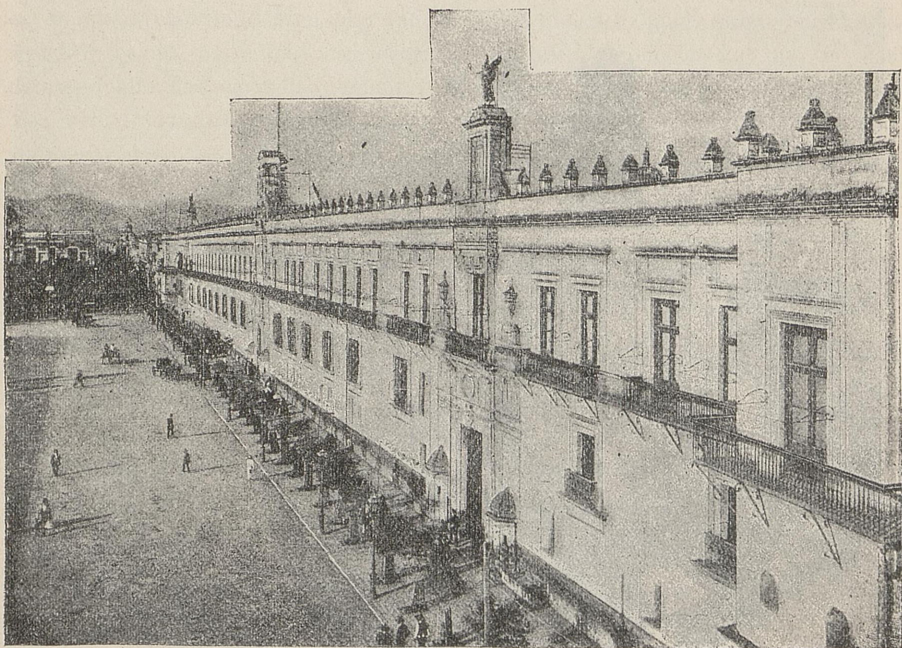

Katedralen i Jalapa.

David bruger Sela i sine salmer. Engelskmanden studerede arkæologi, men hvad „ladyen" bestilte, undtagen at experimentere i det mexikanske kjøkken, hvilket hun gjorde med en beundringsværdig ihærdighed, kunde vi aldrig faa greie paa. Thi hvor vi end mødte hende, saa sad hun fordybet i en bog, der efter hendes sigende var en „deilig fortælling om kjærlighed og mord."

Det selskabelige liv i Mexiko er, naar man undtager det „eventyrlige" element, der er fælles for alle store byer, glimrende og elegant for de diplomatiske kredses vedkommende, ellers ordinært som andre steder. Det

er i høi grad belemret med ceremonier. En eftermiddagsvisit er en begivenhed af slig vigtighed, at husets herre kaldes fra sin forretning for at være med, og er det et aftenbesøg, bliver naboerne indbudt til at deltage. Jeg har ikke kjendt nogen, der har staat paa saa fortrolig fod med en aristokratisk mexikansk familie, at de har kunnet forstyrre den i nydelsen af formiddagens hellige ro, men jeg er vis paa, at de i saa fald var blevet nødt til at spille paa pianoet og beskue fotografi-albumet, saa snart de kom, selv om det var før frokost. Husene i Mexiko ser ikke tiltalende ud. Kontorer, stald og familiebekvemmelighed er altsammen under

Palæet, Mexiko.

samme tag eller rettere sagt ligger rundt omkring samme gaardsrum, hvad der ikke egentlig forskjønner indgangen; og man er derfor aldeles uforberedt paa de herligheder, som man undertiden faar se derinde. De store lukkede gadedøre, der er høie og brede nok for et hølæs, er besatte med svære sorte nagler, og naar man slaar paa dem med den tunge smedejerns dørhammer, giver det en saa uhyggelig lyd, at man helst vil løbe sin vei med engang, endnu før man hører raslingen af den tunge jernlænke, som lader døren aabne sig paa gløt. En hvidhaaret, smilende tjener følger en gjennem husets *patio* (indre gaard med søiler og buegange), hvor der under-

tiden er blomster og et rislende springvand, men oftest stald for husets heste og æsler, der stinker, saa man kunde forgaa af det — indtil den gamle mand ved foden af en bred stentrappe overlader en til en nydelig indianergut i pletløs hvid bomuldsdragt og med et pragtfuldt skjærf knyttet om livet. Medens denne gaar afsted med ens kort, er der god tid til at se sig om. Man beundrer de overdaadig rige, kunstige begoniaer og malerierne af jomfruen af Guadelupe og den gode padre Hidalgo, Mexikos befrier, i slobrok og høie støvler.

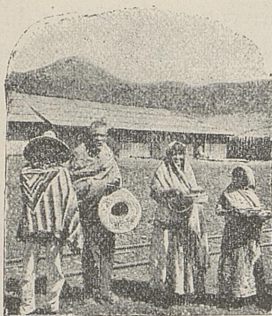
Naar damerne kommer, faar man et lidet raskt kys paa begge kinder og et klap af bløde smaa hænder paa begge skuldre. Det bliver en flagrende samtale, hvori øine, skuldre, hænder, ja ligetil de smaa fødder spiller en slig udtryksfuld rolle, at man tilslut ikke ved, om det er ordene, som fremkalder bevægelserne, eller bevægelserne, som fremkalder ordene. De mest yndede bekræftelser er „Ave Maria“ og „Valgame Dios“, som forekommer hvert øieblik. Saa kommer husherren, og dermed antager samtalen et mere alvorligt præg. Indianergutten viser sig med et bræt, hvorpaa nogle bittesmaa glas fyldte med en meget sød drik. — Ny kyssen og klappen, hvorpaa en af herrerne byder armen, og snart er man vel forbi blomsterpotterne, soveværelserne og æslerne kommen ind i familiens dagligværelser.

Naar jeg under mit hotelliv i hovedstaden med et bind af Kipling i haanden kom ud paa galleriet over patioen og satte mig til at nyde morgenens ro, fandt jeg gjerne der den engelske „lady“ med sin deilige mord- og kjærlighedsroman foran sig og professoren ifærd med at klassificere nogle væggelus og mineralier, medens han nynnede „Annie Roonie“ med tysk akcent. Nede i „patio'en“ havde der allerede samlet sig nogle fæle tiggere: en mand med rullende, blinde øine, der knælende med høi røst anraabte alle Mexikos helgener, en tandløs, rynket gammel kjærring, der stod og holdt lovtaler over vor ungdom og elskværdighed, medens en anden med bare et fillet skjørt paa og et skiddent uldteppe omkring sig strakte sine visne hænder op mod os, forat vi skulde fylde dem; men, saa sørgeligt det er at sige, denslags scener var vi saa vant til, at de ikke gjorde det ringeste indtryk paa os.

Mere interessant blev livet dernede, naar hotellets „administrador“ kom ud for at gjøre sine indkjøb af de fremmødte handlende. Dette foregik paa den enklest mulige maade, idet han aldrig syntes at undersøge varerne. Først kjøbtes f. ex. et lidet kid, saa sex æg af en mand og fem af en anden (de bliver billigere paa den maade), hos en tredie peber og nogle grønne pepo-græskar, og af en gut noget løg. En noget tilaars kom-

men kylling kjøbtes under mange paakaldelser af den hellige jomfru for 1 kr. og 19 øre.

Endnu lidt senere kom der fra en indre gaard fem heste, en hel del muldyr og en net amerikansk buggy efterfulgt af to diligence-vogne (hver med sex mulæsler for), der under livlig banden og løben frem og tilbage gjordes istand til den lange reise tversover landet. Det var en af postruternes udrustning. Passagererne var tykke, smaa mexikanerinder i brune linkjoler med sorte sjaler paa hovedet: de sad og klemte sig sammen paa den smule plads, som levnedes dem af deres ægtemænd — tykke, gamle sinte haciendados (godseiere) med valnødbrune ansigter og pragtfulde dragter, bevæbnede med svære pistoler og kastende bekymrede blikke paa frokostkurven. Tjenerne kløv sidst ind bærende paa tunge poser med sølvpenge, og alle tilraabte os et værdigt "Adio", da de underlige kjøretøier skranglede afsted indhyllede i en støvsky og fulgt af et halvt snes bevæbnede ryttere. Tilsidst kom der ogsaa ud af den indre gaard nogle kjærringer, hver dragende paa en liden graa gris. En, som nylig har skrevet om Mexiko, siger, at det, fremmede mest forundrer sig over, er, hvorhen mændene driver alle æslerne, og hvor kvinderne bringer alt vandet; men det er endnu vanskeligere at forstaa, hvorfor mændene bretter op den ene læg paa deres bomuldsbuxer til knæet, medens den anden i sin hele bredde flagrer for vinden, og hvorfor mændene saa ofte har to hatte, medens kvinderne ikke har nogen; men mest af alt, hvorfor grisene har et taug om halsen og trækkes rundt paa engene som smaa lam.

Tiggere og frugtsælgersker.

Frokosten bragte saa en velkommen afbrydelse af vore iagttagelser. Vi var blevet sultne som ulve. Naar vi atter kom ud paa balkonen, var alt forandret. Patio'en var ikke tom, men der herskede dog en forunderlig stilhed og ro. En smuk, ung kvinde i hvidt skjørt og chemise sad træt paa kanten af vandspringet, hendes brune vandkrukke var forlængst fyldt og rendte over; men der blev hun dog siddende. Frugtsælgeren sad paa samme sted som før; han havde lagt sin store straahat over varerne og sov sødelig. Vi gik en tur ud i det brændende solskin for at se, om der var kommet breve, men der var stængt overalt, alle sov, selv hundene og æslerne midt paa fortouget uden frygt for fare. Sporvognene var stanset klokken tolv og skulde ikke begynde før tre. Stilheden var knugende. Vi gik tilbage til hotellet. Da vi naaede stentrappen maatte

vi træde over to mænd, der begge var faldt isøvn med cigaretterne mellem læberne. „Ladyen“ jæspede allerede, og saa trak vi os ogsaa tilbage til vort kolde skumle soveværelse og tog en siesta i lighed med, hvad ni tiendedele af befolkningen i hele republiken Mexiko utvilsomt gjorde paa den tid af dagen.

Tyskerne i Østerrig gaar det tilbage med.

(Efter „*Zukunft*“ (gjengivet i „*Revue des revues*“) og „*Gegenwart*“).

Det østerrig-ungarske monarki tæller omkring 40 millioner indbyggere. Fjerdedelen af disse er tyskere; sjettedelen er ungarere (madsjarer); syvendedelen er bøhmere (tsjeker); tolvtedelen er polaker; resten alskens mindre slaverfolk.

Keiserhuset er tysk, den ædleste tyske fyrsteslegt, Rudolf af Habsburgs arvinger. Ogsaa ellers er tyskerne den herskende nation. Til for hundrede aar siden laa ogsaa store strøg ved Rhinen samt hele Belgien under den østerrigske krone. Saa gik disse urtyske strøg tabt, og et stykke af Polen (Galizien) erhvervedes isteden. I den allerseneste tid har monarkiet, efter tabet af sine besiddelser i Italien, tillige udvidet sin magt til Balkanhalvøens nordvestre hovedhjørne (Bosnien og Herzegovina). Alt dette betegner tab for den tyske nationalitet i riget og vinding for den slaviske.

Allerede for 25 aar siden tiltvang ungarerne sig selvstyre. For tiden kjæmper Bøhmen en haard strid for samme nationale selvstændighed; men bøhmernes seir vil koste de bøhmiske tyskere deres uafhængighed, ligesom de ungarske tyskere allerede sukker under fremmed aag. Og i Galizien raader polakerne, medens de der boende tyskere kues sammen med jøderne og rutenerne.

Tsjekernes seir i Bøhmen synes kun sinket af deres overmod; istedenfor at beile til polakers og ungarers sympati, har de valgt at udæske disse nationaliteter. Til gjengjæld har denne polakernes og ungarernes kraftige hævdelse af monarkiets énhed skaffet disse to nationaliteter en betydelig indflydelse paa den samlede rigs-politik. Dette betegner atter en forringelse af tyskernes gamle enevælde i riget, selv om denne forringelse ikke kommer tsjekerne tilgode — foreløbig ialfald.

Og i syd trænger de mange smaa slaverfolk sig stadig frem paa tyskernes bekostning. I Steyermark er slovakerne i sterk fremgang. Kärnthen er tabt for den tyske nationalitet. Og i Tyrol trykkes tyskerne undaf. I Alpedalene hjælper de tyske godseierne selv til med aftyskningen ved at lægge dyrket jord ud til jagtparke; halvdelen af den tidligere af tyskere dyrkede jord omkring Salzburg er nu ryddet i dette øiemed.

Rigets ikke-tyske nationaliteter slutter sig alle hver for sig tæt sammen om sit nationale merke. De har tvunget en lov igjennem om sine sprogs ligeret i skole og offentligt liv; derved svækkes den spredte og splittede tyske nationalitet end mere rundt om i riget.

Frygteligst for de østerrigske tyskeres fremtid er dog slaver-stammernes jevnt fremskridende erobring af Wien, den gode gamle tyske rigshovedstad. I tusenvis tyr tsjekiske udvandrere ind til Wien, fæster bo der og grunder familier, slaar sig raskt op, lokker fattige landsmænd til og hævder sin nationalitet. Paa de ti sidste aar er den tsjekiske befolkning i Wien stegen med 52 procent, medens tyskerne kun er tiltaget med $12^1/_2$ pct.

Forf. i „*Zukunft*“ skriver: „*Wien er ikke længere en tysk stad.* Ikke blot underklassen i byen rekruteres af slaviske elementer, men ogsaa den talrige bestillingsmands-stand taber sin tyske karakter. Smaaborgerne er heller ikke blot tyskere længer, og om den nærværende tilstand faar vedvare, vil Wien helt enkelt blive en tsjeker-by. Og overalt i egte tyske smaabyer sniger slaveren sig ind som skolelærer eller som bestillingsmand o. l. I Bøhmen har endog de tyskfødte godseiere fundet det raadeligst at slutte sig til tsjekerpartiet. Den katolske geistlighed, der hader pavens fiender, den italienske regjering og de nordtyske protestanter, tager de slaviske nationaliteter under armen; og tsjekiske jesuiter vandrer som apostle for den slaviske sag ud til tyske byer. Og regjeringen? Den viser sig dels ligegyldig, dels fiendtlig mod de tyske interesser. Forøvrigt er den selv besat med slaviske elementer . . . Tsjekernes drøm er at stifte et selvstændigt rige af Bøhmen, Mähren og Schlesien. Dermed vilde det være ude med Østerrig som tysk land; det vilde være hjemfalden til slaverne, og Wien maatte synke ned til en provins-stad.“

Som *tysk* magt er vistnok Østerrigs rolle udspillet. Ialfald viser den tyske befolkning i Østerrig en slig mangel paa samhold i nationale anliggender, at forfaldet synes ubodeligt. Men skylden for denne sagernes gang er *ikke* tyskernes. Som monarkiet er beskaffent i national henseende, maa det faa svide for den fremgang, som aarhundredets store idé — nationalitetstanken — har været begunstiget af. De smaa folkeslags selvstændighedstrang holder paa at seire over hele linien.

Dog er tyskerne ikke uden al skyld. Fornylig er der udkommet et bind *Sydost-tyske betragtninger* af et tysk medlem i den østerrigske nationalforsamling, *Armand von Dumreicher*. En dybt alvorlig bog, fuld af hellig vrede og hellig nationalfølelse. Det er dette skrift, der har givet anledning til de ovenfor gjengivne betragtninger i tidsskriftet „*Zukunft*".

Ogsaa ugeskriftet „*Gegenwart*" tager denne bog til udgangspunkt for et angreb paa de østerrigske tyskeres slaphed og splidagtighed. Særlig faar de høre ilde for, at det blev polakerne, der styrtede ministeriet Taaffe, som tyskerne selv havde bekriget forgjæves i 15 aar. I det nye ministerium er rigtignok indsat en sjelden dygtig tysker, de „tysk-liberales" fører *Plener*. Men han beskyldes for at være mere anti-klerikal og anti-preussisk end nationalt-tysk i sine lidenskaber; hans parti gjælder ham mere end hans nationalitet. Derfor mistviles der om, at Pleners indtræden i rigs-regjeringen vil gavne den tyske sag i Østerrig. Han er neppe den mand, der samler det splittede folkeslag og stanser dets tilbagetog.

Professor Tyndall.

Dagbladene har bragt efterretning om professor Tyndalls død under de mest tragiske omstændigheder, som det næsten er muligt at tænke sig, idet hans egen hustru ved en feiltagelse dræbte ham, — gav ham af en feil medicinflaske.

Professor Tyndall har været en af vor tids mest fremtrædende og mest tiltalende skikkelser. *Darwin*, *Huxley* og *Tyndall* nævnes gjerne sammen som de tre kjæmpeaander, der har bygget den moderne videnskab og for en del grundet derpaa et nyt livssyn.

Professor Tyndall var født i 1820 og var saaledes ved sin død 73 aar gammel. Han begyndte livet som landmaaler; men studerede saa kemi under Bunsen og blev i 1853 udnævnt til professor i naturvidenskab ved *Royal Institution**) og til dettes chef eller præsident efter *Faraday*. Hans foredrag her var overordentlig søgte og udmerkede sig lige meget ved videnskabeligt skarpsind og klarhed som ved en glimrende fremstillingsevne. Tyndall var en af de første storaander, der ikke fandt det under

*) En egen engelsk institution og et slags frit overuniversitet.

sin værdighed baade at tale og skrive populært. Han var en af disse alvorsmænd og praktiske sværmere, der beholder en ungdommelig entusiasme hele livet igjennem. Og for Tyndall var det lige meget om at gjøre at faa det hele folk delagtiggjort i tidens viden, som at vinde nye sandheder og afdække nye love. Han demokratiserede videnskaben, gjorde mere i den retning end nogen anden; holdt populære foredrag og udgav folkeskrifter om de mest indviklede videnskabelige materier. Til da havde man holdt det for nedværdigende for en stor aand at benytte et sprog og en udtryksmaade, som den store almenhed kunde forstaa; at tale for den, var at opgive ens olympiske, overmenneskelige stilling. Man saa med mistanke paa populære, videnskabelige verker og afhandlinger. Popularitet og grundighed lod sig ikke forene, mente man. Anderledes mente baade Darwin, Huxley og Tyndall. De har alle skrevet og talt slig, at ethvert menneske med vanlige skolekundskaber kan forstaa dem. De har bevist, at en taaget, indviklet og ugrei, latinspækket stil slet ikke er det samme som lærdom og meget godt lader sig skille derfra. De gjorde sig flid for at tale forstaaelig, klart, greit og populært. Og derfor er og det verk, der knytter sig til deres navne af dobbelt betydning. De har øget som ingen andre vort kjendskab til den verden, hvori vi lever, og de har gjort denne kjendskab til almeneie. De var egte sønner af en demokratisk tid, — førte demokratiets aand op til videnskabelighedens høieste tinder. De nedbrød skillet mellem videnskab og folk, og gjorde den første fra en liden indviet kliks privilegium til folkets eie. De rev den ud af det forældede hieroglyfsprog, hvori dens dyrkere havde yndet at begrave den og skjule den fra almindelige menneskers profane blik. De forenede den høieste lærdom med popularitet, — var folkets videnskabelige førere.

Som menneske var Tyndall en varmhjertet, nobel og vindende personlighed, impulsiv (som han nok ogsaa var i sin tænkning) men praktisk og ligetil. Læsere af „*Kringsjaas*" artikler om Carlyle vil mindes ham som en af dennes bedste venner.

Alle partier og grupper i England samles om at beklage denne store og ædle personligheds bortgang og folkets og videnskabens tab derved. — Atter en af tidens store, atter en af dem, der har givet den glans, som nu ikke er mere. — Al verden staar i gjæld til ham som en af dens førere og banebrydere i aandens og kundskabens verden.

1893.

Aarat 1893 har været helt rigt paa betydningsfulde begivenheder. Først blandt disse staar den store verdensudstilling i Chicago med den dertil hørende række af internationale kongresser af enhver art, — vor jords første store verdensparlament. Og fremforalt tror jeg aaret vil blive historisk ved den tolerancens og velviljens mægtige seir, som religionskongressen betegnede og feirede. Saa stor var denne seir og saa dristig den tanke, der virkeliggjordes, at folk i almindelighed ikke vilde tro paa muligheden af en slig ting, før den stod som en fuldbyrdet kjendsgjerning.

Næst efter verdensudstillingen i betydning kommer vel de i Tyskland og Frankrig afholdte valg med deres overraskende seire og forbausende fremgang for socialdemokratiet. — Af historisk betydning tør ogsaa de fransk-russiske festligheder blive, som i aarets sidste maaneder har optaget Europas opmerksomhed. Vi maa vel nemlig deri se fuldbyrdelsen af en forstaaelse mellem de to riger — republiken og det asiatiske enevælde —, der praktisk er det samme som en alliance rettet mod de tre forbundne centraleuropæiske stater. Festlighederne har saaledes som baggrund to væbnede kjæmpeforbund med deres hære paa millioner, og de peger frem mod en krig, der maa lægge hundretusener af hjem øde, saa slagmarkerne med bra mænds lig og sætte hele Europa en menneskealder tilbage i udvikling. Og alt dette for omtrent ingenting. Intet, absolut intet at vinde ved det. Bare dumhed, vildskab og guttestreger, — mangel paa kultur, karakter og civilisation.

En begivenhed af en ganske anden art har fundet sted i England. Det britiske parlament har under den gamle Gladstones ledelse gjort et ærligt og vidtgaaende forsøg paa at gjøre gammel uret mod Irland god ved at efterkomme landets krav paa indre selvstyre, — *home-rule*. Forsøget er foreløbig mislykket, idet lovforslaget efter at være vedtaget af underhuset blev forkastet i overhuset. Lovforslaget er vist ogsaa blot et forsøg, der lider af store og muligens skjæbnesvangre mangler; men det er dog et stort lands *ærlige forsøg* paa at vise retfærdighed mod et mindre folk ved at ofre egne fordele og saakaldte grundlovmæssige rettigheder. Som saadant er det et af tidernes vakreste og glædeligste tegn og viser os, at en ny og bedre æra allerede har begyndt her i verden. Ret holder paa at blive sterkere end magt; den holder paa at gribe sceptret selv paa det politiske omraade. Det er unegtelig et herligt syn at se et mægtigt folk frivillig og ædelmodig fraskrive sig sekelgamle „rettigheder" og fordele, fordi de gjør et mindre folk uret. Og lad *home-rule-billen* være saa fuld, den være vil, af feil og mangler, det maa dog i alle kommende tider blive Gladstones største hæder og ære at have bevæget sit folk til saa nobel en handling. Det kroner passende hans lange liv og stadige vext og udvikling. Det gjør den gamle mands graa haar til en sand hæderskrans. Det stiller ham — trods alle de feil, der maatte kunne tillægges ham — i første række blandt tidernes største og ædleste. Held det land, der frembringer slige mænd, og vor dybeste respekt og ærefrygt, trods al mindre meningsforskjel, for dem, der har det høie mod og noble hjærte, at de uforbeholdent ofrer magt for ret og „rettigheder" for retfærdighed!

To mænd har vi idag paa det udenlandske statslivs omraade, og mig bekjendt kun to, for hvem ens agtelse og beundring kan gives helt og uforbeholdent. Andre har talent, disse rager op over dem alle ved karakter og nobel personlighed. Den

ene er den 83-aarige Gladstone og den anden præsident Cleveland, stor alene ved sin uegennyttighed og absolute hæderlighed.

— *Frankrig* har i det hele ikke tiltrukket sig verdens opmerksomhed paa nogen ærefuld eller behagelig maade i det forløbne aar. Ved siden af smigeren og kryberiet overfor en magt, hvis barbariske styrelse er en skjendsel og vanære for vort aarhundrede, har det kun havt sine panamaskandaler at opvise. Og disse har lagt for dagen en raaddenhed i institutioner og folk, der formelig sender stank ud over verden. — Ingen personlighed rager for tiden op over de andre; ingen tiltvinger sig tillid. De flinkeste og dygtigste mænd staar alle i skygge af skandaler og moralsk elendighed. — Men netop dette forhold har vakt tillive blandt folket en ny bevægelse. Den franske ungdom toner et nyt flag, fortælles der os. Der er omslag i liv og literatur. En række af nye mænd har vist sig paa skuepladsen, mænd, for hvem ret og pligt er livets høieste faktorer, som dybt føler fædrelandets fare og forsunkne tilstand, og som har sat sig det som maal at redde det for en bedre skjæbne og et lysere liv ved atter at bygge det op om ret og ære. Disse mænd har endnu ikke naaet frem til høie embeder og ledende stillinger inden det offentlige liv. Deres navne er lidet kjendte. Deres virksomhed telegraferes ikke verden over. Men de er voxende ungdomsskarers førere. De er det nye Frankrigs grundlæggere. De bygger i al stilhed og beskedenhed paa grundmurene til et nyt og bedre samfund. Deres principer og idéer vil faa magten med den nye generation, som om faa aar vil trænge ind i det offentlige liv. Det er ubetinget blandt denne gruppe af mænd, at Frankrigs fremtid ligger; det er paa den, vi maa fæste opmerksomheden. Hvad der gjøres i parlamentet af ministre og deputerede, bliver mindre og mindre betydningsfuldt, det er alene det gamle Frankrigs sidste krampetrækninger. Det nye, kommende Frankrig maa søges i de etiske samfund og i de forskjellige nyreligiøse retninger. — En ting er allerede klar, folket er kjed af materialisme, tvil og kynisme. Ungdommen begynder atter at tro og haabe og at gjøre ærligt arbeide med uegennyttig begeistring. Og i dette omslag har vi kanske de sidste to, tre aars glædeligste begivenhed; thi hvad der foregaar i Frankrig, vil ogsaa snart blive følt hos os.

— Uheldigst stillet blandt de større nationer er *Italien.* Ogsaa det har havt sine omfattende skandaler i aarets løb. Ogsaa der har det offentlige liv vist sig at være gjennemraaddent. Ogsaa der er al tillid rystet. Ministre har maattet flygte fra sine pladse i deputeretkammeret, hysset, udpebet og forfulgt af en indigneret forsamling. Selve regjeringen viste sig korrupt. Dertil kommer, at det stakkels land har overanstrengt sig for at spille stormagt. Det har rustet over evne. Dets finanser er i næsten haabløs uorden, og folket udpint af skatter. Hele embedsvæsenet synes korrupt i en grad, der er mange gange værre, end tilfældet nogensinde har været i Amerika. — Men ogsaa her vil vel elendigheden skabe en sund reaktion.

Og det er i det hele et fænomen værd at give agt paa, at over hele det europæiske fastland har dyrekjøbt erfaring lært menneskene, at uden et sundt og kraftigt moralsk liv at bygge paa gaar alt istaa. En reaktion i retning af moral og religion er derfor overalt begyndt at vise sig. Det kommende aar vil utvilsomt gjøre den til et af tidens mest betydningsfulde fænomener.

— Ogsaa *Spanien* lider under embedsverkets korruption og finansielle vanskeligheder. Til en liden krig med en maurerstamme over i Marokko synes landet

hverken istand til at kunne skaffe folk eller penge, blot en skraalende og brautende patriotisme i uendelige kvanta.

Blandt andre begivenheder, der fortjener at merkes, er indførelsen af almindelig stemmeret for kvinder i Ny Zeland, stemmerettens udvidelse i Belgien og grev Taaffes forslag til en saadan reform i Østerrig. Desuden revolutionerne i Brasilien og Argentina, Frankrigs overfald paa Siam og omvæltningen paa Sandwichsøerne.

Paa literaturens og aandslivets omraade har aaret ingen egentlig første rangs begivenhed at opvise. De mænd, fra hvem en bog eller et ord kom som en aabenbaring med nye tanker og nye udsyn, paa hvis verker man længtende vented, og hvis ideer bragte vext og udvikling, — de er jo nu omtrent alle døde, eller har i hvert fald udført sit væsentlige arbeide og givet os sin hele tankegang. Og den generation, der følger efter dem, eier ikke et eneste navn, der lader sig hviske ved siden af de gamles, ikke én, hvis ord bringer nyt liv eller nye ideer, ikke én, der kan faa hjertet til at banke og beundring og ærefrygt til at stige. Det var et mægtigt selskab af storaander, den nu uddøende generation havde at opvise. Sjelden, om nogensinde før, har vel verden paa én gang indeholdt en slig samling. Der var *Darwin* og *Spencer*, *Huxley* og *Tyndall*, *Carlyle* og *Ruskin*, *Robert Browning* og *George Eliot*, *Renan* og *Taine* og tilhørende en lidt tidligere tid og aand *Victor Hugo* og *George Sand;* der var videre *Emerson* i Amerika og en hel hærskarernes mangfoldighed af andre, som synker ned til anden rang i sammenligning med de nævnte; men som dog raged høit op over de fleste, der nu raader i aandens verden. De var *tænkere,* banebrydere; mænd, der gjorde livet rummeligere og større, vakrere og bedre. — Store tænkere har vi jo ikke længer; ikke nogen, hvis klarsyn gjennemskuer overfladiskhed og detaljer og viser vei fremover til sagens og livets kjerne. Kun hist og her staar en enkelt af disse gamle arbeidsdygtig tilbage. De graahaarede gubber er endnu aandslivets førere. Ingen „ungdom“ truer med at gjøre dem rangen stridig eller gribe roret ud af deres hænder. — Ingen levende forfatter indtager vel nu saa høi og indflydelsesrig en stilling som nordmanden Henrik Ibsen. Hans ord paaventes af hele den tænkende verden, og en bog af ham er aarets begivenhed i mange lande.

— *England* har i løbet af de par sidste aar tabt omtrent alle sine store aander paa literaturens omraade. Blot Huxley og Spencer staar tilbage og disse som gamle mænd, hvis livsverk er fuldendt. Blandt de yngre har ingen tiltvunget sig videre opmerksomhed som *tænker* eller fører i aandens verden. Man holder der nærmest paa med at popularisere og indlemme i nationens liv de gamles tanker. Carlyle og Spencer gives nu i udvandet form fra prækestole og redaktionskontorer hele landet over. Og mangen helt almindelig mand vinder verdensry ved at gjentage, hvad Carlyle eller Spencer sagde for 50 aar siden. — Blandt yngre skjønliterære forfattere har novelleforfatterinden *Mrs. Ward* (der er blevet sammenlignet med selve George Eliot, — en sammenligning, der dog nærmest er en udsøgt høflighed) og fortælleren *Rudyard Kipling* vundet betydelig opmerksomhed. Den sidste har i aarets løb bragt os en ny bog, „*Many inventions*“.

— *Frankrig* har ogsaa mistet sine store tankeførere. Og dog er de to bøger, som i 1893 har vakt størst opmerksomhed, begge franske. Den ene er Zolas „*Dr. Pascal*“ og den anden er Paul Bourgets „*Cosmopolis*“. Den sidste tolker det allerede

nævnte omslag i fransk literatur og liv. Den er antimaterialistisk og antiskeptisk. Den præker nødvendigheden af tro, alvor og moral. Den minder ganske slaaende om George Eliots noveller. Og Paul Bourget er blevet et slags profet ved den bog. Noget virkeligt nyt giver han os dog ikke.

— Fra Tyskland har aaret, mig bekjendt, intet nyt bragt. Heller ikke fra Amerika. Ogsaa der er de gamle, paa én undtagelse nær, døde og blandt de nye findes der ingen *tænker*, blot flinke novellister, digtere og skribenter i det uendelige.

Men er der overalt dyrtid paa denne høieste art af literatur, — de nye, banebrydende tænkeres, — saa er der til gjengjæld, særlig i England og Amerika, en svulmende overflod af udmerkede og vægtige, oplysende verker af historisk, videnskabelig og geografisk art, — mange glimrende skrevet og af stort værd. Man kan ikke se gjennem en uges bogliste fra England uden at beklage ens pungs magerhed. Der er saa uendelig meget, en gjerne vilde læse. Med hensyn til denne art af literatur staar vel England og Amerika høiest. De er saa heldige, at de store videnskabsmænd og tænkere gjerne ogsaa er praktiske folk og begeistrede for at faa sine ideer og sin kundskab ud i videst mulige kredse. De skriver derfor populært, — et greit, klart, letlæst sprog, saaledes at det lader sig læse af omtrent hvert menneske med vanlige skolekundskaber. Mange af dem holder sig jo ikke engang for gode til at reise om i byer og bygder og holde populære foredrag om astronomi, kemi og alt mulig. Banebrydende astronomer generer sig ikke for at skrive en grei og letlæst artikel i et populært tidskrift. — Af denne art literatur eier vi svært lidet. Det er trist at tænke paa, — trist at se igjennem en slig udenlandsk bogliste med letlæste og interessante første rangs historiske verker o. l. og huske, at saadant faar ikke vi nordmænd godt af.

— Inden *vor egen literatur* er der ikke kommet, saa vidt mig bekjendt, noget af videreækkende betydning. Omtrent alt er „noveller“, — skjønliteratur. Af belærende, oplysende eller vægtigere art har aaret svært lidet frembragt, meget lidet endog at betydningsfulde oversættelser. Det eneste, jeg kjender i denne retning, er Henrik Jægers norske literaturhistorie, som burde ind i hvert dannet hjem, og Arne Garborgs „*Jonas Lie*“. Af novellerne synes Hamsuns og Kincks at vække størst opmerksomhed. Inden aarets udgang kom imidlertid ogsaa Jonas Lies „Niobe“. Det forekommer mig beklageligt, at omtrent hele vor literatur skal være begrænset til noveller og fortællinger.

— Fra *Sverige* har aaret bragt tre dygtige bøger fra en og samme forfatter, Axel Lundegård.

— I *Danmark* har dr. Georg Brandes udgivet en ny bog, der som alt, han skriver, har fundet sin ventende og beundrende læsekreds.

Har imidlertid aaret bragt lidet af helt første rangs arbeider paa literaturens omraade, saa har der dog vist sig at være gjæring af noget nyt i omtrent alle lande. Selv fra Spanien, Italien og Belgien hører vi om yngre forfattere, der gaar om med nye, dristige tanker og store planer. Muligens staar vi ved begyndelsen til en ny, stor literaturperiode.

Af betydningsfulde dødsfald i aarets løb maa nævnes *Hippolyte Taine* og professor *John Tyndall.*

Paa ulykkestilfælder har aaret været rigt baade i Europa og Amerika. Derover har det været en række stygge jernbanesammenstød, hos os dynamitexplosioner, høststorme og skibbrud.

Aarets fysiognomi dannes saaledes væsentlig af Chicago-udstillingen, det fransk-russiske venskab, Panama- og andre lignende skandaler i Frankrig, Italien og Spanien, Siam-affæren, omvæltningerne paa Sandwichsøerne, to afrikanske smaakrige og to amerikanske revolutioner, flere end vanligt af ulykkestilfælder — og det store idealistiske omslag i fransk literatur og liv. Og det er af dette sidste, vi i kommende aar maa vente os mest, og hvorom vi vil faa høre mest.

Høi arbeidsløn det mest økonomiske.

(Efter *G. A. Hobson* i „*Contemp. Rev.*").

„Kringsjaa" har tidligere indeholdt artikler om dette emne*). Den foreliggende artikel i „*Contemperary Review*" giver fremdeles en del interessante oplysninger med derpaa byggede slutninger.

Sir Thomas Brassey samled i et større arbeide en mængde statistik over arbeidsløn og arbeidskostende i forskjellige lande og inden forskjellige arbeidsbrancher. Hans far var en større jernbanekontraktør og byggede blandt andet jernveie i Kanada. Her fandt han, at det lønnede sig bedre at betale en engelskmand 5—6 kroner dagen end en fransk kanadienser $3^1/_2$ krone. Engelskmanden udførte næsten det dobbelte arbeide i samme arbeidstid. I Irland fandt samme kontraktør det mere lønnende at indføre engelske arbeidere og betale dem 3—$3^1/_2$ krone dagen end at tage irlændere til $1^1/_2$ krone dagen. Atter udførte englænderen det dobbelte arbeide. Og i Indien, hvor en arbeider blot betales 40—50 øre dagen, fandt man dog, at bygningen af en mil jernvei ikke derfor blev billigere, men kosted det samme som i England, trods den der mange gange høiere arbeidsløn. De indfødte arbeidere betaltes vistnok lidet, men de udretted ogsaa lidet. — Samme kontraktør fandt ogsaa, at i stenbrud, hvor engelskmænd, franskmænd og irlændere arbeidede side om side, tjente han mest paa de første, skjønt de betaltes 6 frcs dagen, irlændere 4 og franskmændene blot 3.

Disse faderens iagttagelser og notitser samlede og ordnede Sir Brassey og undersøgte saa videre forholdet inden de forskjelligste forretningsgrene og i mange lande, — samlede et righoldigt materiale, altid med resultater af samme art, som de oven nævnte. Englændernes overlegenhed som arbeidere

---

*) Se hefte I 58.

laa naturligvis ikke i nationaliteten, men i det faktum, at den engelske arbeider, takket være bedre lønningsvilkaar og omstændigheder, var en mere intelligent, kvik og duelig arbeider. I Frankrige, Tyskland og Belgien, hvor arbeidslønnen er lav (og alle priser er lave) koster det, sammenlignet med England og dets langt høiere arbeidsløn og priser, ikke mindre, men absolut *mere* at udføre det samme arbeide. I de Forenede Stater og inden nogle enkelte arbeidsbrancher i Holland, hvor arbeidslønnen er høiere end i England, viste det sig, at det koster *mindre* at udføre et vist stykke arbeide. Altsaa gjennemgaaende: jo høiere arbeidsløn, jo billigere lader et vist arbeide sig udføre; jo lavere arbeidsløn, jo kostbare falder alt arbeide. „Billig arbeidskraft" er dyr; „dyr arbeidskraft" er billig. Lav arbeidsløn skaber en forkuet, fordummet, træg og sendrægtig arbeidsstyrke, høi arbeidsløn virker i modsat retning. Den amerikanske arbeider faar sin gode, rundelige dagløn, — ofte det dobbelte og tredobbelte af, hvad den franske eller belgiske arbeider faar, og dog udføres et stykke arbeide billigere i Amerika end i Frankrige eller Belgien, fordi den bedre lønnede arbeider ogsaa udfører mere og bedre arbeide pr. dag. Dels fordi han lever bedre og bliver sterkere og sundere, hvad der dog udgjør den mindste faktor i sagen. Dels fordi den bedre fortjeneste giver ham i det hele et friere, lysere liv, der skaffer alle hans evner som menneske øget vext. Han bliver kraftigere, mere energisk, mere intelligent og raadsnar, forstaar at benytte verktøi og maskineri bedre, at spare tid paa alle vis og lægger mere god vilje og lyst i arbeidet. Under ellers lige omstændigheder udfører en intelligent, aandsfrisk arbeider mindst 33 pct. mere arbeide paa en dag end en stakkars tosket klodrian, om denne arbeider aldrig saa flittigt og har gaaet aarevis baade „i lære" og i arbeide. Lidt intelligents, lidt liv og fart i hodet saavelsom i hænder og arme, lidt friskhed i sindet og glans i øiet øger arbeidsevne og arbeidsmængde i ganske forbausende grad.

Det er værd at merke sig, at Sir Th. Brasseys rige statistiske materiale var samlet væsentligt fra de arbeidsfelter, hvor simpel *styrke*, — muskelkraft — spiller den ledende rolle, fra vei- og jernbanearbeide, stenbrydning etc. Ganske interessant og helt slaaende er det jo at finde, at erfaring al verden over viser, at ogsaa her intelligents og udviklet menneskelighed har meget at sige; at lidt oplysning, lidt friere, lysere liv, lidt adgang til at blive menneske endog skaber dygtigere stenbrydere og grøftegravere; at faar de sidste dagløn nok, saa de kan leve menneskelig og blive *mænd*, saa der kommer glans i øiet, spænstighed i lemmer og sind, saa graver de dobbelt saa godt og fort og tjener fuldt ud den høiere løn.

— Men i senere aar er disse undersøgelser blevet fortsat inden alle mulige arbeidsbrancher og af erfarne videnskabsmænd og socialøkonomer.

Resultatet er gjennemgaaende det samme. Prof. Schulze-Gävernitz har derfor kunnet samle alle disse iagttagelser og de slutninger, hvortil de fører, i en almengyldig, socialøkonomisk lov, der i sig selv er et helt evangelium for vor slegt og lover mere for fremtiden end tusen digterdrømme. Loven er denne — støttet altsaa paa almen erfaring —, at *„hvor arbeidslønnen er høiest, arbeidsdagen kortest og arbeidernes kaar i det hele lysest og bedst, der koster ogsaa arbeidet mindst,“* — der udføres, med andre ord, arbeidet paa den mest økonomiske maade. — Høi arbeidsløn, en velstaaende, lykkelig arbeiderklasse er saaledes ikke alene et filantropisk og moralsk maal, men det er ogsaa nationaløkonomiens bud. Det er det økonomisk rigtige, saavelsom det moralsk rigtige. Nationaløkonomi og moral (eller ret og broderkjærlighed) er altsaa i fuld samklang.

Artiklens forfatter, der saavidt blot citerer anerkjendende, advarer dog mod fra disse fakta og den givne økonomiske lov at trække forhastede slutninger. Man maa ikke tro, fordi det inden de grænser, inden hvilke hidtil arbeidsløn og arbeidsdag har bevæget sig, har vist sig, at den høiere løn og kortere dag giver større og billigere arbeidsudbytte, — at dette derfor vil holde stik under alle forhold og i det uendelige, saaledes, at jo mere arbeidsdagen forkortes og lønnen paalægges, jo mere udbytte bliver der. Naturligvis holder loven blot stik inden visse grænser og under visse betingelser. Man har allerede nu fundet exempler paa, at grænserne er blevet overskredne eller betingelserne ignoreret, og at den høiere løn derfor *ikke* har givet noget tilsvarende forøget arbeidsudbytte.

Særlig gjør han opmerksom paa, at maskineri her spiller en betydelig rolle, — maskineri og verktøi. Det er for en stor del ved disses hjælp, at lønnen kan paalægges og arbeidsdagen forkortes, samtidig med at udbyttet øges. — Udviklet maskineri og en intelligent og dygtig arbeidsstyrke hører uadskillelig sammen og betinger hinanden. Man kan ikke sætte en klodrian til at arbeide med finere maskineri.*) Der skal kvikhed baade i fingre og hjerne til for at staa som arbeider inde mellem et moderne verksteds remmer og hjul. Man maa baade kunne tænke og handle *kvikt.* Og at have lært at tænke og handle kvikt, det udgjør næsten en ny fødsel, gjør den gamle træge slendrianarbeider til et nyt menneske.

Paa den anden side udvikler jo ogsaa samkvemmet med og behandlingen af dette finere maskineri slig kvikhed i tanker og lemmer, —

---

*) I de Forenede Stater klager sydens plantere over, at de ikke kan bruge moderne jordbrugsredskaber, fordi negerne ikke kan haandtere dem, men brækker alt istykker med en gang.

nyt liv med andre ord i arbeideren selv. Det virker gjenfødende, energiserende.*)

Men den intelligente og større udvikling, som kræves af maskinarbeideren, opnaas kun, hvor arbeidernes liv er friere, lysere, hævet over nød og meddelagtigt i tidens goder og kultur. Og betingelsen derfor er en god løn og rimelig frihed.

Altsaa, uden god løn og rimelig frihed blandt arbeiderne mangler man den for en høiere teknisk udvikling nødvendige arbeidskraft. — Jo mere maskineriet er udviklet, jo mere kan en enkelt arbeider udrette, og jo større løn kan derfor uden tab paa nogen andens haand betales ham; men denne maskineriets større udvikling forudsætter igjen en intelligent og dygtig arbeidsstyrke, som atter skyldes høiere løn. — Uden denne dygtigere arbeidskraft lønner ikke det bedre maskineri sig, uden den og dens høiere lønskrav er der da heller ikke *noget pres paa arbeidsgiverne* til at indføre det. Thi det bedre maskineri er ikke alene betinget af dygtigere arbeidskraft, det bliver ogsaa en *nødvendighed* der, hvor denne med sit høiere lønsforlangende er tilstede.

Hvor der af en eller anden grund allerede findes en vellønnet og derfor dygtig og intelligent arbeiderklasse, der drives arbeidsherrerne til — for økonomiens skyld — stadig at søge at forbedre og forbedre det benyttede maskineri og den hele forretningsvirksomhed; der maa strax indføres alt, der sparer arbeide, være det sig paa verksted eller i kontor; der bliver der derfor en kappestrid om at opfinde og om at anvende og nyttiggjøre nye opfindelser. Følgelig skyder udviklingen en rasende fart: maskineriet forbedres saa vidt, som menneskelig tænkeevne kan bringe det, forretningsførelsen forenkles og arrangeres næsten maskinmæssigt, storartet og greit, den ogsaa. Men herved stilles stadig øgede krav til arbeidsstyrken. Det nye maskineri og de nye metoder kræver stadig en dygtigere og mere intelligent klasse af arbeidere, mænd og kvinder med sikre og lette hænder, klart blik, snabhed i tanken, betydelig forstaaelse og en grundig portion sund sans. Samtidig gjør dog ogsaa de nye forbedringer det muligt saa at øge løn og fritid, at arbeiderne vinder den endnu større vext og udvikling.

Anderledes, hvor arbeiderklassen længe har levet under smaa og trykkede kaar. Der er dens energi kuet, dens evner uudviklede. Den er blevet ligegyldig og „sen i vendingen“. Dens løn er liden. Andre landes bedre maskineri lønner sig derfor ikke her; der er ingen presserende grund

---

*) Der *er* opdragende magt i disse ting. Giv en grøftegraver en bedre spade — en rigtig let, praktisk spade — og manden vil vist tage et skridt fremover mod større menneskelighed og manddom fra den dag af, at hans fingre griber i taget paa den nye spade. Red.

til at indføre det. Det billige arbeide gjør det upaakrævet. Og samtidig er arbeidsstyrken uskikket dertil. — Her magter man derfor ikke engang at følge med i andre landes tekniske og kommercielle fremskridt, og disse faar saaledes ikke anledning til at øve sin løftende indflydelse paa den arbeidende befolkning.

En velbetalt, velstaaende og derfor intelligent og dygtig arbeidsstyrke er saaledes en hovedfaktor i den moderne udvikling.

Imidlertid udtaler forfatteren frygt for, at det blot er inden de bedrifter, hvor en høi *teknisk* udvikling er mulig, at arbeidslønnen saaledes vil stige. *Der* vil den utvilsomt, ved tidens stadige fremskridt, gjøre det overalt, mener han. Men inden de bedrifter, hvor maskiner og tidsbesparende arbeidsmetoder spiller en mindre rolle, — som blandt vognmænd, tjenere, bud, opvartere, etc. —, der ser han ingen grund til at vente sig nogen saadan udvikling mod høiere løn og bedre kaar. Og maskinernes fuldkommengjørelse vil, tror han, netop tvinge en voxende del af arbeidsstyrken over paa disse felter. Derfor kan han ikke grunde noget større haab for arbeidernes fremtid, i det store og hele, paa de iagttagelser og den lov, som ovenfor er givne. De lover blot godt for maskinindustriens arbeidere, ikke for andre.

Saa vidt i det væsentlige forfatteren i „*Contemporary Review*“. Jeg kan dog ikke forlade artiklen, uden at udtale min forundring over hans temmelig mismodige slutning. For det første synes han nu at overse, at den samme merkelige udvikling mod arbeidsbesparende metoder og ting, der finder sted paa maskinernes omraade, den gjenfinder vi inden *alle* moderne virkefelter — alle uden undtagelse. Kontoret merker den lige saa meget som verkstedet. Har kanske ikke selv vognmændene sin telefon, og vil ikke snart en tjenestepige maatte forstaa sig lidt baade paa elektrisk belysning og elektrisk kogning? Der findes ikke en eneste arbeider i nogen branche, der ikke vil finde sig omgivet af tidens opfindelser og verktøi, og hvem derfor alt, hvad der ovenfor er sagt og paavist, maa gjælde — i nogen grad i hvert fald.

Og for det andet er det dog umuligt andet, end at den jevne bedring i industriarbeidernes kaar (som forfatteren anser *sikker* paa grund af den tekniske udvikling) maa indirekte øve sin indflydelse i samme retning paa den hele arbeidsstyrke.

— Jo, den lov — grundet altsaa paa en verdensvid samling af data —, at *høiere arbeidsløn er god økonomi*, den synes mig virkelig at eie et evangeliums klang, — at være som et helt klokkespil, der ringer bedre tider ind for alle.

Israel — en nation.

(Efter *W. E. H. Lecky**) i „*Forum*“ og *Anatole Leroy-Beaulieu* i „*Revue des deux Mondes*“).

Blandt de mange besynderlige og helt uventede bevægelser, der har karakteriseret den sidste fjerdedel af det nittende aarhundrede, vil vel ingen forekomme fremtidens historikere mere besynderlig og overraskende og samtidig mere trist og melankolsk end den anti-semitiske med de dertil hørende jødeforfølgelser. Den har i Rusland frembragt aarhundredets styggeste og værste religionsforfølgelse, og selv i det oplyste Tyskland er den blevet en parlamentarisk magt. I Østerrig tæller den tilhængere blandt de mest høitstaaende personer, og endog Frankrig, som lige siden den store revolution har hædret sig selv ved en enestaaende tolerance og liberalitet overfor jøderne, er blevet smittet af den reaktionære og middelalderske bevægelse. Boulanger fandt, at det lønner sig at appellere til den.

Denne vidtspredte bevægelse har drevet *Leroy-Beaulieu* — en af vor tids dygtigste politiske forfattere og særlig kjendt med den sag, det her gjælder, ved omfattende studium af jøderne og personlige bekjendtskaber iblandt dem i mange lande — til at skrive en artikelrække om jødernes plads blandt folkene, om deres karakter og om, hvad de har udrettet. Nøgternt og roligt, videnskabeligt og objektivt har han vist os den moderne israelitiske nation.

Forfølgelsen mod dem, siger han, forbinder tre af de mægtigste kræfter og motiver, der bevæger menneskene, — religiøs intolerance, national exklusivitet og den jalusi og misundelse, som har sin rod i merkantil og økonomisk konkurrance. Af disse tre spiller det første motiv den mindste, om end en vigtig rolle. I de afskyelige russiske forfølgelser, hvormed czarens regjering har vanæret og skjændet vor tid, har dog utvilsomt det religiøse had en fremstaaende plads. *Pobedonosteff**) — den russiske kirkes virkelige styrer — der med czaren deler ansvar, skyld og skjændsel for denne umenneskelige forbrydelse, hører samme karaktertype til som middelalderens inkvisitorer. Og hans aand gjennemsyrer i betydelig grad hele den antisemitiske bevægelse. — Endog den gamle barnestue-

---

*) *William Edward Hartpole Lecky* er en fremragende engelsk tænker og historiker. Han har udgivet tre store og omfangsrige verker, der hver især er af epokegjørende betydning, — nemlig „Rationalismens historie og indflydelse i Europa“, „Moralens historie i Europa fra Augustus til Karl den store“ og „England i det attende aarhundrede,“ alle bindstærke arbeider, der tog mange aars forstudier og vidtløftig læsning og udmerker sig lige meget ved klar, grei tænkning, endeløse masser af fakta og en stil, der evner at beherske begge, saaledes at de yderst lærde og grundige arbeider dog bliver letlæste og interessante som romaner. Lecky er født i 1838 i Irland.

*) Se „Kringsjaa“ I. 425.

historie om, at jøderne blander kristent barneblod i sit paaskebrød lever endnu i mange dele af Europa. Den skriver sig fra aaret 1100. To paver hædrede sig selv ved høitidelig at erklære historien for opspind. Men dette tiltrods vedblev den dog at leve i Rusland, Polen, Rumænien, Ungarn og Bøhmen. Og selv i løbet af disse sidste 10 aar har mangfoldige uskyldige jøder maattet lide for den dumme bagvaskelses skyld.

I Tyskland skyldes bevægelsen i betydelig grad et fif fra katolikernes side. De søgte at afvende det protestantiske Tysklands „kulturkamp“ mod sig ved at faa den rettet mod jøderne, hvorved de ogsaa samtidig fik hevnet sig paa — sine kreditorer.

Men af større betydning for denne bevægelses vext har, mener Leroy-Beaulieu, den moderne nationale exklusivitet været. Denne ytrer sig ved, at folket i hvert moderne land søger at skille ud og bortdrive alle fremmede elementer, — et for vor tid lige saa besynderligt fænomen som religionshadet — et virkeligt fremmedhad; national tranghed og fordom. Jøderne bliver overfor denne følelse dobbelt forhadte og modbydelige, fordi de staar for den som et modsigelsens tegn, præker ved sin blotte existence internationalisme og kosmopolitisme.

Endelig kommer den merkantile misundelse. Blandt de ofte fordrukne, dovne og uvidende europæiske befolkninger udmerker sig den ædruelige, arbeidsomme og baade kloge og slue jøde som den heldige handelsmand. Han besidder en sjelden sund dømmekraft, praktisk sans, klart blik, evne til at lede og behandle mennesker, rigdom paa idéer og indre hjælpemidler, utrættelig, seig vedholdenhed og flid; og dette driver ham overalt, hvor han vinder indpas, frem i første række, hvilket naturligvis vækker bitter misundelse og had. Omsætning og penge er i merkelig grad faldt i jødernes hænder trods de mangfoldige hindringer og vanskeligheder, der er lagt dem i veien og trods deres konkurrenters mange og store fordele. Europas pengemarkeder kontroleres af dem. Verden har bragt sit sølv og guld og lagt det for det lille Israels fødder. Deres magt og indflydelse i verden, den rolle, de spiller, er ligefrem ufattelig, naar man husker, at der er ikke stort flere af dem, end der er svensker og nordmænd tilsammen. Og dog er der ikke et civiliseret land, hvor de ikke har naaet de høieste stillinger eller den største indflydelse, neppe et livsfelt, hvor vor tid ikke glimrer med jødiske navne i første række. De styrede, for en del aar siden, samtidig to af verdens mægtigste riger og nationer, d'Israeli i England og Waddington som førsteminister i Frankrig. Blandt de største mestere i literaturens verden møder vi jøden Heine; paa den dybeste tænknings omraade Spinoza, paa den politiske økonomis Ricardo, paa statslivets foruden de allerede nævnte Crémieux den ledende personlighed i den franske

republik af 1848 og Gambetta, i hvis aarer der flyder jødeblod. De nu verdensberømte og betydningsfulde navne Karl Marx og Lassalle tilhørte jøder. Komponisterne Mendelssohn, Meyerbeer og Halévy var jøder, det samme er Rubinstein, Joachim, Hermann, Levy og Lucca. Aarhundredets to største tragiske skuespillerinder har været jødinder. Paa bibelkritikens omraade kan de opvise mænd som Kalisch, Darmesteter og Montefiore. Som filantroper, hævet over sekt og race, har de ogsaa skrevet sine navne først paa tidens vakreste hædersrulle. Handel og finanser al verden over er under deres herredømme. I alle lande føles deres greb om roret. Og dog er, som sagt, den hele nation ikke talrigere end svensker og nordmænd, og har været underlagt større vanskeligheder og hindringer end nogen anden klasse eller race af mennesker; forfulgt og kuet i aarhundreder, uden hjem eller fædreland; spredte vandrere over den hele jord. Men trods alt, trods evige forfølgelser, trods love myntede paa at kue og knuse dem, trods hjem- og retsløshed, trods foragt og had har de tiltvunget sig et formelig herredømme over den hele verden; selv uden fædreland har de styret andre mægtige riger og lande; retsløse har de erobret alle verdens rigdomme; forstødte og med alle lærdommens og dannelsens veie og døre stængte mod sig, har de i alle retninger naaet frem til første plads. Der er neppe nogen anden nation, der i vort aarhundrede har saa mange førsterangs, verdenskjendte navne at opvise. En slig nation maa jo under alle omstændigheder tilkjendes en usedvanlig livskraft, dygtighed og begavelse. Den bliver næsten til et geni blandt nationerne. Den gamle idé om, at jøderne blot duer til handelsfolk, har intet at støtte sig til uden det faktum, at handelen i lange tider var det eneste virkefelt, der stod dem aabent. Eftersom nye omraader er blevet tilgjængelige for dem, har de udmerket sig inden alle. Tag jøderne ud af den nyere tids historie, og der bliver et hul, som om franskmændene var blevet taget ud deraf. D'Israeli, Beethoven, Spinoza, Mendelssohn, Ricardo, Gambetta, Lassalle, Karl Marx bliver væk. — Den vanlige bebreidelse mod dem, at de ikke indforliver sig i det folk, hvor de har sit hjem, at de overalt vedbliver at være kosmopoliter og aldrig bliver patrioter, er ogsaa grundfalsk. Mere repræsentative patrioter og nationalitetsforkjæmpere end Gambetta og D'Israeli er det vel vanskelig at finde. De bliver tvertom let begeistrede patrioter. I de lande, hvor de nyder del i den vanlige frihed, og hvor de faar føle, at landet ogsaa er *deres* fædreland, der omfatter de det med en dyb og egte kjærlighed vel saa stor som deres kristne medborgeres. I Amerika er jøderne begeistrede fædrelandsvenner og amerikanere. De omfatter landet med samme dybe, intense, helt religiøse kjærlighed, hvormed deres fædre i længst forsvundne tider omfattede det „hellige land“ og

„Davids stad". At de derimod skal elske det land, hvor de udelukkes fra alle vanlige rettigheder og forfølges med foragt og voldsomheder, det er vel at forlange for meget af den menneskelige natur.

Alene dette, at jødefolket uden fædreland, uden hjemstavn, spredt som vandrere over den hele jord, dog gjennem to tusen aar af disse forhold har beholdt sin nationalitet, sin særegne karakter og sin religion, gjør dem til et høist merkeligt og interessant folk. Leroy-Beaulieu finder to grunde for dette fænomen. Den ene er netop det had og den forfølgelse, hvorfor de har været gjenstand. Disse her drevet dem tilbage fra omgang og blanding med andre folk, tvunget dem til at leve helt for sig selv blandt de fremmede. Og dette har atter bevirket, at de mere end andre folk har samlet sig om sine nedarvede traditioner og institutioner. Den anden grund er deres religionssystem, som blev staaende, da landet faldt og nationen knustes og splittedes. Det er saa udviklet, at det griber ind i jødens hele liv; det har den graa oldtids ærværdighed, langvarig og mangfoldig martyrdoms hellighed og en dybde og kraft, der gjennem de mange gribende ceremonier og traditioner fanger og behersker de dybeste følelser og høieste tanker i den troende. Religionen er en nationalreligion. Nationen er et led i tro og religion. Patriotisme er religiøst sværmeri. Israels navn er knyttet til Guds i ritual, i troesartikler og i det hele følelsesliv. Religiøs og national loyalitet er ét. — Desuden fremhæver Lecky som en tredie grund til folkets vedblivende existence den jødiske races iøinefaldende fysiologiske kraft og seighed. Det tager meget lidet jødeblod i en blandet slegt for at give den jødiske type. Ved blanding med andre racer dominerer altid dette jødiske blod, absorberer og opsluger de andres. Det er saaledes nu afgjort, at jøderne langtfra er den rene, ublandede semitiske race, som man før troede. Den er tvertom meget blandet, kun at det jødiske blod har opslugt og præget enhver tilførsel fra andre kanter. Egteskab med kristne var, trods forfølgelserne, ikke sjeldne i middelalderen, medens Israel før kristendommens tid ved omvendelser tilførtes nye elementer fra alle hedenske lande, ligesom ogsaa folkets fremmedfødte slaver blev omskaarne og efterhaanden indlemmet i det frie samfund. — Endnu en fjerde grund skaffet folkets fiender tilveie. Den kristne kirke forbød nemlig i middelalderen udlaan af penge mod *renter* (ikke bare aager). Det vil sige, en kristen kunde ikke gjøre det. Da slige laan imidlertid er en nødvendighed for alt forretningsliv, saa faldt det i jødernes lod at befatte sig dermed. Dem tillodes det. Man priste sig endog lykkelig ved at have nogen til at varetage det syndige, men nødvendige arbeide. Kristne fortabte sine sjæle ved at gjøre det; men jøderne kunde gjerne gjøre det, sagde katolske teologer, for de var saa fortabte alligevel! De vilde under

alle omstændigheder gaa til helvede, fordi de var jøder, saa om de besmurte sig lidt mere eller mindre med synd, det gjorde lidet til sagen. Og jøderne, som var udestængt fra alle andre erhverskilder, og dog havde den taabelige idé, at de vilde og maatte leve, kasted sig naturligvis glubsk over det saaledes anviste arbeide. Grundet paa kirkens fordømmelse og den foragt og fare, der heftede ved forretningen (lovene beskyttede dem jo ikke), blev naturligvis rentefoden langt høiere, end den ellers vilde have været. Og følgen blev da, at jøderne tjente gode penge ved at udføre det arbeide, som kirken forbød sine egne børn og overlod jøderne som deres eneste erhverv. De blev rige. Men rigdom og velstand er en af de sterkeste konserverende kræfter, som vi kjender. Saaledes har utvilsomt kirkens forbud mod renter havt betydelig del i at vedligeholde den jødiske nation og nationalitet. De kristne teologer forstod ikke, at de spillede de forhadte jøder i hænderne.

Folkets fysiske egenskaber er ogsaa merkelige. I alle lande er gjennemsnitsalderen blandt den jødiske befolkning større end blandt kristne. De er merkværdig fri for de laster, der gjør mest til at ødelægge og nedbryde de kristne nationer. De har færre børn end kristne, men der er ogsaa meget færre dødsfald blandt deres børn, saaledes at flere naar frem til voxen alder. Dødfødte børn er yderst sjeldne blandt dem, og den mandlige befolkning er talrigere end den kvindelige. — Det er nu en velkjendt sag, at de længe latterliggjorte mosaiske love om spiserne og kjøkken, de mange forskrifter angaaende personlig renslighed og legemlig opførsel er korrekte hygieniske love og forskrifter og aldeles ikke blinde, religiøse og fanatiske fordomme. De udgjør en merkværdig medicinsk videnskab fra den graaeste oldtid. Moses og Leviticus, der blev udleede af Voltaire, faar medhold og beundring fra Pasteur og Claude Bernard. — Jøderne har aldrig sværmet for det katolske cølibatsideal. De ophøiede tvertom det egteskabelige samliv til en hellig institution. Ikke jomfruen, men *moderen*, var for dem den ideale kvinde, den, der stod høiest og Gud nærmest. De saa aldrig noget urent i denne del af livet. De helligede den. En moder var det reneste, vakreste og nobleste, nationen kjendte. De krævede blot lov, ordning, naturlydighed og sindets renhed inden egteskabet, — egtefællernes loyalitet og troskab. Og følgerne heraf er familielivets renhed og varme blandt folket og det lave antal af uegte fødsler iblandt dem. Familielivet saavelsom det nationale liv udgjorde en del af deres religion. Vugge og flag stod paa hver sin side af Jehovahs høialter.

Imidlertid maa man ikke tro, at jøderne er et fysisk sterkt folk. Det

er de netop ikke. Det er alene deres sunde liv, deres mosaiske love og deres frihed fra ødelæggende laster (deriblandt drukkenskab), som giver dem den høiere aldersgrænse. De har en svag konstitution, svage legemer, hvad der naturligvis skyldes de yderst usunde omgivelser, hvori folket hele middelalderen igjennem var tvunget til at lide i storbyernes værste strøg, hvor de manglede baade luft og lys, og hvor alle Mosebøgernes hygieniske religionslove ikke kunde redde dem fra at miste sundhed og kraft. Uden disse love vilde de simpelthen have gaaet tilgrunde. At de endnu existerer og existerer under heldigere fysiske vilkaar end de kristne, det skylder de alene den mosaiske lovgivning.

Ogsaa i moralsk henseende frembyder folket merkelige kontraster. Hele deres lovgivning vidner om mild, hjertevarm menneskelighed, og deres historie er fuld af det høieste heltemod. Tusener og hundre tusener af dem har gaaet til baal og død heller end at afsværge fædrenes tro. Det er et folk af martyrer og helte, som intet har kunnet bøie og intet knuse, og hvor kvinderne trolig har staaet mændene bi og fulgt dem i fare og død. Men de evindelige forfølgelser har dog ogsaa afsat i store kredse af folket ikke alene had, men ogsaa et anlæg for svig, falskhed, kryberi og underkastelse, der ofte har retfærdiggjort den foragt, der saa trolig har fulgt dem. Intet folk i historien har lidt som Israel, og intet folk har i det hele baaret lidelse og modgang med slig seighed og sligt mod. Men slaviske forhold har, som tilfældet altid er, frembragt et slavisk sind i mange af dem. — Leroy-Beaulieu gjør ogsaa opmerksom paa, at jøderne har staaet helt udenfor det feudale system, der avlede vore moderne begreber om ære og ridderlighed og gav den kristne moral og karakter deres nuværende form.

Udestængt gjennem to tusen aar fra alt bedre og dannet selskab, er det ogsaa en selvfølge, at folket som helhed viser sig at staa tilbage, hvad smag og god tone angaar. De har ikke kunnet udvikle sig iblandt dem og afsætte sig i blod og organisme som medfødte egenskaber. I denne henseende er racen uudviklet, barbarisk. Deraf kommer den lyst til at dække sig med juveler, diamanter og skrigende farver, som synes os saa latterlig og stødende i det høiere jødiske selskabsliv. Deraf følger ogsaa en slaaende mangel paa ynde og *gentlemanlike* manerer. — Disse mangler vil dog utvilsomt snart forsvinde, efter at folket nu har faaet adgang til den høieste kultur og dannelse. At betragte det som materielt og helt optaget af penge og handel er imidlertid allerede nu en grov feiltagelse. Alene navne som Spinoza, Mendelssohn og Rubinstein skulde hindre det.

Meget er blevet sagt om, at jøderne ingen store malere og billed-

huggere har frembragt. Man har deri villet se tegn paa manglende kunstsans. Det er dog snarere blot resultatet af, at disse kunstgrene indtil de sidste tider var viet kirkerne og kristelige sujetter. Siden kunsten blev frigjort fra denne afhængighed, har jøderne virkelig frembragt mange kunstnere af rang. En jøde — Israels — er kanske den største levende mester, hvor det gjælder det patetiske i malerkunsten. — Medicinen har jøderne altid udmerket sig i, ligesaa i matematik og i det hele i videnskaberne.

Vestens jøder har i almindelighed lært at føle sig hjemme i de lande, hvor de har slaaet sig ned. De betragter ikke længer Palestina, men Frankrig, England, Amerika som sit fædreland. Orientens jøder derimod lever endnu i den intense forventning om at faa vende tilbage til det „hellige land“ og der gjenopbygge den gamle jødiske stat. Og faa af dem, der kjender tilstandene i Orienten og de vestlige jøders magt, indflydelse og nationale følelse, vil finde det umuligt eller endog usandsynligt, at denne forventning kan blive opfyldt og at Israel saaledes atter kan blive en nation blandt nationerne, et folk med eget fædreland, egen regjering, egne gesandter og repræsentationer al verden over. Vestens jøder har magt til at realisere drømmen, og Orientens jøder venter utaalmodig paa at faa strømme tilbage og gjenopbygge Jerusalems mure og give de mosaiske love og institutioner fornyet virkeliggjørelse. Befolkningens masse vil komme fra østen og dygtige ledere, ypperlige statsmænd vil den faa fra vesten.*) Penge vil ikke mangle dem til at realisere hver idé og gjøre landet til et af de bedst udstyrede og mest fremskredne i verden. En jødisk verdensberømt kunst staar rede til at give den nye stat glans. Jødiske musikere og komponister af første rang vil kunne lede den gjenoptagne tempeltjeneste paa Zions bjerg, og templet selv reise sig i en pragt, kunstfuldhed og glans, der vil gjøre det til et kunstens saavelsom et religionens centrum. Den mosaiske lovgivning er socialistisk, — ogsaa i det stykke i harmoni med det nyeste nye. En ny jødestat vilde sandsynligvis blive et socialt demokrati og for første gang i historien vise os et land uden fattigdom, et folk af brødre. Nationen har i modgangens dage lært at holde sammen og at støtte hinanden. Fattiggaarde og fattighuse underholder ingen jøder. Følelser, traditioner og institutioner vilde alle pege i retning af et frit, velordnet, socialiseret samfund. Den lille stat vilde blive en vestens og vestlig civilisations udpost mod øst, og

*) Hidtil har jeg blot gjengivet de to nævnte forfattere. For hvad der herfra følger er jeg selv ansvarlig. *Red.*

østens tolk overfor vesten. Dens befolkning vilde komme fra alle verdensdele med indflydelser, impulser, erfaringer og tanker fra alle kanter. — Dens neutralitet vilde være sikret fra hegyndelsen af. Nogen armé vilde den ikke eie. Den vilde vies fred og folkelykke. — En slig stat, kristendommens gamle vugge, maatte, delvis ogsaa ved sin mere og mere centrale stilling (eftersom Orienten trækkes ind i verdenslivet og Afrika aabnes for kolonisation og civilisation), blive selvskreven som mødested for internationale kongresser og som arnested for alt kosmopolitisk arbeide. I denne henseende maatte den snart tage Schweiz's plads. Og tiderne udvikles hurtigt: Vi har oplevet begyndelserne til et verdensparlament i Chicago; der tales for alvor i statsmandskredse om en international voldgiftsdomstol; kan hænde vil det første *virkelige* verdensparlament møde i Jerusalem, den internationale domstol sidde der og verdensstyret udgaa fra Davids og Jesu stad. Derved vilde ogsaa de nye institutioner forlenes en gavnlig ærværdighed ved de gamle internationale, religiøse traditioner. Vi maa huske, at jødefolkets historie fra Moses til Jesus allerede er international. Intet er derfor rimeligere, end at et muligt kommende verdensforbund knyttes til den historie og til det land. Jerusalem er selvskreven som verdenshovedstad. Det parlament, den domstol og den regjering, der sikrer fred og velvilje over den hele verden, kunde vel ikke møde paa noget heldigere og mere passende sted end der, hvor bibelens salmer først blev sungne, og hvor Jesus med sin kjærlighed omfattede den hele vide verden og alle mennesker.

Saaledes tør det nok hænde, at de gamle profetier om det jødiske verdensrige, om Jerusalem som verdens hovedstad og om, at alle nationer vil bringe det sin hyldest og sine skatte, kan faa en vidunderligt herlig og helt bogstavelig opfyldelse.

Kooperation.

(Efter *Paul Leroy-Beaulieu* i „*Revue des deux Mondes*").

II. *Tidligere erfaringer i kooperation. — Dens oprindelse. — Dens udvikling. — Første afart: Kooperativ-foreninger for forbrug og fordeling.*

Kooperation er intet nyt. Tvertom synes det at være den ældste form for drift i det større. En del driftige folk slaar sig sammen om at udføre et arbeide i fælleskab og dele udbyttet — en „kollektiv entreprise". En levning af den urtids-kooperation har vi den dag idag i orientens karavaner, i de russiske *artel*'er og de bulgariske *zadruga*'er (arbeider-„lag").

Hos os er fiskebedriften ofte organiseret paa samme ældgamle vis; et „baadlag“ er egte urtids-kooperation.

Men som moderne social foreteelse er kooperationen et af det 19de aarhundredes mange hjernefødte børn.

Den moderne kooperation falder i tre hovedgrupper: 1) *forbrugs*-kooperation, 2) *kredit*-kooperation, 3) *produktions*-kooperation. Enkelte videnskabsmænd negter denne grupperings berettigelse. Men fra et praktisk synspunkt kan man ikke overse den store forskjel mellem forbrugs- og produktions-kooperation, at den sidste arts deltagere er bundne til sagen med hele sit personlige virke, medens medlemmerne i en forbrugsforening kun, hvad deres indkjøb angaar, staar solidarisk.

Kooperative *forbrugs*-foreninger bestaar i, at et større antal forbrugere gjør fælles *en-gros*-indkjøb for at undgaa at betale extra til mellemhandlerne. Det var i 1820, at *Owen* i England fik den begeistrede bevægelse igang for kooperative udsalg; begeistrings-perioden varede til 1830. Fra det aar og til 1844 florerede den socialistiske kooperation. Men i 1844 grundedes den berømte kooperativ-forening i Rochdale; dermed var kooperationens praktiske periode indvarslet.

Samtidig med Owens storslagne virksomhed falder i Frankrig *Fourier's* anstrengelser for at gjøre nytten af sammenslutning indlysende.

Kooperative forbrugs-foreninger har tre særskilte maal at forfølge: 1) at sikre forbrugerne mod smaahandlernes fusk ved at garantere varernes kvalitet og pris; 2) at lette smaafolk adgangen til at *spare* ved at indrette det slig, at selve udlægget blir en spareindretning, idet „fortjenesten“ ved salget godskrives kjøberen og ved halvaarsopgjøret enten udbetales i samlet sum eller afskrives som indbetalt paa aktier i forretningen eller som indskud i en pensionskasse; 3) at hæve arbeiderstandens intellektuelle og moralske nivaa ved at anvende „fortjenesten“ af udsalget til bogsamlinger, foredrag og samlingslokale samt ved at vænne deltagerne til orden og økonomi samt til at lede en bedrift.

Af disse tre maal kan den enkelte forening forfølge blot et enkelt eller alle paa en gang. Det fjerne maal — samfundets gjenfødelse ad kooperationens vei —, hvorom mange af sagens foregangsmænd drømmer, skal behandles særskilt senere.

Alt eftersom forbrugs-foreningerne sætter sig et eller flere af de ovennævnte maal, falder de i to store grupper: 1) de udelukkende paa økonomi anlagte selskaber, hvis eneste formaal er at omgaa smaahandlernes optrækkeri (mønstre for saadanne selskaber er *Army and Navy Stores*, armeens og flaadens fællesbutik, samt *Civil Service Store*, civil-embedsmænds fællesbutik, begge i London, et par kolossale forretninger); 2) selskaber,

der desuden tilsigter social og moralsk-intellektuel ophjælp for smaafolk (mønstret er her forbrugs-foreningen i Rochdale i dens glanstid).

Ved siden af disse egte kooperativ-foreninger forekommer saakaldte *økonomat*'er eller godtkjøbsudsalg som enkeltmandsforretning eller almindelig aktiebedrift.

Det, der berettiger kooperative forbrugs-foreningers dannelse, er de velkjendte ulemper ved at maatte kjøbe hos smaahandlere. Ublu pris og slet vare er ofte en nødvendig følge af høkerdrift paa kredit. Kooperatismens nytte er stadfæstet ved rig erfaring, særlig i handelen med fødevarer; her trænges der nemlig ikke nogen særlig fordannelse for at forestaa driften.

Den praxis, der befølges i kooperative forbrugs-foreninger, er langtfra ligeartet. Dens hovedtræk er følgende: 1) foreningens udsalg er dels aabent kun for medlemmer, dels for alle — i sidste fald undertiden mod en liden entré for ikke-medlemmer; erfaring viser, at det gaar bedst med de foreningsudsalg, der holdes aabne for alle kunder paa lige vilkaar; 2) medlemmernes udbytte uddeles enten øieblikkelig i form af lave priser paa varerne eller ved aars-(halvaars-)opgjørene i form af dividende af forretningen, som da ikke undersælger private forretninger; denne dividende udlignes dels som aktiegevinst til dem, der har skudt penge ind ved oprettelsen, dels som „bonus" til kunderne, der modtar kontramerke ved hvert indkjøb. Undertiden blir dividenden ikke kontant udbetalt, men afskreven som aktieindskud. Dette sidste var tilfælde med moderanstalten i Rochdale og viste sig længe at virke heldig paa forretningens trivsel.

Den reneste type for kooperative forbrugs-foreninger bestaar ligesom Rochdale-selskabet af smaafolk; det er imidlertid vanskeligt at faa en slig forretning til at gaa; men lykkes anlægget, pleier det at blive et kraftigt opdragelsesmiddel, hvorfor ogsaa denne type er det ideal, som systemets apostle præker.

Foreningen kan ogsaa dannes inden middelklassen enten af økonomiske hensyn eller af filantropi. Eller foretagendet kan iverksættes af et kommunestyre, undertiden af en politisk partiorganisation: saaledes i Belgien de socialistiske kooperativ-selskaber og de katolske kooperativ-selskaber. Amerikaneren Amos Warner paaviser for sit lands vedkommende, at ingen kooperativselskaber har havt slig fremgang som mormonernes og andre religiøse samfunds. I saadanne tilfælde er det altsaa egentlig uvedkommende hensyn, der holder tanken oppe. Kooperationen bruges som kampmiddel for en den fremmed sag.

Det viser sig, at sagen er greben tryggest an, naar kooperativ-foreningen dannes rent lokalt af folk, som kjender hinanden og har fælles behov, saa de ogsaa kan vælge paalidelige og dygtige forstandere.

Foreninger, der er komne i god gjænge, viser en naturlig tilbøielighed for gjensidig sammenslutning — *kooperativ federation.* Isaafald oprettes gjerne et fælles *en gros*-lager, ofte ogsaa fælles fabriker for enkelte varers vedkommende.

Til bedre forstaaelse skal vi nærmere betragte tre typer paa slige *wholesale societies* (engros-samlag): *Army and Navy Stores* i London, *Society of Equitable Pioneers* i Rochdale og det belgiske socialist-samlag *Voruit* i Gent. Det første samlag har et blot og bart økonomisk formaal, det andet tillige et socialt og moralsk opdragende formaal, det tredie har desuden tillige det formaal at tjene som vaaben for en strengt taget uvedkommende sag.

Army and Navy Stores ligesom *Civil Service Store* har megen lighed med de store aktiemagasiner i Paris, kun at driften i de to londonske forretninger gaar mere ud paa at holde priserne lave end at drive aktieudbyttet op. Disse samlag holder sig med flid klar af alt samarbeide med andre engelske kooperativ-foreninger, hvorfor de heller ikke nyder agtelse blandt systemets fanatikere.

Ganske anden agtelse nyder Rochdales *Equitable Pioneers.* Det var i 1844, at 28 flanelvævere i den lille by nær Manchester enedes om at skyde sammen 2 pence (15 øre) hver om ugen, til hver enkelt havde samlet 1 pund (18 kr.). Med denne lille kapital (500 kr.) aabnede de et fællesudsalg. Aaret efter var der 74 medlemmer med 3,200 kr. i kapital og 400 kr. i samlet dividende af en omsætning paa 11,780 kr. I 1850 var der 600 deltagere med en kapital paa over 40,000 kr. og 18,000 kr. i samlet dividende af en omsætning paa 240,000 kr. I 1856 eiede foreningen en kapital paa 230,000 kr., havde en omsætning paa over 3 millioner kr. og uddelte 70,000 kr. i udbytte. I 1877 tællede foreningen 8,900 medlemmer med over $4^1/_2$ mill. kr. i kapital, $5^1/_2$ mill. kr. i omsætning og 900,000 kr. i dividende. Og i 1891 var der 11,647 medlemmer med $5^1/_3$ mill. kr. i kapital og 940,000 kr. i dividende. — En slig fremgang er uden sidestykke. Ifølge samlagets oprindelige tanke skulde $2^1/_2$ procent af aarsudbyttet anvendes til at sprede oplysning blandt arbeiderne; i 1845 beløb denne sum sig til knappe 10 kr., i 1891 anvendes 24,000 kr. i oplysningsøiemed. — I løbet af de 47 aar siden stiftelsen er foreningen udvidet saaledes, at den har et uhyre fælleslager og halvhundre lokale udsalg; den har aabnet et bibliotek, et musæum og flere skoler; den har anlagt et kooperativt møllebrug og et kooperativt spinderi. Men disse to sidste foretagender er forlængst gaaet over til ganske almindelige aktiebedrifter; af spinderiets 1200 aktier findes ikke en eneste paa en spinderiarbeiders haand, saa paastaar ialfald Holyoake ærgerlig. — Som ren forbrugs-forening virker derimod *Equitable Pioneers* fremdeles udmerket.

En egenhed ved samlagets love er bestemmelsen om, at ingen af samlagets betjening kan vælges ind i eller endog deltage i valget paa bestyrelsen. Denne egenhed drives i andre kooperativ-foreninger saa vidt, at ingen betjent kan være medlem af foreningen, eller at ingen slegtning af en betjent kan vælges ind i styrelsen. Samtidig kan ogsaa bemerkes, at enkelte kooperativ-foreninger negter sine arbeidere andel i udbyttet! Det forekommer udenforstaaende at være underlig haandhævelse af en ideel tanke. — Trods alt det tiltrækkende og heldige ved *Equitable Pioneers* i Rochdale klæber der dog enkelte slemme pletter ved bedriften.

Vor tredie type, *Vooruit* i Gent, er efter de ledendes egne udtalelser et socialistforetagende til fremme af socialismen. I Belgien bruges kooperationen som politisk partivaaben tillige af katolikerne. Det var i 1873, at 30 væveri- og spinderi-arbeidere i Gent blev enige om at grunde et kooperativt bageri; de fleste havde været medlemmer af Genter-sektionen af *l'Association Internationale des Travailleurs*, der indtil Pariser-kommunens nederlag tællede medlemmer i tusenvis netop i Gent. I to uger skjød de sammen 1/2 franc hver om ugen. Med disse 150 francs (108 kr.) grundedes bageriet og samtidig gjenoprettedes sektionen af *Internationale;* den rent politiske agitation og kooperativ-bedriften gik fra første færd af haand i haand. Bageriet gav intet udbytte det første halvaar, men allerede næste halvaar tjentes der 4 øre paa hvert kilo brød. — Samlagets love var strenge: der blev ikke blot ikke givet kredit, men medlemmerne maatte betale sit brød paa forskud for hver uge. — Men der opstod strid mellem de rent socialistiske og de blot kooperativistiske medlemmer, og denne endte med socialisternes udtrædelse. Disse grundede strax ved hjælp af 2000 francs, laant af væverforeningens kasse, et nyt samlag *Vooruit* („Fram“) i 1880. Her var det en ligefrem betingelse, at en del af driftsoverskuddet skulde anvendes til socialismens fremme. Vooruit samlede raskt alle driftige og interesserede arbeidere i Gent; det oprindelige kooperativ-bageri opløstes og sluttede sig til det store nye samlag. — I 1883 leiede Vooruit en fabrik midt i staden, indredede den til et førsterangs bageri, med kafé og samlingssal, senerehen tillige teater, bibliotek, selskabslokaler o. l. Driften gik udmerket, og ledelsen var mønsterværdig; bonus-uddelingen blev til en aarlig arbeiderfest, hvor tusener skarede sig om den røde fane. — Til bageriet og brødudsalget knyttedes snart handel med andre varer: bomuldstrøier og uldtepper, skotøi, klæder, kjøkkentøi, kul og madvarer, samt apotek og forskjellige slags gjensidige forsikringsindretninger. I 1886 udgik det første belgiske socialist-dagblad „Vooruit“; det leiede lokale i kooperativ-samlagets hus. — Ifølge lederen Anseeles opgivende blev der i 1884 bagt 32,000 kilobrød om ugen, men i 1891 hele 70,000.

Der var i 1887 ialt 2,200 medlemmer, af disse var i 1891 de 200 gaaet tabt paa grund af det nye katolske kooperativ-samlag *Volksbelaug*'s konkurrence. — For at blive medlem af Vooruit betaler man $^1/_4$ franc (18 øre) som indskrivningspenge og kjøber forskudsvis billetter paa brød eller kul for en eller flere uger. Ved halvaarsopgjøret tilbageholdes af dividenden 1 franc (72 øre) som tilskud til samlagskapitalen. Medlemmer under 60 aar, der ikke lider af uhelbredelig sygdom, maa indskyde 5 centimes ($3^1/_2$ øre) om ugen i samlagets sygekasse. Denne sikrer syge medlemmer, der har betalt indskud i $^1/_2$ aar, fri læge og medicin i 6 uger samt 6 brød frit om ugen. Dividenden udbetales ikke i mynt, men i billetter paa brød og andre varer fra udsalget. Medlemmerne er under en bod af $^1/_4$ franc pligtige til at afgive møde ved generalforsamlingerne hvert fjerdingaar. Samlagsstyrets forhandlinger er offentlige. *Vooruits* store fremgang har givet stødet til lignende anlæg i Brüssel, Antwerpen, Lüttich, Brügge og flere af Belgiens store byer, alle med udpræget socialistisk tendens.

Til at danne en modvegt mod disse vældige vaaben i socialismens haand, grundede det katolske parti *Volksbelaug* („Folkesagen“) i Gent 1887 med en grundkapital paa 150,000 francs (108,000 kr.) — et beløb, der selvfølgelig ikke var indkommet ved sparebidrag fra arbeidere. „Volksbelaug“ solgte sit brød billigere end „Vooruit“ og udbetalte dividenderne i rede mynt, ja bragte billetter til indkjøb om i husene til sine kunder. Af lignende art er, ifølge Amos Warner, mormonernes kooperativ-forretninger i Amerika. Det er en egentlig uvedkommende sag, der samler interessen om den økonomiske tanke. Spørgsmsalet er, om slige anlæg som „Vooruit“ og „Volksbelaug“ vil bestaa, dersom den partipolitiske interesse, der skabte dem, med tiden skulde fordufte.

Hermed er de tre afarter af kooperative forbrugs-foreninger skildrede.

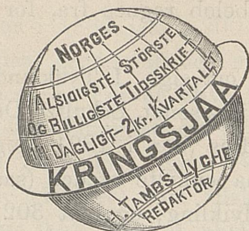
Rochdale-typen har i England vundet uhyre tilslutning. For sidste aars vedkommende opgives der at være 1624 slige samlag i landet med 1,200,000 medlemmer, eiende en kapital paa 240 millioner kroner, en aarlig omsætning paa 875 millioner kroner samt en nettogevinst paa 86 mill. kroner. Dette indbefatter kun de samlag, der staar i „federationen“; „Army and Navy Stores“ og „Civil Cervice Store“ er ikke medregnet; disse repræsenterer en kapital paa 105 millioner kroner. — Federations-samlagenes omsætning (875 mill. kr.) er kun $^1/_{30}$ af den samlede handels-omsætning i Storbritannien og Irland. Men af madvarer, brødvarer, brænde, klæder, skotøi, isenkram og husgeraad sælges der formodentlig en langt større andel gjennem kooperativ-foreningerne. Dog er i tallet sandsynligvis medregnet *en gros*-lagrenes omsætning, der saaledes er regnet to gange;

følgelig bør sandsynligvis $^1/_3$ af det opgivne beløb regnes fra, for at den virkelig omsatte værdi kan fremkomme.

I andre lande har tanken ogsaa grebet om sig. I Tyskland, hvor den store foregangsmand for kooperation i kreditvæsenet, Schultze Delitzsch, fraraadede kooperation i forbrugsøiemed, fandtes der i 1891 dog 1122 kooperative forbrugs-foreninger. Men blot paa enkelte steder (saaledes i Breslau) er slige samlag naaet til en rigere udvikling; og blot 302 samlag offentliggjør sin status. Disse 302 samlag havde i 1891 tilsammen 230,000 medlemmer, eiende en kapital paa $4^1/_4$ mill. kr.; aarsomsætningen til medlemmer var 57 millioner kr. og nettoudbyttet $6^1/_4$ mill. kr. For at faa et begreb om samtlige kooperativ-samlags omsætning, kan man tredoble det kjendte tal og stanser da ved 170 millioner kr. Breslaus samlag fortjener særlig omtale: det talte i 1891 hele 31,214 medlemmer, havde 48 udsalg og en omsætning paa $8^1/_3$ mill. kr. samt et nettoudbytte af 900,000 kr., hvoraf næsten det hele beløb uddeltes som bonus til kunderne, der saaledes tjente 10 procent paa sine indkjøb.

Italien røber ligesom Tyskland forkjærlighed for kredit-kooperation. Der gaves i 1889 ialt 681 forbrugs-foreninger i Norditalien; af disse offentliggjør kun 174 sine regnskaber. Disse viser en kapital paa 1 mill. kr. og 300,000 kr. i reserven, samt en omsætning paa 8 mill. kr. og en nettogevinst af 240,000 kr. — altsaa blot 3 pct. af omsætningen.

I Frankrig er kooperationen gammel. Før 1848 gik bevægelsen særlig ud paa forbrugsforeninger. Efter 1863 tog bevægelsen ny fart ogsaa for kredit-kooperationens vedkommende. Kommunens nederlag i 1871 knækkede alle socialist-tendenser for flere aar. Det nye socialistparti sluttede sig sammen om kollektivismen og holdt sig fiendtlig mod kooperationstanken. Først i 1880 vaagnede denne igjen til liv, særlig i Sydfrankrig (Nîmes) blandt smaaborgerstanden. Fra 1886 holder de franske kooperationsmænd aarlige fællesmøder og har en *federation* med fælles *en gros*-lager og presseorganer. Iaar fandtes ialt 942 kooperative forbrugs-foreninger. Betydelige er kun *Moissonneuse* i Paris med 15,000 medlemmer og $3^1/_2$ mill. kr. i omsætning. Kun 150 af samlagene har sluttet sig til „federationen". Dennes *en gros*-lagers omsætning var i 1891 kun $1^1/_2$ mill. kr. Ellers savnes der oplysning om de franske kooperativ-selskabers regnskaber. De fleste slutter sig til Rochdale-typen og sælger blot mod kontant, samt udbetaler overskuddet til kunderne efter fradrag af 4 procents rente til indskyderne paa deres aktiebeløb. Af de 942 samlag er 17 slagterier, 300 bagerier og resten almindelige madvareudsalg. Der forsøges tilslutning til landmands-foreningerne for at faa et samvirke istand. Men dermed som med kooperation i det hele gaar det smaat i Frankrig.

„Kringsjaa“.

Fjortendagligt illustreret tidsskrift.

Udkommer hver anden lørdag.

Koster: 2 kr. kvart. eller 50 øre pr. løsnummer.

„*Kringsjaa*“ tilhører ikke noget parti. Det er alene dets opgave at virke oplysende, almendannende og underholdende, særlig ved paa vort sprog og i sammentrængt form at gjengive det bedste af udlandets samtidige tidsskriftsliteratur. Hvert hefte vil ogsaa i regelen indeholde flere originale artikler eller fortællinger af vore egne forfattere og ledende mænd uden hensyn til skole eller parti.

„*Kringsjaa*“ *er landets største, alsidigste og billigste tidsskrift;*
ingen bør være det foruden. Ingen, der vil følge med i tiden, kan undvære det.

Huseby & Co.s forlag,
Grubbegaden 2.

Expedition: ***Grubbegaden 2.***

Redaktør: ***H. Tambs Lyche.***

Redaktionen er ikke ansvarlig for de idéer og synsmaader, der forekommer i optagne originale artikler eller i de fra udlandets tidsskriftspresse hentede opsatser. Den medtager alt, der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfattere eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler og under „Redaktørens sofahjørne“.

Til „Kringsjaas“ læsere!

„Kringsjaa“ slutter med dette hefte sin første aargang. Trods tvil, en del modstand og pessimistiske spaadomme, begynder strax og med meget lyse udsigter den anden aargang. — For mig har aaret, som man let vil forstaa, været et af temmeligt jevnt og drøit mas og arbeide, — for det meste af den utaknemmeligste art. Og det har resulteret i en blanding af ubehageligheder med en betydelig og fuldt opveiende tilfredsstillelse. Jeg maa ærlig tilstaa, at den modstand, uvilje og isnende kulde, som „Kringsjaa“ i lang tid mødte, var mig en komplet overraskelse. Jeg forstod den simpelthen ikke. At et forsøg paa at gjengive det mest mulige af udlandets tænkning og liv fra maaned til maaned skulde kunne mødes med modstand og uvilje, det havde jeg aldrig drømt om engang. Og de kanter, hvorfra denne modstand og uvilje kom, øgede min forbauselse og kastede et for mig helt nyt og besynderligt lys over forholdene her hjemme.

Dog maa jeg samtidig faa udtale min tak til de mange, som varmt og velvillig har rakt „Kringsjaa“ en hjælpende haand. Har mange knurret og spaaet ilde, saa har kanske vel saa mange hjertelig hilset og ønsket det nye foretagende alt godt. Ærlig og oprigtig tak til alle disse!

For min egen del er jeg helt tilfreds med aarets arbeide. Det vil sige med virkning og resultater. Arbeidet i og for sig kunde vist været langt bedre gjort, og *vil blive* bedre. Vi har jo hidtil arbeidet under mange vanskeligheder og lidt trange kaar. Erfaring og vane har ogsaa manglet. Saa feil og mangler har i hvert fald meget, der taler til undskyldning for dem. — Men jeg har dog i nogen grad opnaaet, hvad jeg ønskede. Helt spildt har ikke aarets arbeide været. Her og der udover landet er der enkelte,

som „Kringsjaa“ har været til nytte og glæde. Det er hovedsagen. Den tilfredsstillelse har jeg; og dermed er jeg mere end fornøiet. Det betaler fuldt ud for alt stræv og alle ubehageligheder, og lader mig ved aarets udgang endnu i gjæld, — en gjeld, jeg skal prøve at afbetale gjennem næste aargang ved at faa tidsskriftet end bedre.

„Kringsjaa“ vil udkomme i 1894 under samme neutralitetsflag og med samme program som hidtil. Det repræsenterer intet parti, ingen skole, ingen sekt. Det staar aabent for alt, der kan virke oplysende, gavnligt eller i bedre forstand underholdende, saa det blot er skrevet, slig at „Kringsjaa“s læsere vil holde af at læse det. Uddrag fra udlandets tidsskrifter tages aldeles upartisk. De vigtigere artikler — de, der vækker mest opsigt — gjengives uden hensyn til, i hvilken retning de gaar. I den forholdsvis ubetydelige del af tidsskriftet, hvor redaktøren taler i sit eget navn, har jeg af bedste evne søgt at holde det løfte og det program, jeg gav i første hefte, nemlig at indskrænke mig til de store almensandheder og almenmenneskelige interesser, hvor partier og retninger mødes. Egne særmeninger i en eller anden retning har jeg søgt at holde borte fra „Kringsjaa“ og det, som det synes, med sligt held, at et blad velvilligen har givet „Kringsjaa“ attest for at være kemisk rent for alt, der kunde kaldes personlig eller selvstændig mening. — Redaktøren har ganske vist baade i den ene og den anden retning sine personlige overbevisninger, der ikke altid vilde falde sammen med „Kringsjaa“s læseres; men disse holdes samvittighedsfuldt udenfor. Det er mit eget ønske, at saa skal ske, idet jeg mener, at et tidsskrift af „Kringsjaa“s art *bør* holdes neutralt og upartisk, ikke være organ eller talerør for nogen særmening. Og min overenskomst med tidsskriftets forlæggere forpligter mig ogsaa til det samme.*) „Kringsjaa“ vedbliver derfor som hidtil at være organ for almenmenneskelige interesser og tanker, upartisk og objektivt. Hvad det har været, forbliver det; kun bedre. Og dermed til læserne tak for de stunder, de har givet „Kringsjaa“, og vel mødt i den nye aargang! Glad jul og et rigt, lyst aar til alle!

— Revolutionen i Brasilien vedbliver at gaa sin jevne gang. Søbeleiringen af hovedstaden er foreløbig ophævet, idet admiral Mello har draget bort for at hente landgangstropper, der staar rede og øvede længer syd paa. — Det ser virkelig nu ud, som om det alene er admiralens maal at gjenindføre det konstitutionelle, civile styre, som den nuværende præsident har ophævet til fordel for sig selv.

— Det siamesiske spørgsmaal synes at nærme sig sin endelige løsning paa den maade, der tidligere er omtalt i „Kringsjaa“. England og Frankrig vil enes om at oprette en neutral stat mellem Siam og Birma (engelsk) og de nyerhvervede franske besiddelser. Staten skal dannes ved afstaaelser fra britisk og fransk territorium og skal saa stilles under *Kinas overhøihed.* Det vil altsaa sige, at de to mægtige nye naboer i Asien

---

*) Her maa jeg faa gjøre opmerksom paa, at „Kringsjaa“ ikke er min, men forlæggernes eiendom. Forretningen er deres og om alt, hvad der vedkommer den, faar man holde sig til dem. Tidsskriftets redaktion giver mig arbeide og ansvar nok.

enes om at lægge den kinesiske magt imellem sig.

— Italien bliver nok nødsaget til at indskrænke sig. Det ansees givet, at enhver ny regjering resolut maa begynde med at formindske armé og flaade og strax skride til opløsning og afskaffelse af to armékorps. Desuden maa embedsmænd afsættes, og deres embeder ophæves i hundrevis. Der, som saa mange andre steder, er der altfor mange hænder om at udføre det offentlige arbeide. Færre arbeidere vil ikke alene være en direkte besparelse, men ogsaa være til deres fordel, som bliver tilbage ved virkelig at give dem noget at bestille, muligens endog faa dem til at føle, at selv et offentligt hverv maa tages ordentlig og alvorlig fat med begge hænder. — Men trods alle disse indskrænkninger maa der endda nye skatter til. Det koster at være kar, som det heder.

— Den sidste franske ministerkrise kastede et underligt lys over forholdene dernede. Det viste sig nemlig, at den store „moderate" majoritet, som valgene havde skabt, var af saa uensartet beskaffenhed, at den uden en dygtig og populær fører faldt fra hinanden næsten ved første afstemning. Heller ikke den nye førsteminister Casimir Perrier kan holde den samlet. Ja, den nye regjering var nær blevet styrtet samme dag, som den var dannet. Den frelstes alene ved monarkisternes stemmer. Alle forventninger om, at de sidste valg med deres overvældende „moderate" eller konservativt-republikanske flertal skulde give Frankrig en nogenlunde stabil og effektiv regjering, er saaledes blevet skuffede. Det gamle røre hersker fremdeles, og ministerium synes fremdeles at skulle afløse ministerium i det uendelige.

Pessimisme.

Jeg faar stadig bebreidelser, fordi jeg ikke er pessimist. — Pessimismen har jo nu i flere aar været en modesag. Det har ikke været anstændigt og respektabelt at vise sig uden at være iført dens svarte dragt. Det har hørt til god tone. Den har været det ydre kjendetegn paa visdom, modenhed og sund fornuft. En stakkars optimist er blevet udleet, strax han har vist sig i sine umoderne og afstikkende, glade farver. Det har været saa „naivt" og saa „banalt" at holde af dette soldirrende liv et lidet gran og at have lidt tro paa og lidt tillid til den magt og sjæl, som bærer det frem og giver det væsen og existence. Man har anseet det givet, at en slig mand enten er en dumrian eller aldeles uerfaren. Optimisme har været ét med overfladiskhed og barnslighed, pessimisme med visdom, dybsind og grundig tænkning. Det har været anseet som givet, at intet menneske med lidt tænkeevne kan leve i nogen tid og grunde lidt dybere over livet uden at blive pessimist, uden at finde det alt sammen at

være forfængelighed, intethed, — en træthed og en plage. Og saa har selv tyve aar gamle gutter og atten aar gamle piger, saa uvidende om livet og dets endeløse indhold af godt og ondt (og af godt under det onde igjen) som et nyfødt barn gaaet om med slappe miner og et bittert smil og fortalt hverandre, hvor elendigt og intetsigende livet er, hvorledes der intet findes, som er værd at leve for, — end mindre at dø for, — falskhed, forfængelighed og tomhed alt sammen. Deres hele dybsindige livssyn har de givet udtryk i et par enstavelsesord: „tja, tja! og isch! og bah!" Og saa det trætte, døsige, bitre, pessimistiske smil. Og disse individer har virkelig troet sig at sidde inde med den høieste visdom og at være beundringsværdige. De har seet medlidende ned paa os andre, unge og gamle, som finder livet en storslagen blanding af pligt, sorg og glæde med noget end høiere og halvt ufatteligt bortenfor og som resultat af dem alle. De har beklaget os, som finder livet værd at have tillid til, som tror, haaber, lider, arbeider og stræver. De øiner intet maal for det hele, ser bare tomhed der, hvor vi mener at se ubeskrivelig fylde. De kjender intet, som det er værd at lide, skuffes, stride, tabe for; intet, som velsigner og adler lidelse og tab og lader sorgen selv straale med overjordisk lys. Og de er ubegribelig stolte af at mangle dette kjendskab, denne forstaaelse og denne følelse. De har aldrig hørt tone ud af livets sorthed og elendighed, strenge, hvis musik er som kor af engle, og som kaster lys og forstaaelse ud over alt og peger mod en livets betydning og et tilværelsens maal og løfte, høit, høit over alt, hvormed pessimisten regner.

Det være langt fra mig at ville sige et ondt ord om den mand, hvis erfaring eller ærlige og virkelig grundige og alvorlige tænkning har bragt ham til at mistro alt, tvile paa alt, tabe tilliden til, troen paa og haabet om alt. Jeg véd vel, at livet eier sine store, mørke faktorer, som det ikke altid er saa let at faa til at gaa op i tro og haab. Der er afgrunde, over hvilke den ærlige tanke ikke saa let slaar bro. Jeg er mig ogsaa fuldt bevidst, at der findes en overfladisk optimisme, der overser alt dette og beholder sit lyse sind ved at se til den anden kant, naar livets elendighed og mørke drager den forbi. Pessimisten er ofte blot den lidt hæderligere, lidt mere sandhedssøgende og ømtfølende mand, der ikke saaledes *kan* se tilside og ignorere fakta. Og *naar* han ser, overvældes han af det stygge og mørke. Han hypnotiseres deraf, ser ikke længere noget andet, glemmer rent den anden side, taber troen paa den, og forkynder, at alt er sorg og elendighed, universets grund smerte og dets mening lidelse.

Denne pessimisme er ikke videre farlig. Den kan gaa haand i haand med et virksomt og ædelt liv og mister gjerne en del, i hvert fald, af sit

mørke med aarene og den dybere erfaring. Og den er ikke svært hyppig heller; thi sagen er netop den, at hvor alvorlig og dybere tænkning engang begynder, der havner den yderst sjelden i pessimisme; den kan gaa *gjennem* den, men finder gjerne en vei ud af den med tiden; slutter kanske ikke netop som fuldstændig optimisme, men faar dog fat paa noget, der levner rummelig plads for arbeide, tro og haab.

Anderledes med denne modepessimisme, som er et af tidens kjendetegn. Den er noget rent ydre; sat paa, som man sætter paa sig en hat; overfladisk som den mest overfladiske optimisme. Den har hverken erfaring eller virkelig tænkning til grundlag, — bare efterligning og lysten til at være moderne. Den ytrer sig heller aldrig som noget udarbeidet tankesystem, nogen positiv mening eller begrundet tvil; men blot som en sindets og sjælens træthed, ligegyldighed, døsighed og hulhed. Den er ikke tænkning, men sygdom og svaghed. Og *den* er farlig, som den ogsaa er vammel i høieste grad. Jeg kan ikke tænke mig noget stort modbydeligere syn end disse tyveaaringer, som sidder og strækker sig og taler søvnigt og bittert om livets og alt arbeides og al tros forfængelighed og tomhed. De burde kanske helst stues ned i rummet paa et eller andet skib, transporteres over til Amerika eller Australien og slippes løs der under den gamle, gode lov: „arbeid eller sult." Baade de og landet vilde vist være bedst tjent med det. Deres pessimisme har vist ofte sin rod i mangelen paa arbeide, mangelen paa at faa føle livets alvor og staalspændte love. De er blevet syge, slappe og svage, fordi de ikke har faaet prøve kræfter med livet, ansigt til ansigt. De har levet under en glasklokke i fortyndet luft og kunstig varme paa papas arbeide og bortskjæmt af mama. Kræfter og evner i dem er aldrig blevet anstrengte, aldrig raabt ud til mønstring og kamp. Derfor har de visnet bort, og hele sjælen er blevet til noget lunkent, vassent ubestemmeligt noget, hvor pessimisme og *fin-de-siècle* galskab finder passende jordbund. Send dem i smedelære eller send hele flokken ud til at drænere myrer under streng opsigt, saa dunster nok pessimismen og livstrætheden ud af dem. De tør finde livet haardt, men de vil og finde, at dets værd ikke saa sjelden er proportionalt med haardheden.

Anderledes med den reelle pessimist, hvem virkelig tænkning eller livserfaring har bragt til at tvile paa livets værd og mening, til at tro, at det hele nærmest er maalløs, kaotisk elendighed. Om teorier nytter det i det hele lidet at trætte eller disputere. Og teorier bestemmer kun i underordnet grad en mands liv. Det gaar an at være pessimist og se alt svart i svart og dog være en mand, fra hvis liv der vælder lys ud til andre. Jeg har havt den ære at kjende slige. Det er nemlig saa, at *karakteren*

behersker og præger alle vore teorier. En ædel karakter gjør pessimismen ædel og finder sterke motiver til arbeide og nobelhed i den. En svag, svampagtig karakter bare drukner sporløst i den vakreste optimisme i verden, og en usling finder undskyldning og retfærdiggjørelse for sine usle streger i den strengeste tro eller livsfilosofi, der findes. Vi glemmer dette, naar vi f. ex. indbilder os, at muhammmedanerens *fatalisme* maa føre til, at han sætter sig til med hænderne i skjødet. Han tror jo, at alt er forudbestemt; skal hans hus brænde ned, saa brænder det trods al verdens forsigtighed og brandkorps. Men den kraftige muhammedaner sidder aldeles ikke med hænderne i skjødet. Han siger: „Vistnok er alt forudbestemt; men, *hvad* der er bestemt, ved intet menneske, før det er skeet. Sandsynligt er det dog, at den dovne er forudbestemt til at dø af sult, og den, der ikke vil anstrenge sig til det yderste, til at lide for det. Uvidende som vi er om Allahs bestemmelser, er der ikke andet for os at gjøre end at stræve og arbeide af alle livsens kræfter, som om vi magtede alt, og som om alt i verden afhang af vort arbeide. Saa gjør *vi* vor pligt. Resten bliver den eviges sag og ikke vor.“ — Og saa gjør han sit yderste. Og det viser sig jo gjerne, at den, der gjør sit yderste, er forudbestemt til at seire og have lykken med sig.

Den engelske forfatterinde George Eliot havde ingen tro paa nogen guddommelig verdensstyrelse eller noget himmelsk forsyn; men denne mangel paa tro drev *hende* blot til at sige: „Siden der intet forsyn raader i himlen, saa maa vi se at organisere et her paa jorden ved at samle og udvikle alle guddomselementer i mennesket.“

Og saa er det med pessimisten. Hvor kraft og adelsaand er, der driver al den elendighed og skuffelse, han finder i livet, ham blot til at sige: „Desto haardere og ihærdigere lad os arbeide for dog at vinde lidt mere lys ind i livet og drive lidt af den allerværste elendighed ud af det.“ — Thi om én ting er heldigvis omtrent alle normale mennesker enige, nemlig om, at det gaar an at gjøre verden, menneskene og os selv *lidt* (om end blot et ganske lidet gran) bedre, end de og vi nu er. Lad os da have, hvad teorier vi vil, om arbeide i den angivne retning maa vi kunne enes og samles. — Vær pessimist ti gange over, saa du blot er en mand, vi kan have agtelse for, en mand, hos hvem der er hjælp for medmennesker, og hvis tro blaffer lidt lys, lidt glæde eller lidt lindring af den værste elendighed ud over sine omgivelser. Vi andre arbeider, heldigvis for os, med tro og haab og derfor med glæde; arbeid da du, siden det ikke kan være anderledes, med tvil og mismod og derfor med sorgtynget sind. Men arbeid. Ophører du med det, saa er du ikke alene en pessimist, men en desertør, — en, der har sveget sin slegt, sine medmennesker, sin pligt, sit hverv. Vær pessimist, alt du vil, bare du tillige er en *mand. Arbeide* er den store samler, den store forsoningsmagt, den store slagne vei til klarhed og fred, det store baand, der knytter os sammen i venskab, sympati og kjærlighed. Dine teorier bliver nærmest din sag, dit arbeide er ogsaa vor sag og alles. Dine teorier spørger vi ikke om. Vi dømmer dig efter dit arbeide, din maade at tage livet paa. Det bliver din selvaabenbaring.

Men kan vi blive enige om, at livet lader sig gjøre *lidt* bedre, end det endnu er, at det altsaa ikke endnu er alt, hvad det kan være, at vi ikke endnu ser det fuldt udviklet og i al sin fylde og rigdom, — saa burde vi vel ogsaa kunne enes om, at det er lidt forhastet at dømme eller fordømme det endnu. Vi faar da vente, til det har faaet sin fulde vext, til det har aabenbaret alt, der bor i det. Det gaar da ikke an at dømme æbletræets frugt, saalænge den endnu blot er sur kart. Vi faar vente, til frugten er fuldmoden, før vi udtaler os om dens værd. Og saa bør vi dog ikke opgjøre vor dom over liv og verden, før vi er forvisset om at have seet dem *modne*, fuldvoksne. Ellers kan ikke vor dom have stort værd. Og en pessimistisk filosofi bygget paa slige forhastede prøver og slutninger behøver vi ikke at tage videre til hjerte. Den er nærmest som en bedømmelse af en mand, baseret paa hans examener og spillopper som skolegut, eller ikke stort bedre end en verdensfilosofi, der var blevet baseret alene paa jordens udseende og menneskets og livets værd i den tidligste stenalder. — Lad os vente lidt med at dømme og fordømme verden, vente til dens udvikling og vext er fuldendt, — og imedens arbeide paa at fremme denne vext og udvikling i os og om os.

Hvad i al verden véd vi endnu med vished om livets maal og mening. Hvordan kan vi bedømme denne mægtige, bundløse, uudgrundelige og *stadig voxende* ting, vi kalder liv, ud fra den lille bitte stribe af existence, som vi ser liggende for os i lys og sol. — Vent og arbeid! Om tusen aar kan vi tage sagen op til fornyet diskussion. Tidens gang alene tør da have gjort pessimismen umulig. Klokkerne er optimister; hvert minuts pikken omstøder et pessimistisk faktum eller argument. Vi optimister har tiden paa vor side, tid og udvikling; og mod de kampfæller er det ingen skam selv for den skarpsindigste tænker blandt vore modstandere at give tabt.

Sikkert er det, at livet lader sig gjøre meget, meget bedre, end det nu er, og at derfor al pessimisme, der blot er baseret paa dets udseende og natur nu for tiden, er af rent temporær art, — en tids- og ikke en livsfilosofi. Vi har knapt endnu for alvor forsøgt, hvad der lader sig gjøre ud af liv og verden, og før det er gjort, er det dog virkelig meningsløst at gnaale og kytre, fordi det er daarligt. Naar vi engang har lagt vore kræfter for alvor sammen og bygget livet her i verden op saa vakkert og lyst, som naturen tillader, naar vi har faaet mennesket helt udviklet og modnet, alle dets evner og kræfter gjort det mest mulige af, — saa kan vi tage livets maal og værd; da er tiden dertil kommen, da kan vi smage det og dømme det efter dets smag, og da vil pessimismen eie berettigelse, — ifald den da er mulig.

Men saalænge der endnu er plads for bedring i verden, saalænge vi slet ikke har gjort det mest mulige ud af livet, saa holder jeg paa, at vi heller stræver og arbeider fremover af al vor magt end sætter os til at tute og kytre, fordi livet er bare forfængelighed og elendighed. Bedre end baade optimistiske og pessimistiske teorier om livets natur er et lidet gran ærligt arbeide paa dets bedring. Vi optimister venter os kanske vel meget af fremtiden, pessimisterne svært lidet. Tiden vil vise, hvem der har ret, imidlertid er den teori bedst, som giver det meste og dygtigste arbeide.

Jeg tilstaar saa gjerne, at jeg for min del er optimist, er det i alle retninger, er det af tænkning, overbevisning, iagttagelse og erfaring i endnu langt høiere grad end af følelse og natur. Ni tiendedele af alt det stygge og sorte i livet, som trykker og formørker ens sind og gjør en til pessimist, lader sig allerede bevise at være tidens og trange forholds følger. Der er allerede steder, hvor de omtrent er udryddet. — Sociale forhold lader sig forbedre i uhyre grad. Og dermed forbedres saa overordentlig meget. Fattigdom og slid ødelægger saa meget af det bedste i liv og mennesker og viser sin nedbrydende og formørkende indflydelse paa alle hold. De materialiserer og brutaliserer selve kjærligheden og gjør hjemmene tomme og kolde. Velstand og rum; rum, saa ikke den ene gaar i veien for den anden, det gjør saa uendelig meget til at lysne op i livet og gjøre menneskene bedre. Thi menneskenaturen selv er ikke den uforanderlige faktor, som vi har hørt saa meget om. Den lader sig dyrke og forædle den ogsaa, som alt andet i verden. Dyret og usselheden, smaaligheden og ondskaben i den lader sig formindske og uddrive. Det gode, der ligger i alle som længsler, bønner, drømme og fantasier, lader sig bringe frem og blive til virkelighed, til kjød og blod. Det ideale menneske, som ligger skjult i alle, lader sig gjøre til ét med det ydre, virkelige menneske. For min egen del har jeg havt den lykke at have mødt og kjendt saa mangfoldige, som jeg virkelig næsten ikke har kunnet tænke mig stort bedre, stort vakrere, stort noblere. Det lavere, daarligere liv syntes helt udryddet af dem. De var mennesker, hvis liv og karakter var som det vakreste digt. Jeg har seet og følt, hvor dybt, hvor rigt, hvor stort og herligt livet, trods modgang, sorg og skuffelse, pulserer blandt disse. Jeg har følt, hvorledes naturen er i pagt med alt godt og velsigner det med rigere livsfylde, hvorledes her tro og haab bliver til vished og rolig sikkerhed og kaster en glans udover livet, der forskjønner alt. Jeg har fundet inden disse kredse og inden dette menneskelige liv en skjønhed og en storhed svarende til den lyse, friske, blomsterklædte natur om os, og talende det samme sprog som den. — Jeg har endvidere seet, at livet gaar i den retning. Flere og flere vinder frem dertil. Tidens herlige demokratiske rørelser bærer os alle frem mod det. Jeg har vundet den overbevisning, at som livet bedres og bygges op her paa jorden, som flere og flere delagtiggjøres i alle dets goder, som kultur spredes, som vi lærer at leve (hvad saa faa endnu kan), og fremforalt som vi bliver kvit det stygge og usle i os og lever mere og mere i vor aands høiere etager, vil og livets værd og glæde øges for alle, vil nye skatte og herligheder findes og vindes og tro og haab blive dristigere og sikrere. Og paa denne erfaring hviler min optimisme. — Lad vore venner, pessimisterne, klage og kytre og klapre som fugleskræmsler dag og nat paa stang, lad dem argumentere og disputere, — aar for aar vil dog livet blive rigere og lysere for menneskene, og deres glæde ved det, tillid til det og tro paa det øges. Pessimisterne kjæmper en haabløs kamp; thi tiden og udviklingen er optimister. — Naturen selv er optimist; den bærer som tegn derpaa en rose i knaphullet og smiler solskin udover al verden, — selv over den sureste pessimist og trætteste, ulideligste *fin-de-siècle* ridder.

Notitser.

— *5600 kroner i løn* har dronning Victorias hoffrøkener for 13 ugers tjeneste ved hoffet.

— *Mashonaland* i Sydafrika synes at blive et nyt „eldorado" for europæiske udvandrere. Guld, diamanter og rubiner findes i jorden, og endnu er der bare 1 europæer mod 4 negre i distriktet.

— Keiserinden af Kina feirede nylig sin 60 aars fødselsdag med en offentlig opmuntring til tarvelighed; hun har forbudt ministrene at forære hende de vanlige fødselsdagsgaver af silke og juveler.

— *300 hytter og 1 kirke bygget for frimærker.* En katolsk missionsforening besluttede at samle 40 millioner frimærker for at bygge en kristelig landsby ved Øvre Kongo; der indkom 52 millioner merker, og grundstenen til kirken er allerede lagt, efterat 2 missionærer og 6 nonner var udsendt til stedet.

— *8 jernbanevogne med menneskehaar* ankom forleden til Paris fra Indien, der ligesom Kina udfører menneskehaar i ton-vis til England og Frankrig for 1 franc (72 øre) kiloet. Europæisk haar koster 100 gange saa meget. Rigtignok desinficeres det indfødte haar; men hvem ved, hvad den arme kineser eller inder er kreperet af, før hodet blev klippet?

— *34 millioner fade øl* bryggedes ifjor i de *Forenede Stater.* For 17 aar siden produceredes bare $8^1/_3$ mill. fade. Nutildags brygges der altsaa $^1/_2$ fad øl om aaret for hvert levende menneske i landet, for 17 aar siden bare $13^1/_2$ liter. Af staterne er det New-York, Pennsylvania, Illinois og Wisconsin der brygger forholdsvis mest af dette øl.

— *Berlin* voxer sterkt. I 1840 var der 7650 huse i byen, i 1893 er der 23114. Der bygges aarlig for 120 millioner kr., tomtepriserne ikke iberegnet. For øieblikket er der bygget for meget; $6^1/_2$ procent af leilighederne staar tomme mod $2^1/_2$ pct. i 1890. Husnød indtræder, naar bare $1^1/_2$ af leiligheder staar ledig.

— Keiserinden af Østerrig piner sig til det yderste for at bevare sit skjønne ansigt. Frokost og aftensmad har hun ganske ophørt at nyde. Ved middagstid nyder hun ristet kjød, kjæx og et glas vin, af og til tager hun et raat æg og lidt frugt. Hun gaar med tykke uldunderklæder vinter og sommer, tager bad og massage samt lange rideture. Paa denne vis beholder hun sin 20 tommers midje trods sine 56 aar.

— *22000 russiske jøder* blev den 3die oktober udvist af Rusland ved en af keiseren egenhændig undertegnet ukas *(unennojukas).* Dennegang er det ikke bare fattigfolk, som jages af landet, men gjennemgaaende velstandsmænd, endog millionærer; saaledes maa byen Irkutsk i Sibirien miste en borger med 10 millioners formue, fordi manden er israelit. Flere tusen af disse agter at slaa sig ned i Kalifornien, hvor en russiskfødt katolsk prest, P. Agrippa Honkarenka ordner alt for dem. Denne mand har i sit hus høit tilfjelds bag San Francisco givet mangen landsmand ly, naar han var rømt bort fra Sibirien.

— *Udvandring fra Japan.* I senere tid har japaneserne fulgt kineserne paa udvandringens vei; regjeringen lægger ingen hindringer. De fleste japanesere søger sydover til Stillehavets øer, til Fidji, Havaji og Ny Kaledonien; somme drager til Nordamerika (Canada og de Forenede Stater), somme til Australien, hvor de tar arbeide paa sukkerplantagerne i Queensland og meget let fortrænger „kanakerne", de fra østlige Stillehavsøer indvandrede sorte arbeidere. I 1892 forlod 24000 mænd og 18000 kvinder Japan. Især i Australien hilses de velkommen, da de ikke forlanger mere løn end kanakerne (700 kr. om aaret er det almindelige) og gjør mere nytte for sig. Desuden er de langt tækkeligere at have med at bestille end kinesiske kulier.

Chicago og de Forenede Stater.

(Fra „*Quarterly Review*“ i „*Review of reviews*“).

Et tidens tegn af stor betydning kalder „*Review of reviews*“ det, at den store, gamle, konservative „*Quarterly Review*“ i sit sidste hefte giver hæderspladsen til en helt enthusiastisk lovprisningsartikel om Chicago og de Forenede Staters folk. „Menneskehedens haab klynger sig til og beror paa den store oversøiske republik“, siger den konservative forfatter. Slaveriets ophævelse og negerracens ubetingede og fulde frigjørelse betragter han som vort aarhundredes største og mest slaaende moralske begivenhed; den har, siger han, „givet landets materielle vext en pathos og de amerikanske samfundsprinciper en fasthed og storslagenhed, der er saa stort og mægtigt et folk værdige.“

Om Chicago siger han, at der for det „lader sig spaa en fremtid, mod hvilken ikke engang Londons kan hamle op. Den er mødestedet for den nye verdens østen, vesten og centrale belte, med Østasiens mægtige riger i baggrunden, — en baggrund, som tidens opfindelser og fremskridt hver dag bringer nærmere. Jern og damp har skabt London og New-York; elektricitetens tidsalder vil se Chicago strides med dem om verdenshandelens krone. — Chicago repræsenterer den nye industrielle tid uden traditioner, historie eller nogen klassestyrelse, der kan hæmme og hindre dets udvikling.“

Forfatteren er særlig dybt grebet af den ordenssans og evne for selvstyre, som amerikanerne viser sig i besiddelse af*). „Deres fiender kan længe nok definere deres institutioner som et anerkjendt anarki med almindelig stemmeret til at gjøre det permanent; men de vil kun narre sig selv med et tomt ords lyd . . . . . Den amerikanske stat har aabnet en ny udviklingslinje i historien. Den er det stik modsatte af „faderlig“ eller oligarkisk . . . . Den sætter sig intet mindre maal end at virkeliggjøre frihedens idé, indtil den har gjennemtrængt hver del og form af det menneskelige liv . . . . Individets suverænitet er den tanke, hvorpaa hele det amerikanske samfundsliv er baseret, og hvoraf det er gjennemtrængt. — Amerikaneren dyrker hverken staten eller de mænd, i hvis hænder dens autoritet for en tid er lagt; den er for ham blot en civilisationens mægtige løftestang, en banet vei for ordnet og jevn udvikling, et middel til at opnaa visse goder. — *Herbert Spencer* og hans filosofi synes at have fanget de amerikanske institutioners aand og sjæl.“

Hvad der ved siden af amerikanernes geni for lovfæstet orden og for selvstyre har gjort mest indtryk paa forfatteren, er religionens magt over nationens masser. Det er blot i de store byer, at man træffer større religionsløse skarer, og disse er enten indvandrere eller indvandreres børn og hverken har eller kan faa magt i den nye verdens samfund. De amerikaniseres hurtig, — og dermed bringes de ogsaa under en streng pligtfølelsens og religionens indflydelse. Folkets

*) For min egen del er det ogsaa dette, som overalt i Amerika har gjort mest indtryk paa mig, og som mere end noget andet har forekommet mig at karakterisere folket. Her er dets styrke. Faldt end alle dets institutioner sammen imorgen, vilde disse evner og denne karakter have skabt nye og ordnet alt igjen inden mange maaneder eller aar var omme. Den er forbausende og beundringsværdig, den fart, hvormed i de nye stater og grænseterritorier kaos omskabes til orden. Red.

store, herskende masse er mere end noget andet sted religiøs. Der er ingen statskirke, men den frie kirke er i samfundet en virkeligt ledende og energisk magt.

Videre siger han, at folket taaler den politiske korruption og daarlighed, netop fordi det er sig sin styrke og sundhed saa fuldt bevidst. En liden anstrængelse fra dets side, og al denne elendighed er afrystet.

Tilslut fortæller forfatteren, at „frihed, lighed i rettigheder og en frisindet eller liberal aand, hvilke tre udgjør elementerne i den amerikanske konstitution, ogsaa karakteriserte den gamle atheniensiske kultur og udgjør det Nye Testamentes idékreds. Dette sidste begynder jo endelig at blive anerkjendt som norm og form for civiliseret samfundsliv, og i denne treenighed synes der at være en sikker garanti saavel mod anarki som kommunisme og alle andre angreb paa ordnet frihed."

Det italienske senat.

(Efter *Marchese F. Nobili-Vitelleschi, senator*, i „*XIXth Cent.*").

Det italienske senat er i mangt og meget forskjelligt fra andre konstitutionelle staters overhus. I England er, som bekjendt, overhuset væsentlig en repræsentation for et arveligt aristokrati. I de Forenede Stater repræsenterer senatet unionens enkelte stater med to medlemmer fra hver stat, uden hensyn til dennes størrelse eller folkemængde. Det franske senat bestaar, dels af livsvarige medlemmer, der vælges af forsamlingen selv, dels og overveiende af repræsentanter valgte paa lang tid af departementernes raad og ledende mænd.

Det er jo en almindelig udbredt mening, at der i en folkestyret stat trænges et overhus, hvis mindre talrighed, større gjennemsnitsalder og større fond af erfaring, kundskaber og intelligents skulde danne en beroligende og regulerende modvegt mod det populære kammers ofte forhastede beslutninger. Det skulde repræsentere den rolige, sindige og uafhængige tænkning i staten. Underhuset, mener man, vil ofte ligge under for øieblikkelige og forbigaaende stemninger, for populære skrig ude blandt den store masse. Overhuset derimod skulde staa som den rolige og uafhængige magt, der ikke behøver at frygte vælgerne, der ingen personlig interesse eller ærgjerrighed kjender, der er vant til at behandle store spørgsmaal og til at tænke klart og greit, og som derfor i slige tilfælde kunde lægge en dæmper paa stemningslovgivningen.

Men vanskeligheden bestaar i at skaffe tilveie et overhus, der paa samme tid, som det virkeligt opfylder disse betingelser, ogsaa kan eie fornøden autoritet og popularitet. Folket maa have tillid til det. Uden det er institutionen i vore dage uden alt værd. Mangler folket tillid til det, saa vil det enten ikke vove at bruge sin magt, eller det vil blive kastet overende, om det vover det. Desuden maa det være i harmoni med de øvrige

populære institutioner. Ingen institution kan længer eie nogen større magt og livskraft, medmindre den har rod i folket selv og af dette føles som repræsenterende det. — Overhuset maa med andre ord kunne føles og opfattes som en folkets repræsentation og et folkets ting lige saa fuldt som underhuset. Nationen maa kjende sig selv igjen i det, — se sin bedste del repræsenteret i det. Ellers nytter det til intet.

Og at opnaa dette er vanskeligheden. De Forenede Stater er her heldig stillet, idet senatet som repræsentant for *staterne* har en grei grund for sin tilværelse og derved ogsaa forlenes en betydelig autoritet. Dertil kommer jo, at naar hver stat blot repræsenteres af to senatorer, saa maa det kunne antages, at disse maa blive blandt statens virkelig bedste mænd. Forsamlingen burde derfor bestaa af udvalgte statsmænd. — Men en slig ordning er jo ikke opnaaelig andetsteds.

Det arvelige overhus er fuldstændig ude af harmoni med tidens aand, og maa vistnok om ikke saa længe vige plads for noget andet. Selv det konservative parti i England tager jo ordet for dets reorganisation.

Hvor senatet, som i enkelte lande, blot repræsenterer den samme vælgermængde som underhuset, med visse indskrænkninger med hensyn til alder, o. l., der kan det ikke opnaa fornøden autoritet og uafhængighed. Og hvor det repræsenterer kapitalen alene, der bliver det snart upopulært, hvad der er det samme som ueffektivt.

— Italien har imidlertid fundet en løsning af spørgsmaalet, der indfører en virkelig ny faktor i sagen. Senatets medlemmer vælges her af kongen med forsamlingens approbation, men vælges udelukkende blandt visse klasser af borgerne. Disse klasser udgjøres af de høieste civile og militære embedsmænd, de største industridrivende og de rigeste, universitetsprofessorer, medlemmer af videnskabsakademiet og det høiere undervisningsraad, og de mænd, der ved sit arbeide er blevet en ære for fædrelandet. Enhver senator maa desuden have fyldt det firtiende aar. — Klasserne kunde vistnok vælges heldigere. Embedsklassen har saaledes faaet en rent uforholdsmæssig repræsentation, medens andre klasser udelukkes. Men hensigten er, at senatet skal repræsentere alt, hvad der findes af størst uafhængighed, erfaring, kultur, tænkning og kundskab i landet, og at disse skal sidde i overhuset simpelthen ifølge sin personlige karakter og duelighed. Det skal repræsentere nationens aandsaristokrati og ikke dens blodsaristokrati. Og nationen skal kunne føle, at det er en del af den selv, — at dens bedste mænd er der.

Nu viser imidlertid erfaring, at kongens udnævnelse naturligvis bliver ensbetydende med ministeriets, og ministeriets dikteres af partipotitiske hensyn og af det raadende flertal i deputeretkammeret. Paa den maade

tilintetgjøres hele hensigten med det høiere hus. Det bliver blot en udvidelse af det lavere. Partipolitiken raader lige fuldt i begge; uafhængighed og sindig tænkning finder intetsteds fredet plads.

Forfatteren foreslaar derfor, at senatets medlemmer vælges af de opnævnte klasser af befolkningen — klassevis. Og at valget blot godkjendes af kongen. Det skulde altsaa blive en valgt repræsentation for landets høieste intellektuelle klasser, et aandsaristokratiets overhus.

Vore fædres gode gamle moral.

(*Jules Simon* i „*Revue des Revues*").

To store aander er for tiden usams om følgende spørgsmaal, der ingenlunde er rent ligegyldigt: Hvad skal man gjøre ud af livet?

Zola holder for, at man bør vie det til videnskaben og arbeidet.

Tolstoi svarer: Hvad er saa videnskaben? For somme er det filosofien, for andre teologien. Stundom er det en fagvidenskab som retslære. Videnskaben tilstræber universalitet, og den eier ikke engang det første grundlag, autoritet. Den skifter med individerne, ja hos hvert individ med dets stemninger og ydre omstændigheder.

Arbeidet er ikke et maal. Det er kun et middel, naar det en sjelden gang træffer til ikke at være helt unyttigt. Det er ikke engang et middel; det er en stimulans som tobakken. Det volder træthed, krafttab og slider en ud. Det er fortjenstfuldere ikke at arbeide. Han citerer en kinesisk filosof, hvis lykkelære gik ud paa uvirksomhed. Han kunde citere græske og latinske filosofer, der hævder samme lære. Alexandrinerne er ikke langt fra at ynkes over den stakkels Gud, der har paataget sig en skabers ringe og fornedrende kaar.

Efter saaledes at have gjendrevet Zolas lære, fremsætter Tolstoi sin egen. Man bør, siger han, som livets maal opstille næstekjærligheden. Det er den sande vei til lykken.

Dersom menneskene blot havde næstekjærlighed for øie, vilde folkene ikke hade hinanden, og det vilde være forbi med krigen. Krig er kjærlighedens absolute modsætning. Ogsaa individer fører krig. De lider dobbelt: ved det onde, de gjør, og ved det onde, man gjør dem. Med kjærlighed som livets maal, vilde de derimod kun gjøre godt og kun vederfares godt, hvilket vilde gjøre dem dobbelt lykkelige.

Tolstoi gjør ikke fordring paa at have indstiftet denne lære. For atten hundre aar siden blev den med megen virkning præket for verden,

og verden gjorde vel i at vende tilbage til denne præken istedenfor at tabe sig i kiv mellem sekter.

Man kan spørge, hvorledes de to store aander har ment sine ord: om det skulde være paalæg og bud eller blot raad og opmuntring. Det synes at være ment som paalæg og bud; thi Tolstoi f. ex. siger: „Man bør være beaandet af næstekjærlighed.“ Hvorfor bør man? Han angir ingen anden grund end, at det vil sikre os lykken. Altsaa en rent erfaringsmæssig funden grund. Der gives ikke i denne udvikling og følgelig heller ikke i dette formentlige princip noget, der udgjør et princip. Dersom det ganske ligefrem gjælder midlerne til at blive lykkelig, er det klart, at enhver forstaar lykken paa sin vis.

Jeg vil tage mig den frihed at sige *min* mening. Den stemmer maaske med det store flertals. Zola bebreider jeg, at han ikke medtager kjærlighed blandt det, der skaber lykke; og Tolstoi bebreider jeg, at han ikke medtager videnskaben og arbeidet. Jeg tænker mig lykken, der ingenlunde er blot det samme som regelen for livet, uagtet de synes at tro saa, formuleret i disse tre ord: vide, handle, elske. Naar jeg gjør dette, tror jeg nok at komme med et godt raad, men jeg indbilder mig ikke at komme med en ny opdagelse; thi jeg har blandt andre gode bøger ogsaa læst den tolvte bog af Aristoteles' metafysik, hvor netop samme formel blev opstillet for over 2000 aar siden.

Jeg tror, at Tolstoi med sin vanlige foragt driver en smule gjøn med Zola og os andre, naar han gjør sig lystig over det ord videnskab. Det er jo saa, at retslæren er en videnskab ligesaa vel som botanik, matematik og fysik. Naar Zola taler om videnskaben, tænker han ikke paa en videnskab om dit eller dat, men paa undersøgelsen og tilegnelsen af en hvilkensomhelst del af sandheden.

Og naar Tolstoi betegner arbeidet som en stimulans, driver han saa ikke endda mere gjøn? Jeg skal villig medgive, at arbeidet kan være et behov, en trang; men, lægger han til, det er ydmygende at føle trang og nedværdigende at tilfredsstille den.

Jeg ser godt, hvad de store filosofer kan udsige herom; men dersom de et øieblik traadte ud af sit studererum og slog af en passiar med den tarveligste kropsarbeider, vilde de faa erfare, at der gives behov, der er svagheder, men ogsaa behov, hvis tilfredsstillelse medfører baade forøgelse i kraft og sund udvikling, saa denne istedenfor at nedværdige den, der hengiver sig dertil, tvertom hæver ham flere trin paa samfundsstigen.

Der gives forfattere, hvis tanker, strax de fremsættes, bliver kjendte og diskuterede af hundretusener. Dem tillader jeg mig at dadle, fordi de ikke ser andet end verden og i verden blot ser verden. Tolstoi slutter sig

ikke til disse forfattere undtagen for de liniers vedkommende, som han *en passant* skrev om Zolas lære. Andre tænkere, der ikke har saa vældig en indflydelse, men vel er større i sin lære, tror paa noget, der kaldes videnskaben; de tror, at videnskaben ad videnskabelig vei fastslaar Guds tilværelse; denne Gud er universets skaber og øverste styre; han har skabt det efter en udmerket plan; han styrer det i ordningens og visdommens aand; alt, der udgjør verden, stræber mod enhed og harmoni, snart ifølge nødvendighedens lov og snart ved frit samarbeide paa oplysningens og ordenens grundlag. Vi samarbeidere har to midler til kjendskab om Guds vilje og forstaaelse af hans raad. Vi kan studere Gud efter hans væsen, hvilket er grundlaget for metafysiken, eller vi kan følge naturen i dens udvikling, hvilket er ophavet til iagttagelses-videnskaben. Somme aander er anlagt for spekulation, andre for iagttagelse; logiken og iagttagelsen er to særegne veie, der side om side leder til samme endemaal.

Den høieste gjenstand for vore iagttagelser, vor tænkning og spekulation er Gud; og den gjenstand, vi studerer hyppigst og mest indgaaende, er vort eget selv. Alt i verden har sammenhæng, og alt har sammenhæng med os. Guds fuldkommenheder skinner igjen i vort fornuft; studiet af menneskeheden og dens historie, af den fysiske verdens bevægelse og udvikling, altsammen udslag af forsynets plan, aabenbarer vor plads og vor rolle i begge disse skuespil og peger paa de regler, vi bør følge.

At vi kan se udenom os og indeni os disse skjønne former, disse skjønne farver og disse skjønne bevægelser; at vi i fantasien kan forestille os det, vi ikke kan se og sanse; at vi har evnen til at begynde, at øge, at stanse, at lede en bevægelse; at vor elskov vækkes ved legemlig og aandelig skjønhed, og at vi er beklædt med magt til at udfolde eller til at tæmme denne elskov; at vor evne til at forstaa og til at elske kan række ud over den synlige verden, naa hinsides og sætte os, endelige skabninger, i direkte forbindelse med det uendelige og evige — det er utvilsomt et merkeligt under; men det er dog samtidig en sikker kjendsgjerning, mod hvilken man kan ophobe indvendinger, men som ikke desmindre tvinger sig ind i vor erkjendelse med uimodstaaelig kraft. Naar man af denne tankerække slutter, at de evner, der findes hos os, er tilstede for at udøves, og at det er Guds vilje og naturens orden, at vi for at udvirke vor egen lykke og bidrage til andres bør anvende disse evner paa den gjenstand, der svarer bedst dertil og fuldkomnest hjælper til at frembringe de virkninger, som de er bestemt til at fremkalde, er saa ikke dette en fornuftig og styrkende betragtning? Aristoteles tænkte sig forskjellen mellem mennesket og Gud at bestaa i, at mennesket udøvede sine evner glimtvis, Gud derimod uden ophør. Elske, føle, tænke uden ophør og uden begrænsning,

det var Gud, sagde han. Han medtog ikke at handle; ti Gud er efter hans opfatning ikke virksom, uagtet han er bevægelsens aarsag. Det er stjernen, hvorhen verden kiger, og som bevæger alt, uden at bevæge sig selv.

Jeg erkjender aabent, at man ikke kan forlange, at alverden skal læse Platon, Aristoteles, Descartes, Leibnitz og Kant. Disse herlige forfattere kan ikke blive daglig læsning for arbeidere, der, saalænge de ikke har drevet ottetimersdagen igjennem, nødes til at slide ti timer og mere om dagen i verkstederne. Man faar dem ialfald lettere til at læse Zola og endog Tolstoi, ialfald naar han finder sig i at skrive romaner; han har jo skrevet udmerkede. Jeg ved meget godt, at Zolas store bøger trykkes i hundretusen exemplarer, stundom i to hundre tusen; regnes der ti læsere af hvert exemplar, svarer dette til to millioner læsere. Jeg er ikke bekymret for disse to millioner mænd og kvinder; thi de har fundet sin lærer. Men hvorledes skal man faa moral bibragt dem, der ikke læser, hvadenten de ikke har lært, eller de ikke har tid, eller de ikke bryr sig derom? To millioner er en ringe del af befolkningen.

Dette spørgsmaal om moralens udbredelse fortjener grundig undersøgelse; thi hvad gavn skulle der være i en moral, som ikke er meddelt ved belærelse?

Skal man i mangel af en mere moderne læsning behøve at minde om Tolstois ord, at næstekjærlighedens lære har været forkyndt i atten hundre aar?

Jeg gaar med derpaa. Man kan endnu finde prester til at forkynde denne lære; men finder man ogsaa tilhørere til at modtage den?

I principet holder jeg paa filosoferne mod Tolstoi, men i praxis fornegter jeg dem en smule. De har videnskaben, men de kan hverken tvinge den ind paa de lærde, eller faa de uvidende at tilegne sig den. De har to drabanter, der udgjør deres berømmelse og deres vanmagt. Hvis almuen giver sig til at debatere moralen og som følge deraf at betvile den, er alt tabt. Man maa frelse den uvidende gjennem barnet. Man maa betro barnet til tre myndigheder med autoritet: presten, læreren og moderen.

Moderen er mit store haab; læreren bringer ofte tvil til at spire, og presten er ofte gjenstand for mistillid. Hun har ikke videnskaben, men hun har traditionen at holde sig til, en tradition saa tusenaarig og verdensomspændende, at man ikke tør vægre sig ved at anerkjende den. Det er en kristelig tradition; men dette er efter min opfatning ingen skade. Den er, Gud vare lovet, helt fyldt af Gud. Hun lærer os at arbeide, og vi stifter ikke, for at modsætte os hende, foreninger mod arbeidets misbrug. Hun lærer os tillige at elske, det er jo hendes eget hverv i livet; en gammel videnskab, det skjønner man af, at Tolstoi tillægger den en alder af atten hundre aar, uanseet at den er jevngammel med verden. Jeg er meget bange for, at denne moral ikke stemmer med de ti Guds bud, og at den efter de ti buds forbillede forlanger ubetinget lydighed og ikke taaler diskussion. Skjønaander vil sige, at det blir et forkjert og bagvendt fremskridt; for min del hævder jeg det som et stort og beundringsværdigt fremskridt. Det gjælder om at bringe evigheden ind i menneskeslegten ved at gjøre plads for vore fædres gode gamle moral.

Peter Ibbetson.

(Illustreret af forfatteren. — Oversat fra engelsk for *„Kringsjaa"*).

Af

George du Maurier.

(Fortsættelse).

Gogo sad og kolorerede Pasquier-familiens vaaben — la maison Pasquier, som det kaldtes — i en stor, trykt bog (Armorial Général du Maine et de l'Anjou), efter de instruxer, som var givne nedenunder. Han benyttede en af Madame Liards æsker til tre sous, og farverne lod meget tilbage at ønske.

Netop nu kom min moder tilbage fra det engelske kapel i Rue Marboeuf, hvor hun havde været med Sarah, den engelske pige. Der blev meldt, at lunchen var serveret, og vi blev ladt alene tilbage med familiepapirerne. Med uendelig stor forsigtighed, for ikke at ødelægge drømmen, var vi istand til at finde, at vi var børnebørnsbørn og de eneste levende efterkommere af Gatienne, den smukke glasmagerske og komponistinde af *„Le Chant du Triste Commensal"*.

Vi gik tilbage til *„Magna sed Apta"* i stor glæde, og der høitideligholdt vi vort nylig opdagede slægtskab ved et simpelt maaltid, som denne gang var af mit repertoire. Resten af de timer, som var os forbeholdt den nat, tilbragte vi med at fremdrage alle de syner, vi kunde, fra den gamle melodi „Le Chant du Triste Commensal" med vexlende held; hun nynnede den og akkompagnerede sig selv paa pianoet med den ene haand paa sin ypperlige, musikalske maade, og jeg saa alt, hvad hun saa, derved, at hun holdt mig i haanden med den anden.

Lidt efter lidt blev de fremkaldte scener og folk mindre dunkle, og naar den prægtige og mægtige dame, som vi snart med vished gjenkjendte som Gatienne, vor fælles tipoldemoder, viste sig — *„la belle verrière de Verny le Moustier"* — var hun tydeligere end de andre, uden tvil fordi vi begge var delagtige i hendes individualitet, og ogsaa fordi hendes individualitet var saa sterkt udpræget.

Før jeg blev kaldt bort paa det ubønhørlige klokkeslet, havde vi den store tilfredsstillelse at se hende spille paa violin for et selskab af skyggeagtige, pudrede, med skjønhedspletter og parykker forsynede herrer og damer, som syntes at nyde hendes spil. Hendes datter, sandsynligvis Anne Hërault, akkompagnerede hende uhørlig paa klaver, medens den lille Jeanne de

Boismorinel (senere *Dame Pasqier de la Mariére)* lyttede med drømmende begeistring.

Og ganske rigtigt, hun lod violinen hvile paa knæerne, medens hun spillede, som Mary havde sagt. Jeg mindedes nu svagt, at jeg havde drømt om en saadan skikkelse, da jeg var et lidet barn.

Fire og tyve timer efter dette besynderlige eventyr reiste den praktiske og forretningsmæssige Mary, ledsaget af sin pige, til den del af Frankrige, hvor disse mine forfædre havde levet, og fjorten dage derefter igjen var hun kommen i besiddelse af hele min franske familiehistorie og havde besøgt dem af min slegts familiesæder, som endnu existerede.

Slottet med taarne paa, som jeg havde seet i mine barnlige drømme, og som med den tilstødende glasfabrik fremdeles kaldtes Verny de Moustier, var et af disse. Det eiedes af en grev Hector du Chamorin, hvis bedstefader havde kjøbt det ved aarhundredets begyndelse.

Han havde bygget et fuldstændig nyt etablissement og havde gjort det til en af det vestlige Frankriges første glasfabriker. Men det gamle slot med taarne paa stod der fremdeles, og hans forgjænger boede der med sin hustru og familie. Duehuset var revet ned for at give plads for èn dampmaskine, og der var skeet en fuldstændig revolution i hele stedets udseende. Floden og vandmøllen var der forresten fremdeles, denne var dog kun en malerisk ruin, og floden var ikke stort andet end en ti fod dyb og tyve fod bred grøft med gamle, knudrede piletræer, hvoraf mange var døde, paa begge sider.

Den kaldtes „Le Brail", og den havde givet sit navn til hele min tipoldemoders eiendom, hvor den sprang ud tredive mil borte (og for mange hundrede aar siden); men det gamle Chateau du Brail, familien Auberys herresæde, var nu blevet til et bondehus.

Chateau de la Marriére med dets indgjerdede park og vakre taarn, som skriver sig fra 1550, og som kan sees i mange miles omkreds, var nu et stort ciderbryggeri, — hvad det fremdeles er; det ligger ved landeveien fra Angers til Le Mans.

Den gamle skov i Boismarinel, som engang havde tilhørt familien Hérault, existerede endnu. Inde i dens dyb kunde man støde paa nogle kulsviere og et eller to forvildede raadyr, men ingen ulve og vildsvin som i gamle dage. Hvor det gamle slot havde været, stod nu den nye jernbanestation i Boismarinel og Saint Maixent.

De fleste ved navn Bude, Busson, Hérault, Aubery og Pasquier, som endnu fandtes i landet og formodentlig var fjerne slegtninge af Mary og mig, var sagførere, læger eller prester, eller ogsaa var de handelsmænd og

var blevne respektabelt uinteressante; som de var, vilde de neppe have brudt sig om at være i slegt med en saadan person som jeg.

Men hundrede aar tilbage i tiden var disse betydningsfulde navne i Maine og Anjou. De, som bar dem, nedstammede for største delen fra yngre grene af huse, som i middelalderen var indgiftet med alt det bedste, som fandtes i Frankrige, og uagtet de blev seet ned paa af hoffets adel og Versailles, hvilken skjebne de delte med hele den provinsielle adelstand, vedligeholdt de udmerket sin anseelse i sit eget land; de holdt fester og jagtpartier, dansede og musicerede, gjorde kur og giftede sig med hverandre, medens de blæste glas og blev rigere og rigere, indtil revolutionen brød ud og gjorde en ende baade paa dem og deres glas, og med dem paa mange større, men faa bedre. Alle beretninger om dem og deres virken (behagelige og livsglade folk, som de var) er tabt og kan kun gjenkaldes i en drøm.

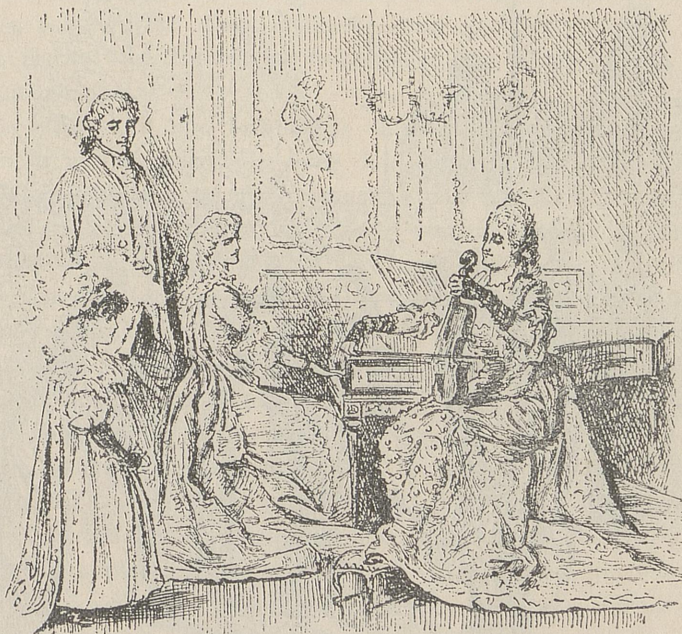
Verny le Moustier var ikke det mindst interessante af disse gamle herresæder. Det var bygget for tre hundrede aar siden lige ved et endnu ældre kloster (deraf dets navn); det gamle klosters forfaldne mure stod endnu i haven ganske bedækket af aprikos-, pære- og ferskentræer, som var saaet eller plantet af vor fælles stammoder, da hun var brud. Grev Hektor, som fandt stor fornøielse i at forklare hele stedets gamle historie for Mary, havde bygget sig et smukt nyt hus i, hvad der var tilbage af den gamle park, et par kilometer borte fra det gamle slot. Han viste hende hvert værelse i dette. Der var endnu tilbage gamle træpanelinger, som var nydelig malede efter den tids mode; gamle dokumenter og leiekontrakter angaaende fiskedamme, forpagtninger o. s. v. blev fundne frem, underskrevne af min bedstefader Pasquier, min oldefader Boismorinel, og vor tipoldemoder og hendes mand, Mathurin Audes, herre til Verny le Moustier. Traditionen om Gatienne, la belle Verriére, levede endnu der i egnen, og mange ældre folk huskede mere eller mindre korrekt „Le Chant du Triste Commensal,“ som for hundrede aar siden havde været i alles munde.

Der sagdes, at hun havde været den høieste og smukkeste kvinde i Anjou med en mægtig vilje og mandig karakter, men umaadelig populær baade blandt rige og fattige. Hun var i besiddelse af en ubøielig energi og blandede sig i alles anliggender, men altid mere til andres bedste end til sit eget — en typisk, mægtig forretningsmæssig fransk kvinde og en udmerket musiker ovenikjøbet.

Saaledes var vor fælles stammoder, fra hvem vi uden tvil har arvet vor kjærlighed og vor besynderlige, næsten hysteriske følsomhed for musik, og fra hvem der var udgaaet i vor slegt to fødte nattergale, violinisten

Seraskier og min fader, sangeren. Besynderligt nok mødtes hendes øienbryn over næsen akkurat som mine, og under dem lyste Marys straalende, sortindfattede graablaa øine, som blev næsten skjult, hver gang deres eierinde lo eller smilede.

Under hele Marys interessante reise mødtes vi hver aften i aanden i „*Magna sed Apta*“som sædvanlig, og paa den maade kom jeg til at blive delagtig i det altsammen. Vi sad ved det magiske vindu og saa for os snart Verny le Moustiers nye glasfabrik i dens nuværende stand fuld af moderne liv, farve og lyd, damp og gas, som den havde været for nogle timer siden, snart det gamle slot, som det var for hundrede aar siden,

La belle verière.

mørkt og utydeligt, som om vi saa det i tusmørket en graa, taaget høstdag gjennem en uklar vinduesrude, fuldt af urolige, men tause skygger, som bevægede sig omkring — tause, fordi vi fra begyndelsen af ikke kunde høre dem tale; kun Gatienne, den myndige og bydende Gatienne var saavidt hørlig.

Saa gik vi ned og blandede os med dem; paa den maade kunde vi i et øieblik være midt oppe i en fortryllende, gammeldags, fransk familiegruppe af skygger: Gatienne med sine nydelige tvillingdøtre Jeanne og Anne og alle hendes gartnere om sig ifærd med at binde op unge fersken-

og aprikostræer mod, hvad der endnu var tilbage af de gamle hvælvinger og mure af Abbaye de Verny le Moustier — alt for over hundrede aar siden — medens den blege sol kastede endnu svagere skygger af disse ubestemte taageskikkelser paa den skyggefulde havesti.

Saa var der pludselig sceneforandring. Vi sprang over et aarhundrede og se, der var en anden fransk ligesaa indtagende familiegruppe paa det samme sted, men i moderne dragter og slet ikke skyggeagtige og tause

Vor tip-oldemoder og vore to oldemodre.

længer. Smaa træer var blevne store, store træer var forsvundne for at give plads for flittige arbeiderverksteder og maskinerier; men de gamle klostermure var blevne respekterede, og den muntre, joviale fader, den vakre moder og de deilige døtre nødet alle paa „la belle Duchesse Anglaise“ ferskener og aprikoser, som hendes tipoldemoder havde plantet.

Den elskværdige familie Chamarin blev nemlig meget glad i Mary paa kort tid — ja, fra det første øieblik, de saa hende, og hun kunde

aldrig glemme deres venlighed, høflighed og gjestfrihed; paa faa minuter fik de hende til at føle, som om hun skulde have kjendt dem i mange aar.

Jeg kan ligesaa godt fortælle her, at nogle faa maaneder senere modtog hun fra mademoiselle du Chamarin den virkelige violin, som engang havde tilhørt la belle Verrière, og som grev Hektor havde fundet i en gammel farmers besiddelse — en sønnesøns søn af Gatiennes kusk — og kjøbt for at forære den som nytaarsgave til hendes efterkommer, hertuginden af Towers. Den er nu min. Jeg kan ikke spille paa den; men det morer og trøster mig at holde i min haand, naar jeg er lysvaagen, et instrument, som Mary og jeg saa ofte har seet og hørt i vor drøm, og som i gamle dage saa ofte har gjenlydt af den melodi, som har havt saadan indflydelse paa vort liv. Dens udseende, form og farve, ja sogar hver plet og hvert merke paa den var os velbekjendt, før vi havde seet den med vore legemlige øine.

Men tilbage til min fortælling! Lidt efter lidt ved øvelse og koncentration af vor forenede vilje blev den gamle tids skikkelser mere substantielle og livagtige, og deres stemmer blev tydelige; tilslut kom der en dag, da vi kunde bevæge os iblandt dem og høre og se dem ligesaa tydelig, som vi kunde høre og se vore umiddelbare forgjængere — som Gogo og Mimsey, Monsieur le Major og alle de andre.

Det barn, som gik omkring haand i haand med den hvidhaarede dame (hvis haar bare var pudret) og gav duerne mad, var min bedstemoder, Jeanne de Boismorinel, som egtede François Pasquier de la Marriére. Det var hendes fader, som brugte røde hæle paa sine sko og fik hende til at tro, at hun kunde fabrikere smaa, spidse hatte af farvet glas. Hun havde levet om igjen hos mig, hver gang jeg som barn havde havt den vidunderlige drøm. Nu kunde jeg fremkalde hende naarsomhelst, og med hende blev mange begravne minder kaldt tillive. Blandt andre vidunderlige ting hørte jeg den rødhælede herre M. de Boismorinel (min oldefader) synge vakre gamle sange af Lulli og andre til piano, som han spillede udmerket, en sjelden færdighed i de dage. Og tænk, disse melodier var melodier, som ofte var fremstaaet af sig selv i min bevidsthed, og som jeg havde gaaet og indbildt mig, at jeg selv havde komponeret. Og hans tynde, høie, men meget sympatetiske og musikalske stemme var den samme lille stemme, som aldrig tiede stille, og som i over et halvt aarhundrede havde sunget uafladelig i min hjernes ufeiede, uordnede kroge med de mange spindelvæve.

Og disse spindelvæv?

Ved at dukke dybt ned i min indre bevidsthed, naar jeg var vaagen og beskjæftiget med mit daglige fængselsarbeide, kom jeg snart paa det rene med, at jeg var fuld, ganske fuld af smaa reminiscenser, som hverken

tilhørte mit vaagne — eller mit drømmeliv med Mary, reminiscenser af underdrømme, som tilhørte min barndom og tidlige ungdom eller endog mine forfædres liv, underdrømme, som glemtes, strax jeg vaagnede; da jeg bare kunde erindre de mere overfladiske drømme, dem som var gaaet umiddelbart forud for min opvaagnen.

Damme, floder, broer, veie og bække, alleer og løvhytter, vindmøller korridorer og værelser, kirketjenester, landsby-markeder og feste, mænd, kvinder og dyr, alt fra en anden tid og et andet land, hvor jeg aldrig havde sat min fod, var mig vel bekjendt i min hukommelse. Jeg behøved kun at dukke dybt nok ned i mig selv, og der var det altsammen. Naar saa natten og søvnen kom, og jeg var i „Magna sed Apta“, kunde jeg fremkalde dem alle igjen og gjøre dem ligesaa virkelige og levende for Mary som for mig selv.

Min oldefader ved pianoet.

At disse dunkle reminiscenser var sande, tidligere oplevede minder, blev snart bevist ved mine udflugter ind i fortiden sammen med Mary; og hendes erfaringer angaaende saadanne reminiscenser og bekræftelser deraf var akkurat som mine egne. Vi har hørt og seet hendes bedstefader spille „*Le Chant du triste Commensal*“ i overfyldte koncertsale applauderet af mænd og kvinder, som forlængst var begravne og forglemt.

Nu tror jeg, at saadanne reminiscenser danner en del af andres underbevidsthed saavelsom af Marys og min, og at det ved udholdenhed og selvgranskning vil lykkes mange at naa den — kanske baade lettere og mere fuldstændig, end vi har gjort.

Det er næsten som i musiken at lytte efter en notes overtoner; vi hører dem ikke i begyndelsen, uagtet de er der, men naar vi saa endelig hører dem, kan vi blot undres over vor tidligere sløvhed, saa tydelige er de da.

Lad en mand med almindeligt øre slaa an C lavt nede paa et godt piano og holde sin fod paa den høire pedal. I begyndelsen vil han da ikke høre andet end den rige, anslaaede C.

Men lad ham sidde lyttende efter visse andre toner, f. ex. C i oktaven

ovenfor, saa G lige ovenfor denne og endelig E endnu høiere op, og han vil med tiden komme til at høre dem alle ligesaa tydelig som den tone, han oprindelig anslog, og tilslut vil en skarp og høist paatrængende B pulsere saa høit i hans øre, at han siden altid vil høre den, naarsomhelst den lave C anslaaes.

Ved en lignende proces, kun med uendelig meget mere møie, vil han med tiden blive sig bevidst en uklar fra forfædrenes tid nedavet erfaring, som ligger under hans egen personlige livserfaring.

Vi fandt ogsaa, at vi var istand til ikke bare at være tilskuere ved saadanne svundne scener, som jeg har beskrevet (og deres tal var uendeligt), men ogsaa til leilighedsvis at identificere os med de optrædende og for øieblikket ophøre at være Mary Seraskier og Peter Ibbetson. Især var dette tilfældet med Gatienne. Vi kunde begge være Gatienne en liden stund (men aldrig begge samtidig), og naar vi saa atter gjenoptog vor egen personlighed, førte vi med os en del af hendes, som vi siden aldrig kunde blive kvit — et besynderligt fænomen, om læseren vil tænke lidt paa det, — et fænomen, som udgjør spiren til en art personlig udødelighed paa jorden.

Selv ved mit arbeide i fængslet kunde jeg tydelig mindes at have været Gatienne, saa at hun, en fransk provinsdame, som levede for hundrede aar siden, meget vel tilfreds gjennemgik slaveriarbeide i et engelsk fængsel i den sidste halvdel af det nittende aarhundrede.

Det var vel forresten et tvilsomt privilegium. Men til erstatning kunde hun saa blive bragt tillive i Mary (kun i én ad gangen, syntes det), reise med jernbane og dampskib, kjende brugen af gas og elektricitet, læse telegrammer fra „vore specielle korrespondenter“ i „*Times*“ og saaledes smage det nittende aarhundrede under gunstigere betingelser.

Paa den maade var vi „*la belle Verrière*“ efter tur, og hun saa og hørte ting, som hun lidet drømte om for hundrede aar siden. Desuden blev hun delagtig i „Magna sed Aptas“ herligheder.

Jo bedre vi lærte hende at kjende, desto mere elskede vi hende. Det var meget hyggeligt at nedstamme fra hende, og Mary og jeg var enige om, at vi ikke kunde have valgt en bedre tipoldemoder og undredes over, hvorledes vore syv andre vel kunde have været; thi vi havde femten andre tilsammen og ligesaa mange tipoldefædre.

Tredive tipoldefædre og tipoldemødre havde gjort os til, hvad vi var; det kunde lidet nytte at kjæmpe mod dem og de millioner, som stod bag dem.

Hvem af dem mon var stor og sterk, men tillige godmodig og tilbageholdende og hadede synet af blod, skjønt han saa rødt, naar han blev vred, og tørstede efter sin fiendes blod?

Hvem af dem mon var lidenskabelig og øm, men stolt, høisindet og ren med hele verden for sine fødder og dog rede til at opgive alt for kjærlighed?

At vi paa den maade kunde have identificeret os, bare lettere og meget mere fuldstændig, med vore umiddelbare forgjængere, det følte vi os ganske sikre paa; men efter moden eftertanke besluttede vi at afstaa fra ethvert videre forsøg herpaa af grunde, som læseren vil forstaa.

Men at alt dette en dag vil blive helt udført (nu da veien er brudt) og at ogsaa alle ubehageligheder og mulige misbrug af en saadan evne vil undgaaes eller formindskes ved menneskeslegtens opfindsomhed, det er jeg for min del fuldt overbevist om.

Det er en altfor værdifuld evne til at ligge ubenyttet, og jeg overlader de sandsynlige og mulige følger af dens uddannelse til læserens indbildningskraft.

Paa denne maade har jeg i grove udkast forsøgt at give en beretning om den vigtigste af vore fælles opdagelser i denne nye tilfældig opdagede verden. Over tyve aar af vort liv har vi tilbragt med at følge denne tynde ledetraad — med hvilke forbausende resultater vil forhaabentlig sees i de bind, hvoraf denne indledende selvbiografi vil blive fulgt.

Vi har ikke havt tid til ogsaa at forsøge at udgranske vore engelske forfædre — familierne Cray, Desmond, Ibbetson og Beddulph o. s. v., som knytter os til Englands gamle historie. Jo længer vi gik tilbage i vor franske familie, desto mere fængslende blev den — og desto vanskeligere at forlade.

Hvilke enestaaende oplevelser har vi ikke havt! Tænk at vi virkelig har seet *Napoleon Bonaparte* selv — verdensherskeren — i sin lille trekantede hat og graa, dobbelspændte frakke siddende paa sin hvide stridshest med hele staben omkring sig, som han saa ofte er bleven malet!

Og Mirabeau, Robespierre, Danton, Marat og Charlotte Corday, vi har seet dem alle.

Adskillige gange har vi været tilstede ved Bastillens indtagelse. Endnu længer tilbage har vi klinket med Montaigne og Rabelais, redet ved siden af Froissart og drevet om med François Villon!

(Forts.)

Forskjellige meddelelser.

— En englænder, en Mr. *Elliott*, har nylig opfundet et apparat, der skiller alt sod ud af røgen fra fabrikskorstene. Apparatet er blevet prøvet i flere maaneder i Birmingham og har vist sig fuldstændig at opfylde sin hensigt og retfærdiggjøre de krav, der er gjort for det. Røgen trækkes ind i et kar halvfuldt af vand, hvor vifter banker den op sammen med vandet. Derved skilles sod eller kulstof ud, og røgen undslipper ren og sodfri, saaledes, at den ikke forurenser luften. Kulstoffet, der udvindes, er et meget værdifuldt gjødningsstof, medens man i store fabrikbyer ikke alene undgaar den direkte ubehagelighed af røg- og sodfyldt luft, men ogsaa den tætte, klamme taage, som om vinteren gjør livet næsten uudholdeligt paa slige steder. — Lad det for al del blive paabudt for alle skorstene i Kristiania.

— *En ny forfatterinde.* — „*Ossip Schubin*“ er det forfattermerke, hvorunder en bøhmerinde i de sidste aar har skrevet en række noveller, der roses høit af udenlandske kritikere. Hendes virkelige navn er frøken *Kirchner*. Hun er født i Prag, hører de høiere samfundskredse til og opholdt sig i længere tid i Paris, hvor hun særlig kom under *Turgenjeffs* indflydelse. Hun skriver paa tysk. „Ehre“ var hendes første arbeide og „Asbein“ og „Boris Lenski“ (for hvilken sidste „roman fra en kunstners liv“, Rubinstein delvis skal ha tjent som model) anses for at være hendes betydeligste verker.

Grev Herbert Bismarck.

De største bøger.

(Efter „*Forum*").

„Kringsjaa" har tidligere efter forskjellige tidsskrifter gjengivet lister over de 25 bøger, som i Tyskland, Frankrig og Italien sættes høiest af de literære klasser i samfundet. — Det sidste hefte af det amerikanske tidsskrift „*Forum*" indeholder en vel saa interessant, men dog helt forskjelligartet liste, — nemlig over de i Amerika *populæreste* bøger. Størst og populærest er naturligvis ikke det samme. Det besynderlige og overraskende er, at de to dog ikke falder saa svært fjernt fra hinanden. Denne liste er ikke samlet ved afstemning blandt nogle faa hundreder af de literære klasser, saaledes som de europæiske lister, men ved en slags absolut ærlig folkeafstemning. Man har ikke spurgt, hvilke bøger den adspurgte „anser for størst"; men man har simpelthen forvisset sig om, hvilke han først og fremst læser. Et forlæggerfirma har nemlig fra alle landets vigtigere offentlige og private udlaansbiblioteker skaffet sig nøiagtige opgaver over de i aarets løb oftest udlaante bøger. Derved faar man altsaa med vished de populæreste. Paa den maade, hvorefter listerne i Europa blev samlet, var det vel ikke frit for, at mange skreves lidt for effekt, eller at de bøger sattes først, som man syntes man *burde* sætte først, istedetfor dem, som man virkelig helst læste. — Man faar heller ikke her en enkelt literær klasses smag, men derimod en opgave over de store massers daglige aandelige kost, — hvad de lever af.

Jeg skal ikke gjengive den hele liste, fordi den indeholder mange bøger og forfatternavne, som vilde være „Kringsjaa"s læsere aldeles ukjendte. Den holder sig nemlig næsten udelukkende til engelske og amerikanske forfattere. Victor Hugo, Alexander Dumas, Jules Verne og Georg Ebers, er de eneste fremmede, der naar nogen høiere plads paa listen. Det er især Hugos „*Les Miserables*", som har vundet folkets hjerte.

Alle de mere populære bøger er, som man maatte vente, noveller. Det viser, i hvor høi grad roman- og novelleforfattere i vore dage er de store bestemmende folkeopdragere og førere paa aandslivets omraade. De store tænkere har sit forholdsvis lille publikum. De store romanforfattere læses af det hele folk. Heldigvis er romanforfatterne selv gjerne blandt de store tænkeres publikum og disciple, saaledes, at de populariserer og spreder i vide kredse, hvad de lærer af sine mestre; de raaber ud paa hustagene, hvad tænkningens ypperste hvisker dem i ørene. Man maa saaledes ingenlunde, fordi om folket i det store hele lever paa romaner og noveller, deraf slutte, at tænkerne og de alvorligere forfattere ingen ind-

flydelse udøver. Deres tanker gaar igjen i novellerne, populariseres der, vandes ud og gives i sukker. Dertil kommer ogsaa, at de vægtigere verker kjøber man, novellerne laaner eller leier man. Især er dette tilfældet i Amerika, hvor saa mange har sin lille private bogsamling. Den indeholder gjerne tænkerne, historikerne og essayisterne. Noveller er for talrige; og læses blot en gang; derfor kjøbes ikke de, laanes blot til gjennemlæsning. De andre læses flere, ofte mange gange. De vil man have hos sig. De tager man frem fra tid til anden for at søge opklaring eller inspiration hos.

Efter disse forbemerkninger, skal jeg løselig og i korthed analysere den ganske interessante liste. *Charles Dickens* kommer først, — er den mest populære forfatter derover. Saa kommer en hos os aldeles ukjendt amerikansk forfatterinde, *Miss Alcott*, det har skrevet vakre, populære smaabøger uden stort literært værd. Bøger og forfattere af denne art vil findes paa enhver populær liste. De har, trods formens mangelfuldhed, evnet at røre massernes hjerte. Mange af dem nyder vistnok blot en kortvarig popularitet. De behandler dagens brændende spørgsmaal eller udkaster populære tanker og vinder derved for en kort tid uden reelt værd op i første række. Dette maa ventes overalt. — Mere interessant er det at se, hvormange af de virkelig største forfattere fremdeles efter aartiers forløb ogsaa er de populæreste, som Dickens, Thackeray, George Eliot og Victor Hugo. Disse staar baade paa massernes og paa den literære klasses lister. Man ser altsaa, at der er noget, som begge disse leire beundrer, at det er muligt at vinde dem begge. Og det sker vel ved, at forfatteren evner at røre, uden affektation, hine dybeste og høieste strenge i menneskesjælen, som høi og lav, lærd og uvidende har fælles.

Det tredie forfatternavn paa listen er *Walter Scott*, saa kommer en amerikaner af anden rang, dernæst *J. Fenimore Cooper*. Saa *George Eliot*. Dernæst Amerikas fineste novellist *Nathaniel Hawthorne*, — ogsaa et besynderligt fænomen, idet Hawthorne netop var en af disse fine, aristokratiske naturer, som det er vanskeligt at tænke sig populære eller rørende massernes hjerte og sind. Han var en psykologisk analyst, længe før man havde hørt om psykologisk literatur, længe før de store russere var kjendt udenfor sit fædreland. Hans romaner er lange sjælsanalyser uden videre ydre handling. Derefter kommer en anden betydelig amerikaner, *essayisten* dr. *Oliver Wendell Holmes*, ogsaa en fin, aristokratisk forforfatter. Her har vi altsaa en essayist høit i rækken. Hverken Hawthorne eller Holmes, bør det bemerkes, kan læses som morskab eller for ren underholdning, som vanlige romaner; de maa læses for tankernes skyld. Deres høie plads paa en *populær* liste er derfor meget betegnende. — Efter Holmes kommer *Bulwer Lytton*, og efter ham *Thackeray*. Saa kom-

mer atter to ganske ubetydelige forfatterinder, den ene Mrs. Burnett, der opnaaede en slig umaadelig popularitet ved sin lille vakre fortælling „*lord Fauntleroy*“. Saa har vi *Mark Twain* (no. 13 paa den populære liste). Og saa *Alexander Dumas,* hvorpaa der følger to mindre, yngre amerikanske novellister og en engelsk forfatterinde og forfatter af anden rang. Dernæst englænderinden *Charlotte Bronté,* og saa *Wilkie Collins* og den amerikanske *general Wallace* med sine glimrende fortalte religions-historiske romaner. Derpaa kommer atter en ubetydelighed og saa den velkjendte amerikanske essayist og historiker *Washington Irving*, derefter *Charles Reade* og *Victor Hugo.* Efter denne kommer Amerikas største levende novellist *Howells* og saa *Charles Kingsley* og *Jules Verne.* Lidt længer ned i listen (den indeholder 50 navne) kommer *George Ebers*, *George Macdonald* og *Walter Besant.* Endnu længer nede *Marryat* og den forfatter, man skulde tro populær, *Rider Haggard.* Og sidst blandt de populære kommer *Mrs. Ward* (med *Robert Elsmere* og *David Grieve*), *Stevenson* og *Goldsmith.*

I det hele viser listen en temmelig høi og udviklet smag blandt folkets store masser. De mindre og hos os ukjendte navne, som jeg har sprunget over, tilhører ikke forfattere af røverhistorier og sensationelle egteskabs- og duel-romaner; men tvertom en solid klasse af bøger, ofte netop idébøger, bøger med et høit maal og ædel hensigt. De hører den klasse bedre literatur til, som findes i hvert land, men som dog ikke er kraftig nok til at blive videre kjendt udenfor nationens grænser. De mest braakende og støiende, de mest sensationelle forfattere paa listen er Alexander Dumas og Rider Haggard. Den sidste er no. 43 og repræsenterer vel det mindst solide og mest indholdsløse paa listen. Mark Twain, som nu altid hos os maa gjælde som „amerikansk literatur“ er no. 13 blandt *populære* bøger. *Bret Harte* er ikke kommet med blandt de femti. Fremmede forfattere (uden engelske) er, som man ser, daarlig repræsenterede, alene ved Dumas, Victor Hugo, Jules Verne og George Ebers. Længer nede i listen kommer dog ogsaa George Sand. Derimod har ikke de russiske noveller, skjønt de er meget læste i literære kredse, vundet noget tag paa masserne. Bjørnson og Ibsen er ogsaa ukjendte blandt dem.

Interessant er det ogsaa, at de bøger af de store forfattere, som er mest populære, gjerne er de samme, som den literære kritik sætter høiest. Det viser sig i det hele, at masserne ikke er saa daarlig en literær domstol, og at de nok kan fortjene at faa sige et ord med, naar et nyt verk skal bedømmes.

Med udeladelse af hos os ukjendte navne, finder vi saaledes, at *Dickens, Walter Scott, George Eliot, Hawthorne, Holmes* og *Thackeray, Alexander Dumas* og *Victor Hugo* er de mest populære blandt masserne af det

amerikanske folk. De læses mest; — mange gange mere end alle slags røverromaner og sensationshistorier tilsammen.

Tager vi listen over de enkelte bøger for os, saa finder vi, at Dickens's „*David Copperfield*“ er Amerikas populæreste bog; den staar paa 92 af 100 udlaanslister over de 150 populæreste bøger. Dernæst kommer Walter Scotts „*Ivanhoe*“ paa 88 procent af listerne, og Hawthornes „*Scarlet Letter*“, — et slags psykologisk roman. General Wallaces religionshistoriske roman „*Ben-Hur*“ er paa 83 af 100 lister. George Eliots „*Adam Bede*“ paa 80 og Thackerays „*Vanity Fair*“ paa det samme antal. „*Les Miserables*“ er paa 75 af 100 lister. George Eliots „*Romola*“ paa 64 og den amerikanske forfatterinde H. H. Jacksons udmerkede indianerroman „*Ramona*“ paa 68. „*Greven af Monte Kristo*“ paa 59 og Mark Twains populæreste bog paa 52 af 100 lister. Jules Vernes „*Tyve tusen mil under havet*“ har naaet at komme paa 40 lister af 100. Haggard er blot paa 23 og madame Staëls „*Corinne*“ paa 12, medens George Sands „*Consuelo* er paa 20 lister.

— En liste samlet ved stemmegivning blandt mere literært interesserede er ogsaa blevet offentliggjort. Den ser naturligvis ganske anderledes ud end den populære. Jeg haaber med det første at kunne forelægge ogsaa den til sammenligning med de tyske, franske og italienske lister.

En populær liste af den ovenfor beskrevne art foreligger til dato blot fra Amerika.

Fra den tekniske verden.

— Paa den elektriske jernbane inden udstillingen i Chicago befordredes 6 millioner passagerer, uden at det ringeste uheld tilstødte nogen af disse! Det er alene ved at tage i betragtning den umaadelige trafik, at man faar øinene op for, hvor sikre og trygge, trods alle „jernbanesammenstød“ o. l., vore moderne befordringsmidler er i sammenligning med de gamle. Det er langt, langt sikrere at reise med jernbane end med skydskjærre. Lokomotiverne løber yderst sjelden løbsk; men det vækker jo ogsaa verdensvid opsigt, naar saa sker. En skydshest kan velte og skamslaa en respektabel flok af mennesker i aarenes løb, uden at nogen lægger merke til det. Men lad et af tusen lokomotiver sparke over vognstængerne, og den hele civiliserede verden faar høre derom pr. telegraf. Sex millioner passagerer og ikke en, der har faaet en hattefjær knækket engang, — det er ikke daarligt. Det gjør neppe den tammeste, snilleste, roligste hest efter.

— Mennesker er temmelig upaalidelige som banevogtere. De kan se feil, sovne paa sin post eller i et skjæbnesvangert øieblik gjøre netop, hvad de ikke burde gjøre. Elektricitet er meget paalideligere og begynder nu at blive benyttet ogsaa til dette. Den signaliserer togs ankomst og afgang, aabner spor og udfører i det hele automatisk den hele banetjeneste slig, at sammenstød og uheld bliver omtrent umulige.

— Det elektriske maskineri, der skal nyttiggjøre Niagara-vandfaldets kraft, er nu under arbeide. Den først opsatte del deraf vil blive paa 1500 hestekræfter.

— Elektrisk lys har nu ogsaa tilkjæmpet sig uomtvistet plads paa jernbanetogene. En af de engelske hovedlinjer har nylig indført det paa alle tog og finder, at det bliver meget billigere end den tidligere benyttede gas. — Vore tranlamper burde virkelig faa lov at vandre til antikvitetsrummet nu.

— Læder garves ved elektricitet. Ældre garverier ombygges og ordnes som elektriske. Det største garveri i Schweiz skal saaledes netop ombygges.

— Et nyt apparat til at forsterke lyden fra den vanlige telefon er netop opfundet. Mange forsøg er blevet gjort i denne retning uden held. Men nu synes problemet at være fuldstændig løst. Knyttes det nye apparat til et vanligt telefoninstrument, saa høres lyden flere fod fra instrumentet. Apparatet skal ogsaa være enkelt og simpelt.

— Der er faa amerikanske forretninger, selv af de mest beskedne, hvor man ikke benytter en skrivemaskine. Mange tidsskrifter og blade negter at modtage eller se paa et manuskript, med mindre det er udført paa skrivemaskine. — Nu drives ogsaa disse med elektricitet. Det vil sige flere instrumenter paa forskjellige steder forbindes elektrisk, saaledes, at kopier af samme brev eller artikel reproduceres samtidig paa dem alle. En forretningsmand kan sidde i sin dagligstue ved frokostbordet og diktere sin skrivemaskine paa kontoret et brev til første morgenpost.

— I de Forenede Stater alene drives 300 grubeanlæg med elektricitet, der samtidig bevæger alt maskineri og oplyser gange, schakter og det hele felt. En trediedel af alt kobber udvindes ved elektricitet.

— 30 sekunder eller netop $^1/_2$ minut efter at yachten *Vigilant* i den store internationale kapseilads i New-York havde naaet endestationen, vidste man om det i Glasgow.

— I Schweiz bliver et sted en papirmølle drevet ved elektricitet, der overføres fra et vandfald, der ligger henved 25 km. borte. Der overføres 350 hestekræfter ved kobbertraade $^{25}/_{100}$" i diameter.

— I Berlin trækkes og sættes alle offentlige ure ved elektricitet fra de vanlige centralstationer. Hver dag bliver de saaledes sat automatisk og bliver nødt til at vise præcis samme tid. Tænk om vi kunde faa Kristiania-urene sat paa samme vis (og der er vist lidet i veien for det), saa slap man at komme for sent til et tog ved at stole paa en eller anden søvnig byklokke.

— Jernskibe gives nu en undervands kobberhud ved elektricitet.

Ny literatur.

Der foreligger en saa ustyrtelig mængde af ny literatur til jul, at det er aldeles umuligt at faa gjennemlæst en rimelig brøkdel deraf engang. Jeg maa nøie mig med at give en liste over dem, der er indsendt til anmeldelse og ikke tidligere omtalt eller nævnt, og henlede opmerksomheden paa nogle faa, som jeg kjender eller har faaet tid til at læse og derfor kan og ønsker at anbefale. En liden digtsamling, der har interesseret mig meget, kan jeg dog ikke godt anbefale „Kringsjaa"s læsere iflæng, fordi den er helt besynderlig og sandsynligvis blot vil tiltale

meget faa. Det er *Sigbjørn Obstfelders* digte. De minder lidt om Walt Whitman, er i hvert fald præget af fuldstændig originalitet og markeret individualitet, hvad der altid virker opfriskende og velgjørende. De er i regelen meget musikalske — ren ordmusik — ofte fulde af lidenskabelig kraft og intensitet i følelsen. Aabenbarer nye synspunkter. Er i det hele noget nyt. Men *formen* er lidt afskrækkende. Obstfelder har som Whitman brudt med de gamle regler for vers og digt. Og som slige oprørere og uafhængige gjerne gjør, driver han kanske sit oprør og sin uafhængighed vel vidt og stoler for blindt paa sin muse, lystrer alle dens nykker. Digtene er helt og holdent stemninger, linjerne enkelte følelser eller indtryk. Digteren har skrevet dem ned, som de kom, har ikke pyntet eller skrabet paa en stemning for at faa den ind i et godkjendt rim eller respektabel verseform. Hans sjæl vibrerer under følelser og indtryk og hvad toner, der saaledes kommer, faar vi og intet andet. Det er derfor overordentlig let at karrikere disse digte. Men om forfatterens lyriske og musikalske evne kan ingen tvile efter at have læst dem. Man støder ogsaa paa en dramatisk evne i enkelte af digtene, — forbundet med en intens kraft, der formelig sætter skjælven i sproget —, som maatte kunne give os noget i den retning i kommende aar. Tankerne er ofte dristige, undertiden storslagne; men afklarning, system, rolig uddybning og udvikling synes mig at være, hvad forfatteren endnu trænger, og hvad der maatte kunne give hans næste bog betydeligt værd. Mig synes det, som stoler han *for* blindt paa sin inspiration og stemning. Det kan ikke være helligbrøde mod disse at tage deres indhold og lægge det under kunstens allerstrengeste regler. Regler har sit værd de ogsaa. Lovligt maa det ogsaa være at veie stemningernes indhold, vrage og sløife en del . . . . Men jeg hverken har evne eller lyst til at komme med nogen kritik af bogen. Mig har den interesseret som noget egte nyt, og som givende en følelsen af betydelige evner.

Derimod vil jeg henlede læseres opmerksomhed paa en norsk-dansk oversættelse af Axel Lundegaards „Titania“, der er udkommet paa Pios forlag i Kjøbenhavn. Af den glimrende engelske fortæller *Rudyard Kipling* er der paa Cammermeyers forlag udkommet en dygtig udført oversættelse af flere af hans bedste historier. Bogen kan trygt anbefales alle, der holder af en rigtig god „fortælling“, livsskildring eller skisse fra nye egne og forhold. Af *Axel Lundegaard* foreligger der en ny bog i to bind „Prometheus“ (paa svensk), som jeg desværre ikke endnu har havt tid til at læse; men Lundegaard kan neppe skrive anderledes end fint og dybt interessant. Beundrere af *Anna Charlotte Leffler* glædes med to bind af hendes efterladte skrifter. Man maa heller ikke glemme *Garborgs* „Jonas Lie“ og *fru Garborgs* oversatte bog om „Ibsens kvinder“. Der er en ny bog af finnen Karl A. Tavaststjerna „I forbund med døden“, og én oversættelse fra russisk af Garschin, „seks fortællinger“. Af norske forfattere er der en hel uendelighed. Først kommer jo Jonas Lies „Niobe“, saa er der Hamsuns nye bog og Hans E. Kincks „Ungt folk“, romaner af Alvilde Prydz, Helene Dickmar, Johanne Vogt og mange andre. Ola Hansson udgiver en ny roman paa Aschehoug & Co.s forlag. Ogsaa Jacob Hilditch og brødrene Krag har nye bøger ude. Moderne mystikere, spiritister o. l. vil kunne glæde sig ved en oversættelse af du Prels „Menneskets gaade“. Og for børn er der sendt redaktionen to bøger. Den ene anbefaler jeg alle forældre, der har mindre børn. Den er et lidet, sjeldent vakkert, illustreret hefte, smagfuld enhver henseende og barnefrisk baade i tegninger og text. Den er „Af søsters skitsebog I“ udgivet paa Joh. Dyrings forlag i Porsgrund. Den anden er „Vi

børn" af Inger Johanne, 13 aar gammel. Af illustrationshefter kan nævnes „Juleroser", Cammermeyers forlag, fuld af vakre ting og „Wessels hundemordet", illustreret af Kittelsen.

Modtaget til anmeldelse-

Helene Dickmar: — Ellen; — fortælling. — H. Aschehoug & Co.s forlag. — Kristiania. — Pris kr. 3.80.

Af søsters skitsebog I. — Illustreret. — H. Joh. Dyrings forlag. — Porsgrund. — Pris kr. 1.00.

Friherre dr. Carl du Prell: — Menneskets gaade. — Oversat af Marius Selmer. — H. Aschehoug & Co.s forlag. — Kristiania. — Pris 1.50.

Ola Hansson: — Fru Ester Bruce. — Roman. — H. Aschehoug & Co.s forlag. — Kristiania. — Pris kr. 2.00.

Rudyard Kipling: — I Bungalow og Barakke. — Udvalgte fortællinger fra Indien. — Oversat af Oscar Tybring. — Alb. Cammermeyers forlag. — Kristiania.

Jens Tvedt: — Godmenne. — Forteljing. — Mons Littlerés forlag. — Bergen. — Pris kr. 3.50.

P. Andersen: — Erindringer fra Indien. — Lehmann & Stages forlag.

Elise Aubert: — Fjeldfolk. — To fortællinger. — P. T. Mallings forlag. — Pris kr. 2.00 (indb. kr. 3.15).

Johanne Vogt: — En æresret. — P. T. Mallings forlag. — Pris kr. 2.50 (indb. kr. 3.50).

Axel Lundegaard: — Titania. — Et kjærlighedssagn. — Oversat til dansk af Alfred Ipsen. — V. Pios boghandel. Kjøbenhavn.

Axel Lundegaard: — Prometheus. — En konstnärs saga. — Albert Bonniers förlag. — Stockholm. — To dele. — Pris kr. 4.75.

Inger Johanne: — Vi børn. — Andet oplag. — Fr. Nygaards forlag. — Bergen.

Oluf C. Hovland: — Norsk soldaterliv. — Fr. Nygaards forlag. — Bergen.

H. Rider Haggard: — Montezumas datter. — V. Pios boghandel. — Kjøbenhavn.

Anna Charlotte Leffler: — Efterlämnade skrifter I. Sanningens väger; — neapolitanske bilder. — Albert Bonniers förlag. — Stockholm. — Pris kr. 3.75.

Anna Charlotte Leffler: — Efterlämnade skrifter. II. Ur lifvet (sista samlingen). — Albert Bonniers förlag. — Stockholm. — Pris kr. 3.75.

Amanda Kerfstädt: — Holger Vide. — Roman. — Oversat af Ragna Aubert. — H. Aschehoug & Co.s forlag. — Kristiania. — Pris kr. 3.50.

Vsevolod Garschin: — Sex fortællinger. — Oversat fra russisk af K. Fosse. — Alb. Cammermeyers forlag. — Kristiania.

Karl A. Tavaststjerna: — I förbund med døden. — Novell. — Albert Bonniers förlag. — Stockholm. Pris kr. 2 50.

Juleroser: — Juleblad for 1893. — Ernst Bojesens kunstforlag. — Indeholder en mængde fint gjengivne billeder (delvis i farvetryk) og tegninger af fremragende kunstnere, og tillige fortællinger og digte af kjendte forfattere. Et særdeles vakkert hefte. — Alb. Cammermeyers forlag. — Kristiania.

Sigbjørn Obstfelder: — Digte. — John Griegs forlag. — Bergen.

Goethe: — Digte; — i udvalg. — Oversatte af H. S. Vodskov. — Lehmann & Stages forlag. — Kjøbenhavn.

Vilhelm Krag: — Sange fra syden. — Reiseindtryk og stemninger. — John Griegs forlag. — Bergen.

Huseby & Co.s forlags bogtrykkeri.

KRINGSJAA.

1893.
2.